TH B3 L7

MAGNALIA DEI

MAGNALIA DEI

ONDERWIJZING IN DE CHRISTELIJKE RELIGIE
NAAR GEREFORMEERDE BELIJDENIS

DOOR

Dr H. BAVINCK

TWEEDE DRUK

UITGAVE VAN J. H. KOK N.V. TE KAMPEN - 1931

BIBL. VRIJE UNIVERSITEIT AMSTERDAM
CN 01477
BIBL. VRIJE UNIVERSITEIT AMSTERDAM

VOORREDE.

ONDER *den titel van* Magnalia Dei, *de groote werken Gods, wensch ik in een boekwerk van bescheiden omvang eene eenvoudige verklaring te geven van het Christelijk geloof, gelijk het door de Gereformeerde Kerken van alle landen en tijden beleden is.*

De naam is aan Hand. 2 : 11 ontleend. Daar wordt verhaald, dat de discipelen van Jezus, zoodra de H. Geest op hen uitgestort was, in voor allen verstaanbare talen de groote werken Gods begonnen te verkondigen. Bij deze groote werken Gods hebben wij zeker niet, gelijk elders soms wel, aan één bepaald feit, zooals bijv. de opstanding van Christus, te denken, maar aan de gansche huishouding des heils, welke God door Christus tot stand gebracht had. En de H. Geest werd juist uitgestort, opdat de gemeente deze werken Gods zou leeren kennen, er in roemen en God ervoor danken en prijzen zou.

Er ligt de gedachte in, dat de Christelijke religie niet alleen in woorden, in eene leer, bestaat, maar dat zij, in woord en feit, een werk Gods is, hetwelk in het verleden tot stand gebracht, in het heden uitgewerkt en eerst in de toekomst voleindigd wordt. De inhoud van het Christelijk geloof is geen wetenschappelijke theorie, geen wijsgeerige formule van wereldverklaring, maar eene erkenning en belijdenis van groote werken Gods, die door de eeuwen heen worden gewrocht, de gansche wereld omvatten, en hun voltooiïng eerst erlangen in den nieuwen hemel en de nieuwe aarde, waarin gerechtigheid woont.

Dit wordt niet algemeen en niet voldoende meer beseft. De kennis van de waarheid, welke naar de godzaligheid is, gaat gestadig achteruit. De belangstelling in de verborgenheden van het koninkrijk Gods vermindert bij den dag, niet alleen buiten maar ook binnen de Christelijke kringen. En het getal neemt gaandeweg af van hen, die met hun gansche hart en ziel uit de waarheid leven, en er zich mede voeden dag bij dag. Wie haar nog aannemen, zien er menigmaal slechts een stel leeringen in, die wel geloof verdienen maar buiten het leven staan en met het heden weinig of niets van doen hebben.

Voor dezen treurigen toestand bestaan verschillende oorzaken.

Aan allen, die zich voorbereiden voor of werkzaam zijn in een of

ander beroep, worden heden ten dage zoo zware eischen gesteld, dat er voor anderen arbeid geen lust en geen tijd overblijft. Het leven is naar alle zijden zoo rijk en zoo breed geworden, dat een overzicht ervan niet dan met groote inspanning te verkrijgen is. Politieke, sociale en philanthropische belangen vergen bij den dag meer van onzen tijd en onze kracht. De lectuur van dag- en weekbladen, van tijdschriften en brochures verslindt onze vrije oogenblikken. Voor het onderzoek der H. Schrift en voor de studie van oude godgeleerde werken ontbreekt de lust en de gelegenheid.

Trouwens, die oude werken zijn ook niet meer van onzen tijd. Het verschil van taal en stijl, van gedachtengang en zeggingswijze maakt ze vreemd voor ons. De vraagstukken, die men vroeger als de gewichtigste beschouwde, hebben voor ons geheel of grootendeels hunne beteekenis verloren. Andere belangen, door hen niet genoemd, dringen zich thans op den voorgrond. Vijanden, door hen bestreden, bestaan niet meer, zijn door anderen vervangen of treden in elk geval in eene gansch andere wapenrusting tegen ons op.

Wij zijn kinderen van een nieuwen tijd en leven in eene andere eeuw. En vergeefsche moeite is het, de oude vormen te willen handhaven, en bij het oude te willen volharden, alleen omdat het oud is.

Maar niet alleen ware dit nutteloos, het zou ook in weerspraak met onze eigen belijdenis zijn. Juist omdat het Christelijk geloof de erkenning is van een werk Gods, dat begonnen is van den aanvang der tijden en ook in deze *eeuw wordt voortgezet, is het wezen ervan wel vrucht der tijden, maar de vorm is van dezen tijd. Hoeveel goeds Frankens* Kern, *Marcks* Merg *en Brakels* Redelijke Godsdienst *in vroeger dagen hebben uitgewerkt, ze zijn thans niet meer tot nieuw leven te brengen, spreken het jonger geslacht niet meer toe en wekken onwillekeurig de gedachte, dat het Christendom bij deze eeuw niet meer past. Daarom is er dringend behoefte aan een werk, dat in de plaats van dezen arbeid der vaderen treden kan en de oude waarheid voordraagt in een vorm, die beantwoordt aan de eischen van dezen tijd.*

Nu is er ook in deze richting reeds veel en veel goeds tot stand gebracht. Sedert de Gereformeerde religie en theologie in de vorige eeuw tot herleving en nieuwen bloei gekomen zijn, heeft het niet ontbroken aan pogingen, om de oude belijdenis aan te passen aan het moderne bewustzijn. Wat met name Dr Kuyper door zijne vele werken, inzonderheid ook door zijne rijke Catechismusverklaring daartoe bijgedragen heeft, is schier voor geen overschatting vatbaar. Maar toch ontbreekt er nog altijd een werk, dat den inhoud van het Christelijk geloof naar de gewone orde voor de breede kringen van het volk verklaart en door bescheiden omvang en prijs binnen hun bereik blijft.

De onderwijzing in den Christelijken godsdienst, welke in dit boekwerk

aan de gemeente wordt aangeboden, tracht in deze leemte te voorzien. De poging zal zeker het ideaal niet bereiken, dat den Schrijver van dit hand- en leesboek over de Gereformeerde geloofsleer *voor den geest staat. Maar besef van zwakheid mag niet leiden tot moedeloosheid en werkeloosheid, doch moet veeleer prikkelen tot inspanning van alle kracht en tot vertrouwen nopen op de hulpe van Hem, die in zwakheid zijne kracht volbrengt.*

Als lezers van dit werk stel ik mij niet de mannen van studie voor, die zichzelf op de hoogte kunnen stellen van de rijke en diepe gedachten der Schrift, welke in de Gereformeerde theologie tot formuleering zijn gekomen. Maar bij de samenstelling van dit werk heb ik mij de gewone leden der gemeente voor oogen gesteld, die door middel der catechisatie voor de toelating tot het heilig avondmaal zich voorbereiden of ook daarna in de kennis der waarheid belang blijven stellen. En onder hen heb ik weer bij voorkeur gedacht aan al die jonge mannen en vrouwen, die dikwerf reeds op vrij jeugdigen leeftijd in werkplaats of fabriek, in winkel of kantoor, in scholen van meer uitgebreid of middelbaar of gymnasiaal onderwijs opgeleid worden tot hun toekomstig beroep en daar menigmaal in kennis komen met de veelvuldige bestrijdingen, waaraan de Christelijke religie in den tegenwoordigen tijd is blootgesteld.

Daar zijn er velen onder hen, die nog wel gaarne willen gelooven, maar wien het door de omgeving, in welke zij verkeeren, en door de bedenkingen en tegenwerpingen, die zij hooren, zoo uiterst moeilijk wordt gemaakt. In elk geval, aan blijmoedigheid en geestdrift is hunne belijdenis gespeend. En toch, daartoe moet het weer komen en zal het ook weer komen, als de waarheid recht wordt verstaan. Als de werken Gods bij hun eigen licht worden beschouwd, drijven zij vanzelf tot bewondering en aanbidding uit. Dan zien wij, dat het Christelijk geloof niet alleen veel te zijnen gunste aanvoeren kan, maar dat het ook prijkt met een inwendig schoon, en dat het door zijne innerlijke waarheid en heerlijkheid zich aanbeveelt aan de conscientiën der menschen. Dan danken wij God, niet dat wij moeten, *maar dat wij* mogen *gelooven. Dan beseffen wij eenigermate, wat wij voor ons denken en leven hebben aan ons geloof. En elk in eigen taal beginnen wij dan weer te verkondigen de groote werken Gods.*

H. BAVINCK.

Amsterdam, Mei 1907.

VOORREDE BIJ DEN TWEEDEN DRUK.

IN de nalatenschap van mijn hooggeschatten, overleden broeder zijn, zooals wel aan te nemen was, vele geschriften gevonden. Van alle deze heeft hij uitdrukkelijk gezegd, dat zij na zijn dood niet uitgegeven mochten worden.

Met eerbiediging van dien uitersten wil mag evenwel een uitzondering worden gemaakt voor een geschreven copie, die gevonden is in een enveloppe, met het bijschrift: „bestemd voor een eventueelen herdruk van Magnalia".

Ieder, die de Magnalia Dei gelezen heeft, zal het als een leemte gevoeld hebben, dat de leer over de genademiddelen, over Woord en Sacramenten, en over de ambten in de Kerk, daarin zoo kort werd afgedaan, soms slechts met enkele volzinnen.

De gevonden copie bewijst, dat mijn broeder ook zelf dit wel geweten heeft, maar dat hij, bij de eerste uitgave, dit stuk heeft ingekort, opdat de omvang van de Magnalia niet veel grooter zou worden dan bij den opzet was vastgesteld.

Intusschen bleef het toch zijn bedoelen, om, bij een eventueelen tweeden druk van dit werk, deze onvolledigheid aan te vullen.

Vandaar de gevonden copie, die den titel draagt: Diensten en Ambten.

Deze copie wordt dus thans voor het eerst gedrukt en uitgegeven en als iets nieuws, als een nieuw hoofdstuk, dat in den ouden druk niet voorkomt, in dit werk ingelascht. Het is nu een geheel hoofdstuk rijker geworden. Op hoofdstuk 23 De Gemeente van Christus, volgt nu als hoofdstuk 24 Diensten en Ambten, en daarna als hoofdstuk 25 Het Eeuwige Leven, terwijl in de eerste uitgave op hfdst. 23 De Gemeente van Christus terstond als hfdst. 24 Het Eeuwige Leven volgde.

Ongetwijfeld wint daardoor dit werk mijns broeders, waarmede hij de gemeente heeft willen dienen (zie zijne Voorrede) aan waarde, al is overigens al het andere ongewijzigd gebleven. Een leemte, een onvolledigheid, die bestond, is nu weggenomen.

Moge het dan ook zoo vele lezers vinden en meer en meer onder Gods zegen beantwoorden aan het doel, waartoe hij het eens uitgaf.

Rotterdam, October 1930. *C. B. BAVINCK.*

I.

HET HOOGSTE GOED.

DES menschen hoogste goed, is God, en God alleen.
In ruimen zin genomen, kunnen wij zeggen, dat God het hoogste goed voor alle schepselen is. Want God is de Schepper en Onderhouder aller dingen, de oorsprong van alle zijn en leven, de overvloedige fontein aller goeden. Alle schepselen danken hun bestaan van oogenblik tot oogenblik alleen aan Hem, die het eenige, eeuwige en alomtegenwoordige Wezen is.

Maar het begrip van het hoogste goed sluit gewoonlijk de gedachte in, dat het van de zijde der schepselen ook als zoodanig gekend en genoten wordt. En dat is bij de levenlooze en de redelooze schepselen natuurlijk niet het geval. Zij hebben soms alleen, gelijk de levenlooze schepselen, een bestaan, zonder het leven deelachtig te zijn; of zij hebben als de planten een leven, maar dat van alle licht verstoken is; of zij hebben, gelijk de dieren, met het bestaan en het leven ook een bewustzijn ontvangen, maar dat alleen besef heeft van de zienlijke en zinlijke dingen rondom hen heen. Zij weten dan van aardsche, maar niet van hemelsche dingen; zij kennen het werkelijke, het aangename en het nuttige, maar zij hebben geen besef van het ware, het goede en het schoone; zij hebben een zinlijk bewustzijn en een zinlijk begeeren, maar hebben daarom ook aan het zinlijke genoeg en dringen tot het geestelijke niet door.

Gansch anders is het met den mensch gesteld. Deze wordt bij den aanvang geschapen naar Gods beeld en gelijkenis en kan zijn Goddelijken oorsprong en zijne Goddelijke verwantschap nimmer uitwisschen en te niet doen. Al heeft hij de heerlijke eigenschappen van kennis, gerechtigheid en heiligheid, welke in dat beeld Gods lagen opgesloten, ook door de zonde verloren; van de hem geschonken gaven zijn toch nog „kleine overblijfselen" in hem aanwezig, die niet alleen genoegzaam zijn, om hem alle onschuld te benemen, maar die ook getuigen van zijne vroegere grootheid en hem voortdurend blijven herinneren aan zijne Goddelijke roeping en hemelsche bestemming.

In al het denken en arbeiden, in het geheele leven en streven van den

mensch komt het uit, dat hij aan de aarde, dat hij aan de gansche wereld niet genoeg heeft. Hij is burger van eene zinlijke orde van zaken, maar uit deze heft hij zich ook tot eene bovenzinlijke orde op. Met de voeten op de aarde geplant, heft hij het hoofd omhoog en richt den blik hemelwaarts. Hij draagt kennis van dingen, die zienlijk en tijdelijk, maar heeft ook besef van dingen, die onzienlijk en eeuwig zijn. Zijn begeeren gaat naar aardsche, zinlijke, vergankelijke, maar gaat ook naar hemelsche, geestelijke, onvergankelijke goederen uit.

Met de dieren heeft de mensch de zinlijke waarneming en het zinlijk bewustzijn gemeen. Maar daarboven werd hij toegerust met een verstand en een rede, welke hem in staat stellen, te denken en uit de wereld der zinlijke voorstellingen zich op te heffen tot de wereld der onstoffelijke begrippen en tot het rijk der onvergankelijke ideeën. Het denken en kennen van den mensch, ofschoon gebonden aan de hersens, is toch zelf in zijn wezen geheel en al eene geestelijke werkzaamheid, hoog uitgaande boven de dingen, die hij ziet met zijn oog en tast met zijne hand. Door dat denken stelt hij zich in betrekking met eene wereld, die hij niet zien en tasten kan, maar die toch even goed bestaat als en meer waarachtige werkelijkheid bezit dan de aardsche lichamelijkheid. Wat hij zoekt, is niet tastbare werkelijkheid, maar geestelijke waarheid, eene waarheid, die één, die eeuwig, die onvergankelijk is. Zijn verstand vindt alleen in zulk eene volstrekte Goddelijke waarheid rust.

Evenzoo heeft de mensch met het dier het zinlijk begeeren gemeen. Hij heeft daarom behoefte aan spijs en drank, aan licht en lucht, aan arbeid en rust, en is voor zijn lichamelijk bestaan van de gansche aarde afhankelijk. Maar boven dit begeeren ontving hij een wil, die, door rede en geweten geleid, zich naar andere en hoogere goederen uitstrekt. Het aangename en het nuttige, ofschoon van waarde op hun plaats en op hun tijd, stellen hem niet tevreden; hij zoekt een goed, dat niet goed wordt door de omstandigheden, maar dat goed is in en door en om zichzelve, een onveranderlijk, geestelijk, eeuwig goed. En zijn wil vindt wederom alleen in zulk eene hoogste, volstrekte Goddelijke goedheid rust.

Beide, verstand en wil, wortelen naar de voorstelling der H. Schrift in het hart van den mensch. Van dat hart zegt de Spreukendichter, dat het vóór alle dingen bewaard moet worden, omdat daaruit de uitgangen des levens zijn, 4 : 23. Evenals het hart in natuurlijken zin het uitgangspunt en de stuwkracht van den bloedsomloop en daarmede het hoofdorgaan van het lichamelijk leven is, zoo is het ook geestelijk en zedelijk de bron van het hoogere leven in den mensch, de zetel van ons zelfbewustzijn, van onze verhouding tot God, van de gebondenheid aan zijne wet, van onze geheele geestelijke en zedelijke natuur. En dies ontleent heel ons verstandelijk en willend leven daaraan zijn oorsprong en wordt erdoor in zijne richting bepaald.

In dat hart heeft God nu volgens den Prediker, 3 : 11, de eeuw gelegd. God maakt alles schoon op zijn tijd, Hij laat alles geschieden op den rechten, door Hem vastgestelden tijd, zoodat de geschiedenis in haar geheel en in al hare deelen beantwoordt aan den raad Gods en de heerlijkheid van dien raad aan het licht brengt. In dat wereldgeheel heeft God den mensch geplaatst en heeft de eeuw in zijn hart gelegd, opdat hij niet bij de uitwendige, zienlijke verschijnselen zou blijven staan, maar in den tijdelijken gang van natuur en geschiedenis de eeuwige gedachten Gods opsporen en kennen zou.

Dit „desiderium aeternitatis", dit verlangen naar de eeuwigheid, dat God in het hart van den mensch, in het innerlijkste van zijn wezen, in de kern zijner persoonlijkheid heeft geplant, is de oorzaak van het onweersprekelijke feit, dat hij door al het tijdelijke niet bevredigd wordt. Hij is een zinlijk, aardsch, beperkt, eindig wezen en toch op de eeuwigheid aangelegd en voor de eeuwigheid bestemd. Het baat den mensch niets, of hij vrouw en kinderen, huizen en akkers, schatten en goederen, ja de geheele wereld gewint, indien hij zijner ziele schade lijdt, Matth. 16 : 26. Want de gansche wereld weegt in waardij tegen een mensch niet op. Geen rijke is er, die met zijne schatten Gode een zoengeld voor zijn broeder aanbieden en hem van den dood verlossen kan; de loskooping der ziel is te zwaar, dan dat eenig schepsel daartoe in staat zou zijn, Ps. 49 : 8, 9.

Nu zijn er velen, die dit alles toestemmen zullen, zoolang er sprake is van zinlijke genietingen en aardsche schatten. Zij erkennen volmondig, dat deze dingen niet bij machte zijn, om den mensch te voldoen, en niet in overeenstemming zijn met zijne hooge bestemming. Maar anders oordeelen zij, als de zoogenaamde ideale goederen, wetenschap, kunst en beschaving, de dienst van het ware, goede en schoone, het leven voor anderen en het streven naar de humaniteit in aanmerking komen. Doch ook al deze dingen behooren tot de wereld, van welke de Schrift getuigt, dat ze voorbijgaat met al hare begeerlijkheid, Joh. 2 : 17.

De wetenschap is zeer zeker eene goede gave, nederdalende van den Vader der lichten, en als zoodanig hoog te waardeeren.

Als Paulus de wijsheid der wereld dwaasheid bij God noemt, 1 Cor. 3 : 19, verg. 2 : 18 v. en elders waarschuwt tegen de philosophie of wijsbegeerte, Col. 3 : 8, dan heeft hij die valsche, ingebeelde wijsheid op het oog, welke de wijsheid Gods in zijne algemeene en bijzondere openbaring niet heeft gekend, 1 Cor. 1 : 21 en verijdeld is geworden in al hare overleggingen, Rom. 1 : 21. Maar overigens worden door Paulus en in heel de H. Schrift de kennis en de wijsheid zeer hoog gesteld. En dat kan ook niet anders. Want de gansche Schrift gaat er van uit, dat God alleen wijs is, volkomen zichzelven en alle dingen kent, dat Hij

door wijsheid de wereld heeft gegrond en in de gemeente zijne veelvuldige wijsheid openbaart, dat in Christus al de schatten verborgen zijn van wijsheid en kennis, en dat de Geest de Geest der wijsheid en der kennis is en de diepten Gods onderzoekt, Spr. 3 : 19, Rom. 11 : 33, 1 Cor. 2 : 10, Ef. 3 : 10, Col. 2 : 3. Een boek, dat van zulke gedachten uitgaat, kan de kennis niet gering schatten en de wetenschap niet verachten. Integendeel, wijsheid is beter dan robijnen, en alwat men begeeren kan, is met haar niet te vergelijken, Spr. 8 : 11; zij is eene gave van Hem, die de God der wetenschappen is, Spr. 2 : 6, 1 Sam. 2 : 3.

Maar de Schrift verlangt zulk eene wetenschap, die de vreeze des Heeren tot beginsel heeft, Spr. 1 : 7. Indien zij daarvan wordt losgemaakt, kan zij nog wel valschelijk den naam van wetenschap dragen, maar ontaardt zij langzamerhand in eene wereldsche wijsheid, die dwaasheid is bij God. Eene wetenschap, die aan zichzelve meent genoeg te hebben en God missen kan, slaat in haar tegendeel om en stelt elk teleur, die er zijne verwachting op bouwt.

En dit is ook gemakkelijk te begrijpen. Want ten eerste draagt wetenschap altijd een bijzonder karakter en kan zij alleen het deel van eenige weinigen zijn; deze uitgelezenen, die hun geheele leven aan hare beoefening kunnen wijden, veroveren slechts een klein deel van haar terrein en blijven daarbuiten altijd vreemdelingen en bijwoners; en welke bevrediging ze ook schenken moge, ze kan reeds om dit haar bijzonder karakter nooit voorzien in die algemeene, diepe behoeften, welke in de menschelijke natuur zijn ingeschapen en dus in ieder mensch aanwezig zijn.

Ten andere begint de wetenschap telkens, wanneer zij na een tijd van verval weer tot herleving komt, met eene buitengewone, overdreven verwachting; zij leeft dan in de hoop, dat zij door voortgezet ernstig onderzoek de raadselen van wereld en leven oplossen zal. Maar even zeker treedt dan telkens na de jeugdige overspanning teleurstelling in; bij de voortzetting van het onderzoek verminderen niet maar vermeerderen de problemen; wat vanzelf scheen te spreken, blijkt een nieuw mysterie te zijn, en het einde van alle wetenschap is dan weer de weemoedige, soms ook wanhopige belijdenis, dat de mensch in raadselen op aarde wandelt, en dat leven en lot beide mysterie zijn.

En ten derde moge men nog bedenken, dat de wetenschap, al zou zij veel meer met zekerheid kunnen te weten komen dan zij nu feitelijk bereikt, toch altijd onvoldaan zou laten het hart van den mensch. Want kennis zonder deugd, zonder een zedelijken grondslag, wordt een instrument in de hand der zonde tot bedenking en uitvoering van fijner kwaad, en het met wetenschap gevulde hoofd treedt in dienst van de verdorvenheid des harten. Al ware het, zegt daarom de Apostel, al ware het, dat ik de gave der profetie had en wist alle de verborgenheden en al de wetenschap, en de liefde niet had, zoo ware ik niets, 1 Cor. 13 : 2.

Met de kunst is het niet anders gesteld. Ook deze is eene gave Gods. Gelijk de Heere zelf niet alleen de waarheid en de heiligheid maar ook de heerlijkheid is en de heerlijkheid zijns Naams over al zijne werken uitbreidt, zoo is Hij het ook, die door zijn Geest de kunstenaars toerust met wijsheid en verstand en wetenschap in alle handwerk, Ex. 31 : 3, 35 : 31. De kunst is dus allereerst een bewijs van het *kunnen,* van het geestelijk kunnen van den mensch, eene openbaring van zijne diepe verlangens, zijne hooge idealen, zijn brandenden dorst naar harmonie. Maar voorts voert zij in al hare werken eene ideale wereld voor ons op, waarin de wanklanken van dit aardsche bestaan in een vol accoord opgelost zijn en eene schoonheid aan het licht treedt, welke in deze gevallene wereld voor de verstandigen verborgen was, maar aan het eenvoudig oog des kunstenaars zich heeft ontdekt. En wijl de kunst ons zulke eene andere, hoogere werkelijkheid voor de oogen schildert, is ze ons tot een troost in het leven, beurt ze onze ziel uit hare verslagenheid op en vervult onze harten met hoop en met vreugde.

Maar wat zij ook vermoge, zij doet ons het schoon slechts in de verbeelding genieten; zij kan de klove niet dempen tusschen het ideaal en de werkelijkheid, zij maakt het „ginds" nimmer tot een „hier", zij laat de heerlijkheid van het land Kanaän uit de verte ons zien, maar zij brengt er ons niet binnen en maakt er ons geen burgers van. Zij is veel, maar zij is alles niet; zij is niet, ofschoon ze door een man van naam op haar gebied aldus genoemd werd, zij is niet het allerheiligste, niet het edelste, niet de eenige godsdienst en het eenige heil van den mensch. Zij verzoent onze schuld niet, zij reinigt ons niet van onze verdorvenheid, zij is zelfs niet in staat, om in de smarten des levens onze tranen te drogen.

Eindelijk kan ook de humaniteit, de beschaving, de dienst der menschheid, het leven voor de gemeenschap, of hoe men het noemen moge, niet als het hoogste goed voor den mensch worden aangemerkt. Daar bestaat zonder twijfel recht, om van een voortgang der humanitaire ideeën, van eene ontwikkeling der menschlievendheid te spreken. Als wij vergelijken, hoe armen en kranken, ellendigen en nooddruftigen, weduwen en weezen, krankzinnigen en gevangenen menigmaal in vorige eeuwen, en hoe zij over het algemeen tegenwoordig behandeld en verzorgd worden, dan is er oorzaak tot blijdschap en dank. Er is een geest der verteedering en der barmhartigheid ontwaakt, die het verlorene opzoekt en over het verdrukte zich ontfermt. Maar daarnaast laat deze zelfde tegenwoordige tijd ons zoovele schrikkelijke ongerechtigheden van mamonisme, prostitutie, alcoholisme en andere gruwelen zien, dat wij op de vraag, of wij vooruit- of achteruit gaan, met een antwoord verlegen zijn en nu eens tot het optimisme en dan weer tot het pessimisme overhellen.

Doch hoe dit wezen moge, als het leven voor de gemeenschap, als de

liefde tot den naaste geen grondslag heeft in het gebod Gods, verliest zij haar bestand en vastigheid. Immers liefde tot den naaste is niet een ding, dat vanzelf spreekt en gansch spontaan en natuurlijk opkomt uit het menschelijk hart. Zij is een gevoel, eene daad, eene werkzaamheid, welke ontzaglijke wilskracht vereischt en tegen geweldige machten van zelfzucht en eigenbelang voortdurend gehandhaafd moet worden. Bovendien vindt zij in den naaste zelf dikwerf hoegenaamd geen steun. Zoo beminnelijk zijn gewoonlijk de menschen niet, dat wij hen vanzelf en zonder eenige moeite en strijd zouden kunnen en willen liefhebben als onszelven. Liefde tot den naaste kan zich alleen staande houden, als zij eenerzijds gegrond is in en ons opgelegd wordt door het gebod Gods, en als ter anderer zijde diezelfde God ons lust in het hart schenkt, om naar al zijne geboden in oprechtheid te wandelen.

Zoo blijft het bij het woord van Augustinus, dat het hart des menschen tot God is geschapen en dat het geen rust vindt, voordat het ruste vindt aan zijn vaderhart. Alle menschen zoeken dan ook eigenlijk naar God, getuigde dezelfde kerkvader, maar zij zoeken Hem niet op de rechte wijze, niet in den rechten weg, niet op de rechte plaats. Zij zoeken Hem beneden, en Hij is boven. Zij zoeken Hem op aarde, en Hij is in den hemel. Zij zoeken Hem verre, en Hij is nabij. Zij zoeken Hem in het geld, in het goed, in den roem, in de macht, in den lust; en Hij woont in de hoogte en in het heilige en bij dien, die van een verbrijzelden en nederigen geest is, Jes. 57 : 15. Maar zij zoeken Hem toch, of zij Hem immers tasten en vinden mochten, Hand. 17 : 27. Zij zoeken Hem en zij ontvluchten Hem tevens. Zij hebben aan de kennis zijner wegen geen lust, en kunnen Hem toch niet missen. Zij voelen zich tot God aangetrokken en tegelijk door Hem afgestooten.

Daarin bestaat, gelijk Pascal het zoo diepzinnig ontwikkelde, de grootheid en tegelijk de ellende van den mensch. Hij dorst naar waarheid en is leugenachtig van nature. Hij snakt naar rust en werpt zich van de eene verstrooiïng in de andere. Hij jaagt naar een duurzaam, eeuwig geluk, en grijpt de genietingen van het oogenblik aan. Hij zoekt naar God, en hij verliest zich in het schepsel. Hij is een geboren zoon des huizes, en voedt zich met zwijnendraf in een vreemd land. Hij verlaat de sprinkader des levenden waters en houwt zich gebroken bakken uit, die geen water houden, Jer. 2 : 13. Hij is als een hongerige, die droomt, dat hij eet, maar als hij ontwaakt, zie, zoo is hij nog mat en zijne ziel is begeerig, Jes. 29 : 8.

De wetenschap kan deze tegenstrijdigheid in den mensch niet verklaren. Zij rekent alleen met zijne grootheid en niet met zijne ellende, of alleen met zijne ellende en niet met zijne grootheid. Zij verheft hem te hoog, of zij drukt hem te laag neer, omdat zij van zijne Goddelijke af-

komst niet weet, noch van zijn diepen val. Maar de Schrift weet van beide, zij laat haar licht schijnen over mensch en menschheid; en de tegenstrijdigheden worden verzoend, de nevelen worden opgeklaard, de verborgen dingen worden ontdekt. De mensch is een raadsel, dat alleen in God zijne oplossing vindt.

II.

DE KENNIS GODS.

GOD het hoogste goed voor den mensch — dat is het getuigenis der gansche Schrift.

Zij begint met het verhaal, dat God den mensch geschapen heeft naar zijn beeld en gelijkenis, opdat hij God zijnen Schepper recht kennen, Hem van harte liefhebben en met Hem in de eeuwige zaligheid leven zou. En zij eindigt met de beschrijving van het nieuwe Jeruzalem, welker inwoners Gods aangezichte zullen zien, en Zijn naam zal op hunne voorhoofden zijn.

Daartusschen in ligt de openbaring Gods in al haar lengte en breedte, welke de eene, groote, alles bevattende belofte des genadeverbonds: Ik zal uw God zijn en gij zult mijn volk zijn, tot inhoud heeft en in den Emmanuël, God-met-ons, haar middel- en haar hoogtepunt erlangt. Want belofte en vervulling gaan hand aan hand; het woord Gods is het beginsel, het zaad, de kiem van de daad en komt in de daad tot zijne volle verwerkelijking. Gelijk God in den beginne door het woord de dingen uit het niet in het aanzijn riep, zoo brengt Hij door het woord der belofte in den loop der eeuwen den nieuwen hemel en de nieuwe aarde tot stand, waarin de tabernakel Gods bij de menschen zal zijn.

Daarom heet Christus, in wien het Woord vleesch is geworden, bij Johannes, Ev. 1 : 14, ook vol van genade en waarheid.

Hij is het Woord, dat in den beginne bij God en zelf God was, en was als zoodanig het leven en het licht der menschen. Wijl de Vader in Hem zijn leven mededeelt en in Hem zijne gedachte uitspreekt, wordt in Hem het volle wezen Gods openbaar. Hij verklaart ons den Vader niet alleen en openbaart ons niet slechts zijn naam, maar Hij toont en geeft ons in zichzelven den Vader. Christus is God uitgesproken en God gegeven; God zich openbarende en God zich mededeelende, en daarom vol van waarheid en vol ook van genade. Het woord der belofte: Ik zal uw God zijn, sluit van het eerste oogenblik af, waarin het werd

uitgesproken, de vervulling in zich: Ik ben uw God. God geeft zich aan zijn volk, opdat zijn volk zich geven zou aan Hem.

In de Schrift vinden wij van de zijde Gods de telkens herhaalde betuiging: Ik ben uw God. Van de moederbelofte in Gen. 3 : 15 af wordt ieder oogenblik in het leven der aartsvaders, in de geschiedenis van het volk Israels en van de gemeente des Nieuwen Testaments deze rijke, alle heil in zich besluitende toezegging herhaald. En daaraan beantwoordt dan alle eeuwen door van den kant der gemeente in eindelooze variatiën de dank- en de roemtaal des geloofs: Gij zijt onze God en wij zijn uw volk, de schapen uwer weide.

Deze betuiging is geen verstandelijk leerstuk, en geen formulier van eenigheid, dat nagesproken wordt, maar belijdenis van eene diep gevoelde, van eene in het leven zelf ervarene werkelijkheid. De profeten en apostelen, de vromen in het algemeen, die in Oud- en Nieuw Testament en later in de kerk van Christus voor ons optreden, hebben niet in afgetrokken begrippen over God gephilosopheerd, maar zij hebben beleden, wat God voor hen was en wat zij aan hun God hadden in alle omstandigheden van het leven. God was voor hen niet een koud begrip, dat zij verstandelijk ontleedden, maar eene levende, persoonlijke macht, eene werkelijkheid, oneindig wezenlijker dan de wereld om hen heen, *het* ééne, eeuwige, aanbiddelijke Wezen. Zij rekenden met Hem in hun leven, zij woonden in zijne tente, zij wandelden voor zijn aangezicht, zij dienden in zijne voorhoven, zij aanbaden in zijn heiligdom.

De echtheid en de diepte hunner bevinding komt uit in de taal, waarvan zij zich bedienen, om uit te drukken wat God voor hen is. Zij behoeven niet naar woorden te zoeken, want hun mond loopt over van wat hun hart vervult, en menschenwereld en natuur leveren hun de beelden voor hunne gedachten. God is voor hen een Koning, een Heer, een Held, een Leidsman, een Herder, een Heiland, een Zaligmaker, een Verlosser, een Uithelper, een Geneesmeester, een Man, een Vader. Al hun heil en zaligheid, waarheid en gerechtigheid, leven en goedertierenheid, kracht en sterkte, vrede en rust wordt in Hem gevonden. Hij is hun een zon en een schild, een rondas en beukelaar, een licht en een vuur, een fontein en sprinkader, een rotssteen en schuilplaats, een hoog vertrek en een toren, een loon en eene schaduw, een stad en een tempel. Alwat de wereld verspreid en verdeeld aan goederen bezat, is een gelijkenis van de onnaspeurlijke volheid des heils, welke in God voor zijn volk aanwezig is. Daarom sprak David in Psalm 16 : 2 (volgens eene betere vertaling) Jehovah aldus aan: Gij zijt mijn Heer, ik heb geen hooger goed dan U (Gij zijt mijn hoogste goed), en zong Asaph in den 73en Psalm: Wien heb ik nevens U in den hemel; nevens U lust mij ook niets op de aarde. Bezwijke mijn vleesch en mijn hart, zoo is God de rotssteen mijns harten en mijn deel in eeuwigheid. De hemel met al

zijne zaligheid en heerlijkheid is voor den vrome ledig en doodsch zonder God; en als hij in Gods gemeenschap leeft, heeft hij geen lust aan eenig ding op de aarde, omdat de liefde Gods alle andere goederen hoog te boven gaat.

Dit is de ervaring der kinderen Gods, door hen gemaakt, omdat God zelf zich aan hen in den Zoon zijner liefde te genieten schonk. Christus zegt dan ook, dat voor menschen het eeuwige leven, de gansche zaligheid bestaat in de kennis van den eenigen, waarachtigen God en van Jezus Christus, dien Hij gezonden heeft.

Het was eene plechtige ure, waarin Christus deze woorden sprak. Hij stond op het punt, om over de beek Kidron in te gaan in den hof van Gethsemané en daar den laatsten strijd zijner ziele te strijden. Voordat Hij daartoe overgaat, bereidt Hij zich als onze Hoogepriester tot zijn lijden en sterven voor, en bidt Hij den Vader, dat deze Hem door en na zijn lijden verheerlijke, opdat de Zoon ook weder den Vader verheerlijken moge in de uitdeeling van alle die weldaden, welke Hij thans door zijne gehoorzaamheid tot den dood verwerven gaat. Als de Zoon aldus bidt, weet Hij niets anders te begeeren, dan wat des Vaders eigen wil en welbehagen is. De Vader heeft Hem toch macht gegeven over alle vleesch, opdat Hij het eeuwige leven geve aan alwat de Vader Hem gegeven heeft. En dat eeuwige leven bestaat in niets anders dan in de kennis van den eenigen, waarachtigen God in het aangezicht van Jezus Christus, den Gezondene, Joh. 17 : 1—3.

De kennis, van welke Jezus hier spreekt, draagt blijkbaar een gansch eigenaardig karakter. Zij is van alle andere kennis, die de mensch zich verwerven kan, niet in graad maar in beginsel en wezen onderscheiden. Duidelijk treedt dit aan het licht, als wij beide soorten van kennis een oogenblik met elkander vergelijken. De kennis Gods, hier door Jezus bedoeld, verschilt van de kennis der geschapene dingen in oorsprong en voorwerp, in wezen en vrucht.

Zij verschilt er allereerst in *oorsprong* van, want ze is alleen aan Christus te danken. Alle andere kennis verwerven wij ons in zekeren zin door eigen inzicht en oordeel, door eigen inspanning en onderzoek. Maar de kennis van den eenigen en waarachtigen God moeten wij ons, als kinderen, door Christus laten geven. Buiten Hem om is zij nergens te vinden, in geen scholen van wetenschap en bij geen wijsgeeren van naam. Christus alleen kende den Vader. Hij was immers in den beginne bij God, lag aan in zijn schoot, en zag Hem van aangezicht tot aangezicht. Hij was zelf God, het afschijnsel zijner heerlijkheid en het uitgedrukte beeld zijner zelfstandigheid, des Vaders eigen, eeniggeborene, veelgeliefde Zoon, in wien Hij al zijn welbehagen had, Matth. 3 : 17, Joh. 1 : 14, Rom. 8 : 12, Hebr. 1 : 3. In het wezen des Vaders is voor

den Zoon niets verborgen, want Hij is dezelfde natuur, dezelfde eigenschappen, dezelfde kennis deelachtig. Niemand kent den Vader dan de Zoon, Matth. 11 : 27.

En deze Zoon is tot ons gekomen en heeft ons den Vader verklaard. Hij heeft den naam zijns Vaders aan de menschen geopenbaard. Daartoe is Hij vleesch geworden en op aarde verschenen, opdat Hij ons den Waarachtige zou doen kennen, 1 Joh. 5 : 20. Wij kenden God niet en hadden zelfs aan de kennis zijner wegen geen lust. Maar Christus heeft ons den Vader doen kennen. Hij was geen wijsgeer, geen man der wetenschap, geen beoefenaar der kunst; zijn werk was, om ons den naam des Vaders te openbaren. En dat heeft Hij gedaan, ten volle, zijn gansche leven lang. Hij heeft Hem geopenbaard in zijne woorden, in zijne werken, in zijn leven, in zijn sterven, in zijn persoon en in heel zijne verschijning. Hij sprak en deed nooit iets, dan wat Hij den Vader zag doen. Diens wil te volbrengen, was zijne spijze. Wie Hem zag, zag den Vader, Joh. 4 : 34, 8 : 26, 28, 12 : 50, 14 : 9.

En betrouwbaar is Hij in deze zijne openbaring, omdat Hij Jezus, Christus, de Gezondene is. Den naam Jezus ontving Hij van God zelven, omdat Hij zijn volk zalig zou maken van hunne zonden, Matth. 1 : 21. Christus heet Hij, omdat Hij de Gezalfde des Vaders is, door God zelven tot al zijne ambten verkoren en bekwaamd, Jes. 42 : 1, Matth. 3 : 16. En Hij is de Gezondene, omdat Hij niet als zoovele valsche profeten en priesters gekomen is in zijn eigen naam, zichzelf niet opgeworpen en zichzelf die eere niet aangenomen heeft; maar omdat de Vader deze wereld alzoo lief heeft gehad, dat Hij zijn eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve maar het eeuwige leven hebbe, Joh. 3 : 16.

Wie Hem dan ook aannemen, ontvangen het recht en de bevoegdheid, om den naam van kinderen Gods te dragen, Joh. 1 : 12. Zij zijn uit God geboren, zij zijn der Goddelijke natuur deelachtig, zij kennen God in het aangezicht van Christus, zijnen Zoon. Niemand kent den Zoon dan de Vader, noch iemand kent den Vader dan de Zoon, en wien het de Zoon wil openbaren, Matth. 11 : 27.

Ten tweede verschilt de kennis Gods van alle andere kennis in haar *voorwerp*. Want deze laatste moge, vooral in den laatsten tijd, nog zoo ver zijn uitgebreid, zij verkeert omtrent het schepsel, beperkt zich tot het eindige en vindt den Oneindige niet. Wel is er eene openbaring van Gods eeuwige kracht en goddelijkheid ook in de werken der natuur. Maar de kennis Gods, daaruit verkregen, is gering, verduisterd, met dwaling vermengd en wordt bovendien niet in waarde gehouden. Want de menschen, God kennende uit de natuur, hebben Hem als God niet verheerlijkt of gedankt, maar worden verijdeld in hunne overleggingen en veranderen de heerlijkheid des onverderfelijken Gods in de gelijkenis

eens beelds van het schepsel. De wereld is zoowel eene verberging als eene openbaring van God, Rom. 1 : 20—23.

Maar hier, in het hoogepriesterlijk gebed, treedt Een voor ons op, die al het eindige varen laat en gewaagt van kennisse Gods! God het voorwerp van menschelijke kennis, wie kan dat vatten? God, die de Oneindige en de Onbegrijpelijke is; die van tijd noch eeuwigheid gemeten wordt; voor wien de Engelen zich het aangezicht bedekken met hunne vleugelen; die woont in een ontoegankelijk licht, denwelken geen mensch gezien heeft of zien kan! Hij, het voorwerp van menschelijke kennis, van den mensch, wiens adem in zijne neusgaten is en die minder dan niet en dan ijdelheid is! Hij zou God kennen, wiens gansche weten stukwerk is! Bij al zijn weten, wat kent hij? Wat kent hij in zijn oorsprong, in zijn wezen, in zijn doel? Omringt hem niet het mysterie van allen kant? Staat hij niet telkens aan de grenzen van het onbekende? En deze mensch, een arm, zwak, dwalend en verduisterd schepsel, zou God kennen, den hoogen, heiligen, alleenwijzen, almachtigen God!

Het gaat ons begrip ver te boven, maar Christus spreekt ervan, die den Vader gezien heeft en Hem ons heeft verklaard. Op Hem kunnen wij aan en zijn getuigenis is getrouw en aller aanneming waardig. Indien gij weten wilt, o mensch, wie God is, vraag het niet aan de wijzen, aan de Schriftgeleerden, aan de onderzoekers dezer eeuw, maar zie Christus aan en hoor naar zijn woord! Zeg niet in uw hart: wie zal ten hemel opklimmen of wie zal in den afgrond nederdalen? Want nabij u is het woord, dat Christus u predikt. Hij is zelf het Woord, de volkomene openbaring des Vaders. Zooals Hij is, zoo is de Vader, even rechtvaardig en heilig, maar ook even vol van genade en waarheid. Bij zijn kruis ontvouwt zich de volle inhoud van het geloof des Ouden Verbonds: Genadig en barmhartig is de Heere, lankmoedig en groot van goedertierenheid. Hij doet ons niet naar onze zonden, en vergeldt ons niet naar onze ongerechtigheden. Want zoo hoog de hemel is boven de aarde, is zijne goedertierenheid geweldig over degenen die Hem vreezen. Zoo verre het Oosten is van het Westen, zoo verre doet Hij onze overtredingen van ons. Gelijk zich een vader ontfermt over de kinderen, ontfermt zich de Heere over degenen, die Hem vreezen, Ps. 103 : 8—13. En aanschouwende de heerlijkheid van Christus in den spiegel van zijn woord, roepen wij in opgetogenheid uit: wij kennen Hem, omdat wij door Hem gekend zijn; wij hebben Hem lief, omdat Hij ons eerst liefgehad heeft, 1 Joh. 4 : 19.

Door oorsprong en inhoud wordt in de derde plaats het *wezen* der kennis Gods in haar eigenaardigheid bepaald.

In het aangehaalde vers uit het hoogepriesterlijk gebed spreekt Jezus niet van een weten, maar van een kennen van God. Tusschen beide is het onderscheid groot. Van eenig schepsel, van een plant of een dier

of een mensch, van een land of een volk veel uit boeken te weten, is iets gansch anders dan het te kennen uit eigen aanschouwing. Weten geldt de beschrijving, door anderen van een persoon of zaak gegeven; kennen geldt dat voorwerp zelf. Weten is een zaak van het hoofd, kennen sluit eene persoonlijke belangstelling en eene werkzaamheid des harten in.

Omdat er van de kennis Gods, die Christus heeft geschonken, eene beschrijving te vinden is in zijn Woord, is er op dit gebied een weten mogelijk, dat van het kennen, door Jezus bedoeld, in wezen verschilt. Er is een weten van den wil des Heeren, zonder de bereidheid des harten, om dien wil te doen, Luk. 12 : 47, 48. Er is een roepen van Heere, Heere, dat geenszins den toegang tot het koninkrijk der hemelen ontsluit, Matth. 7 : 21. Er is een geloof, als der duivelen, dat geen liefde, maar angst en siddering wekt, Jak. 2 : 19. Er zijn hoorders des woords, die geen daders wenschen te zijn en daarom met dubbele slagen geslagen zullen worden, Jak. 1 : 23.

Als Jezus hier spreekt van het kennen van God, dan heeft Hij eene kennis op het oog, verwant aan die, welke Hij zelf bezit. Hij was geen theoloog van professie, geen doctor of hoogleeraar in de godgeleerdheid. Maar Hij kende God door eigen aanschouwing; Hij zag Hem overal, in de natuur, in zijn woord, in zijn dienst; Hij had Hem lief boven alles en was Hem in alles gehoorzaam tot den dood des kruises toe. Zijn kennen der waarheid was met het doen der waarheid één. En de kennis viel met de liefde saam.

Soortgelijke kennis bedoelt Jezus, als Hij daaraan het leven verbindt. Neen, God te kennen, het bestaat niet in veel van God te weten, maar het is hierin gelegen, dat wij Hem zelf in het aangezicht van Christus hebben aanschouwd, dat wij Hem ontmoet hebben op onzen levensweg, en persoonlijk met zijne deugden, met zijne gerechtigheid en heiligheid, met zijne ontferming en genade in de ervaring onzer ziel hebben kennis gemaakt.

Daarom draagt deze kennis ter onderscheiding van andere wetenschap den naam van kennis des geloofs. Ze is eene vrucht niet van verstandelijk onderzoek en nadenken, maar van het kinderlijk en eenvoudig geloof, van dat geloof, dat niet alleen een *zeker* weten is maar ook een vast vertrouwen, dat niet alleen anderen, maar ook mij vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken is, uit louter genade, alleen om der verdienste van Christus' wil. Alleen wie den kinderkens gelijk worden, gaan het koninkrijk der hemelen in, Matth. 18 : 3. Slechts de reinen van hart zien het aangezicht Gods, Matth. 5 : 8. Alleen de wedergeborenen uit water en Geest kunnen Gods koninkrijk zien, Joh. 3 : 5. Zoo iemand wil den wil van God doen, die zal van de leer van Christus bekennen, of zij uit God is, dan of Hij van zichzelven spreekt, Joh. 7 : 17. Die zijnen naam kennen, zullen op Hem betrouwen,

Ps. 9 : 11; en in diezelfde mate wordt God gekend, als Hij bemind wordt.

Indien wij de kennis Gods zoo verstaan, baart het eindelijk, in de vierde plaats, geen verwondering, dat hare *werking* en *vrucht* niet minder dan het eeuwige leven is. Tusschen kennis en leven schijnt er al zeer weinig verstand te bestaan. Zegt de Prediker niet naar waarheid: in veel wijsheid is veel verdriet; die wetenschap vermeerdert, vermeerdert smart; van veel boeken te maken is geen einde; en veel lezens is vermoeiing des vleesches, Pred. 1 : 18, 12 : 12.

Kennis is macht — dat verstaan wij, althans tot zekere hoogte. Wie kent, heerscht. Alle kennen is een triumf van den geest over de stof, eene onderwerping der aarde aan de heerschappij van den mensch. Maar kennis is leven — wie begrijpt dat? En toch, reeds op natuurlijk gebied, neemt met de kennis de diepte en de rijkdom van het leven toe. Hoe omvattender het bewustzijn, des te intensiever het leven. De onbezielde schepselen kennen niet, en zij leven niet. Als in de dieren het bewustzijn ontwaakt, wint hun leven ook aan inhoud en omvang. Onder de menschen is het rijkst het leven van hem, die het meeste kent. Wat is het leven van den kranke van zin, van den onnoozele, van den eenvoudige, van den onontwikkelde arm en beperkt, vergeleken met dat van den denker en dichter! Maar hoeveel verschil hier ook zij, het is slechts een verschil van graad, het leven zelf verandert er niet door; het gaat altijd, bij den grootsten geleerde zoowel als bij den eenvoudigen daglooner, onder in den dood, want het wordt slechts uit de eindige bronnen van deze wereld gevoed.

Maar hier is sprake van de kennis, niet aangaande eenig schepsel, maar in betrekking tot den eenigen, waarachtigen God.

Als kennis der zienlijke dingen reeds het leven verrijkt, hoe veel te meer zal de kennisse Gods dan het leven uit de dooden zijn? God is immers niet een God des doods en der dooden, maar des levens en der levenden. Alle degenen, die Hij herschiep naar zijn beeld en herstelde in zijne gemeenschap, zijn daardoor boven den dood en boven de vergankelijkheid verheven. Die in mij gelooft, zeide Jezus, zal leven, al ware hij ook gestorven, en een iegelijk, die leeft en in mij gelooft, zal niet sterven in der eeuwigheid, Joh. 11 : 25, 26. Het kennen van God in het aangezicht van Christus brengt eeuwig leven, storelooze vreugde, hemelsche zaligheid mede. Het heeft deze niet alleen ten gevolge, maar het kennen van God is terstond zelf leven, nieuw, eeuwig, zalig leven.

Naar deze onderwijzing der H. Schrift werd in de Christelijke kerk het karakter dier wetenschap bepaald, welke van ouds den naam van Theologie of Godgeleerdheid draagt. Zij is die wetenschap, welke de kennisse Gods uit zijne openbaring afleidt, onder de leiding zijns Geestes indenkt, en haar dan tot zijne eere te beschrijven zoekt. En een theoloog, een echt Godgeleerde is hij, die uit God, door God, over God, tot zijns

Naams verheerlijking spreekt. Tusschen geleerden en eenvoudigen is er daarom maar een verschil in graad. Zij hebben saam één Heere, één geloof, één doop, één God en Vader van allen, die daar is boven allen en door u allen en in u allen. Maar aan elkeen van ons is de genade gegeven naar de mate der gave van Christus, Ef. 4 : 5—7.

In dezen geest leidde Calvijn zijn Catechismus van Genève in met de vraag: wat is het voornaamste doel van het menschelijk leven? En het antwoord luidde klaar en krachtig: Opdat de menschen God zouden kennen, door wien zij geschapen zijn. Op dezelfde wijze begon de Catechismus van Westminster zijn onderwijs met de vraag: Wat is het hoogste en voornaamste doel van den mensch? en gaf daarop dit korte en veelzeggende antwoord: des menschen hoogste doel is, God te verheerlijken en Hem volmaakt tot in eeuwigheid te genieten.

III.

ALGEMEENE OPENBARING.

ALS er in waarheid bij den mensch van eenige kennis van God sprake kan zijn, dan onderstelt dit, dat God van zijne zijde zich vrijwillig aan hem op eene of andere wijze heeft bekend gemaakt.

De kennis van God danken wij niet en kunnen wij ook niet aan ons zelf, aan eigen vinding, onderzoek of nadenken, te danken hebben. Indien zij ons niet vrij en uit ongehoudene goedheid geschonken wordt, bestaat er geen mogelijkheid, dat wij ze ooit door inspanning van onze eigene krachten zouden kunnen verwerven.

Bij de kennis der geschapene dingen is het eenigszins anders gesteld. Al zijn wij ook bij het verwerven dezer kennis in volstrekten zin van God afhankelijk, bij de schepping droeg Hij toch aan den mensch de taak op en schonk er hem ook den lust en de kracht toe, om de gansche aarde te onderwerpen en te beheerschen. De mensch staat boven de natuur; hij kan de verschijnselen dier natuur waarnemen, onderzoeken, tot op zekere hoogte kunstmatig zelf veroorzaken en voortbrengen; hij kan als het ware de natuur dwingen, om zichzelve te openbaren en hare geheimen voor hem te ontsluieren.

Toch is ook deze macht reeds op allerlei wijze en naar alle zijden beperkt. Naarmate de wetenschap dieper in de verschijnselen doordringt en het wezen der dingen nadert, ziet zij de raadselen vermeerderen en zichzelve van allen kant door het onkenbare omringd. Daar zijn er niet

weinigen, die van de beperktheid der menschelijke kennis zoo diep overtuigd zijn, dat zij niet alleen belijden: wij weten niet, maar daaraan ook nog de troostelooze profetie toevoegen: en wij zullen nooit weten.

Als deze eindigheid der menschelijke kennis reeds bij het onderzoek van de onbezielde natuur in het oog springt, dan spreekt het vanzelf, dat zij nog veel duidelijker bij de studie van de levende, de bezielde en de redelijke schepselen aan het licht treedt.

Want hier komen wij in aanraking met verschijnselen, die wij niet naar willekeur „maken of breken" kunnen, maar die voorwerpelijk tegenover ons staan en slechts eenigermate door ons gekend kunnen worden door de overeenkomst met datgene, wat wij in onszelven vinden. Het leven, het bewustzijn, de gewaarwording en de waarneming, het verstand en de rede, de begeerte en de wil laten zich niet ontleden en niet samenstellen. Zij zijn niet mechanisch, maar organisch van aard; wij moeten ze nemen, zooals zij zich geven en hebben ze te eerbiedigen in hunne geheimzinnige natuur. Wie het leven zou willen ontleden, zou het op datzelfde oogenblik dooden.

In sterkere mate geldt dit alles weer van den mensch. Want al is het, dat hij een lichamelijk wezen is en in zooverre zich niet aan onze waarneming onttrekken kan, wij nemen toch slechts zijne uitwendige verschijning waar; daarachter schuilt een verborgen leven, dat in dien uiterlijken vorm slechts zeer onvolkomen en gebrekkig tot openbaring komt. In beperkte mate bezit de mensch zelfs de macht, om het inwendige van zijn wezen voor anderen verborgen te houden. Hij kan zijn gelaat zoo in bedwang houden, dat geen spier verraadt, wat er in zijn binnenste omgaat; hij kan de taal bezigen, om zijne gedachten te verbergen; hij kan in zijne handelingen een schijn aannemen, die met zijn innerlijk wezen in strijd is. En ook al hebben wij met een oprecht mensch te doen, die al deze veinzerijen versmaadt; om hem te leeren kennen hebben wij toch noodig dat hij van zijne zijde, zijn wezen voor ons ontsluit. Wel is waar doet hij dit menigmaal ongemerkt en onwillekeurig; hij heeft niet eene volstrekte beschikking over zichzelf en heeft zichzelf slechts voor een klein deel in zijne macht; menigmaal verraadt hij zichzelf, zonder dat hij het zelf wil. Maar desniettemin, hij moet door zijne verschijning, door zijne woorden en daden, hetzij zonder hetzij met zijn wil, toch uit het verborgene van zijn wezen te voorschijn treden, indien wij hem eenigermate naar waarheid zullen kunnen kennen. Er is van een mensch alleen dan eenige kennis verkrijgbaar, als hij van zijn kant onwillekeurig of ook met bewustheid en vrijheid zijn wezen voor ons ontsluit en zichzelven aan ons openbaart.

Deze overweging leidt ons tot recht verstand van de voorwaarden, waaronder er bij den mensch alleen van kennis Gods sprake zal kunnen zijn. God is de volstrekt-vrije, de volkomen-onafhankelijke God; Hij is

in geen enkel opzicht van ons, maar wij zijn in volstrekten zin, niet alleen natuurlijk maar ook verstandelijk en zedelijk, van Hem afhankelijk; wij hebben dus niet de minste beschikking, niet de minste macht over Hem; wij kunnen Hem op geenerlei wijze tot voorwerp van ons onderzoek of ons nadenken maken; indien Hij zich niet vinden laat, kunnen wij Hem niet zoeken; indien Hij zich niet geeft, kunnen wij Hem niet aannemen. Voorts, God is onzichtbaar; Hij woont in een ontoegankelijk licht, zoodat geen mensch Hem ooit gezien heeft of zien kan. Wanneer Hij zich verbergt of verborgen houdt, kunnen wij op geenerlei wijze Hem binnen den kring van onze lichamelijke of onze geestelijke waarneming brengen; en zonder eenige waarneming is er natuurlijk geen kennis mogelijk. Eindelijk, om niet meer te noemen, God is de almachtige, Hij heeft niet alleen alle schepselen, Hij heeft ook zichzelven volkomen in zijne macht. Terwijl wij menschen ons altijd op eenigerlei wijze te zien geven, buiten en zonder onzen wil, openbaart zich God alleen, omdat en in zoover Hij dat wil. Van eene verschijning Gods, die onwillekeurig zijn zou en buiten zijn bewustzijn en zijne vrijheid zou omgaan, kan geen sprake zijn. God beheerscht zichzelven volkomen en openbaart zich alleen naar de mate van zijn welbehagen.

Kennis van God is dus slechts mogelijk op den grondslag eener openbaring van Gods zijde. Er is dan alleen voor den mensch kennis van God verkrijgbaar, wanneer Hij en in zooverre Hij zichzelven vrijwillig aan den mensch bekend maakt.

Deze bekendmaking Gods van zichzelven wordt gewoonlijk met den naam van *openbaring* aangeduid. De Schrift bezigt er verschillende namen voor en spreekt van verschijnen, spreken, gebieden, werken, zich bekend maken enz. Zij duidt daarmede aan, dat de openbaring niet altijd op dezelfde wijze geschiedt maar in zeer verschillende vormen plaats grijpt. Eigenlijk zijn alle werken Gods naar buiten, hetzij in woord of in daad, bestanddeelen en elementen van de ééne, groote, alles omvattende en altijd voortgaande openbaring Gods. Het scheppen, het onderhouden en het regeeren aller dingen, de roeping en leiding van Israel, de zending van den Christus, de uitstorting van den H. Geest, de teboekstelling van het Woord Gods, de instandhouding en de voortplanting der kerk enz. zijn alle te zamen wijzen en vormen, waardoor er eene openbaring van Gods wege tot ons komt. Zij maken ons alle iets van God bekend. Alwat is en geschiedt, kan en behoort ons op te leiden tot de kennis van Hem, wien te kennen het eeuwige leven is.

Deze openbaring, hetzij ze algemeen of bijzonder genomen wordt, draagt altijd de volgende kenmerken.

Ten eerste gaat zij steeds vrij van *God zelven* uit. Hij is hier, gelijk overal, de alleen-handelende, en Hij handelt hierbij volkomen bewust

en vrij. Wel is waar wordt door hen, die de belijdenis van een persoonlijk, zelfbewust God verwerpen, nog menigmaal van eene openbaring Gods gesproken. Maar dit is een gebruikmaken van het woord in strijd met zijne eigenlijke beteekenis. Op het standpunt van hen, die alleen aan eene onpersoonlijke, onbewuste, almachtige kracht gelooven, kan men nog wel van een onbewust, onwillekeurig verschijnen dier kracht spreken, maar niet meer van eene eigenlijke openbaring, daar deze toch de volkomene bewustheid en vrijheid Gods onderstelt. Alle openbaring, welke dien naam terecht draagt, gaat uit van de gedachte, dat God persoonlijk bestaat, dat Hij zichzelven bewust is en zichzelven aan schepselen bekend maken kan. De kennis Gods bij den mensch heeft haar grondslag en uitgangspunt in de kennis, welke God van zichzelven bezit. Zonder zelfbewustheid en zelfkennis Gods is er ook geen kennis van God bij den mensch mogelijk. Wie dit loochent, moet tot de ongerijmde gedachte komen, dat er òf in het geheel geen kennis van God bestaat, òf dat God eerst in den mensch tot zelfbewustheid komt, en dus den mensch de plaats van God doen innemen.

De Schrift leert gansch anders. Ofschoon ontoegankelijk, is het toch een *licht,* waar God in woont; Hij kent zichzelven volkomen en kan zich daarom aan ons bekend maken. Niemand kent den Zoon dan de Vader, noch iemand kent den Vader dan de Zoon, en wien het de Zoon wil openbaren, Matth. 11 : 27.

In de tweede plaats is alle openbaring, welke van God uitgaat, *zelfopenbaring.* God is de oorsprong, en Hij is ook de inhoud zijner openbaring. Dat geldt van de hoogste openbaring, die in Christus tot ons gekomen is, want Jezus zegt zelf, dat Hij den naam des Vaders aan de menschen heeft geopenbaard, Joh. 17 : 6; de eeniggeboren Zoon, die in den schoot des Vaders is, heeft ons God verklaard, Joh. 1 : 18. Maar dat geldt verder van alle openbaring, welke God van zich heeft doen uitgaan. Alle werken Gods in natuur en genade, in schepping en herschepping, in wereld en geschiedenis doen ons iets kennen van het onbegrijpelijk en aanbiddelijk wezen Gods. Zij doen het niet alle op dezelfde wijze en in dezelfde mate; er is hier eindelooze verscheidenheid; het eene werk Gods spreekt meer van zijne gerechtigheid en het andere van zijne goedheid; hier blinkt meer de almacht en ginds de wijsheid Gods uit.

Maar alle te zamen, en elk in zijne mate verkondigen zij ons de groote werken Gods, maken zij ons met zijne deugden en volmaaktheden, met zijn wezen en zijne zelfonderscheidingen, met zijn gedachte en woord, met zijn wil en welbehagen bekend.

Hierbij mogen wij echter nooit uit het oog verliezen, dat de openbaring Gods, hoe rijk haar inhoud ook zij, toch nooit met de zelfkennis Gods samenvalt. De zelfkennis of het zelfbewustzijn Gods is even oneindig als zijn wezen, en is daarom uiteraard voor geen mededeeling aan eenig

schepsel vatbaar. De openbaring Gods in zijne schepselen, zoowel voorwerpelijk in de werken zijner handen, als onderwerpelijk in het bewustzijn zijner redelijke schepselen, omvat altijd slechts een klein gedeelte van de oneindige kennis, welke God aangaande zichzelven deelachtig is. Niet alleen de menschen op aarde, maar ook de zaligen en de engelen in den hemel, ja zelfs de Zone Gods naar zijne menschelijke natuur, hebben eene kennis van God, die van Gods zelfkennis in beginsel en wezen onderscheiden is. Maar desniettemin, de kennis, welke door God in zijne openbaring medegedeeld wordt en door de redelijke schepselen daaruit verworven kan worden, moge beperkt en eindig zijn en dit zelfs in de eeuwigheid blijven, zij is toch eene echte, zuivere kennis. God openbaart zich in zijne werken, zooals Hij is. Uit zijne openbaring leeren wij Hem zelven kennen. Geen rust is er daarom voor den mensch, voordat hij uit het schepsel tot God zelven opstijgt. Bij de openbaring moet het ons om God zelven te doen zijn. Want zij dient niet, om ons eenige klanken te leeren en eenige woorden te doen uitspreken, maar zij vindt haar naaste doel hierin, dat zij ons door de schepselen heen tot den Schepper zelven opleidt en ons doet rusten aan zijn Vaderhart.

In de derde plaats heeft de openbaring, die van God uitgaat en God tot inhoud heeft, ook *God zelven* tot doel. Zij is uit en door en tot Hem; God heeft alles gewrocht om zijns zelfs wil, Spr. 16 : 4, Rom. 11 : 36. Ofschoon de kennis Gods, welke in zijne openbaring medegedeeld wordt, van zijne zelfkennis wezenlijk onderscheiden is en blijft, is zij toch zoo rijk, zoo breed en zoo diep, dat zij nooit ten volle in het bewustzijn van eenig redelijk schepsel kan opgenomen worden. De engelen gaan in verstand den mensch ver te boven, en zien dagelijks het aangezicht des Vaders, die in de hemelen is, Matth. 18 : 10, maar zij zijn toch begeerig in te zien in de dingen, die ons door de verkondigers van het Evangelie aangediend zijn, 1 Petr. 1 : 12. En naarmate de menschen de openbaring Gods dieper indenken, worden zij te meer gedrongen, om met Paulus uit te roepen: o diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennisse Gods, hoe ondoorzoekelijk zijn zijne oordeelen en onnaspeurlijk zijne wegen, Rom. 11 : 33. De openbaring kan daarom in den mensch haar einddoel niet hebben, maar gaat ten deele ook langs hem henen en stijgt hoog boven hem op.

Wel is waar bekleedt de mensch in die openbaring eene uitnemende plaats. Zij richt zich tot de menschen, opdat zij den Heere zoeken zouden, of zij Hem immers tasten en vinden mochten, Hand. 17 : 27, en het Evangelie moet aan alle creaturen gepredikt worden, opdat zij, geloovende, het eeuwige leven ontvangen zouden, Mark. 16 : 15, 16, Joh. 3 : 16, 36. Doch dit is en kan het laatste en hoogste doel der openbaring niet zijn. God kan niet rusten in den mensch. Maar de mensch behoort God te kennen en te dienen, opdat hij met en aan het hoofd van alle

schepselen Gode de eere brenge van alle zijne werken. In de openbaring, hetzij zij door of langs den mensch henenga, bereidt God zichzelven lof, verheerlijkt Hij zijn eigen naam, spreidt Hij in de wereld zijner schepselen voor zijne eigene oogen, zijne deugden en volmaaktheden uit. Wijl de openbaring uit en door God is, heeft zij ook in zijne verheerlijking haar bestemming en doel.

Deze gansche openbaring, welke uit en door en tot God is, heeft in den persoon van Christus haar middelpunt, en bereikt tegelijk in Hem haar hoogtepunt. Niet het schitterende firmament noch de machtige natuur, geen vorst of groote der aarde, geen wijsgeer of kunstenaar, maar de Zoon des menschen is de hoogste openbaring Gods. Christus is het vleeschgeworden Woord, dat in den beginne bij God en zelf God was, de Eeniggeborene van den Vader, het Beeld Gods, het afschijnsel zijner heerlijkheid en het uitgedrukte beeld zijner zelfstandigheid; wie Hem gezien heeft, heeft den Vader gezien, Joh. 14 : 9. In dat geloof staat de Christen; hij heeft God leeren kennen in het aangezicht van Jezus Christus, dien Hij gezonden heeft. God zelf, die gezegd heeft, dat het licht uit de duisternis zou schijnen, is degene, die in zijn hart geschenen heeft, om te geven verlichting der kennis der heerlijkheid Gods in het aangezicht van Jezus Christus, 2 Cor. 4 : 6.

Maar van dit hooge standpunt ziet de Christen rondom zich, terug en vooruit en naar alle zijden. En wanneer hij dan in het licht der kennis van God, welke hij aan Christus dankt, zijn blik laat weiden over de natuur en over de geschiedenis, over den hemel en over de aarde, dan ontdekt hij overal in de gansche wereld sporen van dienzelfden God, dien hij in Christus als zijn Vader heeft leeren kennen en aanroepen. De Zon der gerechtigheid opent hem een wonderschoon vergezicht, dat zich uitstrekt tot aan de einden der aarde toe. Bij haar licht ziet hij in den nacht der verledene tijden terug en dringt hij in de toekomst aller dingen door; naar achteren en naar voren is de horizon licht, ook al wordt de lucht menigmaal met donkere wolken bedekt.

De Christen, die alles beziet bij het licht van Gods Woord, is daarom geen enghartig schepsel; hij is ruim van hart en ingewanden; hij ziet over de gansche aarde en rekent alles het zijne, omdat hij Christi en Christus Godes is, 1 Cor. 3 : 21—23. Hij kan het geloof niet prijsgeven, dat de openbaring Gods in Christus, aan welke hij zijn leven en zijne zaligheid dankt, een bijzonder karakter draagt. Doch dit geloof sluit hem niet van de wereld af, maar stelt hem veeleer in staat, om de openbaring Gods in natuur en geschiedenis op te merken, en geeft hem het middel aan de hand, waardoor hij allerwege het ware en goede en schoone erkennen en van alle leugenachtig en zondig bijmengsel van menschen afzonderen kan.

Zoo maakt hij dan onderscheid tusschen eene *algemeene* en eene *bijzondere* openbaring Gods. Bij de algemeene openbaring bedient God zich van den gewonen loop der verschijnselen en den gewonen gang der gebeurtenissen; bij de bijzondere openbaring bezigt Hij menigmaal ongewone middelen, verschijning, profetie en wonder, om zichzelven aan menschen bekend te maken. Gene heeft inzonderheid tot inhoud de deugden van Gods almacht, wijsheid en goedheid; deze openbaart bovenal Gods heiligheid en gerechtigheid, ontferming en genade. De eerste richt zich tot alle menschen en houdt door algemeene genade de uitbarsting der zonde tegen; de tweede komt alleen tot degenen, die onder het Evangelie leven, en verheerlijkt zich door bijzondere genade in de vergeving der zonden en de hernieuwing des levens.

Maar hoezeer beide onderscheiden zijn, zij staan toch ook weer met elkander in nauw verband. Beide hebben in God, in zijne vrije goedheid en gunst, haar oorsprong. De algemeene openbaring is te danken aan het Woord, dat in den beginne bij God was, dat alle dingen heeft gemaakt, dat als een licht in de duisternis heeft geschenen en iederen mensch verlicht, komende in de wereld, Joh. 1 : 1—9. De bijzondere openbaring is aan hetzelfde Woord te danken, maar aan dat Woord, gelijk het vleesch geworden is in Christus, en nu vol is van genade en waarheid, Joh. 1 : 14. Beide openbaringen hebben genade tot inhoud, gene eene algemeene, deze eene bijzondere; maar zoo, dat de eene voor de andere onmisbaar is.

De algemeene genade is het, welke de bijzondere mogelijk maakt, voorbereidt en bij den voortduur draagt; de bijzondere genade op haar beurt leidt de algemeene tot zich op en neemt haar voortdurend in dienst. Beide openbaringen hebben eindelijk ook de instandhouding, gene de bewaring, deze de redding van het menschelijk geslacht ten doel en loopen langs dezen weg wederom op de verheerlijking van al Gods deugden uit.

De inhoud van beide openbaringen, niet alleen van de bijzondere maar ook van de algemeene, is in de H. Schrift vervat. De laatste, ofschoon uit de natuur herkomstig, is daarom toch in de Schrift opgenomen, omdat wij, menschen, vanwege de duisternis van ons verstand, haar nooit zuiver uit de natuur zouden kunnen afleiden. Maar nu verspreidt de Schrift een licht op ons pad door de wereld, en geeft ons de ware beschouwing van natuur en geschiedenis aan de hand. Zij doet ons God opmerken, waar wij Hem anders niet zien zouden; door haar verlicht, aanschouwen wij Gods deugden uitgespreid in al de werken zijner handen.

Reeds de schepping, door de Schrift geleerd, bewijst ons de openbaring Gods in de natuur. Want de schepping zelve is eene daad van openbaring, aanvang en beginsel van alle volgende openbaring. Als de wereld eeuwig alleen of eeuwig naast God bestaan had, zou zij geen

openbaring Gods kunnen zijn; in het laatste geval zou zij eeuwig voor God eene belemmering zijn geweest, om zich door haar te openbaren. Maar wie met de Schrift de schepping der wereld staande houdt, belijdt daarin tegelijk, dat God zich in de gansche wereld openbaart. Want elk werk legt getuigenis van zijn maker af, en te sterker, naarmate het in meer eigenlijken zin een product van zijn maker genoemd kan worden.

Wijl de wereld in volstrekten zin Gods werk is en niet alleen haar zóó-zijn maar ook haar zijn-zelf van den aanvang af en altijd-door alleen aan God te danken heeft, komt in alle schepsel iets van Gods deugden en volmaaktheden uit. Zoodra aan de andere zijde de openbaring Gods in de natuur geloochend en bijvoorbeeld tot het gemoed of gevoel van den mensch beperkt wordt, ligt het gevaar voor de deur, om de schepping Gods te ontkennen, de natuur door eene andere macht te laten beheerschen dan die er heerscht in het menschelijk gemoed, en om alzoo openlijk of in bedekten vorm het veelgodendom wederom in te voeren. De Schrift, de schepping leerend, handhaaft daarmede ook tevens de openbaring Gods, en daarin tegelijk weer de eenheid Gods en de eenheid der wereld.

Voorts onderwijst ons de Schrift, dat de wereld niet maar in den beginne door God in het aanzijn geroepen is, doch voortdurend, van oogenblik tot oogenblik, door dienzelfden God in stand gehouden en geregeerd wordt. Hij is niet alleen oneindig verheven boven de wereld, maar Hij woont met zijne almachtige en alomtegenwoordige kracht ook in al zijne schepselen in; Hij is niet verre van een iegelijk van ons, want in Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij, Hand. 17 : 27, 28. De openbaring, welke uit de wereld tot ons komt, is dus niet alleen eene herinnering aan een werk Gods in lang vervlogene dagen, maar ook een getuigenis van wat God thans in deze tijden is en wil en doet.

Als wij onze oogen omhoog heffen, zien wij niet alleen, wie alle deze dingen geschapen heeft, en in getale hun heir heeft voortgebracht, maar aanschouwen wij ook, dat Hij ze alle bij name roept, vanwege de grootheid zijner kracht en omdat Hij sterk van vermogen is; en dat er niet één wordt gemist, Jes. 40 : 25. De hemelen vertellen Gods eere, en het uitspansel verkondigt zijner handen werk, Ps. 19 : 2. Hij bedekt zich met het licht als met een kleed; Hij rekt den hemel uit als een gordijn; Hij zoldert zijne opperzalen in de wateren, maakt van de wolken zijn wagen en wandelt op de vleugelen des winds, Ps. 104 : 2, 3. Hij grondt de plaats voor bergen en dalen en drenkt ze uit zijne opperzalen, Ps. 104 : 8, 13. Hij verzadigt de aarde met de vrucht zijner werken, doet het gras uitspruiten voor de beesten, en het kruid tot dienst des menschen, doende het brood uit de aarde voortkomen en den wijn, die het hart des menschen verheugt, Ps. 104 : 13—15. Hij zet de bergen vast door zijne kracht en stilt het bruisen der zeeën, Ps. 65 : 7, 8, doet de uit-

gangen des morgens en des avonds juichen, bezoekt en verrijkt het land, zegent zijn uitspruitsel en kroont het jaar zijner goedigheid, Ps. 65 : 9 v. Hij voedt de vogelen des hemels, bekleedt het gras des velds met heerlijkheid, Matth. 6 : 26—30, doet zijne zon opgaan over boozen en goeden, en regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen, Matth. 5 : 45. Hij maakte den mensch een weinig minder dan de engelen, kroonde hem met eer en heerlijkheid en doet hem heerschen over al de werken zijner handen. Heerlijk is zijn naam op de gansche aarde! Ps. 8.

En niet alleen in de natuur, maar ook in de geschiedenis volvoert God zijn raad en brengt Hij zijn werk tot stand. Uit éénen bloede heeft Hij het gansche geslacht der menschen gemaakt, om op den geheelen aardbodem te wonen, Hand. 17 : 26. Hij verdelgt het eerste menschelijk geslacht in den zondvloed en bewaart het tegelijk in het huisgezin van Noach, Gen. 6—9. Hij verwart bij Babels toren de sprake der menschen en verstrooit ze over de gansche aarde, Gen. 11 : 7, 8. En toen de Allerhoogste aan de volken de erfenis uitdeelde en Adams kinderen vaneen scheidde, heeft Hij bescheiden de tijden te voren geordineerd en de bepalingen van hunne woning, en hunne landpalen gesteld naar het getal der kinderen Israels, Deut. 32 : 8, Hand. 17 : 26. Ofschoon Hij het volk Israels tot drager zijner bijzondere openbaring verkoor, en de Heidenen wandelen liet op hunne eigene wegen, Hand. 14 : 16, zoo heeft Hij ze toch niet uit het oog verloren noch overgelaten aan eigen lot. Integendeel, Hij heeft zichzelven niet onbetuigd gelaten, goed doende van den hemel, ons regen en vruchtbare tijden gevende, vervullende onze harten met spijze en vroolijkheid, Hand. 14 : 17. Hetgeen van God kennelijk is, werd in hen openbaar, want God heeft het hun geopenbaard, Rom. 1 : 19, opdat zij den Heere zouden zoeken, of zij Hem immers tasten en vinden mochten, Hand. 17 : 27.

Door deze algemeene openbaring heeft God de volken bewaard en heengeleid naar de bedeeling van de volheid der tijden, waarin het Hem behaagt, alles wederom tot één te vergaderen in Christus, beide dat in den hemel en dat op de aarde is, Ef. 1 : 10. Uit alle geslachten en talen en volken en natiën brengt Hij zijne gemeente toe, Rom. 11 : 25, Ef. 2 : 14 v., Openb. 7 : 9, en bereidt dat einde der wereld voor, waarin de volken, die zalig worden, in het licht der Godsstad zullen wandelen en alle koningen en volken der aarde daarin zullen samenbrengen al hunne heerlijkheid en eere, Openb. 21 : 24, 26.

In de theologie heeft men beproefd, al deze getuigenissen, welke natuur en geschiedenis van Gods bestaan en wezen afleggen, te rangschikken en in eenige groepen te verdeelen. Zoo is men allengs gaan spreken van een zestal bewijzen voor het bestaan van God.

Ten eerste draagt de wereld, hoe groot en machtig ze ook zij, toch allerwege het getuigenis in zich, dat zij in de vormen van ruimte en

tijd bestaat, dat zij een eindig, toevallig, afhankelijk karakter draagt, en wijst zij daardoor van zichzelve terug naar een eeuwig, noodzakelijk bestaand, onafhankelijk wezen, dat de laatste oorzaak aller dingen is (kosmologisch bewijs).

Ten tweede is er overal in de wereld, in hare wetten en ordeningen, in hare eenheid en harmonie, in de organisatie van al hare schepselen een doel te bespeuren, dat met alle verklaring uit toeval den spot drijft en ons opleidt tot de erkenning van een alwijs en almachtig wezen, hetwelk met een oneindig verstand dat doel heeft vastgesteld en door zijne almachtige en alomtegenwoordige kracht nastreeft en bereikt (teleologisch bewijs).

In de derde plaats bevat het bewustzijn bij alle menschen het besef van een hoogste wezen, waarboven niets hoogers gedacht kan worden, en dat tegelijk door allen als noodzakelijk-bestaande gedacht wordt. Indien zulk een wezen niet bestond, zou de hoogste, volmaaktste en meest noodzakelijke gedachte eene illusie zijn, en de mensch het vertrouwen op het getuigenis van zijn bewustzijn verliezen (ontologisch bewijs).

Daarbij sluit terstond het vierde bewijs zich aan: de mensch is niet alleen een redelijk, maar ook een zedelijk wezen. Hij voelt zich in zijn geweten aan eene wet gebonden, die hoog boven hem staat, en onvoorwaardelijke gehoorzaamheid van hem eischt; en die wet wijst terug op een heilig en rechtvaardig wetgever, die behouden kan en verderven (moreel bewijs).

Bij deze vier bewijzen komen nog twee andere, ontleend aan de overeenstemming der volken en aan de geschiedenis der menschheid. Het is een opmerkelijk verschijnsel, dat er geen volken zonder godsdienst bestaan. Enkelen hebben wel het tegendeel beweerd, maar zijn door de historische onderzoekingen hoe langer hoe meer in het ongelijk gesteld; atheïstische stammen of volken zijn er niet. Dit verschijnsel is van groote beteekenis; want de volstrekte algemeenheid toont er de noodzakelijkheid van aan en stelt ons dus voor het aannemen van een van deze twee gevolgtrekkingen, dat òf de gansche menschheid op dit punt aan eene dwaze inbeelding lijdt, òf dat de kennis en de dienst Gods, die in verbasterde vormen bij alle volken voorkomt, op zijn bestaan is gegrond.

Evenzoo vertoont ons de geschiedenis der menschheid, in het licht der Schrift beschouwd, een plan en een gang, die op de regeering van alle dingen door een hoogste wezen terugwijst. Wel is waar doen zich in het leven van den enkele zoowel als in dat van de volken bij deze beschouwing allerlei bezwaren en moeilijkheden voor. Maar des te opmerkelijker is het, dat ieder, die de geschiedenis beoefent, bewust of onbewust van de onderstelling uitgaat, dat zij door gedachte en plan wordt geleid, en op het ontdekken van deze gedachte zijn oogmerk richt.

Geschiedenis en geschiedbeschouwing zijn op het geloof aan de voorzienigheid Gods gegrond.

Al deze zoogenaamde bewijzen hebben niet de kracht, om den mensch te dwingen tot het geloof. Trouwens, er zijn in de wetenschap weinig bewijzen, die daartoe in staat zijn. In de formeele wetenschappen, mathesis en logica, moge dit het geval wezen; maar zoodra wij met werkelijke verschijnselen in de natuur en nog meer in de geschiedenis in aanraking komen, laten zich tegen de daarop gebouwde redeneeringen en besluiten in den regel allerlei bedenkingen in het midden brengen. In godsdienst en zedelijkheid, in recht en schoonheidsleer hangt er nog veel meer van de gesteldheid des menschen af, of hij zich al dan niet gevangen zal geven. De dwaas kan, in weerwil van alle getuigenissen, blijven zeggen in zijn hart: er is geen God, Ps. 14 : 1, en de Heidenen, ofschoon God kennende, hebben Hem niet verheerlijkt of gedankt, Rom. 1 : 21. De bovengenoemde bewijzen voor het bestaan Gods richten zich niet tot den mensch als louter verstandelijk, maar zij richten zich tot hem als redelijk en zedelijk wezen. Zij doen niet een beroep alleen op zijn ontledend en redeneerend verstand, maar zij wenden zich ook tot zijn hart en gemoed, tot zijn rede en geweten. En dan hebben zij waarde, versterken het geloof en bevestigen den band tusschen de openbaring Gods *buiten* en zijne openbaring *in* den mensch.

De openbaring Gods toch, die uit natuur en geschiedenis tot den mensch komt, zou niets op hem vermogen, indien er niet iets in den mensch zelf was, dat daaraan beantwoordde. De schoonheid in natuur en kunst zou voor den mensch ongenietbaar zijn, als hij niet zelf een schoonheidsgevoel in zijn boezem droeg. De zedewet zou geen weerklank bij hem vinden, indien hij niet zelf de stem der conscientie in zijn binnenste vernam. De gedachten, die God door zijn woord in de wereld belichaamd heeft, zouden onbegrijpelijk voor hem zijn, indien hij niet zelf een denkend wezen ware. En zoo ook zou de openbaring Gods in al de werken zijner handen voor den mensch ten eenenmale onverstaanbaar zijn, als God niet een onuitroeibaar besef van zijn bestaan en wezen in de ziel des menschen had ingeplant. Maar nu is het een onwedersprekelijk feit, dat God aan de uitwendige openbaring in de natuur eene inwendige openbaring in den mensch zelf heeft toegevoegd. De geschiedkundige en zielkundige onderzoekingen van den godsdienst stellen telkens opnieuw in het licht, dat de godsdienst zonder zulk een ingeschapen besef niet te verklaren is; altijd keeren zij ten slotte tot de dikwerf bij den aanvang verworpene stelling terug, dat de mensch van huis uit een godsdienstig wezen is.

De Schrift verheft dit boven allen twijfel. Nadat God alle dingen gemaakt had, schiep Hij den mensch, en Hij schiep hem in datzelfde

oogenblik naar zijn beeld en gelijkenis, Gen. 1 : 26. De mensch is Gods geslacht, Hand. 17 : 28. Ofschoon hij, als de verloren zoon in de gelijkenis, het vaderlijk huis is ontvloden, hij blijft in zijne verste afdwaling nog de herinnering aan zijne herkomst en bestemming bewaren; in zijn diepsten val behoudt hij nog eenige kleine overblijfselen van het beeld Gods, waarnaar hij geschapen werd. God openbaart zich *buiten,* Hij openbaart zich ook *in* den mensch; Hij laat zichzelven niet aan zijn hart en geweten onbetuigd.

Deze openbaring Gods in den mensch is echter niet eene tweede, geheel nieuwe openbaring, welke bij de eerste bijkomt, geen zelfstandige bron van kennis naast en onafhankelijk van deze. Maar zij is een vermogen, eene vatbaarheid, een drang, om God in zijne werken op te merken en zijne openbaring te verstaan. Zij is een besef van het Goddelijke in ons, dat ons in staat stelt, om het Goddelijke buiten ons waar te nemen, zooals het oog ons bekwaamt, om het licht en de kleuren te zien, en het oor ons geschikt maakt, om de klanken te hooren. Zij is, gelijk Calvijn het noemde, een gevoel der Godheid, of, gelijk Paulus het omschreef, een vermogen, om uit de schepselen de onzienlijke dingen Gods, n.l. zijne eeuwige kracht en Goddelijkheid, denkend te doorzien, Rom. 1 : 20.

Wanneer wij dit ingeschapen gevoel der Godheid trachten te ontleden, blijkt het twee elementen te bevatten. In de eerste plaats ligt erin een besef van volstrekte afhankelijkheid. Aan alle verstand en wil, aan alle redeneering en handeling voorafgaand, is er in ons een zelfbewustzijn, dat met ons zelf-zijn innig saamgeweven is en daarmede als het ware samenvalt. Vóór alle denken en willen toch *zijn* en *bestaan* wij; bestaan wij op eene *bepaalde* wijze; en hebben wij een daarmede onafscheidelijk verbonden *besef* van ons bestaan en van ons zóó-bestaan. En de kern van dit met ons zelf-zijn schier identische zelfbesef is afhankelijkheidsgevoel. In ons innerlijkste wezen zijn wij ons onmiddellijk, vóór alle redeneering, bewust, schepsel, beperkt, afhankelijk te zijn. Afhankelijk *van* alles rondom ons, van de gansche geestelijke en stoffelijke wereld; de mensch is „een afhangeling van 't heelal". En voorts *met* alles afhankelijk in volstrekten zin van God, die het eenige, eeuwige en waarachtige wezen is.

Maar dit gevoel der Godheid bevat nog een tweede bestanddeel. Als het niets anders ware dan volstrekt afhankelijkheidsgevoel en dus het wezen dier macht, waarvan de mensch zich afhankelijk weet, geheel onbepaald liet, zou dat gevoel hem leiden tot machteloozen opstand of tot stomme, lijdelijke berusting. Maar het gevoel der Godheid sluit een bepaald besef in aangaande dat wezen, waarvan de mensch afhankelijk is; het is een bewustzijn van eene hoogere, volstrekte macht, doch niet van eene blinde, redelooze, onbewegelijke en onaandoenlijke macht, die met een noodlot gelijk staat, maar van eene hoogste macht, die tegelijk

volkomen rechtvaardig, wijs en goed is. Het is een besef van de „eeuwige kracht", maar ook van de „Goddelijkheid", dat is van de absolute volmaaktheid Gods. En daarom wordt de mensch door dit gevoel zijner afhankelijkheid niet tot moedeloosheid en wanhoop gevoerd, maar spoort het hem veeleer tot godsdienst, tot een dienen en vereeren der Godheid aan. De afhankelijkheid, van welke de mensch zich ten aanzien van het Goddelijk wezen bewust is, is van eene gansch bijzondere soort; zij sluit vrijheid in en drijft tot vrije handelingen uit. Het is de afhankelijkheid, niet van een slaaf, maar van een zoon, zij het ook een verloren zoon. Het „gevoel der Godheid" is dus, naar Calvijns omschrijving, tegelijk het „zaad der religie".

IV.

DE WAARDE DER ALGEMEENE OPENBARING.

BIJ het bepalen van de waarde, welke aan de algemeene openbaring toekomt, bestaat er groot gevaar, om òf eenerzijds aan onderschatting, òf ook andererzijds aan overschatting zich schuldig te maken. Wanneer wij het oog vestigen op de rijke genade, welke God in zijne bijzondere openbaring geschonken heeft, kunnen wij daarvan soms zoo vervuld wezen, dat de algemeene bijzondering hare gansche beteekenis en waarde voor ons verliest. Maar als wij dan op een anderen tijd kennis maken met al het ware en goede en schoone, dat krachtens Gods algemeene openbaring in natuur en menschenwereld aangetroffen wordt, dan kan het gebeuren, dat de bijzondere genade, in den persoon en het werk van Christus verschenen, haar glans en heerlijkheid voor ons zielsoog verliest.

Dit gevaar, om ter rechter- of ter linkerzijde af te dwalen, heeft ten allen tijde in de Christelijke kerk bestaan, en beurtelings is in de theorie en niet minder sterk in de practijk van het leven de algemeene openbaring ontkend of de bijzondere openbaring geloochend. In den tegenwoordigen tijd is de verleiding, om aan de algemeene openbaring te kort te doen, niet zoo machtig meer, als in vroegere eeuwen. Maar des te sterker is de verzoeking, die thans van alle zijden ons aanvalt, om de bijzondere openbaring zooveel mogelijk in te krimpen en bijvoorbeeld tot den persoon van Christus te beperken, of ook zelfs geheel te ontkennen en tot de algemeene openbaring terug te leiden.

Tegen beide eenzijdigheden hebben wij op onze hoede te zijn; en wij zullen het veiligst gaan, wanneer wij bij het licht der H. Schrift de

historie der menschheid bezien en door haar ons laten aanwijzen, wat menschen aan de algemeene openbaring te danken hebben. Dan zal ons blijken, dat zij het bij haar licht in sommige richtingen wel zeer ver hebben gebracht, maar dat hun kennen en kunnen toch in andere opzichten door onoverkomelijke grenzen beperkt is geweest.

Als de eerste menschen in het paradijs het gebod Gods overtreden hebben, treedt niet terstond en niet ten volle de straf in, welke zij door hunne zonde zich hebben waardig gemaakt. Zij sterven niet op denzelfden dag, waarop zij gezondigd hebben, maar blijven leven; zij worden niet ter helle verwezen, maar zien zich eene taak op aarde toebetrouwd; zij sterven niet uit, maar ontvangen de belofte van een vrouwenzaad. Er treedt een toestand in, die Gode wel bekend en door Hem vastgesteld was, maar die door menschen niet voorzien of berekend kon worden; een toestand, die een geheel eigenaardig karakter draagt, waarin toorn en genade, straf en zegen, oordeel en lankmoedigheid zich verbinden met elkaâr. Het is die toestand, welke nog altijd in natuur en menschheid voortduurt en die de scherpste contrasten in zich vereenigt.

Wij leven in eene wondere wereld, in eene wereld, die ons de grootste tegenstellingen te aanschouwen geeft. Het hooge en het lage, het groote en het kleine, het verhevene en het belachelijke, het tragische en het komische, het schoone en het leelijke, het goede en het kwade, de waarheid en de leugen liggen er op eene onbegrijpelijke wijze dooreen gemengd. Beurtelings grijpt de ernst en de ijdelheid van het leven ons aan. Nu eens zijn wij tot pessimisme, dan weer tot optimisme gestemd; de mensch, die weent, wisselt ieder oogenblik af met den mensch, die lacht. De gansche wereld staat in het teeken van den humor, die terecht omschreven is als een lach in een traan.

De diepste oorzaak van dezen tegenwoordigen toestand der wereld ligt daarin, dat God vanwege des menschen zonde voortdurend zijn toorn, en toch naar zijn eigen welbehagen ook altijd weder zijne genade openbaart. Wij vergaan door zijnen toorn en worden toch in den morgenstond verzadigd met zijne goedertierenheid, Ps. 90 : 7, 14. Een oogenblik is er in zijnen toorn, maar een leven in zijne goedgunstigheid; des avonds vernacht het geween, maar des morgens is er gejuich, Ps. 30 : 6. Vloek en zegen zijn zoo wonderbaar verbonden en dooreen gemengd, dat zij menigmaal schijnen in elkander over te gaan. De arbeid in het zweet des aanschijns is beide tegelijk. En zoo wijzen zij samen heen naar het kruis, dat tegelijk het hoogste recht en de rijkste genade is. En daarom is het kruis het middelpunt der historie en de verzoening van alle tegenstellingen.

Deze toestand trad nu terstond in na den val, en droeg in den eersten tijd, tot aan de roeping van Abraham, weer een gansch eigenaardig

karakter. De eerste elf hoofdstukken van het boek Genesis zijn allerbelangrijkst; zij vormen het uitgangspunt en den grondslag van de gansche wereldgeschiedenis.

Al aanstonds verdient het de aandacht, dat algemeene en bijzondere openbaring, schoon onderscheiden, toch nog niet gescheiden naast elkander voorkomen, maar voortdurend met elkander in verband blijven staan en zich richten tot dezelfde menschen, dat is tot dezelfde, toenmaals bestaande, menschheid. De bijzondere openbaring werd toen nog niet aan enkele personen geschonken en bleef niet tot een enkel volk beperkt, maar breidde zich tot alle toen levende menschen uit. De schepping der wereld, de vorming van den mensch, de geschiedenis van het paradijs en den val, de straf over de zonde en de eerste bekendmaking van Gods genade, Gen. 3 : 15, de openbare godsdienstoefening, Gen. 4 : 26, en de aanvangen der cultuur, Gen. 4 : 17 v., de zondvloed en de torenbouw behooren al te zamen tot de goederen, welke de menschheid op haar tocht door de wereld heeft medegekregen; en het baart daarom hoegenaamd geen verwondering, dat overleveringen van al deze gebeurtenissen, zij het ook menigmaal in zeer verbasterden vorm, bij allerlei volken op de aarde voorkomen. De geschiedenis der menschheid heeft eenzelfden oorsprong en aanvang gemeen, en is op een breeden, gemeenschappelijken grondslag gebouwd.

Desniettemin, in weerwil van deze eenheid en gemeenschap, kwam er toch spoedig reeds scheiding tusschen de menschen. En die scheiding had haar oorzaak in den godsdienst, in de verhouding, waarin men zich stelde tot God. De dienst des Heeren was toen nog zeer eenvoudig; van eene openbare godsdienstoefening, gelijk wij die kennen, kon er geen sprake zijn, zoolang de menschheid nog slechts uit enkele gezinnen bestond. Maar toch bestond die dienst Gods van den aanvang af reeds in gebeden en offeranden, in het brengen van eene gave, in het toewijden aan God van het beste dat men had, Gen. 4 : 3, 4. De Schrift zegt niet, hoe de mensch tot het brengen van zulke offers kwam, en de meeningen der geleerden over den oorsprong der offers loopen heden ten dage zeer verre uiteen; maar duidelijk blijkt toch, dat de eerste offers voortkwamen uit een gevoel van afhankelijkheid van en dankbaarheid aan God, en een symbolisch karakter droegen. Zij moesten eene uitdrukking zijn van de overgave en toewijding des menschen aan God; het kwam daarbij niet op de gave op zichzelve, maar op de gezindheid in de gave aan. Abel bracht, èn wat gezindheid èn wat gave aangaat, eene meerdere en betere offerande dan Kaïn, Hebr. 11 : 4, en werd daarom door den Heere in genade aangezien. Zoo was er van den aanvang af reeds scheiding tusschen de kinderen van Adam, eene scheiding tusschen rechtvaardigen en goddeloozen, tusschen martelaren en moordenaren, tusschen kerk

en wereld. En al is het dat God, na Kaïns doodslag, toch nog bemoeienis met hem houdt, hem opzoekt, tot bekeering vermaant, en zelfs genade voor recht laat gelden, Gen. 4 : 9—16, toch werd de breuk niet meer geheeld; de scheiding werkte door, en kreeg in het uiteengaan der Kaïnieten en der Sethieten haar beslag.

In de kringen der Kaïnieten nam toen het ongeloof en de afval hand over hand en van geslacht tot geslacht toe. Men kwam er niet tot afgoderij en beeldendienst; daarvan maakt de Schrift bij de menschheid vóór den zondvloed met geen enkel woord gewag; deze vormen van valschen godsdienst zijn niet oorspronkelijk maar product van latere ontwikkeling, en bewijs van een godsdienstigen zin, die door de Kaïnieten in hun hart onderdrukt werd. Dezen gaven zich niet aan bij-, maar aan ongeloof over; zij kwamen, indien niet tot theoretische, dan toch tot practische loochening van het bestaan en de openbaring Gods. Zij deden, alsof er geen God bestond; zij aten en dronken, huwden en gaven ten huwelijk uit, juist zooals het zijn zal in de toekomst van den Zoon des menschen, Matth. 24 : 37 v. En zij wierpen zich met alle macht op de cultuur en zochten daarin hun heil, Gen. 4 : 17—24. Zich verheugend in een lang leven, dat soms honderden jaren bedroeg, Gen. 5 : 3 v., beschikkend over rijke gaven en titanische lichaamskracht, Gen. 4 : 23, 6 : 4, en pochend op de macht van hun zwaard, Gen. 4 : 23, 24, beeldden zij zich in, dat eigen arm hun heil beschikken kon.

Wel is waar werd in de geslachten van Seth de kennis en de dienst van God langen tijd zuiver bewaard. In de dagen van zijn zoon Enos begon men zelfs den naam des Heeren aan te roepen, Gen. 4 : 26. Daarmede wordt niet bedoeld, dat men God toen eerst begon te vereeren met gebeden en offeranden, want dat had ook vóór dien tijd reeds plaats; reeds bij Kaïn en Abel is van offerande sprake, en al wordt van gebeden geen uitdrukkelijke melding gemaakt, ze zijn toch zeker van den beginne aan in den dienst Gods opgenomen, want zonder gebed is geen godsdienst denkbaar; het offer zelf is een in gaven belichaamd gebed en gaat overal en altijd van gebed vergezeld. Ook wil de uitdrukking van Gen. 4 : 26 niet te kennen geven, dat men God toen bepaaldelijk met den naam van Heere ging aanroepen; want daargelaten de vraag, of de naam van Jehovah toen alreede bekend was, het wezen Gods, dat in dien naam werd uitgedrukt, is eerst veel later door den Heere aan Mozes bekend gemaakt, Ex. 3 : 14. Maar hoogstwaarschijnlijk is onder die toen begonnen aanroeping van den naam des Heeren te verstaan, dat de Sethieten gezamenlijk van de Kaïnieten zich afzonderden, eigen samenkomsten gingen houden onder belijdenis van des Heeren naam, en alzoo openlijk en gemeenschappelijk tegenover de Kaïnieten getuigenis gingen afleggen van hun trouw aan den dienst Gods. Zij

baden en offerden niet alleen meer op en voor zichzelven, maar er ging van hen voortaan ook eén gemeenschappelijk getuigenis uit; naarmate de Kaïnieten aan den dienst der wereld zich overgaven en daarin al hun heil zochten, hebben de Sethieten aan God zich verbonden en zijn naam in gebed en dank, in prediking en belijdenis uitgeroepen te midden van een boos geslacht.

Door deze openbare prediking bleef er voortdurend eene roepstem tot bekeering uitgaan tot de afstammelingen van Kaïn. En zij hield aan, ook toen er verval van godsdienst en zeden onder de Sethieten intrad en zij zich met de wereld gingen vermengen. Enos' kleinzoon droeg den naam van Mahalalel, lof Gods, Gen. 5 : 15; Henoch wandelde met God, Gen. 5 : 22; Lamech gaf bij de geboorte van zijn zoon Noach uiting aan zijne verwachting, dat deze hen troosten zou van den arbeid en de moeite hunner handen vanwege het aardrijk, dat God had vervloekt, Gen. 5 : 29, en Noach zelf trad ten laatste op als een prediker der gerechtigheid, 2 Petr. 2 : 5, en verkondigde aan zijne tijdgenooten het Evangelie der behoudenis door den Geest van Christus, 1 Petr. 3 : 19, 20.

Maar deze vromen vormden hoe langer hoe meer eene uitzondering. Sethieten en Kaïnieten vermengden zich en brachten kinderen voort, die in geweld de vorige geslachten nog overtroffen, Gen. 6 : 4. De boosheid des menschen was menigvuldig, al het gedichtsel der gedachten zijns harten was van zijne jeugd aan en ten allen dage alleenlijk boos, en de aarde werd door hem met wrevel vervuld, Gen. 6 : 5, 12, 13, 8 : 21. Ofschoon God in zijne lankmoedigheid nog een uitstel van honderd en twintig jaren gaf, Gen. 6 : 3, 1 Petr. 3 : 20, en in de prediking van Noach nog een weg ter ontkoming aanwees, de oude menschheid wandelde haar ondergang tegemoet en kwam ten slotte om in de wateren van den zondvloed.

Na dit schrikkelijk oordeel, waarbij alleen Noach met zijn gezin, ten getale van acht zielen, werd gespaard, trad eene bedeeling in, die in vele opzichten van die vóór den zondvloed zich onderscheidde. De zondvloed was naar luid der Schrift een feit, dat geheel eenig is in de geschiedenis der menschheid en alleen in den wereldbrand der laatste dagen zijne gelijkenis heeft, Gen. 8 : 21 v. Hij is aan een doop gelijk, die de wereld veroordeelt en de geloovigen behoudt, 1 Petr. 3 : 19, 20.

De nieuwe bedeeling werd ingeleid met eene verbondssluiting. Als Noach na den vloed een altaar bouwt en op dat altaar Gode offers biedt, die den dank en de bede van zijn hart vertolken, dan zegt de Heere bij zichzelven, dat Hij zulk een gericht niet meer over de aarde brengen, maar eene vaste ordening der natuur invoeren zal. Als overweging dient daarbij, dat het gedichtsel van 's menschen hart boos is

van zijne jeugd aan, Gen. 8 : 21. Deze woorden hebben groote overeenkomst met, en verschillen toch aanmerkelijk van die in Gen. 6 : 5, waar gezegd wordt, dat al het gedichtsel der gedachten van des menschen hart ten allen dage alleenlijk boos zijn. De woorden, daar in Gen. 6 : 5 gebezigd, dienen als overweging voor de *verdelging;* die, welke hier, in Gen. 8 : 21, gebezigd worden, doen dienst als overweging voor de *behoudenis* der aarde. Daar valt de nadruk dan ook op de goddelooze daden, waarin het bedorven hart der oude menschheid tot openbaring kwam; hier wordt daarentegen gelet op den zondigen aard, die altijd in den mensch, ook in den mensch na den zondvloed, wonen blijft.

Het is dus, alsof de Heere in deze woorden zeggen wil, dat Hij weet, wat er van zijn maaksel te wachten zou zijn, als Hij het aan zichzelven overliet. Dan zou dat hart van den mensch, dat altijd hetzelfde blijft, opnieuw in allerlei schrikkelijke zonden uitbreken, Hem telkens weer tot toorn verwekken en voor de tweede maal Hem bewegen, om de gansche aarde te verdelgen. En dat wil Hij niet. Daarom zal Hij thans mensch en natuur in onveranderlijke ordeningen vastleggen, aan beide de baan voorschrijven, waarin zij te wandelen hebben, en daardoor beide beperken en intoomen. Dat alles geschiedt nu in het verbond, hetwelk God na den vloed met de schepping opricht en dat daarom den naam van natuurverbond draagt.

Wel is ook dit verbond in ruimeren zin uit Gods genade voortgevloeid, maar het is toch van het gewoonlijk zoo genoemde genadeverbond, dat in Christus met de gemeente opgericht wordt, in beginsel onderscheiden. Want dit natuurverbond rust op de overweging, dat 's menschen hart van der jeugd aan boos is en boos blijft, Gen. 8 : 21; het heeft tot inhoud de herstelling van den scheppingszegen der vruchtbaarheid en der heerschappij over de dieren, Gen. 9 : 1—3, 7, en verbiedt daartoe ook den doodslag, Gen. 9 : 5, 6; het wordt opgericht met Noach, den stamvader van het tweede menschelijk geslacht, en in hem met heel de menschheid en zelfs met de gansche levende en levenlooze schepping, Gen. 9 : 9 v.; het wordt bezegeld met een natuurverschijnsel, Gen. 9 : 12 v. en het heeft tot doel, om een tweede gericht als de zondvloed te voorkomen, en de blijvende existentie van menschheid en wereld te verzekeren, Gen. 8 : 21, 22, 9 : 14—16.

Daarmede komt het bestaan en het leven van mensch en wereld op een anderen, hechteren grondslag te rusten.

Het ligt niet meer vast in de scheppingsdaad en in de scheppingsordinantie Gods; maar het ontvangt nu zijn grondslag in eene nieuwe, bijzondere daad van Gods barmhartigheid en lankmoedigheid. God is het niet krachtens zijne scheppingsordeningen, die immers door den mensch overtreden zijn, verplicht, om den mensch bestaan en leven te

schenken; maar in een verbond verplicht Hij zichzelf, om de schepping, in weerwil van haar val en opstand, in stand te houden. Onderhouding en regeering der wereld rusten van nu voortaan niet meer op een louter wilsbesluit, maar op een *bondsplicht.* God is het door dit verbond aan zichzelven verschuldigd, de wereld in haar bestaan te handhaven. Zijn naam en zijne eere, zijne waarheid en trouw, zijn woord en belofte heeft Hij in dit verbond aan het schepsel voor zijn bestaan ten pand gegeven. Zoo liggen dan de ordinantiën van mensch en wereld in een verbod der genade met heel de natuur onwankelbaar vast, Gen. 8 : 21, 22, Job 14 : 5, 6, 26 : 10, Ps. 119 : 90, 91, 148 : 6, Jes. 28 : 24 v., Jer. 5 : 24, 31 : 35, 36, 33 : 20, 25.

Dit verbond leidt eene gansch andere orde van zaken in, dan die vóór den vloed bestond. De geweldige natuurkrachten, die er vroeger en ook nog in den zondvloed gewerkt hebben, zijn beteugeld. De schrikkelijke monsters van levende wezens, die er eertijds geleefd hebben, zijn te gronde gegaan. De geweldige catastrophen, die voormaals den ganschen kosmos beroerd hebben, hebben voor een gelijkmatig verloop van verschijnselen en gebeurtenissen plaats gemaakt. De menschen zijn verkort in hun levensduur, verkleind in hun kracht, verzacht in hun aard, geordend tot eene maatschappij en onder de tucht eener overheid gesteld. Natuur en menschenwereld zijn door het verbond aan banden gelegd. Overal zijn wetten en ordeningen. Allerwege zijn dammen en dijken gelegd, om den stroom der ongerechtigheden te beteugelen. Orde, maat en getal zijn het kenmerk der schepping geworden. God breidelt het wilde dier in den mensch, stelt hem in de gelegenheid om zijne gaven en krachten in kunst en wetenschap, in maatschappij en staat, in beroep en bedrijf tot ontwikkeling te brengen, en vervult daarmede de voorwaarden, welke *geschiedenis* mogelijk maken.

Maar deze geschiedenis wordt nog eenmaal afgebroken door de ingrijpende daad der spraakverwarring. Na den zondvloed woonden de menschen eerst in het land van Ararat, in het Armenische hoogland, waar Noach een akkerman werd, Gen. 9 : 20. Toen zij zich vermeerderden, breidden zij zich voor een deel, langs de rivieren van Tigris en Eufraat, naar het Oosten uit en kwamen in de vlakte van Sinear of Mesopotamië terecht, Gen. 11 : 2. Hier zetten zij zich neder, en vatten welhaast, toen zij toenamen in welvaart en macht, het plan op, om door het bouwen van een hoogen toren zichzelven een naam te maken en de menschheid voor verstrooiing te bewaren. Tegenover het bevel Gods, om de gansche aarde te vervullen en te beheerschen, stellen zij het ideaal, om door een uitwendig middelpunt de eenheid te handhaven en de gansche menschheid saam te binden in een wereldrijk, dat in de macht zijne sterkte en in de verheerlijking van den mensch het doel van zijn

streven vindt. Voor de eerste maal treedt hier in de geschiedenis de gedachte op, om de gansche menschheid met al haar kracht en wijsheid, met al haar kunst en wetenschap, met heel haar cultuur te concentreeren en te organiseeren tegenover God en zijn rijk, eene gedachte, die later telkens weer is opgekomen, en naar wier verwezenlijking allerlei zoogenaamde groote mannen in den loop der eeuwen hebben gestreefd.

Daarom is het noodig, dat God ingrijpt en deze poging tot stichting van een wereldrijk eens en voor goed onmogelijk maakt. Dat doet Hij door de verwarring der spraak, welke tot dusver ééne was geweest. Op welke wijze en binnen welken tijd deze verwarring heeft plaats gehad, wordt niet nader omschreven. Maar ze bestond in elk geval daarin, dat de menschen physiologisch en psychologisch van elkander onderscheiden werden, dat zij de dingen anders gingen zien en noemen, dat zij dientengevolge in natiën en volken gesplitst werden en naar alle zijden over de aarde zich verstrooiden. Hierbij is nog in rekening te brengen, dat deze verwarring der spraak reeds door de afstamming van verschillende zonen van Noach, Gen. 10 : 1 v., en door het wegtrekken van Noachs nakomelingen uit Armenië naar Sinear, Gen. 11 : 2, was voorbereid. Het denkbeeld van Babels torenbouw zou niet opgekomen zijn, wanneer juist het gevaar van en de vrees voor verstrooiing zich niet reeds lang en met ernst had voorgedaan.

Op deze wijze verklaart de Schrift het ontstaan der natiën en volken, der tongen en talen. Inderdaad is de ontzaglijke gedeeldheid der menschen een wonderbaar en onverklaarbaar feit. Menschen, die toch allen van één ouderpaar afstammen, denzelfden geest en dezelfde ziel, hetzelfde vleesch en hetzelfde bloed deelachtig zijn, staan als vreemden tegenover elkander. Zij verstaan en begrijpen elkander niet. En dat niet alleen; maar zij zijn gesplitst in rassen, die elkander het bestaan betwisten, het op elkanders ondergang hebben toegelegd en eeuw aan eeuw in heimelijken en openbaren oorlog met elkander leven. Rasseninstinct, nationaliteitsgevoel, vijandschap, haat scheidt de volken van elkaar. Dat alles is eene ontzettende straf, een schrikkelijk oordeel, dat door geen kosmopolitisme en vredeboden, door geen volapuk en pasilalie, door geen wereldrijk of wereldcultuur te niet gedaan kan worden.

Als er ooit weer eenheid onder de menschheid zal komen, dan zal deze niet bereikt kunnen worden door eene uitwendige mechanische verbinding rondom een of anderen toren van Babel, maar dan zal ze alleen tot stand kunnen komen van binnen uit, door vergadering onder een en hetzelfde Hoofd, Ef. 1 : 10, door de vredemakende schepping van alle volken tot één nieuwen mensch, Ef. 2 : 15, door wedergeboorte en vernieuwing des Heiligen Geestes, Hand. 2 : 6, door het wandelen van alle volken in één en hetzelfde licht, Openb. 21 : 24.

De eenheid, die in de menschheid alleen van binnen uit hersteld zal

kunnen worden, is daarom ook eenmaal in de spraakverwarring van binnen uit, centraal, verstoord. De valsche eenheid werd gewelddadig gebroken, opdat er voor de ware eenheid plaats zou komen; het wereldrijk werd uiteengeslagen, opdat het Koninkrijk Gods op aarde tot stand zou kunnen komen. Van nu voortaan gaan dan ook de volken uiteen en verstrooien zich over de aarde. Uit al die volken wordt Israel verkoren, om drager der Godsopenbaring te zijn. Algemeene en bijzondere openbaring, tot dusver saam verbonden, scheiden zich en gaan uiteen voor een tijd, om elkander te hervinden aan den voet van het Kruis. Israel wordt afgezonderd, om te wandelen in de wegen en inzettingen des Heeren, terwijl de Heere de andere volken laat wandelen op hunne eigene wegen, Hand. 14 : 16.

Toch mag dit niet zoo worden opgevat, alsof God met deze volken geen bemoeienis gehad en hen aan hun eigen lot zou hebben overgelaten. Deze gedachte is op zichzelve reeds ongerijmd, want God is de Schepper, Onderhouder en Regeerder van alle dingen, en er ontstaat, geschiedt en bestaat niets zonder zijne almachtige en alomtegenwoordige kracht.

Maar de Schrift spreekt ook herhaalde malen beslist het tegendeel uit. Toen de Allerhoogste aan de volken de erfenis uitdeelde, toen Hij Adams kinderen vaneen scheidde, heeft Hij de landpalen der volken gesteld naar het getal der kinderen Israels, Deut. 32 : 8. Bij de verdeeling der aarde heeft God met Israel gerekend, en voor zijn volk een land beschikt, dat met zijn getal in overeenstemming was; maar Hij heeft daarom ook aan alle volken hunne erfenis uitgedeeld en hunne landpalen vastgesteld. Hij heeft uit éénen bloede het gansche geslacht des menschen gemaakt, met de bestemming dat het niet op ééne plaats, maar op den geheelen aardbodem wonen zou; want Hij schiep de aarde niet, dat zij ledig zou zijn, maar formeerde ze, opdat men daarin wonen zou, Jes. 45 : 18. Zoo heeft Hij dan ook bescheiden (afgebakend, vastgesteld) de tijden, die voor den levensduur der volken te voren waren geordineerd en tevens ook de bepalingen (de grenzen) van hunne woning; leeftijd en woonplaats van alle volken zijn bepaald in zijn raad en aangewezen door zijne voorzienigheid, Hand. 17 : 26.

Voorts heeft Hij, ofschoon Hij in de verledene tijden alle de Heidenen heeft laten wandelen in hunne eigene wegen, zich nochtans niet onbetuigd gelaten, maar heeft hen goed gedaan van den hemel, hun regen en vruchtbare tijden gevende en hunne harten vervullende met spijze en met vroolijkheid, Hand. 14 : 16, 17. Hij liet zijne zon opgaan over boozen en goeden en regende over rechtvaardigen en onrechtvaardigen, Matth. 5 : 45. Door zijne openbaring in natuur en geschiedenis liet Hij zijne roepstem uitgaan tot aller hart en geweten, Ps. 19 : 1. God maakte van de schepping der wereld af aan in de schepselen zijne onzienlijke dingen,

zijne eeuwige kracht en Goddelijkheid bekend, Rom. 1 : 19, 20. Ofschoon de Heidenen geene wet ontvingen, als het volk Israels, en dus in dezen zin geene wet hebben, zoo betoonen zij toch, door in concrete gevallen te doen wat door de wet bevolen wordt, dat zij in hunne zedelijke natuur zichzelven ten wet zijn, dat het door die wet gebodene handelen in hun hart geschreven staat. En dit wordt ook daarin bevestigd, dat de op het handelen volgende uitspraak van het geweten en van de onder elkander zich vormende gedachten hen beurtelings beschuldigt of ook ontschuldigt, Rom. 2 : 14, 15.

Het godsdienstig en zedelijk besef bij de Heidenen bewijst dus, dat God bemoeienis met hen gehouden heeft. Door het Woord, dat in den beginne bij God en zelf God was, zijn alle dingen gemaakt, en bepaaldelijk was in dat Woord het leven en het licht des menschen: hun zijn en hun bewustzijn, hun bestaan en hun verstand is aan dat Woord te danken. En dat niet alleen in zijn beginsel en oorsprong, maar ook in dezen zin, dat het bij den voortduur, van oogenblik tot oogenblik, door het Woord Gods in stand gehouden wordt. Want dat Woord is niet alleen de maker van alle dingen, maar het bleef ook in de wereld, als een onderhouder en regeerder van alles. En als zoodanig schonk het niet alleen aan alle menschen het leven, maar verlichtte het met bewustzijn, verstand en rede een iegelijk mensch, die door geboorte in de wereld kwam, Joh. 1 : 3—10.

Op dit getuigenis der Schrift drukt de geschiedenis haar zegel. Want niet alleen kwam het spoedig na den val in de kringen der Kaïnieten tot allerlei uitvindingen en bedrijven, Gen. 4 : 17 v., maar ook, toen na den zondvloed de menschen zich nederzetten in de vlakte van Sinear, hebben zij het binnen betrekkelijk korten tijd tot eene hooge mate van cultuur gebracht. Volgens Gen. 10 : 8—12 is Nimrod, een afstammeling van Cusch, een zoon van Cham, de stichter van het rijk in Babel geweest. De Schrift noemt hem een geweldig jager voor het aangezicht des Heeren, omdat hij door zijne buitengewone kracht de verscheurende dieren verdreef, de vlakte van Sinear veilig maakte, en de menschen lokte en bewoog, om daar hun woonplaats te kiezen. Zoo stichtte hij verschillende steden, Babel, Erech, Accad en Calne in de vlakte van Sinear; en vandaar drong hij verder door naar het land van Assur en legde daar den grondslag der steden Ninevé, Rehoboth, Ir en Calah en Resen.

De oudste bewoners van Sinear zijn dus volgens de Schrift niet Semieten, maar Chamieten geweest; en de jonge wetenschap der Assyriologie, die zich met de vertaling en verklaring der in Assyrië opgegraven spijkeropschriften bezig houdt, bevestigt dit, inzooverre ook zij leert, dat Sinear oorspronkelijk door een volk der Sumeriërs bewoond

is geweest, dat niet tot de Semieten gerekend kan worden. Maar deze oude bevolking van Sinear is later door eene volksverhuizing van Semieten overstroomd. En dezen behielden wel hun eigen taal, maar namen de cultuur der Sumeriërs over en smolten er mede saam tot het latere volk der Chaldeën. Bepaaldelijk kreeg het Semietisch element de overhand, toen de stad-koning van Babel, Hammurabi, misschien dezelfde als Amraphel in Gen. 14 : 1, Babel tot hoofdstad verhief en heel Sinear aan zich onderwierp. Het tiende hoofdstuk van Genesis spreekt dit ook zelf uit, want in vers 11 wordt wel gezegd, dat Nimrod, de Chamiet, naar het land van Assur ging en daar steden stichtte, maar in vers 22 lezen wij, dat Assur, dat is, de in Assur levende bevolking met Elam, Arphachsad, Lud, Aram verwant is en onder de nakomelingen van Sem gerekend moet worden.

De beschaving, die wij in het land van Sinear aantreffen, staat in wetenschap en kunst, in moraal en recht, in handel en nijverheid op eene hoogte, die ons, naarmate wij ze uit de opgravingen beter leeren kennen, des te meer met verbazing vervult. Op welke wijze en binnen welken tijd ze ontstaan is, weten wij niet; maar de gewone voorstelling, dat wij, hoe verder wij teruggaan, met des te ruwer en onbeschaafder volken in aanraking komen, wordt er geheel door omver geworpen. Zoolang wij niet allerlei phantastische voorstellingen bouwen op den onbeschaafden toestand der zoogenaamde natuurvolken, maar aan de hand der *geschiedenis* in het verleden trachten door te dringen, worden wij versterkt in de gedachte der Schrift, dat de oudste periode der Noachitische menschheid, door het initiatief van mannen als Nimrod, op een hoogen trap van cultuur heeft gestaan.

En deze beschaving is niet tot het land van Sinear beperkt gebleven. Naarmate de menschheid zich uitbreidde, heeft zij na de spraakverwarring zich over de aarde verdeeld. Daarbij kwam het natuurlijk voor, dat stammen hoe langer hoe verder van het centrum der beschaving zich verwijderden en in woeste, onherbergzame oorden van Azië, Europa en Afrika hun woonplaats zochten. Het is niet te verwonderen, dat deze stammen en volken, in hun geïsoleerde leven, van alle verkeer met andere volken afgesloten, te worstelen hebbend met de ruwe en woeste natuur, op den trap van beschaving, dien zij innamen, zijn blijven staan of zelfs in vele gevallen nog daar beneden zijn teruggezonken. Deze volken vatten wij tegenwoordig gewoonlijk onder den naam van „natuurvolken" samen. Maar deze naam is onduidelijk en onjuist. Want bij al deze volken treffen wij al die eigenschappen en goederen aan, welke tot de grondelementen der beschaving behooren. Zij zijn allen menschen, geen loutere natuurwezens; zij hebben allen zonder onderscheid bewustzijn en wil, verstand en rede, hart en geweten; zij hebben taal en godsdienst, recht en zeden, gezin en maatschappij, werktuigen en sieraden.

En onder hen bestaat ook weer zooveel verschil, dat de grens tusschen natuur- en cultuurvolken niet is aan te wijzen. Er is een belangrijk onderscheid in beschaving tusschen de Boschjesmannen in Zuid-Afrika, de bewoners van Polynesië en de negerrassen. En hoe ze ook verschillen, zij hebben allen met elkander een fonds van voorstellingen, overleveringen, bijvoorbeeld aangaande den zondvloed, herinneringen en verwachtingen gemeen, die op eenzelfden oorsprong terugwijzen.

Veel sterker is dit alles het geval bij de zoogenaamde cultuurvolken, bij Indiërs en Chineezen, Phoeniciërs en Egyptenaren. De grondslagen der wereldbeschouwing, die wij bij al deze volken ontdekken, zijn dezelfde als die, welke de opgravingen in het land van Sinear ons kennen doen. Hier is de oorsprong van alle cultuur, de wieg en bakermat der menschheid. Van Midden-Azië uit heeft de menschheid zich over de gansche aarde verspreid; uit dit centrum nam zij mede die elementen der cultuur, welke aan alle beschaafde volken gemeen zijn en dan door elk hunner op zelfstandige wijze en naar eigen aard verder ontwikkeld zijn. De oude cultuur van Babylonië is met haar schrift, hare astronomie, hare mathesis, hare tijdrekening enz. nog de grondslag, waarop de onze is gebouwd.

En toch, wanneer wij deze gansche geschiedenis der beschaving van een godsdienstig-zedelijk standpunt gaan bezien, laat ze een diepen indruk na van onbevredigdheid en teleurstelling. De Apostel Paulus heeft ervan gezegd, dat de Heidenen, God kennende uit zijne algemeene openbaring in de natuur, Hem toch niet als God hebben verheerlijkt of gedankt; maar zij zijn verijdeld geworden in hunne overleggingen en hun onverstandig hart is verduisterd geworden. Zich uitgevende voor wijzen, zijn zij dwaas geworden en hebben de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd in de gelijkenis eens beelds van een verderfelijk mensch, en van gevogelte en van viervoetige en kruipende gedierten, Rom. 1 : 21—23. Onpartijdig historisch onderzoek van de godsdiensten der volken leidt tot hetzelfde resultaat. Men kan, door met behulp eener valsche wijsbegeerte van de verschillende godsdienstvormen tot een ongrijpbaar wezen van den godsdienst in het gemoed van den mensch terug te gaan, den ernst van dit resultaat zich verbloemen. Maar het feit blijft er hetzelfde om: de menschheid heeft op den langen weg van hare beschaving God niet verheerlijkt en God niet gedankt.

Reeds bij de oudste bewoners van Sinear treffen wij dezen dienst van het schepsel in plaats van den Schepper aan. Volgens sommigen ligt aan den godsdienst der Babyloniërs evenals aan dien van andere volken nog de idee der eenheid Gods ten grondslag, en zonder twijfel moet dit besef der Godheid vooraf hebben bestaan, eer het op schepselen kon worden toegepast. Maar feitelijk bestond de godsdienst bij de

Babyloniërs toch van oude tijden af in de vereering van allerlei schepselen, die als goden werden gedacht. Hoe deze overgang van den dienst van den eenen, waren God tot de vereering van schepselen heeft plaats gehad, valt bij gebrek aan historische gegevens niet na te gaan.

Maar het is eene onbewezen en willekeurige onderstelling, dat de godsdienst uit polydaemonisme (vereering van allerlei zielen en geesten; feticisme, animisme, totemisme) door polytheïsme (vereering van allerlei goden) heen tot monotheïsme (vereering van één god) zich ontwikkeld zou hebben. Nergens zien wij, dat zulk eene ontwikkeling plaats heeft, want Israel vormt eene geheel eenige uitzondering. Maar wel leert de geschiedenis herhaalde malen, dat menschen van de belijdenis van één God vervallen kunnen tot vereering van vele goden; wij zijn daar getuigen van in de geschiedenis van Israel, in de historie van vele Christelijke kerken, en in den tijd, waarin wij zelven leven. Want als het geloof aan den éénen God wordt prijs gegeven, komen allerlei polytheïstische voorstellingen en bijgeloovige practijken op.

Voorts is er tusschen lagere en hoogere godsdiensten, tusschen de godsdiensten der zoogenaamde natuur- en der cultuurvolken volstrekt niet zulk een onderscheid, als gewoonlijk aangenomen wordt. Dezelfde gedachten en handelingen keeren, zij het ook in gewijzigden vorm, bij alle Heidensche volken weer; zij leven zelfs in allerlei vormen van bijgeloof onder de Christelijke natiën voort, en komen bij het verval van de Christelijke religie in moderne kringen opnieuw tot eere.

Ten eerste treffen wij bij alle volken de afgoderij en den beeldendienst aan. Afgoderij bestaat daarin, dat in de plaats van den eenigen waren God of nevens Hem iets anders verzonnen wordt, waarop de mensch zijn vertrouwen stelt. Daarvoor komen dan de schepselen in aanmerking, allereerst de hemel met zijne zon, maan en sterren, zooals bijvoorbeeld in den Babylonischen godsdienst, die terecht eene astrale of sterrenreligie is genoemd; of de heroën, de genieën, de groote mannen, die als een soort tusschen-wezens tusschen goden en menschen gedacht worden en o.a. in Griekenland werden vereerd; of de voorvaderen, die na hun sterven tot een anderen en hoogeren staat zijn overgegaan, en in den Chineeschen godsdienst het voornaamste object der vereering uitmaken; of verschillende diergestalten, bijvoorbeeld van een stier, een krokodil enz., die inzonderheid in Egypte als verschijningen der goden werden vereerd; of de zielen en geesten, die in het algemeen gedacht worden, in allerlei levende en levenlooze schepselen tijdelijk of blijvend in te wonen, en als zoodanig, zoowel in de godsdiensten der beschaafde als der onbeschaafde volken, een voorwerp van vereering uitmaken.

Welken vorm de afgoderij echter ook aanneme, zij is altijd vereering van het schepsel in plaats van den Schepper. Het onderscheid tusschen

God en wereld is verloren; de heiligheid, dat is, de onderscheidenheid Gods van en zijne volstrekte verhevenheid boven alle schepsel is in het Heidendom ten eenen male zoek geraakt.

Ten tweede gaan met deze afgoderij vanzelf ook allerlei valsche voorstellingen over mensch en wereld gepaard. Godsdienst staat in het Heidendom nooit los op zich zelf, maar is met al het leven ten nauwste saamgeweven, met staat en maatschappij, met kunst en wetenschap. Een godsdienst, die alleen in gemoedsaandoeningen en stemmingen zou bestaan, wordt nergens gevonden. Godsdienst, als verhouding van den mensch tot God, regelt ook alle andere verhoudingen, en sluit dus vanzelf eene bepaalde beschouwing over mensch en wereld, over den oorsprong, het wezen en de bestemming aller dingen in. Met name hebben die godsdienstige voorstellingen, welke met het geloof aan de goden gepaard gaan, betrekking op het verleden en op de toekomst. In alle godsdiensten komen paradijsherinneringen en toekomstverwachtingen voor, gedachten over den oorsprong en over de toekomst van mensch en wereld; over een gouden tijdperk, dat in den aanvang bestond en door tijdperken van zilver en ijzer en leem is gevolgd, en over een voortbestaan van den mensch na dit leven, over een gericht, dat aan het einde over allen gehouden wordt, en over een verschillenden toestand, die dan tusschen rechtvaardigen en goddeloozen intreedt. In de verschillende godsdiensten namen deze voorstellingen dikwerf eene geheel andere plaats in. De Chineesche godsdienst ziet naar het verleden terug en gaat in voorvadervereering op; de Egyptische godsdienst strekte zich naar de toekomst uit, houdt zich met de dooden bezig en is de godsdienst van het doodenrijk. Maar bij alle godsdiensten komen toch in zwakker of sterker mate al deze elementen voor.

En hierin komen al deze voorstellingen overeen, dat ze het bestanddeel van waarheid met allerlei dwaling en dwaasheid vermengen. De grens tusschen Schepper en schepsel is uitgewischt en daarom is die tusschen wereld en mensch, tusschen ziel en lichaam, tusschen het leven hier op aarde en het leven na den dood, tusschen hemel en hel nergens zuiver getrokken. Overal wordt het physische en het ethische, het stoffelijke en het geestelijke, het aardsche en het hemelsche met elkander verward en vermengd. Aan het ontbreken van het besef van de heiligheid Gods beantwoordt het gemis van het besef der zonde. De Heidenwereld kent God niet; zij kent ook de wereld en den mensch, zij kent ook de zonde en de ellende niet.

Ten derde kenmerken zich de godsdiensten der volken alle door de poging, om zelve zich door inspanning van alle menschelijke kracht de zaligheid te verwerven. Afgoderij leidt vanzelf tot eigenwilligen godsdienst. Als de dienst van den waren God verlaten wordt en er dus geen voorwerpelijke, waarlijk-historische openbaring meer aanwezig is, tracht

de mensch de goden of geesten, die hij verzon, tot openbaring te dwingen. Afgoderij is altijd van superstitie (bijgeloof), van mantiek (waarzeggerij), en magie (tooverij), vergezeld. *Mantiek* heet het streven, om zelven of met behulp van waarzeggers, priesters, orakels enz. en door middel van sterrewichlarij, droomenuitlegging, vogelschouw enz. den wil der goden te weten te komen. En *magie* is de poging, om door middel van formalistische gebeden, vrijwillige offeranden, zelfpijnigingen enz. den wil der goden aan zichzelf, aan eigen geluk dienstbaar te maken.

Ook hier is er allerlei verschil in vormen. De waarzeggerij en de tooverij dragen in de verschillende godsdiensten een onderscheiden karakter en eene verschillende beteekenis. Maar ze komen toch overal voor en vormen een noodzakelijk bestanddeel van den Heidenschen godsdienst. Overal is het de mensch, die op den voorgrond treedt en zijn eigen zaligheid zoekt te verwerven. Nergens is het eigenlijk wezen der verlossing (verzoening) en der genade bekend.

Toch, al is in deze trekken het algemeen karakter der Heidensche godsdiensten geteekend, in sommige van deze hebben toch hervormingen plaats gehad, die onze opzettelijke aandacht en eene afzonderlijke, zij het ook korte, bespreking verdienen. Als eenerzijds de godsdienst bij het volk in allerlei grove en ruwe vormen van bijgeloof en tooverij ontaardt, en anderzijds de beschaving toeneemt, ontstaat er allerwege op zijn tijd een conflict. En uit dat conflict worden dan, zonder twijfel ook onder de leiding Gods, die mannen geboren, die naar eene verzoening streven en den godsdienst uit zijn diep verval trachten op te heffen. Dat is geschied met name door *Zarathushtra,* die waarschijnlijk nog vóór de zevende eeuw vóór Christus in Perzië leefde, door *Confucius* in China in de zesde eeuw v. Chr., door *Buddha* in Indië in de vijfde eeuw v. Chr., door *Mohammed* in Arabië in de zesde eeuw na Christus, en door vele andere bekende en onbekende mannen meer.

Daar kan geen verschil van meening over bestaan, dat de godsdiensten, door deze mannen gesticht, in vele opzichten hoog verheven zijn boven de volksgodsdiensten, te midden waarvan zij geleefd hebben. Ontwikkelings- en verbasteringshypothese zijn beide, in den godsdienst zoowel als op elk ander gebied van cultuur, hoogst eenzijdig en onbekwaam, om den rijkdom der verschijnselen, die zich hier voordoet, onder ééne formule samen te vatten. Perioden van bloei en verval, van herleving en inzinking wisselen in de geschiedenis aller volken en op elk terrein met elkander af.

Ook hebben wij in deze mannen met geen opzettelijke bedriegers, met geen instrumenten of handlangers van Satan te doen, maar met ernstige menschen, die zelf in hun zieleleven geworsteld hebben met het conflict, dat tusschen het volksgeloof en hun verhelderd bewustzijn zich voordeed,

en die bij het licht, hun geschonken, gezocht hebben naar een beteren weg ter verkrijging van het waarachtig geluk.

Maar hoezeer dit erkend dient te worden, al deze hervormingsgodsdiensten zijn niet in wezen, maar in graad van de afgoderijen der volken verschillend. Zij hebben de wilde takken van de valsche religie wel afgehouwen, maar zij hebben den wortel ervan niet uitgeroeid. *Zarathushtra* ging bij zijne prediking uit van de tegenstelling tusschen goed en kwaad, doch hij vatte deze tegenstelling niet alleen ethisch maar ook en in de eerste plaats physisch op. Zoo werd hij gedwongen, om tusschen een goeden en een kwaden God onderscheid te maken, en een dualisme te scheppen, dat doorwerkte in heel de wereld, in de natuur, onder de menschen, bij de dieren, en in de practijk tot verminking des levens leidde. Het *Confucianisme* was eene staatsreligie, die uit andere godsdienstige bestanddeelen gevormd werd en de vereering van natuurgoden en voorvaderen met elkander verbond. Het *Buddhisme* was bij den aanvang eigenlijk geen religie, maar eene philosophie, die het kwade in het lijden stelde en het lijden in het bestaan zocht, en daarom onthouding, verdooving van het bewustzijn, vernietiging van het zijn als den weg der verlossing aanprees. En *Mohammed,* die met Joden- en Christendom bekend was en uit zijn vurig geloof aan het naderend gericht, dat zich naar zijne overtuiging over zijne materialistisch-gezinde tijdgenooten voltrekken moest, tot de belijdenis van één enkelen God kwam, bracht zeer zeker wel eene godsdienstige en zedelijke hervorming tot stand. Maar in zijn persoonlijk leven trad de godsdienstprediker meer en meer achter den staatsman en wetgever terug, en de godsdienst, door hem gesticht, hief in God de onbeperkte almacht, de absolute willekeur, in den mensch de slaafsche onderworpenheid ten troon. Van gemeenschap tusschen God en mensch was in dezen godsdienst geen sprake, wijl noch de oorzaak der scheiding, noch de weg ter hereeniging werd verstaan. De zaligheid des hemels bestaat in de volle bevrediging van zinnelijke lusten.

Als wij daarom het gansche terrein der algemeene openbaring overzien, dan ontdekken wij eenerzijds, dat zij van groote waarde is geweest en rijke vruchten heeft gedragen, maar anderzijds toch ook, dat de menschheid bij haar licht God niet heeft gevonden. Aan de algemeene openbaring is te danken, dat er nog godsdienstig en zedelijk besef in alle menschen woont, dat zij nog eenig bewustzijn hebben van waarheid en leugen, goed en kwaad, recht en onrecht, schoonheid en leelijkheid, dat zij leven in het verband van huwelijk en gezin, maatschappij en staat; dat zij door al die uitwendige en inwendige banden in toom gehouden en voor wegzinking in bestialiteit behoed worden, dat zij binnen die grenzen zich toeleggen op de verwerving, verdeeling en genieting van

allerlei geestelijke en stoffelijke goederen; i. e. w. dat de menschheid er door in haar bestaan gehandhaafd, in hare eenheid bewaard, in hare geschiedenis voortgezet en ontwikkeld wordt.

Maar ondanks dat alles blijft het bij het woord van den Apostel Paulus, dat de wereld met al hare wijsheid God niet in zijne wijsheid heeft gekend, 1 Cor. 1 : 21. Als Paulus aan de wereld wijsheid toeschrijft, dan bedoelt hij dat in vollen ernst. Bij het licht der algemeene openbaring heeft de wereld een schat van wijsheid verzameld, van wijsheid aangaande de dingen van dit aardsche leven. Maar deze wijsheid der wereld maakt haar te minder ontschuldigbaar; want zij toont dat het den mensch niet aan gaven Gods, aan verstand en rede, aan denk- en wilskracht ontbroken heeft. Maar zij stelt in het licht, dat de mensch vanwege de verduistering des verstands en de hardigheid des harten de hem geschonken gaven niet op de rechte wijze heeft gebruikt.

Het licht heeft dus wel in de duisternis geschenen, maar de duisternis heeft het niet begrepen, Joh. 1 : 5. Het Woord was wel in de wereld, maar de wereld heeft Hem (den Logos) niet gekend, Joh. 1 : 10. Met al hare wijsheid heeft de wereld *God* niet gekend, 1 Cor. 1 : 21.

V.

BIJZONDERE OPENBARING.

(De wijze der Openbaring).

DE ongenoegzaamheid der algemeene openbaring stelt de noodzakelijkheid eener bijzondere openbaring in het licht. Maar deze noodzakelijkheid moet dan goed worden verstaan.

Er ligt daarin niet opgesloten en er wordt daarmede ook niet bedoeld, dat God inwendig door zijn wezen of uitwendig door de omstandigheden verplicht en gedwongen zou worden, om zich op eene bijzondere wijze te openbaren. Want alle openbaring en inzonderheid die, welke in Christus en door de Schrift tot ons komt, is eene daad van Gods genade, eene vrije beschikking van zijn wil, een bewijs van zijne onverdiende en duizendwerf verbeurde gunst. Alleen in zoover kan er van eene noodzakelijkheid der bijzondere openbaring sprake zijn, als deze met het doel, dat God zelf voor zijne schepping heeft vastgesteld, onlosmakelijk verbonden is. Indien het Gods welbehagen is, om de door de zonde verwoeste schepping te herstellen, den mensch te herscheppen naar zijn evenbeeld en wederom eeuwiglijk met Hem in de hemelsche zaligheid

te doen leven, dan is eene bijzondere openbaring noodzakelijk. Want voor dat doel is de algemeene ongenoegzaam.

En het is zelfs niet eerst dit doel, waardoor eene bijzondere openbaring wordt vereischt. Want als wij de ongenoegzaamheid der algemeene openbaring voor deze bestemming van de wereld en den mensch inzien en erkennen, dan hebben wij ook dat reeds aan de bijzondere openbaring te danken. Van nature meenen wij toch voor onze zaligheid aan onszelf en onze deugden, aan de wereld en hare schatten genoeg te hebben. De Heidensche godsdiensten vormen geene uitzondering, maar zijn eene bevestiging van dezen regel. Wel is waar spreken zij alle van en beroepen zij zich alle op eene bijzondere openbaring, die door priesters, waarzeggers, orakels enz. tot hen gekomen zou zijn. En dit levert zijdelings weer een sterk bewijs op voor de stelling, dat niemand aan de algemeene openbaring genoeg heeft en dat ieder in zijn hart behoefte gevoelt aan eene andere, nadere bekendmaking Gods, dan die, welke natuur en geschiedenis hem biedt. Maar deze bijzondere openbaringen, waarop het Heidendom zich beroept, stellen juist duidelijk in het licht, dat de mensch, die de gemeenschap met God heeft verloren, ook zijne openbaring in de natuur niet meer verstaat en bij het zoeken en tasten naar God eigene wegen inslaat, welke hem steeds verder van de kennis der waarheid verwijderen en hoe langer hoe dieper hem gevangen leiden in den dienst van afgoderij en ongerechtigheid, Rom. 1 : 20—32.

De bijzondere openbaring Gods is dus reeds daartoe noodig, dat wij zijne algemeene openbaring in natuur en geschiedenis, in hart en geweten recht verstaan, haar zuiveren inhoud van allerlei menschelijke dwalingen ontdoen, en ze dus op de juiste waarde leeren schatten. Bij het licht der Schrift zien wij eerst in, dat de algemeene openbaring voor heel het menschelijk leven eene rijke beteekenis heeft, en dat zij toch met al haar rijkdom voor de bereiking van de eigenlijke bestemming van den mensch onvoldoende en ongenoegzaam is.

Ofschoon wij dus ter wille van een helder inzicht en eene goede orde wel eerst de algemeene openbaring besproken en hare ongenoegzaamheid in het licht gesteld hebben, om thans tot de behandeling der bijzondere openbaring over te gaan; dit mag niet zoo worden verstaan, alsof wij in het vorige hoofdstuk de bijzondere openbaring ter zijde gezet en met haar inhoud nog geen rekening zouden gehouden hebben. Integendeel, deze bijzondere openbaring heeft ook reeds vroeger ons geleid en den weg van ons onderzoek met haar licht bestraald.

Daarom stellen wij thans ook geen zoogenaamd onbevooroordeeld onderzoek in, welke de bijzondere openbaring zij, wier noodzakelijkheid ons gebleken is, en waar zij te vinden is. Wij gaan niet met de twijfelaars van onze dagen al de verschillende godsdiensten na, om te vragen, of zij misschien de bijzondere openbaring Gods ons bieden, waaraan ons

hart behoefte gevoelt. Want dat wij de valsche godsdiensten als valsche hebben leeren kennen, dat wij afgoderij en beeldendienst, waarzeggerij en tooverij, ongeloof en bijgeloof, hetzij in grover hetzij in fijner vorm, hebben leeren kennen als zonde en dwaling en leugen, dat danken wij aan de bijzondere openbaring, welke in Christus ons geschonken is. Wij zouden dus moedwillig het licht uitblusschen, dat ons beschijnt, indien wij de bijzondere openbaring ter zijde gingen stellen of, al was het maar tijdelijk en in methodischen zin, met haar geene rekening hielden; en wij zouden, zoo doende, eigenlijk bewijzen, dat wij de duisternis liever hadden dan het licht, en dat onze gedachten en overleggingen het licht niet konden verdragen, Joh. 3 : 19—21.

Trouwens, de algemeene openbaring kan ons tot zekere hoogte de behoefte aan en de noodzakelijkheid van eene bijzondere openbaring doen inzien. Zij kan ook vele sterke gronden aanvoeren voor de mogelijkheid van zulk eene bijzondere openbaring. Want indien men niet met het materialisme en pantheïsme instemt en dus feitelijk *alle* openbaring loochent, maar nog waarlijk aan het bestaan van een persoonlijk God gelooft, die de wereld geschapen heeft, aan den mensch eene onsterfelijke ziel heeft geschonken en hem voor de eeuwige zaligheid heeft bestemd, en voorts nog alle dingen door zijne voorzienigheid onderhoudt en regeert, blijft er geen enkele principiëele reden meer over, om de mogelijkheid eener bijzondere openbaring te bestrijden. Schepping *is* openbaring, eene gansch bijzondere, eene volstrekt bovennatuurlijke, wondere openbaring; wie haar aanneemt, erkent in beginsel de mogelijkheid van alle volgende openbaring, zelfs tot die van de vleeschwording toe. Maar wat algemeene openbaring ook in het midden moge kunnen brengen ten betooge van de *noodzakelijkheid* en de *mogelijkheid* eener bijzondere openbaring; over hare *werkelijkheid* kan zij niets zeggen, omdat deze rust op eene vrije gave Gods alleen. De werkelijkheid der bijzondere openbaring kan alleen blijken uit haar eigen bestaan. Slechts bij haar eigen licht wordt zij aanschouwd en erkend.

Deze bijzondere openbaring, in welke God eerst door de profeten en daarna door den Zoon tot ons gesproken heeft, Hebr. 1 : 1, en welke wij niet door redeneering en bewijs maar door kinderlijk geloof erkennen en aannemen, houdt met de algemeene openbaring wel voortdurend nauw verband, maar is er toch wezenlijk onderscheiden van. Dat onderscheid komt, gelijk ook vroeger reeds kortelijk aangewezen werd, maar thans breeder moet ontwikkeld worden, vooral uit in de wijze, waarop de bijzondere openbaring geschiedt, in den inhoud, dien zij bevat, en in het doel, hetwelk zij beoogt.

De *wijze*, waarop de bijzondere openbaring plaats heeft, en wier behandeling in deze paragraaf aan de orde is, is niet altijd eene en dezelfde,

maar is onderscheiden naar gelang van de middelen, waarvan God zich daarbij bedient, en wordt daarom ook door verschillende benamingen: verschijnen, openbaren, ontdekken, bekend maken, verkondigen, onderrichten enz. aangeduid. Daaronder trekt vooral de benaming van *spreken* de aandacht. De H. Schrift bezigt ditzelfde woord ook van de werken Gods in schepping en voorzienigheid. God zeide: daar zij licht, en daar werd licht, Gen. 1 : 3. Door het woord maakte Hij de hemelen, en door den Geest zijns monds al hun heir, Ps. 33 : 6. Hij spreekt, en het is er, Ps. 33 : 9. De stem des Heeren is op de wateren, spreekt in den donder, verbreekt de cederen, doet de woestijn beven, vergeldt en verdelgt de vijanden, Ps. 29 : 3—9, 104 : 7, Jes. 30 : 31, 66 : 6. Al dit werken Gods in schepping en voorzienigheid kan een *spreken* worden genoemd, omdat God een persoonlijk, bewust, denkend wezen is, door het woord zijner kracht alle dingen tot stand brengt, en in de schepselen dus gedachten legt, die door den mensch als zijn beeld en gelijkenis kunnen gelezen en verstaan worden. God heeft inderdaad door zijne werken iets te zeggen tot den mensch.

Over dit spreken Gods door de werken zijner handen bestaat betrekkelijk weinig oneenigheid. Velen, die eene bijzondere openbaring ontkennen, spreken toch nog gaarne van eene openbaring Gods in de schepping. Maar er is daarbij onder hen nog weer groot verschil. Sommigen vinden die openbaring meer in de natuur, anderen meer in de geschiedenis met hare groote mannen, en nog weer anderen liefst in de geschiedenis der godsdiensten met hare religieuse persoonlijkheden. Ook legt de een sterker nadruk op de openbaring, die van buiten tot den mensch komt in natuur en historie; en de ander hecht grooter gewicht aan die, welke in den mensch zelf, in zijn hart of geweten plaats vindt. Meer en meer vindt tegenwoordig de gedachte bij velen veld, dat openbaring en godsdienst nauw verwant en innig verbonden zijn, ja dat beiden denzelfden inhoud hebben en twee zijden zijn van eene en dezelfde zaak. De openbaring is dan het goddelijk, en de godsdienst is het menschelijk moment in de verhouding van God en mensch. God openbaart zich zooveel aan elk, als hij godsdienst bezit, en de mensch bezit zooveel godsdienst, als God zich aan hem openbaart.

Deze opvatting wortelt echter wezenlijk in het pantheïsme, dat God en mensch, en zoo ook openbaring en godsdienst vereenzelvigt. Wie haar toegedaan zijn, kunnen eigenlijk niet meer van openbaring Gods spreken, ook niet in natuur en geschiedenis, in wereld en mensch. Want openbaring, goed verstaan, onderstelt, gelijk wij vroeger reeds opmerkten, dat God zichzelf bewust is en kent, en dat Hij daarom ook, naar zijn welbehagen, kennis van zichzelf aan schepselen mededeelen kan. Op pantheïstisch standpunt wordt echter de persoonlijkheid, het zelfbewustzijn en de zelfkennis, en dus ook de redelijke wil in God geloochend.

God is niet meer dan het wezen, de kracht van en in alle dingen. Van eene openbaring Gods in eigenlijken zin kan hier dus geen sprake zijn, hoogstens alleen van eene onbewuste, onvrijwillige verschijning of werking Gods. Van eene verschijning en werking Gods, die geen gedachten, geen voorstellingen, geen kennis van God in het bewustzijn des menschen inbrengt, maar hoogstens alleen gezindheden, neigingen, aandoeningen van eene bepaalde stemming in het hart des menschen wekt, welke dan door dien mensch geheel zelfstandig en vrij, al naar gelang van zijne beschaving en ontwikkeling, vertolkt en onder woorden gebracht worden. Feitelijk wordt de godsdienst in de menschheid en in den enkelen mensch dan een proces, waardoor God zich van zichzelven bewust wordt en zichzelf leert kennen. God openbaart zich niet aan en spreekt niet tot den mensch, maar de mensch is het, die God aan zichzelven openbaart.

Als deze pantheïstische richting dus nog van de termen openbaring, sprake Gods enz. gewag maakt, dan ontleent zij die niet aan hare eigene wereldbeschouwing, in welke zij niet meer passen, maar aan eene andere, aan de wereldbeschouwing der Schrift, en gebruikt ze daarom ook in een vervalschten zin. De Schrift echter noemt reeds de algemeene openbaring een spreken Gods, omdat zij uitgaat van de gedachte, dat God door die openbaring werkelijk iets tot zijn schepsel te zeggen heeft en zegt. Daardoor handhaaft zij ook het onderscheid tusschen God en mensch, tusschen openbaring en godsdienst. Want als God zijn eigen gedachte heeft en zichzelf kent, en als Hij die gedachte in mindere of meerdere mate in zijne werken heeft uitgesproken, dan blijft de mogelijkheid open, dat de mensch vanwege zijn verduisterd verstand die gedachten Gods misverstaat en verijdeld wordt in zijne overleggingen. En de godsdienst is in dit geval zoo weinig eene keerzijde van de openbaring, dat hij veeleer daarvan eene schuldige en dwalende vertolking wordt.

Doordat de Schrift de algemeene openbaring Gods opvat, gelijk zij doet, en haar in den omschreven zin een spreken Gods noemt en noemen kan, daarom houdt zij den weg open voor nog een ander en meer eigenlijk *spreken* van God in zijne bijzondere openbaring. De gansche Schrift doet ons God kennen als een wezen, dat zich volkomen bewust is, dat denken en daarom spreken kan. De vraag in Ps. 94 : 9: zoude Hij, die het oor plant, niet hooren? Zoude Hij, die het oog formeert, niet aanschouwen? kan naar den zin en de meening des H. Geestes aangevuld worden met deze andere: Zoude Hij, die volmaakt zichzelven kent, kennis van zichzelven niet aan schepselen kunnen mededeelen? Wie de mogelijkheid daarvan betwist, verloochent niet alleen den God der herschepping, maar ook reeds den God der schepping en der voorzienigheid, gelijk de Schrift Hem kennen doet; evenals hij, die het spreken Gods in de

algemeene openbaring in den goeden zin, in den zin der Schrift, verstaat, het recht verliest, om tegen het spreken Gods in de bijzondere openbaring principiëele bezwaren in te brengen. Want God kan zich op bijzondere wijze openbaren, omdat Hij het op algemeene wijze doet. Hij kan in eigenlijken zin spreken, omdat Hij het kan doen in overdrachtelijken zin. Hij kan de Herschepper zijn, omdat Hij de Schepper aller dingen is.

Het groote onderscheid tusschen het spreken Gods in de algemeene en zijn spreken in de bijzondere openbaring bestaat hierin, dat God in het eerste geval het aan den mensch overlaat, om zijne gedachten uit de werken zijner handen af te leiden, maar in het tweede geval die gedachten zelve uitspreekt en ze zoo aan den mensch aanbiedt en ze in zijn bewustzijn brengt. In Jes. 28 : 26 lezen wij, dat God den landman onderricht en leert aangaande de wijze, waarop hij zijn arbeid verrichten moet. Maar dat onderwijs wordt hem niet in letterlijke woorden, bij wijze van eene leesles, gegeven; maar het ligt voor hem vervat en uitgedrukt in al de ordeningen der natuur, in den aard van lucht en bodem, van tijd en plaats, van graan en koren. En de landman heeft met groote zorgvuldigheid al die ordeningen der natuur te leeren kennen, om zoo het onderwijs te begrijpen, dat God hem daarin geeft. Hij is daarbij aan vergissing en dwaling blootgesteld, maar als hij ten slotte het onderwijs verstaan heeft, dan heeft hij dit aan God te danken, van wien alles voortkomt, die wonderlijk van raad is en groot van daad.

In de algemeene openbaring is dit zakelijk onderwijs in verband met haar doel genoegzaam. Want God bedoelt met haar, den mensch op te wekken om Hem te zoeken, opdat zij Hem immers tasten en vinden mochten, Hand. 17 : 27, en, Hem niet vindende, niet te verontschuldigen zouden zijn, Rom. 1 : 20. Maar in de bijzondere openbaring ontfermt Hij zich over den mensch, die ronddoolt en Hem niet vinden kan. Daar zoekt Hij den mensch zelf op, en zegt tot hem, wie en wat Hij is. Hij laat het niet aan den mensch over, om uit eene groep van feiten af te leiden en op te maken, wie God is, maar Hij zegt zelf tot den mensch in duidelijke bewoordingen: Hier en zóó ben Ik. Wel is waar bedient God ook in de bijzondere openbaring zich van feiten in de natuur en in de geschiedenis, om zichzelven in zijne verschillende deugden bekend te maken. En die feiten, welke dikwerf wonderen zijn, zijn geen aanhangsel en toevoegsel bij, maar een onmisbaar element *in* de openbaring. Maar het zijn nooit naakte feiten, waarvan de opvatting en verklaring aan ons wordt overgelaten, maar ze zijn van alle kanten door het eigen woord Gods omringd. Ze worden erdoor voorafgegaan, erdoor vergezeld en erdoor gevolgd. De centrale inhoud van de bijzondere openbaring is de persoon en het werk van Christus; en deze Christus wordt eeuwen te voren in het Oude Testament aangekondigd en beschreven, en, als

Hij verschenen is en zijn werk heeft verricht, wordt Hij wederom in de schriften des Nieuwen Testaments uitgelegd en verklaard. De bijzondere openbaring loopt daarom op den Christus, maar evenwijdig en in verband daarmede ook op de Schrift, op het Woord Gods uit.

Om deze reden kan de bijzondere openbaring nog in veel eigenlijker zin met den naam van *spreken* worden aangeduid, dan zijne algemeene openbaring. Het eerste vers van den brief aan de Hebreën vat de gansche openbaring Gods in Oud en Nieuw Testament, door de profeten en door den Zoon, onder den naam van *spreken* saam. Maar het voegt er tegelijk aan toe, dat die openbaring veelmalen en op velerlei wijze is geschied. Door de eerste uitdrukking wordt te kennen gegeven, dat de openbaring niet in ééne enkele maal volkomen werd gegeven, maar dat zij in vele opeenvolgende daden plaats had, en dus eene lange geschiedenis doorloopen heeft. En de tweede uitdrukking duidt aan, dat de verschillende goddelijke openbaringen ook niet alle op dezelfde wijze werden gegeven maar dat zij, in verschillende tijden en toestanden plaats hebbende, ook langs verschillende wegen en in verschillende vormen en wijzen geschiedde.

Op vele plaatsen der H. Schrift, bijv. Gen. 2 : 16, 18, 4 : 6 v., 6 : 13 v., 12 : 7, 13 : 14 enz. wordt eenvoudig gezegd, dat de Heere verscheen, zeide, gebood enz., zonder dat over de wijze, waarop dit plaats had, iets naders wordt aangeduid. Maar andere teksten verspreiden ook over de wijze der openbaring eenig licht, en stellen ons in staat, om tusschen twee soorten van middelen, waarvan God zich daarbij bedient, onderscheid te maken.

Tot de eerste soort behooren al die middelen, welke een objectief (voorwerpelijk) karakter dragen en waardoor God als het ware van buiten tot den mensch komt, aan hem verschijnt en tot hem spreekt. Zoo verschijnt God menigmaal aan Abraham, Mozes, aan het volk Israels op den berg Sinaï, boven den tabernakel en in het heilige der heiligen, in wolken van rook en vuur als teekenen van zijne tegenwoordigheid, Gen. 15 : 17, Ex. 3 : 2, 13 : 21, 19 : 9, 33 : 9, Lev. 16 : 2 enz. Of ook maakt Hij, hetgeen Hij te zeggen heeft aan menschen, bekend door engelen, Gen. 18 : 2, 32 : 1, Dan. 8 : 13, Zach. 1 : 9 v., Matth. 1 : 20 enz., en inzonderheid door den Engel des verbonds, die den naam des Heeren in zijn binnenste draagt, Ex. 23 : 21. Voorts bedient Hij zich onder Israel tot bekendmaking van zijn wil menigmaal van het lot, Spr. 16 : 33, en van de urim en thummim, Ex. 28 : 30. Enkele malen spreekt Hij met eene hoorbare stem, Ex. 19 : 9, Deut. 4 : 33, 5 : 26, Matth. 3 : 17, 2 Petr. 1 : 17, of schrijft Hij zelf zijne wet op de tafelen der getuigenis, Ex. 31 : 18, 23 : 16.

Tot deze groep van openbaringsmiddelen zijn ook de wonderen te

rekenen, welke in de Schrift zulk eene breede en voorname plaats innemen, maar in den tegenwoordigen tijd van alle kanten aan eene hevige bestrijding onderworpen zijn. Nu is het vergeefsche moeite, om de wonderen der H. Schrift te verdedigen tegen hen, die de wereldbeschouwing der Schrift ten eenenmale verworpen hebben. Want als God niet bestaat, gelijk het atheïsme en het materialisme leert, of als Hij geen eigen, zelfstandig, persoonlijk bestaan heeft maar met de wereld eens wezens is, gelijk het pantheïsme het voorstelt, of als Hij na de schepping zich van de wereld teruggetrokken en haar aan eigen lot heeft overgegeven, gelijk het deïsme verkondigt, dan spreekt het van zelf, dat wonderen onmogelijk zijn. En als van te voren de onmogelijkheid der wonderen vaststaat, behoeft over hunne werkelijkheid niet meer geredeneerd te worden.

Maar de Schrift heeft eene andere gedachte van God, van de wereld en ook van de verhouding, die tusschen beide bestaat. Ten eerste leert zij, dat God een bewust, willend, en ook almachtig wezen is, die heel de wereld met al hare krachten en wetten heeft in het aanzijn geroepen, maar die daarin toch volstrekt niet zijne volle macht heeft uitgeput. Hij behoudt en bezit in zichzelf eene oneindige volheid van leven en kracht. Er is niets te wonderlijk voor Hem, Gen. 18 : 14; bij Hem zijn alle dingen mogelijk, Matth. 19 : 26.

Ten andere ziet de Schrift in de wereld niet een geheel, dat in al zijne deelen een en hetzelfde wezen, eene en dezelfde substantie bezit en slechts in vormen verschillen toont. Maar zij vat de wereld op als een organisme, welks leden, ofschoon behoorende tot het geheel, toch alle met eene onderscheidene kracht en roeping toegerust zijn. In de ééne wereld is er plaats voor verschillende soorten van wezens, die, schoon door dezelfde goddelijke kracht onderhouden en geregeerd, toch in aard van elkander verschillen. Er is in die rijke wereld stof en geest, ziel en lichaam, hemel en aarde; er zijn anorganische en organische, levenlooze en levende, redelooze en redelijke schepselen in, delfstoffen en planten en dieren, menschen en engelen. En in den mensch is er weer onderscheid tusschen zijn hoofd en zijn hart, zijn rede en geweten, zijn verstand en wil, zijne voorstellingen en aandoeningen. En al die onderscheidene rijken in eene en dezelfde wereld berusten op onderscheidene krachten en werken naar verschillende wetten. Alles staat onderling in verband, gelijk alle leden des lichaams, maar in het geheel heeft elk deel toch zijn eigen plaats en taak.

En ten derde onderwijst ons de Schrift, dat God en wereld, ofschoon onderscheiden, toch nooit gescheiden zijn. God heeft wel een eigen, volkomen zelfstandig bestaan in zichzelven, maar Hij is niet afgezonderd van de wereld; integendeel, in Hem leven wij en bewegen wij ons en zijn wij, Hand. 17 : 28. Hij is niet alleen de Schepper, die alle dingen

bij den aanvang in het aanzijn riep, maar Hij is en blijft de eigenaar, de bezitter, de Koning en de Heer, die alles voortdurend door zijne almachtige kracht onderhoudt en regeert. Alles had dus niet slechts in het begin, maar alles heeft bij den voortgang zijne eerste oorzaak in Hem. De tweede oorzaken, waardoor God werkt, zijn verschillend; maar de eerste oorzaak van alle schepselen is altijd God en God alleen.

Indien wij in deze grondgedachten met de H. Schrift overeenstemmen en dus op den bodem van het theïsme staan, vervalt alle grond, om de mogelijkheid der wonderen in twijfel te trekken of te bestrijden. Want alwat er voorvalt in natuur en geschiedenis, is dan eene daad, een werk Gods, en in dien zin een wonder. En de dusgenaamde wonderen zijn niets dan eene bijzondere betooning van diezelfde goddelijke kracht, welke in alle dingen werkt. Zij werkt in die dingen op verschillende wijze, door verschillende middelen (tweede oorzaken), naar verschillende wetten en dus ook met verschillende uitkomst. Er is niet ten onrechte gezegd, dat het voor den steen een wonder is, dat de plant groeit, voor de plant een wonder, dat het dier zich beweegt, voor het dier een wonder, dat de mensch denkt, en zoo voor den mensch een wonder, dat God de dooden opwekt. Als God met zijne alomtegenwoordige en almachtige kracht door alle schepselen als zijne middelen werkt, hoe zou Hij dan niet diezelfde kracht kunnen werken op eene andere wijze en door andere middelen, dan die uit den gewonen gang der natuur en der geschiedenis ons bekend zijn? Wonderen zijn daarom geen verbreking van de natuurwetten. Want deze worden door de Schrift, al somt zij ze niet op en al formuleert zij ze niet, ten volle erkend; immers, de ordeningen der gansche natuur liggen volgens haar in het natuurverbond van God met Noach vast, Gen. 8 : 22. Maar, zooals de mensch met zijn verstand en wil de aarde onderwerpt en door zijne cultuur de natuur beheerscht, zoo heeft God de macht, om deze geschapene wereld dienstbaar te maken aan de uitvoering van zijn raad. De wonderen bewijzen, dat niet de wereld, maar dat de Heere *God* is.

Nu zou dit voor den mensch, als hij niet gevallen ware, geen betoog hebben noodig gehad. Dan zou hij God gekend en erkend hebben uit al de werken Zijner handen. Zonder ons in te laten met de vraag, of er buiten de zonde ook wonderen zouden hebben plaats gehad, kunnen wij hier volstaan met de opmerking, dat zij dan in elk geval een ander karakter en een ander doel zouden hebben gehad. Want de wonderen, die er nu feitelijk hebben plaats gehad en waarvan de Schrift verhaalt, kenmerken zich door een eigen aard en bedoeling.

In het Oude Testament gaan bij de wonderen gericht en redding hand aan hand met elkaar. De zondvloed is een middel, om het goddelooze geslacht van den toenmaligen tijd te verderven, en om Noach en de

zijnen in de ark te behouden. De wonderen, die zich om de personen van Mozes en Jozua groepeeren: de plagen in Egypte, de doortocht door de Roode Zee, de wetgeving aan Sinaï, de intocht in en de verovering van Kanaän, hebben ten doel, om de vijanden van God en zijn volk te oordeelen en om aan zijn eigen volk eene veilige woonplaats te verschaffen in het land der belofte. De wonderen, van welke later vooral de persoon van Elia het middelpunt vormt, vallen in den tijd van Achab en Izebel, toen het Heidendom den ganschen dienst van Jehovah dreigde te verdringen, en bereiken hun hoogtepunt op den Karmel, waar de strijd tusschen Jehovah en Baäl wordt beslist.

Al de wonderen des Ouden Testaments hebben het gemeenschappelijk kenmerk, dat zij negatief een oordeel over de volken voltrekken en positief in Israels volk een terrein scheppen en bewaren voor de voortgaande openbaring Gods. Zij vinden hun doel daarin, dat tegenover alle afgoderij en beeldendienst Jehovah, de God des verbonds, de God van het volk Israel, als God gekend en erkend wordt. Ziet dat Ik, Ik *Die* ben en geen God met mij: Ik dood en maak levend, Ik versla en Ik heel; en er is niemand die uit mijne hand redt, Deut. 32 : 39, 4 : 35, Jes. 45 : 5, 18, 22. En als dit doel bereikt is, dan breekt welhaast de volle openbaring in den persoon van Christus aan.

Deze persoon van Christus is zelf een wonder, in zijn oorsprong, in zijn wezen, in zijne woorden en werken, *het* wonder der wereldgeschiedenis. Dienvolgens zijn de wonderen, die Hij verricht, ook van eene eigene natuur. Ten eerste doet Hij zelf tijdens zijn aardsche leven vele wonderen, en wel: wonderen, waardoor Hij zijne macht over de natuur bewijst (verandering van water in wijn, wonderbare spijziging, stilling van den storm, wandelen op de zee enz.); dan wonderen, waardoor Hij zijne macht over de gevolgen der zonde, de ziekten en kwalen, de ellenden des levens, bewijst; en eindelijk wonderen, waardoor Hij zijne macht over de zonde zelve, over hare schuld en smet en over de heerschappij van Satan, bewijst (vergeving der zonden, verdrijving van Satan en de booze geesten). In deze drieërlei wonderen komt de eigenaardigheid van den persoon van Christus al uit. Op eene enkele uitzondering na, als de vervloeking van den vijgenboom, zijn al de wonderen van Jezus reddingswonderen. Hij kwam niet om de wereld te veroordeelen, maar om haar te behouden, Joh. 3 : 17. Hij is ook in die wonderen werkzaam als Profeet, Priester en Koning en doet de werken, welke de Vader Hem getoond en opgedragen heeft, Joh. 4 : 34, 5 : 36, 9 : 4 enz.

Maar nog duidelijker treedt de persoon van Christus ons tegemoet in de wonderen, die niet door maar *in* en *met* Hem geschied zijn. Daarin blijkt vooral, wie en wat Hij is. Zijne bovennatuurlijke ontvangenis, zijn wonderbaar leven en sterven, zijne opstanding, hemelvaart, en zitting ter rechterhand Gods zijn verlossingswonderen bij uitnemendheid. Zij

bewijzen nog veel beter dan de werken, die door Jezus gedaan werden, zijne volstrekte macht over de zonde en al hare gevolgen, over Satan en zijn gansche rijk. En evenzoo brengen zij nog duidelijker dan die werken aan het licht, dat deze macht eene reddende, eene verlossende macht is, welke eerst in den nieuwen hemel en de nieuwe aarde hare volkomene overwinning behalen zal.

De wonderen, welke in den apostolischen tijd door de eerste getuigen werden verricht, zijn aan te merken als werken van den verhoogden Christus, Hand. 3 : 6, 4 : 10. Ze waren noodig, om te bewijzen, dat Jezus, die door de wereld verworpen, aan het kruis gehecht en gedood was en nu voor dood gerekend werd, *leefde* en alle macht had in den hemel niet alleen maar ook op de aarde. De wonderen in het Oude Testament stelden in het licht, dat Jehovah God was en niemand met Hem. De wonderen des Nieuwen Testaments toonen aan, dat Jezus Christus, de Nazarener, dien de Joden gekruisigd hebben, door God is opgewekt en aan zijne rechterhand is verhoogd tot een Vorst en Zaligmaker, Hand. 4 : 10, 5 : 30, 31. Als dit doel bereikt is, als er in de wereld eene gemeente is geplant, die deze openbaring des Vaders in den Zoon door de gemeenschap des H. Geestes gelooft en belijdt, dan houden de uitwendige zichtbare wonderen op, maar zetten de geestelijke wonderen der wedergeboorte en der bekeering in de gemeente zich voort, totdat de volheid der Heidenen ingaat en gansch Israel zalig wordt. Aan het einde der tijden komen dan nog, naar het getuigenis der H. Schrift, de wonderen der toekomst, de verschijning van Christus, de opstanding der dooden, het oordeel en de nieuwe hemel en aarde.

Op het herstel van het gevallen menschelijk geslacht, op de herschepping der wereld, op de erkenning van God als God door alle creaturen loopt de gansche openbaring, en loopen in die openbaring ook al de wonderen uit. Zij zijn dus geen vreemd element, geen willekeurig aanhangsel of bijvoegsel van de openbaring. Maar zij maken er een noodzakelijk, een onmisbaar bestanddeel van uit. Zij zijn zelve openbaring. In woord en daad maakt God zich met al zijne deugden en volmaaktheden aan menschen bekend.

Bij deze eerste soort van middelen, die alle voorwerpelijk en uitwendig zijn, komt nog eene tweede reeks van vormen en wijzen, waarvan God zich bij zijne openbaring bedient. Daartoe behooren al die middelen, welke een subjectief karakter dragen, niet buiten maar in den mensch zelf aanwezig zijn, en waardoor God dus niet van buiten tot, maar van binnen *in* den mensch spreekt.

De eerste plaats wordt daarbij ingenomen door die eigenaardige openbaring, welke aan Mozes, den Middelaar des Ouden Testaments, ten deele viel. Ze wordt beschreven als eene, waarbij de Heere tot Mozes

sprak aangezicht tot aangezicht, gelijk een man met zijnen vriend spreekt, Ex. 33 : 11.

Mozes nam in het Oude Testament eene geheel eenige plaats in en was ook hoog boven alle profeten verheven. God sprak tot hem, niet door middel van een visioen, niet in duistere woorden, maar van mond en mond; hij zag den Heere niet in een gezicht, maar hij zag zijne gelijkenis, zijne gestalte, niet zijn wezen of zijn aangezicht maar den naglans der voor zijne oogen voorbij gegane heerlijkheid Gods, Num. 12 : 8, Ex. 33 : 18—23.

Verder behoort tot deze middelen van openbaring de droom, Num. 12 : 6, Deut. 13 : 1—6; het gezicht of visioen, dat wil zeggen, zulk een toestand, waarin het lichamelijk oog voor de buitenwereld gesloten en het oog der ziel voor de aanschouwing van goddelijke dingen geopend wordt, Num. 12 : 6, Deut. 13 : 1—6; en vooral ook de inspiratie, of de inspraak van Gods Geest in het menschelijk bewustzijn, Num. 11 : 25—29, 2 Sam. 23 : 2, Matth. 16 : 17, Hand. 8 : 29, 1 Cor. 2 : 12, 2 Petr. 1 : 21. Deze laatste openbaring, door middel van inspraak in 's menschen bewustzijn, komt ook reeds herhaalde malen voor in het Oude Testament, maar daar wordt zij toch altijd nog voorgesteld als eene werking des Geestes, die van boven en voor een oogenblik den profeet overvalt. Maar in het Nieuwe Testament, als de H. Geest zelf is uitgestort, wordt de inspiratie niet alleen als vorm der openbaring meer gewoon, maar neemt zij ook een meer organisch en duurzaam karakter aan.

Deze twee soorten van openbaringsmiddelen kunnen onder den naam van manifestatie en inspiratie worden samengevat. Daarbij moet men dan echter wel bedenken, dat de inhoud der manifestatie volstrekt niet alleen in daden maar ook in gedachten en woorden bestaat. En ook mag men niet uit het oog verliezen, dat de inspiratie, hier bedoeld, onderscheiden is zoowel van die werkzaamheid des H. Geestes, welke profeten en apostelen genoten bij de teboekstelling der openbaring (inspiratie of theopneustie der H. Schrift), als ook van die inwendige verlichting, welke het deel aller geloovigen is.

VI.

BIJZONDERE OPENBARING.

(De inhoud der openbaring).

NA kennis genomen te hebben van de verschillende wijzen, waarop de bijzondere openbaring is geschied, vestigen wij thans op haar *inhoud* de aandacht. Evenals bij de algemeene openbaring, kunnen wij dezen ook hier het best verstaan, wanneer wij in het kort de geschiedenis der bijzondere openbaring nagaan. Zonder afzonderlijke bespreking wordt dan tegelijk haar *doel* ons bekend.

De bijzondere openbaring begon niet eerst bij Abraham, maar nam haar aanvang reeds terstond na den val. Daarom is het niet toevallig, dat Abraham een zoon was van Therah, en deze een afstammeling in de achtste generatie van Sem, wiens God Jehovah was en zijn zou, Gen. 9 : 26. In het geslacht van Sem werd, evenals vóór den zondvloed in dat van Seth, de kennis Gods het langst en het zuiverst bewaard. Als de Heere Abraham roept, dan doet Hij zich daarom ook niet voor als een andere God, maar als diezelfde God, welken Abraham reeds kende en beleed. Trouwens, ook van elders, uit hetgeen de Schrift van Melchizedek verhaalt, Gen. 14 : 18—20, weten wij, dat de kennis van den waren God nog niet ten eenenmale was te loor gegaan. En van den Philistijnschen koning Abimelech, de Hethieten van Hebron, den Pharao in Egypte staat ons beschreven, dat zij den God Abrahams erkenden en eerden, Gen. 20 : 3, 21 : 22, 23 : 6, 26 : 29, 40 : 8, 41 : 16, 38, 39.

Maar na de spraakverwarring en de verdeeling der menschheid nam nu niet meer het ongeloof, maar toch het bijgeloof en de afgoderij hand over hand toe. Dat was het geval in Egypte, Ex. 18 : 9—12, in Kanaän, Gen. 15 : 16, 18 : 1 v. en ook in Babylonië. Zelfs onder de Semieten was de afgodsdienst doorgedrongen. Volgens Joz. 24 : 2, 14, 15 dienden Israels vaderen, Therah, de vader van Abraham, Nahor en Haran, toen ze aan gene zijde der rivier woonden, andere goden; en uit Gen. 31 : 19, 34, 35 : 2—4 weten wij, dat Laban bijzondere huisgoden, teraphim, had en vereerde; Laban heet Gen. 31 : 20 dan ook een Arammi, een Arameër, een Syriër, verg. Deut. 26 : 5.

Opdat de menschheid nu niet in bijgeloof en ongerechtigheid wegzinken zou, het verbond der natuur met Noach niet verbroken en Gods bedoeling met het menschelijk geslacht niet verijdeld zou worden, slaat God bij Abraham een anderen weg in. Hij kan het menschelijk geslacht niet andermaal verdelgen in een zondvloed; maar Hij kan, de andere volken latende wandelen in hunne eigene wegen, met één persoon en in dien éénen

persoon met één volk een verbond oprichten, in den weg van dat verbond zijne belofte voortzetten en vervullen, en, als de vervulling gekomen is, ze weer uitbreiden tot heel de menschheid. Tijdelijke afzondering van één volk wordt het middel tot duurzame vereeniging met heel de menschheid.

Met Abraham begint er daarom een nieuw tijdvak in de geschiedenis der openbaring. De bijzondere openbaring, welke aan de aartsvaders geschiedt, sluit zich wel bij de vorige aan en neemt deze in zich op, maar zij zet haar ook voort en ontwikkelt ze verder. Van groot belang is het daarom, deze nieuwe openbaring in hare eigenaardigheid recht te verstaan. Hieraan is te meer gelegen, wijl het antwoord op de vraag, waarin de openbaring aan Abraham en dus de godsdienst van Abraham bestond, beslist over die andere, welke de openbaring aan Israel en dus het wezen der Israelitische religie was.

Tegenwoordig hebben velen voor het rechte inzicht in den oorsprong en het wezen van Israels godsdienst zich den weg versperd. Want ten eerste ontzeggen zij aan de periode der patriarchen alle historische waarde, en houden Abraham, Izaak, Jakob enz. voor halfgoden of helden, gelijk zulke wezens ook door Homerus in de Ilias bezongen worden. Ten andere laten zij den godsdienst bij Israel aanvangen met een lagen, heidenschen vorm van religie, zooals het animisme, het feticisme, de voorvadervereering, het polydaemonisme of het polytheïsme. En ten derde trachten zij dan aan te toonen, dat het wezen van Israels godsdienst, gelijk die later langzamerhand, voornamelijk in de achtste eeuw vóór Christus, door de profeten ontstond, gelegen is in een zoogenaamd ethisch monotheïsme, dat is in de erkenning van één God, die niet alleen almachtig maar ook rechtvaardig en goed was.

Deze moderne opvatting van het Oude Testament is te beschouwen als eene poging, om heel den godsdienst van Israel, evenals bij alle andere volken, uit zuiver natuurlijke factoren, door langzame en geleidelijke ontwikkeling, zonder bijzondere openbaring te verklaren. Maar de gansche Schrift verzet zich hiertegen en straft de moderne opvatting met de mislukking van hare poging, zoowel om den omsprong van Israels religie te verklaren, alsook om haar wezen recht te verstaan.

Immers, langs dezen weg is de oorsprong van Israels religie niet te vinden, omdat de profeten altijd en overal niet met eene nieuwe, andere Godheid optreden, maar hun woord verkondigen in naam van dienzelfden God, die de God van Abraham, Izaak en Jakob is, die de God hunner vaderen, de God van Israel is, en dien het volk krachtens het verbond schuldig is te dienen en te eeren. Velen, die het gewicht dezer bedenking gevoelen, keeren daarom van de profeten tot Mozes terug en beschouwen hem als den eigenlijken stichter van Israels godsdienst. Maar ook Mozes trad niet op en kon niet optreden in den naam van

eene vreemde, onbekende Godheid, in welk geval hij immers bij het volk van Israel geen geloof zou hebben gevonden; maar hij sloot zich bij de geschiedenis aan, en riep het volk tot den uittocht op in den naam en op last van dien God, die de Getrouwe was, die aan de aartsvaderen zich verbonden had en nu zijne belofte gestand kwam doen. Een ernstig nadenken over den oorsprong van Israels godsdienst dwingt ons, met de Schrift tot de periode der patriarchen terug te gaan.

En tot deze zelfde periode moeten wij terugkeeren, als wij het wezen van Israels religie willen verstaan. Dit wezen is toch volstrekt niet in het zoogenaamde ethische monotheïsme gelegen. Zeker bevatte de godsdienst van Israel ook dit element, dat God een eenig, almachtig, rechtvaardig en heilig wezen was. Maar de godsdienst van Israel ging daarin niet op; dit was er veel meer de onderstelling, dan de inhoud van. Het hart en de kern dier religie ligt in iets anders; het ligt hierin, dat die God, die één en eeuwig, rechtvaardig en heilig was, zich aan Israel als *zijn* God verbond.

Zoo heeft de Apostel Paulus het verstaan. In Rom. 4, waarbij ook Gal. 3 : 5 v. te vergelijken is, stelt hij de vraag, wat het eigenaardige is, dat Abraham van God ontvangen heeft. En met beroep op Gen. 15 : 6 geeft hij daarop ten antwoord, dat dit niet gelegen is in de gerechtigheid uit de werken, maar in de gerechtigheid des geloofs, m. a. w. in de genade van de vergeving der zonden in de onverdiende gunst en zaligspreking Gods, gelijk ook David later in die vergeving der zonden de zaligheid van den zondaar ziet.

En voorts betoogt de Apostel nog, dat die groote genadegave aan Abraham niet eerst geschonken werd, toen hij in de besnijdenis was, maar reeds lang te voren, n.l. in Gen. 15 : 6, en dat de veertien jaren later volgende instelling der besnijdenis, in Gen. 17, de gerechtigheid des geloofs onderstelde en daarvan een teeken en zegel was. Zoo is dus de vergeving der zonden, en daarmede de gansche zaligheid onafhankelijk van de wet en van al hare eischen. En datzelfde geldt ook van de universaliteit van deze weldaad. Niet door de wet, maar lang vóór en onafhankelijk van de wet, is de belofte aan Abraham geschied, dat hij een vader van vele volken en een erfgenaam der wereld zou zijn.

Deze gansche redeneering van den Apostel steunt op de geschiedenis in het Oude Testament zelve. In die geschiedenis staat niet op den voorgrond, wat Abraham van God kent en voor God doet, maar wat God aan Abraham schenkt. Welnu, ten eerste is het God, die Abraham opzoekt en roept en naar Kanaän leidt. Ten tweede is Hij het, die Abraham belooft, zijn God te zullen zijn en ook de God van zijn zaad. Ten derde belooft Hij, dat Hij hem tegen alle verwachting een zaad zal schenken, tot een vader van een groot volk zal maken, en aan dat volk het land

Kanaän zal geven. Ten vierde voegt Hij er aan toe, dat Hij Abraham in dat zaad tot een zegen voor alle geslachten der aarde zal stellen. En ten vijfde eindelijk wordt deze belofte door God in een verbond tot een bondsplicht opgeheven, met het teeken der besnijdenis verzegeld, en na de geloofsbeproeving van Abraham nog door God met een eed bekrachtigd, Gen. 12 : 1—3, 7, 13 : 14—17, 15 : 1 v., 17—21, 17 : 1 v., 18 : 10, 22 : 17—19.

Al deze beloften saam vormen den inhoud der openbaring Gods aan Abraham. Zij hebben tot middelpunt de ééne groote belofte: Ik zal uw God zijn en de God van uw zaad. En zij strekken zich door het volk en het land van Israel tot Christus, en in Christus tot de gansche menschheid en tot heel de wereld uit, Rom. 4 : 11 v. Niet wet, maar evangelie; niet eisch, maar belofte is de kern der openbaring. En daaraan beantwoordt van 's menschen zijde het geloof en de wandel des geloofs, Rom. 4 : 16—22, Hebr. 11 : 8—21. Want eene belofte kan de onze niet worden dan door het geloof, en het geloof uit zich in een oprechten wandel voor Gods aangezicht, Gen. 17 : 1. Abraham is het voorbeeld van het vertrouwend, Izaak van het lijdzaam, Jakob van het strijdend geloof.

In de geschiedenis der aartsvaders wordt ons reeds het karakter en de roeping van het volk van Israel beschreven. Terwijl de volken der aarde in hunne eigene wegen wandelen, en de gaven der algemeene genade tot ontwikkeling brengen, wordt door eene scheppende daad Gods, Gen. 18 : 10, Deut. 32 : 6, Jes. 51 : 1, 2, uit Abraham een volk verwekt, dat, evenals zijn stamvader, in het geloof heeft te wandelen, het land zijner woning niet aan eigen macht maar aan Gods genade dankt, en alleen daardoor eene zegenrijke heerschappij over de volken verwerven kan, dat het de belofte van het heil des Heeren als een Izaak getrouw bewaart, en hare vervulling, als een Jacob, strijdende verbeidt. Geen menschelijke berekeningen of overleggingen kunnen die vervulling bevorderen, evenmin als menschelijke zwakheden of zonden haar kunnen tegenhouden. Want God is de gever en de vervuller der belofte. Terwijl Hij de zonde straft, maakt Hij ze tegelijk dienstbaar aan de uitvoering van zijn raad. En Israel wordt, als Jakob weleer, die belofte en dien zegen des Heeren alleen deelachtig, als het door de straf gelouterd, in zijne kracht gebroken, en alleen door de worsteling des geloofs en des gebeds tot overwinnaar wordt. Ik zal U niet laten gaan, tenzij dat Gij mij zegent, Gen. 32 : 26, Hos. 12 : 4.

Deze belofte *blijft* de inhoud van alle volgende openbaringen Gods in het Oude Testament, al wordt ze daarin natuurlijk ook uitgebreid en ontwikkeld, en zij blijft daarom ook vormen de kern en het wezen van den Israelietischen godsdienst. Met de bondssluiting op Sinai en de

toen door God ingestelde wettische bedeeling trad er zonder twijfel weer een gansch ander tijdperk in. Maar om het wezen van Israels godsdienst en van de oeconomie des Ouden Testaments te verstaan, moeten wij er ons diep van doordringen, dat de belofte, die tevoren aan Abraham was geschied, door de latere wetsbedeeling niet is te niet gedaan.

Zoo wordt ons wederom uitdrukkelijk door Paulus geleerd.

In Gal. 3 : 15 v. vergelijkt hij de belofte, die aan Abraham en zijn zaad geschonken is, bij een verbond of liever bij een testament, dat, als het eenmaal door den testamentmaker is vastgesteld, door geen ander kan te niet gedaan worden. Dit is ook het geval met de belofte Gods aan Abraham en met al de daarin vervatte goederen. Zij zijn eene vrije beschikking Gods. Zij zijn als het ware door God aan Abraham en zijn zaad vermaakt, en moeten dus eenmaal krachtens Gods beschikking, in handen van dat zaad gesteld worden. Als dat zaad komen niet al de volken in aanmerking, die uit Abraham naar het vleesch zijn voortgekomen, dus niet de nakomelingschap, die hij door Hagar en Ketura verkreeg, Gen. 17 : 20, 25 : 2. Want de Schrift spreekt niet van „zaden", dat is, van vele nakomelingschappen of volken, maar slechts van één zaad, van ééne nakomelingschap, welke uit Abraham voortkomen zou. En dat is de nakomelingschap, het zaad, het volk, dat uit den zoon der belofte, uit Izaak, geboren zou worden, en op Christus, als het zaad bij uitnemendheid, uitloopen zou.

Als God dus bij wijze van testament, in de belofte, zijne heilsgoederen aan Abraham en zijn zaad vermaakte, dan sloot dit in, dat die heilsgoederen eenmaal aan Christus zouden toebehooren, dat ze zijn eigendom en bezitting zouden worden. Maar dan kon die belofte, welke te voren aan Abraham testamentair, dat is, onafhankelijk van alle menschelijke voorwaarde en van alle menschelijke wetsvolbrenging, enkel en alleen door Gods vrije beschikking geschonken is, ook niet door eene later bijkomende wet krachteloos gemaakt worden. Indien dat geschied ware, zou God zijn eigen belofte, zijn eigen beschikking, zijn eigen testament, zijn eigen eed te niet gedaan hebben.

Want er is immers maar één van beide mogelijk: wij krijgen de heilsgoederen, die in de belofte begrepen zijn, òf uit de belofte òf uit de wet, uit genade òf uit verdienste, uit het geloof òf uit de werken. Vast staat, dat Abraham de gerechtigheid des geloofs kreeg uit de belofte, nog voordat hij in de besnijdenis was; dat de Israelieten in den patriarchalen tijd en in Egypte, dus honderden jaren lang, die weldaad ook enkel en alleen krachtens de belofte, en niet krachtens de wet, die toen nog niet bestond, verkregen; en dat God die belofte schonk aan Abraham en aan zijn zaad tot op Christus toe, en in dezen aan de gansche menschheid, dus ze schonk als een eeuwig verbond en dit met een duren eed bevestigde, Gal. 3 : 17, 18, Hebr. 6 : 13 v.; welnu, indien dit alles zoo

is, dan is het onmogelijk, dat de wet, die later door God aan Israel gegeven werd, Zijne belofte zou hebben te niet gedaan.

Maar indien dit het geval is, dan wordt de vraag van des te meer belang, waartoe God dan toch die wet aan Israel gegeven heeft, wat m. a. w. de zin en beteekenis is van die bedeeling des genadeverbonds, welke met de wet is ingetreden, en wat dus het wezen van de Israelietische religie is. Die vraag was in Paulus' dagen en is niet minder in onze dagen van gewicht.

Daar waren er in de dagen der Apostelen, die in de wet het wezen van Israels godsdienst zagen en die daarom eischten, dat de Heidenen alleen door Israel heen, door de besnijdenis en de onderhouding der wet heen, tot het Christendom zouden komen.

En daar waren anderen, die de wet verachtten, die ze toeschreven aan een lageren god, en ze rekenden te behooren tot een lager godsdienstig standpunt. Nomisme en antinomisme stonden toen als uitersten tegenover elkaar.

En onder andere namen en vormen komt thans dezelfde tegenstelling voor. Daar zijn er, die het wezen van Israels godsdienst stellen in het ethisch monotheïsme, dat wil zeggen, in de erkenning, dat God een heilig God is, welke alleen eischt, dat wij zijne geboden onderhouden, en die daarin ook het wezen van het Christendom zoeken, zoodat het onderscheid tusschen beide teloorgaat en de verlichte Jood en de verlichte Christen volkomen denzelfden godsdienst belijden. En daar zijn anderen, die uit de hoogte hunner geestelijke vrijheid op het lage, enghartige, bekrompen, wettische Jodendom neerzien, en die geen hooger ideaal kennen, dan om de menschheid uit de handen van den Jood te verlossen, en alle Semitisch element uit het Japhetisme te verwijderen; zij achten alle bederf uit het Jodendom, en alle zaligheid uit het Indo-europeesche ras afkomstig. Semitische en anti-Semitische geesten worstelen met en raken daardoor, als uitersten, toch dikwerf elkaar.

Voor Paulus had de vraag naar den zin en de bedoeling der wet zoo groote beteekenis, dat hij er menigmaal in zijne brieven op terugkomt. Het antwoord, dat hij geeft, bevat de volgende momenten:

Ten eerste, de wet is bij de belofte bijgekomen, zij is er later aan toegevoegd, maar was er oorspronkelijk niet mede verbonden. Vele jaren verliepen er, eer de wet na de belofte werd afgekondigd. En toen zij bij de belofte bijkwam, droeg zij toch een tijdelijk, voorbijgaand karakter. Terwijl de belofte of het verbond der genade eeuwig is, duurde de wet slechts tot den tijd, in welken het eigenlijke zaad van Abraham, n.l. de Christus verschijnen zou, aan wien de belofte wezenlijk geschied was en die den inhoud der belofte ontvangen en uitdeelen moest, Rom. 5 : 20, Gal. 3 : 17, 19.

Ten tweede, dit tijdelijk, voorbijgaand karakter der wet komt ook reeds in haar oorsprong uit. De wet is wel van God afkomstig, maar zij is toch door Hem niet rechtstreeks en onmiddellijk aan het volk van Israel en aan ieder lid van dat volk zelf gegeven. Maar er hadden allerlei bemiddelingen bij plaats. Van de zijde Gods werd de wet gegeven door middel van de engelen, onder donder en bliksem, in eene zware wolk en bij het geluid eener sterke bazuin, Ex. 19 : 16, 18, Hebr. 12 : 18, Hand. 7 : 38, 53, Gal. 3 : 19. En van den kant van het volk, dat bevreesd was en moest blijven staan aan den voet des bergs, werd Mozes verzocht, om als middelaar op te treden, met God te spreken en de wet in ontvangst te nemen, Ex. 19 : 21 v., 20 : 19, Deut. 5 : 22—27, 18 : 16, Hebr. 12 : 19, Gal. 3 : 19, 20. Geheel anders staat het echter met de belofte, want deze wordt ons niet door engelen, maar door den eigen Zoon van God geschonken; en ze wordt niet van onzentwege door iemand, wien wij daartoe de opdracht schonken, door een middelaar van onzen kant, in ontvangst genomen, maar alle geloovigen krijgen er in Christus zelven persoonlijk deel aan, Joh. 1 : 17, Gal. 3 : 22, 26.

Ten derde, als van God afkomstig, is de wet wel heilig en rechtvaardig en goed en geestelijk; zij is op geenerlei wijze aanleiding of oorzaak der zonde, al neemt de zonde ook oorzaak door het gebod. Zij is zelfs niet in zichzelve krachteloos, is eigenlijk een gebod ten leven, maar is alleen krachteloos bij den mensch door zijn zondig vleesch. Doch dat alles neemt niet weg, dat zij toch van de belofte, niet in graad alleen, maar in wezen verschilt. Zij is wel niet tegen en in strijd met de belofte, doch zij is ook niet uit de belofte en uit het geloof. Daarom kan zij ook niet daartoe gegeven zijn, om de belofte te niet te doen. Maar wijl van de belofte in wezen verschillend, draagt zij een ander karakter dan de belofte, en heeft zij ook een ander doel, Rom. 7 : 7—14, 8 : 3, Gal. 3 : 17, 21.

Ten vierde, dat bijzondere doel, hetwelk aan de wet eigen, en waarmede zij door God gegeven is, is tweeledig van aard. Vooreerst is zij bij de belofte bijgekomen ter wille van de overtredingen, Gal. 3 : 19, dat is, om de overtredingen meerder te maken. Want wel was er zonde, ook voordat, en daar, waar de wet van Mozes niet bestond, Rom. 5 : 12, 13. Maar dan draagt de zonde toch een ander karakter; dan is ze niet „overtreding" in den zin, waarin Paulus daarvan spreekt in onderscheiding van zonde in het algemeen. Bij Adam echter, die een gebod ontving, waaraan leven of dood verbonden was, Rom. 5 : 12, 14, en zoo ook bij Israel, dat in den weg van gehoorzaamheid of ongehoorzaamheid het leven of den dood, den zegen of den vloek deelachtig zou worden, droeg de zonde nog een ander karakter.

Als zonde tegen eene wet, waaraan leven of dood hing, werd ze eene „overtreding", dat is, kreeg zij den aard van eene bondsbreuk, een zich

stellen tegenover en buiten die eigenaardige verhouding, waarin God zich bij het werkverbond tot Adam en bij het Sinaïtisch verbond tot Israel had geplaatst. Als er zulk eene wet niet is, dan blijft de zonde wel zonde, maar dan is er toch geen eigenlijke „overtreding", Rom. 4 : 15. De zonden der Heidenen zijn zeer zeker zonden, maar zij zijn geen bondsbreuk als bij Israel; en zonder zulk eene wet zijnde, als die God aan Israel schonk, worden zij ook zonder die wet veroordeeld, Rom. 2 : 12.

Bij Israel konden de zonden echter daarom juist weer tot „overtredingen" worden, omdat het eene wet met de belofte des levens en de bedreiging des doods van Gods ontving. De wet schiep daartoe dus de mogelijkheid. In zoover kan Paulus zeggen, dat de Sinaitische wet, ofschoon heilig en volstrekt niet oorzaak der zonde, toch bij de belofte bijgekomen is, om de „overtredingen" te vermeerderen; dat zij de kracht der zonde is, en de begeerlijkheid wekt; dat de zonde oorzaak neemt uit het gebod om te overtreden; dat de zonde slaapt en dood is, zonder zulk eene wet; dat zij de „misdaad", dat is wederom niet de zonde in het algemeen, maar die bepaalde zonden, welke de natuur van een mistred, van een val, van eene bondsbreuk dragen, vermeerdert, Gal. 3 : 19, Rom. 5 : 13, 20, 7 : 8. 1 Cor. 15 : 56. Maar doordat de wet dit alles teweegbrengt, daardoor werkt zij natuurlijk ook uit den aard der zaak toorn, dat is, zij dreigt met de Goddelijke straf, spreekt over alle menschen en over al hunne daden het oordeel uit, rechtvaardigt niemand maar legt allen onder den vloek en stelt allen verdoemelijk, onderworpen aan den toorn Gods, Rom. 3 : 19, 20, 4 : 15, Gal. 3 : 10, 11, 22. Als er dus onder het Oude Testament menschen zijn geweest, die vergeving van zonden en eeuwig leven ontvangen hebben, dan hebben zij dat niet aan de wet, maar aan de belofte te danken.

Doch in verband met dit negatieve doel, de vermeerdering der overtredingen en de verzwaring des oordeels, krijgt de wet, door God aan Israel gegeven, toch ook een positief doel. Want juist, door aan de zonde het karakter van overtreding, bondsbreuk, ontrouw te geven, door alle zonde, ook de verborgen begeerlijkheid in het hart, als zonde, als in strijd met Gods wet en als zijn toorn en de straf des doods waardig, te doen kennen, Rom. 3 : 20, 7 : 7, 1 Cor. 15 : 56, stelt zij de noodzakelijkheid der belofte in het licht, en bewijst zij, dat, als er eene rechtvaardiging des zondaars mogelijk zal zijn, er eene andere gerechtigheid moet bestaan dan uit de werken, Gal. 3 : 11. Wel verre dus van tegen de belofte te zijn, dient de wet juist als middel in Gods hand, om de belofte steeds nader tot hare vervulling te brengen. De wet n.l. nam Israel in bewaring, als een gevangene, die de vrijheid van beweging mist; aan een „paedagoog" gelijk, nam zij Israel bij de hand, begeleidde zij het altijd en overal en liet het geen oogenblik vrij; als een voogd en verzorger nam zij Israel voortdurend onder haar opzicht, opdat het

juist de belofte in hare noodzakelijkheid en hare heerlijkheid zou leeren kennen en liefhebben. Zonder de wet ware er, om zoo te zeggen, van de belofte en hare vervulling niets terecht gekomen. Dan zou Israel spoedig in het Heidendom teruggezonken zijn en zoowel de openbaring Gods met hare belofte als zijne eigene religie en plaats te midden der volken verloren hebben. Maar nu heeft de wet Israel omtuind, afgezonderd, in zijn isolement gehandhaafd, voor vervloeiïng bewaard, en dus een kring geschapen en afgebakend, waarin God zijne openbaring, dat is, zijne belofte zuiver bewaren, uitbreiden, ontwikkelen, vermeerderen, hoe langer hoe nader tot hare vervulling brengen kon. De wet deed dienst tot vervulling der belofte. Zij legde allen onder den toorn Gods en onder het vonnis des doods, zij besloot allen onder de zonde, opdat de belofte, aan Abraham geschonken en in Christus vervuld, aan alle geloovigen gegeven zou worden, en allen de aanneming tot kinderen verkrijgen zouden, Gal. 3 : 21—4 : 7.

Wanneer wij nu op dit standpunt van den Apostel Paulus ons plaatsen, gaat er over de openbaring Gods in het Oude Testament, over de religie van Israel, over de beteekenis der wet, over historie en profetie, over psalmen en wijsheidsleer een verrassend licht voor ons op.

Met den persoon van Mozes treedt er inderdaad eene nieuwe periode in de openbaring Gods en de geschiedenis van Israel in. Maar evenals de openbaring bij Abraham de vroegere bekendmakingen Gods niet afbreekt, maar opneemt en voortzet, zoo sluit ook de bedeeling van Gods genade *onder* de wet bij die *vóór* de wet zich aan. De wet, die bij de belofte is bijgekomen, heeft die belofte niet krachteloos gemaakt of te niet gedaan, maar haar opgenomen en aan hare ontwikkeling en vervulling dienst bewezen. De belofte is de hoofdzaak, de wet is ondergeschikt; gene is doel, deze is middel; niet in de wet, maar in de belofte ligt de kern van Gods openbaring en het hart van Israels godsdienst. En wijl de belofte eene belofte Gods is, en dus geen ijdele klank maar een woord, dat kracht heeft, dat de uiting van een wil is en doet alwat Gode behaagt, Ps. 33 : 9, Jes. 55 : 11, daarom is die belofte de drijf- en de stuwkracht van Israels geschiedenis, totdat zij hare vervulling in Christus verkrijgt.

Evenals Abraham door de roeping Gods uit het land der Chaldeën, naar het woord van Jesaja 29 : 22, verlost wordt en daarna door Gods vrije beschikking de belofte des verbonds ontving, zoo werd Israel eerst door den Heere naar Egypte geleid en onder de dienstbaarheid der Pharao's gebracht, om daarna uit deze ellende verlost te worden en aan Sinai's berg als volk in het verbond Gods opgenomen te worden. Deze drie feiten, de dienstbaarheid in Egypte, de verlossing uit dit diensthuis door Gods sterke hand en uitgestrekten arm, en de bondssluiting aan den Sinai zijn de grondslag van Israels geschiedenis, de

pijlers, waarop zijn godsdienstig en zedelijk leven rust. Zij leven van geslacht tot geslacht in de herinnering voort, worden in de geschiedbeschrijving, in de profetie en in de psalmodie telkens herdacht, en zijn ook door de radicaalste critiek niet van hunne historische realiteit te ontdoen.

Maar zij leveren ook terstond als feiten het bewijs, dat de wet niet gegeven is en niet gegeven kan zijn, om de belofte te niet te doen. Integendeel, als God in het brandend braambosch aan Mozes verschijnt en hem roept tot zijn ambt, dan treedt Hij niet als eene vreemde, onbekende Godheid op, maar dient Hij zich aan als de God Abrahams, de God Izaaks en de God Jakobs, die de verdrukking zijns volks gezien en hun geschrei gehoord heeft en die nu, wijl Hij Jehovah is, dat is, de getrouwe, zich altijd gelijkblijvende God, nederdaalt, om zijne belofte te vervullen en zijn volk uit de ellende der dienstbaarheid te verlossen, Ex. 3 : 6 v. Israel zal dus niet eerst straks bij Horeb Gods volk worden of op grond der wet tot zijn volk worden aangenomen. Maar het is zijn volk krachtens de belofte, en het zal krachtens diezelfde belofte thans uit zijne ellende verlost worden. De ellende en de verlossing gaan dus aan de wetgeving bij Sinai vooraf. En evenals Abraham, door de roeping verlost zijnde en de belofte Gods in kinderlijk geloof ontvangen hebbende, op grond daarvan verplicht wordt tot een heiligen wandel voor Gods aangezicht, Gen. 17 : 1; zoo wordt Israel, na uit het diensthuis van Egypte door Gods sterken arm gered te zijn, ook van Godswege bij den Sinai vermaand en verplicht tot eene nieuwe gehoorzaamheid. De wet, welke God door Mozes aan zijn volk schonk, was eene wet der dankbaarheid; zij volgde op de verlossing, zij onderstelde en rustte in de belofte; door zijne sterkte heeft God zijn volk tot de liefelijke woning zijner heerlijkheid geleid, Ex. 15 : 13. Hij heeft het gedragen op vleugelen der arenden en alzoo tot zich gebracht, Ex. 19 : 4, Deut. 32 : 11, 12. En de wet werd daarom ingeleid met de belofte: Ik ben de Heere uw God, die u uit Egypteland, uit den diensthuize, uitgeleid heb, Ex. 20 : 2, Deut. 5 : 6.

Maar deze bondsverhouding eischte thans eene nadere regeling.

In den patriarchalen tijd, toen nog maar enkele huisgezinnen deelden in den zegen van de belofte aan Abraham, was daar geen behoefte aan; en in Egypte, toen het volk in dienstbaarheid zuchtte, bestond er zelfs geene mogelijkheid voor. Maar nu was Israel verlost; het werd een zelfstandig, vrij volk en kwam te wonen in een eigen land. Indien het ook in dien toestand, als volk, als natie, een volk Gods zou zijn, dan moest het genadeverbond den vorm van een volksverbond aannemen, dan moest de belofte, om zichzelve te handhaven en verder te ontwikkelen, zich verzekeren van de hulp der wet.

Te meer was dit geboden, wijl Israel, gelijk ook Paulus het voorstelt,

nog een kind was. Het had in Egypte een harde school doorgemaakt en had door de dienstbaarheid een diep besef ontvangen van afhankelijkheid, eene diepe behoefte aan hulp en bijstand. Maar voor zelfstandigheid was het zoo maar niet in eens geschikt. Er was al de wijsheid en zachtmoedigheid van een Mozes voor noodig, Num. 12 : 3, om aan zulk een volk bij den uittocht en in de woestijn eenige leiding te geven. Telkens wordt het dan ook een hardnekkig volk genoemd, omdat het zich onder het gebod Gods niet buigen wil, Ex. 32 : 9, 33 : 3, 5, 34 : 9, Deut. 9 : 6 enz. Het vertoont, niet alleen in de woestijn maar ook later in Kanaan, altijd het karakter van een kind. Israel was geen volk van verstand en rede; het miste de klare zelfbewustheid, den vorschenden geest, den wijsgeerigen zin, de kracht van het afgetrokken denken. Maar des te meer was het een volk van gemoed en van hart.

Daardoor was het aan den eenen kant uiterst receptief, ontvankelijk voor allerlei indrukken, vatbaar voor eene wereld van aandoeningen, buitengewoon geschikt voor de inwerking van allerlei aardsche en hemelsche krachten, en in dit alles door God zelven gevormd, om ontvanger en drager zijner openbaring te zijn. Deze zijde van het Israelietisch karakter treedt ons in de Schrift bij al die mannen en vrouwen Gods te gemoet, welke, verwaardigd met eene roeping des Heeren, niets anders te antwoorden hebben dan het kinderlijk en onderworpen: Ziehier ben ik, spreek Heere, want uw dienstknecht of uwe dienstmaagd hoort, mij geschiede naar uw woord! En zij nemen het woord des Heeren aan, en zij leggen het weg, en bewaren het in hun hart. Maar daardoor was Israel aan den anderen kant, gelijk het in Ex. 32 : 8 heet, „haastig afwijkende van den weg", tot afdwaling geneigd, veranderlijk, grillig, humeurig, nukkig, zich spoedig door een of ander persoon of voorval latende meeslepen, hartstochtelijk, hatende met een brandenden haat, of liefhebbend met eene diepe, teedere, meer dan moederlijke liefde; beurtelings ter dood toe bedroefd of ten hemel toe opspringend van vreugde; nooit Westersch-bedaard, maar altijd blakende van Oostersche geestdrift; verzot op prikkelend voedsel als knoflook en ajuin, Num. 11 : 5, op linzenmoes, Gen. 25 : 34, en wildbraad, Gen. 27 : 14 v., op schitterende kleuren, prachtige kleederen, parfumerieën en edelgesteenten, Joz. 7 : 21, Jes. 3 : 18 v. op alwat glanst en straalt in zonneschijn. Da Costa en Heine zijn beiden zonen uit Israel.

Zulk een volk moest onder de voogdij en de tucht der wet gesteld worden, indien het aan zijne roeping, om door de belofte een zegen voor alle geslachten der aarde te worden, beantwoorden zou. En daarmede komt het karakter der wet overeen.

Ten eerste toch is de wet niet uit de belofte of uit het geloof, maar is zij bij de belofte bijgekomen, en dient zij, niet om de belofte te niet te doen, maar om voor hare vervulling den weg te banen. In den nieuweren

tijd trachten velen de verhouding van wet en profeten in haar tegendeel om te keeren. Zij spreken niet van wet en profeten, maar van profeten en wet, en laten de wetten in de boeken van Mozes eerst eeuwen na Mozes en zelfs voor een groot deel na de Ballingschap ontstaan. In deze voorstelling kan men met goeden wil nog dit bestanddeel van waarheid erkennen, dat inderdaad niet de wet in Gods openbaring en in Israels religie de hoofdzaak is geweest en de eerste plaats heeft ingenomen. De belofte ging er aan vooraf, nam de eereplaats in, en de wet was voor haar middel. Daarom is het zeer goed mogelijk, dat de wet van Mozes later door tweede of ook derde redacteuren herzien en in verband met de behoefte der tijden met inlasschingen of bijvoegingen verrijkt is; want de wet droeg in haar geheel een tijdelijk en voorbijgaand karakter en werd reeds in het boek van Deuteronomium op verschillende punten door Mozes gewijzigd. Maar de bovengenoemde voorstelling, alsof de profetie aan de wet zou zijn voorafgegaan, is met de feiten, met het karakter der wet, met den aard en de taak der profetie en ook met eene gezonde redeneerkunde in strijd. Want hierover kan toch geen twijfel bestaan, dat Israel ook lang vóór de achtste eeuw zijn tempel, priesters, offeranden enz. heeft gehad, en dat daarvoor evengoed als voor het burgerlijk, maatschappelijk en staatkundig leven, wetten en regelingen noodig waren. Een godsdienst zonder cultus en zonder ordeningen is altijd en was vooral in de oudheid, ook bij Israel, ondenkbaar. De tegenwerping, dat voor zulk eene geschreven wet, met zulk een rijken inhoud, als ons in Exodus tot Deuteronomium staat opgeteekend, in den tijd van Mozes geene plaats is, heeft na de ontdekking der wetgeving van Hammurabi, die ongeveer 2250 jaren vóór Christus leefde en 55 jaren over Babel als koning regeerde, hare kracht verloren.

Ten tweede is de inhoud der wet in overeenstemming met het doel, waartoe ze door God is gegeven. Om hare waarde te bepalen, mag men ze niet vergelijken met de wetten, die heden ten dage in de Christelijke staten van kracht zijn. Want, ofschoon de Mozaische wet, vooral in hare beginselen, ook thans nog hare beteekenis behoudt, zij is toch zelve door God als een tijdelijke maatregel bedoeld en in de volheid des tijds, toen ze haar vervulling had bereikt, afgeschaft om hare zwakheid en onprofijtelijkheid.

Evenmin mag vergelijking van Israels wetgeving met die van de oude volken, bijv. van Babel, maatstaf voor beoordeeling zijn. Wel is die vergelijking belangrijk, doet ze ons allerlei punten van overeenkomst en verschil opmerken, en kan ze de Mozaische wet in sommige gevallen beter doen verstaan. Maar Israel was een eigen, door God afgezonderd volk, had een eigen bestemming, n.l. om drager der belofte te zijn, en moest dus ook, met het oog op dit doel, een eigen leven leiden.

Wanneer wij van dit standpunt de wet des Heeren aan Israel bezien, dan springen ons de volgende karaktertrekken in het oog:

1°. Zij is eene door en door godsdienstige wet. Niet alleen in sommige deelen, bijv. als ze den eeredienst regelt, maar in haar geheel, ook wanneer zij voor het zedelijk, burgerlijk, maatschappelijk, staatkundig leven voorschriften geeft. Boven heel de wet staat geschreven: Ik ben de Heere uw God, die u uit het diensthuis van Egypte heb uitgeleid. De wet rust niet op een abstract monotheïsme, maar op eene historisch door God zelf geschapen verhouding tusschen Hem en zijn volk. Zij is eene bondswet en regelt altijd het leven, zooals Israel het naar den eisch des verbonds leiden moet; Hij is de wetgever in alle geboden, en om Zijnentwil moeten zij alle worden volbracht. De gansche wet wordt bezield door de gedachte: Jehovah heeft u eerst liefgehad, opgezocht, verlost, in zijn bond op- en tot zijn volk aangenomen; daarom moet gij den Heere liefhebben met uw gansche hart, en met uw gansche ziel, en met al uw vermogen, Deut. 6 : 5, 10 : 12. Dit is het eerste en het groote gebod, Matth. 22 : 37, 38.

2°. Zij is een door en door zedelijke wet. Men onderscheidt in de wet van Mozes drie bestanddeelen: zedelijke, burgerlijke en ceremonieele wetten. En deze onderscheiding is goed. Maar men mag daarbij niet uit het oog verliezen, dat heel de wet door zedelijke beginselen bezield en gedragen wordt. De toepassing van die zedelijke beginselen op concrete gevallen verschilt dikwerf van die, welke wij thans maken. Jezus heeft zelf gezegd, dat Mozes het geven van een scheidbrief aan de gehuwde vrouw alleen toegelaten heeft vanwege de hardigheid des harten, Matth. 19 : 8. Maar de geest, die de Mozaische wetgeving bezielt, is de geest der liefde. Gij zult uwen naaste liefhebben als uzelven, Lev. 19 : 18. Dat is het tweede gebod, aan het eerste gelijk, Matth. 22 : 39; en daarin wordt de gansche wet vervuld, Rom. 13 : 8, Gal. 5 : 14, 1 Tim. 1 : 5. Deze liefde wordt jegens zwakken en ellendigen, armen, vreemdelingen, weduwen, weezen, dienstknechten en dienstmaagden, dooven, blinden, ouden van dagen enz. tot eene barmhartigheid, gelijk geene wet der oudheid ze kent. Er is terecht gezegd, dat Israels moraal van het standpunt van den onderdrukte geschreven is. Israel heeft nooit zijne vreemdelingschap en zijne ellende in Egypte vergeten.

3°. De wet van Mozes is eene heilige wet, volstrekt niet alleen in dat stuk, dat bijzonder den naam van heiligheidswet draagt, Lev. 17—26, maar in al hare deelen. Er is wederom geene wet in de oudheid, die zoo diep en ernstig de zonde als *zonde* opvat. De zonde wordt met verschillende namen genoemd; ze heet niet alleen zonde in het algemeen, maar ook misdrijf, schuld, afval, opstand en wordt altijd in laatste instantie tegenover God, tegenover den God des verbonds, begaan en draagt dus steeds het karakter van eene „overtreding", eene bondsbreuk.

Voor al die zonden bestaat er echter vergeving; doch niet zoo, dat Israel deze door zijne goede werken of ook zelfs door zijne offeranden zich verwerven moet. Want de vergeving ligt opgesloten in de belofte; zij is eene weldaad, niet van de wet, maar van het evangelie; zij wordt niet verkregen door offeranden, maar alleen kinderlijk aangenomen door het geloof, Ex. 33 : 19, 34 : 6, 7, 9, Num. 14 : 18—20.

Maar deze zelfde plaatsen, die zoo krachtig de vrije genade Gods verkondigen, verbinden opmerkelijk daarmede terstond de uitspraak, dat Hij den onschuldige geenszins onschuldig houdt en de ongerechtigheid der vaderen aan de kinderen bezoekt in het derde en vierde geslacht. Het een strijdt niet met het ander. Want juist omdat Jehovah aan zijn volk in de belofte, uit loutere genade, de zonden vergeeft, wil Hij, dat zijn volk, als zulk eene groote weldaad uit genade ontvangen hebbende, ook in den weg van dat verbond wandelen zal. En als het dit niet doet, slaat God, al naar gelang het karakter, dat de zonde draagt, met zijn volk een van deze drie wegen in. In sommige gevallen opent de wet in hare offeranden wederom de mogelijkheid der verzoening, zonder dat de zonde verdere burgerlijke gevolgen heeft. In andere gevallen bepaalt de wet eene of andere burgerlijke straf, soms, maar betrekkelijk zelden, de doodstraf. En in een veel grooter aantal van gevallen behoudt zich God zelf de bezoeking voor en komt zijn volk tegen met gerichten, oordeelen, pestilentie, ballingschap enz. Deze drie wegen, welke God met zijn volk in geval van overtreding houdt, doen de belofte niet te niet en verwerven haar evenmin, maar zijn alleen het middel, waardoor God aan zijn volk, ook in dagen van afval, zijne belofte vervult en zijne trouw verzekert.

Uit alle geslachten des aardbodems heeft de Heere Israel alleen gekend; *daarom* bezoekt Hij al zijne ongerechtigheden, Am. 3 : 2.

4°. Eindelijk is de Mozaische wet ook eene wet der vrijheid; zij onderstelt en zij schenkt eene groote mate van vrijheid. Dit blijkt reeds terstond uit het merkwaardige feit, dat het volk zijnerzijds vrijwillig in het verbond Gods toestemt en zijne wet aanvaardt. God dringt zich met zijn verbond en wet aan Israel niet op, maar noodigt hen zelf tot vrijwillige toestemming uit, Ex. 19 : 8, 24 : 3, 7, Deut. 5 : 27, Joz. 24 : 15—25. Voorts grijpt de wet op bestaande rechten en verhoudingen niet in, maar onderstelt en erkent die. Reeds vóór de wetgeving op Sinai was Israel min of meer georganiseerd. Het was genealogisch verdeeld in gezinnen, familiën (gezinsgroepen), geslachten en stammen en was dus patriarchaal ingericht. Elk van deze vier geledingen in het volk had een eigen hoofd of vertegenwoordiger. En al deze volksvertegenwoordigers, oudsten of vorsten geheeten, vormden samen de vergadering of de gemeente van Israel, Joz. 7 : 14. Vergaderingen van deze oudsten hadden er al in Egypte plaats, Ex. 4 : 29, 3 : 16 v. en kwamen ook na den uittocht telkens voor, om de woorden des Heeren aan te hooren, Ex. 19 : 7, om

over voorstellen van Mozes te beslissen, Deut. 1 : 9—14, of om zelven aan Mozes voorstellen te doen, Deut. 1 : 22, 23. Behalve deze volksvergaderingen had het volk van Israel nog twee soorten van beambten, ten eerste „ambtlieden" of „schrijvers", die alles moesten regelen wat op den burgerlijken stand betrekking had en die reeds in Egypte voorkomen, Ex. 5 : 6, 10, 14, 19, Num. 11 : 16, Deut. 1 : 15, 16 : 18, Jos. 23 : 2; en ten tweede „rechters", die door Mozes werden ingevoerd, om hem bij te staan in de rechtspraak, Ex. 18 : 21, 23, Deut. 1 : 13 v. maar later, evenals de ambtsleiders en schrijvers, in alle steden door de keuze der oudsten moesten worden aangesteld, Deut. 16 : 18.

In deze organisatie des volks vormde het huisgezin het uitgangspunt en den grondslag, gelijk het nog heden ten dage bij de Joden in hooge eere staat. En wijl het huisgezin in Israel zulk eene belangrijke plaats innam, kwam onder dit volk beter dan bij eenig ander de vrouw tot haar recht. De vraag, die hierbij beslist — zoo is terecht opgemerkt — is deze, of de man vóór alle dingen beschouwd wordt als lid des gezins (echtgenoot, zoon, broeder), dan wel in de eerste plaats wordt aangemerkt als staatsburger of krijgsman. Het laatste was bijv. in Griekenland en Rome het geval; en dit had ten gevolge, dat de vrouw teruggedrongen en als minderwaardig beschouwd werd. Maar in Israel was de man vóór alles lid des gezins, was zijne roeping in de eerste plaats te zorgen voor zijn gezin, stond hij niet tegenover of hoog boven maar naast de vrouw, die met hem aanspraak had op den eerbied en de liefde der kinderen, Ex. 20 : 2, en voor zich zelve den lof harer echtgenoot waardig was, Spr. 12 : 4, 31 : 10 v.

Deze gansche patriarchaal-aristocratische regeeringsvorm, welke onder Israel reeds vóór de wet bestond, werd door de wet erkend en bevestigd. Tal van wetten hebben op het huwelijk betrekking en dienen, om dezen staat des levens heilig te houden en het huisgezin te beschermen. Andere bepalingen stellen den patriarchalen regeeringsvorm tegen priesterschap en koningschap in veiligheid. De oudsten, de ambtlieden en de rechters zijn van de priesters en levieten onderscheiden. Alleen in het hoogste gerechtshof hadden ook priesters zitting, Deut. 17 : 8—13, 19 : 17, 18, wijl bij de gewichtige zaken, die daar voorkwamen, eene goede verklaring der wet, welke aan de priesters was opgedragen, Lev. 10 : 8—11, Ezech. 7 : 26, 44 : 23, Jer. 18 : 18, van het hoogste belang was.

Israel was in geheel zijne staatsinrichting het tegendeel van eene hierarchie. En evenzoo was er naar de wet voor het despotisme geene plaats. Als Israel later een koning begeeren en van God ontvangen zou, 1 Sam. 8 : 7, dan mocht hij toch geen koning wezen naar de wijze der volken, maar was hij aan Gods wet gebonden en slechts uitvoerder van zijn wil, Deut. 17 : 14—20. Want in het wezen der zaak was God de

Koning, evenals ook de wetgever en rechter van Israel, Ex. 15 : 18, 19 : 6, Num. 23 : 21, Deut. 33 : 5, Richt. 8 : 22 v., 1 Sam. 8 : 7, Jes. 33 : 22, Ps. 44 : 5, 68 : 25 enz. En dit kwam hierin uit, dat Hij in den gewonen weg door de rechters, die streng en onpartijdig moesten oordeelen, geen aanzien des persoons moesten kennen en alleen naar den maatstaf der wet te oordeelen hadden, vonnis velde; voorts daarin, dat Hij in bijzondere gevallen door het lot, door de urim en thummim en door de profeten zijn wil deed kennen; en eindelijk nog het sterkst daarin, dat Hij uitdrukkelijk bij vele overtredingen zichzelf de straf voorbehield. Tal van voorschriften in de wet zijn geen wetsartikelen, op wier overtreding eene of andere burgerlijke straf is bepaald, maar eenvoudig dringende vermaningen en waarschuwingen. Zij richten zich tot de conscientie en laten juist daardoor aan Israel eene groote mate van vrijheid. De soorten van straf waren trouwens ook weinige, hoofdzakelijk alleen slagen en bij zware overtredingen (godslastering, afgoderij, tooverij, vervloeking van ouders, moord, overspel) doodstraf door steeniging. Van inquisitie, pijnbank, celstraf, verbanning, verbeurdverklaring van goederen, verbranding, ophanging enz. was er geen sprake. Als Israel wandelde in den weg des verbonds, zou het rijke zegeningen van den Heere ontvangen; maar indien het zijne stem niet gehoorzaam zou zijn, zou het ook door zijn vloek getroffen en met allerlei ellende bezocht worden, Deut. 28 : 29.

Uit deze karaktertrekken der wet wordt het *doel* openbaar, waarmede zij door God aan Israel gegeven werd. De Heere omschrijft dit zelf, als Hij bij de sluiting des verbonds aan Sinai door Mozes aan het volk Israels laat zeggen, dat, indien het zijner stem gehoorzamen en zijn verbond houden zou, het zijn eigendom zou zijn uit alle volken, een koninkrijk van priesters en een heilig volk, Ex. 19 : 5, 6. Israel is en moet zich in den weg des verbonds bevestigen te zijn het uit alle volken uitverkoren volk van God, uitverkoren niet om zijne waardigheid of verdienste, maar naar Gods vrije liefde en overeenkomstig zijn eed aan de vaderen, Deut. 7 : 6—8. Maar dit genadige voorrecht heeft Israel niet ontvangen, om zich van die volken af te sluiten en zich hoog boven hen te verheffen, maar om een koninkrijk van priesters te wezen, die tegenover de volken eene priesterlijke taak hebben te vervullen, hun de kennis en den dienst Gods hebben te brengen en langs dezen weg over de volken zullen heerschen. Die roeping kan en zal Israel echter alleen vervullen, wanneer het zelf een heilig volk is, als volk zich geheel en al aan den Heere toewijdt, zijne stem gehoorzaamt en in zijn verbond wandelt.

Deze heiligheid, tot welke Israel geroepen is, heeft nog niet den vollen, diepen zin, die dit begrip in het Nieuwe Testament ontvangt. Zij sluit niet alleen de zedelijke, maar, gelijk vooral in de heiligheidswet Lev. 17—26 uitkomt, ook de ceremonieele heiligheid in. Maar dit zedelijke en

dit ceremonieele bestanddeel in de wet staan niet tegenover elkaar. Ze zijn twee zijden van dezelfde zaak. Israel is dan een heilig volk, wanneer het in- en uitwendig, in geloof en wandel, zich gedraagt overeenkomstig al die wetten van zedelijken, burgerlijken en ceremonieelen inhoud, welke God bij den Sinai gaf. En als dat volk — gelijk de Heere toch wist — niet aan zijne roeping getrouw zou zijn maar ieder oogenblik, door heel zijne geschiedenis heen, zich aan ongehoorzaamheid en afval zou schuldig maken, dan zou de Heere het zeker bezoeken en zwaarder straffen dan eenig ander volk ter wereld. Maar aan het einde der bezoeking zou de Heere toch tot zijn volk wederkeeren, zijne gevangenis wenden en zich zijner ontfermen, hun hart besnijden en het hart huns zaads, om den Heere hunnen God lief te hebben met hun gansche hart en met hunne gansche ziel, Deut. 4 : 29—31, 30 : 1 v. Hij kan zijn volk niet prijsgeven, omdat zijn eigen naam en eere tegenover de vijanden ermede gemoeid is, Deut. 32 : 26 v. Door de ontrouw van Israel heen moet Hij zijne trouw, de waarachtigheid van zijn woord, de onveranderlijkheid van zijn raad, de vastheid van zijn verbond bevestigen; Hij moet toonen, dat Hij God is en dat er geen ander God met Hem is, Deut. 32 : 39. Zoo eindigt de wet in de belofte, in welke zij bij den aanvang rustte. Zij keert tot haar uitgangspunt terug. De wet is na en zij is tot de belofte.

Uit dit standpunt des verbonds beschouwt de Schrift heel de geschiedenis van Israel. Het is haar in de geschiedkundige boeken des Ouden Testaments niet te doen, om een nauwkeurig en aaneengeschakeld verhaal van al de lotgevallen van het Israelietisch volk te geven, noch ook om van al de gebeurtenissen het oorzakelijk verband op te sporen. Maar zij beschrijft ons den voortgang van het Godsrijk, stipt wat daarvoor geen belang heeft slechts even aan of gaat het stilzwijgend voorbij, en blijft daarentegen lang stilstaan bij datgene, wat daarvoor van beteekenis is. In de geschiedenis van Israel wil de Schrift ons doen kennen, wie en wat God voor zijn volk is. Niet ten onrechte is de historiebeschrijving onder Israel daarom het „dagboek van Jehovah" genoemd. De Heere laat er als het ware van dag tot dag in aanteekenen, welke zijne bevindingen en welke zijne bemoeienissen met Israel zijn.

In den eersten tijd, toen het volk nog verkeerde onder den indruk van Gods machtige daden, bleef het aan zijne wet getrouw. Door die daden was Jehovah zoo duidelijk gebleken, de ééne waarachtige God te zijn, Ex. 6 : 6, 18 : 18, dat het volk aan geene andere goden dacht, en bij het hooren van des Heeren woorden uit Mozes' mond, als met ééne stemme zeide: alle deze woorden, die de Heere gesproken heeft, zullen wij doen, Ex. 19 : 8, 24 : 3, 7, Deut. 5 : 27. En ook later, toen het Kanaän in erfelijke bezitting ontvangen had en door den grijzen Jozua voor de keuze gesteld werd, wien het dienen zoude, gaf het bijna overmoedig

ten antwoord: Het zij verre van ons, dat wij den Heere verlaten zouden, om andere goden te dienen, Joz. 24 : 16, Richt. 2 : 7.

Maar toen Jozua en de oudsten, die Gods groote daden gezien hadden, gestorven waren, en er een ander geslacht opstond, dat den Heere niet kende noch ook het werk, dat Hij aan Israel gedaan had, toen verlieten zij den Heere, hunner vaderen God, die ze uit Egypteland had uitgevoerd, en volgden andere goden na, van de goden der volken, die rondom hen waren, Richt. 2 : 6—13. Productief was Israel in afgoderij niet; het schiep geen eigen valschen godsdienst, maar het nam òf de goden der Heidenen over, òf ging den Heere dienen in de gedaante van beelden, op Heidensche wijze. In Egypte en de woestijn verviel het tot den Egyptischen afgodendienst, Ex. 16 : 28, Joz. 24 : 14, Ezech. 20 : 7, 13; later in Palestina maakte het zich schuldig aan den dienst der Kanaanietische, Phoenicische (Baal, Aschera, Astarte) en Assyrische (vuur- en sterren-) goden, Richt. 10 : 6, 2 Kon. 21 : 3, 5, 7, 23 : 5—15, Jer. 7 : 24—31, Ezech. 20 : 21, 22 : 3 v. Voortdurend vergreep zich Israel aan het eerste en tweede gebod van Gods wet, en tastte daarmede de grondslagen van het verbond zelve aan.

Reeds in de dagen der Richteren, deze „helden van het volk der wet", bewoog de geschiedenis van Israel zich voort door afval, straf en benauwdheid aan de eene en uitredding en zegening aan de andere zijde, Richt. 2 : 11—23. Het was een tijdperk van verwarring, waarin de verschillende stammen de nationale zaak uit het oog verloren, ieder zijne eigene politiek ging drijven, en elk deed wat recht was in zijne oogen, Richt. 17 : 6, 21 : 25. Aan dien toestand werd wel door Samuel en door de instelling van het koningschap een einde gemaakt. Maar na Salomo werd de nationale eenheid voorgoed verbroken, en scheidden tien stammen zich van het Davidisch koningshuis af. Jerobeam maakte de politieke scheuring ook tot eene religieuze, door te Dan een bijzonder heiligdom te stichten, den beeldendienst in te voeren, en het wettelijk priesterschap op te heffen. Zoo werd hij de koning, „die Israel zondigen deed". De geschiedenis van het rijk van Ephraim werd gedurende twee en eene halve eeuw eene geschiedenis van den voortgaanden afval van Jehovah, waartegen de profetie tevergeefs hare stem verhief, en liep eindelijk op de wegvoering der tien stammen uit. En wel was Juda hoog boven Israel bevoorrecht, doordat het steeds door hetzelfde koningshuis van David geregeerd werd en in het bezit bleef van het wettig heiligdom en de wettige priesterschap; maar desniettemin werd ook in dit rijk, zelfs ondanks vele reformaties van de vrome koningen, de afval en de goddeloosheid ten slotte zoo groot, dat het gericht niet meer uitblijven kon. Bijna honderd en veertig jaren na het rijk van Israel, verloor ook dat van Juda zijn zelfstandig bestaan.

Maar deze voortdurende afval van het volk Israels mag ons niet doen

vergeten, dat God daarin alle eeuwen door een overblijfsel behield naar de verkiezing zijner genade. Daar was steeds een kern in Israel, welke trouw bleef aan het verbond van Jehovah. Zelfs in de donkere tijden van Elia waren er nog zeven duizend, die de knie voor Baal niet gebogen hadden. Dezen waren de vromen, de rechtvaardigen, de getrouwen, de nooddruftigen, de ellendigen, of hoe zij meer in de Psalmen heeten mogen, die hun betrouwen bleven stellen op den God Jakobs en niet valschelijk handelden tegen zijn verbond. Zij dorstten naar God, als een hert naar de waterstroomen; zij wilden nergens liever wonen dan in zijn heiligdom; zij overpeinsden zijne wet en klemden zich vast aan zijne beloften. Voor hen was de wet geen last, maar een lust, hunne vermaking den ganschen dag. Ze zeiden het Mozes na, dat het onderhouden dezer wet Israels wijsheid en verstand voor de oogen der volkeren zou zijn. Want als deze die inzettingen zouden hooren, zouden zij uitroepen: Ditzelve volk alleen is een wijs en verstandig volk. Want wat groot volk is er, hetwelk de goden zoo nabij zijn, als de Heere onze God, zoo dikwijls wij Hem aanroepen? En wat groot volk is er, dat zoo rechtvaardige inzettingen en rechten heeft, als deze gansche wet is, die ik heden voor uw aangezicht geef? Deut. 4 : 6—8.

En naarmate de tijden droeviger werden, klemden zij zich te meer aan de belofte vast. God zou niet laten varen het werk zijner handen; Hij kon om zijns naams en zijns roems wil het verbond niet breken, dat Hij uit vrije gunst met de vaderen gesloten had. Uit hun kring verwekte God die mannen, die als profeten, psalmisten en wijzen het woord Gods verkondigden en de belofte ontvouwden in altijd klaarder omschrijving. Midden in de ellende heffen zij het hoofd omhoog, zien bij het licht van 's Heeren Geest de toekomst in en profeteeren van den nieuwen dag, van Davids Zoon en Heer, van den wortel uit Isai, van Immanuel, van de Spruite der gerechtigheid, van den Knecht des Heeren, van den Engel des Verbonds, van het nieuwe verbond en de uitstorting des H. Geestes. Het Oude Testament begint na den val met de belofte van het vrouwezaad, Gen. 3 : 15, en eindigt met de aankondiging van de komst van den Engel des Verbonds, Mal. 3 : 1.

Ook na de Ballingschap bleef er zulk eene kern in Israel bestaan, Mal. 3 : 16. Zelfs werd door die Ballingschap het volk als volk gelouterd, van afgoderij en beeldendienst voorgoed afkeerig gemaakt, en door Ezra en Nehemia onder de strenge tucht der wet gesteld. Deze toestand bracht andere ernstige gevaren mede; er ontwikkelde zich eene Schriftgeleerdheid, die zich blind tuurde op de letter en het wezen en den geest des ouden verbonds uit het oog verloor; secten vormden zich, zooals het Pharizeïsme, het Sadduceïsme en het Essenisme, die door eigenwillige behandeling der goddelijke openbaring het vleeschelijk in

de plaats van het geestelijk Israel schoven. Maar desniettemin, ook in de vierhonderd jaren, die er verliepen tusschen Maleachi en Johannes den Dooper, is Gods leiding met zijn volk doorgegaan. Na de Ballingschap heeft Israel nooit meer eene volledige, politieke zelfstandigheid genoten, het ging van de eene heerschappij tot de andere over, en was achtereenvolgens aan Perzië en Medië, aan Macedonië en Egypte, aan Syrië en Rome onderdanig; het was knecht in zijn eigen land, Neh. 9 : 36, 37.

Maar deze staatkundige dienstbaarheid heeft er toe medegewerkt, dat Israel meer en meer over zijn eigen karakter en roeping ging nadenken, in het geestelijk bezit der goddelijke openbaring zijn voorrecht en zijn eer is gaan stellen, en aan de verzameling en bewaring dier goddelijke openbaring de grootst mogelijke zorg heeft besteed. Voorts is dit besef van zijne geestelijke voorrechten zoo diep in Israels bewustzijn ingedrongen, dat niet alleen zijn karakter erdoor gevormd is, maar dat het daardoor ook tot handhaving zijner nationale zelfstandigheid onder de zwaarste vervolging in staat is gesteld. Israel heeft geleden en is verdrukt als geen volk ter wereld.

Maar zoowel in als buiten Palestina is het zichzelf gebleven; het bezat in zijn Oude Testament een schat, rijker dan al de wijsheid der Heidenen; het vormde eene kosmopolitische gemeente met Jeruzalem tot middelpunt; het bood in zijne synagogen aan de afgodische volken het schouwspel van een godsdienst zonder beeld en altaar, zonder offerande en priesterschap; het predikte alom de eenheid en waarachtigheid van Israels God, en het droeg in zijn boezem de onuitroeibare hoop op eene heerlijke toekomst, die ook voor de volken ten zegen zou zijn. Zoo bereidde het in het Heidendom het Christendom voor. En binnen eigen kring bleef door Gods genade die schare van getrouwen bewaard, die, als een Simeon en Anna en zoovele anderen, in stille berusting de verlossing Israels verwachtten. Maria, de moeder des Heeren, is van deze vromen het heerlijkste voorbeeld. In haar bereikt Israel zijne bestemming, om de hoogste openbaring Gods in kinderlijk geloof te ontvangen en te bewaren. Zie, de dienstmaagd des Heeren; mij geschiede naar Uw woord! Luk. 1 : 38.

Zoo loopt de gansche openbaring van het Oude Testament op Christus uit, niet op eene nieuwe wet of leer of instelling, maar op den persoon van Christus. Een mensch is de voltooide openbaring Gods; de Zoon des menschen is tevens de eigen, eeniggeboren Zoon van God. Oud en Nieuw Testament staan niet tot elkaar als wet en evangelie, maar zij verhouden zich als belofte en vervulling, Hand. 13 : 12, Rom. 1 : 2, als schaduw en lichaam, Col. 2 : 17, als beeld en werkelijkheid, Hebr. 10 : 1, als bewegelijke en onbewegelijke dingen, Hebr. 12 : 27, als dienstbaarheid

en vrijheid, Rom. 8 : 15, Gal. 4. En wijl Christus de eigenlijke inhoud der Oudtestamentische openbaring was, Joh. 5 : 39, 1 Petr. 1 : 11, Openb. 19 : 10, is Hij in de bedeeling des nieuwen verbonds ook haar sluitsteen en kroon. Hij is de vervulling der wet, van alle gerechtigheid, Matth. 3 : 15, 5 : 17, van alle beloften, die in Hem ja en amen zijn, 2 Cor. 1 : 20, van het gansche verbond, dat thans bevestigd wordt in zijn bloed, Matth. 26 : 28. Het volk van Israel zelf, met zijne geschiedenis, met zijne ambten en instellingen, met zijn tempel en altaar, zijne offeranden en ceremoniën, zijne profetie, psalmodie en wijsheidsleer bereikt in Hem zijne bestemming en doel. Van dat alles is Christus de vervulling, in zijn persoon en verschijning allereerst en dan voorts in zijne woorden en werken, in zijn geboorte en leven, in zijn dood en opstanding, in zijne hemelvaart en zitting ter rechterhand Gods.

Als Hij dan ook verschenen is en zijn werk heeft volbracht, kan de openbaring Gods niet meer aangevuld of vermeerderd, maar nog slechts door het apostolisch getuigenis in de Schrift verklaard en tot alle volken worden uitgebreid. Daar de openbaring voleind is, breekt thans de tijd aan, dat haar inhoud tot eigendom der menschheid wordt gemaakt. Terwijl in het Oude Testament alles op Christus voorbereid werd, wordt nu alles uit Hem afgeleid. Christus is het keerpunt der tijden. De belofte, aan Abraham geschied, breidt zich thans tot alle volken uit. Het Jeruzalem, dat beneden was, maakt plaats voor het Jeruzalem, dat boven en ons aller moeder is, Gal. 4 : 26. Israel wordt vervangen door de gemeente uit alle talen en natiën. Het is thans de bedeeling van de volheid der tijden, waarin de middelmuur des afscheidsels verbroken is, Jood en Heiden tot een nieuwen mensch wordt geschapen, en alles bijeenvergaderd wordt onder Christus als Hoofd, Ef. 1 : 10, 2 : 14, 15.

En deze bedeeling houdt aan, totdat de volheid der Heidenen ingaat en Israel zalig zal worden. Als Christus zijne kerk verzameld, zijne bruid toebereid, zijn koninkrijk voltooid heeft, geeft Hij het over aan den Vader, opdat God alles in allen zij, 1 Cor. 15 : 28. Ik zal uw God en gij zult mijn volk zijn, dat was de inhoud der belofte; en die belofte wordt in Christus, door Hem, die was en die is en die komen zal, in het nieuwe Jeruzalem volkomen tot hare vervulling gebracht, Openb. 21 : 3.

VII.

DE HEILIGE SCHRIFT.

MET de openbaring, zoowel de algemeene als de bijzondere, worden wij in kennis gesteld door de Heilige Schrift.
Van belang is het, om het onderscheid en het verband, dat tusschen beide bestaat, helder in te zien. Eenerzijds is er tusschen openbaring en Schrift een belangrijk verschil. De openbaring ging soms langen tijd aan hare beschrijving vooraf; vóór Mozes was er bijvoorbeeld wel eene openbaring, maar van eene Schrift was er nog geen sprake. Die openbaring bevatte ook dikwerf veel meer dan later schriftelijk werd opgeteekend; de boeken der profeten, bijv. van een Amos, zijn dikwerf maar eene korte samenvatting van wat zij mondeling tot hunne tijdgenooten gesproken hebben; vele profeten in het Oude en vele apostelen in het Nieuwe Testament, die toch allen organen der bijzondere openbaring waren, hebben niets schriftelijks nagelaten; en zelfs van Jezus wordt ons uitdrukkelijk verhaald, dat hij nog vele andere teekenen gedaan heeft, zoo talrijk, dat, zoo zij elk bijzonder beschreven werden, de wereld de geschrevene boeken niet zou kunnen bevatten, Joh. 20 : 30, 21 : 25. Omgekeerd kan God onder het schrijven aan zijne profeten en apostelen iets hebben bekend gemaakt, wat zij zelven vóór dien tijd niet wisten en dus ook niet te voren aan anderen kunnen verkondigd hebben. Dat is bij voorbeeld, althans voor een deel, het geval met de openbaring, welke Johannes op Patmos over de toekomst ontving.

De Schrift is dus niet de openbaring zelve, maar de beschrijving, de oorkonde, waaruit de openbaring gekend kan worden. Wanneer men de Schrift oorkonde der openbaring noemt, moet men zich echter wachten voor eene andere fout. Daar zijn er n.l., die openbaring en Schrift niet alleen onderscheiden, maar die ze ook van elkander scheiden en losmaken. Zij erkennen dan wel, dat God op eene bijzondere wijze in de aan de Schrift voorafgegane openbaring gewerkt heeft; maar zij stellen het verder zoo voor, alsof de beschrijving van die openbaring geheel en al aan de personen zelven is overgelaten en buiten Gods bijzondere voorzienigheid is omgegaan. De Schrift is dan nog wel eene oorkonde der openbaring, maar eene toevallige, gebrekkige, zoodat wij met groote moeite uit de Schrift moeten opmaken, wat al dan niet in haar tot de bijzondere openbaring behoort. Op dit standpunt maakt men dan een groot onderscheid tusschen Woord Gods en Heilige Schrift en bedient zich liefst van de uitdrukking, dat de Heilige Schrift niet het Woord Gods *is*, maar dat het Woord Gods in de Heilige Schrift is *vervat*.

Deze voorstelling is reeds van te voren en op zichzelve onwaarschijnlijk. Want behalve dat ze het verband van woord en schrift veel te mechanisch opvat, vergeet zij ook, dat wanneer God eene bijzondere openbaring wilde schenken, die, gelijk wij in de vorige paragraaf gezien hebben, in het zaad van Abraham, dat is in den Christus voor de gansche menschheid bestemd was, Hij ook bijzondere maatregelen moet hebben genomen, om deze openbaring door middel van het schrift onvervalscht te bewaren en algemeen bekend te maken. Daartoe bewijst het schrift ook in het algemeen zijne diensten. Het geschreven woord is van het gesprokene daarin onderscheiden, dat het niet wegsterft in de lucht maar blijft; dat het niet als mondelinge overlevering vervalscht wordt maar zijne zuiverheid bewaart; en dat het niet tot enkele weinige menschen, die het hooren, beperkt is, maar zich uitbreiden kan tot alle volken en in alle tijden. Het schrift verduurzaamt het gesproken woord, bevrijdt het van vervalsching en maakt het algemeen.

Doch bij deze menschelijke redeneering behoeven wij niet langer stil te staan. De voorstelling, dat de bijzondere openbaring wel van God is maar dat de Schrift buiten zijne bijzondere zorg tot stand zou zijn gekomen, is met het getuigenis der H. Schrift zelve in lijnrechten strijd. Zij verklaart herhaaldelijk en nadrukkelijk, dat zij ook als *Schrift* het Woord Gods is. De Schrift is wel van de voorafgegane openbaring onderscheiden, maar zij is er niet gescheiden van. Zij is niet een menschelijk, toevallig, willekeurig, gebrekkig toevoegsel aan de openbaring, maar zij is zelve een bestanddeel in de openbaring. Zij is er de afsluiting en de voltooiïng, de hoek- en de sluitsteen van.

Om dit te zien, lette men slechts op de volgende, klare getuigenissen, welke de Schrift bevat.

Ten eerste draagt God menigmaal aan de profeten op, om de door hen ontvangen openbaring niet alleen mondeling mede te deelen, maar ook schriftelijk op te teekenen. In Exod. 17 : 14 ontvangt Mozes van den Heere het bevel, om het verhaal van den strijd met en de overwinning op Amalek, die voor Israel van zoo groote beteekenis was, ter gedachtenis in het daarvoor bestemde boek van de reddende daden Gods op te schrijven. In Exod. 24 : 3, 4, 7 en 34 : 27 wordt hem gelast, om de rechten en wetten op te schrijven, naar welke God zijn verbond met Israel gesloten had. En als Israel zijne omzwerving in de woestijn voleindigd heeft en in de velden van Moab tegenover Jericho is aangekomen, wordt er uitdrukkelijk gezegd, dat Mozes de reizen der kinderen Israels naar den mond, dat is, op het bevel des Heeren beschreven heeft, Num. 33 : 2. Bepaaldelijk wordt ook nog van het lied, dat Mozes in Deut. 32 zingt, door den Heere gezegd, dat het opgeschreven en in den mond der kinderen Israels gelegd moest worden, opdat het later, in dagen van

afval, tot een getuige tegen hen zijn zou, Deut. 31 : 19, 22. Dergelijke bevelen, om de ontvangen openbaring op te teekenen, komen ook later bij de profeten voor, Jes. 8 : 1, 30 : 8, Jer. 25 : 13, 30 : 2, 36 : 2, 27—32, Ezech. 24 : 2, Dan. 12 : 4, Hab. 2 : 2. Al slaan deze bevelen slechts op een klein gedeelte der H. Schrift, zij stellen toch in het licht, dat God, die strengelijk eischt, dat men aan zijne woorden niet toenoch daarvan af zal doen, Deut. 4 : 2, 12 : 32, Spr. 30 : 6, ook tot de schriftelijke opteekening der openbaring zijne bijzondere zorg heeft uitgebreid.

In de tweede plaats zijn Mozes en de profeten zich klaar bewust, dat zij niet alleen sprekende, maar ook schrijvende het Woord Gods verkondigen. Zoo wordt Mozes niet alleen op eene bijzondere wijze geroepen, om een leidsman van het volk Israel te zijn, Exod. 3, maar de Heere spreekt tot hem ook van aangezicht tot aangezicht, gelijk een man met zijn vriend, Exod. 33 : 11, en maakt hem al zijne rechten en inzettingen bekend. Ieder oogenblik en bij elke bijzondere wet komt als inleiding de uitdrukking voor: voorts sprak, of toen zeide de Heere tot Mozes, Exod. 6 : 1, 9, 12 enz. De gansche wetgeving wordt in de boeken van Mozes en verder door heel de Schrift heen aan den Heere toegeschreven. Hij maakte Jakob zijne woorden bekend, Israel zijne inzettingen en zijne rechten; alzoo heeft Hij geen volk gedaan, en zijne rechten, die kennen zij niet, Ps. 147 : 19, 20, 103 : 7. Evenzoo zijn de profeten zich niet alleen bewust, dat zij door den Heere geroepen zijn, 1 Sam. 3, Jes. 6, Jerem. 1, Ezech. 1—3, Am. 3 : 7, 8, 7 : 15 en hunne openbaring van Hem ontvangen hebben, Jes. 5 : 9, 6 : 9, 22 : 14, 28 : 22, Jer. 1 : 9, 3 : 6, 20 : 7—9, Ezech. 3 : 16, 26, 27, Am. 3 : 8 enz. — wat Amos zegt, is hun aller overtuiging: gewisselijk de Heere Heere zal geen ding doen, tenzij Hij zijne verborgenheid aan zijne knechten, de profeten, geopenbaard hebbe, Am. 3 : 7, verg. Gen. 18 : 17. Maar zij weten ook, dat zij schrijvende niet hun eigen maar des Heeren Woord verkondigen; evenals Mozes zijne wetten, zoo leiden zij hunne bijzondere profetieën telkens in met de formule: alzoo zegt de Heere, of: het woord des Heeren geschiedde tot mij, of: het gezicht, het woord (de godsspraak), de last van den Heere, Jes. 1 : 1, 2 : 1, 8 : 1, 13 : 1, Jer. 1 : 2, 4, 11, 2 : 1, Ezech. 1 : 1, 2 : 1, 3 : 1, Dan. 7 : 1, Am. 1 : 3, 6, 9 enz.

Ten derde komt hier bij het getuigenis des Nieuwen Testaments. Jezus en de apostelen halen wel meermalen uitspraken uit het Oude Testament aan onder den naam van Mozes, Jesaja, David, Daniël, Matth. 8 : 4, 15 : 7, 22 : 43, 24 : 15. Maar niet minder dikwijls bezigen zij de formule: er staat geschreven, Matth. 4 : 4, of: de Schrift zegt: Joh. 7 : 38, of: God zegt, Matth. 12 : 26, of: de H. Geest zegt, Hebr. 3 : 7 enz. Door deze wijze van aan te halen geven zij duidelijk te kennen, dat de Schrift des Ouden Verbonds, ofschoon uit verschillende deelen samengesteld en

van verschillende schrijvers afkomstig, toch vormt één organisch geheel, dat ook in zijn schriftelijken vorm God tot auteur heeft. Deze overtuiging spreken Jezus en de apostelen niet alleen zijdelings, maar ook rechtstreeks in duidelijke bewoordingen uit. Jezus verklaart, dat de Schrift niet gebroken, dat is, niet ontbonden, van haar gezag beroofd kan worden, Joh. 10 : 35, en dat Hij ook persoonlijk, voor zichzelf niet gekomen is, om de wet en de profeten te ontbinden maar om ze te vervullen, Matth. 5 : 17, Luk. 16 : 27. De Apostel Petrus zegt, dat het profetisch woord vast en betrouwbaar en een licht op ons pad is. En dat is het daarom, wijl de profetie, die in de Schrift des Ouden Testaments vervat is, niet berust op eene eigene, door de profeten zelven gegevene voorspelling en verklaring der toekomst, immers de profetie is voortijds niet voortgebracht door den wil eens menschen; maar de heilige menschen Gods, door den Heiligen Geest gedreven zijnde, hebben ze gesproken, 2 Petr. 1 : 19—21, verg. 1 Petr. 1 : 10—12. En in denzelfden zin betuigt Paulus, dat de heilige Schriften, die samen het Oude Testament uitmaken, ons wijs kunnen maken tot zaligheid, indien wij ze n.l. onderzoeken en lezen door middel van het geloof, dat in Christus Jezus is. Want alle en iedere Schrift, welke in die Heilige Schriften begrepen is, is van God ingegeven (theopneustos = van God geademd, door Hem ingeblazen) en om die reden ook nuttig tot leering, tot wederlegging (overtuiging en bestraffing), tot verbetering en tot opvoeding in de rechtvaardigheid, 2 Tim. 3 : 16.

Wat eindelijk, ten vierde, de Schriften des Nieuwen Testaments zelve aangaat, Jezus heeft zelf geen geschrift nagelaten, maar Hij heeft zijne apostelen uitverkoren, geroepen en bekwaamd, om vooral straks na zijn heengaan in het midden der wereld als zijne *getuigen* op te treden, Matth. 10 : 1, Mark. 3 : 13, Luk. 6 : 13, 9 : 1, Joh. 6 : 70. Hij rust hen daartoe uit met bijzondere gaven en krachten, Matth. 10 : 1, 9, Mark. 16 : 15 v., Hand. 2 : 43, 5 : 12, Rom. 15 : 19, Hebr. 2 : 4, bepaaldelijk met den Heiligen Geest, welke hen alles indachtig zal maken, wat Jezus hun gezegd heeft, Joh. 14 : 26, ook de toekomende dingen hun verkondigen en alzoo hen in al de waarheid leiden zal, Joh. 16 : 13. Zoo zijn het dan eigenlijk niet de apostelen zelven, die van Christus getuigen; maar het is de Heilige Geest, die in en door hen als Jezus' getuige optreedt, Joh. 15 : 26, 27. Zooals de Zoon gekomen is, om den Vader te verheerlijken, Joh. 17 : 4, zoo komt de H. Geest, om den Zoon te verheerlijken, en daartoe alles, wat Hij spreekt en doet, uit den Zoon te nemen, Joh. 16 : 14.

Dit getuigenis van Christus hadden de apostelen te brengen niet aan hunne volks- en tijdgenooten alleen, in Jeruzalem, Judea en Samaria, maar aan alle creaturen en tot aan het uiterste der aarde, Matth. 28 : 19, Mark. 16 : 15, Hand. 1 : 8. In dezen last, om uit te gaan in de geheele

wereld, ligt het bevel, om ook schriftelijk van Jezus te getuigen, niet rechtstreeks en met zoovele woorden opgesloten. Maar als de belofte, aan Abraham geschied, in Christus tot de menschheid komen moest, kon het Evangelie deze bestemming niet bereiken, dan wanneer het ook opgeteekend en alzoo voor alle eeuwen bewaard en tot alle volken uitgebreid werd. De apostelen zijn dan ook in hun zendingsarbeid zoo door den H. Geest geleid, dat zij als vanzelve naar de pen grepen en ook door evangeliën en brieven getuigenis aflegden van de volheid van genade en waarheid, welke in Christus verschenen was. Niet alleen in hunne mondelinge prediking, maar ook in hunne geschriften was het er hun welbewust om te doen, om de waarheid te ontvouwen, welke God in Christus geopenbaard en door zijn Geest hun bekend gemaakt had.

Mattheus schrijft het boek des geslachts, dat is der geschiedenis van Jezus Christus, den Zone Davids, Matth. 1 : 1. Markus verhaalt, hoe het Evangelie met Jezus Christus, den Zone Gods, begonnen is en van Hem zijn oorsprong heeft genomen, Mark 1 : 1. Lukas wil na een naarstig onderzoek en door een geregeld verhaal aan Theophilus zekerheid verschaffen aangaande de dingen, die in den kring der geloovigen op grond van het getuigenis der apostelen volkomen zekerheid hadden, Luk. 1 : 1—4. Johannes schrijft zijn Evangelie, opdat wij gelooven, dat Jezus is de Christus, de Zone Gods, en opdat wij, geloovende, het leven hebben zouden in zijnen naam, Joh. 20 : 32, en zegt evenzoo in zijn eersten brief, dat hij verkondigt hetgeen hij gezien, gehoord, aanschouwd en met zijne handen getast heeft van het Woord des levens, opdat wij gemeenschap met de apostelen zouden hebben, en deze onze gemeenschap ook zij met den Vader en met zijnen Zoon Jezus Christus, 1 Joh. 1 : 1—3. Paulus is overtuigd, dat hij niet alleen door Jezus Christus zelf tot apostel geroepen is, Gal. 1 : 1 en van Hem zijn Evangelie door openbaring ontvangen heeft, Gal. 1 : 12, Ef. 3 : 2—8, 1 Tim. 1 : 12, maar dat hij ook door mond en pen het woord Gods verkondigt, 1 Thess. 2 : 13, 2 Thess. 2 : 15, 3 : 14, 1 Cor. 2 : 4, 10—13, 2 Cor. 2 : 17, zoodat wie een ander evangelie verkondigt, vervloekt is, Gal. 1 : 8. En zooals al de apostelen aan de aanneming of de verwerping van hun woord het eeuwige leven of den eeuwigen dood van den mensch verbinden, zoo bedreigt de Apostel Johannes in het laatste hoofdstuk van zijne Openbaring met zware straf een ieder, die aan de woorden der profetie dezes boeks toedoet of daarvan afdoet, Openb. 22 : 18, 19.

De bijzondere werkzaamheid des Heiligen Geestes, waardoor de teboekstelling der openbaring tot stand kwam, wordt gewoonlijk met den naam van ingeving (inspiratie, theopneustie) aangeduid, 2 Tim. 3 : 16. Waarin deze bestaan heeft, wordt door vergelijkingen uit de natuur en

door nadere verklaringen in de Schrift opgehelderd. In het algemeen is een mensch er vatbaar voor, om van anderen gedachten in zijn bewustzijn op te nemen en in zijn gedachtengang door anderen geleid te worden; op deze vatbaarheid berust alle onderwijs en opvoeding, alle kennis en wetenschap. Gewoonlijk heeft deze mededeeling van gedachten door anderen aan ons plaats, door middel van teekenen of gebaren, van gesproken of geschreven woorden. En onzerzijds worden die gedachten dan met bewustheid en opzet, dikwerf ook met groote inspanning, in ons voorstellen en denken opgenomen en tot een bestanddeel van ons zieleleven gemaakt. Maar de verschijnselen van het hypnotisme, de suggestie enz. bewijzen, dat ook zonder eenige zelfwerkzaamheid onzerzijds voorstellingen en gedachten in ons bewustzijn kunnen worden ingebracht en als eene heerschappij voerende macht aan ons willen en handelen kunnen worden opgelegd. Menschen kunnen op die manier tot willooze werktuigen worden verlaagd, die eenvoudig uitvoeren, wat een ander (de hypnotiseur) hun beveelt. Schrift en ervaring leeren, dat de mensch op deze zelfde wijze ook voor invloeden en werkingen van booze geesten vatbaar is, zoodat hij zelf niet meer spreekt en handelt, maar in zijn denken en doen door den boozen geest beheerscht wordt; in Mark. 1 : 24 is het bijv. de onreine geest, die door den bezetene spreekt en Jezus erkent als den Heilige Gods.

Een ander verschijnsel, dat ter opheldering van de ingeving des H. Geestes dienen kan, is de zoogenaamde inspiratie bij de kunstenaars. Alle groote denkers en dichters doen de ervaring op, dat zij het beste en schoonste, dat zij geleverd hebben, niet aan eigen inspanning maar aan plotseling invallende gedachten te danken hebben. Natuurlijk sluit zulk eene ervaring het voorafgaande onderzoek en nadenken niet uit, het genie maakt inspanning en ijver niet overbodig.

Maar al is studie in den regel ook voor het opdoen van zulke ervaringen onmisbare voorwaarde, zij zijn er toch niet bloot de logische conclusie of de rijpe vrucht van. In het genie werkt altijd eene geheimzinnige kracht, die voor geene berekening vatbaar is. Nietzsche schreef er van aan zijne zuster: gij kunt u van het geweld zulker scheppingen geen begrip maken; men is vol hartstochtelijke geestdrift, verrukking en spanning, men hoort en men ziet niets, men neemt. Als een bliksem valt de gedachte in. Alles geschiedt in den hoogsten graad onvrijwillig, als in een storm van vrijheidsgevoel, van onafhankelijkheid, van macht, van goddelijkheid; dat is mijne ervaring van inspiratie.

Wanneer dergelijke verschijnselen zich nu reeds in het gewone leven van den mensch of van den kunstenaar voordoen, dan vervalt alle grond, om eene inwerking Gods op het denken en willen van zijn schepsel te bestrijden. God woont toch met zijn Geest in al het geschapene in, Gen. 1 : 3, Ps. 33 : 6, Ps. 104 : 30, en bepaaldelijk is het de mensch, die

door den Geest Gods gemaakt en door den adem des Almachtigen is levend gemaakt, Job 33 : 4, Ps. 139 : 1—16 v.; in Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij, Hand. 17 : 28. Het denken en willen en handelen staat ook in zijne zondige richting onder de heerschappij Gods; er geschiedt niets buiten zijn voorkennis en raad, Ef. 1 : 11. Des konings hart is in de hand des Heeren als waterbeken, Hij neigt het tot alwat Hij wil, Spr. 21 : 1. Hij weegt de harten en al de gangen der menschen, Spr. 5 : 21, 16 : 9, 19 : 21, 21 : 2. Op eene andere en veel inniger wijze woont God met zijn Geest in het hart zijner kinderen; door dien Geest brengt Hij hen tot de belijdenis van Christus als Heer, 1 Joh. 12 : 3, doet Hij hen kennen de dingen, die hun geschonken zijn, 1 Cor. 2 : 12, 1 Joh. 2 : 20, 3 : 24, 4 : 6—13, verleent Hij hun gaven van wijsheid en kennis, 1 Cor. 12 : 8, en werkt Hij in hen beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen, Phil. 2 : 13.

Al deze werkingen van Gods Geest in wereld en gemeente zijn niet eenzelvig met de ingeving, welke aan profeten en apostelen te beurt viel, maar kunnen toch dienen tot opheldering en verklaring. Als er niet zoo maar in naam, doch in der daad en in der waarheid een wonen en werken van den Geest Gods in alle schepselen is, als diezelfde Geest wederom in een bijzonderen zin in Gods kinderen woont, dan vervalt alle reden, om die eigenaardige werkzaamheid, welke met den naam van inspiratie aangeduid wordt, onmogelijk of onwaarschijnlijk te achten. Maar dan is daarbij toch ook weer noodig, om het onderscheid tusschen de werking van Gods Geest in wereld en kerk en die in de profeten en apostelen in het oog te vatten. Het onderscheid treedt duidelijk aan het licht, wanneer wij Rom. 8 : 14 met 2 Petr. 1 : 21 vergelijken. In eerstgenoemde plaats zegt Paulus, dat zoovelen er door den Geest Gods *geleid* worden, kinderen Gods zijn; maar Petrus verklaart in den aangehaalden tekst, dat de heilige menschen Gods, n.l. de profeten, door den Heiligen Geest *gedreven* zijn en daardoor de profetie hebben voortgebracht. De leiding des Geestes is het deel van alle geloovigen en bestaat in eene verlichting des verstands en eene regeering en besturing van wil en genegenheden, waardoor zij kennis, lust en kracht ontvangen om te doen, wat Gode behaagt. Maar de drijving des Geestes werd alleen aan de profeten en apostelen geschonken en bestond in eene opwekking en aandrijving, om de openbaring van den raad Gods, die zij ontvangen hadden, aan de menschen bekend te maken (Kantteekening).

Het karakter der ingeving wordt nog nader bepaald door de meermalen voorkomende formule, dat hetgeen in het Oude Testament beschreven staat, gesproken is *van* den Heere *door* (door middel van) den profeet, Matth. 1 : 22, 2 : 15, 17, 23, 3 : 3, 4 : 14 enz. In het Grieksch wordt bij den Heere een voorzetsel gebruikt, dat Hem aanduidt als den oorsprong van het gesprokene; maar het voorzetsel, bij de profeten ge-

bezigd, wijst aan, dat zij de middelen, de *organen* zijn, waardoor God gesproken heeft. Dit komt nog scherper uit, als er gezegd wordt, dat God gesproken heeft *door den mond* zijner profeten, Luk. 1 : 70, Hand. 1 : 16, 3 : 18, 4 : 25. De leer, welke de Schrift ons aan de hand doet, is dus deze, dat God of zijn Geest de eigenlijke zegsman of spreker van zijn woord is, maar dat Hij bij dat spreken van de profeten en apostelen als zijne organen zich bediend heeft.

Wij zouden de Schrift echter ten eenen male misverstaan, wanneer wij uit deze voorstelling afleidden, dat de profeten en apostelen bewust- en willooze organen waren geweest en in de hand des H. Geestes slechts als eene „spreekbuis" dienst hadden gedaan. Want niet alleen eert God altijd zijn eigen werk en behandelt Hij zijne redelijke schepselen nooit, als waren ze redelooze wezens; maar de H. Schrift weerspreekt die „mechanische" opvatting van de inspiratie ook ten stelligste. Immers, ofschoon de profeten gedreven werden door den H. Geest, zoo hebben zij toch ook *zelven* gesproken, 2 Petr. 1 : 21. De woorden, die zij hebben neergeschreven, worden meermalen ook als *hunne* woorden aangehaald, Matth. 22 : 43, 45, Joh. 1 : 23, 5 : 46, Rom. 10 : 20 enz. Tot het ambt van profeet of apostel zijn zij meermalen van hunne jeugd aan afgezonderd, toebereid en bekwaamd, Jer. 1 : 5, Hand. 7 : 22, Gal. 1 : 15. Evenals bij het ontvangen, zoo blijven zij ook bij het teboekstellen der openbaring volkomen zichzelf bewust; hunne eigene werkzaamheid wordt door de drijving des Geestes niet onderdrukt maar opgeheven, bekrachtigd en gelouterd; zij gaan zelven naarstig aan het onderzoeken, Luk. 1 : 3, zij denken na en herinneren zich de openbaring, die zij vroeger ontvangen hebben, Joh. 14 : 26, 1 Joh. 1 : 1—3, zij maken gebruik van geschiedkundige bronnen, Num. 21 : 14, Jos. 10 : 13 enz., zij vinden, zooals bijv. de psalmisten, in hun eigen ervaringen de stof voor hun lied; en in al de geschriften, uit welke de Bijbel is samengesteld, komt de eigen aanleg en aard, de eigen ontwikkeling en opvoeding, de eigen taal en stijl der onderscheiden schrijvers uit. De studie der Schrift leert ons niet alleen het ééne woord Gods, maar ook de verschillende personen der Bijbelschrijvers kennen. Wat een onderscheid is er tusschen de boeken der Koningen en die der Chronieken, tusschen Jesaja en Jeremia, tusschen Mattheus en Lukas, tusschen Johannes en Petrus en Paulus!

Ook hier treedt, als in alle werken Gods, uit de eenheid de verscheidenheid, en uit de verscheidenheid de eenheid te voorschijn. Als God door de profeten en apostelen tot ons gesproken heeft, dan heeft Hij hunne gansche persoonlijkheid, die Hij zelf immers gevormd had, in zijn dienst genomen en tot zelfbewust en zelfwerkzaam orgaan van zijne inspiratie gemaakt. En deze inspiratie droeg daarom geen mechanisch, maar een „organisch" karakter.

Bij deze opvatting van de ingeving kunnen wij ook de menschelijke zijde van de H. Schrift ten volle tot haar recht laten komen. De Bijbel is niet in eens compleet uit de lucht komen vallen, maar hij is langzamerhand ontstaan. Het Oude Testament, gelijk wij het gebruiken, bevat negenendertig boeken: vijf wetboeken, twaalf historische (Jozua tot Esther), vijf dichterlijke (Job tot Hooglied) en zeventien profetische boeken. Deze orde is niet tijdrekenkundig, want vele historische boeken, bijv. Ezra, Nehemia, Esther zijn van veel later dagteekening dan tal van dichterlijke en profetische boeken, en onder de profetische boeken zijn vele kleine, zooals Joël, Obadja, Amos, Hosea, ouder dan de veel grootere boeken van Jesaja, Jeremia, Ezechiel en Daniel. Maar de orde is zakelijk en neemt gelijksoortige boeken bijeen. Het ontstaan van al deze boeken heeft langzamerhand plaats gehad, in den loop van vele eeuwen, onder zeer verschillende omstandigheden, door den arbeid van zeer onderscheidene mannen.

In de godgeleerde wetenschap bestaat er een bijzonder vak, dat zich met het onderzoek bezig houdt, onder welke omstandigheden een of ander Bijbelboek is ontstaan, door wien het geschreven, aan wie het gericht is enz. Wegens het misbruik, dat er van dit vak gemaakt is, heeft het een ongunstigen naam gekregen, en ieder heeft er wel eens van gehoord, dat de „critiek, zooals men dan zegt, bladzijde na bladzijde uit den Bijbel heeft gescheurd". Maar het misbruik neemt ook hier het gebruik niet weg. Voor het recht verstand van de Schrift in haar geheel en van elk harer deelen in het bijzonder is het van groot belang, nauwkeurig te weten, hoe zij langzamerhand ontstond en onder welke omstandigheden elk Bijbelboek tot stand gekomen is. De kennis daarvan zal op den duur aan de verklaring van het Woord Gods ten goede komen. Wij leeren erdoor zien, dat de ingeving van Gods Geest diep en breed in het leven en denken der heilige menschen Gods heeft ingewerkt.

Eeuwen lang, tot op den tijd van Mozes toe, heeft er geen Schrift, geen beschreven Woord Gods bestaan. Althans dragen wij daar geen kennis van. Op zichzelf is het volstrekt niet onmogelijk, dat er ook reeds vóór Mozes schriftelijke opteekeningen hebben plaats gehad van een of ander woord of voorval, dat voor de geschiedenis der bijzondere openbaring groot belang had en later dan door Mozes in zijne boeken is opgenomen en bewaard.

Nog niet zoo lang geleden zou men deze bewering voor eene dwaasheid hebben uitgekreten, omdat men toen meende, dat de schrijfkunst nog in de dagen van Mozes niet bekend was. Maar tegenwoordig zijn wij door de ontdekkingen in Babylonië en Egypte beter op de hoogte gebracht, en weten wij niet alleen dat de schrijfkunst lang vóór Mozes bekend was, maar dat er ook een ruim gebruik van werd gemaakt.

Wij kennen geschiedenissen en wetten, die schriftelijk bewaard zijn

gebleven, en die honderden jaren vóór Mozes zijn opgeteekend. Er ligt dus hoegenaamd niets ongerijmds in de bewering, dat Mozes voor zijne geschiedbeschrijving en wetgeving ook reeds van oudere schriftelijke bronnen gebruik heeft gemaakt. Het verhaal bijv. in Gen. 14 kan zeer goed berusten op eene schriftelijke overlevering.

Doch, met zekerheid weten wij hier niet van, en in het algemeen kan men dus zeggen, dat er vóór Mozes geen beschreven woord Gods bestond. Daarom was er wel een woord Gods, want de bijzondere openbaring nam immers reeds terstond na den val haar aanvang, en dus was er in dezen zin ook toen reeds een kánon, d. i. een regel van geloof en leven. De menschheid is nooit zonder Woord Gods geweest; altijd, van haar eersten oorsprong af, is zij in het bezit geweest, niet alleen van de algemeene openbaring Gods in natuur en geweten, maar ook van eene bijzondere openbaring in woord en geschiedenis. Maar dat woord Gods werd toen niet terstond schriftelijk opgeteekend, doch mondeling in de huisgezinnen en in de geslachten van ouders op kinderen overgeplant. In dien ouden tijd, toen de menschheid nog klein was en in den zegen van een hoogen leeftijd deelde, toen bloedverwantschap, familiebesef en eerbied voor het verledene zooveel meer beteekenden dan in onze dagen, was deze vorm van overlevering voldoende voor de zuivere bewaring en voortplanting van het Woord Gods.

Maar op den duur, toen de menschheid zich uitbreidde en tot allerlei afgoderij en bijgeloof verviel, toen kon dit niet meer. En met Mozes begint de schriftelijke opteekening van het Woord Gods. Misschien bestonden er reeds schriftelijke oorkonden, die hij opgenomen en verwerkt heeft; gelijk reeds gezegd is, weten wij dit niet met zekerheid, maar de waarschijnlijkheid daarvan neemt toe, als wij overwegen, dat van schriftelijke opteekening door Mozes zelven slechts op enkele weinige plaatsen in de zoogenaamde vijf boeken van Mozes gewag wordt gemaakt, n.l. Exod. 17 : 14, 24 : 4, 7, 34 : 27, Num. 33 : 2, Deut. 31 : 9, 22. Daarom is het zeer goed mogelijk, dat verschillende gedeelten van de vijf boeken van Mozes, ten deele reeds vroeger bestonden, of ook door Mozes zelf of door anderen op Mozes' bevel, of ook later na Mozes' dood in zijn geest bearbeid en aan de bestaande gedeelten toegevoegd zijn. Dit laatstgenoemde werd in vroeger tijd algemeen aangenomen ten aanzien van het bericht van Mozes' dood, Deut. 34, maar moet met het oog bijv. op toevoegselen, als in Gen. 12 : 6*b*, 13 : 7, 36 : 31*b* enz. ook tot andere stukken worden uitgebreid. Tot de Goddelijke autoriteit doet dit niets toe en af; en door de telkens in de Schrift voorkomende uitdrukking: de wet of het boek van Mozes, 1 Kon. 2 : 3, 2 Kon. 14 : 6, Mal. 4 : 4, Mark. 12 : 26, Luk. 24 : 27, 44, Joh. 5 : 46, 47 wordt dit niet weersproken. Want de vijf boeken van Mozes blijven het boek of de wet van Mozes, ook al werden sommige gedeelten door hem aan andere bronnen

ontleend, op zijn last door zijne ambtlieden beschreven, of in zijn geest door lateren bearbeid. Paulus schreef ook in den regel zijne brieven niet zelf met eigen hand maar liet ze schrijven, 1 Cor. 16 : 21. En het boek der Psalmen wordt soms in zijn geheel aan David toegeschreven, omdat hij de grondlegger der psalmodie is, ofschoon verschillende psalmen niet van David, maar van anderen afkomstig zijn.

Op den grondslag van deze Mozaische wetgeving, dat is, op den grondslag van het verbond Gods, dat God met de aartsvaders gesloten, met Israel aan Sinai bevestigd en in de wet van Mozes „wel geordineerd" had, ontstond later in de geschiedenis van Israel onder de leiding des H. Geestes drieërlei soort van heilige litteratuur, de profetie, de psalmodie en de chokma. Deze bijzondere gaven des H. Geestes sloten zich aan bij natuurlijke gaven, welke aan het Semitische ras, bepaaldelijk ook aan het volk Israels eigen zijn, maar gaan daarboven uit, en krijgen eene roeping in den dienst van het Godsrijk en ten bate van de gansche menschheid.

De profetie begint al bij Abraham, Gen. 18 : 17, 20 : 7, Am. 3 : 7, Ps. 105 : 15, Jacob, Gen. 49, Mozes, Num. 11 : 25, Deut. 18 : 18, 34 : 10, Hos. 12 : 14, en Mirjam, Ex. 15 : 20, Num. 12 : 2, maar komt dan vooral door en na Samuel op en vergezelt Israels geschiedenis tot geruimen tijd na de Ballingschap toe. De boeken der profeten worden in het Hebreeeuwsche Oude Testament in twee groote groepen onderscheiden, in de „eerste" en de „laatste" profeten. Onder de „eerste" profeten worden samengevat de boeken van Jozua, Richteren, Samuel en Koningen. De reden, waarom deze boeken met den naam van „eerste profeten" worden aangeduid, is deze, dat zij door profeten geschreven zijn en van die profeten handelen, welke aan de latere schriftprofeten zijn voorafgegaan.

Er zijn dus veel meer profeten in Israel geweest dan de vier groote en de twaalf kleine, wier boeken in onzen Bijbel zijn bewaard. De bovengenoemde historische boeken zijn vol van namen van profeten, en beschrijven hunne werkzaamheden soms zeer breedvoerig. Zij handelen van Debora, Samuel, Gad, Nathan, Ahia, Semaja, Azaria, Hanani, Jehu zoon van Hanani, Elia, Eliza, Hulda, Zacharja, den eersten martelaar onder de profeten van het rijk Juda, en van vele andere, ook ongenoemde, bijv. 2 Chron. 25, meer. Van al deze mannen is niets schriftelijks tot ons gekomen. Zelfs is er nu en dan van profetenscholen sprake, 1 Sam. 10 : 5—12, 19 : 19 v., 2 Kon. 2 : 3, 5, 4 : 38, 43, 6 : 1, waar vele zonen of leerlingen van de profeten zich te zamen toelegden op geestelijke oefeningen en theocratische werkzaamheden. Uit deze scholen kwam waarschijnlijk ook de profetische geschiedbeschrijving voort, welke in de boeken van Jozua, Richteren enz. ons bewaard is gebleven. Vooral in de boeken der Chronieken wordt meermalen van historische geschriften van profeten

melding gemaakt, 1 Chron. 29 : 29, 2 Chron. 9 : 29, 20 : 34 enz.

De profeten, wier werkzaamheden in de historische boeken beschreven worden, ontvangen tegenwoordig dikwerf den naam van profeten der daad in onderscheiding van de latere schriftprofeten. Deze benaming is niet onjuist, mits men maar in het oog houde, dat alle profeten, vroegere en latere, profeten van het *woord* zijn geweest. Zij hebben allen gesproken en getuigd; hun naam in het Hebreeuwsch, nabi, wijst daar waarschijnlijk reeds op, Ex. 4 : 16, 7 : 1, en de grondtrekken der profetische verkondiging zijn reeds in het getuigenis der oudste profeten vervat. Maar de profeten der oudere periode onderscheiden zich van de lateren in tweeërlei opzicht: ten eerste beperken zij hun blik tot de inwendige aangelegenheden van het volk Israels, en nemen andere volken nog niet in hun gezichtskring op, en ten andere, letten zij meer op het heden dan op de toekomst, hun woord van vermaning en bedreiging heeft doorgaans nog een onmiddellijk, practisch doel; het is de periode, waarin, onder en nog geruimen tijd na de regeering van David en Salomo, de hope blijft leven, dat Israel het verbond Gods onderhouden en in zijne wegen wandelen zal.

Maar als Israel in de negende eeuw vóór Christus langzamerhand in de buitenlandsche politiek betrokken wordt en, met miskenning van eigen roeping en bestemming, zich betrekken laat, dan richten de profeten ook naar de omwonende volken het oog en verwachten zij de volkomen vervulling van Gods beloften niet meer in het afvallige heden, maar in de door God zelf aan te brengen Messiaansche toekomst. Staande op hun wachttoren, zien zij over de breedte en de lengte der aarde heen, duiden de teekenen der tijden niet maar hun eigen opvatting en uitlegging, maar bij het licht des H. Geestes, 1 Petr. 1 : 4, 2 Petr. 2 : 20, 21, en toetsen alle toestanden in Israel op godsdienstig, zedelijk, staatkundig en maatschappelijk terrein, en alle verhoudingen van Israël tot andere volken, tot Edom, Moab, Assur, Chaldaea, Egypte enz. aan het centrale verbond, waarin Jehova tot zijn volk staat. En dan kondigen zij allen, ieder naar zijn aard en tijd op eene eigene wijze, maar toch het in wezen gelijke woord Gods aan: zij maken aan Israel zijne zonden en Gods straffen bekend; zij troosten het volk des Heeren met de onveranderlijkheid van zijn verbond, de belofte van zijne trouw, de vergeving van al hunne ongerechtigheden; en zij richten aller oog naar de blijde toekomst heen, waarin God zelf onder den koning uit Davids huis zijne heerschappij over Israel en over al de volken uitbreiden zal.

Maar daardoor krijgt het woord, dat zij in Gods naam verkondigen, eene beteekenis, die ver boven het heden uitgaat. Het heeft zijn grens en zijn doel niet meer in het Israel van den ouden dag, maar het heeft een inhoud en strekking, welke zich tot het einde der aarde uitbreidt en eerst in de menschheid tot vervulling kan komen. Het woord der

profetie gaat nu dan ook over in schrift; van de negende eeuw vóór Christus af, van de dagen van Joël of Obadja, beginnen de profeten den inhoud hunner prediking op te teekenen, soms op uitdrukkelijken Goddelijken last, Jes. 8 : 1, Hab. 2 : 2, Jes. 36 : 2, en met de klaar uitgesproken bedoeling, dat dit hun woord blijven moge tot den laatsten dag, voor altoos, tot in eeuwigheid, Jes. 30 : 8, en door het later geslacht in zijne waarachtigheid erkend worde, Jes. 34 : 16.

Met de profetie loopt de psalmodie evenwijdig; ook zij is van ouden datum. Zang en muziek waren in Israel geliefd, 1 Sam. 18 : 7, 2 Sam. 19 : 35, Am. 6 : 5 enz. Liederen met verschillende onderwerpen zijn ons in de historische boeken bewaard, het lied van het zwaard, Gen. 4 : 23, 24, het lied van de bron, Num. 21 : 17, 18, het lied der verovering van Hesbon, Num. 21 : 27—30, het lied van den doortocht door de Schelfzee, Ex. 15, het lied van Mozes, Deut. 32, het lied van Debora, Richt. 5, het lied van Hanna, 1 Sam. 2, het klaaglied van David op den dood van Saul en Jonathan, 2 Sam., en op den dood van Abner, 2 Sam. 3 : 33, 34 enz.; het Boek des Oprechten, dat Joz. 10 : 13, 2 Sam. 1 : 18 aangehaald wordt, schijnt vele liederen vervat te hebben. Voorts komen ook vele liederen in de geschriften der profeten voor, bijv. in Jes. 5: het lied van den wijnberg, Jes. 14: het spotlied op den gevallen koning van Babel, Jes. 38 : 9 v.: de psalm van Hiskia, Jon. 2: het gebed van Jona, Hab. 3: de lofzang van Habakuk enz. Vele van deze liederen zijn nauw aan de psalmen verwant en gaan er hier ongemerkt in over. Tusschen profetie en psalmodie bestaat een innig verband, dat zelfs in den vorm uitkomt; beide komen op uit eene machtige inspiratie des H. Geestes, beide trekken de gansche wereld van natuur en geschiedenis in haar gezichtskring, beide bezien alle dingen bij het licht van het woord Gods, beide loopen uit op de verkondiging van het rijk van den Messias, en beide bedienen zich van de taal en den vorm der poezie. Als de psalmendichter ingeleid wordt in de verborgenheden van Gods raad, wordt hij tot een ziener, en als de profeet aan de beloften Gods zijne ziel verkwikt, slaat hij den toon der psalmen aan, 1 Chron. 25 : 1—3; Asaph heet een ziener, 2 Chr. 29 : 30, en David in Hand. 2 : 30 een profeet.

Maar toch is er onderscheid. De psalmendichting werd door de bovengenoemde liederen, vooral door het lied van Mirjam, Exod. 15, het lied van Mozes, Deut. 32 en den psalm van Mozes, Ps. 90 voorbereid, maar bereikte dan, na de herleving van den dienst van Jehovah onder Samuel, haar hoogsten bloei in David, den liefelijke in psalmen Israels, 2 Sam. 23 : 1. De Davidische psalmodie bevat de grondvormen, waarnaar de latere psalmendichting onder Salomo, Josaphat, Hiskia, en in den tijd van en na de Ballingschap beoefend werd. De psalmen van David worden nu in het onderschrift van Ps. 72 alle als „gebeden" aangeduid. En dat

is het karakter, dat aan alle psalmen eigen is. Zij verschillen onderling zeer, en zijn nu eens liederen van lof en dank, en dan weder van klacht en smeeking; soms zijn ze meer hymnisch, dan elegisch, dan meer prophetisch-didactisch van inhoud; zij bezingen nu eens Gods werken in de natuur en dan zijne daden in de geschiedenis; zij houden zich met het verleden, met het heden, en dikwerf ook met de toekomst bezig. Maar eene gebedsgestalte is altijd aan den psalmist eigen. Terwijl bij de profetie de Geest op iemand valt en vaardig over hem wordt, leidt deze zelfde Geest den psalmendichter in in de diepten van zijne eigene zielservaringen. Eigen zielsgesteldheid is altijd de aanleiding voor zijn lied. Maar die zielsgesteldheid is door den Geest des Heeren zelf gevormd en gekweekt.

David zou niet de liefelijke in psalmen Israels zijn geweest, als hij niet die man met dat karakter en met die rijke levenservaringen ware geweest. Die zielsgesteldheid en al haar rijke verscheidenheid van droefheid en angst, verzoeking en aanvechting, vervolging en uitredding enz. vormen de snaren, waarop dan al de objectieve woorden en daden Gods in natuur en geschiedenis, in instelling en prediking, in gericht en verlossing haar melodieën spelen. En de samenstemming, alzoo in het subject tusschen Gods objectieve openbaring en zijne subjectieve leiding verkregen, wordt vertolkt in het lied, dat als in de tegenwoordigheid Gods gezongen en tot zijne eer aangeheven wordt, dat alle schepselen oproept om in te stemmen met dien lof, dat zingt zoo lang totdat allen in hemel en op aarde medezingen, en dat daarom voor alle eeuwen en alle geslachten de rijkste vertolking van de diepste bevindingen des zielelevens gevonden heeft. De Psalmen leeren ons zeggen, wat God in verband met zijne openbaring in Christus door zijn Geest in het verborgene van ons hart ons te ondervinden geeft. Om die beteekenis zijn zij niet alleen door de psalmisten uitgesproken, maar ook opgeteekend en daardoor op de lippen der gemeente aller eeuwen gelegd.

Naast profetie en psalmodie komt dan nog de chokma, dat is de spreukendichting of de leer der wijsheid. Ook deze heeft haar grondslag in natuurlijke gaven, gelijk die uitkomen in de fabel van Jotham, Richt. 9 : 7 v., het raadsel van Simson, Richt. 14 : 14, de gelijkenis van Nathan, 2 Sam. 12, het gedrag der vrouw van Thekoa, 2 Sam. 14 enz. Maar zij kreeg haar gewijd karakter vooral door Salomo, 1 Kon. 4 : 29—34, Spr. 10—22, 25—29 en zette zich dan in de Spreuken van andere wijzen, Spr. 22 : 17 v., 30—31 en voorts in de boeken van Job, Prediker, Hooglied, tot lang na de Ballingschap voort. De profetie ontvouwt den raad Gods, gelijk die in de geschiedenis van Israel en de volken zich vertoont; de psalmodie vertolkt den weerklank, dien deze uitvoering van Gods raad in het zieleleven der vromen wekt; en de chokma brengt dien raad Gods met het practisch leven en handelen

in verband. Ook zij rust op den grondslag der goddelijke openbaring; zij heeft tot uitgangspunt, dat de vreeze des Heeren het beginsel aller wijsheid is, Spr. 1 : 7; maar zij brengt die openbaring niet met de geschiedenis der volken noch ook met eigen gemoedservaring in verband, doch leidt ze over in de practijk van het gewone, alledaagsche leven, van het leven van man en vrouw, van ouders en kinderen, van vriendschap en verkeer, van beroep en bedrijf. Zij staat zoo hoog niet en ziet zoo ver niet als de profetie; zij daalt zoo diep niet af als de psalmodie; maar zij let op al de wisselingen van het lot ,waarin de mensch soms twijfelend dreigt onder te gaan, en zij heft hem er toch weer boven, door het geloof aan de rechtvaardigheid van Gods voorzienigheid. Zoo krijgt zij eene algemeen-menschelijke beteekenis en wordt zij onder des Geestes leiding in de Schrift voor alle eeuwen bewaard.

De openbaring, de wet, de raad Gods, principieel begrepen in de boeken van Mozes, voleindigt zich in de dagen des O. Testaments in de prediking van den profeet, in het lied van den zanger, in den raad van den wijze. De profeet is het hoofd, de zanger is het hart, de wijze is de hand.

Profetisch, priesterlijk en koninklijk ambt hebben daarin onder het Oude Verbond hunne roeping voor Israel en voor de menschheid vervuld. En in Christus is deze onwaardeerbare schat van heilige litteratuur het gemeengoed der wereld geworden.

Gelijk de vervulling bij de belofte past, zoo sluit de Schrift des Nieuwen Testaments bij die des Ouden Verbonds zich aan. Het eene is zonder het ander incompleet; het Oude Testament wordt eerst in het Nieuwe openbaar, en het Nieuwe Testament ligt reeds naar zijn kern en wezen in het Oude verborgen. Zij staan tot elkander als voetstuk en standbeeld, als slot en sleutel, als schaduw en lichaam. De benamingen Oud en Nieuw Testament duidden eerst aan de beide bedeelingen van het genadeverbond, welke vóór en na Christus door God aan zijn volk geschonken waren, Jer. 31 : 31 v., 2 Cor. 3 : 6 v., Hebr. 8 : 6 v., maar zijn langzamerhand overgedragen op de geschriften, welke van die beide verbondsbedeelingen de beschrijving en verklaring geven. In Exod. 24 : 7 heet de wet, die de afkondiging was van het verbond Gods met Israel, reeds het boek des verbonds, verg. 2 Kon. 23 : 2, en Paulus spreekt in 2 Cor. 3 : 14 reeds van een lezen des Ouden Testaments, waarbij hij dus denkt aan de boeken des Ouden Testaments. Naar deze voorbeelden werd het woord Testament allengs gebezigd van de geschriften of boeken, die in den Bijbel vervat zijn en eene verklaring geven van de oude en van de nieuwe genadebedeeling.

Evenals het Oude, is ook het Nieuwe Testament uit verschillende boeken samengesteld; het bevat vijf geschiedkundige (de vier Evangelien en de

Hand. der Apostelen), eenentwintig leerstellige (de Brieven der Apostelen) en één profetisch boek (de Openbaring van Johannes). Maar terwijl de 39 boeken des Ouden Testaments ontstaan zijn in een tijdsverloop van meer dan duizend jaren, zijn de 27 boeken van het Nieuwe Testament alle geschreven in de tweede helft van de eerste eeuw onzer Christelijke jaartelling.

De Evangelien nemen in het Nieuwe Testament de eerste plaats in, doch deze orde draagt geen tijdrekenkundig, maar een zakelijk karakter. Ofschoon vele Brieven der Apostelen ouder zijn, staan de Evangeliën toch vooraan, omdat zij handelen over den persoon en het werk van Christus en deze den grondslag uitmaken van allen lateren, apostolischen arbeid. Het woord Evangelie beteekende eerst gansch in het algemeen eene aangename, vreugdevolle boodschap; kwam in de dagen des Nieuwen Testaments in gebruik voor de vreugdeboodschap, welke door Jezus den Christus verkondigd werd, Mark. 1 : 1 enz., en werd eerst later door kerkelijke schrijvers als Ignatius, Justinus e. a. overgedragen op de boeken of geschriften, welke die blijde boodschap van Christus tot inhoud hadden.

Vier zulke Evangeliën zijn er vooraan in ons Nieuwe Testament geplaatst. Maar deze vier geschriften behelzen niet vier verschillende „evangeliën" of blijde boodschappen, want er is maar één Evangelie, het Evangelie van Jezus Christus, Mark. 1 : 1, Gal. 1 : 6—8. Doch dat ééne Evangelie, die ééne blijde boodschap des heils is op vier verschillende wijzen, door vier onderscheidene personen beschreven, wordt ons in vier gestalten getoond, van vier verschillende gezichtspunten ons voor oogen gesteld. Deze opvatting ligt in de opschriften boven onze Evangeliën uitgedrukt. Ze worden aangeduid als het ééne Evangelie, maar naar de vier onderscheidene beschrijvingen van Mattheus, Markus, Lukas en Johannes. Daarmede wilde men niet te kennen geven, dat onze vier Evangeliën eigenlijk niet van deze vier mannen afkomstig maar slechts omwerkingen van hunne geschriften waren; doch men gaf daardoor uitdrukking aan de gedachte, dat in de vier Evangeliën het ééne Evangelie, het ééne beeld van den persoon en het werk van Christus beschreven was, doch van onderscheidene zijden. Daarom vergeleek men in de oude kerk de vier Evangelisten ook met de vier cherubim in het boek der Openbaring 4 : 7, Mattheus met den mensch, Markus met den leeuw, Lukas met den stier en Johannes met den adelaar. Want de eerste Evangelist beschreef Christus naar zijne menschelijke, de tweede naar zijne profetische, de derde naar zijne priesterlijke, en de vierde naar zijne goddelijke zijde.

Mattheus, dezelfde als de tollenaar Levi, die door Christus tot het apostelambt verkoren werd, Matth. 9 : 9, Mark. 2 : 14, Luk. 5 : 27, schreef volgens Irenaeus zijn Evangelie oorspronkelijk in het Arameesch, in Palestina omstreeks het jaar 62 n. Chr. en wel bepaaldelijk voor de

Joden en de Joden-christenen in Palestina, om hun te bewijzen, dat Jezus waarlijk de Christus was en dat alle profetieën des Ouden Testaments in Hem waren vervuld, Matth. 1 : 1.

Markus was de zoon van Maria, Hand. 12 : 12, die waarschijnlijk een eigen huis in Jeruzalem had, Mark. 14 : 14, Hand. 1 : 13, 2 : 2; hij was eerst in dienst van Paulus, later ook van Petrus, 1 Petr. 5 : 13, en werd, naar luid der overlevering, door de Christenen in Rome uitgenoodigd, om een verhaal te geven van den oorsprong des Evangelies door Jezus Christus, Mark. 1 : 1, omdat hij door zijn verblijf in Jeruzalem en door zijn omgang met Petrus daarvan zoo goed op de hoogte was. Aan dat verzoek voldeed hij waarschijnlijk te Rome, ongeveer in de jaren 64—67.

Lukas, de geliefde arts, gelijk Paulus hem noemt, Col. 4 : 14, was misschien uit Antiochië afkomstig en behoorde daar reeds vroeg, in het jaar 40, tot de gemeente van Christus. Hij was een reisgezel en medearbeider van Paulus, en bleef hem ten einde toe trouw, 2 Tim. 4 : 11. Hij schreef een geschiedboek, niet alleen van het leven en het werk van Christus (in zijn Evangelie) maar ook van de eerste verbreiding van het Evangelie in Palestina, Klein-Azie, Griekenland, tot Rome toe (in de Hand. der Ap.), ongeveer het jaar 70—75, en droeg dit op aan een zekeren Theophilus, een aanzienlijk man, die in het Evangelie belang stelde.

Deze drie Evangeliën zijn onderling nauw verwant. Zij sluiten zich aan bij de overlevering, welke aangaande Jezus' leer en leven in de kringen der eerste discipelen voortleefde. Een ander karakter draagt het vierde Evangelie. Johannes, de discipel dien Jezus liefhad, bleef na Jezus' hemelvaart in Jeruzalem en was daar met Jacobus en Petrus een van de drie zuilen der gemeente, Gal. 2 : 9. Later verliet hij Jeruzalem, en kwam hij tegen het einde van zijn leven in Efeze, als opvolger van Paulus, vanwaar hij onder keizer Domitianus, in het jaar 95—96, naar het eiland Patmos verbannen werd, om in het jaar 100 als martelaar te sterven. Johannes was geen man, die in het zendingswerk sterk op den voorgrond treedt. Hij sticht geen nieuwe gemeenten, maar wil de bestaande gemeenten bewaren bij de zuivere kennis der waarheid. Voor de kerk was er tegen het einde der eeuw ook allengs een andere toestand ingetreden. De strijd over de verhouding van de Christelijke gemeente tot Israel, tot de wet en tot de besnijdenis was voorbij. Zij was ten opzichte van het Jodendom tot een zelfstandig bestaan gekomen; en drong nu steeds verder in de Grieksch-Romeinsche wereld in. Daar kwam zij met andere geestesrichtingen, vooral met het jonge Gnosticisme, in aanraking. En nu is het de bedoeling van Johannes, om de gemeente veilig heen te leiden door deze gevaren van het antichristendom, dat is van die richting, welke de vleeschwording des Woords loochent, 1 Joh.

2 : 22, 4 : 3. Tegenover die anti-christelijke richting teekent Johannes in zijne geschriften, die alle dagteekenen uit de jaren 80—95, het volle beeld van Christus als het vleeschgeworden Woord. In zijn Evangelie toont hij aan, dat Christus dat was tijdens zijne omwandeling op aarde; in zijne Brieven, dat Hij dat nu nog in de gemeente is; en in de Openbaring, dat Hij dat ook in de toekomst zijn zal.

Al deze tot dusver besproken geschriften in het Nieuwe Testament hebben dus onder de leiding des H. Geestes hunne historische aanleiding gehad. En zoo is het ook met de andere geschriften van Paulus en Petrus, van Jacobus en Judas. De apostelen gingen na Jezus' hemelvaart en na de vervolging der Jeruzalemsche gemeente niet alleen uit, om onder Joden en Heidenen het Evangelie te verkondigen; maar bleven ook met de gemeenten, die door hun woord geplant waren, in gemeenschap en verkeer.

Zij ontvingen mondelinge of schriftelijke berichten aangaande haar geestelijken toestand, stelden in haar bloei belang, en droegen de zorg van al de gemeenten op hun apostolisch hart, 2 Cor. 11 : 28. Zoo zagen zij zich geroepen, om indien mogelijk haar persoonlijk te bezoeken of ook door zendbrieven haar naar gelang van hare behoeften te vermanen of te vertroosten, te waarschuwen of te bemoedigen, en langs al deze wegen haar dieper in te leiden in de waarheid, welke naar de godzaligheid is.

Evenals heel hun apostolisch werk, zoo droeg ook deze schriftelijke arbeid, die er een historisch, organisch, wezenlijk bestanddeel van uitmaakt, een grondleggend karakter.

De Evangeliën en Brieven der Apostelen zijn, evenals de boeken der profeten, indien men wil, gelegenheidsgeschriften; maar zij gaan hoog boven de tijdelijke en plaatselijke belangen der toenmalige gemeenten uit en zijn gericht aan de kerk aller eeuwen.

De gansche Schrift, schoon historisch geworden, is, naar het woord van Augustinus, een brief, door God uit den hemel toegezonden aan zijne gemeente op aarde. En wel verre, dat het historisch onderzoek naar het ontstaan der Bijbelboeken op zichzelf, afgezien van het misbruik dat menschen er van maken kunnen, aan het goddelijk karakter der Schrift afbreuk zou doen, is het veeleer bij uitnemendheid in staat, om ons de wondere leidingen en wegen te doen kennen, waarlangs God dit zijn kunstwerk tot stand heeft gebracht.

Met dit onderzoek naar het ontstaan der verschillende Bijbelboeken is de studie der Schrift niet afgeloopen, maar pas begonnen. Rondom de Schrift heeft zich langzamerhand een gansche kring van wetenschappen gevormd, die alle tot einddoel hebben, om haar zin en meening ons te beter te doen verstaan. Hier zij er alleen het volgende nog van gezegd.

Ten eerste zijn de verschillende Bijbelboeken niet alleen ieder op zichzelf ontstaan, maar ze zijn ook verzameld en tot een Kánon, dat is, eene lijst of groep van geschriften, die dienen tot een regel van geloof en leven, saamgevoegd. Zulk eene verzameling had er ook soms reeds bij enkele Bijbelboeken plaats; de Psalmen en de Spreuken bijv. zijn van verschillende personen afkomstig en zijn langzamerhand tot één bundel vereenigd. Ditzelfde heeft later met alle Bijbelboeken plaats gehad. Men mag dit echter niet zoo opvatten, alsof de kerk dezen Kánon had gemaakt, alsof zij aan de geschriften der profeten en apostelen kanonisch gezag had geschonken. Want die geschriften hadden van het oogenblik af, dat zij ontstonden, in de kringen der gemeente gezag, en golden als regel van geloof en leven. Het Woord Gods, eerst onbeschreven en later beschreven, ontleent zijn gezag niet aan menschen, ook niet aan de geloovigen maar aan God, die er zelf ook voor waakt en het tot erkenning brengt.

Maar toen later het aantal profetische en apostolische geschriften toenam en er daarnaast ook wel eens geschriften het licht zagen, die niet van profeten en apostelen afkomstig doch wel op hun naam gesteld waren of ook daarvoor in sommige kringen doorgingen; toen werd het voor de kerk noodzakelijk, om de echte, kanonische boeken, van de valsche, vermeende, apocriefe of pseudepigraphische geschriften te onderscheiden en van eerstgenoemde eene lijst op te maken. Dat is zoowel met de boeken des Ouden Testaments in den tijd vóór Jezus, als met die des Nieuwen Verbonds in de 4e eeuw na Christus geschied. En er is eene bijzondere wetenschap, die dit alles nauwkeurig onderzoekt en de canoniciteit des Bijbels in het licht zoekt te stellen.

Ten tweede zijn de oorspronkelijke handschriften, door de profeten en de apostelen zelven geschreven, alle zonder uitzondering verloren gegaan. Wij hebben er alleen nog afschriften van. En de oudste dier afschriften dagteekenen voor het Oude Testament uit de negende en tiende eeuw, en voor het Nieuwe Testament uit de vierde en vijfde eeuw na Christus. Tusschen de oorspronkelijke handschriften en de thans nog bestaande afschriften liggen dus eeuwen in, waarin de tekst eene geschiedenis heeft gehad en aan kleinere of grootere veranderingen onderworpen is geweest.

Zoo kwamen er, om maar iets te noemen, in de oorspronkelijke Hebreeuwsche handschriften geen vocaal- en geen leesteekens en ook geen indeelingen voor; deze zijn eerst eeuwen later in de afschriften aangebracht.

De indeeling in hoofdstukken, gelijk wij die thans gebruiken, is eerst afkomstig uit het begin der dertiende, en de indeeling in verzen uit het midden der zestiende eeuw. Om al deze redenen is er eene wetenschap noodig, die met alle ten dienste staande hulpmiddelen den oorspronkelijken tekst tracht vast te stellen en dezen aan de verklaring ten grondslag legt.

In de derde plaats is het Oude Testament in het Hebreeuwsch en het Nieuwe Testament in het Grieksch geschreven. Zoodra de Bijbel dus verspreid werd onder menschen, die deze talen niet verstonden, werd eene vertaling noodzakelijk. Reeds in de derde eeuw vóór Christus begon men met eene vertaling van het Oude Testament in het Grieksch; en later werd zulk eene vertolking van Oud en Nieuw Testament in vele oude en nog weer later in vele nieuwe talen voortgezet. Na de herleving van de Zending onder de Heidenen in de negentiende eeuw is deze arbeid weder met ijver ter hand genomen en thans is de Schrift geheel of gedeeltelijk in bijna vierhonderd talen en geheel in honderd talen overgezet. Ook de studie van deze vertalingen, vooral uit de oudheid, is voor het recht verstand der H. Schrift van het hoogste belang. Want elke vertaling is ook eigenlijk reeds eene verklaring der Schrift.

Ten vierde eindelijk is er ook aan de verklaring der H. Schrift van de dagen der Joden af, alle eeuwen door en niet het minst in onzen tijd, ontzaglijk veel zorg en moeite besteed. En al is het nu ook waar, dat elke ketter zijn letter heeft en vele uitlegging eene inlegging van eigen meening is, desniettemin vertoont de geschiedenis van de verklaring der H. Schrift een merkwaardigen vooruitgang, waartoe elke eeuw het hare bijdraagt. Het is ten slotte God zelf, die dikwerf door allerlei menschelijke afdwalingen heen zijn Woord handhaaft en zijne gedachten triumfeeren doet over de wijsheid der wereld.

VIII.

SCHRIFT EN BELIJDENIS.

HET ontbrak in den tijd der apostelen en daarna niet aan allerlei verschil over het wezen van het Christendom en over de verhouding, waarin het stond tot Joden- en Heidendom. Maar des te verwonderlijker is de eenstemmigheid, waarmede de Schrift als het Woord Gods in de gansche Christelijke kerk is aanvaard.

Dit geldt in de eerste plaats van het Oude Testament. In het onderwijs van Jezus en de apostelen werd er telkens gewag van gemaakt en een beroep op gedaan. Ongemerkt en als gold het de natuurlijkste zaak ter wereld, ging met het onderwijs van Jezus en de apostelen het gezag van het Oude Testament uit de Joodsche kerk in de Christelijke gemeente over. Het Evangelie bracht het Oude Testament mede en kon zonder dit niet aangenomen en erkend worden. Het Evangelie is immers

de vervulling van de beloften des Ouden Testaments en hangt zonder deze in de lucht, en het Oude Testament is het voetstuk, waar het Evangelie op rust, de wortel, waaruit het gegroeid is. Zoodra het Evangelie ergens ingang vond, werden daarmede en daarin ook tegelijk en zonder eenige tegenspreking de Schriften des Ouden Testaments als het Woord Gods aanvaard. De nieuw-testamentische gemeente bestond dus geen oogenblik zonder Bijbel; van den beginne af was zij in 't bezit van de wet, de psalmen en de profeten.

Daarbij kwamen nu al spoedig de apostolische geschriften. Ten deele waren deze geschriften, zooals de Evangeliën en de algemeene zendbrieven, voor de gansche kerk bestemd; ten deele waren zij, zooals de andere brieven, aan eene bepaalde gemeente te Rome, te Corinthe, te Colosse enz. geadresseerd.

Het ligt voor de hand, dat al deze geschriften, als van apostelen en apostolische mannen afkomstig, van den beginne af bij de Christelijke gemeenten in groot aanzien stonden, in de vergadering werden voorgelezen en ook wel aan andere gemeenten ter lezing werden toegezonden. Zoo verzoekt de apostel Paulus zelf, dat de zendbrief, die hij aan de gemeente te Colosse schrijft, na aldaar gelezen te zijn, ook in de gemeente te Laodicea gelezen worde, en dat men omgekeerd ook in Colosse kennis neme van den brief, dien hij uit Laodicea geschreven heeft en waarmede waarschijnlijk de brief aan Efeze wordt bedoeld, Col. 4 : 16. En in 2 Petr. 3 : 15, 16 maakt Petrus niet alleen gewag van een zendbrief, dien zijne lezers kort geleden van Paulus ontvangen hebben, maar spreekt hij ook van andere brieven van dezen apostel, die wel dezelfde leer bevatten als die, welke Petrus voordraagt, maar die soms moeilijk te verstaan zijn en door ongeleerde en onvaste menschen verdraaid worden. Uit deze plaats kan nu wel niet worden afgeleid, dat er toen reeds eene verzameling van Paulinische brieven bestond; maar wel volgt er duidelijk uit, dat de geschriften van Paulus in veel wijder kring bekend waren dan in de plaatselijke gemeenten, aan welke zij ieder in het bijzonder gericht waren. Natuurlijk putten de gemeenten in den eersten tijd hare kennis van het Evangelie grootendeels uit de mondelinge prediking van de apostelen en hunne leerlingen.

Maar toen dezen uitstierven en hunne verkondiging ophield, moesten de geschriften der apostelen vanzelf hoe langer hoe meer in waarde rijzen. Uit getuigenissen omstreeks het midden der tweede eeuw weten wij dan ook, dat de Evangeliën en straks ook de Brieven geregeld in de vergadering der geloovigen gelezen, tot bewijs van eene of andere waarheid aangehaald, en met de geschriften des Ouden Testaments op ééne lijn geplaatst werden. Tegen het einde der tweede eeuw gelden de schriften des Nieuwen Testaments te zamen met die van het Oude Testament, als „de gansche Schrift", als „het fundament en de pilaar van ons geloof",

als *de* Schrift, welke geregeld in de godsdienstige samenkomsten gelezen werden (Irenaeus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus). Over sommige geschriften (Hebr., Jak., Jud, 2 Petr. 2 en 3 Joh., Openb. van Joh.; brief van Barnabas, de Herder van Hermas enz.) bestond er nog langen tijd verschil, of zij al dan niet tot de heilige Schriften te rekenen waren. Maar ook hierover kwam allengs meer klaarheid en eenstemmigheid; de algemeen erkende geschriften werden onder den naam van *kanon* (regel der waarheid of des geloofs) samengevat en op de synode te Laodicea in het jaar 360, te Hippo Regius in Numidië in het jaar 393, en te Carthago in 397 als zoodanig geregistreerd en vastgesteld.

Deze Schriften des Ouden en Nieuwen Testaments vormen het fundament van profeten en apostelen, waarop alle Christelijke kerken in gemeenschap met elkander zich plaatsen of althans beweren zich te plaatsen. Alle kerken hebben in hare belijdenissen officieel het Goddelijk gezag dier Schriften erkend en als een betrouwbaren regel van geloof en leven aanvaard. Over dit dogma is er tusschen de Christelijke kerken onderling nooit verschil of strijd geweest; de strijd tegen de Schrift als het Woord Gods kwam vroeger ook wel van buiten, van den kant van Heidensche wijsgeeren zooals Celsus en Porphyrius in de tweede eeuw, maar dagteekent binnen de Christenheid eerst uit de achttiende eeuw.

Maar nu heeft de gemeente deze Schrift niet van God ontvangen, om er stil op te rusten, en nog veel minder, om dezen schat in de aarde te begraven. Zij heeft integendeel de roeping, om dit Woord Gods te bewaren, uit te leggen, te verkondigen, toe te passen, te vertalen, te verspreiden, aan te prijzen, te verdedigen, in één woord, om de gedachten Gods, in de Schrift neergelegd, overal en ten allen tijde te doen triomfeeren over de gedachten van den mensch. Al de werkzaamheid, waartoe de gemeente geroepen is, is een arbeid aan en eene bediening van het Woord Gods. Het is bediening van het Woord Gods, als het in de vergadering der geloovigen gepredikt, verklaard en toegepast wordt, als het in de teekenen des verbonds uitgedeeld en in de tucht gehandhaafd wordt. Maar tot den dienst des Woords in ruimer zin behoort ook, dat het in eigen hart en leven, in beroep en bedrijf, in huis en werkplaats, in wetenschap en kunst, in staat en maatschappij, in werken van barmhartigheid en zending, naar alle zijden en in alle richtingen van het leven toegepast, uitgewerkt en tot heerschappij gebracht wordt. De gemeente moet zijn een pilaar en vastigheid der waarheid, 1 Tim. 3 : 15, dat wil zeggen, een zuil en grondslag, die de waarheid, niet op zichzelve, want dan rust de waarheid in zichzelve, dat is in God, maar die de waarheid hier op aarde tegenover de wereld draagt en handhaaft en bevestigt. Als de kerk dit nalaat en vergeet, verzaakt zij haar roeping en ondermijnt zij haar eigen bestaan.

Zoodra de gemeente echter zich van deze hare roeping begint te

kwijten, wordt er gewoonlijk spoedig verschil over den zin van het Woord Gods openbaar. Al is toch de H. Geest aan de kerk beloofd en geschonken tot een leidsman in alle waarheid, daarmede is de gemeente, noch in haar geheel noch ook in hare bijzondere leden, met de gave der onfeilbaarheid toegerust. Reeds in de apostolische gemeenten deden zich allerlei dwalingen voor, die òf in het Jodendom òf in het Heidendom haar oorsprong hadden. En deze zijn alle eeuwen door de twee klippen, waarop de gemeente voortdurend gevaar loopt te stranden en welke zij dus met de meeste waakzaamheid en voorzichtigheid heeft te vermijden.

Tegenover die dwalingen ter rechter- en ter linkerzijde ziet de kerk van Christus zich dan genoodzaakt, beslist en duidelijk uit te spreken, welke de waarheid is, door God in zijn Woord haar toebetrouwd. Dat doet de kerk, door in kleinere en grootere vergaderingen (synoden) samen te komen en daar vast te stellen, wat op een of ander punt, naar hare overtuiging, als goddelijke waarheid en dus als leer der kerk te gelden heeft. De waarheid, welke in de Schrift is neergelegd, leidt dus van zelve bij elk, die haar gelooft en omhelst, tot eene belijdenis. Belijden is de roeping van alle geloovigen en ook de drang van hun hart; wie waarlijk gelooft, met heel zijn hart en ziel, die kan niet anders dan belijden, dat is, getuigenis afleggen van de waarheid, die hem heeft vrijgemaakt, en van de hope, welke door die waarheid in zijn hart is geplant, Matth. 10 : 32, Rom. 10 : 9, 10, 2 Cor. 4 : 13, 1 Petr. 3 : 15, 1 Joh. 4 : 2, 3. Ieder geloovige en elke gemeente belijdt dus, zoo waarlijk als ze het getuigenis des H. Geestes in zich draagt, dat Gods Woord de waarheid is. En naarmate de dwalingen een fijner vorm aannemen, wordt de gemeente gedrongen, zich met des te meer zorgvuldigheid rekenschap te geven van den inhoud der waarheid, dien zij belijdt, en ook in belijnde en ondubbelzinnige termen uit te spreken, wat zij gelooft. De mondelinge belijdenis gaat daarmede vanzelve, door den drang der omstandigheden, in de beschreven belijdenis (symbool, confessie) over.

Van verschillende zijden is er nu wel tegen het opstellen en handhaven van zulk eene kerkelijke belijdenis bezwaar ingebracht. De Remonstranten hier te lande bijv. waren van meening, dat eene confessie met het uitsluitend gezag der H. Schrift in strijd was, aan de conscientie de vrijheid ontroofde, en den wasdom der kennis tegenhield. Maar deze tegenwerpingen berusten op misverstand; de belijdenissen dienen niet, om de Schrift terug te dringen, maar juist om haar te handhaven en tegen individueele willekeur te beveiligen; zij schenden niet maar steunen de vrijheid des gewetens tegenover allerlei dwaalgeesten, die de zwakke en onkundige zielen trachten te verleiden; en zij gaan de ontwikkeling der kennis niet tegen, maar houden en leiden deze in het rechte spoor, en zijn zelve ten allen tijde op onwettige wijze aan de H. Schrift als den eenigen regel des geloofs te toetsen en te herzien.

De apostolische geloofsbelijdenis (de 12 artikelen) is het oudste symbool. Het werd wel niet door de apostelen opgesteld, maar het ontstond toch reeds in het begin der tweede eeuw, en ontwikkelde zich uit het trinitarisch doopsbevel, dat Christus zelf gegeven had, Matth. 28 : 19. Oorspronkelijk was het iets korter, dan wij het thans kennen, maar de grondtype was dezelfde; het was eene korte opsomming van de groote feiten, waarop het Christendom rust, en is als zoodanig nog altijd de gemeenschappelijke grondslag en de onverbreekbare band der gansche Christenheid. Bij dit apostolisch symbool komen nog vier andere belijdenisschriften, die een oecumenisch (algemeen) karakter dragen, en door vele kerken worden aangenomen, n.l. de belijdenis van het concilie te Nicea in 325; de belijdenis, die in art. 9 van onze Nederl. Geloofsbelijdenis de geloofssom van Nicea heet, doch, ofschoon de belijdenis van Nicea opnemende, deze toch uitbreidt en eerst geruimen tijd later is ontstaan; vervolgens de belijdenis van het concilie van Chalcedon in 451; en eindelijk nog de ten onrechte zoo genoemde Geloofsbelijdenis van Athanasius, welke ook in art. 9 der Ned. Confessie als symbool wordt aanvaard.

In al deze symbolen wordt de leer over Christus en over de Drieëenheid uiteengezet. Daarover liep toch in de eerste eeuwen de groote strijd. Wat dunkt u van den Christus? — dat was de allesbeheerschende vraag, welke de gemeente uit des Heeren Woord zichzelve en tegenover de gansche wereld beantwoorden moest.

Naar Joodsche zijde helden al diegenen over, welke Jezus wel wilden erkennen als een mensch, door God gezonden, met buitengewone gaven toegerust, door den profetischen geest bezield, machtig in woorden en in werken, maar dan toch overigens niet meer dan een mensch. En van Heidenschen kant wilde men in Jezus wel een godenzoon, eene Godsgestalte zien, die uit den hemel afkomstig was en, evenals de engelen in het Oude Testament, eene korte poos op aarde zich vertoond, en een schijnlichaam aangenomen had; maar men weigerde in Hem te belijden den Eengeborene van den Vader, die vleesch geworden was. En tegenover deze beide ketterijen moest de gemeente, in aansluiting bij de Schrift, zoowel handhaven, dat Christus was de waarachtige, eengeboren Zoon van God, als ook dat Hij waarlijk in het vleesch gekomen was. Dat sprak zij na lange worsteling in de bovengenoemde belijdenisschriften uit, en zij verwierp met den apostel Johannes als anti-christelijk alle leer, welke loochent, dat de Zone Gods in het vleesch gekomen is, 1 Joh. 2 : 18, 22, 4 : 2, 3. Daarmede handhaafde de Christelijke kerk het wezen en de kern, de gansch bijzondere eigenaardigheid van den Christelijken godsdienst. En daarom hebben de conciliën en synoden, waarin dit groote werk tot stand is gekomen, voor heel de Christenheid zulk eene groote, fundamenteele beteekenis. In de feiten van het Christendom, welke de

apostolische belijdenis opsomt, en in de leer van den persoon van Christus en van het drieëenig wezen Gods bestaat er tusschen de Christelijke kerken eene overeenstemming, welke ze alle onderling tegenover Jodendom en Heidendom vereenigt, en die bij het droeve verschil, dat haar verdeelt, niet vergeten en niet miskend mag worden.

Maar op den gemeenschappelijken grondslag is er toch spoedig allerlei oneenigheid en scheuring gerezen. De practijk der tucht leidde tot de afscheidingen van het Montanisme (2e helft der 2e eeuw), het Novatianisme (midden 3e eeuw) en het Donatisme (4e eeuw). Veel ernstiger was nog de scheuring, die langzamerhand tusschen de kerk in het Oosten en die in het Westen zich voltrok. Verschillende oorzaken droegen daartoe het hare bij: in de eerste plaats de afkeer tusschen Grieken en Latijnen, de naijver tusschen Constantinopel en Rome, de twist om de oppermacht tusschen de patriarchen en den paus.

Daarbij kwamen vele kleinere verschillen in leer en eeredienst, van welke het voornaamste bestond in de belijdenis der Grieksche kerk, dat de H. Geest in het Goddelijke wezen niet uitging van den Vader *en den Zoon* (filioque), gelijk het Westen leerde, maar alleen van den Vader. De scheiding, die nu en dan reeds voor een tijd tot stand kwam, kreeg in 1054 haar volledig beslag. De kerk in het Oosten, die zich bij voorkeur de orthodoxe noemt, omdat zij naar hare meening beter dan Rome aan de leer der oude kerk trouw is gebleven, leed groote verliezen door allerlei secten (Armenische Christenen; Nestorianen in Syrië; Thomas-Christenen in Perzië, Monophysitische Jakobieten in Syrië en Kopten in Egypte; Maronieten in den Libanon), die zich van haar afscheidden, en vooral ook door het Mohammedanisme, dat in 1453 zelfs meester van Constantinopel werd.

Daarentegen kreeg zij eene belangrijke aanwinst door de bekeering der Slaven, en bestaat zij thans nog als de orthodoxe kerk in Griekenland, Turkije, Rusland en in enkele kleine landen, zooals Bulgarije. Servië, Rumenië. In Rusland wordt echter haar bestaan door het optreden van vele talrijke en zeer uiteenloopende secten ondermijnd. Evenals de staat, verkeert er ook de kerk in eene zeer ernstige crisis.

In het Westen breidde de macht der katholieke kerk, onder leiding van de bisschoppen van Rome, van eeuw tot eeuw zich uit. Op een langen tijd van vervolging en smaad volgde na de bekeering van Keizer Constantijn tot het Christendom een tijd van rust, bevoorrechting en aanzien. Ofschoon de verwereldlijking hand over hand toenam, heeft de kerk toch ook in het tijdperk van Constantijns bekeering af tot aan de Reformatie toe zeer groote verdiensten zich verworven. Gelijk zij in de eerste eeuwen het Heidendom weerstond en overwon, zoo heeft zij ook later ijverig gearbeid aan de bekeering der volken en de beschaving van

Europa, de groote waarheden van het Christendom en de zelfstandigheid der kerk met prijzenswaardige standvastigheid gehandhaafd, en tot de ontwikkeling eener Christelijke kunst en wetenschap krachtig medegewerkt. Maar welke hare verdiensten ook waren, het kan kwalijk ontkend worden, dat zij bij haar uitbreiding en machtsontwikkeling meermalen in eene richting zich bewoog, die door het oorspronkelijk, apostolisch Christendom niet aangewezen was. Dat komt vooral in drieërlei opzicht uit.

Ten eerste heeft de katholieke kerk de traditie meer en meer verheven tot een zelfstandigen geloofsregel naast, boven en zelfs tegenover de H. Schrift. Tal van Roomsche leerstellingen en practijken, zooals bijv. de mis, het coelibaat voor de geestelijkheid, de vereering der heiligen, de onbevlekte ontvangenis van Maria enz. zijn met geen woord uit de Schrift te bewijzen, maar worden toch gehandhaafd op grond van de overlevering. Van deze overlevering heet het, dat zij alleen bevatten mag, „wat overal, altijd en door allen geloofd is", maar ten slotte wordt toch altijd door den paus uitgemaakt, of iets traditie is.

Daardoor wordt heel de verhouding van Schrift en Kerk bij Rome omgekeerd. De Schrift is niet noodzakelijk, doch alleen nuttig voor de kerk, maar de kerk is noodzakelijk voor de Schrift. Want de Schrift heeft geen gezag, dan door de kerk, die haar geloofwaardig verklaart; zij is onduidelijk in zichzelve en wordt eerst duidelijk door de uitlegging der kerk; zij gaat niet vooraf aan en is niet het fundament van de kerk, maar de kerk neemt de eerste plaats in en maakt ook den grondslag uit, waarop de Schrift rust. Al waren de profeten en apostelen de gave der inspiratie deelachtig, ook de paus geniet, wanneer hij „ex cathedra", in zijne pauselijke qualiteit spreekt, eene bijzondere ondersteuning en leiding des Geestes en is onfeilbaar. Zoo is de kerk dus genoegzaam in zich zelve, desnoods de Schrift kunnende missen; zij is de eenige, ware, volkomene middelares des heils; bezitster en uitdeelster in de sacramenten van alle weldaden der genade; *het* middel der genade bij uitnemendheid, de staat en het rijk Gods op aarde.

Ten tweede heeft de katholieke kerk de kern van het Evangelie, dat is, de vrije genade Gods, de rechtvaardigmaking des zondaars door het geloof alleen, zonder de werken der wet, zoo niet geheel verloren dan toch met zeer onzuivere bestanddeelen vermengd, en alzoo het onderscheid tusschen wet en Evangelie verward. Reeds in de eerste eeuwen komt deze verbastering van het oorspronkelijk Evangelie voor. Maar later nam zij toe en werd zij officiëel goedgekeurd. In den strijd tusschen Augustinus en Pelagius, die principiëel nog altijd voortduurt, heeft de Roomsche kerk vooral na de Hervorming meer en meer, niet in naam, maar metterdaad, voor den laatste partij gekozen. God geeft wel aan den mensch, die het Evangelie hoort, de *macht,* om zich te bekeeren

en in de bekeering te volharden. Maar het willen en volbrengen hangt van den mensch zelven af. Door goede werken moet hij zich den ingang tot het Koninkrijk Gods verwerven.

Die goede werken vallen bij Rome in twee groote groepen uiteen, in werken ter onderhouding van de gewone, voor allen geldende geboden, en in werken ter volbrenging van de door Christus aan die geboden nog toegevoegde raadgevingen (coelibaat, armoede en gehoorzaamheid). De eerste weg is goed, maar de tweede is beter, moeilijker doch ook korter en veiliger; gene is voor de leeken, deze voor de monniken en nonnen geschikt. Wie op dezen weg der goede werken wandelt, ontvangt van de kerk door middel van de sacramenten telkens zooveel genade, als hij zich heeft waardig gemaakt. Eindelijk komt hij, indien hij ten einde toe volhardt, niet reeds bij de wedergeboorte noch ook zelfs bij den dood, maar na een jarenlang verblijf in het vagevuur in het hemelrijk aan.

Ten derde heeft de katholieke kerk al spoedig een onderscheid tusschen geestelijkheid en leeken gemaakt. Niet de geloovigen in het algemeen, maar de geestelijken alleen zijn priesters in eigenlijken zin. En in den geestelijken stand zijn allengs ook weer allerlei onderscheidingen aangebracht.

In het Nieuwe Testament zijn de namen: ouderling en opziener, aanduiding van dezelfde ambtsdragers. Maar reeds in de tweede eeuw werd deze eenheid uit het oog verloren; de opziener (episcopus, bisschop) werd hoog boven de diakenen en ouderlingen (of presbyters, priesters) verheven en langzamerhand als een opvolger van de apostelen en als een bewaarder van de traditie beschouwd. Deze bisschoppen hebben domheeren, pastoors, kapelanen onder zich en hebben aartsbisschoppen, patriarchen en eindelijk den paus boven zich. In den paus, die op het Vaticaanconcilie te Rome in 1870 officiëel onfeilbaar werd verklaard, sluit deze gansche, wijdvertakte, kerkelijke hierarchie zich af. Hij is de „vader" (papa, paus) der gansche kerk, de „opperste priester", de opvolger van Petrus, de „plaatsvervanger van Christus", de hoogste wetgevende en rechtsprekende macht, die met behulp van een groot college van beambten (curie: kardinalen, praelaten, procuratoren, notariï enz.) de gansche kerk regeert.

Deze dwalingen, die met kleine afwijkingen begonnen zijn, hebben in den loop der eeuwen steeds grooter afmetingen aangenomen. Zij hebben zich ontwikkeld en ontwikkelen zich nog altijd voort in deze richting, dat de Christelijke, katholieke kerk van ouds hoe langer hoe meer overgaat in de Ultramontaansche, in de Roomsche (aan de gemeente te Rome onlosmakelijk gebondene), in de Pauselijke kerk, waarin Maria, de moeder van Christus, en de paus, de plaatsvervanger van Christus, den persoon en het werk van Christus steeds verder op den achtergrond dringen. De drie bovengenoemde dwalingen zijn eene verkorting van

en eene inbreuk op het profetisch, het priesterlijk, en het koninklijk ambt van Christus.

Deze verbastering der kerk is niet voortgeschreden zonder telkens optredend krachtig verzet. Vooral in de Middeleeuwen ontbrak het niet aan personen en richtingen, die verbetering wilden aanbrengen. Maar al deze bewegingen hebben toen weinig succes gehad; ten deele zijn ze stil voorbij gegaan, zonder veel vrucht na te laten; ten deele zijn zij ook gewelddadig onderdrukt en in bloed gesmoord. Ook tegenover de Hervorming in de zestiende eeuw zijn deze middelen tot onderdrukking en uitroeiïng aangewend, maar zij hebben toen niet gebaat. Dat kwam, omdat de tijden toen voor eene hervorming rijp waren. De kerk was in zoo diep godsdienstig en zedelijk verval, dat zij door haar eigen zonen niet meer vertrouwd werd; overal was er een besef, dat het zoo niet blijven kon, en een verlangen, dat er iets gebeuren mocht; en niet gering was het aantal van hen, die, bijvoorbeeld in Italië, met allen godsdienst en Christendom den spot dreven en tot volslagen ongeloof vervielen. Wat er zonder de Reformatie van de kerk terecht gekomen zou zijn, valt niet te zeggen; de Hervorming is ook voor de Roomsche kerk ten zegen geweest, gelijk zij het nog voor haar in deze dagen is.

Voorts was de Reformatie niet de eenige machtige beweging, die toen den nieuwen tijd aankondigde. Ze werd voorafgegaan, vergezeld en gevolgd door andere bewegingen, die ieder op haar terrein niet minder belangrijk waren. De uitvinding van de boekdrukkunst en van het buskruit, de opkomst van den vrijen burgerstand, de ontdekking van Amerika, de „wedergeboorte" der litteratuur en kunst, de nieuwe natuurwetenschap en wijsbegeerte — al deze gewichtige verschijnselen en gebeurtenissen waren teekenen van de ontwaking van het zelfbewustzijn, van den overgang uit de Middeleeuwen tot den nieuwen tijd.

En door al deze bewegingen werd de Reformatie, schoon van een eigen beginsel uitgaande en een eigen doel najagende, gedragen en gesteund.

En dan — wat niet het minste zegt — de Hervorming tastte bij haar verzet tegen de Roomsche kerk het kwaad in den wortel aan. Zij was niet met eene uitwendige verbetering in de vormen tevreden, maar wilde, dat de *oorzaak* voor het bederf zou weggenomen worden. Daartoe had zij natuurlijk een vast uitgangspunt, een betrouwbaren maatstaf, een positief beginsel van noode. En dat vond zij, tegenover de overleveringen der Roomsche kerk, in het *woord* van Christus, dat geloofwaardig was in en om zichzelve, noodzakelijk voor het leven en het welzijn der kerk maar ook volkomen genoegzaam en duidelijk; tegenover de goede werken, waaraan Rome de zaligheid bond, in het *werk* van Christus, dat volmaakt was en geen aanvulling van menschen behoefde; en tegenover

den paus, die de onfeilbare plaatsvervanger van Christus beweerde te zijn, in den *Geest* van Christus, die in de gemeente is uitgestort en alle kinderen Gods in de waarheid leidt.

Tot dit positief beginsel kwam de Hervorming niet door wetenschappelijk onderzoek en nadenken, maar door de ervaring van het schuldbeladen hart, dat ten slotte alleen in Gods vrije genade verzoening en vergeving vond. De Hervorming was geen wijsgeerige, geen wetenschappelijke, maar eene godsdienstig-zedelijke beweging. Velen sloten zich bij haar aan, gelijk het bij elke scheiding en scheuring toegaat, uit onzuivere en onedele beweegredenen; maar haar kern werd gevormd door de vermoeiden en beladenen, die zuchtten onder Rome's druk en nu weer rust voor hunne zielen gevonden hadden aan de voeten des Heilands.

Bij deze ervaring der schuldvergiffenis bleef Luther staan. Het was hem genoeg, dat hij „een genadigen God" gevonden had. Wel zag hij nu van uit dit standpunt, dat hij ingenomen had, veel vrijer en ruimer over heel de wereld heen, dan de Roomsche Christen, bij wien het natuurlijke altijd het karakter van het profane draagt; maar rustend in de rechtvaardigmaking, die hij door het geloof alleen verkregen had, liet hij al het wereldlijke, kunst en wetenschap, staat en maatschappij aan eigen lot over. De Luthersche Hervorming beperkte zich tot het herstel van het predikambt. Toen zij uit de Schrift het antwoord gevonden had op de vraag: hoe wordt de mensch zalig? toen zag zij van verderen arbeid af.

Voor Zwingli en Calvijn, die de reformatie in Zwitserland ter hand namen, begon daarmede echter de arbeid eerst. Ook zij kwamen tot hervorming, niet door verstandelijke redeneering, maar door de ervaring van zonde en genade, van schuld en verzoening. Doch deze ervaring was wel hun uitgangspunt, maar niet hun eind- en rustpunt. Vandaar drongen zij dieper door en gingen zij verder terug. Achter de genade Gods, die in de schuldvergiffenis openbaar wordt, ligt de souvereiniteit Gods, het oneindige en aanbiddelijke wezen Gods met al zijne deugden en volmaaktheden. Als God souverein was in het werk der zaligheid, dan was Hij dat altijd en overal, in de schepping zoowel als in de herschepping. Als Hij Koning geworden was in het hart, dan moest Hij het ook zijn in het hoofd en de hand, in het huisgezin en de werkplaats, in den staat en de maatschappij, in de wetenschap en de kunst. De vraag was niet genoeg: hoe wordt de mensch zalig? maar ze moest herleid worden tot deze andere, hoogere, diepere, allesomvattende: hoe komt God tot zijne eer? En vandaar, dat voor Zwingli en nog meer voor Calvijn, toen zij vrede voor hun hart gevonden hadden in het bloed des kruises, de arbeid der reformatie eerst begon. Om zoo te zeggen, lag de gansche wereld voor hen open, niet om ze aan eigen lot over te laten, maar om ze te doordringen en te heiligen door het Woord van

God en het gebed. Zij begonnen in hun naaste omgeving, met de kerk en de stad hunner inwoning; en zij herstelden niet alleen het predikambt, maar ook den eeredienst en de tucht; niet alleen het godsdienstig leven op den Zondag, maar ook het burgerlijk en maatschappelijk leven in de dagen der week; niet alleen het private leven van den burger, maar ook het publieke leven van den staat. En vandaar breidde hunne reformatie tot andere landen zich uit. De Luthersche Hervorming beperkte zich in hoofdzaak tot Duitschland en Denemarken, Zweden en Noorwegen. Maar de Hervorming van Calvijn vond ingang in Italië en Spanje, Hongarije en Polen, Zwitserland en Frankrijk, België en Nederland, Engeland en Schotland, in Amerika en Canada. Als zij niet door de „contra-reformatie" der Jezuïten in vele landen ware tegengewerkt, teruggedrongen, uitgeroeid, zou zij aan Rome's wereldheerschappij voor goed een einde hebben gemaakt.

Dat heeft zoo niet mogen zijn. De Hervorming werd van den aanvang af bestreden door Rome's kerk, die op het concilie van Trente welbewust zich tegenover haar stelde en voortschreed op den ingeslagen weg. Zij verzwakte zichzelve door inwendige verdeeldheid en eindelooze twisten. En naast haar traden nog in dezelfde zestiende eeuw het Socinianisme en het Anabaptisme op, die beiden van dezelfde grondgedachte uitgingen, van de onverzoenbare tegenstelling n.l. tusschen natuur en genade, en daarom òf de genade aan de natuur, òf de natuur aan de genade ten offer brachten. Dezelfde tegenstelling ,tusschen schepping en herschepping, tusschen het menschelijke en het goddelijke, tusschen de rede en de openbaring, tusschen de aarde en den hemel, tusschen humaniteit en Christendom, of hoe men de leden der tegenstelling verder noemen moge, dezelfde tegenstelling werkte ook later en tot op den huidigen dag door. Bij de scheidingen en scheuringen, die in de zestiende eeuw reeds plaats vonden, bleef het niet. Elke volgende eeuw vermeerderde haar aantal. De zeventiende eeuw gaf het aanzijn aan het Remonstrantisme in Nederland, het Independentisme in Engeland, het Piëtisme in Duitschland. In de achttiende eeuw kwamen daar het Herrnhuttisme, het Methodisme en het Swedenborgianisme bij en werden alle kerken door den vloedgolf van het Deïsme overstroomd. Na de Fransche Revolutie, in het begin der negentiende eeuw, had er eene machtige godsdienstige ontwaking plaats in Roomsche en Protestantsche kerken. Maar desniettemin namen de scheidingen nog altijd toe: Darbysme en Irvingianisme, Mormonisme en Spiritisme en allerlei andere secten brokkelen de kerken af, die zelve dikwerf innerlijk door een geest van twijfel en onverschilligheid worden verzwakt en verteerd. En buiten de kerken organiseert zich de macht van het monisme in materialistischen of pantheïstischen vorm tot een laatsten, doodelijken aanval op heel het Christelijk geloof.

Op de eenheid en algemeenheid der kerk van Christus schijnt alzoo alle hoop verloren te zijn. Van de ruim 1500 millioen menschen, die naar gewone schatting op de aarde wonen, zijn er ongeveer 10 millioen Joden, 175 millioen Mohammedanen, 214 millioen Brahmanen, 120 millioen Buddhisten, 300 millioen Kongfutseanen, 140 millioen Shintoïsten, 173 millioen Polytheïsten. De Christenen maken al te zamen nog maar een derde gedeelte van de inwoners der aarde uit, n.l. ongeveer 534 millioen, en zijn onderling weer in 254 millioen Roomschen, 106 millioen Griekschen, 165 millioen Protestanten, en in velerlei andere groepen en secten verdeeld.

Daar is één troost — Christus vergadert de zijnen uit alle geslachten en talen, uit alle volken en natiën; Hij zal ze allen toebrengen en zij zullen zijne stemme hooren. En het zal worden ééne kudde, één Herder, Joh. 10 : 16.

IX.

HET WEZEN GODS.

TOT dusver hebben wij het karakter der openbaring besproken, welke God ons in zijne genade geschonken heeft, en de wijze beschreven, waarop die openbaring tot stand kwam en in de Heilige Schrift, onder de opvoedende leiding der belijdenis, tot onze kennis werd gebracht. Thans hebben wij den inhoud dier openbaring uiteen te zetten en in eene geregelde orde aan te wijzen, wat wij voor ons verstand en hart, voor ons bewustzijn en leven aan die openbaring te danken hebben. Terwijl wij, om zoo te zeggen, eerst het gebouw der openbaring van buiten bezagen en een indruk ontvingen van den stijl, waarin het opgetrokken was, treden wij thans het heiligdom zelf binnen en slaan de schatten van wijsheid en kennis gade, welke daarin voor onze oogen liggen uitgestald.

Het spreekt echter vanzelf, dat wij den rijken inhoud dezer openbaring op onderscheidene manieren kunnen ontwikkelen en hare deelen in eene verschillende orde voor onzen geest kunnen laten voorbijgaan. Wij behoeven deze niet alle te bespreken, maar vestigen toch even op twee methoden of wijzen de aandacht, waarop de stof der Christelijke geloofsleer behandeld kan worden en ook menigmaal behandeld is.

In de eerste plaats kunnen wij ons tot den Christen wenden, die met een waar geloof des harten den inhoud der openbaring in zich op-

genomen heeft, en hem vragen, langs welken weg hij tot de kennis der waarheid gekomen is, in welke stukken deze kennis bestaat, en welke vrucht deze kennis voor zijn bewustzijn en leven heeft voortgebracht. Dit is het standpunt, waarop onze Heidelberger Catechismus zich plaatst. De Christen is daarin aan het woord, en deze geeft breedvoerig en helder rekenschap van den eenigen troost, die in leven en sterven zijn deel is, en van de verschillende stukken, welke noodig zijn te weten, opdat men in dezen troost zaliglijk leven en sterven moge. Dit is eene schoone methode van behandeling, welke voor een practisch leerboek warme aanbeveling verdient. Zij heeft onderscheidene voordeelen; zij brengt de waarheid rechtstreeks in verband met heel het Christelijk leven, bewaart voor schoolsche redeneeringen en ijdele bespiegelingen, en toont bij ieder leerstuk aan, wat een menschenkind daaraan heeft voor zijn hoofd en zijn hart. Wat nut en troost schenkt het u, dat gij dit alles gelooft? Dat ik in Christus voor God rechtvaardig ben en een erfgenaam des eeuwigen levens.

Doch er is nog eene andere orde, waarin de waarheden des geloofs behandeld kunnen worden. Wij kunnen ons niet alleen tot den Christen wenden, om hem op onze vragen te laten antwoorden, wat hij gelooft. Maar wij kunnen ook zelven op het standpunt van den Christen ons plaatsen, en dan uit de Schrift ons zelven en anderen rekenschap trachten te geven van den inhoud van ons geloof. Dan laten wij de ontwikkeling van onze belijdenis niet bepaald worden door de vragen, die ons daarnaar worden gedaan en waarop onzerzijds dan naar gelang der vragen geantwoord wordt.

Maar wij zetten dan zelven in stelligen zin uiteen, wat de inhoud is van ons geloof. Wij letten dan niet zoozeer op de orde, waarin wij allengs tot kennis der waarheid zijn gekomen; doch wij trachten op te sporen, welke orde er voorwerpelijk in de waarheden des geloofs zelve aanwezig is, hoe *zij* onderling samenhangen, en wat er het allesbeheerschend beginsel van uitmaakt. Deze orde is het, welke in onze Nederlandsche Geloofsbelijdenis gevolgd wordt; ook daarin is de Christen aan het woord, maar hij wacht niet op de vragen, welke hem worden voorgelegd, doch zet zelf den inhoud van zijn geloof uiteen; hij gelooft met het hart en belijdt met den mond, wat God in zijn Woord en door zijn Geest tot de gemeente zegt.

Deze beide wijzen van behandeling staan natuurlijk niet vijandig tegenover elkaar en sluiten elkander niet uit, maar zij vullen de eene de andere aan en zijn beide van groote waarde. Voor de Gereformeerde kerken en niet minder voor de Gereformeerde scholen is het een onwaardeerbaar voorrecht, dat wij naast de Geloofsbelijdenis den Catechismus en naast den Catechismus de Belijdenis bezitten. Het voorwerpelijke en het onderwerpelijke, het theologische en het anthropologische stand-

punt zijn daardoor vereenigd; hoofd en hart zijn er door verzoend; de waarheid Gods is een zegen voor ons bewustzijn en voor ons leven beide.

Dat deze beide manieren, om den inhoud der openbaring te ontwikkelen, niet tegenover elkander staan, maar elkander aanvullen en in evenwicht houden, wordt ten overvloede daardoor bewezen, dat niet alleen in den Catechismus, maar evenzeer in de Geloofsbelijdenis de Christen aan het woord is, en niet de Christen op zichzelf genomen en van anderen afgezonderd, maar de Christen in gemeenschap met al zijne broeders en zusters. Het is de gemeente, die zichzelve uitspreekt. Wij gelooven *allen* met het hart en belijden met den mond — zoo begint de Nederlandsche Geloofsbelijdenis, zoo gaat zij voort en zoo eindigt zij. En dan nog, boven haar staat dit veelzeggende opschrift: Ware Christelijke Belijdenis, inhoudende de hoofdsom der leer van God en *van de eeuwige zaligheid der zielen.*

Deze twee, de leer van God en de leer van de eeuwige zaligheid der zielen, vormen geen twee zelfstandige stukken, die niets met elkander te maken hebben, maar zij zijn onafscheidelijk verbonden; de leer van God is tevens eene leer van de eeuwige zaligheid der zielen en deze laatste sluit wederom de eerste in. De kennis Gods in het aangezicht van Jezus Christus, zijnen Zoon, is het eeuwige leven, Joh. 17 : 3.

Deze kennis Gods is toch van de kennis, welke wij in het dagelijksche leven of in de scholen van onderwijs en wetenschap verwerven, niet in graad doch in wezen onderscheiden. Zij is eene geheel eigensoortige kennis; in beginsel, voorwerp en vrucht van elke andere kennis verschillend, gelijk wij in de tweede paragraaf breeder hebben uiteengezet. Zij is eene zaak van het hoofd en van het hart beide. Zij maakt ons niet „geleerder", althans niet in de eerste plaats, maar zij maakt ons wijzer, beter, gelukkiger. Zij maakt ons *zalig,* en schenkt ons *eeuwig* leven, niet eerst hiernamaals, doch ook reeds hier op aarde. De drie stukken, die ons noodig zijn te weten, strekken niet alleen, om ons eenmaal zaliglijk te doen *sterven,* maar ook om ons van stonde aan hier op aarde zaliglijk te doen *leven.*

Die in den Zoon gelooft, *heeft* het eeuwige leven, Joh. 3 : 36. Zalig *zijn* de reinen van hart; zij zijn het reeds hier op aarde, al is het ook door de belofte, dat zij hierna God zullen zien, Matth. 5 : 7; zij werden naar de hope zalig, Rom. 8 : 24.

Maar als wij zoo het beginsel des eeuwigen levens in ons hart ontvangen hebben, dan kan het niet anders, of wij verlangen altijd meer te kennen van Hem, die ons dat leven schonk. Uit ons zelven zien wij dan allengs en altijd meer op tot Hem, die de fontein van onze zaligheid is. Van den troost, dien wij genieten in ons hart, van het nut en de

vrucht, welke de kennis Gods voor onzen eigen persoon en voor ons leven afwerpt, gaan wij altijd verder terug tot de aanbidding van het Eeuwige Wezen. Wij komen dan steeds meer tot het inzicht, dat God niet om ons bestaat, maar dat wij bestaan om Hem. Onze zaligheid wordt ons niet onverschillig, maar zij wordt een middel voor zijne heerlijkheid. De kennis Gods schonk ons het leven, maar het leven leidt ons tot zijne kennis terug, in God vinden wij al ons heil en al onze eere. Hij wordt het voorwerp van onze aanbidding, de inhoud van ons lied, de kracht van ons leven. Uit God, door God en tot God alle dingen — dat wordt de keuze van ons hart en de leuze van ons handelen. Wij zelven en alle schepselen rondom ons heen worden middelen voor zijne heerlijkheid. De waarheid, welke wij eerst vooral liefhebben, omdat zij ons het leven schonk, wordt ons daarna meer en meer om zichzelve dierbaar, om hetgeen zij aangaande het Eeuwige Wezen ons openbaart en kennen doet. De gansche leer des geloofs, in haar geheel en in al hare deelen, wordt eene verkondiging van Gods lof, eene uitspreiding van zijne deugden, eene verheerlijking van zijn Naam. De Catechismus leidt ons heen tot de Geloofsbelijdenis.

Indien wij echter eenigermate trachten in te denken, wat het zegt, dat wij, arme, zwakke, zondige schepselen, *God* kennen, die het Oneindige, Eeuwige Wezen is, dan maakt een diepe eerbied en eene heilige schuchterheid zich meester van ons gemoed. Is het dan waarlijk mogelijk, dat er in het verduisterd bewustzijn van het schuldig menschenkind een lichtstraal valt van Hem, den welken geen mensch gezien heeft noch zien kan, die woont in een ontoegankelijk licht, 1 Tim. 6 : 16, die louter licht is zonder duisternis? 1 Joh. 1 : 5.

Daar zijn er velen geweest en ze zijn er nog, die op deze vraag een ontkennend antwoord hebben gegeven. Maar deze ontkenning van de kenbaarheid Gods kan uit tweeërlei, zeer onderscheiden, stemming bij den mensch voortkomen. Tegenwoordig is zij bij velen de slotsom van eene zuiver verstandelijke, afgetrokken-wetenschappelijke redeneering.

Men zegt dan, dat de kennis van 's menschen verstand tot de waarneembare verschijnselen beperkt is, en dat het eene tegenstrijdigheid is, om eenerzijds aan God persoonlijkheid, bewustzijn, wil toe te schrijven, en dan toch andererzijds te zeggen, dat Hij oneindig, eeuwig, volstrekt-onafhankelijk is.

Hiertegen kunnen wij gereedelijk opmerken, dat er inderdaad geen kennis van God bij den mensch bestaan kan, tenzij God zich op eene algemeene wijze, in natuur en geschiedenis, of ook op eene bijzondere wijze, door den Zoon, aan ons geopenbaard hebbe. Indien God zich echter geopenbaard heeft, spreekt het vanzelf, dat Hij ook in diezelfde mate, als Hij zich geopenbaard heeft, gekend kan worden. Maar als men zou willen beweren, dat Hij zich ook op geenerlei wijze en door

geen enkel middel geopenbaard heeft, dan zou dit hierop neerkomen, dat de wereld eeuwig naast en onafhankelijk van God had bestaan, dat Hij daarin en daardoor zich niet kòn openbaren. En dan zou eruit volgen, dat wij nooit meer over God moesten spreken, wijl dit woord niets meer dan een klank is, zonder eenigen grond in de werkelijkheid. Het zoogenaamde agnoticisme (de leer van de onkenbaarheid Gods) staat practisch met het atheïsme (de loochening van het bestaan Gods) gelijk.

Maar de ontkenning van de kenbaarheid Gods kan ook voortkomen uit een diep besef van eigen kleinheid en nietigheid en uit een daarmede gepaard gaand diep gevoel van Gods oneindige grootheid en allesoverweldigende majesteit. In dezen zin is de erkentenis: wij weten niets, de kennis is ons te wonderbaar, de belijdenis van alle vromen geweest. Bij de vaders en leeraars der kerk komt menigmaal de uitdrukking voor, dat zij, over God nadenkende, ten slotte veel beter kunnen zeggen, wat Hij niet, dan wat Hij wèl is. Calvijn vermaant ergens zijne lezers, om toch niet door eigen kracht aan God de verborgenheden te willen ontrooven, die de vatbaarheid van ons zwak verstand ver te boven gaan. En dichters, als bijvoorbeeld Vondel en Bilderdijk, hebben dikwerf deze allesovertreffende grootheid Gods op de verhevenste wijze bezongen in hun lied.

Al kan deze ootmoedige belijdenis van Gods verheven majesteit en 's menschen nietigheid nu ook in zekeren zin eene ontkenning van de kenbaarheid Gods genoemd worden, toch verdient het ter vermijding van misverstand de voorkeur, om in overeenstemming met de H. Schrift tusschen de begrijpelijkheid en de kenbaarheid Gods onderscheid te maken. Er is toch geen boek ter wereld, dat, in dezelfde mate en op dezelfde wijze als de H. Schrift, eenerzijds de volstrekte verhevenheid Gods boven alle schepsel, en aan den anderen kant tegelijk het innig verband en de nauwe verwantschap tusschen het schepsel en zijn Schepper staande houdt.

Reeds op de eerste bladzijde des Bijbels treedt ons de volstrekte verhevenheid Gods boven al zijne schepselen tegemoet. Zonder moede of mat te worden, brengt Hij enkel en alleen door zijn woord de gansche wereld voort. Door het Woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door den Geest zijns monds al hun heir, Ps. 33 : 6. Hij spreekt en het is er: Hij gebiedt, en het staat er, Ps. 33 : 9. Hij doet naar zijnen wil met het heir des hemels en de inwoners der aarde, en er is niemand, die zijne hand afslaan, of tot Hem zeggen kan: wat doet Gij? Dan. 4 : 35. De volkeren zijn geacht als een druppel van eenen emmer en als een stofken van de weegschaal. Zie, Hij werpt de eilanden henen als dun stof. De Libanon is niet genoegzaam om te branden, en zijn gedierte is niet genoegzaam ten brandoffer. Alle volkeren zijn als niets voor Hem, en zij worden bij Hem geacht minder dan niet en ijdelheid. Bij niemand

is Hij te vergelijken, en geen gelijkenis is op Hem toe te passen, Jes. 40 : 15—18. Wie mag in den hemel tegen den Heere geschat worden? Wie is den Heere gelijk onder de kinderen der sterken? Ps. 89 : 7. Er is geen naam, waarmede Hij naar waarheid genoemd kan worden; Zijn naam is wonderlijk, Gen. 32 : 29, Richt. 13 : 18, Spr. 30 : 4. Als de Heere Job uit een onweder toespreekt en de grootheid zijner werken voor Hem uitspreidt, buigt deze ootmoedig het hoofd en zegt: zie, ik ben te gering, wat zoude ik U antwoorden; ik leg mijne hand op mijnen mond, Job 39 : 37. God is groot en wij begrijpen het niet, Job 36 : 26. De kennis is ons te wonderbaar, zij is hoog, wij kunnen er niet bij, Ps. 139 : 6.

En toch, diezelfde hooge en verhevene God staat tot al zijne schepselen, ook de kleinste en geringste, in zeer innige betrekking. De Schrift geeft geen afgetrokken Godsbegrip, gelijk de wijsbegeerte dat doet, maar zij stelt den waarachtigen, levenden God voor onze oogen en doet Hem ons zien in al de werken zijner handen. Hef uwe oogen omhoog, en ziet, wie al deze dingen geschapen heeft. Alles is geschapen door zijne hand; alles is voortgebracht naar zijn wil en raad; alles wordt onderhouden door zijne kracht. Daarom draagt alles ook het stempel zijner deugden, het kenmerk van zijne goedheid, wijsheid, macht. En onder alle schepselen is de mensch geschapen naar zijn beeld en gelijkenis; hij alleen heet Gods geslacht, Hand. 17 : 28.

Om deze innige betrekking kan Hij ook naar zijne schepselen genoemd worden en mag er van Hem op menschelijke wijze gesproken worden. Dezelfde Schrift, die op de verhevenste wijze Gods onvergelijkelijke grootheid en majesteit schildert, spreekt tegelijk van Hem in gelijkenissen en beelden, die tintelen van leven. Zij spreekt van zijne oogen en ooren, handen en voeten, mond en lippen, hart en ingewanden. Zij schrijft hem allerlei deugden toe, van wijsheid en kennis, wil en macht, gerechtigheid en barmhartigheid, en kent Hem ook aandoeningen toe van vreugde en smart, vrees en verdriet, ijver en jaloerschheid, berouw en toorn, haat en wraak. Zij gewaagt van zijn onderzoeken en denken, hooren en zien, rieken en proeven, zitten en opstaan, bezoeken en verlaten, herinneren en vergeten, zegenen en kastijden enz. En zij vergelijkt Hem bij een zon en een licht, een fontein en sprinkader, een rotssteen en schuilplaats, een rondas en beukelaar, een leeuw en een arend, een held en een krijgsman, een kunstenaar en een bouwmeester, een koning en rechter, een landman en herder, een man en een vader. Alles, wat in de gansche wereld voor den mensch te vinden is aan ondersteuning en bescherming en hulp, dat is oorspronkelijk en volmaakt en overvloeiend in God te vinden. Uit Hem wordt alle geslacht in den hemel en op de aarde genoemd, Ef. 3 : 15. Hij is de „Zon des zijns", en alle schepselen zijn „zijne vergankbare stralen".

In de kennis van God komt het er nu altijd op aan, om deze beide

groepen van uitspraken aangaande het Goddelijk wezen gelijkelijk vast te houden en tot haar recht te doen komen. Indien wij de volstrekte verhevenheid Gods boven al zijne schepselen prijs geven, vervallen wij tot polytheïsme (Heidensch veelgodendom), of pantheïsme (algodendom), die onderling, ook blijkens de historie, nauw verwant zijn en licht in elkander overgaan.

En indien wij de verwantschap Gods aan zijn schepsel laten varen, stranden wij op de klip van het deïsme (geloof aan één God, zonder openbaring), of atheïsme (de loochening van het bestaan Gods), die evenzoo in verschillende trekken met elkander overeenkomen. De Schrift houdt beide vast, en de Christelijke theologie volgde haar voetspoor. God heeft eigenlijk geen enkelen naam, waarmede wij Hem naar waarheid noemen kunnen, en Hij noemt zichzelf en laat zich noemen door ons met vele, vele namen. Hij is de oneindig verhevene en tegelijk de levende, de met al zijne schepselen meelevende God. Zijn deugden zijn in zeker opzicht alle onmededeelbaar, en in een ander opzicht alle mededeelbaar. Voor ons verstand is dit niet te doorgronden. Een adaequaat (gelijkwaardig) Godsbegrip is er niet. Eene definitie, eene bepaling, die aan zijn wezen beantwoordt, is er van God niet te geven. Een naam, die ten volle uitdrukt, wat Hij is, kan er niet gevonden worden. Maar het een strijdt met het ander niet. Juist omdat God de Hooge en de Verhevene is en in de eeuwigheid woont, woont Hij ook bij dien, die van een verbrijzelden en nederigen geest is, Jes. 57 : 15. God openbaarde zich niet, opdat wij uit zijne openbaring een wijsgeerig Godsbegrip zouden samenstellen, maar opdat wij Hem, den waarachtigen, levenden God, als onzen God aannemen, erkennen en belijden zouden. Voor de wijzen en verstandigen zijn deze dingen verborgen, maar aan de kinderkens worden zij geopenbaard, Matth. 11 : 25.

De kennis, welke wij langs dezen weg van God verkrijgen, is daarom eene kennis des geloofs; zij is niet adaequaat, niet aan Gods wezen gelijkwaardig, want God is oneindig verheven boven al zijne schepselen; zij is ook niet bloot symbolisch, dat wil zeggen, ingekleed in uitdrukkingen, die willekeurig door ons gevormd zijn en hoegenaamd niet aan de werkelijkheid beantwoorden; maar zij is ectypisch [1]) of analogisch [2]), omdat zij rust op de gelijkenis en verwantschap, die er, in weerwil van Gods volstrekte verhevenheid, toch tusschen Hem en al de werken zijner handen bestaat. De kennis, welke God ons in natuur en Schrift van zichzelven verschaft, is beperkt, eindig, stukwerk, maar ze is toch zuiver en waar. Zóó is God, als Hij in zijn Woord, bepaaldelijk dan in en door Christus, zich heeft geopenbaard; en zóó is Hij ook alleen die God, welken ons hart behoeft.

[1]) Van ectype = afdruksel.
[2]) Van analogie = overeenkomst of gelijkvormigheid.

De poging, om bij de leer van God al de gegevens der H. Schrift in aanmerking te nemen en dus zoowel zijne verhevenheid boven als zijne verwantschap aan het schepsel te handhaven, leidde in de Christelijke kerk reeds vroeg tot de onderscheiding van twee groepen van eigenschappen in het Goddelijk Wezen. Die twee groepen werden van oudsher wel met verschillende namen aangeduid, en nog spreekt de Roomsche theologie liefst van negatieve en positieve (ontkennende en stellige), de Luthersche van quiescente en operatieve (rustende en werkende) en de Gereformeerde van onmededeelbare en mededeelbare eigenschappen. Maar in het wezen der zaak komt de indeeling toch bij allen op het zelfde neer. Zij heeft altijd de strekking, om zoowel de transcendentie (Gods onderscheidenheid van en verhevenheid boven de wereld) als de immanentie Gods (zijne gemeenschap met en zijne inwoning in de wereld) te handhaven. De Gereformeerde benamingen van onmededeelbare en mededeelbare eigenschappen doen deze strekking nog duidelijker uitkomen dan die, welke bij de Roomschen en de Lutherschen in gebruik zijn. De handhaving van de eerstgenoemde eigenschappen bewaart ons voor het polytheïsme (Heidensch veelgodendom), en pantheïsme (algodendom); en de handhaving van de tweede groep behoedt ons voor het deïsme (geloof aan één God, zonder openbaring), en het atheïsme (de loochening van het bestaan Gods).

Er is geen overwegend bezwaar, al zijn al onze benamingen gebrekkig, om de Gereformeerde indeeling te blijven gebruiken. Alleen hebben wij dan wel te bedenken, dat de beide groepen van onmededeelbare en mededeelbare eigenschappen niet los en gescheiden naast elkander staan. Natuurlijk kunnen wij ze niet beide tegelijk behandelen en moeten wij de eene wel vóór de andere bespreken. Maar de bedoeling met de indeeling is toch deze, dat wij het ons altijd recht voor den geest zouden stellen, dat God al zijne mededeelbare eigenschappen bezit op eene volstrekte wijze, in eene oneindige en dus onmededeelbare mate. Gods kennis, wijsheid, goedheid, gerechtigheid enz. hebben wel eenige trekken van overeenkomst met diezelfde deugden in schepselen, maar zij zijn Gode eigen op eene onafhankelijke, onveranderlijke, eeuwige, alomtegenwoordige, eenvoudige, in één woord volstrekt-Goddelijke wijze. Daarom kunnen wij bij schepselen wel onderscheid maken tusschen hun wezen en hunne eigenschappen; een mensch kan zijn arm en zijn been, kan zelfs in slaap of krankheid zijn bewustzijn verliezen, zonder dat hij ophoudt mensch te zijn.

Maar bij God is dat niet mogelijk. Zijne eigenschappen vallen met zijn wezen saam. Elke eigenschap is zijn wezen. Hij is niet alleen wijs en waar, goed en heilig, rechtvaardig en barmhartig. Maar Hij is de wijsheid, de waarheid, de goedheid, de heiligheid, de rechtvaardigheid, de barmhartigheid zelve, en dus ook de oorsprong en fontein van alwat

aan die deugden in schepselen aanwezig is. Hij *is* alles, wat Hij *heeft*, en de bron van alles, wat schepselen hebben; de overvloedige fontein van alle goeden.

Onder de onmededeelbare eigenschappen zijn dus die deugden of volmaaktheden Gods te verstaan, welke te kennen geven, dat alles wat in God is, bij Hem op volstrekt-Goddelijke wijze bestaat, dus in eene mate, welke voor mededeeling aan schepselen niet vatbaar is. Deze groep van eigenschappen handhaaft de volstrekte verhevenheid en onvergelijkelijkheid Gods en vindt in den naam Elohim, God, hare duidelijkste vertolking. Wel is waar wordt de naam van God ook op schepselen toegepast; niet alleen spreekt de H. Schrift van de afgoden der Heidenen soms als goden, bijvoorbeeld als ze ons verbiedt, andere goden voor ons aangezicht te hebben, Exod. 20 : 3; zij noemt Mozes ook een God voor Aaron, Exod. 4 : 16, en voor Pharao, Exod. 7 : 2; zij duidt de rechters als Goden aan, Ps. 82 : 1, 6, en Christus beroept zich daarop tot zijne zelfverdediging, Joh. 10 : 33—35.

Maar dit spraakgebruik is overdrachtelijk en afgeleid. De naam van God komt oorspronkelijk en wezenlijk alleen aan God toe. Met dien naam verbinden wij altijd het denkbeeld van eene wel persoonlijke, maar toch boven alle schepselen verhevene, oneindige macht. God alleen is God.

Als zoodanig komen Hem de onmededeelbare eigenschappen toe. Zij zijn Hem alleen eigen, komen in geen schepsel voor en kunnen zelfs niet aan eenig schepsel worden medegedeeld. Want alle schepselen zijn afhankelijk, veranderlijk, samengesteld, aan tijd en ruimte onderworpen. Maar God is *onafhankelijk,* zoodat Hij door niets, alles in volstrekten zin door Hem wordt bepaald, Hand. 17 : 25, Rom. 11 : 36; *onveranderlijk,* zoodat Hij eeuwig dezelfde blijft en alle omkeering valt aan den kant van het schepsel en in de verhouding, waarin dit schepsel zich stelt tegenover Hem, Jak. 1 : 17; *eenvoudig,* zoodat Hij van alle samenstelling van geest en stof, denken en uitgebreidheid, wezen en eigenschappen, verstand en wil enz. volkomen vrij is en alles *is* wat Hij *heeft,* louter waarheid, leven en licht, Ps. 36 : 10, Joh. 5 : 26, 1 Joh. 1 : 5; *eeuwig,* zoodat Hij boven allen tijd verheven is en toch elk moment des tijds met zijne eeuwigheid doordringt, Ps. 90 : 2; *alomtegenwoordig,* zoodat Hij verheven is boven alle ruimte en toch ieder punt der ruimte draagt met zijne almachtige en alomtegenwoordige kracht, Ps. 139 : 7, Hand. 17 : 27, 28.

In den nieuweren tijd zijn er niet weinigen, die aan deze onmededeelbare eigenschappen alle waarde voor het religieuze leven ontzeggen en er niets dan metaphysische (bovennatuurlijke) afgetrokkenheden in zien. Maar het tegendeel wordt daardoor bewezen, dat het prijsgeven van deze eigenschappen terstond de deur openzet voor het pantheïsme (algodendom), en voor het polytheïsme (Heidensch veelgodendom).

Als God niet onafhankelijk en onveranderlijk, eeuwig en alomtegenwoordig, eenvoudig en vrij van alle samenstelling is, wordt Hij tot het schepsel neergetrokken en met de wereld in haar geheel of met eene van hare krachten vereenzelvigd. Het aantal neemt dan ook bij den dag toe van hen, die den God der openbaring inruilen voor de immanente wereldkracht of ook aan het polytheïsme (het Heidensch veelgodendom) de voorkeur geven boven de belijdenis van den éénen, waarachtigen God. Met de onmededeelbare eigenschappen hangt onlosmakelijk de *eenheid* en de *eenigheid* Gods samen, Deut. 6 : 4, Mark. 12 : 29, Joh. 17 : 3. Alleen dan is God de eene en de eenige God, wanneer niemand of niets boven, naast of onder Hem zijn kan, wat Hij is. En dan ook alleen, wanneer Hij onafhankelijk en onveranderlijk, eeuwig en alomtegenwoordig is, kan Hij zijn de God van ons onvoorwaardelijk geloof, van ons volstrekt vertrouwen, van onze volkomene zaligheid.

Maar dit is waar, aan deze onmededeelbare eigenschappen hebben wij niet genoeg. Wat zou het ons baten te weten, dat God onafhankelijk en onveranderlijk, eeuwig en alomtegenwoordig is, indien wij daarbij de kennis moesten ontberen, dat Hij barmhartig en genadig is, en groot van goedertierenheid? De onmededeelbare eigenschappen lichten ons wel in over de *wijze,* waarop alwat in God is, in Hem bestaat; maar zij laten ons in het duister ten aanzien van den *inhoud* van het Goddelijk Wezen. Doch nu komen daarbij de mededeelbare eigenschappen; en zij zeggen ons, dat die God, die zoo oneindig hoog en verheven is, toch ook in al zijne schepselen inwoont, aan al zijne schepselen verwant is en al die deugden bezit, welke in afgeleide en beperkte wijze ook aan schepselen eigen zijn. Hij is niet alleen een God van verre, maar ook van nabij. Hij is niet alleen onafhankelijk en onveranderlijk, eeuwig en alomtegenwoordig, maar ook wijs en machtig, rechtvaardig en heilig, genadig en barmhartig. Hij is niet alleen Elohim, Hij is ook Jehovah.

Gelijk de onmededeelbare eigenschappen meer in den naam Elohim, God, hare uitdrukking vinden, zoo staan de mededeelbare eigenschappen meer in den naam Jehovah op den voorgrond. De afleiding en de oorspronkelijke beteekenis van dezen naam is ons onbekend. Waarschijnlijk bestond hij reeds lang vóór den tijd van Mozes, gelijk bijvoorbeeld uit den eigennaam Jochebed blijkt, maar God maakte zich toen nog niet onder dezen naam aan zijn volk bekend. Aan Abraham openbaart Hij zich als El-Schaddai, God de Almachtige, Gen. 17 : 1, Exod. 6 : 2, die alle krachten der natuur onderwerpt en dienstbaar maakt aan de genade. Maar als er nu honderden jaren zijn voorbijgegaan, en God zijn verbond en belofte aan de vaderen vergeten schijnt te hebben, dan maakt Hij zich aan Mozes als Jehovah bekend, dat is, als die God, die dezelfde is als die aan de vaderen verscheen, die zijn verbond gestand doet, zijne

belofte vervult, en alle eeuwen door tegenover zijn volk zichzelf volkomen gelijk blijft. Jehovah krijgt nu de beteekenis van: Ik ben die Ik ben (Ik zal zijn die Ik zijn zal), en duidt Gods onveranderlijke trouw aan in zijne verhouding tot Israel. Jehovah is de God des verbonds, die naar zijne vrije liefde zijn volk uitverkoren en tot zijn eigendom heeft gemaakt. Terwijl de naam Elohim, God, het Eeuwige Wezen in zijne souvereine hoogheid boven de wereld aanduidt, ligt in den naam Jehovah, HEERE, opgesloten, dat diezelfde hooge en verhevene God zich vrijwillig aan zijn volk heeft geopenbaard als een God van heiligheid, genade en trouw.

Al de worsteling der geesten in Israel en tot in onze dagen toe gaat nu principiëel om deze vraag, of Jehovah Elohim, of de HEERE God is. De Heidenen en vele wijsgeeren van vroeger en later tijd zeggen, dat Jehovah maar de God van Israel is, een nationale, beperkte, lagere God. Maar Mozes en Elia en al de profeten, Christus en al zijne apostelen houden daartegenover staande, dat de HEERE alleen, die met de vaderen en het volk van Israel in een verbond is getreden, de eenige, eeuwige en waarachtige God is, en dat er geen God is buiten Hem, Jes. 43 : 10—15, 44 : 6. Daarom is Jehovah Gods eigenlijke, onderscheidende naam, Jes. 42 : 8, 48 : 11. De God des verbonds, die zoo nederbuigend tot zijn volk afdaalt en woont bij dien, die van een verbrijzelden en nederigen geest is, is tegelijk de Hooge en Verhevene, die in de eeuwigheid woont en wiens naam heilig is, Jes. 57 : 15.

De onmededeelbare en de mededeelbare eigenschappen strijden daarom niet, maar de eerste dienen, om zoo te zeggen, tot toelichting en versterking der laatste. Neem bijvoorbeeld de liefde Gods. Wij zouden daarvan niet mogen en niet kunnen spreken, wanneer datgene, wat onder menschen naar waarheid liefde heet, niet in eenig opzicht een afdruk (ectype), beeld en gelijkenis ware van de liefde, die in God aanwezig is. Daar moet eenige overeenkomst bestaan tusschen de Goddelijke en de menschelijke liefde, want anders zou al ons denken en spreken van Gods liefde onwaar en niets dan een ijdele klank wezen. Maar die overeenkomst is volstrekt geene gelijkheid. De reinste en sterkste liefde onder menschen is slechts een zeer zwakke weerschijn van de liefde, die in God is. En dat doen ons de onmededeelbare eigenschappen verstaan. Door haar leeren wij, dat de liefde in God die van alle schepselen oneindig ver te boven gaat. Want de liefde in God is onafhankelijk, onveranderlijk, eenvoudig, eeuwig en alomtegenwoordig. Zij hangt niet van ons af en wordt niet door ons opgewekt, maar ontspringt vrij en rein uit de diepten van het Goddelijk wezen. Zij kent geen wisseling, daalt en stijgt niet, verschijnt en verdwijnt niet, maar mist alle schaduw zelfs van omkeering. Zij is niet eene eigenschap in het Goddelijke wezen naast andere eigenschappen en raakt nooit met deze in strijd, maar zij valt met het Goddelijk Wezen zelf saam: God is liefde, zelf, geheel,

volmaakt met zijn gansche wezen. Zij is niet aan tijd en ruimte onderworpen, maar zij staat er boven en daalt uit de eeuwigheid in het hart van al Gods kinderen neer. Zulk eene liefde is volstrekt betrouwbaar; daar kan onze ziel in allen nood en dood in rusten; als zulk een God van liefde vóór ons is, wie zal dan tegen ons zijn?

Ditzelfde kan nu ten aanzien van alle mededeelbare eigenschappen worden gezegd. Van de kennis en wijsheid, de goedheid en genade, de gerechtigheid en heiligheid, den wil en de macht, welke Gode eigen zijn, is er eenige flauwe gelijkenis in schepselen. Al het vergankelijke is een beeld. De zienlijke dingen zijn geworden uit dingen, die niet onder de oogen verschijnen, Hebr. 11 : 3. Maar al die eigenschappen zijn in God aanwezig op eene oorspronkelijke, onafhankelijke, onveranderlijke, eenvoudige, oneindige wijze. De HEERE alleen is God, en Hij heeft ons gemaakt tot zijn volk, de schapen zijner weide, Ps. 100 : 3.

De mededeelbare eigenschappen zijn zoo talrijk, dat het niet mogelijk is, ze alle op te sommen en te beschrijven. Als wij ze volledig wenschten te behandelen, zouden wij al die namen, beelden en gelijkenissen moeten beschrijven, waarvan de H. Schrift zich bedient, om ons er eenig denkbeeld van te geven, wie en wat God voor zijne schepselen en bepaaldelijk voor zijn volk is. Als de Schrift, gelijk boven met enkele woorden aangegeven werd, aan God alle leden des lichaams toeschrijft, zooals oogen en ooren, handen en voeten enz.; als zij alle menschelijke gewaarwordingen, aandoeningen, hartstochten, besluiten, handelingen op God overdraagt; als zij Hem aanduidt met al de namen van ambten en beroepen, die onder de menschen voorkomen, en Hem een koning en wetgever en rechter, een krijgsman en held, een landman en een herder, een man en vader noemt; als zij de gansche organische en anorganische wereld te hulp roept, om ons God nabij te brengen, en hem bij een leeuw, een arend, een zon, een vuur, een sprinkader, een rotssteen, een schild enz. vergelijkt; dan is dat alles een middel, om ons God te doen kennen en een diepen indruk te geven van de algenoegzaamheid van zijn wezen. Wij menschen hebben voor ons geestelijk en lichamelijk bestaan de gansche wereld buiten ons van noode; want wij zijn arm en zwak in onszelven en zijn en hebben niets. Maar dat alles, wat wij noodig hebben, naar ziel en lichaam, voor tijd en eeuwigheid, dat is alles zonder uitzondering, oorspronkelijk, volmaakt, in oneindige volheid, voor ons in God aanwezig. Hij is het hoogste goed en overvloedige fontein van alle goeden.

Het eerste, dat de H. Schrift met al die benamingen en omschrijvingen van het Goddelijk Wezen beoogt, is nu wel, een onuitwischbaren indruk ons te geven, dat Jehovah, de God, die aan Israël en in Christus zich geopenbaard heeft, de waarachtige, de wezenlijke, de *levende* God

is. De afgoden der Heidenen en de afgoden der (pantheïstische en polytheïstische, deïstische en atheïstische) wijsgeeren zijn het werk van 's menschen handen; zij spreken niet, zij zien niet, zij hooren niet, zij tasten niet, zij gaan niet. Maar Israels God is in den hemel en doet al wat Hem behaagt. Hij is de eenige, Deut. 6 : 4, de waarachtige, Joh. 17 : 3, de eeuwig levende God, Deut. 5 : 26, Joz. 3 : 10, Dan. 6 : 27, Hand. 14 : 15, 2 Cor. 6 : 16, 1 Tim. 3 : 15, 6 : 17. Menschen willen God maken tot een dooden God, om dan met Hem te kunnen handelen naar welgevallen. Maar de H. Schrift roept den mensch toe: gij dwaalt, God bestaat. Hij is de waarachtige God, Hij *leeft,* nu en in eeuwigheid. En vreeselijk is het, te vallen in de handen des levenden Gods, Hebr. 10 : 31.

Als zulk een levende God, die louter leven is en fontein van alle leven, Ps. 36 : 10, Jer. 2 : 13, is Hij voorts *Geest,* Joh. 4 : 24, zonder lichaam, al worden allerlei lichamelijke ledematen en handelingen Hem toegeschreven, Deut. 4 : 12, 16 en daarom onafbeeldbaar, Deut. 4 : 15—19 en onzichtbaar, Ex. 33 : 20, Joh. 1 : 18, 6 : 46, 1 Tim. 6 : 16. Als Geest heeft Hij dan verder *bewustzijn,* volmaakte kennis van zichzelven, Matth. 11 : 27, 1 Cor. 2 : 10, en uit en door zichzelven ook volmaakte kennis van alles, wat in den tijd zijn of geschieden zal, hoe verborgen of nietig het wezen moge, Jes. 46 : 10, Jer. 11 : 20, Matth. 10 : 30, Hebr. 4 : 13; *wil,* waardoor Hij zelf alles doet wat Hem behaagt (verborgen wil of wil des besluits), Ps. 115 : 3, Spr. 21 : 1, Dan. 4 : 35, en ook bepaalt, wat als regel voor ons gedrag te gelden heeft (geopenbaarde wil of wil des bevels), Deut. 29 : 29, Matth. 7 : 21, 12 : 50; en *macht,* waardoor Hij, trots allen tegenstand, uitvoeren kan wat Hij zich heeft voorgenomen en geen ding voor Hem onmogelijk is, Gen. 18 : 14, Jer. 32 : 27, Zach. 8 : 6, Matth. 19 : 26, 1 Tim. 6 : 15.

Maar deze kennis, wil en macht is geen willekeur, doch is in alle deelen zedelijk bepaald. Dat komt reeds uit in de *wijsheid,* welke Gode in de H. Schrift wordt toegekend, Spr. 8 : 22—31, Job 28 : 20—28, Rom. 16—27, 1 Tim. 1 : 17, en waardoor Hij alles inricht en bestuurt in overeenstemming met het doel, dat Hij bij schepping en herschepping zich voorgesteld heeft, Ps. 104 : 24, Ef. 3 : 10, Rom. 11 : 33. Maar voorts wordt dit klaar en duidelijk uitgesproken in de *goedheid* en *genade,* die eenerzijds, en in de *heiligheid* en *gerechtigheid,* die andererzijds aan God worden toegeschreven. God is niet alleen de Alwetende en de Almachtige, maar Hij is ook de Algoede, alleen goed, Matth. 10 : 18, volmaakt, Matth. 5 : 48, en bron van alwat goed in schepselen is, Ps. 145 : 9. Deze goedheid Gods breidt zich over de gansche wereld uit Ps. 145 : 9, Matth. 5 : 45, maar wijzigt zich naar gelang van de voorwerpen, waarop zij zich richt, en neemt dan als het ware verschillende

vormen aan. Zij heet *lankmoedigheid,* als zij zich betoont aan strafwaardigen, Rom. 3 : 25; *genade,* als zij bewezen wordt aan schuldigen, die vergeving van zonden ontvangen, Ef. 2 : 8; *liefde* als God uit genade aan schepselen zichzelven mededeelt en schenkt, Joh. 3 : 16, 1 Joh. 4 : 8; *goedertierenheid,* als de goedheid Gods zich bewijst aan zijne gunstgenooten, Gen. 39 : 21, Num. 14 : 19, Jes. 54 : 10, Ef. 2 : 7; *welbehagen,* als er de nadruk op valt, dat die goedheid met al hare weldaden eene vrije gave is, Matth. 11 : 26, Luk. 2 : 14, Luk. 12 : 32, 2 Thess. 1 : 11.

Met deze goedheid en genade Gods gaat zijne heiligheid en gerechtigheid hand aan hand. God heet de *Heilige,* niet alleen, omdat Hij verheven is boven alle schepsel als schepsel, maar bovenal, wijl Hij afgezonderd is van alwat zondig en onrein in de wereld is; en daarom eischt Hij, dat zijn volk, hetwelk Hij uit vrije genade tot zijn eigendom verkoor, heilig zij, Ex. 19 : 5, 6, Lev. 11 : 44, 45, 1 Petr. 2 : 9, en heiligt Hij zichzelf in haar door Christus, Ef. 5 : 26, 27, die zichzelf voor haar geheiligd heeft, opdat ook zij geheiligd mocht zijn in waarheid, Joh. 17 : 19. Met die heiligheid Gods staat dan weer nauw Zijne *gerechtigheid* in verband. Want als de Heilige kan Hij geen gemeenschap hebben met de zonde; Hij haat ze, Ps. 45 : 8, Job 34 : 10, toornt er tegen, Rom. 1 : 18, is jaloersch op zijne eer, Ex. 20 : 5, en kan dus den schuldige geenszins onschuldig houden, Ex. 20 : 5, 7. Zijne heilige natuur eischt, dat Hij ook buiten zich in de wereld der schepselen het recht staande houdt, en zonder aanzien des persoons een iegelijk vergelde naar zijne werken, Rom. 2 : 2—11, 2 Cor. 5 : 10. Tegenwoordig maakt men zichzelf en anderen wel diets, dat God om zulke kleinigheden als de zondige gedachten en daden der menschen zich niet bekommert. Maar de waarachtige, de levende God, dien de Schrift ons kennen doet, denkt er gansch anders over. Hij vertoornt zich schrikkelijk beide over de aangeborene en de dadelijke zonden, en wil die door een rechtvaardig oordeel tijdelijk en eeuwiglijk straffen, Deut. 27 : 26, Gal. 3 : 10.

Naar die gerechtigheid straft Hij echter niet alleen de goddeloozen, maar het is volgens de opmerkelijke leer der Schrift naar diezelfde gerechtigheid, dat Hij heil beschikt aan de vromen. Wel is waar zijn die vromen, in zichzelven beschouwd, zondaren en niet beter dan de anderen. Terwijl de goddeloozen hunne zonden verbergen of verbloemen, zijn zij het juist, die hunne schuld erkennen en belijden. Maar dit maakt juist het onderscheid uit. Ofschoon *persoonlijk* schuldig en onrein, staan zij toch, wat de *zaak* aangaat, aan de zijde Gods en tegen de wereld over. Zij mogen dus pleiten op de belofte van zijn genadeverbond, op de waarheid van zijn woord, op de gerechtigheid, welke God zelf in Christus aangebracht heeft.

Naar die gerechtigheid, zoo mogen wij met eerbied zeggen, is God

zelf verplicht, om aan zijn volk de zonden te vergeven en het eeuwige leven te schenken, Ps. 4 : 2, 7 : 10, 31 : 2, 34 : 23, 35 : 23, 51 : 16, 103 : 17, 1 Joh. 1 : 9. En als God menigmaal op zich laat wachten en de vromen langen tijd in hun geloof worden beproefd, dan komt daarna in hun volkomene redding te schitterender de *waarachtigheid* en de *trouw* Gods aan het licht, Gen. 24 : 27, 32 : 10, Joz. 21 : 45, 2 Sam. 7 : 28, Ps. 57 : 4, 105 : 8.

De Heere zal het voor zijn volk voleinden, zijne goedertierenheid is in eeuwigheid, Ps. 138 : 8. Hij is barmhartig en genadig, lankmoedig en groot van weldadigheid en waarheid, Ex. 34 : 6, Ps. 86 : 15, 103 : 8, 145 : 8.

Dezen vermelden wel van wagens en die van paarden, maar wij zullen vermelden van den naam des Heeren onzes Gods, Ps. 20 : 8, Jer. 9 : 23, 24, 1 Cor. 1 : 31, 2 Cor. 10 : 17. Want zulk een God is onze God eeuwiglijk en altoos; Hij zal ons geleiden tot den dood toe, Ps. 48 : 15. Hij is een *zalig* en een *heerlijk* God, 1 Tim. 6 : 15, Ef. 1 : 17. En welgelukzalig is het volk, wiens God de Heere is, Ps. 33 : 12.

X.

DE DRIEËENHEID GODS.

RIJKER en levendiger nog dan in de eigenschappen, treedt het Eeuwige Wezen in de openbaring van zijn drieëenig bestaan ons te gemoet. In de heilige Drieëenheid komt het Goddelijk Wezen en iedere volmaaktheid in dat Wezen, om zoo te zeggen, eerst tot zijn volle recht, ontvouwt het zijn rijksten inhoud, ontvangt het zijn diepsten zin. Dan alleen weten wij, wie en wat God is; dan alleen verstaan wij bovenal, wie en wat God is voor het schuldig en verloren menschenkind, wanneer wij Hem kennen en belijden mogen als den Drieëenigen God des verbonds, als Vader, Zoon en Heiligen Geest.

Bij de behandeling van dit gedeelte onzer belijdenis behoort meer dan anders nog een heilige eerbied en eene kinderlijke vreeze de stemming van ons gemoed te zijn. Voor Mozes was het eene ontzagwekkende en onvergetelijke ure, toen de Heere hem in de woestijn verscheen, in eene vlamme des vuurs, uit het midden van het braambosch. Toen Mozes dat brandende vuur, dat brandde maar niet verteerde, uit de verte aanschouwde en er zich heen wilde spoeden, hield de Heere hem staande en riep tot hem: nader hier niet toe, trek uwe schoenen uit van uwe voeten,

want de plaats, waar gij op staat, is heilig land. En toen Mozes dat hoorde, vreesde hij zeer, hij verborg zijn aangezicht en vreesde den Heere aan te zien, Exod. 3 : 1—6.

Zulk een heilig ontzag past ook ons, wanneer God zich in zijn Woord aan ons als den Drieëenige openbaart. Wij hebben het toch altijd wel te bedenken, dat wij het daarin niet met eene leer over God, met een afgetrokken Godsbegrip, met een of ander wijsgeerig stelsel over God te doen hebben. Wij nemen niet eene menschelijke voorstelling over God onder handen, die wijzelf of die anderen hebben uitgevonden, en die wij nu haarfijn trachten te ontleden en logisch trachten te verstaan. Maar wij hebben het, handelend over de Drieëenheid, met God zelven te doen, met den eenigen en waarachtigen God, die zich alzoo in zijn Woord heeft geopenbaard. Gelijk Hij tot Mozes zeide: Ik ben de God Abrahams, de God Izaks, en de God Jakobs, Exod. 3 : 6, zoo openbaart Hij zich ook aan ons in zijn Woord en maakt zich ons als Vader, Zoon en Geest bekend.

In dien zin heeft de Christelijke gemeente de openbaring van God als den Drieëenige ook altijd aangenomen en beleden. Zie het maar in onze Twaalf Geloofsartikelen. De Christen zegt daarin niet, dat hij zoo en zoo over God denkt. Hij geeft geen Godsbegrip, en verklaart niet te gelooven, dat God die en die eigenschappen heeft en zus en zoo bestaat. Maar hij belijdt: ik geloof *in* God, den Vader, en *in* Jezus Christus, Zijnen eeniggeboren Zoon, en *in* den Heiligen Geest; ik geloof *in* den Drieëenigen God. En daarmede drukt hij uit, dat God, de levende en waarachtige God, God als Vader, Zoon en Geest, de God van zijn vertrouwen is, aan wien hij zich volkomen heeft overgegeven, op wien hij zich met zijn gansche hart verlaat; God is de God van zijn leven en van zijne zaligheid. Als Vader, Zoon en Geest heeft God hem geschapen, gered, geheiligd, verheerlijkt. De Christen dankt alles aan Hem. En het is zijn blijdschap en troost, dat Hij *in* dien God gelooven, op Hem vertrouwen, alles van Hem verwachten mag.

Wat de Christen voorts aangaande dien God belijdt, wordt door hem niet in eenige afgetrokken termen opgesomd, maar beschreven als eene reeks van daden, door God van ouds en in het heden en in de toekomst gewrocht. Het zijn werken, het zijn wonderen, welke de belijdenis van den Christen uitmaken; het is eene lange, breede, grootsche geschiedenis, welke hij in zijne belijdenis verhaalt; eene geschiedenis, welke de gansche wereld omvat, in haar lengte en breedte, in haar begin en voortgang en einde, in haar oorsprong, ontwikkeling en bestemming; van de schepping af aan tot de voleindiging der eeuwen toe. De belijdenis der gemeente is eene verkondiging van groote werken Gods.

Al die werken zijn vele in aantal en kenmerken zich door groote verscheidenheid. Maar zij vormen toch ook een strenge eenheid; zij staan

met elkander in verband, geven elkander de hand, bereiden elkander voor en gaan in elkander over. Daar is orde en gang, ontwikkeling en opklimming in. Het gaat van de schepping door de verlossing naar de heiligmaking en verheerlijking heen. Het eindpunt keert tot het uitgangspunt terug en is tegelijk een toppunt, dat boven het punt van aanvang hoog verheven is. De werken Gods vormen een cirkel, die in spiraalvorm naar boven streeft; ze zijn eene verbinding van de horizontale en de verticale lijn: ze bewegen zich tegelijk voorwaarts en opwaarts.

Van al die werken is God de kunstenaar en de bouwmeester, de oorsprong en het einddoel; uit en door en tot Hem zijn alle dingen. Hij is er de Schepper en de Herschepper en de Voleinder van. De eenheid en de verscheidenheid in de werken Gods gaat uit van en wijst terug op de eenheid en de verscheidenheid, die er in het Goddelijk Wezen bestaan. Eén is dat Wezen en eenig en eenvoudig; en toch is het tegelijk drievuldig in zijne personen, in zijne openbaring, in zijne werkingen. Het gansche werk Gods is één ongebroken geheel, en sluit toch de rijkste afwisseling in. De belijdenis der gemeente omvat de gansche wereldgeschiedenis en neemt er al de momenten van schepping en val, van verzoening en vergeving, van vernieuwing en herstelling in op. Ze gaat van God drieëenig uit en leidt alles tot Hem terug.

Daarom is het geloofsartikel van de heilige Drieëenheid het hart en de kern van onze belijdenis, het onderscheidend kenmerk van de Christelijke religie, de roem en de troost van alle ware Christgeloovigen.

Om haar liep alle eeuwen door de strijd, en de worsteling der geesten. Zij is het kostelijk kleinood, dat aan de Christelijke kerk ter bewaring en verdediging is toebetrouwd.

Als deze belijdenis van de drieëenheid Gods zulk eene centrale plaats in het Christelijk geloof inneemt, is het van belang te weten, op welken grond zij rust en uit welke bron zij der gemeente is toegevloeid. Daar zijn er niet weinigen in den tegenwoordigen tijd, die zij houden voor eene vrucht van menschelijke redeneering en schoolsche geleerdheid en ze daarom ook voor het godsdienstig leven waardeloos achten. Zij stellen het dan zoo voor, dat het oorspronkelijk Evangelie, gelijk het door Jezus verkondigd werd, van deze leer der drieëenheid Gods niets heeft geweten, niet alleen niet van het woord, dat later voor de aanduiding van dit geloofsartikel in gebruik is gekomen, maar ook niet van de zaak, welke men door dit woord heeft zoeken uit te drukken. Eerst toen het oorspronkelijk en eenvoudig Evangelie van Jezus met de Grieksche wijsbegeerte in verbinding gebracht en door haar vervalscht werd, nam de Christelijke kerk den persoon van Christus naar zijne Goddelijke natuur en ook den Heiligen Geest allengs in het Goddelijk wezen op, en kwam

men tot eene belijdenis van drie onderscheiden personen in dat ééne Goddelijke wezen.

Maar de Christelijke kerk heeft daarover zelve altijd eene andere gedachte gehad. Zij zag in de leer der drieëenheid geen uitvindsel van scherpzinnige godgeleerden, geen voortbrengsel van de met het Evangelie gehuwde Grieksche wijsbegeerte, maar eene belijdenis, die zakelijk in het Evangelie en in heel het Woord Gods opgesloten lag, en die door het Christelijk geloof uit de openbaring Gods was afgeleid. Op de vraag: aangezien er maar een eenig Goddelijk wezen is, waarom noemt gij den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest? geeft de Heidelberger Catechismus dit korte en afdoende antwoord: Omdat God zich alzoo in zijn Woord heeft geopenbaard, vr. 25. De openbaring Gods is de vaste grond, waarop ook deze belijdenis der gemeente rust; zij is het beginsel, waaruit deze leer der ééne, heilige, algemeene, Christelijke kerk gegroeid en opgebouwd is. God heeft zich zoo geopenbaard; en Hij heeft zich alzoo, als een drieëenig God, geopenbaard, omdat Hij op die wijze bestaat, en Hij bestaat zoo, wijl Hij zich aldus heeft geopenbaard.

De drieëenheid in de openbaring Gods wijst op de drieëenheid in zijn bestaan terug.

Deze openbaring is nu niet in eens geschied, ze werd niet in één oogenblik gebracht en voltooid. Maar zij heeft een lang historisch verloop gehad, en breidde zich over eeuwen uit. Zij is al begonnen met de schepping, heeft na den val in de heilsbeloften en heilsdaden aan Israel zich voortgezet, zij bereikte haar hoogtepunt in den persoon en het werk van Christus, in de uitstorting des Heiligen Geestes en de stichting der kerk; en zij handhaaft zich thans alle eeuwen door en tegenover allen tegenstand in het onvernietigbaar getuigenis der Schrift en in de rotsvaste belijdenis der gemeente. Omdat de openbaring alzoo eene lange geschiedenis heeft gehad, is er ook voortgang en ontwikkeling in de belijdenis van Gods drieëenig bestaan. God verandert er niet door en blijft eeuwig dezelfde, maar in den voortgang der openbaring maakt Hij zich zelf altijd klaarder en heerlijker aan menschen en engelen bekend; met zijne openbaring neemt onze kennis toe.

Als God zich nu in de dagen des Ouden Verbonds begint te openbaren, dan staat bij den aanvang in die openbaring zeer zeker de eenheid Gods op den voorgrond.

Want door de zonde der menschen was de zuivere kennis van God te loor gegaan; de waarheid werd, naar het diepzinnig woord van Paulus, in ongerechtigheid ten onder gehouden; zelfs hetgene van God in zijne schepselen kennelijk is, werd door de overleggingen verijdeld en door het onverstand des harten verduisterd; de menschheid verviel allerwege tot afgoderij en beeldendienst, Rom. 1 : 18—23.

Daarom moest de openbaring wel beginnen, met de eenheid Gods op den voorgrond te stellen. Zij riep het den menschen als het ware toe: de goden, waarvoor gij u nederbuigt, zijn de ware God niet. Daar is maar één eenig, waarachtig God, n.l. die God, die in den beginne den hemel en de aarde en al hun heir geschapen heeft, Gen. 1 : 1, 2 : 1, die aan Abraham zich bekend gemaakt heeft als God de Almachtige, Gen. 17 : 1, Exod. 6 : 2, die aan Mozes verschenen is als Jehovah, als de Ik ben die Ik ben, Exod. 3 : 14, en die uit vrije gunst het volk van Israel verkoren, geroepen en in zijn verbond opgenomen heeft, Exod. 19 : 4 v. De openbaring had dus allereerst tot inhoud: Jehovah alleen is Elohim, de HEERE alleen is God, daar is geen ander God dan Hij, Deut. 4 : 35, 39, 23 : 39, Joz. 22 : 22, 2 Sam. 7 : 22, 22 : 32, 1 Kon. 18 : 39, Jes. 45 : 5, 18, 21 enz.

Ook voor het volk Israels was de openbaring van de eenheid Gods dringend noodig. Want niet alleen was het van alle zijden door Heidensche volken omringd, die het voortdurend tot afval en ontrouw jegens den Heere trachtten te verleiden; maar tot in de Ballingschap toe voelde een groot deel van het volk zich tot de Heidensche afgoderij en beeldendienst aangetrokken en verviel er telkens weer toe, ondanks het verbod der wet en de waarschuwing der profeten. Daarom legde God zelf er nadruk op, dat Hij, de Heere, die nu aan Mozes verscheen en door Mozes zijn volk verlossen wilde, dezelfde God was, die aan Abraham, Izak en Jakob zich als God de Almachtige had bekend gemaakt, Exod. 3 : 6, 15. Toen Hij zijne wet aan Israel gaf, schreef Hij er boven: Ik ben de HEERE uw God, die u uit Egypteland, uit den diensthuize uitgeleid heb, en verbood Hij gestrengelijk in het eerste en tweede gebod alle afgoderij en beeldendienst, Exod. 20 : 2—5. Wijl de Heere onze God een eenig Heere is, moet Israel Hem liefhebben met zijn gansche hart, en met zijne gansche ziel en met al zijn vermogen, Deut. 6 : 4, 5. De Heere alleen is Israels God, en daarom mag het ook Hem alleen dienen.

Toch, in weerwil dat de eenheid Gods zoo sterk op den voorgrond treedt, en als het ware het eerste artikel van Israels grondwet uitmaakt, treedt bij het voortschrijden der openbaring in de volheid van het Goddelijk wezen de verscheidenheid, in de eenheid Gods de persoonlijke zelfonderscheiding aan het licht. Reeds de naam, waarmede God in het Hebreeuwsch gewoonlijk wordt genoemd, heeft hier eenige beteekenis. Want deze naam, Elohim, is een meervoudsvorm, en duidt wel niet, gelijk vroeger dikwerf gemeend werd, de drie personen in het Goddelijk wezen aan, maar wijst toch, als een zoogenaamde intensieve pluralis, op de volheid van leven en kracht, welke in God aanwezig is. Daarmede staat ongetwijfeld ook de meervoudsvorm in verband, waarvan God somtijds, van zichzelven sprekende, zich bedient en waardoor Hij in zichzelven onderscheidingen maakt, die een persoonlijk karakter dragen, Gen. 1 : 26, 27, 3 : 22, Jes. 6 : 8.

Van meer beteekenis is de leer des Ouden Testaments, dat God alle dingen in schepping en onderhouding tot stand brengt door zijn Woord en Geest. Hij is geen mensch, die met groote moeite en inspanning uit eene voorhanden stof iets anders formeert; maar Hij brengt, enkel en alleen door te spreken, alle dingen uit het niet te voorschijn.

In het eerste hoofdstuk van Genesis wordt ons dat op de verhevenste wijze geschilderd, en elders wordt het niet minder heerlijk uitgesproken en bezongen: God spreekt en het is er, Hij gebiedt en het staat er, Ps. 33 : 9. Hij zendt zijn woord en doet de ijsstukken smelten, Ps. 147 : 18. Zijne stem is op de wateren, doet de woestijn beven, doet de bergen huppelen als een kalf, en ontbloot de wouden, Ps. 29 : 3—10.

In deze verheven beschrijving van Gods werken ligt tweeërlei opgesloten: ten eerste, dat God de Almachtige is, dat God enkel en alleen door te spreken alle dingen in het aanzijn roept, dat zijn woord een *gebod* is, Ps. 33 : 9, dat zijne stem is met *kracht,* Ps. 29 : 4. Maar dan ten tweede ook, dat God niet onbewust en zonder gedachte, maar met de hoogste wijsheid al zijne werken volbrengt. Het woord, dat God spreekt, is kracht, maar het is ook drager van gedachte; Hij heeft de aarde gemaakt door zijne kracht, de wereld bereid door zijne wijsheid, den hemel uitgebreid door zijn verstand, Jer. 10 : 12, 51 : 15. Al zijne werken zijn met wijsheid gemaakt, het aardrijk is vol van zijne goederen, Ps. 104 : 24. En die wijsheid is Gode niet van buiten af toegekomen; maar ze was van eeuwigheid bij Hem, Hij bezat ze als het beginsel zijns wegs, vóór zijne werken. En toen Hij de hemelen bereidde, een cirkel over het vlakke des afgronds beschreef, de opperwolken van boven vestigde, de fonteinen des afgronds vastmaakte, der zee haar perk zette en de grondvesten der aarde stelde; toen was de wijsheid reeds daar, ze was een voedsterling bij Hem, dagelijks zijne vermakingen en te allen tijde voor zijn aangezicht spelende, Spr. 8 : 22—31, Job 28 : 20—28. God verlustigde zich in de wijsheid, door welke Hij de wereld schiep.

Naast het woord en de wijsheid treedt nu verder de Geest van God als Middelaar der schepping op. Gelijk God de Wijsheid *is* en ze tegelijkertijd ook *heeft,* zoodat Hij ze mededeelen en in zijne werken ten toon spreiden kan; zoo *is* Hij zelf in zijn wezen Geest, Deut. 4 : 12, 15, en *heeft* Hij Geest, waardoor Hij in de wereld inwonen en allerwege in haar tegenwoordig zijn kan, Ps. 139 : 7. Zonder dat iemand zijn raadsman is geweest, heeft de Heere alles door zijn eigen Geest voortgebracht, Jes. 40 : 13 v. Die Geest zweefde bij den aanvang over de wateren, Gen. 1 : 2, en blijft werkzaam in al het geschapene. Door dien Geest versiert God de hemelen, Job 26 : 13, vernieuwt Hij het gelaat des aardrijks, Ps. 104 : 30, maakt Hij den mensch levend, Job 33 : 4, onderhoudt Hij den adem in zijne neusgaten, Job 27 : 3, geeft Hij hem verstand en wijsheid, Job 32 : 8, en doet Hij ook het gras verdorren en de bloem

afvallen, Jes. 40 : 7. In één woord: door het Woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door den Geest zijns monds al hun heir, Ps. 33 : 6.

Nog rijker komt deze zelfonderscheiding Gods in de werken der herschepping uit. Dan is het niet Elohim, maar Jehovah, niet God in het algemeen, maar de Heere, de God des verbonds, die zich openbaart en in wonderen van verlossing en heil zich kennen doet. Als zoodanig redt en leidt Hij zijn volk niet bloot door het woord, dat Hij tot hen spreekt of brengen laat, maar zendt Hij hun ook den Engel des verbonds (den Engel des Heeren), die reeds in de geschiedenis der aartsvaders, bij Hagar, Gen. 16 : 6 v., Abraham, Gen. 18 v., en Jakob, Gen. 28 : 13 v. optreedt, maar dan vooral bij de bevrijding van Israel uit het diensthuis van Egypte zijne genade en macht openbaart, Ex. 3 : 2, 13 : 21, 14 : 19, 23 : 20—23, 32 : 34, 33 : 2, Num. 20 : 16. Deze Engel des Heeren staat met de geschapen engelen niet op ééne lijn, maar is eene bijzondere openbaring en verschijning Gods. Hij is eenerzijds duidelijk van God onderscheiden, die van hem als van zijn engel spreekt, en is toch andererzijds met God zelven één in naam, in macht, in verlossing en zegening, in aanbidding en eere. Hij heet de God des aanziens, Gen. 16 : 13, de God van Bethel, Gen. 31 : 13, wisselt met God of den Heere zelven af, Gen. 32 : 28, 30, Ex. 3 : 2, 4, draagt den naam des Heeren in zijn binnenste, Ex. 23 : 21, verlost van alle kwaad, Gen. 48 : 16, redt Israel uit de hand der Egyptenaren, Ex. 3 : 8, klieft de wateren en maakt de zee droog, Ex. 14 : 21, behoedt het volk Gods op den weg, brengt het veilig in Kanaän, doet het triumfeeren over de vijanden, Ex. 3 : 8, 23 : 20, moet als God zelf volstrekt gehoorzaamd worden, Ex. 23 : 20, en legert zich altijddoor rondom degenen, die den Heere vreezen, Ps. 34 : 8, 35 : 5.

En gelijk Jehovah in de herschepping zijne verlossende werkzaamheid uitoefent door dezen Engel des verbonds, zoo deelt Hij door zijn Geest allerlei gaven en krachten aan zijn volk uit. De Geest des Heeren is in het Oude Testament de bron van alle leven, heil en bekwaamheid. Hij verleent moed en kracht aan de richters, Othniël, Richt. 3 : 10, Gideon, Richt. 6 : 34, Jephta, Richt. 11 : 29, Simson, Richt. 14 : 6, 15 : 14; kunstvaardigheid aan de bewerkers van de priesterkleeding, en den tabernakel en den tempel, Ex. 28 : 3, 31 : 3—5, 35 : 31—35, 1 Chron. 28 : 12; verstand en wijsheid aan de rechters, die met Mozes den last des volks dragen, Num. 11 : 17, 25; de gave der profetie aan de profeten, Num. 11 : 25, 29, 24 : 2, 3, Micha 3 : 8 enz., vernieuwing en heiliging en leiding aan al Gods kinderen, Ps. 51 : 13, 143 : 10.

In één woord: het Woord, de belofte, het verbond, dat de Heere bij den uittocht uit Egypte met Israel sloot, en de Geest, dien Hij aan Israel schonk, bestonden alle eeuwen door en stonden ook nog na de Ballingschap ten dage van Zerubbabel in het midden des volks vast,

zoodat zij niet behoefden te vreezen, Hagg. 2 : 5, 6. Toen de Heere Israel uit Egypteland uitleidde, toen is Hij hem geworden tot een Heiland. En deze gezindheid Gods ten opzichte van zijn volk is daarin uitgekomen, dat Hij in al hunne benauwdheid zelf benauwd was (het lijden van zijn volk als zijn eigen lijden beschouwde); dat Hij daarom den Engel zijns aangezichts tot hen zond, om hen te behouden; dat Hij ze verloste door zijne liefde en genade en opnam en droeg alle de dagen van ouds; en dat Hij hun ook den Geest zijner heiligheid schonk, om hen te leiden in de wegen des Heeren, Jes. 63 : 9—12. De Heere legde in de dagen des Ouden Verbonds door den hoogepriester zijn drievoudigen zegen op het volk Israels, den zegen van de hoede, van de genade en van den vrede des Heeren, Num. 6 : 24—26.

Zoo komt in de geschiedenis van Gods leiding met Israel reeds, en hoe langer hoe klaarder, de drievoudige onderscheiding in het Goddelijk wezen en werken voor den dag. Maar het Oude Testament bevat daarbij ook nog de belofte, dat er in de toekomst eene hoogere en rijkere openbaring volgen zal. Israel toch verwierp het Woord des Heeren en deed zijnen Heiligen Geest smarte aan, Jes. 63 : 10, Ps. 106 : 130. De openbaring Gods in den Engel des verbonds en in den Geest des Heeren bleek ongenoegzaam te zijn; indien God zijn verbond bevestigen en zijne belofte vervullen wilde, was eene andere, hoogere openbaring noodig.

En deze werd door de profeten aangezegd. In de toekomst, in het laatste der dagen, dan zal de Heere uit het midden van Israel een profeet als Mozes verwekken, wien de Heere zijne woorden in den mond zal leggen, Deut. 18 : 18; een priester, die een priester in eeuwigheid zal zijn, naar de ordening van Melchizedek, Ps. 110 : 4; een koning, uit Davids huis, 2 Sam. 7 : 12—16; een rijsken uit den afgehouwen tronk van Isai, Jes. 11 : 1; eene spruit, die koning zijnde regeeren en recht en gerechtigheid op de aarde doen zal, Jes. 23 : 5. Mensch zal Hij wezen, zoon eener vrouw, Jer. 7 : 14, zonder gedaante of heerlijkheid, Jes. 53 : 2 v.; maar tegelijk zal Hij zijn Immanuel, Jes. 7 : 14, de Heere onze gerechtigheid, Jes. 33 : 16, de Engel des verbonds, Mal. 3 : 1, de Heere zelf, die aan zijn volk verschijnt, Ps. 45 : 8, 110 : 1, Hos. 1 : 7, Mal. 3 : 1, dragende den naam van Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vredevorst, Jes. 9 : 5.

En deze verschijning van den knecht des Heeren zal gevolgd worden door eene rijkere bedeeling des Heiligen Geestes. In buitengewone mate zal deze, als de Geest der wijsheid en des verstands, des raads en der sterkte, der kennisse en der vreeze des Heeren, rusten op den Messias, Jes. 11 : 2, 42 : 1, 61 : 1; maar dan voorts zal Hij uitgestort worden over alle vleesch, over uwe zonen en dochteren, uwe ouden en jongelingen, uwe dienstknechten en dienstmaagden, Joël 2 : 28, 29, Jes. 32 : 15,

44 : 3, Ezech. 36 : 26, 27, Zach. 12 : 10, en Hij zal allen geven een nieuw hart en een nieuwen geest, zoodat zij in zijne inzettingen zullen wandelen en zijne rechten zullen bewaren en doen, Ezech. 11 : 19, 20, 36 : 26, 27, Jes. 31 : 31—34, 32 : 38—41.

Zoo wijst het Oude Testament zelf aan, dat de volle openbaring Gods in de openbaring van zijn drieëenig wezen zal bestaan.

Aan deze belofte en voorzegging beantwoordt de vervulling in het Nieuwe Testament. Ook hier is de eenheid Gods het uitgangspunt van alle openbaring, Joh. 17 : 3, 1 Cor. 8 : 4, 1 Tim. 2 : 5. Maar uit die eenheid treedt nu veel duidelijker de verscheidenheid in het Goddelijk wezen te voorschijn; allereerst in de groote heilsfeiten van vleeschwording, voldoening en uitstorting, en dan ook in het onderwijs van Jezus en zijne apostelen. Het werk der zaligheid is één geheel, een werk Gods van het begin tot het einde. Maar het heeft toch een drietal hoofdmomenten, verkiezing, vergeving, vernieuwing, en wijst daarin op een drievoudige oorzaak in het Goddelijk wezen, op den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest terug.

Reeds de ontvangenis van Christus toont ons terstond eene drievuldige werkzaamheid Gods. Want terwijl de Vader den Zoon aan de wereld geeft, Joh. 3 : 16, en de Zoon zelf uit den hemel nederdaalt, Joh. 6 : 38, wordt Hij in Maria ontvangen van den Heiligen Geest, Matth. 1 : 20, Luk. 1 : 35. Bij den doop wordt Jezus gezalfd met den Heiligen Geest en door den Vader openlijk verklaard als zijn geliefde Zoon, in welken Hij al zijn welbehagen heeft, Matth. 3 : 16, 17. De werken, die Jezus doet, zijn Hem getoond door den Vader, Joh. 5 : 19, 8 : 39, en worden door Hem volbracht in de kracht des Heiligen Geestes, Matth. 12 : 28. In zijn sterven offert Hij zich Gode door den eeuwigen Geest onstraffelijk op, Hebr. 9 : 14. De opstanding is eene opwekking door den Vader, Hand. 2 : 24, en tegelijk Jezus' eigene daad, waardoor Hij krachtiglijk bewezen is, de Zoon van God te zijn naar den Geest der heiligmaking, Rom. 1 : 3. En na zijne opstanding vaart Hij ten veertigsten dage in den Geest, die hem levend maakte, ten hemel op en maakt de engelen, machten en krachten zich onderdanig, 1 Petr. 3 : 19, 22.

Hiermede komt het onderwijs van Jezus en de apostelen overeen.

Jezus is op aarde gekomen, om den *Vader* te verklaren en zijn Naam aan de menschen bekend te maken, Joh. 1 : 18, 17 : 6. De Vadernaam was voor God als Schepper aller dingen ook wel bij Heidenen gebruikelijk en heeft in deze beteekenis ook steun in de Schrift, Luk. 3 : 38, Hand. 17 : 28, Ef. 3 : 15, Hebr. 12 : 9. Bovendien duidt het Oude Testament God meermalen als Vader in zijne (theocratische) verhouding tot Israel aan, omdat Hij het door zijne wondere mogendheid schiep en bewaarde, Deut. 32 : 6, Jes. 63 : 16. Maar in het Nieuwe Testament gaat over

dezen Vadernaam Gods een nieuw, heerlijk licht op. Jezus maakt n.l. altijd een wezenlijk onderscheid tusschen de verhouding, waarin Hijzelf, en waarin anderen, de Joden of ook de discipelen, tot den Vader staan. Als Hij bijvoorbeeld zijn discipelen op hun verzoek het: Onze Vader, op de lippen legt, zegt Hij uitdrukkelijk: wanneer *gij* bidt, zoo spreekt aldus, Luk. 11 : 2; en als Hij na de opstanding aan Maria Magdalena zijne aanstaande hemelvaart bekend maakt, zegt Hij: ik vare op tot mijnen Vader en tot uwen Vader, tot mijnen God en tot uwen God, Joh. 20 : 17. God is n.l. zijn *eigen* Vader, Joh. 5 : 18. Hij kent den Zoon en heeft Hem lief, op eene wijze en in eene mate, als wederkeerig alleen de Zoon den Vader kent en mint, Matth. 11 : 27, Mark. 12 : 6, Joh. 5 : 20. Bij de apostelen heet God daarom telkens in bijzonderen zin de Vader van onzen Heere Jezus Christus, Ef. 1 : 3. Deze verhouding tusschen Vader en Zoon (Christus) nam haar aanvang niet in den tijd, maar is van eeuwigheid, Joh. 1 : 1, 14, 17 : 24. God is dus in de eerste plaats Vader, omdat Hij in geheel eenigen zin Vader is van den Zoon; dit Vaderschap is zijne oorspronkelijke, bijzondere, personeele eigenschap.

In afgeleiden zin heet God dan verder Vader van alle schepselen, omdat Hij hun Schepper en onderhouder is, 1 Cor. 8 : 6, Ef. 3 : 15, Hebr. 12 : 9, van Israel, omdat het door verkiezing en roeping zijner handen werk is, Deut. 32 : 6, Jes. 64 : 8, en van de gemeente en alle geloovigen, omdat de liefde des Vaders tot den Zoon door Christus op hen overgaat, Joh. 16 : 27, 17 : 25, en zij tot zijne kinderen aangenomen en door den Geest uit Hem geboren zijn, Joh. 1 : 12, Rom. 8 : 15.

Zoo is dan de Vader altijd de *Vader,* de eerste persoon, van wien in het wezen Gods, in den raad Gods, en in alle werken naar buiten, in schepping en onderhouding, verlossing en heiligmaking het initiatief uitgaat. Hij gaf den Zoon, het leven te hebben in zichzelven, Joh. 5 : 26, en doet den Geest van zich uitgaan, Joh. 15 : 26. Zijns is het voornemen, de verkiezing en het welbehagen, Matth. 11 : 26, Ef. 1 : 4, 9, 11. Van Hem gaat de schepping en de onderhouding, de verlossing en de vernieuwing uit, Ps. 33 : 6, Joh. 3 : 16. Aan Hem komt in bijzonderen zin de macht en de kracht en de heerlijkheid toe, Matth. 6 : 13. Hij draagt in het bijzonder den naam van *God,* ter onderscheiding van den *Heere* Jezus Christus en van den Heiligen Geest, 1 Cor. 8 : 6, 2 Cor. 13 : 13. Ja, Christus zelf als Middelaar noemt Hem niet alleen zijn Vader, maar ook zijn God, Matth. 27 : 46, Joh. 20 : 17, en heet zelf de Christus Gods, Luk. 9 : 20, 1 Cor. 3 : 23,Openb. 12 : 10. In één woord, de eerste persoon in het Goddelijk Wezen is de *Vader,* omdat *uit* Hem alle dingen zijn, 1 Cor. 8 : 6.

Als God Vader is, dan sluit dit in, dat er ook een *Zoon* is, die uit Hem het leven ontving en in zijne liefde deelt. Nu was de naam van zoon Gods reeds in het Oude Testament voor de engelen, Job 38 : 7,

voor het volk Israels, Deut. 1 : 31, 8 : 5, 14 : 1, 32 : 6, 18, Hos. 11 : 1, en vooral ook voor den theocratischen koning, 2 Sam. 7 : 11—14, Ps. 2 : 7, 82 : 27, 28, in gebruik. Maar in het Nieuwe Testament krijgt deze naam eene veel diepere beteekenis. Want Christus is Zoon Gods in geheel eenigen zin; Hij is hoog verheven boven engelen en profeten, Matth. 13 : 32, 21 : 27, 22 : 2, en zegt zelf, dat niemand den Zoon kent dan de Vader, en niemand den Vader kent dan de Zoon, Matth. 11 : 27. In onderscheiding van engelen en menschen is Hij de eigen Zoon, Rom. 8 : 32, de geliefde Zoon, in welken de Vader al zijn welbehagen heeft, Matth. 3 : 17, de eengeboren Zoon, Joh. 1 : 18, wien de Vader gaf, het leven te hebben in zichzelven, Joh. 5 : 26.

Deze geheel eenige verhouding tusschen Vader en Zoon is niet in den tijd ontstaan, door de bovennatuurlijke ontvangenis uit den Heiligen Geest, of door de zalving bij den doop, of door de opstanding en de hemelvaart, gelijk velen beweerd hebben, maar zij bestaat van alle eeuwigheid. Immers, de Zoon, die in Christus de menschelijke natuur aannam, bestond als Woord in den beginne bij God, Joh. 1 : 1, was toen reeds in de gestalte Gods, Phil. 2 : 6, rijk en met heerlijkheid bekleed, Joh. 17 : 5, 24, het afschijnsel van Gods heerlijkheid en het uitgedrukte beeld zijner zelfstandigheid, Hebr. 1 : 3, en kon daarom juist in de volheid des tijds uitgezonden, gegeven, in de wereld ingebracht worden, Joh. 3 : 16, Gal. 4 : 4, Hebr. 1 : 6. Vandaar, dat Hem ook de schepping, Joh. 1 : 3, Col. 1 : 15, en de onderhouding, Hebr. 1 : 3, en de verwerving der gansche zaligheid, 1 Cor. 1 : 30, worden toegeschreven. Hij is niet, als de schepselen, gemaakt of geschapen, maar is de eerstgeborene van alle creaturen, dat is, de Zoon, die den voorrang en de rechten van den eerstgeborene ten opzichte van alle creaturen bezit, Col. 1 : 15. Gelijk Hij ook de eerstgeborene uit de dooden, de eerstgeborene onder vele broederen, en dus onder allen en in alles de eerste is, Rom. 8 : 29, Col. 1 : 18. Ofschoon Hij dan ook in de volheid des tijds de gestalte van een dienstknecht aangenomen heeft, Hij was toch in de gestalte Gods; en Hij is in alles Gode den Vader gelijk, Phil. 2 : 6, in leven, Joh. 5 : 26, in kennis, Matth. 11 : 27, in macht, Joh. 1 : 3, 5 : 21, 26, in eer, Joh. 5 : 23. Hij is zelf God, boven alles te prijzen in der eeuwigheid, Joh. 1 : 1, 20 : 28, Rom. 9 : 5, Hebr. 1 : 8, 9. Gelijk alle dingen zijn *uit* den Vader, zoo zijn ze ook alle *door* den Zoon, 1 Cor. 8 : 6.

Beiden, Vader en Zoon, vereenigen zich en sluiten zich samen in den *Heiligen Geest,* en wonen door Hem in alle schepselen in. Wel is God naar zijn wezen Geest, Joh. 4 : 24, en ook heilig, Jes. 6 : 3; maar de Heilige Geest is duidelijk van God als Geest onderscheiden. Zooals bij wijze van vergelijking de mensch naar zijne onzichtbare zijde geest is en ook een geest heeft, waardoor hij zichzelven kent; zoo is God zelf

Geest naar zijn wezen en heeft Hij ook een Geest, die de diepten van dat wezen onderzoekt, 1 Cor. 2 : 11. Als zoodanig heet Deze de Geest van God of de Heilige Geest, Ps. 51 : 13, Jes. 63 : 10, 11, in onderscheiding van den geest van een engel of een mensch of eenig ander schepsel. Maar ofschoon van God, van den Vader en den Zoon, onderscheiden, staat Hij met beiden toch in de innigste gemeenschap. Hij heet de adem des Almachtigen, Job 33 : 4, de Geest zijns monds, Ps. 33 : 6, wordt door den Vader en den Zoon gezonden, Joh. 14 : 26, 15 : 26, en gaat van beiden uit; van den Vader niet alleen, Joh. 15 : 26, maar ook van den Zoon, want Hij heet even goed de Geest van Christus of de Geest des Zoons, als de Geest des Vaders, Rom. 8 : 9.

Wijl de Heilige Geest op die wijze van den Vader en den Zoon gegeven of gezonden, uitgegoten of uitgestort wordt, komt Hij menigmaal voor als een kracht of als eene gave, die menschen bekwaamt tot hun roeping en ambt; zoo is bijv. bij den Heiligen Geest in Hand. 8 : 15, 10 : 44, 11 : 15, 15 : 8, 19 : 2, aan de gave der glossolalie of profetie te denken. Maar ten onrechte leiden velen daaruit af, dat de H. Geest niets dan eene gave of kracht Gods is. Want duidelijk treedt Hij elders als een persoon op, die persoonlijke namen draagt, persoonlijke eigenschappen heeft en persoonlijke werken doet. Zoo zegt Christus in Joh. 15 : 26 en 16 : 13, 14, ofschoon het Grieksche, in onze taal door Geest overgezette woord onzijdig is, toch met een manlijk voornaamwoord: *Die* zal van mij getuigen en mij verheerlijken; en Hij noemt hem terzelfde plaats ook met den naam van Trooster en anderen Trooster, dat is met denzelfden naam, die in 1 Joh. 2 : 1 van Christus gebruikt wordt en in het Nederlandsch door Voorspraak is vertaald.

Behalve deze persoonlijke namen, worden aan den Heiligen Geest ook allerlei persoonlijke eigenschappen, zooals ikheid, Hand. 13 : 2, zelfbewustzijn, Hand. 15 : 28, zelfbepaling of wil, 1 Cor. 12 : 11, en allerlei persoonlijke werkzaamheden, zooals onderzoeken, 1 Cor. 2 : 11, hooren, Joh. 16 : 13, spreken, Openb. 2 : 7, leeren, Joh. 14 : 26, bidden, Rom. 8 : 27 enz. toegekend. Terwijl dit alles het klaarst en het verhevenst daarin uitkomt, dat Hij met den Vader en den Zoon, die toch ongetwijfeld personen zijn, op ééne lijn wordt geplaatst, Matth. 28 : 19, 2 Cor. 13 : 13.

Dit laatste bevat echter reeds meer, en wijst erheen, dat de H. Geest niet alleen een persoon, maar dat Hij ook waarachtig God is. En ook te dezen opzichte biedt de H. Schrift in al die gegevens, welke voor deze gewichtige belijdenis van noode zijn. Men lette er slechts op, dat, in weerwil van het boven aangetoonde onderscheid, dat tusschen God en zijn Geest bestaat, toch beiden telkens in de Schrift met elkander afwisselen, zoodat het volkomen hetzelfde is, of God dan wel zijn Geest iets zegt of doet. In Hand. 5 : 3, 4 wordt het liegen tegen den Geest een liegen

tegen God genoemd; in 1 Cor. 3 : 16 heeten de geloovigen Gods tempel, omdat de Geest Gods in hen woont. Daarbij komt, dat verschillende Goddelijke eigenschappen, zooals eeuwigheid, Hebr. 9 : 14, alomtegenwoordigheid, Ps. 139 : 7, alwetendheid, 1 Cor. 2 : 11, almacht, 1 Cor. 12 : 4—6, en ook verschillende Goddelijke werken in schepping, Ps. 33 : 6, onderhouding, Ps. 104 : 30, en herschepping, Joh. 3 : 3, evenzeer aan den H. Geest als aan den Vader en den Zoon worden toegeschreven. En met hen beiden deelt Hij daarom ook in dezelfde eere; Hij neemt naast Vader en Zoon eene plaats in als oorzaak des heils, 2 Cor. 13 : 13, Openb. 1 : 4. In zijn naam worden wij gedoopt, Matth. 28 : 19, en gezegend, 2 Cor. 13 : 13. En de lastering tegen den Heiligen Geest is zelfs eene onvergeeflijke zonde, Matth. 12 : 31, 32. Terwijl alle dingen zijn *uit* den Vader en *door* den Zoon, bestaan en rusten zij alle *in* den Heiligen Geest.

Al deze door heel de Schrift heen verspreide elementen der triniteitsleer worden als het ware door Jezus samengevat in zijn doopsbevel en door de apostelen in hunne zegenbede. Na zijne opstanding en vóór zijne hemelvaart beveelt Christus aan zijne apostelen, om heen te gaan, alle volken tot zijne leerlingen te maken en hen te doopen in den éénen naam, in welken zich toch drie verschillende subjecten hebben geopenbaard. Vader, Zoon en Geest zijn in hun eenheid en onderscheid de voltooide openbaring Gods. En evenzoo ligt volgens de apostelen alle heil en zaligheid voor den mensch besloten in de liefde des Vaders, de genade des Zoons en de gemeenschap des Heiligen Geestes, 2 Cor. 13 : 13, 1 Petr. 1 : 2, 1 Joh. 5 : 4—6, Openb. 1 : 4—6. Het welbehagen, de voorkennis, de macht, de liefde, het koninkrijk en de kracht is des Vaders. Het Middelaarschap, de verzoening, de genade, de verlossing is des Zoons. De wedergeboorte, de vernieuwing, de heiligmaking, de gemeenschap is des Geestes. Met de verhouding, waarin Christus tot den Vader staat, komt ten volle overeen die, waarin de H. Geest staat tot Christus. Gelijk de Zoon niets spreekt en niets doet van zichzelven, maar alles ontvangt van den Vader, Joh. 5 : 26, 16 : 15, zoo neemt de H. Geest alles uit Christus, Joh. 16 : 13, 14. Gelijk de Zoon van den Vader getuigt en den Vader verheerlijkt, Joh. 1 : 18, 17 : 4, 6, zoo getuigt de H. Geest van den Zoon en verheerlijkt Hem, Joh. 15 : 26, 16 : 14. Gelijk niemand tot den Vader komt dan door den Zoon, Joh. 14 : 6, zoo kan niemand zeggen, Jezus de Heere te zijn dan door den Heiligen Geest, 1 Cor. 12 : 3. Door den Geest hebben wij met den Vader en den Zoon zelven gemeenschap. In den Heiligen Geest woont God zelf door Christus in onze harten in. Indien dit alles alzoo is, dan is de Heilige Geest met den Zoon en den Vader de eenige waarachtige God, eeuwiglijk te loven en te prijzen.

Op deze onderwijzing der H. Schrift heeft de Christelijke kerk in hare belijdenis van de Drieëenheid Gods het ja en amen gezegd. Zij is tot

deze rijke en heerlijke belijdenis niet gekomen dan door eene bange en lange worsteling der geesten heen. Eeuwen lang is de diepste ervaring van het geestelijk leven der kinderen Gods en de stoutste denkkracht van de vaders en leeraars der kerk ingespannen werkzaam geweest, om op dit punt de openbaring der H. Schrift ten volle te verstaan en zuiver in de belijdenis weer te geven. En de gemeente zou zonder twijfel in dezen grondleggenden arbeid niet geslaagd en tot geene goede uitkomst geraakt zijn, wanneer zij niet door den H. Geest in de waarheid ware geleid geworden, en in Tertullianus en Irenaeus, Athanasius en de drie Cappadociërs, Augustinus en Hilarius en zoovele anderen niet die mannen had ontvangen, welke, toegerust met buitengewone gaven van godzaligheid en wijsheid, hare schreden gericht hadden in het zuivere spoor.

Niets minder dan het eigen wezen des Christendoms stond bij dezen strijd der geesten op het spel. En van twee kanten werd de gemeente blootgesteld aan het gevaar, om zich te laten afrukken van het vaste fundament, waarop zij gebouwd was, en zelve in de wereld onder te gaan.

Aan de eene zijde stond de richting van het Arianisme, zoo genoemd naar een Alexandrijnsch presbyter Arius, die in 336 stierf. Deze hield den Vader alleen voor den eeuwigen en waarachtigen God, omdat Hij in vollen zin ongegenereerd en ongeworden was; maar ten aanzien van den Zoon, den Logos, die in Christus vleesch geworden was, leerde hij, dat deze, omdat Hij gegenereerd was, geen God kon zijn, maar een schepsel was, dat wel vóór alle andere schepselen, maar toch evenals deze uit niets en door den wil Gods was voortgebracht; evenzoo werd ten aanzien van den Heiligen Geest gedacht, dat Hij een schepsel, of ook slechts eene kracht of gave Gods was.

Aan de andere zijde schaarde zich de partij van het Sabellianisme, aldus geheeten naar een zekeren Sabellius, die in het begin der derde eeuw in Rome leefde. Deze hield Vader, Zoon en Geest voor drie benamingen van een en denzelfden God, die achtereenvolgens bij het voortschrijden zijner openbaring zich onder verschillende vormen en gedaanten had bekend gemaakt. In de gedaante des Vaders werkte God eerst als Schepper en Wetgever; daarna werkte Hij in de gedaante des Zoons als Verlosser, en thans werkt Hij in de gedaante des H. Geestes als Herschepper der gemeente.

Terwijl het Arianisme de eenheid Gods zoekt te handhaven, door Zoon en Geest buiten het Goddelijk Wezen te plaatsen en tot schepselen te verlagen, tracht het Sabellianisme hetzelfde doel te bereiken, door de drie personen van hunne zelfstandigheid te berooven en ze te veranderen in drie opeenvolgende openbaringsvormen van hetzelfde Goddelijke Wezen. In de eerste richting komt meer de Joodsche, deïstische, rationalistische denkwijze aan het woord; in de tweede richting vertolkt zich

meer de gedachte van het Heidensch pantheïsme (algodendom), en mysticisme. Zoodra de gemeente zich met eenige helderheid rekenschap ging geven van de waarheid, welke later in de belijdenis der drieëenheid werd neergelegd, kwamen links en rechts naast haar deze richtingen op, en zij vergezellen haar tot op den huidigen dag. Altijd door heeft de gemeente en elk harer leden op de hoede te zijn, om eenerzijds niet aan het ééne wezen Gods en anderzijds niet aan de drie personen in dat Goddelijk wezen te kort te doen. De eenheid mag niet aan de verscheidenheid, noch ook de verscheidenheid aan de eenheid opgeofferd worden. Beide in haar onverbrekelijk verband en in haar zuivere verhouding te handhaven, theoretisch voor het denken niet alleen maar ook practisch in het leven, is de roeping van alle geloovigen.

Om aan deze roeping te voldoen, is de Christelijk kerk en theologie in den eersten tijd zich gaan bedienen van verschillende woorden en uitdrukkingen, welke niet letterlijk in de H. Schrift voorkomen. Zij is gaan spreken van het eene *wezen* Gods, en van drie *personen* of *bestaanswijzen* in dat wezen; van *drieëenheid* en *drievuldigheid;* van *wezens-* en *personeele* eigenschappen; van de *eeuwige generatie* des Zoons en van den *uitgang* des H. Geestes uit den Vader en uit den Zoon enz.

Er is geen enkele reden, waarom de kerk en de theologie zulke woorden en spreekwijzen niet zou mogen gebruiken. Want de H. Schrift werd der gemeente door God niet gegeven, om ze eenvoudig gedachteloos na te spreken, maar om ze in al haar volheid en rijkdom te verstaan, in het bewustzijn op te nemen en weder te geven in hare eigene taal, opdat zij alzoo de groote werken Gods verkondigen zou. Bovendien zijn zulke termen en uitdrukkingen noodig, om de waarheid der Schrift te handhaven tegenover hare bestrijders en voor alle misverstand en dwaling in veiligheid te stellen. De geschiedenis heeft dan ook alle eeuwen door geleerd, dat het lichtvaardig afkeuren en verwerpen van deze namen en spreekwijzen tot verschillende afwijkingen in de belijdenis leidt.

Maar toch zullen wij ter anderer zijde, bij het gebruiken van deze namen, steeds bedenken, dat zij van menschelijken oorsprong, beperkt, gebrekkig, feilbaar zijn. De kerkvaders hebben dit altijd erkend; zij zeiden bijvoorbeeld van het woord *personen,* waarmede de drie bestaanswijzen in het Goddelijk Wezen worden aangeduid, dat dit woord de zaak niet op eene gelijkwaardige wijze uitdrukte maar dienst deed als een hulpmiddel, om de waarheid te handhaven en de dwaling af te snijden. Men verkoos dit woord, niet, omdat het in alle opzichten juist, maar omdat er geen ander en beter te vinden was. Ook hier blijft dus het woord ver achter de gedachte, en de gedachte wederom ver achter de zaak terug. Hoewel wij de zaak niet anders dan in dien gebrekkigen vorm bewaren kunnen, zoo mogen wij toch nooit vergeten, dat het niet in de eerste plaats om het woord, maar om de *zaak* te doen is. In de bedeeling der

heerlijkheid zullen ons zeker andere en betere namen op de lippen worden gelegd.

De zaak zelve, waarom het in de belijdenis der heilige Drieëenheid gaat, is van het hoogste gewicht, voor verstand en hart beide.

Want door die belijdenis handhaaft de gemeente in de eerste plaats zoowel de eenheid als de verscheidenheid in het wezen Gods. Het Goddelijk Wezen is één; er is maar één Wezen, dat God is en God heeten mag. In schepping en herschepping, in natuur en genade, in kerk en wereld, in staat en maatschappij, overal en altijd hebben wij het met den éénen, zelfden, levenden, waarachtigen God te doen. Aan die eenheid Gods hangt de eenheid der wereld, de eenheid der menschheid, de eenheid van de waarheid, van de deugd, van het recht en de schoonheid. Zoodra die eenheid Gods ontkend of verzwakt wordt, staat de deur voor het veelgodendom open.

Maar die eenheid Gods is naar de openbaring der Schrift en de belijdenis der gemeente geen afgetrokken, inhoudlooze eenheid, geen eenzaamheid, doch eene volheid van leven en krachten. Zij sluit verscheidenheid in. En die verscheidenheid komt uit in de drie personen of bestaanswijzen van het Goddelijk Wezen. Deze drie personen zijn geen openbaringsvormen slechts, maar bestaanswijzen in het Wezen Gods. Vader, Zoon en Geest zijn ééne en dezelfde Goddelijke natuur en eigenschappen deelachtig; zij zijn ééns wezens. Maar zij hebben toch elk een eigen naam; zij hebben elk eene bijzondere eigenschap, waardoor zij van elkander onderscheiden zijn: aan den Vader komt alleen het Vaderschap toe, aan den Zoon de generatie, en aan den Heiligen Geest de uitgang van beiden.

Aan die orde van bestaan in het Goddelijk Wezen beantwoordt de orde der drie personen in alle Goddelijke werken. De Vader is het, *uit* wien; de Zoon is het, *door* wien; en de Geest is het, *in* wien alle dingen zijn. Uit den Vader komen door den Zoon en den Geest alle dingen in schepping en herschepping voort; en in den Geest en door den Zoon keeren zij allen tot Hem terug. Den Vader danken wij dus inzonderheid voor zijne verkiezende liefde; den Zoon voor zijne verlossende genade; den H. Geest voor zijne wederbarende en vernieuwende kracht.

Ten tweede staat de gemeente met deze hare belijdenis sterk tegenover de dwalingen van het deïsme (geloof aan één God zonder openbaring), en het pantheïsme, (algodendom), van het Jodendom en het Heidendom. Altijd bestaat er eene tweevoudige neiging in het menschelijk hart; eene neiging n.l. om God ver weg te denken en zichzelf met heel de wereld van God los te maken, en daarnaast ook eene neiging, om God in de wereld neer te trekken, met de wereld te vereenzelvigen en dus zichzelven met de wereld te vergoddelijken. Wanneer de eerste neiging in ons

overheerscht, komen wij ertoe, om te meenen, dat wij God in de natuur, in ons beroep, in ons bedrijf, in onze wetenschap, in onze kunst of ook in het werk der verlossing wel missen en onszelven wel redden kunnen. Wanneer de tweede neiging daarentegen in ons hart de sterkste is, veranderen wij de heerlijkheid Gods in het beeld van een of ander schepsel, vergoden wij de wereld, de zon, de maan en de sterren, of de kunst, de wetenschap en den staat, en bidden in het schepsel, in het maaksel dikwerf van onszelven, onze eigene grootheid aan. Daar is God alleen van verre, hier alleen van nabij. Daar is Hij boven, buiten, los van de wereld; hier is Hij alleen binnen en eenzelvig met de wereld.

Maar de gemeente belijdt beide: God is boven de wereld, van haar in wezen onderscheiden, en toch met zijn gansche wezen in haar tegenwoordig en nergens, in geen punt der ruimte en voor geen moment des tijds van haar gescheiden. Hij is beide van verre en van nabij; hoog verheven en tevens diep tot al zijne schepselen nederdalende. Hij is onze Schepper, die ons, onderscheiden van zijn wezen, voortbracht door zijn wil. Hij is onze Verlosser, die ons zalig maakt, niet door onze werken, maar door den rijkdom zijner genade. Hij is onze Heiligmaker, die in ons als in zijn tempel woont. Als drieëenige God is Hij een God *boven,* en *voor* en *in* ons.

Eindelijk, ten derde, is deze belijdenis der gemeente ook voor het geestelijk leven van het hoogste belang. Geheel ten onrechte wordt soms beweerd, dat de leer der drieëenheid alleen een wijsgeerig afgetrokken dogma is en voor godsdienst en leven geen waarde bezit. De Nederlandsche Geloofsbelijdenis zag het gansch anders in; zij sprak het in artikel IX uit: dat God één in Wezen en drie in personen is, dit alles weten wij, zoo uit de getuigenissen der Heilige Schriftuur, als ook uit hunne werkingen, en voornamelijk uit degene, die wij in ons gevoelen. Wel is waar gronden wij het geloof aan de drieëenheid niet op het gevoel en de bevinding; maar als wij ze gelooven, bespeuren wij toch, dat zij met de geestelijke ervaring der kinderen Gods in nauw verband staat.

Want de geloovigen leeren in zichzelven de werkingen kennen van den Vader, den Schepper van alle dingen, die ook hun het leven en den adem en alle dingen schonk. Zij leeren Hem kennen als den Wetgever, die zijne heilige geboden gaf, opdat zij daarin wandelen zouden. Zij leeren Hem kennen als den Rechter, die zich schrikkelijk vertoornt over alle ongerechtigheid der menschen en den schuldige geenszins onschuldig houdt. En zij leeren Hem ten slotte kennen als den Vader, die om Christus' wille hun God en hun Vader is, op wien zij alzoo vertrouwen, dat zij niet twijfelen, of Hij zal hen met alle nooddruft des lichaams en der ziel verzorgen en ook al het kwaad, dat Hij hun in dit jammerdal toeschikt, hun ten beste keeren; want Hij zulks doen kan als een almachtig God en ook doen wil als een getrouw Vader. En zoo belijden zij dan; ik

geloof in God, den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde.

Zoo leeren zij ook in zichzelven de werkingen kennen van den Zoon, die de Eengeborene is van den Vader en in Maria ontvangen is van den Heiligen Geest. Zij leeren Hem kennen als hun hoogsten Profeet en Leeraar, die hun den Verborgen raad en wille Gods van hunne verlossing volkomenlijk geopenbaard heeft. Zij leeren Hem kennen als hunnen eenigen Hoogepriester, die hen met de eenige offerande zijns lichaams verlost heeft en voor hen met zijne voorbidding steeds tusschen treedt bij den Vader. Zij leeren Hem kennen als hunnen eeuwigen Koning, die hen met zijn Woord en Geest regeert en hen bij de verworvene verlossing beschut en bewaart. En zoo belijden zij: ik geloof in Jezus Christus, Gods eeniggeboren Zoon, onzen Heere.

Zij leeren in zichzelven ook kennen de werkingen van den Heiligen Geest, die hen wederbaart en in alle waarheid leidt. Zij leeren Hem kennen als den Werkmeester huns geloofs, die door dat geloof hen Christus en alle zijne weldaden deelachtig maakt. Zij leeren Hem kennen als den Trooster, die in hen met onuitsprekelijke verzuchtingen bidt en met hunnen geest getuigt, dat zij kinderen Gods zijn. Zij leeren Hem kennen als het onderpand hunner eeuwige erfenis, die hen bewaart tot den dag der verlossing. En zij belijden: ik geloof ook in den Heiligen Geest.

Zoo is de belijdenis der drieëenheid de kern en de hoofdsom der gansche Christelijke religie. Zonder haar is noch de schepping, noch de verlossing noch de heiligmaking zuiver te handhaven.

Elke afwijking in deze belijdenis leidt tot eene dwaling in de andere leerstukken, gelijk omgekeerd eene onjuiste voorstelling van deze artikelen des geloofs tot eene misvatting van de leer der drieëenheid terug te voeren is. De groote werken Gods kunnen wij dan alleen verkondigen naar waarheid, wanneer wij ze erkennen en belijden als het ééne groote werk van Vader, Zoon en Geest.

In de liefde des Vaders, de genade des Zoons en de gemeenschap des Heiligen Geestes ligt alle heil en zaligheid des menschen besloten.

XI.

SCHEPPING EN VOORZIENIGHEID.

DE practische beteekenis, welke de leer der drieëenheid voor het leven van den Christen bezit, stelt het buiten allen twijfel, dat de H. Schrift ons geen afgetrokken Godsbegrip wil geven, maar dat zij ons allen persoonlijk met den levenden en waarachtigen God zelven in aanraking en gemeenschap wil brengen. Zij breekt onze voorstellingen en begrippen af, en voert ons tot God zelven terug. En daarom redeneert zij niet over God, maar zij laat Hem ons zien en toont Hem in al de werken zijner handen. Heft uwe oogen op, en ziet toch, wie al deze dingen geschapen heeft. Uit de schepselen worden van den beginne af zijne onzienlijke dingen, zijne eeuwige kracht en Goddelijkheid, denkend aanschouwd. Niet buiten zijne werken om, door bespiegeling en redeneering, maar uit zijne werken in natuur en genade wordt God gekend en verheerlijkt.

Daarom wijst de H. Schrift ons voortdurend op de groote werken Gods. Zij is tegelijk eene beschrijving van, en een lofzang op Gods werken. Juist omdat zij den levenden, den waarachtigen God ons wil doen kennen, gewaagt zij schier op iedere bladzijde van zijne machtige daden. Als de levende God, is Hij tegelijk de *werkende* God; Hij kan niet anders, dan werken, Hij werkt altijd, Joh. 5 : 17; want alle leven, en dus vooral het volzalige, oneindige leven Gods is kracht, energie, werkzaamheid. Naargelang de maker is, is zijn werk. Wijl God de Maker, de Schepper aller dingen is, zijn zijne werken groot en wonderlijk, Ps. 92 : 6, 139 : 14, Openb. 15 : 3; waarachtig en getrouw, Ps. 33 : 4, 111 : 7; rechtvaardig en goedertieren, Ps. 145 : 17, Dan. 9 : 14. Tot die werken behooren toch de schepping en de onderhouding aller dingen, de hemel en de aarde, de menschheid en zijn volk, de wonderen aan Israel en de werken, die Hij door zijn knecht volbrengen doet, Gen. 2 : 2, 3, Ex. 34 : 10, Job 34 : 19, Jes. 19 : 25, Joh. 9 : 4 enz. En al die werken loven Hem, Ps. 145 : 10; ja de Heere verblijdt er zichzelf in, Ps. 104 : 31. Hij is de rotssteen, wiens werk volkomen is, Deut. 32 : 4.

Al die werken worden trouwens door God ook niet ondoordacht en gedwongen, maar ten hoogste bewust en vrij tot stand gebracht. Dat blijkt reeds daaruit, dat Hij alles schept en onderhoudt en regeert door zijn woord. Sprekende, gebiedende roept Hij de dingen in het aanzijn, Ps. 33 : 9. Zonder het Woord, dat in den beginne bij God en zelf God was, is zelfs geen enkel ding gemaakt, dat gemaakt is, Joh. 3 : 13. In Job 28 : 20 v. en Spreuken 8 : 22 v. wordt het zoo voorgesteld, dat

God, de wereld scheppende, eerst met de wijsheid geraadpleegd, haar aanschouwd en doorzocht heeft, zoodat nu alles met wijsheid gemaakt is, Ps. 104 : 24, Jer. 10 : 12. Dezelfde gedachte drukt de H. Schrift ook elders zoo uit, dat God alles overeenkomstig zijn *raad* tot stand brengt. Alleen ligt hierin klaarder nog en krachtiger uitgedrukt, dat al de werken Gods, in schepping en herschepping beide, niet alleen eene openbaring van zijne gedachte, maar ook een voortbrengsel van zijn wil zijn. Daar gaat, menschelijk gesproken, aan alle werk Gods naar buiten eene overlegging des verstands en ook een besluit van den wil vooraf. Daarom wisselt de naam van raad des Heeren, zooals deze bijv. Ps. 33 : 11, Spr. 19 : 21, Jes. 46 : 10, Hand. 2 : 23 voorkomt, elders met dien van besluit, Gen. 41 : 32, 2 Cor. 25 : 16, Ps. 2 : 7, Jes. 10 : 23, 14 : 27, voornemen, Jer. 51 : 12, Rom. 8 : 28, 9 : 11, Ef. 1 : 11, 3 : 11, 2 Tim. 1 : 9, verordineering, Hand. 10 : 42, 13 : 48, 17 : 26, 31, Rom. 8 : 29, 30, Ef. 1 : 5, 11, welbehagen, Jes. 49 : 8, 53 : 10, 60 : 10, 61 : 2, Matth. 11 : 26, Ef. 1 : 5, 9 af, en spreekt Paulus van den raad en het welbehagen van Gods wil, Ef. 1 : 5, 11.

Van dien raad Gods leert de Schrift dan verder, dat hij groot en wonderlijk, Jes. 28 : 29, Jer. 32 : 19, onafhankelijk, Matth. 11 : 26, onveranderlijk, Hebr. 6 : 17, onvernietigbaar is, Jes. 46 : 10, en dat hij over alle dingen gaat, Ef. 1 : 11, ook bijvoorbeeld over de misdaad der onrechtvaardigen, om Christus aan het kruis te hechten en te dooden, Hand. 2 : 23, 4 : 28. Doordat de dingen en gebeurtenissen, ook de zondige gedachten en daden der menschen in dien raad Gods eeuwiglijk gekend en bepaald zijn, worden zij niet van hun karakter beroofd, maar juist alle in hun eigen aard en natuur, in hun verband en omstandigheden vastgesteld en gewaarborgd. In dien raad Gods is de zonde en de straf, maar ook de vrijheid en de verantwoordelijkheid, het plichtsbesef en de consciëntie, de wet en het recht opgenomen. Alwat is en geschiedt, staat in dien raad des Heeren onderling juist in datzelfde verband, waarin het in de werkelijkheid zich aan onze oogen vertoont. De voorwaarden zijn er evengoed in bepaald als de gevolgen, de middelen evengoed als de doeleinden, de wegen als de uitkomsten, de gebeden als de verhooringen, het geloof als de rechtvaardigmaking, de heiligmaking als de verheerlijking. Naar dien raad heeft God zijn eeniggeboren Zoon gegeven, opdat een iegelijk die in Hem gelooft, niet verderve maar het eeuwige leven hebbe.

Zoo verstaan, in den zin der H. Schrift en naar de meening des Geestes, is de belijdenis van den altijd wijzen raad des Heeren eene bron van rijke vertroosting. Want daardoor weten wij, dat geen blind toeval, geen donker noodlot, geen onredelijke en onzalige wil, geen onafwendbare natuurdwang de wereld en de menschheid beheerscht, maar dat het regiment over alle dingen berust in de handen van een

almachtig God en een goedertieren Vader. Zeker is er geloof noodig, om dit te verstaan. Want wij zien het menigwerf niet, en in raadselen wandelt de mensch op deze aarde rond; maar dat geloof houdt ons toch staande in den strijd van het leven en doet ons vertrouwend en hopend de toekomst tegengaan. Want de altoos wijze raad des Heeren houdt eeuwig stand, heeft altoos kracht.

Van dezen raad Gods is de schepping der wereld het begin der uitvoering geweest. Gelijk de H. Schrift alleen ons den raad Gods doet kennen, zoo is zij het ook alleen, die ons den oorsprong aller dingen ontdekt en van Gods scheppende almacht spreekt. De vraag, waar alles vandaan komt, mensch en dier en plant en heel de wereld, is eene oude vraag, maar zij blijft altijd aan de orde van den dag. Want de wetenschap heeft er geen antwoord op. Zij is zelve een schepsel en in den tijd ontstaan; zij staat op den grondslag van het geschapene en onderstelt het bestaan dier dingen, welke zij onderzoekt; en zij kan dus uit den aard der zaak nooit teruggaan tot den tijd, voordat de dingen bestonden, en nooit doordringen tot het oogenblik, waarop zij het aanzijn ontvingen.

De ervaring, het empirisch onderzoek, zegt ons dus niets over den oorsprong der dingen. Maar ook het denken der wijsbegeerte heeft alle eeuwen tevergeefs naar eene verklaring der wereld gezocht. Peinzensmoede, heeft men dan ten slotte er menigmaal in berust, dat de wereld geen oorsprong had, maar eeuwig bestond en eeuwig zal bestaan. Deze gedachte is dan door de wijsgeeren weder in verschillende richting uitgewerkt. Slechts enkelen hebben gemeend, dat deze wereld, gelijk wij ze nu kennen, eeuwig was en ook eeuwig zou blijven bestaan. Deze voorstelling stuit echter op zoovele bezwaren, dat zij tegenwoordig algemeen prijs gegeven is. En daartegenover heerscht thans de gedachte der evolutie of ontwikkeling, volgens welke niets *is,* maar alles *wordt* en het gansche heelal met al wat er in is zich in een nimmer begonnen en nimmer eindigend proces bevindt.

Nu is ontwikkeling eene heerlijke zaak, maar zij onderstelt altijd iets, dat zich ontwikkelt en de kiem der ontwikkeling in zich draagt. Ontwikkeling is natuurlijk niet en kan niet zijn eene scheppende macht, die de dingen veroorzaakt en voortbrengt, maar zij is hoogstens eene uitdrukking van het proces, dat de dingen doormaken, als ze er eenmaal zijn. De evolutieleer is dus niet bij machte, den oorsprong der dingen te verklaren; zij gaat stilzwijgend uit van de gedachte, dat die dingen in onontwikkelde gestalte eeuwig bestonden. Zij begint met eene onderstelling, die volstrekt onbewijsbaar is en rust dus evengoed in geloof, als de leer van de schepping aller dingen door de hand Gods.

Maar de evolutieleer is er met die vrij willekeurige onderstelling nog niet af. Zij kan wel zeggen, dat de dingen eeuwig bestonden in eene

onontwikkelde gestalte; maar zij moet zich dan toch eenige rekenschap geven van den oorspronkelijken toestand, waarin de dingen bestonden en waaruit de tegenwoordige wereld zich dan gevormd heeft. Daarop wordt nu tweeërlei antwoord gegeven, al naar gelang van de geestesrichting, waarin men zich beweegt. In de wereld nemen wij n.l. twee groepen of reeksen van verschijnselen waar, welke wij gewoonlijk aanduiden met de namen van geest en stof, ziel en lichaam, onzienlijke en zienlijke dingen, psychische en physische verschijnselen. Maar deze tweeheid bevredigt niet; men wil tegenwoordig monistisch zijn en alles uit één beginsel afleiden. En zoo kan men dus vanzelf tweeërlei richting inslaan.

Men kan òf aan den éénen kant zeggen: de stof was het eerste, zij is eeuwig, en zij heeft eeuwig de kracht als eene eigenschap gehad. Dat is de richting van het materialisme, (de leer van het stoffelijke), welke de stof voor eeuwig, voor het oorspronkelijk onveranderlijk bestanddeel der wereld houdt, en nu uit de stof de kracht, uit het lichaam de ziel, uit de physische de psychische verschijnselen zoekt te verklaren. Maar men kan ook aan den anderen kant gaan staan en zeggen: neen, de kracht was het eerste en is en blijft de grondslag van al het bestaande, en de stof is van die kracht eene openbaring, eene verschijning; het lichaam schept de ziel niet, maar de ziel het lichaam. Dat is de richting van het pantheïsme (algodendom), welke de kracht voor eeuwig, voor het grondbeginsel aller dingen houdt en uit die kracht de tegenwoordige wereld tracht af te leiden. Die oorspronkelijke, in heel de wereld aanwezige kracht wordt door het pantheïsme met allerlei schoonklinkende namen van geest, rede, wil enz. genoemd. Maar het denkt daarbij iets gansch anders, dan wat gewoonlijk onder die namen verstaan wordt. Het denkt daarbij niet aan een persoonlijk God, die verstand en wijsheid, rede en wil heeft, maar het houdt die eeuwige kracht, ook al noemt het deze geest of rede of wil, voor een onbewusten, rede-loozen en wil-loozen drang, die eerst in den loop van het proces bij den mensch tot bewustzijn, rede en wil zich opheft. De eeuwige kracht is niet geest, maar hij heet alleen zoo, omdat hij in zijne ontwikkeling tot geest worden kan.

Bij beide richtingen, het materialisme (de leer van het stoffelijke), en het pantheïsme (algodendom), staat dus aan het begin der wereldontwikkeling een beginsel, dat òf meer als stof òf meer als kracht wordt voorgesteld, maar waarvan men zich in beide gevallen geene heldere voorstelling vormen kan. Het is veel minder iets positiefs dan iets negatiefs. Het *is* eigenlijk niet iets bepaalds, maar bevat alleen de mogelijkheid, om alles te *worden.* Het is geen *zijnde,* maar alleen een onbegrijpelijk iets ,dat alles zijn *kan,* een absolute potentie (eene oneindige mogelijkheid), eene vergoddelijkte denk-afgetrokkenheid; in den grond der zaak een in de plaats van den eenigen waarachtigen God verzinnen van iets, waarop

de wetenschappelijke mensch ter verklaring der wereld zijn vertrouwen zet, maar waaraan even weinig realiteit toekomt als aan de goden der volken.

De H. Schrift slaat een gansch anderen weg in. Wat zij over den oorsprong der dingen zegt, biedt zij ons niet aan als vrucht van wetenschappelijk onderzoek noch ook terwille van eene wijsgeerige wereldverklaring, maar opdat wij daardoor den eenigen waarachtigen God zouden kennen en op Hem alleen al ons vertrouwen stellen zouden. Zij gaat niet van de wereld, maar van God uit. Niet de wereld, maar God is eeuwig. Eer de bergen geboren en de aarde en de wereld voortgebracht waren, ja van eeuwigheid tot eeuwigheid was en is Hij God, Ps. 90 : 2. Hij is Jehovah, die is en was en wezen zal, boven alle worden verheven, eene volheid van onveranderlijk *zijn*. En in onderscheiding van Hem is de wereld *geworden*, en altijd *wordende*. Datgene, waar de H. Schrift in de eerste plaats tegen op hare hoede is, is de vermenging van God met zijn creatuur. Zij snijdt alle ongeloof, maar ook alle afgoderij en bijgeloof bij den wortel af. God en wereld zijn in wezen, als Schepper en schepsel, van elkander onderscheiden.

Als schepsel heeft de gansche wereld alleen in God haar oorsprong. Daar is geen stof en geen eeuwige kracht naast God, maar hemel en aarde en alle dingen zijn door Hem in het aanzijn geroepen. Dat drukt de H. Schrift door het woord *scheppen* uit. In ruimeren zin bezigt zij dit woord ook wel voor de werken der onderhouding, Ps. 104 : 30, Jes. 45 : 7. Maar in engeren zin verstaat zij daaronder, dat God alle dingen uit het niet heeft te voorschijn gebracht. Wel is waar komt de uitdrukking, dat God alles *uit niets* geschapen heeft, niet in de Schrift, maar eerst in het tweede boek der Maccabeën voor, 7 : 28; en ook kan deze term tot misverstand aanleiding geven. Want het *niets* is niet en kan niet zijn het beginsel of de oorsprong, waaruit de dingen zijn voortgekomen; immers uit niets kan niets worden. De Schrift daarentegen zegt, dat de wereld door den wil Gods in het aanzijn geroepen is, Openb. 4 : 11, en dat de dingen, die men ziet, niet geworden zijn uit dingen, die onder de oogen verschijnen, Hebr. 11 : 3. Maar toch kan de uitdrukking: uit niets, in goeden zin verstaan worden, en ook uitnemende diensten bewijzen tegenover allerlei dwaling, alsof de wereld uit eene of andere stof en kracht, die eeuwig naast God bestond, gevormd zou zijn. Volgens de Schrift is God niet louter Formeerder, maar ook Schepper der wereld. Menschelijk gesproken, bestond Hij eerst alleen en is daarna de gansche wereld naar zijn raad en door zijn wil voortgebracht. Aan het zijn der wereld ging een volstrekt niet-zijn vooraf, en inzoover kan men terecht zeggen, dat God de wereld uit niets geschapen heeft.

Dit toch is de uitdrukkelijke leer der Schrift, dat God bestond van

eeuwigheid, Ps. 90 : 2, maar dat de wereld een begin heeft gehad, Gen. 1 : 1. Menigmaal is er sprake van, dat God iets gedaan heeft, bijv. uitverkoren en liefgehad heeft, vóór de grondlegging der wereld, Joh. 17 : 24, Ef. 1 : 4. Hij is zoo machtig, dat Hij alleen behoeft te spreken, om iets te doen zijn, Ps. 33 : 9, en de dingen, die niet zijn, roepen kan, alsof zij waren, Rom. 4 : 17. Enkel en alleen door zijn wil geeft Hij aan de wereld het aanzijn, Openb. 4 : 11; Hij heeft alles gemaakt, den hemel en de aarde met alwat daarin is, Ex. 20 : 11, Neh. 9 : 6; alles is uit en door en tot Hem, Rom. 11 : 36. Daarom is Hij ook de almachtige Bezitter van hemel en aarde, Gen. 14 : 19, 22, die alles doet wat Hem behaagt, aan wiens macht nergens eene grens is gesteld, van wien alle schepselen in volstrekten zin afhankelijk zijn, zoodat zij zich niet roeren en bewegen kunnen zonder zijn wil, Ps. 115 : 3, Dan. 4 : 35. Van eene ongevormde, eeuwige stof naast God weet de H. Schrift nergens iets; Hij is de eenige, volstrekte oorzaak van alwat is en geschiedt; de zienlijke dingen zijn niet geworden uit dingen, die verschijnen, maar de gansche wereld is door het woord Gods toebereid, Hebr. 11 : 3.

Als God, die het eeuwige en volzalige wezen is, de wereld door zijn wil geschapen heeft, komt vanzelf de vraag op, *waarom* en *waartoe* Hij haar in het aanzijn geroepen heeft. Om op deze vraag een antwoord te vinden, heeft men in wetenschap en wijsbegeerte steeds gepoogd, de wereld noodzakelijk te maken en alzoo uit het wezen Gods af te leiden. En daarbij heeft men dan weer tweeërlei richting ingeslagen. Sommigen stelden het zoo voor, dat God zoo overvol en overrijk is, dat Hij zichzelf niet beheerschen kan, dat Hij de macht over zijn eigen wezen mist, en dat dus de wereld uit Hem is voortgevloeid, als de beek uit de bron, of als het water uit een vat, dat overloopt. En anderen hebben juist omgekeerd gemeend, dat God in zichzelf arm en ledig was, niets dan een hongerige, begeerende wil, en dat Hij de wereld voortbracht, om zichzelf aan te vullen en in zijne behoefte te voorzien. In beide gevallen is de wereld voor God noodzakelijk, hetzij om Hem van zijn overvloed te bevrijden, of om Hem in zijn gebrek te gemoet te komen.

Beide voorstellingen zijn aan de Schrift ten eenenmale vreemd. Zij neemt een gansch ander, lijnrecht tegenovergesteld standpunt in. Volgens die beide voorstellingen toch wordt het zwaartepunt uit God in de wereld verlegd, en is God er *om* de wereld; God is de mindere, en de wereld is de meerdere, want de wereld dient, om God, die door overvloed of gebrek onzalig is in zichzelven, te verlossen en zalig te maken. Ofschoon deze gedachte ook heden ten dage door mannen van naam wordt uitgesproken, draagt zij toch inderdaad een godslasterlijk karakter. De Schrift, die het Woord Gods is en het van het begin tot het einde voor God opneemt, spreekt daartegenover beslist en krachtig en luide uit, dat God

er niet is om de wereld, maar dat de gansche wereld met al hare schepselen er is om God, om zijnentwil en tot zijne eer.

God toch is de algenoegzame en volzalige in zichzelven. Hij heeft de wereld en geen enkel schepsel op eenigerlei wijze tot zijne volmaking noodig. Zal een man Gode voordeelig zijn? Is het voor den Almachtige nuttigheid, dat gij rechtvaardig zijt, of gewin, dat gij uwe wegen volmaakt? Job 22 : 2, 3. De gerechtigheid des menschen geeft Hem niets, en zijne goddeloosheid ontneemt Hem niets. Hij wordt van menschenhanden niet gediend, als iets behoevende, alzoo Hij allen het leven, den adem en alle dingen geeft, Hand. 17 : 25. Daarom legt de Schrift er ook zoo sterk den nadruk op, dat God alle dingen door zijn *wil* heeft voortgebracht. Er was geen dwang en geen noodzakelijkheid in het wezen Gods, om de wereld voort te brengen. De schepping is geheel en al eene vrije daad Gods. Zij is niet uit de gerechtigheid Gods te verklaren, ofschoon in de wereld ook die gerechtigheid tot openbaring komt, want aan wien kon God iets verschuldigd zijn? Zij is evenmin uit de goedheid en de liefde Gods af te leiden, ofschoon beide ook in de wereld naar buiten treden, want het liefdeleven van den drieëenigen God had geen voorwerp der liefde buiten zich van noode. De schepping berust enkel en alleen op Gods vrijmacht, op zijn eeuwig welbehagen, op zijne volstrekte souvereiniteit, Openb. 4 : 11.

Daarmede is echter volstrekt niet bedoeld, dat het scheppen der wereld eene redelooze daad van willekeur is geweest. Wij moeten hier, evenals elders, in de vrijmacht Gods berusten als het einde van alle tegenspraak, en worden daardoor geoefend in stil vertrouwen en kinderlijke gehoorzaamheid. Maar desniettemin heeft God voor deze daad zijne wijze en heilige redenen gehad.

Dat wijst de Schrift allereerst daarin aan, dat zij de schepping ons beschrijft als een werk van God Drieëenig. Als God den mensch schept, beraadslaagt Hij eerst met zichzelven en zegt: laat ons menschen maken naar ons beeld, en naar onze gelijkenis! Gen. 1 : 26. En zoo rust alle werk Gods naar buiten op een raadslag Gods. Vóór de schepping is Hij met de wijsheid te rade gegaan, Job 28 : 20 v., Spreuken 8 : 22 v. En in den tijd schiep Hij alle dingen door het Woord, dat in den beginne bij God en zelf God was, Joh. 1 : 1—3, Ef. 3 : 9, Col. 1 : 16, Hebr. 1 : 2, en in den Geest, die de diepten Gods onderzoekt, de schepselen levend maakt en de hemelen versiert, Job 26 : 13, 33 : 4, 1 Cor. 2 : 10. Hoe groot, roept daarom de dichter uit, hoe groot zijn uwe werken, o Heere! Gij hebt ze alle met wijsheid gemaakt, de aarde is vol van uwe goederen, Ps. 104 : 24.

Ten andere onderwijst de Schrift ons ook nog, dat God alle dingen geschapen heeft, onderhoudt en regeert tot zijne eigene eere. Het doel, waarmede de schepselen zijn voortgebracht, kan natuurlijk niet in deze

zelve liggen, omdat de vaststelling van het doel aan de middelen voorafgaat. De Schrift zegt dan ook in het algemeen, dat, gelijk alles uit God is, zoo ook alles door Hem en tot Hem is, Rom. 11 : 36. En nader werkt zij dit uit, als ze ervan gewaagt, dat de hemelen Gods eer vertellen, Ps. 19 : 1, dat God zich verheerlijkt in Pharao, Ex. 14 : 17 en in den blindgeborene, Joh. 9 : 3, dat Hij alle weldaden der genade verleent om zijns naams wil, Jes. 43 : 25, Ef. 1 : 6, dat Christus gekomen is, om den Vader te verheerlijken, Joh. 17 : 4, en dat eens alle knie zich buigen en zijne heerlijkheid erkennen zal, Phil. 2 : 11. Het is Gods welbehagen, om de deugden van zijn drieëenig wezen in de schepselen tot openbaring te brengen, en daardoor zich heerlijkheid en eere te bereiden uit alle creatuur. Ook voor deze verheerlijking van zichzelven heeft God de wereld niet noodig, want het is het schepsel niet, dat zelfstandig en onafhankelijk zijne eere verhoogt, maar Hij is het altijd zelf, die zonder of door het creatuur zijn eigen naam verheerlijkt en in zichzelven zich verlustigt. God zoekt dus nooit het schepsel, alsof dit Hem iets geven kan, wat Hij mist, of iets ontnemen kan, wat Hij bezit. Maar de gansche wereld in haar breedte en lengte is voor Hem een spiegel, waarin Hij zijne eigene deugden weerkaatsen doet. Hij blijft altijd in zichzelven rusten als het hoogste goed, en blijft eeuwiglijk zalig door zijne eigene zaligheid.

De Schrift zegt ons niet alleen, *dat* God de wereld door zijn wil uit het niet in het aanzijn riep, maar zij verhaalt ons ook iets van de *wijze,* waarop die schepping heeft plaats gehad.

Zij vangt n.l. aan met te zeggen, dat God *in den beginne* den hemel en de aarde geschapen heeft, Gen. 1 : 1. Met dat begin wordt aangeduid het oogenblik, van waaraf de dingen, die door schepping het aanzijn ontvingen, bestonden. Het was het begin, toen God, die geen begin heeft noch hebben kan ook het Woord, dat bij God en zelf God is, reeds van eeuwigheid was, Joh. 1 : 1, maar waarin al het geschapene begon te bestaan. Ook de tijd en de ruimte hebben toen een aanvang genomen. Wel is waar, zijn deze beide geen zelfstandige schepselen, die door eene bijzondere machtsdaad Gods worden voortgebracht; in het scheppingsverhaal is daarvan dan ook met geen enkel woord sprake. Maar tijd en ruimte zijn toch de noodzakelijke bestaansvormen van de geschapene dingen. God alleen is eeuwig en alomtegenwoordig, maar alle schepselen zijn als zoodanig, schoon op zeer verschillende wijze, aan tijd en ruimte onderworpen. De tijd maakt het mogelijk, dat een ding voortbestaat in eene opeenvolging van oogenblikken en dat er dus dingen *na* elkander bestaan; en aan de ruimte is het te danken, dat een ding zich naar alle zijden uitbreiden kan en dat er dus dingen *naast* elkander bestaan. Met de schepselen begonnen dus in hetzelfde oogenblik tijd en ruimte als hun noodzakelijke zijnsvormen te bestaan. Ze bestonden niet van te voren,

als ledige vormen, om de schepselen in zich op te nemen; want als er niets is, is er ook geen tijd en ruimte. Zij zijn ook niet afzonderlijk, naast en bij de schepselen geschapen en van buiten af daaraan toegevoegd. Maar zij zijn *in* en *met* de schepselen geschapen als de vormen, waarin zij noodzakelijk als beperkte, eindige wezens bestaan. Daarom zeide ook Augustinus terecht, dat God de wereld niet *in* den tijd, als in een reeds bestaanden vorm of toestand, ingeschapen, maar dat Hij ze tegelijk *met* den tijd en den tijd *met* de wereld voortgebracht had.

Voorts verhaalt ons het eerste vers van Genesis, dat God in den beginne *den hemel en de aarde* schiep. Onder hemel en aarde verstaat de Schrift hier evenals elders, Gen. 2 : 1, 4, Exod. 20 : 11 enz. de gansche wereld, heel het heelal, dat dus van den beginne af naar Gods wil in twee deelen onderscheiden is, in de aarde met alwat daarop en daarin is en den hemel, die alles omvat, wat buiten en boven de aarde is. Tot den hemel in den zin der Schrift behoort dus het uitspansel met de lucht en de wolken, Gen. 1 : 8, 20, voorts de sterren, die het heir des hemels uitmaken, Deut. 4 : 19, Ps. 8 : 4, en eindelijk ook de derde hemel of de hemel der hemelen, die de woning Gods en der engelen is, 1 Kon. 8 : 27, Ps. 2 : 4, 115 : 16, Matth. 6 : 9 enz. Wanneer het eerste vers van Genesis nu zegt, dat God in den beginne den hemel en de aarde schiep, dan mag dit eenerzijds niet zoo worden verstaan, alsof dit vers alleen een opschrift boven en een korte samenvatting van al het volgende was, en andererzijds ook niet zoo worden uitgelegd, alsof bij de daad Gods, in Gen. 1 : 1 verhaald, hemel en aarde reeds terstond in voltooiden toestand waren geschapen.

De eerste uitlegging wordt daardoor weersproken, dat het tweede vers met *en* begint: en de aarde (in de Nederl. vertaling: de aarde nu) was woest en ledig. Door dit voegwoord wordt het verhaal voortgezet, en aan het eerste in vers 1 verhaalde feit een tweede toegevoegd. De tweede verklaring is daarom niet aannemelijk, wijl de hemel als lucht- en wolkenhemel eerst in Gen. 1 : 8 tot stand komt, en hemel en aarde beide eerst in Gen. 2 : 1 volbracht en voltooid heeten.

Ofschoon wij hier niet met volstrekte zekerheid kunnen spreken, mag het toch waarschijnlijk geacht worden, dat de hemel der hemelen, de woonplaats Gods, reeds bij de eerste scheppingsdaad in Gen. 1 : 1 tot stand werd gebracht en ook toen reeds de engelen het aanzijn ontvingen. Want in Job 38 : 4—7 antwoordt de Heere Job in een onweder, dat er geen mensch bij tegenwoordig was, toen Hij de aarde grondde en op hare zuilen neerzinken deed, maar dat Hij dat werk toch onder het gejubel der sterren en het gejuich der zonen Gods, d. i. der engelen, volbracht. Bij de toebereiding der aarde en bij de schepping van den mensch waren dus de engelen reeds tegenwoordig.

Maar overigens wordt ons van de schepping van den hemel der hemelen

en van zijne engelen zeer weinig bericht. Na er even in het eerste vers van gesproken te hebben, gaat het verhaal in Genesis terstond in het tweede vers tot de breedere beschrijving van de toebereiding der aarde over. Zulk eene toebereiding was noodig, omdat de aarde, schoon reeds geschapen, toch nog een tijd lang in een woesten, ledigen toestand zich bevond, en door duisternis bedekt was. Er staat niet, dat de aarde woest *werd* of *verwoest* was, gelijk sommigen gemeend hebben, die daarbij aan een oordeel dachten, dat tengevolge van den val der engelen door God over de eerst reeds voltooide aarde was uitgesproken. Maar Genesis 1 : 2 zegt alleen, dat de aarde woest *was*, d. w. z. in een ongevormden, vormeloozen toestand zich bevond, waarin nog geen scheiding tusschen licht en duisternis, tusschen wateren en wateren, tusschen aarde en zeeën was aangebracht. Eerst de werken Gods, die van Gen. 1 : 3—10 beschreven worden, maakten aan die woestheid der aarde een einde. En evenzoo wordt gezegd, dat de oorspronkelijke aarde ledig was; zij miste nog alle versiering van plant en boom, en werd nog door geen enkel levend wezen bewoond; de werken Gods, die Gen. 1 : 11 v. worden opgesomd, maakten aan die ledigheid der aarde een einde, want God schiep de aarde niet, opdat ze ledig zou zijn, maar opdat men daarin wonen zou, Jes. 45 : 18. Duidelijk worden dus de werken Gods bij de toebereiding der aarde in twee groepen onderscheiden; de eerste groep van werken wordt ingeleid met de schepping van het licht en brengt onderscheiding en scheiding, vorm en gestalte, kleur en toon aan; de tweede groep van werken begint met de formeering van de lichtdragers, zon en maan en sterren, en dient vervolgens, om de aarde te bevolken en van inwoners, vogelen en visschen, dieren en menschen, te voorzien.

Het gansche scheppingswerk is volgens het herhaald getuigenis der Schrift, Gen. 2 : 1, 2, Ex. 20 : 11, 31 : 17, in zes dagen volbracht. Toch heeft er over de opvatting dier dagen steeds groote vrijheid van gedachten en een opmerkelijk verschil van gevoelen bestaan. Niemand minder dan Augustinus was van oordeel, dat God alles in eens en tegelijk voltooid had geschapen, en dat de zes dagen geen opeenvolgende tijddeelen waren, maar slechts gezichtspunten, van waaruit de rang en de orde der schepselen beschouwd konden worden. En naar de andere zijde zijn er niet weinigen, die bij de dagen der schepping aan veel langere tijdperken denken dan van vierentwintig uren.

Nu spreekt de Schrift zeer beslist van dagen, die van morgen tot morgen gerekend worden en aan de indeeling der week en den feestkring onder Israel ten grondslag liggen. Maar desniettemin bevat zijzelve gegevens, die ons verplichten, aan andere dan onze gewone, door de draaiing der aarde bewerkte, dagen te denken.

Immers, in de eerste plaats is het niet zeker, of hetgeen in Gen. 1 : 1, 2 verhaald wordt, aan den eersten dag voorafgaat, dan wel binnen dien

eersten dag begrepen is. Vóór het eerste gevoelen pleit, dat de eerste dag volgens vers 5 met de schepping van het licht begint en na den avond en den nacht op den volgenden morgen eindigt. Maar ook al rekent men de gebeurtenissen van Gen. 1 : 1 en 2 tot den eersten dag, dan verkrijgt men daardoor niets anders dan een zeer ongewonen dag, die eerst een tijd lang duisternis was; terwijl de duur van die duisternis, welke aan de schepping van het licht voorafging, met geen enkel woord wordt bepaald.

In de tweede plaats zijn de eerste drie dagen, Gen. 1 : 3—13, aan de onze zeker zeer ongelijk geweest. Want onze dagen van 24 uren worden bewerkt door de draaiing van de aarde om hare as, en door den daarmede samenhangenden verschillenden stand tegenover de zon. Maar de eerste drie dagen kunnen niet op die wijze gevormd zijn, want wel wisselden zij elkander door het verschijnen en verdwijnen van het licht af; doch Genesis bericht ons zelf, dat zon en maan en sterren eerst op den vierden dag geformeerd zijn.

In de derde plaats is het zeker mogelijk, dat de tweede reeks van drie dagen op de gewone wijze gevormd zijn. Maar als wij in rekening brengen, dat de val van engelen en menschen en ook de later gevolgde zondvloed allerlei veranderingen, ook in den kosmos, hebben veroorzaakt, Gen. 3 : 14 v., 8 : 21 v., Matth. 4 : 8, 9, Rom. 8 : 20 v. en ook in aanmerking nemen, dat op elk gebied het tijdperk der wording zich op merkwaardige wijze van dat van den normalen groei onderscheidt; dan mag het niet onwaarschijnlijk heeten, dat ook de tweede reeks van drie dagen in velerlei opzicht aan de onze ongelijk zijn geweest.

Eindelijk verdient het ook nog overweging, dat alwat volgens Gen. 1 en 2 op den zesden dag heeft plaats gehad, moeilijk binnen de grenzen van een aan onzen dag volkomen gelijken tijd, beperkt kan worden. Want op dien éénen dag stelt de Schrift de schepping der dieren, Gen. 1 : 24, 25, en de schepping van Adam, Gen. 1 : 26, 2 : 7; de planting van den hof, Gen. 2 : 8—14, en de afkondiging van het proefgebod, Gen. 2 : 16, 17; de leiding der dieren tot Adam en zijne naamgeving, Gen. 2 : 18—20; den slaap van Adam en de schepping van Eva, Gen. 2 : 21—23.

Doch hoe dit alles ook zij, de zes dagen blijven de scheppingsweek, waarin de hemel en de aarde en al hun heir zijn volbracht. Zij wijzen de tijdelijke orde aan, waarin de schepselen na elkaar het aanzijn hebben ontvangen, maar meteen bevatten zij eene aanduiding van de rangverhouding, waarin zij tot elkander staan. En deze beantwoordt aan de werkelijkheid, gelijk wij ze nog dagelijks waarnemen. Geen wetenschappelijk onderzoek kan deze omverstooten. Want in rang en orde gaat het vormelooze aan het gevormde, het anorganische aan het organische, de plant aan het dier, het dier aan den mensch vooraf. En de mensch is

en blijft de kroon der schepping; op hem loopt de toebereiding der aarde uit. Daarom zegt de Schrift ook zoo weinig over de schepping des hemels en der engelen, en bepaalt zij zich in hoofdzaak tot de aarde. In astronomischen[1]) zin moge die aarde klein en nietig zijn; in massa en zwaarte moge zij door duizenden planeten en zonnen en sterren overtroffen worden; in godsdienstigen en zedelijken zin blijft zij het middelpunt des heelals. Zij en zij alleen is uitverkoren tot eene woonstede voor den mensch; tot een worstelperk, waarin de groote strijd gestreden wordt tegen alle booze macht; tot eene plaats van vestiging voor het koninkrijk der hemelen.

Al het geschapene wordt in de Schrift onder den naam van hemel en aarde en al hun heir, Gen. 2 : 1, of ook onder dien van wereld samengevat. De oorspronkelijke woorden, die in onzen Bijbel door wereld zijn weergegeven, duiden nu eens meer de aarde als aardbol of aardkring aan, 1 Sam. 2 : 8, Spr. 8 : 31, en dan weer meer de aarde als woonplaats van den mensch en voorzoover zij bewoond is door den mensch, Matth. 24 : 14, Luk. 2 : 1; soms vestigen zij meer de aandacht op de wereld in haar tijdelijke, wisselende, voorbijgaande gedaante, Ps. 49 : 2, Luk. 1 : 70, Ef. 1 : 21, en dan weer meer op de wereld als eenheid en geheelheid van alle schepselen samen, Joh. 1 : 10, Hand. 17 : 24. Vooral deze beide laatste beteekenissen hebben een rijken inhoud. Men kan de wereld als het ware altijd van twee gezichtspunten uit bezien; men kan ze beschouwen in hare breedte en in hare lengte.

In het eerste geval is zij eene eenheid, één samenhangend geheel, maar vertoont zij toch in die eenheid eene onoverzienbaar rijke verscheidenheid. Van den beginne aan, dat zij geschapen en gevormd is, bevat zij in zich hemel en aarde, zienlijke en onzienlijke dingen, engelen en menschen, dieren en planten, levende en levenlooze, bezielde en onbezielde wezens. En al die schepselen zijn onderling weer eindeloos verscheiden; onder de engelen zijn tronen en machten, heerschappijen en krachten; onder de menschen zijn mannen en vrouwen, ouders en kinderen, overheden en onderdanen, volken en natiën, tongen en talen; en op soortgelijke wijze zijn planten en dieren, en in zekeren zin ook de mineralen, wederom in klassen en groepen, familiën en geslachten, soorten en variëteiten verdeeld. Al deze schepselen hebben en bewaren binnen bepaalde grenzen dien eigen aard, welken zij van God hebben ontvangen, Gen. 1 : 11, 21 v., en zijn mitsdien alle aan eigene wetten onderworpen. Zij bestaan niet alleen *na* elkaar, in dien zin, dat zij na elkaar geschapen zijn en voortdurend in hun lageren of hoogeren rang voortbestaan; maar zij bestaan ook *naast* elkaar en zetten naast elkander tot op den huidigen dag hun

[1]) van astronomie = sterrenkunde.

aanzijn voort. De schepping is niet één- maar veelvormig, en spreidt in haar geheel en in al hare deelen de rijkste en schoonste afwisseling ten toon.

Tegelijk zet de wereld in de lengte der tijden haar bestaan en ontwikkeling voort. Ofschoon alwat God gemaakt had zeer goed was, Gen. 1 : 31, zoo is daarmede toch niet gezegd, dat zij alles reeds was, wat zij worden kon en worden moest. Evenals de mensch, ofschoon naar Gods beeld geschapen, toch eene roeping en eene bestemming ontving, welke hij in den weg der werken te vervullen had, zoo stond de wereld, toen zij geschapen was, niet aan het einde maar aan het begin. Zij had eene lange geschiedenis, eene geschiedenis van eeuwen vóór zich, waarin zij altijd rijker en altijd klaarder de deugden Gods te openbaren had. Schepping en ontwikkeling sluiten elkander dus niet uit; de schepping is de aanvang en het uitgangspunt van alle ontwikkeling. Omdat er eene wereld door God geschapen is met eene onoverzienbaar rijke verscheidenheid, waarin de verschillende soorten van schepselen een eigen aard en in dien eigen aard een eigen gedachte en kracht en wet ontvangen hebben, daarom alleen is er eene ontwikkeling mogelijk. Alle ontwikkeling ontleent aan deze schepping haar uitgangspunt en tegelijk haar richting en haar doel. Zelfs al heeft de zonde op deze ontwikkeling storend en verwoestend ingegrepen, God volvoert desniettemin zijn raad, houdt de wereld staande, en leidt haar hare eindbestemming tegemoet.

Als de Schrift op deze wijze van de wereld spreekt dan gaat zij daarbij stilzwijgend uit van de gedachte, dat er maar ééne wereld is. In de stelsels der wijsgeeren is daar dikwerf gansch anders over gedacht. Niet alleen waren en zijn er nog velen van meening, dat er verschillende werelden *naast* elkaar bestaan, en dat niet alleen de aarde, maar ook andere planeten nog door levende en denkende wezens zijn bewoond. Maar vooral was ook de voorstelling geliefd, dat er verschillende werelden *na* elkander bestaan. De tegenwoordige wereld was dus de eenige niet, maar was door talloos vele voorafgegaan en zou ook zoo weer door vele andere gevolgd worden. Zelfs hebben sommigen daarmede de gedachte verbonden, dat alles wat thans is, volkomen op dezelfde wijze vroeger reeds heeft bestaan en precies op dezelfde manier later weer terugkeeren zal. Al het bestaande verkeert in een voortdurend proces; alles is onderworpen aan de eeuwige wet van het verschijnen en verdwijnen, blinken en verzinken, opkomen en ondergaan.

De Schrift gaat al deze gissingen en inbeeldingen stilzwijgend voorbij. Zij zegt ons, dat deze wereld in den beginne door God geschapen is, dat zij eene geschiedenis van eeuwen doorloopt, en dat na afloop daarvan die eeuwige sabbatsruste intreedt, welke er overblijft voor het volk van God. En evenzoo weet zij niets van de bewoonbaarheid van andere planeten dan de aarde. Wel leert zij, dat de wereld eindeloos verscheiden

is, dat er niet alleen menschen, maar ook engelen zijn, dat er behalve eene aarde ook een hemel is. Maar overigens blijft zij er bij, dat alleen de mensch naar Gods beeld is geschapen, dat de Zone Gods niet de natuur der engelen maar der menschen heeft aangenomen, en dat het koninkrijk der hemelen op deze aarde verbreid en verwezenlijkt wordt.

Evenzoo onderwijst ons de Schrift, dat de wereld *eindig* is. Daarin ligt ten eerste opgesloten, dat zij een begin heeft gehad en tegelijk met den tijd werd geschapen. Hier doet de vraag niets toe of af, hoelang de wereld heeft bestaan. Al had zij ook duizenden of millioenen jaren langer bestaan, dan feitelijk het geval is, zij zou daarmede toch nooit eeuwig worden of kunnen worden, gelijk God eeuwig is; ook in dat geval zou zij eindig, beperkt blijven en in en met den tijd zijn ontstaan. Het is van belang dit op te merken, omdat de Schrift, die een begin der wereld leert, toch anderzijds staande houdt, dat zij geen einde hebben zal. Wel natuurlijk in haar tegenwoordigen vorm, want de gedaante dezer wereld gaat voorbij, maar niet in haar substantie en wezen. Doch ook, al blijft de wereld, al blijven de menschen en engelen in de toekomst eindeloos voortbestaan, zij blijven schepselen en worden nooit de eeuwigheid deelachtig gelijk God ze bezit. De wereld bestaat in den tijd en blijft daarin bestaan, al wordt in eene andere bedeeling de tijd ook naar een gansch anderen maatstaf berekend dan thans hier op aarde. En evenals aan den tijd, blijft de wereld aan de ruimte gebonden. Wel is waar heeft de nieuwere wetenschap onzen gezichtskring eindeloos ver uitgebreid; de wereld is voor ons ontzaglijk veel grooter geworden dan voor onze voorouders; wij duizelen van het aantal en van de grootte der sterren, welke elk weer eene wereld op zich zelve zijn, en de afstanden, waarop die sterren zich van onze aarde bevinden, gaan al onze voorstelling zeer verre te boven. Maar toch kan de wereld niet als oneindig gedacht worden, gelijk God alleen oneindig is. Eindeloos moge zij wezen, om zoo te spreken; maar eindeloos en oneindig is niet in graad, doch in wezen verschillend. Wij kunnen geen tijd en ruimte denken buiten de wereld; wij kunnen ons niet voorstellen, dat wij ergens aan de grens van het heelal zouden kunnen komen, om dan voor ons uit te staren in het ledige niet. Maar even ver als de wereld, strekt de tijd en ruimte zich uit, en zoover als deze bestaan, zijn zij ook met het geschapene gevuld. Doch alles saam, al gaat het ons verstand en onze verbeelding hoog te boven, is eindig, want eene som van eindige deelen, hoe onuitsprekelijk groot ook, geeft nooit de oneindigheid. Eeuwig en alomtegenwoordig en oneindig is God alleen.

Eindelijk leert de Schrift ons ook nog gelooven, dat de wereld *goed* is. Er behoort eenige moed toe, om dit tegenwoordig uit te spreken. Want ofschoon de achttiende eeuw zeer optimistisch gestemd was, alles van den besten kant bezag en daarom ook leerde, dat God de beste van

alle werelden had geschapen en dat er geen betere wereld mogelijk was; de negentiende en ook deze onze twintigste eeuw heeft een gansch anderen blik op het leven, op de wereld en op de maatschappij geslagen. Dichters en wijsgeeren en kunstenaars onderwijzen ons heden ten dage, dat alles ellende is, dat de wereld zoo slecht mogelijk is, en dat zij, indien zij nog één graad erger was, van slechtheid niet zou kunnen bestaan. Alwat bestaat, zoo denken en spreken velen, is alleen waard, dat het te gronde gaat. En terwijl sommigen daarom van het leven nog genieten willen wat er van te genieten valt en de leuze aanheffen: laat ons eten en drinken want morgen sterven wij; geven anderen aan moedeloosheid en levenszatheid zich over of hopen dweepend van de toekomst, van den socialistischen heilsstaat, van de overzijde des grafs, van het nirvana, wat het heden hun niet geeft.

De Schrift neemt ten aanzien van deze vraag weer een eigen standpunt in. Zij zegt ten eerste, dat de wereld goed, zeer goed was, gelijk zij eerst uit Gods hand voortkwam, Gen. 1 : 31. Zij voegt daaraan in de tweede plaats toe, dat vanwege de zonde, die ingetreden is, de aarde vervloekt, de mensch aan de verderfenis en den dood en het gansche schepsel der ijdelheid onderworpen is. Nergens wordt ons de broosheid en vergankelijkheid van het leven, de nietigheid en kleinheid van al het bestaande, de diepte en de smart van het lijden aangrijpender en roerender beschreven dan in de H. Schrift. Doch zij blijft hierbij niet staan, maar gaat in de derde plaats voort, en verklaart, dat desniettemin in deze gevallen en schuldige en ijdele wereld het welbehagen Gods wordt volbracht; en van uit de bestemming, waar de wereld heen wordt geleid, mag ook deze wereld weder goed heeten; zij is en zij wordt en zij blijft, ondanks de zonde, een middel, waardoor God zijne deugden verheerlijkt, een instrument, dat Hij dienstbaar maakt aan de eere van zijn naam. En eindelijk besluit de H. Schrift dit haar onderwijs met de heerlijke belofte, dat deze wereld met al haar lijden en druk ook voor ons weer goed wordt, als wij onzen wil aan die eere Gods onderwerpen en dienstbaar maken. Dengenen, die God liefhebben, werken alle dingen ten goede mede, Rom. 8 : 28; zij leeren zelfs roemen in de verdrukkingen, Rom. 5 : 3; hun geloof is de overwinning der wereld, 1 Joh. 5 : 4.

Al deze overwegingen leiden reeds onwillekeurig van de schepping naar de Voorzienigheid heen. Trouwens, van het allereerste oogenblik af, dat de wereld in haar geheel of ieder van hare schepselen door de scheppende daad Gods in het aanzijn geroepen zijn, gaan zij terstond en onmiddellijk in de hand van Gods voorzienigheid over. Er is hier geen geleidelijke overgang en veel minder eene scheiding of klove. Want evenals de schepselen, juist omdat zij schepselen zijn, niet *uit* zichzelf

kunnen *ont*staan; zoo kunnen zij ook geen enkel oogenblik *door* zichzelf *be*staan. De voorzienigheid sluit zich onmiddellijk bij de schepping aan, en de schepping gaat rechtstreeks en onmiddellijk in de voorzienigheid over.

Daaruit blijkt het innig verband en de nauwe verwantschap, welke tusschen beide bestaat. En het is van het hoogste belang, om tegenover alle deïsme dezen onverbrekelijken samenhang van schepping en voorzienigheid vast te houden. Onder het deïsme is namelijk die richting te verstaan, welke nog wel eene schepping in den beginne aanneemt, maar voorts van meening is, dat God terstond na de schepping zich geheel van de wereld heeft teruggetrokken en deze volkomen aan eigen lot heeft overgelaten. De schepping doet hier enkel en alleen nog dienst, om aan de wereld haar zelfstandig bestaan te schenken, en werd in dien zin zelfs nog door Kant en Darwin aangenomen. Maar in de schepping had God de wereld zelve met volle zelfstandigheid en met eene volheid van gaven en krachten toegerust, zoodat zij volkomen van en door zichzelf kan blijven bestaan en ook in alle gevallen ten volle zichzelve redden kan. De wereld werd hier, naar het gewone beeld, gedacht als een uurwerk, dat eens opgewonden, zijn eigen gang gaat en vanzelf afloopt. Natuurlijk vloeide daaruit voor het verstand van den mensch voort, dat het nooit aan eenige openbaring behoefte had, maar alle noodige waarheid zelf uit eigen kracht en door eigen middelen vinden kon. Het deïsme brengt vanzelf het rationalisme mede, dat is, die richting, volgens welke de rede alle waarheid uit en door zichzelve ontdekken kan. En evenzoo volgt uit het deïsme voor den wil van den mensch het zoogenaamde pelagianisme, dat is die leer, welke aan den wil des menschen de kracht toeschrijft, om zichzelf tot de zaligheid te leiden. Want evenals het verstand, is volgens het deïsme de wil des menschen tot zelfstandigheid geschapen en met zulke onverliesbare gaven en krachten toegerust, dat hij tot het werk der zaligheid geen Middelaar van noode heeft.

Tegenover deze richting, komt het er daarom op aan, om het verband tusschen schepping en voorzienigheid vast te houden. De Schrift doet dat, als zij het werk der voorzienigheid een levendmaken, Job 33 : 4, Neh. 9 : 6, een vernieuwen, Ps. 104 : 30, een behouden, Ps. 36 : 7, een spreken, Ps. 33 : 9, een willen, Openb. 4 : 11, een werken, Joh. 5 : 17, een dragen door het woord zijner kracht, Hebr. 1 : 3, een zorgen, 1 Petr. 5 : 7, ja zelfs een scheppen noemt, Ps. 104 : 30, Jes. 45 : 7, Am. 4 : 13. In al deze uitdrukkingen ligt opgesloten, dat God na de schepping de wereld niet aan zichzelve heeft overgelaten en ze niet alleen uit de verte gadeslaat. Het woord voorzienigheid mag zoo ook niet worden opgevat en mag nooit dienst doen, om den levenden God en zijne werkzaamheid op zijde te schuiven of op den achtergrond te dringen. Voorzienigheid wil niet alleen zeggen, dat God de dingen vóórziet, dat Hij ze te voren en vooruitziet, ofschoon zij hun eigen gang gaan, maar ze

sluit ook in, dat God in al datgene, wat voor de wereld noodig is, voorziet, Gen. 22 : 8, 1 Sam. 16 : 1, Ezech. 20 : 6, Hebr. 11 : 40. Zij is eene daad niet alleen van Gods verstand, maar ook van zijn wil, eene uitvoering van zijn raad; eene werkzaamheid, waardoor Hij de wereld van oogenblik tot oogenblik in stand houdt.

De onderhouding, welke gewoonlijk als de eerste werkzaamheid der voorzienigheid wordt beschouwd, is dies geen lijdelijk toezien, geen *laten* bestaan, maar een *doen* bestaan, een onderhouden in den meest eigenlijken zin van het woord. Zeer schoon omschrijft de Heidelberger Catechismus de voorzienigheid als die almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods, door welke Hij hemel en aarde, mitsgaders alle dingen, gelijk als met zijne hand nog onderhoudt. Daar gaat van God kracht, almachtige en Goddelijke kracht uit, evengoed om de wereld te doen voortbestaan als om ze in den beginne te doen ontstaan. Zonder zulk eene kracht zou geen enkel schepsel ook maar één oogenblik kunnen bestaan; in hetzelfde moment, waarin God zijne hand terugtrok en zijne kracht inhield, zou het terugzinken in het niet. Er ontstaat en er bestaat niets dan doordat God zijn Woord en zijn Geest uitzendt, Ps. 104 : 30, 107 : 26, spreekt en beveelt en wil, Ps. 33 : 9, 147 : 15, Op. 4 : 11.

En die kracht werkt niet van uit de verte, maar van nabij; zij is eene alomtegenwoordige kracht. God is met al zijne deugden, met zijn gansche wezen in de gansche wereld en in alle schepselen tegenwoordig. In Hem leven wij en bewegen wij ons en zijn wij, Hand. 17 : 28; Hij is niet verre van een iegelijk van ons, Hand. 17 : 27; Hij is een God van nabij; niemand kan zich in een schuilhoek verbergen, dat de Heere hem niet zou zien; Hij vervult den hemel en de aarde, Jes. 23 : 23. Wie zou kunnen henengaan voor zijn Geest en wie zou kunnen wegvlieden voor zijn aangezicht? Hij is in den hemel en in het doodenrijk, aan het einde der zee en in de diepe duisternis, Ps. 139 : 7 v. Zijne voorzienigheid, zijne instandhoudende kracht strekt tot alle schepselen zich uit, tot de leliën des velds, Matth. 6 : 28, de vogelen des hemels, Matth. 6 : 26, en zelfs de haren des hoofds, Matth. 10 : 30. Alle schepsel bestaat naar zijn aard, zoolang het bestaat en zooals het bestaat, door de mogendheid Gods; gelijk het *uit* Hem is, zoo is het ook *door* Hem, Rom. 11 : 36. De Zoon, door welken God de wereld gemaakt heeft, draagt bij den voortduur alle dingen door het woord zijner kracht, Hebr. 1 : 2, 3; alle dingen bestaan te zamen door Hem, die vóór alle dingen was, Col. 1 : 17, en worden geschapen en vernieuwd door zijnen Geest, Ps. 104 : 30.

Om deze innige verwantschap tusschen schepping en voorzienigheid is deze laatste wel eens eene voortdurende of voortgaande schepping genoemd. De term kan in zeer goeden zin verstaan worden, maar dient

dan toch tegen misverstand beveiligd te worden. Want met denzelfden ernst, waarmede wij het verband en de overeenkomst tusschen schepping en voorzienigheid moeten handhaven, behoort ook het onderscheid tusschen beide erkend en geëerbiedigd te worden. Gelijk wij in het eerste geval tot het deïsme (geloof aan één God, zonder openbaring), vervallen zouden, zoo zouden wij, in het tweede geval, bij het miskennen van beider onderscheid, op de klip van het pantheïsme (algodendom), stranden. Daaronder is toch die richting te verstaan, welke het wezensonderscheid tusschen God en wereld uitwischt, beide met elkander vereenzelvigt of als twee zijden van dezelfde zaak beschouwt; God wordt dan gedacht als het wezen der wereld en de wereld als de verschijning Gods; zij verhouden zich als de oceaan en zijne golven, als het zijn en de zijnsvormen, als de onzichtbare en de zichtbare zijde van hetzelfde al.

De Schrift vermijdt deze dwaling met niet minder zorgvuldigheid dan die van het deïsme. Dat komt reeds dadelijk daarin uit, dat God niet alleen voorgesteld wordt als in den beginne met het werk der schepping een aanvang te maken, maar ook als na afloop van het scheppingswerk tot rusten over te gaan, Gen. 2 : 2, Exod. 20 : 11, 31 : 17. In de schepping wordt iets volbracht, wat daarna een einde neemt. Wel is, gelijk boven duidelijk werd aangetoond, het rusten bij God geen ophouden van *alle* werk, want de voorzienigheid is ook een werk, Joh. 5 : 17, maar het is toch ophouden van dat bepaalde werk, dat door de schepping wordt aangeduid. Wanneer schepping en voorzienigheid tot elkander in verhouding kunnen gesteld worden als arbeid en rust, dan sluit dit buiten allen twijfel in, dat zij beide, hoe ook verwant en verbonden, toch ook onderscheiden zijn. De schepping is een voortbrengen uit het niets, maar de onderhouding is een doen volharden in het eens geschonken bestaan. Door de schepping wordt dus de wereld wel niet onafhankelijk, want een onafhankelijk schepsel is eene innerlijke tegenstrijdigheid, maar zij ontvangt toch een van het wezen Gods onderscheiden wezen en bestaan. God en wereld zijn niet in naam, in vorm, maar in wezen van elkander onderscheiden; zij verschillen van elkander als eeuwigheid en tijd, als oneindigheid en eindigheid, als Schepper en schepsel.

Op zichzelf is het reeds van het grootste gewicht, om dit wezensonderscheid tusschen God en wereld vast te houden. Want wie dit onderscheid miskent of loochent, vervalscht de religie, trekt God tot het schepsel neer en maakt zich in beginsel aan diezelfde zonde schuldig, waarvan Paulus de Heidenen aanklaagt, als hij zegt, dat zij, God kennende, Hem als God niet hebben verheerlijkt of gedankt, Rom. 1 : 21. Maar daar komt nog eene andere overweging bij, welke het noodzakelijk maakt, om het onderscheid tusschen God en wereld, tusschen schepping en voorzienigheid nimmer uit het oog te verliezen.

Als God namelijk met de wereld eenzelvig, en dus ook niet wezenlijk van de menschen onderscheiden is, dan komt alle gedachte en handeling van den mensch onmiddellijk en rechtstreeks voor Gods rekening; dan is de zonde zijn werk en is er eigenlijk geen zonde meer. Nu spreekt de H. Schrift aan de eene zijde het zoo sterk mogelijk uit, dat de mensch met al zijne gedachten en daden en ook met al zijne zonden onder Gods bestuur staat; de mensch wordt nooit van God onafhankelijk. De Heere schouwt uit den hemel en ziet alle menschenkinderen, Ps. 33 : 13; Hij formeert hun aller hart en let op al hunne werken, Ps. 33 : 15; Hij bepaalt aller woning, Deut. 32 : 8, Hand. 17 : 26, bestuurt aller gangen, Spr. 5 : 21, 16 : 9, Jes. 10 : 23, en doet met het heir des hemels en de inwoners der aarde naar zijn welgevallen, Dan. 4 : 35; zij zijn in zijne handen als leem in de hand des pottebakkers en als eene zaak in de hand desgenen, die haar trekt, Jes. 29 : 16, 45 : 9, Jes. 18 : 5, Rom. 9 : 20, 21. Als de mensch een zondaar wordt, dan maakt Hij zich daardoor van God niet vrij, maar dan neemt zijne afhankelijkheid slechts een ander karakter aan; zij verliest hare redelijke en zedelijke natuur en wordt creatuurlijke onderworpenheid; de mensch, die een slaaf der zonde wordt, verlaagt zichzelf in Gods hand tot een puur instrument. En zoo kan de Schrift dan ook zeggen, dat God den mensch verstokt, verhardt, verblindt, Ex. 4 : 21 v., Deut. 2 : 30, Joz. 11 : 20, Rom. 9 : 18, dat Hij een leugengeest zendt in den mond der profeten, 1 Kon. 22 : 23, dat Hij David door Satan aanport, om het volk te tellen, 2 Sam. 24 : 1, 1 Chron. 21 : 1, dat Hij Simeï beveelt om David te vloeken, 2 Sam. 16 : 10, dat Hij de menschen aan hunne zonden overgeeft, Rom. 1 : 24, dat Hij eene kracht der dwaling zendt, 2 Thess. 2 : 11, en Christus niet alleen stelt tot eene opstanding, maar ook tot een val voor velen, Luk. 2 : 34.

En toch, hoezeer Gods voorzienigheid ook over de zonde gaat, daarnaast handhaaft de Schrift even stellig en beslist, dat de zonde niet in God, maar in den mensch haar oorsprong heeft, en niet voor Gods, maar alleen voor des menschen rekening komt. De Heere is rechtvaardig en heilig en verre van goddeloosheid, Deut. 42 : 4, Job 34 : 10; een licht zonder duisternis, 1 Joh. 1 : 5, niemand verzoekende, Jak. 1 : 13, overvloedige fontein van alwat goed en rein is, Ps. 36 : 10, Jak. 1 : 17. Hij verbiedt de zonde in zijne wet, Exod. 20, en in het geweten van iederen mensch, Rom. 2 : 14, 15, heeft geen lust aan goddeloosheid, Ps. 5 : 5, maar haat ze en toornt er tegen, Rom. 1 : 18, en bedreigt ze met tijdelijke en eeuwige straf, Rom. 2 : 8.

Deze beide lijnen der H. Schrift, volgens welke de zonde van het begin tot het einde onder Gods bestuur staat en toch voor rekening van den mensch komt, zijn alleen dan met elkander te verbinden, als God en wereld niet van elkander worden losgemaakt en toch in wezen van

elkander onderscheiden zijn. Dat beproeft de theologie dan ook te doen, als zij in de voorzienigheid Gods na de onderhouding, als tweede stuk de *medewerking* noemt. Want daardoor tracht men te kennen te geven, dat God de *eerste* oorzaak is van alwat is en geschiedt, maar dat de schepselen onder en in en door Hem toch ook als *tweede* oorzaken optreden, die met de eerste oorzaak medewerken. Reeds bij de levenlooze en onbezielde schepselen kan er zoo van tweede oorzaken gesproken worden, want al is het dat God het licht laat opgaan over boozen en goeden en regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen, Hij bedient zich daarbij toch van de zon en van de wolken als middelen, waardoor Hij licht en regen op aarde laat nederdalen. Maar van veel meer belang is deze onderscheiding bij de redelijke schepselen. Want dezen hebben van God een verstand en een wil ontvangen, om daarmede zichzelven te leiden en te regeeren. Nu is ook in de redelijke schepselen alle bestaan en leven, alle gave en kracht van God afkomstig, en blijven zij, hoe zij die gave en kracht ook gebruiken, onder het bestuur der voorzienigheid Gods. Maar desniettemin is er onderscheid tusschen de eerste en de tweede oorzaak, tusschen God en den mensch. Gelijk het zelfs bij het doen van het goede God is, die in den mensch het willen en volbrengen werkt naar zijn welbehagen, en toch de mensch zelf wil en zelf handelt; zoo en in nog veel sterker mate is het bij het doen van het kwade God, die ook daartoe het leven en de kracht verleent, maar is het desniettemin de mensch en de mensch alleen, die de zonde als zonde doet en daarvoor schuldig staat. Wij kunnen de raadselen niet oplossen, voor welke de voorzienigheid Gods ons telkens in het leven plaatst; maar de belijdenis, dat God en wereld nooit gescheiden maar altijd onderscheiden zijn, wijst toch de richting aan, waarin de oplossing gezocht moet worden, en bewaart er ons voor, om òf ter rechter- òf ter linkerzijde af te dwalen.

En zoo verstaan, is de leer der schepping en der voorzienigheid rijk aan bemoediging en troost. Daar is zooveel dat neerdrukt en de kracht tot leven en tot handelen beneemt. Niet alleen de tegenspoeden en de teleurstellingen, welke wij ontmoeten op onzen levensweg; niet alleen de schrikkelijke rampen en onheilen, die soms honderden menschenlevens in nameloozen angst te gronde doen gaan; maar ook het leven in zijn gewoon verloop doet menigmaal den twijfel opkomen aan de voorzienigheid Gods. Is mysterie niet het leven en het lot van alle menschenkinderen? Is er niet de worm der onrust en der vreeze, die knaagt aan aller bestaan? Is het niet waar, dat God een twist met zijn schepsel heeft, en dat wij vergaan door zijn toorn en door zijne verbolgenheid worden verschrikt? Neen, niet alleen de ongeloovigen en de lichtzinnigen, maar ook de kinderen Gods, en zij het diepst en het meest, worden aangegrepen door den ontzaglijken ernst der werkelijkheid. En soms perst

zich de vraag uit het hart naar de lippen, of het menschdom misschien vergeefs door God op aarde zou zijn geschapen.

Maar uit dien twijfel heffen zij straks toch weer door het geloof aan Gods schepping en voorzienigheid het hoofd omhoog. Geen duivel, maar God, de Almachtige, de Vader van onzen Heere Jezus Christus heeft de wereld geschapen. Zij is in haar geheel en in al hare deelen het werk van zijne handen en van zijne handen alleen. En nadat Hij ze geschapen heeft, heeft Hij ze niet losgelaten. Hij houdt ze door zijne almachtige en alomtegenwoordige kracht in stand; Hij vloeit met zijne mogendheid in alle schepselen in; en Hij regeert en bestuurt ze zoo, dat zij alle uitloopen op en medewerken tot het door Hem vastgestelde einde. De voorzienigheid Gods neemt met de onderhouding en de medewerking als derde deel de *regeering* in zich op. God regeert; Hij is de Koning der koningen en de Heer der heeren, 1 Tim. 6 : 15, Openb. 19 : 6, en zijn koninkrijk duurt tot in eeuwigheid, 1 Tim. 1 : 17. Geen toeval en geen noodlot, geen willekeur en geen dwang, geen grillige luim en geen ijzeren noodzakelijkheid beheerscht de natuur en de geschiedenis, het leven en het lot der menschenkinderen. Maar achter alle tweede oorzaken schuilt en werkt de almachtige wil van een almachtig God en een getrouw Vader.

Het spreekt vanzelf, dat niemand dit waarlijk met zijn hart gelooven en met zijn mond belijden kan, dan wie zichzelf weet een kind van God te zijn. Het voorzienigheidsgeloof hangt ten nauwste met het heilsgeloof samen.

Wel behoort de voorzienigheid Gods tot die waarheden, welke voor een gedeelte uit zijne algemeene openbaring in natuur en geschiedenis kenbaar zijn. Heidenen hebben haar menigmaal op schoone wijze uitgesproken en omschreven; een hunner zeide, dat de goden alles zien en hooren, overal tegenwoordig zijn en tegelijk voor alles zorgen; en een ander getuigde, dat de orde en de inrichting van het heelal door God en om Gods wil in stand gehouden wordt. Maar niemand hunner kende de belijdenis van den Christen, dat die God, die alle dingen onderhoudt en regeert, om zijns Zoons Christus' wil zijn God en zijn Vader is. Het geloof aan de voorzienigheid Gods werd daarom door twijfel geschokt, en bleek menigmaal niet tegen de wederwaardigheden van het leven bestand. De achttiende eeuw was zeer optimistisch en dacht, dat God de beste van alle werelden geschapen had. Maar toen de stad Lissabon in het jaar 1755 door eene schrikkelijke aardbeving voor het grootste gedeelte verwoest werd, begonnen velen de voorzienigheid Gods te lasteren en zijn bestaan te loochenen. Doch de Christen, die de liefde Gods in de vergeving zijner zonden en de verlossing zijner ziel ervaren heeft, roemt met den apostel Paulus, dat geen verdrukking of benauwdheid of vervolging, geen honger of gevaar of zwaard hem van die liefde scheiden zal, Rom. 8 : 35. Zoo God voor ons is, wie zal dan tegen ons zijn? Rom. 8 : 31. Alhoewel de vijgeboom niet bloeien zal en geene

vrucht aan den wijnstok zijn zal; dat het werk des olijfbooms liegen zal en de velden geene spijzen voortbrengen; dat men de kudde uit de kooi afscheuren zal en dat er geen rund in de stallingen wezen zal; zoo zal ik nochtans in den Heere van vreugde opspringen, ik zal mij verheugen in den God mijns heils, Hab. 3 : 17, 18.

In die vreugde des harten roept hij zelfs de gansche aarde op, om den Heere te loven; de Heere regeert, de aarde verheuge zich, dat de eilanden zich verblijden! Ps. 97 : 1.

XII.

OORSPRONG, WEZEN EN BESTEMMING VAN DEN MENSCH.

HET verhaal van den oorsprong van hemel en aarde loopt in het eerste hoofdstuk van Genesis uit op de schepping van den mensch. De schepping der andere creaturen, van hemel en aarde, van zon en maan en sterren, van planten en dieren, wordt met korte woorden bericht, en van de schepping der engelen wordt zelfs ganschelijk gezwegen. Maar als de Schrift toegekomen is aan den mensch, blijft zij lang bij hem stilstaan, beschrijft niet alleen het feit maar ook de wijze zijner schepping, en komt er in het tweede hoofdstuk van Genesis nog breedvoerig op terug.

Deze bijzondere aandacht, welke aan den oorsprong des menschen gewijd wordt, strekt op zichzelf reeds ten bewijze, dat de mensch het einde en doel, het hoofd en de kroon van heel het scheppingswerk is. Maar er komen nog verschillende gegevens bij, die de alle schepselen te boven gaande rang en waarde van den mensch in het licht stellen.

Daar is in de eerste plaats de bijzondere raadslag Gods, welke aan de schepping van den mensch vooraf gaat. Bij het voortbrengen der andere schepselen wordt alleen gezegd, dat God sprak en zoo de verschillende creaturen in het aanzijn riep. Maar als God den mensch zal scheppen, houdt Hij eerst raad met zichzelven, en wekt Hij zich op, om menschen te maken naar zijn beeld en gelijkenis. Hierdoor wordt aangeduid, dat vooral de schepping van den mensch op overleg, op Goddelijke wijsheid en goedheid en almacht, berust. Niets is er ontstaan bij geval. Maar bij den mensch treedt de raad en het besluit Gods nog veel klaarder dan bij de andere schepselen aan het licht.

Voorts wordt in dezen raadslag Gods er bijzondere nadruk op gelegd, dat de mensch geschapen wordt naar Gods beeld en gelijkenis, en dus in eene gansch andere betrekking staat tot God dan alle andere schepselen. Van geen ander creatuur, zelfs niet van de engelen, wordt ooit in de Schrift gezegd, dat zij naar Gods beeld geschapen zijn en zijn beeld vertoonen. Zij mogen aanduidingen bevatten van eene of van meerdere van Gods eigenschappen; doch de mensch alleen heet geschapen naar Gods beeld en gelijkenis.

Dan verder legt de Schrift er nadruk op, dat God niet één enkel mensch, maar dat Hij menschen schiep naar zijn beeld. En in het slot van Gen. 1 : 27 worden die menschen saam als man en vrouw aangeduid. Niet de man alleen noch ook uitsluitend de vrouw, maar beiden, en beiden in onderling verband en verbond, zijn dragers van het evenbeeld Gods. En zij zijn het daarom niet alleen voor zichzelven, maar zijn het, blijkens den zegen der vermenigvuldiging, die in vers 28 over hen uitgesproken wordt, ook in en met al hun nakomelingen. Het menschelijk geslacht in elk van zijne leden en in zijn geheel is oorspronkelijk geschapen naar het beeld en de gelijkenis Gods.

En eindelijk wordt er nog uitdrukkelijk melding van gemaakt, dat die schepping van den mensch naar Gods beeld vooral uitkomen moet in de heerschappij over alle levende wezens en in de onderwerping der gansche aarde. Omdat de mensch Gods zoon is, is hij tevens koning der aarde. Het kindschap Gods en de erfenis der wereld zijn reeds in de schepping onafscheidelijk aan elkander verbonden.

Het verhaal van de schepping des menschen in het eerste hoofdstuk van Genesis wordt in het tweede hoofdstuk nog uitgebreid en aangevuld, Gen. 2 : 4*b*—25. Ten onrechte duidt men dit tweede hoofdstuk van Genesis wel eens aan met den naam van het tweede scheppingsverhaal. Want de schepping van hemel en aarde wordt ondersteld, en in vers 4*b* alleen met een enkel woord herinnerd, om de gelegenheid aan te geven, waarbij God den mensch vormde uit het stof der aarde, vers 7. En al de nadruk valt dan in dit tweede hoofdstuk op de schepping van den mensch en op de wijze, waarop deze heeft plaats gehad. In deze bijzonderheden, welke aangaande de formeering van den mensch worden medegedeeld, ligt dan ook het groote onderscheid tusschen het eerste en het tweede hoofdstuk van Genesis.

Het eerste hoofdstuk verhaalt de schepping van hemel en aarde en laat deze uitloopen op den mensch. De mensch is hier het laatste schepsel, dat door Gods almacht in het leven geroepen wordt; hij is het einde der schepselenreeks, de heer der natuur, de koning der aarde. Maar het tweede hoofdstuk, Gen. 2 : 4*b* verv., begint met den mensch, gaat van hem uit, zet hem in het middelpunt en verhaalt nu, wat er bij de schep-

ping des menschen is voorgevallen, hoe ze beide bij man en bij vrouw heeft plaats gehad, waar de mensch zijne woonplaats ontvangen heeft, welke roeping hem toebetrouwd, welke bestemming hem aangewezen is. Het eerste hoofdstuk spreekt van den mensch als het einde der schepping; het tweede handelt van hem als den aanvang der geschiedenis. De inhoud van het eerste hoofdstuk kan samengevat worden onder den naam van het scheppingswerk; de titel van het tweede hoofdstuk kan gevoegelijk luiden: het Paradijs.

Drie bijzonderheden zijn het, die in dit tweede hoofdstuk aangaande des menschen oorsprong worden medegedeeld, en ter aanvulling dienen van wat het eerste hoofdstuk in algemeene woorden heeft verhaald.

Ten eerste wordt er vrij breedvoerig over de eerste woonplaats van den mensch gehandeld. Het eerste hoofdstuk zeide alleen in het algemeen, dat de mensch naar Gods beeld was geschapen en tot heer over de gansche aarde was gesteld. Maar het zegt met geen woord, waar de mensch op de groote aarde het levenslicht heeft aanschouwd en waar hij het eerst heeft gewoond. Maar nu komt het tweede hoofdstuk op dit punt het scheppingsverhaal aanvullen. Toen God den hemel en de aarde gemaakt en aan zon en maan en sterren, aan planten en vogelen, aan water- en landdieren het aanzijn had gegeven, toen was er nog geen bepaalde plek voor den mensch afgezonderd, waar hij wonen zou. Vandaar dat God nu rust, voordat hij den mensch schept, een hof, een paradijs in gereedheid brengt, en wel in het landschap Eden, ten Oosten van Palestina. En die hof wordt op eene bijzondere wijze ingericht. God laat daar allerlei boomen uit den aardbodem uitspruiten, die begeerlijk waren voor het gezicht en dienstig voor spijzen; van die boomen worden er twee met name aangewezen, de boom des levens, die geplant werd in het midden van den hof, en voorts ook nog de boom der kennis des goeds en des kwaads. De hof kwam eindelijk zóó te liggen, dat eene rivier, die hooger op in het landschap Eden zijn oorsprong nam, er door heen stroomde, en daarna zich in vier armen splitste, den Pison, Gihon, Tiger en Eufraat.

Aan de bepaling van de plaats, waar Eden en de hof in Eden gelegen heeft, is in den loop der eeuwen veel moeite en arbeid besteed. Verschillende onderstellingen zijn er gevormd, over den éénen stroom, die in Eden ontsprong en door den hof heen vloeide, over de vier rivieren, waarin de ééne stroom zich splitste, over den naam van het landschap Eden en den hof, die daarin weder een bijzonder terrein uitmaakte. Maar al die onderstellingen zijn onderstellingen gebleven; geen enkele is er voor dwingend bewijs vatbaar. Twee meeningen verdienen echter zonder twijfel de voorkeur. De eerste is die, volgens welke Eden meer noordelijk, in Armenië, gelegen heeft; de andere is die, volgens welke dit landschap meer zuidelijk, in Babylonië, gezocht moet worden. Tusschen deze twee

is de beslissing moeilijk; de gegevens, welke de Schrift bevat, zijn thans voor ons niet meer voldoende, om de juiste ligging met zekerheid aan te geven. Maar als wij bedenken, dat de menschheid, die uit Adam en Eva voortsproot, ofschoon gebannen uit Eden, toch in de omstreken wonen bleef, Gen. 4 : 16, dat Noachs ark na den vloed op het gebergte Ararat in Oost-Armenië rusten bleef, Gen. 8 : 4, en dat de nieuwe menschheid zich van Babel uit over de aarde verspreidde, Gen. 11 : 8, 9; dan lijdt het wel geen twijfel, dat de bakermat der menschheid in die landstreek gestaan heeft, welke door Armenië in het Noorden en Sinear in het Zuiden bepaald wordt. En de wetenschap komt in den laatsten tijd deze leer der Schrift versterken. Wel heeft zij vroeger allerlei gissingen gewaagd over de oorspronkelijke woonplaats van den mensch en deze beurtelings in alle deelen der wereld gezocht, maar zij komt daarvan meer en meer terug. Volkenkunde, beschavingsgeschiedenis, taal- en geschiedwetenschap wijzen naar Azië heen als het werelddeel, waar eens de wieg der menschheid stond.

Eene tweede bijzonderheid, die in Genesis 2 de aandacht trekt, is het proefgebod, dat aan den eersten mensch gegeven wordt. Deze eerste mensch heette eenvoudig *de mensch,* ha-adam, want hij was een tijd lang alleen en had niemand naast zich, die zijns gelijke was; eerst in Gen. 4 : 25 komt de naam Adam zonder lidwoord voor en wordt hij dus eigennaam. Duidelijk blijkt hieruit, dat de eerste mensch, die een tijd lang de eenige mensch was, de oorsprong en het beginsel, het hoofd van het menschelijk geslacht is geweest. Als zoodanig ontving hij eene dubbele taak: 1°. om den hof van Eden te bebouwen en te bewaken, en 2°. om van alle boomen in den hof vrijelijk te eten, behalve van den boom der kennis des goeds en des kwaads.

De eerste taak omschrijft zijne verhouding tot de aarde, de tweede zijne betrekking tot den hemel. Adam moet de aarde onderwerpen en beheerschen, en dat in tweeërlei zin: hij moet ze bebouwen, ontginnen, eruit te voorschijn brengen al de schatten, die God tot in de ingewanden toe er voor den mensch in neergelegd heeft; en hij moet ze ook bewaken, beveiligen, beschermen, tegen alle booze macht, die haar bedreigt, hij moet ze in veiligheid stellen tegen de dienstbaarheid der verderfenis, waaronder thans het gansche schepsel zucht.

Maar deze roeping tegenover de aarde kan de mensch alleen vervullen, als hij den band aan den hemel niet verbreekt, als hij God op zijn woord gelooven en, trots alle verleiding, aan zijn gebod gehoorzamen blijft. De tweeledige taak is er in beginsel maar ééne. Adam moet heerschen, heerschen over de aarde, niet door niets doen en ledigheid, maar door arbeid van hoofd en hart en hand.

Maar om te kunnen heerschen, moet hij dienen, God dienen, die zijn Schepper en Wetgever is. Arbeid en rust, heerschappij en dienst, aardsche

en hemelsche roeping, beschaving en godsdienst, cultuur en cultus, gaan van den aanvang af samen, behooren bij elkaar en omvatten beide in éénen de groote, heilige, heerlijke bestemming van den mensch. De gansche cultuur, dat is, alle arbeid, dien de mensch onderneemt, om de aarde te onderwerpen, landbouw, veeteelt, nijverheid, handel, wetenschap en wat men maar bedenken moge, al die arbeid is vervulling van eene goddelijke roeping. Maar indien hij dit waarlijk zijn en blijven zal, dan moet hij ter hand genomen worden in afhankelijkheid van en in gehoorzaamheid aan Gods Woord. De godsdienst moet zijn het beginsel, dat het gansche leven bezielt en heiligt tot een dienst Gods.

Als derde bijzonderheid komt in aanmerking de gave der vrouw en de instelling van het huwelijk. Adam had veel ontvangen. Ofschoon gevormd uit het stof der aarde, was hij toch drager van het beeld Gods. Hij werd geplaatst in een hof, die een oord van liefelijkheid was en overvloedig voorzien van alles, wat begeerlijk was voor het oog en goed tot spijze. Hij ontving eene roeping, om door aangenamen arbeid den hof te bebouwen en de aarde te onderwerpen, en had daartoe te wandelen overeenkomstig het gebod Gods, om vrijelijk van alle boomen te eten met uitzondering van één enkelen boom slechts. Maar hoe rijk ook beweldadigd, dankbaar was de eerste mensch, doch voldaan was hij niet. En de oorzaak wordt hem door God zelven ontdekt; ze ligt in zijne eenzaamheid. Het is niet goed, dat de mensch alleen zij. Daarop is hij niet aangelegd, daartoe is hij niet geschapen; zijne natuur is van een gezelligen aard; hij moet zich uiten, openbaren, geven kunnen; hij moet zijn hart kunnen uitstorten, zijne aandoeningen kunnen vertolken, zijne gewaarwordingen kunnen mededeelen aan een wezen, dat hem verstaan, met hem medegevoelen en met hem medeleven kan. Eenzaamheid is armoede, verlatenheid, langzame wegkwijning en inzinking. Hoe eenzaam is het, alleen te zijn!

En Hij, die den mensch zóó schiep, met zulk eene behoefte aan mededeeling en uitbreiding, kan ook alleen naar de grootte van zijne gunst en macht in die behoefte voorzien. Hij kan alleen eene hulpe maken, die tegenover hem is, die hem verwant is en bij hem past. En nu wordt het zoo voorgesteld, vers 19—21, dat de Heere al de dieren der aarde en al de vogelen des hemels schiep en ze tot den mensch bracht, om te zien, of onder al die schepselen niet een wezen ware, dat Adam tot eene gezellin en hulpe zou kunnen zijn. De bedoeling van deze verzen is niet, om de tijdrekenkundige orde aan te geven, waarin de dieren en de menschen geschapen zijn; maar om de *zakelijke* orde, de rangverhouding, den graad van verwantschap te doen kennen, waarin beide soorten van schepselen tot elkander staan. Die rangverhouding wordt door den eersten mensch daarin aangewezen, dat hij aan de dieren namen schonk.

Adam kende dus al die schepselen, hij doorzag hun aard, hij kon ze

ordenen en indeelen en aan alle de plaats aanwijzen, welke in het geheel der dingen hun toekwamen. Als hij dus straks onder al die schepselen geen wezen ontdekte, dat hem zelf verwant was, dan was dit niet een gevolg van onkunde noch ook van dwaze zelfverheffing en trots, maar dan rustte dat daarop, dat tusschen hem en alle andere schepselen een *soortelijk* verschil bestond, niet een verschil in graad slechts maar in wezen. Daar is wel allerlei overeenkomst tusschen dier en mensch, beiden zijn lichamelijke wezens, hebben allerlei aardsche behoeften en begeerten aan spijze en drank, aan voortplanting en uitbreiding met elkander gemeen; beiden zijn in het bezit van de zintuigen van reuk, smaak, gevoel, gezicht en gehoor en zijn ook de lagere werkzaamheden van het kenvermogen, waarneming, voorstelling en de verbinding van voorstellingen, met elkander deelachtig. Maar de mensch is toch een ander wezen dan het dier; hij heeft verstand en rede en wil en dientengevolge taal en godsdienst, zedelijkheid en recht, wetenschap en kunst. Hij is wel uit het stof der aarde gevormd, maar hij ontving toch den adem des levens van boven. Hij is een lichamelijk, maar ook een geestelijk, een redelijk en zedelijk wezen. En daarom vond Adam onder al die schepselen geen enkel, dat hem verwant was en zijne hulpe kon zijn. Hij gaf hun allen wel namen, maar geen enkel was waardig den verheven, den koninklijken naam van *mensch.*

En toen de mensch niet vinden kon wat hij zocht, toen gaf God hem, zonder zijn weten en willen, en geheel buiten zijn toedoen om, datgene wat hij zich zelf niet verschaffen kon. De beste gaven vallen ons als *gaven,* zonder arbeid en zonder prijs, in den schoot. Wij verdienen en verwerven ze niet, wij ontvangen ze om niet. De rijkste en kostelijkste gave, welke op aarde aan den man geschonken kan worden, is de vrouw; en deze ontvangt hij in den diepen slaap, onbewust, zonder inspanning van den wil of vermoeiïng van de hand. Het zoeken, het omzien, het vragen, het besef der behoefte, het *bidden* gaat er aan vooraf; maar dan schenkt God de gave vrijmachtig, alleen, zonder onze hulp; Hij voert den man de vrouw als met eigen hand tegemoet.

En de eerste gewaarwording, die van Adam zich meester maakt, als hij ontwaakt en de vrouw vóór zich ziet staan, is die van bewondering en dank. Hij voelt zich niet vreemd tegenover haar, maar erkent haar terstond als met hem van dezelfde natuur. Zijn *er*kennen was een *her*kennen van datgene, wat hij voelde dat hij miste en zocht, maar zich zelf niet verschaffen kon. En zijne bewondering geeft zich lucht in het eerste bruiloftslied, dat over de aarde weerklonk: deze is ditmaal been uit mijn gebeente en vleesch uit mijn vleesch; zij zal mannin heeten, omdat zij uit den man genomen is. Adam blijft dus het beginsel en hoofd van het menschelijk geslacht; de vrouw wordt niet maar *naast,* doch *uit* hem geschapen, 1 Cor. 11 : 8. Gelijk de stof voor Adams lichaam

aan de aarde wordt ontleend, zoo vormt de zijde van Adam den grondslag voor Eva's bestaan. Maar gelijk de eerste man eerst uit het stof der aarde tot mensch werd door den adem des levens van boven, zoo werd de eerste vrouw uit de zijde van Adam eerst tot mensch door de scheppende almacht Gods. Zij is uit Adam en toch eene andere dan Adam; zij is hem verwant en toch van hem onderscheiden; zij behoort tot dezelfde soort en neemt daarin toch een eigen plaats in; zij is afhankelijk en toch vrij; ze is *na* Adam en *uit* Adam, maar dankt haar bestaan toch aan God alleen. En zoo dient zij tot hulpe voor den man, om hem zijne roeping tot beheersching der aarde mogelijk te maken; tot hulpe, niet als meesteres en nog veel minder als slavin, maar als een eigen, zelfstandig en vrij wezen, dat niet door den man maar door God het bestaan ontving, aan Hem verantwoordelijk is, en aan den man als eene vrije, onverdiende gave toegevoegd werd.

Zóó verhaalt de Schrift den oorsprong van den mensch, beide van den man en van de vrouw; en zóó is hare gedachte over de instelling van het huwelijk en over den aanvang van het menschelijk geslacht. Maar van dat alles wordt ons tegenwoordig onder den naam en op het gezag van de wetenschap eene gansch andere voorstelling gegeven. En wijl deze hoe langer hoe meer ook in de kringen van het volk doordringt en voor heel de beschouwing van wereld en leven de grootste beteekenis heeft, is het noodig, enkele oogenblikken aan haar onze aandacht te wijden en de gronden, waarop zij rust, aan eene beoordeeling te onderwerpen.

Als men het verhaal der Schrift aangaande den oorsprong van het menschelijk geslacht verwerpt, moet men natuurlijk daarvan eene andere verklaring trachten te geven. De mensch bestaat; men kan zich dus niet onttrekken aan de vraag, waar hij vandaan gekomen is. Indien hij nu zijn oorsprong niet dankt aan de scheppende almacht Gods, dan moet hij op eene andere wijze ontstaan zijn. En dan blijft er al niet veel anders over, dan het zich zóó voor te stellen, dat de mensch langzamerhand uit de voorafgaande lagere wezens zich ontwikkeld en zich zoo tot zijn tegenwoordig hoog standpunt opgewerkt heeft. *Ontwikkeling* (evolutie) is dan ook het tooverwoord, dat heden ten dage bij alle vragen naar den oorsprong en het wezen der schepselen ter oplossing dienst moet doen. Natuurlijk moet men, daar de leer der schepping verworpen wordt, wel aannemen, dat er in den beginne iets bestond, want uit niets kan niets worden; maar men gaat dan uit van de volkomen willekeurige en onmogelijke onderstelling, dat de stof en de kracht en de beweging eeuwig zijn geweest, en voegt daaraan toe, dat aan ons zonnestelsel een toestand voorafging, waarin de wereld niets anders dan eene chaotische, gasvormige massa was. En van daaruit heeft dan die ontwikkeling

een aanvang genomen, welke langzamerhand aan onze wereld met al hare schepselen het aanzijn heeft gegeven. Door ontwikkeling is het zonnestelsel en de aarde ontstaan; ontwikkeling vormde de aardlagen en de delfstoffen; door ontwikkeling kwam in eene eindelooze reeks van jaren het levende uit het levenlooze voort; ontwikkeling gaf langzamerhand aan de planten, aan de dieren en aan de menschen het aanzijn; en in de menschenwereld is het wederom dezelfde ontwikkeling, die het geslachtsonderscheid, het huwelijk, het huisgezin, de maatschappij, den staat, de taal, den godsdienst, de zedelijkheid, het recht, de wetenschap, de kunst en alle andere goederen der beschaving in eene geregelde orde te voorschijn heeft gebracht. Als men alleen maar van deze ééne onderstelling mag uitgaan, dat de stof en de kracht en de beweging eeuwig waren, dan meent men voorts God in het geheel niet noodig te hebben. De wereld draagt haar eigen verklaring in zich; de wetenschap heeft, naar men meent, God volkomen overbodig gemaakt.

Van het ontstaan van den mensch geeft de ontwikkelingsleer dan nog nader, in hoofdzaak, de volgende voorstelling. Toen de aarde afgekoeld en voor het ontstaan van levende wezens geschikt was, ontstond het leven onder de toenmalige omstandigheden waarschijnlijk aldus, dat er eerst levenlooze eiwitverbindingen zich vormden, die door verschillende invloeden verschillende hoedanigheden verkregen, en dat deze eiwitstoffen daarna door verbinding en vermenging het protoplasma, de eerste levenskiem, voortbrachten. Daarmede begon de biogenetische ontwikkeling, de ontwikkeling van de levende wezens, die misschien wel reeds een honderd millioen jaren geduurd heeft.

Dit protoplasma vormt de eiwitachtige zelfstandigheid van de cel, welke thans algemeen als het grondbestanddeel van alle levende wezens, van planten en dieren en menschen, wordt beschouwd. Eéncellige protozoën of moneren (de naam voor de allereerste levende wezens) waren dus de oudste organismen. Alnaarmate deze bewegingloos of bewegelijk waren, ontwikkelden zij zich langzamerhand tot planten of tot dieren. Van de dieren staan de infusoriën (allerkleinste wormpjes) het laagst, maar daaruit ontwikkelen zich allengs door verschillende overgangen en tusschenvormen heen de hoogere soorten van dieren, die onder den naam van gewervelde, gelede, week- en straaldieren bekend staan. De gewervelde dieren onderscheiden zich dan weer in vier klassen: visschen, amphibieën, vogels en zoogdieren; laatstgenoemde zijn weder gedeeld in drie orden: vogelbekdieren, buideldieren en moederkoekdieren, en deze laatste weer in knaag-, hoef-, roof- en heerendieren. De heerendieren of primaten hebben weer drie klassen: half-apen, echte apen en mensch-apen.

Wanneer men nu den mensch in lichaamsbouw met deze verschillende dieren vergelijkt, dan blijkt volgens de evolutieleer, dat hij achtereenvolgens eene steeds nauwer verwantschap vertoont met de gewervelde

dieren, de zoogdieren, de moederkoekdieren, de heerendieren en de allernauwste verwantschap met de mensch-apen, die door orang en gibbon in Azië en door gorilla en sjimpanzee in Afrika vertegenwoordigd worden. Deze zijn dan ook de naastbestaanden van den mensch; zij verschillen van den mensch in grootte, vorm enz., maar komen met hem overeen in den grondslag van den lichaamsbouw. Toch stamt de mensch niet af van diezelfde apensoorten, die thans nog leven, maar van een reeds lang uitgestorven mensch-aap, die òf wat meer als mensch òf wat meer als aap gedacht wordt, en die de gemeenschappelijke stamvader van apen en menschen is. Apen en menschen bestaan elkaar dus in den bloede, behooren tot hetzelfde geslacht, maar zijn in betrekking tot elkander niet als broeders en zusters, maar als neven en nichten te beschouwen.

Dit is de gedachte van de ontwikkelingstheorie. Zoo stelt zij zich voor, dat de gang van zaken is geweest. Maar zij zag zich natuurlijk ook geroepen tot eenige verklaring van de *wijze,* waarop dat alles toegegaan was. Men kon wel zeggen, dat planten, dieren en menschen eene onafgebroken, opklimmende reeks vormden, doch men diende toch eenigszins aan te toonen, dat zulk eene ontwikkeling ook inderdaad mogelijk was, dat bijvoorbeeld een aap zich langzamerhand vervormd had tot een mensch. Tot het geven van zulk eene verklaring heeft nu Charles Darwin in 1859 eene poging beproefd. Hij nam namelijk waar, dat planten en dieren, bijvoorbeeld de rozen en de duiven, door kunstmatige teeltkeus langzamerhand belangrijk gewijzigd kunnen worden, en kwam daardoor op de gedachte, of er niet ook in de natuur zulk eene teeltkeus werken kon, nu wel niet eene kunstmatige, door menschenhand geleid, maar dan toch eene onbewuste, onwillekeurige, natuurlijke teeltkeus. Deze gedachte deed een licht voor hem opgaan. Want door het aannemen van zulk eene natuurlijke teeltkeus achtte hij zich in staat te verklaren, dat planten en dieren zich langzamerhand wijzigen en veranderen, dat zij nadeelen in hunne organisatie overwinnen en voordeelen behalen konden, en dat zij daardoor voor den strijd om het bestaan zich steeds beter toerusten en boven andere volharden konden. Want het leven is overal en altijd in de gansche schepping een worsteling om het bestaan. Er schijnt, oppervlakkig beschouwd, wel vrede in de natuur te zijn, maar deze schijn bedriegt. Veeleer is er allerwege een strijd om het leven en de levensbehoeften, wijl de aarde te klein en te arm is, om alle levende wezens, die geboren worden, behoorlijk van voedsel te voorzien. Millioenen organismen komen dan ook om door gebrek; alleen de sterkste blijven over. En deze sterkste, die door eene of andere eigenschap boven de andere uitmunten, erven de door hen allengs verworvene, voordeelige eigenschappen aan hunne nakomelingen over.

Zoo komt er vooruitgang en steeds hoogere ontwikkeling. Natuurlijke teeltkeus, strijd om het bestaan en overerving van oude en nieuw-ver-

worven eigenschappen verklaarden volgens Darwin het ontstaan van nieuwe soorten, en ook den overgang van dier tot mensch.

Bij de beoordeeling dezer ontwikkelingsleer is het vóór alle dingen noodig, een scherp onderscheid te maken tusschen de *feiten,* waarop zij zich beroept, en de *wijsgeerige beschouwing,* welke zij daaraan verbindt. De feiten bestaan alle daarin, dat de mensch met de andere levende schepselen, bepaaldelijk met de hoogere diersoorten en onder deze weder vooral met de apen allerlei trekken van overeenkomst heeft. Natuurlijk waren deze feiten voor een groot gedeelte ook vroeger bekend, want de overeenstemming in lichaamsbouw, in de verschillende organen des lichaams en hunne werkzaamheden, in de zintuigen, in de gewaarwordingen en waarnemingen, in de voorstellingen en in hare verbinding enz. springt ieder terstond in het oog, en is ook voor geen ontkenning vatbaar. Maar de ontleedkunde, de wetenschappen van het leven, de levensverschijnselen en de levensverrichtingen en ook de zielkunde hebben in de laatste tijden al die trekken van overeenkomst veel dieper en nauwkeuriger onderzocht, en ze daardoor in aantal vermeerderd en in beteekenis versterkt. Verschillende andere wetenschappen droegen ook nog het hare bij, om deze overeenkomsten tusschen mensch en dier te bevestigen en uit te breiden. De studie van het menschelijk lichaam in den moederschoot, vóór de geboorte, toonde aan, dat de mensch in de allereerste aanvangen van zijn bestaan de gelijkenis vertoont van visch, amphibie, en lagere zoogdieren. De palaeontologie, die zich bezighoudt met de studie van de toestanden in overoude tijden, ontdekte overblijfselen van menschen, zooals geraamten, beenderen, schedels, werktuigen, versierselen, woningen enz., die erop wezen, dat de menschen eeuwen geleden in sommige streken der aarde op hoogst eenvoudige wijze leefden. En de volkenkunde leerde stammen en volken kennen, die geestelijk en lichamelijk door een grooten afstand van de beschaafde natiën gescheiden zijn.

Toen deze feiten, van verschillende kanten samengebracht, bekend werden, was de wijsgeerige beschouwing er haastig bij, om ze met elkander in verband te brengen en samen te voegen tot één stelsel, het stelsel der langzame ontwikkeling van alle dingen, bepaaldelijk dan ook van den mensch. Die ontwikkelingsgedachte kwam niet eerst na en door de feiten op, maar zij bestond al lang, werd door verschillende wijsgeeren voorgestaan en nu op de ten deele nieuw gevonden feiten toegepast. Het oude stelsel kwam nu, naar men meende, op vaststaande feiten te rusten; en een juichkreet ging op, dat alle wereldraadselen op één na, dat van de eeuwige stof en kracht, waren opgelost en alle geheimen ontdekt. Maar nauwelijks was dit trotsche gebouw der ontwikkelingsleer voltooid of de aanval en de afbraak begon. Het Darwi-

nisme, zeide een beroemd wijsgeer, kwam op in de zestiger jaren, hield zijn triumftocht in de zeventiger jaren, stond op zijn hoogtepunt in de tachtiger jaren, werd daarna in de negentiger jaren door enkelen betwijfeld en sedert het einde der vorige eeuw door velen sterk bestreden.

Het eerst en het scherpst richtte zich de aanval tegen de verklaring, welke Darwin had trachten te geven van de wijze, waarop de verschillende soorten onstaan waren. De strijd om het bestaan en de natuurlijke teeltkeus bleken niet in staat tot het leveren van den dienst, waartoe zij te hulp geroepen waren. Wel is waar bestaat er in planten- en dieren- en menschenwereld eene dikwerf bange worsteling, die op hun aard en bestaan een belangrijken invloed oefent. Maar het is volstrekt niet bewezen, dat deze worsteling nieuwe soorten voortbrengen kan. Zij kan er toe bijdragen, dat aanleg en vermogens, organen en krachten door oefening en inspanning sterker worden; zij kan ontwikkelen wat er is, maar zij kan niet voortbrengen wat niet bestaat. Ook is het overdreven, gelijk trouwens ieder uit eigen ervaring weet, dat er overal en altijd en dat er niets anders dan strijd bestaat.

Er is niet alleen haat en vijandschap, er is ook nog liefde en medewerking en hulpbetoon in de wereld. De leer, dat er nergens iets anders is dan oorlog van allen tegen allen, is even eenzijdig als de idyllische beschouwing der achttiende eeuw, die overal in de natuur rust en vrede vond. Aan den grooten disch der natuur is er voor velen plaats, en de aarde, welke God tot eene woonplaats gaf aan den mensch, is onuitputtelijk rijk. Vele feiten en verschijnselen hebben dan ook met een strijd om het bestaan hoegenaamd niets te doen. Niemand kan aanwijzen, wat bijvoorbeeld de kleuren en figuren der slakkenhuidjes, de zwarte kleur van het buikvel bij vele gewervelde dieren, het grijsworden der haren in den ouderdom, het roodworden der bladeren in den herfst met den strijd om het leven zouden hebben uit te staan. Ook is het niet waar, dat in dien strijd de sterkste exemplaren steeds en uitsluitend de overwinning behalen, en de zwakste altijd omkomen. Een zoogenaamd toeval, eene gelukkige of ongelukkige omstandigheid drijft menigmaal den spot met al onze berekeningen. Een sterk mensch wordt soms in de kracht zijner jaren weggerukt, en een zwakke en kranke man of vrouw strekt het leven tot in hoogen ouderdom uit.

Een Nederlandsch geleerde heeft daarom in de plaats van Darwins natuurlijke teeltkeus eene andere theorie, die der mutatie, gesteld, volgens welke veranderingen der soorten niet geregeld en langzaam, maar soms plotseling en sprongsgewijze te voorschijn treden; maar daarbij is het de vraag, of zulke veranderingen alleen wijzigingen binnen de soort zijn, dan wel aan nieuwe soorten het aanzijn geven. En het antwoord op deze vraag hangt weer samen met de bepaling, welke van het begrip soort wordt gegeven.

En niet alleen de strijd om het bestaan, de natuurlijke teeltkeus en het overblijven der geschiktsten, maar ook de overerving van verworven eigenschappen, welke Darwin aannam, om de ontwikkeling steeds hooger te doen stijgen, heeft bij velen haar crediet verloren. Het overgaan van de natuurlijke, aangeboren eigenschappen van de ouders op de kinderen pleit uit den aard der zaak meer tegen dan vóór het Darwinisme, omdat het de standvastigheid der soorten insluit; uit menschen komen eeuwen aaneen alleen menschen voort. Maar over de overerving van later in het leven verkregen, verworven eigenschappen bestaat er tegenwoordig zooveel verschil van gevoelen, dat er met zekerheid niets van te zeggen valt. Dit staat in elk geval vast, dat verworven eigenschappen menigmaal niet van de ouders op de kinderen overgaan. De besnijdenis bijv. is eeuwenlang bij sommige volken in gebruik geweest en laat toch bij de kinderen geen sporen na; zij moet altijd bij ieder kind opnieuw worden toegepast. Overerving heeft alleen binnen zekere grenzen plaats en brengt geene verandering in de soort. Indien de wijziging kunstmatig is voortgebracht, moet zij ook kunstmatig in stand gehouden worden of gaat anders weer verloren. Noch de erfelijkheid noch de veranderlijkheid worden door het Darwinisme verklaard; beide zijn feiten, wier bestaan niet betwijfeld wordt, maar wier samenhang en verband vooralsnog buiten de grenzen onzer kennis ligt.

Meer en meer is daarom het eigenlijke Darwinisme, het Darwinisme in den engeren zin, n.l. de poging, om de soortverandering te verklaren door strijd om het bestaan, natuurlijke teeltkeus en overerving van verworven eigenschappen, door de mannen der wetenschap prijsgegeven. De profetie van een der eerste en voornaamste bestrijders van Darwins theorie heeft zich letterlijk vervuld, dat deze poging tot verklaring van de raadselen des levens het einde der (negentiende) eeuw niet halen zoude. Maar van nog veel meer gewicht is, dat de critiek niet alleen tegen de verklaringswijze van Darwin, maar ook tegen de ontwikkelingstheorie hare stem heeft verheven. Natuurlijk, feiten blijven feiten en kunnen en mogen niet worden ontkend. Maar iets anders is het met de theorie, welke op die feiten door het denken gebouwd wordt. En van de ontwikkelingstheorie bleek het nu hoe langer hoe meer, dat zij op de feiten niet paste en er zelfs mede in strijd was.

De geologie (de wetenschap van de aardlagen) bracht aan het licht, dat de lagere en hoogere diersoorten niet na elkander zijn opgetreden, maar reeds van de oudste tijden naast elkander voorkomen. De palaeontologie leverde geen enkel afdoend bewijs voor het bestaan van overgangsvormen tusschen de verschillende soorten van organische wezens, die er toch, naar Darwins theorie van uiterst langzame ontwikkeling door allerkleinste veranderingen, in grooten getale aanwezig hadden moeten zijn; ook de vurig begeerde en ijverig gezochte tusschenvorm van aap

en mensch werd tot dusver nergens gevonden. De studie van de ontwikkeling van het menschelijk lichaam in den moederschoot toont wel eenige uitwendige overeenkomst aan met de ontwikkeling van andere dierlijke lichamen vóór de geboorte; maar deze overeenkomst is uitwendig, omdat uit een dierlijk lichaam in den moederschoot nooit een mensch, en omgekeerd uit dat van een mensch nooit een dier zich ontwikkelt; van de ontvangenis af gaan mensch en dier dus reeds uiteen, al valt het innerlijk verschil voor ons niet waar te nemen. De biologie, de wetenschap van het leven en de levensverschijnselen, heeft tot dusver zoo weinig steun geboden aan de onderstelling, dat het leven vanzelf was ontstaan, dat velen thans zelf de onmogelijkheid daarvan aannemen en de vroegere gedachte van eene bijzondere levenskracht hebben vernieuwd. De natuur- en de scheikunde hebben, naarmate zij haar onderzoek voortzetten, in de wereld van het oneindig-kleine hoe langer hoe meer verborgenheden en wonderen ontdekt, en hebben velen terug doen keeren tot de meening, dat de laatste bestanddeelen der dingen geen stoffen maar krachten zijn. En — om niet meer te noemen — al de pogingen, die in het werk gesteld zijn, om bewustzijn, wilsvrijheid, rede, geweten, taal, godsdienst, zedelijkheid enz. enkel en alleen uit ontwikkeling te verklaren, zijn tot nog toe geen van alle met een gunstigen uitslag bekroond. De oorsprongen van al deze verschijnselen, evenals die van alle dingen, zijn voor de wetenschap in het duister gehuld.

Want hierop geve men ten slotte wèl acht, als de mensch voor ons in de geschiedenis optreedt, dan is hij al mensch naar lichaam en ziel, en dan is hij reeds in het bezit, overal en altijd, van al die menschelijke hoedanigheden en werkzaamheden, naar wier oorsprongen de wetenschap onderzoek doet. Nergens zijn of worden menschen gevonden, of ze hebben verstand en wil, rede en geweten, gedachte en taal, godsdienst en zedelijkheid, huwelijk en gezin enz. Als al deze eigenschappen en verschijnselen langzamerhand zich mochten ontwikkeld hebben, dan valt die ontwikkeling in ieder geval in den vóór-historischen tijd, dat is, in dien tijd, waarvan wij rechtstreeks *niets* weten, en waartoe alleen uit enkele gegevens in den lateren tijd terugbesloten wordt. De wetenschap, welke tot dien vóór-historischen tijd doordringen en de oorsprongen der dingen vinden wil, *moet* dus uit den aard der zaak tot gissingen, vermoedens, onderstellingen de toevlucht nemen. Voor strikte bewijzen zijn deze niet vatbaar. Met feiten uit den historischen tijd wordt de ontwikkelingsleer en bepaaldelijk ook de leer van de afstamming van den mensch uit het dier in het minst niet gesteund. Van al de elementen, waaruit zij opgebouwd is, blijft ten slotte alleen over eene wijsgeerige wereldbeschouwing, welke alle dingen en verschijnselen zonder God, alleen uit en door zichzelve verklaren wil. Eén van hare voorstanders

sprak het open uit: er blijft slechts de keuze tusschen de afstammingsleer en het wonder; daar het laatste op wetenschappelijk standpunt volstrekt onmogelijk is, zijn wij wel genoodzaakt, in de eerste onze positie te nemen. Doch daaruit blijkt dan ook, dat de afstammingsleer niet een resultaat van nauwkeurige wetenschap, maar een postulaat van materialistische of pantheïstische wijsbegeerte is. Zij is niet, gelijk iemand reeds jaren geleden het ongeveer uitdrukte, zij is niet eene onderstelling tot verklaring van feiten, maar zij construeert feiten tot bevestiging eener onderstelling.

Met de gedachte over den oorsprong des menschen staat die over zijn *wezen* in het allernauwst verband. Velen spreken tegenwoordig anders, en stellen het zoo voor, dat wereld en mensch, hoe men ook over hun oorsprong en hunne ontwikkeling in het verledene denke, toch thans zijn wat ze zijn en voor alle menschen dezelfde blijven.

Dit laatste is natuurlijk volkomen waar; de werkelijkheid blijft volkomen dezelfde, hetzij wij ons eene juiste of onjuiste voorstelling van haar vormen. Maar datzelfde geldt in denzelfden zin ook van den oorsprong der dingen. Of wij ons al inbeelden, dat de wereld en de menschheid op deze of op die wijze geworden zijn, bijv. langzamerhand in een verloop van eeuwen door allerkleinste wijzigingen zich uit zichzelve ontwikkeld hebben, daar verandert die oorsprong der dingen zelf hoegenaamd niet door. De wereld is geworden, zooals zij geworden is, en niet zooals wij denken of wenschen zouden, dat zij geworden ware. Maar de *gedachte* over den oorsprong der dingen staat met de *gedachte* over het wezen der dingen wel in een onafscheidelijk verband.

Als de eerste onjuist is, kan de tweede niet juist zijn. Als wij denken, dat de aarde en al de rijken der natuur, dat alle schepselen en inzonderheid ook de mensch, zonder God, enkel en alleen door ontwikkeling van krachten, die in de wereld liggen, ontstaan zijn, dan spreekt het vanzelf, dat zulk eene gedachte den grootsten invloed oefenen moet op onze opvatting van het *wezen* van wereld en mensch.

Wereld en mensch blijven *in zichzelven* wel volkomen dezelfde en zijn van onze voorstelling onafhankelijk; maar *voor ons* worden zij anders, vermeerderen zij of verminderen zij in waardij en beteekenis, al naarmate wij anders over hun oorsprong en ontstaan denken.

Dit is zoo duidelijk, dat het geene nadere toelichting of bevestiging behoeft. Maar omdat de meening, dat wij over den oorsprong der dingen kunnen denken wat wij willen, omdat hun wezen toch voor ons hetzelfde blijft, telkens terugkeert, bijv. bij de leer over de Schrift, den godsdienst van Israel, den persoon van Christus, de religie, de zedelijkheid enz., kan het zijne nuttigheid hebben, om bij de leer over het wezen van den mensch de valschheid dier meening nog eenigszins nader te betoogen.

Moeilijk valt dit niet. Want als de mensch zich zelf geleidelijk uit het dier ontwikkeld heeft, zonder God, enkel en alleen door blind werkende natuurkracht, dan spreekt het vanzelf, dat hij niet wezenlijk van het dier verschillen kan en ook in zijne hoogste ontwikkeling nog een dier blijft. Voor eene van het lichaam onderscheidene ziel, voor zedelijke vrijheid en persoonlijke onsterfelijkheid blijft er dan geene plaats meer voor; en de godsdienst, de waarheid, de zedelijkheid, de schoonheid verliezen hun volstrekt (absoluut) karakter.

Deze gevolgtrekkingen worden niet door ons aan de voorstanders der ontwikkelingsleer opgedrongen, maar door henzelven daaruit afgeleid. Darwin zegt bijvoorbeeld zelf, dat onze ongehuwde vrouwen, indien de mensch onder volkomen dezelfde voorwaarden opgevoed was als de honigbijen, het voor een heiligen plicht zouden houden, om, evenals de werkbijen, hare broeders te dooden, en moeders zouden trachten hare vruchtbare dochters te vermoorden, zonder dat iemand erover dacht, om tusschenbeide te komen. Heel de zedewet, zoowel naar vorm als naar inhoud, is dus eene vrucht van de omstandigheden, en wijzigt zich daarom, naarmate deze veranderen; goed en kwaad zijn, evenals waar en onwaar, betrekkelijke begrippen, wier zin en waarde op dezelfde wijze als de mode, aan de wisseling der tijden en plaatsen onderworpen is. Evenzoo is de godsdienst volgens anderen slechts eene tijdelijke hulp geweest, waarvan de mensch zich bediend heeft bij zijne onmacht in den strijd tegen de natuur en welke nu nog dienst doet als een slaapdrank voor het volk, maar die op den duur, als de mensch tot volle vrijheid gekomen is, vanzelf uitsterven en verdwijnen zal. Zonde en misdaad, ontucht en moord, stellen den mensch niet schuldig, maar zijn nawerkingen van den onbeschaafden toestand, waarin de mensch vroeger heeft geleefd, en verminderen, naarmate de mensch ontwikkeld en de maatschappij verbeterd wordt; de misdadigers zijn te beschouwen als kinderen, als dieren of als krankzinnigen, en moeten dienovereenkomstig behandeld worden; de gevangenissen moeten plaats maken voor verbeteringsgestichten. In één woord, als de mensch niet van Goddelijke, maar van dierlijke afkomst is en zelf zich langzamerhand daarboven verheven heeft, dan heeft hij alles aan zichzelf te danken, is hij zijn eigen wetgever en meester en heer. Al deze gevolgtrekkingen van de (materialistische of pantheïstische) ontwikkelingsleer treden zoowel in de hedendaagsche wetenschap, als ook in de litteratuur, de kunst en de practijk van het leven zeer duidelijk aan het licht.

Maar de werkelijkheid leert gansch anders. De mensch kan zich wel inbeelden, dat hij alles door zichzelf geworden en door niets gebonden is. Maar hij blijft in alle opzichten een afhankelijk schepsel; hij kan niet doen wat hij wil. In zijn lichamelijk leven blijft hij gebonden aan de wetten, die voor ademhaling en bloedsomloop, voor spijsvertering en

voortplanting zijn gesteld. En als hij daartegen ingaat en op die wetten geen acht geeft, benadeelt hij zijne gezondheid en ondermijnt hij zijn eigen leven. En ditzelfde is met zijn ziele- en geestesleven het geval. De mensch kan niet denken, zooals hij wil, maar is daarbij aan wetten gebonden, die hij zelf niet uitgedacht en zichzelf niet gegeven heeft, maar die in zijn denken liggen opgesloten en tot openbaring komen. En als hij aan die wetten zich niet houdt, dan verstrikt hij zichzelven in de dwaling en de leugen. De mensch kan ook niet willen en handelen, zooals hij wenscht; zijn wil is onder de tucht van de rede en het geweten gesteld; en als hij die tucht in den wind slaat en zijn willen en handelen tot willekeur verlaagt, dan komt daarna de zelfbeschuldiging en het zelfverwijt, de spijt en het berouw, de knaging en de wroeging der consciëntie.

Het zieleleven is dus evenmin als het lichamelijke leven op willekeur gebouwd. Het is geen toestand van wetteloosheid en anarchie, maar het wordt van alle zijden en in al zijne werkzaamheden door wetten bepaald. Het is onderworpen aan regelen van waarheid en goedheid en schoonheid en bewijst daarmede, dat het zichzelf niet voortgebracht heeft. In één woord, de mensch brengt van huis uit in zichzelven een eigen natuur, een eigen wezen mede, dat zich nooit straffeloos laat schenden. En zoozeer is de natuur hierbij sterker dan de leer, dat ook de aanhangers der evolutieleer telkens nog van eene menschelijke natuur, van onveranderlijke menschelijke eigenschappen, van den mensch voorgeschreven denk- en zedewetten, van een aangeboren godsdienstigen aanleg blijven spreken. De gedachte over het wezen van den mensch komt dan met die over zijn oorsprong in strijd.

In de Schrift echter is tusschen beide eene volkomene overeenstemming. Aan den oorsprong des menschen beantwoordt zijn wezen. Omdat de mensch, ofschoon naar zijn lichaam gevormd uit het stof der aarde, den adem des levens van boven ontving en door God zelven geschapen werd, is hij een eigen wezen, heeft hij eene eigene natuur. En dat wezen ligt daarin, dat hij *beeld Gods* is en zijne *gelijkenis* vertoont.

Door dit beeld Gods is de mensch zoowel van het dier als van den engel onderscheiden. Met beide heeft hij trekken van overeenkomst, van beide verschilt hij door een eigen natuur.

Evenals alle schepselen, zijn ook de dieren door God geschapen; ze zijn niet vanzelf ontstaan, maar door een bijzonder woord, door een machtsdaad Gods in het aanzijn geroepen. En zij zijn bovendien terstond in verschillende soorten geschapen, evenals ook de planten. Alle menschen stammen van één ouderpaar af en vormen dus één geslacht. Maar dat is bij de dieren niet het geval; ze hebben, om zoo te zeggen, verschillende stamouders. Opmerkelijk is het dan ook, dat de zoölogie (de dierkunde)

tot dusver nog geen kans heeft gezien, om alle dieren tot één type te herleiden; zij begint aanstonds met een indeeling in zeven of vier hoofdgroepen of grondvormen (of typen).

In verband daarmede staat dan ook zeker, dat de meeste diersoorten niet over de geheele aarde verspreid zijn, maar in bepaalde streken leven; de visschen leven in het water, de vogelen in de lucht, en de landdieren zijn voor het grootste gedeelte aan bepaalde landen gebonden: de ijsbeer komt alleen in het hooge noorden en het vogelbekdier alleen in Australië voor. In Genesis wordt dan ook bepaald gezegd, dat God de planten, 1 : 11, en ook de dieren naar hun aard, dat is, in soorten schiep. Natuurlijk wil dat niet zeggen, dat de soorten, die oorspronkelijk door God werden geschapen, precies dezelfde zijn geweest, als die, waarin thans door de wetenschap, bijvoorbeeld door Linnaeus, de dieren zijn verdeeld. Want ten eerste is onze indeeling altijd feilbaar en voor herziening vatbaar, omdat onze dierkunde nog gebrekkig is en voor varieteiten (verscheidenheden binnen dezelfde soort) aanziet wat soorten zijn en omgekeerd; het kunstmatig, wetenschappelijk soortbegrip is zeer moeilijk vast te stellen en is een gansch ander dan het natuurlijk soortbegrip, waarnaar wij nog altijd zoekende zijn. Ten andere zijn in den loop der tijden een groot aantal dieren uitgestorven of uitgeroeid. Uit de overblijfselen, die daarvan gaaf of geschonden in de aardlagen zijn bewaard, blijkt, dat verschillende diersoorten, zooals mammuth, holenhyaene, vischhagedis, die thans niet meer bestaan, in vroegeren tijd in groote getalen hebben geleefd. En ten derde staat het vast, dat er in de dierenwereld ten gevolge van verschillende invloeden groote wijzigingen en veranderingen hebben plaats gehad, die het ons dikwerf moeilijk of onmogelijk maken, om ze tot hun oorspronkelijken grondvorm te herleiden.

Maar dan voorts is het bij de schepping der dieren evenals bij die der planten, opmerkelijk, dat zij wel door eene bijzondere machtsdaad ontstaan, maar dat daarbij de natuur middellijk dienst doet. De aarde brengt planten, zaadzaaiende gewassen en vruchtboomen voort, heet het in Gen. 1 : 11, en de aarde deed alzoo, vers 12. En evenzoo luidt het bericht in Gen. 1 : 20: de wateren brengen een gewemel van levende zielen in soorten voort, en het geschiedde alzoo, vers 21; en in vers 24: de aarde brenge levende zielen voort, vee en kruipend en wild gedierte, in soorten, en alzoo geschiedde het. Bij alle planten en dieren wordt de natuur zelve dus door God als een instrument gebezigd; *zij* is het, die, ofschoon natuurlijk door Gods woord daartoe in staat gesteld en geschikt gemaakt, al die levende wezens in groote verscheidenheid van soorten voortbrengt.

Deze eigenaardige oorsprong der dieren verspreidt nu ook licht over hun wezen. Die oorsprong doet n.l. zien, dat de dieren veel nauwer met

de aarde en de natuur verbonden zijn, dan de mensch. De dieren zijn wel levende wezens, en zijn als zoodanig van de anorganische, levenlooze schepselen onderscheiden; ze heeten daarom ook menigmaal levende zielen, Gen. 1 : 20, 21, 24; in den algemeenen zin van levensbeginsel komt ook aan de dieren eene ziel toe, Gen. 2 : 19, 9 : 4, 10, 12, 16, Lev. 11 : 10, 17 : 11 enz. Maar dit levensbeginsel der ziel is bij de dieren zoo nauw nog aan de natuur, aan de stofwisseling gebonden, dat het tot geen onafhankelijkheid en zelfstandigheid komt en niet los van de stofwisseling kan voortbestaan; met den dood sterft de ziel van het dier daarom weg. En daaruit vloeit nu verder voort, dat de dieren, althans de hoogere diersoorten wel dezelfde zintuigen hebben als de mensch en wel waarnemen (hooren, zien, ruiken, proeven, tasten), voorstellingen vormen en die voorstellingen met elkander verbinden kunnen, maar de dieren hebben geen rede, zij kunnen de voorstellingen niet losmaken van het bijzondere, individueele en concrete, dat haar aankleeft; zij kunnen ze niet omzetten in en verheffen tot begrippen, die begrippen niet verbinden tot oordeelen, uit die oordeelen geen besluiten trekken, en die besluiten niet uitvoeren door een wil. Dieren hebben waarnemingen, voorstellingen en verbinding van voorstellingen; zij hebben instincten, begeerten en driften. Maar zij missen het hooger ken- en begeervermogen, dat aan den mensch eigen is; zij hebben geen rede en geen wil. En dat alles komt daarin uit, dat de dieren geen taal, geen godsdienst, geen zedelijkheid, geen schoonheidsgevoel bezitten; zij hebben geen ideeën van God, van de onzienlijke dingen, van het ware, het goede en het schoone.

In dit alles is de mensch ver boven het dier verheven; er is tusschen beiden geen geleidelijke overgang maar eene klove; datgene wat het eigenlijk wezen van den mensch uitmaakt, zijn rede en wil, zijne gedachte en taal, zijn godsdienst en zedelijkheid enz., is aan het dier vreemd. Daarom kan het dier den mensch niet verstaan, maar de mensch wel het dier begrijpen. Tegenwoordig wil de zielkunde de ziel van den mensch uit die van het dier verklaren, maar zij bewandelt daarmede den omgekeerden weg. De ziel van den mensch is de sleutel tot verklaring van de ziel van het dier; het dier mist wat de mensch bezit, maar de mensch is ook deelachtig wat aan het dier eigen is.

Daarmede is niet gezegd, dat de mensch ook werkelijk thans reeds het dier door en door kent. De gansche wereld is voor den mensch een probleem, naar welks oplossing hij zoekt en zoeken kan, en evenzoo is elk dier een levend raadsel. De beteekenis van het dier bestaat dan ook volstrekt niet alleen daarin, dat het nuttig is voor den mensch en hem voedsel en deksel, kleeding en sieraad verschaft. In het onderwerpen en beheerschen der aarde ligt veel meer opgesloten dan dat de mensch, vrij zelfzuchtig, alles tot zijn voordeel aanwendt. De dieren-

wereld heeft beteekenis ook voor onze wetenschap en kunst, voor onze godsdienst en zedelijkheid. God heeft ons daardoor iets, en veel te zeggen. Het zijn zijne gedachten en woorden, die uit de gansche wereld, uit de wereld der planten en dieren ons toespreken; en als de botanie en zoölogie deze gedachten naspeuren, zijn ze evenals die van de gansche natuur, heerlijke wetenschappen, die geen mensch, die bovenal geen Christen verachten mag. En dan nog, hoe rijk is niet de ethische (zedelijke) beteekenis der dierenwereld voor den mensch! Het dier wijst de grens naar beneden aan, waarboven de mensch zich verheffen moet en tot welke hij niet terugzinken mag. De mensch kan een dier worden en minder dan een dier, als hij het licht der rede verdooft, den band met den hemel verbreekt en in de aarde al zijn lust en welbehagen zoekt. De dieren zijn symbolen van onze deugden en ondeugden; de hond toont ons het beeld van de trouw, de spin van den vlijt, de leeuw van den moed, het schaap van den eenvoud, de duif van de oprechtheid, het hert van de naar God dorstende ziel; maar evenzoo is de vos het beeld van de slimheid, de worm van de ellende, de tijger van de wreedheid, het zwijn van de gemeenheid, de slang van den duivelschen list, en de aap, die in gestalte den mensch het meest nabij komt, verkondigt, wat voortreffelijkheid van lichamelijke organisatie zonder den geest, die van boven is, beteekent en vermag. In den aap aanschouwt de mensch zijn eigen caricatuur.

Gelijk de mensch door het beeld Gods naar beneden van de dieren verschilt, zoo is hij daardoor ook naar boven van de engelen onderscheiden. Het bestaan van zulke wezens is, buiten de Schrift om, met wetenschappelijke gronden niet te bewijzen; de wetenschap weet hier niets van, zij kan niet betoogen dat zij bestaan, maar evenmin het tegendeel daarvan aantoonen. Maar wel is het opmerkelijk, dat het geloof aan wezens, die boven den mensch verheven zijn, bij alle volken en in alle godsdiensten voorkomt, en dat de menschen, wanneer zij het getuigenis der Schrift aangaande het bestaan van engelen verworpen hebben, toch weer, in allerlei bijgeloovige vormen, tot het geloof aan bovenaardsche wezens terugkeeren. Ons tegenwoordig geslacht levert daarvan overvloedige bewijzen. Aan engelen en duivelen wordt niet meer geloofd, maar in de plaats daarvan is in vele kringen teruggekeerd het geloof aan stille krachten, geheimzinnige natuurmachten, spoken, geestverschijningen, openbaringen van afgestorvenen, bezielde sterren, bewoonde planeten, levende atomen enz. Eigenaardig is het standpunt, dat de H. Schrift tegenover al deze oude en nieuwe verschijnselen inneemt. Hetzij er bedrog of werkelijkheid aan ten grondslag ligt, zij verbiedt alle waarzegging, Lev. 19 : 31, 20 : 27, Deut. 18 : 10—14, tooverij, Deut. 18 : 10, Jer. 27 : 10, Openb. 21 : 8, sterrenwichelarij,

Lev. 19 : 26, Jes. 47 : 13, Micha 5 : 11, ondervraging van dooden of daemonen, Deut. 18 : 11, guichelarij of raadpleging van orakels, Lev. 19 : 26, Deut. 18 : 10, bezwering met tooverformulen, Deut. 18 : 11, Jes. 47 : 9 enz., en maakt daardoor aan alle bijgeloof, evengoed als aan alle ongeloof een einde. Christendom en bijgeloof zijn gezworen vijanden, en geen wetenschap, verlichting of beschaving, maar alleen het geloof aan Gods Woord is de macht, die ons daarvoor behoedt. De Schrift maakt den mensch ten diepste afhankelijk van God, maar maakt hem juist daardoor vrij van alle schepsel; zij stelt den mensch in de rechte verhouding tot de natuur en maakt daardoor de echte natuurwetenschap mogelijk.

Maar wel leert de Schrift nu, dat er engelen zijn, geen mythische scheppingen van de menschelijke verbeelding, geen personificaties van geheimzinnige krachten, geen tot een hooger rang geklommen afgestorvenen, maar geestelijke wezens, die door God geschapen, aan zijn wil onderworpen, tot zijn dienst geroepen zijn; wezens dus, van welke wij bij het licht der Schrift ons een duidelijk begrip kunnen vormen, en die met de mythologische gestalten der Heidensche godsdiensten niets gemeen hebben. Zij staan wel hoog boven de menschen in kennis, Matth. 18 : 10, 24 : 36, en macht, Ps. 103 : 20, Col. 1 : 16, maar zij zijn toch door denzelfden God en door hetzelfde Woord geschapen, Joh. 1 : 3, Col. 1 : 16, en hebben dezelfde redelijke en zedelijke natuur, zoodat er bijvoorbeeld van de goede engelen gezegd kan worden, dat zij Gods stem gehoorzaam zijn en zijn welbehagen doen, Ps. 103 : 20, 21, en van de kwade engelen, dat zij in de waarheid niet staan, Joh. 8 : 44, verleiden, Eph. 6 : 11, en zondigen, 2 Petr. 2 : 4.

Doch in weerwil van deze overeenkomst, bestaat er toch tusschen engelen en menschen een groot onderscheid. Dit onderscheid bestaat ten eerste hierin, dat de engelen niet uit ziel en lichaam bestaan, maar louter geesten zijn, Hebr. 1 : 14. Wel verschenen zij ten tijde der openbaring menigmaal in lichamelijke gedaanten, maar de verschillende gestalten, waarin zij verschijnen, Gen. 18 : 2, Richt. 18 : 3, Openb. 19 : 14, wijzen er op, dat deze gestalten tijdelijke vormen van verschijning waren en overeenkomstig den aard der zending afwisselden. Nooit heeten de engelen dan ook zielen, levende zielen, gelijk de dieren en de menschen. Want ziel en geest zijn daarin onderscheiden, dat de ziel ook wel van natuur geestelijk is, onstoffelijk, onzienlijk en zelfs bij den mensch eene geestelijke zelfstandigheid vormt; maar de ziel is altijd eene geestelijke kracht of eene geestelijke zelfstandigheid, die op een lichaam is aangelegd, bij een lichaam past en zonder zulk een lichaam onvoltooid en onvolmaakt is. De ziel is de tot een lichamelijk leven georganiseerde geest. Zulk eene ziel is aan de dieren en vooral aan de menschen eigen: als de mensch door den dood zijn lichaam verliest, dan bestaat hij wel voort, maar in

een beroofden, naakten toestand, zoodat de opstanding ten laatsten dage eene herstelling is van dat gebrek. Maar de engelen zijn geene zielen; zij zijn nooit voor een lichamelijk leven bestemd geweest en hebben dan ook niet de aarde, maar den hemel tot woonplaats ontvangen; zij zijn louter geesten. Daardoor hebben zij nu wel groote voordeelen boven den mensch, want ze zijn hooger in kennis en macht; staan in eene veel vrijere verhouding tot tijd en ruimte, dan de menschen; kunnen zich veel gemakkelijker verplaatsen en zijn dus tot het volbrengen van Gods bevelen hier op aarde bij uitnemendheid geschikt.

Maar — en dat is het tweede onderscheid van engel en mensch — die voordeelen hebben eene keerzijde. Omdat de engelen loutere geesten zijn, staan zij allen in betrekkelijken zin los naast elkaar. Zij zijn allen in den aanvang tegelijk geschapen en leefden en leven steeds naast elkander voort. Zij vormen niet één organisch geheel, niet één geslacht. Wel is er eene natuurlijke orde onder hen; daar zijn immers volgens de Schrift duizenden maal duizenden engelen, Deut. 33 : 2, Dan. 7 : 10, Openb. 5 : 11, en dezen zijn in klassen verdeeld, in Cherubijnen, Gen. 3 : 24, Serafijnen, Jes. 6, tronen, machten, heerschappijen en krachten, Ef. 1 : 21, 3 : 13, Col. 1 : 16, 2 : 10, en ook onderling in rangorde onderscheiden; Gabriël en Michaël nemen onder hen eene bijzondere plaats in, Dan. 8 : 16, 9 : 21, 10 : 13, 21, Luk. 1 : 19, 26. Maar desniettemin, zij vormen niet één geslacht, zij bestaan elkander niet in den bloede, zij zijn niet uit elkander voortgekomen. Wij kunnen wel van eene menschheid, maar niet in dien zin van eene „engelheid" spreken. Toen Christus de menschelijke natuur aannam, toen was Hij in eens aan *alle* menschen verwant, hun bloedverwant, hun broeder naar den vleesche. Maar de engelen leven naast elkaar, zij staan ieder voor eigen rekening, zoodat dan ook een deel hunner vallen en een ander deel aan God trouw blijven kon.

En hiermede staat nu nog een derde onderscheid in verband; omdat de engelen geesten en dus niet aan de aarde verwant zijn, ook onderling geen bloedverwanten zijn en dus geen mannen en vrouwen, geen vaders en moeders, geen ouders en kinderen, geen broeders en zusters enz. kennen, daarom is er eene gansche wereld van verhoudingen en betrekkingen, voorstellingen en aandoeningen, lusten en plichten, waarvan de engelen niets bij ervaring weten; zij mogen machtiger zijn dan de menschen, maar zij zijn zoo veelzijdig niet, zij staan in een veel minder aantal relatiën, en in rijkdom en diepte van gemoedsleven gaat de mensch den engel ver te boven. Wel zegt Jezus in Matth. 22 : 30, dat het huwelijk met deze bedeeling eindigen zal, maar de geslachtsverhoudingen op aarde hebben toch in belangrijke mate de geestelijke schatten der menschheid vermeerderd, en deze schatten gaan ook in de opstanding niet verloren, zij blijven in de eeuwigheid bewaard.

Als wij dan daarbij nog bedenken, dat de rijkste openbaring, welke God ons geschonken heeft, in zijn Vadernaam ligt, en in den naam zijns Zoons, die ons gelijk en onze profeet, priester en koning werd, en in den naam des Heiligen Geestes, die in de gemeente uitgestort is en God zelven in ons wonen doet — als wij dat alles bedenken, dan gevoelen wij, dat niet de engel, maar de mensch naar Gods beeld werd geschapen. Engelen ervaren zijne macht en wijsheid en goedheid, maar menschen deelen in zijne eeuwige ontfermingen. God is hun Heer, maar Hij is hun Vader niet; Christus is hun Hoofd, maar Hij is hun Verzoener en Zaligmaker niet; de Heilige Geest is hun Zender en Leidsman, maar Hij getuigt nooit met hunnen geest, dat zij kinderen en erfgenamen Gods en mede-erfgenamen van Christus zijn. Daarom zijn de oogen der engelen naar de aarde geslagen, want hier is Gods rijkste genade verschenen, hier wordt de strijd tusschen hemel en hel gestreden, hier wordt de gemeente gevormd tot het lichaam des Zoons, hier wordt eens de beslissende slag geslagen en de finale triumf over de vijanden Gods behaald. Zoo begeeren zij dan in te zien in de geheimen des heils, die hier worden geopenbaard, en wenschen uit de gemeente te leeren kennen de veelvuldige wijsheid Gods, Ef. 3 : 10, 1 Petr. 1 : 12.

Engelen staan dus tot ons en wij tot hen in velerlei betrekking. Het geloof aan het bestaan en de werkzaamheid der engelen is niet van dezelfde waarde, als het geloof, waarmede wij op God vertrouwen en Hem van ganscher harte liefhebben, vreezen en eeren. Wij mogen op geen schepsel, ook op geen engel, ons vertrouwen zetten; wij mogen hen niet aanbidden of op eenigerlei wijze godsdienstige eere bewijzen, Deut. 6 : 13, Matth. 4 : 10, Openb. 22 : 9; en zelfs van beschermengelen, die aan elk mensch in 't bijzonder geschonken zouden zijn, en van eene voorbede der engelen te onzen behoeve is nergens in de H. Schrift met één enkel woord sprake. Maar daarom is het geloof aan de engelen niet onverschillig en waardeloos. Integendeel, zij bekleedden in den tijd, toen de openbaring tot stand kwam, eene belangrijke plaats; zij komen in het leven van Jezus op alle keerpunten voor, en zij zullen eenmaal met Hem verschijnen op de wolken des hemels. En altijd door zijn zij gedienstige geesten, die tot dienst uitgezonden worden om dergenen wil, die de zaligheid beërven zullen, Hebr. 1 : 14; zij verheugen zich over de bekeering van den zondaar, Luk. 15 : 10, waken over de geloovigen, Ps. 34 : 8, 91 : 11, beschermen de kleinen, Matth. 18 : 10, volgen de gemeente op haar gangen door de geschiedenis, Ef. 3 : 10, en dragen de kinderen Gods in Abrahams schoot, Luk. 16 : 22.

Daarom zullen wij dan ook met eerbied aan hen denken en met eere van hen spreken; hun door onze bekeering vreugde bereiden; hun voorbeeld in het dienen van God en in het gehoorzamen van zijn woord navolgen; hen in eigen hart en leven en in heel de gemeente doen aan-

schouwen de veelvuldige wijsheid Gods; hunner gemeenschap gedachtig zijn en met hen samen de groote werken Gods verkondigen. Zoo is er verschil tusschen engelen en menschen, maar geen strijd; verscheidenheid maar ook eenheid; onderscheid, maar ook gemeenschap. Als wij komen tot den berg Sion, de stad des levenden Gods, het hemelsche Jeruzalem, dan komen wij tegelijk ook tot de vele duizenden der engelen en knoopen met hen weder den door de zonde verbroken band der eenheid en der liefde aan, Hebr. 12 : 22. In de groote, rijke schepping Gods nemen zij en wij eene eigene plaats in en volbrengen eene eigen taak. Engelen zijn de zonen, de krachtige helden, de machtige heirscharen Gods; menschen werden naar zijn beeld geschapen en zijn Gods *geslacht*.

Als het beeld Gods het onderscheidend kenmerk van den mensch is, dan dienen wij ons van den inhoud daarvan eene heldere voorstelling te vormen.

Nu lezen wij in Gen. 1 : 26, dat God menschen schiep naar zijn beeld en gelijkenis, opdat zij over alle schepselen, bepaaldelijk over alle levende schepselen, heerschappij zouden hebben. Drie dingen trekken hierbij de aandacht. Ten eerste wordt de overeenkomst tusschen God en mensch door twee woorden uitgedrukt: beeld en gelijkenis. Deze beide woorden zijn niet, gelijk velen gemeend hebben, zakelijk, in inhoud onderscheiden, maar dienen, om elkander aan te vullen en te versterken. Zij geven samen te kennen, dat de mensch niet een min of meer gelijkend en nog veel minder een mislukt portret, maar dat hij een volkomen, wèl-gelijkend beeld van God is. Zooals de mensch in het klein is, zóó is God in het groot, in het oneindig groote, omdat de mensch is zooals God is. De mensch staat oneindig diep beneden God en is Hem toch verwant; hij is als schepsel volstrekt van God afhankelijk en toch als mensch een zelfstandig, vrij wezen; gebondenheid en vrijheid, afhankelijkheid en zelfstandigheid, onmetelijke afstand van en innige verwantschap aan God zijn op wonderbare, onbegrijpelijke wijze in den mensch met elkander vereenigd. Hoe een nietig schepsel tegelijk Gods beeld kan zijn, het gaat ons begrip hoog te boven.

Ten tweede wordt er gezegd, dat God menschen schiep naar zijn beeld en gelijkenis. Van den aanvang af stond het voornemen vast, dat God niet één enkelen mensch naar zijn beeld zou scheppen, maar eene veelheid van menschen. Daarom schiep Hij den mensch terstond man en vrouw, beide niet los van, maar in verband en gemeenschap met elkander, vers 27. Niet in den man alleen, noch ook alleen in de vrouw, maar in beiden saam, en in elk van beiden op eene bijzondere wijze en naar eene bijzondere zijde komt het beeld Gods uit.

Het tegendeel is wel eens beweerd, omdat Paulus in 1 Cor. 11 : 7 zegt, dat de man het beeld en de heerlijkheid Gods is, maar de vrouw

de heerlijkheid des mans; en menigmaal is deze tekst misbruikt, om aan de vrouw het beeld Gods te ontzeggen en haar ver beneden den man te verlagen. Maar de apostel spreekt daar niet van den man en de vrouw op zichzelve, maar van beider verhouding in het huwelijk. En dan zegt hij, dat niet de vrouw, maar de man het hoofd is; en hij leidt dit daaruit af, dat de man niet uit de vrouw is, maar de vrouw uit den man. De man is het eerst geschapen, hij is het eerst naar Gods beeld gemaakt, in hem heeft God het eerst zijne heerlijkheid geopenbaard. En als de vrouw in dit alles deelt, dan is dat in de tweede plaats, middellijk, uit en door den man. Zij ontving het beeld Gods wel, maar na den man, in afhankelijkheid van hem, onder zijne bemiddeling. Daarom is de man het beeld en de heerlijkheid Gods rechtstreeks en oorspronkelijk, de vrouw is het in afgeleide wijze, daarin, dat zij de heerlijkheid des mans is. Wat in Gen. 1 en in Gen. 2 te lezen staat, moet met elkander verbonden worden. De wijze, waarop de vrouw in Gen. 2 geschapen wordt, is de weg, waarlangs zij met den man saam het beeld Gods ontvangt, Gen. 1 : 27. Hierin ligt nu nader opgesloten, dat het beeld Gods rust in eene veelheid van menschen, met onderscheidenheid van geslacht, gaven, krachten, dat is in de menschheid, en dat het dan na den val in de nieuwe menschheid, in de gemeente van Christus, zijne volle ontplooiing erlangt.

En ten derde leert ons Gen. 1 : 26, dat God met de schepping des menschen naar zijn beeld eene bedoeling heeft gehad, n.l. dat de mensch heerschappij zou hebben over alle levende schepselen en in den weg der vermenigvuldiging en uitbreiding de aarde vervullen en onderwerpen zou. Als wij deze onderwerping der aarde onder den thans gebruikelijken naam van cultuur samenvatten, dan is deze in den ruimsten zin het doel, waarmede God den mensch schiep naar zijn beeld. Zoo weinig zijn cultus en cultuur, godsdienst en beschaving, Christendom en humaniteit met elkander in strijd, dat veeleer het beeld Gods daartoe aan den mensch geschonken is, dat hij het in zijne heerschappij over de gansche aarde tot openbaring brengen zou. En tot deze heerschappij over de aarde doen niet alleen de oudste beroepen, zooals de jacht en de visscherij, de landbouw en de veeteelt, dienst, maar evenzeer de handel en de nijverheid, het geld- en credietwezen, de exploitatie van de mijnen en bergen, de wetenschap en de kunst. En al die cultuur eindigt niet in den mensch, maar keert door den mensch, die het beeld Gods is en den stempel zijns geestes op al zijn arbeid drukt, tot God terug, die de Eerste en de Laatste is.

De inhoud van dit beeld Gods wordt in het vervolg der openbaring breeder ontvouwd. Daarbij trekt het aandacht, dat de mensch ook na den val nog beeld Gods blijft heeten.

In Gen. 5 : 1—3 wordt herinnerd, dat God den mensch, man en vrouw te zamen, naar zijne gelijkenis schiep en hen zegende, en dat Adam daardoor een zoon verwekte, die zijn gelijkenis en evenbeeld was. In Gen. 9 : 6 wordt de doodslag des menschen verboden, omdat God hem naar zijn beeld heeft gemaakt. De dichter van den schoonen achtsten psalm bezingt de heerlijkheid en de majesteit des Heeren, die in hemel en aarde, bovenal in den nietigen mensch en in zijne heerschappij over al de werken van Gods handen, op het luisterrijkst zich openbaart. Toen Paulus op den Areopagus tot de Atheners sprak, nam hij met instemming het woord van een hunner dichters over: want wij zijn ook Gods geslacht, Hand. 17 : 28. In Jak. 3 : 9 voert de apostel, ten bewijze van het kwaad der tong, deze tegenstelling aan, dat wij door haar God en den Vader loven en de menschen vervloeken, die naar zijne gelijkenis zijn gemaakt. En de Schrift noemt den gevallen mensch niet alleen beeld Gods, maar zij blijft hem zoo ook altijd door beschouwen en behandelen; zij ziet steeds in den mensch een redelijk, zedelijk wezen, dat voor al zijne gedachten en woorden en daden aan God verantwoordelijk en tot zijn dienst verplicht is.

Toch vinden wij daarnaast de voorstelling, dat de mensch door de zonde het beeld Gods verloren heeft. Dit wordt wel nergens rechtstreeks en met zoovele woorden gezegd, maar het kan uit heel de leer der Schrift over den zondigen mensch duidelijk worden afgeleid. De zonde toch heeft den mensch — gelijk later nader betoogd zal worden — van de onschuld, de gerechtigheid, de heiligheid beroofd, heeft zijn hart bedorven, zijn verstand verduisterd, zijn wil ten kwade geneigd, zijne genegenheden omgezet, zijn lichaam met alle leden in den dienst der ongerechtigheid gesteld. Dus moet hij veranderd, wedergeboren, gerechtvaardigd, afgewasschen, geheiligd worden. Al deze weldaden kan hij slechts deelachtig worden in de gemeenschap met Christus, die het Beeld Gods is, 2 Cor. 4 : 4, Col. 1 : 15, en wiens beeld wij gelijkvormig moeten worden, Rom. 8 : 29. De nieuwe mensch, die in zijne gemeenschap door het geloof wordt aangedaan, is dan ook overeenkomstig Gods wil geschapen in ware rechtvaardigheid en heiligheid, Eph. 4 : 24, en wordt voortdurend vernieuwd tot kennis naar het evenbeeld desgenen, die hem geschapen heeft, Col. 3 : 10; de deugden van kennis, gerechtigheid en heiligheid, welke de geloovige door de gemeenschap van Christus verkrijgt, hebben haar oorsprong en voorbeeld en einddoel in God en maken den mensch wederom der Goddelijke natuur deelachtig, 2 Petr. 1 : 4.

Op dit onderwijs der H. Schrift is de onderscheiding gegrond, welke in de Gereformeerde theologie gewoonlijk gemaakt wordt tusschen het beeld Gods in ruimeren en in engeren zin. Als de mensch eenerzijds na zijn val en ongehoorzaamheid nog beeld en geslacht Gods blijft heeten, en andererzijds die deugden, welke in het bijzonder hem Gode gelijk-

vormig doen zijn, door de zonde verloren heeft en eerst in de gemeenschap met Christus terug ontvangt, dan is het een met het ander alleen dan in overeenstemming, wanneer het beeld Gods nog iets anders en iets meer omvat dan uitsluitend de deugden van kennis, gerechtigheid en heiligheid. Dit werd door de Gereformeerden ingezien, en door hen tegenover de Lutherschen en de Roomschen gehandhaafd.

De Lutherschen maken de onderscheiding niet tusschen het beeld Gods in ruimer en in enger zin; en indien zij ze al maken, dan hechten zij er weinig waarde aan en zien er de beteekenis niet van in. Voor hen valt het beeld Gods samen met de oorspronkelijke gerechtigheid, dat is met de deugden van kennis, gerechtigheid en heiligheid. Zij kennen alleen het beeld Gods in enger zin, en voelen geen behoefte, om dit beeld Gods in verband te zetten met heel de menschelijke natuur. Het godsdienstig-zedelijk leven van den mensch vormt een eigen, afgezonderd terrein; het hangt niet samen met en oefent geen invloed op den arbeid, waartoe de mensch in maatschappij en staat, in kunst en wetenschap geroepen is. Als de Luthersche Christen door het geloof de vergeving der zonden en de gemeenschap met God deelachtig is, dan heeft hij hieraan genoeg; hij rust en geniet daarin en bekommert er zich niet over, om dit geestelijk leven terug met den raad en de verkiezing Gods, en vooruit met de gansche aardsche roeping van den mensch in verband te brengen.

Daaruit vloeit dan ook in omgekeerde richting voort, dat de mensch, als hij door de zonde de oorspronkelijke gerechtigheid verloren heeft, van het gansche beeld Gods is beroofd; hij heeft er niets meer van over, ook geen kleine overblijfselen meer, is aan een stok en een blok gelijk, en wordt alzoo in de redelijke en zedelijke natuur, welke hem toch nog eigen is, te kort gedaan en miskend.

Daartegenover maken de Roomschen wel onderscheid tusschen het beeld Gods in ruimer en in enger zin, al is het gewoonlijk niet juist in deze bewoordingen; en ook zijn zij er wel op bedacht, om tusschen die twee eenig verband te leggen. Maar dat verband is bij hen niet in-, maar uitwendig; niet in beider aard gegrond, maar kunstmatig gelegd; niet organisch, maar mechanisch. De Roomschen stellen het namelijk zoo voor, dat de mensch, zonder de deugden van kennis, gerechtigheid en heiligheid (het beeld Gods in engeren zin), denkbaar is en ook in werkelijkheid bestaan kan. In dat geval heeft de mensch ook nog wel een godsdienstig en zedelijk leven, maar toch slechts in dien graad en in die mate, als uit de natuurlijke religie en de natuurlijke moraal voortvloeien kan; het blijft als het ware tot en binnen deze aarde beperkt, en kan nooit den weg voor hem banen tot de hemelsche zaligheid en de onmiddellijke aanschouwing Gods. Bovendien, al is het in het afgetrokkene mogelijk, dat zulk een natuurlijk mensch, zonder het beeld Gods

in engeren zin, de plichten van den natuurlijken godsdienst en van de natuurlijke zedewet naar eisch vervullen kan; in de werkelijkheid is dit toch hoogst moeilijk, omdat de mensch een stoffelijk, een lichamelijk, een zinnelijk wezen is. Aan dit zinnelijk wezen van den mensch is toch altijd de begeerlijkheid eigen, en deze begeerlijkheid moge op zichzelve nog geen zonde zijn, zij is toch eene zeer gemakkelijke aanleiding tot zondigen. Want zij staat van nature, als vleeschelijk, tegen den geest over, en is voor dezen een voortdurend gevaar, om rede en wil door de macht van het vleesch te laten overheerschen.

Om deze twee redenen heeft God uit vrije gunst aan den natuurlijken mensch nog het beeld Gods in engeren zin toegevoegd. God had den mensch wel zonder dit beeld kunnen scheppen; maar omdat Hij voorzag, dat de mensch dan zeer licht eene prooi van de vleeschelijke begeerlijkheid zou worden, en omdat Hij den mensch ook wilde brengen tot een hooger staat van zaligheid dan hier op aarde mogelijk is, n.l. tot de hemelsche heerlijkheid in zijne onmiddellijke tegenwoordigheid; daarom voegde God aan den mensch de oorspronkelijke gerechtigheid toe en hief hem daardoor uit den natuurlijken staat tot een hooger, bovennatuurlijk standpunt op. Hierdoor werd tweeërlei doel bereikt. Ten eerste kon de mensch met behulp van dit bovennatuurlijke toevoegsel zeer gemakkelijk de begeerlijkheid, die aan het vleesch van nature eigen is, in toom houden, bedwingen en onderdrukken; en ten andere kon hij, door de bovennatuurlijke plichten te volbrengen, welke door de oorspronkelijke gerechtigheid (het beeld Gods in enger zin) hem worden voorgeschreven, ook eene daaraan beantwoordende, bovennatuurlijke zaligheid verwerven. Het bovennatuurlijk toevoegsel van de oorspronkelijke gerechtigheid doet dus bij Rome tweeërlei dienst: het strekt tot een teugel voor het vleesch, en het baant tegelijk een weg van verdiensten naar den hemel.

Tusschen Lutherschen en Roomschen nemen de Gereformeerden een eigen standpunt in. Het beeld Gods is n.l. volgens de H. Schrift ruimer en wijder dan de oorspronkelijke gerechtigheid; want terwijl deze laatste door de zonde verloren is, blijft de mensch toch nog den naam van beeld en geslacht Gods dragen; er zijn in hem nog kleine overblijfselen van de gelijkenis Gods, waarnaar hij oorspronkelijk geschapen werd. De oorspronkelijke gerechtigheid kan dus niet eene gave geweest zijn, die geheel los op zich zelve stond en met de menschelijke natuur op geenerlei wijze samenhing. De mensch bestond niet eerst, hetzij alleen in de gedachte of ook in de werkelijkheid, als een bloot natuurlijk wezen, waaraan later de oorspronkelijke gerechtigheid van buiten opgelegd of van boven toegevoegd werd. Maar de mensch is in éénen gedacht en geschapen met die oorspronkelijke gerechtigheid; in de idee van mensch ligt deze vanzelf opgesloten; de mensch zonder haar is noch denkbaar

noch bestaanbaar; het beeld Gods in enger zin hangt ten nauwste met dat in ruimer zin samen; de mensch *draagt* maar niet het beeld Gods, doch hij *is* het beeld Gods. Het beeld Gods valt met den mensch zelven saam, het strekt zich even ver uit als het menschelijke in den mensch. Voorzoover de mensch ook in den toestand der zonde nog mensch gebleven is, zoover heeft hij ook nog overblijfselen van het beeld Gods behouden, en in diezelfde mate als hij het beeld Gods verloren heeft, heeft hij ook opgehouden, mensch, waarachtig en volkomen mensch te zijn.

Het beeld Gods in engeren zin is toch niets anders dan de geestelijke gezondheid van den mensch. Als de mensch ziek wordt naar lichaam en ziel, zelfs als hij krank van zinnen wordt, blijft hij nog wel mensch, maar hij heeft toch iets verloren, dat tot de harmonie van den mensch behoort, en hij heeft er iets voor in de plaats gekregen, wat met die harmonie in strijd is. Zoo ook, wanneer de mensch door de zonde de oorspronkelijke gerechtigheid verloren heeft, dan is hij daarom nog wel mensch gebleven, maar hij heeft toch iets verloren, wat van de idee van mensch onafscheidelijk is en hij heeft er iets voor in de plaats gekregen, dat door die idee wordt uitgesloten. De mensch, die het beeld Gods verloor, werd dus geen stok en geen blok, maar hij behield zijne redelijke en zedelijke natuur. En hij verloor maar niet iets, dat eigenlijk niet tot zijne natuur behoort, doch kreeg er iets voor in de plaats, dat zijne gansche natuur aantastte en verdierf. Gelijk de oorspronkelijke gerechtigheid 's menschen geestelijke gezondheid was, zoo is de zonde zijne geestelijke krankheid; zonde is zedelijke bedorvenheid, geestelijke dood, dood in zonden en misdaden, gelijk de Schrift haar beschrijft.

Deze opvatting van het beeld Gods doet al het onderwijs der H. Schrift volledig tot zijn recht komen; zij handhaaft tegelijk het verband en het onderscheid tusschen natuur en genade, tusschen schepping en herschepping. Zij erkent dankbaar en volmondig de genade Gods, die den mensch ook na den val nog mensch liet blijven en hem voortdurend als een redelijk, zedelijk, verantwoordelijk wezen beschouwen en behandelen blijft; en zij houdt tevens staande, dat diezelfde mensch van het beeld Gods beroofd, geheel bedorven en tot alle kwaad geneigd is. Het leven en de geschiedenis zijn daar, om dit te bevestigen. Want in den diepstgezonkene blijft nog de menschelijke natuur bewaard; en welk toppunt van aardsche grootheid de mensch bereiken moge, ook daar blijft hij klein en zwak, schuldig en onrein. Alleen het beeld Gods maakt den mensch tot waarachtig en volkomen mensch.

Wanneer wij nu in het kort een overzicht trachten te geven van den inhoud van het beeld Gods, komt allereerst de geestelijke natuur van den mensch in aanmerking. De mensch is een lichamelijk, maar ook een

geestelijk wezen; hij is eene ziel deelachtig, welke in haar kern geest is. Dit blijkt duidelijk uit hetgeen de H. Schrift over den oorsprong, het wezen en den levensduur der menschelijke ziel leert. Wat den oorsprong aangaat, bij Adam lezen wij, dat hij, anders dan de dieren, een adem des levens ontving van boven, Gen. 2 : 7, en dit geldt in zekeren zin van alle menschen. Want God is het, die aan elk mensch den geest geeft, Pred. 12 : 7, den geest des menschen in zijn binnenste formeert, Zach. 12 : 1, en daarom, in onderscheiding van de vaders des vleesches, de Vader der geesten genoemd kan worden, Hebr. 12 : 9. Deze bijzondere oorsprong van de menschelijke ziel bepaalt ook haar wezen. Wel kent de Schrift meermalen ook aan de dieren eene ziel toe, Gen. 2 : 19, 9 : 4 enz., maar dan wordt het woord in de ruimere beteekenis van levensbeginsel gebruikt. De mensch is echter eene andere, hoogere ziel deelachtig, eene ziel n.l., wier kern en wezen geest is. Dat komt daarin uit, dat de H. Schrift wel aan den mensch, maar nooit aan het dier, een eigen geest toekent. De dieren zijn wel in dien zin geest deelachtig, als zij met alle schepselen door den Geest Gods geschapen en onderhouden worden, Ps. 104 : 30, maar zij bezitten geen eigen zelfstandigen geest. Daarentegen hebben de menschen ieder een eigen geest, Deut. 2 : 30, Richt. 15 : 19, Ezech. 3 : 14, Luk. 23 : 46, Hand. 7 : 59, 1 Cor. 2 : 11, 5 : 3,4. Door deze geestelijke natuur is de ziel des menschen ook onsterfelijk; zij sterft niet met het lichaam weg als bij de dieren, maar keert terug tot God, die den geest gegeven heeft, Pred. 12 : 7, kan niet als het lichaam door menschen gedood worden, Matth. 10 : 28, en blijft als geest voortbestaan, Hebr. 12 : 13, 1 Petr. 3 : 19.

Deze geestelijkheid der ziel verheft den mensch boven het dier, en maakt hem aan de engelen gelijk. Hij behoort wel tot de zinlijke wereld en is aardsch uit de aarde, maar hij gaat hoog boven de aarde uit door den onsterfelijken geest, die hem is ingeschapen, en treedt koninklijk vrij het rijk der geesten in. Door zijne geestelijke natuur is de mensch Gode verwant, die Geest is, Joh. 4 : 24, en in de eeuwigheid woont, Jes. 57 : 15.

Ten tweede komt het beeld Gods uit in de vermogens en krachten, die aan den geest des menschen geschonken zijn. De hoogere dieren kunnen door waarneming voorstellingen verkrijgen en deze onderling verbinden, maar verder brengen zij het niet. De mensch daarentegen verheft zich boven de voorstellingen en stijgt op tot het rijk der begrippen en der ideeën. Door het denken, hetwelk niet als eene beweging of afscheiding der hersens begrepen kan worden maar eene geestelijke werkzaamheid is, leidt hij uit het bijzondere het algemeene af, klimt hij uit de zienlijke tot de onzienlijke dingen op, vormt hij zich de ideeën van het ware, het goede en het schoone, en leert hij uit de schepselen Gods eeuwige kracht en Goddelijkheid verstaan. Door het willen, dat evenzoo van het zinnelijk

begeeren onderscheiden is, maakt hij zich van de stoffelijke wereld los en strekt hij zich naar onzienlijke en bovenzinnelijke goederen uit. Zijne genegenheden zelfs worden volstrekt niet alleen door nuttige en aangename dingen binnen den kring der stoffelijke wereld in beweging gebracht, maar zij worden ook opgewekt door ideale, geestelijke goederen, welke voor geene berekening in getallen vatbaar zijn. Al deze krachten en werkzaamheden hebben hun uitgangspunt en hun middelpunt in het zelfbewustzijn, waardoor de mensch zichzelven kent en een onuitroeibaar besef in zich omdraagt van zijn eigen bestaan en van de eigenaardigheid zijner redelijke en zedelijke natuur. En naar buiten openbaren zich al deze bijzondere vermogens in de taal en den godsdienst, in de zedelijkheid en het recht, in de kunst en de wetenschap, welke altemaal, met vele andere nog, verschijnselen in de menschenwereld zijn en bij de dieren niet voorkomen.

Al deze krachten en werkzaamheden zijn trekken van het beeld Gods. Want God is naar de openbaring in natuur en Schrift geen onbewuste, blinde drang, maar Hij is een persoonlijk, zelfbewust, kennend en willend wezen. Zelfs genegenheden en hartstochten, zooals toorn, jaloerschheid, haat, wraak, ontferming, barmhartigheid, liefde enz. worden in de Schrift zonder schroom Gode toegeschreven, wel niet als aandoeningen, die Hij lijdelijk ondergaat, maar toch als werkingen van zijn almachtig, heilig en liefdevol wezen. De Schrift zou op deze menschelijke wijze niet van God kunnen spreken, wanneer de mensch niet in al deze krachten en werkingen naar zijn beeld geschapen ware.

Dat geldt ten derde zelfs van het lichaam van den mensch. Ook dit is niet ten eenenmale van het beeld Gods uitgesloten. Wel zegt de Schrift uitdrukkelijk, dat God Geest is, Joh. 4 : 24, en schrijft zij Hem nergens een lichaam toe. Maar toch, God is ook de Schepper van het lichaam en van heel de zienlijke wereld; alle dingen, ook de stoffelijke, hebben hun oorsprong en bestand in het Woord, dat bij God was, Joh. 1 : 3, Col. 1 : 15, en rusten dus in gedachte, in geest. Voorts is het lichaam wel instrument, maar niet oorzaak van al die werkzaamheden, welke de mensch verricht; het is het oor niet, dat hoort, maar de ziel des menschen, die hoort door het oor.

Daarom kunnen al die werkzaamheden, die wij door het lichaam verrichten, en zelfs al de lichamelijke organen, waardoor wij ze verrichten, ook aan God worden toegeschreven; de Schrift spreekt van zijne handen en voeten, van zijne oogen en ooren en van zooveel meer, om te kennen te geven, dat alwat de mensch vermag en doet door middel van het lichaam, op oorspronkelijke en volmaakte wijze ook aan God toekomt. Zou Hij, die het oor plant, niet hooren? Zou Hij, die het oog formeert, niet aanschouwen? Ps. 94 : 9. In zoover dus, als het lichaam als werktuig dienst doet voor de werkzaamheden van den geest, vertoont het

eenige gelijkenis en geeft het ons eenig denkbeeld van de wijze, waarop God in de wereld werkzaam is.

Dit alles behoort nog tot het beeld Gods in ruimeren zin. Maar veel sterker komt de gelijkenis van God en mensch in de oorspronkelijke gerechtigheid uit, waarmede de eerste mensch begiftigd werd en die het beeld Gods in engeren zin genoemd wordt. Als de Schrift op deze oorspronkelijke gerechtigheid al den nadruk legt, dan geeft zij daarmede te kennen, dat het bij het beeld Gods niet alleen en niet in de eerste plaats op het *dat,* maar voornamelijk op het *wat* aankomt. Dit is de hoofdzaak niet, *dat* wij denken en willen, liefhebben en haten; maar de gelijkvormigheid des menschen aan God heeft daarin vooral hare beteekenis, *wat* de inhoud van onze gedachte en wil, *wat* het voorwerp van onzen haat en van onze liefde is. De formeele vermogens van verstand en wil, van genegenheid en afkeer werden juist daartoe aan den mensch geschonken, opdat hij ze op de rechte wijze, naar Gods wil en tot zijne eer, gebruiken zou. De duivelen hebben ook nog wel de vermogens van het kennen en willen behouden, maar zij stellen deze alleen in dienst van hun haat en vijandschap tegen God; zelfs het geloof aan Gods bestaan, dat op zichzelf iets goeds is, brengt bij hen niets anders dan siddering, vrees voor zijn oordeel, teweeg, Jak. 2 : 19. Van de Joden, die zichzelven Abrahams kinderen en God hun Vader noemden, zeide Jezus eenmaal, dat, indien dit zoo ware, zij de werken van Abraham zouden doen en Hem zouden liefhebben, die van God was uitgegaan. Maar omdat zij juist het tegendeel deden en Jezus zochten te dooden, verrieden zij daardoor, dat zij uit den vader den duivel waren, en zijne begeerten wilden doen, Joh. 8 : 39—44. De begeerten, welke de Joden koesterden, en de werken, die zij deden, maakten hen, in weerwil van al hun scherpzinnigheid en ijver, aan den duivel gelijk. En zoo komt nu omgekeerd de gelijkvormigheid des menschen aan God niet allermeest daarin uit, dat hij een verstand en een rede, een hart en een wil bezit, maar zij openbaart zich voornamelijk in de zuivere kennis en in de volmaakte gerechtigheid en heiligheid, welke te zamen het beeld Gods in engeren zin uitmaken, en waarmede de mensch bij zijne schepping bevoorrecht en versierd werd.

De kennis, welke aan den eersten mensch geschonken werd, bestond niet daarin, dat hij alles wist en niets meer ten opzichte van God, zichzelven en de wereld leeren kon; want zelfs de kennis van de engelen en de zaligen is nog altijd, en ook de kennis van Christus op aarde was tot het einde zijns levens toe voor toeneming vatbaar. Maar er ligt in opgesloten, dat Adam eene voor zijn toestand en roeping genoegzame kennis ontving en dat die kennis eene zuivere was. Hij had met heel zijne ziel de waarheid lief; de leugen met al hare jammerlijke gevolgen

van dwaling, twijfel, ongeloof, onzekerheid had in zijn hart nog geen post gevat; hij stond in de waarheid, en zag en kende en waardeerde alles, gelijk het waarlijk was.

Deze kennis der waarheid bracht als vrucht de gerechtigheid en de heiligheid mede. Heiligheid geeft te kennen, dat de eerste mensch geschapen werd vrij van alle smet der zonde; zijne natuur was onbedorven, uit zijn hart kwam geen booze gedachte, overlegging of begeerte voort; hij was niet onnoozel als een onwetende, maar hij kende God, hij kende ook de wet Gods, die in zijn hart geschreven was, en had ze lief met heel zijne ziel; omdat hij in de waarheid stond, stond hij ook in de liefde. En gerechtigheid duidt nu aan, dat de mensch, die alzoo in zijn verstand de waarheid kende en heilig was in zijn wil en in al zijne genegenheden, daardoor ook volkomen met Gods wet overeenstemde, ten volle beantwoordde aan den eisch van zijn recht, en zonder eenige schuld voor zijn aangezicht stond; waarheid en liefde brengen vrede mede, vrede met God en met onszelven en met de gansche wereld. De mensch, die zelf op de rechte plaats staat, daar waar hij behoort te staan, die staat ook vanzelf in de rechte verhouding tot God en alle creaturen.

Van zulk een staat en toestand, als waarin de eerste mensch geschapen werd, kunnen wij ons thans geene voorstelling meer maken; een hoofd en een hart, een verstand en een wil, die volkomen rein en vrij van alle zonde zijn, liggen ver buiten den kring van al onze ervaringen. Als wij bedenken, hoe de zonde is ingeweven in al ons denken en spreken, in al ons willen en handelen, dan kan zelfs de twijfel oprijzen in ons hart, of zulk een staat van waarheid, liefde en vrede voor den mensch wel mogelijk is. Maar de H. Schrift overwint en verdrijft dien twijfel. Want ten eerste laat zij niet alleen aan het begin, maar ook in het midden van de historie, een mensch voor ons optreden, die met volle recht zijne tegenstanders vragen kon: wie uwer overtuigt mij van zonden? Joh. 8 : 46. Christus was waarachtig en daarom ook volkomen mensch, die geene zonde gedaan heeft en er is geen bedrog in zijnen mond gevonden, 1 Petr. 2 : 22. En ten andere leert zij, dat het eerste menschenpaar naar Gods beeld geschapen werd, in gerechtigheid en heiligheid als vrucht der gekende waarheid. Daarmede handhaaft de Schrift, dat de zonde niet behoort tot het wezen der menschelijke natuur, en dat zij dus ook uit die menschelijke natuur wederom weggenomen en verwijderd kan worden.

Als de zonde den mensch aankleeft van zijn allereersten oorsprong af, krachtens de natuur die hem eigen is, dan is er uit den aard der zaak ook geen verlossing van de zonde mogelijk; verlossing van de zonde zou dan met vernietiging der menschelijke natuur gelijk staan. Maar nu, er is niet alleen in het afgetrokkene een mensch zonder zonde denkbaar, maar zulk een heilig mensch heeft ook werkelijk bestaan. En toen hij viel en schuldig en onrein werd, toen is er wederom een ander

mensch, de tweede Adam, zonder zonde opgestaan, om den gevallen mensch van alle schuld te bevrijden en van alle smet te reinigen. De schepping van den mensch naar Gods beeld en de mogelijkheid van zijn val sluiten de mogelijkheid van zijne verlossing en herschepping in; maar wie het eerste ontkent, kan het tweede niet staande houden, de loochening van den val heeft tot keerzijde de troostelooze prediking van 's menschen onverlosbaarheid. Om te kunnen vallen, moet echter de mensch eerst hebben gestaan; om het beeld Gods te kunnen verliezen, moet hij het eerst hebben bezeten.

De schepping des menschen naar Gods beeld had volgens Gen. 1 : 26, 28 tot naaste doel, dat hij de aarde vervullen, onderwerpen en beheerschen zou. Deze heerschappij is niet een bestanddeel van het beeld Gods en maakt er nog veel minder, gelijk soms is beweerd, den ganschen inhoud van uit, maar zij is ook volstrekt niet een willekeurig en bijkomstig toevoegsel. Integendeel, de nadruk die erop valt en de enge verbinding met de schepping naar Gods beeld bewijzen afdoende, dat het beeld Gods in die heerschappij naar buiten treedt en daarin hoe langer hoe meer zijn inhoud uiteenleggen en ontvouwen moet. Voorts wordt in de omschrijving dier heerschappij duidelijk uitgesproken, dat zij tot zekere hoogte wel terstond aan het eerste menschenpaar geschonken werd, maar dat zij voor een zeer belangrijk deel eerst in de toekomst verworven moest worden. Immers zegt God niet alleen in het algemeen, dat hij „menschen" naar zijn beeld en gelijkenis wil scheppen, Gen. 1 : 26, maar als Hij het eerste menschenpaar, man en vrouw, geschapen heeft, zegende Hij hen en zeide tot hen: weest vruchtbaar en vermenigvuldigt, vervult de aarde en onderwerpt ze, Gen. 1 : 28, en droeg Hij nog in het bijzonder aan Adam de taak op, om den hof te bebouwen en te bewaren, Gen. 2 : 15.

Dit alles leert klaar als de dag, dat de mensch niet geschapen werd tot ledigheid, maar tot arbeid. Hij mocht niet gaan rusten op zijne lauweren, maar moest de wijde wereld in, om ze te onderwerpen aan de macht van zijn woord en zijn wil. Hij kreeg eene groote, uitgebreide, rijke taak op aarde te doen. Er werd hem een werk opgedragen, dat eeuwenlange inspanning kosten zou. Een weg werd hem aangewezen, onafzienbaar lang, dien hij inslaan moest en tot het einde toe te bewandelen had. In één woord, daar is een groot verschil en een lange afstand tusschen den *toestand,* waarin de eerste mensch geschapen werd, en de *bestemming,* waartoe hij geroepen werd. Deze bestemming staat wel met zijn wezen in nauw verband, evenals dat wezen wederom met zijn oorsprong, maar is er toch van onderscheiden. Het wezen van den mensch, dat is, het beeld Gods, waarnaar hij geschapen werd, moest in het streven naar zijne bestemming steeds rijker en voller tot ontplooiing

van zijn inhoud komen; het moest, om zoo te zeggen, door de menschheid tot de einden der aarde worden uitgebreid en ingedrukt worden op al de werken zijner handen. De wereld moest door den mensch bearbeid worden, zoo, dat zij hoe langer hoe meer eene openbaring van Gods deugden werd.

De heerschappij over de aarde was daarom wel het *naaste,* maar niet het *laatste* doel, waartoe de mensch geroepen werd. De natuur der zaak wijst dit reeds aan. Arbeid, die waarlijk arbeid is, kan niet rusten en niet het einddoel hebben in zichzelf, maar bedoelt altijd iets tot stand te brengen en houdt op, wanneer dit doel is bereikt. Werken, enkel en alleen om te werken, zonder overleg, zonder plan, zonder doel, is hopeloos, en den redelijken mensch onwaardig. Eene ontwikkeling, die altijd doorloopt, is geene ontwikkeling; wie ontwikkeling zegt, zegt voornemen, gang, orde, einddoel, bestemming. Als de mensch bij zijne schepping tot den arbeid geroepen werd, dan sluit dit in, dat hij voor zichzelf en ook de menschheid, die uit hem voortkomen zou, na het volbrengen van dien arbeid, tot de ruste zou ingaan.

De instelling der zevendaagsche week komt deze overweging, die uit de natuur der zaak voortvloeit, bevestigen en versterken. God heeft in het scheppingswerk zes dagen gearbeid en op den zevenden dag van al zijn werk gerust. De mensch, die naar Gods beeld geschapen is, krijgt terstond bij de schepping het recht en het voorrecht, om in dezen het Goddelijk voorbeeld te volgen. De arbeid, die hem wordt opgedragen, n.l. de vervulling en de onderwerping der aarde, is eene zwakke navolging van de scheppende werkzaamheid Gods; ook zijn arbeid is een werk, dat na overleg ter hand genomen wordt, in een geregelde orde verloopt, een bepaald doel beoogt. De mensch is geen machine, die onbewust zich voortbeweegt; hij draait niet met onveranderlijke eentonigheid in een tredmolen rond; maar hij is ook in zijn arbeid mensch, beeld Gods, een denkend, willend, handelend wezen, dat met zijn arbeid iets zoekt te scheppen en aan het einde met welgevallen op het werk zijner handen nederziet. Zijn arbeid loopt, als bij God zelven, op rusten, genieten, op welbehagen uit. De zesdaagsche week met den sabbat aan het einde, adelt den menschelijken arbeid, verheft hem boven het eentonig beweeg der onbezielde natuur, en drukt er den stempel op van een Goddelijk beroep. Wie dan ook op den sabbatdag overeenkomstig zijne bedoeling tot de ruste Gods ingaat, die rust op dezelfde blijde wijze van zijne werken, als God van de zijne, Hebr. 4 : 10. Van den enkelen mensch geldt dit, maar ook van de gemeente en van de menschheid. Ook de wereld heeft haar wereldwerk, dat door den wereldsabbat gevolgd en besloten wordt. Daar blijft eene ruste over voor het volk Gods, van welke iedere sabbatdag slechts een voorbeeld en voorsmaak, doch ook tevens een profetie en waarborg is, Hebr. 4 : 9.

Daarom zegt de Catechismus van Heidelberg terecht, dat God den mensch goed en naar zijn evenbeeld geschapen heeft, *opdat* hij God zijnen Schepper recht kennen, Hem van harte liefhebben en met Hem in de eeuwige zaligheid leven zoude, om Hem te loven en te prijzen. De eindbestemming van den mensch lag in de eeuwige zaligheid, in de verheerlijking Gods, in den hemel en niet op de aarde. Maar om tot dit einddoel te geraken, moet hij eerst op aarde zijne roeping vervullen. Om tot Gods ruste in te gaan, moet hij eerst Gods werk volbrengen. De weg naar den hemel lag door en over de aarde heen; de ingang tot den sabbat wordt ontsloten door den zesdaagschen arbeid; het eeuwige leven wordt in den weg der werken bereikt.

Deze leer over de bestemming van den mensch rust nog geheel op gedachten, welke in Gen. 1 : 26—2 : 3 worden uitgesproken. Maar het vervolg van het tweede hoofdstuk voegt hier nog een belangrijk bestanddeel aan toe. Als God den mensch in het paradijs plaatst, geeft Hij hem het recht, om van alle boomen in den hof vrijelijk te eten; maar één boom zondert Hij daarvan uit, den boom der kennis des goeds en des kwaads; daarvan mag de mensch niet eten, want ten dage als hij daarvan eet, zal hij den dood sterven, Gen. 2 : 16, 17. Aan al de geboden wordt dus één enkel *ver*bod toegevoegd. De geboden waren Adam ten deele uit zijn eigen hart, ten deele uit het gesproken woord Gods bekend. Zij werden door hem niet uitgevonden, maar door God hem ingeschapen en medegedeeld. De mensch is godsdienstig en zedelijk niet autonoom, hij is zijn eigen wetgever niet en kan niet doen wat hij wil; maar God is zijn eenige Wetgever en Rechter, Jes. 33 : 22, Joh. 4 : 12. Al die geboden, welke Adam ontving, kwamen nu hierop neer, dat hij, die als beeld Gods geschapen was, in al zijn denken en doen, in heel zijn leven en arbeid Gods beeld moest blijven. Dat moest hij blijven persoonlijk voor zichzelf, maar voorts ook in zijn huwelijksleven, in zijn huisgezin, in zijn zesdaagschen arbeid, in zijn rust op den zevenden dag, in zijne uitbreiding en vermenigvuldiging, in zijne onderwerping en beheersching van de aarde, in zijne bebouwing en bewaking van den hof. Adam had zijn eigen weg niet te gaan, maar moest wandelen in den weg, dien God hem aanwees.

Maar al die geboden, die, om zoo te zeggen, aan Adam volle ruimte tot beweging laten en de gansche aarde als zijn arbeidsveld aanwijzen, worden met één verbod vermeerderd, of liever door één verbod beperkt. Want het verbod, om te eten van den boom der kennis des goeds en des kwaads, behoort niet tot het beeld Gods, vormt er geen bestanddeel van, maar is er juist integendeel de begrenzing van. Als Adam dit verbod overtreedt, dan verliest hij het beeld Gods, plaatst hij zich buiten de gemeenschap Gods, en sterft hij den dood. Aan dit verbod wordt dus

de gehoorzaamheid van den mensch beproefd. Bij dit verbod zal uitkomen, of de mensch Gods weg, dan wel zijn eigen weg zal volgen; of hij het rechte pad zal houden, dan wel zijwaarts afdwalen zal; of hij een zoon van God in het huis des Vaders zal blijven, dan wel met het deel des goeds, dat hem geschonken is, weg wil reizen in een vergelegen land. Daarom draagt dit verbod ook gewoonlijk den naam van het proefgebod. Daarom heeft het ook in zekeren zin een willekeurigen inhoud; Adam en Eva konden er geen reden voor vinden, waarom nu juist het eten van dezen éénen boom verboden was; zij moesten het verbod opvolgen, niet omdat zij het in zijn redelijken inhoud doorzagen en begrepen, maar enkel en alleen, omdat God het gezegd had, op grond van zijn gezag, uit loutere gehoorzaamheid, uit zuivere achting voor den plicht. En daarom heet ook de boom, welks vrucht te eten verboden was, boom der kennis des goeds en des kwaads. Die boom zou uitwijzen, of de mensch eigenmachtig en willekeurig zelf zou willen bepalen en uitmaken, wat goed en wat kwaad was, dan wel of hij zich daarbij geheel zou laten leiden door en houden aan het gebod, dat God daarvoor gegeven had.

De eerste mensch kreeg dus iets en veel te doen, maar hij kreeg ook iets te *laten,* weinig maar toch iets. Het laatste valt gewoonlijk veel moeilijker dan het eerste. Daar zijn tal van menschen, die bijv. voor hun gezondheid, ontzaglijk veel willen doen, maar zij willen er weinig of niets voor laten, zij kunnen zich niets getroosten en beschouwen de kleinste zelfverloochening als een ondragelijken last. Van het verbodene gaat eene geheimzinnige aantrekkingskracht uit; het doet vragen oprijzen naar het waarom en het wat en het hoe, het wekt den twijfel en prikkelt de verbeelding. Deze verzoeking, die er uitging van het verbod, had de eerste mensch te weerstaan; dit was de strijd des geloofs, dien hij te strijden kreeg; maar hij ontving er in het beeld Gods, waarnaar hij geschapen werd, ook al de kracht bij, waarmede hij staande blijven en overwinnen kon.

Toch blijkt uit dit proefgebod nog klaarder dan uit de instelling van de zevendaagsche week, dat de bestemming des menschen van zijne schepping onderscheiden is. Adam was nog niet in den aanvang, wat hij aan het einde worden kon en worden moest. Hij woonde in het paradijs, maar nog niet in den hemel. Hij had een langen weg af te leggen, eer hij aan zijn einddoel kwam. Door doen en door laten moest hij zich het eeuwige leven verwerven. Daar is in één woord een groot verschil tusschen den staat der onschuld, waarin de eerste mensch geschapen werd ,en den staat der heerlijkheid, waarvoor hij bestemd was. Waarin dat verschil bestond, wordt in het vervolg der openbaring ons nader opgehelderd.

Terwijl Adam afhankelijk was van de wisseling van dag en nacht,

van waken en slapen, wordt ons van het hemelsche Jeruzalem bericht, dat aldaar geen nacht zal zijn, Openb. 21 : 25, 22 : 5, en dat de verlosten door het bloed des Lams voor den troon Gods staan en Hem dag en nacht dienen in zijnen tempel, Openb. 7 : 15. De eerste mensch was gebonden aan de indeeling der week in zes werkdagen en één rustdag, maar voor het volk Gods blijft er hierna eene eeuwige, onverstoorbare ruste over, Hebr. 4 : 9, Openb. 14 : 13. In den staat der onschuld had de mensch dagelijks behoefte aan spijze en drank, maar in de toekomst zal God buik en spijze beide te niet doen, 1 Cor. 6 : 13. Het eerste menschenpaar bestond uit man en vrouw en kreeg den zegen mede, om vruchtbaar te zijn en zich te vermenigvuldigen; maar in de opstanding nemen zij niet ten huwelijk, en worden zij niet ten huwelijk uitgegeven, maar zij zijn als engelen Gods in den hemel, Matth. 22 : 30. De eerste mensch Adam was aardsch uit de aarde, had een natuurlijk lichaam en werd alzoo tot eene levende ziel, maar de geloovigen ontvangen in de opstanding een geestelijk lichaam en zullen dan het beeld van den hemelschen mensch, van Christus, den Heer uit den hemel, dragen, 1 Cor. 15 : 45—49. Adam werd zoo geschapen, dat hij nog dwalen, zondigen, vallen en sterven kon; maar de geloovigen zijn in beginsel reeds hier op aarde boven dat alles verheven: zij kunnen niet meer zondigen, want een iegelijk, die uit God geboren is, die doet de zonde niet, want zijn zaad blijft in hem, en hij kan niet zondigen, want hij is uit God geboren, 1 Joh. 3 : 9; zij kunnen niet meer afvallen ten einde toe, want zij worden in de kracht Gods bewaard door het geloof, tot de zaligheid, die bereid is om geopenbaard te worden in den laatsten tijd, 1 Petr. 1 : 5; zij kunnen ook niet meer sterven, want die in Christus gelooven, hebben reeds hier op aarde het eeuwige, onverderfelijke leven, zij sterven in der eeuwigheid niet en leven zelfs, al waren zij gestorven, Joh. 11 : 25, 26.

Bij de beschouwing van den eersten mensch hebben wij dus tegen twee uitersten op onze hoede te zijn. Eenerzijds hebben wij op grond van de H. Schrift staande te houden, dat hij terstond naar Gods beeld en gelijkenis geschapen werd in ware kennis, gerechtigheid en heiligheid; hij was niet eerst een klein, onnoozel kind, dat zichzelf ontwikkelen moest; hij was ook niet een mensch, die, volwassen naar het lichaam, geestelijk zonder eenigen inhoud was en neutraal tusschen waarheid en leugen, tusschen goed en kwaad instond; en nog veel minder was hij oorspronkelijk een dierlijk wezen, dat uit het dier geleidelijk was voortgekomen en nu langzamerhand door strijd en inspanning mensch worden moest. Die gansche voorstelling is met de Schrift en ook met de gezonde rede in onverzoenlijken strijd.

Maar toch, ter andere zijde mag de staat van den eersten mensch niet overdreven verheerlijkt worden, gelijk menigmaal in de Christelijke

leer en prediking geschiedt. Hoe hoog Adam ook door God werd geplaatst, hij had het hoogste nog niet; hij bezat het kunnen-niet-zondigen, maar was nog niet het niet-kunnen-zondigen deelachtig; hij bezat nog niet het eeuwige leven, dat nooit verderven en nooit sterven kan, maar ontving eene voorloopige onsterfelijkheid, wier bestand en duur van de vervulling eener voorwaarde afhankelijk was; hij werd terstond als beeld Gods geschapen, maar kon dit beeld met al zijne heerlijkheid nog verliezen; hij woonde wel in het paradijs, maar dit paradijs was de hemel niet en kon zelfs met al zijne schoonheid door hem nog verbeurd worden. Aan al den rijkdom, dien Adam geestelijk en lichamelijk bezat, ontbrak één ding: *de volstrekte zekerheid.* Zoolang wij deze niet bezitten, is onze rust en ons genot nog niet volkomen; de tegenwoordige tijd met zijne vele pogingen, om alwat de mensch bezit bij maatschappijen of staat te verzekeren, levert hiervoor een voldingend bewijs. De geloovigen zijn verzekerd voor dit en voor het toekomend leven, want Christus staat borg voor hen en zal niet dulden, dat een hunner uit zijne hand gerukt worde en verloren ga, Joh. 10 : 28; de volmaakte liefde drijft bij hen dus ook de vreeze buiten, 1 Joh. 4 : 18, en doet hen verzekerd zijn, dat niets hen scheiden zal van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus hunnen Heere, Rom. 8 : 38, 39. Maar deze volstrekte zekerheid ontbrak nog aan den mensch in het paradijs; hij werd niet tegelijk met zijne schepping naar Gods beeld in het goede onveranderlijk vastgezet; hoeveel hij bezat, hij kon voor zich en voor zijne nakomelingen nog alles verliezen. Zijn oorsprong was Goddelijk; zijne natuur was der Goddelijke verwant; zijne bestemming was de eeuwige zaligheid in de onmiddellijke tegenwoordigheid Gods. Maar of hij die bestemming bereiken zou, werd in zijne eigene keuze gesteld en van zijn eigen wil afhankelijk gemaakt.

XIII.

ZONDE EN DOOD.

REEDS het derde hoofdstuk van Genesis verhaalt ons den val en de ongehoorzaamheid van den mensch. Daar is waarschijnlijk geen lange tijd na zijne schepping verloopen, toen hij zich reeds schuldig maakte aan de overtreding van het Goddelijk gebod. Schepping en val vallen niet samen en mogen niet met elkander vereenzelvigd worden; zij zijn in aard en wezen onderscheiden, maar tijdrekenkundig liggen zij niet ver van elkander af.

Dat was het geval bij den mensch en waarschijnlijk heeft het zich zoo ook in de engelenwereld toegedragen. Van de schepping en den val der engelen geeft ons de H. Schrift geen omstandig verhaal; zij zegt ons daarvan alleen zooveel, als wij noodig hebben te weten tot recht verstand van den mensch en van zijnen val, maar zij onthoudt zich van alle verdere bespiegeling en streeft er geen oogenblik naar, om onze nieuwsgierigheid te bevredigen. Maar wij weten toch, dat er engelen zijn, dat een groot getal uit hun midden gevallen is, en dat deze val ook reeds in den aanvang der wereld heeft plaats gehad. Sommigen hebben die schepping en dien val der engelen wel veel meer naar voren, in den tijd die aan Gen. 1 : 1 voorafging, verlegd, maar de Schrift geeft daarvoor geen grond.

In Gen. 1 : 1 valt het begin van het gansche scheppingswerk, en in Gen. 1 : 31 wordt misschien nog van dat gansche scheppingswerk, en niet alleen van de aarde, gezegd, dat God al het werk zag, dat Hij gemaakt had, en ziet, het was zeer goed. In dit geval moet de opstand en de gehoorzaamheid der engelen nog na den zesden scheppingsdag hebben plaats gehad.

Aan de andere zijde staat vast, dat die val der engelen aan dien der menschen is voorafgegaan. De zonde is niet het eerst op de aarde, maar in den hemel uitgebroken, in de onmiddellijke nabijheid Gods, aan den voet van zijn troon. De gedachte, de wensch, de wil, om God te weerstaan, is het eerst opgekomen in het hart der engelen; misschien is hoogmoed de eerste zonde en alzoo het begin en het beginsel van hun val geweest. In 1 Tim. 3 : 6 geeft Paulus den raad, om iemand, die nog maar een korten tijd lid van de gemeente is, niet terstond tot opziener te verkiezen, want dan wordt hij licht opgeblazen en valt hij in het oordeel des duivels. Indien met dit oordeel des duivels bedoeld wordt, gelijk de Kantteekening zegt, zulk een oordeel, waar de duivel in gevallen is, toen hij zich over zijne wijsheid tegen God heeft verheven, dan hebben wij hierin eene vingerwijzing, dat de zonde bij den duivel met zelfverheffing en hoogmoed begonnen is.

Doch hoe dit zij, de val der engelen is aan dien van den mensch voorafgegaan. Immers de mensch is niet geheel uit zichzelf, zonder eenige aanleiding van buiten, tot de overtreding van Gods gebod gekomen, maar de vrouw, door de slang bedrogen en verleid zijnde, is in overtreding geweest, 2 Cor. 11 : 3, 1 Tim. 2 : 14. Bij die slang hebben wij zeer zeker niet aan eene symbolische inkleeding, maar aan eene werkelijke slang te denken, want er wordt uitdrukkelijk gezegd, dat zij listiger, schranderder was dan al het gedierte des velds, Gen. 3 : 1, Matth. 10 : 16. Maar even zeker geeft de openbaring in haar verdere ontwikkeling ons te verstaan, dat eene daemonische macht zich van die slang heeft bediend, om den mensch te bedriegen en te verleiden. Reeds

in het Oude Testament is enkele malen van den satan als van een aanklager en verleider der menschen sprake, Job 1, 1 Chron. 21 : 1, Zach. 3. Maar de ontzettende macht der duisternis wordt eerst openbaar, als in Christus het Goddelijk, hemelsch licht over de wereld opgegaan is. Dan blijkt, dat er nog eene andere zondige wereld dan hier op aarde is. Er is een geestelijk rijk der boosheid, waarvan tallooze daemonen, booze, onreine geesten, de een nog erger dan de andere, Matth. 12 : 45, de onderdanen zijn, en waarvan satan het hoofd is; en deze satan wordt met verschillende namen genoemd. Hij heet niet alleen satan, dat is wederpartijder, maar ook de duivel, dat is de lasteraar, Matth. 13 : 39, de vijand, Matth. 13 : 39, Luk. 10 : 19, de booze, Matth. 6 : 13, 13 : 19, de aanklager, Openb. 12 : 10, de verzoeker, Matth. 4 : 3, Belial, dat is, slechtheid, nietswaardigheid, 2 Cor. 6 : 15, beëlzebul, of beëlzebub, waarmede oorspronkelijk de in Ekron vereerde vliegengod werd aangeduid, 2 Kon. 1 : 2, Matth. 10 : 25, de overste der duivelen, Matth. 9 : 34, de overste van de macht der lucht, Ef. 2 : 2, de overste der wereld, Joh. 12 : 31, de god dezer eeuw, 2 Cor. 4 : 4, de groote draak en de oude slang, Openb. 12 : 9.

Dit rijk der duisternis bestond niet van het begin der schepping af, maar ontstond door den afval van satan en zijne engelen. Petrus zegt in het algemeen, dat de engelen gezondigd hebben en daarom door God gestraft zijn, 2 Petr. 2 : 4, maar Judas wijst in het zesde vers van zijn brief ook nader den aard hunner zonde aan en zegt, dat zij hun eigen beginsel, dat is, de hun door God geschonken heerschappij niet bewaard, maar hunne eigene woonstede in den hemel verlaten hebben; zij waren met den staat, waarin God hen geplaatst had, niet tevreden, en hebben iets anders begeerd. En deze opstand had reeds in den aanvang plaats, want de duivel zondigt van den beginne, 1 Joh. 3 : 8, en heeft het ook van den aanvang af op het verderf des menschen toegelegd; immers Jezus zegt uitdrukkelijk, dat hij een menschenmoorder was van den beginne af, en dat hij van dat begin af niet in de waarheid staat, omdat niet de waarheid, maar de leugen in hem woont, Joh. 8 : 44.

Van hem ging dan ook de verleiding des menschen uit, en hij knoopte haar vast aan het gebod, dat God gegeven had, om niet te eten van den boom der kennis, des goeds en des kwaads. De apostel Jakobus betuigt, dat God boven alle verzoeking verheven is, en nooit iemand verzoekt, 1 : 13. Natuurlijk is de bedoeling hiervan niet, dat God nooit iemand beproeft of op de proef stelt; immers verhaalt de Schrift hiervan menigmaal, bij Abraham, bij Mozes, bij Job, bij Christus zelven en ook reeds terstond bij den eersten mensch. Maar als iemand in de proef bezwijkt, heeft hij terstond de neiging, om de schuld van zijn val aan God te wijten en te zeggen, dat God hem verzocht heeft, dat is, hem

beproefd heeft met het doel, dat hij vallen zou, of hem voor eene proef gesteld heeft, waarvoor hij bezwijken moest.

Wij zien, dat Adam na den val terstond zoo te werk is gegaan; en dat is de heimelijke zucht van elken mensch. Daartegen komt Jakobus op, en hij stelt er zoo beslist en zoo sterk mogelijk tegenover, dat God zelf boven alle verzoeking verheven is en ook nooit iemand verzoekt. Hij beproeft iemand nooit met de bedoeling, om hem te doen vallen, en Hij beproeft ook nooit boven vermogen, 1 Cor. 10 : 13. Het proefgebod, aan Adam gegeven, had de strekking, om zijne gehoorzaamheid aan het licht te doen komen, en ging zijne krachten ook volstrekt niet te boven; menschelijk gesproken, had Adam het zeer gemakkelijk kunnen houden, want het was een licht verbod en kwam schier in geen vergelijk met alwat hem geschonken en toegestaan werd.

Maar datgene, wat door God ten goede wordt gedacht, wordt door satan altijd ten kwade gedacht. Hij misbruikt het proefgebod tot eene verzoeking, tot een geheimen aanval op de gehoorzaamheid van den eersten mensch, en hij bedoelt er kennelijk mede, om den mensch ten val te brengen. Eerst wordt daarom het verbod, dat God gegeven heeft, voorgesteld als een willekeurig opgelegde last, als eene ongegronde beperking van 's menschen vrijheid, en alzoo in Eva's ziel het zaad van den twijfel gestrooid aangaande den Goddelijken oorsprong en de rechtmatigheid van het verbod. Vervolgens wordt die twijfel tot ongeloof ontwikkeld door de gedachte, dat God dat verbod alleen gegeven heeft uit vrees, dat menschen Hem gelijk zullen worden en ook goed en kwaad zullen kennen als Hij. Dit ongeloof werkt op zijne beurt de verbeelding in de hand en doet de overtreding van het verbod voorkomen als een weg, die niet tot den dood, maar tot het waarachtige leven, tot de Godegelijkheid leidt. De verbeelding laat daarna haar invloed gelden op de neiging en het streven van den mensch, zoodat de verboden boom in een ander licht komt te staan, een lust voor de oogen en eene begeerlijkheid voor het hart wordt. En de begeerlijkheid, alzoo ontvangen hebbende, drijft den wil voort en baart de zondige daad; Eva nam van zijne vrucht en at, en zij gaf ook haren man met haar en hij at, Gen. 3 : 1—6.

Op deze eenvoudige, maar diep-zielkundige wijze verhaalt de Schrift de geschiedenis van den val en den oorsprong der zonde. Zóó ontstaat nog altijd de zonde; ze begint met verduistering des verstands, zet zich voort in de prikkeling der verbeelding, wekt in het hart de begeerlijkheid op en voleindigt zich in de wilsdaad. Wel is waar bestaat er tusschen het ontstaan der eerste en het ontstaan van alle latere zonden een zeer groot verschil. Want terwijl alle latere zonden reeds eene zondige natuur in den mensch onderstellen en daarin een aanknoopingspunt vinden, was daarvan bij Adam en Eva geen sprake, omdat zij naar Gods beeld ge-

schapen waren. Maar men dient in het oog te houden, dat zij met al hunne volmaaktheid toch zóó geschapen waren, dat zij vallen konden, en heeft voorts ook te bedenken, dat de zonde altijd krachtens haar aard een karakter van onredelijkheid en willekeur draagt. Als iemand gezondigd heeft, tracht hij wel altijd zichzelven te verontschuldigen of te rechtvaardigen, maar het gelukt hem nooit; voor de zonde bestaat er nimmer een redelijke grond; haar bestaan is en blijft steeds wederrechtelijk. Evenzoo beproeft men tegenwoordig wel te betoogen, dat een misdadiger door de omstandigheden of door zijn eigen aanleg tot de zondige daad gedwongen wordt, maar men dringt deze uit- of inwendige noodzakelijkheid aan den misdadiger op en vindt bij hem zelven in zijn eigen consciëntie de sterkste tegenspraak. Noch redelijk noch zielkundig is de zonde te herleiden tot eene gezindheid en handeling, welke reden en recht hebben van bestaan.

In de sterkste mate geldt dit van de eerste zonde, welke in het Paradijs is gepleegd. Want thans zijn er dikwerf nog verzachtende omstandigheden, die niet de zonde goed maken, maar toch de maat harer schuld beperken. Maar bij de zonde van het eerste menschenpaar valt er geen enkele verzachtende omstandigheid te pleiten; integendeel, alles wat er bijgebracht kan worden, de bijzondere openbaring, die hun het proefgebod bekend maakte, de inhoud van het proefgebod, welke zoo weinig verloochening eischte, de ernst van de aan de overtreding verbonden bedreiging, de schrikkelijkheid der gevolgen, de heiligheid hunner natuur, al deze omstandigheden strekken slechts, om hunne schuld te verzwaren.

Men kan de *mogelijkheid* van den val in het licht stellen, maar de overgang tot de *werkelijkheid* blijft in het duister gehuld. De Schrift wendt dan ook geen enkele poging aan, om dezen overgang voor ons begrijpelijk te maken. Maar daardoor laat zij de zonde ook onverzwakt in haar zondig karakter staan; de zonde *is* er, maar zij *mocht* en *mag* er niet zijn: zij was en zij is en zij blijft eeuwiglijk met Gods wet en met het getuigenis onzer consciëntie in strijd.

Door deze twee dingen met elkander te verbinden, dat is door eenerzijds eene zielkundige beschrijving van het ontstaan der zonde te geven, waarvan de waarheid ieder oogenblik in ons eigen leven gevoeld wordt, en door andererzijds de zonde ten volle in hare onredelijke en onwettelijke natuur te laten staan, verheft het verhaal van den val in Genesis 3 zich hemelhoog boven alwat de wijsheid der menschen in den loop der eeuwen over den oorsprong van het kwaad heeft uitgedacht. Dat er zonde en dat er ellende is, dat weten wij immers niet alleen uit de Schrift, maar dat wordt ons dagelijks en ieder oogenblik gepredikt door het gansche zuchtend creatuur; heel de wereld staat in het teeken van den val. En als de wereld rondom ons heen het ons niet verkondigen zou, dan wordt het ons toch inwendig van uur tot uur in herinnering

gebracht door de stem des gewetens, die voortdurend ons beschuldigt, en door de armoede des harten, welke getuigt van nameloos wee.

Daarom drong overal en altijd aan de menschheid de vraag zich op: vanwaar dat kwaad, het kwaad der zonde en het kwaad der ellende? Dat is het raadsel, hetwelk meer nog dan dat aangaande den oorsprong van het zijn het peinzen der menschen heeft bezig gehouden en uur aan uur hun hoofd en hun hart heeft vervuld. Maar vergelijkt nu eens de oplossingen, welke deze menschelijke wijsheid heeft beproefd, met het eenvoudig antwoord, dat de Schrift ervan geeft!

Natuurlijk zijn die oplossingen onderling volstrekt niet gelijk, maar ze toonen toch verwantschap en kunnen dienovereenkomstig gerangschikt worden. De meest voorkomende meening is die, volgens welke de zonde niet *in* den mensch woont en *uit* hem voortkomt, maar als het ware van buiten zich aan hem vasthecht; de mensch is van nature goed, zijn hart is onbedorven; het kwaad ligt alleen in de omstandigheden, in de omgeving, in de maatschappij, in welke de mensch geboren en opgevoed wordt. Neem de misstanden weg, hervorm de maatschappij, voer bijv. gelijke verdeeling der goederen in, en de mensch wordt vanzelf goed; alle reden valt voor hem weg, om nog eenig kwaad te doen!

Deze gedachte over den oorsprong en het wezen der zonde heeft ten allen tijde vele voorstanders gevonden, omdat de mensch steeds geneigd is, al zijne schuld op de omstandigheden te werpen; maar ze kwam vooral in eere, toen sedert de achttiende eeuw de oogen opengingen voor het politieke en sociale bederf, en eene radicale omwenteling van staat en maatschappij als het eenig geneesmiddel voor alle kwalen aangeprezen werd. Doch de negentiende eeuw heeft ten aanzien van de natuurlijke goedheid van den mensch wel eenige ontnuchtering gebracht; en niet gering is het aantal van hen, die den mensch van nature radicaal boos noemen en wanhopen aan zijne verlossing.

Zoo kwam die verklaring weer in eere, welke van ouds den oorsprong der zonde zocht in de zinnelijke natuur van den mensch. De mensch heeft eene ziel, maar hij heeft ook een lichaam; hij is geest, maar ook vleesch. En dit vleesch heeft altijd van zichzelf zinnelijke neigingen, min of meer onreine begeerten, lage hartstochten, en staat dus van nature tegen den geest met zijne voorstellingen, gedachten, idealen over. Wijl de mensch nu, wanneer hij geboren wordt, eigenlijk alleen nog een plantaardig en een dierlijk leven leidt en nog lange jaren aaneen een kind blijft, dat in zinnelijke aanschouwingen leeft; spreekt het vanzelf, dat het vleesch in den mensch jaren aaneen de heerschappij voert en den geest in gevangenis houdt. Eerst zeer langzaam ontworstelt zich de geest aan de macht van het vleesch, maar gestadig gaat toch in de menschheid en in den enkelen mensch de ontwikkeling voort.

Zoo hebben denkers en wijsgeeren herhaaldelijk over den oorsprong

der zonde gesproken; maar in den nieuweren tijd ontvingen zij een krachtigen steun in de leer, dat de mensch van het dier afstamt en eigenlijk in zijn hart nog een dier is.

Enkelen leiden daaruit af, dat de mensch wel eeuwig een dier zal blijven, maar anderen koesteren de hoop, dat, waar de mensch het thans al zoo heerlijk ver heeft gebracht, hij het in de toekomst nog veel verder zal brengen en misschien nog wel eens een engel zal worden. Doch hoe dit zij, de dierlijke afstamming van den mensch scheen eene uitstekende oplossing van het probleem der zonde aan de hand te doen. Als de mensch afstamt van het dier, dan is het volkomen natuurlijk en baart het hoegenaamd geene verwondering, dat dat dier nog in hem nawerkt en meermalen weer de teugels van het fatsoen verbreekt.

Zonde is daarom volgens veler meening niets anders dan nawerking en overblijfsel van den vroegeren dierlijken toestand; wellust, hoererij, diefstal, roof, moord enz. zijn gewoonten, welke aan de oudste menschen evenals aan de dieren dagelijks eigen waren, en die nu telkens nog bij achterlijke individuen, bij de zoogenaamde misdadigers, terugkeeren. Maar deze menschen, die in de oude en oorspronkelijke gewoonten terugvallen, zijn dan ook eigenlijk geene misdadigers, maar achterlijke, zwakke, zieke, min of meer krankzinnige wezens, die niet in eene gevangenis gestraft, maar in een hospitaal verpleegd moeten worden. Wat de wond is aan het lichaam, is de misdadiger in de maatschappij. Zonde is eene ziekte, welke de mensch uit zijn dierlijken toestand medebrengt en eerst langzaam te boven komt.

Wanneer men deze lijn doortrekt en de verklaring der zonde uit de zinnelijkheid, uit het vleesch, uit het dier ten einde toe doordenkt, dan komt men vanzelf tot de ook reeds vroeger dikwerf verkondigde leer, dat de zonde haar oorsprong vindt in de stof, of meer algemeen uitgedrukt, in het eindig bestaan van alle schepsel. In de oudheid was deze voorstelling zeer geliefd. Geest en stof staan, als licht en duisternis, eeuwig tegenover elkander en kunnen nooit komen tot ware, volle gemeenschap. De stof is niet geschapen en kan niet door den God des lichts geschapen zijn, maar zij bestond van eeuwigheid naast God, vormloos, donker, van alle licht en leven verstoken. Ook als ze later door God geformeerd en tot opbouw van deze wereld gebruikt wordt, blijft zij toch onmachtig, om de volheid der geestelijke idee in zich op te nemen en weer te geven; duister in zichzelve, laat zij het licht der idee niet door.

Soms wordt deze donkere stof dan nog verder tot een eigen Goddelijken oorsprong herleid; er komen dan van eeuwigheid twee Goden naast elkander te staan, een God des lichts en een God der duisternis, een goede en een kwade God. Of ook tracht men die beide eeuwige beginselen van goed en kwaad tot ééne Godheid terug te brengen, en maakt dan van God een dubbel wezen; er is in Hem een onbewuste, donkere,

verborgen grond, uit welken eene bewuste, heldere lichtnatuur zich naar boven verheft; geene is de diepste oorsprong van de duisternis en het kwaad in de wereld, en deze is de bron van alle leven en licht.

Indien men dan nog één stap verder voortgaat, komt men tot de in den nieuweren tijd weder door sommige wijsgeeren gepredikte leer, dat God in zichzelven niets dan eene donkere natuur, een blinde drang, een eeuwige honger, een onredelijke wil is, die eerst in de menschheid tot bewustzijn komt en licht wordt. Daarmede is dan het lijnrechte tegendeel van de openbaring der Schrift bereikt. Deze zegt, dat God louter licht is zonder eenige duisternis en dat in den beginne alle dingen door het Woord zijn gemaakt. Maar de wijsbegeerte van den nieuweren tijd zegt, dat God in zichzelf donkerheid, natuur, afgrond is, en dat het licht voor Hem eerst in de wereld en de menschheid opgaat. De mensch is dan niet onzalig en moet niet door God worden verlost, maar God is de onzalige en heeft zijne verlossing te wachten van den mensch.

Deze uiterste gevolgtrekking wordt nu wel niet door velen zoo kras en zoo zonder omwegen uitgesproken, maar zij is toch het uiteinde van den weg, waarop al de bovengenoemde beschouwingen over den oorsprong der zonde zich voortbewegen. Hoe zij onderling ook verschillen, zij hebben alle dit met elkander gemeen, dat zij den oorsprong en den zetel der zonde niet zoeken in den wil van het schepsel, maar in het bestaan en wezen der dingen, en dus in den Schepper, die van dat bestaan en wezen de oorzaak is. Als de zonde schuilt in de omstandigheden, in de maatschappij, in de zinlijkheid, in het vleesch, in de stof, dan komt zij voor rekening van Hem, die de Schepper en Onderhouder van alle dingen is, en gaat de mensch vrij uit. De zonde begon dan niet met den val, maar dagteekent van het oogenblik der schepping; schepping en val zijn dan één; het zijn, het bestaan is dan zonde; zedelijke onvolmaaktheid valt met eindigheid saam. En verlossing is dan òf volstrekt onmogelijk, òf zij loopt op vernietiging van het bestaande, op nirvana, uit.

Hoog boven deze gedachte der menschen verheft zich de wijsheid Gods. Gene klaagt God aan en verontschuldigt den mensch; deze rechtvaardigt God en werpt den mensch in de schuld. De Schrift is het boek, dat van het begin tot het einde God in het gelijk en den mensch in het ongelijk stelt; zij is ééne groote, machtige theodicee, eene rechtvaardiging Gods, van al zijne deugden en van al zijne werken, en zij heeft daarmede het getuigenis der consciëntie van alle menschen op hare hand. Wel gaat de zonde niet buiten zijne voorzienigheid om; de val heeft niet plaats gehad buiten zijne voorkennis, zijn raad en zijn wil, en heel de ontwikkeling en geschiedenis van de zonde wordt door Hem geleid en blijft tot aan haar einde toe gebonden aan zijn bestuur. De zonde maakt God niet raad- en niet machteloos; ook tegenover haar blijft Hij God, ongeschonden in wijsheid, goedheid en macht.

Ja, Hij is zóó wijs en goed en machtig, dat Hij uit het kwade het goede te voorschijn kan doen komen en de zonde dwingen kan, om, tegen hare eigene natuur in, mede te werken aan de verheerlijking van zijn naam en de vestiging van zijn rijk. Maar de zonde blijft desniettemin haar zondig karakter behouden. Als men in zekeren zin zeggen kan, dat God de zonde gewild heeft, omdat zonder en buiten zijn wil nooit iets ontstaan en bestaan kan, dan mag men daarbij toch nimmer vergeten, dat Hij ze altijd als *zonde* gewild heeft, als iets, dat er niet behoorde te wezen en dus altijd wederrechtelijk, in strijd met zijn gebod, bestaat.

Alzoo God rechtvaardigend, handhaaft de Schrift tegelijk daarmede de natuur van de zonde. Als de zonde haar oorsprong niet heeft in den wil van het schepsel, maar in het zijn, dat aan den wil voorafgaat, dan verliest zij terstond haar ethisch, haar zedelijk karakter en wordt zij een physisch, een natuurlijk, een van het bestaan en den aard der dingen onafscheidelijk kwaad. Zonde is dan een zelfstandig zijn, een oorspronkelijk beginsel, een soort kwade stof, zooals in vroeger dagen de ziekte beschouwd werd. Maar de Schrift onderwijst ons, dat de zonde dat niet is en niet wezen kan. Want God is de Schepper aller dingen, ook van de stof; en toen het scheppingswerk was afgeloopen, overzag Hij zijn maaksel en ziet, het was zeer goed.

De zonde behoort dus niet tot de natuur der dingen; zij ligt niet in het zijn, maar zij is een verschijnsel van zedelijken aard, behoort op zedelijk terrein thuis en bestaat in afwijking van de zedewet, welke God aan het redelijk schepsel gegeven en voor zijn wil vastgesteld heeft. De eerste zonde bestond in de overtreding van het proefgebod en daarin van heel de zedewet, die met het proefgebod in dezelfde Goddelijke autoriteit rust. De velerlei namen, waarmede de H. Schrift de zonde aanduidt, overtreding, ongehoorzaamheid, ongerechtigheid, goddeloosheid, vijandschap tegen God enz., wijzen alle in dezelfde richting. Paulus zegt uitdrukkelijk, dat door de wet de kennis der zonde is, Rom. 3 : 20, en Johannes verklaart, dat alle zonde, de kleinste zoowel als de grootste, ongerechtigheid, wetteloosheid, onwettelijkheid is, 1 Joh. 3 : 4.

Indien nu wetsovertreding het karakter der zonde is, kan zij niet in het wezen, in het zijn der dingen liggen, hetzij dit stof zij of geest, want de dingen hebben hun wezen en zijn alleen aan God te danken, die de fontein aller goeden is. Het kwade kan dan eerst *na* het goede komen, eerst door en aan het goede bestaan, en ook in niets anders dan in bederf van het goede gelegen zijn. Zelfs de kwade engelen, ofschoon de zonde hun gansche natuur bedorven heeft, zijn en blijven toch als schepselen goed. Ook wordt het goede, inzoover het in het wezen en het zijn der dingen gelegen is, door de zonde niet vernietigd, maar wel in eene andere richting gestuurd, en tot een ander doel misbruikt. De mensch heeft door de zonde niet zijn wezen, niet zijne menschelijke

natuur verloren; hij heeft nog een ziel en lichaam, nog een verstand en wil, en nog allerlei aandoeningen en genegenheden.

Maar al die gaven, in zichzelve goed en nederdalende van den Vader der lichten, worden nu door den mensch als wapenen tegen God gebruikt en in dienst der ongerechtigheid gesteld. De zonde is dus niet een bloot gemis en ook niet louter een verlies van wat de mensch oorspronkelijk bezeten heeft, zooals bijvoorbeeld een mensch, die rijk was en arm werd, een verlies lijdt en veel moet missen van wat hij vroeger genoot. Maar de zonde is eene berooving van datgene, wat de mensch, om waarachtig mensch te zijn, deelachtig moest zijn; en tegelijk daarmede de aanbrenging van een gebrek, dat de mensch niet hebben moest.

Ziekte is volgens de tegenwoordige wetenschap geen bijzondere stof, maar een leven in gewijzigde omstandigheden en wel zoo, dat de wetten van het leven dezelfde blijven als in het gezonde lichaam, maar de organen en functies van dat leven in hun normale werking verstoord worden. Zelfs in het doode lichaam houdt de werking niet op, maar de werking, die dan intreedt, is van verwoestenden, ontbindenden aard. Zoo ook is de zonde geen stof, maar eene zoodanige verstoring van al de gaven en krachten, die aan den mensch geschonken zijn, dat zij nu werken in eene andere richting, niet naar God heen maar van God af. Verstand, wil, genegenheden, aandoeningen, hartstochten, zielsvermogens en lichaamskrachten, zij waren oorspronkelijk wapenen der gerechtigheid, maar zijn nu alle door de geheimzinnige macht der zonde in wapenen der ongerechtigheid omgezet. Het beeld Gods, dat de mensch bij zijne schepping ontving, was geen substantie, maar was toch zoo wezenlijk eigen aan zijne natuur, dat hij, dit verliezende, geheel en al gedeformeerd, misvormd werd.

Wie den mensch in- en uitwendig zien kon, gelijk hij waarlijk is, zou in zijn wezen trekken ontdekken, die hem meer op satan dan op God doen gelijken, Joh. 8 : 44. Voor de geestelijke gezondheid trad de geestelijke krankheid en dood in de plaats. Maar evenals gene, maakt ook deze geen bestanddeel van zijn wezen uit. Als de Schrift de zedelijke natuur van de zonde handhaaft, dan handhaaft zij daarin tegelijk de verlossingsvatbaarheid van den mensch.

De zonde behoort niet tot het wezen der wereld, maar werd door den mensch in haar ingebracht; daarom kan zij door de macht der Goddelijke genade, welke sterker is dan alle schepsel, ook weder uit haar verwijderd worden.

De eerste zonde, waaraan de mensch zich schuldig maakte, is niet op zichzelve blijven staan; ze was geene handeling, welke de mensch, na ze gepleegd te hebben, van zich afschudden kon; hij kon zich daarna niet meer gedragen, alsof er niets ware gebeurd. Op hetzelfde oogenblik,

waarop de mensch aan de zonde in zijne gedachte en verbeelding, in zijne begeerte en wil eene plaats gaf, had er eene ontzettende verandering met hem plaats. Dat komt daarin uit, dat Adam en Eva terstond na den val zich voor God en voor elkander zochten te verbergen. Hun beider oogen werden geopend en zij werden gewaar, dat zij naakt waren, Gen. 3 : 7. Zij stonden eensklaps tegenover elkander in eene andere verhouding; zij zagen elkander, zooals zij zich nog nooit hadden aanschouwd; zij durfden en konden elkander niet vrij en onbevangen meer in de oogen zien; zij voelden zich schuldig en onrein en hechtten vijgeboombladeren te zamen, om zich daarmede voor elkander te bedekken. Maar ze waren toch lotgemeen en voelden zich daarin één, dat zij samen vreesden en zich verbergden voor het aangezicht Gods in het midden van het geboomte des hofs.

Met de vijgeboombladeren konden zij hun schande en schaamte ten deele voor elkander verbergen, maar daarmede konden zij toch voor Gods aangezicht niet bestaan, en zoo vluchtten zij weg, diep weg in het dichtst van het geboomte des hofs. Schaamte en vreeze hadden zich van hen meester gemaakt, omdat zij het beeld Gods verloren hadden en zich schuldig en onrein gevoelden voor zijn aangezicht.

En dat is altijd het gevolg der zonde; wij verliezen er tegenover God, tegenover ons zelven en onze medemenschen die innerlijke, geestelijke vrijmoedigheid door, welke alleen het bewustzijn der onschuld in onze harten verwekken kan. Maar de schrikkelijkheid der eerste zonde wordt nog veel sterker daarin openbaar, dat zij van het eerste menschenpaar over de gansche menschheid zich uitbreidt. De eerste stap in de verkeerde richting is gezet, en alle nakomelingen van Adam en Eva wandelen hen na in hetzelfde spoor. De algemeenheid der zonde is een feit, dat aan ieders bewustzijn zich opdringt, en dat zoowel blijkens het getuigenis der ervaring als volgens het onderwijs der H. Schrift onwedersprekelijk vaststaat.

Het zou weinig moeite kosten, om uit alle oorden en tijden der wereld getuigenissen te verzamelen, die deze algemeenheid der zonde uitspreken. De eenvoudigste en de geleerdste menschen stemmen hierin overeen. Niemand, heet het dan, wordt zonder zonde geboren; ieder heeft zijne zwakheden en gebreken; tot de kwalen van den sterfelijken mensch behoort ook de duisternis des verstands, en niet alleen de noodzakelijkheid, om te dwalen, maar tevens de liefde tot de dwaling; niemand is vrij in zijne consciëntie, het geweten maakt lafaards van ons allen; de zwaarste last, dien de menschheid te dragen heeft, is de schuld. Zoo klinkt het in verschillende tonen van alle kanten uit de geschiedenis der menschheid ons tegen; zelfs zij, die van de natuurlijke goedheid des menschen uitgaan, zien zich aan het einde van hun onderzoek genoodzaakt tot de erkentenis, dat de zaden van alle zonden en misdaden in

ieders hart verborgen zijn; en wijsgeeren hebben de klacht geslaakt, dat alle menschen van nature radicaal boos zijn.

De H. Schrift bevestigt dit oordeel, dat de menschheid over zichzelve uitspreekt. Als zij in het derde hoofdstuk van Genesis den val heeft verhaald, gaat zij in de volgende hoofdstukken na, hoe de zonde zich in het menschelijk geslacht heeft uitgebreid en vermeerderd, en eindelijk zulk eene hoogte bereikte, dat het gericht van den zondvloed noodzakelijk werd. Van het geslacht vóór dien vloed wordt getuigd, dat de boosheid des menschen menigvuldig was op de aarde, en al het gedichtsel der gedachten zijns harten ten allen dage alleenlijk boos was, dat de aarde door de menschen vervuld werd met wrevel en verdorven was voor Gods aangezicht, Gen. 6 : 5, 11, 12. Maar de zondvloed brengt in het hart des menschen geene verandering aan; ook daarna spreekt God aangaande de nieuwe menschheid, die uit Noachs gezin zal voortkomen, het oordeel uit, dat het gedichtsel van 's menschen harte boos is van zijne jeugd aan, Gen. 8 : 21.

Bij dit Goddelijk getuigenis sluiten alle vromen des Ouden Verbonds zich aan. Niemand, klaagt Job, kan een reine geven uit den onreine, Job 14 : 4. Daar is geen mensch, belijdt Salomo in zijn gebed bij de inwijding van den tempel, daar is geen mensch, die niet zondigt, 1 Kon. 8 : 46. Als de Heere, lezen wij in Ps. 14 en 53, uit den hemel nederziet op de menschenkinderen, om te zien, of iemand verstandig is, die God zoekt, dan aanschouwt zijn oog niets dan afval en ongerechtigheid; zij zijn allen afgeweken, tezamen zijn zij stinkende geworden; er is niemand, die goed doet, ook niet één. Niemand kan dan ook voor des Heeren aangezicht bestaan, want niemand die leeft, is voor Hem rechtvaardig, Ps. 103 : 3, 143 : 2. Wie kan ook zeggen: ik heb mijn hart gezuiverd, ik ben rein van mijne zonde? Spr. 20 : 9. In één woord, er is geen mensch rechtvaardig op aarde, die goed doet en niet zondigt, Pred. 7 : 20.

Al deze uitspraken zijn zoo algemeen, dat zij geene uitzondering toelaten. Zij vloeien niet van de lippen der goddeloozen, die zich om hunne eigene en om anderer zonden dikwerf in het geheel niet bekommeren, maar zij komen uit het hart der vromen op, die zichzelven als zondaren hebben leeren kennen voor het aanschijn Gods. En zij vellen dit oordeel niet alleen en niet in de eerste plaats over anderen, over zulken, die in openbare zonden leven of als de Heidenen van de kennis Gods verstoken zijn; maar zij beginnen bij zichzelven en bij hun eigen volk.

De Schrift beschrijft ons de vromen niet als menschen, die volkomen heilig op aarde hebben geleefd, maar zij teekent hen als zondaren, die soms aan zeer ernstige overtredingen zich hebben schuldig gemaakt. Het zijn juist de vromen, die, ofschoon zij zich bewust blijven van de rechtvaardigheid hunner zaak, het diepst hunne schuld gevoelen en met

ootmoedige belijdenis voor des Heeren aangezicht verschijnen, Ps. 6, 25, 32, 38, 51, 130, 143. Ook dan, wanneer zij tegen het volk optreden en het zijn afval en ontrouw onder het oog brengen, vatten zij zich toch ten slotte weer met dat volk samen en spreken de gemeenschappelijke belijdenis uit: wij liggen in onze schaamte en onze schande overdekt ons, want wij hebben tegen den Heere onzen God gezondigd, wij en onze vaderen, van onze jeugd aan tot op dezen dag, Jer. 3 : 15, Jes. 6 : 5, 53 : 4—6, 64 : 6, Dan. 9 : 5 v., Ps. 106 : 6.

Ook het Nieuwe Testament laat over dezen zondigen toestand van heel het menschelijk geslacht niet den minsten twijfel bestaan; de gansche prediking van het Evangelie is op deze onderstelling gebouwd. Als Johannes de nabijheid van het koninkrijk der hemelen aankondigt, eischt hij, dat men zich bekeere en doopen late, want besnijdenis, offeranden, wetsonderhouding hebben aan het volk Israel niet die gerechtigheid kunnen schenken, welke het behoeft, om in te gaan in het koninkrijk Gods; zoo ging dan Jeruzalem en al het Joodsche land tot hem uit en werden allen van hem gedoopt in den Jordaan, belijdende hunne zonden, Matth. 3 : 5, 6. Met dezelfde prediking van het koninkrijk Gods trad Christus op, en ook Hij getuigt, dat alleen wedergeboorte, geloof en bekeering den toegang tot dat koninkrijk ontsluiten, Mark. 1 : 15, 6 : 12, Joh. 3 : 3.

Wel zegt Jezus in Matth. 9 : 12, 13, dat die gezond zijn den medicijnmeester niet van noode hebben, en dat Hij niet gekomen is, om te roepen rechtvaardigen, maar zondaren tot bekeering. Maar het verband wijst aan, dat Jezus bij die gezonden en rechtvaardigen aan de Farizeën denkt, die Hem zijn aanzitten met de tollenaren en zondaren verweten, zich hoog boven dezen verhieven, en in hunne ingebeelde gerechtigheid aan de opzoekende liefde van Jezus geen behoefte gevoelden.

Trouwens, in vers 13 zegt Jezus uitdrukkelijk, dat wanneer de Farizeën verstonden, dat God in zijne wet niet uitwendige offeranden, maar innerlijke, geestelijke barmhartigheid eischt, zij wel tot de overtuiging zouden komen, dat ook zij, evengoed als de tollenaren en zondaren, schuldig en onrein waren en bekeering in zijn naam van noode hadden. Zelf beperkte Christus zijn arbeid nu wel tot de verlorene schapen, van het huis Israels, Matth. 15 : 24, maar na zijne opstanding geeft Hij aan zijne discipelen den last, om uittegaan in de geheele wereld en het Evangelie te prediken aan alle creaturen, want de zaligheid is voor alle menschen gebonden aan het geloof in zijn naam, Mark. 16 : 15, 16.

Hiermede in overeenstemming begint de apostel Paulus zijn brief aan de Romeinen met een breedvoerig betoog, dat de gansche wereld voor God verdoemelijk is en dat daarom geen vleesch uit de werken der wet gerechtvaardigd zal worden, Rom. 3 : 19, 20. Niet alleen de Heidenen, die God niet hebben gekend en verheerlijkt, Rom. 1 : 18—32, maar ook

de Joden, die zich wel op hunne voorrechten verheffen, maar in den grond der zaak aan dezelfde zonden zich schuldig maken, 2 : 1—3 : 20, allen zijn zij te zamen onder de zonde besloten, Rom. 3 : 9, 11 : 32, Gal. 3 : 22, opdat alle mond gestopt en in hunne zaligheid alleen de barmhartigheid Gods verheerlijkt zou worden.

Ja, zoozeer ligt deze algemeene zondigheid in het Nieuwe Testament aan de prediking van het Evangelie ten grondslag, dat het woord wereld er eene zeer ongunstige beteekenis door verkrijgt. Op zichzelve beschouwd, is de wereld wel met alwat zij bevat door God geschapen, Joh. 1 : 3, Col. 1 : 16, Hebr. 1 : 2; maar door de zonde is zij zoo bedorven, dat zij thans als eene vijandige macht tegen God overstaat. Zij kent het Woord niet, waaraan zij haar bestaan heeft te danken, Joh. 1 : 10, ligt geheel in het booze, 1 Joh. 5 : 19, staat onder satan als haar overste, Joh. 14 : 30, 16 : 11, gaat met al hare begeerlijkheid voorbij, 1 Joh. 2 : 16; wie haar liefheeft, bewijst daarmede, dat de liefde des Vaders niet in hem is, 1 Joh. 2 : 15; wie een vriend der wereld wil zijn, wordt een vijand Gods gesteld, Jak. 4 : 4.

Deze schrikkelijke toestand, waarin menschheid en wereld verkeeren, doet vanzelf de vraag opkomen, wat daarvan de oorsprong en de oorzaak is. Vanwaar niet alleen de eerste zonde, maar vanwaar ook de algemeene zondigheid, vanwaar de schuld en verdorvenheid van heel het menschelijk geslacht, waaraan ieder van zijne geboorte af onderworpen is, met uitzondering van Christus alleen? Bestaat er verband tusschen de eerste zonde, die in het Paradijs werd bedreven, en den stroom van ongerechtigheden, die daarna over de gansche aarde zich heeft uitgestort? En zoo ja, van welken aard is dit verband?

Daar zijn er, die met Pelagius zulk een verband ten eenenmale ontkennen. Volgens hen is elke zondige daad eene handeling, die volkomen los op zich zelve staat, hoegenaamd geene verandering in de menschelijke natuur teweegbrengt, en daarom het volgend oogenblik door eene goede, uitnemende daad vervangen kan worden. Nadat Adam het gebod Gods overtreden had, bleef hij, wat zijne innerlijke natuur, zijne gezindheid, zijn wil betreft, volkomen dezelfde; en zoo worden ook al de kinderen, die uit het eerste menschenpaar voortkomen, in volkomen dezelfde onschuldige en onverschillige natuur geboren, welke Adam van zijn oorsprong af deelachtig was.

Er is geen zondige natuur, geen zondige gezindheid of hebbelijkheid, want alle natuur is door God geschapen en blijft goed, maar er zijn alleen zondige daden, die geen onafgebroken, samenhangende reeks vormen, maar die telkens door goede daden kunnen worden afgewisseld en met den persoon zelven niet anders dan door eene volkomen vrije wilskeuze in verband staan. De eenige invloed, die van die zondige daden

op den persoon zelven of op anderen in zijne omgeving uitgaat, is die van het kwade voorbeeld. Als wij eens eene zondige handeling gepleegd hebben, doen wij dat licht nog eens weer, en anderen volgen dit voorbeeld na. De algemeene zondigheid van het menschelijk geslacht moet dan ook op deze wijze, uit navolging, worden verklaard. Van erfzonde is er geen sprake; ieder mensch wordt in onschuld geboren; maar het kwade voorbeeld, dat de menschen gewoonlijk geven, oefent op tijdgenoot en nakomeling een slechten invloed uit. Uit gewoonte en sleur wandelen allen in hetzelfde zondige spoor, hoewel het niet onmogelijk en ook niet onwaarschijnlijk is, dat hier en daar een enkele zich tegen die macht der gewoonte heeft verzet, zijn eigen weg is gegaan en volkomen heilig op aarde heeft geleefd.

Deze poging, om de algemeene zondigheid te verklaren, is echter niet alleen op ieder punt met de H. Schrift in strijd, maar zij is ook zoo oppervlakkig en ongenoegzaam, dat zij, althans in theorie, slechts zelden geheel en volledig in bescherming genomen wordt. Ze wordt door feiten uit onze eigen ervaring en uit ons leven weerlegd. Wij weten het allen bij ondervinding, dat eene zondige handeling niet buiten ons staat en niet, als een onrein gewaad, door ons kan afgelegd worden; maar zij hangt nauw met onze innerlijke natuur samen en laat daar een onuitwischbaar spoor achter; wij zijn na elke zondige handeling niet meer dezelfden als vóór dien tijd; zonde maakt ons schuldig en ook onrein, zij ontneemt ons den vrede des gemoeds, wordt gevolgd door spijt en berouw, versterkt in ons de neiging, de overhelling tot het kwade, en maakt dan ten slotte, dat wij aan de macht der zonde hoegenaamd geen weerstand meer kunnen bieden en zelfs voor de geringste verleiding bezwijken.

Voorts is het ook met alle ervaring in strijd, dat de zonde enkel en alleen van buiten af in den mensch post zou vatten. Zeker, het kwade voorbeeld kan een machtigen invloed hebben; wij zien het aan de kinderen, die uit slechte ouders geboren worden en in eene goddelooze en zedelooze omgeving opgroeien; en omgekeerd is de geboorte uit vrome ouders en de opvoeding in een godsdienstig-zedelijken kring een niet genoeg te waardeeren zegen. Maar dat is alles toch slechts de ééne zijde der zaak. Die slechte omgeving zou op het kind niet zulk een boozen invloed kunnen oefenen, als het zelf in zijn hart zulk eene neiging tot het kwade niet medebracht; en die goede omgeving zou niet menigmaal tegenover een kind volkomen machteloos staan, als dit zelf in zijne geboorte een rein hart had ontvangen, dat voor al het goede ontvankelijk was.

Maar wij weten allen anders en beter; de omgeving is slechts de aanleiding, waardoor de zonde in ons tot ontwikkeling komt; de wortel der zonde ligt dieper en schuilt in ons hart. Van binnen uit het hart des

menschen, heeft Jezus gezegd, komen voort kwade gedachten, overspelen, hoererijen, doodslagen en allerlei andere ongerechtigheden, Mark. 7 : 21. En dit woord wordt bevestigd door ieders ervaring; bijna zonder dat wij het weten en willen, stijgen de onreine gedachten en voorstellingen in ons bewustzijn op; bij sommige gelegenheden, als wij tegenspoed of tegenstand ondervinden, breekt naar buiten uit, wat er aan boosheid diep verscholen ligt in ons hart; soms verschrikken wij er zelven van en zouden wij ons zelven willen ontvluchten. Arglistig is het hart, meer dan eenig ding, ja doodelijk is het; wie zal het kennen? Jer. 17 : 9.

Eindelijk, als de navolging van het kwade voorbeeld de eenige oorsprong der zonde in de menschheid ware, zou hare volstrekte algemeenheid niet te verklaren zijn. Pelagius zeide dan ook, dat er zeker hier en daar wel zondelooze menschen hadden geleefd. Maar daarmede trad de onhoudbaarheid der verklaring slechts te duidelijker aan het licht. Want met uitzondering van Christus, is er geen enkel mensch op aarde geweest, die vrij van alle zonde ware.

Wij behoeven volstrekt niet alle menschen hoofd voor hoofd te kennen, om dit oordeel uit te spreken. Want de Schrift laat zich ondubbelzinnig uit in dezen geest; de gansche geschiedenis der menschheid is daarvoor ten bewijze; en ons eigen hart is de sleutel tot het recht verstand van het hart, dat in andere menschen woont. Wij zijn immers allen van gelijke bewegingen en vormen niet alleen natuurlijk, maar ook zedelijk eene eenheid. Daar is eene menschelijke natuur, die aan alle menschen gemeen is; en deze natuur is schuldig en onrein. De kwade boom is niet uit de kwade vruchten, maar de kwade vruchten zijn uit den kwaden boom te verklaren.

Anderen hebben de juistheid dezer bedenkingen erkend en daarvoor in de leer van Pelagius eenige wijziging aangebracht. Zij geven toe, dat de volstrekte algemeenheid der zonde zich niet louter uit navolging van het kwade voorbeeld afleiden laat, en dat het zedelijk bederf niet enkel van buiten af in den mensch inkomt, en zij zien zich gedrongen tot de belijdenis, dat de zonde, ook van zijne ontvangenis en geboorte af innerlijk in den mensch inwoont; hij brengt zelf zijne bedorven natuur uit zijne ouders mede. Maar zij houden daarbij staande, dat deze zedelijke verdorvenheid, welke den mensch van nature eigen is, nog geen eigenlijke zonde is, die het karakter van schuld draagt, en daarom ook nog geene straf verdient. Zondig, schuldig, strafwaardig wordt deze zedelijke verdorvenheid eerst, wanneer de mensch bij zijn opwassen vrijwillig in haar toestemt, ze als het ware voor zijne rekening neemt, en haar door zijn vrijen wil in zondige daden omzet.

Deze semi-pelagiaansche voorstelling moge nu eene belangrijke concessie doen, zij blijkt toch bij eenig nadenken zeer ongenoegzaam te zijn. Want

zonde bestaat altijd in onwettelijkheid, in overtreding en afwijking van de wet, welke God aan het redelijk en zedelijk schepsel gesteld heeft. Die afwijking van de wet kan voorkomen in de daden van den mensch, maar ook in zijne gezindheden en hebbelijkheden, in de natuur, gelijk hij die bij zijne ontvangenis en geboorte medebrengt. Het semi-pelagianisme erkent dit en spreekt van eene zedelijke verdorvenheid, die aan de wilsdaden van den mensch voorafgaat. Maar indien men hiermede ernst maakt, kan men niet aan de gevolgtrekking ontkomen, dat die zedelijke bedorvenheid, welke der menschelijke natuur thans eigen is, ook werkelijk zonde en schuld, en dus strafwaardig is. Eén van beide toch: de natuur des menschen stemt met Gods wet overeen en is zoo, als ze behoort te wezen, maar dan is zij ook niet zedelijk bedorven; of zij is wel zedelijk bedorven, maar dan komt zij ook niet met de wet Gods overeen, is zij onwettelijk en ongerechtigd, en stelt zij den mensch dienvolgens ook schuldig en strafbaar.

Tegen deze strenge redeneering valt zeker weinig in te brengen; maar velen trachten zich toch van haar klem te bevrijden, door de zedelijke bedorvenheid, welke de mensch bij zijne geboorte medebrengt, met den dubbelzinnigen term van begeerlijkheid te omschrijven. Natuurlijk is het gebruik van dit woord op zichzelf niet verkeerd; ook de Schrift bedient er zich menigmaal van, Rom. 1 : 24, 2 : 7, 13 : 14, Gal. 5 : 16, Jak. 1 : 14, 1 Petr. 1 : 14, 1 Joh. 2 : 16 enz. Maar onder invloed der ascetische richting, die langzamerhand in de Christelijke kerk opkwam, heeft de theologie dit woord menigmaal in zeer beperkten zin opgevat; zij dacht er schier uitsluitend bij aan den voortplantingsdrift, die aan den mensch eigen is, en kwam zoo verder tot de voorstelling, dat deze, wijl in de schepping aan den mensch geschonken, niet op zichzelf zondig was, maar hem toch eene zeer gemakkelijke aanleiding tot zondigen bood.

Tegen heel deze voorstelling kwam met name Calvijn in verzet. Hij had er niet op tegen, om de zedelijke verdorvenheid, waarin de mensch geboren wordt, met den naam van begeerlijkheid aan te duiden. Maar dan moest dit woord in goeden zin worden verstaan. Daartoe was in de eerste plaats noodig, dat tusschen begeerte en begeerlijkheid onderscheid werd gemaakt. Begeerten zijn op zichzelve niet zondig, en zijn ieder bij de schepping door God zelven ingeplant; wijl hij mensch, een beperkt, eindig, afhankelijk schepsel is, heeft hij altoos vele behoeften en dus ook talloos vele begeerten. Als hij honger heeft, begeert hij naar spijze; als hij dorst heeft, begeert hij naar water; als hij moede is, begeert hij naar rust. En zoo ook in het geestelijke: het verstand des menschen is zoo geschapen, dat het begeert naar de waarheid, en de wil des menschen heeft krachtens zijne door God geschapen natuur begeerte naar het goede; de begeerte der rechtvaardigen is alleenlijk het goede, lezen wij in Spr. 11 : 28; als Salomo geen rijkdom, maar wijsheid begeerde, was

deze zaak goed in de oogen des Heeren, 1 Kon. 3 : 5—14; en als de dichter van Ps. 42 naar God dorstte als een hert naar de waterstroomen, dan was dat eene zeer goede en kostelijke begeerte.

Begeerten zijn dus op zichzelve niet zondig, maar zij zijn, evenals het verstand en de wil, door de zonde bedorven geworden en daardoor in strijd gekomen met 's Heeren wet. Niet de strikt natuurlijke begeerten, maar de door de zonde bedorven, ongeregelde, overdreven en overspannen begeerten zijn zondig.

En hierbij moet dan nog in de tweede plaats worden opgemerkt, dat begeerten volstrekt niet alleen aan de zinnelijke, lichamelijke, maar evenzeer aan de geestelijke natuur van den mensch eigen zijn. De voortplantingsdrift is niet de eenige, natuurlijke begeerte, maar ze is er eene onder zeer vele; zij is ook niet in zichzelve zondig, want zij werd den mensch bij de schepping ingeplant; en zij is ook niet de eenige, welke door de zonde bedorven werd, maar alle natuurlijke, lichamelijke en geestelijke begeerten zijn door haar ongeregeld en tuchteloos geworden. De goede begeerten van den mensch zijn in booze begeerlijkheden veranderd.

Wanneer nu de zedelijke bedorvenheid van den mensch in dezen zin begeerlijkheid wordt genoemd, dan staat haar zondig en schuldig karakter boven allen twijfel vast. Het is deze begeerlijkheid, welke in de wet des Heeren in een bijzonder gebod verboden wordt, Ex. 20 : 17. En Paulus zegt uitdrukkelijk, dat hij de begeerlijkheid niet als zonde gekend zou hebben, wanneer de wet niet zeide: gij zult niet begeeren, Rom. 7 : 7. Toen Paulus zichzelf leerde kennen, en niet alleen zijne daden, maar ook zijne neigingen en begeerten aan de wet Gods ging toetsen, toen bleek hem, dat ook deze bedorven en onrein waren en zich uitstrekten naar het verbodene. De wet Gods is voor Paulus de eenige kenbron en maatstaf der zonde, en dat behoort zij ook voor ons te zijn. Geen wenschen of inbeeldingen maken uit, wat zonde is, maar alleen die wet Gods, welke bepaalt, hoe de mensch uitwendig en inwendig, lichamelijk en geestelijk, in woord en daad, in gedachte en neiging voor Gods aangezicht behoort te staan. Aan die wet getoetst, is er geen twijfel mogelijk, of ook de natuur van den mensch bedorven en de begeerlijkheid zondig is. De mensch denkt en handelt niet alleen verkeerd, maar hij *is* verkeerd van zijne ontvangenis af aan.

Trouwens, het is zielkundig ook eene onmogelijke voorstelling, dat de begeerlijkheid in zichzelve geene zonde zou zijn, maar eerst door den wil tot zonde worden zou. Want deze voorstelling gaat van de ongerijmde gedachte uit, dat de wil van den mensch neutraal buiten en tegenover die begeerlijkheid staat, zelf nog niet door de zonde is aangetast en nu vrij beslissen kan, of hij de begeerlijkheid zijner natuur al dan niet inwilligen zal. Nu is het blijkens de ervaring in vele gevallen zeker

mogelijk, dat de mensch, op grond van allerlei overwegingen van gezondheid, fatsoen, burgerlijke eerbaarheid enz., met zijn rede en wil tegen de zondige begeerlijkheid, welke opwelt in zijn hart, in verzet komt en ze belet, in zondige daden over te gaan; daar is ook in den natuurlijken mensch nog een strijd tusschen zijn lust en zijn plicht, tusschen zijn neiging en zijn geweten, tusschen zijne begeerte en zijne rede.

Maar die strijd is principieel onderscheiden van dien, welke in den wedergeborene tusschen vleesch en geest, tusschen ouden en nieuwen mensch wordt gevoerd; het is n.l. alleen een strijd, die van buiten af, tegen de uitbarsting der begeerlijkheid, wordt gestreden, maar die niet in het hart der vesting binnendringt en het kwaad niet in zijn wortel aantast. Daarom kan deze strijd de zondige begeerlijkheid wel inbinden en beteugelen, maar niet inwendig reinigen en vernieuwen; het zondig karakter der begeerlijkheid wordt er niet door veranderd. En dat niet alleen; maar al is het, dat rede en wil somtijds de begeerlijkheid terugdringen kunnen, op hun beurt worden zij door die begeerlijkheid menigmaal beheerscht en in dienst genomen. Zij staan er niet in beginsel tegenover, maar hebben er zelve van nature welbehagen in; zij voeden, koesteren, verontschuldigen en rechtvaardigen haar. En zij laten zich niet zelden door de begeerlijkheid zoo medeslepen, dat zij den mensch van alle zelfstandigheid berooven en hem tot een slaaf zijner hartstochten maken. Uit het hart komen de booze gedachten en de booze begeerten op, die de rede verduisteren en den wil verontreinigen. Het hart is zoo arglistig, dat het ook het verstandigste hoofd bedriegt.

Beide pogingen, om de algemeene zondigheid van het menschelijk geslacht te verklaren, komen hierop neer, dat zij de oorzaak daarvan zoeken in den val van iederen mensch afzonderlijk. Volgens het pelagianisme valt ieder mensch voor zichzelf, doordat hij gansch vrijwillig het kwade voorbeeld van anderen navolgt; volgens het semi-pelagianisme valt ieder mensch voor zichzelf, omdat hij geheel naar eigen keuze de aangeboren, maar niet zondige begeerlijkheid in zijn wil opneemt en in eene zondige daad omzet. Beide miskennen echter de zedelijke feiten, die voor ieders conscientie vaststaan, en beide laten onverklaard, hoe uit millioenen maal millioenen toevallige wilsbeslissingen de volstrekt algemeene zondigheid van het menschelijk geslacht voortkomen kan.

Desniettemin hebben deze pogingen in den nieuweren tijd, zij het ook in een anderen, vreemden vorm, wederom bij velen ingang gevonden. Ook vroeger kwamen er wel enkelen voor, die geloof hechtten aan een vóórbestaan van den mensch; maar de Buddhistische invloeden hebben in de laatste jaren aan dit geloof eene groote uitbreiding geschonken. Men stelt het dan zoo voor, dat alle menschen eeuwig of althans reeds eeuwen vóór hun verschijning op aarde hebben bestaan, of dat, in meer

wijsgeerigen vorm, het zinlijk-waarneembare leven van den mensch op aarde van zijn niet voorstelbaar, maar toch denkbaar bestaan onderscheiden moet worden.

En men verbindt daarmede dan verder de gedachte, dat de menschen in dit werkelijke of gedachte vóórtbestaan allen hoofd voor hoofd gevallen zijn en tot straf daarvoor hier op aarde in grove, stoffelijke lichamen leven moeten, om zich voor een ander leven hiernamaals voor te bereiden, en ook daar weder loon naar werken te ontvangen. Daar is dus maar ééne wet, die heel het menschelijk leven vóór, op en na deze aarde beheerscht, en dat is de wet der vergelding; ieder ontving, ontvangt en zal ontvangen, datgene, wat hij door zijne werken verdiend heeft; elk zaait, wat hij gemaaid heeft.

Deze Indisch-wijsgeerige voorstelling is daarom merkwaardig, omdat zij stilzwijgend uitgaat van de erkentenis, dat er in dit aardsche leven voor een val van elken afzonderlijken mensch geene plaats te vinden is. Maar overigens geeft zij van de algemeene zondigheid evenmin eene verklaring, als de Pelagiaansche theorie. Immers zij verschuift de moeilijkheid slechts, uit het leven hier op aarde naar een vóórbestaan, waarvan niemand zich iets herinnert, waarvoor geen enkele grond bestaat, en dat louter een droombeeld is. Voorts is de leer, dat er alleen eene wet der vergelding bestaat en dat deze alles beheerscht, voor de armen en de kranken, voor de ellendigen en de nooddruftigen onder de menschen eene meedoogenlooze, harde leer, die donker afsteekt tegenover den glans der Goddelijke genade, waarmede de Schrift ons bekend maakt.

Maar — wat hier vooral in aanmerking komt — deze Indische wijsheid stemt met de leer van Pelagius ten volle daarin overeen, dat zij de oorzaak voor de algemeene zondigheid in den val van ieder mensch afzonderlijk zoekt. Beide voorstellingen rusten op de gedachte, dat de menschheid uit eene willekeurige hoop zielen bestaat, die eeuwig of eeuwen lang naast elkander hebben geleefd, die noch in oorsprong noch in wezen iets met elkander te maken hebben, en die ieder voor zichzelf te zorgen hebben. Ieder viel voor zichzelf, ieder ontvangt zijn eigen verdiende lot, en ieder tracht zoo goed mogelijk zichzelf te zaligen. Wat de menschen samenbrengt, is eigenlijk alleen de ellende, waarin zij allen te zamen verkeeren, en het mede-lijden heet daarom ook de voornaamste deugd. Maar bij nadere overweging ligt het nog meer voor de hand, dat degenen, die hier op aarde een gelukkig leven leiden, zich naar de wet der vergelding op hunne deugden verhoovaardigen en uit de hoogte op de ellendigen nederzien, die immers naar diezelfde wet ontvingen wat zij verdienden.

Men moet dit alles helder inzien, om de Schrift te waardeeren, als zij over de algemeene zondigheid van het menschelijk geslacht haar licht

verspreidt. Zij houdt zich met geene ijdele bespiegeling op, maar erkent en eerbiedigt de feiten, die voor ons aller bewustzijn en geweten vaststaan; zij phantaseert niet over een vóórbestaan der zielen, voordat zij in het aardsche lichaam haar intrek nemen, en zij weet niet van een val, die in het leven van iederen afzonderlijken mensch, hetzij dan vóór, hetzij in het aardsche bestaan, zou hebben plaats gehad. In plaats van de individualistische en atomistische opvatting stelt zij de organische beschouwing van het menschelijk geslacht.

De menschheid bestaat niet uit eene hoop zielen, die van alle kanten toevallig bij elkaar zijn gekomen en het nu, zoo goed en zoo kwaad als het gaat, door allerlei contracten met elkander moeten vinden. Maar zij is eene eenheid, een lichaam met vele leden, een boom met vele takken, een rijk met vele burgers. En zulk eene eenheid wordt zij niet eerst in de toekomst, door uitwendige samenvoeging; maar zij was het en zij is het nog, trots alle verdeeldheid en scheuring, want zij heeft één oorsprong en ééne natuur. Physisch is de menschheid ééne, omdat zij voortkomt uit éénen bloede; en juridisch en ethisch is zij ééne, omdat zij, op den grondslag der natuurlijke eenheid, onder dezelfde Goddelijke wet, de wet van het werkverbond, is gesteld.

Hieruit leidt de H. Schrift nu af, dat de menschheid ook één blijft in haar val. Zóó beschouwt zij het menschelijk geslacht, altijd door, van haar eerste tot haar laatste bladzijde. Als er onderscheid is onder de menschen, in rang, stand, ambt, eere, gaven, als Israel met voorbijgang van andere volken tot 's Heeren erfdeel is verkoren, dan is dat aan Gods genade te danken; deze alleen maakt onderscheid, 1 Cor. 4 : 17, maar in zichzelven zijn alle menschen voor God gelijk, want zij zijn allen zondaren, deelend in gemeenschappelijke schuld, door dezelfde onreinheid besmet, denzelfden dood onderworpen en behoefte hebbende aan dezelfde verlossing. God heeft ze allen onder de ongehoorzaamheid besloten, opdat Hij hun allen barmhartig zoude zijn, Rom. 11 : 32. Daar is voor niemand reden, om hoogmoedig te zijn; voor niemand grond ook, om aan wanhoop zich over te geven.

Dat dit de doorloopende beschouwing is van de H. Schrift over het menschelijk geslacht, behoeft geen nader betoog; het blijkt genoegzaam uit hetgeen boven over de algemeene zondigheid in het midden is gebracht. Maar deze organische eenheid van het menschelijk geslacht in rechtelijk en zedelijk opzicht vindt nu bij den apostel Paulus nog eene opzettelijke, diepzinnige behandeling.

Als hij in zijn brief aan de Romeinen eerst de verdoemelijkheid der gansche wereld voor Gods aangezicht in het licht gesteld heeft, 1 : 18 tot 3 : 20, en daarna heeft uiteengezet, hoe alle gerechtigheid en vergeving der zonden, alle verzoening en leven door Christus verworven en in Hem voor den geloovige aanwezig zijn, 3 : 21 tot 5 : 11, vat hij

aan het slot in hoofdstuk 5 : 12—21 (voordat hij in het zesde hoofdstuk de zedelijke vruchten van de gerechtigheid des geloofs beschrijven gaat) nog eens kortelijk het gansche heil te zamen, dat wij aan Christus te danken hebben, en stelt het zoo, in een wereld-historischen samenhang, tegenover al de schuld en ellende, welke ons uit Adam zijn toegekomen.

Door één mensch kwam de zonde in de wereld, en ging met den dood tot alle menschen door. Want die zonde, waaraan de eerste mensch zich schuldig maakte, droeg een gansch bijzonder karakter; zij heet eene overtreding, onderscheiden in aard van die zonden, waaraan de menschen zich in den tijd van Adam tot Mozes schuldig maakten, 5 : 12, een misdaad of vergrijp, 5 : 15 v., eene ongehoorzaamheid, 5 : 19, en vormt als zoodanig de scherpste tegenstelling met de volstrekte, tot in den dood betoonde gehoorzaamheid van Christus, 5 : 19.

Daarom bleef de zonde, waaraan Adam zich schuldig maakte, ook niet tot zijn persoon beperkt; ze werkte door in heel het menschelijk geslacht. Immers, door één mensch kwam de zonde niet maar in zijn persoon, doch in de wereld, 5 : 12, en als gevolg daarvan ook de dood, die tot alle menschen doorging en rechtvaardig kon doorgaan, naardien de menschen allen in dien éénen zondigden.

Dat dit de gedachte van Paulus is, wordt hieruit bewezen, dat hij den dood van die menschen, die leefden van Adam tot Mozes en die niet konden zondigen met eene overtreding, gelijk aan die van Adam (omdat er in dien tijd geene positieve wet bestond, dat is geene wet des verbonds, waaraan eene bepaalde voorwaarde en bedreiging verbonden was), juist uit de overtreding van Adam afleidt. Maar indien Rom. 5 : 12 v. te dezen opzichte nog eenige onzekerheid zou laten bestaan, deze wordt geheel weggenomen door hetgeen Paulus in 1 Cor. 15 : 22 zegt.

Hier toch lezen wij, dat alle menschen sterven, niet in zichzelven, niet in hunne ouders of voorouders, maar in Adam; dat wil zeggen, de menschen zijn niet eerst aan den dood onderworpen, doordat zij zelven persoonlijk of hunne ouders of voorouders zich schuldig gemaakt hebben; maar zij zijn allen al in Adam gestorven; in Adam is reeds beslist, dat zij allen sterven zouden; de oorzaak en het beginsel van hun dood is reeds bij Adam te vinden; in dien éénen zijn zij niet maar sterfelijk geworden, doch zijn zij allen eigenlijk reeds in voorwerpelijken zin gestorven; het vonnis des doods is toen reeds uitgesproken, ofschoon de voltrekking ervan eerst eenigen tijd later volgde. Nu kent Paulus geen anderen dood in de menschheid, dan die gevolg is van de zonde, Rom. 6 : 23. Als alle menschen in Adam gestorven zijn, dan hebben zij ook allen in hem gezondigd. Zonde en dood konden door de overtreding van Adam in de wereld komen en tot alle menschen doorgaan, omdat die overtreding een bijzonder karakter droeg, n.l. overtreding was van eene

bijzondere wet, en door Adam niet uitsluitend persoonlijk, maar als hoofd van het menschelijk geslacht bedreven werd.

Alleen, wanneer de gedachte van den apostel in Rom. 5 : 12—14 zoo wordt verstaan, komt alles tot zijn recht, wat in de volgende verzen over de gevolgen van Adams overtreding wordt gezegd; het is alles uitwerking van dezelfde grondgedachte. Door de misdaad van den éénen (mensch Adam) zijn de velen (n.l. al de nakomelingen) gestorven, vs. 15; de schuld (het oordeel, dat God als rechter uitspreekt) werd uit éénen, die zondigde, tot een veroordeelend vonnis, dat tot het gansche menschelijk geslacht zich uitstrekte, vs. 16; door de misdaad of het vergrijp van den éénen mensch heerschte de dood in de wereld over alle menschen, vs. 17; door ééne misdaad kwam het voor alle menschen tot een veroordeelend vonnis, vs. 18; en dan ten slotte alles in deze sententie samengevat: door de ongehoorzaamheid van den éénen mensch werden de velen (dat is, alle nakomelingen van Adam) tot zondaren gesteld, kwamen zij allen in eens als zondaren voor Gods aangezicht te staan, vs. 19.

Het zegel op deze uitlegging van Paulus' gedachtengang wordt gedrukt door de vergelijking, welke hij tusschen Adam en Christus trekt. De apostel handelt in het verband van Rom. 5 niet over den oorsprong der zonde in Adam, maar over de volheid des heils, dat door Christus verworven is. Om dit heil in al zijne heerlijkheid te doen uitkomen, vergelijkt hij het met en stelt hij het tegenover de zonde en den dood, welke uit Adam over het menschelijk geslacht zich hebben uitgebreid. Adam doet hier dienst als voorbeeld, als type, van dengene, die komen zoude, vs. 14.

In den éénen Adam en door zijne ééne overtreding werd het menschelijk geslacht veroordeeld, in den éénen mensch Jezus Christus is het door ééne rechterlijke uitspraak Gods vrijgesproken en gerechtvaardigd; door éénen mensch is de zonde als eene macht in de wereld gekomen en heeft zij over alle menschen geheerscht, en evenzoo heeft één mensch aan de Goddelijke genade de heerschappij in de menschheid verschaft; door één mensch kwam de dood in de wereld, als bewijs van de heerschappij der zonde, door één mensch, Christus Jezus onzen Heere, is ook de genade gaan heerschen in den weg van eene gerechtigheid, die tot het eeuwige leven leidt. De vergelijking tusschen Adam en Christus gaat in alle deelen op; alleen is er dit verschil: de zonde is machtig en sterk, maar de genade wint het verre van haar in rijkdom en overvloed.

In de leer der erfzonde heeft de Christelijke theologie deze gedachten der H. Schrift kortelijk samengevat. Men kan deze leer wel bestrijden en ontkennen, of er ook den spot mede drijven. Maar daarmede brengt men het getuigenis der Schrift niet tot zwijgen en doet men evenmin de *feiten* teniet, waarop deze leer is gebouwd. De gansche geschiedenis

der wereld is er immers een bewijs voor, dat de menschheid, in haar geheel en dies ook in al hare leden, *schuldig* voor Gods aangezicht staat; eene *zedelijk bedorven* natuur deelachtig, en ten allen tijde aan de *verderfenis* en den *dood* onderworpen is. De erfzonde sluit dus eerst de *erfschuld* in: in den eersten mensch zijn om en terwille van zijne ongehoorzaamheid de velen, die uit hem zijn voortgekomen, door het rechtvaardig oordeel Gods tot zondaren gesteld, Rom. 5 : 19.

De erfzonde is ten tweede *erfsmet:* alle menschen worden in zonde ontvangen en in ongerechtigheid geboren, Ps. 51 : 7, zijn boos van hunne jeugd aan, Gen. 6 : 5, 8 : 21, Ps. 25 : 7, omdat uit een onreine geen reine en uit vleesch slechts vleesch geboren kan worden, Job 14 : 4, Joh. 3 : 6; en deze onreinheid strekt zich niet alleen tot alle menschen uit, maar zij breidt zich ook in iederen mensch over heel zijn wezen uit; zij tast het hart aan, dat bedriegelijker is dan eenig ding, doodelijk krank, voor nimmer te doorgronden, Jes. 17 : 9, en als uitgang van het leven, Spr. 4 : 23, ook bron is van alle ongerechtigheid, Mark. 7 : 22; en dan van dit middelpunt uit verduistert zij het verstand, Rom. 1 : 21, Ef. 2 : 18, neigt den wil ten kwade en maakt hem tot het waarachtig goede machteloos, Joh. 8 : 34, Rom. 8 : 7, bevlekt het geweten, Tit. 1 : 15, en stelt het lichaam met al zijne leden, oogen en ooren, handen en voeten, mond en tong, tot wapenen der ongerechtigheid, Rom. 3 : 13—17, 6 : 13. En deze zonde maakt, dat ieder mensch niet eerst door zijne eigene, „dadelijke" zonden, maar reeds van zijne ontvangenis af aan de verderfenis en den dood onderworpen is, Rom. 5 : 14; alle menschen zijn reeds in Adam gestorven, 1 Cor. 15 : 22.

Hoe hard deze erfzonde nu ook schijnen moge, zij berust op eene wet, welke in heel het menschelijk leven heerscht, wier bestaan door niemand ontkend kan worden en tegen welke ook niemand eenige bedenking oppert, zoolang zij in zijn voordeel is.

Als ouders schatten vergaderd hebben voor de kinderen, maken de kinderen nooit bezwaar, om deze schatten bij den dood der ouders te aanvaarden, ook al hebben zij deze hoegenaamd niet verdiend, ja ofschoon zij ze somtijds door hun schandelijk gedrag ten eenenmale onwaardig zijn en ze in ongerechtigheid doorbrengen, levende overdadiglijk. En als er geene kinderen zijn, komen de verste bloedverwanten, achterneven en achternichten, opdagen, om, zonder eenig gewetensbezwaar, te deelen in de erfenis, die onbekende en verwaarloosde familieleden hun onverwacht hebben nagelaten. Dat geldt van de stoffelijke goederen. Maar er zijn ook geestelijke goederen, goederen van rang en stand, van eere en goeden naam, van wetenschap en kunst, welke de kinderen van hunne ouders erven, die zij op geenerlei wijze hebben verdiend, en toch zonder protest aanvaarden en ook dankbaar aanvaarden mogen. Zulk eene wet der erfelijkheid heerscht er nu alom, in de gezinnen, in de

familiën, in de geslachten, in de volken, in den staat en de maatschappij, in de wetenschap en de kunst, en in heel de menschheid. Het volgend geslacht leeft van de goederen, die de voorafgaande geslachten verzameld hebben; de nakomelingen gaan in alle kringen des levens tot den arbeid der vaderen in; en niemand is er, die, zoolang hij er voordeel van trekt, tegen deze genadige beschikking Gods in verzet komt.

Maar alles verandert, wanneer deze zelfde wet der erfelijkheid in iemands nadeel werken gaat. Als kinderen aangesproken worden, om hunne arme ouders te ondersteunen, snijden zij plotseling allen band der gemeenschap door en verwijzen hen naar diakonie of armenhuis. Als bloedverwanten zich beleedigd gevoelen, omdat een hunner een huwelijk gesloten heeft beneden zijn stand of aan eene oneerbare daad zich heeft schuldig gemaakt, trekken zij eensklaps de hand van hem af en doen hem deelen in hunne ongenade. Bij ieder mensch werkt in sterker of zwakker mate de neiging, om van de lusten der gemeenschap te genieten, maar hare lasten van zich te werpen. Die neiging is echter zelve een krachtig bewijs, dat er onder de menschen eene dergelijke gemeenschap van lusten en lasten bestaat. Daar is eene eenheid, eene gemeenschap, eene solidariteit, wier bestaan en werking door niemand kan worden ontkend.

Wij weten wel niet, hoe het met haar toegaat, op welke wijze en langs welken weg zij in de breedte of in de lengte op menschen die naast of die na elkander leven, haar invloed uitoefent. De wetten der erfelijkheid bijvoorbeeld, waarnaar lichamelijke en geestelijke eigenschappen van ouders op kinderen en kleinkinderen overgaan, zijn ons nog geheel onbekend. Wij doorgronden het geheim niet, dat een individueel mensch, uit de gemeenschap geboren en door haar opgevoed, straks weer tot zelfstandigheid en vrijheid opgroeit en in de gemeenschap, eene eigene, soms zeer machtige en invloedrijke positie inneemt. Wij kunnen de grens niet aanwijzen, waar de gemeenschap ophoudt en de persoonlijke zelfstandigheid en individueele verantwoordelijkheid begint. Maar dat alles maakt geen inbreuk op het feit, dat er zulk eene gemeenschap bestaat, en dat de menschen in kleiner of grooter kring solidair met elkander verbonden zijn. Daar zijn individuën, maar daar is ook een onzienlijke band, die gezin, familie, geslacht, volk enz. samenbindt en tot eene machtige eenheid maakt. Daar is eene individueele, maar daar is ook, zij het in overdrachtelijken zin, eene „volksziel"; daar zijn persoonlijke, maar er zijn ook sociale eigenschappen, die aan een bepaalden kring eigen zijn; daar zijn bijzondere, en er zijn algemeene, volkszonden; er is eene individueele en er is eene gemeenschappelijke schuld.

Deze solidariteit, die op duizendvoudige wijze tusschen de menschen bestaat, brengt nu telkens en langs zeer natuurlijken weg de vertegenwoordiging van velen door enkelen mede. Wij kunnen niet overal zelven

bij zijn en niet allen alles doen; de menschen zijn over de gansche aarde verspreid en leven op groote afstanden van elkaar; zij leven niet allen tegelijk, maar volgen elkander in de geslachten op; ook zijn zij lang niet allen even knap en even wijs, maar in gaven en krachten eindeloos verscheiden. Zoo worden ieder oogenblik enkelen geroepen, om te denken en te spreken, te besluiten en te handelen in den naam en in de plaats van velen. Daar is zelfs geene echte gemeenschap mogelijk, zonder ongelijkheid in gaven en roeping, zonder vertegenwoordiging en plaatsvervanging. Daar is geen lichaam mogelijk, wanneer er niet vele, onderscheidene leden zijn, en wanneer alle die leden niet bestuurd worden door een hoofd, dat voor allen denkt en in aller naam beslist. Op dergelijke wijze handelt de vader voor zijn gezin, de directeur voor zijne vennootschap, het bestuur voor zijne vereeniging, de generaal voor zijn leger, de volksvertegenwoordiging voor zijne kiezers, de koning voor zijn rijk; en de ondergeschikten deelen in de gevolgen, welke de handelingen hunner voorgangers na zich slepen.

Maar dat alles geldt nog slechts een kleinen, beperkten kring in de menschheid. Ook hier kan één mensch reeds voor velen ten zegen zijn en ten vloek, maar de werking daarvan is toch altijd nog binnen nauwe grenzen besloten. Zelfs een krachtmensch als Napoleon, hoe groot zijne heerschappij en zijn invloed ook was, neemt in de geschiedenis der wereld nog maar eene kleine en voorbijgaande plaats in. Doch de Schrift weet ons van twee menschen te verhalen, die eene geheel eenige plaats innemen, die beiden aan het hoofd van eene menschheid staan, wier macht en invloed zich uitstrekt, niet tot een volk en eene volkengroep, niet tot een land en een werelddeel, niet tot eene enkele of een aantal eeuwen, maar zich uitstrekt tot de gansche menschheid, tot de einden der aarde, en tot in de eeuwigheid toe. Die twee menschen zijn Adam en Christus; de een staande aan het begin, de ander in het midden der geschiedenis; de een het hoofd der oude, de ander het hoofd der nieuwe menschheid; de een oorsprong van zonde en dood in de wereld, de ander sprinkader en fontein van gerechtigheid en leven.

Door de geheel eenige plaats, welke beiden innemen, aan het hoofd van de menschheid, zijn zij alleen met elkander vergelijkbaar. Daar zijn analogieën (overeenkomsten) van hun plaats, beteekenis en invloed in al de vormen van solidariteit, welke onder de menschen in gezin, familie, volk enz. voorkomen. En al deze analogieën kunnen en mogen tot opheldering dienen van de werking, die van Adam en Christus op heel het menschelijk geslacht is uitgegaan; zij kunnen ons tot zekere hoogte ermede verzoenen, dat de wet der erfelijkheid, ook in het hoogste, godsdienstig-zedelijk, leven geldt, omdat deze wet hier niet op zichzelve staat maar allerwege heerscht en in het organisch bestaan der menschheid ligt opgesloten. Maar desniettemin, Adam en Christus nemen eene eigene,

geheel eenige plaats in; zij hebben eene beteekenis voor het menschelijk geslacht, gelijk niemand, geen wereldveroveraar of eerste-rangs-genie, die ooit verwerven kon. Met het lot, waarin Adam ons door zijne overtreding deelen deed, worden wij alleen ten volle in Christus verzoend. Het is immers dezelfde wet, die in den eersten mensch ons veroordeelt en in den tweeden mensch ons vrijspreekt. Indien wij niet zonder ons weten der verdoemenis in Adam deelachtig konden worden, ware het ook niet mogelijk, dat wij op dezelfde wijze wederom in Christus tot genade werden aangenomen. Als wij geen bezwaar maken, om zonder eenige verdienste onzerzijds het goede in ontvangst te nemen, dat door gave en erfenis ons geschonken wordt, hebben wij het recht verloren, om tegen diezelfde wet in verzet te komen, als zij het kwade over ons brengt. Het goede nemen wij van God aan, zouden wij dan het kwade niet aannemen? Job 2 : 10. Zoo dan, laten wij Adam niet beschuldigen, maar Christus danken, die ons zoo uitnemend heeft lief gehad. Laten wij niet terugzien naar het paradijs, maar vooruitzien naar het kruis; achter dat kruis hangt de onverwelkelijke kroon.

De erfzonde, waarin de mensch ontvangen en geboren wordt, is geene rustende, werkelooze eigenschap, maar een wortel, waaruit allerlei zonden voortspruiten, eene onzalige fontein, waaruit de zonde voortdurend als opwellend water opspringt, eene kracht, die den mensch altijd in de verkeerde richting van zijn hart voortdrijft, van God en van zijne gemeenschap af, zijn eigen verderf en ondergang tegemoet. Van de erfzonde zijn daarom die zonden onderscheiden, welke vroeger met den naam van *dadelijke* zonden werden aangeduid en al die overtredingen van de Goddelijke wet omvatten, die door den mensch zelf persoonlijk, met minder of meer bewustheid, met zwakker of sterker wil en opzet, bedreven worden. Al die persoonlijke zonden hebben een gemeenschappelijken oorsprong; zij komen voort uit het hart van den mensch, Mark. 7 : 22. En dat hart is bij alle menschen op alle plaatsen en in alle tijden hetzelfde, zoolang het n.l. niet door wedergeboorte veranderd en vernieuwd is. Daar is ééne menschelijke natuur aan alle nakomelingen van Adam gemeen, en die natuur is bij allen schuldig en onrein. Er bestaat dus geen enkele reden voor eenig mensch, om zich van alle anderen af te zonderen en te zeggen: gaat weg van mij, ik ben heiliger dan gij! De hoogmoed van den eigengerechtige, de trots van den edele, de zelfverheffing van den wijze is met het oog op de menschelijke natuur, die allen eigen is, van allen grond ontbloot. Daar bestaat onder de duizenden zonden geene enkele, waarvan eenig mensch zou kunnen zeggen, dat hij er vreemd aan is en er niets mede te maken heeft. De zaden van alle ongerechtigheden, ook de snoodste, liggen in het hart, dat ieder in zijn boezem omdraagt. De misdadigers zijn geen bijzonder

ras, maar komen voort uit die maatschappij, waarvan wij allen leden zijn; zij openbaren slechts, wat er omgaat, woelt en broeit in het verborgen wezen van iederen mensch.

Wijl opkomende uit een gemeenschappelijken wortel, staan alle zonden in het leven van elk mensch afzonderlijk en zoo ook in het leven van een gezin, familie, geslacht, volk, maatschappij en in de gansche menschheid, met elkander in organisch verband. De zonden zijn onnoemlijk vele in aantal, zoodat men ook naar eene indeeling en groepeering gestreefd heeft. Men spreekt dan van zeven hoofdzonden (hoogmoed, gierigheid, onmatigheid, onkuischheid, traagheid, nijd, toorn); of naar het instrument, waarmede zij bedreven worden, van zonden met gedachten, woorden en werken, van zonden des vleesches en des geestes; of naar de geboden, waartegen zij in verzet komen, van zonden tegen de eerste en de tweede tafel, tegen God, den naaste en onszelven; of naar den vorm, waarin zij zich voordoen, van zonden van nalatigheid of bedrijf; of naar den graad, waarin zij onderscheiden zijn, van verborgen en openbare, stille en roepende, menschelijke en duivelsche zonden enz.

Maar hoe ook verschillende, zij staan nooit, als loutere, willekeurige daden, ieder op zich zelve, ze hangen altijd in den wortel saam en werken voortdurend op elkander in. Gelijk in de krankheid de wet van het gezonde leven bewaard blijft maar nu tot verstoring werkzaam is, zoo komt het organische leven van mensch en menschheid ook in de zonde uit, maar zoo, dat het nu door die zonde in eene richting zich ontwikkelt, welke aan zijne oorspronkelijke bestemming lijnrecht tegenovergesteld is.

Wij allen drukken deze gedachte uit in het bekende spreekwoord: de zonde is een hellend vlak; men kan niet een eindweegs medegaan en dan op een willekeurig punt stilstaan en omkeeren. Dieper en schooner sprak een beroemd dichter van de vloek der booze daad, die daarin bestaat, dat zij voortdurend het booze baren moet. Maar de Schrift laat ons hier weer het volle licht over opgaan. Zij beschrijft bij Jakobus 1 : 14, 15, hoe de zondige daad bij den mensch op eene organische wijze ontstaat; als iemand verzocht wordt ten kwade, dan ligt de oorzaak daarvan niet in God, maar in zijne eigene begeerlijkheid; deze is de moeder der zonde. Maar deze begeerlijkheid brengt juist daarom, zonder meer, de zonde (de zondige daad, hetzij met gedachte, woord of werk) nog niet voort. Daartoe is noodig, dat zij eerst ontvangt, bevrucht en zwanger wordt. Dat geschiedt, als het verstand en de wil zich met haar in verbinding stelt. En wanneer dan alzoo de begeerlijkheid door den wil bevrucht is, dan brengt zij de zondige daad voort; en als deze zonde zichzelve uitleeft, zich ontwikkelt en voleindigt, dan baart zij op hare beurt weder den dood.

Zoo gaat het met elke bijzondere zonde, maar op dergelijke wijze

hangen ook de verschillende zonden onderling saam. Dezelfde apostel wijst hierop, als hij in 2 : 10 zegt, dat wie de geheele wet zal houden en in één (gebod) zal struikelen, aan alle geboden schuldig is geworden. Want dezelfde Wetgever, die het ééne gebod heeft voorgeschreven, heeft ze alle gegeven; de overtreder tast in het eene gebod den Wetgever van alle geboden aan en ondermijnt dus aller gezag en kracht; de wet is krachtens haar oorsprong en voorts ook krachtens haar wezen één; zij is een organisch lichaam, dat, in één lid geschonden, geheel misvormd wordt; eene keten, die, wanneer er één schakel uit losgemaakt wordt, geheel uiteenvalt. De mensch, die één gebod overtreedt, zet in beginsel alle geboden op zij, en komt dus van kwaad tot erger; hij wordt, gelijk Jezus zegt, een dienstknecht, een slaaf der zonde, Joh. 8 : 34, of, gelijk Paulus het uitdrukt, verkocht onder de heerschappij der zonde, zoodat hij van de zonde even afhankelijk is, als een slaaf van den meester, die hem kocht, Rom. 7 : 14.

Dezelfde organische beschouwing is ook van toepassing op de zonden, die in bepaalde kringen van het menschelijk leven zich vertoonen. Er zijn persoonlijke, individueele, maar er zijn ook gemeenschappelijke, sociale zonden, zonden van bepaalde gezinnen, familiën, volken enz. Elke stand en klasse in de maatschappij, elk beroep en bedrijf, elk ambt en iedere betrekking brengt zijn eigen zedelijke gevaren en zijne eigene zonden mede. De zonden der stedelingen zijn van die der dorpsbewoners, de zonden der landbouwers van die der kooplieden, de zonden der geleerden van die der onontwikkelden, de zonden der rijken van die der armen, de zonden der kinderen van die der volwassenen onderscheiden. Maar dit bewijst juist, dat al die zonden in elken kring onderling samenhangen. En de statistiek bevestigt dit, als zij aantoont, dat bepaalde misdaden in bepaalde leeftijden, jaarseizoenen, geslachten, standen en kringen met zekere rythmische regelmatigheid voorkomen. Nu nemen wij van dit organisch verband der zonden met onzen beperkten kring slechts een zeer klein gedeelte en aan de oppervlakte waar. Maar als wij konden doordringen tot het wezen der verschijnselen, en in de harten der menschen den wortel der zonden konden opsporen, dan zouden wij zonder twijfel tot de ontdekking komen, dat er ook in de zonde eenheid, gedachte, plan, gang, in één woord, dat er ook in de zonde systeem is.

De Schrift heft een tip van den sluier op, als zij de zonde in de menschheid, zoowel wat haar oorsprong, als wat haar ontwikkeling en hare voleinding betreft, met het rijk van satan in verband brengt. Sedert satan den mensch verleid en ten val gebracht heeft, Joh. 8 : 44, is hij in zedelijken zin de overste der wereld en de god dezer eeuw geworden, Joh. 16 : 11, 2 Cor. 4 : 4. Schoon door Christus veroordeeld en buiten geworpen, Joh. 12 : 31, 16 : 11, en dus voornamelijk in de Heidenwereld werkende, Hand. 26 : 18, Ef. 2 : 2, valt hij toch voortdurend de ge-

meente van buiten aan, die met haar gansche wapenrusting tegen hem den strijd moet aanbinden, Ef. 6 : 12, en organiseert hij tegen het einde der dagen zijne gansche macht nog eenmaal tot een laatsten, beslissenden aanval op Christus en zijn rijk, Openb. 12 v. Niet als wij op eene enkele zonde, of op de zonden bij een enkel mensch of bij een enkel volk de aandacht vestigen, maar als wij het gansche rijk der zonde in de menschheid overzien, bij het licht dat de Schrift daarover verspreidt, dan verstaan wij eerst, wat de eigenlijke aard en bedoeling der zonde is. Zij is in haar beginsel en wezen niets minder dan vijandschap tegen God en dingt in de wereld naar de opperheerschappij. Elke zonde, ook de kleinste, doet als overtreding van de Goddelijke wet, in het verband van het geheel, tot dit einddoel dienst. De geschiedenis der wereld is geen blindwerkend evolutieproces, maar een ontzaglijk drama, eene eeuwenlange, geestelijke worsteling tusschen den Geest van boven en den geest van beneden, tusschen Christus en antichrist, tusschen God en satan.

Doch, al moet deze principiëele beschouwing van de zonde vooropgaan, ze mag ons niet tot de eenzijdigheid verleiden, om alle onderscheid, dat tusschen de verschillende zonden bestaat, uit het oog te verliezen. Wel zijn de zonden, evenals de deugden, één en ondeelbaar, zoodat, wie er ééne heeft, ze in beginsel alle heeft, Jak. 2 : 10, maar daarom zijn toch niet alle zonden in maat en graad gelijk. Er is onderscheid tusschen zonden door afdwaling en zonden met opgehevene hand, Num. 15 : 27, 30, tusschen zonden, die in onwetendheid, en zonden, die met vol bewustzijn en opzet worden gedaan, Matth. 11 : 21, Luk. 12 : 47, 23 : 34, Hand. 3 : 17, 17 : 30, tusschen zonden tegen de eerste en tegen de tweede tafel, Matth. 22 : 37, 38, tusschen zinnelijke en geestelijke, menschelijke en duivelsche zonden enz. Wijl de geboden der ééne wet verschillend zijn, en de overtredingen daarvan in zeer verschillende omstandigheden en met meerder of minder toestemming van bewustzijn en wil begaan kunnen worden, daarom zijn niet alle zonden even zwaar en niet alle dezelfde straf waardig. De zonden, die tegen de zedewet begaan worden, zijn ernstiger dan die tegen de ceremoniëele geboden, want gehoorzaamheid is beter dan offerande, 1 Sam. 15 : 22; wie uit armoede steelt, staat veel minder schuldig, dan wie het doet uit hebzucht, Spr. 6 : 30; er zijn graden in den toorn, Matth. 5 : 22; en, al is het begeeren van eene gehuwde vrouw reeds overspel in het hart, wie die begeerte niet bestrijdt maar opvolgt, pleegt ook nog overspel met de daad, Matth. 5 : 28.

Indien wij dit onderscheid tusschen de zonden miskenden, zouden wij met de Schrift en ook met de werkelijkheid in ernstigen strijd komen. Want de menschen worden in zedelijken zin wel gelijk geboren; ze dragen bij hun oorsprong dezelfde schuld en zijn verontreinigd door dezelfde

smet. Maar bij het opwassen gaan zij toch ver uiteen. Geloovigen vallen soms in zware zonden, hebben voortdurend tegen den ouden mensch te strijden, en brengen het hier op aarde niet verder dan tot een klein beginsel der volmaakte gehoorzaamheid. En onder degenen, die den naam van Christus niet gekend of niet in Hem geloofd hebben, zijn er velen, die zich overgeven aan alle uitspatting van goddeloosheid en de zonde indrinken als water; maar daar zijn er ook velen onder hen, die zich onderscheiden door een burgerlijk eerbaar en hoog zedelijk leven en zelfs aan Christenen ten voorbeeld van deugd kunnen strekken. De zaden van alle boosheid liggen wel in ieder menschelijk hart; en hoe meer wij toenemen in zelfkennis, des te meer zien wij de waarheid der belijdenis in, dat wij van nature geneigd zijn, God en onzen naaste te haten, onbekwaam zijn tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad. Maar die booze neiging gaat niet bij alle menschen in dezelfde mate tot booze daden over; op den breeden weg wandelen allen niet even hard en vorderen allen niet even snel.

De oorzaak van dit onderscheid ligt niet in den mensch, maar in de wederhoudende genade Gods. Het hart is bij alle menschen gelijk; er komen altijd, overal, en bij allen dezelfde booze bedenkingen en begeerten uit op; het gedichtsel van dat hart is ten allen dage alleenlijk boos van der jeugd aan. Als God de menschen losliet en hen overgaf in de begeerlijkheden hunner harten, dan werd het eene hel op aarde en zou er geen menschelijke maatschappij en geene menschelijke geschiedenis mogelijk zijn. Maar evenals het vuur in de aarde door den harden aardkorst in bedwang wordt gehouden en slechts van tijd tot tijd en op sommige plaatsen in de vulkanen tot geweldige uitbarsting komt, zoo worden de booze gedachten en lusten van het menschelijk hart van alle kanten door de samenleving onderdrukt en tegengehouden. God heeft den mensch niet losgelaten maar legt het wilde dier, dat in hem woont, aan banden, opdat Hij zijn raad met het menschelijk geslacht zou kunnen handhaven en ten uitvoer brengen. Hij houdt in den mensch nog staande de natuurlijke liefde en den trek naar gezelligheid, de beseffen van godsdienst en zedelijkheid, het geweten en het rechtsgevoel, de rede en den wil; en Hij plaatst hem in het midden van een gezin, eene maatschappij, een staat, die met hunne publieke opinie, fatsoensbegrippen, arbeidsdwang, tucht, straf enz. hem intoomen en tot een burgerlijk eerbaar leven verplichten en opvoeden.

Door al deze menigvuldige en machtige invloeden wordt de zondige mensch in staat gesteld, om nog veel goeds tot stand te brengen. Als de Heidelberger Catechismus zegt, dat de mensch ganschelijk onbekwaam is tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad, dan moet onder dit goed, gelijk de Artikelen tegen de Remonstranten duidelijk zeggen, het zaligmakend goed worden verstaan.

Tot dit zaligmakend goede is de mensch van nature ganschelijk onbekwaam; hij kan geen goed doen, dat inwendig, geestelijk goed is, dat volkomen rein is in de oogen Gods, die het hart doorziet, dat ten volle in overeenstemming is zoowel met den geestelijken als met den letterlijken zin der wet, en dat dus naar de belofte dier wet het eeuwig leven en de hemelsche zaligheid zou kunnen verdienen. Maar daarmede is volstrekt niet gezegd, dat de mensch niet door de algemeene genade Gods in staat zou zijn, om velerlei goeds tot stand te brengen. Hij kan in zijn persoonlijk leven door rede en wil zijne booze bedenkingen en lusten ten onder houden en zich schikken tot deugd: hij kan in het huiselijk leven zijne vrouw, zijne kinderen, zijne ouders, zijne broeders en zusters liefhebben en voor hen het goede zoeken; hij kan in de maatschappij eerlijk en trouw zijne roeping vervullen en mede arbeiden aan de vermeerdering van welvaart en beschaving, wetenschap en kunst. In één woord, door al de machten, waarmede God den natuurlijken, zondigen mensch omgeeft, bekwaamt Hij hem nog, om hier op aarde een menschelijk leven te leiden.

Maar al deze machten zijn niet in staat, om den mensch innerlijk te vernieuwen, en blijken menigmaal zelfs ongenoegzaam, om de ongerechtigheid ten onder te houden. Wij behoeven hier nog niet eens te denken aan de misdadigerswereld, die in elke maatschappij voorkomt en haar eigen leven leidt. Maar bij veroveringstochten, colonisaties, godsdienst- en rassenoorlogen, volksoproeren, staatsomwentelingen, schandaalprocessen enz. komt het soms tot openbaring, welke schrikkelijke ongerechtigheid er in het hart des menschen woont. De verfijning der cultuur roeit haar niet uit, maar werkt de schaamteloosheid, waarmede zij gepleegd wordt, in de hand. De schijnbaar edelste daden blijken bij dieper onderzoek niet zelden door allerlei zondige overwegingen van zelfzucht en heerschzucht ingegeven te zijn. Wie iets verstaat van de boosheid en de arglistigheid van het menschelijk hart, verbaast er zich niet over, dat er zooveel slechtheid in de wereld is, maar hij verwondert zich, dat er nog zooveel goeds in haar wordt aangetroffen; en hij aanbidt de wijsheid Gods, die met zulk een menschelijk geslacht nog zooveel uit te richten weet. Het zijn de goedertierenheden des Heeren, dat wij niet vernield zijn, dat zijne barmhartigheden geen einde hebben, Klaagl. 3 : 22. Daar is eene voortdurende worsteling tusschen de zonde des menschen, die zoekt uit te breken, en de genade Gods, die haar inbindt en het menschelijk denken en handelen aan de uitvoering van zijn raad dienstbaar maakt.

Deze genade Gods kan den mensch tot verootmoediging leiden, al is het maar in den zin van Achab, I Kon. 21 : 29, of van de inwoners van Ninevé, Jona 3 : 5 v., maar hij kan zich tegen die genade ook bij den voortduur verzetten; en dan treedt dat ontzettend verschijnsel in, dat in de

H. Schrift met den naam van verharding of verstokking wordt aangeduid, en waarvan Pharao het typisch voorbeeld is. Wel komt deze ook bij anderen in de Schrift voor, maar de aard en voortgang der verharding treden toch bij Pharao het duidelijkst aan het licht. Hij was een machtig vorst, staande aan het hoofd van een groot rijk, trotsch van hart en zich niet willende bukken voor de teekenen van Gods mogendheid. Die teekenen volgden elkander in eene geregelde orde op, zij namen toe in wonderdadige kracht en vernielende werking; maar in dezelfde mate werd Pharao er boos tegen in; zijne opwellingen, om toe te geven en te buigen, verloren steeds meer aan oprechtheid; ten slotte wandelde hij ziender oogen zijn eigen verderf te gemoet.

Het is een ontzettend zieledrama, dat in Pharao's persoon voor onze oogen opgevoerd wordt en zoowel van Gods als van 's menschen zijde kan worden bezien. Nu eens heet het, dat de Heere Pharao's hart verhardt, Ex. 4 : 21, 7 : 3, 9 : 12, 10 : 20, 27, dan weder, dat hij zijn eigen hart verhardt, Ex. 7 : 13, 22, 8 : 15, 19, 32, 9 : 34, of ook wel, dat zijn hart verhard wordt, Ex. 7 : 14, 9 : 7, 9 : 35. Daar is in de verharding eene Goddelijke en menschelijke werking; eene werking van Goddelijke genade, die steeds meer tot een oordeel wordt, en eene werking van menschelijk verzet, dat steeds meer het karakter van bewuste en besliste vijandschap tegen God aanneemt. En op diezelfde wijze beschrijft de Schrift de verharding op andere plaatsen: de Heere verhardt, Deut. 2 : 30, Joz. 11 : 20, Jes. 63 : 17, en de mensch verhardt zichzelven, 1 Sam. 6 : 6, 2 Chron. 36 : 13, Ps. 95 : 8, Matth. 13 : 15, Hand. 19 : 9, Rom. 11 : 7, 25; daar is eene wisselwerking, een twist, eene worsteling tusschen beiden, welke van de openbaring der Goddelijke genade onafscheidelijk is. Aan de algemeene genade is zulk eene werking verbonden, maar inzonderheid heeft de bijzondere genade deze eigenschap, dat zij een oordeel, eene schifting en scheiding onder de menschen te weeg brengt, Joh. 1 : 5, 3 : 19, 9 : 39. Christus is gezet tot een val en tot eene opstanding, Luk. 2 : 34; Hij is een rotssteen des heils of een steen des aanstoots en der ergernis, Matth. 21 : 44, Rom. 9 : 32; het Evangelie is ten doode of ten leven, 2 Cor. 2 : 16; het verbergt zich voor de wijzen en verstandigen, en onthult zich aan de kinderkens, Matth. 11 : 25. En in dit alles wordt het welbehagen Gods en tevens de wet van het godsdienstig-zedelijk leven openbaar.

De zonde der verharding loopt in hare uiterste gevolgtrekking uit op de lastering tegen den H. Geest. Jezus spreekt daar eenmaal van naar aanleiding van een ernstigen twist met de Farizeën. Toen Hij n.l. eens een mensch genezen had, die blind en stom en van den duivel bezeten was, waren de scharen daarover zoo verwonderd, dat zij uitriepen: is deze niet de Zone Davids, de Messias, die door God aan de vaderen werd beloofd?

Maar deze huldiging van Christus wekte bij de Farizeën niets dan haat en vijandschap op, en zij verklaarden daartegenover, dat Jezus den duivel door niemand anders dan door Beëlzebul, den overste der duivelen, uitwierp. Zij gingen dus vlak aan den tegenovergestelden kant staan; in plaats van Jezus te erkennen als den Zone Gods, den Messias, die door den Geest Gods de duivelen uitwierp en Gods koninkrijk op aarde stichtte, zeggen zij, dat Jezus een handlanger van satan en zijn werk een duivelsch werk is. Jezus bewaart tegenover deze schrikkelijke lastering zijne volle hoogheid; Hij weerlegt ze zelfs en toont hare ongerijmdheid aan, maar Hij voegt er toch ten slotte deze ernstige waarschuwing aan toe: alle zonde en lastering zal den menschen vergeven worden, maar de lastering tegen den Geest zal den menschen niet vergeven worden, noch in deze eeuw noch in de toekomende, Matth. 12 : 31, 32.

De woorden zelve en het verband, waarin zij voorkomen, doen duidelijk zien, dat de lastering tegen den H. Geest niet aan het begin en in het midden, maar aan het einde van den weg der zonde bedreven wordt. Ze bestaat niet in twijfel of ongeloof aangaande de waarheid, welke God geopenbaard heeft, noch ook in een wederstaan en bedroeven van den H. Geest, want deze zonden kunnen zelfs door de geloovigen bedreven worden en worden ook menigmaal door hen begaan. Maar de *lastering* tegen den H. Geest kan dan eerst plaats hebben, als er zulk eene rijke openbaring Gods en zulk eene krachtige verlichting des H. Geestes in het bewustzijn is voorafgegaan, dat de mensch ten volle in zijn hart en geweten van de waarheid der Goddelijke openbaring overtuigd is, Hebr. 6 : 4—8, 10 : 25—29, 12 : 15—17.

En zij bestaat dan daarin, dat zulk een mensch, niettegenstaande alle voorwerpelijke openbaring en onderwerpelijke verlichting, in weerwil dat hij de waarheid als waarheid erkend en gesmaakt heeft, toch met volle bewustheid en opzettelijken wil haar met hart en mond voor leugen uitmaakt en Christus scheldt als een werktuig van satan. In haar gaat de menschelijke zonde in de daemonische over; zij bestaat niet in twijfel en ongeloof, maar sluit deze evenals alle berouw en gebed ten eenenmale uit, 1 Joh. 5 : 16; ze is over alle twijfel en ongeloof, over alle berouw en gebed verre heen; niettegenstaande de H. Geest als Geest des Vaders en des Zoons geloofd en erkend wordt, wordt Hij in duivelsche boosheid gelasterd. De zonde wordt in hare voleindiging zoo goddeloos brutaal, dat zij alle schaamte uitschudt, alle bedekselen van zich werpt, alle schijngronden versmaadt en uit zuiver lust in de boosheid zich tegenover Gods waarheid en genade stelt. Het is dus eene hoogst ernstige waarschuwing, welke Jezus in dit onderwijs over de lastering tegen den H. Geest ons voorhoudt; maar men vergete den troost niet, die erin opgesloten ligt. Want als deze de ééne onvergefelijke zonde is, dan zijn alle andere zonden, ook de grootste en snoodste, vergefelijk; vergefelijk

niet door menschelijke boetedoeningen, maar door den rijkdom der Goddelijke genade.

Als zonde alleen door genade vergeven en uitgewischt kan worden, dan ligt daarin opgesloten, dat zij in zichzelve straf verdient. De Schrift gaat daarvan uit, als zij, voordat de zonde in de wereld is gekomen, haar reeds met de straf des doods bedreigt, Gen. 2 : 7, en telkens over de zonden het oordeel Gods aankondigt, hetzij dit zich reeds in dit leven, Ex. 20 : 5, of in den grooten dag des gerichts, Rom. 2 : 5—10, voltrekt. Want God is de rechtvaardige en de Heilige, die alle goddeloosheid haat, Job 34 : 10, Ps. 5 : 5, 45 : 8, den schuldige geenszins onschuldig houdt, Ex. 34 : 7, Num. 14 : 18, maar alle ongerechtigheid bezoekt met zijn toorn, Rom. 1 : 18, vloek, Deut. 27 : 26, Gal. 3 : 10, en wraak, Nah. 1 : 2, 1 Thess. 4 : 6, en een iegelijk vergelden zal naar zijne werken, Ps. 62 : 13, Job 34 : 11, Spr. 24 : 12, Jer. 32 : 19, Ezech. 33 : 20, Matth. 16 : 27, Rom. 2 : 6, 2 Cor. 5 : 10, 1 Petr. 1 : 17, Openb. 22 : 12. Het geweten geeft hier in ieder mensch getuigenis aan, als het hem vanwege zijn booze gedachten, woorden en werken veroordeelt, en hem menigmaal met schuldbewustzijn, berouw, wroeging en vrees voor het oordeel achtervolgt. En de rechtspraak is bij alle volken op deze onderstelling van de strafwaardigheid der zonde gebouwd.

Maar het menschelijk hart komt ten allen tijde tegen dit strenge oordeel in verzet, omdat het zichzelf er door veroordeeld voelt. En wetenschap en wijsbegeerte zijn menigmaal in dienst van dit hart getreden, en hebben onder schoonschijnende redenen het goede van alle loon, en het kwade van alle straf trachten los te maken. Evenals de kunst om zichzelve beoefend moet worden, zoo behoort naar deze voorstelling het goede alleen om zichzelve, en niet uit hoop op loon, te worden betracht, en het kwade dient om zichzelf, en niet uit vrees voor straf, te worden nagelaten. Daar is ook geen loon voor de deugd, en geen straf voor de zonde; de eenige straf, die op de zonde staat, is het gevolg, dat zij krachtens haar aard, met de noodwendigheid van eene natuurwet, medebrengt. Evenals de deugdzame vrede heeft in zijn gemoed, zoo wordt de zondaar door schuldbewustzijn, angst en vreeze gekweld en ook wel met die lichaamskwalen bezocht, die uit vele zonden, zooals dronkenschap en wellust, voortvloeien.

In den nieuweren tijd heeft deze wijsbegeerte van het zondige en dwalende hart steun gezocht bij de evolutieleer, volgens welke de mensch van het dier afstamt, in de kern van zijn wezen altijd een dier blijft en met noodwendigheid is en doet al datgene, wat hij is en wat hij doet. De mensch is geen vrij, redelijk-zedelijk wezen, hij is niet verantwoordelijk voor zijne daden, zijne handelingen kunnen hem niet als schuld worden aangerekend; hij is eenvoudig wat hij moet zijn. Zooals er bloe-

men zijn, die een aangename en die een onaangename geur verspreiden; zooals er zachtaardige en verscheurende dieren zijn, zoo zijn er ook menschen, die nuttig en die schadelijk zijn voor de maatschappij. De maatschappij heeft uit zelfbehoud wel het recht, om die schadelijke individuën te verwijderen en op te sluiten, maar straf is dit niet. De eene mensch heeft geen recht, om over den ander de vierschaar te spannen en hem te veroordeelen. Misdadigers zijn ook geen boosdoeners, maar veeleer krankzinnigen, die aan een erfelijk gebrek lijden of door de maatschappij zelve gekweekt en voortgebracht zijn, en die daarom eigenlijk niet in een kerker, maar in een hospitaal of verbeteringsgesticht thuis behooren, en op eene menschlievende, geneeskundige of opvoedkundige behandeling aanspraak mogen maken.

Billijkheidshalve moet men erkennen, dat deze nieuwe strafrechtelijke theorie ten deele eene reactie is tegen een ander uiterste, waartoe men vroeger oversloeg. Terwijl men thans in de misdadigers een soort van krankzinnigen ziet, behandelde men eertijds de krankzinnigen en allerlei andere ongelukkigen dikwerf als misdadigers, en scherpte men zijn verstand, om menschen, die men voor strafwaardig hield, door allerlei folterwerktuigen de schrikkelijkste pijnen aan te doen. Maar al mag dit tot vergoelijking strekken, de nieuwe theorie wordt er toch zelve niet goed door; zij is even eenzijdig als de voorafgaande, omdat zij den ernst der zonde miskent, den mensch van zijne zedelijke vrijheid berooft en tot eene machine verlaagt, de zedelijke natuur van den mensch met zijn geweten en schuldbewustzijn in het aangezicht slaat, en in beginsel allen grond van gezag, overheid en rechtspraak ondermijnt.

Welke pogingen de wetenschap ook in het werk stelle, om de natuurnoodwendigheid van de zonde te bewijzen; ieder mensch, bij wien het geweten nog niet toegeschroeid is, voelt zich tot het doen van het goede verplicht en voor zijne booze daden verantwoordelijk. Zeker is de hoop op loon niet het eenige en niet het voornaamste motief tot het doen van het goede, evenmin als de vrees voor straf de eenige beweegreden mag zijn, om het kwade te laten. Maar wie om deze ondergeschikte beweegredenen het goede doet en het kwade nalaat, zij het ook in uitwendigen zin, is er altijd nog beter aan toe, dan wie, deze motieven verachtend, nu maar gaat leven naar den lust van zijn hart. En dan: niet eerst tengevolge van eene uitwendige berekening, maar van den beginne af zijn in het zedelijk bewustzijn deugd en geluk, en zoo ook zonde en straf onlosmakelijk met elkander verbonden. De waarachtige liefde tot het goede, dat is, de volle gemeenschap met God, sluit in, dat de mensch geheel en al, in- en uitwendig, in die gemeenschap wordt opgenomen; en de zonde brengt in hare voleinding mede, dat zij den mensch, beide naar lichaam en ziel, verderft.

De straf, door God op de zonde bepaald, is de dood, Gen. 2 : 7, maar deze tijdelijke, lichamelijke dood staat volstrekt niet op zichzelf, hij wordt door vele andere straffen voorafgegaan en gevolgd.

Zoodra de mensch gezondigd had, werden zijne oogen geopend; hij schaamde zich over zijne naaktheid en verbergde zich uit vreeze voor het aangezicht Gods, Gen. 3 : 7, 8. Schaamte en vreeze zijn bij den mensch van de zonde onafscheidelijk, omdat hij zich door de zonde terstond schuldig en onrein gevoelt.

Schuld, dat is verbintenis tot straf, en onreinheid, dat is zedelijke verdorvenheid, zijn de gevolgen, die onmiddellijk na den val intreden. Maar aan deze natuurlijke straffen worden door God nog allerlei stellige straffen toegevoegd. De vrouw wordt als vrouw en ook als moeder gestraft; ze zal met smart kinderen baren, en toch zal steeds naar den man hare begeerte zijn, Gen. 3 : 16. En de man wordt gestraft in de roeping, die hem bepaald is toebetrouwd, in de bebouwing van het aardrijk, in den arbeid zijner handen, Gen. 3 : 17—19. Wel is waar treedt de dood niet plotseling na de overtreding in; hij wordt zelfs nog honderden jaren uitgesteld, omdat God zijn voornemen met het menschelijk geslacht niet opgeeft. Maar het leven, dat nu aan den mensch geschonken wordt, wordt een leven van lijden, vol moeite en verdriet, eene voorbereiding tot het sterven, een gestadige dood. De mensch is door de zonde niet slechts sterfelijk, maar stervende geworden; hij sterft altijd door, van de wieg tot het graf. Zijn leven is niets anders dan eene korte en ijdele worsteling met den dood.

Dat komt uit in de menigvuldige klachten, welke in de Schrift over de broosheid, de vergankelijkheid, de ijdelheid van het menschelijk leven worden geslaakt. De mensch was stof, ook vóór den val; hij was naar het lichaam uit het stof der aarde gevormd, en dus aardsch uit de aarde, eene levende ziel, 1 Cor. 15 : 45, 47. Maar dat leven van den eersten mensch was bestemd, om in den weg van de onderhouding der Goddelijke wet door den geest beheerscht, vergeestelijkt en verheerlijkt te worden. Thans echter treedt, tengevolge der overtreding, de wet in werking: uit stof zijt gij, en tot stof zult gij wederkeeren, Gen. 3 : 19.

In plaats van geest, is hij vleesch geworden door de zonde. En nu is zijn leven een schaduw, een droom, eene nachtwake, een handbreed, eene schrede, een golf in den oceaan, die opkomt en breekt, eene lichtstraal, die schijnt en verdwijnt, eene bloem, die bloeit en verwelkt. Het is eigenlijk den vollen, heerlijken naam van leven niet waard, het is een voortdurend sterven in de zonde, Joh. 8 : 21, 24, een dood in zonden en misdaden, Ef. 2 : 1.

Dat is het leven van binnen beschouwd, zooals het innerlijk door de zonde bedorven, verwoest, ontbonden en opgelost wordt. En van buiten wordt het voortdurend van alle kanten bedreigd. Terstond na de over-

treding werd de mensch uit het paradijs verdreven; hij mag er niet eigenmachtig in terugkeeren, omdat hij het recht op het leven verbeurd heeft en zulk een oord van vrede en rust voor den gevallen mensch niet meer past. Hij moet de wijde wereld in, om in het zweet des aanschijns zijn brood te verdienen en zijne roeping te volbrengen. De ongevallen mensch behoort thuis in een paradijs, de zaligen wonen in den hemel, maar de zondige en toch nog voor verlossing vatbare mensch krijgt tot verblijfplaats eene aarde, die deelt in zijn val, die om zijnentwil wordt vervloekt, en die met hem der ijdelheid onderworpen is, Rom. 8 : 20.

Zoo stemmen het in- en het uitwendige weder met elkander overeen; daar is harmonie tusschen den mensch en zijne omgeving; de aarde, waarop wij wonen, is geen hemel, maar zij is ook nog geene hel; zij staat tusschen beiden in en heeft aan beide deel. Wij kunnen in bijzonderheden het verband niet aanwijzen, dat tusschen de zonden der menschen en de rampen des levens bestaat. Jezus waarschuwt daar zelfs tegen, en zegt, dat de Galileërs, wier bloed door Pilatus met hunne offeranden vermengd werd, geene zondaren boven anderen waren, Luk. 13 : 1—3, en dat de blindgeboren zoon niet gestraft werd om zijne eigene zonden of de zonden zijner ouders, maar alzoo bezocht werd, opdat de werken Gods in hem geopenbaard zouden worden, Joh. 9 : 3. Uit de rampen of onheilen, die iemand treffen, mogen wij dus niet met de vrienden van Job tot eene bijzondere, persoonlijke schuld besluiten.

Maar zonder twijfel bestaat er toch naar heel de leer der Schrift een innig verband tusschen het gevallen menschelijk geslacht aan de eene en de gevallen aarde aan de andere zijde. Zij zijn in overeenstemming met elkander geschapen, werden beide te zamen aan de ijdelheid onderworpen, zijn beide in beginsel door Christus verlost en worden eens met elkander opgericht en verheerlijkt. De tegenwoordige wereld is noch de best noch de slechtst mogelijke, maar zij is voor den gevallen mensch eene goede wereld; omdat zij uit zichzelve slechts doornen en distelen voortbrengt, dwingt zij den mensch tot den arbeid, bewaart zij hem voor ondergang, en houdt zij op den bodem van zijn hart de onvergankelijke hope nog levendig op een duurzaam goed en op een eeuwig geluk. Die hoop doet hem leven, al is het dan ook slechts een leven, kort van dagen en zat van onrust.

Want alle leven, dat den mensch nog van nature eigen is, gaat onder in den dood. Als het sterk is, houdt het den strijd een zeventig of tachtig jaren uit, maar meestal wordt het veel vroeger afgesneden, in de kracht der jaren, in den bloei der jeugd, korten tijd na of zelfs vóór de geboorte. De Schrift zegt, dat die dood een oordeel Gods, een bezoldiging en straf der zonde is, Gen. 2 : 17, Rom. 5 : 12, 6 : 23, 1 Cor. 15 : 21, Jak. 1 : 15, en vindt, alzoo sprekende, weerklank in het gemoed der gansche menschheid en van iederen bijzonderen mensch. Zelfs de

zoogenaamde natuurvolken gaan uit van de gedachte, dat de mensch naar zijn wezen onsterfelijk is, en dat niet de onsterfelijkheid bewezen, maar de dood verklaard moet worden. Desniettemin hebben velen in vroeger en later tijd gemeend, dat de dood, n.l. niet door geweld van buiten af, maar als innerlijk ontbindingsproces van het leven, volkomen natuurlijk en noodwendig is; de dood is op zichzelf dan ook niet verschrikkelijk, maar schijnt den mensch alleen zoo toe, omdat het levensinstinct er tegen strijdt. Wanneer de wetenschap met hare overwinningen voortschrijdt, zal zij den ontijdigen dood meer en meer beperken en het natuurlijk sterven aan verval van krachten ten regel verheffen; en dan zullen de menschen even rustig en vredig sterven als de plant, die wegkwijnt, en het dier, dat uitleeft.

Maar al zijn er enkelen, die zoo spreken, daar zijn anderen, die een gansch anderen toon laten hooren. De mannen der wetenschap zijn het ook over de oorzaken en het wezen van den dood volstrekt niet eens. Tegenover de meening van hen, die in den dood een natuurlijk en noodzakelijk uiteinde van het leven zien, staat het gevoelen van velen, die den dood voor een nog grooter raadsel dan het leven houden en die ronduit verklaren, dat er geen enkele reden is, waarom levende wezens krachtens hunne innerlijke natuur zouden moeten sterven. Zij spreken er zelfs van, dat het heelal oorspronkelijk een onmetelijk, levend wezen was, dat de dood eerst later is ingetreden, en dat er nog onsterfelijke dieren zijn. En deze taal vindt dan weer gaarne ingang bij allen, die in den tegenwoordigen tijd aan een vóórbestaan der zielen gelooven en den dood beschouwen als eene gedaanteverwisseling, welke de mensch ondergaat, om in een hooger leven op te stijgen, evenals de rups, die in eene vlinder verandert.

Deze tegenstrijdigheid der meeningen bewijst op zichzelve reeds, dat de wetenschap tot de diepste en laatste oorzaken van de verschijnselen niet doordringen en evenmin den dood als het leven verklaren kan. Beide blijven voor haar eene verborgenheid. Zoodra zij eene poging tot verklaring aanwendt, loopt zij gevaar, om aan de realiteit van het leven of aan de realiteit van den dood te kort te doen; zij zegt, dat het leven oorspronkelijk en eeuwig is, maar staat dan voor de vraag, waar de dood vandaan gekomen is, en lost hem op in schijn, in eene eenvoudige gedaanteverwisseling; of zij tracht den dood als volkomen natuurlijk te begrijpen, maar weet dan met het leven geen raad en ziet zich tot loochening der onsterfelijkheid genoodzaakt. In beide gevallen wischt zij de grenslijn tusschen dood en leven, evenals die tusschen zonde en heiligheid, uit.

De belijdenis, dat de dood eene bezoldiging der zonde is, wordt daarom door de wetenschap niet bewezen, maar evenmin omver geworpen; zij ligt eenvoudig buiten haar gebied en boven haar bereik, en heeft ook

haar bewijs niet noodig. Want zij rust in het Goddelijk getuigenis, en wordt van uur tot uur bevestigd door de vreeze des doods, waarmede de menschen, al hun leven door, der dienstbaarheid onderworpen zijn, Hebr. 2 : 15. Wat men ten betooge van zijne noodzakelijkheid en ter verdediging van zijn goed recht moge inbrengen, de dood blijft onnatuurlijk. Hij is dit met het oog op het wezen en de bestemming van den mensch, in verband met zijne schepping naar Gods beeld, want gemeenschap met God is met den dood onvereenigbaar; God is niet een God der dooden, maar der levenden, Matth. 22 : 32. Daarentegen is hij volkomen natuurlijk voor den gevallen mensch, want de zonde, voleindigd zijnde, *baart* den dood, Jak. 1 : 15. Dood staat toch in de H. Schrift niet met vernietiging gelijk, evenmin als leven niets meer zou insluiten dan het naakte bestaan. Maar leven is genieten, zaligheid, overvloed, en dood is ellende, armoede, honger, onvrede, onzaligheid; dood is ontbinding, scheiding, van wat bijeen behoort. De mensch, naar Gods beeld geschapen, behoort in Gods gemeenschap thuis, en dan leeft hij, volop, eeuwig, zalig. Maar als hij die gemeenschap verbreekt, sterft hij op datzelfde oogenblik en sterft hij altijd door; zijn leven is van vrede, vreugde, zaligheid beroofd, het is geworden tot een sterven in de zonde. En deze geestelijke dood, scheiding tusschen God en mensch, zet zich voort in den lichamelijken en voleindigt zich in den eeuwigen dood. Want met de scheiding tusschen ziel en lichaam is des menschen lot wel beslist, maar zijn bestaan niet afgeloopen. Het is den mensch gezet, eenmaal te sterven en daarna het oordeel, Hebr. 9 : 27.

En wie kan in dat oordeel bestaan?

XIV.

HET VERBOND DER GENADE.

OP die vraag heeft de gansche menschheid ten allen tijde en in alle plaatsen het antwoord gegeven, dat zij, zooals zij was, niet voor Gods aangezicht verschijnen en niet in zijne tegenwoordigheid wonen mocht. Daar is niemand, die zeggen kan of zeggen durft: ik heb mijn hart gezuiverd en ik ben vrij van overtredingen? Spr. 20 : 9. Allen voelen zich schuldig en onrein, en allen erkennen, indien niet voor anderen, dan toch inwendig voor zichzelven, dat zij niet zijn, die zij behoorden te wezen; de verstokte zondaar beleeft oogenblikken, waarin onvrede en onrust zich van zijn hart meester maakt, en de eigengerechtige

hoopt ten slotte altijd nog, dat God het ontbrekende door de vingers zal zien en den wil zal nemen voor de daad.

Wel is waar spannen velen zich in, om deze ernstige gedachten uit het hoofd te bannen en rustig voort te leven, alsof er geen God en geen gebod bestond. Zij vleien zich met de hoop, dat er geen God is, Ps. 14 : 1, dat Hij om de zonden der menschen zich niet bekommert, zoodat alwie kwaad doet, goed in zijne oogen is, Mal. 2 : 17, dat Hij het kwade niet ziet en niet gedenkt, Ps. 10 : 11, 94 : 7, of ook, dat Hij als de volmaakte liefde het kwade niet zoeken en niet straffen mag, Ps. 10 : 13. Maar de Schrift zegt van al deze redeneeringen, dat ze dwaasheid zijn, Ps. 14 : 1, en zelfs eene lastering inhouden van Gods heiligen naam, Ps. 10 : 13. En wie den eisch der zedelijke wet handhaaft en het zedelijk ideaal in zijne hoogheid laat staan, kan niet anders dan hiermede ten volle instemmen. God is liefde, voorzeker, maar deze heerlijke belijdenis komt dan alleen ten volle tot haar recht, wanneer de liefde in het Goddelijk wezen als eene heilige liefde wordt opgevat en met de gerechtigheid in volmaakte overeenstemming is. Voor de genade Gods komt er eerst plaats, als van te voren het recht Gods onveranderlijk vast staat.

Trouwens, heel de geschiedenis der wereld legt van dit recht Gods een onwedersprekelijk getuigenis af. Wij kunnen de bijzondere openbaring in Christus, welke ons met de liefde Gods bekend maakt, uit de wereld niet wegdenken, want met haar zou ook de algemeene openbaring met hare weldaden en zegeningen aanstonds komen te vervallen. Maar indien wij voor een oogenblik in onze gedachten van de openbaring in Christus afzien, zou er voor het geloof aan een God der liefde weinig grond over blijven. Want indien de geschiedenis der wereld ons iets te verstaan geeft, dan is het wel dit, dat God een twist met zijn schepsel heeft. Daar bestaat oneenigheid, verwijdering, strijd tusschen God en zijne wereld. God is het niet met den mensch eens, en de mensch is het niet eens met God. Zij gaan ieder een eigen kant uit en hebben over alles een eigen gedachte en wil. De gedachten Gods zijn niet onze gedachten, en zijne wegen zijn niet onze wegen, Jes. 55 : 8.

Daarom is de geschiedenis der wereld ook een wereldgericht; zij is niet naar het woord van den dichter *het* wereldgericht, want dit volgt eerst aan het einde der dagen, en zij is ook niet enkel gericht, want het aardrijk is nog vol van goederen Gods, Ps. 104 : 24. Maar de geschiedenis der wereld is toch een gericht, eene geschiedenis, vol van gerichten, eene geschiedenis van twist en strijd, bloed en tranen, rampen en oordeelen. Boven haar staat het woord geschreven, dat Mozes eenmaal uitsprak, toen hij het geslacht der Israelieten in de woestijn voor zijne oogen wegsterven zag: wij vergaan door uwen toorn en door uwe grimmigheid worden wij verschrikt, Ps. 90 : 7.

Dit getuigenis der historie wordt daardoor bevestigd, dat de menschheid voortdurend heeft gezocht en nog altijd zoekt naar een verloren paradijs, naar een duurzaam geluk, naar eene verlossing van alle kwaad, dat haar drukt. Daar is in alle menschen eene behoefte aan en een zoeken naar verlossing, hetwelk bepaaldelijk in den godsdienst tot uiting komt. Wel kan men de verlossingsgedachte zoo ruim nemen, dat ook alle arbeid, dien de mensch op aarde verricht, tot haar gebied behoort. Want als de mensch door het werk zijner handen in de behoeften zijns levens tracht te voorzien, als hij tegen allerlei vijandige machten in de natuur en in de menschenwereld zich zoekt te verdedigen, als hij door wetenschap en kunst er naar streeft, om de gansche aarde zich te onderwerpen, dan heeft dat altemaal ook ten doel, om van eenig kwaad verlost en eenig goed deelachtig te worden.

Maar toch wordt op dezen menschelijken arbeid nooit het begrip der verlossing toegepast. Hoezeer hij strekken moge, om het leven des menschen te veraangenamen en rijker te maken, er leeft in de menschheid een besef, dat al deze vooruitgang en beschaving niet in haar diepste behoeften voorzien en niet uit de grootste nooden haar redden kunnen. Verlossing is een religieus begrip en behoort op het terrein van den godsdienst thuis. Aan alle beschaving ging de godsdienst vooraf, en tot op den huidigen dag toe blijft de godsdienst naast wetenschap, kunst en techniek zijne zelfstandige plaats innemen. Hij kan door geen menschelijke inspanning en door geen schitterende uitkomsten van menschelijken arbeid vervangen of vergoed worden. De godsdienst voorziet in eene gansch bijzondere behoefte van den mensch, en strekt na den val ook altijd, om hem te redden uit een bijzonderen nood.

Daarom komt de gedachte der verlossing ook in alle godsdiensten voor. Wel worden deze door sommigen in natuur-, zedelijkheids- en verlossings-godsdiensten ingedeeld en de laatstgenoemde dan van de andere als eene bijzondere soort onderscheiden. Maar deze indeeling wordt door anderen terecht weersproken. In algemeenen zin genomen, is het denkbeeld van verlossing aan alle godsdiensten eigen; alle godsdiensten der volken willen verlossingsgodsdiensten zijn. Over het kwaad, waarvan verlossing gezocht wordt, over den weg, waarlangs deze verkregen wordt, en over het hoogste goed, dat nagestreefd wordt, moge verschil van meening bestaan. Maar om verlossing van het kwaad en om verkrijging van het hoogste goed is het in alle godsdiensten te doen. De groote vraag in den godsdienst is altijd: wat moet ik doen, om zalig te worden? Wat men door geen beschaving of ontwikkeling, door geen onderwerping en beheersching der aarde verkrijgen kan, dat is het juist, wat men in den godsdienst zoekt: duurzaam geluk, eeuwige vrede, volmaakte zaligheid. In den godsdienst is het den mensch altijd om God te doen. Hij stelt zich in zijn zondigen toestand God wel altijd gansch anders voor

dan Hij werkelijk is, hij zoekt Hem met eene verkeerde bedoeling, langs een verkeerden weg en op eene verkeerde plaats, maar hij zoekt God toch altijd, of hij Hem tasten en vinden mocht, Hand. 17 : 27.

Deze behoefte aan verlossing, die der gansche menschheid eigen is en in de vele eigenwillige godsdiensten der volken bevrediging zoekt, is op zichzelve en voor het Christendom van zeer groote beteekenis. Want deze behoefte wordt voortdurend door God zelven in het hart der menschheid gewekt en levendig gehouden. Ze wijst er op, dat God het gevallen menschelijk geslacht nog niet geheel aanzichzelf heeft overgegeven. Zij is eene onuitroeibare hope, welke de menschheid op haar langen, bangen tocht door de wereld doet leven en arbeiden. En zij strekt tot een waarborg en profetie, dat er zulk eene verlossing is en dat ze, waar menschen te vergeefs naar haar zoeken, uit loutere ontferming door God wordt geschonken.

Tot recht verstand en tot betere waardeering van de verlossing, welke Gods genade in Christus heeft bereid, is het daarom dienstig, enkele oogenblikken stil te staan bij de pogingen, welke door de menschheid, buiten de bijzondere openbaring om, zijn aangewend, om van het kwaad verlost en het hoogste goed deelachtig te worden. Zoodra wij dat doen, worden wij getroffen door de groote verscheidenheid en tegelijk door de groote eenvormigheid, welke al deze pogingen kenmerkt.

De groote verscheidenheid wordt reeds openbaar in het groote aantal godsdiensten, dat er alle eeuwen door en ook thans nog in de menschheid bestaat en dat de veelheid der volken en der talen schier nog overtreft. Zooals de doornen en distelen voortkomen uit de aarde, groeien de valsche godsdiensten uit de menschelijke natuur in het wilde op. Zij zijn zoo vele in aantal en zoo verscheiden, dat zij bijna niet te overzien en ook voor geene bevredigende indeeling vatbaar zijn. Wijl de godsdienst eene centrale plaats inneemt, neemt hij een ander karakter aan, naarmate de verhouding van God en wereld, natuur en geest, vrijheid en noodzakelijkheid, lot en schuld, geschiedenis en ontwikkeling, zijn en anders worden opgevat. Al naarmate het kwaad stellig of ontkennend, als eene zelfstandigheid of als een verdwijnend moment in de ontwikkeling, natuurlijk of zedelijk, zinnelijk of geestelijk beschouwd wordt, wijzigt zich het begrip der verlossing en komt er verandering in de richting, waarin deze verlossing gezocht wordt.

En toch, wanneer wij in het wezen van al deze godsdiensten trachten in te dringen, blijken zij allerlei trekken van overeenstemming en verwantschap te hebben. In de eerste plaats bevat elke godsdienst een geheel van voorstellingen over God en wereld, geesten en menschen, ziel en lichaam, over oorsprong, wezen en einddoel der dingen; elke gods-

dienst brengt eene leer, eene wereldbeschouwing, een dogma mede. Ten tweede is geen enkele godsdienst ermede tevreden, dat deze voorstellingen bloot verstandelijk worden aangenomen, maar dringt er steeds op aan, dat de mensch door middel en met behulp van die voorstellingen tot de bovennatuurlijke wereld van Godheid en geesten in verbinding trede en er zich mede in gemeenschap stelle; godsdienst is nooit alleen leer of dogma, maar voorts altijd ook aandoening des gemoeds, stemming des harten, genieting van Goddelijke gunst. Maar nu weet de mensch overal en altijd, dat hij deze gunst der Godheid niet vanzelf en niet van nature deelachtig is; hij heeft eenerzijds een besef, dat hij voor zijn eeuwig geluk, voor de zaligheid zijner ziel die gunst bezitten moet, en hij gevoelt anderzijds toch even diep, dat hem die gunst ontbreekt, dat hij vanwege zijne zonde de gemeenschap met God mist. Daarom komt er in elken godsdienst een derde bestanddeel bij, n.l. eene poging, om op eene of andere wijze die gunst en gemeenschap zich te verwerven of bij den voortduur zich te verzekeren; elke godsdienst brengt een groep van voorstellingen mede, tracht bepaalde aandoeningen te kweeken, en schrijft ook eene reeks van handelingen voor.

Deze godsdienstige handelingen zijn weder in twee soorten te onderscheiden. Tot de eerste soort behooren die, welke onder den naam van eeredienst worden samengevat en voornamelijk in godsdienstige samenkomsten, offeranden, gebeden en zangen bestaan. Maar de godsdienst blijft nooit tot deze rechtstreeks godsdienstige handelingen beperkt; omdat hij in het leven eene centrale plaats inneemt en den ganschen mensch omvat, dringt hij ook in heel het leven door en tracht dit met zichzelf in overeenstemming te brengen. Elke godsdienst heft een zedelijk ideaal omhoog en kondigt eene zedewet af, waarnaar de mensch ook in zijn persoonlijk, huiselijk, burgerlijk en maatschappelijk leven zich te gedragen heeft. In iederen godsdienst zijn benevens voorstellingen en aandoeningen, ook handelingen begrepen, die deels op den eeredienst, deels op het zedelijk leven betrekking hebben, en dus in cultische en ethische onderscheiden zijn.

Daar is geen enkele godsdienst, waarin niet al deze bestanddeelen voorkomen. Maar wel bestaat er groot verschil over den inhoud, welke in elk van deze bestanddeelen is vervat, over de betrekking waarin zij tot elkander staan, en over de waarde, die aan elk hunner toekomt. Paulus zegt, dat het wezen van het Heidendom daarin bestaat, dat de menschen de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd hebben in de gelijkenis eens beelds van een of ander schepsel, Rom. 1 : 23. Daarmede is het beginsel van het Heidendom omschreven, en geen studie der godsdiensten kan de waarheid van dit beginsel omverstooten.

Maar dit beginsel laat verschillende uitwerking toe; de apostel zegt zelf, dat de Heidenen de heerlijkheid Gods nu eens veranderd hebben

in de gelijkenis eens beelds van een verderfelijk mensch, en dan weder in die van gevogelte en straks weer in die van viervoetige en kruipende dieren. Naarmate de Godheid vereenzelvigd wordt met het wereldgeheel, met de natuur, met geesten of zielen, met menschen of dieren, veranderen daarmede de godsdienstige voorstellingen, maar voorts ook de godsdienstige aandoeningen en handelingen.

Drie hoofdvormen zijn daarbij te onderscheiden. Als het Goddelijke met de geheimzinnige natuurkrachten vereenzelvigd wordt, ontaardt de godsdienst in grof bijgeloof en bange tooverij; waarzeggers en toovenaars doen dan dienst, om den mensch macht over de willekeur der onzichtbare, goddelijke wezens te verschaffen. Wordt het Goddelijke aan het menschelijke gelijk gedacht, dan neemt de godsdienst wel een meer humaan karakter aan, maar valt hij ook licht tot ritualistischen vormendienst of nuchter moralisme. En wanneer het Goddelijke wordt opgevat als de idee, de ziel of de substantie der wereld, dan trekt de godsdienst zich van den schijn der dingen in de mystiek van het hart terug, en zoekt gemeenschap met de Godheid in den weg van ascese (onthouding) en extase (zielsvervoering). In de verschillende godsdiensten treedt de eene of de andere van deze hoofdvormen op den voorgrond, maar nooit zoo, dat hij de andere ten eenenmale uitsluiten zou. Verlossing wordt altijd in den weg van verstand en kennis, van wil en daad, of van hart en gevoel gezocht.

De wijsbegeerte sluit zich hierbij aan; ook zij houdt zich met het probleem der verlossing bezig en zoekt altijd naar eene wereldbeschouwing, die beide het verstand en het gemoed bevredigt. Zij is trouwens ook uit den godsdienst ontstaan, neemt voortdurend elementen uit den godsdienst in zich op en doet bij velen ook als eene soort godsdienst dienst. Met al haar nadenken komt zij toch niet boven de grondideeën van den godsdienst uit. Zoodra zij uit hare wereldbeschouwing eene regel voor het leven afleidt, tracht zij altijd in de kennis van het verstand, in de zedelijke daden van den wil, of in de ervaringen van het hart een weg tot de verlossing te ontsluiten. Zonder de bijzondere openbaring heeft de godsdienst van den mensch, noch de wijsbegeerte van den denker eene rechte kennis van God, en dies ook niet van den mensch en de wereld, van de zonde en de verlossing. Beiden zoeken wel naar God, of zij Hem tasten en vinden mochten, maar zij vinden Hem niet.

Daarom komt nu bij de algemeene de bijzondere openbaring; en deze is het, waardoor God zijnerzijds uit zijne verborgenheid te voorschijn treedt en zichzelven bekend maakt aan en woning komt maken in den mensch. Tusschen de zelfuitgedachte en eigenwillige godsdiensten der volken en den godsdienst, die op de bijzondere openbaring aan Israel en in Christus rust, bestaat dus een principiëel onderscheid. In gene is het altijd de mensch, die God tracht te vinden, maar zich steeds eene

valsche voorstelling van Hem vormt, en daarom ook nooit een recht inzicht verkrijgt in het wezen der zonde en den weg der verlossing; maar in de religie der H. Schrift is het altijd God, die den mensch zoekt, die hem aan zichzelf in zijne schuld en onreinheid ontdekt, maar daartegenover ook zichzelven in zijne genade en ontferming bekend maakt Daar stijgt uit de diepte van het menschelijk hart de verzuchting omhoog: Och of God de hemelen scheurde en nederkwam; hier gaan de hemelen open en daalt God zelf op aarde neer. Daar zien wij altijd den mensch aan het werk, of hij, door het verwerven van kennis, door het onderhouden van allerlei geboden of door het zich terugtrekken uit de wereld in de verborgenheid van zijn eigen gemoed, de verlossing van het kwaad en de gemeenschap met God deelachtig zou kunnen worden; hier valt alle werk des menschen weg, en is het God zelf, die handelend optreedt, in de geschiedenis ingrijpt, den weg der verlossing in Christus baant en door de kracht zijner genade den mensch daarin overbrengt en wandelen doet. De bijzondere openbaring is het antwoord dat God zelf in woord en daad doet hooren op de vragen, die door zijn eigen leiding oprijzen in het menschelijk hart.

Reeds terstond na den val zien wij, dat God tot den mensch komt. De mensch, die gezondigd heeft, wordt op datzelfde oogenblik door schaamte en vrees bevangen; hij ontvlucht zijn schepper en verbergt zich in het dichte geboomte van den hof. Maar God vergeet den mensch niet; Hij laat hem niet los, daalt neder, zoekt hem op, spreekt met hem, en leidt hem in zijne gemeenschap terug, Gen. 3 : 7—15.

En wat alzoo terstond na den val plaats had, zet zich van geslacht tot geslacht in de geschiedenis voort; zooals het daar toeging, zoo zien wij het altijd gebeuren; in het gansche werk der verlossing is het God en God alleen, die als de zoekende en roepende, als de sprekende en handelende optreedt; de gansche verlossing gaat van Hem uit en keert tot Hem terug. Hij is het, die Seth in plaats van Abel stelt, Gen. 4 : 25, die Noach in zijne gunst doet deelen, Gen. 6 : 8, en in het gericht van den zondvloed bewaart, Gen. 6 : 12 v., die Abram roept en in zijn verbond opneemt, Gen. 12 : 1, 17 : 1, die het volk van Israel uit louter genade zich ten erve verkiest, Deut. 4 : 20, 7 : 6—8, die in de volheid des tijds zijn eeniggeboren Zoon in de wereld zendt, Gal. 4 : 4, en thans in deze bedeeling uit het gansche menschelijke geslacht zich eene gemeente vergadert, welke Hij uitverkoren heeft ten eeuwigen leven en voor de hemelsche erfenis ten einde toe bewaart, Ef. 1 : 10, 1 Petr. 1 : 5. Evenals in het werk der schepping en der voorzienigheid, zoo is God ook in dat der herschepping de alpha en de omega, de eerste en de laatste, het begin en het einde, Jes. 44 : 6, Openb. 22 : 13. Hij kan niet anders en niet minder zijn, dewijl Hij God is; uit en door en tot Hem zijn alle dingen, Rom. 11 : 36.

Dat God in het werk der zaligheid de eerste is, blijkt niet alleen daaruit, dat de bijzondere openbaring geheel van Hem uitgaat, maar treedt ook klaarlijk daarin aan het licht, dat heel dat werk op een eeuwigen raad der verlossing berust. Vroeger hebben wij aangetoond, dat de gansche schepping en voorzienigheid Gods uit zulk een raad opkomt; maar zoo mogelijk in nog duidelijker taal en in nog sterker bewoordingen worden wij door de Schrift onderwezen, dat zulk een eeuwige en onveranderlijke raad ook aan het gansche werk der herschepping ten grondslag ligt.

Daar is immers in de Schrift meermalen sprake van een raad, die aan alle dingen voorafgaat, Jes. 46 : 10, alle dingen werkt, Ef. 1 : 11, en vooral het werk der verlossing tot inhoud heeft, Luc. 7 : 30, Hand. 20 : 27, Hebr. 6 : 17; die voorts als raad, niet alleen van Gods verstand maar ook van zijn almachtigen wil, Ef. 1 : 5, 11, onverbreekbaar, Jes. 14 : 27, 46 : 10, en overanderlijk is, Hebr. 6 : 17, en eeuwig zal bestaan, Ps. 33 : 11, Spr. 19 : 21. Andere namen lichten deze gedachte toe: wij vinden niet alleen gewag gemaakt van een raad Gods, maar ook van een welbehagen, dat God in Christus jegens menschen heeft geopenbaard, Luk. 2 : 14, en in hunne toebrenging en aanneming tot kinderen zich verlustigt, Matth. 11 : 26, Ef. 1 : 5, 9; van een voornemen, dat verkiezend te werk gaat, Rom. 9 : 11, Ef. 1 : 9, in Christus gemaakt is, Ef. 3 : 11, en zich in de roeping realiseert, Rom. 8 : 28; van eene verkiezing en voorkennis die in genade haar oorsprong, Rom. 11 : 5, in Christus haar middelpunt, Ef. 1 : 4, bepaalde personen tot voorwerp, Rom. 8 : 29, en hunne zaligheid ten doel heeft, Ef. 1 : 4; van eene verordineering eindelijk, welke door middel van de verkondiging der wijsheid Gods, 1 Cor. 2 : 7, op de aanneming tot kinderen, op de gelijkvormigheid van Christus, op het eeuwige leven uitloopt, Hand. 13 : 48, Rom. 8 : 29, Ef. 1 : 5.

Wanneer wij al deze gegevens der H. Schrift samenvatten, blijkt het, dat de raad Gods vooal drie zaken tot inhoud heeft.

Ten eerste ligt er de uitverkiezing in opgesloten, dat is dat genadig voornemen Gods, waarnaar Hij degenen, die Hij in liefde te voren gekend heeft, ook te voren verordineerd heeft den beelde zijns Zoons gelijkvormig te zijn, Rom. 8 : 29. Men kan ook wel van eene verkiezing der volken spreken, want in de dagen des Ouden Testaments werd Israel alleen uit alle volken door den Heere tot zijn erfdeel aangenomen; en in de Nieuw-testamentische bedeeling wordt het eene volk veel vroeger dan het andere met het Evangelie bekend gemaakt. Maar bij deze aanneming der volken blijft toch de verkiezing der Schrift niet staan. Ze gaat in de menschheid naar de volken en in de volken tot de personen door, zoodat een Ezau verworpen en een Jakob aangenomen wordt, Rom. 9 : 13, en dezelfde personen, die te voren gekend zijn, ook in den tijd geroepen, gerechtvaardigd en verheerlijkt worden, Rom. 8 : 30.

Maar al is het, dat de verkiezing bepaalde personen tot voorwerp heeft, zij heeft niet in die personen, maar alleen in Gods genade haar grond; de Heere ontfermt zich, diens Hij zich ontfermt en Hij is barmhartig, dien Hij barmhartig is, zoodat het niet desgenen is, die wil, noch desgenen, die loopt, maar des ontfermenden Gods, Rom. 9 : 15, 16. Ook het geloof komt hierbij niet in aanmerking, want het geloof kan niet de voorwaarde of de grond der verkiezing zijn, wijl het haar gevolg en vrucht is. Immers is dat geloof eene gave Gods, Ef. 2 : 8; de geloovigen zijn juist vóór de grondlegging der wereld in Christus uitverkoren, opdat zij in den tijd tot het geloof zouden komen en door dat geloof heilig en onberispelijk zouden zijn voor Gods aangezicht, Ef. 1 : 4; zoo dat er dan ook altijd zoovelen gelooven als er door God verordineerd zijn tot het eeuwige leven, Hand. 13 : 48. De wil Gods is voor ons de laatste grond van al wat bestaat en geschiedt, en zoo is ook zijn welbehagen, de diepste oorzaak, waartoe het onderscheid in de eeuwige bestemming der menschen herleid worden kan.

Ten tweede is in den raad der verlossing de verwerving vastgesteld van die gansche zaligheid, welke God aan zijne uitverkorenen schenken wil. In het plan der verlossing zijn niet alleen de personen opgenomen, die de eeuwige zaligheid beërven zullen, maar is ook de Middelaar aangewezen, die hun die zaligheid bereiden zal. In zoover kan Christus zelf het voorwerp van Gods verkiezing heeten; natuurlijk niet in dien zin, dat Hij, gelijk de leden zijner gemeente uit een toestand van zonde en ellende tot een staat van verlossing, van zaligheid verkoren zou zijn; maar toch wel in deze andere beteekenis, dat Hij, die de Middelaar der schepping was, ook de Middelaar der herschepping zou wezen en haar geheel en al door zijn lijden en sterven tot stand brengen zou. Daarom heet Christus de knecht des Heeren, die door God is uitverkoren, Jes. 42 v., Matth. 12 : 18, als Middelaar aan den Vader ondergeschikt en gehoorzaam is, Matth. 26 : 42, Joh. 4 : 34, Phil. 2 : 8, Hebr. 5 : 8, een gebod en een werk heeft te volbrengen, dat de Vader hem opgedragen heeft, Jes. 53 : 10, Joh. 6 : 38—40, 10 : 18, 12 : 49, 17 : 4, en als loon voor zijn volbrachte werk zijn eigenheerlijkheid, de zaligheid van zijn volk, en de hoogste macht in hemel en aarde ontvangt, Ps. 2 : 8, Jes. 53 : 10, Joh. 17 : 4, 24, Phil. 2 : 9.

Evenmin als de raad van schepping en voorzienigheid gaat dus ook die over de herschepping buiten den Zoon om. Trouwens, wij lezen uitdrukkelijk, dat het eeuwig voornemen in Christus is gemaakt, Ef. 3 : 11, en dat degenen, die in den tijd tot het geloof komen, vóór de grondlegging der wereld in Christus zijn uitverkoren, Ef. 1 : 4. Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat Christus het fundament of de oorzaak der verkiezing is, want Hij is immers zelf voorwerp van de verkiezing des Vaders in den boven omschreven zin, en kan dus evenmin in de herschepping als

grond en oorzaak optreden, als dit bij de schepping en de voorzienigheid het geval is. De raad Gods heeft evenals alle dingen in den Vader zijn uitgangspunt en grondslag. Maar evenals de schepping en voorzienigheid, beide in het besluit en in de werkelijkheid uit den Vader door den Zoon tot stand komen, zoo wordt het plan der verlossing door den Vader ook in en met den Zoon gemaakt. Met den Vader wijst Hij zichzelven als den Middelaar der zaligheid en als het Hoofd zijner gemeente aan. En hieruit mogen wij afleiden, dat de verkiezing, al heeft zij bepaalde personen tot voorwerp, toch alle toeval en willekeur uitsluit. Want die verkiezing heeft niet ten doel, om enkele menschen in het wilde weg tot de zaligheid te brengen en hen als enkelingen los naast elkaar te laten staan; maar God beoogt er niets minder mede, dan om Christus den Middelaar ook aan te stellen tot Hoofd der gemeente, en de gemeente te vormen tot lichaam van Christus, 1 Cor. 12 : 12, 27, Ef. 1 : 22, 23, 4 : 16. In de gemeente wordt in organischen zin de menschheid behouden, en in den nieuwen hemel en aarde de wereld hersteld.

Daarom is in de derde plaats in den raad Gods ook de uitwerking en toepassing van de door Christus verworven zaligheid bepaald. Het plan der verlossing is door den Vader in den Zoon, maar ook in de gemeenschap des Geestes vastgesteld. Gelijk toch de schepping in de voorzienigheid uit den Vader, door den Zoon en in den Geest tot stand komt, zoo vindt ook de herschepping alleen door de toepassende werkzaamheid des Heiligen Geestes plaats. Hij is het immers, die door Christus verworven, beloofd en geschonken wordt, Joh. 16 : 7, Hand. 2 : 4, 17, die van Christus getuigt en alles uit Christus neemt, Joh. 15 : 26, 16 : 13, 14, en die nu in de gemeente werkt de wedergeboorte, Joh. 3 : 3, het geloof, 1 Cor. 12 : 3, het kindschap, Rom. 8 : 15, de vernieuwing, Tit. 3 : 5, de verzegeling tot den dag der verlossing, Ef. 1 : 13, 4 : 30. En dat alles kan de H. Geest uitwerken en tot stand brengen, omdat Hij met den Vader en den Zoon de eenige waarachtige God is, die leeft en regeert in eeuwigheid. De liefde des Vaders, de genade des Zoons en de gemeenschap des Heiligen Geestes liggen voor het volk des Heeren vast in den eeuwigen en onveranderlijken raad Gods.

Deze raad Gods is daarom ook onuitsprekelijk rijk aan vertroosting. Dikwerf wordt hij gansch anders beschouwd en als eene oorzaak van moedeloosheid en vertwijfeling voorgesteld. Men brengt er dan tegen in, dat, wanneer alles van eeuwigheid is bepaald, de mensch een speelbal in de handen van Goddelijke willekeur wordt. Wat baat het een mensch, of hij zich inspant en op een deugdzaam leven zich toelegt; indien hij verworpen is, zoo gaat hij toch verloren; en omgekeerd, wat schaadt het den mensch, dat hij in de zonde leeft en aan de schrikkelijkste goddeloosheid en zedeloosheid zich overgeeft; indien hij verkoren is, zoo wordt

hij toch behouden! Voor de vrijheid en verantwoordelijkheid van den mensch laat zulk een raad Gods niet de minste ruimte meer over; dat hij dan leve naar het goeddunken van zijn hart en de zonde doe, opdat de genade te meerder moge worden!

Dat de belijdenis van den raad Gods menigmaal op deze wijze misbruikt is, kan volmondig worden toegestemd. En zulk een misbruik werd er niet eerst sedert Augustinus en Calvijn van gemaakt, maar kwam ook reeds in de dagen van Jezus en de apostelen voor. Want van de Farizeën en wetgeleerden staat opgeteekend, dat zij den raad Gods, die in den doop van Johannes openbaar werd, ten opzichte van zichzelven verwierpen, zoodat hetgeen hun tot een middel ter bekeering had moeten strekken, door hen in een instrument tot hun verderf veranderd werd, Luk. 7 : 30. En de apostel Paulus noemt het laster, als hem verweten wordt, dat hij het doen van het kwade zou aanprijzen, opdat het goede daaruit voortkomen zou, Rom. 3 : 8, en legt den nietigen mensch, die God durft aanklagen de hand op den mond, Rom. 9 : 19, 20. Daartoe heeft hij ook het volste recht; want de raad Gods stelt niet alleen de uitkomst, maar ook alle middelen en wegen vast; hij neemt niet alleen de gevolgen, maar ook de oorzaken op, en legt tusschen beide zulk een verband, als in de werkelijkheid van het leven zelve aan het licht treedt. Hij vernietigt dus de redelijke en zedelijke natuur des menschen niet, maar schept en waarborgt ze juist, en altijd in diezelfde mate, als de geschiedenis ze ons kennen doet.

Het misbruik, dat van deze belijdenis gemaakt wordt, is te ernstiger, omdat de raad Gods in de Schrift geopenbaard en gepredikt wordt, niet opdat wij de werkelijkheid daarvan ontkennen en er ons tegen verharden zouden, maar juist integendeel, opdat wij, onze schuld en onmacht gevoelende, met kinderlijk geloof op dien raad Gods ons verlaten en in allen nood en dood daarop met volle verzekerdheid des harten al ons vertrouwen stellen zouden. Want indien de zaligheid voor een grooter of kleiner deel van den mensch afhing, van zijn geloof en van zijne goede werken, dan ware ze eeuwig voor hem verloren. Maar nu leert ons de raad Gods, dat de verlossing van het begin tot het einde Gods werk is, het Goddelijk werk bij uitnemendheid. De herschepping is, evenals de schepping en de voorzienigheid, een werk van God alleen; geen mensch is zijn raadsman geweest, of heeft Hem eerst gegeven, dat het hem zou wedervergolden worden, Rom. 11 : 34, 35. Vader, Zoon en Geest te zamen hebben het gansche werk der zaligheid uitgedacht en vastgesteld, en zij zijn het ook, die het uitvoeren en volkomen tot stand brengen. Er komt niets in van den mensch. Uit, door en tot God zijn alle dingen. En daarom kan onze ziel daarin rusten met ongeschokte zekerheid; het is zijn wil, zijn eeuwige, onafhankelijke en onveranderlijke wil, dat in de gemeente de menschheid hersteld en gezaligd wordt.

Van dezen troost der verkiezing worden wij nog sterker overtuigd, wanneer wij bedenken, dat de raad Gods niet alleen een werk van zijn verstand, maar ook een werk van zijn wil is, niet eene gedachte alleen, die in de eeuwigheid tehuis behoort, maar ook eene almachtige kracht, die in den tijd zichzelf verwezenlijkt. Trouwens, zoo is het met al Gods deugden en volmaaktheden gesteld; het zijn geen rustende, zwijgende, werkelooze eigenschappen, maar almachtige krachten, vol van leven en daad; elke eigenschap is zijn wezen. Als God de Rechtvaardige en Heilige heet, dan sluit dit in, dat Hij zoo zich openbaart, en dat Hij zijn recht in de wereld, in de geschiedenis der wereld en in het geweten van iederen mensch indraagt en handhaaft. Als Hij de Liefde heet, wil dat niet alleen zeggen, dat Hij in Christus met welgevallen aan ons denkt, maar dat Hij die liefde ook betoont en in onze harten uitstort door den Heiligen Geest. Als Hij zich onze Vader noemt, dan houdt dit ook in, dat Hij ons wederbaart, tot zijne kinderen aanneemt en door zijn Geest met onzen geest getuigt, dat wij zijne kinderen zijn. Als Hij zich als de Genadige en Barmhartige bekend maakt, dan zegt Hij dit niet alleen, maar dan toont Hij dat ook daarin, dat Hij daadwerkelijk onze zonden vergeeft en in alle ellenden ons troost. En zoo ook, als de Schrift ons spreekt van den raad Gods, dan verkondigt zij ons daarin, dat God dien raad zelf uitvoert en ten volle verwezenlijkt. De raad der verlossing is zelf als besluit een werk Gods in de eeuwigheid, maar als zoodanig ook het beginsel, de drijfkracht, en de waarborg van het werk der zaligheid in den tijd. Daarom, wat er ook gebeure met wereld en menschheid en ook met onzen eigen persoon, de altoos wijze raad des Heeren houdt eeuwig stand, heeft altoos kracht. Niets kan zijn hoog besluit ooit keeren, 't blijft van geslachte tot geslacht. Voor moedeloosheid en vertwijfeling bestaat er niet de minste grond. Het komt alles zeker en gewis, zooals God het in zijne wijsheid en liefde bepaald heeft. Zijn almachtige en genadige wil is de waarborg van de verlossing der menschheid en de redding der wereld. In de grootste smarten blijven dies onze harten in den Heer gerust.

Zoodra de mensch gevallen is, begint dan ook de raad der verlossing te werken. Geheel en al uit eigen beweging daalt God neder, zoekt den mensch op en roept hem tot zich terug. En wel heeft er dan eene ondervraging en een verhoor, een schuldigverklaring en eene aankondiging van straf plaats. Maar de straf, die over de slang, over de vrouw en den man wordt uitgesproken, is tegelijk een zegen en een middel tot behoud. Immers, in de moederbelofte, Gen. 3 : 14, 15 wordt niet alleen de slang vernederd en de booze macht, wier instrument zij was, veroordeeld. Maar er wordt ook in aangekondigd, dat er van nu voortaan vijandschap zal heerschen tusschen slangenzaad en vrouwenzaad; dat

het God zelf is, die deze vijandschap in het leven roept en bevestigen zal; en dat deze vijandschap en strijd daarop uitloopen zal, dat het slangenzaad wel aan het vrouwenzaad de verzenen, maar dat toch omgekeerd het vrouwenzaad aan het slangenzaad den kop vermorzelen zal.

Er ligt hier niets minder in opgesloten dan de aankondiging en de instelling van het verbond der genade. Wel is waar komt hier het woord verbond nog niet voor; dit kan eerst in later tijd, bij Noach, Abraham enz. gebruikt worden, als de menschen in hun velerlei strijd tegen de natuur, tegen de dieren en ook onderling de noodzakelijkheid en de nuttigheid van verdragen en verbonden door practische levenservaring hebben leeren kennen. Maar in beginsel en wezen komt in de moederbelofte toch alles voor, wat den inhoud van het genadeverbond uitmaakt. Door zijne overtreding heeft de mensch namelijk aan God de gehoorzaamheid opgezegd, zijne gemeenschap verlaten en daarentegen vriendschap met Satan gezocht en met hem een bondgenootschap gesloten. En nu komt God in zijne genade, om dit bondgenootschap tusschen mensch en satan weer te verbreken en om in plaats van de tusschen hen gesloten vriendschap vijandschap te zetten. God brengt het vrouwenzaad, dat in de vrouw aan satan zich had overgegeven, weer door eene almachtige daad van zijn genadigen wil aan zijne zijde over en voegt er de belofte aan toe, dat het trots velerlei tegenstand en verdrukking, toch eenmaal zeker over het slangenzaad de volkomene overwinning behalen zal. Er is hier niets voorwaardelijks en niets onzekers. God zelf komt tot den mensch, Hij zelf zet vijandschap, Hij opent den strijd, Hij belooft de overwinning; de mensch heeft niet anders te doen, dan dit aan te hooren en in kinderlijk geloof aan te nemen. Belofte en geloof zijn de inhoud van het genadeverbond, dat thans met den mensch wordt opgericht en voor hem, den gevallene en den afgedoolde wederom den weg tot het Vaderhuis ontsluit en den toegang tot de eeuwige zaligheid opent.

Daar is dus een groot verschil in de wijze, waarop de mensch vóór den val het eeuwige leven deelachtig moest worden, en die, waarin hij het thans na den val alleen verkrijgen kan. Toen gold de regel: doe dat en gij zult leven; in den weg der volmaakte gehoorzaamheid aan Gods gebod moest hij het eeuwige leven zien te beërven. Dat was op zich zelf een goede weg, die, indien de mensch hem ten einde toe bewandeld had, hem ook onfeilbaar zeker tot de hemelsche zaligheid zou hebben geleid. God heeft zijnerzijds dien regel ook niet verbroken, Hij houdt er zich nog aan; indien er een mensch wezen kon, die Gods gebod volkomen onderhield, hij zou nog als loon het eeuwige leven ontvangen, Lev. 18 : 5, Ezech. 20 : 11, 13, Matth. 19 : 16 v., Rom. 10 : 5, Gal. 3 : 12.

Maar de mensch heeft zelf dien weg ten leven voor zich onmogelijk gemaakt; hij kan de wet niet meer onderhouden, omdat hij de gemeen-

schap met God verbroken heeft en zijne wet niet meer liefheeft maar haat, Rom. 8 : 7. En nu opent hem het genadeverbond een anderen en een veiliger weg, waarop de mensch niet meer te werken heeft om ten leven in te gaan, maar waarin hij eerst, terstond bij den ingang, het eeuwige leven ontvangt, dit door kinderlijk geloof aanneemt, en nu uit dat geloof goede werken voortbrengt. De orde is dus omgekeerd: vóór den val, door de werken tot het eeuwige leven; thans, na den val en in het genadeverbond eerst het eeuwige leven en uit dat leven de goede werken als vruchten des geloofs. Toen had de mensch tot God, tot zijn volle gemeenschap, op te stijgen; nu daalt God tot den mensch neer en zoekt woning in zijn hart. Toen gingen de werkdagen aan den Sabbat vooraf; nu wordt de week met den Sabbat geopend, en in al hare dagen door den Sabbat geheiligd.

Dat er nu voor den gevallen mensch zulk een versche of nieuw gelegde en zulk een levende, of onfeilbaar zeker tot het einddoel leidende weg tot het hemelsche heiligdom is, Hebr. 10 : 20, dat is alleen aan Gods genade en aan den raad der verlossing te danken. De raad der verlossing, die in de eeuwigheid ligt, en het verbond der genade, dat terstond na den val aan den mensch bekend gemaakt en met hem opgericht wordt, staan beide met elkander in het nauwste verband. Zij staan in zoo innige betrekking, dat het eene staat en valt met het ander. Daar zijn wel velen eene andere meening toegedaan; hun standpunt nemend in het verbond der genade, ontkennen en bestrijden zij den raad der verlossing; in naam van de zuiverheid van het Evangelie verwerpen zij de belijdenis der verkiezing. Maar feitelijk verderven zij daarmede het verbond der genade en veranderen het Evangelie weder in een nieuwe wet.

Immers, als het verbond der genade van de verkiezing wordt losgemaakt, houdt het zelf op een verbond der genade te zijn en gaat het weer in een werkverbond over. De verkiezing houdt toch in, dat God de zaligheid, die de mensch heeft verbeurd en nooit meer in eigen kracht verwerven kan, hem nochtans om niet en uit genade schenkt. Maar als die zaligheid geen loutere gave van genade is doch op eenigerlei wijze van het gedrag der menschen afhangt, wordt het verbond der genade weder in een verbond der werken omgezet; de mensch heeft dan eerst aan eenige voorwaarde te voldoen, om het eeuwige leven deelachtig te worden. Genade en werk staan hier tegenover elkander en sluiten elkander ten eenenmale uit. Indien het door genade is, zoo is het niet meer uit de werken, anderszins is de genade geene genade meer. En indien het is uit de werken, zoo is het geene genade meer, anderszins is het werk geen werk meer, Rom. 11 : 6. De Christelijke religie heeft tot eigenaardig kenmerk, dat zij *de* godsdienst der verlossing, loutere genade, zuivere religie is. Maar zij kan als zoodanig alleen erkend en gehandhaafd worden, als zij enkel gave is en geheel en al uit den raad Gods

opkomt. Verkiezing en genadeverbond vormen dus zoo weinig eene tegenstelling, dat de verkiezing veelmeer de grondslag en de waarborg, het hart en de kern van het genadeverbond is. En zoozeer is het van belang, dit innig verband vast te houden, dat de minste verzwakking daarvan niet alleen het rechte inzicht in de verwerving en de toepassing der zaligheid beneemt, maar ook de geloovigen van hun eenigen en zekeren troost in de practijk van hun geestelijk leven berooft.

Er valt nog rijker licht op dit verband, wanneer het verbond der genade niet uitsluitend tot de verkiezing, maar tot den ganschen raad der verlossing in betrekking wordt gesteld. De verkiezing is niet de gansche raad der verlossing, maar is er een deel, het eerste en principieele deel van; in dien raad is ook opgenomen en vastgesteld de wijze, waarop die verkiezing zal worden verwezenlijkt, de gansche verwerving en toepassing der zaligheid. De verkiezing is immers in Christus gemaakt, en de raad Gods is niet alleen een werk van den Vader, maar ook een werk van den Zoon en van den Heiligen Geest, een Goddelijk werk der gansche Drieëenheid. De raad der verlossing is met andere woorden zelf een verbond; een verbond, waarin elk der drie personen, om zoo te zeggen, zijn eigen taak ontvangt en zijn eigen werk verricht. En het verbond der genade, dat in den tijd wordt opgericht en voortgeplant wordt van geslacht tot geslacht, is niets anders dan de uitwerking en de afdruk van dat verbond, dat vastligt in het Eeuwige Wezen. Zooals in den raad Gods, zoo treedt in de historie elk der personen op. De Vader is de oorsprong, de Zoon is de Verwerver en de Heilige Geest is de Toepasser onzer zaligheid. En daarom doet elk terstond en in dezelfde mate aan het werk van den Vader, den Zoon of den Geest te kort, als hij onder den tijd de grondslag der eeuwigheid wegschuift en de historie losmaakt van den genadigen en almachtigen, Goddelijken wil.

Maar desniettemin, al kan de tijd de eeuwigheid niet missen en al staat de geschiedenis met Gods gedachte en wil in het nauwste verband, beide zijn toch niet in alle opzichten hetzelfde. Er bestaat dit groote onderscheid tusschen, dat in de historie van den tijd de eeuwige gedachte Gods tot openbaring en verwezenlijking komt. En zoo ook, raad der verlossing en verbond der genade kunnen en mogen niet gescheiden worden, maar ze verschillen toch in dit opzicht, dat gene in het laatste zijne verwerkelijking erlangt. Het plan der verlossing is niet genoeg, het moet ook uitgevoerd worden; en als besluit draagt het die uitvoering in zich en brengt het deze uit zichzelve voort. Het zou zelf zijn karakter als raad en besluit verliezen, wanneer het niet in den tijd tot openbaring en verwezenlijking kwam. Zoo zien wij het dan ook gebeuren, dat het verbond der genade terstond na den val aan den mensch

bekend gemaakt en met hem opgericht wordt, en dan in de historie zich voortzet van geslacht tot geslacht. Wat één is in het besluit, ontvouwt zich in de breedte der wereld en ontwikkelt zich in de lengte der eeuwen.

Wanneer wij nu op deze historische ontwikkeling van het genadeverbond onze aandacht vestigen, merken wij daarin een drietal eigenaardigheden op.

Ten eerste is het genadeverbond overal en ten allen tijde in zijn wezen één, maar treedt het toch telkens in nieuwe vormen op en doorloopt het verschillende bedeelingen. Wezenlijk en zakelijk blijft het één, vóór en onder en na de wet. Het is altijd genadeverbond; het heet zoo, omdat het uit de genade Gods voortvloeit, genade tot inhoud heeft, en in de verheerlijking van Gods genade zijn einddoel vindt.

Gelijk het in zijne allereerste bekendmaking God was, die vijandschap zette; die den strijd aanbond en de overwinning beloofde, zoo blijft God de eerste en de laatste in al de verschillende bedeelingen van het genadeverbond, bij Noach en Abraham, bij Israel en de Nieuwtestamentische gemeente. Belofte, gave, genade is en blijft er de inhoud van. In den loop der tijden wordt het wel veel duidelijker ontvouwd, wat in die belofte besloten ligt en welken rijken inhoud die genade bevat. Maar in beginsel is dat alles reeds in de moederbelofte begrepen. De ééne groote, allesomvattende belofte van het genadeverbond is deze: Ik zal uw God zijn en de God van uw zaad, Gen. 7 : 8, en daarin is alles begrepen, de gansche verwerving en toepassing der zaligheid, Christus en al zijne weldaden, de H. Geest met al zijne gaven. Van de moederbelofte in Gen. 3 : 15 tot de apostolische zegenbede in 2 Cor. 13 : 13 loopt er ééne rechte lijn: in de liefde des Vaders, de genade des Zoons en de gemeenschap des H. Geestes ligt alle heil voor den zondaar besloten.

Daarom dienen wij er wel op te letten, dat die belofte niet voorwaardelijk, maar zoo beslist en zoo stellig mogelijk is. God zegt niet, dat Hij onze God wil zijn, indien wij dit of dat doen. Maar Hij zegt, dat Hij vijandschap *zal* zetten, en dat Hij onze God *zal* zijn, en dat Hij in Christus ons alle dingen schenken *zal*. Het genadeverbond kan in zijn wezen door alle eeuwen heen hetzelfde blijven, omdat het alleen van God afhangt en God de Onveranderlijke en de Getrouwe is. Het werkverbond, dat met den mensch vóór den val werd opgericht, was verbreekbaar en is verbroken, omdat het afhing van een veranderlijk mensch. Maar het verbond der genade ligt enkel en alleen in Gods ontferming vast. Menschen mogen ontrouw worden, maar God vergeet zijne belofte niet. Hij kan en mag zijn verbond niet verbreken, Hij heeft er zich vrijwillig, met een duren eed toe verplicht; zijn naam, zijn roem, zijn eere hangt er aan. Het is om zijns zelfs wil, dat Hij de overtredingen van zijn volk uitdelgt en hunner zonden niet gedenkt, Jes. 43 : 25, 48 : 9, Jer.

14 : 7, 21. En daarom mogen bergen wijken en heuvelen wankelen, maar zijne goedertierenheid zal van ons niet wijken en het Verbond zijns vredes zal niet wankelen, zegt de Heere onze Ontfermer, Jes. 54 : 10.

Toch, hoe onveranderlijk in zijn wezen ook, het wisselt in zijne vormen, en treedt in de verschillende bedeelingen in andere gestalten op. In de tijden vóór den zondvloed had er ook reeds eene scheiding tusschen Sethieten en Kaïnieten plaats, maar de belofte werd toch nog niet tot één persoon en geslacht beperkt, maar breidde zich tot alle menschen uit; eene formeele afzondering kwam niet tot stand, algemeene en bijzondere openbaring stroomden nog in ééne bedding voort. Maar toen op die wijze de belofte dreigde te loor te gaan, werd de zondvloed noodzakelijk en nam Noach in de ark de belofte mede. Ook toen was die belofte nog een tijd lang algemeen, doch als na den vloed een nieuw gevaar voor den voortgang van het genadeverbond ontstaat, dan verdelgt God de menschen niet meer, maar laat Hij de volken wandelen op hunne eigene wegen, en zondert Hij Abraham af tot een drager der belofte. Het genadeverbond vindt dan zijne verwezenlijking in de huisgezinnen der aartsvaders, die door de besnijdenis als een zegel van de rechtvaardigheid des geloofs en als een teeken van de besnijdenis des harten van andere volken gescheiden worden.

Met Israel als het zaad van Abraham wordt dan het genadeverbond aan den Sinai opgericht; maar wijl Israel een volk is en als een heilig volk voor Gods aangezicht moet wandelen, neemt het genadeverbond een nationaal karakter aan en bedient zich van de wet, niet alleen van de zedelijke, maar ook van allerlei burgerlijke en ceremonieele wetten, om het volk als een tuchtmeester te leiden tot Christus. De belofte was ouder dan die wet, en de wet kwam niet in de plaats der belofte, maar kwam bij de belofte bij, om deze juist tot verdere ontwikkeling te brengen en hare vervulling in de volheid des tijds voor te bereiden. In Christus gaat de belofte in de vervulling, de schaduw in het lichaam, de letter in den geest, de dienstbaarheid in de vrijheid over. Als zoodanig maakt zij van alle uitwendige, nationale banden zich vrij en breidt zich, als in den beginne, wederom tot heel de menschheid uit.

Doch in welke vormen het genadeverbond ook optrede, het heeft altijd denzelfden wezenlijken inhoud. Het is altijd hetzelfde Evangelie, Rom. 1 : 2, Gal. 3 : 8, dezelfde Christus, Joh. 14 : 6, Hand. 4 : 12, hetzelfde geloof, Hand. 15 : 11, Rom. 4 : 11, Hebr. 11, dezelfde weldaden van vergeving en eeuwig leven, Hand. 10 : 43, Rom. 4 : 3. Het licht verschilt, waarbij de geloovigen wandelen, maar het is altijd dezelfde weg, die door hen betreden wordt.

De tweede eigenaardigheid van het genadeverbond bestaat daarin, dat het in al zijne bedeelingen een organisch karakter draagt.

De verkiezing vestigt de aandacht op de bijzondere, individueele per-

sonen, die te voren door God gekend zijn en daarom in den tijd geroepen, gerechtvaardigd en verheerlijkt worden, maar zij houdt op zich zelve nog niet in, in welk verband deze personen tot elkander zijn. Maar nu zegt de Schrift ons verder, dat de verkiezing in Christus' plaats heeft gehad, Ef. 1 : 4, 3 : 11, en dus zoo te werk is gegaan, dat Christus kon optreden als het Hoofd zijner gemeente, en de gemeente kon vormen het lichaam van Christus. De uitverkorenen staan dus niet los naast elkander, maar zij zijn in Christus één. Gelijk in de dagen des Ouden Testaments het volk Israels één heilig volk Gods was, zoo is de gemeente des Nieuwen Testaments een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk, 1 Petr. 2 : 9. Christus is de Bruidegom, en de gemeente is zijne bruid; Hij is de wijnstok en zij zijn de ranken; Hij is de hoeksteen, en zij zijn de levende steenen van het Godsgebouw; Hij is de Koning en zij zijn de onderdanen. Zoo innig is deze eenheid tusschen Christus en zijne gemeente dat Paulus beide saam onder den naam van Christus samenvat; gelijk het lichaam één is en vele leden heeft en alle de leden van dit ééne lichaam, vele zijnde, één lichaam zijn, alzoo ook Christus, 1 Cor. 12 : 12. Het is eene gemeenschap, die de eenigheid des Geestes behoudt door den band des vredes; één lichaam en één geest, gelijkerwijs zij ook geroepen tot ééne hope hunner beroeping; één Heere, één geloof, één doop; één God en Vader van allen, die daar is boven allen, en door allen, en in hen allen, Ef. 4 : 3—6.

Zoo kan de verkiezing geen daad van willekeur of toeval zijn geweest. Als zij geleid is door de bedoeling, om Christus te stellen tot een Hoofd en de gemeente te vormen tot zijn lichaam, dan draagt zij zelve een organisch karakter en sluit de gedachte van een verbond reeds in.

Maar in het getuigenis, dat de verkiezing in Christus is gemaakt, wordt nog iets anders aangeduid. Immers, de organische eenheid van het menschelijk geslacht onder een hoofd treedt niet voor het eerst in Christus, maar in Adam tegemoet. Adam heet bij Paulus uitdrukkelijk een voorbeeld desgenen, die komen zoude, Rom. 5 : 14, en Christus wordt door hem de laatste Adam genoemd, 1 Cor. 15 : 45. Het genadeverbond blijkt daarmede naar de grondgedachten en lijnen van het werkverbond te zijn; het is er niet de afschaffing, maar veeleer de vervulling van, gelijk het geloof de wet niet te niet doet, maar bevestigt, Rom. 3 : 21. Werk- en genadeverbond zijn dus eenerzijds, gelijk vroeger werd opgemerkt zeer scherp onderscheiden; maar ze zijn anderzijds zeer innig verwant. Het groote onderscheid bestaat daarin, dat Adam, zijne plaats als hoofd van het menschelijk geslacht heeft verbeurd en verloren, en nu door Christus is vervangen. Maar deze neemt de vervulling op zich, zoowel van wat de eerste mensch misdaan heeft als van wat hij had moeten doen, volbrengt voor ons de eischen, waartoe de zedewet ons

verplicht, en vat nu zijne gansche gemeente als een vernieuwd menschelijk geslacht onder zich als het Hoofd te zamen. In de bedeeling van de volheid der tijden wordt wederom alles door God tot één vergaderd in Christus, beide dat in den hemel en dat op de aarde is, Ef. 1 : 10.

Dit vergaderen kan daarom niet anders dan op eene organische wijze geschieden. Als het genadeverbond zelf in Christus organisch is gedacht, dan moet het dienovereenkomstig ook worden opgericht en voortgezet. Zoo zien wij dan, dat het in de historie nooit met een enkel, los, op zichzelf staand individu wordt opgericht, maar altijd met een mensch en zijn geslacht, met Adam, met Noach, met Abraham, met Israel, met de gemeente en hun zaad. Nooit geldt de belofte een enkel geloovige op zichzelf, maar altijd in hem ook zijn huis. God verwezenlijkt zijn genadeverbond niet, door op den tast eenige menschen uit de menschheid uit te lezen en dan buiten de wereld om saam te voegen; maar Hij draagt het in de menschheid in, maakt het tot een bestanddeel der wereld, en zorgt nu, dat het in die wereld bewaard blijve van den booze. Als Herschepper wandelt Hij in het spoor, dat Hij als Schepper, Onderhouder en Regeerder aller dingen getrokken heeft. De genade is iets anders en hoogers dan de natuur, maar zij sluit zich toch bij de natuur aan, en vernietigt ze niet doch herstelt ze. Zij is geen erfgoed, dat krachtens natuurlijke geboorte overgaat, maar ze stroomt toch voort in de bedding, welke in de natuurlijke verhoudingen van het menschelijk geslacht is uitgegraven. Het verbond der genade springt niet van den hak op den tak, maar zet in de familiën, geslachten en volken op eene historische en organische wijze zich voort.

Daarmede gaat nu nog eene derde en laatste eigenaardigheid gepaard, en deze bestaat daarin, dat het genadeverbond zich verwezenlijkt op eene wijze, die des menschen redelijke en zedelijke natuur ten volle eerbiedigt. Wel rust het op den raad Gods, en hierin mag in geen enkel opzicht te kort worden gedaan. Achter het genadeverbond ligt de souvereine en vrijmachtige wil van God, die zich doorzet met Goddelijke energie en daarom den triumf van het Godsrijk over alle geweld der zonde verzekert.

Maar die wil is geen noodlot, dat van boven op den mensch neervalt, doch de wil van den Schepper van hemel en aarde, die zijn eigen werk in schepping en voorzienigheid niet verloochenen en den mensch, die Hij schiep als een redelijk en zedelijk wezen, niet als een stok en blok behandelen kan. Die wil is, meer nog, de wil van een barmhartig en goedertieren Vader, die nooit met ruw geweld dwingt, maar steeds door de geestelijke macht zijner liefde al onzen tegenstand verwint. De wil van God is geen blinde, onredelijke kracht, maar *wil*, wijze, genadige, liefderijke en tegelijk vrije en almachtige *wil*. En daarom werkt hij, wel

in strijd met ons verduisterd verstand en met onzen zondigen wil, zoodat Paulus van het Evangelie zeggen kan, dat het niet is *naar* den mensch, niet in overeenstemming met de dwaze inzichten en verkeerde lusten van den gevallen mensch, Gal. 1 : 11. Maar zoo moet de wil Gods handelen, omdat hij juist van alle dwaling en zonde ons verlossen wil en onze redelijke en zedelijke natuur in hare gaafheid herstellen wil.

Hieruit is te verklaren, dat het genadeverbond, hetwelk eigenlijk geen eischen en voorwaarden kent, toch weer in den vorm van een gebod voor ons optreedt en ons vermaant tot geloof en bekeering, Mark. 1 : 15. In zichzelf beschouwd, is het genadeverbond enkel genade en sluit het alle werk uit. Het geeft wat het eischt, en het vervult wat het voorschrijft. Het Evangelie is louter blijde boodschap, geen eisch maar belofte, geen plicht maar gave. Doch opdat het zich als belofte en gave in ons verwezenlijke, neemt het in overeenstemming met onze natuur het karakter eener zedelijke vermaning aan. Het wil ons niet dwingen, maar begeert niet anders, dan dat wij vrij en gewillig in het geloof aannemen, wat God ons schenken wil. De wil van God realiseert zich niet anders dan door ons verstand en onzen wil heen. Waarom ook terecht gezegd wordt, dat de mensch, door de genade die hij ontvangt, zelf gelooft en zelf zich bekeert.

Doordat het genadeverbond op deze wijze historisch en organisch ingaat in het menschelijk geslacht, kan het hier op aarde niet in eene gedaante verschijnen, die ten volle aan zijn wezen beantwoordt. Niet alleen blijft er in de ware geloovigen veel, dat met een leven overeenkomstig den eisch des verbonds: wandel voor mijn aangezicht en wees oprecht, wees heilig want Ik ben heilig, in lijnrechten strijd is. Maar er kunnen ook personen zijn, die in het genadeverbond, gelijk het zich aan onze oogen vertoont, zijn opgenomen, en toch vanwege hun ongeloovig en onbekeerlijk hart nog van alle geestelijke weldaden van dat verbond verstoken zijn. Dat is thans niet alleen het geval, maar zulk een toestand heeft alle eeuwen door bestaan. In de dagen des Ouden Testaments waren lang niet allen Israel, die uit Israel afstamden, Rom. 9 : 6, want niet de kinderen des vleesches, maar de kinderen der belofte worden voor het zaad gerekend, Rom. 2 : 29, 9 : 8; en in de Nieuw-testamentische gemeente is er kaf onder het koren, zijn er kwade ranken aan den wijnstok, en zijn er niet alleen gouden, maar ook aarden vaten, Matth. 3 : 12, 13 : 29, Joh. 15 : 2, 2 Tim. 2 : 20. Daar zijn menschen, die eene gedaante van godzaligheid vertoonen, maar de kracht derzelve verloochenen, 2 Tim. 3 : 5.

Op grond van deze tegenstrijdigheid tusschen wezen en verschijning hebben sommigen wel tusschen een inwendig verbond, dat uitsluitend met de ware geloovigen werd opgericht, en een uitwendig verbond, dat alleen de uitwendige belijders omvatte, onderscheid en scheiding gemaakt.

Maar zulk eene scheiding kan met de leer der Schrift niet bestaan; wat God vereenigt, mag de mensch niet scheiden. Er mag niet afgelaten worden van den eisch, dat wezen en verschijning aan elkander beantwoorden zullen, dat het belijden met den mond en het gelooven met het hart met elkander zullen overeenstemmen, Rom. 10 : 9. Maar al zijn er dus geen twee verbonden, die los naast elkander zijn, er zijn aan het ééne genadeverbond toch twee zijden, waarvan de ééne alleen voor ons, de andere echter ook voor God volkomen zichtbaar is. Wij hebben ons te houden aan den regel, dat wij niet over het hart, maar alleen over den uitwendigen wandel, en dan nog gebrekkig, kunnen oordeelen. Wie voor het oog der menschen in den weg des verbonds wandelen, moeten naar het oordeel der liefde door ons als bondgenooten beschouwd en behandeld worden. Maar ten slotte is het niet ons, maar Gods oordeel, dat beslist. Hij is de Kenner der harten en de Proever der nieren; bij Hem is er geene aanneming des persoons; de mensch ziet aan wat voor oogen is, maar de Heere ziet het hart aan, 1 Sam. 16 : 7.

Zoo onderzoeke dan een iegelijk zichzelven, of hij in het geloof is, of Jezus Christus in hem is, 1 Cor. 23 : 5.

XV.

DE MIDDELAAR DES VERBONDS.

DE raad der verlossing is niet een menschelijk ontwerp, welks uitvoering van allerlei onvoorziene omstandigheden afhangt en daarom ten hoogste onzeker is. Maar hij wordt onfeilbaar zeker uitgevoerd, omdat hij het besluit is van Gods genadigen en almachtigen wil. Zoo als het in de eeuwigheid is vastgesteld, zoo wordt het volbracht in den tijd. Alwat de leer des geloofs dus verder te behandelen heeft, is beschrijving van den weg, waarin de onveranderlijke raad des Heeren aangaande de zaligheid zijner menschenkinderen wordt uitgewerkt en toegepast. En wijl die raad vooral over drie groote zaken liep, over den Middelaar, door wien de zaligheid moest worden verworven, over den Heiligen Geest, door wien ze moest worden toegepast, en over de menschen, aan wie zij moest worden geschonken, heeft de onderwijzing in het Christelijk geloof zich in het vervolg ook met drie stukken bezig te houden.

Ten eerste heeft zij te handelen over den persoon van Christus, die door zijn lijden en sterven de zaligheid verwerven zal. Vervolgens moet

zij den weg aanwijzen, waarin de Heilige Geest den persoon van Christus met al zijne weldaden aan de uitverkorenen deelachtig maakt. En ten derde heeft zij hare aandacht te schenken aan de personen, die deze door Christus verworven zaligheid deelachtig worden, en dus te handelen van de kerk of de gemeente als het lichaam van Christus. Ten slotte loopt deze onderwijzing dan vanzelf uit op de voltooiing der zaligheid, welke de geloovigen hiernamaals wacht. Bij de behandeling zal blijken, dat de raad der verlossing in alle deelen wel geordineerd en verzekerd is; de onuitsprekelijke genade, de veelvuldige wijsheid en de almachtige kracht Gods wordt er in openbaar.

Reeds terstond bij den persoon van Christus treden al deze deugden in het helderste licht. Het middelaarsgeloof is niet uitsluitend aan het Christendom eigen. Alle menschen en volken leven niet alleen in het besef, dat zij de zaligheid niet deelachtig zijn, maar zij dragen ook allen de overtuiging in het hart, dat deze zaligheid hun op eene of andere wijze door bepaalde personen moet worden aangewezen en geschonken. De gedachte is algemeen verbreid, dat de mensch, zooals hij is, niet tot God naderen mag en niet in zijne tegenwoordigheid wonen kan; hij heeft een tusschenpersoon noodig, die hem den weg tot de Godheid ontsluit. In alle godsdiensten komen daarom middelaars voor, die eenerzijds Goddelijke openbaringen aan de menschen bekend maken en andererzijds de gebeden en gaven der menschen aan de Godheid overbrengen.

Soms treden lagere goden of geesten als zulke middelaars op, maar dikwijls zijn het ook menschen, die met bovennatuurlijke kennis en macht zijn begiftigd en in eene bijzondere reuk van heiligheid staan. Zij bekleeden in het religieuze leven der volken eene voorname plaats en worden bij alle gewichtige gelegenheden in het bijzondere en openbare leven, zooals bij rampen, oorlogen, ziekten, ondernemingen enz. geraadpleegd. Maar hetzij zij als waarzeggers of toovenaars, als heiligen of priesters optreden, zij wijzen den weg wel aan, dien de mensch naar hunne meening bewandelen moet, om de gunst der Godheid deelachtig te worden, maar zij zijn de weg zelf niet. De godsdiensten der volken zijn van hun persoon onafhankelijk. Dit geldt zelfs ook van die godsdiensten, welke door bepaalde personen zijn gesticht. Buddha en Kongfutse, Zarathustra en Mohammed zijn wel de eerste belijders van den godsdienst, die door elk hunner is gesticht, maar zijn niet de inhoud van dien godsdienst en staan er mede in een uitwendig en tot zekere hoogte toevallig verband. Hun godsdienst zou dezelfde kunnen blijven, ook al werd hun naam vergeten of hun persoon door een ander vervangen.

In het Christendom echter is het hiermede gansch anders gesteld. Wel is nu en dan de meening uitgesproken, dat ook Christus nooit de eenige Middelaar heeft willen zijn en dat Hij met het vergeten van zijn naam volkomen genoegen zou nemen, indien zijn beginsel en geest maar in

de gemeente voortleefde. Maar anderen, die voor zichzelf allen band met het Christendom verbroken hebben, hebben op onpartijdige wijze deze gedachte bestreden en weerlegd. Het Christendom staat tot den persoon van Christus in eene gansch andere verhouding, dan de godsdiensten der volken tot de personen, door wie zij gesticht zijn. Jezus is niet de eerste belijder van den naar zijn naam genoemden godsdienst geweest. Hij was niet de eerste en de voornaamste Christen, maar Hij bekleedt in het Christendom eene geheel eenige plaats. Hij is er niet in den gewonen zin de stichter van, maar Hij is de Christus, de Gezondene van den Vader, die zijn Koninkrijk op aarde heeft gesticht en het nu uitbreidt en bewaart tot het einde der eeuwen. Christus is het Christendom zelf; Hij staat er niet buiten maar er midden in; zonder zijn naam, persoon en werk is er geen Christendom meer. Christus is in één woord niet de wegwijzer naar de zaligheid, maar de weg zelf. Hij is de eenige, waarachtige en volkomene Middelaar tusschen God en de menschen. Wat de godsdiensten in hun middelaarsgeloof hebben vermoed en gehoopt, dat is wezenlijk en volkomen in Hem vervuld.

Om deze geheel eenige beteekenis van Christus wel in te zien, dienen wij van de gedachte der Schrift uit te gaan, dat Hij niet eerst, gelijk wij, bij Zijne ontvangenis en geboorte begon te bestaan, maar reeds eeuwen lang te voren bestond en van eeuwigheid her de eengeborene en geliefde Zoon des Vaders was. In het Oude Testament wordt de Messias reeds aangeduid met den naam van Vader der eeuwigheid, die voor zijn volk een eeuwig Vader is, Jes. 9 : 5, en wiens uitgangen (oorsprong en herkomst) zijn van ouds, van de dagen der eeuwigheid, Micha 5 : 1. Het Nieuwe Testament sluit zich daarbij aan, maar spreekt de eeuwigheid van Christus nog veel duidelijker uit. Ze ligt reeds opgesloten in al die plaatsen, waar het gansche aardsche leven van Christus wordt voorgesteld als de vervulling van een werk, dat Hem door God werd opgedragen om te doen. Wel is waar wordt ook van Johannes den Dooper gezegd, dat hij als een tweede Elia komen moest en gekomen is, Mark. 9 : 11—13, Joh. 1 : 7. Maar de nadruk en de veelvuldigheid, waarmede van Christus gezegd wordt dat Hij in de wereld kwam, om zijn werk te volbrengen, wijzen er op, dat deze uitdrukking hier in een bijzonderen zin is bedoeld.

Het heet niet alleen in het algemeen, dat Hij uitgegaan is, n.l. van den Vader, om te prediken, Mark. 1 : 38, en dat Hij gekomen is, om zondaren tot bekeering te roepen en zijne ziel te geven tot een rantsoen voor velen, Mark. 2 : 17, 10 : 45. Maar er wordt ook uitdrukkelijk gezegd, dat Hij tot verkondiging van het Evangelie uitgezonden is, Luk. 4 : 43, dat het de Vader is, die Hem gezonden heeft, Matth. 10 : 40, Joh. 5 : 24, 30, 36 enz., dat Hij van den Vader is uitgegaan en in Zijn

naam gekomen is, Joh. 5 : 43, 8 : 42, 13 : 3 enz., dat Hij uit den hemel nedergedaald en in de wereld gekomen is, Joh. 3 : 13, 6 : 38, 12 : 46, 18 : 37. Zoo weet Jezus zich de ééne Zoon te zijn, die den Vader lief was en na vele andere dienstknechten in den wijngaard uitgezonden werd, Mark. 12 : 6. Hij, die de Zoon van David is, was reeds Davids Heer, Mark. 12 : 36, bestond reeds vóór Abraham, Joh. 8 : 58, en had reeds heerlijkheid bij den Vader, eer de wereld was, Joh. 17 : 5, 24.

Dit zelfbewustzijn van Jezus aangaande zijn eeuwig bestaan wordt in het apostolisch getuigenis nader ontvouwd. In Christus is vleesch geworden dat eeuwige Woord, dat in den beginne bij God en zelf God was, Joh. 1 : 1, 14. Hij was het afschijnsel Zijner heerlijkheid en het uitgedrukte beeld Zijner zelfstandigheid, en is niet alleen hooger dan alle engelen, maar heeft op hunne aanbidding aanspraak, is een eeuwig God en een eeuwig Koning, die altijd dezelfde blijft en wiens jaren niet zullen ophouden, Hebr. 1 : 3—13. Hij was rijk, 2 Cor. 8 : 9, bevond zich in de gestalte Gods, zoodat Hij den Vader niet alleen in wezen, maar ook in gestalte, in stand en heerlijkheid, gelijk was, maar achtte deze Gode-gelijkheid niet als iets, dat Hij zelfzuchtig voor zichzelven bezitten en gebruiken moest, Phil. 2 : 6, legde ze veeleer af om de gestalte van een mensch en van een dienstknecht aan te nemen, Phil. 2 : 7, 8 en werd in dien weg verheven tot den Heere, die uit den Hemel afkomstig was en als zoodanig met Adam, den mensch uit de aarde, eene tegenstelling vormde, 1 Cor. 15 : 47. In één woord, Christus is evenals de Vader, de Alpha en de Omega, de eerste en de laatste, het begin en het einde, Openb. 1 : 11, 17, 22 : 13.

De werkzaamheid van dezen menschgeworden Zoon van God nam dies ook niet eerst bij zijne verschijning op aarde een aanvang, maar gaat tot de schepping terug. Door het Woord zijn alle dingen zonder uitzondering gemaakt, Joh. 1 : 3, Hebr. 1 : 2, 10; Hij is de eerstgeborene, het hoofd, het beginsel aller creaturen, Col. 1 : 15, Openb. 3 : 14, bestaande vóór alle dingen, Col. 1 : 17; en de schepselen zijn niet alleen door Hem geschapen, maar zij bestaan voortdurend te zamen in en door Hem, Col. 1 : 17 en worden van oogenblik tot oogenblik gedragen door het woord zijner kracht, Hebr. 1 : 3; en ze zijn eindelijk ook tot Hem geschapen, Col. 1 : 16, omdat God Hem, die de Zoon was, ook tot een erfgenaam van alles aangesteld heeft, Hebr. 1 : 2, Rom. 8 : 17. Zoo bestaat er van den beginne af eene nauwe betrekking tusschen den Zoon en de wereld, en nog weer inniger tusschen den Zoon en de menschen. Want in Hem was leven, het volle, rijke, onuitputtelijke leven, de bron van alle leven in de wereld, maar dat leven was voor de menschen, die naar Gods beeld geschapen werden en eene redelijke, zedelijke natuur deelachtig waren, tot licht, bron van de goddelijke waarheid die de menschen te kennen en te betrachten hadden, Joh. 1 : 14. En wel is de

mensch toen door de zonde duisternis geworden, maar het licht van het Woord scheen toch nog in die duisternis, Joh. 1 : 5; het verlichtte een iegelijk mensch, die in de wereld kwam, Joh. 1 : 9, want het Woord was en bleef, en werkte nog in de wereld, al werd het door die wereld ook niet gekend, Joh. 1 : 10.

De Christus, die in de volheid des tijds op aarde verschijnt, is dus naar de beschrijving, welke de H. Schrift van Hem geeft, geen mensch naast en te midden van andere menschen, geen stichter van een godsdienst en geen prediker van eene nieuwe zedeleer, maar Hij neemt eene geheel eenige plaats in. Hij bestond van eeuwigheid als de Eengeborene van den Vader; Hij was de Schepper, Onderhouder en Regeerder van alle dingen; in Hem was het leven en het licht der menschen. Als Hij in de wereld verschijnt, komt Hij niet tot haar als een vreemde, maar Hij is haar Heer, kent haar en is aan haar verwant. De herschepping staat met de schepping, de genade met de natuur, het werk des Zoons met het werk des Vaders in verband. De verlossing wordt gebouwd op fundamenten, die in de schepping zijn gelegd.

Nog duidelijker treedt de beteekenis van Christus voor ons aan het licht, als wij nu verder op zijne verhouding tot Israel acht geven. Daar was eene inwoning en eene inwerking van het Woord (van den Logos) in de gansche wereld en in alle menschen. Maar ofschoon het Licht in de duisternis scheen, de duisternis heeft het niet begrepen, en ofschoon het Woord in de wereld was, de wereld heeft het niet gekend, Joh. 1 : 5, 10. In veel inniger betrekking stond echter dat Woord nog tot Israel, want Israel was door den Heere uit alle volken tot een volk des eigendoms aangenomen en kan daarom in Joh. 1 : 11 het eigendom van het Woord genoemd worden, dat in den beginne bij God en zelf God was; Israel was „het zijne", en Hij was maar niet onder Israel gelijk Hij in de wereld was, maar Hij *kwam* tot dat Israel opzettelijk en na eeuwenlange voorbereiding; Christus is uit de vaderen, zooveel het vleesch aangaat, Rom. 9 : 5. En wel is Hij door de zijnen verworpen — van de wereld staat, dat ze Hem niet kende, Joh. 1 : 10, maar van de Joden heet het veel sterker, dat zij Hem niet aannamen, dat zij Hem versmaadden en verwierpen — doch zijne komst was daarom niet vergeefsch, want zoovelen Hem aannamen, ontvingen van Hem het recht en de bevoegdheid, kinderen Gods te worden, Joh. 1 : 12.

Als in Joh. 1 : 11 van het Woord gezegd wordt, dat het tot het zijne kwam, dan doelt dit zonder twijfel op de menschwording, op de komst van Christus in het vleesch. Maar er ligt toch in opgesloten, dat de eigendomsbetrekking van het Woord tot Israel niet eerst door en na de menschwording tot stand kwam, doch reeds lang te voren bestond. Israel was het zijne en daarom kwam het Woord tot het zijne in de volheid

des tijds. In hetzelfde oogenblik, waarop Jehovah Israel tot zijn eigendom aannam, kwam er ook eene bijzondere betrekking van dat volk tot het Woord (den Logos) tot stand. Hij is immers zelf de Heere, dien Israel zocht, de Engel des verbonds, die snellijk tot zijn tempel komen zou, Mal. 3 : 1, en die van oude dagen af onder Israel gewoond en gewerkt had. In tal van plaatsen is immers in het Oude Testament van dien Engel des Verbonds of Engel des Heeren sprake; het is door dien Engel, gelijk vroeger reeds in de leer der Drieëenheid werd aangetoond, dat de Heere op eene bijzondere wijze zich aan zijn volk openbaart. Ofschoon van den Heere onderscheiden, is Hij toch zoo één met Hem, dat Hem dezelfde namen, eigenschappen, werken en eere kunnen worden toegekend als aan God zelven. Hij is de God van Bethel, Gen. 31 : 13, de God der vaderen, Exod. 3 : 2, 6, die aan Hagar de vermenigvuldiging van haar zaad belooft, Gen. 16 : 10, 21 : 18, die de aartsvaders heeft geleid en verlost, Gen. 48 : 15, 16, die het volk van Israel uit Egypte gered en veilig naar Kanaan geleid heeft, Ex. 3 : 8, 14 : 21, 23 : 20, 33 : 14. De Engel des verbonds geeft aan Israel de verzekering, dat de Heere zelf in zijn midden is als een God der verlossing en der behoudenis, Jes. 63 : 9. Zijne verschijning was voorbereiding en aankondiging van die volkomene zelfopenbaring Gods, welke in de volheid des tijds in de vleeschwording plaats hebben zou. De gansche Oud-testamentische bedeeling was een altijd nader komen van God tot zijn volk; om ten slotte in Christus eeuwig in zijn midden te wonen, Ex. 29 : 43—46.

Deze leer over het bestaan en de werkzaamheid van het Woord, voordat het in Christus in het vleesch verscheen, is voor eene rechte opvatting van de geschiedenis der menschheid en voor eene juiste beschouwing van het volk en den godsdienst van Israel van het hoogste belang. Want daardoor wordt het mogelijk, al het ware en goede en schoone te erkennen, dat ook in de Heidenwereld nog aangetroffen wordt, en tevens de bijzondere openbaring te handhaven, welke aan het volk van Israel geschonken werd. Terwijl het Woord en de wijsheid Gods in de gansche wereld werkzaam was, trad het als Engel des Verbonds, als verschijning van den Naam des Heeren onder Israel op. In Oud en Nieuw Testament is het genadeverbond één; de geloovigen des Ouden Testaments zijn op geene andere wijze zalig geworden dan wij en wij worden in geen anderen weg zalig dan zij. Het is hetzelfde geloof aan de belofte, hetzelfde vertrouwen op de genade Gods, dat toen en thans den toegang tot de zaligheid ontsluit. En dezelfde weldaden van vergeving en wedergeboorte, van vernieuwing en eeuwig leven zijn toen en worden thans aan de geloovigen geschonken. Zij wandelen allen op denzelfden weg, al is het, dat het licht in helderheid verschilt, dat de geloovigen des Ouden en des Nieuwen Testaments bestraalt.

Er gaat hier echter eene andere gewichtige bijzonderheid mede gepaard.

Paulus zegt van de Efeziërs dat zij vroeger, toen zij nog als Heidenen leefden, waren zonder Christus, vervreemd van het burgerschap Israels, vreemdelingen van de verbonden der belofte, geene hoop hebbende en zonder God in de wereld, Ef. 2 : 11, 12. Zij verkeerden in dien tijd dus in een gansch anderen toestand dan de Joden vóór de komst van Christus. Want zij hadden geen belofte Gods, waaraan zij zich vastklemmen konden; zij leefden zonder hope in de wereld, en zij hadden geen God voor hun hart, dien zij kenden en dienen konden. Natuurlijk wil de apostel daarmede niet zeggen, dat de Heidenen aan geene goden geloofden, want elders zegt hij bijv. van de Atheners, dat zij alleszins godsdienstig waren, Hand. 17 : 22, en spreekt hij van eene openbaring, die God ook hun ten deel liet vallen, Hand. 17 : 24 v., Rom. 1 : 19 v. Maar zij hebben, God kennende, Hem niet als God verheerlijkt en gedankt; zij zijn verijdeld geworden in hunne overleggingen en hebben goden gediend, die van nature geen goden zijn, Rom. 1 : 21 v., Gal. 4 : 8. En evenzoo ontkent Paulus niet, dat de Heidenen allerlei verwachtingen aangaande de toekomst aan deze en aan gene zijde des grafs hebben gekoesterd, maar hij spreekt de gedachte uit, dat al die verwachtingen, evenals de goden, die zij dienden, ijdel waren, omdat er geene vaste, ontwijfelbare belofte van Gods zijde in Christus aan ten grondslag lag.

Anders was dit onder Israel. Aan dit volk heeft God zijne woorden toebetrouwd, Rom. 3 : 2; Hij nam hen aan tot zijne kinderen, woonde met zijne heerlijkheid in hun midden, gaf hun de telkens elkander opvolgende Verbondsbedeelingen, de wet, den eeredienst, en dan in het bijzonder ook die beloften, welke op den Messias zagen en Hem aanwezen als naar het vleesch uit Israel te zullen voortkomen, Rom. 9 : 4, 5. Maar al is Christus, voor zooveel het vleesch aangaat, uit de vaderen, Hij is meer dan mensch, Hij is God boven alles te prijzen in der eeuwigheid, Rom. 9 : 5, en bestond en werkte ook in de dagen des Ouden Testaments. De Christenen in Efeze leefden, zoolang zij Heidenen waren, zonder Christus, maar de Israelieten in den ouden dag stonden wel met Christus in verband, n.l. met den beloofden Christus, die ook toen reeds als Middelaar bestond en werkzaam was. Werkzaam in de uitdeeling van zijne weldaden, maar ook werkzaam daarin, dat Hij door woord en daad, door profetie en historie zijne eigene komst in het vleesch voorbereidde, en in heel het volk van Israel de schaduw vooruitwierp van het lichaam dier geestelijke goederen, welke Hij zelf in de volheid des tijds verwerven en aanbrengen zou.

De apostel Petrus spreekt deze gedachte klaar en duidelijk uit in het eerste hoofdstuk van zijn eersten brief. Als hij daar handelt van de groote zaligheid, welke de geloovigen nu reeds in beginsel deelachtig zijn en voorts in de toekomst ten volle verwachten mogen, dan toont hij de heerlijkheid dier zaligheid ook nog daardoor bijzonder aan, dat hij zegt,

dat de profeten des Ouden Testaments haar tot het voorwerp van hun onderzoek en nadenken hebben gemaakt. Alle profeten hebben toch dit gemeenschappelijk, dat zij profeteerden van de genade, die thans in de dagen des Nieuwen Testaments aan de geloovigen geschonken wordt. Zij ontvangen hier door openbaring kennis van, maar deze openbaring maakte hen niet lijdelijk, doch zette hen, om zoo te zeggen, zelf aan het werk. De openbaring prikkelde hen en wekte hen op, om zelf ijverig aan het onderzoeken en navorschen te gaan, niet naar de wijze der wijsgeeren, die met hun eigen verstand de verborgenheden der schepping trachten te ontdekken, maar als heilige mannen Gods, die de bijzondere openbaring, de toekomstige zaligheid in Christus, tot voorwerp van hun onderzoek maakten, en bij dat onderzoek niet door hun eigen gedachten, maar door den Geest Gods zich leiden lieten. Immers zij onderzochten en vorschten na, op welken en hoedanigen tijd de Geest van Christus, die in hen was, hun door zijn voorafgaand getuigenis bekend zou maken met het lijden, dat Christus moest ondergaan en de heerlijkheid, die Hem na dat lijden wachtte, 1 Petr. 1 : 10, 11. Het was Christus zelf, die in het Oude Testament zijn Geest aan de profeten schonk en door dien Geest zijn eigen komst en werk, zijn eigen lijden en heerlijkheid liet aankondigen en voorafschaduwen. Het getuigenis, dat Jezus in de harten der zijnen doet uitgaan en aangaande zichzelven aflegt, is het bewijs dat zij den Geest der profetie deelachtig zijn, Openb. 19 : 10.

Door deze openbaring des Geestes is het onder Israel gekomen tot die rijke en heerlijke verwachtingen, welke onder den naam van Messiaansche worden samengevat.

Deze Messiaansche verwachtingen worden gewoonlijk in twee groepen onderscheiden. Tot de eerste behooren die, welke in het algemeen op de toekomst van het Godsrijk betrekking hebben. Ook deze zijn van groote beteekenis en staan met de belofte van het genadeverbond in het allernauwste verband. Die belofte houdt toch in, dat God de God van zijn volk en van hun zaad zal zijn, en slaat dus niet alleen op het verleden en heden maar ook op de toekomst. Wel is waar maakt het volk zich voortdurend aan ontrouw, afval, bondsbreuk jegens den Heere schuldig. Maar juist omdat het een *genade*verbond is, kan de ontrouw des volks de trouw Gods niet te niet doen. Het genadeverbond is uit den aard der zaak een eeuwig verbond, dat zich voortplant van geslacht tot geslacht. Als het volk dus niet in den weg des verbonds wandelt, kan God het wel voor een tijd als het ware verlaten, aan kastijding, gericht, ballingschap overgeven, maar hij kan zijn verbond niet verbreken, want het is een genadeverbond, dat niet van het gedrag der menschen afhangt, maar enkel en alleen in Gods ontferming rust. Hij kan het verbond niet te niet doen, want zijn eigen naam en roem en eere hangt er aan. Na den toorn

komt dus altijd weder Gods goedertierenheid, na het gericht zijne barmhartigheid, na het lijden zijne heerlijkheid aan het licht.

In dit alles werd Israel in den loop zijner geschiedenis door de profetie onderwezen. Door de profetie kreeg het een inzicht in het wezen en het doel der geschiedenis, gelijk wij dat bij geen enkel ander volk aantreffen. Het Oude Testament doet het ons verstaan, dat het tot heerschappij komen van Gods wil, dat het rijk Gods de inhoud en dus de gang en het einddoel van de geschiedenis is. Het is zijn raad, zijn raad van welbehagen en verlossing, die in eeuwigheid bestaat en allen tegenstand verwinnen zal. Door lijden gaat het tot heerlijkheid, achter het kruis hangt de kroon. God zal eenmaal triumfeeren over al zijne vijanden en zijn volk in de vervulling van al zijne beloften doen deelen. Daar komt een rijk van gerechtigheid en vrede, van geestelijke en stoffelijke welvaart. En in de heerlijkheid van dat rijk zal Israel, maar zullen voorts ook de volken deelen. Want de eenheid Gods brengt de eenheid der menschheid en de eenheid der geschiedenis mede. Dan is de aarde vol van de kennis des Heeren en bereikt de belofte des verbonds hare volkomene vervulling: Ik zal uw God zijn, en gij zult mij tot zonen en dochteren zijn.

Van deze verwachtingen zijn de profetieën en de psalmen vol. Maar zij blijven hierbij niet staan en strekken zich ook verder uit tot de *wijze*, waarop het Koninkrijk Gods in de toekomst bevestigd en voltooid worden zal. En dan worden zij tot de Messiaansche verwachtingen in engeren zin en zeggen ons, hoe de heerschappij Gods op aarde in de toekomst door een bepaald persoon, door den Messias, tot stand zal worden gebracht. Wel is waar heeft men in den laatsten tijd beproefd, al deze Messiaansche verwachtingen uit den oorspronkelijken godsdienst van Israel te verwijderen en te verplaatsen in den tijd na de Ballingschap. Maar van andere zijde is dit ten sterkste weersproken en ook afdoende weerlegd. De Messiaansche verwachtingen bewegen zich alle om twee begrippen, den dag des Heeren, die een dag des gerichts voor Israel en de volken is, en den Messias, die daarna het heil zal aanbrengen en het Koninkrijk Gods op aarde oprichten zal. En beide deze begrippen zijn niet eerst van de profeten der achtste eeuw afkomstig, maar bestonden lang vóór dezen tijd en zijn door de profeten, wier boeken ons bewaard zijn, nader uitgewerkt en toegepast.

De Schrift wijst zelve dit aan, als zij de verwachtingen aangaande de toekomst tot de oudste tijden terugleidt. Natuurlijk dragen zij dan eerst nog een algemeen karakter, maar dit is juist een bewijs voor hare oudheid, en de geleidelijke ontwikkeling, die er vervolgens in die verwachtingen valt op te merken, komt dit bewijs krachtig versterken. In de moederbelofte, Gen. 3 : 15, wordt er vijandschap gezet tusschen het zaad der vrouw en het zaad der slang en wordt de toezegging gedaan, dat

het eerste aan het laatste den kop vermorzelen zal. Bij het zaad der vrouw hebben wij met Calvijn in de eerste plaats aan het menschelijk geslacht te denken, dat, in het verbond der genade aan Gods zijde overgebracht, tegen alle Hem vijandige macht den strijd moet aanbinden en in Christus zijn Hoofd en Heer ontvangt. De historie toont dat aan, dat dit menschelijk geslacht, hetwelk tegen het zaad der slang strijd voert, lang niet alle volken omvat, maar meer en meer zich inkrimpt en beperkt. De belofte zet zich alleen voort in de linie van Seth.

Als de eerste menschheid door den zondvloed verdelgd is, treedt er in het huisgezin spoedig eene scheiding in tusschen Cham en Japhet eenerzijds en Sem andererzijds. En de belofte wordt nu alzoo verbijzonderd dat Jehovah, de God van Sem wordt, dat Japhet zich eerst verre uitbreidt en later in Sems tenten wonen komt, en dat Kanaan hun beider knecht wordt, Gen. 9 : 26, 27. Uit het geslacht van Sem wordt later, wanneer de zuivere kennis en dienst van God wederom dreigt verloren te gaan, Abraham verkoren, en hij ontvangt de toezegging, dat hij, door den Heere gezegend, voor velen tot een zegen zal zijn, ja dat alle geslachten der aarde zich zullen toewenschen en zoeken zullen dien zegen, welken God aan Abraham en zijn zaad schenkt, en dat zij dus allen in Hem, in zijn zaad gezegend zullen worden, Gen. 12 : 2, 3. Onder de zonen van Jacob en de stammen van Israel wordt dan weer later Juda aangewezen als degene, die den voorrang boven al zijn broederen genieten zal. Hij werd overeenkomstig zijn naam de geprezene, Gen. 29 : 35, en de machtige onder zijne broederen, 1 Chron. 5 : 2. Zij loven en dienen hem, en zijne vijanden onderwerpen zich hem; en deze heerschappij zal zoolang duren, totdat er een komt, wien de volken gehoorzaam zullen zijn, Gen. 49 : 8—10. De naam Schilo in vers 10 is moeilijk te verstaan en wordt zeer verschillend opgevat, maar de gedachte van den zegen, over Juda uitgesproken, is toch duidelijk; Juda heeft onder alle stammen van Israel den voorrang, hij heeft de heerschappij over al zijne broederen en uit hem zal voortkomen de toekomstige heerscher der volken.

Deze belofte is dan aanvankelijk in David vervuld, maar gaat daarmede tegelijk in eene nieuwe phase van ontwikkeling over. Want als David rust gekregen had van al zijne vijanden, kwam het voornemen in hem op, om den Heere een huis te bouwen. Maar in plaats dat David den Heere een huis bouwt, laat de Heere bij monde van Nathan aan David verkondigen, dat Hij hem een huis zal bouwen, door de koninklijke waardigheid erfelijk te maken in zijn geslacht. De Heere zal aan David een grooten naam maken als de naam der grooten, die op de aarde zijn; Hij zal na Davids dood zijn zoon Salomo op zijn troon zetten en hem tot een Vader zijn, en Hij zal eindelijk zijn huis en zijn koningschap duurzaam maken voor Zijn aangezicht; Davids troon zal vaststaan tot in eeuwigheid, 2 Sam. 7 : 9—16, Ps. 89 : 19—38. Van nu aan is de

hoop van Israels vromen op Davids huis gebouwd, en soms blijft de profetie in het algemeen bij deze verwachting staan, Amos 9 : 11, Hos. 3 : 5, Jer. 17 : 25, 22 : 4.

Maar de historie leerde, dat geen enkele koning uit Davids huis aan de verwachting beantwoordde. En in verband met deze geschiedenis wees de profetie steeds klaarder naar die toekomst heen, waarin de ware zoon van David verschijnen zou en op den troon zijns vaders zitten zou in eeuwigheid. Langzamerhand werd deze toekomstige Davidide met den naam van Messias als een eigen naam aangeduid. Messias was eerst en bleef langen tijd een algemeene naam en duidde ieder aan, die onder Israel tot een of ander ambt verkoren en gezalfd was. Zalven met olie was bij de Oostersche volken eene algemeen gebruikelijke gewoonte, en diende, om het gelaat, verbrand door de zon, wederom zacht en de leden van het lichaam wederom frisch en lenig te maken, Ps. 104 : 15, Matth. 6 : 17. Het was een teeken van vreugde, Spr. 27 : 9. en werd in tijden van rouw nagelaten, 2 Sam. 14 : 2. Dan. 10 : 3; het diende als een bewijs van gastvrijheid en vriendschap, Ps. 23 : 5, 2 Chron. 28 : 15, Luk. 7 : 46, en werd ook aangewend als een middel tot genezing, Mark. 6 : 13, Luk. 10 : 34, Jak. 5 : 14, en tot betuiging van eerbied jegens een gestorvene, Mark. 16 : 1, Luk. 23 : 56, Joh. 19 : 40.

Deze zalving werd ook opgenomen in den eeredienst en ontving daardoor eene godsdienstige beteekenis. Jakob richtte den steen, waarop hij te Berseba met zijn hoofd gerust had, tot een gedenksteen op en overgoot hem met olie, ten teeken van wijding aan den Heere, die hem verschenen was, Gen. 28 : 18, 31 : 13, 35 : 13. Later werden overeenkomstig de wetgeving van Mozes tabernakel, gereedschap en altaar gezalfd om ze te heiligen en voor den dienst Gods af te zonderen, Exod. 29 : 36, 30 : 23, 40 : 10. En hetzelfde had ook met personen plaats, die tot een bijzonderen dienst geroepen werden.

Eene enkele maal lezen wij van de zalving van profeten; Elia zalfde Eliza, 1 Kon. 19 : 16, en in Ps. 105 : 15 wisselt het woord gezalfden met dat van profeten af. Voorts werden de priesters en vooral ook de hoogepriester gezalfd, Lev. 8 : 12, 30, Ps. 133 : 2, zoodat deze de gezalfde priester heeten kan, Lev. 4 : 3, 5, 6 : 22. En inzonderheid lezen wij dan van zalving bij de Koningen, bij Saul, 1 Sam. 10 : 1, David, 1 Sam. 16 : 13, 2 Sam. 2 : 4, 5 : 3, Salomo, 1 Kon. 1 : 34 enz. De Koningen heeten daarom gezalfden des Heeren, 1 Sam. 26 : 11, Ps. 2 : 2. Maar van hieruit verwijdt zich het gebruik. Gezalfden heeten in de Schrift meermalen ook die personen, die God verkiest en bekwaam maakt tot zijn dienst, zonder dat er in letterlijken zin eene zalving met olie bij hen heeft plaats gehad. In Ps. 105 : 15 worden met gezalfden en profeten de aartsvaders bedoeld. In Ps. 84 : 10, 89 : 39, 52, Hab. 3 : 13 draagt

misschien het volk Israels of anders zijn koning den naam van gezalfde. In Jes. 45 : 1 wordt hij op Cyrus toegepast. De zalving met olie is toch maar een teeken, hetwelk eenerzijds aanduidt de toewijding aan den dienst Gods en andererzijds ook de verkiezing, roeping en bekwaammaking tot dien dienst door God zelven. Toen David door Samuel gezalfd was, werd de Geest des Heeren vaardig over hem, van dien dag af en voortaan, 1 Sam. 16 : 13.

In dezen zin werd nu de naam van Gezalfde, Messias, bijzonder geschikt voor den toekomstigen Koning uit Davids huis. Hij toch is de Gezalfde bij uitnemendheid, omdat Hij niet door een mensch maar door God zelven aangesteld en niet met het teeken der olie, maar zonder mate met den Heiligen Geest zelven gezalfd is, Ps. 2 : 2, 6, Jes. 61 : 1. Wanneer de naam van Messias (Gezalfde) als eigennaam en zonder artikel voor den toekomstigen Koning uit Davids huis in gebruik gekomen is, valt niet met zekerheid te zeggen. Maar in Dan. 9 : 25 schijnt de naam al in dezen zin voor te komen, en in de dagen van Jezus' omwandeling op aarde was hij in die beteekenis algemeen in gebruik. In Joh. 4 : 25 zegt de Samaritaansche vrouw tot Jezus: ik weet, dat *Messias* komt, zonder lidwoord, dat dus in de Nederlandsche vertaling ten onrechte is opgenomen. Ofschoon gezalfde eerst dus een algemeenen zin had en allerlei personen aanduiden kon, is het langzamerhand een eigennaam geworden en alleen op den toekomstigen koning uit Davids huis toegepast. Hij is de Messias, de Gezalfde bij uitnemendheid; Hij is Messias alleen.

Het beeld van dien Messias wordt nu in de profetie des Ouden Testaments op allerlei wijze uitgewerkt. Op den voorgrond staat altijd zijn Koningschap; Hij heet Gezalfde, omdat Hij tot Koning gezalfd is, Ps. 2 : 2, 6. Op grond van de belofte, die hem geschonken is, verwacht David zelf, dat er uit zijn huis een heerscher over menschen zal voortkomen, die in gerechtigheid regeeren zal; immers heeft God een eeuwig verbond met hem gemaakt, waarin alles wèl geregeld en verzekerd is, 2 Sam. 23 : 3—5. En dit is de verwachting van al de profeten en psalmisten: het heil van Israel in de toekomst is onverbrekelijk verbonden met het Davidische koningshuis, en de toekomstige Koning uit dat huis is tegelijk de Koning van het Godsrijk. Het rijk Gods is geene dichterlijke voorstelling of wijsgeerige gedachte, maar eene werkelijkheid, een bestanddeel van de geschiedenis; het is van boven, geestelijk, ideaal en komt toch in den tijd, onder een Koning uit Davids huis tot stand. Het is een rijk Gods en toch een door en door menschelijk, aardsch, historisch rijk. Zoo wordt het toekomstig Godsrijk ons dan ook in de profetie geteekend met verven en kleuren, die aan de toenmalige toestanden zijn ontleend, en die niet letterlijk zijn op te vatten, maar toch een diepen

indruk geven van de werkelijkheid van dat rijk; het is geen droombeeld, het wordt hier op aarde, in de geschiedenis, onder een Koning uit Davids huis verwezenlijkt.

Maar hoe dit rijk van Messias ook in tastbare werkelijkheid voor geen ander aardsch rijk moge onder doen, toch verschilt het er hemelsbreed van. Het is, ofschoon het alleen door strijd tegen en overwinning van alle vijanden tot stand komt, Ps. 2 : 1 v., 72 : 9 v., 110 : 2, een rijk van volkomen gerechtigheid en vrede, Jes. 32 : 1, Ps. 45 : 7, 8, 72 : 7; welke gerechtigheid vooral daarin bestaat, dat de nooddruftige gered, de ellendige geholpen wordt, Ps. 72 : 12—14. Maar voorts breidt het zich over alle vijanden uit, tot aan de einden der aarde toe, en blijft het ook in alle eeuwigheid bestaan, Ps. 2 : 8, 45 : 7, 72 : 5, 8, 17, 110 : 2, 4.

Trouwens aan het hoofd van het Godsrijk staat een Vorst, die wel een mensch is, maar toch alle menschen in waardigheid en eere ver te boven gaat. Hij is een mensch, wordt uit Davids huis geboren, is een zoon van David, en heet een zoon des menschen, 2 Sam. 7 : 12 v., Jes. 7 : 14, 9 : 5, Micha 5 : 1, Dan. 7 : 13. Maar toch is Hij meer dan mensch; Hij zit op de eereplaats aan Gods rechterhand, Ps. 110 : 2, is Davids Heer, Ps. 110 : 1, de Zoon Gods in bijzonderen zin, Ps. 2 : 7. Hij is Immanuel, God met ons, Jes. 7 : 14, de Heere onze gerechtigheid, Jer. 23 : 6, 33 : 16, in wien de Heere zelf met zijne genade tot zijn volk komt en woning onder hen maakt. Het is voor de profetie hetzelfde, of de Heere dan wel zijn Messias over zijn volk regeert; nu eens wordt gezegd, dat de Heere, en dan weder, dat zijn gezalfde koning verschijnen, de volken oordeelen en Israel verlossen zal. Zoo heet het bijvoorbeeld in Jes. 40 : 10, 11: De Heere zal komen met macht, zijn arm zal heerschen, Hij zal zijne kudde weiden gelijk een herder, en in Ezech. 34 : 23, dat de Heere een eenigen herder verwekken zal, namelijk zijn knecht David, die zijn volk weiden en hun tot een herder zijn zal. Van het nieuwe Jeruzalem zegt de profeet Ezechiel, dat haar naam zal zijn: de Heere is aldaar, Ezech. 48 : 35, en Jesaja stelt het zoo voor, dat in den Messias God met ons is, Jes. 7 : 14. Ezechiel verbindt beide gedachten, als hij zegt: Ik, de Heere zal hun tot een God zijn en mijn knecht David zal Vorst zijn in het midden van hen, Ezech. 34 : 24, evenals Micha ook zegt, dat Messias het volk Israels weiden zal in de kracht des Heeren, in de hoogheid van den naam des Heeren zijns Gods, Micha 5 : 3. Dit is de reden, waarom in het Nieuwe Testament beide reeksen van teksten in Messiaanschen zin verklaard kunnen worden. In den Messias komt God zelf tot zijn volk, Hij is meer dan mensch, Hij is de volkomene openbaring en inwoning Gods, en draagt daarom ook Goddelijke namen; Hij heet Wonderlijk, Raad, sterke God, eeuwige Vader, Vredevorst, Jes. 9 : 5.

Maar hoe groot de waardigheid en macht van dezen Messias ook zijn moge, de profetie voegt hieraan een trek toe, die zeer opmerkelijk is. Hij zal namelijk in zeer nederige omstandigheden en in zeer benarde tijden geboren worden. Misschien ligt dit al opgesloten in het woord van Jesaja, dat eene maagd, eene jonge vrouw, zonder eenige nadere omschrijving, een zoon zal baren, en dat deze zoon deelen zal in het lijden van zijn volk, want hij zal alleen melk en honig eten, hetwelk de voornaamste voortbrengselen zijn van een land, dat verwoest is en niet bebouwd wordt, Jes. 7 : 14, 15. Maar in elk geval wordt dit duidelijk uitgesproken in Jes. 11 : 1, verg. Jes. 53 : 2. Daar zegt de profeet, dat er een rijsken voortkomen zal uit den afgehouwen tronk van Isai en dat eene scheut uit zijne wortels uitbotten zal; in den tijd, waarin Messias geboren zal worden, zal dus het Davidisch koningshuis nog wel bestaan, maar het zal onttroond zijn en gelijk wezen aan een tronk, die afgehouwen is, maar toch nog eene nieuwe twijg voortbrengen kan. Micha drukt dezelfde gedachte op eene andere wijze uit, als hij zegt, dat het huis van Ephrata, dat is, het Davidisch koningshuis, zoo geheeten, omdat Ephrata de landstreek was, waar de geboorteplaats van David, Bethlehem, in lag, dat het huis van Ephrata wel het kleinste is onder alle geslachten van Juda, maar dat er toch een Heerscher uit voortkomen zou, die groot zou zijn tot aan de einden der aarde, Micha 5 : 1. Daarom wordt de Messias door Jeremia 23 : 5, 33 : 15 en door Zacharia 3 : 8, 6 : 12 ook met den naam van Spruit aangeduid. Als Israel verstrooid is en Juda in ellende nederzit, als schier alle verwachting vergaan en alle hoop uitgebluscht is, dan zal de Heere uit het vervallen Koningshuis van David een Spruit verwekken, die den tempel des Heeren bouwen en zijn koninkrijk op aarde bevestigen zal. Hoezeer de Messias dan ook komen moge met macht en heerlijkheid, Hij zal toch verschijnen in nederigheid, niet rijden op een oorlogspaard, maar ten teeken van vrede gezeten zijn op een ezel, een veulen, een jong der ezelinnen, Zach. 9 : 9. Hij zal Koning, maar ook Priester zijn; beide waardigheden zullen in Hem, als in Melchizedek vereenigd wezen, en Hij zal beide dragen in eeuwigheid, Ps. 110 : 4, Zach. 6 : 13.

Deze gedachte van de nederigheid van den Messias leidt over tot dat andere beeld, waaronder deze vooral door Jesaja voorgesteld wordt, het beeld namelijk van den lijdenden knecht des Heeren. Het volk van Israel moest een priesterlijk Koninkrijk zijn, Exod. 19 : 6; het moest als priester God dienen en dan Koninklijk over de aarde heerschen, evenals de mensch oorspronkelijk naar Gods beeld geschapen werd en daarom de heerschappij over de gansche aarde ontving. In het toekomstbeeld staat daarom nu eens de eene en dan de andere bestemming op den voorgrond. Telkens lezen wij in de profetieën en de psalmen, dat God zijn volk recht doen zal en de overwinning zal verschaffen over al zijne vijanden.

Soms wordt deze overwinning in zeer krasse termen beschreven; God zal opstaan, zijne vijanden zullen verstrooid worden en zijne haters zullen van zijn aangezicht vlieden; Hij zal ze verdrijven gelijk rook verdreven wordt; gelijk was voor het vuur smelt, zullen de goddeloozen vergaan van Gods aangezicht; Hij zal den kop zijner vijanden verpletteren, den schedel desgenen, die in zijne zonden wandelt; Hij zal hen wederbrengen uit de diepten der zee, opdat zijn volk den voet moge wasschen in hun bloed en de tong hunner honden ermede rood geverfd worde, Ps. 68 : 2, 3, 22—24, verg. Ps. 28 : 4, 31 : 18, 55 : 10, 16, 69 : 23—29, 109 : 6—20, 137 : 8, 9 enz. Al deze vervloekingen zijn geene uiting van persoonlijke wraakzucht, maar beschrijvingen in Oudtestamentische taal van de wrake Gods over zijne en zijns volks vijanden. Maar diezelfde God, die alzoo de goddeloozen straft, zal gerechtigheid, vrede en vreugde schenken aan al zijn volk, en dat volk zal Hem dienen met een eenparigen schouder. Door de verdrukking en het lijden heen komt het tot een staat van heerlijkheid en zaligheid, waarin de Heere een nieuw verbond zal maken, zijne wet in hun binnenste schrijven en hun een nieuw hart en een nieuwen geest zal schenken, zoodat zij in zijne inzettingen wandelen en zijne rechten zullen bewaren en doen, Jer. 32 : 31 v., Ezech. 36 : 25 v. enz.

Deze beide trekken in het toekomstbeeld van Israel komen op dezelfde wijze ook in zijn Messias voor. Hij zal een Koning zijn, die zijne vijanden verplettert met een ijzeren schepter en ze verbrijzelt als aarden vaten, Ps. 2 : 9, 110 : 5, 6 enz. Nergens komt er eene meer realistische schildering van deze overwinning van Gods vijanden voor, dan in Jesaja 63 : 1—6. Daar wordt geteekend, hoe de Heere aankomt in roodgeverfde kleederen, pralend in zijn gewaad en voortschrijdend in de volheid zijner kracht, sprekend in gerechtigheid en machtig om te verlossen. En op de vraag van den profeet: vanwaar is Uw gewaad zoo rood en zijn uwe kleederen als die van een wijnperstreder? geeft de Heere ten antwoord: Ik heb de pers alleen getreden en uit de volkeren was niemand met mij; Ik heb hen getreden in mijnen toorn en Ik heb hen vertrapt in mijne grimmigheid, zoodat hun levenssap gespat is op mijne kleederen en al mijn gewaad erdoor bezoedeld is. Want een dag der wrake was in mijn hart en mijn verlossingsjaar was gekomen. In Openb. 19 : 13—15 worden trekken uit deze beschrijving op den Christus toegepast, als Hij in het laatste der dagen wederkomen en al zijne vijanden onderwerpen zal. En dit volkomen terecht, want Hij is een zaligmaker en een Rechter, een Lam en een Leeuw, tegelijk.

Maar Hij is dan toch óók een Verlosser en Zaligmaker. Evenals de Heere rechtvaardig en barmhartig is, evenals zijn dag een dag der wrake en een jaar der verlossing is, evenals Israel koninklijk over zijne vijanden heerschen en priesterlijk Gode dienen zal, zoo is de Messias tegelijk de door God gezalfde Koning en de lijdende knecht des Heeren. Bij

Jesaja vooral treedt ons deze gestalte tegemoet. De profeet denkt daarbij allereerst aan het volk van Israel, dat in ballingschap verkeert en juist in dien weg des lijdens eene roeping tegenover de heidenen te vervullen heeft. Maar in de ontwikkeling zijner profetie neemt deze lijdende gestalte meer en meer het karakter van een bepaald persoon aan, die priesterlijk door zijn lijden de zonden van zijn volk verzoent, die als een profeet dit heil verkondigt tot aan de einden der aarde, en koninklijk deel ontvangt onder de grooten en met machtigen de buit deelt, Jes. 52 : 13—53 : 12.

In den gezalfden Koning openbaart God zijne heerlijkheid, zijne macht, de majesteit en hoogheid van zijn naam, Micha 5 : 3; in den lijdenden knecht des Heeren openbaart Hij zijne genade en den rijkdom zijner ontferming, Jes. 53 : 11. Op deze beide gestalten loopt de profetie bij Israel uit, en die profetie wortelt in de historie. Israel is zelf als volk Gods zoon, Hos. 11 : 1, een priesterlijk koninkrijk, Exod. 19 : 6, met de heerlijkheid des Heeren bekleed, Ezech. 16 : 14, maar tegelijk ook Gods knecht, Jes. 41 : 8, 9, deelende in den smaad, waarmede de vijanden den Heere smaden, Ps. 89 : 51, 52 en om zijnentwil den ganschen dag gedood en aan slachtschapen gelijk geacht, Ps. 44 : 23. Beide, de heerlijkheid en het lijden van Israel, van Israel als volk en dan van zijne knechten als David, Job en anderen in bijzonderen zin, hebben een profetisch karakter; zij wijzen beiden naar Christus heen; het gansche Oude Testament met zijne wetten en instellingen, met zijne ambten en bedieningen, met zijne gebeurtenissen en beloftenissen, is eene vooraf-schaduwing van het lijden, dat op Christus komen zou, en van de heerlijkheid, daarna volgende, 1 Petr. 1 : 11. Gelijk de gemeente in de dagen des Nieuwen Testaments ééne plante met Christus geworden is in de gelijkmaking zijns doods en dit ook zijn zal in de gelijkmaking zijner opstanding, Rom. 6 : 11; gelijk zij in haar lichaam vervult de overblijfselen van de verdrukkingen van Christus, Col. 1 : 24, en tevens naar het beeld van Christus veranderd wordt van heerlijkheid tot heerlijkheid, 2 Cor. 3 : 18; zoo was de gemeente des Ouden Verbonds in al haar lijden en heerlijkheid de voorbereiding en afschaduwing van de vernedering en verhooging van dien Priester-Koning, die te zijner tijd het Godsrijk op aarde stichten zou.

Er is geen twijfel aan, dat het Nieuwe Testament zichzelf in dit licht beschouwt en op deze wijze zijne verhouding tot het Oude Testament opvat. Wat Jezus zegt, dat de Schriften van Hem getuigen, Joh. 5 : 39, Luk. 24 : 27, is eene gedachte, die aan heel het Nieuwe Testament ten grondslag ligt en ook telkens klaar uitgesproken wordt. De eerste discipelen van Jezus erkenden Hem als den Christus, omdat zij in Hem vonden dien, van welken Mozes en de profeten gesproken hadden, Joh. 1 : 46. Paulus getuigt, dat Christus gestorven, begraven en opgewekt is naar

de Schriften, 1 Cor. 15 : 3, 4. Petrus zegt, dat de Geest van Christus in de profeten te voren getuigde van het lijden, dat op Christus komen zoude en van de heerlijkheid daarna volgende, 1 Petr. 1 : 11. En al de boeken des Nieuwen Testaments toonen rechtstreeks of zijdelings aan, dat het gansche Oude Testament in Christus tot zijne vervulling is gekomen; de wet met hare zedelijke, ceremonieële en burgerlijke geboden, met haar tempel en altaar, priesterschap en offeranden, en evenzoo de profetie met hare belofte zoowel aangaande den gezalfden Koning uit Davids huis als met betrekking tot den lijdenden knecht des Heeren. Het gansche Koninkrijk Gods, dat in Israels volk en geschiedenis vooraf geschaduwd, onder nationale vormen in de wet voorgeteekend en in Oudtestamentische taal door de profetie was aangekondigd, kwam in Christus nabij en daalde in Hem en zijne gemeente uit den hemel op de aarde neer.

Dit innig verband van Oud en Nieuw Testament is voor de waarachtigheid van het Christelijk geloof van het hoogste belang. Want de belijdenis, dat Jezus de Christus, de aan Israel beloofde Messias is, vormt het hart der Christelijke religie, en onderscheidt haar van alle andere godsdiensten. Ze wordt daarom door de Joden, de Mohammedanen en alle Heidensche volken ten sterkste bestreden en vindt in den tegenwoordigen tijd ook weerspraak bij velen, die den naam van Christenen dragen. Dezen trachten dan te betoogen, dat Jezus zich nooit voor den Messias gehouden en uitgegeven heeft, of dat Hij hoogstens zijn innig godsdienstig bewustzijn en zijn hooge zedelijke roeping in dien tijdelijken vorm heeft ingekleed, maar dat deze vorm thans voor ons hoegenaamd geene beteekenis meer heeft. Maar de getuigenissen van het Nieuwe Testament zijn te talrijk en te sterk, dan dat zulk eene opvatting lang vol te houden is. En daarom schrijden anderen in den jongsten tijd veel verder voort. Zij kunnen niet ontkennen, dat Jezus zichzelf voor den Messias gehouden heeft en allerlei bovenmenschelijke eigenschappen en krachten zichzelven heeft toegekend. Maar inplaats van daarvoor te buigen en Jezus aan te nemen, gelijk Hij zichzelf geeft, leiden zij daaruit af, dat Jezus een mensch was, die aan inbeelding, dweepzucht en allerlei buitensporigheden leed. Ja, de bestrijding gaat zoover, dat sommigen aan Jezus allerlei krankheden van ziel en lichaam toeschrijven en daaruit de hooge gedachten verklaren, die Hij koesterde over zichzelven.

Deze strijd over den persoon van Jezus, die in de laatste jaren wederom zulk een ernstig karakter heeft aangenomen, toont bij vernieuwing, dat de vraag: wat dunkt u van den Christus? gelijk in de vorige eeuwen, zoo thans nog de gemoederen der menschen bezig houdt en verdeelt. Evenals de Joden verschillende gedachten koesterden over Jezus en sommigen Hem voor Johannes den Dooper, anderen voor Elias, anderen

voor Jeremia of een der profeten hielden, Matth. 16 : 13, en er ook waren, die Hem van uitzinnigheid en bezetenheid beschuldigden, Mark. 3 : 21, 22, zoo is het alle eeuwen door gegaan en zoo is het nog heden ten dage gesteld. Al zien wij af van die enkelen, die Jezus openlijk een dweper durven schelden, daar zijn er duizenden, die Hem nog wel als een profeet erkennen, maar Hem niet meer belijden als den Christus Gods.

En toch, Jezus handhaaft zijne volle aanspraak op dezen naam en is met niet minder dan deze belijdenis tevreden. Hij is een mensch en wordt zoo op alle bladzijden van het Nieuwe Testament beschreven. Hij is, ofschoon het eeuwige Woord, vleesch geworden in den tijd, Joh. 1 : 14, Phil. 2 : 7, ons vleesch en bloed deelachtig en in alles den broederen gelijk, Hebr. 2 : 14, 17, uit de vaderen zooveel het vleesch aangaat, Rom. 9 : 5, Abrahams zaad, Gal. 3 : 16, uit Juda's stam, Hebr. 7 : 14, Openb. 5 : 5, uit Davids geslacht, Rom. 1 : 3, geboren uit eene vrouw, Gal. 4 : 4, mensch in vollen, waren zin, met een lichaam, Matth. 26 : 26, eene ziel, Matth. 26 : 38, en een geest, Luk. 23 : 46, met een menschelijk verstand, Luk. 2 : 52 en een menschelijken wil, Luk. 22 : 42, met menschelijke aandoeningen van vreugde en droefheid, toorn en ontferming, Luk. 10 : 21, Mark. 3 : 5, enz. met menschelijke behoeften aan rust en ontspanning, aan spijze en drank, Joh. 4 : 6, 7 enz. Overal en altijd treedt Jezus in het Evangelie voor ons op als een mensch, wien niets menschelijks vreemd is. Hij is zelfs in alle dingen, gelijk als wij, verzocht geweest, doch zonder zonde, Hebr. 4 : 15, heeft in de dagen zijns vleesches Gode gebeden en smeekingen geofferd met sterke roeping en tranen, en gehoorzaamheid geleerd uit hetgene Hij geleden heeft, Hebr. 5 : 7, 8.

Zijne tijdgenooten twijfelen dan ook aan zijne waarachtige menschelijke natuur geen oogenblik. Gewoonlijk wordt Hij in de Evangeliën met den eenvoudigen, historischen naam van *Jezus* aangeduid. Wel werd Hem deze naam op uitdrukkelijken last des Engels gegeven en ligt er de beteekenis in, dat Hij de Zaligmaker van zijn volk is, Matth. 1 : 21. Maar op zichzelf was deze naam onder Israel van ouds bekend en werd hij door vele personen gedragen. Jezus is toch de Grieksche vorm van den Hebreeuwschen naam Jehoshua of Jehua, afgeleid van een werkwoord, dat behouden, redden beteekent. De opvolger van Mozes heette eerst Hosea, maar werd later door Mozes Jehoshua (Josua) genoemd, Num. 13 : 16 en komt in Hand. 7 : 45 en Hebr. 4 : 8 onder den naam Jezus voor. En zoo lezen wij in het Nieuwe Testament ook nog van andere personen, die den naam van Jezus droegen, Luk. 3 : 29, Col. 4 : 11. De naam zonder meer kon dus de Joden niet op de gedachte brengen, dat de zoon van Maria de Christus was.

Zij spreken dan ook gewoonlijk van Jezus als de mensch genaamd

Jezus, Joh. 9 : 11, de zoon van Jozef, den timmerman, wiens vader en moeder, zusters en broeders wij kennen, Matth. 13 : 55, Mark. 6 : 3, Joh. 6 : 42, de zoon van Jozef, van Nazaret, Joh. 1 : 45, Jezus de Nazarener, Matth. 2 : 23, Mark. 10 : 47, Joh. 18 : 5, 7, 19 : 19, Hand. 22 : 8, Jezus de Galileër, Matth. 26 : 69, de profeet van Nazaret in Galilea, Matth. 21 : 11. En de gewone titel, waarmede Jezus aangesproken wordt, is die van Rabbi of Rabbouni, leeraar, meester of mijn meester, Joh. 1 : 39, 20 : 16, waarmede in dien tijd de Schriftgeleerden en Farizeën gewoonlijk werden aangesproken, Matth. 23 : 8, en Hij aanvaardt dien titel niet alleen, maar eischt hem alleen voor zichzelven op, Matth. 23 : 8—10. In deze benamingen en titels ligt nog niet opgesloten, dat de menschen Hem voor den Christus erkenden. En dit is ook nog niet het geval, wanneer zij Hem in het algemeen Heer, Mark. 7 : 28, Zone Davids, Mark. 10 : 47, of een profeet, Mark. 6 : 15, 8 : 28, noemen.

Maar ofschoon een waarachtig en volkomen mensch, Jezus is zich van den aanvang af bewust, meer dan mensch te zijn en wordt zoo door al zijne discipelen met steeds klaarder besef erkend en beleden. En dat is niet eerst, gelijk zoo menigmaal beweerd wordt, in het Evangelie van Johannes en de Brieven der apostelen het geval, maar het staat ook reeds duidelijk in de Evangeliën van Mattheus, Markus en Lukas te lezen. Trouwens de tegenstelling, welke men tegenwoordig maken wil tusschen den historischen Jezus en den Christus der gemeente, is volkomen onhoudbaar. Men stelt het dan zoo voor, dat Jezus niet meer geweest is en niet meer heeft willen zijn dan een vroom Israeliet, een godsdienstig genie, een verheven leeraar der deugd, een profeet, gelijk er vroeger zoovelen onder Israel waren opgetreden; en alwat nu verder door de gemeente aangaande dien historischen Jezus beleden wordt, zijne bovennatuurlijke ontvangenis, zijne Messianiteit, zijn zoendood, zijne opstanding, zijne hemelvaart enz. zou vrucht der verbeelding en door de discipelen van Jezus aan het oorspronkelijke beeld van hun Meester toegevoegd zijn.

Doch tegen deze gansche voorstelling bestaan zoovele en zoo ernstige bezwaren, dat zij niemand bevredigen kan. Immers, indien al die bovengenoemde feiten niet hebben plaats gehad, maar later verdicht en in het leven van Jezus opgenomen zijn, moet men er toch eenige verklaring van geven, hoe de discipelen van Jezus tot zulke verdichtselen gekomen zijn en waaraan zij de stof voor deze kunstig verdichte fabelen hebben ontleend. De indruk, dien Jezus' buitengewone persoonlijkheid op hen heeft gemaakt, is daarvoor volstrekt niet geschikt; want zulk een indruk ware toch alleen die van een, zij het ook hoog verheven mensch, en zou geen enkel bestanddeel bevatten van den Christus, zooals de gemeente Hem belijdt. En die bestanddeelen moet men dan zoeken en zoekt men werkelijk ook bij de Joodsche secten van dien tijd, of bij de Grieksche, Per-

zische, Indische, Egyptische en Babylonische godsdiensten, waardoor het Christendom van zijne zelfstandigheid en eigenaardigheid beroofd en tot een samenraapsel van Joodsche en Heidensche dwalingen wordt gemaakt.

Maar bovendien, de eerste drie Evangeliën zijn geschreven door mannen, die zelf de vaste overtuiging hadden, dat Jezus de Christus was. Zij zijn geschreven in een tijd, toen de gemeente reeds geruimen tijd bestond, toen de prediking der apostelen al naar alle zijden der toenmaals bekende wereld was uitgegaan, en toen Paulus reeds verscheidene brieven geschreven had. Toch zijn die Evangeliën algemeen aangenomen en erkend. Van een strijd over den persoon van Christus is in den eersten tijd in de gemeenten, tusschen de apostelen en hunne medearbeiders hoegenaamd niets bekend. Allen staan in het geloof, dat Jezus de Christus is, dat God dezen Jezus, die door de Joden gekruisigd is, tot eenen Heere en Christus heeft gemaakt, en in zijn naam bekeering en vergeving der zonden schenkt, Hand. 2 : 22—38.

Dit geloof is van den beginne af de grondslag der Christelijke gemeente geweest. Paulus betoogt in het vijftiende hoofdstuk van zijn eersten brief aan Corinthe, dat de Christus naar de schriften, de Christus, die gestorven, begraven en opgewekt is, de inhoud der apostolische prediking en het voorwerp van het Christelijk geloof was, en dat zonder deze feiten beide, die prediking en dat geloof, ijdel en de zaligheid der in Christus ontslapenen een droombeeld is. Er is geen keuze dan tusschen deze twee: de apostelen zijn valsche getuigen Gods, òf zij hebben getuigd en verkondigd hetgene van den beginne was, hetgeen zij gezien, aanschouwd en getast hebben van het Woord des levens. En evenzoo: Jezus is òf een valsche profeet geweest, òf Hij was de getrouwe getuige, de eerstgeborene uit de dooden en de overste van de Koningen der aarde, die ons liefgehad en ons van onze zonden gewasschen heeft in zijn bloed en die ons gemaakt heeft tot Koningen en priesters Gode en zijnen Vader, Openb. 1 : 5, 6. Daar is geene tegenstelling tusschen den historischen Jezus en den Christus der gemeente. Het getuigenis der apostelen is de onder de leiding des Heiligen Geestes gegevene ontvouwing en verklaring van het zelfgetuigenis van Christus. Het gebouw der gemeente rust op het fundament der apostelen en profeten, waarvan Christus de uiterste hoeksteen is, Ef. 3 : 20. En niemand kan een ander fundament leggen dan hetgeen door hen gelegd is, 1 Cor. 3 : 10.

Hoe uitlokkend de taak anders zou zijn, er bestaat thans en te dezer plaatse geene gelegenheid, om eene volledige ontwikkeling te geven van den inhoud van het getuigenis, dat door Christus aangaande zichzelven en door de apostelen aangaande hun Meester en Heere afgelegd wordt, maar op enkele bijzonderheden dient toch een oogenblik de aandacht gevestigd te worden.

Evenals Johannes de Dooper, trad ook Jezus op met de prediking, dat het koninkrijk Gods nabij was en dat burgerschap in dat koninkrijk alleen verkrijgbaar was in den weg van geloof en bekeering, Mark. 1 : 15. Maar hij stelt zichzelf tot dat koninkrijk in eene gansch andere verhouding dan Johannes of een van de profeten. Dezen allen hebben er van geprofeteerd, Matth. 11 : 11, 13, maar Jezus is er de eigenaar en bezitter van. Wel heeft Hij het zelf van den Vader ontvangen, die het Hem in zijn raadsbesluit verordineerd (beschikt) heeft, Luk. 22 : 29. Maar daarom is het ook juist *Zijn* koninkrijk, waarover Hij vrijmachtig ten gunste van zijne discipelen beschikt. De Vader is het, die voor zijn zoon eene bruiloft bereidt, Matth. 22 : 2, maar de zoon is toch de bruidegom, Mark. 2 : 19, Joh. 3 : 29, die in de toekomstige vereeniging met de zijnen zijne eigene bruiloft viert, Matth. 25 : 1 v. De Vader is de eigenaar van den wijngaard, maar de zoon is toch de erfgenaam, Matth. 21 : 33, 38. Zoo noemt Jezus dan het koninkrijk Gods ook tegelijk *Zijn* koninkrijk, Matth. 13 : 41, 20 : 21, Luk. 22 : 30, en spreekt hij van *Zijne* gemeente als gegrond op de rots van zijne belijdenis, Matth. 16 : 18. Hij is meer dan Jona of Salomo, Matth. 12 : 39, 42; om zijnentwil moet alles, vader, moeder, zusters, broeders, huis, akker, ja het eigen leven verlaten en verloochend worden; wie vader of moeder, zoon of dochter liefheeft boven Hem, is zijns niet waardig: wie Hem belijdt of verloochent voor de menschen zal dienovereenkomstig door Hem beleden of verloochend worden voor zijnen Vader, die in de hemelen is, Matth. 5 : 11, 10 : 32 v., Mark. 8 : 34.

Aan deze hooge plaats, welke Jezus zichzelven in het koninkrijk der hemelen toeschrijft, beantwoorden alle zijne woorden en werken. Deze stemmen volkomen met den wil zijns Vaders overeen; Jezus is de volstrekt zondelooze, Hij is zich van geene enkele overtreding van Gods wil bewust en doet nooit belijdenis van eenige dwaling of zonde. Wel laat Hij zich door Johannes doopen, maar volstrekt niet om zelf daardoor vergeving van zonden te ontvangen, gelijk anderen, Matth. 3 : 6. Want Johannes maakte juist, omdat zijn doop een doop was der bekeering tot vergeving der zonden, bezwaar om Jezus te doopen. En Jezus erkent dat bezwaar, maar neemt het tevens weg, door te zeggen, dat Hij zich niet laat doopen om persoonlijk vergeving van zonden te ontvangen, maar om alle gerechtigheid te vervullen, Matth. 3 : 14, 15. Ook wijst Hij tegenover den rijken jongeling de aanspraak: goede Meester, af, Mark 10 : 18, maar geenszins om zich daarmede de zedelijke volmaaktheid te ontzeggen. De rijke jongeling kwam echter tot Jezus, zooals men in die dagen tot de Schriftgeleerden en Farizeën kwam met allerlei begroetingen en eerbewijzen, Matth. 23 : 7; Hij wilde Jezus vleien en voor zich innemen, door Hem goede, (of liever nog, goedige, beste) meester te noemen. Van deze vleitaal is Jezus niet gediend; Hij wil niet op de wijze

der Schriftgeleerden gegroet en geëerd worden. Goedig, in volstrekten zin, bron van alle zegeningen en weldaden is God alleen. Jezus ontkent hier dus volstrekt niet zijne zedelijke volkomenheid, maar komt tegen de gedachtelooze vleierij van den rijken jongeling in verzet. En zoo ook in Gethsemane; zijne menschelijke natuur ziet tegen het lijden op, dat Hem wacht, en bewijst hare waarachtigheid in de bede, dat deze drinkbeker van Hem mocht voorbijgaan, maar zij betoont ook in datzelfde oogenblik hare volkomene onderwerping en gehoorzaamheid door de toevoeging: niet mijn wil, maar de Uwe, o Vader, geschiede! Matth. 26 : 39.

Maar zelfs in die bange ure, noch in Gethsemane noch op Golgotha komt eenige belijdenis van zonde van zijne lippen. Integendeel, alwat Hij is en spreekt en doet, is in volkomen overeenstemming met Gods heiligen wil. Alle dingen, die Hij in woorden en daden aangaande God en zijn rijk openbaart, zijn Hem gegeven van den Vader, Matth. 11 : 27.

Hij leerde niet als de Schriftgeleerden, dor, spitsvondig, scholastisch, maar als machthebbende, als een, die profetische volmacht van God ontvangen had, Matth. 7 : 29, en diezelfde macht werd in zijne werken openbaar. Hij wierp de duivelen uit door den Geest Gods, Matth. 12 : 28, door den vinger Gods, Luk. 11 : 20, heeft macht, om de zonden te vergeven, Matth. 9 : 6, en macht ook, om zijn eigen leven af te leggen en wederom aan te nemen, Joh. 10 : 18. En al die macht ontving Hij van zijn Vader; Jezus leidt al zijne woorden en werken tot het gebod zijns Vaders terug, Joh. 5 : 19, 20, 30, 8 : 26, 28, 38, 12 : 50, 17 : 8. Diens wil te doen, is zijne spijze, Joh. 4 : 34, zoodat Hij aan het einde zijns levens zeggen kan, dat Hij zijn Vader verheerlijkt, zijn naam geopenbaard, zijn werk volbracht heeft, Joh. 17 : 4, 6. Deze verhouding, waarin Jezus zich in zijn persoon, zijne woorden en werken tot het Godsrijk stelt, komt tot uitdrukking in zijne Messianiteit. Er is en wordt nog altijd veel onderzoek naar ingesteld, of Jezus zichzelf voor den beloofden Messias heeft gehouden, en, indien ja, hoe Hij tot dit bewustzijn gekomen is.

Over het eerste kan echter bij eene onbevangen lezing der Evangeliën, niet alleen van Johannes, maar ook van Mattheus, Markus en Lukas geen twijfel bestaan. Om maar iets te noemen: in de synagoge te Nazareth verkondigde Hij, dat de profetie van Jesaia heden werd vervuld, Luk. 4 : 16 v. Op de vraag van Johannes den Dooper, of Hij de beloofde Messias was, antwoordt Hij bevestigend, door te verwijzen naar zijne werken, Matth. 11 : 4 v. De belijdenis van Petrus: Gij zijt de Christus de Zoon des levenden Gods, aanvaardt Hij en ziet er in eene openbaring zijns Vaders, Matth. 16 : 16, 17. De bede van de moeder der Zebedaiden gaat uit van het geloof, dat Jezus de Messias is en wordt in dezen zin ook door Jezus opgevat en beantwoord, Matth. 20 : 20. Zijne uitlegging

van den 110den Psalm, Matth. 22 : 42, zijn intocht in Jeruzalem, Matth. 21 : 2 v., zijn optreden in den tempel, Matth. 21 : 12 v., zijne instelling van het Avondmaal, Matth. 26 : 26 v., berusten alle op de onderstelling dat Hij de Messias is, Davids Zoon en Davids Heer, en het oude verbond door een nieuw vervangen kan. En wat eigenlijk alles afdoet, om niets anders dan om de belijdenis, dat Hij de Christus, de Zone Gods was, is Hij veroordeeld en gedood, Mark. 14 : 62, en het opschrift boven zijn kruis: Jezus de Nazarener, de Koning der Joden, drukt daarop het zegel.

Eene andere vraag is, op welke wijze en langs welken weg Jezus tot dit bewustzijn, dat Hij de Messias was, gekomen is. Maar alle tegenwoordig zoo algemeen aangenomene voorstelling is, dat Jezus zich oorspronkelijk hier niets van bewust was, dat die gedachte eerst laat, bij den doop, of nog later na en door de belijdenis van Petrus bij Hem is opgekomen, dat Hij ze noodgedrongen heeft aanvaard of als een minder passenden doch onvermijdelijken vorm van zijne godsdienstig-zedelijke roeping geduld heeft, al deze en dergelijke voorstellingen gaan buiten de werkelijkheid om, zijn met het getuigenis der Schrift en met het wezen van Jezus' persoonlijkheid in lijnrechten strijd. Daar was zonder twijfel eene ontwikkeling van het menschelijke bewustzijn van Christus, want wij lezen uitdrukkelijk, dat Hij toenam in wijsheid, in grootte, in genade bij God en de menschen, Luk. 2 : 52. Het menschelijke inzicht in zijn eigen persoon en werk, in het werk, dat de Vader Hem opgedragen had om te doen, in het koninkrijk, dat Hij stichten kwam, heeft zich in het stille gezin van Nazareth, onder de leiding zijner moeder, aan de hand der Oudtestamentische Schrift langzamerhand verhelderd en verdiept.

Maar als knaap in den tempel wist Hij reeds, dat Hij moest zijn in de dingen zijns Vaders, Luk. 2 : 49. En voordat Hij zich door Johannes doopen liet, wist Hij dat Hij dien niet behoefde tot vergeving zijner zonden, maar alleen ontving, om in alles aan den wil Gods gehoorzaam te zijn. Die doop was voor Jezus dan ook niet de breuk met een zondig verleden, want dat had Hij niet; maar was van zijne zijde eene volkomene overgave en toewijding aan, en van Gods zijde, eene algeheele toerusting en bekwaammaking tot het werk, dat de Vader Hem opgedragen had om te doen. Als Messias wordt Hij dan ook reeds door Johannes en daags daarna door de discipelen, die Hij zich toevoegde, erkend, Johannes 1 : 29—52.

Maar deze belijdenis was, om zoo te zeggen, eene voorloopige. Zij was nog volstrekt niet, wat zij wezen moest en worden zou. Zij ging nog met allerlei dwaling aangaande den aard van het Messiasschap gepaard. De discipelen dachten onwillekeurig dat Jezus een Messias zou

zijn, gelijk de Joden van dien tijd het zich algemeen voorstelden, een koning, die den strijd tegen de Heidensche volken zou aanbinden en Israel in heerlijkheid aan de spits der natiën zou stellen. Toen Jezus na zijn openbaar optreden aan deze verwachting niet beantwoordde, toen geraakte zelfs een Johannes de Dooper aan het twijfelen, Matth. 11 : 2 v. En de discipelen moesten ieder oogenblik door Jezus terecht gewezen en beter onderricht worden. De Joodsche Messiasverwachting zat hun zoo diep in de ziel, dat zij zelfs na de opstanding aan Jezus vragen, of Hij nu dan toch aan Israël het koninkrijk oprichten zou, Hand. 1 : 6.

Deze verkeerde opvattingen, die er algemeen, ook in den kring zijner discipelen, over het Messiasschap heerschten, maakten het voor Jezus noodzakelijk, bij de prediking daarvan eene bepaalde opvoedkundige gedragslijn te volgen. Het is bekend, dat Jezus in den eersten tijd van zijn optreden nooit met zoovele woorden zegt, dat Hij de Christus is. De inhoud van zijne prediking is het koninkrijk der hemelen, en de natuur, den oorsprong, den voortgang, de voleinding van het koninkrijk zet Hij breedvoerig, vooral in treffende gelijkenissen uiteen. En zijne werken bestaan in werken van barmhartigheid, in het genezen van krankheden en van allerlei kwalen onder het volk. Die werken getuigen van Hem, en daaruit moeten zijne discipelen, ook Johannes de Dooper, opmaken, wie en wat Hij is, waarin het karakter van zijn Messiasschap ligt. Sterker nog: het is alsof zijn Messiasschap een geheim is, dat niet publiek mag gemaakt worden. Meermalen brachten zijne werken op de gedachte, dat Hij de Christus was, maar dan gebood Hij scherpelijk, dat men dit niemand zeggen zou, Matth. 8 : 4, 9 : 30, 12 : 16, Mark. 1 : 34, 43, 3 : 12, 5 : 43, 7 : 36, 8 : 26, Luk. 5 : 13. Ja zelfs, als tegen het einde van zijn leven de discipelen Hem beter leeren kennen en toch bij monde van Petrus, op den weg naar Caesarea Philippi Hem belijden als den Christus, den Zoon des levenden Gods, dan nog gebood Hij hun scherpelijk, dat zij het niemand zeggen zouden, Matth. 16 : 20, Mark. 8 : 30. Jezus was de Christus, maar Hij was het in een anderen zin, dan de Joden het zich toen voorstelden. Hij wilde en mocht het niet zijn overeenkomstig hunne verwachtingen; dan ontweek Hij hen zelfs om niet met geweld genomen en tot koning verheven te worden, Joh. 6 : 14, 15. Messias was Hij en wilde Hij zijn, maar in overeenstemming, niet met den wil en de gunst des volks, doch met den wil en den raad zijns Vaders, met de profetie des Ouden Verbonds.

Daarom kiest Hij, om zichzelf aan te duiden, dien eigenaardigen naam van Zoon des menschen, die in de Evangeliën herhaaldelijk op zijne lippen voorkomt. De naam is ongetwijfeld aan Dan. 7 : 13 ontleend, waar de wereldrijken onder het beeld van dieren, maar de heerschappij Gods over zijn volk onder de gelijkenis van een menschenzoon wordt

voorgesteld. De plaats werd ook in sommige Joodsche kringen in Messiaanschen zin verklaard, en de naam was dus, althans bij sommigen, als eene aanduiding van den Messias bekend, Joh. 12 : 34; maar toch schijnt hij geen gewone naam geweest te zijn en ook geene vaste beteekenis te hebben gehad. Er konden zich met dezen naam niet zulke vleeschelijke verwachtingen verbinden als bijvoorbeeld met den naam: Zone Davids, koning Israels. Daarom was deze naam voor Jezus het meest geschikt, want Hij drukte er eenerzijds mede uit, dat Hij de Messias was, door de profetie beloofd, en dat Hij dit toch niet was in den zin en naar de gedachte van het Joodsche volk.

Dit wordt bewezen door het gebruik, dat Jezus van dezen naam maakt. Hij duidt zichzelven met dezen titel aan in twee reeksen van plaatsen, n.l. in zulke teksten, waarin Hij van zijne armoede, lijden en vernedering, en in andere, waarin Hij van zijne macht, hoogheid en verhooging spreekt. Zoo zegt Hij bijvoorbeeld in het eerste geval: De Zoon des menschen is niet gekomen, om gediend te worden maar om te dienen en zijne ziel te geven tot een rantsoen voor velen, Matth. 20 : 38; in het andere geval verklaart Hij voor den hoogen raad, dat Hij inderdaad de Messias is, en voegt er dan aan toe: doch ik zeg ulieden, van nu aan zult gij zien den Zoon des menschen zittende ter rechterhand der kracht Gods en komende op de wolken des hemels, Matth. 26 : 64. Dezelfde gedachte dringt zich aan ons op, als wij plaatsen als Matth. 8 : 20, 11 : 19, 12 : 40, 17 : 12, 18 : 11, 20 : 18 enz. vergelijken met Matth. 9 : 6, 10 : 23, 12 : 8, 13 : 41, 16 : 27, 17 : 9, 19 : 28, 24 : 27, 30, 37, 39, 25 : 13, 31 enz. Jezus beschrijft zichzelf met dezen naam in zijne volle Messianiteit, in zijne vernedering, in zijne verhooging, in zijne genade en in zijne macht, als Zaligmaker en als Rechter.

En daarin vat Hij nu saam de gansche Oudtestamentische profetie over den Messias. Gelijk wij vroeger hebben aangewezen, ontwikkelde deze zich in twee richtingen, in die van den gezalfden Koning uit Davids huis en in den lijdenden knecht des Heeren. Deze lijnen loopen in het Oude Testament doorgaans evenwijdig naast elkander voort, maar bij Daniel ontmoeten zij elkaar. Het Koninkrijk Gods zal in den echten, vollen zin eene heerschappij zijn, maar die heerschappij zal eene menschelijke zijn, de heerschappij van een Zoon des menschen. En zoo zegt Jezus nu ook, dat Hij wel ter dege een Koning is, de Koning Israels, de door God beloofde en gezalfde Koning; maar Hij is het toch in een anderen zin dan de Joden verwachtten. Hij is een Koning, die rijdt op het veulen eener ezelin, een Koning der gerechtigheid en des vredes, een Koning, die tevens Priester; een Koning, die tevens Zaligmaker is. Macht en liefde, gerechtigheid en genade, hoogheid en nederigheid, God en mensch zijn in Hem vereenigd.

Hij is de volkomen vervulling van de gansche Oudtestamentische wet

en profetie, van al het lijden en al de heerlijkheid, die voorbereidend en voorafschaduwend het deel van Israel waren, het tegenbeeld van de koningen en de priesters onder Israel, het tegenbeeld van het volk van Israel zelf, dat een priesterlijk koninkrijk en een koninklijk priesterdom moest zijn. Hij is Koning-Priester en Priester-Koning, Immanuel, God met ons. Daarom is het koninkrijk, dat Hij prediken en stichten kwam, tegelijk inwendig en uitwendig, onzichtbaar en zichtbaar, geestelijk en lichamelijk, tegenwoordig en toekomstig, particulier en universeel, van boven en toch beneden, uit den hemel en toch op aarde. En Jezus komt nog eenmaal weer; Hij kwam, om de wereld te behouden, Hij komt terug, om ze te oordeelen.

Nog één trek dient aan dit beeld van Jezus, gelijk de Evangeliën het ons teekenen, te worden toegevoegd; en deze ligt daarin, dat Hij zich bewust is de Zone Gods te zijn in een gansch bijzonderen zin.

In het Oude Testament werd deze naam reeds gebruikt voor de engelen, Job 38 : 7, voor het volk van Israel, Ex. 4 : 22, Deut. 14 : 1, Jes. 63 : 6, Hos. 11 : 1, en in dat volk wederom voor de rechters, Ps. 82 : 6 en voor de koningen, 2 Sam. 7 : 11—14, Ps. 2 : 7, Ps. 89 : 27, 28. In het Nieuwe Testament heet Adam de zoon van God, Luk. 3 : 38, dragen de kinderen Gods dien naam, 2 Cor. 6 : 18, en wordt Hij vooral aan Christus geschonken. Van verschillende zijden en door zeer onderscheiden personen wordt Hij met dien naam aangeduid, door Johannes den Dooper en Nathanaël, Joh. 1 : 34, 50, door satan en de bezetenen Matth. 4 : 3, 8 : 29, Mark. 3 : 11, door den hoogepriester, de menigte der Joden, en den hoofdman over honderd, Matth. 26 : 63, 27 : 40, 54, door de discipelen, Matth. 14 : 33, 16 : 16 en door de Evangelisten, Mark. 1 : 1, Joh. 20 : 31. Jezus noemt zichzelf gewoonlijk wel niet met dien naam, maar Hij aanvaardde toch deze belijdenis van zijn goddelijk Zoonschap zonder eenige tegenspraak en komt er bij sommige gelegenheden openlijk voor uit, dat Hij de Zone Gods is, Matth. 16 : 16, 17, 26 : 63, 64, 27 : 40, 43.

Nu is er wel geen twijfel aan, dat de verschillende personen, die Jezus alzoo aanduidden, dezen naam niet allen in denzelfden diepen zin hebben opgevat. Op de lippen van den hoofdman over honderd, Matth. 27 : 54, van den Hoogepriester, Matth. 26 : 63, van Petrus, Matth. 16 : 16 had dezelfde naam toch niet denzelfden inhoud en dezelfde beteekenis. De hoofdman was een Heiden en noemde Jezus ook niet den, maar een zoon van God. De Hoogepriester dacht daarbij vooral aan de Messiaansche waardigheid, want hij ondervraagde Jezus juist, of Hij de Christus, de Zone Gods was. Maar als Petrus, na langen tijd met Jezus omgang te hebben gehad, Hem met nadruk belijdt als den Christus, den Zoon des levenden Gods, die de woorden des eeuwigen levens heeft, dan ligt hier

zonder twijfel reeds een diepere zin in opgesloten, dien de discipelen later na de opstanding steeds voller en rijker hebben leeren verstaan.

Inderdaad kan Jezus ook in Oudtestamentischen, Theocratischen zin met den naam van Zone Gods worden aangeduid. Als de door God gezalfde Koning mag en kan Hij zijn Zoon heeten. Hij is de Zoon des Allerhoogsten, wien God de Heere den troon van zijn vader David geven zal, Luk. 1 : 32, het heilige zaad, dat uit Maria geboren werd, Luk. 1 : 35, de Heilige Gods, zooals de bezetene Hem noemde, Mark. 1 : 24, de Zoon des gezegenden Gods, gelijk de Hoogepriester deze uitdrukking als eene nadere omschrijving van den Messias bezigde, Mark. 14 : 62. Maar dit Theocratisch Zoonschap heeft bij Jezus een dieperen zin en komt bij Hem uit eene andere verhouding tot den Vader op. Hij is maar niet Gods Zoon geworden, doordat Hij op eene bovennatuurlijke wijze in Maria ontvangen werd, Luk. 1 : 35, noch ook, omdat Hij bij den doop den H. Geest heeft ontvangen zonder mate, Matth. 3 : 16, en evenmin, wijl Hij door de opstanding door God gemaakt is tot een Heere en Christus, Hand. 2 : 36. Wel is Hij bij die gelegenheden door den Vader als zijn Zoon in Christus erkend en gehuldigd, maar zijne Messiaansche waardigheid nam toch toen niet eerst haar aanvang. Deze gaat veel verder terug; en de Schrift leert ons, dat Christus eigenlijk niet Zone Gods heet, omdat Hij de gezalfde Koning Israels, de Messias is, maar veeleer omgekeerd, dat Hij door God tot Koning is aangesteld, omdat Hij in geheel eenigen zin zijn Zoon was.

Dat dit elders in de Schrift zoo wordt voorgesteld, is boven allen twijfel verheven. Reeds bij Micha 5 : 2 heet het, dat de uitgangen van den Heerscher uit Davids huis van ouds zijn, van de dagen der eeuwigheid. In Hebr. 1 : 5, 5 : 5 wordt het vers uit den tweeden Psalm: Heden heb ik u gegenereerd, verklaard van de eeuwigheid, in welke Christus als de Zoon, als het afschijnsel van Gods heerlijkheid en het uitgedrukte beeld zijner zelfstandigheid, door den Vader is voortgebracht. En in Rom. 1 : 4 betuigt de apostel, dat Christus uit de opstanding der dooden krachtiglijk *bewezen* is, de Zone Gods te zijn. Hij was de Zone Gods in bijzonderen zin, van eeuwigheid, Rom. 8 : 32, Gal. 4 : 4, Phil. 2 : 6, maar in zijne bovennatuurlijke ontvangenis, doop en opstanding trad dit steeds klaarder in het licht.

Ditzelfde onderwijs vinden wij nu ook reeds in het Evangelie naar de beschrijving van Mattheus, Markus en Lucas. Jezus is zich bewust, tot den Vader in eene betrekking te staan, welke van die van alle andere menschen wezenlijk onderscheiden is. Reeds als knaap wist Hij, dat Hij moest zijn in de dingen zijns Vaders, Luk. 2 : 49. Bij den doop en later nog eenmaal na de verheerlijking op den berg verklaart God openlijk door eene stem uit den hemel, dat deze zijn geliefde, eenige Zoon is, in welken Hij al zijn welbehagen heeft, Matth. 3 : 17, 17 : 5.

Hij spreekt van zichzelven als de Zoon, die ver boven de engelen verheven is, Matth. 24 : 36, Mark. 13 : 32. Andere mannen die door God gezonden zijn, zijn maar dienstknechten, doch Hij is de eenige zoon, de zoon, die den Vader lief en zijn erfgenaam was, Mark. 12 : 6, 7. Het koninkrijk waarin Hij regeert, werd Hem door zijn Vader verordineerd, Luk. 22 : 29; Hij zendt aan zijne discipelen de belofte zijns Vaders, Luk. 24 : 49 en zal eenmaal komen in de heerlijkheid zijns Vaders, Mark. 8 : 38. Hij spreekt nooit van onzen Vader, maar altijd van zijn Vader, en legt daarentegen de bede van onzen Vader op de lippen van al zijne discipelen, Matth. 6 : 9. Hij is in één woord *de* Zoon, Mark. 13 : 32, terwijl al zijne discipelen kinderen van hun Vader zijn, Matth. 5 : 45. Hem zijn door den Vader alle dingen overgegeven, want niemand kent den Zoon dan de Vader, en niemand kent den Vader dan de Zoon en wien het de Zoon wil openbaren, Matth. 11 : 27. En na de opstanding geeft Hij aan zijne discipelen den last, dat zij alle volken onderwijzen zullen, hen doopende in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes, leerende hen onderhouden alles wat Hij hen geboden heeft, Matth. 28 : 19.

Het Evangelie van Johannes, waar niet alleen de evangelist maar ook de apostel aan het woord is, voegt hieraan niets wezenlijk nieuws toe, maar werkt alles wel veel dieper en breeder uit. De naam Zoon Gods heeft ook hier soms nog een theocratischen zin, Joh. 1 : 34, 50, 11 : 27, 20 : 31; maar in den regel heeft hij eene diepere beteekenis. Niet alleen wordt Jezus door anderen dikwerf de Zone Gods genoemd, 1 : 34, 50, 6 : 68; maar Hij noemt ook zichzelf zoo, 5 : 25, 9 : 35, 10 : 36, 11 : 4, en spreekt in nog meerdere gevallen van zichzelf alleen als de Zoon zonder verdere bepaling. Als zoodanig schrijft Hij zichzelf de macht toe, om wonderen te doen, 9 : 35, 11 : 4, om geestelijk en lichamelijk dooden op te wekken en levend te maken, 5 : 20 v., en maakt Hij zichzelf, gelijk de Joden ook begrepen, Gode gelijk, 5 : 18, 10 : 33 v. Hij sprak dan ook van den Vader, en van zichzelven als de Zoon telkens op zulk eene innige wijze, dat deze uitspraken alleen tot haar recht komen, wanneer God in gansch bijzonderen zin zijn Vader, wanneer Hij zijn eigen Vader is, Joh. 5 : 18. Alles wat Hij den Vader toekent, schrijft Hij ook zichzelven toe. De Vader gaf Hem macht over alle vleesch, 17 : 2, zoodat het lot van alle menschen afhangt van de verhouding, waarin zij zich plaatsen tot Hem, 3 : 17, 6 : 40. Hij maakt, evenals de Vader, levend die Hij wil, 5 : 21, houdt gericht over allen, 5 : 27, doet alles wat de Vader doet, 5 : 19, en ontving van den Vader zelfs het leven te hebben in zichzelven, 5 : 26. Hij en de Vader zijn één, 10 : 30; Hij is in den Vader en de Vader is in Hem, 10 : 38; Hem te zien is den Vader te zien, 14 : 9. Wel is de Vader grooter dan Hij, 14 : 28, want de Vader heeft Hem gezonden, gelijk Jezus telkens verklaart, 5 : 24,

30, 37 enz. Maar dit neemt niet weg, dat Hij reeds vóór zijne vleeschwording in de heerlijkheid Gods was en daarin straks wederkeert, Joh. 17 : 5. Zijn Zoonschap berust niet op zijne zending, maar omgekeerd zijne zending op zijn Zoonschap, 3 : 16, 17, 35, 5 : 20, 17 : 24. Daarom is Hij *de* Zoon, de eeniggeboren Zoon, 1 : 18, 3 : 16, 18, 1 Joh. 4 : 9, de eengeborene van den Vader, 1 : 14, het Woord, dat in den beginne bij God en zelf God was, 1 : 1, de Zaligmaker der wereld, 4 : 42, dien Thomas aanspreekt en belijdt als zijn Heer en zijn God, 20 : 28.

XVI.

DE GODDELIJKE EN MENSCHELIJKE NATUUR VAN CHRISTUS.

HET getuigenis, dat Christus naar luid der Evangeliën van zichzelven heeft gegeven, wordt ontwikkeld en bevestigd door de prediking der apostelen. De belijdenis, dat een mensch, Jezus genaamd, de Christus is, de Eengeborene van den Vader, is met al onze ervaring en geheel ons denken, en vooral ook met de neigingen van ons hart in zoo lijnrechten strijd, dat niemand ze in oprechtheid en met geheel zijne ziel aanvaarden kan, zonder de overtuigende werkzaamheid des Heiligen Geestes. Van nature staat elk vijandig tegen deze belijdenis over, omdat ze niet is *naar* den mensch. Niemand kan zeggen, Jezus de Heere te zijn, dan door den Heiligen Geest, maar niemand ook, die door den Heiligen Geest spreekt, kan Jezus eene vervloeking noemen, doch erkent Hem als zijn Heiland en Koning, 1 Cor. 12 : 3.

Als Christus dan ook op aarde verschijnt en zichzelven belijdt de Zone Gods te zijn, heeft Hij het niet bij deze belijdenis gelaten, maar heeft Hij er ook zorg voor gedragen en draagt Hij er nog altijd zorg voor, dat zij in de wereld ingang vindt en door de gemeente geloofd wordt. Hij heeft zijne apostelen geroepen en onderwezen en tot getuigen van zijne woorden en daden, van zijn dood en opstanding gemaakt. Hij heeft hun den H. Geest gegeven, die hen persoonlijk tot de belijdenis bracht, dat Jezus de Christus was, de Zoon des levenden Gods, Matth. 16 : 16, en die hen later, van den Pinksterdag afaan, deed optreden als verkondigers van hetgeen zij met hunne oogen gezien en met hunne handen getast hadden van het Woord des levens, 1 Joh. 1 : 1. De apostelen waren de eigenlijke getuigen niet; de Geest der waarheid, die van den

Vader uitgaat, is de oorspronkelijke, onfeilbare en almachtige getuige van Christus, en de apostelen zijn het slechts in Hem en door Hem, Joh. 15 : 26, 27, Hand. 5 : 32. En diezelfde Geest der waarheid is het, die door middel van het getuigenis der apostelen de gemeente van alle eeuwen tot de belijdenis brengt en bij de belijdenis bewaart: Heere, tot wien zullen wij henengaan? Gij hebt de woorden des eeuwigen levens, en wij hebben geloofd en bekend, dat Gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods, Joh. 6 : 68, 69.

Wanneer de vier Evangelisten in eene geregelde orde de gebeurtenissen uit het leven van Jezus verhalen, duiden zij Hem doorgaans alleen met den naam van Jezus aan, zonder eenige nadere omschrijving of bijvoeging. Zij zeggen dan, dat Jezus te Bethlehem geboren werd, dat Jezus geleid werd in de woestijn, dat Jezus de scharen zag en op den berg klom enz. Jezus, de historische persoon, die in Palestina geleeft heeft en gestorven is, is het onderwerp van hun verhaal. En zoo vinden wij ook eene enkele maal nog in de Brieven der apostelen, dat Jezus alleen met zijn historischen naam wordt aangeduid. Paulus zegt bijvoorbeeld, dat niemand kan zeggen, dat *Jezus* de Heere is dan door den Heiligen Geest, 1 Cor. 12 : 3. Johannes getuigt, dat een iegelijk, die gelooft, dat *Jezus* is de Christus, uit God geboren is, 1 Joh. 5 : 1, verg. 2 : 22, 4 : 25. En in het boek der Openbaring wordt gesproken van het geloof van Jezus, de getuigen en het getuigenis van Jezus, zonder dat de naam nader bepaald wordt, Openb. 14 : 12, 17 : 6, 19 : 20, 20 : 4.

Toch is het gebruik van dezen eenvoudigen naam, zonder meer, in de Brieven der apostelen zeldzaam; gewoonlijk komt de naam Jezus alleen in de verbinding met: de Heer, Christus, de Zone Gods enz. voor, en de volle naam luidt gewoonlijk: onze Heere Jezus Christus. Maar hetzij de naam Jezus alleen of in verbinding met andere namen gebruikt wordt, altijd komt daarin de band aan den historischen persoon, die in Bethlehem geboren en aan het kruis gedood werd, tot uitdrukking.

Het gansche Nieuwe Testament, in de Brieven zoowel als in de Evangeliën, rust op den grondslag van geschiedkundige feiten. De Christusfiguur is geen idee en geen ideaal van het menschelijk brein, zooals velen in vroegere eeuwen en ook sommigen thans nog ervan willen maken, maar zij is eene reëele gestalte, welke in een bepaalden tijd en in een bepaald persoon, in den mensch Jezus, ons tegemoet is getreden.

Wel is waar treden de verschillende gebeurtenissen uit het leven van Jezus in de Brieven op den achtergrond; de Brieven hebben natuurlijk eene andere bedoeling dan de Evangeliën, zij geven geen geschiedenis van het leven van Jezus, maar stellen de beteekenis in het licht, welke dat gansche leven heeft voor de verlossing der menschheid. Maar al de apostelen zijn met den persoon en het leven van Jezus, met zijne woorden en daden bekend, en laten ons nu zien, dat deze Jezus de Christus is,

die door God aan zijne rechterhand is verhoogd, om te geven bekeering en vergeving der zonden, Hand. 2 : 36, 5 : 31.

Telkens worden dan ook gebeurtenissen uit het leven van Jezus door de apostelen in hunne prediking vermeld; zij schilderen Hem voor de oogen hunner hoorders en lezers, Gal. 3 : 1. Zij maken er gewag van, dat Johannes de Dooper zijn voorlooper en wegbereider was, Hand. 13 : 25, 19 : 4, dat Hij uit het geslacht van Juda en den stam van David is, Rom. 1 : 3, Openb. 5 : 5, 22 : 16, dat Hij geboren is uit eene vrouw, Gal. 4 : 4, besneden werd ten achtsten dage, Rom. 15 : 8, in Nazareth opgevoed werd, Hand. 2 : 22, 3 : 6 en ook broeders had, 1 Cor. 9 : 5, Gal. 1 : 19. Voorts was Hij volkomen heilig en zondeloos, 2 Cor. 5 : 21, Hebr. 7 : 26, 1 Petr. 1 : 11, 2 : 22, 1 Joh. 3 : 5, stelde zichzelven ons ten voorbeeld, 1 Cor. 11 : 1, 1 Petr. 2 : 21, en sprak woorden, die voor ons gezag hebben, Hand. 20 : 35, 1 Cor. 7 : 10, 12. Maar vooral heeft zijn sterven voor ons beteekenis; het kruis staat in het middelpunt der apostolische prediking. Door een van de twaalf apostelen, die Hij aanstelde, 1 Cor. 15 : 5, verraden, 1 Cor. 11 : 23, en door de oversten der wereld niet als Heere der heerlijkheid gekend, 1 Cor. 2 : 8, werd Hij door de Joden gedood, Hand. 4 : 10, 5 : 30, 1 Thess. 2 : 15, en stierf Hij aan het vloekhout des kruises, Gal. 3 : 13, Col. 2 : 14, 1 Petr. 2 : 14. Maar al heeft Hij in Gethsemané en op Golgotha zwaar geleden, Phil. 2 : 6, Hebr. 5 : 7, 8, 12 : 2, 13 : 12, door zijne bloedstorting heeft Hij de verzoening en eene eeuwige gerechtigheid teweeggebracht, Hand. 20 : 28, Rom. 3 : 25, 5 : 9, Col. 1 : 20. En daarom heeft God Hem ook opgewekt, aan zijne rechterhand verhoogd, en tot eenen Heere en Christus, tot eenen Vorst en Zaligmaker voor alle volken aangesteld, Hand. 2 : 32, 33, 36, 5 : 30, 31, Rom. 8 : 34, 1 Cor. 15 : 20, Phil. 2 : 9 enz.

Uit deze weinige gegevens blijkt afdoende, dat de apostelen de feiten van het Christendom niet ontkend of verwaarloosd, maar juist ten volle erkend en in hunne geestelijke beteekenis doorzien hebben. Van eene scheiding of tegenstelling tusschen het heilsfeit en het heilswoord, zooals vroeger en later door velen is bepleit, is bij de apostelen geen spoor te vinden. Het heilsfeit is de verwezenlijking van het heilswoord; dit laatste krijgt in het eerste zijne concrete en reëele gestalte en is er tegelijk daarom de toelichting en verklaring van.

Indien hierover nog eenige twijfel mocht blijven bestaan, wordt deze volkomen weggenomen door den strijd, dien de apostelen reeds in hunne dagen te voeren hadden. Niet eerst in de tweede en derde en volgende eeuwen, maar reeds in het apostolisch tijdperk traden er mannen op, die de feiten des Christendoms van ondergeschikte en voorbijgaande beteekenis achtten, of ook geheel ze ontkenden, en aan de idee genoeg

meenden te hebben. Wat doet het er toe, zoo redeneerden zij, of Christus lichamelijk opgestaan is; indien Hij maar naar den geest voortleeft, is onze zaligheid daardoor genoegzaam verzekerd! Maar de apostel Paulus dacht daar gansch anders over, en stelde in 1 Cor. 15 de werkelijkheid en de beteekenis van de lichamelijke opstanding in het helderste licht. Hij verkondigt den Christus *naar de Schriften,* dien Christus, die naar den raad des Vaders gestorven, begraven en opgewekt is, die na zijne opstanding door vele discipelen is gezien, en wiens opstanding de grondslag en waarborg van onze zaligheid is. En zoo mogelijk nog sterker, legt Johannes er nadruk op, dat hij een verkondiger is van hetgeen hij van het Woord des levens met zijne oogen gezien en met zijne handen getast heeft, 1 Joh. 1 : 1—3. Het beginsel van den antichrist ligt daarin, dat hij de vleeschwording des Woords loochent; en de Christelijke belijdenis bestaat daartegenover juist in het geloof, dat het Woord vleesch is geworden, dat de Zone Gods gekomen is door water en bloed, Joh. 1 : 14, 1 Joh. 3 : 2, 3, 5 : 6. De gansche apostolische prediking in Evangeliën en Brieven, dus in het gansche Nieuwe Testament, komt neer op het betoog, dat *Jezus,* de uit Maria geborene en aan het kruis gestorvene, blijkens zijne verhooging de *Christus,* de Zone Gods is, Joh. 20 : 31, 1 Joh. 2 : 22, 4 : 15, 5 : 5.

Nu verdient het onze opmerkzaamheid, dat, in verband met den inhoud en het doel der apostolische prediking, het gebruik van den enkelen naam Jezus, zonder nadere omschrijving, in de Brieven zeer zeldzaam wordt. In den regel spreken de apostelen van Jezus Christus, of van Christus Jezus, of nog vollediger van den of onzen Heere Jezus Christus. Zelfs de evangelisten, die in het verhaal doorgaans van Jezus spreken, bedienen zich in het begin of bij een gewichtig keerpunt in hun Evangelie, Matth. 1 : 1, 18, 16 : 21, Mark. 1 : 1, Joh. 1 : 17, 17 : 3, van den vollen naam Jezus Christus, om te kennen te geven, wie de persoon is, over welken hun Evangelie handelt. In de Handelingen en in de Brieven wordt dit gebruik dan regel; de apostelen spreken niet over een mensch, met name Jezus, zonder meer, maar spreken in de bijvoeging Christus, Heer enz., ook de waardeering uit van wat deze mensch voor hen is. Zij zijn verkondigers van het Evangelie, dat in den mensch Jezus de Christus Gods op aarde verschenen is.

Zóó hadden zij Jezus langzamerhand tijdens hun omgang met Hem leeren kennen, en vooral na de gewichtige ure bij Cesarea Philippi was hun over zijn persoon een licht opgegaan en hadden zij allen bij monde van Petrus beleden, dat Hij de Christus was, de Zoon des levenden Gods, Matth. 16 : 16. Zóó had Jezus zichzelven aan hen geopenbaard, eerst min of meer bedekt onder den naam van Zoon des menschen, maar dan tegen het einde van zijn leven steeds klaarder en duidelijker, Matth. 16 : 21. In het hoogepriesterlijk gebed duidt Hij zichzelven aan met den

naam van Jezus Christus, dien de Vader gezonden heeft, Joh. 17 : 3. Juist omdat Hij zich voor den Christus, den Zone Gods uitgaf, werd Hij door den Joodschen raad van godslastering beschuldigd en veroordeeld tot den dood, Matth. 26 : 63. En het opschrift boven zijn kruis luidde: Jezus, de Nazarener, de Koning der Joden, Matth. 27 : 37, Joh. 19 : 19.

Wel is waar konden de discipelen deze Messiaansche aanspraken van Jezus met zijn aanstaand lijden en sterven niet rijmen, Matth. 16 : 22. Maar door en na de opstanding leerden zij ook de noodzakelijkheid en de beteekenis van het kruis verstaan. Nu zagen zij in, dat God dezen Jezus, dien de Joden hadden omgebracht, door de opstanding had gemaakt tot een Heer en Christus en verhoogd had tot een Vorst en Zaligmaker, Hand. 2 : 36, 5 : 31. Dit wil niet zeggen, dat Jezus vóór zijne opstanding nog geen Christus en Heer was en dit eerst door en na zijne opstanding geworden is, want reeds te voren verkondigde Jezus zichzelven als den Christus en werd Hij als zoodanig door zijne discipelen erkend en beleden, Matth. 16 : 16. Doch vóór de opstanding was Hij Messias in dienstknechtsgestalte, in een vorm en gedaante, welke zijne waardigheid als Zone Gods voor de oogen der menschen verbergde; in en na de opstanding heeft Hij die dienstknechtsgestalte afgelegd, heeft Hij de heerlijkheid weer teruggenomen, welke Hij bij den Vader had, eer de wereld was, Joh. 17 : 5, en is Hij dus aangesteld als Zone Gods in kracht, overeenkomstig den Geest der heiligheid, die in Hem woonde, Rom. 1 : 3.

Vandaar, dat Paulus zeggen kan, dat hij thans, nadat het Gode behaagd heeft zijnen Zoon in hem te openbaren, Christus niet meer kent naar het vleesch, 2 Cor. 5 : 16. Vóór zijne bekeering kende hij Christus alleen naar het vleesch, beoordeelde hij Hem alleen naar zijne uitwendige verschijning, naar de dienstknechtsgestalte, waarin Hij op aarde rondwandelde. Toen kon hij niet gelooven, dat die Jezus, die van alle heerlijkheid was ontdaan en zelfs aan het kruis werd gehangen en gedood, de Christus was. Maar door zijne bekeering is dat alles veranderd. Nu kent en beoordeelt hij Christus niet naar den schijn, niet naar de uitwendige, tijdelijke dienstknechtsgestalte, maar naar den geest, naar hetgeen binnen in dien Christus was, naar hetgeen Hij werkelijk inwendig was en in zijne opstanding ook naar buiten toonde te zijn.

En dit geldt in zekeren zin van alle apostelen. Wel werden zij reeds vóór het lijden en het sterven van Christus tot geloovige belijdenis van zijne Messiaansche waardigheid gebracht. Maar voor hun besef bleef er eene onvereenigbaarheid van deze waardigheid met het lijden en sterven bestaan. De opstanding heeft echter deze voor hun gevoel bestaande tegenstelling verzoend. Het is dezelfde Christus, die nedergedaald is in de benedenste deelen der aarde en die opgenomen is boven alle de hemelen, opdat Hij alle dingen vervullen zoude, Ef. 4 : 9. Van Christus

sprekende, denken de apostelen tegelijk en in éénen aan den gestorven en den opgewekten, aan den gekruisten en den verheerlijkten Christus. Zij stellen hun Evangelie in verbinding, niet alleen met den historischen Jezus, die eenige jaren geleden in Palestina geleefd heeft en gestorven is, maar ook met dienzelfden Jezus, gelijk Hij verhoogd is en thans gezeten is aan de rechterhand van Gods kracht. Zij staan als het ware in het snijpunt van de horizontale lijn, die aan het verledene, aan de historie, vastknoopt, en van de vertikale lijn, die hen met den levenden Heer in de hemelen verbindt. Het Christendom is daarom eene historische religie, maar tegelijk een godsdienst, die in het tegenwoordige uit de eeuwigheid leeft. De discipelen van Jezus zijn niet naar zijn historischen naam Jezu-ieten, maar naar zijn ambtsnaam Christenen genoemd, Hand. 11 : 26.

Dit eigenaardig standpunt, dat de apostelen na de opstanding in hunne prediking innamen, geeft de reden aan, waarom zij Jezus bijna nooit meer eenvoudig met zijn historischen naam aanduiden, maar schier altijd van Hem spreken als Jezus Christus, Christus Jezus, onze Heere Jezus Christus enz. Zelfs heeft de naam Christus al spoedig in den kring der discipelen zijne appellatieve beteekenis verloren en die van een eigennaam aangenomen. De overtuiging, dat Jezus de Christus was, was zoo sterk, dat Hij eenvoudig Christus kon heeten, zelfs zonder lidwoord er voor. Reeds in de Evangeliën komt dit enkele malen voor, Matth. 1 : 1, 16, 17, 18, 27 : 17, 22, Mark. 1 : 1, 9 : 41, Luk. 2 : 11, 23 : 2, Joh. 1 : 17, maar bij de apostelen, vooral bij Paulus, wordt dit regel. Bovendien werden de beide namen, Jezus Christus, in de Handelingen, 3 : 20, 5 : 41 enz. en dan wederom vooral bij Paulus, meermalen omgezet, teneinde de Messiaansche waardigheid van Christus nog meer in het oog te doen springen, en luidde de naam dus Christus Jezus. Deze benaming, Jezus Christus of Christus Jezus, was voor de eerste gemeenten de naam bij uitnemendheid. Het gebruik en de beteekenis van den Naam in het Oude Testament wordt in het Nieuwe Testament op Christus overgebracht. De Naam des Heeren, of de Naam alleen, was in de boeken des Ouden Verbonds de aanduiding van de geopenbaarde heerlijkheid Gods. In de dagen des Nieuwen Verbonds is die heerlijkheid Gods verschenen in den persoon van Jezus Christus; en zoo staat thans in *zijn* naam de kracht der gemeente. In dien naam wordt gedoopt, Hand. 2 : 38, gesproken en geleerd, 4 : 18, wordt de kreupele genezen, 3 : 6, en de zonde vergeven, 10 : 43. Die naam wordt weerstaan en bestreden, 26 : 9, maar ook wordt er voor dien naam geleden, 5 : 41, en wordt hij aangeroepen, 22 : 13, en groot gemaakt, 19 : 17. De naam van Jezus Christus werd in dezen zin de korte inhoud van de belijdenis der gemeente, de kracht van haar geloof en het anker harer hope. Zooals Israel oudtijds roemde in den naam van Jehovah, zoo vindt de gemeente des Nieuwen Testa-

ments hare sterkte in den naam van Jezus Christus. In dezen naam is de naam van Jehovah tot volle openbaring gekomen.

De naam van Heer, die in het Nieuwe Testament telkens met dien van Jezus Christus verbonden wordt, wijst in dezelfde richting. In de Evangeliën wordt Jezus meermalen met den naam van Heer aangesproken door zulke menschen, die niet tot zijne discipelen behooren, maar toch zijne hulp inroepen, Matth. 8 : 2, 6, 21, 15 : 22, 16 : 22, 17 : 4, 15 enz.; en dan heeft deze naam in den regel niet meer beteekenis dan die van rabbi of meester. Maar wij vinden dezen naam ook menigmaal op de lippen zijner discipelen, Matth. 14 : 28, 30, 26 : 22, Joh. 16 : 68, 11 : 3, 21 : 15, 16, 17, 21. Voorts wordt in het Evangelisch verhaal de naam van Jezus bij Lukas en Johannes somtijds met dien van de Heere afgewisseld, Luk. 1 : 43, 2 : 11, 38, 7 : 13, 31, 10 : 1, 11 : 39, 17 : 6 enz. Joh. 4 : 1, 6 : 23, 11 : 2, 20 : 2, 13, 18, 25, 28 enz. En eindelijk bedient ook Jezus zelf zich van dien naam en duidt zichzelf als de Heere aan, Matth. 7 : 21, 12 : 8, 21 : 3, 22 : 43—45, Mark. 5 : 19, Joh. 13 : 14 enz.

In den mond van Jezus zelven en van de discipelen krijgt nu deze naam van Heere eene veel diepere beteekenis, dan die in den titel: rabbi of meester, ligt opgesloten. Het is niet met zekerheid te zeggen, wat ieder, die tot Jezus om hulp kwam en Hem met den naam van Heere aansprak, bij dien naam gedacht en daarmede bedoeld heeft. Maar Jezus was in zijn eigen bewustzijn de leeraar, de meester, de heer bij uitnemendheid en schreef zich een gezag toe, dat verre uitging boven dat der Schriftgeleerden. Dit komt al duidelijk uit in plaatsen als Matth. 23 : 1—11 en Mark. 1 : 22, 27, waar Jezus zich als de eenige Meester boven alle anderen verheft. Maar het wordt nog veel sterker uitgesproken en buiten allen twijfel gesteld, als Hij zich een Heere van den Sabbat, Matth. 12 : 8, en elders zich Davids Zoon en Davids Heere noemt, Matth. 22 : 43—45. Er ligt hier niet minder in, dan dat Hij de Messias is, die aan de rechterhand Gods zit, deelt in zijne macht, en de beslissing heeft over levenden en dooden, Matth. 21 : 4, 5, 13 : 35, 24 : 42 v., 25 : 34 v.

Deze diepe beteekenis heeft zich waarschijnlijk voor een deel ook daardoor aan den naam van Heere gehecht, omdat de namen van Jehovah en Adonai in het Oude Testament in de Grieksche vertaling door kurios, Heere, zijn weergegeven, dat is, door datzelfde woord, hetwelk ook op Christus werd toegepast. Naarmate Christus zichzelf duidelijker uitsprak, wie Hij was, en naarmate de discipelen beter begrepen, welke openbaring Gods in Christus tot hen gekomen was, naar die mate werd de naam Heere ook rijker van zin. Teksten in het Oude Testament, waarin van God sprake was, werden zonder bezwaar op Christus toegepast. Zoo wordt in Mark. 1 : 3 de tekst uit Jesaja aangehaald: bereidt den weg

des Heeren, maakt zijne paden recht, en in de wegbereiding van Christus, den Heere, door Johannes den Dooper, de vervulling van dat profetische woord aanschouwd. In Christus toch is God zelf, de Heere, tot zijn volk gekomen. En de discipelen, Jezus als den Heere belijdende, hebben daarin steeds klaarder uitgesproken, dat God zelf zich in den persoon van Christus aan hen geopenbaard en geschonken had. Tot het hoogtepunt dier belijdenis, tijdens Jezus' verblijf op aarde, stijgt Thomas op, als hij den opgestanen Christus te voet valt en aanspreekt met den naam: mijn Heere en mijn God, Joh. 20 : 28.

Na de opstanding wordt de naam van Heere in den kring van Jezus' discipelen de gewone naam. Wij treffen hem telkens in de Handelingen en in de Brieven, vooral van Paulus, aan. Soms wordt de naam Heere alleen gebruikt, maar meestal komt hij in verbinding met andere voor: de Heere Jezus, of de Heere Jezus Christus, of onze Heere Jezus Christus, of onze Heere en Zaligmaker Jezus Christus enz. En met dien naam van Heere drukken de geloovigen dan uit, dat Jezus Christus, die vernederd is geweest tot den dood des kruises toe, vanwege zijne volmaakte gehoorzaamheid door God tot een Heere en Vorst is verhoogd, Hand. 2 : 36, 5 : 31, die gezeten is aan Gods rechterhand, Hand. 2 : 34, Heer van allen en alles is, Hand. 10 : 36, in de eerste plaats van de gemeente, die Hij kocht met zijn bloed, Hand. 20 : 28, maar dan voorts van heel de schepping, welke Hij eenmaal als de Rechter van levenden en dooden oordeelen zal, Hand. 10 : 42, 17 : 31.

Wie daarom dezen naam, den naam van Jezus als Christus en Heere, zal aanroepen, zal zalig worden, Hand. 2 : 21, 1 Cor. 1 : 2. Christen te zijn, dat is met den mond den Heere Jezus te belijden, en met het hart te gelooven, dat God Hem uit de dooden opgewekt heeft, Rom. 10 : 9, 1 Cor. 12 : 3, Phil. 2 : 11. De inhoud der prediking is: Christus Jezus de Heere, 2 Cor. 4 : 5. Zoozeer trekt zich het wezen des Christendoms in deze belijdenis samen, dat de naam van Heere bij Paulus als het ware een eigennaam wordt, die aan Christus, in onderscheiding van den Vader en den Geest, geschonken wordt. Wij hebben als Christenen éénen God, den Vader, uit welken alle dingen zijn, en wij tot Hem; en éénen Heere, Jezus Christus, door welken alle dingen zijn, en wij door Hem; en éénen en denzelfden Geest, die aan een iegelijk in het bijzonder uitdeelt gelijkerwijs Hij wil, 1 Cor. 8 : 6, 12 : 11. Gelijk de naam van God bij Paulus de huishoudelijke (oeconomische) naam voor den Vader wordt, zoo wordt de naam van Heere de oeconomische naam voor Christus.

De apostolische zegen bidt daarom aan de gemeente toe de genade van den Heere Jezus Christus, de liefde Gods en de gemeenschap des Heiligen Geestes, 2 Cor. 13 : 13. De ééne naam van God legt in de drie personen van Vader, Zoon en Geest zichzelven uiteen, Matth. 28 : 29.

Als Christus volgens het getuigenis der apostelen zulk eene hooge plaats inneemt, is het geen wonder, dat Hem nu verder allerlei Goddelijke deugden en werken worden toegeschreven, ja zelfs de Goddelijke natuur Hem wordt toegekend.

Het is eene geheel eenige gestalte, welke op de bladzijden der H. Schrift in den persoon van Christus ons tegemoet treedt. Eenerzijds is Hij waarachtig mensch, vleesch geworden en in het vleesch gekomen, Joh. 1 : 14, 1 Joh. 4 : 2, 3, dragende de gelijkheid des zondigen vleesches, Rom. 8 : 3, uit de vaderen, zooveel het vleesch aangaat, Rom. 9 : 5, Abrahams zaad, Gal. 3 : 16, uit Juda's stam, Hebr. 7 : 14, uit Davids geslacht, Rom. 1 : 3, geboren uit eene vrouw, Gal. 4 : 4, ons vleesch en bloed deelachtig, Hebr. 2 : 14, met een geest, Matth. 27 : 50, eene ziel, Matth. 26 : 38, en een lichaam, 1 Petr. 2 : 24, mensch in vollen, waren zin, die opwies als een kindeke en toenam in wijsheid en in grootte en in genade bij God en de menschen, Luk. 2 : 40, 52, die hongerde en dorstte, bedroefd en verheugd was, zich ontroerde en toornde, Matth. 4 : 2, 26 : 28, Joh. 11 : 27, 35, 19 : 28 enz., die zich onder de wet stelde en gehoorzaam was tot den dood toe, Gal. 4 : 4, Phil. 2 : 8, Hebr. 5 : 8, 10 : 7, 9, die geleden heeft, gestorven is aan het kruis, begraven is in den hof; zonder gedaante of heerlijkheid. Als wij Hem aanzagen, zoo was er geene gestalte, dat wij Hem zouden begeerd hebben. Hij was veracht, en de onwaardigste onder de menschen, een man van smarten en verzocht in krankheid, Jes. 53 : 2, 3.

En toch wordt deze zelfde mensch van alle menschen onderscheiden en hoog boven hen allen geplaatst. Niet alleen is Hij naar zijne menschelijke natuur ontvangen van den Heiligen Geest, gedurende zijn gansche leven, trots alle verzoekingen, van alle zonde vrijgebleven, en na zijn sterven wederom uit de dooden opgewekt en ten hemel opgenomen. Maar hetzelfde subject, dezelfde persoon, dezelfde Ik, die zich zóó diep vernederde, dat Hij de dienstknechtsgestalte aannam en gehoorzaam werd tot den dood des kruises, bestond in eene andere bestaanswijze reeds lang vóór den tijd van zijne menschwording en vernedering. Hij bestond toen in de gestaltenis Gods en achtte het geen roof, Gode evengelijk te zijn, Phil. 2 : 6. Bij zijne opstanding en hemelvaart ontving Hij de heerlijkheid slechts terug, welke Hij bij den Vader had, eer de wereld was, Joh. 17 : 5. Hij is eeuwig als God zelf, zijnde reeds in den beginne bij Hem, Joh. 1 : 1, 1 Joh. 1 : 1, en evenals Hij de Alpha en de Omega, de eerste en de laatste, het begin en het einde, Openb. 22 : 13; alomtegenwoordig, zoodat Hij, rondwandelende op aarde, toch tevens in den schoot des Vaders, in den hemel is, Joh. 1 : 18, 3 : 13, en na zijne verheerlijking bij zijne gemeente blijft en alles in allen vervult, Matth. 28 : 20, Ef. 1 : 23, 4 : 10; onveranderlijk en getrouw, zoodat Hij gisteren en heden dezelfde en in der eeuwigheid is, Hebr. 13 : 8; al-

wetend, zoodat Hij de gebeden hoort, Hand. 1 : 24, 7 : 59, 60, 6 : 13, Rom. 10 : 12, 13 enz. en misschien in Hand. 1 : 24 (tenzij hier de Vader bedoeld is) de kenner der harten wordt genoemd; almachtig, zoodat Hem alle dingen onderworpen zijn, alle macht Hem gegeven is in hemel en op aarde, en Hij de Overste is van alle koningen, Matth. 28 : 18, 1 Cor. 15 : 27, Ef. 1 : 22, Openb. 1 : 4, 19 : 16.

Wijl in het bezit van al deze Goddelijke volmaaktheden, neemt Hij ook aan alle Goddelijke werken deel. Met den Vader en den Geest is Hij de Schepper aller dingen, Joh. 1 : 3, Col. 1 : 5, en de eerstgeborene, het beginsel en het hoofd, van alle creaturen, Col. 1 : 15, Openb. 3 : 14. Hij onderhoudt alle dingen door het woord zijner kracht, zoodat ze niet alleen uit Hem, maar ook bij den voortduur in Hem en door Hem bestaan, Hebr. 1 : 3, Col. 1 : 17. En bovenal, Hij behoudt, verzoent en herstelt alle dingen en vergadert ze tot één onder zichzelven als het hoofd. Als zoodanig draagt Hij vooral den naam van Zaligmaker der wereld. In het Oude Testament werd de naam van Zaligmaker, Heiland of Verlosser aan God gegeven, Jes. 43 : 3, 11, 45 : 15, Jer. 14 : 8, Hos. 13 : 4. Maar in het Nieuwe Testament draagt de Zoon zoowel als de Vader dezen naam. In 1 Tim. 1 : 1, 2 : 3, Tit. 1 : 3, 2 : 10 wordt God, en in 2 Tim. 1 : 10, Tit. 1 : 4, 2 : 13, 3 : 6, 2 Petr. 1 : 11, 2 : 20, 3 : 18 wordt Christus alzoo genoemd. Soms is het zelfs onzeker, of de naam op God, dan wel op Christus slaat, Tit. 2 : 13, 2 Petr. 1 : 1; het is toch Christus, in wien en door wien het zaligmakend werk Gods geheel en al tot stand wordt gebracht.

Dit alles nu wijst op eene eenheid tusschen Vader en Zoon, tusschen God en Christus, zooals die nergens elders tusschen den Schepper en zijn schepsel bestaat. Al heeft Christus ook eene menschelijke natuur aangenomen, die eindig en beperkt is en in den tijd begon te bestaan; als persoon, als Ikheid staat Christus in de Schrift niet aan den kant van het schepsel, maar aan de zijde Gods. Hij is zijne deugden deelachtig, Hij neemt deel aan al zijne werken, Hij bezit dezelfde Goddelijke natuur. Dit laatste komt vooral duidelijk uit in drie namen, die aan Christus gegeven worden, in dien van het Beeld, het Woord en den Zoon Gods.

Christus is het Beeld Gods, het afschijnsel van Gods heerlijkheid en het uitgedrukte beeld zijner zelfstandigheid, 2 Cor. 4 : 4, Col. 1 : 15, Hebr. 1 : 3. In Christus is de onzienlijke God zichtbaar geworden; wie Hem ziet, ziet den Vader, Joh. 14 : 9. Wie weten wil, wie en wat God is, hij zie Christus aan; zooals Christus is, zoo is de Vader. Voorts, Christus is het Woord Gods, Joh. 1 : 1, Openb. 19 : 13; in Hem heeft de Vader zich volkomen uitgesproken, zijne wijsheid, zijn wil, al zijne deugden, zijn gansche wezen; Hij heeft Hem gegeven, het leven te hebben in zichzelven, Joh. 5 : 26. Wie Gods gedachte, Gods raad en wil over menschheid en wereld wil leeren kennen, die luistere naar Christus,

en hoore Hem, Matth. 17 : 5. Eindelijk, Christus is de Zone Gods, *de* Zoon, zooals vooral Johannes Hem dikwijls zonder eenige nadere omschrijving noemt, 1 Joh. 2 : 22 v., Hebr. 1 : 1, 8 enz., de eeniggeborene en eenige, de eigene en geliefde Zoon, in wien de Vader al zijn welbehagen heeft, Matth. 3 : 17, 17 : 5, Joh. 1 : 14, Rom. 8 : 32, Ef. 1 : 6, Col. 1 : 13. Wie een kind Gods wil worden, neme Christus aan, want allen die Hem aannemen, ontvangen het recht en de bevoegdheid, om kinderen Gods genaamd te worden, Joh. 1 : 12.

Op dit getuigenis aangaande Christus zet de Schrift ten slotte de kroon, door Hem ook toe te kennen den Goddelijken Naam. Thomas beleed Hem reeds vóór de hemelvaart als zijn Heer en zijn God, Joh. 20 : 28. Johannes getuigt van Hem, dat Hij in den beginne als het Woord bij God en zelf God was. Paulus verklaart, dat Hij wel uit de vaderen is zooveel het vleesch aangaat, maar dat Hij naar zijn wezen is God boven alles, te prijzen in der eeuwigheid, Rom. 9 : 5. De brief aan de Hebreën zegt, dat Hij verre verheven is boven de engelen en door God zelven met den naam van God wordt aangesproken, Hebr. 1 : 8, 9. Petrus spreekt van Hem als onzen God en Zaligmaker Jezus Christus, 2 Petr. 1 : 1. In het doopsbevel van Jezus, Matth. 28 : 19, en in de zegenbeden der apostelen, 2 Cor. 13 : 13, 1 Petr. 1 : 2. Openb. 1 : 4—6 staat Christus, de Zoon, met den Vader en den Geest op dezelfde lijn. De naam en het wezen, de deugden en de werken der Godheid komen aan den Zoon (en den Geest) evenzeer als aan den Vader toe.

Jezus de Christus, de Zoon des levenden Gods — op deze petra is de gemeente gebouwd. Van den aanvang af stond de geheel eenige beteekenis van Christus voor alle geloovigen vast. Door allen werd Hij beleden als de Heer, die door zijn leer en leven de zaligheid, de vergeving der zonden en de onsterfelijkheid, had verworven, daarna door den Vader aan zijne rechterhand was verhoogd, en spoedig als Rechter wederkomen zou, om te oordeelen de levenden en de dooden. Met dezelfde namen, Christus, Heer, Zone Gods, God enz., die in de Brieven der apostelen voorkomen, wordt Hij ook in de oudste Christelijke geschriften genoemd en in de gebeden en liederen aangeroepen. Allen stonden in de overtuiging, dat er één God was, wiens kinderen zij zich wisten, één Heer, die de liefde Gods hun verzekerd en geschonken had, en één Geest, die hen allen in nieuwigheid des levens deed wandelen. Het doopsbevel in Matth. 28 : 19, dat tegen het einde van den apostolischen tijd algemeen in gebruik kwam, is daarvoor ten bewijs.

Maar zoodra men over den inhoud dezer belijdenis ging nadenken, deed zich allerlei verschil van gevoelen voor. De leden der gemeente, die te voren in het Jodendom en Heidendom opgevoed waren en meerendeels tot de eenvoudigen des lands behoorden, waren niet in staat, om het apostolisch onderwijs terstond in hun bewustzijn op te nemen; zij

leefden in het midden eener maatschappij, in welke allerlei denkbeelden en richtingen dooreenkruisten, en stonden dus voortdurend aan veel verleiding en dwaling ten prooi. Reeds tijdens het leven der apostelen vernemen wij van verschillende dwaalleeraars, die in de gemeente binnendrongen en haar zochten af te rukken van de vastigheid haars geloofs. In Colosse bijvoorbeeld waren er leden, die tekort deden aan den persoon en het werk van Christus en het Evangelie veranderden in eene nieuwe wet, Col. 2 : 3 v., 16 v. In Corinthe stonden libertinisten op, die de Christelijke vrijheid misbruikend, aan geen regel zich wilden binden, 1 Cor. 6 : 12 v., 8 : 1 v. De apostel Johannes voert in zijn eersten brief strijd tegen zoogenaamde doceten, die de komst van Christus in het vleesch loochenden en alzoo de waarachtigheid zijner menschelijke natuur miskenden, 1 Joh. 2 : 18 v., 4 : 1 v., 5 : 5 v. enz.

En zoo bleef het in den na-apostolischen tijd; zelfs namen de dwalingen van de tweede eeuw afaan in verscheidenheid, kracht en uitbreiding toe. Daar waren er, die wel geloofden aan de waarachtig menschelijke natuur van Christus, aan zijne bovennatuurlijke geboorte, aan zijne opstanding en hemelvaart, maar die het Goddelijke nergens anders in zagen dan in eene buitengewone mate van gaven en krachten des Geestes, welke Hem bij zijne geboorte of doop door God waren medegedeeld en hem tot zijn godsdienstig-zedelijken arbeid bekwaam maakten. De volgelingen van deze richting leefden onder den invloed van de deïstische, Joodsche idee over de verhouding van God en wereld; zij konden zich geen inniger gemeenschap tusschen God en mensch denken, dan die in eene mededeeling van gaven bestond; Jezus was dus wel een rijk begaafd mensch, een religieus genie, maar Hij was en bleef toch een mensch.

Maar anderen, die vroeger in het Heidendom opgevoed waren en meer tot de polytheïstische gedachte zich voelden aangetrokken, meenden het heel goed te kunnen begrijpen, dat Christus naar zijne innerlijke natuur een van de vele, of misschien wel het hoogste van alle Goddelijke wezens was; maar zij konden niet gelooven, dat zulk een Goddelijk, rein wezen eene menschelijke, eene stoffelijke, eene vleeschelijke natuur zou hebben aangenomen. En daarom gaven zij de waarachtige menschheid van Christus prijs, en zeiden, dat Hij slechts tijdelijk in eene schijngestalte op aarde had rondgewandeld, evenals ook de engelen in het Oude Testament dat menigmaal hadden gedaan. Beide richtingen leven tot op den huidigen dag voort; terwijl nu eens de Godheid aan de menschheid wordt opgeofferd, wordt dan weer gene ten koste van deze gehandhaafd. Er zijn altijd uitersten, die de idee om het feit, of het feit om de idee prijs geven; zij zien de eenheid en harmonie van beide niet in.

Maar de Christelijke kerk stond van den aanvang af op een anderen grondslag en beleed in den persoon van Christus juist de innigste en

diepste, en daardoor eene geheel eenige gemeenschap van God en mensch. Hare tolken drukten zich in den eersten tijd soms zeer onbeholpen uit; zij moesten worstelen, om eerst in het bewustzijn eene eenigszins heldere voorstelling van de zaak te krijgen, en daarna, om deze voorstelling eenigermate in duidelijke taal onder woorden te brengen. Maar met dat al liet de gemeente zich niet afrukken van haar grondslag; ze vermeed het eene en het andere uiterste en hield aan de leer der apostelen over den persoon van Christus vast.

Doch wanneer één en dezelfde persoon tegelijk de Goddelijke natuur deelachtig en tevens een waarachtig mensch was, dan kwam het er op aan, om nader zijne plaats aan te wijzen, en scherp de verhouding te bepalen, waarin Hij zoowel tot de Godheid als tot de wereld stond. En hierbij deed zich wederom rechts en links een dwaalweg voor.

Als men n.l. de eenheid Gods, welke eene fundamenteele waarheid van het Christendom is, zóó verstond, dat het wezen der Godheid volkomen met den persoon des Vaders samenviel, dan bleef er in de Godheid voor Christus geene plaats; dan kwam Hij buiten de Godheid en dus aan den kant van het schepsel te staan, want tusschen Schepper en schepsel is geen geleidelijke overgang. En dan kon men met Arius nog wel zeggen, dat Hij in tijd en rang aan heel de wereld voorafging, dat Hij het eerste van alle schepselen was geschapen en ze alle in stand en eere overtrof; maar Christus bleef dan toch een schepsel, er was een tijd, dat Hij er niet was, en in den tijd werd Hij dan, evenals alle andere schepselen, door den wil Gods in het aanzijn geroepen.

Bij het streven echter, om de eenheid Gods te handhaven en toch aan den persoon van Christus de Hem toekomende plaats en eere te verzekeren, kon men zeer licht ook in eene andere dwaling vervallen, in de dwaling n.l. welke aan haar voornaamsten leeraar, Sabellius, den naam ontleent. Terwijl Arius, om zoo te zeggen, het wezen der Godheid met den persoon des Vaders vereenzelvigde, offerde Sabellius alle drie personen aan dat wezen op. Volgens zijne leer zijn de drie personen, Vader, Zoon en Geest, geen eeuwige, in het wezen der Godheid bestaande zelfstandigheden, maar vormen en verschijningen, waarin het ééne Goddelijke wezen zich achtereenvolgens in den loop der tijden, onder het Oude Testament, in de aardsche omwandeling van Christus, en na den Pinksterdag, heeft geopenbaard. Beide dwalingen hebben alle eeuwen door hare aanhangers gevonden: de Groninger Theologie bijvoorbeeld vernieuwde in hoofdzaak de leer van Arius, en de moderne Theologie wandelde in den eersten tijd in het spoor van Sabellius.

Het kostte veel gebed en veel strijd, om tusschen al deze dwalingen door, die bovendien nog in allerlei vormen gewijzigd en vermengd werden, den rechten weg te vinden. Maar onder de leiding van groote mannen, die zoowel door hunne godsvrucht als door hunne denkkracht uitblonken

en daarom terecht den naam van kerkvaders dragen, bleef de gemeente toch aan de leer der apostelen getrouw. Op de Synode te Nicea in 325 sprak de kerk haar geloof uit in den éénen God, den Vader, den Almachtige, Schepper van alle zienlijke en onzienlijke dingen, en in den éénen Heere Jezus Christus den Zone Gods, die gegenereerd werd uit den Vader als de eengeborene, dat is, uit het wezen des Vaders, God uit God, licht uit licht, waarachtig God uit waarachtig God, gegenereerd en niet geschapen, eens wezens met den Vader, door wien alle dingen in den hemel en de aarde gemaakt zijn, ... en in den Heiligen Geest.

Hoe belangrijk deze uitkomst ook was, er werd volstrekt geene beeindiging der leertwisten mede verkregen. Integendeel, de belijdenis van Nicea opende de gelegenheid voor het opkomen van nieuwe vragen en verschillende antwoorden. Want al was nu de verhouding van Christus tot het wezen Gods en tot de wereld en de menschheid bepaald, in dien zin, dat Hij in zijn persoon aan beide deel had en God en mensch in één persoon was, de vraag kon niet uitblijven, hoe het verband van die twee naturen in één persoon gedacht moest worden. En ook bij dit punt werden ter beantwoording verschillende wegen ingeslagen.

Nestorius besloot, dat er, wanneer er in Christus twee naturen waren, in Hem ook twee personen, twee ikken, moesten zijn, die alleen door een zedelijken band, zooals bijv. in het huwelijk tusschen man en vrouw, vereenigd konden zijn. En Eutyches, van dezelfde vereenzelving van natuur en persoon uitgaande, kwam tot de slotsom, dat, als er in Christus maar één persoon, één ik aanwezig was, dan de beide naturen zoo vermengd en samengesmolten moesten zijn, dat er slechts ééne godmenschelijke natuur uit die vermenging te voorschijn kwam. Daar werd het onderscheid der naturen ten koste van de eenheid des persoons, hier de eenheid des persoons ten koste van de tweeheid der naturen gehandhaafd.

Maar na langen, heftigen strijd kwam de kerk ook deze twisten te boven. Op het concilie te Chalcedon in 451 sprak zij uit, dat de ééne persoon van Christus bestond in twee naturen, die onveranderd en onvermengd (tegen Eutyches), en ongescheiden en ongedeeld (tegen Nestorius) naast elkander bestonden, maar hunne eenheid hadden in den éénen persoon. Met deze beslissing, die later, op de synode te Constantinopel in 680, nog nader op een bepaald punt aangevuld en voltooid werd, kwam aan den eeuwenlangen strijd over den persoon van Christus een einde. De kerk had in deze twisten het wezen des Christendoms, het absoluut karakter der Christelijke religie, en daarmede ook hare eigene zelfstandigheid bewaard.

Nu spreekt het vanzelf, dat deze belijdenis van Nicea en Chalcedon op geene onfeilbaarheid aanspraak mag maken. De termen, waarvan de

kerk en de theologie zich bedient, zooals persoon, naturen, eenswezensheid enz. worden niet in de Schrift gevonden, maar zijn eene vrucht van het nadenken, dat de Christenheid langzamerhand aan deze verborgenheid der godzaligheid wijden moest; zij werd er toe gedwongen door de dwalingen, die van alle kanten zoowel binnen als buiten de kerk het hoofd opstaken. Al die uitdrukkingen en omschrijvingen, welke in de belijdenis der kerk en de taal der theologie gebezigd worden, hebben dan ook niet ten doel, om het mysterie, dat hier voorligt, te verklaren, maar om het zuiver en ongeschonden te handhaven tegenover allen, die het verzwakken of ontkennen. De vleeschwording des Woords is geen probleem, dat wij moeten of kunnen oplossen, maar het is een wonderbaar feit, dat wij dankend belijden, zooals God zelf het in zijn Woord voor onze oogen plaatst.

Doch zoo verstaan, is de belijdenis, welke de kerk te Nicea en Chalcedon vaststelde, van groote waarde. Daar zijn er velen geweest en daar zijn er nog velen, die uit de hoogte op de leer van de twee naturen in Christus neerzien en ze door andere woorden en termen trachten te vervangen. Wat doet het er toe, zoo spreken zij eerst, of wij met deze leer al dan niet onze instemming betuigen; het komt er maar op aan, dat wij den persoon van Christus zelven bezitten, die hoog achter en boven deze onbeholpen belijdenis staat. Maar straks voeren al deze mannen toch ook zelven weer woorden en termen in, om dien persoon van Christus, dien zij aannemen, nader te beschrijven. Niemand kan daaraan ontkomen, want wat wij niet kennen, dat hebben wij niet. Indien wij gelooven, dat wij Christus bezitten, dat wij gemeenschap met Hem hebben, dat wij zijn eigendom zijn, dan moet dat geloof ook spreken, en tot woorden, termen, uitdrukkingen, omschrijvingen de toevlucht nemen. Maar dan heeft de historie ook geleerd, dat de uitdrukkingen, waarvan de bestrijders der twee-naturen-leer zich bedienen, in waarde en kracht verre bij die der belijdenis achterstaan en dikwerf zelfs, met miskenning van het feit der vleeschwording, gelijk de Schrift ons dat kennen doet, de dwaling in de hand werken.

In den tegenwoordigen tijd bijvoorbeeld zijn er zeer velen, die de leer der twee naturen het toppunt der ongerijmdheid achten en in hun bewustzijn zich eene gansch andere voorstelling vormen van den persoon van Christus. Zij kunnen niet ontkennen, dat er in Christus iets is, hetwelk Hem van alle menschen onderscheidt en boven allen verheft. Maar dit Goddelijke, dat zij in Christus erkennen, beschouwen zij niet als een deelhebben aan de Goddelijke natuur zelve, maar als eene Goddelijke gave of kracht, welke in bijzondere mate aan Christus geschonken werd. Zij zeggen dan, dat er aan Christus twee zijden zijn, eene Goddelijke en eene menschelijke; of dat Hij van twee gezichtspunten beschouwd kan worden; of dat Hij in twee opvolgende toestanden, van vernedering en

verhooging, heeft geleefd; of dat Hij, ofschoon alleen mensch, toch door zijne prediking van de liefde Gods en de stichting van zijn koninkrijk het buitengewone en volmaakte orgaan van Gods openbaring is geweest en alzoo voor ons de waarde van God heeft verkregen. Maar ieder onpartijdig lezer gevoelt, dat deze voorstellingen niet slechts eene wijziging in de kerkelijke uitdrukkingen brengen, maar iets gansch anders maken van den persoon van Christus, dan de kerk ten allen tijde op grond van het apostolisch getuigenis aangaande Hem beleden heeft.

Immers, Goddelijke gaven en krachten worden in zekeren zín aan ieder mensch geschonken, want alle goede gaven en volmaakte giften dalen neder van den Vader der lichten. En ook de buitengewone gaven, zooals die bijvoorbeeld aan de profeten ten deele vielen, heffen deze mannen niet boven de menschen uit; profeten en apostelen zijn menschen geweest van gelijke bewegingen als wij; indien Christus dus niet meer heeft ontvangen dan buitengewone Goddelijke gaven en krachten, dan was Hij niet meer dan een mensch, en kan er van eene vleeschwording des Woords bij Hem geen sprake zijn. Maar dan kan Hij ook nooit, zooals anderen het voorstellen, na zijn dood door opstanding en hemelvaart tot God verhoogd zijn geworden of voor ons de beteekenis van God verkregen hebben. Want tusschen mensch en God is geen geleidelijke overgang, maar een diepe klove. Zij staan tot elkaar in verhouding als schepsel en Schepper, en het schepsel kan uiteraard nooit Schepper worden noch ook ooit voor ons, menschen, de waarde en de beteekenis hebben van den Schepper, van wien wij volstrekt afhankelijk zijn.

Opmerkelijk is het dan ook, dat sommigen, na al deze nieuwere voorstellingen over den persoon van Christus met de leer der kerk en der Schrift vergeleken te hebben, tot de eerlijke conclusie gekomen zijn, dat ten slotte de belijdenis der kerk nog het best aan de leer der Schrift beantwoordt. De leer, dat Christus God en mensch was in één persoon, is geen product van heidensche philosophie maar is in het apostolisch getuigenis gegrond.

Daarin bestaat toch de verborgenheid der godzaligheid, dat Hij, die als het Woord in den beginne bij God en zelf God was, Joh. 1 : 1, die in de gestaltenis Gods was en het geen roof achtte, Gode evengelijk te zijn, Phil. 2 : 6, die het afschijnsel van Gods heerlijkheid was en het uitgedrukte beeld zijner zelfstandigheid, Hebr. 1 : 3, in de volheid des tijds vleesch geworden is, Joh. 1 : 14, uit eene vrouw is geboren, Gal. 4 : 4, zichzelven vernietigd heeft, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende, en is den menschen gelijk geworden, Phil. 2 : 7.

Er ligt hier ten eerste in opgesloten, dat Christus God was en is en eeuwiglijk blijft. Hij was niet de Vader en niet de Geest, maar de Zoon,

de eigen, eeniggeboren, geliefde Zoon des Vaders. En niet het Goddelijk wezen, noch ook de Vader en de Geest, maar de persoon des Zoons is mensch geworden in de volheid des tijds. En toen Hij mensch werd en als een mensch op aarde rondwandelde, zelfs toen Hij worstelde in Gethsemane en hing aan het kruis, is Hij de eigen Zoon gebleven, in wien de Vader al zijn welbehagen had. Wel is waar zegt de apostel, dat Christus, die in de gestaltenis Gods zijnde het geen roof achtte, Gode evengelijk te zijn, zichzelven *vernietigd* of ontledigd heeft, Phil. 2 : 6, 7.

Maar ten onrechte wordt dit door sommigen zoo verstaan, dat Christus bij zijne vleeschwording, in den staat der vernedering, van zijne Godheid zich geheel of ten deele ontdaan, en zijne Goddelijke eigenschappen afgelegd heeft, en ze daarna langzamerhand in den staat zijner verhooging wederom teruggenomen heeft. Want hoe zou dit toch mogelijk wezen, daar God zich niet verloochenen kan, 2 Tim. 2 : 13, en als de onveranderlijke in zichzelven boven alle wording en verwording verheven is? Neen, ook toen Hij werd wat Hij niet was, bleef Hij die Hij was, de Eengeborene van den Vader. Maar wel zegt de apostel, dat Christus zich in dezen zin vernietigd heeft, dat Hij, die in de gestaltenis Gods was, de gestalte van een mensch en een dienstknecht heeft aangenomen. Om het menschelijk en eenvoudig uit te drukken, vóór zijne menschwording was Christus den Vader niet alleen in wezen en deugden gelijk, maar Hij had ook de gestaltenis Gods. Hij zag er uit als God, Hij was het afschijnsel zijner heerlijkheid en het uitgedrukte beeld zijner zelfstandigheid. Wie Hem had kunnen zien, zou Hem terstond als God erkend hebben. Maar dit veranderde bij zijne menschwording; toen nam Hij de gedaante van een mensch, de gestalte van een dienstknecht aan. Wie Hem nu zag, kon in Hem niet meer den eeniggeboren Zoon des Vaders zien, anders dan door het oog des geloofs. Hij had zijne Goddelijke gestalte en heerlijkheid afgelegd; Hij verbergde zijne Goddelijke natuur achter de gestalte van een dienstknecht; op aarde was Hij en zag Hij er uit als onzer één.

Ten tweede ligt er daarom in de vleeschwording opgesloten, dat Hij, die bleef wat Hij was, werd wat Hij niet was. Hij werd dit in een punt des tijds, op een bepaald oogenblik in de geschiedenis, in die ure, toen de Heilige Geest over Maria kwam en de kracht des Allerhoogsten haar overschaduwde, Luk. 1 : 35. Maar dat neemt toch niet weg, dat deze vleeschwording eeuwen lang werd voorbereid.

Indien men het goed wil verstaan, kan men zeggen, dat zelfs de generatie des Zoons en de creatie der wereld de incarnatie des Woords hebben voorbereid. Niet in dien zin, alsof de generatie en creatie de vleeschwording reeds in beginsel in zich sloten. Want de Schrift brengt de menschwording des Zoons altijd met de verlossing van de zonde en

de verwerving der zaligheid in verband, Matth. 1 : 21, Joh. 3 : 16, Rom. 8 : 3, Gal. 4 : 4, 5, enz. Maar generatie en creatie, vooral ook de schepping des menschen naar Gods beeld, leeren toch beide, dat God mededeelbaar is, in volstrekten zin binnen en in betrekkelijken zin buiten het Goddelijke wezen. Indien dit niet het geval ware, zou er voor eene menschwording Gods ook geene ruimte zijn. Wie de menschwording Gods onmogelijk acht, ontkent in beginsel ook de schepping der wereld en de generatie des Zoons; en wie deze laatste erkent, kan tegen de eerste geen principiëel bezwaar meer inbrengen.

Doch rechtstreeks is de vleeschwording des Woords voorbereid in de revelatie (de openbaring), welke terstond na den val een aanvang nam, in Israels geschiedenis zich voortzette, en in de begenadiging van Maria haar hoogste punt bereikte. Het gansche Oude Testament is een al nader komen van God tot den mensch, om dan in de volheid des tijds blijvend woning in hem te maken.

Wijl de Zone Gods, die in Maria de menschelijke natuur aannam, echter reeds vóór dien tijd en van eeuwigheid als persoon des Zoons bestond, had zijne ontvangenis in Maria's schoot niet plaats door den wil des vleesches en den wil des mans, maar door de overschaduwing des Heiligen Geestes. De vleeschwording sluit zich wel bij de voorafgaande openbaring aan en voltooit ze, maar zij is zelve geen product van de natuur of de menschheid. Zij is een werk Gods, eene openbaring, de hoogste openbaring. Gelijk het de Vader was, die zijn Zoon zond in de wereld, en de H. Geest, die over Maria kwam, zoo is het ook de Zoon zelf geweest, die ons vleesch en bloed deelachtig is geworden, Hebr. 2 : 14. De vleeschwording is zijn eigen werk; Hij was er niet lijdelijk bij. Hij werd zelf vleesch, door zijn eigen wil en door zijne eigene daad. Daarom stelt Hij den wil des vleesches en den wil des mans bij zijne menschwording ter zijde, en bereidt Hij zich zelf eene menschelijke natuur in Maria's schoot door de overschaduwing des H. Geestes.

Die menschelijke natuur bestond niet van tevoren. Zij werd niet door Christus uit den hemel medegebracht en van buiten af in Maria ingedragen en door haar heengeleid. De Wederdoopers leerden dit, om de zondeloosheid der menschelijke natuur bij Christus te kunnen handhaven; maar zij wandelden daarbij in het spoor der oude gnostiek en gingen van de gedachte uit, dat vleesch en stof in zichzelve zondig zijn. Doch de Schrift handhaaft ook in de vleeschwording de goedheid der schepping en den Goddelijken oorsprong der stof.

Christus nam zijne menschelijke natuur *uit* Maria aan, Matth. 1 : 20, Luk. 1 : 52, 2 : 7, Gal. 4 : 4. Hij is, zooveel het vleesch aangaat, uit David en uit de vaderen, Hand. 2 : 30, Rom. 1 : 3, 9 : 5. Daarom is zij ook eene waarachtige en volkomene menschelijke natuur, ons in alles

gelijk, uitgenomen de zonde, Hebr. 2 : 14, 17, 4 : 15. Niets menschelijks was aan Christus vreemd. De loochening van de komst van Christus in het vleesch is het beginsel van den antichrist, 1 Joh. 2 : 22.

Zooals de menschelijke natuur van Christus niet vóór de ontvangenis in Maria bestond, zoo heeft zij ook niet een tijd lang vóór of ook na de geboorte, gescheiden van den Christus bestaan. Het zaad, dat in Maria ontvangen, en het kindeke, dat uit haar geboren werd, is niet eerst zelfstandig tot een mensch, tot een persoon, tot een ikheid opgegroeid en daarna door Christus aangenomen en met zichzelven vereenigd. Ook deze dwaling vond vroeger en later hare verdedigers, maar de Schrift weet van zulk eene voorstelling niets. Het heilige, dat in Maria's schoot verwekt werd, was en droeg van den aanvang af den naam van Zone Gods, Luk. 1 : 35. De Zoon, dien de Vader zond, *werd* uit eene vrouw, Gal. 4 : 4. Het Woord nam niet eerst later een mensch tot zich, maar het is vleesch *geworden,* Joh. 1 : 14. En daarom zeide de Christelijke kerk in hare belijdenis, dat de persoon des Zoons niet een menschelijk persoon, maar eene menschelijke natuur aannam; zoo alleen toch is de tweeheid der naturen in de eenheid des persoons te handhaven.

Want — en dit is het derde punt, dat hierbij onze overweging verdient — al zegt de Schrift zoo duidelijk mogelijk, dat Christus het Woord was en vleesch werd, dat Hij naar het vleesch uit de vaderen is maar naar zijn wezen God over alles, te prijzen in der eeuwigheid, toch doet zij in dien Christus altijd één persoon voor ons optreden. Het is altijd hetzelfde Ik, dat uit Christus spreekt en handelt. Het kind, dat geboren werd, draagt den naam van sterke God en eeuwige Vader, Jes. 9 : 5. Davids zoon is tegelijk Davids Heer, Matth. 23 : 43. Dezelfde, die nedergedaald is, is ook opgevaren verre boven alle hemelen, Ef. 4 : 10. Die naar het vleesch uit de vaderen is, is naar zijn wezen de God over alles, te prijzen in der eeuwigheid, Rom. 9 : 5. Rondwandelend op aarde, was en bleef Hij toch in den hemel, in den schoot des Vaders, Joh. 1 : 18, 3 : 13. Geboren en levende in den tijd, is Hij toch vóór Abraham, Joh. 8 : 58. De volheid der Godheid woont in Hem op lichamelijke wijze. Col. 2 : 9.

In één woord, aan hetzelfde subject, aan denzelfden persoon worden Goddelijke en menschelijke eigenschappen en werken, eeuwigheid en tijd, alomtegenwoordigheid en beperktheid, scheppende almacht en creatuurlijke zwakheid toegeschreven. Dit zoo zijnde, kan de vereeniging van de twee naturen in Christus niet als die tusschen twee personen geweest zijn. Want twee personen kunnen wel door de liefde ten innigste met elkander verbonden worden, maar zij kunnen toch nooit één persoon, één ik worden; de liefde onderstelt juist de tweeheid en brengt niet anders dan eene mystische en ethische eenheid tot stand. Indien de vereeniging

van den Zone Gods met de menschelijke natuur dit karakter droeg, zou zij, hoogstens in graad maar niet in wezen, onderscheiden kunnen zijn van die, welke God met zijne schepselen, bepaaldelijk met zijne kinderen, verbindt. Maar Christus neemt eene geheel eenige plaats in. Hij verbond zich niet op zedelijke wijze met een mensch en nam niet een bestaand mensch in zijne gemeenschap op, maar Hij bereidde zichzelf eene menschelijke natuur in Maria's schoot, en *werd* een mensch en een dienstknecht. Zooals een mensch uit den eenen staat des levens in een anderen kan overgaan, achtereenvolgens of soms ook wel tegelijkertijd in twee bewustzijnssferen leven kan, zoo is, bij wijze van analogie (overeenkomst), Christus, die in de gestalte Gods was, in de gestalte van een dienstknecht op aarde gaan rondwandelen. De vereeniging, die in zijne vleeschwording tot stand kwam, was niet eene zedelijke vereeniging tusschen twee personen, maar eene vereeniging van twee naturen in denzelfden persoon. Man en vrouw, hoe innig ook in den echt vereenigd, blijven twee personen; God en mensch, schoon door de innigste liefde verbonden, blijven onderscheiden in wezen. Maar in Christus is de mensch hetzelfde subject, als het Woord, dat in den beginne bij God en zelf God was, en het Woord hetzelfde subject, dat vleesch werd. Hier is eene geheel eenige, onvergelijkelijke en onbegrijpelijke vereeniging van God en mensch. En aller wijsheid aanvang en einde is: Het woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond, en wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd, eene heerlijkheid als des Eengeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid, Joh. 1 : 14.

Door deze vereeniging beschikt Christus in de eenheid van zijn persoon over al de eigenschappen en krachten, welke aan beide naturen eigen zijn. Sommigen hebben nog eene sterker en inniger vereeniging van de twee naturen trachten te verkrijgen, door te leeren, dat de beide naturen terstond bij de vleeschwording in ééne godmenschelijke natuur zijn samengesmolten, of dat de Goddelijke natuur zich van hare eigenschappen ontdeed en neerdaalde tot de beperktheid der menschelijke natuur, of dat de menschelijke natuur hare eigenschappen verloor en die van de Goddelijke natuur (hetzij alle, hetzij sommige, zooals de alomtegenwoordigheid, almacht, alwetendheid en levendmakende kracht) ten eigendom ontving. Maar de Gereformeerde belijdenis heeft zulk eene ineensmelting van beide naturen en zulk eene mededeeling van eigenschappen door de eene aan de andere natuur altijd verworpen en bestreden. Want zulk een ineensmelting en mededeeling kwam op verwarring en vermenging van beide naturen en dus op eene pantheïstische loochening van het wezensonderscheid tusschen God en mensch, tusschen Schepper en schepsel neer.

Daar is wel eene innige vereeniging tusschen beide naturen en hare

eigenschappen en krachten. Maar deze vereeniging komt in de eenheid des persoons tot stand. En eene sterkere, diepere, inniger vereeniging is niet denkbaar. Zooals, bij vergelijking maar niet bij gelijkstelling, ziel en lichaam in den éénen mensch vereenigd zijn en toch in wezen en eigenschappen van elkander onderscheiden blijven, zoo is in Christus dezelfde persoon subject van beide naturen met al hare eigenschappen en krachten. De onderscheidenheid van ziel en lichaam is de onderstelling en voorwaarde voor beider innige vereeniging in den éénen mensch, en zoo is ook het onderscheid tusschen Goddelijke en menschelijke natuur de grondslag van beider vereeniging in den persoon van Christus. De ineensmelting van beide naturen en de mededeeling van de eigenschappen der eene aan de andere natuur brengen geen inniger vereeniging tot stand, maar lossen die vereeniging in eene vermenging (fusie) op, en verarmen feitelijk de volheid, welke in Christus is. Zij berooven òf de Goddelijke, òf de menschelijke, òf beide naturen in Christus en verzwakken het woord der Schrift, dat de *volheid* der Godheid in Hem *lichamelijk* woont, Col. 2 : 19, 1 : 9. Dan alleen blijft die volheid gehandhaafd, wanneer beide naturen onderscheiden blijven, en hare eigenschappen niet aan elkander, maar aan den éénen persoon mededeelen en in zijn dienst stellen. Het is dan altijd dezelfde rijke Christus, die in zijne vernedering en verhooging over de eigenschappen en krachten van beide naturen beschikt en daardoor juist die werken tot stand brengen kan, welke, als Middelaarswerken, eenerzijds van de werken Gods en anderzijds van die der menschen onderscheiden zijn en in de geschiedenis der wereld eene eigene plaats innemen.

Door deze twee-naturen-leer wordt het groote voordeel verkregen, dat al wat de H. Schrift van den persoon van Christus zegt en aan Hem toeschrijft, ten volle tot zijn recht kan komen. Eenerzijds is en blijft Hij dan de eenige en eeuwige Zoon van God, die met den Vader en den Geest alle dingen geschapen heeft, onderhoudt en regeert, Joh. 1 : 3, Col. 1 : 15, 16, Hebr. 1 : 2, en daarom voorwerp onzer aanbidding mag zijn. Dit laatste was Hij reeds in de dagen der apostelen, Joh. 14 : 13, Hand. 7 : 59, 9 : 13, 22 : 16, Rom. 10 : 12, 13, Phil. 2 : 9, Hebr. 1 : 6, evenals Hij toen en nu het voorwerp is van het geloof en vertrouwen van al zijne discipelen, Joh. 14 : 1, 17 : 3, Rom. 14 : 9, 2 Cor. 5 : 15, Ef. 3 : 12, 5 : 23, Col. 1 : 27 enz. Maar beide kan en mag Hij niet zijn, wanneer Hij niet is waarachtig God, want er staat geschreven: den Heere uwen God zult gij aanbidden en Hem alleen dienen, Matth. 4 : 10. De grond voor de godsdienstige vereering en aanbidding van Christus kan alleen liggen in zijne Goddelijke natuur, zoodat wie deze ontkent en toch die vereering in stand houdt, aan schepselvergoding en afgoderij zich schuldig maakt. De Godheid van Christus is geen afgetrokken

leerstuk, maar voor het leven der gemeente van het hoogste belang.

Andererzijds is Christus toch geworden waarachtig en volkomen mensch, ons in alles behalve de zonde gelijk. Hij is zuigeling, kind, jongeling, man geweest als wij, en nam toe in wijsheid en in grootte en in genade bij God en de menschen, Luk. 2 : 40, 52. Dit alles is geen schijn, zooals zij moeten zeggen, die de Goddelijke eigenschappen tot eigendom maken van de menschelijke natuur, maar het is de volle waarheid. Er was bij Christus eene langzame ontwikkeling, een geleidelijke voortgang in grootte des lichaams, in krachten der ziel, in gunst bij God en de menschen. De gaven des Geestes werden Hem niet alle in eens, maar successief in steeds grootere mate geschonken. Daar waren dingen, die Hij leeren moest en die Hij aanvankelijk nog niet wist, Mark. 13 : 32, Hand. 1 : 7. Daar was in Hem, al bezat Hij ook het niet-kunnen-zondigen, vanwege zijne zwakke menschelijke natuur, toch eene mogelijkheid, om verzocht te worden, om te lijden en te sterven. Zoolang Hij op aarde was, was Hij naar zijne menschelijke natuur niet in den hemel, en heeft Hij dus ook, niet door aanschouwen, maar door geloof geleefd. Hij heeft gestreden en geleden, en in dit alles zich vastgeklemd aan het woord en de belofte Gods. Zoo heeft Hij gehoorzaamheid geleerd uit hetgeen Hij geleden heeft, zich in de gehoorzaamheid voortdurend bevestigd en in dien weg zichzelven geheiligd, Joh. 17 : 19, Hebr. 5 : 8, 9. Maar tegelijk heeft Hij ons daarmede een voorbeeld nagelaten en is Hij allen, die Hem gehoorzaam zijn, eene oorzaak der eeuwige zaligheid geworden, Hebr. 5 : 9.

XVII.

HET WERK VAN CHRISTUS IN ZIJNE VERNEDERING.

DE vleeschwording is wel de aanvang en de inleiding van het werk van Christus op aarde, maar zij is niet de gansche noch ook de voornaamste inhoud van dat werk. Het is goed, hiervan eene juiste voorstelling en een klaar begrip zich te vormen tegenover allen, die in de aanneming der menschelijke natuur op zichzelve reeds de volle verzoening en vereeniging van God en mensch voltrokken achten. Uitgaande van de gedachte, dat godsdienst eene zoodanige gemeenschap is van God en mensch, waarbij beiden elkander behoeven en aanvullen, be-

redeneeren zij dan, dat deze gemeenschap, door de zonde verstoord of voor den mensch op lager, zinnelijk standpunt, nog niet bereikbaar, het eerst in de geschiedenis door Christus is uitgesproken en verwezenlijkt. Het eigenaardige van het Christendom ligt dan daarin, dat de idee der religie, die als aanleg en kiem in de menschelijke natuur gegeven is, in den persoon van Christus hare vervulling heeft bereikt.

Nu is het zonder twijfel voor het menschelijk geslacht eene hooge eer, dat de eeniggeboren Zoon, die in de gestaltenis Gods en in den schoot des Vaders was, de gestalte van een mensch heeft aangenomen. Want daardoor is Christus aan alle menschen verwant; Hij is met hen hetzelfde vleesch en bloed deelachtig en zij hebben met Hem ziel en lichaam, hoofd en hart, verstand en wil, voorstellingen en aandoeningen gemeen. Christus is in dezen natuurlijken zin ons aller broeder, vleesch van ons vleesch en been van onze beenen. Maar deze natuurlijke (physische) gemeenschap, hoe belangrijk ook, mag niet met de geestelijke en zedelijke gemeenschap vereenzelvigd of verward worden. Reeds onder menschen toch is het mogelijk en komt het menigmaal voor, dat familieleden en bloedverwanten in geestelijk opzicht ver van elkander verwijderd zijn en scherp tegenover elkander staan. Jezus zegt zelf, dat Hij op aarde kwam, om den mensch tweedrachtig te maken tegen zijn vader, en de dochter tegen hare moeder en de schoondochter tegen hare schoonmoeder, en dat des menschen vijanden zullen worden, die zijn huisgenooten zijn, Matth. 10 : 35, 36. Natuurlijke afstamming beslist dus nog niets over geestelijke verwantschap; gemeenschap des bloeds en gemeenschap der zielen loopen menigmaal ver uiteen.

Als Jezus dus niet anders had gedaan, dan de menschelijke natuur aannemen en de eenheid uitspreken van God en mensch, dan zou het volkomen onbegrijpelijk zijn, hoe wij daardoor met Hem in geestelijke gemeenschap konden treden en met God verzoend konden worden. Veeleer zou Hij nog, door eene zondelooze menschelijke natuur aan te nemen en door in eene nimmer gestoorde gemeenschap met God te leven, ons van zichzelven verwijderd hebben en ons diep onder het besef onzer onmacht hebben neergedrukt, omdat wij, zwakke, zondige schepselen, zijn verheven voorbeeld toch nimmer konden navolgen. De vleeschwording van den Zone Gods, zonder meer, kan daarom niet de verzoenende en verlossende daad zijn geweest; zij is er het begin, de voorbereiding en de inleiding van, maar zij is deze zelve niet.

Trouwens, als de vleeschwording op zichzelve reeds de verzoening en vereeniging van God en mensch tot stand had gebracht, zou er voor een leven en inzonderheid voor een sterven van Jezus geene plaats zijn geweest. Het ware dan voldoende, dat Hij, al of niet in den weg van ontvangenis en geboorte, eene menschelijke natuur had aangenomen, een korter of langer tijd daarmede op aarde had rondgewandeld en daarna

naar den hemel ware teruggekeerd. Aan de gansche, diepe vernedering van Christus had dan geene behoefte bestaan.

Maar de Schrift leert het ons gansch anders. Zij zegt, dat de Zone Gods niet alleen mensch is geworden, ons in alles gelijk uitgenomen de zonde, maar dat Hij ook de gestalte van een dienstknecht heeft aangenomen, zichzelven vernederd heeft en gehoorzaam is geworden tot den dood, ja, tot den dood des kruises, Phil. 2 : 7, 8. Het betaamde Hem, alle gerechtigheid der wet te vervullen, Matth. 3 : 15, en zelf door lijden geheiligd te worden, Hebr. 2 : 10. En het was niet alleen passend en betamelijk, maar het *moest* ook zoo zijn. Er was geschreven, dat de Christus lijden en ten derde dage uit de dooden opstaan zou, Luk. 24 : 46, 1 Cor. 15 : 3, 4. De Vader zond Hem, om zijn werk op aarde te volbrengen, Joh. 4 : 34, en gaf Hem zelfs een gebod, om het leven af te leggen en het wederom te nemen, Joh. 10 : 18. Al wat Christus overkomen is, was daarom uitvoering van wat Gods hand en raad te voren bepaald had, dat geschieden zou, Hand. 2 : 23, 4 : 28. Eerst aan het kruis kon Christus zeggen, dat alles volbracht was en dat Hij voleindigd had het werk, dat de Vader Hem gegeven had om te doen, Joh. 17 : 4, 19 : 30. Terwijl in de Evangeliën het leven van Jezus betrekkelijk kort geschetst wordt, wordt zijn laatste lijden en sterven breedvoerig verhaald; en evenzoo gaat de apostolische prediking slechts zelden tot de ontvangenis en de geboorte van Jezus terug, maar legt zij allen nadruk op het kruis, den dood en het bloed van Christus. Niet door de geboorte, maar door den dood zijns Zoons zijn wij met God verzoend, Rom. 5 : 10.

Door deze beschouwing der Schrift krijgt het gansche leven van Christus voor ons eene geheel eenige beteekenis en eene alles overtreffende waarde. Het is één volmaakt werk, dat de Vader Hem opgedragen heeft om te doen. Men kan het uit verschillende oogpunten en van onderscheidene zijden bezien, en wij moeten dat wel doen, om van den inhoud en den omvang van dat werk een overzicht te verkrijgen. Maar nooit mogen wij vergeten, dat het één werk is; het omvat en vult zijn gansche leven, van de ontvangenis af tot den dood des kruises toe; gelijk de persoon van Christus één is in de onderscheidenheid zijner naturen, zoo is ook zijn werk één; het is *het* werk Gods op aarde bij uitnemendheid. Ja meer nog, het staat naar achteren met den raad en de voorkennisse Gods, met zijne openbaring onder Israel en zijne leiding van de volken in verband; en naar voren zet het zich gewijzigd voort in het werk, dat Christus thans nog in den staat zijner verhooging volbrengt. Het is een werk, dat in den tijd op deze aarde zijn middelpunt heeft, maar dat uit de eeuwigheid opkomt, in de eeuwigheid wortelt en tot in de eeuwigheid zich uitstrekt.

Van ouds is dit ééne werk van Christus onder de leer der drie ambten saamgevat, en vooral aan Calvijn is het te danken, dat dit schema bij de behandeling van Christus' werk in de geloofsleer algemeen ingang heeft gevonden. Toch is daartegen telkens bezwaar geopperd en inzonderheid deze bedenking ingebracht, dat de drie ambten in het leven van Jezus niet te onderscheiden waren en dat hunne werkzaamheden ineenvloeiden. Deze bedenking is echter wel tegen eene verkeerde opvatting van de drie ambten, maar niet tegen deze zelve van kracht.

Wanneer namelijk de bedoeling ware, dat Jezus de drie ambten van profeet, priester en koning geheel los naast elkander of ook tijdelijk het een na het ander had uitgeoefend, dan zou inderdaad zulk eene deeling en scheiding in het werk van Christus niet uit te voeren zijn. Want wel treedt nu eens het eene, dan het andere ambt meer op den voorgrond, zoodat bijvoorbeeld zijne openbare prediking meer aan het profetisch, zijn laatste lijden en sterven meer aan het priesterlijk, en zijne verhooging aan 's Vaders rechterhand meer aan het koninklijk ambt doet denken; maar wezenlijk is Jezus altijd en overal tegelijk in zijne drie ambten werkzaam geweest. Als Hij sprak, verkondigde Hij als een profeet de woorden Gods, maar Hij betoonde daarin tevens zijne priesterlijke barmhartigheid en zijne koninklijke macht, want door zijn woord genas Hij de kranken, vergaf Hij de zonden, deed Hij den storm bedaren; Hij was de koning der waarheid. Zijne wonderen waren teekenen van zijne Goddelijke zending en van de waarheid van zijn woord, maar tegelijk openbaring van zijne ontferming over allerlei ellendigen en bewijs van zijne heerschappij over ziekte en dood en het geweld van satan. Zijn sterven was eene bezegeling van zijn leven, maar ook eene offerande van volkomen gehoorzaamheid en eene gewillige daad van macht, om het leven af te leggen. In één woord, zijne gansche verschijning, woord en werk draagt altijd tegelijk een profetisch, priesterlijk en koninklijk karakter.

Maar na dit op den voorgrond te hebben gesteld, blijft het van het hoogste belang, den persoon en het werk van Christus uit het gezichtspunt van de drie ambten te bezien. Er zijn hieraan voordeelen verbonden, welke anders te loor zouden gaan.

In de eerste plaats toch valt ons al aanstonds met deze behandeling de winst ten deel, dat de komst en heel het leven van Christus op aarde uitoefening wordt van een ambt, dat door den Vader Hem is opgedragen. Bij Jezus kunnen wij niet spreken van een bedrijf, een ambacht, en ook zelfs niet van een zedelijk beroep, dat Hij zichzelf gekozen heeft. Volgens de H. Schrift was Hij in een ambt gesteld. Ambt is daarin juist van ambacht en beroep onderscheiden, dat men het niet zelf kiezen en nemen kan, maar het alleen door aanstelling van eene macht, die boven ons staat, ontvangen kan. Wel is Hij van Mozes daarin onderscheiden, dat

Hij, niet gelijk een dienaar, maar als de Zoon over zijn eigen huis den Vader in alles getrouw is geweest, Hebr. 3 : 5, 6. Maar Hij is dan toch getrouw geweest aan dengene, die Hem tot een Apostel en Hoogepriester onzer belijdenis gesteld (gemaakt) heeft, Hebr. 3 : 2. De eere, om Hoogepriester te worden, heeft Hij zichzelven niet aangenomen, maar Hij is daartoe verheerlijkt door God zelven, die tot Hem sprak: Gij zijt mijn Zoon, heden heb Ik u gegenereerd, Hebr. 5 : 5. Jezus legt er dan ook zelf telkens al den nadruk op, dat de Vader Hem gezonden heeft; dat het zijne spijze is den wil des Vaders te doen; dat Hij van den Vader een gebod heeft, wat Hij doen en spreken zal; dat Hij het werk des Vaders op aarde heeft volbracht enz., Joh. 4 : 34, 5 : 20, 30, 6 : 38, 7 : 16, 8 : 28, 10 : 18, 12 : 49, 50, 14 : 10, 24, 17 : 4.

Deze aanstelling tot het ambt valt bij Christus klaarblijkelijk reeds vóór den tijd, waarin Hij mensch werd. Want niet alleen leert de Schrift, dat Christus reeds in den beginne bij God en zelf God was, maar in Hebr. 10 : 5—7 lezen wij ook uitdrukkelijk, dat Hij, komende in de wereld, dat is, toen Hij op het punt stond, om in de wereld te komen, reeds zeide: slachtoffer en offerande hebt Gij niet gewild, maar wel hebt Gij mij een lichaam toebereid, (om in dit lichaam, door het over te geven in den dood, Gods wil te volbrengen); brandoffers en offers hebben U niet behaagd, maar toen, toen Gij mij een lichaam toebereiddet, sprak ik overeenkomstig het woord der profetie: Zie, ik kom, om Uwen wil te doen, o God! De komst in de wereld, de menschwording, behoorde dus reeds tot de uitvoering van het werk, dat de Vader Hem opdroeg om te doen; de opdracht ging daaraan vooraf, zij valt niet na de menschwording in den tijd, maar daarvóór in de eeuwigheid.

Daarom heet het elders, dat Christus voorgekend is geweest vóór de grondlegging der wereld, 1 Petr. 1 : 20, dat de verkiezing genomen en de genade ons gegeven is in Christus Jezus vóór de tijden der eeuwen, Ef. 1 : 3, 2 Tim. 1 : 9, en dat het boek des levens, dat van de grondlegging der wereld af voor Gods aangezicht ligt, het eigendom is van het geslachte Lam, Openb. 13 : 8, 17 : 8. De opvatting van het werk van Christus als uitoefening van een ambt brengt dat werk met Gods eeuwigen raad in verband. Hij draagt den naam van Messias, Christus, Gezalfde, omdat Hij van eeuwigheid door den Vader verordineerd en in den tijd door Hem met den Heiligen Geest gezalfd is.

In de tweede plaats ligt in de drie ambten, welke aan Christus opgedragen zijn, eene terugwijzing naar de oorspronkelijke roeping en bestemming van den mensch. Het is volstrekt niet toevallig of willekeurig, dat Christus juist tot de drie ambten van profeet, priester en koning, tot geene andere of meerdere, aangesteld is; het is veeleer in de bedoeling Gods met het menschelijk geslacht en dies ook in de menschelijke natuur zelve gegrond. Adam werd naar Gods beeld geschapen, in ware

kennis, gerechtigheid en heiligheid, opdat hij als profeet de woorden Gods verkondigen zou; als koning in gerechtigheid over al het geschapene zou heerschen; en als priester zichzelven met al het zijne Gode tot eene welbehagelijke offerande wijden zou. Hij ontving een hoofd, om te kennen; eene hand, om te heerschen; en een hart, om alles in liefde te omvatten. In de ontplooiing van het beeld Gods, in de harmonische ontwikkeling van al zijne gaven en krachten, in de uitoefening der drie ambten van profeet, priester en koning lag de bestemming van den mensch. Maar die roeping is door den mensch met voeten getreden. En daarom juist is Christus op aarde gekomen, om weder het ware beeld van den mensch te vertoonen en zijne bestemming tot volkomen vervulling te brengen. De leer der drie ambten legt een vast verband tusschen natuur en genade, schepping en herschepping, Adam en Christus. De eerste Adam is type, voorbereiding, profetie van den laatste; en deze is het tegenbeeld en de vervulling van genen.

Ten derde sluit de leer der drie ambten in Christus rechtstreeks aan bij de openbaring in het Oude Testament. Toen de menschheid, in Adam gevallen, meer en meer haar weg verdierf, heeft God een bijzonder volk uitverkoren, om zijn eigendom te zijn. In verband daarmede kreeg Israel als volk weder eene profetische, priesterlijke en koninklijke taak; het moest den Heere een priesterlijk koninkrijk en een heilig volk zijn, Ex. 19 : 6. Maar in specialen zin werd die taak opgedragen aan de mannen, die door God geroepen werden en als profeten, priesters en koningen onder Israel werkzaam waren. Ofschoon Israel in zijn geheel, als volk, de Gezalfde des Heeren kon heeten, komt deze naam toch inzonderheid aan de profeten, priesters en koningen toe, Ps. 105 : 15, Ex. 28 : 41, 1 Sam. 2 : 10, enz. Maar al deze mannen waren zondaren, en konden dus hun ambt niet naar waarheid vervullen; zij wezen met het gansche volk van zichzelven af, en naar een anderen heen, die profeet, priester en koning tegelijk zou zijn en de Gezalfde des Heeren heeten zou in een geheel eenigen zin, Jes. 61 : 1. Christus is de vervulling van heel de Oudtestamentische openbaring; Hij is het tegenbeeld van gansch Israel en van al zijne profeten, priesters en koningen. Hij is het zelf, die in en door hen van zichzelven getuigt en zijne komst voorbereidt, 1 Petr. 1 : 11.

Eindelijk, alleen bij eene behandeling onder de drie ambten komt het werk van Christus tot zijn volle recht. Daar zijn in de Christelijke kerk altijd eenzijdige richtingen geweest, die in Hem uitsluitend den profeet zagen, gelijk de rationalisten, of die, gelijk de mystieken, alleen in zijn priesterlijk lijden zich verdiepten, of die, zooals de chiliasten, enkel van Hem als koning wilden weten. Maar wij hebben een Christus noodig, die alle drie tegelijk is. Wij hebben een profeet noodig, die ons God verklaart, een priester, die ons met God verzoent, een koning, die in den naam Gods ons regeert en bewaart. Het gansche beeld Gods moet

in den mensch hersteld worden; de kennis, maar ook de heiligheid en de gerechtigheid. De gansche mensch moet gered worden, naar ziel en lichaam, naar hoofd en hart en hand. Wij hebben een Zaligmaker noodig, die ons geheel en volkomen verlost en onze oorspronkelijke bestemming ten volle in ons verwezenlijkt. En dat doet Christus; omdat Hij zelf profeet, priester en koning is, maakt Hij ons weder tot profeten, koningen en priesters, Gode en zijnen Vader, Openb. 1 : 6, 22 : 4.

Ofschoon gezalfd van eeuwigheid en als Middelaar des genadeverbonds ook reeds voorbereidend werkzaam in de dagen des Ouden Testaments, heeft Christus de ambten van profeet, priester en koning eerst ten volle en daadwerkelijk op zich genomen, als Hij in de wereld kwam en sprak: Zie, ik kom om Uw wil te doen, o God. Toen nam Hij toch eerst die menschelijke natuur aan, welke Hem tot het verrichten van zijn Middelaarswerk in staat stelde. Hij moest mensch zijn, om den menschen Gods naam te kunnen openbaren, om te kunnen lijden en sterven aan het kruis, om als koning der waarheid aan de waarheid getuigenis te kunnen geven.

Zijne ontvangenis van den Heiligen Geest was daarom tegelijk reeds eene aanvankelijke bekwaammaking van de menschelijke natuur van Christus voor de taak, waartoe Hij later geroepen zou worden. Er is tegen de belijdenis, dat Christus ontvangen is van den Heiligen Geest en geboren uit de maagd Maria, in den laatsten tijd allerlei bezwaar ingebracht, en vele pogingen zijn beproefd, om dit verhaal van Mattheus en Lukas als een Joodsch of Heidensch inkruipsel in het oorspronkelijk Evangelie te verklaren. Maar de uitkomst is geweest, dat de waarheid van deze geschiedenis bevestigd is en klaarder dan vroeger aan het licht is getreden. Noch uit het Jodendom noch uit het Heidendom is zij af te leiden, maar zij berust, ook blijkens de taal, waarin zij bij Mattheus en Lukas geschreven is, op het getuigenis van Jozef en Maria. Natuurlijk was deze wonderbare ontvangenis langen tijd alleen aan Jozef en Maria en misschien aan enkele vertrouwden meer bekend. Maar zij leende zich uit den aard der zaak niet tot openbare mededeeling.

Eerst later, toen door de woorden en werken en vooral ook door de opstanding van Christus gebleken was, wie en wat Hij was, eerst toen ging Maria er toe over, om dit geheim van Jezus' ontvangenis in engen kring aan de discipelen mede te deelen. Toch trad ook daarna deze ontvangenis van den H. Geest in de apostolische prediking nooit op den voorgrond; zij wordt misschien in Mark. 6 : 4, Joh. 1 : 13 (7 : 41, 42), Rom. 1 : 3, 4, 9 : 5, Phil. 2 : 7, Gal. 4 : 4 ondersteld, maar behalve bij Mattheus en Lukas nergens uitdrukkelijk vermeld. Desniettemin is zij een wezenlijk bestanddeel van het Evangelie en komt zij met geheel de leer der H. Schrift over den persoon van Christus overeen. Hij was immers de Eengeboren Zoon, die als het Woord reeds in den beginne

bij God en zelf God was, die zelf bij de ontvangenis actief optrad en zichzelf door de werkzaamheid des H. Geestes eene waarachtige en volkomene menschelijke natuur bereidde in Maria's schoot, Phil. 2 : 6, 7. De profetie van Jesaja 7 : 14, 9 : 5, verg. Matth. 1 : 28, werd in Hem vervuld, dat eene maagd (eene jonge, ongehuwde vrouw) zwanger zou worden en een zoon baren, die Immanuel zou zijn en de namen zou dragen van Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vredevorst.

Door deze ontvangenis van den Heiligen Geest was de menschelijke natuur van Christus van het allereerste ontstaan af volkomen van alle zonde vrij. Daar de Zone Gods reeds te voren als persoon bestond en zich niet met een bestaanden mensch verbond, maar zijne menschelijke natuur zelf uit Maria's schoot door de werkzaamheid des H. Geestes zich toebereidde, was Hij onder het werkverbond niet begrepen, had geene erfschuld te dragen en mocht dus ook niet door eenige smet der zonde verontreinigd worden. De leer van Rome, dat Maria reeds onbevlekt ontvangen zou zijn en zondeloos geleefd zou hebben, is onnoodig, ongegrond en zelfs met wat de Schrift aangaande Maria getuigt, Joh. 2 : 4, Mark. 3 : 31, Luk. 11 : 28, in strijd. Maria genoot eene hooge eere, grooter dan ooit aan profeten of apostelen ten deele is gevallen; zij is de begenadigde onder de vrouwen en de moeder des Heeren, Luk. 1 : 42, 43. Maar zij was in zichzelve aan alle menschen gelijk; en het Heilige, dat uit haar geboren werd, Luk. 1 : 35, was niet aan de reinheid van hare natuur, maar aan de scheppende en heiligende werkzaamheid des H. Geestes in haar schoot te danken.

Al was de menschelijke natuur, welke Christus uit Maria aannam, eene heilige, zij was toch desniettemin eene zwakke menschelijke natuur. Dat wordt in de Schrift daardoor uitgedrukt, dat Hij, niet maar mensch doch vleesch werd, Joh. 1 : 14, dat Hij gezonden is in gelijkheid des zondigen vleesches, Rom. 8 : 3, dat Hij de gestalte van een dienstknecht heeft aangenomen, Phil. 2 : 7, en dat Hij ons in alles gelijk is geworden, uitgenomen de zonde alleen, Hebr. 2 : 17, 4 : 15. Zulk eene zwakke menschelijke natuur moest Christus aannemen, om verzocht te kunnen worden, om uit het lijden gehoorzaamheid te kunnen leeren, om te kunnen strijden en in den strijd zich te heiligen, om medelijden te kunnen hebben met onze zwakheden en een barmhartig en getrouw hoogepriester te zijn, in één woord, om te kunnen lijden en sterven. Hoewel hierin aan Adam vóór den val gelijk, dat Hij zonder zonde was, was Hij toch in andere opzichten zeer van hem verschillend. Want Adam werd in eens volwassen geschapen, maar Christus werd ontvangen in Maria's schoot en werd geboren als een hulpeloos wicht. Bij de komst van Adam stond alles voor hem gereed, maar toen Christus op aarde kwam, had niemand op Hem gerekend en was er zelfs geene plaats voor Hem in de herberg.

Adam kwam om te heerschen en de gansche aarde zich te onderwerpen; Christus kwam, niet om gediend te worden, maar om te dienen en zijne ziel te geven tot een rantsoen voor velen.

De menschwording van den Zone Gods was dus niet alleen eene daad van nederbuigende goedheid, gelijk zij dat thans ook nog in den staat der verhooging blijft; maar zij was tegelijk en in éénen ook eene daad van diepe vernedering. De vernedering is met de ontvangenis zelve begonnen en heeft zich heel het leven door tot in den dood en het graf toe voortgezet. Christus is geen menschelijk held geweest, die het: Excelsior tot leuze heeft, alle bezwaren overwint en ten slotte staat op het hoogtepunt van zijn roem; maar Hij is omgekeerd altijd dieper gedaald en steeds inniger in onze gemeenschap ingegaan. Langs verschillende trappen als het ware, van ontvangenis en geboorte, verborgen en nederig leven in Nazareth, doop en verzoeking, tegenstand, miskenning en vervolging, lijden in Gethsemané, veroordeeling door Kajafas en Pilatus, kruisiging, dood en begrafenis, is Hij naar beneden gedaald, altijd verder van het Vaderhuis af, altijd dichter naar ons toe in de gemeenschap van onze zonde en onzen dood, totdat Hij ten slotte in de diepste diepte zijne bange klacht slaakte over zijne verlatenheid door God, maar toen ook de overwinningskreet kon doen hooren van: het is volbracht!

Tot deze vernedering behooren, behalve de ontvangenis en de geboorte zelve, ook de eenvoudige omstandigheden, waaronder Jezus te Bethlehem in een stal geboren werd, de vervolging, waaraan Hij door Herodes werd blootgesteld, de vlucht naar Egypte, waartoe Hij met zijne ouders genoodzaakt werd, maar voorts ook het stille verborgen leven, dat door Jezus in zijne kinder- en jongelingsjaren te Nazareth geleid werd. Er staat daarvan in de Evangeliën zeer weinig opgeteekend, want zij bedoelen volstrekt niet, om in den nieuwerwetschen zin van het woord een „leven van Jezus" te schrijven, maar zij stellen zich voor, om ons Jezus te doen kennen als den Christus, den Zone Gods, den Zaligmaker der wereld en den Eeniggeborene van den Vader. In verband met dit doel is het weinige, dat ons uit Jezus' jeugd bericht wordt, genoegzaam.

Mattheus verhaalt ons namelijk, dat Jezus na den terugkeer uit Egypte, met zijne ouders is gaan wonen te Nazareth in Galilea, Matth. 2 : 23. Daar had zijne moeder reeds vroeger gewoond, Luk. 1 : 26, en daar bracht Jezus zijn leven door tot aan zijn openbaar optreden onder Israel, Luk. 2 : 39, 51, Mark. 1 : 9. Eerst nadat Hij in hunne synagoge opgetreden en door zijne stadgenooten uitgeworpen was, vestigde Hij zich metterwoon in Kapernaüm, Luk. 4 : 28 v., Matth. 4 : 13. Maar Hij bleef toch altijd den naam van de Nazarener behouden; en Mattheus zag daarin eene vervulling van de Oudtestamentische profetie, Matth. 2 : 23; doch niet van ééne enkele uitspraak, want Nazareth en Nazarener komen

nergens in het Oude Testament voor, maar van de profetie in haar geheel, zooals die bij al de profeten te vinden is, dat n.l. de Christus een nederigen, geringen oorsprong zou hebben, Jes. 11 : 1, en dat het licht over de volken in de duisternis van het Galilea der Heidenen zou opgaan, Jes. 8 : 23, 9 : 1.

Uit het stille leven, dat Jezus jaren lang in Nazareth leidde, weten wij nu, dat Hij een kind was, aan zijne ouders onderdanig, Luk. 2 : 51. Als een kind wies Hij lichamelijk en geestelijk op, nam Hij toe in wijsheid en in gunst bij God en de menschen, Luk. 2 : 40, 52. Op twaalfjarigen leeftijd ging Hij, voor de eerste of voor de andere maal, met zijne ouders mede naar Jeruzalem, om aldaar het paaschfeest te vieren, Luk. 2 : 41 v., en toonde Hij niet alleen door vragen en antwoorden zijne wijsheid in het midden der Joodsche leeraren, Luk. 2 : 46, maar openbaarde Hij ook aan zijne ouders het bewustzijn zijner roeping, dat Hij als de Zoon moest zijn in de dingen (of in het huis) van zijn Vader, Luk. 2 : 49. Op den Sabbatdag ging Hij naar zijne gewoonte naar de synagoge, Luk. 4 : 16, en in de week was Hij misschien zijn vader in het ambacht behulpzaam; althans later wordt Hij ook zelf de timmerman genoemd, Mark. 6 : 3. Op deze stille jaren werpt zijn later leven in zooverre nog licht, als wij daaruit weten, dat Hij lezen en schrijven kon, met het Oude Testament doorvoed was, het wezen van de Farizeesche en Sadduceesche partij doorzag, den zedelijken nood van het volk kende, van het burgerlijk en maatschappelijk leven op de hoogte was, de natuur liefhad en dikwerf in de eenzaamheid zich afzonderde tot gemeenschapsoefening met God. Hoe gering al deze gegevens nu ook wezen mogen, zij wijzen er toch alle op, dat Jezus in de verborgen jaren van zijn leven zich voorbereidde voor de taak, die Hem later in het openbaar wachten zou. Steeds klaarder werd Hij als mensch zich bewust van wat Hij was en wat Hij te doen had. Zijn Zoonschap en zijne Messianiteit met al wat daaraan verbonden was en daaruit voortvloeide, kwamen steeds helderder voor zijn geest te staan. En eindelijk brak op dertigjarigen leeftijd de dag aan, waarop Hij zoude geopenbaard worden aan Israel, Joh. 1 : 31.

Aanleiding voor deze verschijning in het openbaar was de prediking, welke Johannes de Dooper in het zuiden, in de woestijn van Judea, begonnen had. Door God gezonden, om Israel aan te zeggen, dat het in weerwil van zijne afstamming uit Abraham, zijne besnijdenis en zijne eigene gerechtigheid schuldig en onrein was en den doop der bekeering tot vergeving der zonden van noode had, verwekte deze Godsgezant door zijne boeteprediking eene machtige beweging onder het Joodsche volk en bereidde hij den weg voor den komenden Messias. Velen gingen tot hem uit, van Jeruzalem en Judea en het geheele land rondom den Jordaan, om van hem gedoopt te worden, belijdende hunne zonden. Ook Jezus vernam in Galilea van deze prediking en begaf zich naar Judea,

om evenals anderen van Johannes gedoopt te worden. Ofschoon Johannes bezwaar maakte, omdat hij in Jezus den Messias erkende, die zelf alleen in waarheid met den Heiligen Geest en met vuur doopen kon en zelf voor zijn persoon aan den doop geene behoefte had, drong Jezus er bij hem op aan, en zeide, dat Hij den doop moest ondergaan, omdat het Hem betaamde, alle gerechtigheid te vervullen, Matth. 3 : 15.

Jezus zegt dus niet, dat Hij gedoopt moest worden, omdat Hij bekeering en vergeving van noode had; Hij legde ook niet, als de anderen, eene belijdenis van zonden af. Maar hij zag in Johannes een profeet, ja veel meer dan een profeet, zijn eigen voorlooper en wegbereider, Matth. 11 : 7—14, en in zijn doop niet eene willekeurige, door Johannes zelf uitgedachte ceremonie, maar een last, dien hij uit den hemel ontvangen had, Mark. 11 : 30. De doop van Johannes berustte dus op Gods wil en was een stuk der gerechtigheid, welke Jezus te vervullen had. Als Jezus dien doop ondergaat, onderwerpt Hij zich dus eenerzijds volkomen aan den wil zijns Vaders, en stelt Hij zich anderzijds in de innigste gemeenschap met dat volk, hetwelk in den doop bekeering en vergeving der zonden ontvangt. De doop door Johannes is voor Jezus de plechtige overgave aan den ganschen wil des Vaders, de openbare intrede in de gemeenschap met al zijn volk, de koninklijke ingang tot zijne Messiaansche loopbaan.

Daarom had de doop voor Hem eene beteekenis, die verschilde van die bij alle anderen. Hij ontving er niet persoonlijk voor zichzelven het teeken en zegel in van zijne bekeering en vergeving, maar Hij werd erin gedoopt met den Heiligen Geest en met vuur, gelijk Hij zelf dien alleen geven kan. In later tijd hebben sommige secten gemeend, dat eerst in het moment van den doop de Goddelijke natuur of kracht (de Christus) zich met den mensch Jezus vereenigd had. Dit gevoelen is eene dwaling, omdat het de vleeschwording des Woords in de ontvangenis miskent. Maar dit is toch zeker, dat de doop van Jezus de volle bekwaammaking voor zijn ambt is geweest. Want toen Hij opklom uit het water, werden de hemelen geopend, daalde de Geest Gods op Hem neder, en werd er eene stem uit de hemelen gehoord, zeggende: Deze is mijn Zoon, mijn Geliefde, in denwelken Ik mijn welbehagen heb, Matth. 3 : 16, 17. Al werd het door slechts weinigen begrepen, de dag van Jezus' doop was de dag zijner openbaring aan Israel en de aanvang van zijne openbare werkzaamheid als Messias.

Toch, voordat Hij deze werkzaamheid begint, trekt Hij zich nog voor eenige dagen in de eenzaamheid der woestijn terug. Hij ontmoette geen enkel mensch, was alleen door de stille natuur en de wilde gedierten omringd, en gaf zich over aan vasten, overpeinzing en gebed, Matth. 3 : 2, Mark. 1 : 13, Luk. 4 : 2. Van welken aard deze overpeinzing geweest is, wordt ons uit het verhaal van de verzoeking eenigszins

duidelijk. De verzoeking door satan, welke aan het einde der veertig dagen plaats had en door Mattheus en Markus breedvoerig verhaald wordt, vormde in den strijd, dien Jezus te strijden had, een hoogtepunt, maar was lang de eenige niet. Lukas zegt uitdrukkelijk, dat Hij al die veertig dagen verzocht werd van den duivel, 4 : 2, en dat de duivel, na alle verzoeking voleindigd te hebben, van Hem week voor een tijd, 4 : 13. Jezus is immers ook in alle dingen verzocht geweest, gelijk als wij, doch zonder zonde, Hebr. 4 : 15.

Maar de verzoeking in de woestijn liep over het plan van zijne openbare werkzaamheid. Na den doop was Hij thans vol des Heiligen Geestes 4 : 1, en deze leidde Hem zelf heen naar de woestijn, om verzocht te worden van den duivel, Matth. 4 : 1. Voorts was Jezus zich thans ten volle en gansch klaar bewust, dat Hij de Zone Gods, de Messias was en over Goddelijke krachten beschikken kon. Maar hoe zou Hij die macht gebruiken? Zou Hij ze aanwenden, om zelfzuchtig in eigen behoefte te voorzien, of om door roemruchtige wonderteekenen het volk voor zich te winnen, of om door middel van een knieval voor wereldsche macht een aardsch koninkrijk zich te verwerven? De verzoeker beproeft Hem achtereenvolgens op al deze drie punten. Maar Jezus blijft staan in al die verzoekingen; Hij klemt zich vast aan en slaat ze alle af met het Woord Gods, Hij onderwerpt zich aan den wil en den weg des Vaders, Hij bevestigt zichzelven in zijne gehoorzaamheid en Hij heiligt zich Gode tot eene offerande. Zoo weet Hij niet alleen door eigen ondervinding, wat het is verzocht te worden, en kan Hij medelijden hebben met onze zwakheden; maar, omdat Hij niet als Adam bezweken doch staande gebleven is, kan Hij ook dengenen, die verzocht worden, te hulp komen, Hebr. 2 : 18, 4 : 15.

Op deze wijze werd Jezus voor de openbare uitoefening van zijn ambten voorbereid en tot hunne waarneming ingeleid. Van deze ambten treedt nu in den eersten tijd het profetische het sterkst op den voorgrond. Reeds spoedig nadat Hij zijne openbare werkzaamheden begon, werd Hij door het volk niet alleen als een leeraar (rabbi, meester) erkend, maar ook als een profeet gehuldigd; na de opwekking van den jongeling te Naïn riep de schare: een groot profeet is onder ons opgestaan, en God heeft zijn volk bezocht, Luk. 7 : 16. En zoo bleef het tot het einde van zijn leven toe; om zijne woorden en zijne wonderen hielden velen Hem voor een profeet, ofschoon zij van zijn priester- en koningschap geen besef hadden en zelfs afkeerig waren. Ja, als een profeet, als een mensch, die boven anderen aangaande God en Goddelijke dingen ons iets leeren kan, wordt Hij tot op den huidigen dag geëerd door allen, die aan godsdienst nog eenige waarde hechten. Dat Christus een priester en een koning zou zijn, wordt door hen bestreden en als eene verouderde

Joodsche voorstelling beschouwd; maar een profeet wordt Hij gaarne genoemd, zelfs Mohammed kent Hem in den Koran deze waardigheid toe.

Maar Jezus zelf wilde nog in een anderen en hoogeren zin profeet zijn, dan waarin vele Joden Hem als zoodanig erkenden. Toen Hij, na door Johannes gedoopt en in de woestijn verzocht te zijn, naar Galilea terugkeerde, trad Hij spoedig daarna in de synagoge te Nazareth op en paste de profetie van Jesaja 11 : 1 op zichzelven toe; de Geest des Heeren was op Hem, om den armen het Evangelie te verkondigen en te genezen de gebrokenen van hart, Luk. 4 : 16 v. Hij gaf zich niet uit voor een profeet naast, maar hoog boven alle anderen; de vroegere profeten waren dienstknechten, maar Hij is de Zoon, Matth. 21 : 37; Hij is de eenige Meester, Matth. 23 : 8, 10, Joh. 13 : 13, 14. Zoo heeft Hij wel met alle profeten de gaven der roeping en zalving, der openbaring en prediking van het woord Gods, der voorspelling en der wondermacht gemeen. Maar Hij gaat toch hoog boven hen allen uit en is verre boven hen verheven. Zijne roeping en zalving vallen reeds in de eeuwigheid; zijne afzondering en bekwaammaking namen reeds in de wonderbare ontvangenis van den Heiligen Geest een aanvang; bij den doop ontvangt Hij den Geest niet met mate en wordt Hij door eene stem uit den hemel uitgeroepen als de geliefde Zoon, in welken de Vader zijn welbehagen heeft; Hij ontvangt niet enkele openbaringen en van tijd tot tijd, maar Hij is zelf de volle openbaring Gods, het Woord, dat bij God en zelf God was en in den tijd vleesch werd; Hij was en bleef voortdurend in den schoot des Vaders en sprak en deed in heel zijn leven nooit iets, dan waartoe Hij een gebod had ontvangen; Hij gaf daarom ook niet een stuk der openbaring, dat later door anderen aangevuld moest worden, maar Hij is tegelijk de volkomene en de alle vorige profetie vervullende en afsluitende openbaring Gods. Voortijds heeft God vele malen en op velerlei wijze tot de vaderen gesproken door de profeten, maar Hij heeft in deze laatste dagen tot ons gesproken door den Zoon, Hebr. 1 : 1. Ja, de profetie, die in de oude bedeeling tot de vaderen is uitgegaan, is aan Hem te danken; het was de Geest van Christus, die in de profeten getuigde, 1 Petr. 1 : 11, en zijn getuigenis had den Christus tot inhoud, Openb. 19 : 10.

De prediking van Christus was daarom in den diepsten zin zelfprediking, eene verkondiging van zijn eigen persoon en werk. Toen Hij optrad, sloot Hij zich bij Johannes en de Oudtestamentische profeten aan: het koninkrijk Gods is nabij gekomen, bekeert u en gelooft het Evangelie, Matth. 3 : 2, 4 : 17. Maar de vorige profeten en ook Johannes de Dooper waren wegbereiders en zagen het Godsrijk nog in de toekomst, Matth. 11 : 10, 11; thans is echter de tijd vervuld en in den persoon van Christus het koninkrijk zelf uit den hemel op aarde nedergedaald. Want wel is God er de Koning en tevens de Vader van, Matth.

5 : 16, 35, 45 enz. Maar de Vader heeft het Hem verordineerd, opdat Hij het naar des Vaders welbehagen aan zijne discipelen schenken zou, Matth. 11 : 27, Luk. 12 : 32, 22 : 29.

Van dat koninkrijk ontvouwt Christus in zijne prediking den oorsprong en de natuur, den weg, die er heen leidt, en de goederen, die het bevat, de langzame ontwikkeling en de eindelijke voltooiing. Maar Hij deed dit niet in wijsgeerige redeneeringen of godgeleerde verhandelingen, maar bediende zich van spreuk en gelijkenis, ontleende zijne beelden aan de verschijnselen in de natuur of aan de voorvallen in het dagelijksch leven, en sprak tot de schare altijd op zoo levendige en aanschouwelijke wijze, dat zij het hooren en verstaan kon, Mark. 4 : 33. Als velen desniettemin zijne woorden niet begrepen en er zich tegen verzetten, dan was dat een bewijs van de hardigheid hunner harten en tevens van het welbehagen des Vaders, die de dingen des koninkrijks voor de wijzen en verstandigen verborgen houdt en den kinderkens openbaart, Matth. 11 : 27, 13 : 13—15. Maar in zichzelve waren ze ten allen tijde eenvoudig en verstaanbaar, al handelden zij ook over de diepste verborgenheden van het koninkrijk Gods. Want Hij is er zelf in zijn persoon de Zoon en de erfgenaam, de beschikker en de uitdeeler, de openbaarder en de uitlegger van. Jezus heeft ons in zijne verschijning, in zijn woord en in zijn werk den Vader verklaard, Joh. 1 : 18, 19 : 6. Wie Hem gezien heeft, heeft den Vader gezien, Joh. 14 : 9.

Het woord, dat Christus verkondigde, was daarom in het wezen der zaak geen ander, dan hetgeen reeds in de dagen des Ouden Testaments was bekend gemaakt. Het bevatte beide wet en evangelie, maar Jezus was geen nieuwe wetgever, die de wet Gods in het Oude Testament aanvulde en verbeterde; en het Evangelie, door Hem verkondigd, was geen ander, dan hetgeen reeds van het paradijs af door God was geopenbaard. Jezus kwam niet op aarde, om wet en profeten te ontbinden, maar te vervullen, Matth. 5 : 17. En Hij heeft ze vervuld, door ze van alle valsche uitleggingen en menschelijke toevoegselen te reinigen, en door ze in zijn eigen persoon en werk tot hunne volle verwezenlijking te brengen. Daarom staat Christus in eene andere verhouding tot de wet dan Mozes, en in eene andere verhouding tot het Evangelie dan de profeten. Want de wet is wel door Mozes gegeven en het Evangelie is wel door de profeten verkondigd, maar de genade en waarheid zijn door Jezus Christus geworden, Joh. 1 : 17. Mozes droeg de wet op twee steenen tafelen in zijne hand en had bij die overbrenging zeer goed door een ander vervangen kunnen worden. En evenzoo waren de profeten wel predikers van het Evangelie, doch zij waren het Evangelie zelve niet. Christus echter droeg de wet in het binnenste van zijn ingewand en volbracht den wil van God volkomen en zonder eenig gebrek; en Hij was niet een verkondiger van het Evangelie slechts, doch de inhoud van

dat Evangelie zelf, de grootste gave, dien God aan de wereld geschonken heeft. De genade en de waarheid zijn door Hem geworden, en van zijn persoon onafscheidelijk.

De woorden van Jezus worden vergezeld en bevestigd door zijne werken. Ook deze behoorden tot zijn ambt, tot de volbrenging van den wil des Vaders, Joh. 4 : 34. Hij deed ze niet van zichzelven, maar de Vader gaf Hem alle dingen in zijne hand, Matth. 11 : 27, Joh. 3 : 35, en de Zoon deed niets dan wat Hij den Vader zag doen, Joh. 5 : 19; het was de Vader zelf, die in den Zoon blijvende, deze werken volbracht, Joh. 14 : 10. En gelijk zij Goddelijk van oorsprong waren, zoo droegen zij ook alle een Goddelijk karakter; niet alleen, dewijl zij wonderen waren en afweken van de gewone orde der natuur, maar ook omdat zij ongewoon waren en door andere menschen niet werden verricht. Want terwijl dezen altijd hun eigen wil volgen, heeft Jezus nooit zichzelven gezocht of zichzelven behaagd, Rom. 15 : 3, maar, met verloochening van eigen zin, den wil des Vaders volbracht. Toch nemen onder al die werken de wonderen eene groote plaats in. Zij zijn eenerzijds teekenen en bewijzen van Jezus' Goddelijke zending en macht, Joh. 2 : 11, 24, 3 : 2, 4 : 54, 7 : 31, 9 : 16, 10 : 37, 11 : 4 enz., en andererzijds steeds zulke daden, welke des menschen lichamelijk en geestelijk heil bedoelen. De wonderen van Christus zijn schier alle wonderen van genezing en verlossing, en behooren alzoo tot de uitoefening van zijn priesterlijk ambt.

Dit blijkt reeds uit de zelfbeperking, welke Christus zich bij het verrichten van wonderen oplegt. In de woestijn had Hij de verzoeking van satan weerstaan, om zijne Goddelijke macht aan te wenden ten bate van zijn eigen persoon. En heel zijn leven door heeft Hij deze zelfde verzoeking verre van zich geworpen. Wat Hij in den hof van Gethsemané zegt, dat Hij zijn Vader kon bidden en dat deze Hem dan meer dan twaalf legioenen zou bijzetten, Matth. 26 : 53, is van toepassing op heel zijne openbare werkzaamheid. Voortdurend weigert Hij teekenen te doen, om de nieuwsgierigheid van het volk te bevredigen, Matth. 12 : 38, 16 : 1, Joh. 4 : 48; niet zelden ziet Hij de openbaring zijner kracht beperkt door het ongeloof, waarop Hij stuit, Matth. 13 : 58; en telkens ontvangen de menschen, die op eene wonderdadige wijze door Hem genezen zijn, het bevel, om er niets van mede te deelen, Mark. 1 : 34, 44, 3 : 12 enz. Jezus wilde geen voedsel geven aan de verkeerde gedachten, die onder het volk aangaande den Messias en zijne werken gekoesterd werden.

Voorts behooren de werken, die Jezus volbracht, ook daarom tot zijn priesterlijk ambt, wijl zij betooningen zijn van zijne innerlijke ontferming. Telkens lezen wij daarvan, Matth. 9 : 36, 14 : 14, 15 : 32 enz., en de evangelist Mattheus ziet in de genezingen eene vervulling van de profetie van Jesaja, dat Hij onze krankheden op zich genomen en onze ziekten

gedragen heeft, Matth. 8 : 17. Elders wordt deze profetie toegepast op den dood van Christus, waardoor Hij onze zonden verzoend heeft, Joh. 1 : 29, 1 Petr. 2 : 24. Maar zonde en ziekte behooren bijeen. Als de barmhartige Hoogepriester heeft Christus niet alleen onze zonde, maar daarin ook de oorzaak van al onze ellende, weggenomen. En in de verschillende wonderen, die Hij verricht, in de uitdrijving der daemonen, in de genezing van blinden en dooven, van lammen en kreupelen, in de opwekking van dooden en in de beheersching der natuur levert Hij het voldingend bewijs, dat Hij van al onze ellende ons volkomen verlossen kan. Daar is geene schuld zoo zwaar, geene zonde zoo groot, geene ellende zoo diep, of Hij kan ze wegnemen door zijne priesterlijke ontferming en zijne koninklijke macht.

Natuurlijk komt de priesterlijke werkzaamheid vooral in zijn laatste lijden en sterven uit, maar de overgave van zijne ziel tot een rantsoen voor velen, is eene voleindiging van het dienen, waartoe Hij op aarde gekomen is, en dat Hij heel zijn leven door heeft betracht, Matth. 20 : 28. Als het Lam Gods droeg Hij de zonde der wereld altijd door, Joh. 1 : 29. Zijne vernedering begon met de menschwording, is een voortgezet leven van gehoorzaamheid uit het lijden geweest, en heeft in den dood des kruises zich voleind, Phil. 2 : 8, Hebr. 5 : 8. Niet alleen tot profeet, ook tot priester is Christus door den Vader verordineerd; en evenals zijn profetisch, heeft Hij ook zijn priesterlijk ambt door heel zijn leven heen vervuld.

Toch is het opmerkelijk, dat Christus in het Nieuwe Testament nergens den naam van priester draagt behalve in den brief aan de Hebreën. Wel wordt zijn leven en zijn dood telkenmale als eene offerande voorgesteld, maar de naam van priester wordt alleen in den genoemden brief van Hem gebruikt. Er is daarvoor eene gegronde reden. Zeker is Christus priester, maar Hij is het in een gansch anderen zin dan de priesters onder het Oude Testament en naar de wet van Mozes. Want dezen waren uit het geslacht van Aäron en den stam van Levi; zij waren alleen priesters, maar geen profeten en koningen; zij leefden en dienden een korten tijd en moesten daarna door anderen vervangen worden; zij brachten offeranden van varren en bokken, die de zonden niet konden wegnemen. Maar dit alles is niet op Christus van toepassing; zelfs was Hij uit den stam van Juda gesproten en kon dus naar de wet van Mozes op het priesterschap geen aanspraak maken, Hebr. 7 : 14.

Volgens den brief aan de Hebreën was Christus dan ook geen priester naar de ordening van Aäron, maar naar die van Melchizedek. Reeds in den 110den Psalm was dit voorzegd: de Messias zou een priester zijn, die de koninklijke waardigheid met zich verbinden en eeuwig priester blijven zou. De brief aan de Hebreën werkt dit verder uit en zet breedvoerig uiteen, dat Christus, niet naar de orde van Aäron maar naar die

van Melchizedek, priester is, omdat Hij tegelijk koning is; volkomen rechtvaardig en zondeloos is, een koning der gerechtigheid; eeuwig als priester aanblijft en nooit door een ander vervangen wordt; eene offerande brengt, niet van varren of bokken, maar van zijn eigen lichaam en bloed; daardoor voor zijn volk eene volkomen zaligheid verwerft; en dus een eeuwigen vrede aanbrengt en een koning des vredes is, Hebr. 7—10. De practische vermaning, welke hieruit voor de Joodsche Christenen, die aan het gevaar van afval blootstonden, afgeleid wordt, is deze, dat zij geene enkele reden hebben om terug te gaan, maar dat zij veeleer de roeping hebben, om voort te varen, 6 : 1. Wat de Oud-testamentische priesters door hun offers en voorbeden slechts symbolisch en typisch voorstelden, n.l. den toegang van het volk tot de tegenwoordigheid Gods te ontsluiten, dat is door Christus volkomen en voor eeuwig volbracht. Daar is door Hem een versche en levende, een nieuwe en tot het eeuwige leven leidende weg gebaand, waarlangs de Christenen met volle vrijmoedigheid en verzekerdheid des geloofs mogen toegaan tot den troon der genade, 4 : 16, 10 : 19 v.

Zooals het priesterlijk met het profetisch ambt, zoo staat met het priesterlijk wederom het koninklijk ambt van Christus in het nauwste verband. Eene van de eigenaardigheden van het priesterschap van Christus bestaat toch daarin, dat het verbonden is met het koningschap, Ps. 110 : 4, Hebr. 7 : 17. Trouwens, het was Israels roeping, den Heere een priesterlijk koninkrijk te zijn, Exod. 19 : 6; en al waren de ambten onder Israel gescheiden, de profetie stelde in het vooruitzicht, dat de Messias, de spruit, die uit zijne eigene plaats zou voortkomen en den tempel des Heeren zou bouwen, het sieraad (de koninklijke majesteit) dragen, en in deze majesteit op zijnen troon zitten en heerschen zou. Hij zou een priester zijn op zijnen troon, en de raad des vredes zou tusschen die beide wezen, dat is: tusschen zijn priester- en zijn koningschap zou eene volkomene overeenstemming bestaan en eene eendrachtige beraadslaging zou plaats vinden over den vrede, die voor zijn volk verworven moest worden. De Messias, die het koninklijk en priesterlijk ambt in zich vereenigt, brengt daardoor dien volkomenen vrede tot stand, waaraan zijn volk behoefte heeft, Zach. 6 : 13.

Deze verbintenis met het priesterlijk ambt geeft aan het koningschap van den Messias een eigen karakter. Wel zal Hij uit Davids huis voortkomen, 2 Sam. 7 : 16, maar in een tijd, als dit tot verval gekomen zal zijn, Micha 5 : 1. En zelf zal Hij een koning zijn, rechtvaardig, met hulp en heil door God toegerust, maar ook nederig en tot teeken zijner nederigheid rijdende op een ezel, ja op een veulen, een jong der ezelin, Zach. 9 : 9. En evenals de Messias in zijne verschijning geene aardsche heerlijkheid en macht ten toon zal spreiden, zoo zal ook zijn koninkrijk niet door geweld van wapenen gegrondvest worden. Integendeel, de Heere zal in zijne dagen de krijgswagens uit Ephraim uitroeien en de

paarden uit Jeruzalem, ook zal de strijdboog uitgeroeid worden, en de Messias zal den volken vrede spreken en zijne heerschappij zal zijn van zee tot aan de zee, en van de rivier tot aan de einden der aarde, Zach. 9 : 10, verg. Ps. 72.

Deze profetie van den toekomstigen Messias is volkomen in Christus vervuld. Het Nieuwe Testament zegt telkens en met nadruk, dat Hij uit het huis van David is en dies rechtens, ook naar de wetten van het rijk van Israel, aanspraak heeft op zijnen troon. De beide geslachtslijsten, Matth. 1 en Luk. 3, doen Hem kennen als den Zoon van David. De Engel maakt aan Maria bekend, dat God de Heere aan haren zoon, die de Zoon des Allerhoogsten zou heeten, den troon van zijn vader David geven zou en Hem zou aanstellen tot koning over het huis Jakobs in der eeuwigheid, Luk. 1 : 32, 33. Als zoon van David wordt Hij algemeen erkend, Matth. 9 : 27, 12 : 23, 15 : 22, 20 : 30, 21 : 9, Rom. 1 : 3. En met die Davidische afstamming is de gedachte verbonden, dat Hij een koning is en recht op een koninkrijk heeft, Luk. 23 : 42.

Ook in zijn eigen bewustzijn is Jezus een koning. Wel is waar treedt Hij op met de prediking van het koninkrijk Gods, en herhaaldelijk zegt Hij, dat God de koning van dat rijk is, Matth. 5 : 35, 18 : 23, 22 : 2. Maar dan is Hij toch, in onderscheiding van de dienstknechten, de Zoon des konings, Matth. 21 : 37, ja ook zelf koning, Matth. 25 : 31 v. Zonder eenige tegenwerping laat Hij zich dan ook aanspreken met den naam van zone Davids; Hij is in zijn eigen bewustzijn tegelijk Davids zoon en Davids Heer, Matth. 22 : 42 v. De Vader heeft Hem het koninkrijk verordineerd, gelijk Hij het op zijne beurt aan de discipelen schenkt, Luk. 22 : 29.

Maar Hij is toch koning in een anderen zin, dan waarin de Joden van den toenmaligen tijd hun Messias verwachtten. Nooit laat Hij voor de overheid van het Joodsche volk, voor den koning Herodes of voor den Romeinschen keizer zijne wettige aanspraken op den troon van zijnen vader David gelden. Hij weerstaat de verzoeking, om door wereldsche middelen de heerschappij over de wereld zich te verwerven, Matth. 4 : 8—10. Als de scharen, na de wonderbare spijziging, Hem met geweld willen nemen en koning maken, ontweek Hij hen en zocht op den berg de eenzaamheid des gebeds, Joh. 6 : 15, Matth. 14 : 23. Hij bewees wel telkens zijne koninklijke macht, maar Hij betoonde die niet in het voeren van heerschappij, gelijk de oversten der volken, doch in het dienen en geven van zijne ziel tot een rantsoen voor velen, Matth. 20 : 25—28. Zijn koningschap kwam uit in de macht, waarmede Hij sprak, zijne wetten afkondigde voor het koninkrijk der hemelen, de natuur zich onderwierp, ziekte en dood beval te wijken, en zelf aan het kruis zijn leven aflegde, om het daarna wederom te nemen, en eenmaal als een koning en rechter te oordeelen over levenden en dooden.

Maar deze geestelijke beteekenis, welke Christus in overeenstemming met de profetie des Ouden Verbonds aan zijn koningschap schenkt, mag ons niet tot de gedachte verleiden, alsof Hij geen eigenlijk koning ware en slechts in overdrachtelijken zin dien naam zou dragen. Zooals Hij niet naar de orde van Aäron maar naar die van Melchizedek en juist daarom te meer en te beter priester is dan de priesters des Ouden Testaments, zoo is Hij ook, omdat Hij een ander koning is dan de oversten der volken, niet te minder maar te meer en te beter koning. Hij is de waarachtige, de echte koning, en de koningen der aarde zijn het maar in beeld en gelijkenis. Hij is de koning der koningen, de overste van de koningen der aarde, de koning, die in- en uitwendig, geestelijk en lichamelijk, in den hemel en op aarde, tot aan de einden der aarde en tot in eeuwigheid regeert.

Van de rechtmatige aanspraak op dit volkomene en eeuwige koningschap laat Hij noch voor God noch voor menschen ooit iets vallen. Ook tijdens zijn verblijf op aarde heeft Hij noch van zijne Goddelijke noch van zijne menschelijke rechten ooit eenigen afstand gedaan. Hij heeft het niet trachten te verkrijgen door geweld, maar heeft het alleen deelachtig willen worden in den weg eener volmaakte gehoorzaamheid aan God. Maar daardoor heeft Hij zijne aanspraken versterkt. Hij bewees in zijne vernedering de Zoon van God te zijn en moet dus ook wezen de erfgenaam van alle dingen.

Om te toonen, dat Hij in dezen waarachtigen zin koning is, houdt Hij op den Zondag, die de lijdensweek opent, zijn intocht in Jeruzalem. Er was nu geen gevaar meer, dat de aard van zijn koningschap misduid zou worden. Want een leven van dienende gehoorzaamheid, waarin Hij door woord en daad alle aardsche macht van zich geweerd had, lag thans achter Hem; de vijandschap tusschen Hem en het volk was reeds ten hoogste gespannen; en deze zelfde week zou men de handen aan Hem slaan en Hem prijsgeven aan den dood. Terwijl hij vroeger de poging, om Hem koning te maken, ontweek, neemt Hij thans tot zijn koninklijken intocht in Jeruzalem het initiatief, Matth. 22 : 1. Voordat hij sterft, moet Hij daarom nog eenmaal, openlijk, voor het gansche volk zichzelf doen kennen als de door God gezonden, uit David geboren Messias. Maar Hij maakt zich hun dan ook bekend in overeenstemming met de profetie, als een koning, die nederig was en reed op het veulen eener ezelin. Om zijne Messianiteit, om zijn Goddelijk zoonschap en zijn Davidisch koningschap, werd Hij door het Sanhedrin en door Pilatus veroordeeld. Hij was een koning, Matth. 27 : 11; het opschrift boven zijn kruis legde daarvan nog, tegen den zin der Joden, getuigenis af, Joh. 19 : 19—22.

Heel dit leven van Jezus loopt, zoowel in zijne profetische en koninklijke als in zijne priesterlijke werkzaamheid, uit op den dood. De dood

is de voleindiging van zijn leven; Jezus kwam, om te sterven. Zelf was Hij zich daarvan klaar bewust. Reeds bij zijn eerste, openbare optreden in de synagoge van Nazareth, paste Hij de profetie aangaande den lijdenden knecht des Heeren op zichzelven toe, Luk. 4 : 16 v., en was zich dies ook helder bewust, dat Hij als een lam ter slachting zou worden geleid. Hij was het Lam, dat de zonde der wereld draagt, Joh. 1 : 29. De tempel zijns lichaams zou afgebroken, maar ook na drie dagen weder opgericht worden, Joh. 2 : 19. Gelijk Mozes de slang in de woestijn verhoogd heeft, zoo moet naar Gods raad de Zoon des menschen verhoogd worden aan het kruis, Joh. 3 : 14, verg. 12 : 32, 33. Hij was het tarwegraan, dat in de aarde vallen en sterven moest, om vrucht voort te brengen, Joh. 12 : 24.

Zoo duidt Jezus reeds van den beginne van zijne openbare werkzaamheid, onder beelden en gelijkenissen, den dood als het einde van zijn leven aan. Maar naarmate dat einde naderde, drukte Hij zich klaarder en meer onomwonden uit. Vooral nadat Petrus in naam van al de discipelen, in eene beslissende ure, bij Cesarea Philippi Jezus als den Christus, den Zoon des levenden Gods, beleden had, begon Hij hun te vertoonen, dat Hij moest henengaan naar Jeruzalem en veel lijden van de ouderlingen en overpriesters en Schriftgeleerden en gedood worden en ten derden dage opgewekt worden, Matth. 16 : 21. De discipelen begrepen dit niet en wilden er niets van weten. Petrus nam Hem zelfs vertrouwelijk ter zijde en begon Hem te bestraffen, zeggende: Heere, God zij u genadig, dit zal u geenszins geschieden! Maar Jezus zag daarin een verzoeking en gaf hem streng ten antwoord: ga weg achter mij, satanas, gij zijt mij een aanstoot, want gij bedenkt niet de dingen, die Gods, maar die der menschen zijn, Matth. 16 : 22, 23. Deze standvastigheid van Christus, om zich aan den dood over te geven, ontvangt dan ook weinige dagen daarna op den berg der verheerlijking het zegel der Goddelijke goedkeuring; zijn uitgang naar Jeruzalem is in overeenstemming met den inhoud van wet en profeten (Mozes en Elia) en met den wil des Vaders; Hij blijft de geliefde Zoon, in welken de Vader zijn welbehagen heeft, en de discipelen hebben niet, als Petrus, Hem te bestraffen, maar eerbiedig en onderworpen naar Hem te luisteren, Matth. 17 : 1—8.

Toch wordt die dood door Jezus niet opgezocht. Hij daagt de Farizeën en Schriftgeleerden niet uit, opdat zij de handen aan Hem slaan. Al weet Hij, dat zijne ure gekomen is, Joh. 12 : 23, 17 : 1, het is toch Judas, die vrijwillig Hem verkoopt en verraadt, het zijn de dienaars der overpriesters en Farizeën, die Hem gevangen nemen, het zijn de leden van het Sanhedrin en de stadhouder Pontius Pilatus, die Hem veroordeelen en ter dood brengen. De raad Gods sluit de historische omstandigheden niet uit en doet de schuld der menschen niet te niet. Integendeel, door den bepaalden raad en voorkennis Gods is Hij overgegeven, maar

zoo, dat de Joden Hem genomen en door de handen der onrechtvaardigen aan het kruis gehecht en gedood hebben, Hand. 2 : 23, 4 : 28.

Deze dood van Christus staat in het middelpunt der apostolische verkondiging, niet eerst later maar reeds van den beginne af aan, Hand. 2 : 23 v., 3 : 14 v., 4 : 10 v. enz., en niet alleen bij Paulus maar bij al de apostelen. Eerst na de opstanding van Christus werd door de onderwijzing des H. Geestes de noodzakelijkheid en de beteekenis van Jezus' lijden en sterven verstaan. Dat lijden en sterven was zeker ook eene vervulling van zijne profetische werkzaamheid, een bewijs van de waarheid zijner leer, en eene bezegeling van heel zijn leven. Immers heeft Hij onder Pontius Pilatus de goede belijdenis betuigd, 1 Tim. 6 : 13, en in zijn onschuldig en geduldig lijden ons een exempel nagelaten, opdat wij zijne voetstappen zouden navolgen, 1 Petr. 2 : 21. Hij is de getrouwe Getuige, Openb. 1 : 5, 3 : 14, die als apostel en hoogepriester de werkneemster en de inhoud van onze belijdenis is, Hebr. 3 : 1, en het geloof in ons verwekt en voleindt, Hebr. 12 : 2. En evenzoo is de dood van Christus eene openbaring van zijne koninklijke macht, want zijn dood was geen lot, dat Hij moest ondergaan, maar eene daad, welke Hij zelf gewillig en vrijwillig volbracht, Joh. 10 : 17, 18; zijn sterven aan het kruis was een verhoogd worden boven de aarde en een zegepraal over zijne vijanden, Joh. 3 : 14, 8 : 28, 12 : 32, 34, omdat het was de volmaakste gehoorzaamheid aan het gebod van den Vader, Joh. 14 : 31.

Maar bij deze beteekenis van den dood van Christus mogen wij toch naar het apostolisch onderwijs niet blijven staan. Jezus was in zijn sterven niet alleen een getuige en een leidsman, een martelaar en een held, een profeet en een koning. Maar Hij was daarin bovenal ook als een priester werkzaam; zijn hoogepriesterlijk ambt treedt in zijn dood het sterkst en het duidelijkst op den voorgrond; zijn sterven was volgens de leer der gansche Heilige Schrift eene *offerande,* door Hem vrijwillig aan den Vader gebracht.

Als het Nieuwe Testament den dood van Christus onder dezen naam voorstelt, sluit het zich daarin ten nauwste bij het Oude Testament aan. Offers hebben van de oudste tijden af bestaan; zij komen al bij Kaïn en Abel, bij Noach en de aartsvaders voor, en worden ook bij alle volken en in alle godsdiensten aangetroffen. Gansch in het algemeen hebben zij ten doel, om door het aanbieden eener stoffelijke gave, bestaande in levende of levenlooze have, die op plechtige wijze naar bepaalde ceremoniën vernietigd wordt, de gunst en de gemeenschap der Godheid te verzekeren of nieuw te verwerven. Ook voor zijn volk Israel nam de Heere deze offeranden in de wetgeving op. Maar zij kregen hier toch eene andere plaats en eene gewijzigde beteekenis.

Ten eerste werden zij tot het aanbieden van vee (runderen, schapen, lammeren, geiten, bokken, duiven) en vruchten des lands (meelbloem,

olie, wijn, wierook, specerij) beperkt en mochten alleen aan Jehovah, den God van Israel, worden gebracht; het offeren van menschen, het drinken van bloed, het verminken van het lichaam was verboden, Gen. 22 : 11, Deut. 12 : 23, 14 : 1, 18 : 10 enz., en evenzoo waren alle offers aan afgoden, aan dooden, aan heilige dieren met Gods wil in strijd, Ex. 32 : 4 v., Num. 25 : 2 v., Hos. 11 : 2, Jer. 11 : 12, Ezech. 8 : 10, Ps. 106 : 28. Ten andere stonden zij in waarde verre bij de zedelijke geboden achter; gehoorzaamheid is beter dan offerande en opmerken dan het vette der rammen; de Heere heeft lust tot weldadigheid en niet tot offer, tot de kennisse Gods meer dan tot brandofferen, 1 Sam. 15 : 22, Hos. 6 : 6, 14 : 2, Mich. 6 : 6, 8, Ps. 40 : 7, 50 : 7—14, 51 : 18, 19, Spr. 21 : 3. In de derde plaats, de offeranden stonden onder Israel, evenals ook de priesterschap, de tempel, het altaar en heel de wettische bedeeling, in dienst van de belofte. Zij bewerkten het verbond der genade niet, want dit rust alleen op Gods genadige verkiezing, maar strekten alleen, om dit verbond onder Israel in stand te houden en te bevestigen.

Evenals het gansche volk van Israel krachtens Gods verkiezing en roeping een koninkrijk van priesters, Exod. 19 : 6, en de priesterschap maar eene ondergeschikte en tijdelijke instelling was, zoo waren de offeranden (bepaaldelijk de brand-, zond- en schuldoffers) slechts de ceremoniëele aanwijzing van den weg, waarlangs de zonden, die de Israelieten binnen het verbond, dat is, niet met opgeheven hand maar door afdwaling (onwetende, onvoorziens) bedreven, verzoend konden worden, Lev. 4 : 22, 27, 5 : 15, 18, Num. 15 : 25 v., 35 : 11, 15, Joz. 20 : 3, 9. Voor de zware, opzettelijke zonden, die het verbond verbraken en Gods toorn opwekten, stond, ofschoon zij dikwijls burgerlijk gestraft werden, alleen een beroep open op de barmhartigheid Gods, die ze dan, zij het ook door tusschenkomst van personen als Abraham, Gen. 18 : 23—33, Mozes, Exod. 32 : 11—14, Num. 14 : 15—20, Pinehas, Num. 25 : 11, Amos, Am. 7 : 4—6, verg. Jer. 15 : 1, om zijns naams wil vergaf, Exod. 33 : 19, 34 : 6, Ps. 78 : 38, 79 : 8, 9, Jes. 43 : 25, Ezech. 36 : 52 v., Mich. 7 : 18 enz.

Door dezen ganschen dienst onderwees God zijn volk in de eerste plaats, dat het verbond der genade, met al zijne goederen en weldaden, enkel en alleen aan zijne barmhartigheid te danken is; het heeft zijn oorsprong en grondslag in zijne onverdiende ontferming; Ik zal genadig zijn, wien Ik zal genadig zijn, en Ik zal mij ontfermen, wiens Ik mij ontfermen zal, Exod. 33 : 19. Maar voorts deed de Heere door de ceremoniëele instellingen en wetten zijn volk Israel ook verstaan, dat Hij de weldaad van de vergeving der zonden niet anders schenken kan dan in den weg der verzoening. Zonde is namelijk altijd van dien aard, dat zij Gods toorn opwekt, en den mensch schuldig en onrein maakt. Er is daarom in het algemeen eene offerande noodig, om den toorn Gods te stillen, den mensch van zijne schuld en onreinheid te bevrijden,

en hem weder te doen deelen in de gunst en gemeenschap Gods. Bij zonden, voor welke de wet geene bepaalde offerande als middel der verzoening aanwijst, wordt die verzoening als het ware aan God zelven overgelaten; Hij is het dan zelf, die de zonden verzoent en in dien weg ze vergeeft; vergeving onderstelt verzoening en sluit ze in, Ps. 65 : 4, 78 : 38, 79 : 9, Spr. 16 : 6, Jes. 27 : 9, Jer. 18 : 23, Ezech. 16 : 63 enz. Maar ook bij zonden, die in afdwaling bedreven zijn en overeenkomstig de wet door eene bepaalde offerande verzoend kunnen worden, is het toch ook weer God zelf, die door middel van offer, priester en altaar, de zonden bedekt en wegneemt, Lev. 17 : 11, Num. 8 : 19; de gansche dienst der verzoening gaat van Hem uit en is door Hem verordend.

Als eigenlijk zoenmiddel doet daarbij het bloed van het offerdier dienst. Het bloed is namelijk zetel der ziel, zetel van het dierlijk levensbeginsel, en werd daarom door den Heere op het altaar gegeven, om over de zielen verzoening te doen, Lev. 17 : 11. Maar om zoenmiddel te zijn, moest dat bloed eerst door slachting van het offerdier, hetwelk de mensch, die gezondigd had, tot den tempel bracht en waarop hij zijne hand had gelegd, in den dood worden uitgestort en daarna door den priester rondom op het altaar gesprengd worden, Exod. 29 : 15, 16, 19, 20 enz.; handoplegging, slachting en besprenging van het altaar wezen den weg aan, waarin het bloed als zetel der ziel tot een zoenmiddel werd. En als het bloed op die wijze de zonden verzoend, bedekt, weggenomen had, dan werd de schuld vergeven, de smet gereinigd, de gemeenschap des verbonds met God hersteld. Priesterschap en volk, tempel en altaar en alle gereedschappen tot den dienst werden door het bloed den Heere toegeëigend; zij werden alle geheiligd, opdat de Heere in het midden der kinderen Israels wonen en hun tot eenen God zou zijn, Exod. 29 : 43—46.

Maar heel deze offerdienst was voorloopig en bezat slechts eene schaduw van de toekomende goederen, Hebr. 10 : 1. De tabernakel in de woestijn was maar een afbeeldsel van het waarachtige heiligdom, Hebr. 8 : 5. De priesters waren zelven zondaren, die niet alleen voor des volks, maar ook voor eigene zonden verzoening moesten doen, Hebr. 7 : 27, 9 : 7, en werden ook door den dood verhinderd, om altijd te blijven, Hebr. 7 : 23. Het bloed van stieren en bokken kon de zonden niet wegnemen en de gewetens niet reinigen, Hebr. 9 : 9, 13, 10 : 4; zij moesten daarom ook telkens opnieuw worden gebracht, Hebr. 10 : 1. In één woord, het was alles uitwendig, zwak, onprofijtelijk, niet onberispelijk, Hebr. 7 : 18, 8 : 7, en wees naar eene betere toekomst heen. Het vrome Israel leerde dit in den loop der eeuwen steeds beter verstaan; reikhalzend zag het uit naar den dag, waarin de Heere een nieuw verbond zou oprichten, zelf de waarachtige verzoening zou aanbrengen en zijn volk in het volle genot van de weldaden der vergeving

en der vernieuwing zou doen deelen, Jer. 31 : 33 v., 33 : 8, Ezech. 11 : 20, 36 : 25 v. Inzonderheid bij Jesaja ontvangt deze verwachting hare schoonste uitdrukking; zijn troostboek begint met de verkondiging aan Jeruzalem, dat haar strijd vervuld is, dat hare ongerechtigheid verzoend is, dat zij van de hand des Heeren dubbel ontvangen heeft voor al hare zonden, 40 : 2, en ontvouwt daarna de profetie van den knecht des Heeren, die onze krankheden en smarten, onze overtreding en straf op zich neemt, en daardoor ons genezing en vrede aanbrengt, 53 : 2 v.

Geheel in aansluiting bij het Oude Testament, ziet nu het Nieuwe Testament in den dood van Christus eene offerande, die voor onze zonden is gebracht. Jezus zeide niet alleen, dat Hij gekomen was, om wet en profeten en alle gerechtigheid Gods te vervullen, Matth. 3 : 15, 5 : 17, maar Hij paste ook op zichzelven de profetie van Jesaja toe en beschouwde zich als de knecht des Heeren, die met zijn Geest gezalfd was en den armen het Evangelie verkondigen moest, Luk. 4 : 17 v. Hij kwam, om overeenkomstig het gebod van den Vader zijn leven af te leggen en het wederom te nemen, om voor zijne schapen het leven te geven en door den dood zijn vleesch en zijn bloed te bereiden tot eene spijze en drank, die blijft tot in het eeuwige leven, Joh. 2 : 19, 3 : 14, 6 : 51; 10 : 11, 15, 18; 12 : 24; 15 : 13. Zijn dood is het ware offer en de volkomen vervulling van alle offeranden, die in de dagen des Ouden Testaments overeenkomstig de wet werden gebracht.

Immers, het sterven van Christus is de volkomenste overgave aan den wil des Vaders, een bewijs dat Hij gekomen is niet om gediend te worden maar om te dienen, en het wordt in dezen weg een rantsoen, een losprijs, waardoor velen worden losgekocht uit de macht der zonde, onder welke zij als gevangenen besloten lagen, Matth. 20 : 28. Het is de vervulling van het bondsoffer, waarmede het Oude Verbond werd ingewijd, Exod. 24 : 8, en legt den grondslag voor het Nieuwe Verbond, Matth. 26 : 28, Hebr. 9 : 15—22. Het heet een slachtoffer en eene offerande, Ef. 5 : 2; Hebr. 9 : 14, 26, en verwezenlijkt de gedachte van het paaschoffer, Joh. 1 : 29; 1 Cor. 5 : 7; 1 Petr. 1 : 19; Openb. 5 : 6 enz., van het zond- en schuldoffer, Rom. 8 : 3, 2 Cor. 5 : 21, Hebr. 13 : 11, 1 Petr. 3 : 18, en van het offer op den grooten verzoendag, Hebr. 2 : 17, 9 : 12 v.

En niet alleen de offeranden des Ouden Testaments zijn in Christus vervuld, maar ook al de vereischten, waaraan zij moesten voldoen en al de handelingen, die daarbij plaats hadden. De priester, die offerde, moest een man zijn zonder gebrek, Lev. 21 : 17 v., en zoo is Christus een hoogepriester, heilig, onnoozel, onbesmet en afgescheiden van de zondaren, Hebr. 7 : 26. Het dier, dat geofferd werd, moest zonder gebrek en volkomen zijn, Lev. 22 : 20 v., en Christus is dienovereenkomstig een

onbestraffelijk en onbevlekt lam, 1 Petr. 1 : 19. Gelijk het offerdier door de hand des priesters geslacht moest worden, Exod. 29 : 11 v., zoo is Christus ook als een lam geslacht en heeft ons Gode gekocht met zijn bloed, Openb. 5 : 6, 9. Aan het paaschlam mocht geen been gebroken worden, Exod. 12 : 46; daarom is ook Christus gestorven, zonder dat een been aan Hem gebroken is, Joh. 19 : 36. Na de slachting nam de priester het bloed van het offerdier, en sprengde het, bij het zondoffer, in het heiligdom, Lev. 16 : 15, Num. 19 : 4, en bij het bondsoffer op het volk, Exod. 24 : 8; alzoo is Christus ook eenmaal door zijn eigen bloed ingegaan in het waarachtige heiligdom, Hebr. 9 : 13, en besprengt er zijn volk mede, 1 Petr. 1 : 2, Hebr. 12 : 24. Bij het zondoffer werd het bloed van het dier wel in het heiligdom gebracht, maar het lichaam werd buiten de legerplaats met vuur verbrand, Lev. 16 : 27; op dezelfde wijze heeft Christus, om door zijn eigen bloed het volk te heiligen, buiten de poort geleden, Hebr. 13 : 13. En evenals in den Oudtestamentischen cultus het bloed, als zetel des levens, door zijne uitstorting in den dood en zijne sprenging op het altaar, het eigenlijk zoenmiddel was, zoo is ook in het Nieuwe Verbond het bloed van Christus de bewerkende oorzaak van de verzoening, vergeving en reinigmaking onzer zonden, Matth. 26 : 28, Hand. 20 : 28, Rom. 3 : 25, 5 : 9, 1 Cor. 11 : 25, Ef. 1 : 7, Col. 1 : 20, Hebr. 9 : 12, 14, 12 : 24, 1 Petr. 1 : 2, 19, 1 Joh. 1 : 7, 5 : 6, Openb. 1 : 5, 5 : 9 enz.

Als het Nieuwe Testament nu in dezen zin van Christus' lijden en sterven als van eene offerande spreekt, dan bedient het zich wel van een beeld en ontleent de woorden en uitdrukkingen aan den offercultus van het Oude Verbond; maar dan mag men hieruit toch niet afleiden, dat deze voorstelling toevallig en onwezenlijk is en door ons gerust en zonder schade kan prijsgegeven worden. Integendeel, de Schrift gaat juist van de gedachte uit, dat de offers in de dagen des Ouden Testaments beeld en schaduw waren en hunne vervulling in de offerande van Christus ontvangen hebben. Gelijk Christus niet bij wijze van vergelijking, maar in waarachtigen zin profeet, priester en koning is, zoo is ook zijne overgave in den dood niet een offer in overdrachtelijken, maar in de meest wezenlijke en waarachtige beteekenis van het woord. Wij kunnen daarom de benaming van Christus' dood als eene offerande niet missen, maar verliezen met het woord ook terstond de zaak zelve. En die zaak is voor ons van de hoogste waarde; zij is de bron van onze zaligheid.

Immers, als Christus' dood eene offerande heet, dan ligt daarin ten eerste opgesloten, dat Hij zichzelven heeft overgegeven tot eene offerande en een slachtoffer, Gode tot eenen welriekenden reuk, Ef. 5 : 2. Zeker, Christus was eene gave en een bewijs van Gods liefde, Joh. 3 : 16; God bevestigde zijne liefde jegens ons, dat Christus voor ons gestorven is, als wij nog zondaars waren, Rom. 5 : 8; Hij spaarde zelfs zijn eigen

Zoon niet, maar heeft Hem voor ons allen overgegeven, Rom. 8 : 32. De geboorte, het leven en ook het lijden en de dood van Christus bewijzen en verzekeren ons de liefde Gods. Maar deze liefde Gods zet zijne gerechtigheid niet terzijde, doch sluit ze goed beschouwd in. Het is eene liefde, die de zonde niet van haar karakter als zonde berooft, doch in de verzoening een weg tot hare vergeving ontsluit. Het was naar het gebod des Vaders, dat Christus sterven moest, Matth. 26 : 54, Luk. 24 : 25, Hand. 2 : 23, 4 : 28, en door zijn dood aan Gods gerechtigheid voldeed, Matth. 3 : 15, 5 : 17, Joh. 10 : 17, 18, Rom. 3 : 25, 26. In den dood van Christus handhaafde God, als Hij de zonden vergaf, die tevoren onder zijne verdraagzaamheid geschied waren, zijne volkomene rechtvaardigheid, en baande Hij tevens zichzelf den weg, om, met behoud van zijne rechtvaardigheid, alle degenen te rechtvaardigen, die uit het geloof van Jezus zijn.

In de tweede plaats is de offerande van Christus eene betooning, beide van zijne „lijdelijke" en „dadelijke" gehoorzaamheid. In vroeger tijd werd de lijdelijke gehoorzaamheid zoo op den voorgrond geschoven, dat de dadelijke daarachter zoo goed als geheel verdween; maar tegenwoordig legt men zoo sterk den nadruk op de laatste, dat de eerste niet tot haar recht kan komen. Doch volgens de Schrift gaan beide samen en zijn zij als twee zijden van eene en dezelfde zaak te beschouwen. Christus is ten allen tijde van zijne ontvangenis en geboorte af aan den Vader gehoorzaam geweest; zijn gansche leven is te beschouwen als een vervullen van Gods gerechtigheid, van zijn wet en gebod, Matth. 3 : 15, 5 : 17, Joh. 4 : 34, 6 : 38, Rom. 9 : 19; komende in de wereld sprak Hij: zie Ik kom, om uwen wil te doen, o God, Hebr. 10 : 5—9. Maar die gehoorzaamheid betoonde zich eerst volkomen in den dood, en nader nog in den dood des kruises, Phil. 2 : 8; het Nieuwe Testament is er vol van, dat eerst door het lijden en sterven van Christus de zonde verzoend, vergeven, weggenomen is. Niet alleen het vervullen der wet, maar ook het straflijden behoorde tot den wil des Vaders, dien Christus te volbrengen had.

Daardoor staat in de derde plaats de offerande van Christus met ons en onze zonden in verband. Reeds in het Oude Testament lezen wij, dat Abraham een ram ten brandoffer offerde in zijns zoons plaats, Gen. 22 : 13, dat de Israeliet door handoplegging een offerdier in zijne plaats deed optreden, Lev. 16 : 21, en dat de knecht des Heeren om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden verbrijzeld is, Jes. 53 : 5. Op dezelfde wijze legt het Nieuwe Testament tusschen Christus' offerande en onze zonden een allernauwst verband. De Zoon des menschen kwam in de wereld, om zijne ziel (zijn leven) te geven tot een rantsoen in de plaats van velen, Matth. 20 : 28, 1 Tim. 2 : 6. Hij werd overgeleverd om, of ter wille van onze zonden, Rom. 4 : 25, is gestorven

in betrekking tot onze zonden, Rom. 8 : 3, Hebr. 10 : 6, 18, 1 Petr. 3 : 18, 1 Joh. 2 : 2, 4 : 10, of, gelijk het meestentijds wordt uitgedrukt, ten behoeve van ons of onze zonden, Luk. 22 : 19, 20, Joh. 10 : 15, Rom. 5 : 8, 8 : 32, 1 Cor. 15 : 3, 2 Cor. 5 : 14, 15, 21, Gal. 3 : 13, 1 Thess. 5 : 10, Hebr. 2 : 9, 1 Petr. 2 : 21, 1 Joh. 3 : 16 enz.

De gemeenschap, in welke Christus blijkens deze getuigenissen der Schrift met ons is ingegaan, is zoo innig en diep, dat wij er ons geene voorstelling en geen begrip van kunnen vormen. Zij wordt door het woord plaatsvervangend lijden nog maar op zwakke en gebrekkige wijze uitgedrukt, en gaat al onze verbeelding en gedachte zeer verre te boven. Daar zijn van deze gemeenschap wel eenige analogieën (overeenkomsten) onder de menschen, die ons van hare mogelijkheid overtuigen kunnen. Wij weten van ouders, die lijden om en met hunne kinderen, van helden, die zich opofferen voor hun vaderland, van edele mannen en vrouwen, die zaaien wat door anderen na hen zal worden gemaaid. Overal gaat de wet door, dat enkelen werken, lijden, strijden, opdat anderen tot hun arbeid zouden ingaan en van de vrucht genieten zouden. De dood van den eenen is het brood voor den ander. De graankorrel moet sterven, om vrucht te dragen. De moeder geeft in barenssmart het leven aan haar kind. Maar al deze voorbeelden geven slechts vergelijkingen aan de hand en kunnen met de gemeenschap, waarin Christus tot ons is ingegaan, niet gelijk gesteld worden. Want nauwelijks zal iemand voor eenen rechtvaardige sterven, hoewel het mogelijk blijft, dat iemand voor den goede sterft. Maar God bevestigt zijne liefde jegens ons, dat Christus voor ons gestorven is, als wij nog zondaars waren, Rom. 5 : 7, 8.

Daar was eigenlijk geene gemeenschap tusschen Christus en ons, maar enkel scheiding en tegenstelling. Want Hij was de eengeboren en geliefde Zoon des Vaders, en wij waren allen aan den verloren zoon gelijk. Hij was rechtvaardig en heilig en zonder eenige zonde, en wij waren zondaren, die schuldig stonden voor Gods aangezicht en onrein waren van het hoofd tot de voeten. En desniettemin heeft Christus zich met ons in gemeenschap gesteld, niet alleen in physischen (natuurlijken) zin, door onze natuur, ons vleesch en bloed, aan te nemen, maar ook in juridischen (rechtelijken) en ethischen (zedelijken) zin, door in te gaan in de gemeenschap met onze zonde en onzen dood. Hij gaat staan in onze plaats; Hij stelt zich in die verhouding tot de wet Gods, waarin wij tot haar stonden; Hij neemt onze schuld, onze krankheid, onze smart, onze straf op zich; Hij, die geene zonde gekend heeft, wordt zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem, 2 Cor. 5 : 21. Hij wordt een vloek voor ons, opdat Hij ons van den vloek der wet verlossen zoude, Gal. 3 : 13. Hij is voor allen gestorven, opdat degenen, die leven, niet meer zichzelven zouden leven, maar dien, die voor hen gestorven en opgewekt is, 2 Cor. 5 : 15.

Hier is de verborgenheid der godzaligheid, het mysterie der Goddelijke liefde. Wij begrijpen het plaatsvervangend lijden van Christus niet, omdat wij, haters Gods en malkanderen hatende, in de verste verte niet berekenen kunnen, waartoe liefde in staat stelt en wat eeuwige, oneindige, Goddelijke liefde vermag. Maar wij behoeven deze verborgenheid ook niet te begrijpen: wij mogen ze dankend gelooven, er in rusten, in roemen en juichen. Hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld; de straf, die ons den vrede aanbrengt, was op Hem, en door zijne striemen is ons genezing geworden. Wij dwaalden allen als schapen, wij keerden ons een iegelijk naar zijnen weg, doch de Heere heeft ons aller ongerechtigheid op Hem doen aanloopen, Jes. 53 : 5, 6.

Wat zullen wij dan tot deze dingen zeggen? Zoo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn? Die ook zijnen eigenen Zoon niet gespaard heeft, maar heeft Hem voor ons allen overgegeven, hoe zal Hij ons ook met Hem niet alle dingen schenken? Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God is het, die rechtvaardig maakt; wie is het, die verdoemt? Christus is het, die gestorven is, ja wat meer is, die ook opgewekt is, die ook ter rechterhand Gods is, die ook voor ons bidt, Rom. 8 : 31—34.

XVIII.

HET WERK VAN CHRISTUS IN ZIJNE VERHOOGING.

DE weldaden, welke Christus door zijne groote liefde voor ons verworven heeft, zijn zoo rijk, dat zij schier niet op te sommen en nooit op hare volle waarde te schatten zijn. Zij omvatten toch niet minder dan de gansche en volkomene zaligheid; zij bestaan in verlossing van het grootste kwaad, de zonde met al hare gevolgen van ellende en dood, en in schenking van het hoogste goed, de gemeenschap met God en al hare zegeningen. Later komen die weldaden breeder ter sprake; maar hier moeten zij toch even vermeld worden, om het werk van Christus in zijne diepe beteekenis te beter te doen verstaan.

Onder al de weldaden, welke wij aan Christus' diepe vernedering te danken hebben, staat de verzoening bovenaan. Deze wordt in het Nieuwe Testament door twee woorden uitgedrukt, welke in onze vertaling helaas op dezelfde wijze zijn overgezet. Het eene woord (of liever verschillende

woorden, maar van denzelfden stam) komt voor in Rom. 3 : 25, Hebr. 2 : 17, 1 Joh. 2 : 2, 4 : 10, en is de vertaling van een Hebreeuwsch woord, dat oorspronkelijk bedekken beteekent, en daarna de verzoening aanduidt, welke door de offerande teweeggebracht wordt. Er ligt de gedachte in, dat het offer, of liever het offerbloed — want het bloed als zetel des levens is, wanneer het uitgestort en gesprengd wordt, het eigenlijk zoenmiddel, Lev. 17 : 11, Hebr. 9 : 12 — de zonde (schuld, onreinheid) van den offeraar voor Gods aangezicht bedekt en alzoo van haar kracht en werking, om God tot toorn te verwekken, berooft. Vanwege de storting en sprenging van het bloed, waarin het leven, de ziel van een onschuldig en gebrekloos dier, wordt uitgegoten, legt God zijn toorn af, verandert Hij zijne gezindheid tegenover den zondaar, vergeeft Hij hem zijne overtreding en laat hem weder tot zijne tegenwoordigheid en gemeenschap toe. En de vergeving, die na de verzoening intreedt, is dan zoo volkomen, dat zij een uitdelgen, Ps. 51 : 3, 11, Jes. 43 : 25, 44 : 22, een achter den rug werpen, Jes. 38 : 17, een werpen van de zonden in de diepten der zee, Micha 7 : 19, genoemd kan worden. De verzoening doet de zonden zoo volkomen te niet, alsof zij nimmer waren bedreven; zij verdrijft den toorn en doet Gods aangezicht in vaderlijke gunst en welbehagen over zijn volk lichten.

In het Oude Testament wees dit alles naar de offerande van Christus in de toekomst heen; in het Nieuwe Testament is dit alles volkomen in Christus vervuld. Hij is de hoogepriester, die door zijn offerbloed onze zonden voor Gods aangezicht bedekt, zijn toorn afwendt en zijne genade en gunst ons deelachtig maakt. Hij is het zoenmiddel, Rom. 3 : 25, de verzoening, 1 Joh. 2 : 2, 4 : 10, die als hoogepriester voor ons bij God werkzaam is en de zonden des volks verzoent, Hebr. 2 : 17. Daar zijn er wel velen, die zulk eene voorwerpelijke verzoening van Christus bij God voor ons verwerpen, en zeggen, dat God liefde is, dat Hij niet behoeft verzoend te worden, en dat zulk eene verzoening alleen thuis behoort in eene lagere, wettische, Oudtestamentische gedachte over God, welke in het Nieuwe Testament juist veroordeeld en ter zijde is gesteld. Maar zij vergeten, dat de zonde, niet eerst in de Mozaische wet, maar ook daarvoor en daarbuiten, en evenzoo in het Nieuwe Testament, vanwege haar schuldig en onheilig karakter Gods toorn opwekt en straf verdient, Gen. 2 : 17, 3 : 14 v., Rom. 1 : 18, 5 : 12, 6 : 23, Gal. 3 : 10, Ef. 2 : 3; dat Christus en zijne offerande niet alleen eene gave en openbaring van Gods liefde, maar ook van zijne gerechtigheid is, Luk. 24 : 46, Hand. 4 : 28, Rom. 3 : 25; en dat de vergevende liefde Gods de verzoening niet uitsluit maar onderstelt en bevestigt. Want vergeving is altijd eene volkomen vrijwillige en genadige daad Gods; zij berust op de gedachte, dat God het recht heeft, om te straffen, en bestaat nu in eene zoodanige kwijtschelding van de straf, welke met de handhaving

en erkenning van dat recht in overeenstemming is. Wanneer men daarentegen aan God van te voren het recht tot straffen ontneemt, doet men niet alleen aan het schuldig en onheilig karakter der zonde te kort, maar kan men ook de genadige, vergevende liefde Gods niet tot haar recht laten komen. Zij houdt op, eene persoonlijke, vrijwillige, genadige daad te zijn en wordt veranderd in een natuurproces. De Schrift echter leert, dat Zion door recht verlost wordt, en dat Christus door zijne offerande aan dat recht Gods voldaan en zijn ongenoegen over de zonde verzoend heeft, Jes. 1 : 27, Rom. 5 : 9, 10, 2 Cor. 15 : 18, Gal. 3 : 13.

Van deze voorwerpelijke verzoening, welke Christus voor ons bij God teweeggebracht heeft, is nu die andere onderscheiden, welke in het Nieuwe Testament door een bijzonder, tweede woord wordt aangeduid. Dit woord komt voor in Rom. 5 : 10, 11, 2 Cor. 5 : 18, 19, 20, heeft oorspronkelijk de beteekenis van wisselen, ruilen, verrekenen, vereffenen, en duidt in de genoemde plaatsen die nieuwe, genadige gezindheid aan, welke God op grond van de door Christus gebrachte offerande tegenover de wereld heeft aangenomen. Wijl Christus door zijn dood onze zonde bedekt en Gods toorn afgewend heeft, stelt God zich in eene andere, verzoende betrekking tot de wereld en zegt dit tot ons in zijn Evangelie, hetwelk daarom het woord der verzoening heet.

Ook deze verzoening is iets voorwerpelijks; zij is niet iets, dat eerst door ons geloof en onze bekeering tot stand komt, maar zij rust op de verzoening (voldoening), welke Christus aangebracht heeft, bestaat in de verzoende, genadige betrekking Gods tot ons, en wordt door ons ontvangen en aangenomen door het geloof, Rom. 5 : 11. Wijl God zijne vijandige gezindheid op grond van den dood van Christus afgelegd heeft, zoo worden wij vermaand, om ook onzerzijds onze vijandschap af te leggen, ons met God te laten verzoenen, en in de nieuwe, verzoende betrekking, waarin God zich tot ons stelt, in te gaan. Alles is volbracht; er blijft voor ons niets te doen over; wij mogen met onze gansche ziel en voor allen tijd rusten in het volkomen verlossingswerk, dat Christus heeft verricht; wij mogen het door het geloof aannemen, dat God zijn toorn heeft afgelegd en in Christus voor schuldige en onheilige zondaren een verzoend God en Vader is.

Wie dit Evangelie der verzoening van harte gelooft, ontvangt terstond in beginsel alle andere weldaden, welke door Christus verworven zijn. Want in de vredeverhouding, waarin God zich in Christus tot de wereld plaatst, liggen alle andere goederen van het verbond der genade opgesloten; Christus is één en kan niet gedeeld noch ook ten halve aangenomen worden; de keten des heils is onverbrekelijk: die God tevoren verordineerd heeft, deze heeft Hij ook geroepen, en die Hij geroepen heeft, deze heeft Hij ook gerechtvaardigd, en die Hij gerechtvaardigd heeft, deze heeft Hij ook verheerlijkt, Rom. 8 : 30. Allen alzoo, die met

God verzoend zijn door den dood zijns Zoons, ontvangen de vergeving der zonden, de aanneming tot kinderen, den vrede bij God, het recht op het eeuwige leven en de hemelsche erfenis, Rom. 5 : 1, 8 : 17, Gal. 4 : 5. Zij staan in gemeenschap met Christus, zijn met Hem gekruisigd, begraven, opgewekt en in den hemel gezet, en worden meer en meer zijn beeld gelijkvormig, Rom. 6 : 3 v., 8 : 29, Gal. 2 : 20, Ef. 4 : 22—24. Zij ontvangen den Heiligen Geest, die hen vernieuwt, in de waarheid leidt, van hun kindschap getuigt en hen verzegelt tot den dag der verlossing, Joh. 3 : 6, 16 : 13, Rom. 8 : 15, 1 Cor. 6 : 11, Ef. 4 : 30. In deze gemeenschap des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes zijn de geloovigen vrij van de wet, Rom. 7 : 1 v., Gal. 2 : 19, 3 : 13, 25, 4 : 5, 5 : 1, en zijn zij verheven boven alle macht van wereld en dood, van hel en satan, Joh. 16 : 33, Rom. 8 : 38, 1 Cor. 15 : 55, 1 Joh. 3 : 8, Openb. 12 : 10. God is vóór hen; wie zal dan tegen hen zijn? Rom. 8 : 31.

De volmaakte offerande, welke Christus aan het kruis heeft gebracht, is van eene oneindige kracht en waardigheid, overvloediglijk genoegzaam tot verzoening van de zonden der gansche wereld (Dordtsche Leerregels II 3). Immers, de H. Schrift brengt telkens die gansche wereld met de verlossing en herschepping in verband. De wereld is het voorwerp van Gods liefde geweest, Joh. 3 : 16; Christus is op aarde gekomen, niet om de wereld te veroordeelen maar om ze te behouden, Joh. 3 : 17, 4 : 42, 6 : 33, 51, 12 : 47; in Hem heeft God de wereld, alle dingen in hemel en op aarde, tot zichzelven verzoend, Joh. 1 : 29, 2 Cor. 5 : 9, Col. 1 : 20. Christus was dan ook eene verzoening niet alleen voor de zonden dergenen, die op een gegeven tijd in Hem gelooven, maar ook voor de geheele wereld, 1 Joh. 2 : 2. Gelijk zij door den Zoon geschapen is, zoo is zij ook voor den Zoon als haar erfgenaam bestemd, Col. 1 : 16, Hebr. 1 : 2, Openb. 11 : 15. Het is des Vaders welbehagen, om in de bedeeling van de volheid der tijden wederom alles tot één te vergaderen in Christus als hoofd, beide dat in den hemel en dat op de aarde is, Ef. 1 : 10. Er zijn tijden aanstaande van de wederoprichting aller dingen; wij verwachten naar Gods belofte nieuwe hemelen en eene nieuwe aarde, in dewelke gerechtigheid woont, Hand. 3 : 21, 2 Petr. 2 : 13, Openb. 21 : 1.

Om deze overvloedige genoegzaamheid van Christus' offerande voor de gansche wereld moet het Evangelie der verzoening ook aan alle creaturen gepredikt worden. De belofte des Evangelies is, dat een iegelijk, die in den gekruisigden Christus gelooft, niet verderven, maar het eeuwige leven hebben zal; en deze belofte moet aan alle volkeren en menschen, tot welke God naar zijn welbehagen zijn Evangelie zendt, zonder onderscheid verkondigd en voorgesteld worden, met bevel van bekeering en geloof (Dordtsche Leerregels II 5). De Schrift laat te dezen aanzien niet den minsten twijfel over. Reeds in het Oude Testament wordt gezegd,

dat de Heere geen lust heeft in den dood des goddeloozen maar in zijn bekeering en leven, Ezech. 18 : 23, 33 : 11, en dat in de zegeningen van Israel ook eenmaal alle volkeren zullen deelen, Gen. 9 : 27, 12 : 3, Deut. 32 : 21, Jes. 42 : 1, 6 enz. De zendingsgedachte ligt reeds opgesloten in de belofte van het Oudtestamentisch genadeverbond. Maar klaar en helder wordt zij uitgesproken, als Christus zelf op aarde verschijnt en zijn werk heeft volbracht. Hij is immers het licht der wereld, de Zaligmaker, die der wereld het leven geeft, Joh. 3 : 19, 4 : 42, 6 : 33, 51, 8 : 12, die nog andere schapen heeft buiten Israel, welke Hij ook toebrengen moet, Joh. 10 : 16, en die daarom voorspelt en beveelt, dat zijn Evangelie in de geheele wereld verkondigd zal worden, Matth. 24 : 14, 26 : 14, 28 : 19, Mark. 16 : 15.

Als de apostelen van den Pinksterdag afaan dit Evangelie brengen aan Joden en Heidenen en allerwege gemeenten stichten, kan welhaast gezegd worden, dat hun geluid over de geheele aarde is uitgegaan en hunne woorden tot de einden der wereld, Rom. 10 : 18, dat de zaligmakende genade Gods verschenen is aan alle menschen, Tit. 2 : 11. Zelfs is de voorbede voor alle menschen, en inzonderheid voor koningen en allen, die in hoogheid zijn, daarom goed en Gode aangenaam, wijl Hij wil, dat alle menschen zalig worden en tot kennis der waarheid komen, 1 Tim. 2 : 4. En het vertoeven der wederkomst van Christus is een bewijs van Gods lankmoedigheid, daar Hij niet wil dat eenigen verloren gaan, maar dat zij allen tot bekeering komen, 2 Petr. 3 : 9.

Deze algemeenheid der Evangelieverkondiging werpt voor de wereld in haar geheel, en ook voor degenen, die nooit in Christus als hun Heiland gelooven zullen, hare voordeelen af. Door zijne vleeschwording heeft Christus het gansche menschelijk geslacht geëerd en is Hij naar den vleesche een broeder van alle menschen geworden. Het licht schijnt in de duisternis en verlicht door zijne komst in de wereld een iegelijk mensch; de wereld is door Hem gemaakt en blijft dat, schoon zij Hem niet heeft gekend, Joh. 1 : 3—5. Door de roeping tot geloof en bekeering, welke Christus laat uitgaan tot allen, die onder het Evangelie leven, schenkt Hij vele uitwendige zegeningen in huisgezin en maatschappij, in kerk en staat, waarvan ook zij genieten, die aan die roeping niet met hun hart gehoor geven. Zij liggen onder het beslag des Woords, worden voor schrikkelijke zonden behoed, en deelen, in onderscheiding van de Heidensche volken, in vele uitwendige voorrechten. Ook mag men niet vergeten, dat Christus door zijn lijden en sterven tevens de bevrijding der creatuur van de dienstbaarheid der verderfenis, de vernieuwing van hemel en aarde, de hereeniging en onderlinge verzoening van alle dingen, ook van engelen en menschen, verworven heeft. In Christus wordt het organisme van het menschelijk geslacht, wordt de wereld als schepping Gods behouden en hersteld, Ef. 1 : 10, Col. 1 : 20.

Maar hoezeer deze volstrekte algemeenheid van de verkondiging des Evangelies en van het aanbod der genade met beslistheid gehandhaafd moet worden, men mag er niet uit afleiden, dat daarom de weldaden van Christus voor alle menschen, hoofd voor hoofd, verworven en bestemd zijn. Dit wordt reeds afdoende weerlegd door het feit, dat God in de dagen des Ouden Testaments de Heidenen wandelen liet op hunne eigene wegen en alleen het volk van Israel zich ten eigendom verkoor, en dat Hij ook in de volheid der tijden, niettegenstaande de principiëele algemeenheid van de Evangelie-verkondiging, de beloften zijner genade door alle eeuwen heen tot een klein deel van de menschheid beperkt heeft.

De algemeene uitspraken, die er nu en dan in de Schrift voorkomen, bijvoorbeeld Rom. 10 : 18, 1 Tim. 2 : 4, Tit. 2 : 11, 2 Petr. 3 : 9, kunnen door niemand in volstrekten (absoluten), en moeten door allen in betrekkelijken (relatieven) zin worden opgevat. Zij zijn alle neergeschreven onder den diepen indruk van het onderscheid tusschen de bedeeling van het Oude en die van het Nieuwe Verbond. Wij kunnen het ons niet meer voorstellen, maar de apostelen, die allen in het particularisme van het Jodendom waren opgevoed, hebben diep de groote verandering gevoeld, welke Christus in de verhouding der volken aangebracht heeft. Zij spreken er telkens van als van eene groote verborgenheid, welke alle eeuwen verborgen is geweest, maar nu geopenbaard is geworden aan zijne heilige apostelen en profeten door den Geest, dat namelijk de Heidenen zijn mede-erfgenamen en van hetzelfde lichaam en mede-deelgenooten der belofte in Christus. De middelmuur des afscheidsels is verbroken; het bloed des kruises heeft vrede gemaakt; in Christus is er geen Jood of Griek, geen Barbaar of Scyth; alle beperking van natie en taal, van afstamming en kleur, van leeftijd en geslacht, van tijd en plaats is weggevallen; in Christus geldt alleen een nieuw schepsel; de gemeente wordt vergaderd uit alle geslacht en taal en volk en natie, Rom. 16 : 25, 26, Ef. 1 : 10, 3 : 3—9, Col. 1 : 26, 27, 2 Tim. 1 : 10, 11, Openb. 5 : 9 enz.

Maar zoodra de H. Schrift ingaat op de vraag, voor wie Christus zijne weldaden verworven heeft, aan wie Hij ze schenkt en toepast, en wie er dus feitelijk in deelen, dan brengt zij zijn werk altijd met de gemeente in verband. Zooals er in het Oude Testament een bijzonder volk was, dat God zich ten erve uitverkoor, zoo leeft deze gedachte van een bijzonder volk Gods ook in het Nieuwe Testament voort. Zeker, dit volk valt nu niet meer met de vleeschelijke afstammelingen van Abraham saam; het wordt thans integendeel uit Joden en Heidenen, uit alle volken en uit alle menschen geroepen en vergaderd. Maar deze gemeente is nu dan toch de eigenlijke vergadering van Gods volk, Matth. 16 : 18, 18 : 20, het Nieuw-testamentische Israel, 2 Cor. 6 : 16, Gal. 6 : 16, het ware zaad van Abraham, Rom. 9 : 8, Gal. 4 : 29. En voor dit volk heeft Christus zijn bloed gestort en de zaligheid verworven. Hij kwam, om zijn

volk zalig te maken, Matth. 1 : 21, om voor zijne schapen het leven te geven, Joh. 10 : 11, om alle kinderen Gods tot één te vergaderen, Joh. 11 : 52, om aan alle door den Vader Hem gegevenen het leven te schenken en hen op te wekken ten uitersten dage, Joh. 6 : 39, 17 : 2, om de gemeente Gods te verkrijgen door zijn bloed en haar te reinigen met het bad des waters, door het woord, Hand. 20 : 28, Ef. 5 : 25, 26. Als hoogepriester bidt Christus zelfs niet voor de wereld, maar voor degenen, die de Vader Hem gegeven heeft en door het woord der apostelen in Hem gelooven zullen, Joh. 17 : 9, 20.

Er is dus de volmaaktste overeenstemming tusschen het werk des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes. Zoovelen als er door den Vader verkoren zijn, worden er door den Zoon gekocht, en door den Heiligen Geest herboren en vernieuwd. De H. Schrift zegt ons uitdrukkelijk, dat dit er velen, zeer velen zijn, Jes. 53 : 11, 12, Matth. 20 : 28, 26 : 28, Rom. 5 : 15, 19, Hebr. 2 : 10, 9 : 28; en zij leert ons dit alles, niet opdat wij dit getal naar ons gebrekkig inzicht en naar onzen willekeurigen maatstaf beperken en inkrimpen zouden, maar opdat wij te midden van allen strijd en afval vast verzekerd zouden zijn, dat het werk der zaligheid van het begin tot het einde Gods werk is en daarom, trots allen tegenstand, voortgezet en voltooid wordt. Het welbehagen des Heeren gaat door de hand van zijn knecht gelukkiglijk voort, Jes. 53 : 10.

Wijl het werk der zaligheid Gods werk is en het zijne alleen, zouden de weldaden van Christus ons niet ten goede kunnen komen, indien Hij niet uit de dooden opgewekt en aan Gods rechterhand ware verhoogd. Aan een gestorvenen Jezus zouden wij genoeg hebben, als het Christendom niet meer was en voor onze verlossing niet meer behoefde te zijn, dan eene leer, die wij in het hoofd hadden te prenten, of een zedelijk voorschrift en voorbeeld, dat wij hadden na te volgen. Maar de Christelijke godsdienst is iets anders en veel meer dan dat; hij is de volkomene verlossing van den ganschen mensch, van geheel het organisme der menschheid en van de geheele wereld. En Christus is op aarde gekomen, om in dezen vollen zin de wereld zalig te maken. Hij kwam niet, om voor ons alleen de mogelijkheid der zaligheid te verwerven, en om het dan verder aan onzen vrijen wil over te laten, of wij van die mogelijkheid gebruik zouden maken. Maar Hij vernederde zich en werd gehoorzaam tot den dood des kruises, om ons werkelijk, volkomen, eeuwig zalig te maken.

Daarom is zijn werk ook niet met zijn dood en zijne begrafenis afgeloopen. Wel is waar zeide Hij in zijn hoogepriesterlijk gebed, dat Hij voleindigd had het werk, dat de Vader Hem gegeven had, om te doen, Joh. 17 : 4, en riep Hij aan het kruis uit: het is volbracht, 19 : 30. Maar dit had betrekking op het werk, dat Christus op aarde had te doen,

het gold het werk zijner vernedering, de verwerving onzer zaligheid. En dit werk is af, het is voltooid en volmaakt; de zaligheid is door zijn lijden en sterven zoo volkomen verworven, dat geen schepsel er iets kan of ook behoeft bij te doen. Van de verwerving der zaligheid is echter de toepassing en de uitdeeling onderscheiden. En deze is niet minder dan gene van noode. Wat nut zou een schat van goederen ons geven, die buiten ons bereik bleven en nooit in ons bezit werden gesteld? Wat zou een Christus ons baten, die wel gestorven was om onze zonden, maar niet was opgewekt om onze rechtvaardigmaking? Wat zou het voordeel zijn van een gestorven Heer, die niet verhoogd ware aan 's Vaders rechterhand?

Maar nu, als Christenen belijden wij en roemen wij in een gekruisigden en tevens verrezenen Heiland, in een vernederden en tevens verheerlijkten Zaligmaker, in een Koning, die de eerste en ook de laatste is, die dood is geweest maar nu leeft in alle eeuwigheid, en die de sleutels heeft van hel en van dood, Openb. 1 : 19. Na zijn dood is Christus opgestaan en weder levend geworden, opdat Hij beiden over dooden en levenden heerschen zoude, Rom. 14 : 9. In zijne verhooging trekt Hij op en voltooit Hij het gebouw, waarvan Hij in zijne vernedering den grondslag legde. Hij is verheven verre boven alle overheid en macht en kracht, en der gemeente gegeven tot een Hoofd, opdat Hij alles in allen vervullen zou, Ef. 1 : 20—23. Hij is door de opstanding tot een Heere en Christus, tot een Vorst en Zaligmaker gemaakt, opdat Hij Israel geven zou bekeering en vergeving der zonden en alle vijanden onder zijne voeten leggen zou, Hand. 2 : 36, 5 : 31, 1 Cor. 15 : 25. Hij is uitermate door God verhoogd en heeft een naam ontvangen boven allen naam, opdat in den naam van Jezus zich zoude buigen alle knie dergenen, die in den hemel, en die op de aarde, en die onder de aarde zijn, en alle tong zoude belijden, dat Jezus Christus de Heere is, tot heerlijkheid Gods des Vaders, Phil. 2 : 9—11.

De verhooging van Christus is daarom geen toevallig aanhangsel of willekeurig toevoegsel aan de vernedering, welke Hij in de dagen zijns vleesches ondergaan heeft. Maar zij is, evenals de vernedering, een onmisbaar bestanddeel van het werk der verlossing, dat Christus te volbrengen heeft; in de verhooging ontvangt de vernedering haar zegel en kroon; dezelfde Christus, die nedergedaald is in de benedenste deelen der aarde, is ook opgevaren boven alle de hemelen, opdat Hij alle dingen vervullen zoude, Ef. 4 : 9, 10. Gelijk het werk der vernedering, is Hem ook dat der verhooging opgedragen. Hij moet dat doen; het is *zijn* werk; een ander kan het niet doen. De Vader heeft Hem uitermate verhoogd, juist omdat Hij zich zoo diep vernederd heeft, Phil. 1 : 9; Hij heeft aan zijn Zoon het oordeel gegeven, omdat deze des menschen Zoon heeft willen worden, Joh. 5 : 22. En de Zoon is verhoogd en zet in de

verhooging zijn werk voort, om te bewijzen, dat Hij de volkomene, waarachtige en almachtige Zaligmaker is. Hij rust niet, voordat Hij het koninkrijk Gode en den Vader, voltooid, zal kunnen overgeven en de gemeente als zijne bruid Hem voorstellen kan, zonder vlek en zonder rimpel, 1 Cor. 15 : 24, Ef. 5 : 25. Aan de voltooiing van dit werk der zaligheid hangt de eere van Christus zelf; zijn eigen naam is er mede gemoeid, zijn eigen roem is erbij betrokken. Hij verhoogt de zijnen en brengt ze waar Hij zelf is, opdat zij zijne heerlijkheid mogen aanschouwen, Joh. 17 : 24 en Hij komt aan het slot der eeuwen zelf weder, om verheerlijkt te worden in zijne heiligen, en om wonderbaar te worden in allen, die gelooven. 2 Thess. 1 : 10.

De verhooging van Christus begon volgens de Gereformeerde belijdenis met zijne opstanding, maar volgens vele andere confessies reeds vroeger, met de nederdaling ter hel. Deze wordt dan echter weer zeer verschillend opgevat. De Grieksche kerk verstaat eronder, dat Christus met zijne Goddelijke natuur en met zijne menschelijke ziel naar de onderwereld is gegaan, om de zielen der heilige voorvaderen te bevrijden en met die van den moordenaar aan het kruis, naar het paradijs over te brengen.

Volgens de Roomsche kerk is Christus werkelijk met zijne ziel naar de onderwereld afgedaald en daar zoolang gebleven als zijn lichaam rustte in het graf, om de zielen der vromen, die daar smarteloos vertoefden, totdat de zaligheid verworven was, uit den staat des doods te bevrijden, naar den hemel over te brengen en in de zalige aanschouwing Gods te doen deelen. De Luthersche kerk maakt onderscheid tusschen de eigenlijke levendmaking van Christus en zijne opstanding of te voorschijn treding uit het graf, en leert nu, dat Christus in dien korten tusschentijd, met ziel en lichaam beide, bepaaldelijk naar de hel is gegaan, om aldaar aan duivelen en verdoemden zijne overwinning bekend te maken. En tal van theologen, vooral in den nieuweren tijd, leggen het artikel in dien zin uit, dat Christus vóór zijne opstanding, hetzij met de ziel alleen of ook met het lichaam, naar de onderwereld is gegaan, om aan de in hunne zonden gestorvenen het Evangelie te verkondigen en hen nog in de gelegenheid te stellen, om zich te bekeeren en te gelooven.

De groote verscheidenheid van gevoelens bewijst, dat de oorspronkelijke beteekenis van de woorden: nedergedaald ter helle, te loor is gegaan. Wij weten niet, waar het artikel van daan komt, noch ook, wat men er eigenlijk mede bedoeld heeft. En de Schrift weet van eene letterlijke, werkelijke, plaatselijke nederdaling van Christus naar de hel niets af. In Hand. 2 : 26 past Petrus de woorden van den 16en Psalm op Christus toe: Gij zult mijne ziel in de hel niet verlaten en zult uwen Heilige niet overgeven, om verderving te zien; maar de kantteekening merkt terecht op, dat hel hier in den zin van graf genomen moet worden; ofschoon Christus

naar zijne ziel in het paradijs was, vertoefde Hij toch naar zijn lichaam in het graf en verkeerde Hij tusschen zijn sterven en zijn opstaan in den staat des doods. In Ef. 4 : 9 zegt Paulus, dat dezelfde, die opgevaren is, eerst is nedergedaald in de nederste deelen der aarde; doch hierbij is niet aan eene nederdaling ter helle te denken, maar hetzij aan de vleeschwording, waarbij Christus op aarde, of aan zijn dood, waarbij Hij in het graf is nedergedaald. En in 1 Petr. 3 : 19—21 spreekt de apostel in geen geval van hetgeen Christus tusschen zijn opstanding deed, maar òf van hetgeen Hij vóór zijne vleeschwording door zijn geest in de dagen van Noach, òf van hetgeen Hij na zijne opstanding, toen Hij reeds levend gemaakt was in den Geest, verrichtte. Voor de leer eener *plaatselijke* nederdaling van Christus naar de onderwereld of de hel is er in de Heilige Schrift niet de minste grond aanwezig.

De Gereformeerde kerk heeft daarom deze uitlegging van het artikel laten varen en er òf de helsche angsten en smarten onder verstaan, welke Christus vóór zijn dood in Gethsemané en op Golgotha geleden heeft, òf daarbij ook gedacht aan den staat des doods, waarin Christus verkeerde gedurende den tijd, waarin Hij naar het lichaam lag in het graf. Beide uitleggingen vinden hare eenheid in de Schriftuurlijke gedachte, dat de overgave van Christus in den dood de ure zijner vijanden was en de macht der duisternis, Luk. 22 : 53. Christus wist, dat die ure komen zou en gaf er zich vrijwillig aan over, Joh. 8 : 20, 12 : 23, 27, 13 : 1, 17 : 1. In die ure, waarin Hij eigenlijk de hoogste, geestelijke macht van zijne liefde en gehoorzaamheid ten toon spreidde, Joh. 10 : 17, 18, scheen Hij volkomen machteloos; de vijanden deden met Hem, wat zij wilden; de duisternis triumfeerde over Hem; Hij daalde inderdaad, niet in plaatselijken, maar in geestelijken zin, ter helle neder.

Maar de macht der duisternis was hare eigene niet; ze was haar gegeven door den Vader, Joh. 19 : 11. De vijanden van Christus begrepen het niet, dat zij slechts instrumenten waren, en zonder het te weten en te willen, uitvoerden wat Gods hand en raad te voren bepaald had, dat geschieden zou, Hand. 2 : 23, 4 : 28. Ook in zijne vernedering was Christus de machtige, die zelf vrijwillig zijn leven aflegde en zijne ziel gaf tot een rantsoen voor velen. De ure van de macht der duisternis was zijne eigene ure, Joh. 7 : 30, 8 : 20; in zijn dood overwon Hij den dood door de macht van zijne liefde, door zijne volkomene zelfverloochening, door zijne volstrekte gehoorzaamheid aan den wil des Vaders. Daarom was het niet mogelijk, dat Hij, de Heilige, van den dood gehouden (beheerscht), of door God verlaten en aan de verderving zou overgegeven worden, Hand. 2 : 25, 27. Integendeel de Vader heeft Hem opgewekt, Hand. 2 : 24, 3 : 26, 5 : 30, 13 : 37, Rom. 4 : 25, 1 Cor. 15 : 14 enz., en Christus is zelf opgestaan naar eigen recht en door eigen kracht, Joh. 11 : 25, Hand. 2 : 31, Rom. 1 : 4, 14 : 9, 1 Cor. 15 : 21,

1 Thess. 4 : 14 enz. De smarten des doods waren als het ware de barensweeën van zijn nieuwe leven, Hand. 2 : 24; Christus is de eerst*geborene* uit de dooden, Col. 1 : 18.

Deze opstanding bestond in de levendmaking van zijn gestorven lichaam en in de verrijzenis uit het graf. De bestrijders van de opstanding verkeeren met dit feit in niet geringe verlegenheid. Vroeger trachtten zij het verhaal van deze gebeurtenis te verklaren, door de onderstelling, dat Jezus maar schijndood was geweest, of dat zijn lichaam door de discipelen was gestolen, of dat de discipelen aan zelfbedrog leden en zich verbeeld hadden, Hem te zien. Maar al deze onderstellingen zijn de eene na de andere prijsgegeven; en tegenwoordig nemen velen hunne toevlucht tot het spiritisme en zien daarin eene welkome verklaring van de opstanding van Christus. Zij zeggen dan, dat er wel ter dege iets objectiefs [voorwerpelijks] plaats had; de discipelen hebben inderdaad iets gezien, zij hebben eene verschijning gehad van den wel naar zijn lichaam gestorven, maar naar zijn geest voortlevenden Christus. De geest van Christus is hun verschenen en heeft zich aan hen geopenbaard. Zelfs wordt hieraan dan nog een vromen schijn gegeven en gezegd, dat God zelf den geest van Christus aan hen verschijnen liet, om hen uit hunne droefheid op te beuren, en hen van de overwinning des doods en van de onverderfelijkheid des levens te vergewissen. De verschijningen van Christus waren dan zooveel als een „telegram uit den hemel", eene Goddelijke boodschap van de geestelijke macht van Christus.

Maar heel deze spiritistische verklaring is der H. Schrift onwaardig en met haar getuigenis in lijnrechten strijd. Volgens alle Evangelisten werd het graf op den derden dag ledig bevonden, en had op dienzelfden dag de eerste verschijning plaats, Matth. 28 : 6, Mark. 16 : 6, Luk. 24 : 3, Joh. 20 : 2, 1 Cor. 15 : 4, 5. Zonder geregelde volgorde en zonder volledige opsomming verhalen ons de Evangelisten en Paulus, dat Jezus verschenen is aan de vrouwen, inzonderheid Maria Magdalena, aan Petrus, aan de discipelen zonder en met Thomas, en aan vele anderen, zelfs aan vijfhonderd broederen op eenmaal. De verschijningen hadden eerst bij en in Jeruzalem, later in Galilea plaats, waar Hij, gelijk Markus uitdrukkelijk zegt, vóór hen heenging, Mark. 16 : 7. En allen stemmen daarin overeen, dat Jezus in datzelfde lichaam verscheen, hetwelk in het graf was neergelegd. Het was een lichaam van vleesch en beenen, zooals een geest die niet heeft, Luk. 24 : 39; het kon getast worden, Joh. 20 : 27, en de spijze nuttigen, Luk. 24 : 41, Joh. 21 : 10.

Maar desniettemin maakte Jezus na zijne opstanding een gansch anderen indruk dan vóór zijn dood; wie Hem zagen, werden verschrikt en bevreesd, wierpen zich voor Hem neder en aanbaden Hem, Matth. 28 : 9, 10, Luk. 24 : 37. Hij verscheen in eene andere gedaante, dan

die Hij vroeger vertoonde, Mark. 16 : 12, en werd soms niet terstond herkend, Luk. 24 : 16, 31. Er is een groot onderscheid tusschen de opstanding van Lazarus en die van Jezus; de eerste keert uit den dood tot zijn vroegeren, aardschen levenskring terug, maar Jezus keert niet terug, doch gaat voort op den weg, die van zijne opstanding tot de hemelvaart leidt. Als Maria denkt, dat zij haar Meester en Heere uit den dood heeft wedergekregen en den vroegeren omgang met Hem vernieuwen zal, dan wijst Jezus dit af, en zegt: raak mij niet aan, want Ik ben nog niet opgevaren tot mijnen Vader; maar ga henen tot mijne broeders en zeg hun: Ik vaar op tot mijnen Vader en uwen Vader, en mijnen God en uwen God, Joh. 20 : 17. Na zijne opstanding behoort Christus niet meer tot de aarde, maar tot den hemel. En daarom is zijne gedaante veranderd, al heeft Hij ook hetzelfde lichaam aangenomen, dat Hij in het graf had gelegd. Paulus vat dit daarin samen, dat er bij het sterven een natuurlijk lichaam wordt gezaaid, maar dat er in de opstanding (van Christus zoowel als van de geloovigen) een geestelijk lichaam wordt opgewekt, 1 Cor. 15 : 44. In beide gevallen is het een lichaam, want geestelijk staat hier niet tegenover stoffelijk, maar tegenover natuurlijk. Doch in het natuurlijk (psychisch) lichaam, dat de eerste mensch ontving, is er een groot gebied van leven, dat aan de heerschappij des geestes onttrokken is en min of meer zelfstandig voortbestaat; daarentegen is in het geestelijk lichaam buik en spijze te niet gedaan, 1 Cor. 6 : 13, en al het stoffelijke volkomen onderworpen en dienstbaar aan den geest.

De lichamelijke opstanding van Christus is niet een op zichzelf staand historisch feit, doch is onuitputtelijk rijk van zin en voor Christus zelf, voor zijne gemeente en voor de gansche wereld van de grootste beteekenis. In het algemeen bevat zij in zich de principiëele overwinning van den dood. Door een *mensch* is de dood in de wereld gekomen; de overtreding van het gebod Gods heeft aan den dood den ingang tot de menschenwereld ontsloten, want de dood is de bezoldiging van de zonde, Rom. 5 : 12, 6 : 23, 1 Cor. 15 : 21. Zoo moest en kon ook de overwinning van den dood alleen geschieden door een *mensch;* een *mensch* moest de opstanding uit de dooden tot stand brengen. Al ware een engel, al ware de eigen Zoon des Vaders in het doodenrijk nedergedaald en daaruit weder teruggekeerd naar den hemel, het zou ons geene nuttigheid geven. Maar Christus was niet alleen de Eengeborene van den Vader, doch ook waarachtig en volkomen mensch, Gods en des menschen Zoon. Als mensch heeft Hij geleden, is Hij gestorven en begraven, maar ook als mensch is Hij opgestaan en uit het rijk der dooden wedergekeerd. In de opstanding van Christus werd bewezen, dat er

een mensch was, die door den dood niet gehouden kon worden, dien satan, die het geweld des doods had, niet beheerschen kon, die sterker was dan graf en dood en hel. Feitelijk, in beginsel, heeft satan dus het geweld, de heerschappij des doods niet meer, Christus heeft hem door middel van den dood overwonnen, Hebr. 2 : 14. Al ware Christus alleen opgestaan, en al stond niemand meer op, toch leed de dood de nederlaag, daar is in elk geval één mensch, die sterker is dan hij. De poorten van het doodenrijk, die achter hem gesloten waren, moesten op zijn bevel zich openen. De overste der wereld had niets aan Hem, Joh. 14 : 30.

Indien dit zoo is, spreekt het verder vanzelf, dat het bij de opstanding van Christus juist op de *lichamelijke* verrijzenis aankomt. Eene geestelijke opstanding ware niet genoeg en zou slechts eene halve, zou eigenlijk in het geheel geene overwinning, maar eene nederlaag geweest zijn. Dan toch ware niet de gansche mensch, niet de mensch als zoodanig, naar ziel en lichaam, aan de heerschappij des doods onttrokken; dan ware satan op een groot gebied overwinnaar gebleven. Bovendien, geestelijke opstanding, dat is, wedergeboorte en vernieuwing, kon in Christus niet vallen, omdat Hij heilig was, van alle schuld en smet der zonde vrij. Indien Hij zijne sterkte boven den dood bewijzen zou, dan kon Hij dat alleen doen, door lichamelijk uit het doodenrijk weder te keeren, en alzoo zijne geestelijke macht te openbaren in de wereld van het stof. In zijne lichamelijke verrijzenis kwam eerst uit, dat Hij, door de gehoorzaamheid tot het kruis en het graf toe, de zonde met al hare gevolgen, dus ook den dood, volkomen overwonnen, uit de menschenwereld wederom uitgeworpen, en een nieuw leven in onverderfelijkheid aan het licht had gebracht. Door een *mensch* moge dus de dood in de wereld gekomen zijn, ook de opstanding der dooden is door een *mensch,* 1 Cor. 15 : 21. Christus is zelf de opstanding en het leven, Joh. 11 : 25.

Hiermede treedt de algemeene beteekenis van de opstanding van Christus reeds genoegzaam in het licht, maar zij kan ook nog nader in bijzonderheden worden vastgesteld. Allereerst voor Christus zelven. Als de kruisdood het einde van Jezus' leven geweest en door geene opstanding gevolgd ware, zouden de Joden in zijne veroordeeling gelijk hebben gehad. Immers, in Deut. 21 : 23 staat geschreven, dat een opgehangene Gode een vloek is, hetgeen daar ter plaatse als een grond wordt aangevoerd, waarom het lijk van een ter dood gebrachten misdadiger niet aan het hout, waaraan hij na zijn dood is opgehangen, overnachten mag maar ten zelven dage begraven moet worden; indien het hangen bleef, zou het het land verontreinigen, hetwelk God aan zijn volk ten erve gaf. Nu kent de Mozaïsche wet de straf van den kruisdood niet; maar als Jezus aan de Heidenen wordt overgeleverd, Matth. 20 : 19, en door de handen der onrechtvaardigen aan het kruis wordt gehecht, Hand. 2 : 23,

dan is Hij, niet eerst na, maar reeds vóór en in zijn sterven een voorbeeld van de onverbiddelijke strengheid der wet en een vloek voor Gods aangezicht. Voor de Joden, die de wet kenden, was de kruis-dood niet alleen eene pijnlijke en schandelijke straf, maar ook een bewijs, dat de gekruiste door God met zijn toorn en zijn vloek was beladen. Jezus, de gehangene aan het hout, was in de oogen der Joden eene ergernis en eene vervloeking, 1 Cor. 1 : 23, 12 : 3.

Maar nu komt de opstanding en keert heel het oordeel om. Hij, dien God tot zonde voor ons maakte, is degene, die persoonlijk geene zonde gekend heeft. Die een vloek werd voor ons, is in zichzelve de gezegende des Vaders. De aan het kruis van God verlatene is de Zoon, in wien de Vader al zijn welbehagen heeft. De uitgeworpene van de aarde is de gekroonde in den hemel. De opstanding is dus het bewijs van Christus' Zoonschap; Hij, die geworden is uit het zaad Davids naar het vleesch, is door haar bewezen (verklaard) de Zoon van God te zijn in kracht, overeenkomstig den Geest der heiligheid, die in Hem was, Rom. 1 : 3, 4. Christus heeft de waarheid gesproken en voor Kajafas en Pontius Pilatus de goede belijdenis afgelegd, als Hij getuigde, de Zoon van God te zijn. Niet de Joden en de Romeinen hebben in hun oordeel en vonnis gelijk gehad, maar Christus is de Rechtvaardige, die door de handen der onrechtvaardigen aan het kruis is gehecht en gedood. De opstanding is de Goddelijke revisie van het vonnis, dat de wereld over Jezus heeft geveld.

In deze bewijskracht voor zijn Zoonschap en Messianiteit gaat echter de opstanding voor Christus volstrekt niet op; zij is voor Hem ook de ingang tot een gansch nieuwen staat van leven, de aanvang van zijne steeds voortschrijdende verhooging. Niet alleen in de eeuwigheid, Hebr. 1 : 5, en bij de aanstelling tot het priesterschap, Hebr. 5 : 5, maar ook bij de opstanding, Hand. 13 : 33, heeft God tot Hem gezegd: Gij zijt mijn Zoon, heden heb Ik u gegenereerd. De opstanding is de dag der kroning van Christus; Hij was reeds Zoon en Messias vóór zijne menschwording; Hij was het ook in zijne vernedering; maar toen was zijn innerlijk wezen verborgen onder zijne dienstknechtsgestalte. Thans echter wordt Hij door God openlijk verklaard en uitgeroepen tot Heere en Christus, tot Vorst en Zaligmaker, Hand. 2 : 36, 5 : 31, Phil. 2 : 9. Hij neemt thans de heerlijkheid terug, welke Hij voorheen reeds bij den Vader had, Joh. 17 : 5, neemt eene „andere gedaante", eene andere gestalte, een anderen bestaansvorm aan, Mark. 16 : 12. Die dood is geweest, is levend geworden en leeft thans in alle eeuwigheid, en Hij heeft de sleutels der hel en des doods, Openb. 1 : 18. Hij is de Vorst des levens, de bron der zaligheid, en de door God verordineerde, om te oordeelen de levenden en de dooden, Hand. 3 : 15, 4 : 12, 10 : 42.

Alverder is de opstanding van Christus eene fontein van heil voor

zijne gemeente en voor heel de wereld. Zij is het Amen des Vaders op het Volbracht van den Zoon. Christus is immers overgeleverd om (ter wille van) onze zonden, en opgewekt om (ter wille van) onze rechtvaardigmaking, Rom. 4 : 25. Zooals onze zonden en Christus' dood ten innigste verbonden zijn, zoo bestaat er ook eene allernauwste betrekking tusschen Christus' opstanding en onze rechtvaardigmaking. Onze zonden zijn de oorzaak van zijn dood, en zoo is onze rechtvaardigmaking de oorzaak van zijne opstanding. Hij verwierf onze rechtvaardigmaking niet door zijne opstanding, maar door zijn dood, Rom. 5 : 9, 19, want die dood was eene offerande, welke de zonden volkomen verzoende en eene eeuwige gerechtigheid aanbracht. Maar omdat Hij de volkomene verzoening en vergeving van al onze zonden door zijn lijden en sterven verworven had, stond Hij op en moest Hij opstaan. In de opstanding werd Hij zelf en werden wij in Hem en met Hem gerechtvaardigd; zijne verrijzenis uit den dood is de publieke afkondiging van onze vrijspraak. En dit niet alleen, maar Christus is nog om onze rechtvaardigmaking opgewekt in dezen anderen zin en met dit andere doel, dat Hij de vrijspraak, die in zijne opstanding ligt opgesloten, ons persoonlijk zou kunnen toeëigenen. Zonder de opstanding ware de door zijn dood bewerkte verzoening zonder uitwerking en toepassing gebleven; ze zou dan als het ware aan een dood kapitaal gelijk zijn geweest. Maar nu is Christus door zijne opstanding tot een Heer, Vorst en Zaligmaker verhoogd, die de verworven verzoening ons in den weg des geloofs deelachtig kan maken. Zijne opstanding is tegelijk het bewijs en de bron van onze rechtvaardigmaking.

Maar als Christus daartoe opstond, om de verworven verzoening en vergeving ons persoonlijk toe te eigenen, dan ligt daarin nog terstond eene andere weldaad opgesloten. Want gelijk er geene vergeving zonder voorafgaande verzoening is, zoo is er ook geene vergeving zonder volgende heiligmaking en verheerlijking. De objectieve (voorwerpelijke) grond voor dit onlosmakelijk verband van rechtvaardigmaking en heiligmaking ligt in Christus zelven. Hij is immers niet alleen gestorven, maar ook opgewekt; en wat Hij gestorven is, dat is Hij der zonde (in betrekking tot de zonde, om haar te verzoenen en uit te delgen) eenmaal gestorven, zoodat wat Hij leeft, Hij Gode leeft, Rom. 6 : 10. Zijn leven behoort thans, nadat Hij door zijn dood de macht der zonde volkomen gebroken heeft, alleen Gode toe. Als Christus daarom aan den mensch in het geloof de vruchten van zijn dood, n.l. de verzoening en vergeving der zonde schenkt, dan eigent Hij hem in datzelfde oogenblik ook een nieuw leven toe. Hij kan zichzelven niet deelen, zijn dood en opstanding niet scheiden; ja, de vruchten van zijn dood kan Hij alleen uitdeelen en toepassen, doordat Hij zelf opgewekt is; als de Vorst des levens alleen beschikt Hij over de weldaden van zijn dood. Gelijk Hij dus zelf eenmaal

der zonde stierf, om voortaan alleen Gode te leven, zoo is Hij in zijn dood voor allen gestorven, opdat degenen, die leven (door n.l. met Christus te sterven en op te staan), niet meer zichzelven zouden leven, maar dien, die voor hen gestorven en opgewekt is, 2 Cor. 5 : 15, Gal. 2 : 20.

Evenzoo bestaat er van den subjectieven (onderwerpelijken) kant een onverbrekelijk verband tusschen vergeving der zonden en vernieuwing des levens. Want wie de vergeving der zonden met een geloovig hart aanneemt, die heeft op datzelfde oogenblik, evenals Christus in zijn dood, alle betrekking tot de zonde verbroken. Hij heeft alle gemeenschap met haar opgezegd, want zonde, die vergeven is en wier vergeving in het geloof met groote vreugde is aangenomen, kan niet anders dan gehaat worden; hij is, gelijk Paulus het noemt, der zonde gestorven, Rom. 6 : 2, en kan daarom niet meer in haar leven. Hij is door het geloof en door den doop als teeken en zegel daarvan in de gemeenschap van Christus ingegaan, is met Hem gekruisigd, gestorven en begraven, opdat hij voortaan in nieuwigheid des levens wandelen zou, Rom. 6 : 3 v.

Aan deze heiligmaking is verder de verheerlijking verbonden. Door de opstanding van Christus zijn de geloovigen immers wedergeboren tot eene levende hoop, 1 Petr. 1 : 3. Zij hebben er de onomstootelijke zekerheid door verkregen, dat het werk der zaligheid niet alleen begonnen en voortgezet is, maar ten einde toe voltooid zal worden. In de hemelen wordt de onverderfelijke en onbevlekkelijke en onverwelkelijke erfenis voor hen bewaard, en op aarde worden zij in de kracht Gods door het geloof bewaard voor de zaligheid, die in den laatsten tijd geopenbaard zal worden, 1 Petr. 1 : 4, 5. Hoe zou dit ook anders kunnen? God heeft toch zijne liefde jegens ons bevestigd daarin, dat Christus voor ons gestorven is, als wij nog zondaars waren. Veel meer zullen wij dan, nadat wij door het bloed van Christus gerechtvaardigd zijn, door God behouden worden van zijn toorn, vooral van dien toorn, die in het laatste gericht openbaar zal worden.

Voor degenen, die in Christus zijn, is er geen toorn en geene verdoemenis, maar alleen vrede bij God en hope op zijne heerlijkheid. Eertijds toch, toen zij nog zijne vijanden, aan zijn toorn onderworpen waren, heeft God zich zelven met hen verzoend door den dood des Zoons; zoo zullen zij dan nu, nu God zijn toorn tegen hen afgelegd en zijn vrede en liefde hun geschonken heeft, veel meer behouden worden door het leven, dat Christus thans door zijne opstanding deelachtig is en waarin Hij als hun voorspraak bij den Vader werkzaam is, Rom. 6 : 8—10. De opstanding van Christus werkt dus door tot in de eeuwigheid; zij brengt te harer tijd de opstanding der geloovigen en de wedergeboorte, de overwinning van hemel en aarde mede, Hand. 4 : 2, Rom. 6 : 5, 8 : 11, 1 Cor. 15 : 12 v.

Alleen, wanneer wij deze rijke, eeuwige beteekenis van de opstanding

van Christus verstaan, kunnen wij ook begrijpen, waarom de apostelen en inzonderheid Paulus op haar historisch karakter zoo sterken nadruk leggen. Al de apostelen zijn getuigen der opstanding, Hand. 1 : 21, 2 : 32. En Paulus betoogt, dat zonder die opstanding de prediking der apostelen ijdel en valsch is; de vergeving der zonden, berustende op de verzoening en aangenomen in het geloof, niet heeft plaats gehad; en de hope op eene zalige opstanding allen grond mist. Met de opstanding valt het Goddelijk Zoonschap en de Messiaansche waardigheid van Christus en blijft er van Hem niet meer over dan een leeraar der deugd. Maar indien de opstanding geschied is, dan is Christus daarin ook openlijk door den Vader uitgeroepen en gekroond als de Verzoener der zonden, de Vorst des levens en de Zaligmaker der wereld.

De opstanding is het begin van Jezus' verhooging en wordt na veertig dagen door de hemelvaart gevolgd. Hare gebeurtenis wordt slechts met korte woorden verhaald, Mark. 16 : 19, Luk. 24 : 51, Hand. 1 : 1—12. Maar zij werd door Christus voorspeld, Matth. 26 : 64, Joh. 6 : 62, 13 : 3, 33, 14 : 28, 16 : 5, 10, 17, 28, en vormt een bestanddeel van de apostolische prediking, Hand. 2 : 33, 3 : 21, 5 : 31, 7 : 55, 56, Ef. 4 : 10, Phil. 2 : 9, 3 : 20, 1 Thess. 1 : 10, 4 : 14—16, 1 Tim. 3 : 16, 1 Petr. 3 : 22, Hebr. 4 : 14, 6 : 20, 9 : 24, Openb. 1 : 13 enz. Overal gaan de apostelen uit van de gedachte, dat Christus thans naar zijne menschelijke natuur, beide naar lichaam en naar ziel, in den hemel is. Trouwens de veertig dagen, die Christus na zijne opstanding nog op aarde doorbracht, waren reeds eene voorbereiding en een overgang tot zijne hemelvaart. Uit alles bleek, dat Hij niet meer tot de aarde behoorde. Zijne gedaante was eene andere dan vóór zijn dood. Hij verscheen en verdween op eene geheimzinnige wijze. De discipelen voelden, dat de verhouding, waarin zij thans tot Hem stonden, zeer veel verschilde van den vroegeren omgang. Zijn leven behoorde niet meer aan de aarde, maar aan den hemel toe.

In de hemelvaart wordt Hij dan ook niet onzichtbaar door een proces van vergeestelijking of vergoddelijking, maar verandert Hij van plaats. Hij was op aarde en Hij ging naar den hemel. Hij voer op van eene bepaalde plaats, den Olijfberg, die van Jeruzalem slechts een kwartier uurs verwijderd is en in de richting van Bethanië ligt, Luk. 24 : 50, Hand. 1 : 12. Voordat Hij van zijne discipelen scheidde, zegende Hij hen; zegenend verlaat Hij de aarde en zegenend vaart Hij ten hemel op; zóó was Hij gekomen, zóó had Hij geleefd, zóó ging Hij thans weer heen; Hij is zelf het inbegrip van alle zegeningen Gods, de verwerver, de bezitter en de uitdeeler ervan, Ef. 1 : 3.

De hemelvaart was daarom ook zijne eigene daad; Hij had er het recht en de macht toe, Hij voer zelf op door zijne eigene kracht, Joh. 3 : 13,

20 : 17, Ef. 4 : 8—10, 1 Petr. 3 : 22. Zijne hemelvaart is een triumftocht, in nog sterker zin dan de opstanding. Want Hij triumfeert erin over de gansche aarde, over al de wetten der natuur, over de geheele zwaartekracht der stof. Ja meer nog, zijne hemelvaart is een triumf over alle vijandige, duivelsche en menschelijke machten, die door God in het kruis van Christus van hunne wapenrusting beroofd, in hunne onmacht tentoongesteld, aan den zegewagen van Christus gebonden zijn, Col. 2 : 15, en nu door Christus zelven als gevangenen meegevoerd worden, Ef. 4 : 8. Dezelfde gedachte wordt door Petrus aldus uitgedrukt, dat Christus na zijne levendmaking in den geest is heengegaan (voor heengaan en opvaren in 1 Petr. 3 : 20 en 22 wordt in het Grieksch hetzelfde woord gebruikt, zoodat vers 22 door de bijvoeging: naar den hemel, verklaart, waar hij heengegaan is) naar den hemel, bij die hemelvaart aan de geesten in de gevangenis zijne overwinning heeft bekend gemaakt en plaats heeft genomen aan Gods rechterhand, terwijl de engelen en machten en krachten Hem onderdanig zijn gemaakt.

De hemelvaart, die Christus' eigene daad is, is tevens een door God opgenomen worden in zijnen hemel, Mark 16 : 19, Luk. 24 : 51, Hand. 1 : 2, 9, 11, 22, 1 Tim. 3 : 16. Wijl Christus toch des Vaders werk volkomen heeft volbracht, wordt Hij niet alleen door den Vader opgewekt, maar ook toegelaten in zijne onmiddellijke tegenwoordigheid. De hemelen staan voor Hem open, de engelen gaan Hem tegemoet en leiden Hem binnen, Hand. 2 : 10; Hij is zelfs door de hemelen doorgegaan en verre boven alle hemelen opgevaren, Hebr. 4 : 14, 7 : 26, Ef. 4 : 10, om plaats te nemen aan Gods rechterhand op den troon zijner majesteit. De allerhoogste plaats naast God komt aan Christus toe.

Gelijk de opstanding de hemelvaart voorbereidt, zoo leidt deze weer tot de zitting ter rechterhand Gods. Reeds in het Oude Testament werd deze plaats aan den Messias beloofd, Ps. 110 : 1. Jezus zeide meermalen, dat Hij straks gezeten zou zijn op den troon zijner heerlijkheid, Matth. 19 : 28, 25 : 31, 26 : 64, en nam na zijne hemelvaart die plaats in bezit, Mark. 16 : 19. En in de apostolische prediking wordt deze zitting ter rechterhand Gods zeer dikwijls vermeld en in hare groote beteekenis voor oogen gesteld, Hand. 2 : 34, Rom. 8 : 34, 2 Cor. 5 : 10, Ef. 1 : 20, Col. 3 : 1, Hebr. 1 : 3, 13, 8 : 1, 10 : 12, 1 Petr. 3 : 22, Openb. 3 : 21 enz.

In de uitdrukkingen, waarvan de H. Schrift zich bij dezen trap van Jezus' verhooging bedient, is er eenige afwisseling te bespeuren. Evenals bij opstanding en hemelvaart wordt ook hier gezegd, nu eens, dat Christus zelf zich heeft nedergezet, Hebr. 1 : 3, 8 : 1 (is gezeten, beter: is gaan zitten, heeft zich gezet), dan weder, dat de Vader tot Hem gezegd heeft: zit neder aan mijne rechterhand, Hand. 2 : 34, Hebr. 1 : 13, of ook Hem aldaar gezet heeft, Ef. 1 : 20. Soms valt de nadruk op de daad van het zitting nemen, Mark. 16 : 19, soms op den toestand van het gezeten zijn.

Matth. 26 : 64, Col. 3 : 1. De plaats, waar Christus gezeten is, wordt aangewezen door de woorden: aan de rechterhand der kracht, Matth. 26 : 64, aan de rechterhand der kracht Gods, Luk. 22 : 69, aan de rechterhand der majesteit in de hoogste hemelen, Hebr. 1 : 3, aan de rechterhand van den troon der majesteit in de hemelen, Hebr. 8 : 1, of aan de rechterhand van den troon Gods, Hebr. 12 : 2. Doorgaans heet het, dat Christus daar gezeten is, maar ook komt wel de uitdrukking voor, dat Hij aan de rechterhand Gods is, Rom. 8 : 34, of daar staat, Hand. 7 : 55, 56, of dat Hij wandelt in het midden der zeven gouden kandelaren, Openb. 2 : 1 enz. Maar altijd is de gedachte dezelfde: Christus heeft na zijne opstanding en hemelvaart de hoogste plaats naast God in het gansche heelal.

Deze gedachte wordt echter uitgedrukt in den vorm van een beeld, aan aardsche verhoudingen ontleend; wij kunnen van de hemelsche dingen niet anders dan op menschelijke wijze, in gelijkenissen spreken. Evenals Salomo zijne moeder Bathseba eerde, door haar te zetten in een stoel aan zijne rechterhand, 1 Kon. 2 : 19, verg. Ps. 45 : 10, Matth. 20 : 21, zoo verheerlijkt de Vader zijnen Zoon, door Hem met zich te doen zitten in zijnen troon, Openb. 3 : 21. De zitting ter rechterhand Gods duidt aan, dat Christus op grond van zijne volmaakte gehoorzaamheid verheven is tot de hoogste souvereiniteit, majesteit, waardigheid, eere en heerlijkheid. Hij ontving niet slechts de heerlijkheid terug, welke Hij naar zijne Goddelijke natuur bij den Vader had, eer de wereld was, Joh. 17 : 5, maar wij zien Hem thans ook naar zijne menschheid met eere en heerlijkheid gekroond, Hebr. 2 : 9, Phil. 2 : 9—11. Alle dingen zijn zijnen voeten onderworpen, uitgenomen alleen Hij, die Hem alle dingen onderworpen heeft, 1 Cor. 15 : 27. En al zien wij het nu nog niet, dat Hem alle dingen onderworpen zijn, Hij zal toch als Koning heerschen, totdat Hij alle de vijanden onder zijne voeten gelegd zal hebben, Hebr. 2 : 8, 1 Cor. 15 : 25. Dat zal geschieden bij zijne wederkomst, als Hij zal oordeelen de levenden en de dooden. Zijne zitting ter rechterhand Gods en heel zijne verhooging eindigt en bereikt haar toppunt in de wederkomst ten oordeel, Matth. 25 : 31, 32.

In dezen staat van verhooging zet Christus het werk voort, dat Hij op aarde begon. Zeker, daar is een groot onderscheid tusschen het werk, dat Christus in zijne vernedering tot stand bracht, en dat, hetwelk Hij uitricht in zijne verhooging. Evenals zijn persoon in eene andere gedaante verschijnt, neemt ook zijn werk een anderen vorm en eene andere gestalte aan. Na zijne opstanding is Hij geen dienstknecht meer, maar een Heer en Vorst; en zoo is zijn werk thans geene offerande der gehoorzaamheid meer, welke Hij volmaakt gebracht heeft aan het kruis,

maar het Middelaarswerk van Christus blijft toch in een anderen vorm voortgaan. Hij is bij zijne hemelvaart niet ingegaan tot eene ledige rust, — de Zoon werkt immers als de Vader altijd door, Joh. 5 : 17 — maar Hij past thans de volheid van zijne verworvene weldaden aan zijne gemeente toe. Gelijk Christus door zijn lijden en sterven in de opstanding en hemelvaart verheven is tot het Hoofd der gemeente, zoo moet thans die gemeente gevormd worden tot het lichaam van Christus en vervuld worden tot al de volheid Gods. Het Middelaarswerk is één groot, machtig, Goddelijk werk, dat in de eeuwigheid begon en tot in de eeuwigheid zich voortzet. Maar het is bij het moment der opstanding in twee helften gedeeld; tot op dat oogenblik toe had de vernedering van Christus plaats, van dat oogenblik af begon zijne verhooging. En beide zijn tot het werk der zaligheid even onmisbaar.

Zoo bleef Christus dan ook in den staat der verhooging als profeet, priester en koning werkzaam. Als zoodanig was Hij reeds van eeuwigheid gezalfd; deze ambtelijke werkzaamheden had Hij uitgeoefend in den staat zijner vernedering; en in gewijzigden zin zet Hij deze ook in den hemel nog voort.

Dat Hij ook na zijne opstanding nog profeet bleef, wordt aanstonds duidelijk uit de prediking, die Hij tot aan de hemelvaart toe nog telkens tot zijne discipelen hield. De veertig dagen, die Jezus na zijne opstanding nog op aarde bleef, vormen een belangrijk deel van zijn leven en van zijne leer. Er wordt hier gewoonlijk geen genoegzame aandacht aan gewijd. Maar zoodra wij nauwkeurig nagaan, wat Jezus in die veertig dagen deed en sprak, komen wij spoedig tot het inzicht, dat deze een gansch nieuw licht verspreiden over zijn persoon en over zijn werk. Natuurlijk beseffen wij dit niet zoo diep als de apostelen, omdat wij na hen leven en hun onderwijs genoten hebben; maar de discipelen, die met Jezus omgegaan hadden en in zijn dood schier alle hope verloren hadden, zijn in dien korten tijd tot gansch andere menschen geworden en hebben Jezus' persoon en werk leeren verstaan, zooals dat te voren niet mogelijk was.

De opstanding zelve wierp als feit reeds zulk een verrassend licht over den dood en over heel het voorafgaand leven van Christus. Maar het heilsfeit bleef ook hier niet op zichzelf staan; gelijk het voorafgegaan werd, zoo werd het ook thans vergezeld en gevolgd van het heilswoord. De Engelen bij het graf verkondigden reeds terstond aan de vrouwen, die Jezus zochten, dat Hij hier niet was, maar overeenkomstig zijn eigen zeggen opgestaan was, Matth. 28 : 5, 6. En Jezus zelf maakte het aan de Emmaüsgangers duidelijk, dat de Christus lijden en alzoo in zijne heerlijkheid ingaan moest, en toonde hun dit aan uit alles, wat in de Schriften aangaande Hem geschreven was, Luk. 24 : 26, 27, verg. 44—47.

De discipelen leeren Hem nu ook in eene andere gedaante kennen, dan

waarin Hij vroeger met hen rondwandelde. Hij is nu niet meer de nederige Zoon des menschen, die gekomen is, niet om te dienen maar om gediend te worden en zijne ziel te geven tot een rantsoen voor velen. Hij heeft de dienstknechtsgestalte afgelegd, en vertoont zich in eene gedaante van heerlijkheid en macht. Hij behoort thans tot eene andere wereld; Hij gaat heen tot zijnen Vader, terwijl de discipelen nog hier moeten blijven en nog eene roeping hebben te vervullen op aarde. De vroegere vertrouwelijke omgang keert niet meer terug. Wel zal er straks eene andere, en nog inniger gemeenschap tusschen Jezus en zijne discipelen tot stand komen, zoodat zij dan zullen verstaan, dat het hun nut was, dat Jezus heenging; maar dat zal eene gemeenschap zijn in den Geest, in allen deele verschillend van die, welke zij vroeger met Jezus genoten. En thans na de opstanding openbaart zich Jezus in zulke groote heerlijkheid en wijsheid aan zijne jongeren, dat Thomas tot de belijdenis komt, die voorheen nooit door eenig discipel was uitgesproken, dat namelijk Jezus zijn Heer en zijn God was, Joh. 20 : 28.

Al verder verspreidde Jezus in deze veertig dagen niet alleen licht over zijn eigen persoon en werk, maar Hij verklaart ook nader, wat de roeping en de taak zijner discipelen is. Toen Jezus begraven was en alles afgeloopen scheen, vormde zich bij de discipelen misschien wel het plan, om in stilte naar Galilea terug te keeren, en het vroegere beroep weer op te vatten. Maar zij hoorden op den derden dag van verschijningen, die hadden plaats gehad, aan Maria Magdalena en de andere Maria, Matth. 28 : 1, 9, Joh. 20 : 14 v., aan Petrus, Luk. 24 : 34, 1 Cor. 15 : 5, aan de Emmaüsgangers, Luk. 24 : 13 v., en bleven toen nog een tijd lang in Jeruzalem. Op den avond van dienzelfden dag werden de discipelen zonder Thomas nog met eene verschijning verwaardigd, en acht dagen later ontvingen zij weder eene verschijning, maar nu in tegenwoordigheid van Thomas. Daarna volgden zij Jezus, die hun voorgegaan was, naar Galilea, Matth. 28 : 10, en hier hadden weder verschillende verschijningen plaats, Luk. 24 : 44 v., Joh. 21. Maar tegelijk gaf Hij hun den last, naar Jeruzalem terug te keeren, en van zijne hemelvaart getuigen te zijn.

Bij al deze verschijningen ontvouwde Hij nu aan de discipelen, wat hun toekomstige roeping was. Zij moesten niet terugkeeren naar hun vroeger beroep, maar hadden als zijne getuigen op te treden en in zijn naam te prediken bekeering en vergeving der zonden, onder alle volken, beginnende van Jeruzalem, Matth. 28 : 19, Mark. 16 : 15, Luk. 24 : 47, 48, Hand. 1 : 8. De apostelen ontvangen dus allerlei bevelen, Hand. 1 : 2; zij worden onderwezen aangaande de dingen van het koninkrijk Gods, Hand. 1 : 3; hun macht wordt omschreven, Joh. 20 : 21—23, 21 : 15—17, en de verkondiging van het Evangelie aan alle creaturen hun op het hart gebonden. Zoo weten zij dan nu, wat te doen staat; zij moesten

vooreerst in Jeruzalem blijven, totdat zij aangedaan zijn met kracht uit de hoogte, Luk. 24 : 49, Hand. 1 : 4, 5, 8, en daarna als zijne getuigen optreden, zoo te Jeruzalem, als in geheel Judea en Samaria en tot aan het uiterste der aarde, Hand. 1 : 8.

Heel dit onderwijs der veertig dagen trekt zich samen in de laatste woorden, welke Jezus tot zijne discipelen sprak, Matth. 28 : 18—20. Daar zegt Hij eerst, dat Hem alle macht gegeven is in hemel en op aarde. Wel is waar had Hij die macht ook vroeger reeds ontvangen, Matth. 11 : 27, maar Hij neemt ze thans op grond van zijne verdiensten in bezit en gaat ze gebruiken, om de weldaden, die Hij verwierf, uit te deelen aan de gemeente, welke Hij kocht met zijn bloed. Krachtens die machtsvolkomenheid draagt Hij vervolgens aan zijne apostelen op, om alle volken tot zijne leerlingen te maken, door hen te doopen in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes en door hen te leeren onderhouden alles, wat Hij hun geboden heeft. Omdat Hem alle macht gegeven is in hemel en op aarde, maakt Jezus aanspraak op het discipelschap van alle volken; en Hij erkent als zijne discipelen dezulken, die door den doop zijn opgenomen in de gemeenschap met dien God, welke zich in zijne voltooide openbaring als Vader, Zoon en Geest heeft doen kennen, en nu voorts wandelen in zijne geboden. En ter bemoediging voegt Hij er ten slotte aan toe, dat Hij met hen zal zijn alle dagen tot aan de voleinding der wereld. Lichamelijk verlaat Hij hen, geestelijk blijft Hij bij hen, zoodat zij het niet zijn, maar Hij het is, die door hun woord zijne gemeente vergadert, regeert en beschermt.

Ook na zijne hemelvaart blijft daarom Christus steeds als profeet werkzaam. De prediking van de apostelen, zoowel mondeling als schriftelijk in hunne Brieven, sluit bij het onderwijs van Jezus aan, niet alleen echter bij het onderwijs, dat Jezus vóór zijn sterven gaf, maar ook bij dat, hetwelk Hij hun toedeelde in de veertig dagen tusschen zijne opstanding en hemelvaart.

Dit laatste mag niet over het hoofd worden gezien. Eerst daardoor wordt het verklaarbaar, dat al de apostelen van den aanvang af in de overtuiging stonden, dat Christus niet alleen gestorven, maar ook door God opgewekt en aan zijne rechterhand tot Heere en Christus, Vorst en Zaligmaker verhoogd was, en dat met name in de liefde des Vaders, de genade des Zoons en de gemeenschap des Heiligen Geestes alle heil voor den zondaar besloten lag.

Maar de verkondiging van de apostelen sluit niet alleen bij Jezus' onderwijs aan, zij is er ook de verklaring en de uitbreiding van. Jezus zette zelf door zijn Geest in de harten der apostelen zijne profetische werkzaamheid voort. Door den Geest der waarheid leidde Hij hen in al de waarheid, want die Geest sprak niet van zichzelven, maar getuigde van Christus, maakte hen indachtig wat Hij hun gezegd had en ver-

kondigde hun ook de toekomende dingen, Joh. 14 : 26, 15 : 26, 16 : 13. Zoo werden de apostelen bekwaamd, om die Heilige Schrift des Nieuwen Testaments tot stand te brengen, welke in verband met de boeken des Ouden Verbonds voor de gemeente aller eeuwen een licht is op haar pad en eene lamp voor haar voet. Het is Christus zelf, die dit Woord aan zijne gemeente schonk en door dat Woord voortdurend zijn profetisch ambt op aarde uitvoert. Hij bewaart en verbreidt het, Hij legt het uit en verklaart het; dat woord is het instrument, waardoor Hij de volken tot zijne discipelen maakt, ze inlijft in de gemeenschap van den drieëenigen God en ze wandelen doet in zijne geboden. Door zijn Woord en zijn Geest is Christus nog altijd met ons, tot de voleinding der wereld toe.

Wat van het profetisch ambt van Christus geldt, is ook op zijn priesterlijk ambt van toepassing. Hij ontving dit niet voor een tijd, maar oefent het uit in eeuwigheid. In het Oude Testament werd dit eeuwig karakter van het priesterschap afgeschaduwd in de afzondering van het huis van Aäron en den stam van Levi tot den dienst in den tempel. De bijzondere personen, die dien dienst vervullen, stierven wel, maar werden terstond door anderen vervangen; het priesterschap bleef. De toekomstige Messias zou echter niet een gewoon priester zijn, die diende voor een tijd en daarna voor een ander plaats maakte, maar Hij zou priester zijn in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizedek, Ps. 110 : 4. In onderscheiding van de afstammelingen van Aäron en Levi, die vele priesters werden, omdat zij door den dood verhinderd werden altijd te blijven, Hebr. 7 : 24, geeft Melchizedek in zijne geheimzinnige persoonlijkheid ons een beeld te zien van den eeuwigen duur van Christus' hoogepriesterschap. Hij is immers een koning der gerechtigheid en des vredes tevens, en staat in de geschiedenis der openbaring geheel op zichzelf, zonder dat van zijn geslacht, van zijne geboorte en zijn dood, eenige melding wordt gemaakt; in typischen zin werd hij daardoor den Zone Gods gelijk gemaakt en bleef hij een priester in eeuwigheid, Hebr. 7 : 3.

Maar wat Melchizedek slechts was in voorbeeld, dat is Christus in werkelijkheid. Christus kon in vollen zin een eeuwig hoogepriester zijn, omdat Hij de Zone Gods was, die al van eeuwigheid bestond, Hebr. 1 : 2, 3. Al offerde Hij zichzelven op aarde en in den tijd, Hij was toch van boven, behoorde in zijn wezen tot de eeuwigheid en kon zich daarom in den tijd ook opofferen door den eeuwigen Geest, Hebr. 9 : 14. In zooverre Christus als de Zone Gods van eeuwigheid bereid was, om in de wereld te komen en Gods wil te volbrengen, Hebr. 10 : 5—9, was Hij ook reeds een priester van eeuwigheid. Met het oog op het volbrengen van dien wil Gods in de dagen zijns vleesches, kan men zeggen, dat het priesterschap van Christus op aarde begon, Hebr. 2 : 17, 5 : 10,

6 : 20, 7 : 26—28. En dit priesterschap op aarde was weer een middel en een weg voor Christus, om door zijne opstanding en hemelvaart hoogepriester in het hemelsche heiligdom te worden en dit te blijven in der eeuwigheid. Het is eene eigenaardige gedachte van den brief aan de Hebreën, dat het leven en het werk van Christus op aarde niet als een einddoel te beschouwen is, maar als eene toebereiding voor zijn eeuwigen, priesterlijken dienst in den hemel.

Sommigen hebben hieruit afgeleid, dat Christus volgens dezen brief eigenlijk op aarde nog in het geheel geen priester was, doch zijn priesterschap eerst aanvaardde, toen hij opvoer ten hemel en inging in het binnenste heiligdom. En zij gronden deze meening vooral hierop, dat Christus op aarde geen priester was, omdat er hier overeenkomstig de wet priesters waren, die tot den stam van Levi behoorden en naar de wet gaven offerden, terwijl Christus niet uit Levi maar uit Juda afkomstig was en ook nooit als een priester in den tempel te Jeruzalem gaven offerde, Hebr. 7 : 14, 8 : 4. Als Christus dus toch priester was, dan kon Hij het alleen zijn in den hemel, en moest Hij daar iets hebben om te offeren, Hebr. 8 : 3. En wat Hij daar dan offert, is zijn eigen bloed, waarmede Hij inging in het hemelsche heiligdom, Hebr. 9 : 11, 12.

Maar deze gevolgtrekking is toch zonder twijfel onjuist. Want evenals alle andere apostolische geschriften, zoo legt ook deze brief aan de Hebreën er den sterksten nadruk op, dat Christus zich *éénmaal,* namelijk aan het kruis, heeft opgeofferd en daardoor eene eeuwige verlossing teweeggebracht heeft, 7 : 27, 9 : 12, 26, 28, 10 : 10—14. De vergeving der zonden, deze groote weldaad van het Nieuwe Verbond, is door die offerande ten volle verworven, en het Nieuwe Testament, dat gesticht werd in zijn bloed, maakte aan het Oude Verbond een einde, Hebr. 4 : 16, 8 : 6—13, 9 : 14—22. Zonde, dood en duivel zijn door zijne offerande te niet gedaan, 2 : 14, 7 : 27, 9 : 26, 28, en door zijn bloed heeft Hij allen, die Hem gehoorzaam zijn, geheiligd en volmaakt, 10 : 10, 14, 13 : 12. Juist, omdat Christus deze ééne volmaakte offerande aan het kruis heeft gebracht, kan Hij als Hoogepriester plaats nemen aan Gods rechterhand, 8 : 1. Hij lijdt en Hij sterft daar niet meer, maar zit als een overwinnaar op den troon, 1 : 3, 13, 2 : 8, 9, 10 : 12. En eene hoofdzaak, een voornaam punt in het redebeleid van den apostel is juist, dat wij zulk een hoogepriester hebben, die gezeten is aan de rechterhand van den troon der majesteit in de hemelen, 8 : 1. Van een offeren, gelijk Christus dat op aarde deed, kan thans in den hemel geene sprake meer zijn.

En toch, Christus is en blijft hoogepriester in den hemel; als zoodanig is Hij door God aan zijne rechterhand gezet. Ja, in zekeren zin kan men met onzen brief zeggen, dat Hij daar eerst hoogepriester geworden is naar de ordening van Melchizedek en zijn eeuwig priesterschap heeft

aanvaard, 2 : 17, 5 : 10, 6 : 20. Het gansche aardsche leven van Christus is eene voorbereiding geweest, opdat Hij thans in den hemel als eeuwig hoogepriester te onzen behoeve zou kunnen werkzaam zijn. Immers, Hij was wel de Zoon en moest dat zijn, om onze hoogepriester te kunnen worden, 1 : 3, 3 : 6, 5 : 5, maar dat was toch niet genoeg; hoewel Hij de Zoon was, moest Hij gehoorzaamheid leeren uit het lijden, 5 : 8. De gehoorzaamheid, welke Hij als de Zoon bezat, 10 : 5—7, moest Hij hier op aarde als mensch in zijn lijden betoonen, om alzoo onze hoogepriester te kunnen worden, 2 : 10 v., 4 : 15, 5 : 7—10, 7 : 28. Al het lijden, dat Christus overkomen is, de verzoekingen, waarvan Hij heeft blootgestaan, de dood, waaraan Hij onderworpen is, alles heeft in Gods hand gediend als een middel, om Christus te heiligen en te volmaken tot den priesterlijken dienst, welken Hij thans in den hemel voor Gods aangezicht te vervullen heeft. Natuurlijk is deze heiliging en volmaking van den Christus niet op te vatten in zedelijken zin, alsof Hij eerst langzamerhand door strijd gehoorzaam geworden is, maar de apostel denkt daarbij aan eene heiliging in stelligen en ambtelijken zin. Christus moest zijne gehoorzaamheid als Zoon tegenover alle verzoeking handhaven en tegelijk daardoor zich volkomen toerusten tot het eeuwige hoogepriesterschap in den hemel.

In den weg der gehoorzaamheid heeft Christus dit hoogepriesterschap aan Gods rechterhand op den troon der majesteit ook volkomen verkregen. Op grond van zijn lijden en sterven, op grond van de ééne volmaakte offerande is Hij thans gezeten aan de rechterhand der majesteit in de hoogste hemelen. Hij is (niet: met, maar) door zijn eigen bloed eenmaal ingegaan in het heiligdom, 9 : 12, en is daar nu, in den waarachtigen, door God zelf gebouwden tabernakel, als bedienaar (liturg) werkzaam, 8 : 2. Nu is Hij eerst ten volle, eeuwig priester naar de ordening van Melchizedek, 5 : 10, 6 : 20. Gelijk de hoogepriester in het Oude Testament, eenmaal des jaars, op den grooten verzoendag, met het bloed van den voor hem zelf geslachten en met het bloed van den voor het volk geslachten bok inging in het heilige der heiligen, om het te sprengen op en vóór het verzoendeksel, zoo heeft Christus door het bloed van zijne kruisofferande zich den weg ontsloten tot het ware heiligdom in den hemel, 9 : 12. Hij neemt het bloed, dat Hij stortte op Golgotha, niet in letterlijken zin mede naar den hemel, en ook offert en sprengt Hij het daar niet in eigenlijken zin, maar door zijn eigen bloed gaat Hij den waren tabernakel binnen; Hij keert nu in den hemel als *gestorven* en opgewekte Christus terug, als de Christus, die dood is geweest, maar nu levend is in alle eeuwigheid, Openb. 1 : 18, en staat als het *geslachte* Lam in het midden van den troon, Openb. 5 : 6; Hij is thans in zijn persoon het zoenmiddel, de verzoening, voor onze zonden en voor de geheele wereld, 1 Joh. 2 : 2.

Zoo bestaat zijn hoogepriesterlijke dienst in den hemel dan daarin, dat Hij aldaar voor het aangezicht Gods verschijnt te onzen behoeve, 9 : 24, in alle dingen, die er bij God te doen zijn, om de zonden des volks te verzoenen, zich een barmhartig en getrouw hoogepriester betoont, 2 : 17, dengenen, die verzocht worden, te hulpe komt, 2 : 18, 4 : 15, en vele kinderen tot de heerlijkheid leidt, 2 : 10. In den weg der gehoorzaamheid is Hij zelf tot een Leidsman geworden voor allen, die door Hem tot God gaan. Hij is de Leidsman van hun geloof, want Hij heeft zelf het geloof geoefend en kan anderen daarom tot dat geloof brengen en dat geloof bewaren ten einde toe, 12 : 2. Hij is de Leidsman huns levens, Hand. 3 : 15 (in het Grieksch staat hier hetzelfde woord, dat in Hebreën door Leidsman is vertaald), omdat Hij dat leven eerst zelf door zijn sterven verworven heeft, en nu aan anderen schenken kan. Hij is de Leidsman hunner zaligheid, Hebr. 2 : 10, omdat Hij den weg der zaligheid zelf gebaand en bewandeld heeft, en dus anderen daarop leiden en in het heiligdom inbrengen kan, 10 : 20.

Altijd en in alle dingen is Christus dus onze voorspraak bij den Vader. Evenals Hij op aarde voor zijne discipelen, Luk. 22 : 23, en voor zijne vijanden bad, Luk. 23 : 34, en in het hoogepriesterlijk gebed zijne gansche gemeente aan den Vader opdroeg, Joh. 17, zoo zet Hij deze voorbede in den hemel voor al de zijnen voort. Zeker mogen wij dit niet zoo verstaan, alsof Christus in den hemel als een smeekeling voor zijn Vader op de knieën ligt, om Hem tot barmhartigheid te bewegen, want de Vader zelf heeft ons lief en gaf ons zijn Zoon tot bewijs dezer liefde. Maar wel ligt er in uitgedrukt, dat deze liefde des Vaders ons nooit anders geschonken wordt dan in den Zoon, die gehoorzaam is geworden tot den dood des kruises. De voorbede van Christus is dus geene smeeking om genade, maar de uiting van een krachtigen wil, Joh. 17 : 24, de eisch van den Zoon, dat Hem de Heidenen gegeven worden tot zijn erfdeel en de einden der aarde tot zijne bezitting, Ps. 2 : 8. Het is de gekruiste en verheerlijkte Christus, het is de eigen Zoon des Vaders, die gehoorzaam was maar ook verhoogd werd op den troon der majesteit; het is de barmhartige en getrouwe hoogepriester, die zelf tot dezen dienst in den hemel zich heiligde en volmaakte, door wien de voorbede tot den Vader wordt opgezonden.

Tegenover alle aanklachten, welke wet, satan en eigen hart tegen ons kunnen inbrengen, neemt Hij onze verdediging op zich, Hebr. 7 : 25, 1 Joh. 2 : 2. Hij komt ons te hulp in al onze verzoekingen. Hij heeft medelijden met al onze zwakheden. Hij reinigt onze conscientiën. Hij heiligt en zaligt volkomen al degenen, die door Hem tot God gaan. Hij bereidt hun eene plaats in het Vaderhuis, waar vele woningen zijn en dus plaats is voor velen, Joh. 14 : 2, 3, en bewaart voor hen de hemelsche erfenis, 1 Petr. 1 : 4. Zoo hebben de geloovigen dan niets te vreezen.

Zij mogen met vrijmoedigheid toegaan tot den troon der genade, Hebr. 4 : 16, 10 : 22, en hebben zelven van Christus uit den hemel ontvangen den Geest der aanneming tot kinderen, die in hen Abba, Vader roept, en de liefde Gods in hunne harten uitstort, Rom. 5 : 5, 8 : 15. Gelijk Christus hunne voorspraak bij den Vader in de hemelen is, zoo is de Heilige Geest de voorspraak des Vaders in hunne harten, Joh. 14 : 16, 26, 15 : 26, 16 : 7. Eene hoofdzaak in onze Christelijke belijdenis is, dat wij zoodanig een hoogepriester hebben, die gezeten is aan de rechterhand van den troon der majesteit in de hemelen, Hebr. 8 : 1; een priester, eene offerande, een altaar en een tempel hebben wij alzoo op aarde niet meer noodig.

Ook het koninklijk ambt blijft Christus na zijne opstanding in de hemelen uitoefenen. Hierover kan te minder verschil van meening bestaan, wijl Christus door zijne opstanding en hemelvaart verhoogd is tot een Heere en Christus, tot een Vorst (Leidsman) en Zaligmaker, door den Vader gezet is aan zijne rechterhand op den troon, en een naam ontvangen heeft boven allen naam, Hand. 2 : 36, 5 : 31, Phil. 2 : 9—11, Hebr. 1 : 3, 4. Het koningschap van Christus treedt in zijne verhooging veel helderder dan in zijne vernedering aan het licht.

Maar in dit koningschap maakt de H. Schrift een duidelijk onderscheid. Daar is een koningschap van Christus over Zion, over zijn volk, over de gemeente, Ps. 2 : 6, 72 : 2—7, Jes. 9 : 5, 11 : 1—5, Luk. 1 : 33, Joh. 18 : 33, en daar is ook een koningschap, dat Hij uitoefent over al zijne vijanden, Ps. 2 : 8, 9, 72 : 8, 110 : 1, 2, Matth. 28 : 18, 1 Cor. 15 : 25—27, Openb. 1 : 5, 17 : 14 enz. Het eerste is een koningschap der genade en het andere een koningschap der macht.

In betrekking tot de gemeente wisselt de naam van Koning in het Nieuwe Testament zeer dikwijls af met dien van Hoofd. Christus staat tot de gemeente, welke Hij kocht met zijn bloed, in zoo innige betrekking, dat één enkele naam niet genoeg is, om ons van haar inhoud een denkbeeld te doen krijgen. En zoo bezigt de Schrift dan allerlei beelden, om ons iets te doen verstaan van wat Christus voor zijne gemeente is. Wat de bruidegom is voor zijne bruid, Joh. 3 : 29, Openb. 21 : 2, de man voor zijne vrouw, Ef. 5 : 25, Openb. 21 : 9, de eerstgeborene voor zijne broederen, Rom. 8 : 29, Hebr. 2 : 11, de grondsteen voor het gebouw, Matth. 21 : 42, Hand. 4 : 11, 1 Petr. 2 : 4—8, de wijnstok voor de ranken, Joh. 15 : 1, 2, het hoofd voor het lichaam, dat alles en nog veel meer is Christus voor zijne gemeente.

Inzonderheid het laatste beeld komt herhaalde malen voor. Jezus zegt zelf in Matth. 21 : 42, dat het woord van Ps. 118 : 22 in Hem is vervuld: de steen, dien de bouwlieden verworpen hebben, is geworden tot een hoofd des hoeks. Gelijk de hoeksteen dient, om de muren van een gebouw

saam te binden en te bevestigen, zoo is Christus, ofschoon door de Joden verworpen, door God uitverkoren tot een hoeksteen, opdat de theocratie, de regeering Gods over zijn volk, in Hem hare verwezenlijking zou erlangen. De apostel Petrus herhaalt deze gedachte reeds in Hand. 4 : 11, maar werkt ze in zijn eersten brief nog nader uit, door ze niet alleen aan Ps. 118 : 22, maar ook aan Jes. 28 : 16 vast te knoopen. Hij stelt Christus voor als den levenden steen, die door God in Zion is gelegd, en waaraan de geloovigen als levende steenen worden toegevoegd. 1 Petr. 2 : 4—6. En Paulus ontwikkelt het beeld in dezen zin, dat de gemeente gebouwd is op het fundament, hetwelk door apostelen en profeten in hunne Evangelieprediking is gelegd, en dat nu Christus zelf de hoeksteen is van het gebouw der gemeente, hetwelk op dat fundament is verrezen, Ef. 2 : 20. Elders heet Christus zelf het fundament der gemeente, 1 Cor. 3 : 10. Maar hier, in Ef. 2 : 20, heet Hij de hoeksteen; want gelijk het gebouw zijne vastigheid heeft in den hoeksteen, zoo heeft de gemeente haar bestand alleen in den levenden Christus.

Maar het beeld van een gebouw, ofschoon Christus ook reeds voorstellende als een hoofd des hoeks, was toch nog onvoldoende, om de innigheid der vereeniging tusschen Christus en zijne gemeente uit te drukken. Tusschen een hoeksteen en de muren van een gebouw bestaat slechts een kunstmatig verband, maar de eenheid van Christus en zijne gemeente is een band des levens. Jezus sprak daarom niet alleen van zichzelf als den steen, die door God verheven was tot een hoofd des hoeks, maar ook als den wijnstok, die de ranken uit zich voortbrengt en ze voedt met zijne sappen, Joh. 15 : 1, 2. Petrus verstout zich en spreekt van levende steenen, en Paulus gewaagt niet alleen van een tempel, die opwast, en van een lichaam, dat gebouwd wordt, Ef. 2 : 21, 4 : 12, maar stelt Christus herhaaldelijk als het hoofd van het lichaam der gemeente voor.

Elke plaatselijke gemeente is een lichaam van Christus, en de leden der gemeente staan tot elkander in verhouding als leden van hetzelfde lichaam, die alle elkander noodig hebben en dienen moeten, Rom. 12 : 4, 5, 1 Cor. 12 : 12—27. Maar ook de gansche gemeente van Christus in haar geheel is zijn lichaam, waarover Hij door zijne opstanding en hemelvaart als een hoofd verheven is, Ef. 1 : 22, 23, 4 : 15, 16, 5 : 23, Col. 1 : 18, 2 : 19. Als zoodanig is Hij het levensbeginsel der gemeente; Hij schenkt haar het leven bij den aanvang, maar voorts voedt, verzorgt, bewaart, beschermt Hij ook dat leven; Hij doet de gemeente groeien en bloeien, Hij doet elk der leden tot zijn vollen wasdom komen, en Hij bindt ze ook alle samen en doet ze werken tot elkanders nut. In één woord, Hij vervult haar tot de volheid Gods.

In de dagen van den apostel Paulus waren er dwaalleeraars, die zeiden, dat er uit de diepten van het Goddelijk wezen in dalende reeks allerlei

geestelijke lichtwezens voortvloeiden, die te zamen zijne volheid (pleroma) uitmaakten. Maar Paulus stelt daartegenover, dat de gansche volheid Gods uitsluitend in Christus en in Hem lichamelijk woont, Col. 1 : 19, 2 : 9, verg. Joh. 1 : 14, 16, en deze volheid doet Christus op zijne beurt in de gemeente wonen, welke zijn lichaam is en de vervulling (de volheid, het door Christus gevulde lichaam) is van Hem, die alles in allen vervult, Ef. 1 : 23. Daar is in de gemeente niets, geen gave, geen kracht, geen ambt, geen bediening, geen geloof, geen hope, geen liefde, geen heil en geen zaligheid, of het komt haar uit Christus toe. En met deze vervulling (volmaking, Col. 2 : 10) gaat Christus voort, totdat de gemeente, in haar geheel en in al hare leden, volkomen vervuld is tot de volheid Gods toe, Joh. 1 : 16, Ef. 3 : 19, 4 : 13; dan zal de gemeente volkomen gevormd, en God alles in allen zijn, 1 Cor. 15 : 28.

Maar Christus wordt ook nog hoofd in een anderen zin genoemd. In 1 Cor. 11 : 3 zegt Paulus, dat Christus het hoofd is van elken man; in Col. 2 : 10 noemt hij Hem het hoofd van alle overheid en macht, dat is, van alle engelen, omdat Hij is de eerstgeborene van alle creatuur, Col. 1 : 15; en in Ef. 1 : 10 spreekt hij van het voornemen Gods, om in de volheid des tijds alles bijeen te vergaderen in Christus (het Grieksche woord beteekent: onder een hoofd samenvatten, recapituleeren), alles wat in den hemel en op de aarde is. Het is echter duidelijk, dat de benaming van hoofd hier eene andere beteekenis heeft, dan wanneer Christus het hoofd zijner gemeente heet. In het laatste geval denkt Paulus vooral aan de organische verhouding, aan het levensverband, waarin Christus tot zijne gemeente staat. Maar als Christus het hoofd van den man, van de engelen of van de wereld genoemd wordt, dan staat daarbij het denkbeeld van souverein en koning op den voorgrond. Alle schepselen zijn zonder uitzondering aan Christus ondergeschikt, gelijk Hij zelf als Middelaar ondergeschikt is aan den Vader, 1 Cor. 11 : 3. Terwijl Hij een koningschap der genade uitoefent over zijne gemeente en daarom dikwijls haar hoofd wordt genoemd, is Hij met een koningschap der macht over alle schepselen bekleed en wordt Hij in die verhouding zelden hoofd, maar zeer dikwerf Koning en Heer genoemd. Hij is de Koning der koningen en de Heer der heeren, de Overste van alle koningen der aarde, en zal als koning heerschen, totdat alle vijanden onder zijne voeten gelegd zijn, 1 Cor. 15 : 25, 1 Tim. 6 : 15, Openb. 1 : 5, 17 : 14, 19 : 16.

Dit koningschap der macht mag niet vereenzelvigd worden met die volstrekte heerschappij, welke Christus naar zijne Goddelijke natuur met den Vader en den Geest gemeen heeft. De almacht, welke den Zoon van eeuwigheid toekomt, is onderscheiden van alle macht, waarvan Christus spreekt in Matth. 28 : 18, en die Hem bepaald als Middelaar, naar beide naturen, verleend is. Als Middelaar heeft Christus toch zijne gemeente

te vergaderen, te regeeren en te beschermen; en om dat te kunnen doen, moet Hij reeds machtiger zijn dan alle zijne en hare vijanden. Maar dit is toch niet de eenige reden, waarom het koningschap der macht aan Christus geschonken is. Er komt nog eene andere reden bij: Hij moet ook als *Middelaar* triumfeeren over al zijne vijanden. Hij treedt hen niet te gemoet en verslaat hen niet door zijne Goddelijke almacht, maar Hij vertoont hun die macht, welke Hij door zijn lijden en sterven verworven heeft. De strijd tusschen God en zijn schepsel is een strijd van recht en gerechtigheid. Gelijk de gemeente verlost wordt in den weg van het recht, zoo zullen ook de vijanden van Christus eens in den weg van het recht veroordeeld worden. God zal niet tegenover hen, gelijk Hij doen kon, van zijne almacht gebruik maken, maar Hij zal over hen triumfeeren door het kruis, Col. 2 : 15. Als God zijne vijanden met zijne almacht achtervolgde, zouden zij geen oogenblik kunnen bestaan. Maar Hij laat hen geboren worden en leven, geslacht na geslacht en eeuw na eeuw, Hij overlaadt hen met zijne weldaden, en schenkt hun al die gaven, welke zij naar lichaam en ziel bezitten, maar welke zij van hunne zijde tegen zijn naam misbruiken. God kan dit alles doen, en doet dit alles, omdat Christus Middelaar is; al is het, dat Hem thans nog niet alle dingen onderworpen zijn, Hij is toch met eere en heerlijkheid gekroond en Hij zal zoolang als koning heerschen, totdat alle vijanden zich geveinsdelijk aan Hem zullen onderworpen hebben. Ten slotte zal ieder aan het einde der tijden, als Hij heel de wereldgeschiedenis en inzonderheid die van zijn eigen leven overziet en daarin opmerkt alwat God hem om des Middelaars wil aan stoffelijke en geestelijke gaven geschonken heeft, ten slotte zal ieder dan aan Christus in zijne eigene conscientie gelijk moeten geven; in zijn naam zal eens, gewillig of onwillig, alle knie zich buigen, en alle tong zal belijden, dat Christus de Heere is, tot heerlijkheid Gods des Vaders, Phil. 2 : 10, 11. Christus zal ook eenmaal als de Zoon des menschen het eindoordeel uitspreken over alle creatuur; en Hij zal niemand veroordeelen, dan wie ook door den Heiligen Geest in zijne eigene conscientie veroordeeld is, Joh. 3 : 18, 16 : 8—11.

XIX.

DE GAVE DES HEILIGEN GEESTES.

DE eerste werkzaamheid, welke door Christus na zijne verhooging aan 's Vaders rechterhand wordt uitgeoefend, bestaat in de zending des Heiligen Geestes. Bij die verhooging nam Hij zelf den in het Oude Testament beloofden Heiligen Geest van zijnen Vader in ontvangst, en kan Hem daarom nu, overeenkomstig zijne eigene belofte, aan zijne discipelen op aarde mededeelen, Hand. 2 : 33. De Geest, dien Hij schenkt, gaat van den Vader uit, wordt door Hem van den Vader ontvangen, en wordt vervolgens door Hemzelven aan zijne gemeente uitgedeeld, Luk. 24 : 49, Joh. 15 : 26. Het is de Vader zelf, die den Heiligen Geest zendt in Jezus' naam, Joh. 14 : 26.

Deze zending des Heiligen Geestes, welke op den Pinksterdag plaats had, is een eenig feit in de geschiedenis der kerk van Christus; evenals de schepping en de menschwording, heeft zij slechts eenmaal plaats gegrepen; zij werd niet voorafgegaan door eenige mededeeling des Geestes, welke daarmede in beteekenis gelijk stond, en kan ook nooit meer herhaald worden. Gelijk Christus in zijne ontvangenis de menschelijke natuur aannam, om ze nooit meer af te leggen, zoo heeft de Heilige Geest op den Pinksterdag de gemeente tot zijn woning en tempel verkoren, om nimmer meer van haar gescheiden te worden. De Schrift wijst deze geheel eenige beteekenis van de gebeurtenis op den Pinksterdag duidelijk aan, als zij daarvan als van eene uitstorting of uitgieting des Heiligen Geestes spreekt, Hand. 2 : 17, 18, 33, 10 : 45, Tit. 3 : 6.

Wel wordt hierdoor niet uitgesloten, dat er ook vóór den Pinksterdag van velerlei werkzaamheid en gave des Heiligen Geestes sprake is. Wij hebben vroeger (bl. 133, 134) reeds gezien, dat Hij met den Vader en den Zoon de Schepper aller dingen is, en dat Hij op het gebied der herschepping de Werkmeester van alle leven en heil, van alle gave en bekwaamheid is. Maar er is toch tusschen de werkzaamheid en de mededeeling des Heiligen Geestes in de dagen des Ouden en in die des Nieuwen Testaments een aanmerkelijk en wezenlijk verschil. Dit wordt ten eerste hieruit openbaar, dat de oude bedeeling nog altijd uitzag naar de verschijning van dien Knecht des Heeren, op wien de Geest des Heeren in al zijne volheid rusten zou, als de Geest der wijsheid en des verstands, de Geest des raads en der sterkte, de Geest der kennis en der vreeze des Heeren, Jes. 11 : 2. En ten andere voorspelt het Oude Testament zelf, dat, al was er ook toen reeds eenige mededeeling en werkzaamheid des H. Geestes, deze toch eerst in het laatste der dagen over alle

vleesch, over zonen en dochteren, ouden en jongen, dienstknechten en dienstmaagden zou uitgegoten worden, Jes. 44 : 3, Ezech. 39 : 29, Joël 2 : 28 v.

Beide beloften worden in het Nieuwe Testament vervuld. Jezus is de Christus, de Gezalfde Gods bij uitnemendheid. Hij werd niet alleen ontvangen van den Heiligen Geest in Maria's schoot, en bij den doop met dien Geest zonder mate gezalfd, maar Hij heeft ook voortdurend door dien Geest geleefd en gearbeid. Door dien Geest werd Hij geleid in de woestijn, Luk. 4 : 1, keerde Hij weder naar Galilea, Luk. 4 : 14, predikte Hij het Evangelie, genas Hij de kranken, wierp Hij de duivelen uit, Matth. 12 : 28, Luk. 4 : 18, 19, gaf Hij zich over in den dood, Hebr. 9 : 14, werd Hij opgewekt en als Gods Zoon geopenbaard in kracht, Rom. 1 : 3. In de veertig dagen, welke verliepen tusschen zijne opstanding en hemelvaart, gaf Hij bevelen aan zijne discipelen door den Heiligen Geest, Hand. 1 : 3, verg. Joh. 20 : 21, 22. En bij de hemelvaart, waarin Hij alle vijanden zich onderwierp en alle engelen, machten en krachten zich onderdanig maakte, Ef. 4 : 8, 1 Petr. 3 : 22, is Hij den Heiligen Geest met al zijne gaven ten volle deelachtig geworden. Opvarende in de hoogte, heeft Hij de gevangenis gevangen genomen, heeft Hij aan de menschen gaven gegeven en is boven al de hemelen verheven, opdat Hij alle dingen vervullen zoude, Ef. 4 : 8—10.

Deze inbezitneming van den Heiligen Geest door Christus is zoo volstrekt, dat de apostel Paulus in 2 Cor. 3 : 17 zeggen kan, dat de Heere (n.l. Christus als de verhoogde Heer) de Geest is. Natuurlijk wil Paulus daarmede het onderscheid tusschen beiden niet uitwisschen, want in het volgende vers spreekt hij terstond weer van den Geest des Heeren (of volgens andere vertaling, van den Heer des Geestes). Maar de Heilige Geest is gansch en al het eigendom van Christus geworden, en als het ware door Christus in zichzelven opgenomen. Door opstanding en hemelvaart is Christus geworden tot levendmakenden Geest, 1 Cor. 15 : 45. Hij bezit thans de zeven Geesten (den Geest in al zijne volheid), gelijk Hij de zeven sterren heeft, Openb. 3 : 1. De Geest van God, den Vader, is geworden de Geest des Zoons, de Geest van Christus, die niet alleen in het Goddelijk wezen, maar dienovereenkomstig ook in de bedeeling des heils, van Vader en Zoon beiden uitgaat, en evengoed door den Zoon als door den Vader gezonden wordt, Joh. 14 : 26, 15 : 26, 16 : 7.

Op grond van zijne volmaakte gehoorzaamheid heeft Christus de volle, vrije beschikking gekregen over den Heiligen Geest en over al zijne gaven en krachten. Hij kan Hem nu uitdeelen, hoe en naarmate en aan wie Hij dat wil, niet in strijd natuurlijk maar geheel in overeenstemming met den wil des Vaders en des Geestes zelven, want de Zoon zendt den Geest van den Vader, Joh. 15 : 26; de Vader zendt Hem zelf in den naam van Christus, Joh. 14 : 26; en de Heilige Geest zal niet uit en van zichzelven spreken, maar zoo wat Hij gehoord zal hebben, zal Hij

spreken; gelijk Christus zelf op aarde steeds den Vader verheerlijkt heeft, zoo zal de Geest op zijn beurt Christus verheerlijken, alles uit Hem nemen en het daarna aan zijne discipelen verkondigen, Joh. 16 : 13, 14. De Heilige Geest stelt zich dus vrijwillig in den dienst van Christus; en in en door Hem deelt Christus zichzelven en al zijne weldaden aan de gemeente uit.

Niet door kracht of geweld regeert Christus dus in het koninkrijk, dat Hem door den Vader geschonken is. Hij deed dit niet in zijne vernedering, en Hij doet het evenmin in zijne verhooging. Zijne gansche profetische, priesterlijke en koninklijke werkzaamheid blijft Hij van uit den hemel uitoefenen op geestelijke wijze; Hij strijdt alleen met geestelijke wapenen; Hij is een koning der genade en een koning der macht, maar in beiderlei zin voert Hij zijn regiment uit door den Heiligen Geest, die daarbij van het Woord als een genademiddel zich bedient. Door dien Geest onderwijst, troost, leidt Hij zijne gemeente en woont Hij zelf in haar in; en door dienzelfden Geest overtuigt Hij de wereld van zonde, gerechtigheid en oordeel, Joh. 16 : 8—11. De eindelijke overwinning, dien Christus over al zijne vijanden behalen zal, zal een triumf des Heiligen Geestes zijn.

Nadat Christus aan de rechterhand Gods is verhoogd, kan daarom eerst die tweede belofte des Ouden Testaments in vervulling treden, welke van eene uitstorting des Heiligen Geestes over alle vleesch melding maakt. Christus moet dien Geest eerst ten volle voor zich zelven verworven en tot zijn eigendom gemaakt hebben, eer Hij Hem schenken kan aan zijne gemeente. Vóór dien tijd, dat is, vóór de hemelvaart was de Heilige Geest nog niet, overmits Christus nog niet was verheerlijkt, Joh. 7 : 39. Natuurlijk wil dit niet zeggen, dat de Heilige Geest vóór de verheerlijking van Christus niet bestond, want niet alleen is er telkens in het Oude Testament van den Heiligen Geest sprake, maar ook verhalen de Evangeliën, dat Johannes de Dooper met den Heiligen Geest vervuld was, Luk. 1 : 15, dat Simeon door den Heiligen Geest naar den tempel geleid werd, Luk. 2 : 26, 27, dat Jezus van Hem ontvangen en met Hem gezalfd werd enz. En ook kan de bedoeling niet zijn, dat de discipelen vóór den Pinksterdag niet wisten, dat er een Heilige Geest bestond. Want zij waren door het Oude Testament en door Jezus zelven gansch anders onderwezen. Zelfs de discipelen van Johannes, die in Efeze tot Paulus zeiden, dat zij bij hun doop niet alleen den H. Geest niet ontvangen hadden, maar ook niet gehoord hadden, of er een H. Geest was, Hand. 19 : 2, kunnen daarmede niet hunne onkunde aangaande het bestaan des Geestes te kennen hebben willen geven, maar bedoelden alleen te zeggen, dat zij van eene buitengewone werking des Heiligen Geestes, dat is van de gebeurtenis op den Pinksterdag, niets hadden vernomen. Immers wisten zij, dat Johannes een profeet was, door

God gezonden en door zijn Geest bekwaamd; maar zij waren discipelen van Johannes gebleven, hadden zich niet bij Jezus aangesloten en leefden dus buiten de gemeente, die op den Pinksterdag den Heiligen Geest ontving. Op dezen dag had er eene uitstorting des Geestes plaats, als nooit te voren geschied was.

Het Oude Testament sprak deze belofte reeds uit, en ook Jezus nam ze over en kwam er in zijn onderwijs herhaaldelijk op terug. Johannes de Dooper zeide reeds van den Messias, die na hem komen zou, dat Hij niet, als hijzelf, met water, maar met Heiligen Geest en vuur (met het reinigende en verterende vuur des H. Geestes) zou doopen, Matth. 3 : 11, Joh. 3 : 11. En Jezus beloofde dienovereenkomstig aan zijne jongeren, dat Hij na zijne verhooging hun van den Vader den Heiligen Geest zou zenden, die hen in alle waarheid leiden zou. Daarbij maakt Hij duidelijk tusschen tweeërlei werkzaamheid des Heiligen Geestes onderscheid. De eene werkzaamheid bestaat daarin, dat de Heilige Geest, in de harten der discipelen uitgestort, hen troosten, in de waarheid leiden en eeuwig bij hen blijven zal, Joh. 14 : 16, 15 : 26, 16 : 7. Maar deze Geest der vertroosting en leiding wordt alleen aan de discipelen van Jezus geschonken; de wereld kan dezen Geest niet ontvangen, want zij ziet Hem niet en kent Hem niet, Joh. 14 : 17. Daarentegen oefent de Heilige Geest in de wereld eene gansch andere werkzaamheid uit, n.l. deze, dat Hij, in de gemeente wonende en van daaruit op de wereld inwerkende, haar overtuigt van zonde, gerechtigheid en oordeel, en op alle drie punten haar in het ongelijk stelt, Joh. 16 : 8—11.

Deze belofte vervult Jezus aan zijne discipelen in engeren zin, dat is, aan de apostelen nog vóór zijne hemelvaart. Toen Hij in den avond van den dag zijner opstanding voor de eerste maal aan zijne jongeren verscheen, leidde Hij hen plechtig tot hunne apostolische zending in en blies Hij op hen, zeggende: Ontvangt den Heiligen Geest; zoo gij iemands zonden vergeeft, dien worden zij vergeven, zoo gij iemands zonden houdt, dien zijn zij gehouden, Joh. 20 : 22, 23. Voor het apostolische ambt, dat zij straks moeten uitoefenen, hebben zij eene bijzondere gave en kracht des Heiligen Geestes van noode; en deze wordt hun thans nog door Christus zelven vóór zijne hemelvaart geschonken, in onderscheiding van die, welke zij straks op den Pinksterdag in gemeenschap met alle geloovigen ontvangen zullen.

De eigenlijke uitstorting had veertig dagen later plaats. De Joden vierden toen hun Pinksterfeest, ter herdenking van den volbrachten oogst en van de wetgeving op den Sinaï. De discipelen wachtten in Jeruzalem de vervulling van Jezus' belofte af, en waren allen tijd in den tempel, lovende en dankende God, Luk. 24 : 49, 53. Maar zij waren thans niet alleen, doch volhardden eendrachtelijk in het bidden en smeeken, met de vrouwen en Maria, de moeder van Jezus, en met zijne broederen, en

met vele anderen, ten getale van omtrent honderd en twintig personen, Hand. 1 : 14, 15, 2 : 1. En terwijl zij zoo vergaderd waren, geschiedde er op eens en onverwacht een geluid, dat van boven, uit den hemel, neerdaalde, op het geruisch van een voortgedrevenen, hevigen wind geleek, en niet alleen het vertrek, waar de discipelen bijeen waren, maar het gansche huis vervulde en doordrong. En tegelijkertijd vertoonden zich tongen, die er uitzagen als kleine, lichtende vuurvlammen, zich verdeelden boven de hoofden der vergaderden, en daar bleven rusten. Onder deze teekenen, die de reinigende en verlichtende werkzaamheid des Heiligen Geestes voor oogen stelden, had de uitstorting plaats; zij werden allen vervuld met den Heiligen Geest, Hand. 2 : 4.

Dezelfde uitdrukking komt ook reeds vroeger voor, Exod. 31 : 3, Micha 3 : 8, Luk. 1 : 41, maar het onderscheid ligt toch voor de hand. Terwijl de Heilige Geest vroeger aan enkele, op zichzelf staande personen, en tijdelijk, voor een bepaald doel, geschonken werd, daalde Hij thans op alle leden der gemeente neer en blijft van nu voortaan in hen allen wonen en werken. Evenals de Zone Gods wel meermalen in de dagen des Ouden Testaments op aarde verscheen, doch eerst bij de ontvangenis in Maria's schoot de menschelijke natuur blijvend zich ter woning verkoos, zoo was er ook vroeger wel allerlei werkzaamheid en gave des Heiligen Geestes, maar eerst op den Pinksterdag maakt Hij de gemeente tot zijn tempel, dien Hij voortdurend heiligt en opbouwt en nimmermeer verlaat. De inwoning des Heiligen Geestes geeft aan de gemeente van Christus een zelfstandig bestaan; zij is thans niet meer in het volksbestaan van Israel en binnen de grenzen van Palestina besloten, maar zij leeft thans zelfstandig door den Geest, die in haar woont, en breidt zich over de gansche aarde uit. Uit den tempel op Sion gaat God door zijn Geest thans wonen in het lichaam der gemeente van Christus, en deze wordt daardoor op dezen zelfden dag geboren als zendingskerk en wereldkerk. De hemelvaart van Christus heeft noodzakelijk ten gevolge en bewijst hare waarachtigheid in de nedervaart des Heiligen Geestes. Gelijk deze eerst den Christus door het lijden heen geheiligd, volmaakt, tot de hoogste hoogte opgevoerd heeft, zoo behoort Hij thans op dezelfde wijze en langs denzelfden weg het lichaam van Christus te vormen, totdat het zijn vollen wasdom bekomt en de vervulling, het pleroma, uitmaakt van Hem, die alles in allen vervult.

Deze uitstorting des Heiligen Geestes ging in den eersten tijd bij de discipelen van Christus van allerlei buitengewone krachten en werkingen vergezeld. Zoodra zij op den Pinksterdag met den Heiligen Geest vervuld werden, begonnen zij te spreken in andere talen, zooals de Geest hun gaf uit te spreken, Hand. 2 : 4. Volgens de beschrijving van Lukas

hebben wij hierin niet met een hoor-, maar met een spreek- of taalwonder te doen. Lukas was een vriend en medearbeider van Paulus en kende het tongen-spreken (de glossolalie), gelijk dit bijvoorbeeld te Corinthe voorkwam, zeer goed; hij spreekt daarvan ook zelf in Hand. 10 : 46, 47 en 19 : 6. Zonder twijfel was het verschijnsel, dat op den Pinksterdag plaats had, verwant aan het tongen-spreken, want anders had Petrus niet kunnen zeggen, dat Cornelius en de zijnen den Heiligen Geest ontvangen hadden, gelijk als ook wij, Hand. 10 : 47, verg. 11 : 17, 15 : 8. Maar desniettemin was er toch onderscheid. Want in 1 Cor. 14, evenals ook in Hand. 10 : 46 en 19 : 6, is er sprake van spreken in tongen(talen), zonder het bijvoeglijk naamwoord: vreemde, er bij, dat onze Statenvertaling daarom ten onrechte opnam; maar Hand. 2 : 4, spreekt uitdrukkelijk van andere talen. Als de leden der gemeente in Corinthe in tongen spreken, worden zij niet verstaan en begrepen, tenzij er later eene uitlegging volgt, 1 Cor. 14 : 2 v.; maar in Jeruzalem spraken de discipelen reeds in andere talen, voordat de menigte kwam toeloopen en hen hoorde, zoodat een hoorwonder uitgesloten is, Hand. 2 : 4. En toen die menigte hen hoorde, verstond zij het gesprokene, want een iegelijk hoorde hen in zijne eigene taal spreken, in de taal, in welke zij geboren waren, Hand. 2 : 6, 8. De andere talen, waarvan vers 4 spreekt, zijn dus zonder twijfel dezelfde als die, welke in vers 6 de eigene talen der hoorders genoemd worden, en in vers 8 nog nader worden aangeduid als de talen, in welke zij geboren zijn. Het waren dus geen onverstaanbare geluiden, waarin de discipelen spraken, maar andere talen, nieuwe talen, zooals het Markus 16 : 17 heet, en zooals zij van ongeleerde Galileërs niet verwacht werden, Hand. 2 : 7. En in al die talen verkondigden zij de groote werken Gods, inzonderheid die, welke Hij in de laatste dagen in de opwekking en verhooging van Christus gewrocht had, Hand. 2 : 4 en 14 v.

Nu mag dit bericht van Lukas niet zoo worden opgevat, alsof de discipelen van Jezus op dat oogenblik alle mogelijke talen der aarde kenden en spraken. En evenmin ligt er in opgesloten, dat zij allen hoofd voor hoofd in alle vreemde talen gesproken hebben. Zelfs is de bedoeling van het taalwonder niet deze geweest, dat de discipelen aan de vreemdelingen het Evangelie zouden verkondigen in hun eigen taal, omdat zij het anders niet verstaan konden. Want de vijftien namen, die in vers 9—11 worden opgesomd, duiden niet evenveel verschillende talen aan, maar zijn aanwijzing van de landen, waaruit de vreemdelingen bij gelegenheid van het Pinksterfeest naar Jeruzalem waren gekomen; en al die daar genoemde vreemdelingen verstonden Arameesch of Grieksch, zoodat er aan eene toerusting van de apostelen met de gave der vreemde talen geen behoefte bestond. Trouwens, later vinden wij in het Nieuwe Testament nooit meer van deze gave der vreemde talen

eenige melding gemaakt; Paulus, de Heidenapostel, die ze dan vóór allen ontvangen zou hebben, spreekt er nooit van; met Arameesch en Grieksch kon hij in de toenmalige wereld overal terecht.

Het spreken in vreemde talen op den Pinksterdag vormde dus een op zichzelf staand geval; het was wel aan de glossolalie verwant, maar daarvan toch eene bijzondere soort en een hoogere vorm; terwijl de glossolalie als een verzwakking en vermindering te beschouwen is, die daarom door den apostel Paulus ook veel lager dan de profetie wordt geschat, is het talen spreken in Jeruzalem eene verbinding van glossolalie en profetie, eene verstaanbare verkondiging van Gods groote werken in vreemde talen geweest. De werking van den pas in zijne volheid uitgestorten Geest was toen zoo machtig, dat zij het gansche bewustzijn beheerschte en zich uitte in het spreken van gearticuleerde klanken, die door de hoorders als hunne eigene landstalen werden herkend. De bedoeling van dit taalwonder was dan ook niet, om de discipelen toe te rusten met de kennis der vreemde talen, maar om op eene buitengewone wijze een machtigen indruk te geven van het groote feit, dat thans had plaats gehad. Hoe kon dit beter geschieden, dan door de kleine, pas gestichte wereldkerk in vele talen te laten verkondigen de groote werken Gods? Bij de schepping zongen de morgensterren en juichten alle kinderen Gods; bij de geboorte van Christus hief eene menigte des hemelschen heirlegers het jubellied van Gods welbehagen aan; op den geboortedag der gemeente bezingt zij zelve in velerlei tonen de groote werken Gods.

Al neemt het talen-spreken op den Pinksterdag eene bijzondere plaats in, toch werd de uitstorting des Geestes in den eersten tijd in vele buitengewone krachten en werkingen openbaar. De gave des Geestes werd gewoonlijk geschonken, nadat iemand tot het geloof gekomen was, en dan soms bij den doop, Hand. 2 : 38, of bij de handoplegging vóór den doop, Hand. 9 : 17, of bij de handoplegging na den doop, Hand. 8 : 17, 19 : 6; maar geregeld bestond zij in de mededeeling eener bijzondere kracht. Zoo lezen wij, dat door den Geest aan de discipelen geschonken werden vrijmoedigheid, om het woord te spreken, Hand. 4 : 8, 31, eene bijzondere sterkte des geloofs, 6 : 5, 11 : 24, vertroosting en blijdschap, 9 : 31, 13 : 52, wijsheid, 6 : 3, 10, tongenspraak, 10 : 46, 15 : 8, 19 : 6, profetie, 11 : 28, 20 : 23, 21 : 11, verschijningen en openbaringen, 7 : 55, 8 : 39, 10 : 19, 13 : 2, 15 : 28, 16 : 6, 20 : 22, wonderbare genezingen, 3 : 6, 5 : 5, 12, 15, 16, 8 : 7, 13 enz. Evenals de werken, die Jezus deed, brachten ook deze buitengewone krachten, die in de gemeente openbaar werden, vreeze en ontzetting te weeg, 2 : 7, 37, 43, 3 : 10, 4 : 13, 5 : 5, 11, 13, 24. Eenerzijds prikkelden zij wel den tegenstand en dreven zij het hart der vijanden tot haat en vervolging aan; maar andererzijds bereidden zij ook den bodem tot de ontvangst van het zaad des Evangelies

voor. Zij waren in den eersten tijd noodig, om aan de Christelijke belijdenis ingang en bestand in de wereld te verschaffen.

Gedurende den ganschen apostolischen tijd zijn deze buitengewone werkingen des Geestes dan ook blijven bestaan. Wij weten dit vooral door het getuigenis van den apostel Paulus. Hij was zelf, in eigen persoon, ruimschoots met deze bijzondere gaven des Geestes begiftigd. Op eene buitengewone wijze, door eene openbaring van Jezus Christus zelven, was hij op den weg naar Damaskus tot bekeering gebracht, en tot apostel geroepen, Hand. 9 : 3 v., en ook later vielen hem nog telkens openbaringen ten deel, Hand. 16 : 6, 7, 9, 2 Cor. 12 : 1—7, Gal. 2 : 2. Hij weet zich in het bezit van de gave der kennis, der profetie, der leering, der tongenspraak, 1 Cor. 14 : 6, 18; teekenen, wonderen en krachten worden door hem verricht, welke bewijzen zijn van zijn apostelschap, 2 Cor. 12 : 12. Hij predikt in betooning van geest en kracht, 1 Cor. 2 : 4; Christus zelf werkt door hem, tot gehoorzaamheid der heidenen, met woorden en werken, door kracht van teekenen en wonderen, door de kracht des Geestes Gods, Rom. 15 : 18, 19.

Maar, ofschoon Paulus zijner apostolische waardigheid zich ten volle bewust is en deze altijd zoo streng mogelijk handhaaft, de gaven des Geestes zijn niet alleen aan hem, maar aan alle geloovigen geschonken. In 1 Cor. 12 : 8—10, verg. Rom. 12 : 6—8, noemt hij er verscheidene op, en hij zegt ervan, dat zij in verschillende mate door den Geest worden uitgedeeld en aan een iegelijk in het bijzonder geschonken worden naar zijnen wil. Al die gaven worden door den apostel zeer hoog geschat; zij zijn niet aan de geloovigen zelven te danken, want dezen hebben niets, wat zij niet ontvangen hebben, en missen dus allen grond, om zichzelven te verheffen en anderen te verachten, 1 Cor. 4 : 6, 7; maar al die gaven en krachten worden gewerkt door een en denzelfden Geest; ze zijn eene vervulling van de belofte, die reeds in het Oude Testament is geschied, Gal. 3 : 14, en zijn te beschouwen als eerstelingen, die een grooten oogst waarborgen, en ten onderpand verstrekken van de toekomstige, hemelsche erfenis, Rom. 8 : 23, 2 Cor. 1 : 22, 5 : 5, Ef. 1 : 14, 4 : 30.

Desniettemin spreekt de apostel over al deze buitengewone gaven een oordeel uit, hetwelk van dat van vele gemeenteleden belangrijk afwijkt. In Corinthe waren er, die zich hoog verhieven op de gaven, door de openbaring des Geestes hun geschonken, en trotsch neerzagen op hen, die niet of minder dan zij waren bedeeld; zij wendden de gaven niet ten nutte van anderen aan, maar pronkten er mede en hechtten vooral aan de geheimzinnige en onverstaanbare tongenspraak groote waarde. Maar Paulus onderwijst hen gansch anders, 1 Cor. 12 : 14. In de eerste plaats wijst hij den maatstaf aan, waarmede alle geestelijke gaven overeen moeten komen; en deze maatstaf ligt in de belijdenis van Jezus als Heer. Wie door den Geest Gods spreekt, kan Jezus niet eene vervloeking

noemen; maar alleen wie Jezus als Heer belijdt, bewijst daarmede, dat hij spreekt door den Heiligen Geest; het kenmerk des Geestes en van al zijne gaven en werkingen ligt in zijne gebondenheid aan de belijdenis van Jezus als den Christus, 1 Cor. 12 : 3.

Voorts wijst hij aan, dat de gaven des Geestes, ofschoon alle aan één maatstaf beantwoordende, toch zeer onderscheiden zijn, en aan een iegelijk in het bijzonder geschonken worden, niet naar zijne verdienste of waardigheid, maar naar het vrije welbehagen des Geestes, 1 Cor. 12 : 4—11. Zij mogen daarom ook geen aanleiding of grond wezen tot zelfverheffing en verachting van anderen, maar moeten alle van harte en gewillig ten nutte van den naaste worden aangelegd, want alle geloovigen zijn leden van één lichaam en hebben elk elkander van noode, 1 Cor. 12 : 12—30. Maar als de gaven daartoe dienen, als zij geschonken worden tot hetgene oorbaar is, 1 Cor. 12 : 7, d. w. z. ten nutte van anderen, tot stichting der gemeente, gelijk het 1 Cor. 14 : 12 heet; dan komt er ook rangonderscheid tusschen de gaven zelven, want de eene is aan die stichting meer bevorderlijk dan de andere; dan zijn er goede en betere en beste gaven. En daarom raadt de apostel in het laatste vers van 1 Cor. 12 de geloovigen aan, dat zij vooral met ijver streven mogen naar de *beste* gaven.

Bij dat ijverig streven naar de beste gaven is de liefde de uitnemendste weg. Want zonder haar zijn de grootste gaven waardeloos, 1 Cor. 13 : 1—3; zij gaat ze alle in deugden ver te boven, 1 Cor. 13 : 4—7; zij overtreft ze alle in duur, want alle gaven houden eenmaal op, maar de liefde is eeuwig; onder de drie deugden, geloof, hoop en liefde, is zij weder de hoogste in waarde, 1 Cor. 13 : 8—13. Daarom moet zij vóór alle dingen nagejaagd worden, al is het streven naar geestelijke gaven op zich zelf niet af te keuren, 1 Cor. 14 : 1. Maar bij dit streven moet de aandacht toch vooral gericht worden op zulke gaven, die tot stichting der gemeente dienen en daarom het meest de liefde in beoefening brengen. Uit dit gezichtspunt beschouwd, staat de profetie veel hooger dan de glossolalie. Want wie in tongen spreekt, wordt niet verstaan, spreekt verborgenheden, die voor de hoorders onbegrijpelijk zijn, spreekt in de lucht, laat zijn verstand ongebruikt, brengt de ongeloovigen niet tot geloof, maar maakt op hen den indruk van een waanzinnige. Als er leden der gemeente zijn, die deze gave bezitten, moeten zij er toch met mate gebruik van maken, en er liefst eene uitlegging aan toevoegen; mocht deze niet gegeven kunnen worden, laten zij dan liever in de gemeente zwijgen! Daarentegen, wie profeteert, wie door openbaring des Geestes het Woord Gods verkondigt, die spreekt den menschen stichting, vermaning en vertroosting; hij bouwt de gemeente en wint de ongeloovigen. Welke gave iemand dus ook moge ontvangen hebben, zij heeft haar maatstaf in de belijdenis van Jezus als Heer, en haar doel in

den opbouw der gemeente. God is geen God van verwarring maar van vrede, 1 Cor. 14.

Deze schoone verhandeling over de geestelijke gaven droeg niet alleen voor de gemeente van Corinthe hare vrucht, maar blijft hare beteekenis behouden voor de kerk van alle eeuwen. Want telkens treden er weer personen en partijen op, die aan buitengewone verschijnselen, aan openbaringen en wonderen, grooter waarde hechten dan aan de werkzaamheid des Geestes in wedergeboorte, bekeering, en vernieuwing des levens. Het abnormale trekt de aandacht, en het normale blijft onopgemerkt; men dweept met verschijningen, zielsvervoeringen en opzienbarende buitensporigheden, en sluit voor den langzamen en gestadigen wasdom van het Godsrijk het oog. Maar Paulus was van eene andere gedachte; hoezeer hij de ongewone gaven des Geestes waardeert, hij vermaant de broederen in Corinthe: wordt geen kinderen in het verstand, maar zijt kinderen in de boosheid, en wordt in het verstand volwassen, 1 Cor. 14 : 20. Hooger dan al die krachten en werkingen staat voor hem de belijdenis van Jezus als Heer, de opbouw der gemeente en de arbeid der liefde.

Daarmede verlegt de apostel het zwaartepunt uit de tijdelijke en voorbijgaande openbaringen des Geestes in die geregelde, godsdienstige en zedelijke werkzaamheid, welke Hij voortdurend in de gemeente volbrengt. Voorbereid werd deze opvatting reeds in de dagen des Ouden Testaments. Want wel werden toen ook allerlei buitengewone gaven en krachten aan den Heiligen Geest toegeschreven, maar naarmate de profeten en psalmisten dieper werden ingeleid in de afkeerigheid van het volk Israels en in de arglistigheid en boosheid van het menschelijk hart, spraken zij het ook te sterker en te klaarder uit, dat alleen eene vernieuwing door den Heiligen Geest het volk van Israel tot een volk Gods in waren zin kon maken. Een Moorman kan zijne huid, een luipaard zijne vlekken niet veranderen; zoo kunnen ook zij geen goed doen, die geleerd zijn kwaad te doen, Jer. 13 : 23. God moet door zijn Geest het hart des volks veranderen, indien het wandelen zal in zijne wegen, en zijne inzettingen zal onderhouden. De Geest des Heeren alleen is de werkmeester van het waarachtige, geestelijke en zedelijke leven, Ps. 51 : 13, 14, 3 : 10, Jes. 32 : 15, Ezech. 36 : 27.

Hierbij sluit de prediking van Jezus in het Evangelie van Johannes zich aan. Want in het gesprek met Nicodemus zet Christus uiteen, dat er geen toegang tot en geen deelgenootschap aan het koninkrijk der hemelen is dan door de wedergeboorte, en dat deze wedergeboorte alleen bewerkt kan worden door den Heiligen Geest, Joh. 3 : 3, 5. En in de afscheidsredenen, Joh. 14—16, ontwikkelt Hij in den breede, dat de Geest, dien Hij na zijne verheerlijking van den Vader zenden zal, bij de discipelen zijne plaats vervangen zal. Het is daarom nut voor hen, dat

Christus zelf heengaat, want anders zou de Trooster tot hen niet komen; maar als Hij zelf tot den Vader heengaat, kan en zal Hij dien tot hen zenden. Want als Christus tot den Vader heengaat, dan is dat een bewijs, dat Hij op aarde het Hem opgedragen werk volkomen heeft volbracht. In den hemel kan en mag Hij dan aan 's Vaders rechterhand, als de hoogepriester en voorspraak voor zijne gemeente op aarde, optreden en van den Vader alles voor haar begeeren, wat zij noodig heeft. Hij kan met name den Vader dan bidden om den Heiligen Geest in al zijne volheid, en dezen aan zijne discipelen toezenden. En deze Geest zal dan bij hen zijne plaats innemen; Hij zal in het vervolg hun trooster, hun leidsman, hun voorspraak en zaakwaarnemer zijn.

En daarbij zullen de discipelen niet verliezen. Want toen Christus op aarde wandelde, ging Hij wel met zijne jongeren om, maar er was toch nog allerlei afstand en misverstand bij hen. Doch de Geest, die tot hen komen zal, zal niet buiten en naast hen blijven staan, maar zal *in* hen woning maken. Christus' verblijf op aarde was tijdelijk, maar de Geest, dien Hij zenden zal, zal hen nooit meer verlaten, doch bij hen blijven in der eeuwigheid. Ja, Christus zelf zal in dien Geest weer tot hen komen; Hij laat hen geen weezen, maar komt weder tot hen en vereenigt zich in dien Geest met zijne discipelen op eene wijze, gelijk dit vroeger nog nooit heeft plaats gehad. Dan zullen zij Hem weer zien; zij zullen leven, gelijk Hij leeft; zij zullen bekennen, dat Christus in den Vader is, en zij in Hem, en Hij in hen. En in Christus komt de Vader zelf tot hen; door den Geest komen beiden, Vader en Zoon, tot de discipelen, en zullen woning bij hen maken. Dat is het dus, wat de Heilige Geest in de eerste plaats tot stand zal brengen: eene gemeenschap tusschen Vader en Zoon eenerzijds en de discipelen anderzijds, gelijk die vroeger nog nooit heeft bestaan.

En als de discipelen deze gemeenschap deelachtig zijn en daaruit leven, als zij met Christus vereenigd zijn als de rank met den wijnstok, als zij geene dienstknechten maar vrienden zijn, dan zal diezelfde Geest, die hen deze gemeenschap deelachtig heeft gemaakt, hen vervolgens ook als Geest der waarheid in alle waarheid leiden; Hij zal hen niet alleen indachtig maken, wat Christus hen persoonlijk gezegd en geleerd heeft, maar Hij zal voortdurend bij hen aangaande Christus getuigen; Hij zal zeggen, wat Hij van Christus gehoord en uit Hem genomen heeft, en zelfs de toekomende dingen zal Hij hun verkondigen. De discipelen zullen de gemeenschap met Christus en den Vader niet alleen bezitten, maar er zich ook van bewust wezen. De Heilige Geest zal hen inlichten aangaande Christus, aangaande zijne eenheid met den Vader, en aangaande hunne gemeenschap met hen beiden. Einddoel is, dat alle geloovigen één zijn, gelijkerwijs — zoo zegt Christus zelf met eigen woorden — gelijkerwijs Gij, Vader, in mij en ik in U, dat ook zij in ons één zijn, opdat de wereld bekenne, dat Gij mij gezonden hebt, Joh. 17 : 21 v.

Toen nu op den Pinksterdag de uitstorting des Heiligen Geestes plaats had, trokken in den eersten tijd op zeer begrijpelijke wijze de buitengewone verschijnselen, waarin deze rijke Geestesmededeeling zich openbaarde, de aandacht tot zich. Maar wij mogen daarom het oog niet sluiten voor dat andere en eigenlijk veel meer beteekenende feit, dat de discipelen door de gave des Geestes op de innigste wijze werden saamverbonden tot ééne, zelfstandige, heilige gemeente. Christus was haar Heer en Zaligmaker, en onderling waren alle geloovigen volhardende in de leer der apostelen en in de gemeenschap en in de breking des broods en in de gebeden, Hand. 2 : 42. Ze waren één hart en ééne ziel, en niemand zeide, dat iets van hetgeen hij had zijn eigen ware, maar alle dingen waren hun gemeen, Hand. 4 : 42. De eenheid, waarvan Christus gesproken had, werd voor een tijd in de gemeente te Jeruzalem verwezenlijkt. Toen de geestdrift der eerste liefde later voor kalmer gemoedsgesteldheid plaats maakte, toen er gemeenten bijkwamen op andere plaatsen en onder andere volken, toen nog later allerlei verdeeldheid en scheuring in de Christelijke kerk opkwam, toen nam de eenheid, die alle geloovigen verbindt, wel een anderen vorm aan en werd zij veel minder levendig en diep, soms zelfs zeer zwak en schier in het geheel niet gevoeld; maar wij mogen het te midden van alle verschil en strijd niet vergeten, zij is toch in het wezen der zaak tot den huidigen dag blijven bestaan, en zij zal in de toekomst nog veel luisterrijker aan het licht treden, dan voor een korten tijd in Jeruzalem het geval was.

Het is onder de apostelen vooral Paulus, die dit ideaal van de eenheid der gemeente voor onze oogen plaatst en zelf daaraan vasthoudt, trots alle verdeeldheid, waarvan hij ook in zijne dagen reeds getuige was. De gemeente is één lichaam, waarvan alle leden elkander noodig hebben en dienen moeten, Rom. 12 : 4, 1 Cor. 12 : 12 v. Maar zij is zulk eene eenheid, wijl zij het lichaam is van Christus, Rom. 12 : 5, Ef. 1 : 23, Col. 1 : 24. De eenheid der gemeente wortelt in en komt op uit de gemeenschap met Christus. Deze is het hoofd van ieder geloovige, van elke plaatselijke gemeente, en ook van de gemeente in haar geheel. Alle geloovigen zijn nieuwe schepselen, die God geschapen heeft in Christus tot goede werken, opdat zij daarin wandelen zouden, 2 Cor. 5 : 17, Ef. 2 : 10. Christus leeft en woont in hen, en zij leven, bewegen zich en zijn in Christus, Christus is hun leven zelf, Rom. 6 : 11, 8 : 1, 10, 2 Cor. 13 : 5, Gal. 2 : 20, Phil. 1 : 21, Col. 3 : 4. De formule: in Christus (in den Heere, in Hem) komt meer dan honderd-en-vijftig malen in het Nieuwe Testament voor, en geeft te kennen, dat Christus niet alleen de voortdurende bron van het geestelijk leven is, maar dat Hij ook als zoodanig, onmiddellijk en rechtstreeks, in den geloovige inwoont. De eenheid is zoo nauw als tusschen hoeksteen en tempel, man en vrouw, hoofd en

lichaam, wijnstok en rank. De geloovigen zijn in Christus, zooals alle dingen krachtens schepping en onderhouding in God zijn, zooals de visch in het water, de vogel in de lucht, de man in zijn beroep, de geleerde in zijne studie leeft. Zij zijn met Hem gekruist, gestorven, begraven, opgewekt, aan Gods rechterhand gezet, verheerlijkt, Rom. 6 : 4 v., Gal. 2 : 20, 6 : 14, Ef. 2 : 6, Col. 2 : 12, 20, 3 : 3 enz. Zij hebben Hem aangedaan, nemen zijne gestalte in zich op, openbaren in hun lichaam zoowel het lijden als het leven van Christus, en worden in Hem volmaakt (vervuld); in één woord, Christus is alles en in allen, Rom. 13 : 14, 2 Cor. 4 : 11, Gal. 4 : 19, Col. 1 : 24, 2 : 10, 3 : 11.

Deze innige gemeenschap wordt daardoor mogelijk gemaakt, dat Christus zich door zijn Geest aan de geloovigen mededeelt. Daar Christus door zijn lijden en sterven den Geest met al zijne gaven en krachten zoo volkomen verworven en tot zijn eigendom gemaakt heeft, dat Hij zelf de Geest genoemd kan worden, 2 Cor. 3 : 17, heeft Hij daardoor ook het recht verkregen, om dien Geest uit te deelen aan wie Hij wil. De Geest van God is de Geest van Christus, de Geest des Zoons, de Geest des Heeren geworden, Rom. 8 : 9, 1 Cor. 2 : 16, 2 Cor. 3 : 18, Gal. 4 : 6, Phil. 1 : 19. Dien Geest ontvangen te hebben, drukt hetzelfde uit, als dat Christus in iemand is, want wie den Geest van Christus niet heeft, behoort ook aan Christus niet toe, en is zijn eigendom niet, Rom. 8 : 9, 10. Evenals God aan de wereld, zoo deelt Christus zichzelven aan de gemeente mede door zijnen Geest. De geloovigen zijn één Geest met Hem, 1 Cor. 6 : 7, ze zijn tempelen des Heiligen Geestes, door wien God zelf in hen inwoont, 1 Cor. 3 : 16, 17, 6 : 19. Ze zijn, ze belijden, ze wandelen, ze bidden, ze verheugen zich in den Geest, Rom. 8 : 4, 9, 15, 14 : 17, 1 Cor. 12 : 3; ze zijn geestelijke menschen, die verstaan en bedenken, dat des Geestes is, Rom. 8 : 2, 1 Cor. 2 : 14; ze worden bij den voortduur door den Geest geleid en tot den dag der verlossing verzegeld, Rom. 8 : 15, 16, 2 Cor. 1 : 22, Ef. 1 : 13, 4 : 30; door dien éénen Geest hebben zij allen toegang tot den Vader en worden zij met elkander op het fundament van apostelen en profeten opgebouwd tot eene woonstede Gods, Ef. 2 : 18, 22.

Onder deze woorden geeft de Heilige Schrift ons eene beschrijving van die wondere vereeniging, welke tusschen Christus en zijne gemeente bestaat, en die later met den naam van unio mystica (mystieke unie; geheimzinnige, verborgene vereeniging) werd aangeduid. Wij kunnen inderdaad deze vereeniging in hare diepte en innigheid niet begrijpen; zij gaat onze gedachte zeer verre te boven. Zij is zeer zeker in natuur en aard te onderscheiden van die eenheid, welke in het Goddelijk wezen tusschen de drie personen bestaat, want deze zijn alle drie het ééne en zelfde Goddelijke wezen deelachtig, en Christus en de geloovigen blijven juist in wezen onderscheiden. De vereeniging tusschen Christus en de

gemeente wordt wel meermalen met die tusschen Hem en den Vader vergeleken, Joh. 10 : 38, 14 : 11, 20, 17 : 21—23. Maar dan spreekt Christus niet van zichzelven als den Zoon, den Eeniggeborene, maar van zichzelven als den Middelaar, die verhoogd zal worden aan de rechterhand Gods en door wien de Vader al zijn welbehagen uitvoeren zal. Gelijk de Vader de zijnen heeft uitverkoren in Christus vóór de grondlegging der wereld, Ef. 1 : 3, en hen begenadigd en verlost heeft in den Geliefde, Ef. 1 : 6, 7, Hand. 20 : 28; zoo vergadert Hij ze ook allen in Christus tot één, Ef. 1 : 10. De Vader woont in Christus als den Middelaar in en deelt alzoo zichzelven en al zijne zegeningen aan de gemeente mede.

Maar toch zoo nauw en onverbrekelijk, als de vereeniging tusschen den Vader en den Middelaar is, is ook die tusschen Christus en de geloovigen. In innerlijke kracht overtreft zij elke vereeniging, welke tusschen schepselen wordt aangetroffen, en zelfs die, welke tusschen God en zijne wereld bestaat. Terwijl zij eenerzijds van alle pantheïstische vermenging onderscheiden is, is zij anderzijds boven alle deïstische naast-elkanderplaatsing en elk contractueel verband zeer verre verheven. De Schrift doet ons iets van haar wezen kennen, door haar te vergelijken met de verhouding tusschen wijnstok en ranken, hoofd en leden, man en vrouw. Het is eene vereeniging, die den ganschen Christus met heel zijne gemeente en met elk harer leden in de diepte van hun wezen, in de kern hunner persoonlijkheid, ten volle en voor eeuwig verbindt. Zij begon reeds in de eeuwigheid, toen de Zone Gods zich tot het Middelaarschap bereid verklaarde; zij kreeg haar objectief (voorwerpelijk) bestand in de volheid des tijds, toen Christus de menschelijke natuur aannam, in de gemeenschap van zijn volk inging en voor de zijnen zich overgaf aan den dood; en zij wordt in ieder mensch persoonlijk verwezenlijkt, als de Heilige Geest in hem nederdaalt, hem Christus inlijft, en hij zijnerzijds deze eenheid met Christus in het geloof erkent en beaamt.

Maar deze gemeenschap aan den persoon van Christus brengt nu voorts de gemeenschap aan al zijne goederen en weldaden mede. Daar is geen deelgenootschap aan de weldaden van Christus, zonder dat wij zijn persoon deelachtig zijn, want de weldaden zijn niet af te scheiden van zijn persoon. Dat zou, althans tot zekere hoogte, nog denkbaar zijn, wanneer de goederen, die Christus schonk, van stoffelijken aard waren; immers kan iemand ons zijn geld en goed geven, zonder zichzelven aan ons te schenken. Maar de goederen, welke Christus schenkt, zijn geestelijk van aard; zij bestaan vóór alle dingen in zijne gunst, in zijne ontferming, in zijne liefde, en deze zijn door en door persoonlijk en kunnen van Christus niet losgemaakt worden. De „schat van verdiensten" is daarom ook door Christus niet ergens op aarde gedeponeerd in de handen van paus of priester, in kerk of sacrament; maar de schat van verdiensten ligt uitsluitend bij en in Christus zelven. Hij is zelf die schat; in Hem

keert de Vader ons zijn vriendelijk, gunstrijk aangezicht toe, en dat is al onze zaligheid.

Omgekeerd is er daarom ook geene gemeenschap aan den persoon van Christus, zonder tegelijk aan al zijne schatten en goederen deel te hebben. De verhouding tusschen den Vader en Christus is hier wederom grondslag en voorbeeld voor die tusschen Christus en zijne gemeente. De Vader heeft zichzelven gegeven aan den Zoon, en bepaaldelijk ook aan den Zoon als Middelaar Gods en der menschen; zoodat de Vader niets behouden heeft voor zichzelven, maar alles geschonken heeft aan Christus. Alle dingen zijn Hem overgegeven van den Vader, Matth. 11 : 27, Joh. 3 : 35; alwat de Vader heeft, is het zijne, Joh. 16 : 15, 17 : 10; de Vader en Christus zijn één, de Vader is in Hem, en Hij is in den Vader, Joh. 10 : 38, 14 : 11, 20, 17 : 21—23. Maar zoo deelt Christus op zijne beurt zichzelven en al het zijne door den Heiligen Geest aan de gemeente mede, Joh. 16 : 13—15. Hij behoudt niets voor zichzelven. Gelijk de volheid der Godheid in Hem lichamelijk woont, Col. 1 : 19, 2 : 9, zoo vervult Hij ook de gemeente, totdat zij de mate der grootte van zijne volheid bekomt en vervuld is tot al de volheid Gods, Ef. 1 : 23, 3 : 19, 4 : 13, 16; Hij is alles in allen, Col. 3 : 11.

Het is eene volheid, welke wij uit Christus ontvangen, eene goddelijke volheid, eene volheid van genade en waarheid, eene volheid, die nooit uitgeput raakt, en genade voor genade schenkt, Joh. 1 : 14, 16. Die volheid woont in Christus zelven, in zijn persoon, in zijne goddelijke en in zijne menschelijke natuur, gedurende den staat zijner vernedering en zijner verhooging. Er is eene volheid van genade in zijne vleeschwording, want gij weet de genade van onzen Heere Jezus Christus, dat Hij om uwentwil is arm geworden, daar Hij rijk was, opdat gij door zijne armoede zoudt rijk worden, 2 Cor. 8 : 9. Er is eene volheid van genade in zijn leven en sterven, want in de dagen zijns vleesches heeft Hij gehoorzaamheid geleerd uit hetgene Hij geleden heeft en is Hij, geheiligd zijnde, allen die Hem gehoorzaam zijn eene oorzaak der eeuwige zaligheid geworden, Hebr. 5 : 7—9. Er is eene volheid van genade in zijne opstanding, want daardoor is Hij bewezen de Zoon van God te zijn in kracht, en heeft Hij ons wedergeboren tot eene levende hoop, Rom. 1 : 3, 1 Petr. 1 : 3. Er is eene volheid van genade in zijne hemelvaart, want daardoor heeft Hij de gevangenis gevangen genomen en den menschen gaven gegeven, Ef. 4 : 8. Er is eene volheid van genade in zijne voorbede, want Hij kan daardoor volkomenlijk zalig maken alle degenen, die door Hem tot God gaan, Hebr. 7 : 25. Er is eene volheid van genade in Hem, tot vergeving, tot wederbaring, tot vernieuwing, tot vertroosting, tot bewaring, tot leiding, tot heiligmaking, tot verheerlijking. Het is een lange, breede, diepe stroom van genade, die de geloovigen draagt van den aanvang tot het einde, en tot in de eeuwigheid toe. Het is eene

volheid, die genade voor genade, genade in plaats van genade schenkt, die de eene genade terstond door de andere vervangt, met de andere afwisselt, in de andere doet overgaan. Er is geen oponthoud en geene afbreking in. Het is alles genade en het is louter genade, wat uit Christus der gemeente toevloeit.

De weldaden, die Christus aan de zijnen in zijne gemeenschap schenkt, kunnen dus alle zeer goed onder den éénen naam van genade worden samengevat. Maar die ééne naam sluit dan eene volheid, een onoverzienbaren rijkdom van zegeningen in. In het begin van het vorige hoofdstuk werd reeds over de verzoening gesproken, welke Christus door zijne voldoende offerande bij den Vader teweeggebracht heeft. God heeft in Christus zijn toorn afgelegd en zich in eene verhouding van vrede tot de wereld gesteld, 2 Cor. 5 : 19. Maar daaruit vloeien nu voor dengene, die deze verzoening met een geloovig harte aanneemt, eene reeks van weldaden, ja de gansche zaligheid voort. De Heilige Schrift noemt er eene menigte op, roeping, wedergeboorte, geloof, bekeering, rechtvaardigmaking, vergeving der zonden, aanneming tot kinderen, verlossing van de wet, geestelijke vrijheid, geloof, hoop, liefde, vrede, vreugde, blijdschap, vertroosting, heiligmaking, bewaring, volharding, verheerlijking enz.; er is eigenlijk geene volledige opsomming mogelijk, want zij omvatten alles, wat de gemeente in haar geheel en ieder geloovige in het bijzonder, door alle tijden heen, in alle toestanden en omstandigheden, in voor- en tegenspoed, in nood en dood, in leven en sterven, aan deze zijde des grafs en hiernamaals tot in alle eeuwigheid toe, uit de volheid van Christus ontvangen heeft, ontvangt en ontvangen zal.

Van wege deze veelheid en rijkdom is het ondoenlijk, om ze volledig tot ontwikkeling te brengen; is het hoogst moeilijk, om er een goed overzicht van te verkrijgen; en heeft het zelfs vele bezwaren in, om ze in eene geregelde orde te behandelen en aan elke weldaad die plaats aan te wijzen, welke haar in verband met het geheel toekomt. De rangschikking loopt dan ook bij verschillende godgeleerden zeer verre uiteen. Maar in hoofdzaak laten zich toch drie groepen van weldaden zeer duidelijk onderscheiden. Daar is in de eerste plaats eene groep van weldaden, die den mensch voorbereiden en inleiden tot het verbond der genade en hem de krachten schenken, om zijnerzijds met een gewillig hart de zegeningen van dat verbond te ontvangen en aan te nemen; het zijn de weldaden van roeping, wedergeboorte (in engeren zin), geloof en bekeering. Eene tweede groep omvat die zegeningen, welke den staat des menschen ten opzichte van God veranderen, van de schuld hem bevrijden en alzoo zijn bewustzijn vernieuwen; het zijn vooral de weldaden van rechtvaardigmaking, vergeving der zonden, aanneming tot kinderen, getuigenis des H. Geestes met onzen geest, verlossing van de wet, geeste-

lijke vrijheid, vrede en vreugde. En eindelijk is er eene derde groep van weldaden, die in den toestand des menschen verandering brengen, hem van de smet der zonde verlossen en hem vernieuwen naar het evenbeeld Gods; daartoe behooren inzonderheid de wedergeboorte (in ruimer zin), het sterven en opstaan met Christus, de voortgaande bekeering, het wandelen in den Geest, de volharding tot den einde toe. Al deze weldaden worden volmaakt en voltooid in die hemelsche heerlijkheid en zaligheid, welke God hiernamaals voor de zijnen bereidt en die aan het einde van dit onderwijs in den Christelijken godsdienst in een afzonderlijk hoofdstuk ter sprake dient te komen.

Voordat wij nu op deze drie groepen van weldaden nader onze aandacht vestigen, is het nog van belang op te merken, dat zij, evenals de persoon van Christus zelven, niet anders ons geschonken worden dan door den Heiligen Geest. Het is ons boven gebleken, dat de Vader in Christus is, alleen in Christus ons zijn gunstrijk aangezicht toont, en alleen in en door Hem woning bij ons komt maken. Maar evenzoo is Christus in den Heiligen Geest, en kan en wil Hij niet anders tot ons komen dan door dien Geest. Door Hem deelt Hij zichzelven, door Hem deelt Hij ook zijne weldaden ons mede. De Geest heet juist de Heilige Geest, omdat Hij in eene bijzondere verhouding tot den Vader en tot Christus staat, en dienovereenkomstig ons in zulk eene bijzondere relatie tot beiden stelt. Wij moeten dus niet denken, dat wij ooit op eenige wijze of langs eenigerlei weg met den Vader en met Christus in gemeenschap kunnen komen en dan door den Heiligen Geest. Een iegelijk, die den naam van Christus noemt, sta af van ongerechtigheid, 2 Tim. 2 : 19.

Volgens de Schrift toch is de Heilige Geest de werkmeester van de wedergeboorte en van het geloof, Joh. 3 : 5, 1 Cor. 12 : 3. Hij is de Geest der waarheid, die in al de waarheid leidt en ons de dingen kennen doet, welke ons van God geschonken zijn, Joh. 16 : 13, 1 Cor. 2 : 12. Hij rechtvaardigt ons in ons bewustzijn en getuigt van ons kindschap, Rom. 8 : 15, 1 Cor. 6 : 11, Gal. 4 : 6. Hij stort de liefde Gods in onze harten uit, schenkt vrede en blijdschap, en maakt ons vrij ten opzichte van wet, vleesch, zonde en dood, Rom. 5 : 5, 8 : 2, 14 : 17. Hij is de Trooster, de Voorspraak, die onze belangen verdedigt, ons beschermt en steunt, en niet, als Christus naar zijne menschelijke natuur, ons verlaat, maar altijd bij ons blijft, ons vertroost en in ons bidt, Joh. 14 : 16, Hand. 9 : 31, Rom. 8 : 26. Het geestelijk leven wordt niet alleen door Hem gewekt, maar ook voortdurend door Hem onderhouden en geleid, Hij is er zelf de wet en de regel van, Rom. 8 : 2, 14, Gal. 5 : 18. Hij vernieuwt en heiligt dat leven, doet het vruchten dragen, en maakt het Gode welbehagelijk, Rom. 15 : 13, 16, Gal. 5 : 22, 2 Thess. 2 : 13, Tit. 3 : 5, 1 Petr. 1 : 2; het gansche leven van den Christen is een wandelen in den Geest, Rom. 8 : 4 v., Gal. 5 : 16, 25. Hij verbindt alle geloovigen

tot één lichaam en bouwt hen allen op tot éénen tempel, tot ééne woonstede Gods, Ef. 2 : 18—22, 4 : 3, 4. Hij waarborgt hun de hemelsche erfenis, 2 Cor. 1 : 22, 5 : 5, Ef. 1 : 13, 4 : 30, en brengt ook eenmaal hunne opstanding en verheerlijking tot stand, Rom. 8 : 11, 1 Cor. 15 : 44.

In één woord, Christus en al zijne weldaden, de liefde des Vaders en de genade des Zoons, ze worden ons deel alleen in de gemeenschap des Heiligen Geestes.

XX.

DE ROEPING.

OM deze gemeenschap aan zijn persoon en aan zijne weldaden ons deelachtig te maken, bedient Christus zich niet alleen van den Geest, dien Hij in de gemeente heeft uitgestort, maar ook van het Woord, dat Hij tot onderwijzing en bestiering haar geschonken heeft. En tusschen beiden heeft Hij zulk een verband gelegd, dat zij samen dienstbaar zijn aan de uitoefening van zijn profetisch, priesterlijk en koninklijk ambt. Maar het is geene gemakkelijke zaak, dit verband goed in te zien en duidelijk te omschrijven; er zijn altijd zeer verschillende gedachten over de betrekking van Woord en Geest gevormd en deze verschillende voorstellingen bestaan tot den huidigen dag naast elkander voort.

Daar zijn er aan de eene zijde, die de prediking des woords genoegzaam achten en aan de werking des Geestes te kort doen. Het zijn de volgelingen van Pelagius, die zich in vroeger en later tijd aan deze dwaling schuldig maken. Zij vatten het Christendom uitsluitend op als eene leer, zien in Jezus niet anders dan een verheven voorbeeld, en maken van het Evangelie eene nieuwe wet. Wijl de mensch door de zonde wel verzwakt maar niet geestelijk gestorven is, en de vrijheid van zijn wil behouden heeft, is de prediking van het Evangelie genoegzaam, om den mensch, indien hij zelf wil, tot bekeering te brengen en naar het voorbeeld van Jezus te doen wandelen. Aan de wederbarende werking des Heiligen Geestes wordt geene behoefte gevoeld; zijne persoonlijkheid en zijne Godheid worden ontkend en bestreden; hoogstens wordt bij den Heiligen Geest gedacht aan eene kracht, die van God of nog nader van den persoon van Jezus uitgaat en in de gemeente eene zedelijke gezindheid en eene ideale wilsrichting kweekt.

In eene geheel tegenovergestelde richting bewegen zich dezulken, die onder den naam van geestdrijvers (antinomianen, enthusiasten, mystieken)

bekend staan, en veel spreken van den Geest, maar de beteekenis van het woord bij 's menschen bekeering onderschatten. Het woord (de Heilige Schrift, de prediking van het Evangelie) is toch naar hunne gedachte niet de geestelijke zaak zelve, maar is daarvan slechts een teeken en symbool; in zichzelf is het eene doode letter, die tot het hart des menschen niet doordringen en daar het beginsel des nieuwen levens niet inplanten kan; er gaat hoogstens eene onderwijzende werking op het verstand van uit, maar geene kracht, die het hart verandert en omzet. Dit kan alleen geschieden en geschiedt ook alleen door den Heiligen Geest, die onmiddellijk van God in het binnenste wezen van den mensch indringt en hem de zaak deelachtig maakt, waarvan het woord een teeken is. De geestelijke mensch is daarom rechtstreeks uit God geboren en door God geleerd; hij alleen verstaat de Schrift, dringt achter haar letter tot haar kern en wezen door, en maakt van haar nog wel voor een tijd gebruik als van een maatstaf en leiddraad; maar bron van zijne godsdienstige kennis is die Schrift toch eigenlijk niet, want hij wordt inwendig door den Geest Gods onderwezen en groeit allengs boven de Schrift uit.

Naarmate de werking des Geestes inwendig in het hart dan verder meer en meer van de Schrift onafhankelijk wordt gemaakt, komt zij ook losser te staan tegenover den persoon van Christus en heel het historisch Christendom. Het mysticisme gaat dan in zijne verdere ontwikkeling tot rationalisme over. Want als de inwendige werking des Geestes van het woord der Schrift wordt losgemaakt, verliest zij haar bijzonder karakter, en valt zij van de gewone werking van Gods Geest in de rede en het geweten van den mensch niet meer te onderscheiden. God woont met zijn Geest van nature in ieder mensch; het inwendig woord staat van de geboorte af in ieders hart geschreven, en Christus gaf er alleen klanken aan. Iets is niet waar, omdat het in den Bijbel staat, maar het staat in den Bijbel, omdat het waar is. Het Christendom is de oorspronkelijke, natuurlijke religie; het is zoo oud als de wereld, en het ligt in zijn wezen aan alle historische godsdiensten ten grondslag. Het mysticisme schrijdt altijd weer tot het rationalisme voort, gelijk dit laatste voortdurend ook weer in het mysticisme terugvalt. De uitersten raken hier elkaar en geven elkander de hand.

De Christelijke kerk heeft steeds getracht, deze dwalingen te vermijden en Woord en Geest met elkander in verband te houden. Maar zij is in hare verschillende belijdenissen daarbij toch weer in verschillende richtingen uiteengegaan. De Roomsche kerk bijvoorbeeld ziet in de Heilige Schrift en in de kerkelijke overlevering niet een eigenlijk middel der genade, maar alleen een kenbron der waarheid. Het verstandelijk aannemen van die waarheid heet geloof; maar wijl dit geloof bloot een toestemmen is, is het tot zaligheid onvoldoende en heeft daarvoor dus slechts eene voorbereidende beteekenis. De eigenlijke zaligmakende ge-

nade wordt eerst medegedeeld in het sacrament, en zoo ziet Rome het werk des Heiligen Geestes vóór alle dingen in de stichting en instandhouding der kerk met haar leer-, en herders- en priesterambt, en vervolgens in de door middel van het sacrament aan de geloovigen medegedeelde bovennatuurlijke genade, deugden en gaven.

Tegen dit streven, om de zaligmakende werking des Geestes van het woord los te maken en alleen te binden aan het sacrament, kwam de Reformatie in verzet. Zij herstelde de H. Schrift niet alleen als de eenige, duidelijke en genoegzame kenbron der waarheid, met uitsluiting van de overlevering; maar zij eerde haar ook weer als middel der genade en hergaf aan het woord zijne plaats vóór het sacrament. Maar daardoor zag de Hervorming zich ook genoodzaakt, dieper na te denken over het verband tusschen Woord en Geest. Zij werd er te meer toe gedrongen, wijl links en rechts de oude dwalingen herleefden en krachtige verdedigers vonden. Terwijl de Socinianen tot de leer van Arius en Pelagius terugkeerden, het Evangelie opvatten als eene nieuwe wet en aan eene bijzondere werking des H. Geestes geene behoefte gevoelden, sloegen de Anabaptisten weder den weg van het mysticisme in, verheerlijkten het inwendig woord en spraken van de Heilige Schrift als eene doode letter en een ledig symbool.

Het kostte toen veel moeite, om den rechten weg te vinden; en Lutherschen en Gereformeerden gingen ook op dit punt spoedig uiteen. De Lutherschen bonden Woord en Geest zoo nauw te zamen, dat zij gevaar liepen, het onderscheid tusschen beide uit het oog te verliezen. Zij kwamen er zelfs toe, om de zaligmakende werking des Geestes op te sluiten in het woord en alleen door het woord heen te laten ingaan in den mensch. Sedert de H. Schrift door den Heiligen Geest was tot stand gebracht, had Hij zijne kracht tot bekeering in haar ingelegd en ze daarin als in een vat doen rusten. Evenals het brood eene natuurlijke inwendige kracht tot voeden bezit, zoo ontving de Schrift door den Heiligen Geest, die haar tot stand bracht, eene innerlijke, geestelijke kracht, om den mensch zalig te maken. Aan de Schrift komt dus niet alleen eene het verstand onderwijzende of eene op den wil zich richtende zedelijke werking toe, maar zij heeft door de inwoning des H. Geestes eene innerlijke, hartvernieuwende, zaligmakende kracht; en de Heilige Geest werkt nooit anders dan door haar heen.

Met deze opvatting konden zich de Gereformeerden volstrekt niet vereenigen, want ook hier gold hun beginsel, dat het eindige nooit het oneindige in zich opnemen en bevatten kan. Woord en Geest mochten dus nog zoo nauw in verband staan, zij bleven toch onderscheiden. De Geest kan werken en werkt soms ook zonder het woord; als Hij zich verbindt met het woord, dan berust dat op zijne vrije keuze; overeenkomstig zijn welbehagen werkt Hij in den regel wel in verband met het

woord, daar, waar het woord aanwezig is en verkondigd wordt, dat is, in den kring van het genadeverbond, in de gemeenschap der kerk. Maar ook dan woont Hij niet, gelijk de Lutherschen het zich voorstelden, in de Heilige Schrift of in het gepredikte woord in, maar in de gemeente als het levende lichaam van Christus. En Hij werkt ook niet door het woord heen als door een voertuig van zijne kracht; maar terwijl Hij zijne werking paart met die van het woord, dringt Hij zelf persoonlijk het hart des menschen binnen en vernieuwt het ten eeuwigen leven.

Ten einde een recht inzicht te verkrijgen in de verhouding, die er tusschen Woord en Geest bestaat, dienen wij uit te gaan van het feit, dat God niet eerst in de aanbieding van Christus en zijne weldaden, maar bij al zijne werken naar buiten zich van het woord als van een middel bedient. In de Heilige Schrift is het woord nooit een ijdele klank of een ledig teeken, maar er zit altijd kracht en leven in; het draagt iets in zich van de persoonlijkheid, van de ziel van den spreker en brengt daarom ook altijd iets tot stand.

Met name geldt dat bij God; als Hij spreekt, dan gebeurt er iets, Ps. 33 : 9; zijn woord keert nimmer ledig weer, maar doet al hetgene Hem behaagt en is voorspoedig in hetgene, waartoe Hij het zendt, Jes. 55 : 11. Door zijn woord bracht Hij in den beginne alle dingen uit het niet te voorschijn, Gen. 1 : 3 v., Ps. 33 : 6, en door het woord zijner kracht houdt Hij ze voortdurend in stand, Hebr. 1 : 4. Dit woord heeft daarom zulk eene scheppende en onderhoudende kracht, omdat God het uitspreekt in den Zoon, Joh. 1 : 3, Col. 1 : 15, en door den Geest, Ps. 33 : 6, Ps. 104 : 30, en in beiden als het ware aan zijne schepselen zich mededeelt. Daar is eene sprake Gods in alle schepselen, zij berusten alle op gedachten, die door Hem zijn uitgesproken; zij hebben alle aan het woord Gods te danken, zoowel dát ze zijn, als ook datgene, wát ze zijn.

Maar deze gedachten, door God in de wereld belichaamd, worden niet door alle schepselen, maar alleen door de redelijke wezens, met name door den mensch verstaan. Wijl naar Gods beeld geschapen, kan de mensch zelf ook denken en spreken, kan hij de gedachten Gods, in de schepping neergelegd, in zijn bewustzijn opnemen, tot zijn geestelijk eigendom maken en daarna ook weer teruggeven in zijn eigen woord. Zooals hij eerst volmaakt uit de handen van zijn Schepper voortkwam, kon hij ook de sprake Gods verstaan, die inwendig tot hem kwam in de zedewet, welke in zijn hart was geschreven, en die van buiten tot hem doordrong in het proefgebod, dat aan de zedewet werd toegevoegd. Zooals met geen ander schepsel, ging God toen met den mensch om. Hij trad met hem in verbond, nam hem op in zijne gemeenschap, en

Hij stelde hem den eisch, dat hij bewust en gewillig in zijne wegen wandelen zou. De zedewet was de inhoud en de afkondiging, de regel en de maatstaf van die oorspronkelijke bondsverhouding, welke God aanknoopte met den pas geschapen mensch.

Nu heeft de mensch door zijne moedwillige ongehoorzaamheid dat verbond wel verbroken en zichzelven beroofd van de geestelijke kracht, om de wet Gods te onderhouden en alzoo het eeuwige leven te verwerven. Maar God heeft zich zijnerzijds niet uit de schepping teruggetrokken en zijne hand niet ganschelijk afgetrokken van den mensch. Al kan van de Heidenen gezegd worden, dat God hen, in onderscheiding van Israel, liet wandelen in hunne eigene wegen, Hij blijft zich aan hen openbaren in zijne eeuwige kracht en goddelijkheid, Hij laat zich aan hen niet onbetuigd, Hij bescheidt hunne tijden en bepaalt hunne woningen, opdat zij den Heere zouden zoeken, of zij Hem immers tasten en vinden mochten, Hand. 14 : 17, 17 : 26, 27, Rom. 1 : 20.

Daar blijft dus eene sprake Gods uitgaan tot iederen mensch. De belijders van de Gereformeerde religie hebben dit ten allen tijde erkend, door te spreken van eene „zakelijke roeping", welke ook buiten de Christelijke wereld wordt aangetroffen, en het voorrecht van alle menschen en alle volken is. De Heidenen deelen niet in de roeping door het woord des Evangelies, maar zij zijn toch volstrekt niet van alle roeping verstoken. God spreekt ook nog tot hen, door de natuur, Rom. 1 : 20, en door de geschiedenis, Hand. 17 : 26, door de rede, Joh. 1 : 9, en door het geweten, Rom. 2 : 14, 15. Wel is deze roeping onvoldoende tot zaligheid, want zij weet niet van Christus, die de eenige weg tot den Vader en de eenige naam onder den hemel tot zaligheid is, Joh. 14 : 6, Hand. 4 : 12, maar zij is desniettemin van groote waarde en mag in hare beteekenis niet worden onderschat.

Immers, deze roeping, welke God nog in zijne algemeene genade tot alle menschen doet uitgaan, moge geene verkondiging van het Evangelie zijn; zij is toch eene prediking van de wet. Ofschoon de mensch door de verduistering zijns verstands haar menigmaal verkeerd verstaat, vertolkt en toepast, zij heeft toch zakelijk en wezenlijk diezelfde zedewet tot inhoud, welke God oorspronkelijk gaf aan den mensch en inschreef in zijn hart. Zij behelst dus, hoe verbasterd ook en ontaard, toch altijd nog een eisch in zich, om God lief te hebben boven alles en den naaste als zichzelven. Want de Heidenen hebben de wet wel niet in dien volkomen vorm, gelijk ze later weer door God aan Israel werd geschonken; maar zij doen toch de dingen, die der wet zijn, zij laten zich in al hun gedachten en daden door zedelijke regelen bepalen, en bewijzen daarmede, dat deze dingen der wet in hun hart geschreven zijn en dat zij zich in hun geweten daaraan verbonden gevoelen, Rom. 2 : 14, 15.

Zoo is dus de band tusschen God en den mensch, in weerwil van

de zonde, niet ten eenenmale verbroken. God laat den mensch niet los, en de mensch kan niet loskomen van God; hij blijft liggen onder het beslag zijner openbaring en onder den band zijner wet. God blijft spreken tot den mensch, in natuur en geschiedenis, in rede en geweten, in zegeningen en gerichten, in leidingen des levens en ervaringen der ziel. Door die rijke en machtige sprake onderhoudt God in den mensch het bewustzijn zijner afhankelijkheid en het besef zijner verantwoordelijkheid. Hij doet hem streven naar een godsdienstig, zedelijk leven, en laat hem na overtreding door zijn eigen geweten aanklagen en veroordeelen. Het is geen uitwendige dwang, maar het is eene inwendige, zedelijke gebondenheid, die den mensch aan God en zijne openbaring vastlegt. Het is een getuigenis van Gods Geest, dat ook in den gevallen mensch zich nog hooren doet en hem tot het doen van het goede vermaant. Want voorzoover er eene algemeene sprake Gods en eene algemeene verlichting door het Woord (den Logos) in de menschen is, bestaat er ook eene algemeene werking van Gods Geest. Door dien Geest woont God in alle schepselen in, en leven, bewegen wij ons en zijn wij allen in God, Hand. 17 : 28. De algemeene, „zakelijke" roeping is niet alleen uitwendig en voorwerpelijk, inzoover zij door natuur en geschiedenis, door rede en geweten Gods openbaring en bepaaldelijk zijne wet aan den mensch kennen doet; maar zij heeft ook eene inwendige en onderwerpelijke zijde, inzoover zij ieder mensch van zijn kant aan die openbaring Gods zedelijk vastlegt en hem in zijn eigen overtuiging tot het onderhouden van Gods wet verplicht.

Door deze wetsprediking vernieuwt en zaligt God den mensch nu wel niet, want dat is der wet onmogelijk, dewijl zij door het vleesch krachteloos is, Rom. 8 : 3; maar Hij bindt er toch de zonde mede in, bedwingt er de hartstochten door, en houdt er den stroom van ongerechtigheden mede tegen. Er wordt eene menschelijke samenleving en eene burgerlijke gerechtigheid door mogelijk gemaakt, die op hare beurt den weg weer banen voor eene hoogere beschaving, voor eene rijkere cultuur, voor den bloei van kunsten en wetenschappen. Waarlijk, het aardrijk is nog vol van goederen Gods. De Heere is aan allen goed, en zijne barmhartigheden zijn over al zijne werken. Hij doet zijne zon opgaan over boozen en goeden, en regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Hij laat zich niet onbetuigd, maar doet goed van den hemel, geeft regen en vruchtbare tijden, en versterkt onze harten met spijze en vroolijkheid, Ps. 104 : 24, 145 : 7, Matth. 5 : 45, Hand. 14 : 7.

Van deze algemeene sprake Gods, welke in natuur en geweten tot ons komt, is die bijzondere roeping onderscheiden, welke in het woord des Evangelies is vervat en zich richt tot allen, die leven binnen de grenzen van het Christendom. De algemeene roeping wordt echter in deze bij-

zondere prediking niet afgeschaft en te niet gedaan, maar veeleer opgenomen en versterkt. Dit wordt reeds daardoor bewezen, dat de Heilige Schrift, die het woord der bijzondere openbaring is, de algemeene openbaring in natuur en geschiedenis erkent, bevestigt en van alle valsche bijmengselen reinigt. Dat de hemelen Gods eer vertellen en het uitspansel zijner handen werk is, Ps. 19 : 2, dat de onzienlijke dingen Gods van de schepping der wereld aan uit de schepselen worden gekend, Rom. 1 : 20, en dat het werk der wet in der menschen hart geschreven is, Rom. 2 : 15, dat wordt door den Christen, uit de Schrift onderwezen, nog veel beter verstaan, dan door hem, die alleen bij het licht der rede leven moet.

Maar veel sterker spreekt nog het feit, dat de zedewet, welke den Heidenen slechts onvolkomen en onzuiver bekend was, weer zuiver en volmaakt door God op den Sinaï is afgekondigd en aan zijn volk Israel is voorgehouden tot een regel des levens. Toen Christus op aarde kwam, heeft Hij deze wet niet afgeschaft maar vervuld, Matth. 5 : 17, allereerst in zijn eigen persoon en leven, maar voorts ook in het leven van allen, die zijne voetstappen navolgen en wandelen in den Geest, Rom. 3 : 31, 8 : 3, 11 : 8—10, Gal. 5 : 14. Naar dit voorbeeld gaf de Christelijke kerk in hare belijdenis, prediking en onderwijzing aan de wet evengoed als aan het Evangelie eene plaats.

Wet en Evangelie zijn dan ook de twee bestanddeelen van het Woord Gods; ze zijn onderscheiden, maar nooit gescheiden; ze vergezellen elkaar heel de Schrift door, van het begin tot het einde der openbaring. De onderscheiding van wet en Evangelie is dus een gansch andere dan die tusschen Oud en Nieuw Testament. Wel wordt zij daarmede verward of vereenzelvigd door allen, die in de wet een onvolmaakt evangelie en in het Evangelie een volmaakte wet zien. Maar desniettemin zijn beide onderscheidingen onderling zeer verschillend en dus ook nauwkeurig uit elkaar te houden. Oud en Nieuw Testament zijn de namen voor twee opeenvolgende bedeelingen in één en hetzelfde genadeverbond en dienvolgens voor de beide groepen van Bijbelboeken, welke elk eene bedeeling van dit genadeverbond tot inhoud hebben. Maar de onderscheiding van wet en Evangelie verplaatst ons op een gansch ander terrein. Deze namen duiden niet twee bedeelingen van eenzelfde verbond, maar twee geheel verschillende verbonden aan. De wet behoort eigenlijk bij het zoogenaamde werkverbond, dat met den eersten mensch werd opgericht en hem het eeuwige leven beloofde in den weg van volkomen gehoorzaamheid. Maar het Evangelie is de afkondiging van het genadeverbond, dat eerst na den val aan den mensch werd bekend gemaakt en hem het eeuwige leven uit genade, door het geloof in Christus, schenkt.

Het genadeverbond is echter toch weer niet de afschaffing en vernietiging, maar veeleer de vervulling van het werkverbond; het verschil tusschen beide is voornamelijk hierin gelegen, dat Christus in onze plaats

de eischen vervult, welke God krachtens het werkverbond op ons kan doen gelden (verg. bl. 259, 260). Vandaar dat het genadeverbond, ofschoon in zichzelf louter genade, toch van den beginne af de wet van het werkverbond in dienst nemen, met zich verbinden, en ook door den Geest van Christus in de geloovigen tot vervulling brengen kan. De wet behoudt in het genadeverbond hare plaats, niet opdat wij door hare onderhouding het eeuwige leven zouden trachten te verwerven, want daartoe is zij machteloos vanwege het vleesch, Rom. 8 : 3; maar opdat wij ten eerste door haar onze zonde, onze schuld, onze ellende, onze machteloosheid zouden leeren kennen, en, door schuldbesef getroffen en verslagen, tot de genade Gods in Christus de toevlucht zouden nemen, Rom. 7 : 7, Gal. 3 : 24, en ten andere, opdat wij, met Christus gestorven en opgewekt, in nieuwigheid des levens wandelen en daarin het recht der wet vervullen zouden, Rom. 6 : 4, 8 : 4.

Zoo is er dus in het Christendom voor antinomianisme, voor wetsverachting en wetsverkrachting, geene plaats. Wet en Evangelie behooren, gelijk in de Schrift, zoo ook in de prediking en het onderwijs, in de leer en het leven met elkander verbonden te worden; zij zijn beide onmisbare en wezenlijke bestanddeelen van het ééne, volle woord Gods. Maar niettemin, vereenzelviging is hier even verkeerd als scheiding; het nomisme, dat het Evangelie in eene nieuwe wet verandert, dwaalt niet minder dan het antinomisme; wet en Evangelie zijn niet in graad, maar in wezen van elkaar onderscheiden; zij verschillen als eisch en gave, als bevel en belofte, als vraag en aanbod. De wet moge evengoed als het Evangelie Gods wil bevatten, heilig, wijs, goed en geestelijk zijn, Rom. 2 : 18, 20, 7 : 12, 14, 12 : 10; zij is toch door de zonde krachteloos geworden, rechtvaardigt niet maar vermeerdert de zonde, wekt toorn, doem en dood, Rom. 3 : 20, 4 : 15, 5 : 20, 7 : 5, 8 : 9, 13, 2 Cor. 3 : 6 v., Gal. 3 : 10, 13, 19. En daartegenover staat het Evangelie, dat Christus tot inhoud heeft, Rom. 1 : 3, Ef. 3 : 6, en niets anders brengt dan genade, verzoening, vergeving, gerechtigheid, vrede en eeuwig leven, Hand. 2 : 38, 20 : 24, Rom. 3 : 21—26, 4 : 3—8, 5 : 1, 2 enz. Wat de wet van ons eischt, wordt ons in het Evangelie geschonken om niet.

Wanneer wet en Evangelie nu op deze wijze onderscheiden zijn, dan volgt daaruit, dat ook de algemeene roeping, die in natuur en geweten tot alle menschen komt, en de bijzondere roeping, welke allen bereikt, die onder het Christendom leven, van elkander niet in graad, maar ook in wezen verschillen. Het verschil ligt niet slechts daarin, dat het Christendom ons eene betere, volkomener wet doet kennen dan die aan de Heidenen bekend is, maar het komt vooral hierin uit, dat het Christendom ons iets nieuws verkondigt, dat het ons het Evangelie brengt en in dat Evangelie ons met den persoon van Christus bekend maakt. Niet in de

wet alleen, maar vooral in het Evangelie der genade Gods ligt het onderscheid tusschen Heidendom en Christendom, tusschen algemeene en bijzondere openbaring, tusschen de roeping, welke alle menschen, en die, welke alleen de Christenen deelachtig zijn.

Deze beide roepingen werden in vroeger tijd gewoonlijk als eene „zakelijke" en als eene „woordelijke" onderscheiden. De algemeene roeping, welke zich tot alle menschen richt, is namelijk niet in een letterlijk, klaar en duidelijk woord Gods vervat, maar ligt ingewikkeld opgesloten in de openbaring, welke God ook nog aan de Heidenen, in de werken zijner handen en in hun eigen rede en geweten, te beurt doet vallen, en moet daaruit door hun eigen onderzoek en nadenken worden afgeleid. Maar zoodra zij dat beproefden, raakten zij, zoowel in den godsdienst als in de zedewet, aan het dolen. Buiten de bijzondere openbaring hebben de menschen, ofschoon God kennende, Hem toch niet verheerlijkt of gedankt, maar zijn verijdeld geworden in hunne overleggingen en hun onverstandig hart is verduisterd geworden; zij zijn vervallen tot allerlei afgoderij en onzedelijkheid, Rom. 1 : 21 v.

De openbaring in de natuur en de roeping in de rede en het geweten van den mensch bleken dus ten eenenmale onvoldoende te zijn. In de bijzondere openbaring spreekt God daarom niet meer door de „zaken", door de natuur der schepselen, tot den mensch, maar gaat Hij zich bedienen van het eigenlijke, letterlijke woord, dat de mensch zelf bezigt als hoogste en beste uiting van zijne gedachten. Dit in-gebruik-nemen van het woord bij de bijzondere openbaring was trouwens ook nog om eene andere reden noodzakelijk. De natuur, zoowel buiten als in den mensch, blijft altijd dezelfde; de hemelen vertellen nu nog op dezelfde wijze Gods eer als duizenden jaren geleden; en in weerwil van alle ontwikkeling en beschaving is de mensch thans nog in zijn wezen en natuur, in zijn hart en geweten volkomen gelijk aan zijne oudste voorvaderen.

Maar de bijzondere openbaring is niet in de natuur begrepen; zij is langs historischen weg, in eene eeuwenlange geschiedenis tot stand gekomen, en heeft haar middelpunt in den historischen persoon van Christus. Geen natuur kan ons redden, alleen een persoon kan ons heelen. Maar van geschiedkundige feiten en personen, die niet als de natuur ons altijd blijven omringen, maar die komen en gaan, verschijnen en verdwijnen, kunnen wij naar Gods bestel nooit iets te weten komen dan door middel van het woord, hetzij dit gesproken of geschreven, in letter- of in andere teekens is vervat. Uit het karakter der bijzondere, geschiedkundige openbaring vloeit dus voort, dat zij het woord in dienst moet nemen, om zichzelve van geslacht tot geslacht en van oord tot oord bekend te maken. De algemeene roeping geschiedt door de natuur, de bijzondere roeping bedient zich van het woord; geene heeft alleen de wet, deze voornamelijk het Evangelie tot inhoud.

Het Evangeliewoord begon zijn loop reeds bij het paradijs. God heeft het zelf eerstelijk in het paradijs geopenbaard, heeft het daarna door de heilige patriarchen en profeten laten verkondigen en door de offeranden en andere ceremoniën der wet laten voorbeelden, en heeft het ten laatste door zijn eeniggeboren Zoon vervuld. En daarbij bleef het niet. Maar Hij heeft dat woord des Evangelies ook laten opteekenen in de boeken des Ouden en Nieuwen Testaments, en voorts de bewaring, verkondiging, uitlegging, verdediging en verbreiding ervan aan de kerk toebetrouwd, opdat het bekend zou worden aan alle creaturen.

Op denzelfden dag, waarop de kerk van Christus deze taak ontvangt en met hare uitvoering een aanvang maakt, heeft de uitstorting des Heiligen Geestes plaats. En omgekeerd, in hetzelfde oogenblik, waarin de Heilige Geest de gemeente tot zijne woning maakt, slaat de geboorteure der kerk als zelfstandige gemeenschap der geloovigen, als draagster van het woord des Evangelies, als pilaar en vastigheid der waarheid. Schoon voorbereidend reeds vroeger vereenigd, stellen Woord en Geest op den Pinksterdag definitief en ten volle zich met elkaar in verband. Zij werken saam in dienst van Christus, die de Koning der kerk en de Heer des Geestes is, die in het Woord ons voor de oogen geschilderd en door den Geest ons medegedeeld wordt. Waarheid en genade gaan met elkander gepaard, want Christus is van beide vol, Joh. 1 : 14.

De roeping door het woord gaat die door de natuur zeer verre te boven. Want terwijl de laatste den mensch alleen de stem der wet laat hooren en hem den eisch voorhoudt: doe dat en gij zult leven, gaat de roeping door het woord van Christus uit, heeft zij de genade Gods tot inhoud en biedt den mensch de rijkste weldaden aan, vergeving der zonden en eeuwig leven, om niet, in den weg van geloof en bekeering. Als men alleen let op den inhoud dezer roeping, zou men een oogenblik de verwachting kunnen koesteren, dat zij bij het hooren terstond door alle menschen met vreugde ontvangen en met blijdschap des harten zal aangenomen worden. Want wat kan een mensch, die een zondaar is en het verderf tegemoet gaat, tegen hebben op een Evangelie, dat hem van de genade Gods verzekert en hem de volkomene zaligheid wil schenken, zonder eenigen arbeid zijnerzijds dan alleen, dat hij deze blijde boodschap aanneme met een kinderlijk geloof?

Maar de werkelijkheid leert ons gansch anders. Alle eeuwen door is er eene scheiding geweest tusschen degenen, die den Heere dienen, en zulken, die Hem niet dienen. In het huisgezin van Adam gingen Abel en Kaïn al uiteen; het menschelijk geslacht vóór den zondvloed was in de linie van Seth en die van Kaïn onderscheiden, en na den zondvloed zette deze scheiding in het geslacht van Sem en van zijne broeders zich voort. De familiën der aartsvaders zagen de tegenstelling opkomen van

Izak en Ismael, van Jakob en Ezau, en straks die tusschen Israel en de volken. Zelfs onder het volk des verbonds waren het niet allen Israel, die vleeschelijk uit Abraham afstamden, maar werden de kinderen der beloftenis voor het zaad gerekend, Rom. 9 : 6—8. En in de dagen des Nieuwen Testaments worden wij voor hetzelfde feit geplaatst. Velen worden er geroepen, maar weinigen zijn er uitverkoren, Matth. 22 : 14. Daar is niet alleen eene scherpe tegenstelling tusschen gemeente en wereld, maar in de gemeente zelve zijn er duizenden, die wel hoorders, maar geen daders zijn des woords, Jak. 1 : 22. Al zou men zelfs heel het Christendom verwerpen, men raakt toch deze tegenstelling niet kwijt. Want er zijn en er blijven overal goeden en boozen, rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Er is onder de menschen niet alleen verschil in rang en stand, in gave en kracht, in rijkdom en eere, maar er bestaat onder hen nog een veel dieper liggend godsdienstig en zedelijk verschil.

Dit feit der ongelijkheid spreekt zoo sterk en draagt tegelijk zulk een ernstig karakter, dat ieder er mede rekenen moet. Maar daar zijn er altijd velen geweest, die deze zedelijke ongelijkheid, evenals alle ander verschil onder de menschen, hebben trachten te verklaren uit den hun geschonken vrijen wil. Zij stellen het dan zoo voor, dat de wil des menschen, in weerwil van de zonde, vrij is gebleven en de kracht heeft behouden om het goede te doen, of ook, dat hij, schoon door de zonde min of meer verzwakt, toch door de algemeene verlichting van het Woord (den Logos), Joh. 1 : 9, of door de genade des H. Geestes, die vóór of in den doop geschonken wordt, versterkt is geworden en genoegzame kracht heeft ontvangen, om de roepstem van het Evangelie op te volgen.

Afgezien van het onderwijs der Heilige Schrift, is deze verklaring echter reeds op zichzelve volstrekt onaannemelijk. Volgens haar zou het niet God, maar zouden het de menschen zijn, die tusschen zichzelven onderscheid maken. Maar als God God is, dan ligt hierin opgesloten, dat zijn raad over alle dingen gaat, dat Hij de Schepper van hemel en aarde is, en dat Hij door zijne voorzienigheid alle schepselen onderhoudt en regeert. Het is eene ongerijmde gedachte, dat Hij de gansche natuur zou beheerschen en alle dingen, tot zelfs in kleinigheden toe, regelen zou, en dat Hij het groote, alles beheerschende en tot in de eeuwigheid toe doorwerkende feit van de geestelijke ongelijkheid onder de menschen van zijn raad en voorzienigheid zou uitgesloten en aan de menschen zelven ter beslissing zou hebben overgelaten. Wie deze gedachte koestert, doet in beginsel Gods raad en voorzienig bestel te niet, onttrekt heel de wereldgeschiedenis aan Gods hand, maakt haar uitkomst wisselvallig, berooft haar van haar bestemming en doel, en schrijft aan God eene met zijn wezen en werken strijdige, eene lijdelijke en afwachtende houding toe.

Doch het geestelijk onderscheid onder de menschen is wel het belangrijkste, maar lang niet het eenige. Daar is allerlei verschil onder de

schepselen, ook en voornamelijk onder die, welke met rede zijn begaafd. Menschen verschillen in rang en stand, in geslacht en leeftijd, in gaven der ziel en krachten des lichaams. Zij verschillen ook daarin, dat zij binnen of buiten de grenzen van het Christendom geboren worden en al dan niet de roepstem van het Evangelie vernemen kunnen. Al deze verschillen laten zich niet verklaren uit de wilsbeslissingen en gedragingen der menschen, want zij gaan aan deze vooraf en hebben er menigmaal zwakker of sterker invloed op. Indien men hierbij echter niet in het welbehagen Gods wil rusten en verklaring blijft zoeken in het verschillend gedrag van den mensch, dan moet men tot onmogelijke onderstellingen de toevlucht nemen. De Lutherschen bijvoorbeeld wilden in het feit, dat de eene mensch onder het licht des Evangelies geboren werd en de ander niet, geen vrije beschikking Gods erkennen, maar hielden staande, dat de roeping door het woord ten tijde van Adam, Noach en ook van de apostelen (met beroep vooral op Rom. 10 : 18 en Col. 1 : 23) aan alle volken bekend was geweest en door eigen schuld weder verloren was gegaan. Op dezelfde lijn ligt de gedachte, die reeds bij Origenes voorkomt en tegenwoordig weder door velen gedeeld wordt, dat de menschelijke zielen oorspronkelijk door God tegelijk en gelijk zijn geschapen, maar dat zij, al naar gelang van het verschillend gedrag in haar vóórbestaan, hier op aarde een verschillend lichaam en lot hebben ontvangen.

Al deze onderstellingen doen de moeilijkheden, die zich hier voordoen, nog toenemen en brengen niets wezenlijks ter verklaring bij. Ook hier is geen rust voor den mensch, voordat hij rust aan het vaderhart Gods en in zijn vrij en onbegrijpelijk welbehagen den diepsten grond voor de ongelijkheid onder de schepselen erkent. Van de onderscheidene toebedeeling der algemeene en der bijzondere roeping ligt de oorzaak niet in de waardigheid van het eene volk boven het andere, of in het beter gebruik van het licht der natuur, maar in het gansch vrije welbehagen en de onverdiende liefde Gods (Dordsche Leerregels III IV 7). En ditzelfde geldt van de geestelijke ongelijkheid, die zich voordoet tusschen hen, die de roepstem des Evangelies met een geloovig hart aannemen, en degenen die haar versmaden en hunne eigene wegen verkiezen te gaan. Niet de menschen zijn het, maar God is het, die hier onderscheid maakt. De roeping zelve is verschillend, waarmede Hij tot de eenen, en waarmee Hij tot de anderen komt. In de roeping door het woord is wederom op grond der Schrift tusschen eene uitwendige en eene inwendige onderscheid te maken.

Maar voordat het goed recht van deze onderscheiding betoogd wordt, dient er sterk de nadruk op te vallen, dat zij geenszins bedoelt, om op eenigerlei wijze de zoogenaamde uitwendige roeping van haar kracht of waarde te berooven.

Want ten eerste is en blijft deze roeping van Gods zijde ernstig en welgemeend. Zoovelen er door het Evangelie geroepen worden, die worden ernstiglijk geroepen. Want God betoont ernstiglijk en waarachtiglijk in zijn Woord, wat Hem aangenaam is, namelijk, dat de geroepenen tot Hem komen; en Hij belooft ook met ernst allen, die tot Hem komen en gelooven, de rust der zielen en het eeuwige leven (Dordsche Leerregels III IV 8). Wie de onderscheiding tusschen uit- en inwendige roeping aannemen, kennen aan de eerste nog altijd dezelfde kracht en beteekenis toe, welke naar de meening van de bestrijders dezer onderscheiding aan de gansche roeping toekomt. Zij brengen de menschen door die onderscheiding niet in een ongunstiger toestand, dan waarin volgens hare verwerpers alle menschen verkeeren. Want het woord des Evangelies, waarin die uitwendige roeping tot hen komt, is geen doode letter, maar eene kracht Gods tot zaligheid een iegelijk die gelooft, Rom. 1 : 16, levend en krachtig en scherpsnijdender dan eenig tweesnijdend zwaard, Hebr. 4 : 12, het middel der wedergeboorte, 1 Petr. 1 : 23. Het is hetzelfde woord, waarvan God zich bij de inwendige roeping bedient, en het is zelfs niet ganschelijk van alle werking des Geestes verstoken. Want de Heilige Geest getuigt niet alleen in de harten der geloovigen, dat zij kinderen Gods zijn, Rom. 8 : 16, maar Hij dringt ook beschuldigend door in de gewetens dergenen, die Hij overtuigt van zonde, gerechtigheid en oordeel, Joh. 16 : 8—11. En Calvijn sprak daarom niet ten onrechte van eene lagere werking des Geestes, welk met de uitwendige roeping gepaard gaat.

Dientengevolge geschiedt in de tweede plaats de verwerping van deze roeping nooit zonder schuld. Wie het Evangelie versmaden, kunnen zich niet op hunne onmacht beroepen, want zij verwerpen het niet, omdat zij machteloos zijn; dan toch zouden zij gaan pleiten op de genade Gods, die het Evangelie hun aanbiedt. Maar zij verwerpen het integendeel, omdat zij zich sterk gevoelen, zichzelven meenen te kunnen redden, en buiten de genade Gods om meenen te kunnen zalig worden. Dat er velen, door het Evangelie geroepen zijnde, niet komen en niet bekeerd worden, daarvan is dus de schuld niet in het Evangelie, noch in Christus, door het Evangelie aangeboden zijnde, noch in God, die door het Evangelie roept, en zelfs ook dien Hij roept onderscheidene gaven mededeelt; maar in degenen, die geroepen worden, van dewelke sommigen zorgeloos zijnde, het woord des levens niet aannemen; anderen nemen het wel aan, maar niet in het binnenste huns harten, en daarom is het, dat zij na eene kortstondige blijdschap van het tijdelijk geloof wederom terugwijken; anderen verstikken het woord door de doornen der zorgvuldigheden en wellusten der wereld en brengen geene vruchten voort, hetwelk onze Zaligmaker leert in de gelijkenis van het zaad (Dordsche Leerregels III IV 9).

En ten derde is ook deze uitwendige roeping niet zonder vrucht. In

het algemeen kan er van gezegd worden, dat God er zijne bedoeling mede bereikt. Want ook van zijn woord in deze uitwendige roeping geldt het, dat het niet ledig wederkeert, maar dat het doet alwat Hem behaagt en dat het voorspoedig is in al datgene, waartoe Hij het zendt, Jes. 55 : 11. Hij handhaaft er het recht mede op zijn schepsel en bereikt er mede de eere van zijn naam. Maar voorts is het volstrekt niet onverschillig, hoe de menschen zich tegenover deze uitwendige roeping gedragen. Onder de Heidenen is er groot onderscheid ten opzichte van de houding, welke zij tegenover de roeping door de natuur aannemen; Socrates en Plato zijn niet in één adem met Caligula en Nero te noemen. En zoo is het ook geenszins hetzelfde, of het Evangelie bespot en gelasterd, dan wel met een historisch of tijdelijk geloof wordt aangenomen. Wel is waar bestaat er tusschen deze beide soorten van geloof en het zaligmakend geloof des harten een wezenlijk verschil. Maar daarom staan zij toch niet met volslagen ongeloof op dezelfde lijn. Integendeel, zij zijn vruchten van Gods algemeene genade en brengen vele tijdelijke zegeningen mede. Zij leggen de menschen onder het beslag der waarheid, houden hen van vele schrikkelijke zonden terug, doen hen een ingetogen eerbaar leven leiden, en dragen in rijke mate bij tot vorming van die Christelijke maatschappij, welke voor het leven der menschheid en voor den invloed der gemeente van de grootste beteekenis zijn.

Bovenal verdient het de aandacht, dat deze uitwendige roeping menigmaal in Gods hand als een middel dienst doet, om het werk der genade in de harten der zijnen voor te bereiden. Daar is zeer zeker geene voorbereidende genade in dien zin, dat de uitwendige roeping zonder sprong tot de inwendige voortschrijdt of de natuurlijke mensch langzamerhand tot een kind Gods opgroeit. Want evenmin als in de natuur, is er in de genade een geleidelijke overgang van dood tot leven of van duisternis tot licht. Maar wel is er eene voorbereidende genade, als daaronder verstaan wordt, dat God, die de Werkmeester aller genade is, tevens is de Schepper der natuur, en tusschen beide een verband legt, dat Hij voortdurend in stand houdt. Bij de uitvoering van den raad der verlossing wandelt Hij in het spoor, dat Hij zelf door het werk der schepping en der voorzienigheid getrokken heeft. Zooals Hij in een Zacheus de begeerte werkte, om Jezus te zien, Luk. 19 : 3, en verslagenheid teweeg bracht onder de schare, die Petrus hoorde, Hand. 2 : 37, zoo verzorgt en regeert Hij de zijnen ook vóór de ure, waarin Hij zijne genade in hen verheerlijkt, en leidt hen zelf met zijne almachtige hand naar die ure heen.

Maar welke kracht en waarde heel deze uitwendige roeping ook hebben moge, zij is in zichzelve toch onvoldoende, om het hart van den mensch te veranderen en hem tot een geloovig aannemen van het Evangelie krachtdadig te bewegen. Deze ongenoegzaamheid van de uitwendige

roeping dient dan echter goed te worden verstaan. Het Evangelie, dat zij verkondigt, is als Evangelie niet onvoldoende, want het bevat den ganschen raad der verlossing, stalt Christus met al zijne weldaden voor onze oogen uit, en heeft geene aanvulling van zijn inhoud meer noodig. Ook is het geene doode letter, die door den Geest moet levend gemaakt worden, noch ook een ledige klank of ijdel teeken, dat in geen wezenlijk verband staat tot de zaak, die er door aangeduid wordt. Want Paulus zegt wel van de dienaren, dat zij niets zijn, 1 Cor. 3 : 7, omdat zij door anderen vervangen of zelfs geheel gemist kunnen worden, maar zoo spreekt hij volstrekt niet van het Evangelie. Integendeel, dit is eene kracht Gods tot zaligheid, Rom. 1 : 16, 1 Cor. 15 : 2, geen woord van menschen maar een woord Gods, 1 Thess. 2 : 13, levend en krachtig, Joh. 6 : 63, Hebr. 5 : 12, 1 Petr. 1 : 25, en in zekeren zin altijd zijne werking doende, want als het niet is eene reuk des levens ten leven, dan is het eene reuk des doods ten doode, 2 Cor. 2 : 16. Christus, die de inhoud van het Evangelie is, laat niemand neutraal; Hij brengt eene crisis, een oordeel, eene scheiding in de wereld, Joh. 3 : 19, 9 : 39, en maakt door zijn woord, dat tot het binnenste van den mensch doordringt, de neigingen en gedachten des harten openbaar, Luk. 2 : 35, Hebr. 4 : 12. Hij wordt een steen der ergernis, voor wie Hem als rots des behouds versmaden; is dwaasheid voor degenen, die Hem als wijsheid verwerpen; en strekt ten val voor hen, voor wie Hij niet ter opstanding is, Luk. 2 : 34, 1 Cor. 1 : 18, 1 Petr. 2 : 7.

Maar deze tweeërlei werking van het woord des Evangelies bewijst juist, dat het verschil in uitkomst bij degenen, die het aannemen en bij hen, die het verwerpen, niet uit dat woord zelf, zonder meer, en dus niet uit de uitwendige roeping verklaard kan worden. Wel is het Evangelie, door wie en tot wie het ook gebracht worde, altijd een woord Gods, levend en krachtig. Maar de uitdrukking woord Gods, heeft in de Schrift volstrekt niet altijd dezelfde beteekenis. Soms beteekent het de kracht Gods, waardoor Hij de wereld schept en onderhoudt, Gen. 1 : 3, Ps. 33 : 6, Math. 4 : 4, Hebr. 1 : 3; een ander maal is het de naam voor de bijzondere openbaring, waardoor God iets aan de profeten bekend maakt, Jer. 1 : 2, 4, 2 : 1 enz., en ook wordt het meermalen gebruikt, om den inhoud dier openbaring aan te duiden, hetzij deze dan in wet of Evangelie besta, Exod. 20 : 1, Luk. 5 : 1 enz. In het laatste geval blijft het woord wel een woord Gods, wat zijn inhoud aangaat, maar het wordt toch niet rechtstreeks en onmiddellijk door God gesproken, gelijk het woord, dat van zijn mond bij de schepping en onderhouding aller dingen uitgaat. Het is n.l. gekleed in den vorm van het menschelijk woord, kan door menschen uitgesproken en neergeschreven worden, en heeft dus als het ware een zelfstandig bestaan verkregen. Ook in dezen zin blijft het naar zijn inhoud een levend en krachtig woord, maar het

deelt als woord toch in de eigenschappen van alle menschelijk woord en kan als zoodanig slechts eene zedelijke werking uitoefenen. Deze zedelijke werking is niet gering te achten; zij is veel sterker dan eene bloot verstandelijke onderwijzing, want het woord des Evangelies is niet alleen een bron voor onze kennis van God en Goddelijke zaken, maar het is ook een middel der genade.

Doch zulk eene verstandelijke en godsdienstig-zedelijke werking van het Evangelie is juist niet voldoende. Zij zou genoegzaam wezen, wanneer de mensch niet gevallen of door den val niet van zijne geestelijke vrijheid beroofd ware. Maar de Schrift getuigt en de ervaring bevestigt het iederen dag, dat de mensch verduisterd is in zijn verstand, Ef. 4 : 18, 5 : 8, in zijn wil door de zonden gebonden, Joh. 8 : 34, Rom. 6 : 20, en dood in zonden en misdaden, Ef. 2 : 2, 3. Hij kan daarom het koninkrijk Gods niet zien, Joh. 8 : 3, de dingen des Geestes Gods niet vatten, 1 Cor. 2 : 14, aan de wet Gods zich niet onderwerpen, Rom. 8 : 7, uit zichzelf niets goeds bedenken of doen, Joh. 15 : 5, 2 Cor. 3 : 5. Het Evangelie moge voor den mensch zijn, het is niet *naar* den mensch, niet in overeenstemming met zijne wenschen en gedachten, Gal. 1 : 11; en daarom wordt het door hem, als hij aan zichzelf wordt overgelaten, altijd verworpen en tegengestaan.

Doch hierin bestaat nu de rijkdom van Gods genade, dat Hij desniettegenstaande, bij degenen, die Hij ten eeuwigen leven heeft uitverkoren, met de roeping door het woord de werking zijns Geestes verbindt. Reeds in het Oude Testament was de Geest des Heeren de werkmeester en de leidsman des geestelijken levens, Ps. 51 : 12, 143 : 10, maar vooral wordt Hij daar nog beloofd als degene, die in de dagen des Nieuwen Verbonds allen leeren, een nieuw hart schenken en in dat hart des Heeren wet zou schrijven, Jes. 32 : 15, Jer. 31 : 33, 32 : 39, Ezech. 11 : 19, 36 : 26, Joël 2 : 28. Daartoe werd Hij dan ook op den Pinksterdag uitgestort. Hij moest met en door de apostelen getuigen van Christus en dan voorts in de gemeente wonen, om haar te wederbaren, Joh. 3 : 5, haar te brengen tot de belijdenis van Jezus als haar Heer, 1 Cor. 12 : 3, haar te vertroosten, te leiden en eeuwiglijk bij haar te blijven, Joh. 14 : 16, Rom. 8 : 14, Ef. 4 : 30 enz., en evenzoo om van de gemeente uit in de wereld door te dringen en haar te overtuigen van zonde, gerechtigheid en oordeel, Joh. 16 : 8—11.

Niet alleen voorwerpelijk, maar ook onderwerpelijk is het werk der verlossing Gods werk, en het zijne alleen. Het is niet desgenen, die wil, noch desgenen, die loopt, maar des ontfermenden Gods, Rom. 9 : 16. Daar is eene uitwendige roeping, die tot velen komt, Matth. 22 : 14, maar er is ook eene inwendige, krachtdadige roeping, welke een uitvloeisel der verkiezing is, Rom. 8 : 28—30. God schenkt niet alleen het Evangelie, maar Hij doet het ook prediken in kracht en in den Heiligen

Geest, 1 Cor. 2 : 4, 1 Thess. 1 : 5, 6, en geeft zelf den wasdom, 1 Cor. 3 : 6—9. Hij opent het hart, Hand. 16 : 14, verlicht het verstand, Ef. 1 : 18, Col. 1 : 9—11, buigt den wil, Hand. 9 : 6, en werkt beide het willen en het werken naar zijn welbehagen, Phil. 2 : 13.

Dat degenen, die alzoo geroepen worden, tot Christus komen en bekeerd worden, dat moet men dus den mensch niet toeschrijven, alsof hij zichzelven door zijn vrijen wil zoude onderscheiden van anderen; maar men moet het Gode toeschrijven, die, gelijk Hij de zijnen van eeuwigheid uitverkoren heeft in Christus, alzoo ook diezelfden in den tijd krachtiglijk roept, met het geloof en de bekeering begiftigt en uit de macht der duisternis verlost zijnde tot het rijk zijns Zoons overbrengt, opdat zij zouden verkondigen de deugden Desgenen, die hen uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht, en opdat zij niet in zichzelven, maar in den Heere zouden roemen, gelijk de apostolische geschriften telkens getuigen (Dordsche Leerregels III IV 10).

De aard dezer inwendige roeping wordt ons in de H. Schrift op velerlei wijze toegelicht; zij bezigt dezen term wel niet, maar zij brengt de zaak, welke er door aangeduid wordt, telkens onder onze aandacht. Reeds de natuur geeft ons opheldering over wat in de genade geschiedt; de schepping heldert de herschepping op, gelijk deze over gene weer haar licht laat schijnen; Jezus zette den aard, de eigenschappen, de wetten van het koninkrijk der hemelen uiteen in gelijkenissen, waarvoor Hij de stof aan de natuur en aan het dagelijksch leven ontleende. Bepaaldelijk stelde Hij in de gelijkenis van den Zaaier de verschillende werking in het licht, welke door het woord des Evangelies wordt uitgeoefend in de harten der menschen.

Op natuurlijk gebied heerscht nu de wet, dat er voor alle waarneming en kennis een bepaald verband noodzakelijk is tusschen den mensch en het voorwerp, dat hij waarnemen en kennen wil. Om te zien, is er niet alleen een voorwerp, maar ook een geopend oog noodig, en bovendien een licht, dat beide bestraalt. Om te hooren, zijn er niet slechts luchttrillingen en klanken noodig, maar behoeft de mensch ook een ontsloten oor, om deze klanken op te vangen. En achter deze beide zintuigen is er, om den zin der voorwerpen, die we zien, en der klanken, die wij hooren, inderdaad te verstaan, nog een hart noodig, om op te merken. Wij moeten verwant zijn aan datgene, wat wij waarnemen, om het werkelijk in ons op te nemen en tot ons geestelijk eigendom te maken. Een blinde kan niet zien, een doove kan niet hooren, maar ook een onverschillige kan niet verstaan, een onmuzikaal mensch begrijpt de wereld der tonen niet, en wie alle schoonheidsgevoel mist, kan zich niet verlustigen in een dicht- of schilderstuk. Er moet eene bepaalde betrekking aangeknoopt, een harmonieus verband gelegd worden tusschen den

mensch en de wereld, zal er van waarneming en kennis sprake kunnen zijn.

Nu is op natuurlijk gebied dat verband in het algemeen nog blijven bestaan. Wel heeft de zonde ook hier hare werking doen gevoelen, zoodat het bij de blinden, de dooven, de krankzinnigen en vele andere ongelukkigen schier geheel verbroken en bij alle menschen zonder onderscheid min of meer verzwakt en gestoord is. Doch in het algemeen kan men zeggen, dat God dat verband op natuurlijk gebied nog heeft laten bestaan; de mensch kan nog zien en hooren, waarnemen en denken, leeren en kennen.

Maar op geestelijk gebied is dat verband door de zonde geheel verbroken. Het gedichtsel van 's menschen hart is boos van der jeugd aan, Gen. 8 : 21. Een os kent zijnen bezitter en een ezel de kribbe zijns heeren, maar Israel heeft geen kennis en des Heeren volk verstaat niet, Jes. 1 : 3. Het geslacht der menschen is gelijk aan de kinderkens, die op de markten zitten en hunnen gezellen toeroepen en zeggen: wij hebben u op de fluit gespeeld en gij hebt niet gedanst, wij hebben u klaagliederen gezongen en gij hebt niet geweend, Matth. 11 : 16, 17. Zij hebben geen oogen om te zien, geen ooren om te hooren, geen harten om te verstaan, Jes. 6 : 9, Matth. 13 : 14, 15. Zelfs als God zich hun openbaart in de natuur, hebben zij Hem niet gekend noch gedankt, Rom. 1 : 21, en als Hij zich hun openbaart in het Evangelie, verstaan zij de dingen des Geestes Gods niet, ergeren zich aan de dwaasheid van het kruis en slaan de verzenen tegen de prikkels, Hand. 9 : 5, 1 Cor. 1 : 23, 2 : 14. De mensch van nature is dood voor God, voor zijne openbaring, voor alle geestelijke en hemelsche dingen; hij stelt er geen belang in, is er onverschillig voor, bedenkt alleen dingen, die beneden zijn, en heeft aan de kennis van des Heeren wegen geen lust. De band tusschen God en mensch is verbroken; er is tusschen beiden geene geestelijke verwantschap en gemeenschap meer.

Daarom bestaat de inwendige roeping in het algemeen daarin, dat zij dien verbroken band weer herstelt en den mensch wederom geestelijk Gode verwant maakt, zoodat hij Gods woord weer hooren wil en verstaan kan. De Schrift duidt deze werking van den H. Geest in de inwendige roeping zelfs met den naam van openbaring aan. Als Simon Petrus in de deelen van Cesarea Philippi Jezus als den Christus, den Zoon des levenden Gods, belijdt, dan zegt de Heiland tot hem: Zalig zijt gij, Simon Bar-Jona, want vleesch en bloed heeft u dat niet geopenbaard, maar mijn Vader, die in de hemelen is, Matth. 16 : 17. En evenzoo getuigt de apostel Paulus, dat het bij zijne bekeering Gode behaagd heeft, zijnen Zoon in hem te openbaren, Gal. 1 : 16. Onder deze openbaring is niet de voorwerpelijke verschijning van Christus te verstaan; want toen Petrus Hem als den Christus beleed, had de Heiland al jaren lang op aarde geleefd en gearbeid; ook had Hij zichzelven reeds meer-

malen als den Messias bekend gemaakt, bijv. Matth. 11 : 5 v., en was Hij als zoodanig ook reeds door anderen erkend, Matth. 8 : 29, 14 : 33. Maar zoo helder en beslist als nu door Petrus, was Jezus nog nooit te voren als Messias en Zone Gods beleden, en daarom zegt Hij dan ook, dat alleen eene onderwerpelijke openbaring, in het hart en het bewustzijn van Petrus, dezen tot zulk eene kloeke en klare belijdenis brengen kon. God zelf verlichtte den apostel inwendig zoo, dat hij nu in Christus zag, wat hij nog nooit te voren zoo duidelijk in Hem aanschouwd had.

De openbaring, hier bedoeld, bestaat dus met andere woorden in eene inwendige verlichting. In het natuurlijke wordt ons oog verlicht door de zon, en dan verlicht het op zijn beurt heel het lichaam, gelijk eene kaars het huis verlicht, Matth. 6 : 23. Verstand en rede in den mensch worden verlicht door het woord, dat bij God was, dat alle dingen heeft gemaakt, dat het licht der menschen was, en nog verlicht een iegelijk mensch, komende in de wereld, Joh. 1 : 1—9; en door die verlichting in zijn bewustzijn kan de mensch de wereld waarnemen, onderzoeken en kennen; de wijsheid des menschen verlicht dan zijn aangezicht, Pred. 8 : 1. Zóó nu is er ook eene verlichting op geestelijk gebied; de dichter bad er reeds om in den Oudtestamentischen dag, als hij zeide: ontdek mijne oogen, neem het deksel er van weg, opdat ik aanschouwen moge de wonderen uwer wet, Ps. 119 : 18. En in het Nieuwe Testament spreekt Paulus van een openbaring, Gal. 1 : 16, maar elders ook van eene verlichting, die hem te beurt gevallen is; God die de Schepper is van het licht, heeft ook in zijn hart geschenen, opdat hij als apostel in de prediking van Christus de heerlijkheid Gods voor anderen zou doen schijnen en hen alzoo tot kennis daarvan leiden zou, 2 Cor. 4 : 6, verg. Ef. 3 : 9.

Elders wordt deze werkzaamheid des H. Geestes in de inwendige roeping omschreven als een openen door den Heere Christus van het hart, Hand. 16 : 14, of van het verstand, Luk. 14 : 45, zoodat het woord Gods in zijn eigenlijken zin verstaan en aangenomen wordt; of ook wordt ze voorgesteld als een wasdom, dien God aan het door de apostelen gepredikte woord schenkt, 1 Cor. 3 : 5—9. Want de apostelen zijn maar dienaren, medearbeiders Gods, instrumenten in zijne hand, zoodat zij het niet eigenlijk zijn, die arbeiden, maar de genade Gods, die met hen is, 1 Cor. 15 : 10. Ja, zij zijn eigenlijk niets, maar God is alles, want Hij geeft aan het zaad des woords den wasdom, en de gemeente is dus geheel en al zijn akkerwerk en gebouw. Trouwens, zulk eene kracht, als er noodig is, om een dooden zondaar levend te maken, staat in de hand van geen enkel schepsel, van geen engel of apostel. Er is niet minder dan Goddelijke, almachtige kracht toe noodig, dezelfde kracht, die Christus uit de dooden opgewekt heeft.

Immers, voor de geloovigen in Efeze bidt de apostel Paulus, dat God

hun bij den voortduur geven moge den Geest der wijsheid en der openbaring, zoodat zij Hem kennen, en hen verlichten moge, wat de oogen van hun verstand (hun hart) aangaat, opdat zij weten, ten eerste, welke uitnemende hoop en verwachting God schenkt aan degenen die Hij geroepen heeft; ten tweede, welke rijkdom der heerlijkheid der erfenis hen in de toekomst onder de heiligen wacht; en ten derde, welke de alle maat te boven stijgende grootheid zijner kracht is, die Hij aan de geloovigen, van het begin hunner roeping af, door heel hun leven heen tot in de heerlijkheid toe, ten toon spreidt. Van de grootheid dezer kracht kunnen zij zich eenige voorstelling vormen, door ze te meten aan die, welke God gewrocht heeft in Christus, als Hij Hem uit de dooden opgewekt, en verre boven alle macht en naam gezet heeft aan zijne rechterhand in de hemelen. In de roeping, wederbaring, bewaring en verheerlijking der geloovigen wordt dezelfde kracht Gods openbaar als in de opwekking, de hemelvaart en de verhooging van Christus, Ef. 1 : 17—20.

Geheel in overeenstemming met de H. Schrift belijdt daarom de Gereformeerde kerk, dat, wanneer God zijn welbehagen in de uitverkorenen uitvoert en de ware bekeering in hen werkt, Hij niet alleen het Evangelie hun uiterlijk doet prediken, en hun verstand krachtiglijk door den Heiligen Geest verlicht, opdat zij recht zouden verstaan en onderscheiden die dingen, die des Geestes Gods zijn, maar Hij dringt ook in tot de binnenste deelen des menschen met de krachtige werking deszelfden wederbarenden Geestes. En deze werking is, naar de woorden derzelfde belijdenis, eene gansch bovennatuurlijke, eene zeer krachtige en tegelijk zeer zoete, wonderbare, verborgene en onuitsprekelijke werking, welke naar het getuigenis der Schrift (die van den auteur van deze werking is ingegeven) in hare kracht niet minder noch geringer is dan de schepping of de opwekking der dooden (Dordsche Leerregels III IV 11, 12).

De verandering welke door deze werking des Heiligen Geestes in den mensch teweeggebracht wordt, draagt den naam van wedergeboorte. Het woord komt niet alleen en ook niet het eerst in de Schrift voor, maar was van oude tijden af in den godsdienst der Indiërs gebruikelijk, om er die verandering mede aan te duiden, welke elke ziel bij den dood ondergaat. Volgens de Indiërs toch leeft de ziel na den dood niet in een toestand van afgescheidenheid voort, maar gaat zij terstond in een ander lichaam over, hetzij van een mensch, hetzij van een dier of eene plant, alnaarmate zij zich in haar vorig lichaam gedragen heeft. Elke geboorte voert tot den dood, maar elke dood leidt ook weder tot eene nieuwe geboorte; elk mensch is onderworpen aan eene eeuwenlang zich voortzettende reeks van „wedergeboorten", dat is, van inwoningen zijner ziel in telkens andere lichamen; en verlossing van deze schrikkelijke wet en van al het lijden der wereld is er volgens het Buddhisme alleen,

wanneer de mensch in zichzelven den dorst naar het zijn te stillen weet en door allerlei werken van onthouding aan zijne eigene vernietiging, of althans aan de verdooving van zijn bewustzijn arbeidt. Uit Indië is deze leer der „wedergeboorten" in de oudheid, maar ook weder in de vorige eeuw naar Europa overgeplant; en thans zijn er niet weinigen, die in haar de hoofdsom van alle wijsheid zien.

Maar de Schrift spreekt van de wedergeboorte in een gansch anderen zin. Zij bezigt dit zelfstandig naamwoord op twee plaatsen; eens in Matth. 19 : 28, waar Jezus bij wedergeboorte denkt aan de wereldvernieuwing, welke aan het rijk der heerlijkheid vooraf zal gaan, en een andere maal in Tit. 3 : 5, waar Paulus zegt, dat God ons zalig gemaakt heeft, niet uit onze werken, maar naar zijne barmhartigheid, door middel van het bad van wedergeboorte en vernieuwing des Heiligen Geestes. Het is moeilijk uit te maken, of Paulus bij dit bad aan den doop denkt, als een teeken en zegel van de wedergeboorte, dan wel, of hij de weldaden van wedergeboorte en vernieuwing des Heiligen Geestes zelve vergelijkt bij en voorstelt onder het beeld van een bad, waarin de geloovigen zijn nedergedaald. Maar hoe dit zij, de bijvoeging: vernieuwing des H. Geestes, bewijst, dat wij hier bij wedergeboorte aan eene geestelijke, zedelijke verandering hebben te denken, welke bij de geloovigen in hunne bekeering heeft plaats gehad. Het verband bevestigt deze opvatting, want eertijds waren zij, die nu geloovigen zijn, onwijs, ongehoorzaam, dwalende enz., Tit. 3 : 3, maar nu zijn zij zalig gemaakt, herboren en vernieuwd, in hope erfgenamen des levens geworden, vs. 4—7, en worden dus vermaand, om goede werken voor te staan, vs. 8, waartoe zij juist door de wedergeboorte en vernieuwing de bekwaamheid en den lust hebben ontvangen.

Al komt echter het zelfstandig naamwoord wedergeboorte slechts twee malen in de Schrift voor, de zaak zelve komt menigmaal onder andere woorden en beelden ter sprake. Reeds het Oude Testament vermaant het volk van Israel, dat zij niet roemen in het uitwendig teeken der besnijdenis, maar dat zij zich besnijden moeten de voorhuid hunner harten, en hunnen nek niet meer verharden, Deut. 10 : 16. En het belooft, dat de Heere hun God zelf hun hart besnijden zal en het hart van hun zaad, om den Heere hunnen God lief te hebben met hun gansche hart en met hun gansche ziel, Deut. 30 : 6. De belofte is in de geschiedenis van Israel bij de vromen in vervulling gegaan, Ps. 51 : 12, maar zij zal veel rijker vervulling erlangen in de toekomst, wanneer God een nieuw verbond met zijn volk zal maken, den Geest over allen uitstorten, een nieuw, vleeschen hart hun schenken, en zijne wet in hun binnenste schrijven zal, Jer. 24 : 7, 31 : 31—34, 32 : 39, Ezech. 11 : 19, 36 : 26—28, Joël 2 : 28 v. enz.

Als die toekomst genaakt en het koninkrijk der hemelen nabij is ge-

komen, treedt daarom Johannes de Dooper op met den eisch der bekeering, als voorwaarde tot den ingang in het koninkrijk. Het volk van Israel is toch, in weerwil van al zijne uitwendige voorrechten, door en door bedorven; het heeft, ondanks zijne besnijdenis, den doop van noode, den doop der bekeering tot vergeving der zonden, waarin de mensch geheel en al wordt ondergedompeld, om als een ander mensch, en tot een nieuw leven op te staan, Matth. 3 : 2 v. En Jezus neemt diezelfde prediking van bekeering en geloof op de lippen, ondergaat zelf den doop, en dient hem ook toe aan allen, die zijne discipelen willen zijn, Mark. 1 : 14, 15, Joh. 4 : 1, 2. Wie in het koninkrijk wil ingaan, moet met zijn gansche vroegere leven breken, zijne ziel verliezen, Matth. 10 : 39, 16 : 25, alles verlaten, Luk. 14 : 33, zijn kruis opnemen en Hem navolgen, Matth. 10 : 38, een kind worden, Matth. 8 : 3, met schuldbelijdenis tot den Vader terugkeeren, Luk. 15 : 18, door de enge poort en den nauwen weg ingaan tot het eeuwige leven, Matth. 7 : 14. Wie dat doet, wordt daartoe door God zelven bekwaamd, want de menschen zijn boos, Matth. 7 : 11; uit hun hart komt niets dan ongerechtigheid voort, Matth. 15 : 19; als een kwade boom, kunnen zij geen goede vruchten voortbrengen, Matth. 7 : 17 v. Zal er dus van goede vruchten sprake kunnen zijn, dan moet de boom vooraf goed gemaakt worden, en dat kan God alleen, Matth. 19 : 26. Kinderen Gods en burgers van het hemelrijk zijn zij, die, als eene plant, door den hemelschen Vader geplant zijn, Matth. 15 : 13, wien de Zoon den Vader en de Vader den Zoon heeft geopenbaard, Matth. 11 : 27, 13 : 11, 16 : 17; terwijl zij vroeger geestelijk dood waren, zijn zij nu het waarachtige leven deelachtig en hebben een eeuwig leven te wachten, Matth. 8 : 22, Luk. 15 : 24, 18 : 30.

In dit gansche onderwijs van Christus, gelijk de eerste drie Evangeliën het ons meedeelen, komt het woord wedergeboorte niet voor, maar de zaak wordt er klaar in voorgesteld. Als Jezus dus in zijn gesprek met Nicodemus zegt, dat niemand het koninkrijk Gods kan zien en ingaan, tenzij hij wederom (van boven), uit water en Geest geboren worde, Joh. 3 : 3—8, dan komt Hij met het onderwijs in de andere Evangeliën niet in strijd, maar vat Hij tegenover den leeraar Nicodemus slechts kort en scherp te zamen, wat Hij elders breeder en in meer populairen vorm heeft uiteengezet. Nicodemus was namelijk een aanzienlijk man, een leeraar Israels, een lid van het Sanhedrin; hij had van Jezus' wonderen gehoord en hield Hem daarom voor een leeraar, door God gezonden; maar hij was nog niet beslist, verkeerde nog in twijfel, en begaf zich, om niet het wantrouwen en de vijandschap der Joden op te wekken, des nachts tot Jezus, ten einde door een vertrouwelijk gesprek met Hem tot zekerheid te komen, of Hij inderdaad de Messias was. Nicodemus begint het gesprek dus met de erkentenis, dat hij Jezus houdt voor een leeraar, die van God gekomen en tot zijne werken door God bekwaamd is; en hij

wil nu daaraan blijkbaar de vraag verbinden, wat een mensch doen moet, om het koninkrijk der hemelen in te gaan. Maar Jezus laat hem den tijd niet tot het stellen van die vraag, en antwoordt terstond: voorwaar voorwaar zeg ik u: tenzij iemand geboren worde van boven, kan hij het koninkrijk Gods niet zien. En Hij snijdt daarmede bij Nicodemus in eens alle menschenwerk, alle Farizeesche wetsonderhouding als weg tot het koninkrijk af.

Daarom spreekt Jezus ook niet letterlijk van een *wederom* (ten tweeden male, van nieuws) geboren worden, maar van een geboren worden *van boven*. De nadruk valt niet daarop, dat er voor den ingang in het koninkrijk eene tweede geboorte noodig is (ofschoon de wedergeboorte natuurlijk ook zoo heeten kan), maar Jezus wil tegenover Nicodemus vooral in het licht stellen, dat alleen eene geboorte van boven, vers 3, uit water en Geest, vers 5, uit den Geest, vers 8, den toegang tot het koninkrijk ontsluit. Deze geboorte staat tegenover die uit het vleesch, want wat uit vleesch geboren is, dat is vleesch, vers 6; zij is niet uit den bloede, noch uit den wil des vleesches, noch uit den wil des mans, maar uit God, Joh. 1 : 13. Daarom is zij even onbegrijpelijk in haar oorsprong en richting, als de wind, maar zij is desniettemin mogelijk, want zij is eene geboorte uit den Geest, vers 8. Nadat Jezus eerst in het algemeen gezegd had, dat zij eene geboorte is uit water en Geest (beide zonder lidwoord), vers 5, spreekt Hij in vers 7 en 8 bepaaldelijk van *den* Geest (met het lidwoord), om te kennen te geven, dat deze Geest, als de Geest Gods, dit groote werk der geboorte van boven tot stand brengen kan. Bij het water, vers 5, denkt Jezus dan ook niet aan den doop, maar Hij omschrijft er de natuur der geboorte van boven mede; het is eene geboorte, die het karakter van eene vernieuwing en reiniging draagt (waarvan het water beeld is, Ezech. 36 : 25, verg. de verbinding van Geest en vuur, Matth. 3 : 11), en aan een nieuw, geestelijk leven het aanzijn schenkt. En dat kan deze geboorte van boven bewerken, omdat zij eene geboorte uit *den* Geest, uit God zelven is, vers 6—8.

Andere plaatsen in het Nieuwe Testament breiden dit grondleggend onderwijs van Christus nog uit. De wedergeboorte is een werk Gods; Hij is het, uit wien de geloovigen geboren zijn, Joh. 1 : 13, 1 Joh. 3 : 9, 5 : 18, die ze krachtdadig roept, Rom. 8 : 30, ze uit den dood levend maakt, Ef. 2 : 1, ze voortbrengt, Jak. 1 : 17, en wederbaart, 1 Petr. 1 : 3. Maar Hij schenkt deze weldaad niet, dan in de gemeenschap met Christus, aan wien Hij de zijnen gegeven heeft, Joh. 6 : 37, 39, tot wien Hij ze trekt, Joh. 6 : 44, in wien Hij ze inlijft, Rom. 6 : 4, Ef. 2 : 1, Gal. 2 : 20, en door de gave des Heiligen Geestes, die in het hart des menschen doordringt, en het beginsel des nieuwen levens is, Joh. 3 : 3, 5, 8, 6 : 63, Rom. 8 : 9, 1 Cor. 12 : 3, 1 Petr. 1 : 2. Krachtens deze geboorte uit God, zijn de geloovigen dus zijn maaksel, geschapen in Christus, Ef.

2 : 10, zijn akkerwerk en gebouw, 1 Cor. 3 : 9, een nieuw schepsel, 2 Cor. 5 : 17. De wedergeboorte is niet een werk van des menschen kracht, geen product van eene langzame, geleidelijke ontwikkeling des natuurlijken levens, maar eene breuk met het oude bestaan en de scheppende aanvang van een nieuw, geestelijk leven; afsterving van den ouden en opstanding van den nieuwen mensch, Rom. 6 : 3 v.

Toch is zij aan den anderen kant geen tweede schepping, geheel uit niets, doch eene herschepping van den mensch, die door de geboorte uit zijne ouders het bestaan ontvangen heeft. Bij de wedergeboorte blijft hij in wezen dezelfde mensch, hetzelfde ik, dezelfde persoonlijkheid. Paulus zegt van zichzelf, dat hij met Christus is gekruisigd en dus zelf niet meer leeft, maar Christus in hem; doch dan gaat hij aanstonds zoo voort: hetgene ik nu in het vleesch leef, dat leef ik door het geloof van den Zone Gods, Gal. 2 : 20; zijn ik is met Christus gekruisigd en gestorven, maar het is ook terstond met Christus weder opgestaan; het is niet vernietigd en door een ander vervangen, maar het is herboren en vernieuwd. En evenzoo zegt hij van sommige geloovigen in Corinthe, dat zij eertijds hoereerders en afgodendienaars en overspelers enz. waren, maar zij zijn afgewasschen, geheiligd en gerechtvaardigd in den naam van den Heere Jezus en door den Geest onzes Gods, 1 Cor. 6 : 10, 11. De continuiteit, de eenheid en de samenhang, van het menschelijk wezen wordt door de wedergeboorte niet afgebroken, maar zij brengt er toch eene gewichtige verandering in aan.

Deze verandering is van geestelijken aard; wat uit geest geboren is, dat is geest, Joh. 3 : 6, dat leeft uit en wandelt naar den Geest. De wedergeboorte stort een beginsel van nieuw leven in, dat de Heilige Geest scheppend voortbrengt in aansluiting aan de opstanding van Christus, uit wien Hij alles neemt, 1 Petr. 1 : 3. Zij plant een zaad in het hart, 1 Petr. 1 : 23, 1 Joh. 3 : 9, waaruit een geheele, nieuwe mensch opkomt. Zij neemt, op gansch geheimzinnige en verborgene wijze, haar aanvang en heeft haar middelpunt in de kern van 's menschen persoonlijkheid, in zijn ikheid zelve, Gal. 2 : 20, maar zij breidt vandaar zich uit tot alle vermogens van den mensch, tot zijn verstand, Rom. 12 : 2, 1 Cor. 2 : 12, Ef. 4 : 23 ,en hart, Hebr. 8 : 10, 10 : 16, 1 Petr. 3 : 4, tot zijn wil, Rom. 7 : 15—21, en genegenheden, Rom. 7 : 22, tot zijn geest en ziel en lichaam, 1 Thess. 5 : 23, Rom. 6 : 19. Een volkomen mensch wordt er geboren, die, schoon niet volwassen en nog tegen allerlei zonden van het vleesch te strijden hebbende, Gal. 5 : 17, toch in nieuwigheid des Geestes wenscht te wandelen, Rom. 6 : 4, 7 : 6.

Naar dien nieuwen mensch gerekend, zijn de geloovigen herschapen naar het evenbeeld van Christus, in ware rechtvaardigheid en heiligheid Rom. 8 : 29, Ef. 4 : 24, Col. 3 : 10. Zij dragen het beeld van den

aardschen mensch, van den eersten Adam niet meer, maar vertoonen het beeld van den tweeden mensch, den Heer uit den hemel, 1 Cor. 15 : 48, 49. Zij zijn der wereld gekruisigd, en leven zichzelven niet meer, maar dien, die voor hen gestorven en opgewekt is, 2 Cor. 5 : 15, Gal. 2 : 20, 6 : 14. Zij hebben een ander centrum voor al hun denken en arbeiden ontvangen, want zij leven, bewegen zich en zijn in Christus, hebben Hem in den doop aangedaan als een kleed, vertoonen zijne gestalte en worden altijd meer naar zijn beeld veranderd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest, 2 Cor. 3 : 18, Gal. 3 : 27, 4 : 19. En in die gemeenschap met Christus zijn zij kinderen des hemelschen Vaders, die God en de broeders liefhebben, en eens Gode gelijk zullen wezen, omdat zij Hem zien zullen gelijk Hij is, 1 Joh. 3 : 2, 5 : 2 enz. Zoo rijk en heerlijk spreekt de Heilige Schrift over de wedergeboorte, en zij doet dit niet in de eerste plaats, opdat wij rechtzinnig over hare leer zouden denken, maar opdat wij deze groote weldaad van Gods genade persoonlijk deelachtig zouden worden en als kinderen Gods in deze booze wereld wandelen zouden. Welk eene kracht zou er van de gemeente uitgaan, als zij het beeld van Christus niet maar in hare belijdenis beschreef, maar ook in de practijk van het leven aan allen, die rondom haar zijn, te aanschouwen gaf.

Dit is toch zeker, uit de vruchten wordt de boom gekend. Een goede boom brengt voort goede vruchten, en de goede mensch brengt voort goede dingen uit den goeden schat des harten, Matth. 7 : 17, 12 : 33, 35. Indien de wedergeboorte een nieuw levensbeginsel in de harten uitstort, dan moet en zal dat openbaar worden in de werkzaamheden, die er van dat geestelijk leven uitgaan. En deze zijn inzonderheid twee: geloof naar de zijde des verstands, en bekeering naar den kant van den wil.

Gelooven is gansch in het algemeen, gelijk wij daarvan ook in het dagelijksche leven spreken, het aannemen van een getuigenis. Wij gelooven iets, wanneer wij het niet zelf gezien of waargenomen hebben, maar er toch verzekerd van zijn, omdat andere betrouwbare personen, mondeling of schriftelijk, in het verleden of in het heden, er ons van verhaald hebben. Deze grondbeteekenis behoudt het woord ook, als het op godsdienstig gebied wordt overgebracht, en het moet die beteekenis ook wel behouden, omdat wij van den ganschen inhoud van het Evangelie, van heel den persoon en het werk van Christus, niets weten dan door het getuigenis der apostelen; alleen door hun woord kunnen wij in Christus gelooven, Joh. 17 : 20, door de gemeenschap met de apostelen komen wij tot de gemeenschap met den Vader en met zijnen Zoon Jezus Christus, 1 Joh. 1 : 3.

Maar desniettemin wordt het geloof, als het op godsdienstig gebied

overgaat en bepaaldelijk in de Heilige Schrift als de weg tot het koninkrijk der hemelen wordt voorgesteld, overeenkomstig dit bijzonder gebruik zeer belangrijk gewijzigd. Men kan het Evangelie ook wel aannemen op dezelfde wijze, als men het getuigenis aangaande een geschiedkundig persoon of feit gelooft, maar dan neemt men het Evangelie niet als Evangelie aan, en het geloof, waarmede men het aanneemt, is niet het echte geloof. De ervaring van alle predikers, van profeten, apostelen, dienaren des woords in de gemeente en in de Heidenwereld, ja de ervaring van Jezus zelven is altijd deze geweest, dat het woord bij velen, die het hoorden, geen ingang vond en geene werking deed. Wie heeft onze prediking geloofd, en aan wien is de arm des Heeren geopenbaard? Jes. 53 : 1. De menschen, die het Evangelie hooren, brengen eene zeer verschillende gemoedsgesteldheid mede en nemen er een zeer onderscheidene houding tegenover aan.

Jezus heeft deze toestanden geteekend in de gelijkenis van den Zaaier. Bij sommigen valt het zaad des woords langs den weg, die den akker begrenst, en de vogelen komen en eten het op; dat zijn de onverschilligen, de gevoelloozen, de onaandoenlijken, die het woord wel hooren, maar als eene zaak, die hun niet aangaat; zij stellen er persoonlijk niet het minste belang in en meenen, dat het niet tot hen is gericht. Het woord valt bij hen niet in den akker van hun hart, maar daarnaast, op den harden, plat- en vastgetreden weg; het blijft dikwerf zelfs in hun geheugen niet bewaard, maar gaat het eene oor in en het andere uit; 't is na enkele oogenblikken, alsof zij het in het geheel niet hadden gehoord; de vogelen, allerlei gedachten van tegenspraak, minachting, ongeloof, lastering, door den Booze als middelen gebezigd, drijven het woord uit hun bewustzijn weg; zij hebben het wel gehoord, maar zij verstaan het niet, Matth. 13 : 4, 19.

Bij anderen valt het zaad des woords in steenachtige plaatsen, waar het niet veel aarde heeft; het gaat dan wel terstond op, juist omdat het geene diepte van aarde heeft, maar als de zon is opgegaan, verbrandt het, en het verdort, omdat het geen wortel heeft. Dat zijn de oppervlakkige, ondiepe, vluchtige gemoederen; zij hooren het woord niet alleen, maar nemen het ook terstond met vreugde aan; het Evangelie trekt hen aan, om zijne schoonheid, verhevenheid, eenvoud of liefelijkheid, en maakt ook eenigen indruk op hen. Zij worden erdoor bewogen en geroerd, smaken er eenige kracht van, en vormen zich allerlei goede voornemens. Maar zij laten de waarheid niet diep indringen en wortel schieten in hun hart; zij gunnen er eene plaats aan in hun geheugen, in hun verbeelding, in hun verstand en rede, maar zij openen de diepte van hun gemoed er niet voor; er is eene dunne laag aarde op de oppervlakte, waar het woord invalt, maar daar beneden is alles koud, doodsch, hard als eene rots. Daarom kunnen zij de verdrukking en vervolging,

de beproeving en verzoeking niet doorstaan; zoodra die komen, worden zij geërgerd en vallen zij af; zij zijn maar voor een tijd, Matth. 13 : 5, 6, 20, 21.

Daar zijn voorts nog anderen, bij wie het zaad des woords midden tusschen de doornen valt, maar de doornen, mede (met dat zaad des woords) opwassende, Luk. 8 : 7, verstikken het, zoodat het tot geen ontkiemen en vruchtdragen komt. Dat zijn de wereldschgezinde hoorders, wier harten vol van doornen zijn, vol van zorgvuldigheden der wereld of van verleidingen des rijkdoms, die door de zorgen of door de verleidingen van het aardsche leven geheel in beslag worden genomen. Zij hooren het woord aan, zij nemen het ook wel aan; soms dringt het tusschen al die wereldsche beslommeringen en genietingen heen nog wel tot hunne harten door; de gedachte komt nu en dan bij hen op, dat het beter ware, met de wereld te breken en het koninkrijk Gods te zoeken; de vreeze voor het oordeel maakt zich wel eens van hun gemoed meester. Maar als het zaad des woords op het punt staat, om te ontkiemen, dan komen de doornen, de wereldsche lasten en lusten, en zij verstikken het in de geboorte. Zij komen er niet toe, om alles te verlaten, om het kruis op zich te nemen en Jezus te volgen; de macht der wereld is hun te sterk, Matth. 13 : 7, 22.

Er is dus een toestemmen en aannemen van het Evangelie, dat toch het ware niet is. Zeker, daar zijn onverschilligen, als Pilatus, die met een hoogmoedigen en minachtenden glimlach van het Evangelie zich afkeeren, Joh. 18 : 38. Daar zijn er ook, die, als de trotsche Farizeën en de wijze Grieken, in het kruis van Christus eene ergernis en eene dwaasheid zien en er tegen losbreken in wilde vijandschap en haat, Matth. 12 : 24, Joh. 8 : 22, 1 Cor. 1 : 23. Maar daar zijn anderen, die gelooven, maar niet tot belijdenis komen, en de eere der menschen meer liefhebben dan de eere Gods, Joh. 12 : 42, 43; die heel hun leven, tot aan hun dood toe, hoorders des woords blijven, maar nimmer worden daders des woords, Matth. 7 : 26, Joh. 13 : 17, Rom. 2 : 13, Jak. 1 : 23; die, als Simon van Samaria, het Evangelie aannemen om de teekenen en groote krachten, die erdoor geschieden, Hand. 8 : 13 v.; die, als een Agrippa, op een bepaald oogenblik van hun leven bijna bewogen zijn, om Christen te worden, Hand. 26 : 27, 28; die, als een Demas, jaren lang het Evangelie dienen, en daarna de tegenwoordige wereld weer liefkrijgen, 2 Tim. 4 : 10. Daar is allerlei geloof, historisch, tijd-, wondergeloof, dat den naam wel draagt, maar de zaak niet bezit, dat wel eene gedaante der godzaligheid vertoont, maar de kracht ervan verloochent, 2 Tim. 3 : 5.

Het echte, het zaligmakend geloof is van al de genoemde vormen van geloof in drieërlei opzicht onderscheiden. Ten eerste heeft het een verschillenden oorsprong. Het historisch, het tijd- en het wondergeloof zijn op zichzelf niet verkeerd; zij zijn beter dan volslagen ongeloof en bittere

vijandschap; ze hebben zelfs een tijdelijk nut; maar ze zijn toch alleen gaven van Gods algemeene genade en worden ook aan natuurlijke menschen geschonken. Doch het zaligmakend geloof is eene gave Gods, evenals heel de zaligheid, Ef. 2 : 8, eene gave van Gods bijzondere genade, Phil. 1 : 29, een gevolg der verkiezing, Hand. 13 : 48, Rom. 8 : 30, Ef. 1 : 5, een werk des H. Geestes, 1 Cor. 12 : 3, eene vrucht der wedergeboorte, Joh. 1 : 12, 13.

Zij, die alleen de natuurlijke geboorte deelachtig zijn, behooren tot de wereld, zijn van beneden, hebben de duisternis liever dan het licht, kennen God niet en verstaan zijn woord niet, Joh. 1 : 11, 3 : 3, 19, 20, 6 : 44, 8 : 47, Rom. 8 : 7, 1 Cor. 2 : 14 enz. Maar de wedergeboorte verklaart, waarom sommigen de roeping des Evangelies opvolgen en Christus aannemen, Joh. 1 : 12, 13. Zij zijn immers uit God geboren, zijn uit de waarheid, worden door den Vader tot Christus geleid, hooren zijne stem, verstaan zijne sprake en volgen Hem, Joh. 3 : 3, 5, 6 : 44, 8 : 47, 10 : 5, 27. En de Heilige Geest, uit wien zij geboren zijn, getuigt met hun geest, dat zij kinderen Gods zijn, Rom. 8 : 16, en legt hun de belijdenis op de lippen, dat Christus hun Heer is, 1 Cor. 12 : 3.

Krachtens dezen oorsprong is het ware, zaligmakend geloof ten tweede ook in wezen van alle andere geloof onderscheiden. Het sluit zonder twijfel een element van kennen in, want het heeft betrekking op een getuigenis aangaande onzienlijke, eeuwige dingen, die wij zelven niet hebben waargenomen en niet hebben kunnen waarnemen. Het kan de waarheid niet uit het wedergeboren leven opbouwen, noch ook uit de godsdienstige ervaring en de bevinding des gemoeds afleiden. Want ofschoon de geloovigen de zalving des Geestes van den Heilige (n.l. Christus) ontvangen hebben en alle dingen weten, 1 Joh. 2 : 20, zij hebben dien Geest toch juist aan Christus te danken, blijven gebonden aan het woord der waarheid, dat zij van den beginne gehoord hebben, 1 Joh. 2 : 21—24, en zijn met de gansche kerk op het fundament van apostelen en profeten gebouwd, Ef. 2 : 20.

Maar de kennis, die aan het zaligmakend geloof eigen is, is toch van eene bijzondere soort. Zij is niet louter eene theoretische kennis, die alleen in het verstand en het geheugen opgenomen wordt en voorts den mensch koud laat. Ze staat niet op ééne lijn met die, welke in de wetenschap door onderzoek en nadenken verworven wordt, en zij is niet gelijk te stellen met het aannemen van een geschiedkundig bericht over hetgene ergens in het verleden heeft plaats gehad. De kennis des geloofs is eene practische kennis, eene kennis van het hart meer dan van het hoofd, eene kennis met persoonlijke, diepe, heel de ziel in beslag nemende belangstelling, omdat zij eene zaak betreft, waar ik zelf in de kern van mijn wezen bij betrokken ben, waar mijn bestaan, mijn leven, mijn ziel, mijne zaligheid mede gemoeid is. Het geloof is dus wel een toestemmen en

aannemen, een weten en kennen van een getuigenis, dat tot mij komt; maar het is een aannemen van dat getuigenis met toepassing op mijzelven, een ontvangen van het woord der prediking Gods, niet als een menschenwoord, maar als Gods woord, 1 Thess. 2 : 13, een „mijnen" van het Evangelie als eene boodschap, die God tot mij persoonlijk zendt.

En hiermede verbindt zich terstond in de derde plaats, dat het zaligmakend geloof van alle andere geloof in voorwerp verschilt. Want het historisch geloof blijft bij het bericht staan en dringt niet dieper door; het tijdgeloof ziet in dat bericht wel eenige schoonheid en verheugt zich daarin, maar miskent er den eigenlijken inhoud van; en het wondergeloof hecht zich aan de teekenen en krachten, doch is eigenlijk onverschillig voor Hem, die ze werkt. Wanneer wij echter het Evangelie aannemen met een waarachtig hart, als een woord, dat God ons persoonlijk brengt, dan kan dit zaligmakend geloof ons niet ledig en onvruchtbaar laten. Evenmin als iemand, die op reis verneemt, dat zijn huisgezin in groot gevaar verkeert, rustig zijn tocht zal voortzetten, kan de mensch, die het Evangelie waarlijk, met toepassing op zichzelven gelooft en die daaruit weet, dat hij schuldig en verloren is en dat er alleen redding is bij Christus Jezus, daarbij koud en onverschillig blijven. Integendeel, het ware geloof wordt terstond werkzaam in degenen, die het ontvangen hebben, het laat hen geen rust, het drijft hen tot Christus uit. Het blijft dus niet bij het getuigenis als een historisch bericht staan, maar dringt tot den persoon door, van wien dat getuigenis spreekt.

Zoo was het immers reeds in het Oude Testament. De vromen, die daar voor ons optreden, zijn altijd met God zelven werkzaam. Enkele malen wordt dit door gelooven uitgedrukt, Gen. 15 : 6, Ex. 14 : 31, 2 Chron. 20 : 20, Jes. 28 : 16, Hab. 2 : 4, maar dit is dan niet een verstandelijk overtuigd zijn, dat God bestaat, maar een met heel de ziel zich verlaten op God en een staat maken op zijn woord. Gelooven wisselt daarom met allerlei andere woorden af. Van de vromen wordt telkens gezegd, dat zij op God vertrouwen, tot Hem de toevlucht nemen, op Hem hopen, Hem vreezen, alles van Hem verwachten, Hem verbeiden, op Hem steunen, Hem aanhangen en naloopen enz. Hun leven is een voortdurend wandelen, omgaan, gemeenschap oefenen met God. En zoo is het ook in het Nieuwe Testament. De apostelen, die het ons beschreven hebben, zijn geene geschiedschrijvers in den gewonen zin des woords, maar zij getuigen van wat zij gezien en gehoord en aanschouwd en getast hebben van het Woord des levens. Zij leven in de gemeenschap met Christus en spreken daaruit. Gelooven is een aannemen van Christus, niet louter een aannemen van het omtrent Hem door de apostelen afgelegde getuigenis, maar een aannemen van Christus zelven, Joh. 1 : 12; het sluit in een aandoen van Christus als een kleed, Gal. 3 : 27, een sterven en opstaan met Christus, Rom. 6 : 4, een leven in zijne gemeenschap, Gal.

2 : 20, een blijven in Hem als den wijnstok, Joh. 15 : 4, enz. En door en in Christus is God hun Vader, en zijn zij zijne zonen en dochteren, 2 Cor. 6 : 18.

In één woord, het zaligmakend geloof is niet alleen eene *zekere* kennis, eene vaste overtuiging, eene ontwijfelbare gewisheid aangaande het profetisch en apostolisch getuigenis als het woord Gods, maar het is daarmede tegelijk een vast vertrouwen, van persoon tot persoon, op Christus zelven als de volheid van genade en waarheid, door God in Hem geopenbaard. Het een staat met het ander in onlosmakelijk verband. Zonder kennis is geen vertrouwen mogelijk, want hoe kunnen wij vertrouwen op iemand, dien wij niet kennen? Maar omgekeerd ook, als het kennen niet tot vertrouwen leidt dan is het niet het rechte kennen geweest; wie den naam des Heeren kennen, vertrouwen op Hem, Ps. 9 : 11, maar wie Hem niet vertrouwen, die hebben Hem ook uit zijn woord nog niet leeren kennen, gelijk Hij waarlijk is. Wie Christus zoekt buiten zijn woord om, alleen door den Geest, die verliest den toetssteen tot beproeving der geesten en komt er allengs toe, om zijn eigen geest met den Geest van Christus te verwarren; en wie het woord onderzoekt zonder den Geest van Christus, die bestudeert het portret, maar is onverschillig voor den persoon, dien het voorstelt.

Daarom gaf Christus beide, zijn woord en zijn Geest; en de Geest van Christus is het, die in het woord der Schrift en in de harten der geloovigen hetzelfde getuigenis aflegt. In de wedergeboorte plant Hij het woord in onze harten in, Jak. 1 : 18, 21, 1 Petr. 1 : 23, 25; en het geestelijk leven der geloovigen leidt Hij, overeenkomstig zijne natuur, altijd weer tot het woord terug, om het daarmede te voeden en te versterken. Wij groeien hier op aarde nooit boven de Schrift uit, omdat die Schrift het eenige middel is, om ons in gemeenschap te brengen met den werkelijken Christus, die gekruisigd, maar thans gezeten is aan de rechterhand der kracht Gods. Het Christendom is eene historische religie, maar ook eene religie van het heden; het heeft een woord, dat het beeld van Christus ons voor oogen schildert, maar ook een Geest, door wien de levende Christus zelf in onze harten woont. Daarom is het geloof kennis en vertrouwen tegelijk; het is een aannemen van Christus zelven in het gewaad der Heilige Schriftuur.

Gelijk het geloof de vrucht der wedergeboorte is naar de zijde des bewustzijns, zoo openbaart zich het nieuwe leven naar den kant van den wil in de bekeering. Herhaaldelijk vinden wij hiervan al sprake in de boeken des Ouden Testaments. Israel werd na de verlossing uit Egypte door den Heere naar den Sinaï geleid en daar opgenomen in zijn verbond. Als volk Gods had het dat verbond te onderhouden en zijne stem gehoorzaam te zijn; het moest een priesterlijk koninkrijk, een heilig volk

zijn, Exod. 19 : 5, 6. Maar reeds in de woestijn maakte het zich telkens aan ontrouw en ongehoorzaamheid schuldig. In Kanaan nam die afval te midden van de Heidensche volken nog toe; toen het eerste geslacht was uitgestorven en er een ander geslacht opkwam, dat den Heere niet kende noch ook het werk, dat Hij aan Israel gedaan had, toen deden de kinderen Israels dat kwaad was in de oogen des Heeren, en zij dienden de Baäls, Richt. 2 : 10, 11.

Vandaar, dat de prediking der bekeering onder Israel noodzakelijk werd. In den eersten tijd werden er richters door den Heere verwekt, die het volk verlosten uit de hand zijner vijanden en het tot den dienst des Heeren terugleidden. Later, van Samuel af aan, traden er profeten op, die Israel vermaanden, om zich van hunne booze wegen te bekeeren en de geboden en inzettingen Gods te houden, overeenkomstig de wet, die Hij aan hunne vaderen gegeven had, 2 Kon. 17 : 13. Samuel begon hier al mede, 1 Sam. 7 : 3, en al de profeten hebben die prediking herhaald; zij zijn allen predikers van boete en bekeering, maar in dien weg dan verder ook verkondigers van vergeving der zonden en van volkomene verlossing geweest, Jer. 3 : 12, 14, 18 : 11, 25 : 5, Ezech. 14 : 6, 18 : 30—32, 33 : 11, Hos. 12 : 7, 14 : 3, Joël 2 : 12, 13 enz. En dan werd er bij het volk soms ook wel eenige bekeering aanschouwd; als zij door hunne vijanden dienstbaar gemaakt en onderdrukt werden, begonnen zij tot den Heere te roepen, Richt. 3 : 9, 15, 4 : 3 enz.; de vrome koningen, Asa, Josaphat, Josia, Hizkia brachten eene kleinere of grootere reformatie tot stand, 1 Kon. 15 : 11 v., 22 : 47, 2 Kon. 23 : 15, 2 Chron. 30 : 6, 9; Jona ging zelfs naar Nineve, en op zijne prediking geloofden de lieden van Nineve aan God, zij riepen een vasten uit, bekleedden zich met zakken, en bekeerden zich van hun boozen weg, Jona 3 : 5, 10; van Achab wordt gezegd, dat hij na Elia's aankondiging van zijn oordeel zich vernederde voor het aangezicht des Heeren, 1 Kon. 21 : 27, 29, en van Manasse wordt verhaald, dat hij op 't laatst van zijn leven het aangezicht des Heeren zocht en erkende, dat de Heere God is, 2 Chron. 33 : 12.

Ofschoon de bekeering bij sommigen zeker wel ernstig en van harte gemeend was, bij de massa des volks bestond zij in niet veel meer dan eene uitwendige verandering; zij bekeerden zich niet, gelijk Jeremia zegt, met hun gansche hart, maar valschelijk, Jer. 3 : 10. Daarom zetten de profeten hunne prediking der bekeering voort; zij houden aan het volk den eisch en den plicht der bekeering voor oogen; zij dringen er op aan, dat niet alleen het volk in zijn geheel, maar ook dat ieder persoonlijk zijn zondigen weg verlate en zich bekeere tot den Heere zijnen God, Ezech. 18 : 23, 32, 33 : 11. En als het volk dan voortdurend de vermaningen in den wind blijft slaan, dan rijpt bij de profeten de gedachte, dat hunne prediking tot een oordeel voor het volk verstrekt, Jes. 6 : 10,

dat Israel een wilde wijnstok is, Jer. 2 : 25, dat het zich niet bekeeren kan, evenmin als een moorman zijne huid of een luipaard zijne vlekken veranderen kan, Jer. 13 : 23, en dat God de bekeering geven en een nieuw hart schenken moet, Ps. 51 : 12, Jer. 31 : 18, Klaagl. 5 : 21. En reikhalzend zien zij uit naar dien dag, waarin God een nieuw verbond zal maken, het hart des volks besnijden, en daarin zijne wet zal schrijven, Deut. 30 : 2, 6, Ps. 22 : 28, Hos. 3 : 5, Jer. 24 : 7, 32 : 33 enz.

Die dag breekt aan, als volgens de prediking van Johannes den Dooper en Jezus het koninkrijk der hemelen nabij is gekomen. En beiden verkondigen dan, dat geen pogen, om de wet te onderhouden, en geen Farizeesche eigengerechtigheid, maar alleen bekeering en geloof den weg tot dat koninkrijk met zijne goederen ontsluit, Mark. 1 : 4, 15. Om deze bekeering aan te duiden, gebruikt het Grieksche Nieuwe Testament twee woorden; het eerste komt als zelfstandig naamwoord of werkwoord o.a. voor in Matth. 3 : 2, 8, 11, 9 : 13, 11 : 20, Hand. 2 : 38, 2 Cor. 7 : 9, 10, en geeft eene inwendige, geestelijke verandering, eene verandering in de zedelijke gezindheid te kennen; het andere, dat wij bijvoorbeeld aantreffen in Matth. 13 : 16, Luk. 1 : 16, 17; 22 : 32, Hand. 9 : 35, 11 : 21, 14 : 15, 15 : 19, 26 : 18, 20 enz., ziet meer op den uitwendigen omkeer, de verandering in levensrichting, welke van de inwendige verandering openbaring en gevolg is. In Hand. 3 : 18, 26 : 20 worden beide woorden verbonden: betert u en bekeert u, dat is, verandert uw gemoed en uw wandel, komt tot inkeer en keert terug.

Als het Evangelie in de dagen der apostelen aan Joden en Heidenen gepredikt en door hen aangenomen werd, dan eischte dit ook eene uitwendige verandering, die voor anderen waarneembaar was. De Joden moesten breken met hunne onderhouding van de Mozaische wet, inzonderheid van de besnijdenis en heel den offerdienst, en de Heidenen moesten hun afgoderij, beeldendienst en godsdienstige gebruiken vaarwel zeggen. Er behoorde heel wat zelfverloochening en moed toe, om tot het Christendom over te gaan; wie het deed, deed het in den regel uit overtuiging des harten, in oprechtheid en waarheid, want eer en voordeel waren er niet mede te behalen. De beide zaken, die door de twee woorden voor bekeering werden uitgedrukt, waren dus gewoonlijk zeer nauw verbonden; de inwendige en de uitwendige verandering gingen gepaard.

Deze radicale omkeer, zoowel in- als uitwendig, ontving haar teeken en zegel in den heiligen doop, Hand. 2 : 38: wie den doop onderging, die brak met heel zijn verleden, verliet zijn maagschap, werd der wereld gekruisigd, stierf met Christus en werd met Hem door den doop begraven in zijn dood; maar die stond te zelfder tijd met Christus op tot een nieuw leven, deed Christus aan als een kleed, als een ander, rein gewaad, waarin hij zich nu aan de wereld vertoonde, die werd een discipel, een volgeling, een dienstknecht, een krijgsknecht van Christus, een lid

van zijn lichaam, en een tempel des Heiligen Geestes, Rom. 6 : 3 v., Gal. 3 : 27, Col. 2 : 11, 12 enz. Zoolang de Christelijke kerk zich in de wereld der Joden en Heidenen uitbreiden moest, was de bekeering niet alleen eene inwendige verandering, maar ook een uitwendige omkeer, een verlaten van den dienst der stomme afgoden, 1 Cor. 12 : 2, 1 Thess. 1 : 9, van arme en zwakke beginselen en elementen van godsdienst, Gal. 4 : 3, 9, Col. 2 : 8, 20, van doode werken, Hebr. 9 : 14, 1 Thess. 1 : 9, van openbare zonden en misdaden, 1 Cor. 6 : 10, Ef. 2 : 2, 3, Col. 3 : 5, 7, Tit. 3 : 3, om van nu voortaan den levenden en waarachtigen God te dienen, Hebr. 9 : 14, 1 Thess. 1 : 9, en de Heere aan te hangen, 1 Cor. 6 : 15—20.

Maar toen deze zendingsperiode voorbij was en de gemeente zich in de geslachten, van ouders op kinderen, voortzette, toen veranderde de bekeering wel niet in wezen, doch legde zij toch uit den aard der zaak dien uitwendigen vorm af, waarin zij vroeger naar buiten openbaar werd. De kinderen waren van hunne geboorte af opgenomen in het verbond, zij ontvingen tot teeken en zegel daarvan den heiligen doop en werden daardoor zichtbaar, zelfs vóór hun bewustzijn en toestemming, de kerk van Christus ingelijfd. Maar natuurlijk kwam het menigmaal voor, dat leden der kerk, die op lateren leeftijd of als kinderen gedoopt waren, na dien tijd in lichtere of grovere zonden vervielen. Daar waren secten, zooals de Montanisten en de Novatianen, die meenden, dat de grovere zonden niet meer door de kerk vergeven mochten of konden worden; maar de kerk zelve nam een ander standpunt in, zij liet afgewaalden en gevallenen weer tot hare gemeenschap toe, wanneer zij berouwvol terugkeerden, belijdenis van hunne zonden deden en aan de kerkelijke straffen zich onderwierpen.

Langzamerhand kwam daaruit het sacrament der boete op, waarbij de geloovigen, die aan kleinere of grootere zonden zich hebben schuldig gemaakt, deze in de biecht voor den priester belijden, daarbij een volmaakt (wanneer men de zonde betreurt, omdat men er God door beleedigd heeft) of een onvolmaakt (wanneer men de zonde betreurt uit vrees voor straf enz.) berouw toonen, en eindelijk de gebeden en goede werken volbrengen, die de biechtvader aan den boeteling oplegt. Zoo werd de bekeering in de Roomsche kerk allengs geheel veruitwendigd; in plaats van in de inwendige zinsverandering, kwam het zwaartepunt te liggen in de biecht en in de voldoening, want een onvolmaakt berouw was voldoende, om vergiffenis van zonden te verkrijgen; en kwijtschelding van de opgelegde tijdelijke straffen kon men zelfs weer door een aflaat deelachtig worden.

Op dit punt inzonderheid nam de Reformatie bij Luther haar aanvang. Door het lezen van het Nieuwe Testament kwam hij tot de ontdekking, dat bekeering in de Schrift heel iets anders was dan de boete, de

„penitentie", die Rome ervan gemaakt had. Maar Luther scheidde bekeering en geloof nog te veel; hij had zelf in zijn geweten den vloek der wet gevoeld en vond toen troost in de rechtvaardigmaking des zondaars door het geloof alleen. Bekeering in den zin van berouw, boete, leedwezen werd daarom naar zijne gedachte door het middel der wet, en geloof door het middel des Evangelies bewerkt. Calvijn zag dit later beter in, en gaf eene eenigszins andere voorstelling. Evenals de H. Schrift, maakte hij onderscheid tusschen eene valsche en eene echte bekeering, Jer. 3 : 10, tusschen eene droefheid der wereld en eene droefheid overeenkomstig den wil Gods, 2 Cor. 7 : 10, tusschen spijt, berouw over eene zondige daad, en een hartelijk leedwezen, dat wij God door onze zonden vertoornd hebben. Berouw over eene zondige daad kan ook in de kinderen der wereld vallen; als de zonde heel andere gevolgen heeft, dan verwacht werd, als ze tot schade en schande leidt, dan voelt de wereld ook menigmaal spijt; een Kain, Gen. 4 : 13, een Ezau, Hebr. 12 : 17, een Judas, Matth. 27 : 3, zijn daarvoor ten bewijze; zulk eene droefheid leidt niet tot waarachtige bekeering, maar zij werkt den dood, zij brengt vertwijfeling, verbittering, verharding mede.

Maar de waarachtige bekeering bestaat niet in zulk een, alleen de gevolgen der zonde, betreurend berouw, maar zij bestaat in eene innerlijke verbreking des harten, Ps. 51 : 19, Hand. 2 : 37, in eene droefheid over de zonde zelve, omdat zij met Gods wil in strijd is en zijn toorn opwekt, in een hartelijk leedwezen over en in een haten en vlieden van de zonde. En deze komt niet op uit den ouden, maar uit den nieuwen mensch; zij onderstelt reeds en is eene vrucht van het zaligmakend geloof; zij is eene droefheid, gelijk God die wil en gelijk God haar werkt, en zij strekt zich daarom aanstonds naar God uit en werkt eene onberouwelijke bekeering tot zaligheid (of eene bekeering tot onberouwelijke zaligheid), 2 Cor. 7 : 10. Als de verloren zoon tot zichzelven gekomen is en het besluit opvat, om terug te keeren, dan zegt hij: ik zal opstaan en tot mijn *Vader* gaan, en ik zal tot hem zeggen: *Vader*, ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u, Luk. 15 : 18. Hij neemt den Vadernaam al op de lippen, ofschoon hij nog verre van Hem is; Hij *durft* tot den Vader gaan en zijne zonden voor zijn aangezicht belijden, omdat hij in het diepst van zijn hart gelooft, dat de Vader zijn Vader is. Wij zouden niet durven omkeeren tot God, indien wij niet door den Heiligen Geest innerlijk in onze zielen vertrouwden, dat Hij, als een Vader, onze belijdenis aannemen en onze zonden ons vergeven zal. De waarachtige bekeering staat met het echte zaligmakend geloof in onverbreekbaar verband.

Daarom behoort de volledige behandeling van de bekeering des menschen niet in de leer der ellende en der verlossing, maar in die der dankbaarheid thuis, Heid. Catech. Zondag 33. Soms wordt het woord

bekeering in ruimer zin genomen, en omvat dan de gansche verandering, die er met een mensch plaats grijpen moet, om een kind Gods en een burger van zijn koninkrijk te worden. Evenals Jezus in Joh. 3 alleen van de wedergeboorte, en elders, bijv. Mark. 16 : 16, alleen van geloof spreekt, als de weg, die tot de zaligheid leidt, zoo maakt Hij in Matth. 4 : 17 alleen melding van de bekeering; men kan immers de eene weldaad niet bezitten zonder de andere; in het nieuwe leven der wedergeboorte liggen het geloof en de bekeering in beginsel opgesloten, en zij komen te hunner tijd daaruit met noodzakelijkheid voort. Maar al kunnen zij niet van elkander afgescheiden worden, men kan ze toch van elkander onderscheiden, en dan is bekeering eene vrucht der wedergeboorte, die tegelijkertijd het geloof onderstelt. Ook dan is en blijft zij eene gave en een werk Gods, niet alleen in den aanvang, maar ook bij den voortgang, Jer. 31 : 18, Klaagl. 5 : 21, Hand. 5 : 31, 11 : 19; maar zij is dan tegelijk, krachtens het nieuwe leven, dat ingestort werd, eene daad des menschen, Hand. 2 : 38, 11 : 21, Openb. 2 : 5, 16 v., welke niet tot één oogenblik beperkt is, maar zich voortzet door heel het leven heen.

Tevens is zij dan, schoon één in wezen, verschillend in vorm naar gelang van de personen, in wie zij geschiedt, en de omstandigheden, waaronder zij plaats grijpt. Het is wel één weg, waarop alle kinderen Gods wandelen, maar zij worden daarop toch verschillend geleid, en doen onderscheidene ervaringen op. Wat verschil is er niet in de leiding, welke God met de aartsvaders houdt; wat onderscheid is er niet in de bekeering van Manasse, van Paulus, van Timotheus! Hoever loopen niet de bevindingen van een David en Salomo, van een Johannes en Jakobus uiteen! En diezelfde verscheidenheid treffen wij ook buiten de Schrift in het leven der kerkvaders, der hervormers en van alle vromen aan. Zoodra ons oog opengaat voor dezen rijkdom des geestelijken levens, leeren wij het af, anderen naar onzen kleinen bekrompen maatstaf te beoordeelen. Daar zijn menschen, die slechts ééne methode kennen, en niemand voor bekeerd houden, tenzij ze van diezelfde ervaringen spreken kunnen, die zij zelven gehad of beweren gehad te hebben. Maar de Schrift is veel rijker en ruimer dan de nauwheid van hun ingewand. Ook hier geldt het woord: daar is verscheidenheid van gaven, doch het is dezelfde Geest; en er is verscheidenheid der bedieningen, en het is dezelfde Heer; en er is verscheidenheid der werkingen, doch het is dezelfde God, die alles in allen werkt, 1 Cor. 12 : 4—6. De waarachtige bekeering bestaat niet in wat menschen van haar maken, maar in hetgeen God van haar zegt; in alle verscheidenheid van leidingen en ervaringen bestaat zij en moet zij bestaan in de afsterving van den ouden en de opstanding van den nieuwen mensch.

Wat is de afsterving van den ouden mensch? Het is een hartelijk

leedwezen, dat wij God door onze zonden vertoornd hebben en die hoe langer hoe meer haten en vlieden.

En wat is de opstanding van den nieuwen mensch? Het is eene hartelijke vreugde in God door Christus, en lust en liefde, om naar den wille Gods in alle goede werken te leven.

XXI.

DE RECHTVAARDIGMAKING.

WEDERGEBOORTE, die in de vruchten van geloof en bekeering tot openbaring komt, ontsluit den toegang tot het koninkrijk Gods. En wie burger van dit koninkrijk is, krijgt aanstonds deel aan al de goederen, die er de inhoud van zijn, en die onder een drietal: gerechtigheid, heiligheid en zaligheid, kunnen worden saamgevat. Hier komt de eerste van deze heerlijke weldaden ter sprake.

Gerechtigheid wordt gewoonlijk omschreven als die standvastige en bestendige wil van een redelijk wezen, welke aan ieder het zijne geeft. Zij sluit dan in de eerste plaats in eene zedelijke gezindheid (hoedanigheid, gesteldheid) van den persoon, aan wien ze toegekend wordt, en ten tweede eene houding tegenover en eene behandeling van andere personen, welke uit die gezindheid voortvloeit en hen erkent in de de rechten, die hun toekomen. Ofschoon de Schrift in deze gerechtigheid nu, gelijk wij zien zullen, eene eigenaardige wijziging brengt, gaat zij toch van dezelfde grondgedachte uit. Gerechtigheid is rechtvaardigheid, die een persoon zelf bezit, en rechtvaardige behandeling, die hij anderen aandoet.

In dezen zin schrijft reeds het Oude Testament aan God gerechtigheid toe. Hij is de rotssteen, wiens werk volkomen is, want al zijne wegen zijn gerichten. God is waarheid en geen onrecht, rechtvaardig en recht is Hij, Deut. 32 : 4. Maar deze gerechtigheid wordt in de Schrift niet uit eene bespiegeling over het Goddelijk wezen afgeleid, maar zij wordt Gode toegekend op grond van zijne openbaring; zóó heeft Hij van den beginne af zich aan zijn volk doen kennen; Hij heeft niet in het verborgene gesproken, in eene donkere plaats der aarde, en tot het zaad Jakobs niet gezegd: zoekt mij tevergeefs. Hij is de Heere, die gerechtigheid spreekt, die rechtvaardige dingen verkondigt. Terwijl de Heidenen een God aanbidden, die niet verlossen kan, heeft Hij zichzelven aan Israel bekend gemaakt als Jehovah, buiten wien er geen God is, een

rechtvaardig God en een Heiland, Jes. 45 : 19—21. Als de rechtvaardige Heere woont Hij in het midden van Israel; Hij doet geen onrecht, maar brengt allen morgen zijn recht aan het licht, Zef. 3 : 5.

Die gerechtigheid Gods kwam allereerst uit in de wetten, die Hij aan zijn volk gaf. Bij ons bestaat de rechtvaardigheid daarin, dat wij in ons wezen en in ons handelen met eene wet overeenkomen; maar in dezen zin kan er bij God van rechtvaardigheid geene sprake zijn. Want er staat geene wet boven Hem, aan welke Hij beantwoorden moet; zijne rechtvaardigheid bestaat daarin, dat Hij volmaakt met zichzelven overeenstemt. Daarentegen hebben alle rechten en wetten in Hem hun oorsprong; en al deze wetten zijn rechtvaardig, omdat Hij ze gaf, in overeenstemming met zijn eigen wezen en wil. Wat groot volk is er, vraagde Mozes eenmaal, dat zoo rechtvaardige inzettingen en rechten heeft, als deze gansch wet is, die ik heden voor uw aangezicht geef? Deut. 4 : 8. En de vromen antwoordden daarop: de wet des Heeren is volmaakt, bekeerende de ziel. Het getuigenis des Heeren is gewis, den onkundige wijsheid gevende. De bevelen des Heeren zijn recht, verblijdende het hart. Het gebod des Heeren is zuiver, verlichtende de oogen. De vreeze des Heeren is rein, bestaande tot in eeuwigheid. De rechten des Heeren zijn waarheid, samen zijn zij rechtvaardig. Zij zijn begeerlijker dan goud, ja dan veel fijn goud, en zoeter dan honig en honigzeem, Ps. 19 : 8—11, 119.

Maar voorts wordt de gerechtigheid Gods daarin openbaar, dat Hij deze wetten handhaaft en van zijn volk eischt, dat het daarnaar leven zal. Reeds aan den eersten mensch legde Hij zijn gebod op, Gen. 2 : 16; en ook na den val laat Hij niets vallen van het recht, dat Hij op alle schepselen heeft. Zijne gerichten, zooals de zondvloed en de spraakverwarring, zijn daarvan reeds ten bewijze, maar Hij houdt alle Heidenen in hunne conscientie aan zijne wet gebonden, Rom. 1 : 20, 32, 2 : 15. Inzonderheid echter legt Hij beslag op zijn volk Israel, dat hij uit vrije liefde tot zijn eigendom aannam, en dat daarom zijn verbond houden, zijner stem gehoorzaam en in zijne wegen wandelen moet, Exod. 19 : 5. Daarmede eischt de Heere niets onbillijks van zijn volk, want Hij had van zijne zijde alles aan zijn wijngaard ten koste gelegd, en verwachtte nu, dat hij goede druiven voortbrengen zou, Jes. 5 : 4. De Heere had hun bekend gemaakt, wat goed was; en wat eischte Hij nu anders van hen, dan recht te doen, weldadigheid lief te hebben, en ootmoediglijk te wandelen met hunnen God? Mich. 6 : 8, Am. 5 : 14, 15, Jes. 1 : 16, 17.

Eindelijk treedt zijne gerechtigheid daarin aan het licht, dat Hij alle volken en ook zijn volk Israel strikt naar recht oordeelt en oordeelen zal. God is wetgever en koning, maar ook rechter, Jes. 33 : 22, rechter der gansche aarde, die niet anders dan recht kan doen, Gen. 18 : 25. Soms wordt wel tegenover het klagende volk, dat God veroordeelt om

zelf rechtvaardig te zijn, Job 40 : 3, de volstrekte souvereiniteit van zijn handelen gehandhaafd, en er de nadruk op gelegd, dat alle inwoners der aarde als niets zijn geacht, en dat God met het heir des hemels en de inwoners der aarde doet naar zijnen wil, zoodat niemand zijne hand kan afslaan of tot Hem zeggen: wat doet Gij? Dan. 4 : 35. Immers is Hij de Formeerder aller dingen, met wien geen schepsel twisten kan, Jes. 45 : 9, de pottenbakker, in wiens hand Israel is gelijk leem, Jer. 18 : 6, Jes. 10 : 15. Doch deze uitspraken dienen volstrekt niet, om God voor te stellen als een tiran, die naar willekeur te werk gaat, maar zij roepen den mensch op, om zich te verootmoedigen en te bukken onder de hoogheid van Gods gedachten en de onbegrijpelijkheid zijner wegen, Jes. 55 : 8, 9. Hij is eene vreeselijke majesteit en geweldig van kracht; nochtans versmaadt Hij niet, maar geeft acht op den mensch en handelt met hem naar recht, Job 36 : 5, 37 : 23.

En dat kan Hij doen, omdat Hij alwetend en strikt rechtvaardig is. Bij de aardsche rechters is het dikwerf gansch anders gesteld, en daarom worden zij telkens in het Oude Testament vermaand, om niet in het gericht het aangezicht te kennen, Deut. 1 : 17, Lev. 19 : 15, Spr. 24 : 23, om geen geschenk aan te nemen, Deut. 16 : 19, Ex. 23 : 8, Jes. 5 : 23, om den arme en den vreemdeling, den wees en de weduwe niet te verdrukken, Ex. 23 : 6, 9, Ps. 82 : 2—4, Jes. 1 : 12, om den rechtvaardige rechtvaardig te spreken en den goddelooze te veroordeelen en het volk te richten met een gericht der gerechtigheid, Deut. 16 : 19, 25 : 1. Want wie den goddelooze rechtvaardigt en den rechtvaardige verdoemt, zijn den Heere een gruwel, ja die beiden, Spr. 17 : 15, 26, 18 : 5, 24 : 24. De Heere echter is de rechtvaardige rechter; Hij heeft gerechtigheden lief, Ps. 11 : 7, 33 : 5, 99 : 4, Jer. 9 : 23, zijne rechterhand is vol van gerechtigheid, Ps. 48 : 11, gerechtigheid en gericht zijn de vastigheid zijns troons, Ps. 89 : 14, 97 : 2. Hij is onpartijdig, kent geen aanzien des persoons, en ontvangt geen geschenk, Deut. 10 : 17, 2 Chron. 19 : 7, want rijken en armen zijn allen zijner handen werk, Job 34 : 19. En Hij blijft ook niet bij het uitwendige staan, maar ziet het hart aan, 1 Sam. 16 : 6, 1 Chron. 28 : 9, Hij beproeft de harten en de nieren, Ps. 7 : 10, Jer. 11 : 20, 20 : 12, en zal de wereld eenmaal oordeelen in gerechtigheid, en de volken in rechtmatigheid, Ps. 9 : 9, 96 : 13, 98 : 9. Hij zal verhoogd worden door het recht en geheiligd worden door gerechtigheid, Jes. 5 : 16.

Indien de gerechtigheid Gods echter daarin bestaat, dat Hij strikt naar recht handelt en alle menschen naar den maatstaf van zijne heilige wet beoordeelt, hoe kan dan ooit eenig menschenkind door God vrijgesproken worden van schuld en van Hem het recht verkrijgen op het eeuwige leven?

Immers, hierover kan geen twijfel bestaan, dat alle menschen, zonder eenige uitzondering, schuldig staan aan de overtreding van Gods wet en de straf waardig zijn, welke Hij op die overtreding gesteld heeft. Sedert de ongehoorzaamheid van Adam heeft een stroom van ongerechtigheden over het menschelijk geslacht de overhand gehad. Het gedichtsel van 's menschen hart is boos van der jeugd aan, Gen. 6 : 5, 8 : 21; allen worden onrein geboren, Job 14 : 4, 25 : 4—6, Ps. 51 : 7, en allen zijn zij afgeweken, er is niemand, die goed doet, ook niet één, Ps. 14 : 3. Geen mensch leeft er, die niet zondigt, en die zeggen kan: ik heb mijn hart gezuiverd en ben vrij van overtredingen, 1 Kon. 8 : 46, Spr. 20 : 9, Pred. 7 : 20. Als God de ongerechtigheden gadeslaat, kan niemand voor zijn aangezicht bestaan, Ps. 130 : 3, 143 : 2. Indien de zaak des menschen nu alzoo staat, hoe kan er dan ooit van zijne rechtvaardiging bij God sprake zijn?

En toch, datzelfde Oude Testament, dat de zondigheid en de verdoemelijkheid van heel het menschelijk geslacht zoo duidelijk uitspreekt, maakt telkens melding van rechtvaardigen en oprechten van hart, die er leven midden in eene wereld, welke vervuld is met wrevel. Zoo wordt Noach een rechtvaardig en oprecht man in zijne geslachten genoemd. Gen. 6 : 9, 7 : 1, en Job ontvangt van God zelf het getuigenis, dat niemand was op de aarde gelijk hij, een man oprecht en vroom, godvreezende en wijkende van het kwaad, Job 1 : 1, 7, 2 : 3. In de Psalmen is er ieder oogenblik sprake van eene kleine groep rechtvaardigen, die tegenover de goddelooze staan en veel verdrukking van hen te verduren hebben, Ps. 1 : 5, 14 : 5, 32 : 11, 33 : 1, 34 : 16, 20 enz. De Spreuken houden zich voortdurend met diezelfde tegenstelling onder de menschen bezig, 2 : 20—22, 3 : 33, 4 : 18, 10 : 3, 6 enz. En de profeten maken op dezelfde wijze onderscheid tusschen eene kleine kern van het volk, die den Heere getrouw blijft, en de groote massa, die aan afgoderij en ongerechtigheid zich overgeeft, 1 Kon. 19 : 18, Jes. 1 : 8, 9, 4 : 3, 6 : 5 enz.; vooral Ezechiel stelt den rechtvaardige en den goddelooze zeer scherp tegenover elkaar, en denkt bij hen niet aan groepen in het volk, maar aan individuëele personen, 3 : 18 v., 18 : 5 v., 33 : 8 v.

Maar dit is het eenige niet, dat in het Oude Testament ons treft. Nog meer bevreemdt het, dat deze rechtvaardigen (oprechten van hart, vromen, of hoe zij verder heeten mogen) volstrekt niet bang zijn voor de gerechtigheid Gods en nooit vreeze koesteren, dat zij door haar oordeel verpletterd zullen worden. Ja, voor de goddeloozen zal die gerechtigheid schrikkelijk wezen, Jes. 59 : 16—18, Jer. 11 : 20, 20 : 12, Ps. 7 : 12, 13, 9 : 5, 6, 28 : 4, 129 : 4. Maar de vromen pleiten op haar en roepen haar in; zij bidden om verhooring en uitredding, omdat God de God der gerechtigheid is, Ps. 4 : 1, 143 : 1, en zij verwachten, dat Hij, juist omdat Hij de rechtvaardige God is, die harten en nieren proeft, hen bevestigen,

Ps. 7 : 10, redden, 31 : 2, vrijspreken, 34 : 23, recht doen, 35 : 23, vergeven, 51 : 16, antwoorden, 65 : 6, levend maken, 119 : 40, verhooren, 143 : 1, uit de benauwdheid uitvoeren zal, 143 : 11.

Dit beroep der vromen op de gerechtigheid Gods gaat dan soms nog een stap verder, en neemt dezen voor ons bewustzijn eerst zoo onverstaanbaren vorm aan, dat God hen hooren en redden moet naar hunne gerechtigheid. Job kan niet toegeven, dat hij schuldig is, en is zich van zijn oprechten en reinen wandel bewust, 29 : 12 v., 31 : 1 v., en wordt door den Heere ten slotte tegenover zijne vrienden in het gelijk gesteld, 42 : 7. In de Psalmen klinkt meermalen de toon: richt mij, Heere, naar mijne gerechtigheid en naar mijne oprechtigheid, die bij mij is, 7 : 9, 17 : 1—5, 18 : 20—25, 24 : 4—6, 26 : 1, 37 : 18, 19, enz. Bij Jesaja klaagt het volk: mijn weg is voor den Heere verborgen en mijn *recht* gaat van mijnen God voorbij, 40 : 27. Maar de profeet is juist tot hen gezonden, om in des Heeren naam te verkondigen, dat dit niet het geval is. Want na de tuchtiging komt de verlossing. De strijd is vervuld, de ongerechtigheid is verzoend, 40 : 2, en de Heere brengt zijne gerechtigheid nabij en zijn heil zal niet vertoeven, 46 : 13. Zooals Hij telkens in het leven der vromen verlossend ingrijpt, hun recht voor zijn aangezicht doet uitgaan, Ps. 17 : 2, de rechtszaak der ellendigen en nooddruftigen uitvoert, 103 : 6, 140 : 13, 146 : 7, zoo zal Hij in het einde den twist van zijn volk twisten, Jes. 49 : 25, 51 : 22, Jer. 50 : 34, 51 : 36, Micha 7 : 9; Hij zal zijn heiligen arm voor de Heidenen ontblooten, een woord der gerechtigheid uit zijn mond doen uitgaan, en zijn volk door gerechtigheid bevestigen, Jes. 45 : 23, 51 : 5, 52 : 10, 54 : 15. Hij is een rechtvaardig God en daarom een Heiland, 45 : 21. In Hem zijn gerechtigheden en sterkte; uit Hem is hunne gerechtigheid; in den Heere zullen gerechtvaardigd worden en zich beroemen het gansche zaad van Israel, 45 : 24, 25, 54 : 17.

Duidelijk blijkt dus uit het Oude Testament, dat er niet alleen rechtvaardigen onder Israel zijn, maar dat dezen ook hun heil en zaligheid juist verwachten van de gerechtigheid Gods. Ons doet dit min of meer vreemd aan, omdat wij eene tegenstelling maken tusschen Gods gerechtigheid en Gods barmhartigheid; en wij stellen het dan zoo voor, dat wij door Gods gerechtigheid veroordeeld, maar door zijne barmhartigheid behouden worden. Maar de vromen des Ouden Verbonds maken zulk eene tegenstelling niet; zij brengen de gerechtigheid Gods ten nauwste met zijne genade en barmhartigheid, met zijne goedertierenheid en waarheid, met zijne weldadigheid en trouw in verband, Ps. 33 : 5, 40 : 11, 51 : 16, 89 : 15, 103 : 17, 143 : 11, 12, 145 : 7, 17, Jer. 9 : 24, Hos. 2 : 18; de Heere is genadig en rechtvaardig, Ps. 112 : 4, 116 : 5; verlossingen zijn bewijzen van zijne gerechtigheid, Richt. 5 : 11, 1 Sam. 12 : 7, Micha 6 : 5. En daarom is die gerechtigheid, niet minder dan

de barmhartigheid Gods, voor de vromen een voorwerp van voortdurenden lof en prijs, Ps. 7 : 18, 22 : 32, 35 : 28, 40 : 10, 51 : 16, 71 : 15, 19 enz.

Doch hoe is dit alles mogelijk? Hoe kunnen menschen, die allen zondaren zijn, ooit als rechtvaardigen voor Gods heilig aangezicht staan? Hoe kunnen zij ooit het recht aan hunne zijde hebben, en naar Gods gerechtigheid van hunne zonden vrijgesproken en in zijne zalige gemeenschap opgenomen worden?

Is het misschien daaraan toe te schrijven, dat Israel in de dagen des Ouden Testaments het volk Gods was, den tempel in zijn midden had, en ijverig offers van varren en bokken bracht? Daar waren er velen onder Israel, die daarop hun vertrouwen stelden en dies meenden, dat het kwaad hen niet genaken zou. Maar de profeten, die in den naam des Heeren optraden, onderwezen het volk gansch anders. Als Israel op zijne uitwendige voorrechten zich verhief, dan zeggen zij allen eenparig, dat dit onbetrouwbare rietstaven zijn, welke de hand doorboren van hem, die erop leunt. Zijt gijlieden, zoo getuigt de Heere bij Amos, 9 : 7, Zijt gijlieden mij niet als de kinderen der Mooren, o kinderen Israels? Heb ik Israel niet opgevoerd uit Egypteland, en de Philistijnen uit Caphtor en de Syriërs uit Kir? Tegenover degenen, die vertrouwden op valsche woorden, zeggende: des Heeren tempel, des Heeren tempel, des Heeren tempel zijn deze, kondigt Jeremia, 7 : 14, het oordeel aan, dat de Heere aan dat huis, dat naar zijn naam genoemd is en waarop zij vertrouwden, doen zou, gelijk als Hij aan Silo gedaan had. En wat de offers aangaat, de vromen onder Israel wisten zeer goed, dat deze op zichzelf den Heere niet aangenaam konden zijn, Ps. 40 : 9, 51 : 6; en door den mond der profeten getuigt Hij zelf: Ik ben zat van de brandofferen der rammen en van het vet der mestkalveren; Ik heb geen lust aan het bloed der varren noch der lammeren noch der bokken; Ik wil barmhartigheid en geen offerande, Jes. 1 : 11, 66 : 2, 3, Jer. 6 : 20, Hos. 6 : 6, Am. 5 : 21, Micha 6 : 6—8, Spr. 15 : 8, 21 : 27 enz.

Ligt de grond voor de verwachting der zaligheid bij de vromen des Ouden Testaments dan wellicht in hunne eigene gerechtigheid? Hebben zij daarom zulke goede hoop voor de toekomst, omdat zij meenen, met hunne goede werken in het oordeel Gods te kunnen bestaan? De gedachte zou een oogenblik bij ons kunnen opkomen, als wij zien, dat zij, bijvoorbeeld Job, zoo sterk van hunne onschuld overtuigd zijn, 29 : 12 v., 31 : 1 v., dat zij herhaaldelijk een beroep doen op hunne oprechtheid, getrouwheid en gerechtigheid, Ps. 7 : 9, 18 : 21, 22, 26 : 1, 11, 101 : 2, enz., dat zij telkens spreken van hun recht, Job 27 : 2, Ps. 17 : 2, 26 : 1, 35 : 24, 43 : 1, Jes. 40 : 27 enz., en dat de Heere hen zelf als rechtvaardigen rekent, Gen. 7 : 1, Job 1 : 7, 2 : 3. Maar zoodra wij eenigszins dieper doordringen, valt ook deze grond ten eenenmale weg.

Immers wisselt dit pleiten op hunne gerechtigheid bij de vromen des Ouden Testaments met de ootmoedigste belijdenis hunner zonden af. Job spreekt niet alleen van de zonden zijner jeugd, maar verfoeit zich aan het einde en heeft berouw in stof en asch, 13 : 26, 42 : 6. David spreekt in Ps. 7 : 9 van zijne gerechtigheid, maar werpt elders al zijne gerechtigheid weg, doet belijdenis voor den Heere van al zijne overtredingen, en roemt alleen in de vergeving der zonden, Ps. 32 : 51. Daniël werpt zijne smeekingen neder, niet op zijne gerechtigheden, maar op de barmhartigheden des Heeren, die groot zijn, Dan. 9 : 18. Bij Jes. 53 : 4—6, 59 : 12, 64 : 6, belijdt het vrome Israel, dat al hunne gerechtigheden zijn als een onrein kleed, dat zij allen dwaalden als schapen en zich keerden een iegelijk naar zijnen weg, maar dat de Heere hun aller ongerechtigheid op zijnen Knecht heeft doen aanloopen. In Ps. 130 : 3, 4 spreekt de dichter het uit, dat, als de Heere de ongerechtigheden gadeslaat, niemand voor zijn aangezicht kan bestaan, maar dat er bij Hem vergeving is, opdat Hij gevreesd worde. En allen zonder onderscheid erkennen het recht Gods in het straffen van Israel; zij en hunne vaderen hebben gezondigd en zijn zijnen mond wederspannig geweest, Am. 3 : 2, Klaagl. 1 : 18, Ezra 9 : 6, 7, Neh. 9 : 33, Dan. 9 : 14 enz.

Als de vromen onder Israel van hunne gerechtigheid melding maken, dan denken zij daarbij zeer zeker ook aan hun oprechten wandel voor het aangezicht des Heeren en bidden zelfs, dat de Heere, de kenner der harten, hen in deze hunne oprechtheid proeven en onderzoeken moge, Ps. 7 : 9, 10, 17 : 3, 18 : 21—25, enz.; maar deze hunne gerechtigheid is toch volstrekt niet in den zin eener zedelijke volmaaktheid bedoeld, gelijk de Farizeën in later dagen daarvan spraken; doch zij denken daarbij aan eene zedelijke gerechtigheid, die in eene godsdienstige gerechtigheid, of met andere woorden, in eene gerechtigheid des geloofs haar grond en oorsprong heeft. Dat blijkt daaruit, dat de rechtvaardigen (oprechten, vromen) ook menigmaal worden voorgesteld als de armen, ellendigen, nooddruftigen, getrouwen, nederigen en zachtmoedigen, die den Heere vreezen en geene andere verwachting hebben dan van Hem. Het zijn dezelfde menschen, die later door Jezus de armen van geest, de treurenden, de hongerenden en dorstenden naar de gerechtigheid, de vermoeiden en beladenen, de kinderkens worden genoemd, Matth. 5 : 3 v., 11 : 25, 28.

En het kenmerk van deze personen is niet hierin gelegen, dat zij vrij van zonden zijn, maar het bestaat daarin, dat zij te midden van alle verdrukking en vervolging, waaraan zij van de zijde der wereld blootgesteld zijn, hun vertrouwen stellen op den Heere en in Hem alleen hun heil en zaligheid zoeken. Nergens is er redding voor hen, noch bij zichzelven noch bij eenig schepsel, dan alleen bij den Heere hun God. Maar die God is dan ook hun God, hun zon en schild, hun toevlucht en hun

hoog vertrek, hun rondas en beukelaar, hun steenrots en burg, hun uithelper en verlosser, hun roem en hun sterkte, hun één en hun al, Ps. 18 : 3, 73 : 25, 26 enz., en zij zijn zijn volk, de schapen zijner weide, zijne knechten en zijne gunstgenooten, Ps. 33 : 12, 95 : 7, 100 : 3 enz., die hopen op zijn heil, zich vastklemmen aan zijn woord, lust hebben in zijne wet, en die alles alleen van Hem verwachten. Het is een volk, dat niet als de latere Farizeën, tegenover God plaats neemt en tegenover Hem zijne eischen en zijne rechten doet gelden, maar dat aan de zijde Gods staat en met Hem als bondgenoot zich stelt tegenover zijne en hunne vijanden.

Als dat volk nu in zijn gebed en smeeking een beroep doet op zijne en op des Heeren gerechtigheid, dan wil het daarmede uitdrukken, dat de Heere krachtens zijn verbond verplicht is, om aan het volk, dat naar zijn naam is genoemd en in zijne vreeze wandelt, recht te doen tegenover zijne wederpartijders. Gods zaak is hunne zaak, en hunne zaak is de zaak van God zelven. Hij heeft zijn volk uitverkoren, niet om zijne veelheid, en niet om zijne gerechtigheid en oprechtheid, maar omdat de Heere het vrijwillig liefhad en om des eeds wil, dien Hij aan de vaderen gezworen had, Deut. 7 : 7 v., 9 : 5, 6. Het verbond met dat volk rust op zijn welbehagen alleen. Maar door dat verbond is Hij dan toch ook aan dat volk verbonden, en heeft Hij, om zoo te zeggen, de verplichting op zich genomen, om dat volk in stand te houden, te bewaren en er die gansche zaligheid aan te schenken, welke Hij beloofd heeft, toen Hij tot Abraham zeide: Ik zal mijn verbond oprichten tusschen mij en tusschen u, en tusschen uwen zade na u in hunne geslachten, tot een eeuwig verbond, om u te zijn tot eenen God en uwen zade na u, Gen. 17 : 7.

De gerechtigheid Gods, waarop het vrome Israel in zijne verdrukking telkens een beroep doet, is dus die deugd, waardoor de Heere krachtens zijn verbond verplicht is, om zijn volk te verlossen van al zijne vijanden. Het is niet zoozeer eene verplichting, die op God tegenover zijn volk rust, want dat volk kan nergens eenig recht op doen gelden; maar het is eene verplichting, die op den Heere tegenover zichzelven rust. Hij is niet vrij meer; Hij heeft zich vrijwillig aan zijn volk verbonden, en zoo is Hij het aan zichzelven, aan zijn eigen verbond en eed, aan zijn eigen woord en belofte verschuldigd, om de God van zijn volk te blijven in weerwil van al hunne ongerechtigheden. Daarom is er ook telkens sprake van, dat God om zijns naams, om zijns verbonds, om zijns roems, om zijner eere wil aan zijn volk de weldaden schenkt, die Hij er aan beloofd heeft, Ps. 25 : 11, 31 : 4, 79 : 9, 106 : 8, 109 : 21, 143 : 11, Jes. 48 : 9, 11, Jer. 14 : 7, 21, Ezech. 20 : 9, 14, 22, 44, Dan. 9 : 19 enz. Al moge het volk ontrouw en afvallig zijn, Hij gedenkt zijn verbond en doet het gestand in eeuwigheid, Ps. 105 : 8, 111 : 5, Jes. 54 : 10. De gerechtigheid

Gods, waarop het vrome Israel pleit, vormt geene tegenstelling met, maar is verwant aan zijne goedertierenheid en heil, en staat met zijne waarheid en trouw in nauw verband; zij legt God vast aan zijn eigen woord en belofte en verplicht Hem, om zijn volk, uit louter genade, te redden uit al zijne benauwdheden.

Dienovereenkomstig heeft God zich in het verleden gedragen, als Hij Israel telkens weer verloste van zijne vijanden, Ex. 2 : 24, Richt. 2 : 1, Jes. 37 : 20; maar zal Hij nog veel rijker in de toekomst zich openbaren, als Hij zijn koninkrijk onder hen oprichten zal. Krachtens zijne eigene gerechtigheid, omdat Hij een God der gerechtigheid, der trouw en der waarheid is, zal Hij een nieuw verbond met hen maken, de zonden hun vergeven, den Geest over hen uitstorten en hen in zijne wegen doen wandelen, Jer. 31 : 31—34 enz. Maar Hij doet dit dan niet om hunnentwil, doch om zijns zelfs, om zijns grooten naams wil. Ik, Ik ben het, die uwe overtredingen uitdelg, om mijnentwil, en Ik gedenk uwer zonden niet, Jes. 43 : 25. De gerechtigheid Gods is de eenige bron van Israels gerechtigheid. Hij brengt zelf de gerechtigheid aan, die Israel behoeft, Jes. 45 : 24, 25, 46 : 13, 54 : 17; Hij schept nieuwe hemelen en eene nieuwe aarde, waarin de vorige dingen niet meer zullen gedacht worden, Jes. 65 : 17. In die dagen zal Juda verlost worden en Israel zeker wonen; de Heidenen zullen dan hunne gerechtigheid zien en alle koningen hunne heerlijkheid, en zij zullen met een nieuwen naam genoemd worden, dien des Heeren mond zelf uitspreken zal, en die naam zal zijn: De Heere is onze gerechtigheid! Jes. 62 : 2, Jer. 23 : 6, 33 : 16.

De gedachte, dat God zelf aan zijn volk de gerechtigheid schenkt en het daardoor rechtvaardigt, komt tot veel rijker ontwikkeling in het Nieuwe Testament, als Christus op aarde verschijnt en door zijn leven en sterven alle gerechtigheid voor zijne gemeente volbrengt.

Jezus trad zelf op met de prediking, dat de tijd vervuld en het koninkrijk Gods nabij was gekomen, Mark. 1 : 15. Hij bedoelde daarmede niet alleen, dat het koninkrijk eerlang komen zou, maar ook, dat het aanvankelijk, in beginsel, in zijn persoon en werk, reeds gekomen was; want Hij is de Messias, in wien de Oudtestamentische profetie aangaande den Knecht des Heeren hare vervulling heeft gekregen, Luk. 4 : 17—21, en die dit voorts door zijne werken bewijst. Want als Hij kranken geneest, dooden opwekt, duivelen uitwerpt, aan armen het Evangelie verkondigt, de zonden vergeeft, dan is dat een onwedersprekelijk bewijs, dat Hij is degene, die in de profetie werd beloofd, en dat het koninkrijk Gods op aarde is gekomen, Matth. 9 : 2, 6, 10 : 7, 8, 11 : 5, 12 : 28. In de goederen, welke Christus schenkt, in de geestelijke en lichamelijke redding, worden de schatten van het koninkrijk der hemelen openbaar.

Onder de schatten van dat koninkrijk wordt door Jezus ook bepaald

de gerechtigheid genoemd. In Matth. 6 : 33 wordt deze ten nauwste met het koninkrijk verbonden, want Jezus vermaant daar zijne discipelen: zoekt eerst het koninkrijk Gods en zijne (n.l. Gods) gerechtigheid. Of naar eene andere lezing: zoekt eerst zijn koninkrijk en gerechtigheid, n.l. van den hemelschen Vader, die in vers 32 is genoemd. Evenals het koninkrijk, is ook de gerechtigheid in dat koninkrijk het eigendom en de gave Gods, welke Hij door Christus uitdeelt. Wie het koninkrijk Gods zoekt en ontvangt, ontvangt ook meteen de gerechtigheid, die voor het burgerschap in dat koninkrijk noodzakelijk is.

Daarom kan Jezus elders ook zeggen, dat het bezit van die gerechtigheid eene voorwaarde is, om tot het koninkrijk Gods in te gaan. Tenzij uwe gerechtigheid overvloediger zij dan der Schriftgeleerden en Farizeën, gij zult in het koninkrijk der hemelen geenszins ingaan, Matth. 5 : 20, verg. 7 : 21, 1 Cor. 6 : 10, Gal. 6 : 18—21, Ef. 5 : 5, Openb. 22 : 15. Zelfs is deze gerechtigheid, die Jezus van zijne discipelen eischt, eene gansch andere, eene veel diepere en veel inniger gerechtigheid, dan de uitwendige wetsvolbrenging, met welke de Joden zich tevreden stelden; zij is eene geestelijke en volkomene gerechtigheid, eene volmaaktheid gelijk die van den Vader, Matth. 5 : 20, 48. Maar als Jezus zulk eene gerechtigheid noodig acht, om tot het koninkrijk in te gaan, dan bedoelt Hij niet, dat de mensch die eerst vooraf in eigen kracht verwerven moet; dan toch ware Hij geen Messias en zijn Evangelie geene blijde boodschap geweest. Maar zijne bedoeling is dan, om de natuur, het geestelijk karakter, de volmaaktheid van Gods koninkrijk in het licht te stellen; er kan niemand inkomen, dan wie volkomen met Gods wet overeenstemt en de volkomene gerechtigheid deelachtig is.

Doch die gerechtigheid, die eenerzijds dus een eisch en voorwaarde van het koninkrijk is, is anderzijds eene gave van dat koninkrijk. Christus is het zelf, die al de goederen van dat koninkrijk, en ook de gerechtigheid daarvan, uitdeelt. Het is een koninkrijk Gods, en de gerechtigheid is eene gerechtigheid Gods, Matth. 6 : 33, maar gelijk de Vader Hem het koninkrijk heeft verordineerd, zoo verordineert Hij het aan zijne discipelen, Luk. 22 : 29, 12 : 82. Want de Vader heeft den Zoon lief, en heeft alle dingen in zijne hand gegeven, Matth. 11 : 27, Joh. 3 : 35, 13 : 3, 16 : 15. Doch de Vader heeft Hem dit alles gegeven, omdat Hij des menschen Zoon is, Joh. 5 : 27, dat wil zeggen, opdat Hij het juist in den weg der gehoorzaamheid tot den dood toe zichzelf verwerven zou. Hij is niet gekomen, om gediend te worden, maar om te dienen en zijne ziel te geven tot een rantsoen (losprijs) in de plaats van velen, Matth. 20 : 28; in den dood des kruises liet Hij zijn lichaam verbreken en zijn bloed vergieten, opdat het nieuwe Testament gesticht, en alle zonden van zijn volk vergeven zouden kunnen worden, Matth. 26 : 26—28.

Op grond van de aanstelling zijns Vaders en van zijne eigene offerande

deelde Hij vóór en na zijn dood alle goederen van het koninkrijk aan zijne discipelen uit. Hij genas de kranken niet alleen, maar vergaf ook de zonden en zeide het eeuwige leven toe. En Hij deelde deze weldaden uit, niet aan de eigengerechtige Farizeën, maar aan de tollenaren en zondaren, aan de vermoeiden en beladenen, aan de armen van geest en de hongerenden en dorstenden naar de gerechtigheid. Hij kwam niet, om rechtvaardigen, maar om zondaren te roepen tot bekeering, Matth. 9 : 13, om te zoeken en zalig te maken, Luk. 19 : 10. Geene eigene gerechtigheid, maar wedergeboorte, geloof, bekeering opent den toegang tot het koninkrijk en al zijne goederen; en die wedergeboorte is zelve eene gave en een werk des Heiligen Geestes, Joh. 3 : 5.

Zoodra de Heilige Geest op den Pinksterdag was uitgestort, begonnen de apostelen daarom terstond den gekruisten Christus te verkondigen als den door God verhoogden Vorst en Zaligmaker, om Israel te geven bekeering en vergeving der zonden, Hand. 2 : 36, 38, 5 : 30, 31. Nadat het feit der verlossing in den dood van Christus had plaats gehad, kon de beteekenis daarvan, in het licht der opstanding en door de leiding des Geestes, door de apostelen ten volle worden ontvouwd. En door geen der apostelen geschiedde dit rijker en klaarder dan door Paulus, die besneden was ten achtsten dage, uit het geslacht van Israel, van den stam van Benjamin, een Hebreër uit de Hebreën, naar de wet een Farizeër, naar den ijver een vervolger der gemeente, naar de rechtvaardigheid die in de wet is zijnde onberispelijk, maar die hetgene hem gewin was om Christus' wil schade geacht heeft, Phil. 3 : 5—7.

Naar zijn eigen getuigenis had Paulus dus jaren lang en met grooten ijver geworsteld, om de gerechtigheid, die uit de wet is, deelachtig te worden. En hij had het daarin ver gebracht. Naar de gerechtigheid, die in de wet haar grondslag heeft, Phil. 3 : 6, en uit de wet verkregen wordt, vers 9, verg. Rom. 10 : 5, 9 : 32, was hij naar het oordeel der menschen onberispelijk; niemand kon iets van hem zeggen; integendeel ieder prees hem, hij won er naam en achting en eere door, en zou zich te midden van zijn volk eene roemrijke loopbaan ontsloten hebben, indien hij in dezen weg ware voortgegaan; hij verwierf zich een groot gewin, vers 7. Maar toen het Gode behaagde, zijnen Zoon in hem te openbaren, toen heeft hij dat alles, om de uitnemendheid der kennis van Jezus Christus zijnen Heer, schade gerekend, nadeelig geacht, verloren en voor iets onnuts en wegwerpelijks gehouden, opdat hij Christus gewinnen mocht, en in Hem gevonden wierd, niet hebbende zijne gerechtigheid, die uit de wet is, maar die gerechtigheid, welke door het geloof in Christus is en welke uit God afkomstig is op het geloof.

Waarom de gerechtigheid, die uit de werken der wet is, onvoldoende is, wordt door den apostel elders meermalen aangetoond. De wet is wel

heilig, rechtvaardig, geestelijk en goed, maar de mensch is vleeschelijk, als een slaaf onder de heerschappij der zonde verkocht, Rom. 7 : 12, 14: zij kan niet levendmaken en de zonde niet door haar oordeel vernietigen, omdat zij door het vleesch krachteloos is, Rom. 8 : 3, Gal. 3 : 21. Zij eischt wel, maar zij schenkt niets; zij zegt alleen: de mensch, die deze dingen doet, zal door dezelve leven, Rom. 10 : 5, Gal. 3 : 10, 12, maar zij kan in dezen weg het leven niet schenken, omdat het vleesch zich niet onderwerpt aan Gods wet en dit ook niet kan, Rom. 8 : 7. In plaats van te rechtvaardigen en het leven te geven, is de wet thans juist de kracht der zonde, 1 Cor. 15 : 56. Als er toch geene wet ware, zou er ook geene zonde en geene overtreding zijn, Rom. 4 : 15, 7 : 8; maar in den zondigen toestand, waarin de mensch verkeert, wekt de wet juist de zonde op, prikkelt zij de begeerlijkheid, en doet den mensch haken naar het verbodene; of liever, de zonde, die in den mensch woont, neemt oorzaak door het gebod, om allerlei begeerlijkheid in het hart op te wekken en bovenmate zondigende te worden, 5 : 20, 7 : 8, 11, 13, Gal. 3 : 19. Wat de wet dus doen kan, dat is, de zonde doen kennen, Rom. 3 : 20, 7 : 7, toorn werken, 4 : 15, onder den vloek brengen, Gal. 3 : 10; maar uit hare werken kan nooit eenig mensch gerechtvaardigd worden, Hand. 13 : 39, Rom. 3 : 20, 28, 8 : 3, 8, Gal. 2 : 16, 3 : 11; naar de wet geoordeeld, staat de gansche wereld voor Gods aangezicht schuldig en is zij aan zijne straf onderworpen, Rom. 3 : 19, want de toorn Gods wordt geopenbaard van den hemel over alle goddeloosheid en ongerechtigheid der menschen, Rom. 1 : 18, Ef. 5 : 6, Col. 3 : 6.

Maar, als dat het rechtvaardig oordeel is, dat God naar de wet over de menschen uitspreekt, wie kan dan nog zalig worden? Evenals Jezus, Matth. 19 : 26, geeft Paulus daarop ten antwoord: bij de menschen is dat onmogelijk, maar bij God zijn alle dingen mogelijk. Bij God is ook dit onmogelijke mogelijk, dat Hij den goddelooze rechtvaardigt en daarbij toch zelf volkomen rechtvaardig blijft, Rom. 3 : 26, 4 : 5. Wat God in zijne heilige wet ten strengste veroordeelt, n.l. om den goddelooze te rechtvaardigen, Deut. 25 : 1, Ps. 82 : 2, Spr. 17 : 15, Jes. 5 : 23, wat Hij van zichzelven zegt, nooit te zullen doen, Exod. 24 : 7, dat doet Hij toch, maar Hij doet het met behoud van zijne rechtvaardigheid. Dit is het wonder van het Evangelie.

Want God heeft zijne gerechtigheid niet alleen in de wet, maar daarnaast en daarna ook in het Evangelie bekend gemaakt. In dit Evangelie is zijne gerechtigheid geopenbaard zonder de wet, zonder haar toedoen, buiten haar om, en schijnbaar tegen haar in, Rom. 1 : 17, 3 : 20. Dit Evangelie bestond al van ouds; het nam zijn aanvang in het paradijs; de gerechtigheid Gods, die in het Evangelie openbaar is geworden, heeft getuigenis van de wet en de profeten, van de gansche Oudtestamentische Schrift, Rom. 3 : 21; Abraham is er reeds door gerechtvaardigd ge-

worden, toen hij nog in de voorhuid was, 4 : 1 v.; David spreekt den mensch zalig, wien God de gerechtigheid toerekent zonder werken, 4 : 6, en Habakuk zegt gansch in het algemeen, dat de rechtvaardige uit het geloof zal leven, 1 : 17, Gal. 3 : 11. Maar thans, in den tegenwoordigen tijd, 3 : 21, 26, is die gerechtigheid Gods nog veel klaarder in het licht getreden, wijl Christus verschenen en ons van God tot gerechtigheid geworden is, 1 Cor. 1 : 30.

De wet, welke aan Israel gegeven werd, heeft zelve voor die volle openbaring van Gods gerechtigheid in het Evangelie dienst gedaan. Want door de zonden te prikkelen en als zonden te doen kennen, door toorn te werken en te brengen onder den vloek, is zij een opvoeder en leidsman tot Christus geweest, opdat degenen, die onder hare tucht hadden gestaan, in de volheid des tijds tot Christus zouden overgaan en uit het geloof gerechtvaardigd zouden worden, Gal. 3 : 22—25. Zoo werden de menschen van hun kant door de tucht der wet voor de verschijning van het Evangelie voorbereid; maar ook van Gods zijde diende de wet, om zijne belofte tot vervulling te doen komen. Want in de tijden vóór Christus liet God in zijne lankmoedigheid de Heidenen wandelen in hunne eigene wegen, Hand. 14 : 16, en heeft Hij de zonden bij zijn volk Israel in dien zin overzien en laten begaan, dat Hij ze niet gestraft heeft naar verdienste, Rom. 3 : 25. Daarom werd het voor Hem noodzakelijk, om zijne gerechtigheid op eene andere wijze, buiten de wet om, in het Evangelie tot openbaring te brengen, 3 : 25, 26. Hij besloot alles door de wet onder de heerschappij der zonde, opdat de belofte der erfenis, niet uit de werken der wet, maar uit het geloof in Jezus Christus aan de geloovigen gegeven zoude worden, Gal. 3 : 22, Rom. 3 : 9, 19, 11 : 32.

De gerechtigheid, welke God in het Evangelie openbaart, draagt dus een eigenaardig karakter. Zij geschiedt zonder de wet, en moet toch met de wet overeenkomen, Rom. 3 : 21; zij moet veroordeelen, en te gelijk behouden; zij is eene openbaring van zijn recht en tevens van zijne genade, 3 : 23, 24; zij moet zoodanig zijn, dat God den goddelooze rechtvaardigen kan en toch daarin volkomen rechtvaardig blijft, 3 : 26, 4 : 5. En dat geschiedt nu, voorwerpelijk, door Christus voor te stellen tot eene verzoening in zijn bloed, en onderwerpelijk, door het geloof in dien Christus te rekenen tot gerechtigheid, 4 : 4, 5, Gal. 3 : 6. De gerechtigheid, welke God in het Evangelie openbaart, bestaat in één woord in het schenken van eene gerechtigheid des geloofs, welke als zoodanig tegen de gerechtigheid uit de werken der wet, tegen des menschen eigene gerechtigheid, lijnrecht overstaat, 3 : 21, 4 : 2—6, 9 : 32, 10 : 3, Phil. 3 : 9; het is eene gerechtigheid uit God door het geloof in Christus, Phil. 3 : 9.

In de leer der Schrift over de rechtvaardigmaking des zondaars voor God valt dus al de nadruk hierop, dat de gerechtigheid, op grond

waarvan wij van schuld en straf worden vrijgesproken, eene van God geschonkene is. Als wij uit de werken der wet, door de onderhouding harer geboden, gerechtvaardigd werden, dan zouden wij door die onderhouding met eene eigene, eene door onszelf tot stand gebrachte gerechtigheid in Gods oordeel kunnen verschijnen, en dan hadden wij in zekeren zin zelf oorzaak tot roemen, Rom. 4 : 2. Doch de Schrift leert anders; Abraham had geen roem bij God, want niet de werken, maar het geloof werd hem toegerekend tot gerechtigheid; en het loon werd hem uitgekeerd, niet naar schuld, maar naar genade, 4 : 4, 5.

De gerechtigheid, welke God in Christus schenkt en waarmede wij alleen voor zijn aangezicht kunnen bestaan, is dus in geen enkel opzicht vrucht van onzen arbeid, maar in volstrekten zin eene gave Gods, eene gave van zijne genade. Wij worden om niet, uit zijne genade gerechtvaardigd door de verlossing, die in Christus Jezus is, 3 : 24. De genade Gods is de diepste grond en de laatste oorzaak van onze rechtvaardigmaking. Maar die genade vormt met de gerechtigheid Gods geene tegenstelling, doch staat er ten nauwste mede in verband. Immers Paulus zegt herhaaldelijk, dat in het Evangelie de gerechtigheid Gods geopenbaard is geworden, Rom. 1 : 17, 3 : 5, 21, 22, 25, 26, 10 : 3, en evenzoo zegt Johannes in zijn eersten brief 1 : 9, dat God getrouw en rechtvaardig is, om ons, op belijdenis, onze zonden te vergeven en te reinigen van alle ongerechtigheid, en Petrus in zijn tweeden brief 1 : 1, dat wij het geloof verkregen hebben krachtens de gerechtigheid van onzen God en Zaligmaker Jezus Christus.

Er ligt hier de gedachte in, dat God, de God des rechts, in het Evangelie eene andere rechtsorde, eene andere rechtsverhouding geschapen heeft, dan die gold in de wet. Ook deze openbaart de gerechtigheid Gods, maar zoo, dat Hij aan den mensch zijne wet geeft, hem tot gehoorzaamheid aan die wet verplicht, en aan het einde hem naar zijne werken beoordeelt, hem beloont of straft. Wijl echter die wet krachteloos is geworden door de zonden, heeft God in het Evangelie eene andere rechtsorde opgericht, waaraan de menschen zich ook onderwerpen moeten, Rom. 10 : 3, maar welke zelve hun in het geloof die gerechtigheid schenkt, welke zij noodig hebben, om in de vierschaar Gods te kunnen bestaan. Het Evangelie is dus tegelijk eene orde des rechts en eene orde der genade. De genade bestaat daarin, dat God, die ons houden kon aan de wet en naar die wet ons kon veroordeelen, in Christus een anderen weg tot de gerechtigheid en het leven ontsloot. En het recht is daarin gelegen, dat God ons niet zonder gerechtigheid en heiligmaking zijn koninkrijk binnenleidt, maar door de offerande van Christus eene volkomene gerechtigheid laat aanbrengen, en deze uit genade ons schenkt en toerekent. Christus is eene gave van Gods liefde, Joh. 3 : 16, Rom. 5 : 8, en tegelijk eene betooning van zijne gerechtigheid, Rom. 3 : 25,

in het kruis op Golgotha zijn recht en genade met elkander vereenigd; de rechtvaardigmaking is zoowel eene rechtelijke, als ook eene genadedaad Gods.

Aan die eenheid van recht en genade danken wij Christus en al zijne weldaden, bepaaldelijk ook de weldaad der gerechtigheid, welke wij noodig hebben, om in de goddelijke vierschaar te kunnen bestaan. Deze gerechtigheid, die ons wordt geschonken in het geloof, is echter wèl te onderscheiden van de gerechtigheid als eigenschap van Gods wezen of ook van de goddelijke of menschelijke natuur van Christus; want indien de wezensgerechtigheid van God of Christus de grond van onze rechtvaardigmaking ware, zou niet alleen het gansche lijden en sterven van Christus zijne waarde verliezen, maar zou ook de grenslijn tusschen Schepper en schepsel uitgewischt en beider natuur op eene pantheïstische wijze vermengd worden. De gerechtigheid, welke door het geloof ons deel wordt en ons voor God rechtvaardigt, is echter door het lijden en sterven van Christus verworven. Immers heeft God Christus voorgesteld tot eene verzoening door het geloof in zijn bloed, d. w. z. tot een zoenmiddel, hetwelk de verzoening der zonden tot stand brengt door de kracht van het vergoten bloed en door middel van het geloof, Rom. 3 : 25. Hij is zonde voor ons gemaakt en is een vloek voor ons geworden, opdat Hij ons van den vloek der wet verlossen zou en opdat wij zouden worden gerechtigheid Gods in Hem, 2 Cor. 5 : 21, Gal. 3 : 13. Daar heeft tusschen Christus en de zijnen eene uitwisseling plaats; Christus neemt hunne zonde en vloek over, en geeft hun daarvoor zijne gerechtigheid in de plaats. Hij is hun van God geworden tot wijsheid, tot gerechtigheid en heiligheid, en tot verlossing, 1 Cor. 1 : 30.

Deze gerechtigheid van Christus is zoo volkomen en genoegzaam, dat zij onzerzijds niet de minste aanvulling behoeft. Zij kan ook zelfs op geenerlei wijze door ons vermeerderd of aangevuld worden, want zij is één organisch geheel. Evenals de wet een geheel is, zoodat wie haar geheel zou houden, maar in één gebod zou struikelen, aan alle geboden schuldig wordt, Jak. 2 : 10; zoo is ook de gerechtigheid, die aan den eisch der wet voldoet, eene volkomene eenheid, als de lijfrok (het onderkleed) van Jezus zonder naad, van boven af in eens doorgeweven, Joh. 19 : 23. Zij is niet uit stukken of deelen saamgesteld, maar zij is er of zij is er niet; men heeft ze of men heeft ze niet; men kan ze niet ten deele ontvangen en het ontbrekende door eigen arbeid aanvullen. Bovendien, wat zou bij ons voor die aanvulling in aanmerking kunnen komen? Van de goede werken, die wij vóór het geloof zouden volbrengen, kan geen sprake zijn; want zulke goede werken zijn er niet; de Schrift spreekt het zoo beslist mogelijk uit, dat het gedichtsel van des menschen hart boos is van der jeugd aan, dat wat uit vleesch geboren is vleesch is, dat het bedenken des vleesches vijandschap is tegen God en zijner wet

zich niet kan onderwerpen, dat al zijne gerechtigheden zelfs gelijk zijn aan een onrein kleed.

Indien goede werken de gerechtigheid, welke Christus verworven heeft, moesten aanvullen, dan zouden daarvoor hoogstens in aanmerking kunnen komen die goede werken, welke de wedergeboren mensch uit het geloof volbrengt. Want de geloovigen kunnen inderdaad goede werken doen; gelijk een goede boom goede vruchten voortbrengt, brengt de goede mensch goede dingen voort uit den goeden schat des harten, Matth. 12 : 35; vernieuwd door Gods Geest, heeft hij vermaak in de wét Gods naar den inwendigen mensch, Rom. 7 : 22. Maar ten eerste zijn al deze werken, die uit het geloof voortkomen, nog zeer onvolmaakt en met zonde besmet; als de geloovige het goede wil doen, bevindt hij steeds, dat het kwade hem bijligt, Rom. 7 : 21; en ten andere onderstellen al deze goede werken reeds de door Christus geschonken en in het geloof aangenomene gerechtigheid; de geloovige wandelt slechts in de goede werken, welke God heeft voorbereid, en waartoe hij, als Gods maaksel, in Christus Jezus geschapen is, Ef. 2 : 10.

Onze troost bij de rechtvaardigmaking ligt dus hierin, dat de gansche gerechtigheid, welke wij behoeven, buiten ons ligt, in Christus Jezus. Wij zijn het niet, die haar moeten of kunnen tot stand brengen. Maar God openbaart zijne gerechtigheid in het Evangelie daarin, dat Hij zelf eene gerechtigheid aanbrengt door de offerande van Christus. De gerechtigheid, welke ons rechtvaardigt, is eene gerechtigheid uit God, door het geloof in Christus; zij is noch geheel noch ook voor een deel uit onze werken, maar zij is gansch en al, volkomen en genoegzaam, eene gave Gods, een vrij genadegeschenk, Phil. 3 : 9, 2 Tim. 1 : 9, Tit. 3 : 5. Indien het nu door genade is, zoo is het niet meer uit de werken, anderzins is de genade geene genade meer, Rom. 11 : 6. Christus zelf, in één woord, is de gerechtigheid, met welke wij alleen voor het aangezicht van God kunnen bestaan, 1 Cor. 1 : 30; Hij verwierf door zijn lijden en sterven het recht voor zich en de zijnen, om, vrij van alle schuld en straf, in het eeuwige leven in te gaan, en plaats te nemen aan de rechterhand Gods.

De gerechtigheid, die ons rechtvaardigt, is daarom ook niet van den persoon van Christus los te maken. Zij bestaat niet in eene stoffelijke of geestelijke gave, welke Christus ons zonder zichzelven schenken kan en die wij zonder den persoon van Christus zelven zouden kunnen ontvangen en aannemen. Er is geene gemeenschap aan de weldaden van Christus buiten de gemeenschap aan zijn persoon, en de laatste brengt altijd noodzakelijk de eerste mede. Om in het gericht Gods te kunnen bestaan, om vrijgesproken te worden van alle schuld en straf, en om de heerlijkheid Gods en het eeuwige leven deelachtig te worden, moeten wij Christus hebben, niet iets van Hem, maar Hemzelven, en Hemzelf in de

volheid van zijne genade en waarheid, naar zijne goddelijke en menschelijke natuur, in zijne vernedering en verhooging. De gekruiste en verheerlijkte Christus is de gerechtigheid, welke God ons in de rechtvaardigmaking uit genade schenkt. En als God dezen Christus met al zijne weldaden ons zoo uit genade, zonder eenige verdienste onzerzijds schenkt, in den weg des geloofs, dan rechtvaardigt Hij ons tegelijk, dat is, dan spreekt Hij ons vrij van alle schuld en van alle straf, en dan geeft Hij ons het recht op het eeuwige leven, op de hemelsche heerlijkheid, op zijne eigene zalige, nimmer eindigende gemeenschap. En dan staan wij zoo vrij voor zijn aangezicht, als hadden wij nooit zonde gehad of gedaan, ja, als hadden wij zelf al de gehoorzaamheid volbracht, die Christus voor ons volbracht heeft.

Nu is er echter tweeërlei wijze, waarop eene of andere zaak ons geschonken kan worden. Wij kunnen er door eene rechtelijke uitspraak eigendomsrecht op verkrijgen, en wij kunnen, op grond van zulk eene rechtelijke uitspraak, er vroeger of later bezit van nemen. Wie in een wettig testament tot erfgenaam is benoemd, ontvangt daarbij reeds recht op de vermaakte goederen in de toekomst, maar het kan gebeuren, dat hij eerst jaren later als feitelijk eigenaar optreden kan. En ook wanneer recht en werkelijkheid in hetzelfde oogenblik samenvallen, blijft er toch in wezen een groot onderscheid tusschen beide bestaan. Eigendom is de rechtelijke, bezit is de feitelijke macht over eene zaak. Bij de dieren treffen wij dit onderscheid niet of althans niet in dien vorm en in die mate aan; een dier neemt, wat het krijgen kan. Maar bij een mensch is dat anders; geschapen naar Gods beeld, moet hij recht hebben op iets, om het te mogen bezitten en gebruiken. Zijn eere en voorrecht is het, om niet te leven van roof, maar om door het werk zijner handen zijn eigen brood te eten.

Dat alles vindt ook op geestelijk gebied zijne toepassing. Want wij staan tot God in allerlei verhouding. Hij is onze Schepper, en wij zijn zijne schepselen; Hij is de pottenbakker, en wij zijn het leem in zijne vingeren; Hij is de bouwmeester en kunstenaar, en wij zijn zijn tempel; Hij is de landman, en wij zijn de ranken van zijn wijnstok; Hij is onze Vader, en wij zijn zijne kinderen. Alle verhoudingen, die in de wereld bestaan tusschen bruidegom en bruid, man en vrouw, ouders en kinderen, overheid en onderdanen enz. worden in de Schrift te hulp geroepen, om ons de rijke, veelzijdige verhouding te doen kennen, waarin de menschen in het algemeen en bepaaldelijk de geloovigen tot Hem staan. En geene daarvan kan verwaarloosd worden, zonder dat wij aan den inhoud dier innige betrekking schade doen. Zoo staan wij tot God ook in eene kinderlijke verhouding; de verloren zoon blijft in zijne afdwaling den naam van zoon dragen, maar hij is een verloren en doode zoon, en hij wordt

eerst weer gevonden en levend, als hij met schuldbelijdenis tot den Vader terugkeert.

Maar tegelijk daarmede staan wij tot God ook in eene rechtelijke verhouding; Hij is onze Schepper, en daardoor ook onze Wetgever, Koning en Rechter. De Schrift spreekt dat herhaaldelijk uit, Gen. 18 : 25, Ps. 47 : 3, 8, Jes. 33 : 22, Hebr. 4 : 12, Jak. 4 : 12, maar ook ons eigen hart geeft daar getuigenis aan. Het rechtsbesef zit diep in onze ziel en is aan alle volken en menschen eigen. Het rechtsbegrip is zelf overal en ten allen tijde hetzelfde; er is verschil over den inhoud van het recht, over de rechten en wetten, maar het rechtsbegrip op zichzelf heeft geen geschiedenis, evenmin als de begrippen van tijd, plaats, beweging, leven, goed, kwaad; het behoort tot de beseffen, die in de menschelijke natuur zijn ingeplant en langzamerhand tot bewustzijn komen; zoo verwilderd is geen volk, of het voelt zich in bepaalde gevallen in zijn recht gekrenkt en grijpt naar de wapenen, om zijn recht te verdedigen. En onder dat recht in den ruimsten zin is ook de verhouding tot God begrepen; ieder mensch voelt zich in zijn geweten verplicht, om God te dienen en naar zijne wet te leven; en ieder mensch heeft het bewustzijn, dat hij, dit niet doende, schuldig staat en zijne straf waardig is, De wet van het verbroken werkverbond werkt na in het hart van ieder mensch; en de zedewet, door God op den Sinaï afgekondigd, heeft slechts den inhoud harer geboden en daarmede den plicht tot hunne onderhouding verscherpt.

Deze rechtsverhouding wordt nu in het Evangelie niet te niet gedaan, gelijk velen het gaarne voorstellen, maar hersteld en vervuld. Het onderscheid tusschen wet en Evangelie ligt niet daarin, dat in de wet God alleen als Rechter, en in het Evangelie alleen als Vader optreedt; en nog veel minder mag het onderscheid tusschen wet en Evangelie met dat tusschen Oud- en Nieuw Testament gelijk worden gesteld. Want ook in het Oude Testament heeft God aan zijn volk Israel het Evangelie zijner genade en barmhartigheid geopenbaard; de wet stond in dienst van het genadeverbond, kwam na en was ondergeschikt aan de belofte, en was in zoover ook eene gave van zijne vaderlijke gunst en van zijne opvoedkundige wijsheid. Al is het dan ook, dat in den persoon van Christus de diepte van Gods ontfermingen veel klaarder in het licht is getreden dan in het Oude Testament mogelijk was, eenerzijds was het Evangelie der genade ook onder Israel niet onbekend, en anderzijds was de volheid van het Evangelie, die in Christus verscheen, geene vernietiging, maar eene vervulling van wet en profeten, Matth. 5 : 16, Rom. 3 : 31.

Zoo sterk mogelijk zegt dan ook de apostel Paulus, dat in het Evangelie de gerechtigheid Gods is geopenbaard, Rom. 1 : 17, 3 : 21—26. De eenheid en overeenstemming van wet en Evangelie bestaat daarin,

dat in beide dezelfde gerechtigheid Gods wordt geopenbaard; maar het verschil is hierin gelegen: in de wet wordt die gerechtigheid geopenbaard naar den regel: de mensch, die deze dingen doet, zal leven; maar in het Evangelie wordt die gerechtigheid geopenbaard zonder de wet, en naar den regel: dengene, die niet werkt, maar gelooft in Hem, die den goddelooze rechtvaardigt, wordt zijn geloof gerekend tot gerechtigheid, Rom. 4 : 5. In de wet wordt eene eigene, volkomene, genoegzame gerechtigheid geëischt, in het Evangelie wordt eene zelfde volkomene, genoegzame gerechtigheid door God uit genade in Christus geschonken. Daar de mensch het recht Gods in zijne wet niet wilde en kon handhaven, heeft God zelf zijn recht door de gave der gerechtigheid in Christus hersteld en bevestigd. Hij stelt zijne liefde en barmhartigheid in den dienst zijner gerechtigheid; door zelf te geven, vervult Hij zijn eigen recht; en Hij rekent ons uit genade de gerechtigheid van Christus toe, opdat wij het recht zijner wet ten volle vervullen, volkomen vergeving van al onze zonden en een vrijmoedigen ingang in zijn hemelsch koninkrijk ontvangen zouden.

De rechtvaardigmaking is daarom, zeer zeker eene genadige, maar ook eene rechtelijke daad Gods, eene verklaring, waarbij Hij als Rechter ons vrijspreekt van schuld en straf en recht geeft op het eeuwige leven. Door Rome en door allen, die den grond van 's menschen rechtvaardiging geheel of voor een deel in den mensch zelf zoeken (in zijn geloof, in zijn goede werken, in den Christus in ons, in het nieuwe levensbeginsel enz.) wordt tegen deze rechtelijke rechtvaardig-verklaring altijd dit bezwaar ingebracht, dat zulk eene juridische verklaring onwaar en Gode onwaardig is. Want als de grond van onze rechtvaardiging, zoo zeggen zij, geheel en al ligt in Christus buiten ons, en geloof en goede werken hoegenaamd niet als een stuk van onze gerechtigheid voor God in aanmerking komen, dan is de mensch, die gerechtvaardigd wordt, niet werkelijk rechtvaardig, en dan velt God over zulk een mensch een onwaar, onrechtvaardig oordeel, want hij *is* niet, wat hij wordt *verklaard* te zijn.

Tegen dit bezwaar is eigenlijk al deze opmerking voldoende, dat de Heilige Schrift onder rechtvaardigmaking steeds eene rechtelijke daad verstaat. Zij spreekt herhaaldelijk van de rechtvaardigmaking des zondaars voor God, en gebruikt dan een woord, dat aan de rechtstaal is ontleend en steeds eene rechtelijke beteekenis heeft. Aan de rechters onder Israel gaf God het bevel, dat zij den rechtvaardige rechtvaardig spreken, en den onrechtvaardige verdoemen (veroordeelen) zouden, Deut. 25 : 1, Ps. 82 : 2, 3, Spr. 17 : 15, 24 : 24, Jes. 5 : 23, en zelf toont Hij zijne rechtvaardigheid daarin, dat Hij den goddelooze niet rechtvaardigt en den rechtvaardige niet doodt, Gen. 18 : 25, Ex. 23 : 7, 2 Chron. 6 : 23. Als dit woord op geestelijk gebied wordt overgebracht,

behoudt het zijne rechtelijke beteekenis; zoo zegt Jezus bijvoorbeeld, dat de wijsheid, die in Hem verschenen is, gerechtvaardigd, d. w. z. als wijsheid erkend is geworden, van de zijde harer kinderen, Matth. 11 : 19, en in Luk. 7 : 29, dat het volk, dat Johannes hoorde, en de tollenaren, die met zijn doop gedoopt werden, daardoor God rechtvaardigden, dat is, God als rechtvaardig erkenden; de zedelijke beteekenis van rechtvaardig of heilig *maken,* is in deze beide plaatsen zelfs ten eenenmale uitgesloten.

En ditzelfde is het geval, wanneer het woord in de zaligmaking des zondaars wordt gebruikt. Want niet alleen zegt Paulus, dat in het Evangelie de gerechtigheid Gods geopenbaard wordt, Rom. 1 : 19, 3 : 20 v., maar hij verklaart ook, dat God dengene, die uit het geloof is, rechtvaardigt, en daarbij zelf rechtvaardig blijft, 3 : 36, dat Hij dengene, die niet werkt, maar gelooft in Hem, die den goddelooze rechtvaardigt, het geloof tot gerechtigheid toerekent, 4 : 5; hij stelt rechtvaardigen tegenover beschuldigen en veroordeelen, en roept uit: wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God is het, die rechtvaardigt, wie is het, die veroordeelt? Rom. 8 : 33, 34; hij wisselt rechtvaardigen af met gerechtigheid toerekenen, 4 : 3, 6, 12, en met stellen tot rechtvaardigen, 5 : 19, en laat in het voorafgaande vers zich aldus uit: door ééne misdaad (van Adam) is het voor alle menschen gekomen tot een veroordeelend vonnis, zoo is het ook door één rechtvaardigingsoordeel (over Christus) gekomen voor alle menschen tot eene rechtvaardiging, die het leven medebrengt. Overal is rechtvaardigen dus eene rechtelijke daad, een oordeel der vrijspraak, dat door den hemelschen Rechter geveld wordt over den zondaar, die naar den maatstaf der wet een goddelooze is, maar de door God zelven in Christus geschonken gerechtigheid door het geloof heeft aangenomen, en daarnaar geoordeeld, een rechtvaardige is.

Behalve echter dat de Heilige Schrift de rechtvaardiging zeer duidelijk als eene rechtelijke handeling opvat, maken haar tegenstanders zich van haar karakter eene geheel verkeerde voorstelling. Zij zeggen, dat zulk eene vrijspraak van den mensch, op grond van eene gerechtigheid, die buiten hem is, onwaarachtig is, en den mensch zelven geheel onveranderd laat. Nu valt deze beschuldiging op hen zelven terug, want als zij den mensch laten vrijspreken op grond van eene gerechtigheid, die in hem is, dan zullen zij zelven toch moeten erkennen, dat die gerechtigheid in den mensch hier op aarde altijd hoogst gebrekkig en onvolkomen is, en zij moeten dus tot het besluit komen, dat God iemand rechtvaardigt op grond van eene zeer gebrekkige gerechtigheid en dus aan een onwaar oordeel zich schuldig maakt. Daarentegen is eene vrijspraak op grond van de gerechtigheid, die in Christus ligt, volkomen rechtvaardig, want die gerechtigheid is volmaakt en door God zelven in den Zoon zijner liefde aangebracht. Maar bovendien, die vrijspraak heeft wel alleen plaats

op grond van de gerechtigheid, die in Christus is, maar zij werkt te harer tijd ook door het geloof in het bewustzijn des menschen door, en brengt daar de grootste verandering aan. Reeds als iemand voor een aardschen rechter van eene ernstige misdaad aangeklaagd en daarna vrijgesproken wordt, blijft hij niet dezelfde, maar wordt geheel zijne rechtsverhouding omgezet. En zoo werkt de vrijspraak Gods ook in het bewustzijn van den mensch door en bevrijdt hem van alle schuldbesef.

Die vrijspraak heeft in zekeren zin reeds in het besluit der verkiezing plaats gehad; zij is voorwerpelijk uitgesproken in de opstanding van Christus, die overgeleverd is om onze zonden en opgewekt is om onze rechtvaardiging, Rom. 4 : 25, en in het Evangelie, dat de blijde boodschap bevat, dat God door den dood van Christus in eene verhouding van verzoening en vrede tot de wereld staat, 2 Cor. 5 : 19. En die vrijspraak komt onderwerpelijk in de inwendige roeping tot den mensch, en wordt zijnerzijds dan aangenomen in het geloof. De rechtvaardiging is maar ééne schalm in de keten des heils, zij is naar de eene zijde aan de voorkennis en roeping, en naar de andere zijde aan de heiligmaking en verheerlijking verbonden, Rom. 8 : 30. De rechtvaardiging in de vierschaar Gods dringt dus te harer tijd door het geloof in het bewustzijn des menschen door; en de gerechtigheid, die Christus verworven heeft, is niet een dood kapitaal, dat buiten Christus ligt, maar zij is in zijn persoon begrepen, en Christus is juist daartoe opgewekt, om te zijner tijd door den Heiligen Geest zichzelven met al zijne weldaden aan de zijnen mede te deelen. En als daarvoor bij den mensch het geloofsoog ontsloten wordt, dan verandert in eens zijne gansche rechtsverhouding. Hij, die arm was, wordt plotseling rijk door den rijkdom, die in Christus Jezus is; hij, die schuldig was aan de overtreding van al Gods geboden, ziet zich eensklaps van alle schuld en straf bevrijd; hij, die de eeuwige straf had verdiend, ziet het recht zich toegekend op het eeuwige leven! En met Paulus roemt hij: wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God is het, die rechtvaardig maakt, wie is het, die verdoemt? Christus is het, die gestorven is, ja wat meer is, die ook opgewekt is, die ook ter rechterhand Gods is, die ook voor ons bidt.

En dan eindelijk nog: rechtvaardigmaking en heiligmaking zijn onderscheiden en behooren scherp onderscheiden te worden. Want wie dit onderscheid verwaarloost of uitwischt, richt weder eene eigene gerechtigheid in den mensch op, miskent de volkomenheid en genoegzaamheid der gerechtigheid Gods, die in Christus verschenen is, verandert het Evangelie in eene nieuwe wet, neemt den troost der zielen weg en maakt de zaligheid van 's menschen verdiensten afhankelijk. Het geloof komt in de rechtvaardigmaking dus niet anders voor, dan als een ontvangend orgaan, als de hand, die eene gave aanneemt, als het vertrouwen der ziel op Christus en zijne gerechtigheid alleen. Wel is waar bedient de Heilige

Schrift zich meermalen van de uitdrukking, dat het geloof wordt toegerekend tot gerechtigheid, Gen. 15 : 6, Rom. 4 : 3, 5, 9, 22, Gal. 3 : 6, Jak. 2 : 23, en daarmede wordt ongetwijfeld te kennen gegeven, dat het geloof de plaats vervangt van de gerechtigheid, die de wet eischt, maar die de zondaar niet bezit. Doch de vraag doet zich hierbij op: waarom treedt en waarom kan het geloof optreden in de plaats van de door de wet geëischte gerechtigheid? Is dit daaraan te danken, dat het geloof zulk eene uitnemende zedelijke waarde heeft en zulk een goed, deugdelijk werk is?

Daar zijn er velen, die dit meenen en die zeggen, dat geloof zonder meer, geheel afgezien van zijn inhoud en voorwerp, enkel en alleen door zijne innerlijke hoedanigheid rechtvaardigt. Maar de leer der Schrift is dit zeker niet. Want als het geloof krachtens zijne zedelijke natuur rechtvaardigde, dan zou het weer als een daad of een werk optreden, en niet tegen de werken overstaan; en toch, Paulus spreekt het zoo kras mogelijk uit, dat de rechtvaardigmaking, die thans in het Evangelie door het geloof geschiedt, tegen alle rechtvaardigmaking uit de werken der wet lijnrecht overstaat, Rom. 3 : 20, 28, 4 : 4 v., Gal. 2 : 16, 3 : 11 enz. Voorts wisselt deze tegenstelling af met de andere, dat de rechtvaardigmaking door het geloof eene rechtvaardigmaking uit genade is en als zoodanig allen roem en alle verdienste uitsluit, Rom. 3 : 24, 4 : 4 v., Tit. 3 : 5; in Rom. 4 : 16 zegt de apostel uitdrukkelijk, dat de erfenis uit het geloof is, juist opdat zij uit genade zou zijn; maar dit zou niet zoo gezegd kunnen worden, als het geloof zelf, om zijne innerlijke waardij en kracht, den mensch rechtvaardigde. Eindelijk, als het geloof dezen dienst verrichtte, dan zou Christus alle beteekenis in de rechtvaardigmaking verliezen; het kwam er dan alleen op aan, dàt, maar hoegenaamd niet, wàt iemand geloofde. Geloof zou rechtvaardigen, ook al was het geloof aan een afgod, aan eene daemonische kracht, aan een valschen profeet, evenals sommige ongeloovige geneesheeren aan hunne kranken een bezoek aan Lourdes enz. aanbevelen, omdat „geloof geneest".

Maar het getuigenis der Schrift staat hier lijnrecht tegenover. 't Komt bij het rechtvaardigend geloof juist alles aan op den inhoud en het voorwerp. Het geloof kan in de plaats van de door de wet geëischte gerechtigheid optreden en tot gerechtigheid worden toegerekend, omdat het geloof in Christus Jezus is, die door God is voorgesteld als eene verzoening door de kracht van zijn bloed, 3 : 25, die onzen vloek heeft gedragen, Gal. 3 : 13, voor ons tot zonde is gemaakt, 2 Cor. 5 : 21, die gestorven en opgewekt is, die ter rechterhand Gods is en voor ons bidt, Rom. 8 : 34, en die ons daarom van God geworden is tot gerechtigheid, 1 Cor. 1 : 30, in wien wij gerechtigheid Gods zijn, 2 Cor. 5 : 21. In één woord, het geloof rechtvaardigt, omdat het in Christus eene gerechtigheid deelachtig wordt, welke even volkomen en genoegzaam is als die

door de wet wordt geëischt, maar die nu in het Evangelie door God uit genade in Christus wordt geschonken, Phil. 3 : 9; het rechtvaardigt, niet door zijne innerlijke waardigheid, maar door zijn inhoud, n.l. de gerechtigheid van Christus.

Doch, hoezeer het van het hoogste belang is, het onderscheid tusschen rechtvaardigmaking en heiligmaking helder in te zien en zuiver te handhaven, beide weldaden zijn toch geen oogenblik van elkander gescheiden. Zij zijn niet gescheiden in het besluit Gods, want de rechtvaardigmaking is slechts ééne schalm in de keten des heils; die God te voren gekend heeft, dezen heeft Hij ook te voren verordineerd, den beelde zijns Zoons gelijkvormig te zijn; en die Hij tevoren verordineerd heeft, dezen heeft Hij ook geroepen; en die Hij geroepen heeft, dezen heeft Hij ook gerechtvaardigd; en die Hij gerechtvaardigd heeft, dezen heeft Hij ook verheerlijkt, Rom. 8 : 29, 30. Zij zijn evenmin gescheiden in den persoon en het werk van Christus; want de gerechtigheid is geen goed, dat buiten Christus ligt en zonder zijn persoon ontvangen kan worden. Christus zelf is onze gerechtigheid, en tegelijk daarmede is Hij ook onze wijsheid, heiligheid en verlossing, 1 Cor. 1 : 30; men kan de ééne weldaad van Christus niet aannemen zonder de andere, omdat zij alle in zijn persoon liggen opgesloten; wie Christus als zijne gerechtigheid aanneemt door het geloof, die ontvangt Hem ook tegelijk als zijne heiligheid; Christus kan niet gedeeld, niet ten halve of voor een deel worden aangenomen; wie Hem heeft, heeft Hem geheel met al zijne weldaden, en wie zijne weldaden mist, is ook zijn persoon niet deelachtig. Eindelijk, ook in het geloof zijn rechtvaardigmaking en heiligmaking onafscheidelijk verbonden; het geloof komt bij de eerstgenoemde weldaad alleen en uitsluitend van zijne religieuze zijde in aanmerking, als vertrouwen op Gods genade, als aannemen van Christus en van de door God in Hem geschonken gerechtigheid; maar als het geloof dit inderdaad is en doet, dan is het levend, zaligmakend geloof, hetwelk het werk Gods bij uitnemendheid is, Joh. 6 : 29, en in goede werken zijne echtheid en kracht openbaart, Gal. 5 : 6, Jak. 2 : 20 v. Rechtvaardigen is niet hetzelfde als levendmaken; maar evenals zonde en dood, zoo zijn ook gerechtigheid en leven ten nauwste vereenigd; de rechtvaardige uit het geloof zal leven, Rom. 1 : 17; gelijk het door ééne misdaad over alle menschen gekomen is tot een vonnis van veroordeeling, zoo komt het ook door één vonnis van vrijspraak over alle menschen tot eene rechtvaardigmaking, die het leven ten gevolge heeft en tot het leven leidt, 5 : 18.

Daarom sluit de rechtvaardigmaking ook twee weldaden in: vergeving der zonden en toekenning van het recht op het eeuwige leven. Zij zijn aan elkander verbonden en staan tot elkander in dezelfde verhouding, als de lijdelijke en de dadelijke gehoorzaamheid in het werk van Christus.

Christus herstelde niet alleen, wat Adam door zijne ééne overtreding bedierf, maar Hij verwierf ook, wat Adam door zijne onderhouding van Gods gebod had moeten verwerven, n.l. het eeuwige leven. Wie in Christus gelooft, ontvangt daardoor de vergeving van al zijne zonden, Matth. 9 : 2, Rom. 4 : 7, Ef. 4 : 32, en tevens ook in datzelfde oogenblik het eeuwige leven, Joh. 3 : 16, 36.

Nu wordt over de vergeving der zonden door de meeste menschen zeer lichtvaardig gedacht. Zij stellen het zich als iets gansch natuurlijks voor, dat God de zonden vergeeft en de tekortkomingen door de vingers ziet; het is, alsof God de zonden vergeven *moet,* en anders geen God der liefde zou zijn. Maar de ervaring in het menschelijk leven kan hen reeds beter inlichten. Vergeven, van harte vergeven, zóó vergeven, dat er niets meer van de ondervonden beleediging in het hart overblijft, dat kost strijd tegen onszelven en beteekent eene overwinning op onszelven. Wel is waar, is het gevoel van beleediging bij ons dikwerf zeer misplaatst; wij trekken ons dingen aan, die hoegenaamd geen waarde hebben, en laten andere voorbijgaan, die ons diep grieven moesten; ons eer- en rechtsgevoel is niet uitgeroeid, maar toch bedorven en in eene verkeerde richting geleid. Maar het kan toch voorkomen, dat wij door eene of andere behandeling ons terecht diep beleedigd en in onze eer, in ons karakter, in onzen naam gekrenkt gevoelen; en hoeveel strijd kost het dan, om alle wraak en haat te bannen uit het hart, en onzen vijand zoo volkomen en van harte te vergeven, dat wij de beleediging vergeten en nimmermeer gedenken. Vergeving onderstelt altijd de schending van een recht en bestaat dan in de kwijtschelding eener daarvoor verschuldigde straf.

Dit alles geldt reeds onder menschen. Maar zonde en vergeving krijgen beide een veel ernstiger karakter, wanneer zij tegen God begaan en door God geschonken wordt. God heeft ook een recht, het recht n.l. om ten alle tijde, overal, in alles, door alle menschen als God erkend, gediend en vereerd te worden. Dit recht is het beginsel en de grondslag van alle recht; wie het aantast, tast principiëel de gansche rechtsorde, heel de zedelijke wereldorde aan, gelijk zij in God haar oorsprong en vastigheid heeft. Zonde is een omverwerpen van Gods gerechtigheid. Wie zoo de zonde leert kennen, wie haar beschouwt bij het licht der Heilige Schrift, wie haar eenigszins ziet gelijk God haar ziet, die gaat anders denken over de vergeving. Hij kan ze eigenlijk niet gelooven, want ze gaat tegen den schijn aller dingen in. Daar is in de eerste plaats zijn eigen hart, dat hem veroordeelt en schuldig stelt voor Gods aangezicht. Daar is vervolgens de wet, die den vloek over hem uitspreekt en hem des doods waardig keurt. Daar is al verder satan, die hem aanklaagt, en in zijne aanklacht recht tegen hem behoudt. Daar komen de menschen bij, die in den nood hem alleen laten staan en zijne zonden breed uitmeten. En

in en achter die allen hoort hij de stem der gerechtigheid Gods, die hem opzoekt en vervolgt en vasthoudt en prijs geeft aan het oordeel. Wie durft, wie kan, dit alles bedenkende en ervarende, aan de volkomene vergeving van al zijne zonden gelooven?

Maar de gemeente van Christus durft dat en kan dat en mag dat; zij belijdt in ootmoed en opgetogenheid des harten: ik geloof de vergeving der zonden; ik geloof ze, al zie ik haar niet; ik geloof ze, al is het, dat mijne conscientie mij aanklaagt, dat ik tegen alle geboden Gods zwaarlijk gezondigd en geen derzelve gehouden heb, en nog steeds tot alle boosheid geneigd ben. En voor dat geloof heeft zij grond onder de voeten. Wie de vergeving der zonden buiten Christus zoekt, kan er naar wenschen en erop hopen, maar hij kan ze niet van harte en met overtuiging gelooven; hij stelt ze met een door de vingers zien gelijk en verzwakt den ernst der zonde. Maar het Evangelie maakt er ons mede bekend, dat God de zonden vergeven kan en vergeven heeft, omdat zijn recht in Christus ten volle is gehandhaafd; voldoening weerspreekt de vergeving niet, maar baant voor haar den weg, waarborgt ze en doet er ons aan gelooven met ontwijfelbare gewisheid. En zoo volkomen is daarom die vergeving van al onze zonden, dat zij in de Schrift met een niet gedenken, een achter den rug werpen, een vergeten gelijk wordt gesteld, Jes. 38 : 17, 43 : 25, Hebr. 8 : 12. De Heere schouwt niet aan de ongerechtigheid in Jakob, en Hij ziet niet aan de boosheid in Israel, Num. 23 : 21.

Deze vergeving ligt al besloten in het voornemen Gods, is openlijk over de gansche gemeente uitgesproken in de opstanding van Christus, Rom. 4 : 25, wordt in het algemeen bekend gemaakt in het Evangelie, Hand. 5 : 31, en wordt in het bijzonder uitgedeeld aan een iegelijk, die gelooft. Maar al is de geloovige ook de vergeving van al zijne zonden deelachtig, hij moet ze toch voortdurend, van dag tot dag, in het geloof blijven toeëigenen, om er de zekerheid en den troost van te genieten. Het zou wel gemakkelijk zijn, als wij met een: eens bekeerd, blijft bekeerd, zouden kunnen wandelen naar het goeddunken van ons hart; en velen blijven inderdaad voortleven op eene bevinding van weleer en stellen zich daarmede gerust. Maar dat is het Christelijk leven niet. Noch de gerechtigheid, die in Christus Jezus is, noch het geloof, dat de Heilige Geest in onze harten inplant, is een dood kapitaal. Wij worden de vergeving onzer zonden, hare waarheid en hare zekerheid, bij den voortduur alleen deelachtig, door de gemeenschapsoefening met Christus zelven, in de werkzaamheid van het zaligmakend geloof. Daarom heeft Jezus de bede om vergeving der zonden ook nog op de lippen zijner discipelen gelegd, Matth. 6 : 12; de ootmoedige belijdenis van onze zonden is de weg, waarin God zijne trouw en gerechtigheid bewijst, om ons de zonden te vergeven en ons te reinigen van alle ongerechtigheid,

1 Joh. 1 : 9. En om ons de grootte der weldaad, die in de vergeving der zonden ons geschonken wordt, voortdurend diep te doen beseffen, voegt Christus aan de bede om vergeving onzer schulden nog de woorden toe: gelijk wij vergeven onzen schuldenaren. Deze woorden bevatten den grond niet, waarop wij van God kwijtschelding onzer zonden durven of mogen vragen; zij geven den maatstaf niet aan, waarnaar wij ze voor ons mogen inroepen; maar zij omschrijven de gezindheid, welke in den bidder aanwezig moet zijn, om de weldaad der vergeving te ontvangen, te genieten en te waardeeren. Dan eerst beseffen wij eenigermate, wat het, menschelijk gesproken, God heeft gekost, om ons in Christus de vergeving der zonden te schenken, als wij alle vijandschap uit ons hart hebben uitgeroeid en onzen schuldenaren van harte al hunne beleedigingen vergeven. Wij kunnen om die vergeving als eene groote, onwaardeerbare weldaad dan alleen bidden met al den ernst onzer ziel, als wij van harte vergevensgezind tegen onzen naaste zijn. De vergeving onzer zonden is daarom bij God wel in eens en volkomen geschied, maar zij wordt ons toegeëigend heel ons leven door in den weg van geloof en bekeering. Het avondmaal is daarvoor ook ten bewijze, want wij vieren daarin telkens weer gedachtenis, dat Christus zijn lichaam verbroken en zijn bloed vergoten heeft tot vergeving onzer zonden, Matth. 26 : 28.

De keerzijde van deze weldaad der vergeving is het recht ten eeuwigen leven. Wie in Christus gelooft, is niet alleen vrij van den toorn Gods, maar ontvangt ook terstond het eeuwige leven. Nu denkt Johannes bij dit eeuwige leven vooral aan het nieuwe leven, dat uit God geboren en door den Heiligen Geest in ons hart wordt geplant, Joh. 1 : 13, 3 : 5; het kindschap, waarvan hij spreekt, komt uit de wedergeboorte op en bestaat vooral in Gode-gelijkvormigheid, Joh. 1 : 13, 1 Joh. 1 : 1—3. Maar Paulus spreekt gewoonlijk van het kindschap in een anderen zin; hij verstaat er onder, dat God ons op grond van de gerechtigheid in Christus tot zijne kinderen en erfgenamen aanneemt.

Bij de Romeinen waren de familiën streng van elkander gescheiden; iedere familie had hare eigene rechten en vooral ook hare eigene godsdienstige gebruiken; een kind kon daarom alleen uit de eene familie in de andere overgaan door eene formeele, wettelijke acte, waarbij de natuurlijke vader zijn kind als het ware verkocht aan den anderen vader, die het tot zijn eigen kind wilde aannemen. Wanneer de natuurlijke vader gestorven was, kon de overgang alleen geschieden door eene plechtige verklaring van het volk in eene openbare vergadering. Zoo alleen kon het kind van zijne verplichtingen in de eene familie ontslagen en aan die in eene andere familie onderworpen worden.

Daaraan ontleent de apostel Paulus waarschijnlijk het begrip der adoptie (aanneming tot kinderen), om de nieuwe verhouding te doen

kennen, waarin de geloovigen tot God staan. Deze adoptie was in het Oude Testament reeds het voorrecht van Israel, Rom. 9 : 4, dat daarom herhaaldelijk Gods zoon heet, Ex. 4 : 22, 23, Deut. 8 : 5, Hos. 11 : 1 enz. Maar zij is toch vooral eene zegening van het nieuwe verbond; want de geloovigen des Ouden Testaments waren nog onder de wet in bewaring gesteld, Gal. 3 : 23, 4 : 1—3. Maar nu is Christus gekomen in de volheid des tijds, heeft zich onder de wet gesteld en haar vloek gedragen, opdat Hij degenen, die onder de wet waren, verlossen zoude en opdat wij de aanneming tot kinderen verkrijgen zouden, 4 : 4, 5. Christus heeft ons uit de dienstbaarheid der wet en der zonde door zijn dood losgekocht, zoodat wij nu een ander toebehooren, n.l. Hem, die uit de dooden opgewekt is, Rom. 7 : 1—4, en door God tot zijne kinderen en erfgenamen aangenomen zijn, Gal. 4 : 7. Als zoodanig hebben zij ook den Geest des Zoons ontvangen, den Geest der aanneming tot kinderen, den Geest, zooals die bij dit kindschap past; door dien Geest zijn zij zich van hun kindschap bewust, ontvangen zij de vrijmoedigheid, om God als hunnen Vader aan te spreken, en worden zij voortdurend geleid, Rom. 8 : 14—16, Gal. 4 : 6. Ja, gelijk die aanneming tot kinderen wortelt in het eeuwig voornemen Gods, Ef. 1 : 5, zoo strekt zij zich ook ver naar de toekomst uit; want ofschoon de geloovigen thans reeds kinderen zijn en al de rechten van erfgenamen hebben, Rom. 8 : 17, Gal. 4 : 7; zij verwachten toch nog met al het schepsel de openbaring der kinderen Gods, de vrijheid hunner heerlijkheid, de aanneming tot kinderen, n.l. de verlossing van hun lichaam, Rom. 8 : 18—23. In de opstanding der dooden eerst, als ook het lichaam volkomen verlost zal zijn, wordt de aanneming tot kinderen voltooid.

De weldaad van de rechtvaardigmaking door het geloof alleen bevat voor den Christen eene rijke vertroosting. De vergeving zijner zonden, zijne hope voor de toekomst, zijne zekerheid aangaande de eeuwige zaligheid hangen niet af van den graad van heiligheid, dien hij in het leven bereikt heeft, maar liggen vast in de genade Gods en in de verlossing, welke in Christus Jezus is. Indien zij hare vastigheid ontleenen moesten aan de goede werken van den Christen, zouden zij ten allen tijde, tot aan den dood toe, onzeker blijven, want ook de allerheiligsten hebben nog maar een klein stukske der volmaakte gehoorzaamheid; en de geloovigen zouden steeds door vreeze en angst worden heen en weer bewogen, nimmer kunnen staan in de vrijheid, waarmede Christus hen heeft vrijgemaakt, en, toch niet buiten alle zekerheid leven kunnende, de toevlucht nemen moeten tot kerk en priester, tot altaar en sacrament, tot godsdienstplichten en boetedoeningen. Dat is de toestand van duizenden Christenen, zoowel buiten als in de Roomsche kerk. Zij verstaan de heerlijkheid en den troost der vrije rechtvaardigmaking niet.

Maar de geloovige, wiens oog voor den rijkdom dezer weldaad is ontsloten, ziet het anders in. Hij is tot de ootmoedige erkentenis gekomen, dat goede werken, hetzij deze dan in aandoeningen des gemoeds, bevindingen der ziel of in uitwendige handelingen bestaan, nooit zijn en kunnen zijn de gronden, maar alleen kunnen wezen de vruchten des geloofs. Zijn heil en zaligheid ligt vast, buiten hem, in Christus Jezus en zijne gerechtigheid, en kan daarom nimmermeer wankelen. Zijn huis is op de steenrots gebouwd, en kan het geweld der slagregens, der waterstroomen en der winden doorstaan. Natuurlijk is er ook van deze belijdenis, evenals van elk artikel des geloofs, misbruik mogelijk. Als het geloof, dat Christus en zijne gerechtigheid aanneemt, opgevat wordt als eene verstandelijke toestemming van eene historische waarheid, dan blijft de mensch daar koud, onverschillig en dood bij; en dan brengt hij uit dat geloof geene goede werken voort, maar neemt er ook inderdaad den persoon van Christus niet mede aan. Maar het echte geloof, dat den mensch, door schuldbesef getroffen en verslagen, naar Christus zelven uitdrijft, dat klemt zich vast aan de genade Gods en aan die genade alleen, dat roemt in vrije schuldvergiffenis, en brengt in datzelfde oogenblik ook reeds goede werken voort.

Ja, dit geloof, dat enkel en alleen op Gods genade in Christus steunt en daardoor van de vergeving der zonden zich bewust is, dat geloof is alleen tot het doen van waarlijk goede werken in staat. Want zoolang wij de vergeving onzer zonden geheel of voor een deel laten afhangen van de gemoedsaandoeningen, die wij genieten, en van de goede daden, die wij tot stand brengen, zoolang verkeeren wij nog min of meer in angst en vreeze; wij zijn dan nog geene kinderen, die het goede uit liefde, maar wij zijn nog dienstknechten, die het voor loon doen; wij volbrengen het goede dan nog niet zuiver en alleen om het goede zelf, dat is, om Gods wil, maar nog min of meer uit eigenbelang, om er zelf gunst mede te verwerven, en om ons aangenaam te maken in de oogen Gods. Maar dit alles verandert, als wij door het geloof verstaan, dat onze zaligheid uitsluitend in Gods genade en in de gerechtigheid van Christus rust. Dan laten wij af van het oprichten eener eigene gerechtigheid en vermoeien ons niet langer met het werken aan onze eigene zaligheid, want deze liggen onwankelbaar vast in Christus Jezus. En van die zaligheid in Christus zeker, kunnen wij nu al onze aandacht daaraan wijden, dat wij goede werken doen, om daardoor onzen Vader te verheerlijken. Wij volbrengen ze dan niet meer om ons zelf, maar om des Heeren wil. Wij behooren Christus toe, die uit de dooden opgewekt is, opdat wij Gode vruchten dragen zouden, Rom. 7 : 4. Wij zijn door de wet der wet gestorven, opdat wij Gode leven zouden, Gal. 2 : 19. Dat zijn eerst waarlijk goede werken, die uit het geloof, naar Gods wil, en tot zijne eer geschieden.

Daarin bestaat dan ook de vrijheid van den Christen, die hij door de rechtvaardigmaking deelachtig wordt, dat hij van den eisch en den vloek der wet is ontslagen. De geloovige wordt niet vrij van de wet in dien zin, dat hij kan gaan leven naar het goeddunken van zijn hart, dat hij, gelijk men het tegenwoordig noemt, zichzelf kan uitleven overeenkomstig de neiging en richting van zijne zondige natuur. Integendeel, de geloovige wordt veel vaster aan de wet gebonden, dan vroeger het geval was; want het geloof doet de wet niet te niet, maar bevestigt haar, Rom. 3 : 31; haar recht wordt vervuld in hen, die niet naar het vleesch wandelen, maar naar den Geest, 8 : 4. Zij, die der zonde gestorven zijn, hoe zouden zij nog in haar kunnen leven? 6 : 2. Maar de verhouding, waarin de geloovige tot de wet komt te staan, is eene gansch andere, dan waarin hij vroeger tegenover haar geplaatst was. Hij blijft aan haar gebonden als regel der dankbaarheid; vrij is hij echter van haar eisch en haar vloek.

In dit opzicht hebben de geloovigen des Nieuwen Testaments zelfs veel vóór boven die van het Oude Verbond. In het Oude Testament wordt de religie doorgaans nog als vreeze des Heeren omschreven, en de geloovigen heeten menigmaal knechten des Heeren. Zij waren wel kinderen, maar onmondige kinderen, en daarom aan dienstknechten gelijk, onder voogden en verzorgers gesteld tot den tijd, door den Vader bepaald, Gal. 4 : 1, 2, 3 : 23, 24. Maar toen de volheid des tijds gekomen is, heeft God zijnen Zoon gezonden, geworden uit eene vrouw, geworden onder de wet, 4 : 4. Door zelf in onze plaats alle gerechtigheid te vervullen, Matth. 4 : 15, door een vloek te worden voor ons, Gal. 3 : 13, en zichzelf voor ons tot zonde te laten maken, 2 Cor. 5 : 21, heeft Christus ons van den vloek der wet verlost en van haar eisch volkomen vrijgemaakt. Wij zijn niet meer met haar gehuwd, wij zijn haar dienstknechten niet meer, wij zijn door haar zelve aan haar zelve gestorven, en wij zijn nu dienstknechten van Christus en leven Gode, Rom. 7 : 1—4, Gal. 2 : 19; wij zijn niet meer onder de wet, maar onder de genade, Rom. 6 : 15, wij staan in de vrijheid, waarmede Christus ons vrijgemaakt heeft, Gal. 5 : 1. Voor ons geldt de regel niet meer: doe dat, en gij zult leven, maar is de orde geheel omgekeerd; wij leven door het geloof en doen de wet, omdat wij een vermaak in haar hebben naar den inwendigen mensch. Zoo is de wet tegenover de geloovigen machteloos geworden: zij kan hen niet meer aanklagen, want haar schuld is door Christus gedragen en haar eisch is door Christus vervuld; zij kan hen niet meer veroordeelen, want Christus heeft haar vloek op zich genomen en al hare straffen geleden; satan zelfs kan zich van haar niet meer bedienen, om de broederen aan te klagen, want wie kan beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods, als God zelf ze rechtvaardigt, en de gestorvenen en verheerlijkte Christus in den hemel voor hen bidt?

En met de verandering, welke de rechtvaardiging in de verhouding der

geloovigen tot de wet, tot haar eisch en vloek, heeft aangebracht, verandert ook hunne verhouding tot alle dingen en tot de gansche wereld. Als wij met God verzoend zijn, worden wij met alle dingen verzoend; als wij tot God in de rechte verhouding staan, dan komen wij ook recht tegenover heel de wereld te staan; de verlossing in Christus is eene verlossing van de schuld en straf der zonde, maar ook van de wereld, die ons zoo drukken en benauwen kan. De Vader heeft immers de wereld liefgehad, en Christus heeft haar overwonnen, zoodat zij ons nog wel verdrukken, maar niet den goeden moed benemen kan, Joh. 16 : 33. Als kinderen van den hemelschen Vader, zijn de geloovigen niet bezorgd, wat zij eten, en wat zij drinken, en waarmede zij zich kleeden zullen, want Hij weet, dat zij al deze dingen behoeven, Matth. 6 : 25 v. Zij vergaderen geene schatten op aarde, maar hebben hun schat in den hemel, waar ze noch mot noch roest verderft, en waar de dieven niet doorgraven noch stelen, Matth. 6 : 19, 20. Als onbekenden, zijn zij nochtans bekend; als stervenden, leven zij; als getuchtigd, worden zij niet gedood; als droevig, zijn zij toch altijd blijde; als armen, maken zij nochtans velen rijk; als niets hebbende, bezitten zij toch alles, 2 Cor. 6 : 9, 10. Zij kwellen zich niet met het: raak niet en smaak niet en roer niet aan, maar achten alle schepsel Gods als goed en nemen het met dankzegging, Col. 2 : 20, 1 Tim. 4 : 4. Zij blijven en arbeiden in de roeping, waarin zij geroepen zijn, en zijn geene dienstknechten van menschen, maar van Christus alleen, 1 Cor. 7 : 20—24. Zij zien in de beproevingen, die hun overkomen, geene straf, maar eene kastijding, en een bewijs van Gods liefde, Hebr. 12 : 5—8. Zij staan vrij tegenover alle schepselen omdat niets hen scheiden kan van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, hunnen Heere, Rom. 8 : 35, 89. Ja, alles is het hunne, omdat zij van Christus zijn, 1 Cor. 3 : 21—23, en alle dingen moeten medewerken ten goede, dengenen, die God liefhebben en naar zijn voornemen geroepen zijn, Rom. 8 : 28.

De geloovige, die in Christus gerechtvaardigd is, is het vrijste schepsel ter wereld. Althans zoo moest het zijn.

XXII.

DE HEILIGMAKING.

WIJL het beeld Gods niet alleen in kennis en gerechtigheid, maar ook in heiligheid bestond, moet de herschepping den mensch herstellen in de rechte verhouding tot God, en tevens hem innerlijk vernieuwen naar den eisch van zijne heilige wet. Zonde is schuld, maar ook smet. De rechtvaardigmaking bevrijdt hem van de schuld, de heiligmaking verlost hem van de smet der zonde. Door gene wordt zijn bewustzijn, door deze zijn zijn veranderd. Door de eerste komt de mensch weer goed te staan, door de tweede komt hij weer goed te zijn en goed te doen.

Het woord heilig komt bijna op iedere bladzijde van de Heilige Schriften voor. Wat de oorspronkelijke, natuurlijke beteekenis was van het Hebreeuwsche woord, dat in onze taal door heilig is overgezet, is niet met zekerheid uit te maken, omdat het woord in de Schrift nooit in dien zin wordt aangetroffen, maar altijd in eene godsdienstige beteekenis gebezigd wordt; waarschijnlijk is het echter toch afgeleid van een stam, die afsnijden, afzonderen beteekent. Evenmin is met beslistheid te zeggen, in welken zin het woord het eerst op godsdienstig gebied werd overgebracht. Volgens sommigen werden eerst personen en zaken heilig geheeten, omdat zij van anderen afgezonderd en aan het gemeen gebruik onttrokken werden — de tegenstelling van heilig is n.l. onheilig, ongewijd, gemeen, profaan, Lev. 10 : 10, 1 Sam. 21 : 5, Ezech. 22 : 6. Volgens anderen bevatte de oorspronkelijke beteekenis eene aanduiding, dat personen en zaken op eene bepaalde wijze tot God in betrekking stonden, en daarom van anderen werden afgezonderd. Voor het laatste gevoelen pleit, dat menschen en dingen nooit vanzelf, van nature heilig zijn, maar dit eerst kunnen worden door eene bepaalde handeling, die met hen geschiedt. Ook kunnen zij zich zelven niet heiligen, want alle heiligheid en heiliging gaat van God uit. Jehovah is heilig, en daarom wil Hij een heilig volk, eene heilige priesterschap, eene heilige woning, Ex. 19 : 6, 29 : 43, Lev. 11 : 44, 45, 19 : 2 enz. Hij wijst aan, wie de zijne en wie heilig is, Num. 16 : 5.

Tallooze malen wordt God dan ook in het Oude Testament de Heilige genoemd; alleen in Dan. 4 : 8, 9, 18, 5 : 11 spreekt ook Nebukadnezar van zijne heilige goden. Er wordt niet een bijzondere eigenschap in het Goddelijk wezen naast andere mede aangeduid, maar de naam dient vooral, om zijne Goddelijke grootheid, verhevenheid, majesteit, ongenaakbaarheid uit te drukken. Daar is niemand heilig gelijk de Heere, want er

is niemand dan Hij, 1 Sam. 2 : 2. Hij is God en geen mensch, de Heilige, Hos. 11 : 9; niemand kan voor zijn aangezicht bestaan, 1 Sam. 6 : 20; Hij is hoog verheven boven de goden, verheerlijkt in heiligheid, vreeselijk in lofzangen, doende wonderen, Exod. 15 : 11; Hij is vreeselijk uit zijn heiligdom, Ps. 68 : 35; zijn naam is groot en vreeselijk, Ps. 99 : 2, 3; te zweren bij zijne heiligheid, is te zweren bij zichzelven, Am. 4 : 2, 6 : 8. In één woord, heiligheid duidt God aan in zijn onderscheid van en verhevenheid boven alle creatuur; Hij is de Heilige, omdat Hij God is; en inzonderheid Jesaja bedient zich met voorliefde van dezen naam, Jes. 5 : 16, 6 : 3, 29 : 23, 30 : 11, 12 enz. verg. Ezech. 37 : 28, 39 : 7, Hab. 1 : 12, 3 : 3 enz.

Die heiligheid Gods komt tot openbaring in al de verhoudingen, waarin Hij zich tot zijn volk heeft gesteld; heel de wetgeving van Israel heeft haar beginsel in de heiligheid van Jehovah en haar doel in de heiliging des volks. Heilig is Hij in geheel zijne openbaring, in alles, wat van Hem uitgaat; heilig is zijn naam, Lev. 20 : 3, zijn arm, Ps. 98 : 1, zijn verbond, Dan. 11 : 28, zijn woord, Ps. 105 : 42, zijn Geest, Ps. 51 : 11, Jes. 63 : 10, 17. En daarom wil Hij, dat ook zijn volk heilig zij, Exod. 19 : 6, 29 : 43—46, Lev. 11 : 44, 19 : 2, en in dat volk weer speciaal de priesters en de levieten, die de heilige dingen bedienen en door bijzondere ceremonieën tot hun ambt worden ingewijd, Exod. 29. Ja, alwat met den dienst Gods in betrekking staat, plaatsen, tijden, offeranden, priesterkleeding, tempel enz. moet den Heere gewijd en heilig zijn. De gansche wetgeving bedoelt, dat Israel den Heere een priesterlijk koninkrijk en een heilig volk zal zijn, Ex. 19 : 6. En heilig is dat volk, wanneer het in alles beantwoordt aan de wet, die de Heere gegeven heeft.

Nu bevatte die wet onder Israel niet alleen zedelijke, maar ook vele burgerlijke en ceremoniëele geboden. Heiligheid bestond dus wel in volkomenheid, in algeheele overeenstemming met de wet, maar deze volkomenheid was niet alleen van zedelijken, doch ook van burgerlijken en ceremoniëelen aard. Het volk verviel echter dikwerf tot eenzijdigheid en zocht in uitwendige, levitische reinheid het wezen van den godsdienst. Daar kwamen dan de profeten tegen op, en verkondigden, dat gehoorzamen beter is dan slachtoffer en opmerken dan het vette der rammen, 1 Sam. 15 : 22, dat de Heere lust heeft tot weldadigheid en niet tot offer, tot de kennisse Gods meer dan tot brandofferen, Hos. 6 : 6, dat de Heere niet anders eischt, dan recht te doen, weldadigheid lief te hebben, en ootmoediglijk te wandelen met God, Mich. 6 : 8. Zij stelden in het licht, dat de heiligheid Gods vooral bestond in zijne zedelijke volmaaktheid, in zijne verhevenheid boven en tegenstelling met alle zondigheid van het schepsel, Jes. 6 : 3—7. Als menschen zijn naam en zijn verbond ontheiligen, dan heiligt Hij zichzelf in den weg van recht en

gerechtigheid, Jes. 5 : 16, Ezech. 28 : 22; als de Heilige straft Hij dan wel de vijanden, opdat zij weten, dat Hij de Heere is, Jer. 50 : 29, Ezech. 36 : 23, 39 : 7, maar zijn volk zal Hij verlossen, door het van alle ongerechtigheden te reinigen, er een nieuw verbond mede op te richten en het met een nieuw hart in zijne wegen te doen wandelen, Jer. 31 : 31—34, Ezech. 36 : 25—29 enz. En Hij zal dat doen, niet om Israels, maar om zijns grooten naams wil, Jes. 43 : 35, Ezech. 36 : 22, 32 enz.

Op dezelfde wijze, als God in het Nieuwe Verbond voor zijn volk de gerechtigheid in Christus heeft aangebracht, heeft Hij hun ook in den Zoon zijner liefde de heiligheid geschonken. Christus is op dezelfde wijze en in denzelfden zin onze heiligheid, als Hij onze wijsheid, onze verlossing is. Nu was Hij allereerst eene persoonlijke heiligheid deelachtig, want anders had Hij voor ons geene heiligheid kunnen verwerven. Wat in Maria van den Heiligen Geest ontvangen en uit haar geboren werd, was het Heilige en ontving den naam van zoon Gods, Luk. 1 : 35. Later ontving Hij bij den doop den Heiligen Geest zonder mate en was vol des Heiligen Geestes, Luk. 3 : 22, 4 : 1. Bezetenen erkenden Hem als den Heilige Gods, Mark. 1 : 24, Luk. 4 : 34, en de discipelen beleden bij monde van Petrus: Heere, tot wien zullen wij henengaan? Gij hebt de woorden des eeuwigen levens, en wij hebben geloofd en gekend, dat Gij zijt de Heilige Gods, Joh. 6 : 69 (volgens eene andere lezing). In Hand. 4 : 27, verg. 3 : 14, spreekt dezelfde apostel van Hem als Gods heilig kind (of Gods heiligen knecht), en in Openb. 3 : 9 noemt Hij zich zelf den Heilige en den Waarachtige. Gelijk Christus zelf van zijne zondeloosheid zich bewust was, Matth. 12 : 50, Joh. 4 : 34, 8 : 46, zoo zeggen ook al zijne apostelen, dat Hij geen onrecht gedaan en dat er geen bedrog in zijn mond is geweest, 2 Cor. 5 : 21, Hebr. 4 : 15, 7 : 26, 1 Petr. 1 : 19, 2 : 22, 3 : 18, 1 Joh. 2 : 1, 3 : 5.

Er moet echter bij Christus onderscheiden worden tusschen die heiligheid, welke Hij van nature bezat, en die, welke Hij door zijne volmaakte gehoorzaamheid verwierf. Zijne heilige ontvangenis en geboorte had ten eerste deze nuttigheid, dat Hij onze Middelaar kon zijn, Heid. Catech. antw. 16, maar ten tweede ook nog deze kracht, dat Hij, reeds van het oogenblik der ontvangenis af onze Middelaar zijnde, met zijne onschuld en volkomene heiligheid de zonde, waarin wij ontvangen en geboren worden, voor Gods aangezicht bedekt, Heid. Catech. antw. 36. De heiligheid, waarin Hij geboren werd, werd terstond door Hem gemaakt tot een bestanddeel van die heiligheid, welke Hij, heel zijn leven door tot in zijn dood toe, voor zijne gemeente verwerven moest. Immers, de Vader heeft Hem reeds door zijne komst in het vleesch geheiligd, gewijd tot het middelaarsambt, en Hem juist daarom en daartoe in de wereld gezonden, Joh. 10 : 36. En Christus zelf heeft zich geheiligd en aan den

wil zijns Vaders zich overgegeven, voordat Hij in Maria ontvangen en geboren werd; zijne vleeschwording was reeds eene volbrenging van des Vaders wil, eene daad van heiliging, Hebr. 10 : 5—9. Het was niet genoeg, dat Christus heilig was, Hij moest zich heiligen van zijne ontvangenis af tot in zijne stervensure toe.

Als Middelaar werd Hij toch aan de zwaarste beproevingen en verzoekingen onderworpen, vooral nadat Hij den doop ontvangen had, met den Heiligen Geest was gezalfd en zijn ambt in het openbaar begon uit te oefenen. De verzoeking, waarvan wij in de Evangeliën lezen, was de aanvang van een leven vol strijd; nadat ze voleindigd was, week de duivel slechts van Hem voor een tijd, Luk. 4 : 13. Wij kunnen ons van deze verzoekingen geene voorstelling maken, maar er staat uitdrukkelijk, dat Hij den broederen *in alles* gelijk is geworden, en *in alle dingen,* gelijk als wij, verzocht is geweest, doch zonder zonde, Hebr. 2 : 17, 4 : 15; daar is geen zwakheid bij ons, of Hij kent ze, en geene verzoeking, of Hij kan er ons in te hulp komen. Maar terwijl wij ieder oogenblik bezwijken, bleef Hij getrouw ten einde toe; Hij werd in alles verzocht, doch zonder zonde, Hij werd gehoorzaam tot den dood, ja den dood des kruises, Phil. 2 : 8. Hij bad niet, dat de dood hem zou gespaard blijven, maar Hij smeekte wel met sterke roeping en tranen tot Dengene, die Hem uit den dood verlossen kon, dat Hij in het lijden mocht staande blijven en door den dood heen het leven verwerven mocht; en Hij werd in die bede verhoord, Hebr. 5 : 7.

Maar, hoewel Hij de Zoon was, Hij moest toch gehoorzaamheid leeren uit hetgeen Hij leed, Hebr. 5 : 8. Hij was gehoorzaam van den aanvang af en Hij *wilde* gehoorzaam zijn; des Vaders wil te doen was zijne spijze, Joh. 4 : 34. Doch Hij ontving in het lijden de gelegenheid, om die gehoorzaamheid te toonen; Hij moest door het lijden heen zijne gezindheid en wil, om te gehoorzamen, in de daad doen overgaan. Zoo werd Hij door het lijden geheiligd, Hebr. 2 : 11, 5 : 9, dat is, niet geheiligd in zedelijken zin, maar voleindigd, gebracht tot het doel, dat Hij beoogde, vanwege het lijden des doods met eer en heerlijkheid gekroond, 2 : 9, 12 : 2, gevormd tot den oversten Leidsman van de zaligheid der kinderen Gods en tot den Voleinder van hun geloof, 2 : 10, 12 : 2. Door, met het oog op de vreugde, die Hem na zijne vernedering wachten zou, het kruis te verdragen en de schande te verachten, is Hij de aanvoerder, de voorganger, de werkmeester geworden van de zaligheid der zijnen en tevens degene, die in hen het geloof begint en voleindt. Door zichzelf in den weg der gehoorzaamheid te volmaken, door de heerlijkheid aan 's Vaders rechterhand niet anders te zoeken dan door de diepste vernedering heen, is Hij allen, die Hem gehoorzaam zijn, eene oorzaak der eeuwige zaligheid geworden, 5 : 9. Hij heiligde zichzelven, gaf zich over tot eene offerande in den dood, opdat zijne discipelen geheiligd mochten worden

in waarheid, Joh. 17 : 19. En zoo is Hij ons van God gegeven tot onze heiligheid, 1 Cor. 1 : 30.

Om de heiligmaking der geloovigen goed te verstaan, dient men helder in te zien, dat Christus in denzelfden zin onze heiligheid is, als waarin Hij onze gerechtigheid is. Hij is een volkomen en genoegzaam Zaligmaker; Hij volbrengt zijn werk niet ten halve, maar maakt ons werkelijk en volkomen zalig; en Hij rust niet, voordat Hij het eeuwige leven en de hemelsche heerlijkheid ons ten volle heeft deelachtig gemaakt. Hij brengt ons dus door zijne gerechtigheid niet alleen in den staat van rechtvaardigen terug, die in het oordeel Gods vrij uitgaan, om het nu verder aan ons zelven over te laten, dat wij door het doen van goede werken ons naar Gods beeld hervormen en het eeuwige leven verdienen. Maar Christus heeft alles voor ons volbracht; Hij droeg voor ons de schuld en de straf der zonde, en tevens heeft Hij de wet voor ons onderhouden en dat leven verworven. Zijne gehoorzaamheid was „lijdelijk" en „dadelijk" tegelijk.

Daarvan gaf zijne opstanding het bewijs. Immers, God heeft zijne ziel niet verlaten in de hel (dat is niet de plaats der verdoemden, want de ziel van Christus was na zijn dood in het paradijs, Luk. 23 : 43, maar het graf, of het rijk der dooden, waartoe Christus ook behoorde, zoolang Hij verkeerde in den staat des doods) en zijnen Heilige niet naar het lichaam overgegeven aan de verderving, maar heeft Hem de wegen des levens bekend gemaakt en Hem door zijn aangezicht met verheuging vervuld, Hand. 2 : 27, 28, 13 : 35—37. Overeenkomstig den Geest der heiligheid, die in Hem woonde, werd Hij uit de opstanding der dooden door God aangesteld en benoemd als zijn Zoon in kracht, Rom. 1 : 5, als een Vorst en Zaligmaker, om Israel te geven bekeering en vergeving der zonden, Hand. 5 : 31, als een Vorst, die het eeuwige leven verworven heeft en nu aan de zijnen uitdeelt, Hand. 3 : 15.

Doch deze heiligheid, welke Christus voor zijne gemeente verworven heeft, blijft niet buiten ons, maar wordt ons waarlijk medegedeeld. In de rechtvaardigmaking worden wij vrijgesproken van schuld en straf op grond van eene gerechtigheid, die buiten ons is, in Christus Jezus, en die door Gods genade ons wordt toegerekend en onzerzijds wordt aangenomen in het geloof. In de heiligmaking echter wordt wel terdege de heiligheid van Christus in ons uitgestort door den Heiligen Geest. Als Rome dus van eene ingestorte genade spreekt, dan hebben wij daar op zichzelf geen bezwaar tegen; wij komen er alleen tegen op, dat deze ingestorte genade als een stuk der gerechtigheid wordt beschouwd, op grond waarvan wij door God zouden worden vrijgesproken. Want dan worden rechtvaardigmaking en heiligmaking, bevrijding der schuld en wegneming der smet met elkander verward; dan wordt Christus van

de volmaaktheid zijner aangebrachte gerechtigheid en de geloovige ziel van haar troost en zekerheid beroofd. Er is echter wel waarlijk eene ingestorte genade, een Christus in ons evengoed als een Christus voor ons, eene vernieuwing naar het evenbeeld Gods even zeker als een overgang in den staat der rechtvaardigen, eene verandering in onzen zedelijken toestand niet minder dan in onze verhouding tot God.

Zelfs moet deze heiligmaking met niet minder beslistheid en kracht gehandhaafd worden dan de rechtvaardigmaking. Daar zijn er altijd geweest, die de vergeving der zonden voor de eene, groote weldaad van Christus hebben gehouden, en de innerlijke vernieuwing des menschen naar Gods beeld geloochend of althans verwaarloosd en in de schaduw hebben gesteld. Zij meenen, dat, als de mensch gerechtvaardigd is en daarvan in het geloof zich bewust is, er verder niets met hem behoeft te gebeuren; door het bewustzijn van de vergeving der zonden is hij al een ander mensch geworden; rechtvaardigmaking en wedergeboorte zijn twee namen voor dezelfde zaak.

Nu is het volkomen waar, dat de Christen, die met een waar geloof vertrouwt, dat hem al zijne zonden, uit louter genade, alleen om de verdienste van Christus vergeven zijn, door dit besef inderdaad een ander mensch wordt; hij voelt zich van alle schuld bevrijd, hij heeft, gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, vrede bij God, hij staat in de vrijheid, waarmede Christus hem vrijgemaakt heeft en hij kan met David jubelen: welgelukzalig is hij, wiens overtreding vergeven, wiens zonde bedekt is; welgelukzalig is de mensch, wien de Heere de ongerechtigheid niet toerekent!Zulk eene verandering kan zelfs in zekeren zin eene wedergeboorte heeten, eene vernieuwing van het bewustzijn.

Maar als daaruit nu afgeleid wordt, dat rechtvaardiging en wedergeboorte volkomen hetzelfde zijn, dan bestaat er voor deze gevolgtrekking geen grond en komt men ook zeer beslist met het getuigenis der Heilige Schrift in strijd. Immers, het echte, zaligmakend geloof, dat de gerechtigheid van Christus aanneemt en van de vergeving der zonden zich bewust wordt, komt niet op uit den natuurlijken mensch, maar is eene vrucht der wedergeboorte, en onderstelt dus reeds eene geestelijke verandering, die door den Heiligen Geest in den mensch heeft plaats gehad; en de hartelijke vreugde en vrede, die de geloovige door de zekerheid van de vergeving zijner zonden geniet, zijn eigenschappen van den geestelijken mensch, die in de gemeenschap met Christus uit den dood der zonde is opgestaan.

Voorts: er is onderscheid tusschen den staat, waarin iemand verkeert, en den toestand, waarin hij zich bevindt. Beide loopen zoo ver uiteen, dat soms een onschuldige aangeklaagd en veroordeeld wordt, en een schuldige door den rechter wordt vrijgesproken. Met iemands staat is daarom zijn toestand nog niet veranderd, en evenmin omgekeerd. Dit

geldt op natuurlijk, maar ook op geestelijk gebied. Zonde is niet alleen schuld, maar ook smet; van de eerste worden wij in de rechtvaardigmaking, van de tweede in de heiligmaking bevrijd. De volkomene zaligheid bestaat niet alleen in kennis en gerechtigheid, doch ook in heiligheid en verlossing. En daarom bracht Christus beide aan, vergeving der zonden en eeuwig leven.

En wat alles afdoet, de Schrift onderscheidt rechtvaardiging en wedergeboorte zoo duidelijk mogelijk. De belofte in het Oude Testament hield in, dat de Heere in het nieuwe verbond de ongerechtigheden van zijn volk vergeven, maar ook een nieuw hart zou schenken en daarin zijne wet zou schrijven, Jer. 31 : 33, 34, Ezech. 36 : 25, 26. Hij zou zijnen Geest geven in het binnenste van hen, en maken, dat zij in zijne inzettingen zouden wandelen en zijne rechten zouden bewaren en doen, Ezech. 36 : 27. Om die belofte te vervullen, heeft Christus niet alleen zijne ziel gegeven tot een rantsoen voor velen, maar ook na zijne verhooging aan 's Vaders rechterhand den Heiligen Geest gezonden, opdat Hij in de gemeente wonen en werken zou. En wat Hij werkt, hebben wij reeds vroeger gezien, blz. 370 v.; in en door den Geest deelt Christus zichzelven en al zijne weldaden aan de gemeente uit.

Nadat Paulus daarom in zijn brief aan de Romeinen eerst over de rechtvaardigmaking heeft gehandeld, gaat hij in hoofdstuk 6 tot de heiligmaking over. Evenals later, waren er toch in de dagen van den apostel reeds menschen, die van de leer der vrije rechtvaardigmaking schade verwachtten voor het zedelijk leven. Ze vreesden, dat men door zulk eene belijdenis de zonde zou gaan doen, opdat het goede eruit voortkomen en de genade erdoor vermeerderen zou, Rom. 3 : 8, 6 : 1. Paulus weerlegt deze beschuldiging en zegt, dat het onmogelijk is, dat zij, die der zonde gestorven zijn, nog in haar zouden leven, 6 : 2.

Hij bewijst dit hiermede, dat de geloovigen, die door hun geloof de vergeving der zonden en den vrede bij God hebben ontvangen, ook blijkens hun doop in den dood van Christus begraven en met Hem tot een nieuw leven opgestaan zijn, 6 : 3—11. Geloovigen zijn bij Paulus altijd zulke menschen, die niet alleen Gods gerechtigheid in Christus hebben aangenomen tot vergeving hunner zonden, maar die ook persoonlijk in de gemeenschap van Christus gestorven en opgewekt zijn, en daarom der zonde dood en Gode levende zijn, Gal. 2 : 20, 3 : 27, Col. 2 : 12. De dood van Christus heeft namelijk niet alleen rechtvaardigende, maar ook heilig- en levendmakende kracht, 2 Cor. 5 : 15; en het geloof, dat van den echten stempel is, neemt Christus niet alleen als gerechtigheid, maar ook als heiligheid aan; het een is zelfs zonder het ander niet mogelijk. Want Christus is niet te deelen en zijne weldaden zijn van zijn persoon onafscheidelijk. Hij is tegelijk onze wijsheid en onze gerechtigheid, onze heiligheid en verlossing, 1 Cor. 1 : 30. Zoo is Hij

ons van God geworden, en zoo wordt Hij ons door God geschonken.

De heiligheid, welke wij deelachtig moeten worden, ligt dus volkomen voor ons in Christus gereed. Er zijn vele Christenen, die althans in de practijk van het leven, daar anders over denken. Zij erkennen, dat zij gerechtvaardigd zijn door de gerechtigheid, welke Christus heeft tot stand gebracht, maar zij houden het ervoor of handelen ernaar, alsof zij geheiligd moesten worden door eene heiligheid, welke zij zelven hadden uit te werken. Indien dat het geval ware, zouden wij, in strijd met het apostolisch getuigenis, Rom. 6 : 14, Gal. 4 : 31, 5 : 1, 13, niet onder de genade leven en in de vrijheid staan, maar nog altijd onder de wet verkeeren. De evangelische heiligmaking is echter evenzeer van de wettische onderscheiden, als de gerechtigheid Gods, in het Evangelie geopenbaard, niet in inhoud, maar in wijze van mededeeling, verschilt van die, welke in de wet werd geëischt. Zij bestaat daarin, dat God ons in Christus, met de gerechtigheid, ook de volkomene heiligheid schenkt, en deze ons innerlijk mededeelt door de wederbarende en vernieuwende werking des Heiligen Geestes.

De heiligmaking is dus Gods werk, een werk van zijne gerechtigheid en van zijne genade tevens. Hij rekent ons eerst Christus met al zijne weldaden toe, en daarna deelt Hij Hem ons mede met al de volheid, die in Hem is. Hij is het toch, die de harten besnijdt, Deut. 30 : 6, die het steenen hart wegneemt en een vleeschen hart schenkt, Ezech. 12 : 19, die den Geest over hen uitstort, Joël 2 : 28, een nieuwen geest geeft in het binnenste van hen, Ezech. 12 : 19, 36 : 26, die de wet in hun hart schrijft, hen in zijne wegen doet wandelen, en alzoo maakt, dat zij zijn volk zijn, Jer. 31 : 33, 32 : 38, Ezech. 36 : 27, 28. Zoo mogelijk nog sterker heet het in het Nieuwe Testament, dat de geloovigen Gods maaksel zijn, geschapen in Christus Jezus, Ef. 2 : 10, een nieuw schepsel, 2 Cor. 5 : 17, Gal. 6 : 15, Gods werk, Rom. 14 : 20, Gods akkerwerk en gebouw, 1 Cor. 3 : 9, Ef. 2 : 20, Col. 2 : 7, 1 Petr. 2 : 5; het is alles uit God, 2 Cor. 5 : 18. Toen zij met Christus gestorven en opgewekt zijn, zijn zij ook in Hem afgewasschen en geheiligd, 1 Cor. 1 : 2, 6 : 11, Tit. 3 : 5, en zij worden bij den voortduur geheiligd, Joh. 17 : 17, 2 Cor. 3 : 18, 1 Thess. 5 : 23, Ef. 5 : 26, Tit. 2 : 14, Hebr. 13 : 20, 21, totdat zij ten volle den beelde des Zoons gelijkvormig zijn, Rom. 8 : 28, 1 Cor. 15 : 49, Phil. 3 : 21. De keten des heils is onverbrekelijk, omdat zij van het begin tot het einde Gods werk is; die Hij gekend, geroepen en gerechtvaardigd heeft, die verheerlijkt Hij ook, Rom. 8 : 30.

Op grond van dit werk der heiligmaking, dat God door den Geest van Christus in de gemeente tot stand brengt, worden de geloovigen in de H. Schrift telkens met den naam van heiligen genoemd. Reeds Israel heette zoo in den ouden dag, Ex. 19 : 6; het was van de volken afge-

zonderd, opdat het des Heeren eigendom zou zijn, Lev. 20 : 26, en in zijne wegen wandelen zou, Ex. 19 : 5; en in de toekomst, als God zijn nieuw verbond zou oprichten, zou het met nog meer recht en in nog veel dieper zin het heilige volk, de verlosten des Heeren heeten, Jes. 62 : 12, Joël 3 : 17, Ob. 17, Zach. 8 : 3, 14 : 20. Als in de dagen des Nieuwen Testaments de Hoogepriester zich voor zijn volk geheiligd heeft, opdat ook zij geheiligd zouden worden in waarheid, Joh. 17 : 19, ontvangen de geloovigen dan ook terstond den naam van heiligen, Hand. 9 : 13, 32, 41, 26 : 10, Rom. 1 : 7, 1 Cor. 1 : 2 enz. Er ligt daarin niet opgesloten, dat zij in zedelijken zin van alle zonden vrij en boven alle zonden verheven zijn, maar er wordt mede uitgedrukt, dat de Nieuw-testamentische gemeente thans in de plaats van het oude Israel getreden en tot des Heeren eigendom geworden is, 2 Cor. 6 : 16, Gal. 6 : 16, 1 Petr. 2 : 5, omdat zij in Christus geheiligd en een tempel des Heiligen Geestes is, Joh. 17 : 19, 1 Cor. 1 : 30, 3 : 16, 6 : 11, 19.

Maar deze heiligheid, welke in Christus aan de gemeente geschonken en aanvankelijk door den Heiligen Geest haar medegedeeld is, legt aan de geloovigen eene dure verplichting op. De heiligmaking is een werk Gods, maar ze is daarom bestemd, een werk te worden, waaraan de geloovigen zelven mede arbeiden in de kracht Gods. In het Oude Testament wordt nu eens gezegd, dat de Heere zelf zijn volk heiligt, Ex. 31 : 13, Lev. 20 : 8, 21 : 8 enz., en dan weer, dat het volk zelf zich heiligen moet, Lev. 11 : 44, 20 : 7, Num. 11 : 18 enz. Soms heet het, dat de Heere het hart besnijdt, Deut. 30 : 6, en eene andere maal wordt Israel zelf geroepen, om zich de voorhuid des harten te besnijden, Deut. 10 : 16, Jer. 4 : 4. De bekeering is nu eens een werk Gods, Jer. 31 : 18, Klaagl. 5 : 21, en dan een plicht van den mensch, Jer. 3 : 12, 13 enz. En evenzoo komt in het Nieuwe Testament de heiligmaking voor als eene gave Gods in Christus en als een werk des Heiligen Geestes, waardoor de geloovigen geheiligd zijn, Joh. 17 : 17, 19, 1 Cor. 1 : 2, 1 Thess. 5 : 23 enz., en toch worden zij herhaaldelijk vermaand, om volmaakt te zijn, gelijk hun Vader in de hemelen volmaakt is, Matth. 5 : 48, om goede werken voort te brengen, die den Vader verheerlijken, Matth. 5 : 16, Joh. 15 : 8, om hunne leden dienstbaar te maken aan de gerechtigheid tot heiligmaking, Rom. 6 : 19, om heilig te worden in al hunnen wandel, 1 Petr. 1 : 15, 2 Petr. 3 : 11, om de heiligmaking na te jagen en te voleindigen in de vreeze Gods, 2 Cor. 7 : 1, 1 Thess. 3 : 13, 4 : 3, want zonder haar zal niemand den Heere zien, Hebr. 12 : 14.

Het een is met het ander volstrekt niet in strijd. Veeleer is de arbeid der geloovigen aan hunne eigene heiligmaking alleen daardoor mogelijk, wijl zij een werk Gods is, dat Hij in hen volbrengt. De genade doet toch de natuur niet te niet, maar herstelt haar. Terwijl de mensch door de zonde den lust en de kracht mist, om in de wegen des Heeren te

wandelen, ontvangt Hij in de herschepping weder de gezindheid en de bekwaamheid, althans in beginsel, om niet naar sommige, maar naar alle geboden Gods in oprechtheid te leven. Als God met de krachtige werking van zijn wederbarenden Geest in de binnenste deelen des menschen doordringt, dan opent Hij het hart, dat gesloten is, vermurwt dat hard is, besnijdt dat onbesneden is. In den wil stort Hij nieuwe hoedanigheden en maakt, dat die wil, die dood was, levend wordt; die boos was, goed wordt; die niet wilde, nu metterdaad wil; die wederspanning was, gehoorzaam wordt. Hij beweegt en sterkt dien wil alzoo, dat hij als een goede boom vruchten van goede werken kan voortbrengen.

Als de Gereformeerde kerk zich alzoo in hare belijdenis (Can. Dordr. III IV 11) uitspreekt, dan staat zij daarmede op den grondslag der Heilige Schrift, en vindt zij bepaaldelijk steun in het diepzinnige woord van den apostel Paulus: werkt uws zelfs zaligheid met vreeze en beven, *want* het is God, die in u werkt beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen, Phil. 2 : 12, 13. Zooals in de rechtvaardigmaking de vergeving der zonden, die volkomen in Christus gereed ligt, onzerzijds alleen ontvangen en genoten kan worden door een levend en werkzaam geloof, zoo brengt God de heiligmaking in ons slechts door ons tot stand; Hij vernietigt onze persoonlijkheid niet, maar heft ze op; Hij doodt ons verstand en onzen wil en onze genegenheden niet, maar maakt ze juist levend, daar zij dood waren, en zet ze aan den arbeid; Hij maakt ons tot zijne bondgenooten en medearbeiders.

Doch deze heiligmaking der geloovigen moet dan goed worden verstaan; zij mag niet worden eene wettische, maar zij is en moet blijven eene evangelische heiligmaking. Zij bestaat dus niet daarin, dat de geloovigen zich gaan heiligen door eene heiligheid, welke zij zelven nieuw en voor het eerst tot stand brengen, of die wel bestaat, maar welke zij zich door hunne krachtsinspanning en goede werken moeten eigen maken. De heiligheid, door God in het Evangelie geopenbaard, ligt niet alleen volkomen in Christus gereed, maar wordt ook door zijn Geest in onze harten toegepast en uitgewerkt. Paulus zegt het zoo schoon in Ef. 2 : 10; wij zijn Gods maaksel, geschapen in Christus Jezus tot goede werken, welke God voorbereid heeft, opdat wij daarin wandelen zouden. Evenals de eerste schepping tot stand kwam door het Woord, zoo ontvangt de herschepping haar aanzijn in de gemeenschap met Christus; de geloovigen worden gekruisigd, sterven, worden begraven, en zij worden ook opgewekt en tot een nieuw leven herboren in de gemeenschap met Christus.

En die herschepping heeft een bepaald doel; ze vindt hare bestemming in de goede werken, welke de geloovigen voortbrengen; het is God niet om den boom, maar om de vruchten, en in die vruchten om zijn eigen verheerlijking te doen. Maar die goede werken worden

door de geloovigen niet zelfstandig en nieuw te voorschijn gebracht. Zij liggen voor hen allen en voor ieder hunner afzonderlijk gereed in het besluit van Gods raad; zij zijn volbracht en voor hen verworven door Christus, die in hunne plaats alle gerechtigheid en de gansche wet heeft vervuld; en zij worden in hen uitgewerkt door den Heiligen Geest, die alles uit Christus neemt en aan een iegelijk uitdeelt naar zijnen wil. De gansche heiligheid en alle goede werken der gemeente, van alle geloovigen saam en van ieder afzonderlijk, ze *ont*staan niet eerst door de geloovigen, maar zij bestaan reeds lang vóór hen in het welbehagen des Vaders, in het werk des Zoons, en in de toepassing des Heiligen Geestes. Vandaar dat alle roem ook bij de heiligmaking is uitgesloten. God komt dus nooit bij ons in de schuld te staan, en heeft ons nooit dankbaar te zijn, als wij goede werken doen; maar omgekeerd, wij zijn in God gehouden, en hebben Hem dankbaar te zijn voor de goede werken, die wij doen (Ned. Gel. art. 24).

Hieruit blijkt ook de beteekenis, die aan het geloof in de heiligmaking toekomt. Volstrekt niet alleen in de rechtvaardigmaking, maar evenzeer in de heiligmaking is het uitsluitend het geloof, dat zalig maakt. Want Christus en zijne weldaden kunnen wij onzerzijds niet anders aannemen en tot ons eigendom maken, dan door het geloof. Indien de gerechtigheid en de heiligheid uit de wet waren, zouden wij ze beide door het doen van goede werken tot stand moeten brengen. Maar in het Evangelie zijn zij eene gave Gods, in den persoon van Christus ons geschonken; in Hem is eene volheid van genade en waarheid, Joh. 1 : 17, van wijsheid en kennis, Col. 2 : 3, van gerechtigheid en heiligheid, 1 Cor. 1 : 30; alle geestelijke zegeningen liggen in Hem besloten, Ef. 1 : 3, de volheid der Godheid woont in Hem lichamelijk, Col. 2 : 9. Deze Christus deelt zich zelven aan ons mede door den Heiligen Geest, en vereenigt zich zoo nauw en innig met ons, als de wijnstok met de rank, Joh. 15 : 2 v., als het hoofd met het lichaam, Ef. 1 : 22, 23, als de man met de vrouw, Ef. 5 : 32, als Hij zelf als Middelaar vereenigd is met den Vader, Joh. 14 : 20, 17 : 21—23. De geloovigen zijn met Hem één geest, 1 Cor. 6 : 17, en één vleesch, Ef. 5 : 30, 31. Christus leeft in hen, en zij leven in Christus, Gal. 2 : 20. Christus is alles in hen allen, Col. 3 : 11.

Indien de Christus in ons op deze wijze de werkmeester onzer heiligheid is, dan is onzerzijds het werk der heiligmaking alleen te volbrengen door het geloof. Want de heiligheid is, evenals alle andere weldaden, zoo onverbrekelijk met den persoon van Christus verbonden, dat wij haar niet ontvangen kunnen dan in de gemeenschap met Christus zelven, en deze is van onze zijde alleen te verkrijgen en te genieten door een waarachtig geloof. Het is toch door het geloof, dat Christus in onze harten woont, Ef. 3 : 17, en dat wij leven in Christus, Gal. 2 : 20, dat

wij kinderen Gods worden, Gal. 3 : 27, en de belofte des Geestes verkrijgen, Gal. 3 : 14, dat wij de vergeving der zonden, Rom. 4 : 6, en het eeuwige leven ontvangen, Joh. 3 : 16. Door het geloof te leven, is de keerzijde daarvan, dat Christus in ons is, 2 Cor. 13 : 5, Gal. 2 : 20. Het gansche leven van den Christus is dus een leven des geloofs. Gelijk de Bijbelheiligen in Hebr. 11 voor onze oogen worden opgevoerd als helden des geloofs, zoo worden ook wij vermaand, om uit het geloof te leven, Hebr. 10 : 38, om door het geloof te wandelen, 2 Cor. 5 : 7, om het geloof te laten werken door de liefde, Gal. 5 : 6, om met het schild des geloofs alle vurige pijlen des boozen uit te blusschen, Gal. 6 : 16, en de wereld te overwinnen, 1 Joh. 5 : 4. En al deze vermaningen komen zakelijk overeen met die andere, welke aan de geloovigen voorhouden, om niet te wandelen naar het vleesch, maar naar den Geest, Rom. 8 : 4 v., om den ouden mensch af te leggen en den nieuwen mensch aan te doen, Ef. 4 : 22—24, Col. 3 : 10, Rom. 6 : 4 v., om den Heere Christus aan te nemen en in Hem te wandelen, Col. 2 : 6, 1 Petr. 3 : 16, om den Heere Jezus aan te doen en alles te volbrengen in zijnen naam, Rom. 13 : 14, Col. 3 : 17, om krachtig in den Heere te worden en in de sterkte zijner macht, Ef. 6 : 10, 2 Tim. 2 : 1, om op te wassen in de genade en kennis van onzen Heer en Zaligmaker, 2 Petr. 3 : 18. In één woord, de heiligmaking in evangelischen zin is eene voortdurende werkzaamheid en oefening des geloofs.

Tegen deze leer der Schrift hebben velen bezwaar; zij achten haar eenzijdig en voor het zedelijk leven gevaarlijk. Soms geven zij nog wel toe, dat bij de rechtvaardigmaking de wet is uitgesloten en het geloof alleen optreedt; maar als zij over de heiligmaking handelen, meenen zij, dat het geloof alleen ongenoegzaam is, en dat de wet met hare geboden en verboden, met hare belooningen en straffen erbij komen moet, om met vrucht tot een heiligen wandel en tot het doen van goede werken aan te sporen. Ofschoon het nu volkomen waar is, dat de wet voor den Christen regel des levens blijft, toch ontleent het Evangelie de vermaningen tot een heiligen wandel nooit aan de verschrikkingen der wet, maar aan de hooge roeping, waartoe de geloovigen in Christus geroepen zijn. Weest volmaakt, gelijk uw Vader in de hemelen volmaakt is, Matth. 4 : 48. Jezus is de wijnstok, de discipelen zijn zijne ranken; die in Hem blijven, dragen veel vrucht, want zonder Hem kunnen zij niets doen, Joh. 15 : 5. De geloovigen zijn met Christus gestorven aan de zonde, maar zijn in Hem Gode levend geworden, Rom. 6 : 11. Zij zijn niet onder de wet, maar onder de genade, en daarom mag de zonde over hen niet heerschen, Rom. 6 : 14. Zij zijn door de wet der wet gestorven en behooren Christus toe, opdat zij Gode zouden vruchten dragen, Rom. 7 : 4, Gal. 2 : 19. Zij zijn niet in het vleesch, maar in den Geest, en hebben dus naar den Geest te wandelen, Rom. 8 : 5. De nacht is voorbij-

gegaan, de dag is gekomen; de werken der duisternis moeten dus afgelegd, en de wapenen des lichts worden aangedaan, Rom. 13 : 12. De lichamen der geloovigen zijn leden van Christus en tempelen des Heiligen Geestes, zij moeten daarom vlieden de zonde der hoererij, 1 Cor. 6 : 15 v. Zij zijn duur gekocht, zoo moeten zij dan God verheerlijken in hun lichaam en geest, welke Godes zijn, 1 Cor. 6 : 20. Zij staan in de vrijheid, met welke Christus hen vrijgemaakt heeft, en in dien Christus heeft niets eenige kracht, dan het geloof, door de liefde werkende, Gal. 5 : 1, 6. Van dien Christus hebben zij gehoord en door Hem hebben zij geleerd, dat zij den ouden mensch moeten afleggen en den nieuwen mensch moeten aandoen, die naar God geschapen is in ware rechtvaardigheid en heiligheid, Ef. 4 : 21 v. Als geliefde kinderen, hebben zij navolgers Gods te zijn, Ef. 5 : 6. Zij moeten wandelen in de liefde, gelijkerwijs Christus hen liefgehad heeft, Ef. 5 : 2. Zij zijn licht in den Heere, en hebben dus te wandelen als kinderen des lichts, Ef. 5 : 8.

Kortom, wij zouden alle zedelijke vermaningen in het Nieuwe Testament, moeten afschrijven, indien wij volledig de drangredenen wilden opsommen, die de geloovigen moeten aansporen tot een heiligen wandel. Maar de aangehaalde woorden zijn genoegzaam, om in het licht te stellen, dat zij alle aan het Evangelie, en niet aan de wet, worden ontleend. Hetzij de apostelen zich richten tot mannen of vrouwen, ouders of kinderen, heeren of knechten, vrouwen of dienstmaagden, overheden of onderdanen, zij vermanen hen allen *in den Heere,* Ef. 5 : 22 v., 6 : 1 v., Col. 3 : 18 v., 1 Petr. 2 : 13 v., 3 : 1 v. Het vaste fundament Gods staat en draagt dit zegel: een iegelijk, die den naam van Christus noemt, sta af van ongerechtigheid, 2 Tim. 2 : 19.

Zoo is dan het geloof het ééne, groote werk, dat de Christen in de heiligmaking naar de beginselen van het Evangelie te volbrengen heeft, Joh. 6 : 29. Ofschoon het in de heiligmaking op eene andere wijze voorkomt en van eene andere wijze bezien wordt dan in de rechtvaardigmaking, zoo is het toch in beide weldaden het eenige en genoegzame middel, waardoor wij deze deelachtig worden. Het Evangelie vraagt niet anders dan geloof, vertrouwen des harten op Gods genade in Christus; dat geloof rechtvaardigt ons niet alleen, het maakt ons ook heilig en zalig. En de heiligmakende kracht van het geloof treedt door de volgende overwegingen zeer helder aan het licht.

In de eerste plaats komt in aanmerking, dat het ware, ongeveinsde geloof het valsche zelfvertrouwen in ons breekt, onzen hoogmoed van zijn voetstuk afrukt en aan alle eigene gerechtigheid een einde maakt. Wanneer wij hen buiten rekening laten, die om God noch zijn gebod zich bekommeren, en de zonde indrinken als water, en ook afzien van hen, die uitwendig het goede alleen doen uit vrees voor straf, voor

schade of voor schande, blijven er nog dezulken over, die met ernst er naar streven, om de geboden der zedewet te volbrengen in eigen kracht. Maar zij kunnen daarbij nooit het rechte standpunt vinden, dat zij tegenover die zedewet hebben in te nemen, noch het zuivere beginsel, waaruit zij haar volbrengen moeten. Zij gaan er boven of er beneden staan, zij maken de wet aan zichzelven, of zichzelven aan de wet dienstbaar. In het eerste geval zeggen zij, dat het goede gedaan moet worden om het nut en geluk, dat er voor den enkele of de gemeenschap uit voortvloeit. In het tweede geval plaatsen zij de zedewet hoog boven den mensch, maar maken hare vervulling, naarmate ze ernstiger wordt opgevat, ook des te meer onmogelijk. De natuurlijke mensch slingert tusschen sadduceïsme en farizeïsme, tusschen vrijheid en gezag heen en weer; hij kan de harmonie niet vinden tusschen het gebod der zedewet en den wil van den mensch.

Maar het geloof maakt aan die slingering een einde. Het doet ons inzien, dat de zedewet hoog boven ons staat en onvoorwaardelijke gehoorzaamheid eischt, en dat ze toch niet in waarheid volbracht kan worden en het eeuwige leven kan schenken. En in die schijnbaar onverzoenlijke tegenstelling geeft het zich aan Gods genade over, vertrouwt op zijne barmhartigheid en roemt in de gerechtigheid, die door Hemzelven is aangebracht. De ware geloovige ziet er van af, om aan den eisch der zedewet te kort te doen en haar pasklaar te maken voor zijn eigen toestand; hij laat het zedelijk ideaal in al zijne hoogheid staan, maar geeft tegelijk de hope op, dat hij er ooit door eigen krachtsinspanning aan beantwoorden kan. En zoo klemt hij zich vast aan God, die in de wet, maar daarna ook in het Evangelie zijne gerechtigheid heeft geopenbaard. Dit geloof is daardoor aanstonds de moeder van tal van deugden, het kweekt in den mensch ootmoed, afhankelijkheid, vertrouwen, altemaal hoedanigheden en eigenschappen, die voor het zedelijk leven van de grootste beteekenis zijn. Het doen van het goede krijgt in de religie een vasten grondslag en eene onverwinlijke sterkte.

Met deze deugden zijn terstond nog weer andere gepaard. Naar de orde, die God zelf in de gemeente ingesteld heeft, gaan de beloften des Evangelies aan de geboden der wet vooraf. Eerst verzekert Hij ons van zijne gunst, van de vergeving onzer zonden en van ons erfdeel onder de heiligen, en daarna leidt Hij ons in het pad van zijne getuigenissen en inzettingen. De goede boom gaat aan de goede vruchten vooraf; wij leven niet door, maar voor goede werken; wij volbrengen de wet niet om, maar uit het eeuwige leven, dat door het geloof in ons hart is geplant. Naar deze orde komt het alleen tot een waarachtig zedelijk leven. Wie de orde omkeeren wil, en troost, zekerheid en zaligheid uit zijne werken wil putten, komt nooit tot het doel, blijft door twijfel heen en weer geslingerd, en verkeert in vreeze al den tijd zijner inwoning. God

volgt een anderen weg; Hij schenkt ons in het Evangelie alles om niet, de vergeving der zonden, de verzoening der schuld, de kwijtschelding der straf, de zaligheid en de heerlijkheid. Hij zegt, dat wij door het geloof op zijne genade ons volkomen verlaten mogen en schenkt ons daarvan de zekerheid door het getuigenis des Heiligen Geestes. Het geloof brengt dus krachtens zijn eigen aard troost, vrede, vreugde, blijdschap mede, en deze zijn voor het zedelijk leven wederom van onschatbare waarde. Ze zijn alle te zamen beginselen en drangredenen tot een heiligen wandel. De reiniging der conscientie van doode werken heeft haar einde en doel in een dienen van den levenden God, Hebr. 9 : 14. Die door God vertroost zijn, worden daarna door Hem versterkt in alle goed woord en werk, 2 Thess. 2 : 17. De blijdschap in den Heere is de sterkte van zijn volk, Neh. 8 : 11.

Alverder is aan het zaligmakend geloof, dat op Gods genade in Christus zich verlaat, zoowel eene afzonderende, als eene toeëigenende, eene afbrekende en eene opbouwende werkzaamheid eigen. 't Doet den verloren zoon omkeeren van zijn zondig leven, en terugkeeren naar het vaderhuis. Het brengt ons in de gemeenschap van Christus' dood en van zijne opstanding; kruisigt ons en wekt ons ook op tot een nieuw leven. Wie waarlijk in Christus gelooft, sterft aan de zonde; hij voelt er een hartelijk leedwezen over, omdat hij God door haar vertoornd heeft, en begint ze te haten en te vlieden; hij brengt tusschen haar en zichzelven eene scheiding tot stand, zoodat hij in oprechtheid zeggen kan: het goede wil ik, al doe ik het niet, en het kwade, dat ik doe, dat wil ik toch niet, Rom. 7 : 19. En naar de andere zijde eigent het geloof zich Christus met zijne gerechtigheid en heiligheid toe; het doet Christus zelf wonen in het hart en lijft steeds vaster in zijne gemeenschap in; het doet Christus eene gestalte in ons verkrijgen en hervormt ons hoe langer zoo meer naar zijn evenbeeld. In één woord: de geloovige kan Paulus nazeggen: ik vermag alle dingen door Christus, die mij kracht geeft, Phil. 4 : 13.

Eindelijk, om niet meer te noemen, het geloof wordt dikwerf en terecht vergeleken bij eene hand. Maar eene hand is niet alleen het orgaan, om iets aan te nemen en tot ons eigendom te maken; het is ook het instrument, waardoor wij onze gedachte en onzen wil naar buiten verwezenlijken. Zoo is het geloof niet alleen een ontvangend orgaan, maar ook eene werkzame kracht. Het geloof, dat rechtvaardigt en zalig maakt, is geen dood, maar een levend geloof; het brengt uit zijn eigen aard vruchten van goede werken voort; het is werkzaam in de liefde, Gal. 5 : 6. De mensch wordt niet rechtvaardig door de liefde, maar het geloof, dat hem rechtvaardigt, betoont zijne levende, werkzame kracht in de liefde. Zonder de liefde is het geloof niet het ware, zaligmakend geloof, 1 Cor. 13 : 1; en met het ware geloof is altijd de arbeid der liefde verbonden, 1 Thess. 1 : 3, want het einde des gebods (van heel de aposto-

lische prediking) is liefde, uit een rein hart, eene goede conscientie en een ongeveinsd geloof, 1 Tim. 1 : 5. En deze liefde is als vrucht des geloofs eene volmaakte liefde, welke de vreeze buitensluit, 1 Joh. 4 : 18, en zij is tevens de volkomene vervulling der wet, Matth. 22 : 37—40, Rom. 13 : 8—10, Gal. 5 : 14, Jak. 2 : 8.

Het Evangelie doet dus de wet niet te niet, maar herstelt en bevestigt ze. Wel is aan haar eisch en vloek een einde gemaakt, omdat Christus zich onder de wet gesteld, haar eisch vervuld en haar vloek gedragen heeft, Matth. 3 : 15, Gal. 3 : 13, 4 : 4; wij zijn dus geen dienstknechten meer, maar staan in de vrijheid en wandelen in den Geest, Rom. 7 : 1—6, Gal. 4 : 5, 26 v., 5 : 1, en waar de Geest des Heeren is, daar is vrijheid, 2 Cor. 3 : 17, Gal. 5 : 18. Maar deze vrijheid des geloofs heft de wet niet op, maar brengt ze juist tot vervulling; het recht der wet, datgene wat de wet in hare geboden vraagt, wordt juist vervuld in hen, die niet naar het vleesch wandelen, maar naar den Geest, Rom. 8 : 4. Terwijl het vleesch de wet krachteloos maakt, omdat het zich aan haar niet kan en wil onderwerpen, Rom. 8 : 3, 7, is het juist de Geest van Christus, die den mensch levend maakt, 2 Cor. 3 : 6, en het verstand verlicht, om te onderzoeken, welke de goede, welbehagelijke en volmaakte wil van God zij, Rom. 12 : 2, Ef. 5 : 10, Phil. 1 : 10.

En die wil van God blijft voor Jezus en de apostelen, in weerwil dat de wet in bovengenoemden zin is afgeschaft, uit het Oude Testament kenbaar. Jezus kwam niet, om de wet en de profeten te ontbinden, maar om ze te vervullen, Matth. 5 : 17; Hij spreekt met geen woord van de afschaffing der wet, dan in zoover Hij den val van stad en tempel, van heel de burgerlijke regeering en den eeredienst voorspelt, Matth. 24, Joh. 4 : 21—24, maar Hij zuivert haar wel van de menschelijke leeringen, die er in de scholen der Joden aan toegevoegd zijn, Matth. 5 : 20 v.; Hij keert in de opvatting der wet van de Farizeën tot de profeten terug, dringt door tot haar innerlijk karakter, stelt het inwendige boven het uitwendige, Mark. 7 : 15, barmhartigheid boven offerande, Matth. 9 : 13, 12 : 7, en vat wet en profeten saam in het gebod der liefde jegens God en den naaste, Mark. 12 : 28—34, verg. Matth. 7 : 12. De zedelijke geboden behouden haar kracht.

Dezelfde houding nemen al de apostelen tegenover de wet en de profeten aan. Het Oude Testament behoudt voor hen goddelijk gezag; het is door God ingegeven, 2 Tim. 3 : 15, door heilige mannen onder de leiding van Gods Geest geschreven, 2 Petr. 1 : 21, tot onze leering en vertroosting, Rom. 15 : 4, 1 Cor. 10 : 11, 2 Tim. 3 : 15, 1 Petr. 1 : 12. Ieder oogenblik wordt dat Oude Testament dan ook aangehaald, om den wil Gods aan de Christelijke gemeente te doen kennen; Paulus bijvoorbeeld beroept zich in 1 Cor. 14 : 34 voor de ondergeschiktheid van de vrouw aan den man op Gen. 3 : 16; in 2 Cor. 9 : 9 voor den plicht

der milddadigheid op Ps. 112 : 9; in 1 Cor. 1 : 31 voor de vermaning, om alleen in den Heere te roemen, op Jer. 9 : 23 enz. De zedewet met name is in Oud en Nieuw Testament, wat haar inhoud betreft, volkomen dezelfde; zij is in het ééne gebod der liefde begrepen, Rom. 13 : 8—10, Gal. 5 : 14, Jak. 2 : 8. Wel spreekt Christus van de liefde, die de discipelen onder elkander moeten hebben, als van een nieuw gebod, Joh. 13 : 34, verg. 15 : 12, 1 Thess. 4 : 9, 1 Petr. 4 : 8, 1 Joh. 3 : 23, 4 : 21, 2 Joh. 5; doch Hij bedoelt daarmede niet, dat het gebod, om elkander als geloovigen lief te hebben, vroeger ten eenenmale onbekend was, want Lev. 19 : 18 leert duidelijk het tegendeel en Ps. 133 zingt van het liefelijke, dat er in het samenwonen der broederen ligt.

Maar die liefde, die de geloovigen onderling verbinden moet, kreeg in het Nieuwe Testament een ander karakter. Omdat in de dagen des Ouden Testaments kerk en natie samenvielen, konden ook de broeder- en de naastenliefde nog niet duidelijk onderscheiden worden. Maar in het Nieuwe Testament werd dit anders; de gemeente werd losgemaakt van het nationale volksbestaan van Israel, ze werd eene zelfstandige gemeenschap en ontving in den Heiligen Geest een eigen levensbeginsel. Nu kwam er onderscheid tusschen de broederlijke liefde en de liefde jegens allen, Gal. 6 : 10, 1 Thess. 3 : 12, 2 Petr. 1 : 7. In zoover kan de broederliefde een nieuw gebod heeten; zij bindt de geloovigen tegenover de wereld saam. Maar overigens is er één godsdienst en ééne zedewet in Oud en Nieuw Testament. Er is verheldering, er is verduidelijking, er is ook andere uitwerking en toepassing, maar er heeft geene uitwendige toevoeging, geene mechanische aanvulling plaats. Christus was geen nieuwe wetgever naast en boven Mozes, maar Hij heeft zelf de wet in zijn leven en in zijn sterven vervuld en brengt ze door zijn Geest tot vervulling in allen, die zijne discipelen zijn.

Wijl Christus en zijne apostelen de zedewet van het Oude Testament telkens terugleidden tot de liefde jegens God en den naaste, kwam in de Christelijke zedeleer allengs de gewoonte op, om de deugden en plichten van den mensch uiteen te zetten aan de hand van de Tien Geboden. Vooral vond dit gebruik bij de Hervormers ingang, omdat zij één van de kenmerken der goede werken daarin stelden, dat zij geschieden naar Gods wil. Zij namen daarmede positie tegenover de Roomsche kerk, die tot de goede werken ook zulke handelingen rekent, welke op menschen-inzettingen gegrond zijn. (Heid. Cat. antw. 91.)

Rome maakt n.l. onderscheid tusschen geboden en raden, en meent, dat de laatste door Christus als een nieuwen, hoogeren wetgever aan de wet van Mozes zijn toegevoegd. In den eersten tijd van de Christelijke kerk kende men deze onderscheiding nog niet; maar toen de tijden der vervolging voor de gemeente voorbij gingen en er allerlei menschen zich

bij haar voegden, die haar gemeenschap alleen zochten om eer en aanzien, toen daalde het zedelijk peil en trokken zich vele ernstig gezinden in de eenzaamheid terug. Het monnikendom, dat daarmede in het leven trad, trachtte het zedelijk ideaal vast te houden, maar deed dat op eene wijze, die voor de gewone Christenen, levende in hun gezin en beroep, niet na te volgen was. Zoo kwam er allengs een onderscheid tusschen monniken (geestelijken) en leeken, en daarmede in verband tusschen eene hoogere en eene lagere moraal, tusschen geboden en raden. De geboden, in de tien woorden vervat, zijn n.l. voor alle Christenen verplichtend, maar de raden worden in ieders vrije keus gesteld.

Onder die raden werden allengs gerekend de zoogenaamde kuischheid of de ongehuwde staat, op grond van Matth. 19 : 11, 12, 1 Cor. 7 : 7 v.; de armoede of het afstand doen van alle aardsch bezit, met beroep op Matth. 19 : 21, 1 Cor. 9 : 14; en de volstrekte gehoorzaamheid aan den overste, onder wiens leiding men zich plaatst, in navolging van Matth. 16 : 24, Luk. 14 : 26, 27; maar ze worden in de monnikenorden nog dikwerf uitgebreid met allerlei onthoudingen, kastijdingen en zelfkwellingen, met beroep op Matth. 5 : 29, 39, 42 enz. Daarbij wordt nu wel door Rome staande gehouden, dat het ideaal der zedelijke volmaaktheid voor alle geloovigen hetzelfde is en door allen in den weg der gehoorzaamheid aan de geboden moet nagejaagd worden. Maar wie bij de geboden de raden opvolgt, betreedt toch een sneller en een veiliger weg tot bereiking van het doel, en krijgt ook eene grootere waardigheid, en een rijker loon. Terwijl de gewone geloovige, die de wet volbrengt, een onnutte dienstknecht blijft, die maar gedaan heeft wat hij schuldig was te doen, Luk. 17 : 10, hoort de Christen, die ook de raden heeft opgevolgd, zich door Jezus toespreken als de goede en getrouwe dienstknecht, die over weinig getrouw is geweest en over veel wordt aangesteld, Matth. 25 : 21.

Het spreekt vanzelf, dat de Reformatie zich in deze onderscheiding niet vinden kon. Diep overtuigd van het bederf der menschelijke natuur, leerde zij, dat de wedergeborenen ook zelfs de wet niet geheel konden onderhouden, dat hun beste werken nog met zonde bevlekt waren, en dat de allerheiligsten het niet verder brengen konden, dan tot een klein beginsel der volmaakte gehoorzaamheid, Heid. Catech. 62, 114. Aan het opvolgen van raden kan de geloovige nooit toekomen, omdat hij aan het volbrengen der geboden reeds genoeg heeft te doen. Maar bovendien, God eischt in de zedewet, dat wij Hem zullen liefhebben met geheel ons verstand en geheel onze kracht, en den naaste als onszelven, Matth. 22 : 37, Luk. 10 : 27; hoe kan er bij zulk een gebod nog een raad bij komen? Als God ons geheel en al, ten allen tijde en overal opeischt voor zijn dienst, dan blijft er niets over, waarover wij de vrije beschikking hebben, en dat wij Hem naar vrije keuze geven of onthouden kunnen.

Er is dan ook geen grond voor de bewering, dat Christus nog raden als wet der vrijheid aan de noodzakelijke geboden der Mozaïsche wet heeft toegevoegd. Want ofschoon er gevallen zijn, waarin iemand zich van het huwelijk onthouden, zich van zijne goederen ontdoen, zich aan zijne gewone omgeving en beroep onttrekken moet, er komt dan geen bijzondere raad tot hem, dien hij naar vrije keuze opvolgen en nalaten kan; maar de ééne en zelfde wet eischt overeenkomstig den aard der omstandigheden eene bijzondere toepassing en stelt deze tot plicht. De rijke jongeling ontving geen raad van Christus, dien hij evengoed verwerpen als aannemen kon, maar hij ontving, tot toetssteen van de oprechtheid en de beslistheid zijns harten, een gebod, om al zijn goederen te verkoopen en den armen te geven; daaruit zou blijken, of hij inderdaad alles voor Christus en zijn koninkrijk over had. Men onderscheide dus tusschen wet en plicht; de wet is voor allen eene en dezelfde, maar de plicht is die bijzondere wijze van handelen, welke uit de algemeene zedewet door ieder overeenkomstig zijn aard en toestand behoort te worden afgeleid.

De Hervormers verwierpen daarom alle werken, die op het goeddunken der menschen of de voorschriften der kerk gegrond waren, en keerden tot den wil Gods als maatstaf der goede werken terug. Dien wil vonden zij kort en zakelijk in de tien geboden uitgedrukt. Maar de wet der tien woorden staat niet los op zichzelf; zij bevindt zich midden in eene rijke omgeving. Zij stond naar haar zakelijken inhoud oorspronkelijk geschreven in het hart van den naar Gods beeld geschapen mensch; ze is daarin nog ten deele bewaard, inzoover alle menschen van nature de dingen doen, die der wet zijn, en daardoor toonen, dat het werk der wet in hunne harten geschreven is, Rom. 2 : 14, 15; ieder mensch heeft het bewustzijn, dat hij voor zijn bestaan en handelen aan bepaalde zedelijke regelen gebonden is, en voelt zich bij overtreding door zijn geweten beschuldigt. Onder Israel werd zij door eene bijzondere openbaring in hare zuiverheid hersteld, dienstbaar gemaakt aan het verbond der genade, dat God blijkens de inleidende woorden met zijn volk had opgericht, en opgenomen in een samenstel van rechten en inzettingen, die het gansche leven des volks te regelen hadden. Bovendien werd ze in de historie van Israel door de psalmisten, spreukendichters en profeten op allerlei wijze toegelicht, uitgewerkt en toegepast, zoodat Jezus zeggen kon, dat aan de twee geboden van liefde tot God en den naaste de gansche wet en de profeten hangen, Matth. 22 : 40.

En als Christus de vervulling brengt van alle Oudtestamentische heilsbeloften, dan schaft Hij de wet niet af, maar volbrengt al hare gerechtigheid; Hij baant door zijne volmaakte gehoorzaamheid den weg, en schenkt in den Heiligen Geest de kracht, waardoor zijne discipelen naar al de geboden der wet, in beginsel, kunnen en willen wandelen. Men kan zeggen,

dat het gansche Evangelie daartoe strekt, dat het recht der wet vervuld worde in hen, die niet naar het vleesch, maar naar den Geest wandelen. Het geestelijk leven der wedergeboorte wordt aan het herstel van het zedelijk leven dienstbaar gemaakt. De lange reeks van vermaningen, waarmede de apostelen in den regel hunne brieven besluiten, zijn eene uitbreiding en toepassing van de heilige wet des Heeren, en hebben de bedoeling, om de geloovigen in al hunne verhoudingen en toestanden te doen leven overeenkomstig den wil Gods en tot verheerlijking van zijn naam. Uit dit rijke verband mag de wet der tien geboden niet worden losgemaakt; ze moet beschouwd en verklaard worden bij het licht der gansche openbaring Gods in natuur en Schrift.

Zoo verstaan, zijn de tien geboden eene korte hoofdsom van de Christelijke zedeleer en een uitnemende regel voor ons leven. Daar zijn nog vele andere wetten, waaraan wij gebonden zijn. God gaf ook wetten voor ons denken, voor ons welgevallen aan het schoone, voor onzen omgang met anderen, voor onze bearbeiding van het materiaal der natuur; Hij stelde ordeningen vast voor alle schepselen, voor hemel en aarde, voor zon en maan en sterren, voor dag en nacht, zomer en winter, zaai- en oogsttijd, Gen. 8 : 22, Jer. 31 : 35, 33 : 25. Maar de zedewet gaat al deze ordeningen in uitnemendheid verre te boven, want in onderscheiding van deze alle richt zij zich tot den wil van den mensch, of liever tot den mensch zelf als willend wezen, en dus tot het innerlijkste van zijn bestaan, tot de kern van zijne persoonlijkheid. En zij stelt den eisch, dat hij niet maar in zijne woorden en daden, doch evenzeer in zijne gedachten en begeerten, in zijn aard en natuur volkomen aan haar regel beantwoorden zal. De wet is geestelijk, Rom. 7 : 14; wij moeten volmaakt zijn, gelijk onze Vader, die in de hemelen is, Matth. 5 : 48; in het tiende gebod dringt de wet tot den wortel der zonde, tot de begeerlijkheid, door, en stelt ook deze schuldig en onrein voor het aangezicht Gods.

Voorts gaat die wet over al de verhoudingen, waarin de mensch zich geplaatst ziet, tot God, den medemensch, zichzelf en heel de natuur; tot God in zijn wezen, in zijn dienst, in zijne openbaring, in zijn dag; tot de medemenschen in hunne verschillende rangen en standen, in hun leven, eerbaarheid en eigendom; tot zichzelven in de waarheid van zijn verstand en in de zuiverheid van zijn hart; en in dat alles tot de gansche natuur, die hem omringt, tot zijn ambt en beroep, tot zijn arbeid en ontspanning, tot heel de levende en levenlooze schepping. En in dat innerlijke zijn zoowel als in al die rijke verhoudingen eischt de zedewet, dat de mensch, alles wat hij doet, zal doen tot verheerlijking Gods, 1 Cor. 10 : 31, Col. 3 : 17.

Als wij de wet in dezen haar diepen, geestelijken zin opvatten, schijnt zij ons eerst af te schrikken en aan haar vervulling te doen wanhopen. Indien wij ook van geene andere gerechtigheid wisten, dan die de wet

van ons eischt, zouden wij tot hare vervulling niet in staat zijn en ook geen lust gevoelen. Wij zouden dan altijd trachten, de wet van haar geestelijken inhoud te ontdoen, ze te veruitwendigen, ze pasklaar te maken aan onzen gevallen toestand, en ons zelven in den waan te brengen, dat wij met een burgerlijk eerbaar leven aan haar strengen eisch konden voldoen. De natuurlijke mensch ergert zich aan den geestelijken zin, dat is aan de volmaaktheid der wet; hij toornt inwendig tegen de volstrekte gerechtigheid en heiligheid, die zij eischt. Maar zoodra wij die andere gerechtigheid en heiligheid hebben leeren kennen, welke God in Christus heeft geschonken en door het geloof tot ons eigendom maakt, dan verandert in eens onze verhouding tot en onze gedachte over de wet. Wij klagen dan wel met Paulus daarover, dat wij nog altijd vleeschelijk verkocht zijn onder de zonde, maar wij laten de wet in haar hoogheid staan, en wenden geene poging meer aan, om ze naar beneden te halen; wij eeren haar als heilig en rechtvaardig en goed, wijl zij de wet Gods is. Wij hebben haar lief, juist omdat zij zoo geestelijk is; hebben een vermaak in haar naar den inwendigen mensch; en danken God niet alleen voor zijn Evangelie, maar ook voor zijne wet, voor zijne heilige, rechtvaardige, volmaakte wet. Ook zij wordt ons eene openbaring en eene gave van zijne genade. Hoe lief heb ik Uwe wet, zij is mijne betrachting den ganschen dag!

Ofschoon de geloovigen terstond in de wedergeboorte een innerlijken lust en liefde ontvangen, om naar den wil van God in alle goede werken te leven, zij zijn niet in eens volmaakt en bereiken de volmaaktheid zelfs in dit leven nooit. De heiligmaking is van de rechtvaardigmaking onderscheiden. Deze laatste bestaat in eene Goddelijke vrijspraak, die in eens voltooid is; zij wordt wel telkens herhaald en op de conscientiën toegepast, maar zij wordt niet aangevuld en vermeerderd. Doch het leven der heiligmaking is als alle leven bij schepselen aan de wet der ontwikkeling onderworpen; het heeft zijn aanvang in de wedergeboorte, het heeft voedsel noodig, om gesterkt te worden en op te wassen, en het bereikt zijn hoogtepunt eerst, als het ten volle met Christus geopenbaard zal worden.

In het Oude Testament werd reeds van den Messias gezegd, dat Hij zijne kudde weiden zal gelijk een herder; Hij zal de lammerkens in zijne armen vergaderen en in zijnen schoot dragen; de zoogenden zal Hij zachtkens leiden, Jes. 40 : 11. Elders heet het nog uitgebreider van Hem, dat de Heere Hem gezalfd heeft, om eene blijde boodschap te brengen den zachtmoedigen, om te verbinden de gebrokenen van hart, om den gevangenen vrijheid uit te zoeken, en den gebondenen opening der gevangenis, om alle treurigen te troosten, om den treurigen Zions te beschikken, dat hun gegeven worde sieraad voor asch, vreugdeolie

voor treurigheid, het gewaad des lofs voor eenen benauwden geest, opdat zij genaamd worden eikeboomen der gerechtigheid, eene planting des Heeren, opdat Hij verheerlijkt worde, Jes. 61 : 1—3, verg. Ezech. 34 : 16.

Dienovereenkomstig richt Christus zich tijdens zijne omwandeling op aarde niet alleen tot de volwassenen onder Israel, maar ook tot de kinderen en zegt hun het koninkrijk der hemelen toe, Matth. 18 : 1—6, 19 : 13, 14. Hij roept niet alleen de inwoners van Chorazin en Bethsaida, van Kapernaum en Jeruzalem, maar evenzeer de tollenaren en zondaren tot bekeering, en noodigt alle vermoeiden en beladenen tot zich, om hun ruste te geven. Hij noemt de erfgenamen des koninkrijks met verschillende namen, en spreekt van hen als armen en treurenden, hongerenden en dorstenden, zachtmoedigen en vreedzamen, Matth. 5 : 30, en onderscheidt tusschen minderen en meerderen, eersten en laatsten in het koninkrijk, Matth. 11 : 11, 20 : 16. Hij beklaagt zich menigmaal over het klein geloof, de vreesachtigheid en het onverstand zijner discipelen, Matth. 6 : 30, 8 : 26, 14 : 31, 16 : 8, Luk. 24 : 25, en Hij verblijdt zich, als Hij bij sommigen een groot geloof ontdekt, Matth. 8 : 10, 15 : 28. En jegens allen bewijst Hij zich, de goede Herder te zijn, die al zijne schapen vergadert tot ééne kudde, aan allen leven en overvloed schenkt, ze allen bewaart en geen hunner verloren laat gaan, Joh. 10 : 1—30.

Soortgelijke onderscheidingen komen onder de geloovigen in de apostolische gemeenten voor. De geloovigen onder het Oude Testament waren nog onmondige kinderen, die onder voogden en verzorgers waren gesteld en in zoover nog niet verschilden van een dienstknecht, Gal. 4 : 1, 2. Met hen vergeleken, zijn de geloovigen des Nieuwen Testaments vrije zonen en dochteren, door God tot zijne kinderen en erfgenamen aangenomen, en staande in de vrijheid, waarmede Christus hen vrijgemaakt heeft, Gal. 4 : 4—7. Desniettemin bestaat er onder hen nog allerlei verschil. Het geloof, dat aan de leden der gemeente geschonken werd, is wel in allen hetzelfde, maar het wordt toch aan een iegelijk overeenkomstig zijne geaardheid geschonken in eene bepaalde maat, Rom. 12 : 3; de gaven, die de H. Geest in de gemeente uitdeelt, zijn verschillend, Rom. 12 : 6—8, 1 Cor. 12 : 4—11; de plaats, welke ieder lid in de gemeente inneemt, is even afwisselend als die van de leden in het menschelijk lichaam, Rom. 12 : 4, 5, 1 Cor. 12 : 12 v. Maar afgezien van dit verschil in gave en plaats, er is onder de geloovigen ook onderscheid tusschen zwakken en sterken, Rom. 14 : 1 v., 15 : 1, 1 Cor. 8 : 7 v., 9 : 22, 10 : 25, tusschen degenen, die nog vleeschelijk en die geestelijk zijn, 1 Cor. 3 : 1—3, Gal. 6 : 1, tusschen kinderen, pas beginnenden, die nog melk van noode hebben, 1 Cor. 3 : 2, Hebr. 5 : 12, 1 Petr. 2 : 7, en volmaakten, volwassenen, die de vaste spijze verdragen kunnen en door oefening de vaardigheid hebben verkregen, om goed en kwaad te onderscheiden, 1 Cor. 2 : 6, 3 : 2, 14 : 20, Phil. 3 : 15, Hebr. 5 : 14,

tusschen jongelingen, die den booze wel hebben overwonnen, maar toch zorg moeten dragen, om deze overwinning niet meer te verliezen, en vaders, die dien strijd reeds lang achter den rug hadden en een dieper inzicht hebben ontvangen in de kennis van Hem, n.l. Christus, die van den beginne was, 1 Joh. 2 : 12—14. En bij dat alles kwam, ook reeds in den apostolischen tijd, het verschil tusschen gemeenten of geloovigen, die standvastig waren in het geloof, overvloedig in de liefde, lijdzaam in de verdrukking, en anderen, die door allerlei dwaling zich lieten misleiden en aan allerlei zonden zich schuldig maakten; de brieven van de apostelen, en inzonderheid die van Christus aan de zeven gemeenten in Klein-Azië, Openb. 1—3, maken ons met deze verschillende toestanden nauwkeurig bekend.

Dit alles leert, dat de mensch in het geestelijke, evenals in het natuurlijke, klein en zwak en hulpbehoevend geboren wordt, en dat hij gestadig heeft op te wassen in de genade en kennis van onzen Heere en Zaligmaker Jezus Christus, 2 Petr. 3 : 18. Indien het geestelijk leven zich gezond en normaal ontwikkelt, zich voedt met de geestelijke spijs en zich drenkt met den geestelijken drank, welke Christus is, Joh. 6 : 48 v., 1 Cor. 10 : 3, 4, dan heeft er eene voortdurende versterking en bevestiging in de genade, eene voortgaande vernieuwing naar het evenbeeld van Christus plaats, Rom. 12 : 2, 2 Cor. 3 : 18, 4 : 16, Ef. 3 : 16, 1 Petr. 5 : 10. Maar aan deze normale ontwikkeling stellen zich allerlei hindernissen in den weg; het leven van den Christen is geen rustige groei, maar een voortdurende strijd, een strijd tegen vijanden van buiten, en niet minder tegen den vijand, die in eigen boezem woont.

Om dezen strijd wel te verstaan, dienen wij er eerst op te letten, dat ook in de onwedergeborenen menigmaal een strijd wordt gevoerd. Maar dit is geen geestelijke, doch een redelijke strijd, eene worsteling tusschen 's menschen rede en conscientie aan de eene, en zijn wil en genegenheden aan de andere zijde. Door zijn rede en geweten blijft de mensch nog aan de zedewet, aan de wereld der onzienlijke en eeuwige dingen gebonden; in zijn hart klinkt het: gij zult, nog na; zoodra hij het kwade wil doen, komt daartegen zijn beter weten in verzet, waarschuwt hem en tracht hem tegen te houden. Daar is geen mensch zoo ver afgedwaald en zoo diep gezonken, of hij kent iets van deze tweespalt in zijn wezen. In dezen strijd kan de mensch, onder gunstige omstandigheden, ook wel de overwinning behalen; hij kan met zijne rede zijne lusten tegengaan, onderdrukken, het zwijgen opleggen; dan wordt hij een braaf, deugdzaam mensch en leidt een eerbaar leven. Maar dat is de ware zedelijkheid, de Christelijke heiligmaking niet. Want de strijd in den natuurlijken mensch loopt slechts tusschen rede en lust, plicht en neiging, geweten en hartstocht; hij gaat niet tegen alle, doch slechts tegen sommige en meestal alleen tegen eenige, uitwendige, ergerlijke zonden; hij wordt niet

gevoerd tegen de zonde als zonde, omdat zij God vertoornt, maar tegen enkele zonden, die door de wereld hoog aangerekend worden en met schade of schande beladen; hij onderdrukt en beteugelt in het gunstigste geval de booze neiging wel, maar hij roeit ze niet uit en brengt geene innerlijke verandering in het hart des menschen teweeg.

Een gansch ander karakter draagt de geestelijke strijd, dien de geloovigen in hunne ziel te voeren hebben. Want deze strijd loopt niet tusschen rede en lust, maar tusschen vleesch en geest, tusschen den ouden en den nieuwen mensch, tusschen de zonde, die nog in de geloovigen wonen blijft, en het geestelijk levensbeginsel, dat in zijn hart is geplant, Rom. 6 : 6, 7 : 14—26, 8 : 4—9, Gal. 5 : 17—26, Ef. 4 : 22—24, Col. 3 : 9, 10. Deze twee machten zijn in de geloovigen niet plaatselijk gescheiden, alsof één deel in hem, bijvoorbeeld het verstand, wèl, en een ander deel in hem, bijvoorbeeld het hart, niet ware wedergeboren. Maar zij breiden zich beide over den ganschen mensch en over al zijne krachten en vermogens uit, zoodat ieder van beide een mensch, de een de oude, en de ander de nieuwe mensch, genoemd kan worden.

In den regel drukt Paulus de tegenstelling op deze wijze uit, maar in Rom. 7 bedient hij zich van andere namen; hij duidt daar den geestelijken, nieuwen mensch aan als den wil, die het goede liefheeft en doen wil, als den inwendigen mensch, die een vermaak heeft in de wet Gods; en den ouden mensch noemt hij het vleesch, de zonde, die in hem woont, de wet in zijne leden, die strijd voert tegen de wet zijns gemoeds en hem gevangen neemt onder de wet der zonde, die in zijne leden is. Er is hier echter wel verschil in uitdrukking, maar niet in de zaak zelve. Want vleesch is bij Paulus dikwerf de benaming voor al het zondige, dat in den geloovige nog is overgebleven, en dat ook wel terdege nog in het binnenste van den mensch, in zijn ziel en hart en geest, is blijven wonen; de werken des vleesches toch zijn niet alleen onreinheid, hoererij enz., maar ook afgoderij, vijandschap, twist, toorn enz., Gal. 5 : 19, 20. En bij den inwendigen mensch denkt de apostel niet uitsluitend aan iets innerlijks in den mensch, dat stil verborgen blijft en in geen enkel opzicht naar buiten treedt, want hij zegt uitdrukkelijk, dat de geloovigen wandelen naar den Geest en hunne leden tot wapenen stellen van de gerechtigheid; maar hij noemt den nieuwen mensch hier in dit verband zoo, omdat hij in den bangen strijd tegen het vleesch zoo dikwerf onderligt en zoo weinig tot openbaring komt.

De strijd tusschen beide machten bestaat nu daarin, dat de Geest van Christus, die in de geloovigen woont, allerlei goede bedenkingen, overleggingen, genegenheden, bewegingen (zooals liefde, blijdschap, vrede enz. Gal. 5 : 22) in hun verstand, hart en wil tracht op te wekken, en dat het vleesch daartegen dan terstond zijne stem verheft en den ganschen

mensch zoekt te verontreinigen met zijne booze lusten en begeerlijkheden, Gal. 5 : 19, 20. En dit vleesch blijkt dan telkens zoo machtig te zijn, dat de geloovigen niet doen, niet op die wijze en in die mate doen, hetgeen zij wilden doen, Gal. 5 : 17; als zij het goede willen doen, ligt het kwade hun bij, Rom. 7 : 21; de geest is wel gewillig, maar het vleesch is zwak, Matth. 26 : 41.

De strijd wordt dus niet gestreden tusschen rede en wil, plicht en neiging, maar heel anders tusschen willen en doen, tusschen de innerlijke gezindheid en de zondige macht, die zich in haar weg stelt, tusschen den inwendigen mensch des harten, die naar God herschapen is in ware rechtvaardigheid en heiligheid, en den ouden mensch, die, uit het middelpunt verdreven, toch in zijn bestaan zich handhaven wil, en te heftiger strijd voert, naarmate hij meer terrein verliest. Niet tusschen twee vermogens of deelen in den mensch wordt de strijd gevoerd, zooals het geval zou zijn, als hij liep tusschen hoofd en hart, rede en lust, ziel en lichaam; maar over heel het gebied van 's menschen persoonlijkheid heen, staan de beide machten gewapend tegenover elkaar. In hetzelfde verstand van denzelfden mensch is er eene worsteling tusschen geloof en ongeloof, tusschen waarheid en leugen; in hetzelfde hart is eene tegenstelling tusschen reine en onreine bewegingen en begeerlijkheden; in denzelfden wil staat een booze lust tegen eene goede, zuivere gezindheid over. Het is inderdaad een strijd tusschen twee menschen in denzelfden mensch.

Zielkundig is dit zoo te verklaren, dat op het veld van het bewustzijn twee groepen van voorstellingen en in het gebied van hart en genegenheden, twee reeksen van lusten hebben plaats genomen en met elkander in worsteling zijn. Wij spreken wel van ouden en nieuwen mensch in den geloovige, en drukken daardoor uit, dat het nieuwe leven in beginsel den ganschen mensch heeft veranderd, en dat de macht der zonde toch nog in al zijne vermogen en leden wonen blijft. Maar eigenlijk zijn het twee groepen van hebbelijkheden, voorstellingen, neigingen, hoedanigheden, die strijd tegen elkander voeren, en die geene van beide, de eene de andere, nog volkomen uit eenig vermogen van den mensch hebben kunnen uitdrijven. Wanneer de waarheid Gods het bewustzijn van den geloovige volkomen in beslag had genomen, zou er natuurlijk voor de dwaling en de leugen geene plaats meer overblijven, en wanneer de liefde Gods het gansche hart vervulde, zou er voor haat, nijd, toorn enz., geen ruimte meer beschikbaar zijn. Maar dat is, gelijk ieder bij ervaring weet, niet het geval; en de Schrift getuigt, dat wij zulk een volmaakten toestand in dit leven niet te verwachten hebben. Er blijft strijd ten einde toe, omdat het geloof, de hoop, de liefde en alle Christelijke deugden nimmer in dit leven volmaakt worden, en dus in onze ziel voor ongeloof, twijfel, moedeloosheid, vreeze enz. plaats overlaten.

In welke overlegging en daad van den geloovige ligt dus het goede en het kwade als het ware dooreengemengd; de mate en de graad, waarin beide in eenige gedachte of daad aanwezig zijn, zijn zeer verschillend, maar in alle voorstellingen en handelingen zit iets van den ouden en van den nieuwen mensch. Alle gedachten, woorden en daden zijn dus met zonde bevlekt, zij hebben verzoening en reiniging noodig, maar zij mogen toch goede werken heeten, inzoover zij met het geloof zijn gemengd. Om al deze redenen hebben wij tegen het antinomianisme op onze hoede te zijn, dat ouden en nieuwen mensch in den geloovige scheidt en plaatselijk tegenover elkander stelt, zooals bijvoorbeeld geest tegenover stof en ziel tegenover lichaam staat.

Want daardoor komt het tot de verderfelijke leer, dat de zondige gedachten en daden voor rekening blijven van den ouden mensch en den nieuwen mensch niets aangaan. Schrift en ervaring leeren daartegenover duidelijk, dat de geloovige geen uitwendige verbinding van twee menschen is, maar dat hij één mensch blijft, met één ik, één bewustzijn, één hart, één wil, en dat niet twee zelfstandige wezens, maar twee groepen van hebbelijkheden en hoedanigheden met elkander in hem strijd voeren.

De ernst van den strijd doet reeds van te voren vermoeden, dat het lang zal duren, eer door den nieuwen mensch de overwinning is behaald. Toch zijn vele Christenen van gedachte, dat de geloovigen reeds op aarde de volmaaktheid bereiken en alle zondige daad en neiging te boven kunnen komen. De Pelagianen leerden reeds zoo; Rome liet op het concilie te Trente in denzelfden geest zich uit, en tal van Protestantsche kringen zijn dezelfde meening toegedaan. Men beroept zich voornamelijk daarop, dat de H. Schrift telkens in zoo heerlijke woorden over den Christenstand spreekt, bijvoorbeeld 1 Petr. 2 : 9, 10, 2 Petr. 1 : 4, 1 Joh. 2 : 20; dat met name Paulus na zijne bekeering ten volle van zijne zaligheid verzekerd is, en zijn zondig verleden alleen nog in de herinnering bewaart; dat de vermaningen tot een heiligen, onberispelijken wandel zoo volstrekt mogelijk zijn, bijvoorbeeld Matth. 5 : 48, en de bereikbaarheid der volmaaktheid onderstellen, Phil. 2 : 5, 1 Thess. 2 : 10, 3 : 13; en dat de genade Gods, die door het gebed verkregen kan worden, alle dingen vermag, Joh. 14 : 13, 14, Ef. 3 : 20, 2 Cor. 12 : 10, Phil. 4 : 13. Men zou, zoo wordt er aan toegevoegd, aan de almacht en den rijkdom van Gods liefde te kort doen, indien men de zedelijke volmaaktheid in dit leven voor de geloovigen onbereikbaar achtte, en men zou tegelijk aan de geloovigen een sterken prikkel ontnemen, om met inspanning van alle kracht naar die volmaaktheid te streven.

Nu bestaat er inderdaad geen twijfel over, dat de Heilige Schrift over het voorrecht en den stand van het volk Gods op de treffelijkste wijze

spreekt. Zij noemt Israel in het Oude Testament een priesterlijk koninkrijk, dat God zich uit alle volken der aarde ten eigendom heeft uitverkoren, een voorwerp zijner liefde, zijn deel en eere, zijn zoon en knecht, zijne bruid, die Hij versierde en volmaakte met de heerlijkheid, door Hem op haar gelegd, Ex. 19 : 5, 6, 29 : 43, Deut. 7 : 6 v., 32 : 6 v., Jes. 41 : 8 v., Ezech. 16 : 14 enz. En de geloovigen in het Nieuwe Testament heeten het zout der aarde, Matth. 5 : 13, het licht der wereld, vs. 14, kinderen Gods, die uit God geboren en door Hem aangenomen zijn, Joh. 1 : 13, Gal. 4 : 5, uitverkorenen, geroepenen, heiligen en geheiligden, 1 Cor. 1 : 2, een uitverkoren geslacht en koninklijk priesterdom, 1 Petr. 2 : 9, 10, der Goddelijke natuur deelachtig, 2 Petr. 1 : 4, gezalfd met den Heiligen Geest, 1 Joh. 2 : 20, door Christus gemaakt tot koningen en priesters, Openb. 1 : 5, erfgenamen Gods en mede-erfgenamen van Christus, Rom. 8 : 17. Hetgeen het oog niet heeft gezien en het oor niet heeft gehoord, en in het hart des menschen niet is opgeklommen, dat heeft God thans in de dagen des Nieuwen Testaments bereid voor degenen, die Hem liefhebben, 1 Cor. 2 : 8.

Wie de leer der Schrift over zonde en genade verwerpt, kan hierin slechts schromelijke overdrijving zien; eene radicale verandering, gelijk die in rechtvaardiging en wedergeboorte plaats grijpt, is dan noch noodig noch mogelijk. Maar voor de Schrift is de verandering, welke de mensch in het geloof en de bekeering ondergaat, een overgang van duisternis tot licht, van dood tot leven, van dienstbaarheid tot vrijheid, van leugen tot waarheid, van zonde tot gerechtigheid, van de verwachting van Gods toorn tot de hope zijner heerlijkheid. En de geloovigen, die in Oud en Nieuw Testament voor ons optreden en van deze verandering zich bewust zijn, roemen in den God van hun heil en verheugen zich in zijne gemeenschap. Hoe ver staan wij bij hen in deze blijdschap des geloofs ten achter!

Voorts houdt de Schrift aan de geloovigen steeds het hoogst zedelijke ideaal voor oogen. Men dingt daar tegenwoordig van alle zijde op af. Het zedelijk leven, dat het Christendom wil, heet eenzijdig, overgeestelijk, schier uitsluitend op den hemel gericht, afkeerig van de behartiging van aardsche belangen, vijandig aan de cultuur, de armen en ellendigen troostend met een wissel op de eeuwigheid, maar onverschillig omtrent de verbetering van hun aardsche lot, rijk misschien aan passieve deugden, aan voorschriften omtrent onderwerping, lijdzaamheid, geduld; maar arm aan actieve deugden, die tot verovering en hervorming der wereld in staat stellen. Velen streven dan ook naar eene andere, betere, hoogere moraal, naar eene zedeleer, die toewijding aan den dienst der menschheid als den hoogsten plicht voorschrijft, en haar gezichtskring tot het aardsche leven beperkt.

De behartiging der aardsche belangen is op zichzelve echter zoo weinig

met de Christelijke moraal in strijd, dat ze veeleer in de schepping des menschen naar Gods beeld gegrond en gewaarborgd is. De mensch was en is nog in zekeren zin beelddrager Gods en daarom geroepen, om de aarde te onderwerpen, en om heerschappij te hebben over de visschen der zee, het gevogelte des hemels en al het gedierte, dat op de aarde kruipt, Gen. 1 : 26, 28, Ps. 8. Daar is geen boek, dat vrijer staat tegenover heel de natuur, dan de H. Schrift. Het Heidendom slingert altijd heen en weer tusschen overmoedig misbruik van de wereld, en slaafsche bijgeloovige vrees voor hare geheimzinnige macht. Maar Mozes en de profeten, Christus en de apostelen staan volkomen vrij tegenover de wereld, omdat zij boven haar verheven zijn door de gemeenschap met God. En wel dringt de Schrift er op aan, om vóór alle dingen het koninkrijk der hemelen te zoeken; wel moesten de Christenen in den eersten tijd, klein kuddeke die zij waren, zich uit vele kringen terugtrekken en van vele dingen zich onthouden, omdat in de toenmalige wereld schier alles van den Heidenschen geest doortrokken was; maar het Christendom sloot in beginsel toch alle elementen in zich, die tot verovering der wereld en tot onderwerping der aarde niet alleen vrijheid, maar ook recht en roeping gaven.

Immers, de Christelijke zedeleer is geene andere, dan die kort en zakelijk in de tien geboden begrepen is en verder door heel de Schrift heen toegelicht en uitgelegd wordt. In die geboden staat de liefde tot God op den voorgrond, maar de liefde tot den naaste is het tweede gebod, daaraan gelijk. In deze liefde tot den naaste ligt, mits ze goed verstaan en niet in Buddhistischen, lijdelijken zin, maar in haar Christelijk, handelend karakter opgevat worde, de plicht der missie, der reformatie en der cultuur opgesloten. De zending brengt de godsdienstige en zedelijke goederen, die het Christendom bezit, aan alle menschen en volken, die daarvan nog verstoken zijn; de hervorming, die niet tot eene enkele periode in de kerk van Christus of tot één oogenblik in het leven van den Christen beperkt is, maar altijd door moet gaan, is de voortgaande vernieuwing van hart en leven, van huisgezin en maatschappij naar den eisch van 's Heeren wil; en de cultuur is de onderwerping der aarde aan de hand van den mensch, de heerschappij van den geest over de stof, van de rede over de natuur.

Het koninkrijk der hemelen, dat eerst moet worden gezocht, brengt alle andere dingen mede, Matth. 6 : 33. De godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de belofte des tegenwoordigen en des toekomenden levens, 1 Tim. 4 : 8. Geen ding is onrein in zichzelf, want alle schepsel Gods is goed, en er is niets verwerpelijk, met dankzegging genomen zijnde, want het wordt geheiligd door het woord van God en door het gebed, Rom. 14 : 14, 1 Tim. 4 : 4. Het Christendom, dat in de schepping des menschen naar Gods beeld den grondslag vindt en in de opstanding van

Christus de herstelling leert van alle cultuur, wekt zijne getrouwe belijders op tot het bedenken van alwat waarachtig is, alwat eerzaam is, alwat rechtvaardig is, alwat rein is, alwat liefelijk is, alwat wel luidt, en zoo daar verder eenige deugd is en eenige lof, Phil. 4 : 8.

Er is geene hoogere moraal, evenmin als eene hoogere religie, denkbaar, dan die in het Evangelie ons gepredikt wordt. Men kan wel eene andere zoeken, maar dwaalt dan aanstonds op zijwegen af. De tijd, waarin wij leven, biedt ons daarvoor de sterkste bewijzen. De moraal van de Schrift wordt verworpen, maar wat er voor in plaats treedt, komt ieder oogenblik met de eenvoudigste regelen van het zedelijke leven in strijd.

Al aanstonds begint men alle geboden, die op de liefde tot God betrekking hebben, uit de zedeleer te verwijderen. Van liefde tot God, tot zijn naam, zijne waarheid, zijn dienst is schier geen sprake meer: hoe zou men God kunnen liefhebben, wanneer men zijne kenbaarheid, zijne openbaring, zelfs zijn bestaan in twijfel trekt en bestrijdt? Maar daardoor wordt de bodem weggegraven voor de geboden der tweede tafel, want als er geen God is, die mij tot de liefde jegens den naaste verplicht, welke grond kan er dan voor zulk eene liefde bestaan? De voorstanders eener van den godsdienst onafhankelijke zedeleer zijn dan ook hopeloos verdeeld over de vraag, uit welk beginsel de liefde tot den medemensch kan en moet worden afgeleid. De een tracht ze te bouwen op het eigenbelang, een ander op het geluk, een derde op het medelijden, een vierde op het geweten, maar allen leveren het bewijs, dat er zonder goddelijke autoriteit van een plicht, die mij in de conscientie bindt, geene sprake kan zijn.

Dientengevolge raakt men ook verlegen met ieder gebod, waarin de liefde tot den naaste nader uitgewerkt en omschreven wordt. Het zeggen is algemeen, dat de menschen, schoon zij in den godsdienst uiteengaan, toch op het gebied der zedelijkheid dicht bij elkander blijven. Daar moge hier iets van aan zijn, omdat de natuur gelukkig sterker is dan de leer en het werk der wet in ieders hart geschreven staat, maar overigens leert de werkelijkheid toch iets anders. Er is geen enkel gebod op de tweede tafel van Gods wet, dat heden ten dage onaangetast blijft. Het gezag van vader en moeder en van allen, die over ons gesteld zijn, wordt openlijk bestreden en verworpen. Doodslag wordt steeds minder ernstig opgenomen, bij den zelfmoord dikwerf vergoelijkt, bij de ontvangenis van het leven niet zelden verdedigd. Het huwelijk wordt als een contract beschouwd, dat voor een willekeurigen tijd wordt aangegaan, en overspel en hoererij vinden bij velen bescherming en voorspraak. Eigendom is op veler lippen een andere naam voor diefstal. Waarheid wordt aan de bruikbaarheid dienstbaar gemaakt, van ontwikkeling afhankelijk gedacht, en van de leugen slechts in tijd en plaats, in vorm en graad onder-

scheiden. En wat de begeerlijkheid aangaat — zij viert haar triomf in den mammonistischen geest dezer eeuw.

Tegenover al deze bastaardvormen van moraal handhaaft de Schrift het zedelijk ideaal in onverkorten en onverzwakten zin. Zij werpt het met de heiligheid Gods en met de heiligheid zijner wet nooit op eenig accoord, maar plaatst deze in al hare majesteit voor de conscientiën der menschen. Wat Jezus zijn discipelen toeriep: weest volmaakt gelijk uw Vader in de hemelen, dat wordt met andere woorden door alle apostelen in hunne vermaningen tot de geloovigen herhaald. De zonde heeft nooit recht van bestaan, allerminst in hen, die naar den naam van Christus zijn genoemd. Van den eisch der zedelijke wet mag nooit iets afgedaan worden, allerminst door hen, die met Christus der zonde gestorven en tot een nieuw leven opgestaan zijn. Als dan toch naar Gods bestel de oude mensch in de geloovigen eerst langzamerhand afsterft, en de nieuwe mensch eerst langzamerhand opwast en hiernamaals pas de volmaaktheid bereikt, dan wijst dit op eene groote lankmoedigheid en verdraagzaamheid Gods, die Hij daarom oefenen kan, wijl Christus de zonde der gemeente met zijne gerechtigheid en heiligheid bedekt en hare volmaking waarborgt.

Terwijl de zedewet, die de regel voor het leven der geloovigen is, met niets anders wil of kan volstaan dan met eene volmaakte liefde jegens God en den naaste, is het toch niet minder duidelijk, dat volgens de Schrift geen enkel geloovige ooit aan die volmaaktheid in dit leven beantwoord heeft of ook beantwoorden kan. De Bijbelheiligen zijn allen menschen, die in velen struikelen, en soms nog, als een David en Petrus, in zware zonden vallen, maar die daarvan dan ook weer in diepen ootmoed belijdenis doen. Wie hunner ook door u beluisterd wordt, nooit hoort gij van hen de betuiging, die soms van de lippen van Christenen vernomen is: ik doe en ik heb geene zonde meer. Integendeel, Abraham, Gen. 12 : 12, Izak, 26 : 5, Jakob, 26 : 35, Mozes, Num. 20 : 7—12, Ps. 106 : 33, David, Ps. 51, Salomo, 1 Kon. 8 : 46, Jesaja, 6 : 5, Daniël, 9 : 4, enz., allen maken zich aan overtredingen schuldig en belijden hunne zonden en afdwalingen.

Bij den apostel Paulus is het niet anders. Hij is met Christus gekruist en wandelt thans in nieuwigheid des Geestes, hij staat rechtvaardig voor God en is van zijne zaligheid ten volle verzekerd; hij draagt, op menschelijke wijze sprekende, roem op zijn apostolischen arbeid en is zich van zijne trouwe ambtsvervulling bewust, Rom. 15 : 17 v., 1 Cor. 4 : 3, 9 : 15, 15 : 31, 2 Cor. 1 : 12, 6 : 3 v., 11 : 5 v., Phil. 2 : 16 v., 3 : 4 v., 1 Thess. 2 : 10 v.; maar behalve, dat hij dat alles aan Gods genade toeschrijft, 1 Cor. 15 : 10, 2 Cor. 12 : 9, Phil. 4 : 3, hij belijdt, dat in zijn vleesch geen goed woont, Rom. 7 : 18, dat het vleesch steeds begeert tegen den Geest, Gal. 5 : 17, dat willen en doen voortdurend

bij hem in strijd is, Rom. 7 : 7—26, en dat hij wel naar de volmaaktheid jaagt, maar ze nog niet heeft verkregen, Phil. 3 : 12.

Hetzelfde getuigen Mozes en de profeten van het volk van Israel, Christus van zijne discipelen, de apostelen van de gemeenten, die aan hunne zorg zijn toevertrouwd. Jezus roept zijne discipelen tot volmaaktheid, Matth. 5 : 48, en legt hun toch het gebed op de lippen om vergeving hunner schulden, 6 : 12. De Christenen in Rome zijn met Christus opgewekt, om in nieuwigheid des levens te wandelen, 6 : 3 v., en worden toch vermaand, om hunne leden dienstbaar te stellen aan de gerechtigheid tot heiligmaking, 6 : 19. De Corinthiërs waren gewasschen, geheiligd, gerechtvaardigd in den naam van den Heere Jezus en door den Geest Gods, 1 Cor. 6 : 11, en waren toch nog vleeschelijk, 3 : 1—4. De Galatiërs hadden den Geest ontvangen uit de prediking des geloofs, Gal. 3 : 2, en lieten zich toch verleiden tot ongehoorzaamheid aan de waarheid, 3 : 1. In de Philippensen was het goede werk wel begonnen, maar niet voleindigd, Phil. 1 : 6. In alle gemeenten komen toestanden, dwalingen en ondeugden voor, die met het Christelijk leven niet in overeenstemming zijn. En de apostelen zijn allen zelf overtuigd, dat zonde den geloovigen aankleven blijft, zoolang zij in dit leven zijn. Wij struikelen allen in velen, Jak. 3 : 2. Indien wij zeggen, dat wij geene zonde hebben, zoo verleiden wij onszelven en de waarheid is in ons niet, 1 Joh. 1 : 8.

Doch, al is de volmaaktheid in dit leven niet bereikbaar, daarom zijn de vermaningen tot een heiligen wandel nog niet onnut en van ernst ontbloot. Zij, die de volmaakbaarheid der geloovigen in dit leven voorstaan, brengen dit bezwaar wel in, en oordeelen, dat vermaningen, die niet of althans niet ten volle kunnen opgevolgd worden, hare kracht verliezen en bij de geloovigen den ijver doen verslappen. Maar zij maken zich daarbij aan eene valsche redeneering schuldig; uit het moeten volgt het kunnen nog niet; wie eene som gelds te betalen heeft, is daartoe nog niet altijd in staat en blijft, in geval van onmacht, daartoe toch verplicht; en zoo kan de zedewet nooit haar eisch laten varen, ook al is de mensch vanwege de zonde tot vervulling onbekwaam. Omgekeerd kan met veel meer recht worden beweerd, dat wie de volmaakbaarheid der geloovigen leert, altijd tot eene verlaging van het zedelijk ideaal en tot eene minder ernstige opvatting van de zonde moet komen.

Wie toch, die bij de zonde niet alleen aan uitwendige zondige daden denkt, maar daaronder ook alle zondige gedachten en neigingen opneemt, wie durft in ernst beweren, dat de geloovigen in dit leven daarvan ten volle bevrijd kunnen worden? Men kan de volmaakbaarheid alleen leeren, door met den zondigen aard der menschelijke natuur geene rekening te houden, zondige gedachten en neigingen niet als zonde te beschouwen, en dus aan de volstrekte heiligheid der wet te kort te doen. In het avondmaalsformulier van de Gereformeerde kerken wordt gezegd, dat

wij gewis en zeker zullen zijn, dat geene zonde noch zwakheid, die nog *tegen onzen wil* in ons overgebleven is, ons kan hinderen, dat ons God niet in genade zoude aannemen; en er is veel strijd over gevoerd, of in de wedergeborenen nog zulke zonden vallen kunnen, die niet maar uit zwakheid geschieden, doch een opzettelijk karakter dragen en daarom boosheidszonden heeten moeten. Twee dingen staan echter ongetwijfeld vast; ten eerste dat in degenen, die waarlijk wedergeboren zijn, niet alleen het geweten maar ook het nieuwe leven, de gezindheid en de wil in zwakker of sterker mate tegen die zonden in verzet komt; en ten andere, dat ook eigenlijke zwakheidszonden, die tegen onzen wil worden begaan, zonden zijn en met de heiligheid der wet in strijd.

Maar voorts, de vermaningen tot een heiligen wandel zijn zoo weinig onnut, dat zij juist het middel zijn, waardoor God de in Christus geschonken gerechtigheid en heiligheid in de geloovigen toepast en uitwerkt. Jezus bidt zelf in het hoogepriesterlijk gebed, dat de Vader zijne discipelen heiligen moge in de waarheid, dat is, door middel van zijn woord, hetwelk de waarheid is, Joh. 17 : 17, verg. 15 : 3. Het woord, dat God ons gaf, is inderdaad het voornaamste middel tot onze heiligmaking; de zegen, die niet alleen uit de openbare prediking, maar ook uit het lezen, onderzoeken en bepeinzen van dat woord in de eenzaamheid of in den huiselijken kring voor de kweeking van een Christelijk leven is voortgevloeid, is eenvoudig onberekenbaar. Bij dit woord als middel der heiligmaking komt nog het gebed in Jezus' naam, Joh. 14 : 13, 14, 16 : 23, 24, dat ons den toegang ontsluit tot de goddelijke majesteit en ons met vertrouwen vervult, wijl er niemand is, noch in den hemel noch op de aarde, die ons liever heeft dan Jezus Christus (Ned. Gel. 26); voorts het zingen van psalmen, lofzangen en geestelijke liederen, Ef. 5 : 19, Col. 3 : 16, dat een diepen invloed oefent op de stemming van het hart en de bereidheid van den wil; en dan ook nog het waken en vasten, Matth. 17 : 21, 26 : 41, Ef. 6 : 18, 4 : 3, dat ten onrechte schier geheel in onbruik is geraakt. Al deze middelen ter heiligmaking bewijzen, dat God ook in dit zijn werk den weg der middelen niet versmaadt.

Natuurlijk zou God, die de Almachtige is, al zijne kinderen in de wedergeboorte tegelijk volkomen heilig kunnen maken. Maar blijkbaar is dat niet zijn wil geweest; in de herschepping verloochent Hij zichzelf als Schepper niet. Alle creatuurlijk leven wordt geboren, groeit op en bereikt langzamerhand zijn hoogtepunt. Omdat het geestelijk leven werkelijk leven is, ontstaat het en ontwikkelt het zich op dezelfde wijze. God stort de gerechtigheid en heiligheid van Christus niet mechanisch in ons, als water in een vat, maar Hij werkt ze op organische wijze in ons en door ons uit. Zoo strijdt dus het een met het ander niet, als de Schrift het telkens zoo voorstelt, dat de geloovigen moeten *worden* datgene, wat zij *zijn*. Het koninkrijk der hemelen is eene gave Gods,

Luk. 12 : 32, en toch een schat van groote waarde, die gezocht moet worden, Matth. 6 : 33, 13 : 46. De geloovigen zijn ranken aan den wijnstok, die zonder Christus niets kunnen doen, en worden toch vermaand, om in Hem, in zijn woord, in zijne liefde te blijven, Joh. 15. Zij zijn uitverkoren in Christus vóór de grondlegging der wereld, en moeten toch zich benaarstigen, om hunne roeping en verkiezing vast te maken, Ef. 1 : 4, 2 Petr. 1 : 19. Zij zijn door de ééne offerande van Christus geheiligd, en moeten toch de heiligmaking najagen, zonder welke niemand den Heere zal zien, Hebr. 10 : 10, 12 : 14. Zij zijn in Hem volmaakt, en hebben toch bij den voortduur volmaking van noode, Col. 2 : 10, 1 Petr. 5 : 10. Zij hebben den nieuwen mensch aangedaan, en moeten hem nog steeds aandoen, Ef. 4 : 24, Col. 3 : 10. Zij hebben het vleesch gekruisigd met de begeerlijkheden, en moeten toch nog hunne leden dooden, die op aarde zijn, Gal. 5 : 24, Col. 3 : 5. God is het, die in hen werkt, beide het willen en het werken naar zijn welbehagen, en toch hebben zij huns zelfs zaligheid te werken met vreeze en beven, Phil. 2 : 12, 13.

Dit alles strijdt niet met elkander; het eene is grondslag en waarborg van het ander. Omdat de heiligmaking, evenals de gansche zaligheid, Gods werk is, daarom worden wij vermaand, verplicht en ook bekwaamd tot eene nieuwe gehoorzaamheid. Hij schenkt overvloedige genade, niet om eensklaps, plotseling heilig te zijn en in deze heiligheid te rusten, maar om in den strijd te volharden en staande te blijven. Hij hoort en verhoort het gebed, maar in overeenstemming met de orde en wet, die Hij voor het geestelijke leven gesteld heeft. En daarom hebben wij altijd goeden moed, want Hij, die een goed werk in ons begonnen heeft, zal het ook voleinden tot op den dag van Jezus Christus. De geloovigen kunnen en zullen heilig *worden,* omdat zij in Christus heilig *zijn.*

Maar is dat niet te boud gesproken? Mogen de geloovigen inderdaad belijden, dat zij niet alleen levende lidmaten van de gemeente van Christus zijn, maar dat zij dat ook eeuwig zullen blijven? Het wordt door velen bestreden; in den regel zijn de voorstanders van de volmaakbaarheid der heiligen tegelijk verdedigers van de mogelijkheid van hun afval. Het een staat trouwens met het ander in nauw verband en komt uit denzelfden wortel op; aan beide meeningen ligt de gedachte ten grondslag, dat de heiligmaking des menschen eigen werk is en door zijn wil tot stand moet komen. Indien de geloovige, met bijstand der genade, van zijn wil een goed gebruik maakt en al zijne krachten inspant, kan hij het reeds in dit leven tot de volmaaktheid brengen; daarentegen, als hij in ijver verslapt, achteruitgaat en in zonden valt, dan kan hij zichzelf weer uitwerpen uit den staat van genade, waarin hij eerst was opgenomen; hij kan weer een goddelooze worden en voor eeuwig verloren gaan. En gelijk beide meeningen uit dezelfde dwaling over den wil en

het werk van den mensch in de heiligmaking voortkomen, zoo worden zij ook door diezelfde vreeze gesteund; als de volharding der heiligen geleerd wordt, zal het zedelijk leven schade lijden, zal aan den ijver en de krachtsinspanning de prikkel ontnomen, en aan de goddeloosheid onder de leus: eens verkoren, blijft verkoren, een vrijbrief worden verleend!

Wanneer wij nu bij deze leer van de volharding der heiligen onze sterkte zochten in den wil en de kracht van den mensch, zouden wij allen grond onder de voeten verliezen en de standvastigheid van elken geloovige in twijfel moeten trekken. Want alle heiligen hebben nog maar een klein beginsel der volmaakte gehoorzaamheid; zij zijn naar het getuigenis hunner conscientie nog steeds tot alle boosheid geneigd en struikelen dagelijks in velen; ieder oogenblik verzondigen en verbeuren zij de genade, die hun is geschonken. Als het alleen van henzelven afhing, zou geen enkel geloovige volharden tot den einde toe. De bestrijders van de belijdenis der volharding kunnen aan deze gevolgtrekking alleen ontkomen, door tusschen zonden en zonden onderscheid te maken. Wijl alle geloovigen zich nog telkens aan allerlei overtredingen van de wet Gods schuldig maken, zouden zij eigenlijk moeten leeren, dat de afval der heiligen niet alleen mogelijk is, maar werkelijk bij allen intreedt. Als zij desniettemin aannemen, dat sommigen, velen of zelfs de meesten de ontvangene genade behouden, dan kunnen zij dit alleen daarmede staande houden, dat zij op de eene of andere wijze tusschen doodzonden en vergeeflijke zonden onderscheid maken, en niet door de laatste, maar alleen door de eerste de genade verloren laten gaan.

Daarmede wordt echter in de leer der zonde eene hoogst bedenkelijke scheiding ingevoerd, want de verschillende zonden staan niet los op zichzelve, onafhankelijk naast elkaar, maar zij vloeien alle voort uit ééne onreine fontein, leiden daarom alle tot den dood, en zijn toch ook alle weer, met uitzondering van de lastering tegen den Heiligen Geest, vergeeflijk door de genade Gods, die in Christus Jezus is. Maar voorts, wie kan voor zichzelf, of welk priester kan het voor een ander uitmaken, of hij in een bepaald geval aan eene zoogenaamde dood-, of aan eene vergeeflijke zonde zich heeft schuldig gemaakt, en dus de genade verloren of nog behouden heeft? Overtredingen, die door menschen klein en gering worden geacht, zijn dikwerf groot in de oogen van God, die de harten doorzoekt en de nieren proeft; en zonden, waar de onbarmhartige wereld schande over spreekt, worden gansch anders beoordeeld door Hem, die alle toestanden en omstandigheden kent. Het gevolg kan alleen zijn, dat de geloovige voortdurend in vreeze verkeert, of hij soms eene dusgenaamde doodzonde begaan en de genade verloren heeft, òf dat hij in valsche gerustheid op de uitspraak van een priester zich verlaat.

Aan al deze twijfelingen en onzekerheden komt in eens een einde, als

de volharding der heiligen niet eene daad van 's menschen wil, maar een werk Gods is, dat van het begin tot het einde door Hem tot stand gebracht wordt; als zij met andere woorden eene bewaring Gods is, voordat zij eene volharding der menschen wordt. De Schrift laat hierover geen twijfel bestaan, maar doet ons in het werk van den Vader, den Zoon en den Geest, in het verbond der genade met al zijne weldaden, een overvloed van bewijzen aan de hand.

De Vader heeft de geloovigen verkoren in Christus vóór de grondlegging der wereld, Ef. 1 : 4, hen verordineerd ten eeuwigen leven, Hand. 13 : 48, tot gelijkvormigheid den beelde zijns Zoons, Rom. 8 : 29; en deze verkiezing is onveranderlijk, Rom. 9 : 11, Hebr. 6 : 17, en brengt te harer tijd roeping, rechtvaardiging en verheerlijking mede, Rom. 8 : 30. Christus, in wien alle beloften Gods ja en amen zijn, 2 Cor. 1 : 20, is gestorven voor degenen, die Hem gegeven zijn van den Vader, Joh. 17 : 6, 12, opdat Hij hun het eeuwige leven geven en geen hunner verliezen zou, Joh. 6 : 39, 40, 10 : 28, 17 : 2. De Heilige Geest, die hen wederbaart, blijft eeuwig bij hen, Joh. 14 : 16, en vergezelt hen tot den dag der verlossing, Ef. 2 : 13, 4 : 30. Het verbond der genade is vast en met een eed bevestigd, Hebr. 6 : 16—18, 13 : 20, onverbreekbaar als een huwelijk, Ef. 5 : 31, 32, of een testament, Hebr. 9 : 17; en krachtens dat verbond roept God zijne uitverkorenen, schrijft de wet in hun binnenste, legt zijne vreeze in hun hart, Hebr. 8 : 10, 10 : 14 v., laat hen niet verzocht worden boven hun vermogen, 1 Cor. 10 : 13, bevestigt en voleindigt het goede werk, dat Hij in hen begonnen heeft, 1 Cor. 1 : 9, Phil. 1 : 6, en bewaart hen voor de toekomst van Christus, om hun de hemelsche erfenis deelachtig te maken, 1 Thess. 5 : 23, 2 Thess. 3 : 13, 1 Petr. 1 : 4, 5. Door zijne voorbede bij den Vader is Christus altijd te hunnen behoeve werkzaam, opdat hun geloof niet ophoude, Luk. 22 : 32, zij in de wereld bewaard worden van den booze, Joh. 17 : 11, 20, volkomenlijk zalig worden, Hebr. 7 : 25, vergeving der zonden ontvangen, 1 Joh. 2 : 1, en eens allen bij Hem zullen zijn en zijne heerlijkheid aanschouwen, Joh. 17 : 24. De weldaden van Christus eindelijk, welke de H. Geest hun deelachtig maakt, zijn alle onberouwelijk, Rom. 11 : 29, en onderling onverbrekelijk verbonden; die geroepen is, is gerechtvaardigd, en verheerlijkt, Rom. 8 : 30; die tot een kind Gods is aangenomen, is een erfgenaam des eeuwigen levens, Rom. 8 : 17, Gal. 4 : 17; die gelooft, heeft hier reeds terstond het eeuwige leven, Joh. 3 : 16. En dat leven zelf is, wijl eeuwig, ook onverliesbaar; het kan niet zondigen, 1 Joh. 3 : 9, en ook niet sterven, Joh. 11 : 25, 26.

Maar evenals de heiligmaking, wordt de bewaring der geloovigen door den Heiligen Geest in hen zoo toegepast en uitgewerkt, dat zij ook zelven in de genade volharden, welke hun door God geschonken is. God dwingt nooit, maar handelt met den mensch op redelijke wijze.

In de wedergeboorte stort Hij nieuwe hoedanigheden in en maakt Hij den wil, die niet wilde, zoo dat hij metterdaad wil. En op diezelfde geestelijke wijze gaat Hij bij den voortduur in het hart der geloovigen te werk; Hij maakt hen niet in valschen zin lijdelijk, maar wekt hen op en doet hen zelven wandelen in de goede werken, die voor hen bereid zijn. En daartoe bedient Hij zich van zijn woord als een middel in zijne hand.

Hij houdt niet op, hen te vermanen, dat zij volharden tot den einde toe, Matth. 10 : 22, 24 : 13, Rom. 2 : 7, 8; dat zij blijven in Christus, in zijn woord en in zijne liefde, Joh. 15 : 1—10, 1 Joh. 2 : 6, 24, 27, 3 : 6, 24, 4 : 12 v., dat zij waken en nuchteren zijn, Matth. 24 : 42, 25 : 13, 1 Thess. 5 : 6, 1 Petr. 5 : 8, dat zij het geloof behouden en trouw zijn tot den dood, Col. 1 : 23, Hebr. 2 : 1, 3 : 14, 6 : 11, Openb. 2 : 10, 26 enz. Hij waarschuwt tegen hooggevoeligheid en dreigt in geval van ontrouw met zware straf, Joh. 15 : 2, Rom. 11 : 20—22, 2 Tim. 2 : 12, Hebr. 4 : 1, 6 : 4—8, 10 : 26—31, 2 Petr. 2 : 18—22, maar verbindt ook aan de heiligmaking en volharding rijke beloften van loon, Matth. 5 : 12, 6 : 4, 10 : 22, 16 : 27, 24 : 13, 25 : 21 v., 31 v., Rom. 2 : 7, Openb. 2 : 7, 10 v., 22 : 12 enz. Zelfs worden in de personen van David en Petrus ons voorbeelden van diepen val, en in menschen als Hymeneus, Alexander, 1 Tim. 1 : 19, 20, 2 Tim. 2 : 17, 18, Demas, 2 Tim. 4 : 10, en anderen, Hebr. 6 : 4—8, 1 Tim. 4 : 1, 2 Petr. 2 : 1, voorbeelden van algeheelen afval ons waarschuwend voor oogen gesteld.

Doch al deze vermaningen en waarschuwingen bewijzen den afval der waarlijk geheiligden niet. Want van de laatstgenoemde voorbeelden geldt het woord van Johannes, dat zij uit de gemeente uitgegaan zijn, maar niet met hun hart tot haar behoorden, 1 Joh. 2 : 19. En de personen van David en Petrus doen ons juist duidelijk zien, dat Gods genade hen in hun val niet ten eenenmale verlaten, maar integendeel hen bewaard en wederom tot schuldbelijdenis en bekeering geleid heeft. Zij zijn ons ter waarschuwing, maar ook ter vertroosting, opdat wij, als wij somtijds uit zwakheid in zonden vallen, aan Gods genade niet vertwijfelen noch in de zonde blijven liggen, maar ons sterken met de gedachte, dat wij een eeuwig verbond der genade met God hebben. En in den weg van dat verbond doet Hij door zijn woord en Geest de zijnen wandelen. Wie den afval der heiligen leert, doet tekort aan Gods trouw, maakt de volharding en de zaligheid van den mensch afhankelijk en dus veranderlijk en onzeker, en miskent ook de eenheid en den voortgang van het geestelijk leven; hij moet er toe komen, om te zeggen, dat dit leven telkens finaal kan afgebroken en telkens van nieuws begonnen kan worden. Maar wie gelooft aan de bewaring der heiligen, vindt zijn standpunt en rustpunt in Gods genade, roemt in zijne trouw en handhaaft tegelijk den samenhang van het geestelijke en het eeuwige leven. Want al is dit leven in

den geloovige, zoolang de oude mensch nog in hem wonen blijft, aan allerlei wisseling onderworpen, het is in zijn aard toch onverwoestbaar; het zaad, dat God heeft geplant, blijft in hem, 1 Joh. 3 : 9.

Zoo verre is het er dan ook vandaan, dat dit geloof aan de bewaring Gods de ware geloovigen hoovaardig en vleeschelijk-zorgeloos zoude maken, dat het daarentegen een ware wortel is van nederigheid, kinderlijke vreeze, ware godzaligheid, lijdzaamheid in allen strijd, vurige gebeden, standvastigheid in het kruis en in de belijdenis der waarheid, mitsgaders van vaste blijdschap in God; en dat de overdenking van die weldaad hun een prikkel is tot ernstige en gedurige beoefening van dankbaarheid en goede werken, gelijk uit de getuigenissen der Schrift en de voorbeelden der heiligen blijkt. (Can. Dordr. V 12).

Om deze kostelijke vrucht voort te brengen, moet de bewaring der heiligen zoo worden geloofd, als God wil, dat wij ze gelooven zullen. Heeft God ze nu daartoe in zijn woord geopenbaard, opdat wij ze alleen als een leerstuk aannemen en tegen anderen zeggen zouden: dit is de gezonde leer en de zuivere waarheid? Zeker, ook dit heeft God met zijne openbaring gewild en bedoeld, want waarheid heeft op zichzelve reeds groote waarde. Maar dat is toch de eenige en ook de voornaamste bedoeling niet. Want als wij de bewaring der heiligen met een waar geloof omhelzen, dan sluit dat de belijdenis in, dat Hij zoo nog altijd met zijne kinderen te werk gaat. De bewaring der heiligen is niet eene historische waarheid, niet een feit, dat eenmaal ergens in het verleden heeft plaats gehad; zij is ook niet eene wetenschappelijke waarheid, gelijk de uitkomst van eene optelling of vermenigvuldiging; maar zij is eene eeuwige waarheid, eene waarheid, waaraan God zich houdt van eeuw tot eeuw en van geslacht tot geslacht; eene werkelijkheid, te midden waarvan wij leven, en die God tot stand brengt en handhaaft in het leven van al zijne kinderen.

In dezen zin aan de bewaring der heiligen te gelooven, kan alleen, wie er zich zelf voorwerp van weet en hare werkelijkheid bij ervaring kent. En dan spreekt het vanzelf, dat een ieder, die zoo aan de bewaring, dat sluit dan ook in, aan zijne eigene bewaring gelooft, hare belijdenis niet misbruiken kan tot eene oorzaak voor het vleesch, evenmin als het mogelijk is, dat, zoo wie Christus door een waarachtig geloof ingeplant is, niet zou voortbrengen vruchten der dankbaarheid.

Maar dan volgt er nog iets anders uit. Als de bewaring der heiligen een werk Gods is, dat Hij altijd door uitvoert in het hart en leven van alle geloovigen, dan vloeit daaruit voort, dat zij daarvan ook te hunner tijd in hun bewustzijn de vaste verzekerdheid verkrijgen. Als er geene bewaring der heiligen is, kan geen geloovige ooit voor één enkel oogenblik aangaande zijne zaligheid volkomene zekerheid hebben, wijl hij

voortdurend in vreeze leeft, of hij morgen of overmorgen niet door eene ernstige zonde de genade Gods verliezen zal. Maar indien God de zijnen bewaart, dan kán de geloovige niet alleen, maar dan mág en dan zál hij daarvan ook in zijn hart eene vaste verzekerdheid verkrijgen; want zonder zulk eene zekerheid des heils zou de bewaring der heiligen in de practijk van het leven voor de geloovigen alle waarde missen. Wat zou het leerstuk van de bewaring der heiligen aan de kinderen Gods baten, als zij nooit met zekerheid te weten konden komen, dat zij zijne kinderen zijn! Bewaring der heiligen en zekerheid des heils behooren dus onafscheidelijk bijeen; zonder geene waren deze niet mogelijk, en de laatste maakt de eerste tot een steun voor de geloovigen en tot een troost voor hun hart.

Alle heiligen, die in Oud- en Nieuw Testament voor ons optreden, zijn dan ook die zekerheid des heils deelachtig. Niet alleen een Abraham, Gen. 15 : 6, Rom. 4 : 18 v., een Jakob, Gen. 49 : 18, een David, 2 Sam. 22 : 2 v., een Habakuk, 3 : 17—19, maar ook al de geloovigen, wier toestanden door psalmisten, spreukendichters en profeten beschreven worden. Zij verkeeren menigmaal in diepe ellende, worden door hunne vijanden verdrukt, vervolgd, gehoond: waar is nu uw God? Gij hebt het op den Heere gewenteld, dat Hij u nu uithelpe! Ps. 22 : 9, 42 : 4, 71 : 11. Soms maakt de twijfel zich meester van hunne ziel, of God hen vergeten en zijne barmhartigheden door toorn toegesloten heeft, Ps. 10 : 1, 11 v., 13 : 2, 28 : 1, 44 : 10 v., 77 : 8 v. enz. Zij erkennen ook het recht van Gods oordeelen, belijdende hunne zonden, Ps. 51 : 6, Neh. 9 : 33, Dan. 9 : 14 enz. Maar desniettemin, God is hun Vader, en zij zijn volk, de schapen zijner weide, Ps. 95 : 7, 100 : 3, Jes. 63 : 16, 64 : 8; Hij kan hen niet verlaten om zijns naams, om zijns verbonds wil, Ps. 79 : 8, 9. Een oogenblik moge er zijn in zijn toorn, er is een leven in zijne goedertierenheid, Ps. 30 : 6. Hij doet niet naar hunne zonden en vergeldt niet naar hunne ongerechtigheden, Ps. 103 : 10. Hij vergeeft hunne overtredingen en bedekt hunne zonden, Ps. 32 : 1. De Heere is hun steenrots en burg, hun toren en hoog vertrek, hun schild en de hoorn huns heils, hun licht en hun vreugde, hun een en hun al, Ps. 18 : 3, 73 : 25 enz.

Even zeker is de toon, waarop de apostelen en de geloovigen des Nieuwen Testaments van hunne zaligheid spreken. Van twijfel is er geen sprake; zij weten, dat God zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar Hem voor hen allen heeft overgegeven en met Hem hun nu alle dingen schenken zal, Rom. 8 : 32, dat zij gerechtvaardigd zijn uit het geloof, vrede bij God hebben en door niemand meer beschuldigd kunnen worden, Rom. 5 : 1, 8 : 33, dat zij zijn wedergeboren tot eene levende hope en overgegaan zijn uit den dood in het leven, 1 Petr. 1 : 3, Jak. 1 : 18, 1 Joh. 3 : 14, dat zij ontvangen hebben den Geest der aan-

neming tot kinderen, en dat die Geest met hunnen geest getuigt, dat zij kinderen Gods zijn, Rom. 8 : 15, 16.

En deze hunne wetenschap heeft niet alleen betrekking op het heden, op datgene wat zij zijn, maar zij strekt zich ook naar de toekomst uit, tot datgene, wat zij wezen zullen. Want die God gekend, geroepen en gerechtvaardigd heeft, die verheerlijkt Hij ook, Rom. 8 : 30. Als zij kinderen zijn, dan zijn zij ook erfgenamen, 8 : 17. Zij hebben in 't geloof het eeuwige leven thans reeds ontvangen en kunnen dat niet meer verliezen, 1 Joh. 3 : 9, 5 : 1. Zij zijn wedergeboren tot eene levende hope, en worden in de kracht Gods voor de zaligheid bewaard, gelijk deze voor hen, 1 Petr. 1 : 3—5. Het goede werk, in hen begonnen, wordt ook door God voleindigd tot op den dag van Jezus Christus, Phil. 1 : 6. In één woord, zij zijn met den Heilige Geest als onderpand en waarborg verzegeld tot den dag der belofte, Rom. 6 : 23, 2 Cor. 1 : 22, 5 : 5, Ef. 1 : 13, 14, 4 : 30.

Er zou meer kracht en invloed van de geloovigen uitgaan, als zij altijd stonden in deze vaste verzekerdheid des geloofs. Maar dikwerf zijn zij niet zeker van hunne eigene zaak; hoe zouden zij dan met geestdrift kunnen spreken, en door hun blijmoedig getuigenis de wereld tot jaloerschheid verwekken? In de Roomsche kerk is de zekerheid zelfs aan het geloof ontzegd; volstrekt zeker van zijne zaligheid kan de geloovige alleen wezen door eene bijzondere openbaring, die slechts aan weinigen geschonken wordt; alle andere geloovigen kunnen niet verder komen dan tot een vermoeden, eene hope, eene waarschijnlijkheid. En Rome meent, dat dit geen schade, maar voordeel is, want daardoor wordt in de geloovigen eene heilzame vreeze bewaard en een streven naar heiligmaking gewekt. De Roomsche Christen steunt dan ook niet op het getuigenis des Heiligen Geestes in zijn eigen hart, maar op de uitspraak van den priester, op den waarborg, dien de kerk hem voor zijne zaligheid geeft; en daarbij voelt hij zich over het algemeen zeer gerust.

De Reformatie vatte de rechtvaardigmaking en het geloof, en dus ook de zekerheid des heils gansch anders op. Bij Rome is het geloof slechts toestemming aan de leer der kerk; de rechtvaardigmaking bestaat in de instorting der bovennatuurlijke genade en dient ertoe, om den mensch weer tot het doen van goede werken en daardoor tot het verdienen van het eeuwige leven in staat te stellen. Het geloof kan dus uiteraard geene zekerheid aangaande de zaligheid verschaffen; voorzoover deze mogelijk is, kan zij alleen uit de liefde, uit de goede werken worden afgeleid, maar daarom wordt zij ook nooit volstrekt en blijft zij altijd een zwakker of sterker vermoeden en hopen. Maar de Hervorming kende aan de rechtvaardigmaking eene zelfstandige beteekenis toe, zag in haar de herstelling van 's menschen verhouding tot God, en moest dus in het geloof iets meer en iets anders zien dan eene loutere toestemming

aan de waarheid, n.l. een persoonlijk vertrouwen des harten op de genade Gods in Christus Jezus.

Dit geloof sloot nu de zekerheid in zich. Doch de Lutherschen en de Remonstranten lieten deze zekerheid alleen op het tegenwoordige slaan; een geloovige kan wel volstrekt zeker zijn, dat hij nù gelooft, maar niet, dat hij zal blijven gelooven ten einde toe en dus metterdaad zalig zal worden. De Gereformeerden echter namen in de zekerheid des geloofs ook die aangaande de toekomst op; en vandaar dat het zoeken naar zekerheid des heils in het leven der vromen van Gereformeerde belijdenis zulk eene groote plaats inneemt. In den eersten tijd, toen er een opgewekt, krachtig geloofsleven bloeide, was zulk een opzettelijk zoeken naar zekerheid nog niet noodig; men leefde en sprak uit den overvloed des harten, gelijk in onze belijdenisschriften, formulieren en gebeden zoo duidelijk te hooren is. Maar toen het geloof verflauwde, kwam het nadenken over en het zoeken naar kenteekenen van het geloof. In plaats van zekerheid te vinden, werd men langs dien weg hoe langer hoe meer in de strikken van dien twijfel verward. Want geloofszekerheid kan door geene redeneering en gevolgtrekking worden verkregen; zij vloeit alleen voort uit het geloof zelf. Is dit sterk genoeg, dan brengt het de zekerheid vanzelve mede; indien het daarentegen kwijnt en schuilgaat, gaat ook de zekerheid uit het harte weg en is zij door geene kunstmiddelen te herstellen.

De belijdenis, te Dordrecht opgesteld, zegt het zoo schoon: van deze hunne eeuwige en onveranderlijke verkiezing ter zaligheid worden de uitverkorenen te zijner tijd, hoewel bij onderscheidene trappen en met ongelijke mate, verzekerd; niet, als zij de verborgenheden en diepten Gods curieuselijk onderzoeken, maar als zij de onfeilbare vruchten der verkiezing, in het woord Gods aangewezen (als daar zijn: het waar geloof in Christus, kinderlijke vreeze Gods, droefheid die naar God is over de zonde, honger en dorst naar de gerechtigheid enz.) in zichzelven met eene geestelijke blijdschap en heilige vermaking waarnemen, I 12.

In het vijfde hoofdstuk, § 9 en 10, wordt dit nog breeder ontvouwd: Van de bewaring der uitverkorenen tot de zaligheid en van de volharding der ware geloovigen in het geloof kunnen de geloovigen zelven verzekerd zijn, en zij zijn het ook, naar de mate des geloofs, waarmede zij zekerlijk gelooven, dat zij zijn en altijd blijven zullen ware en levende leden der kerk, dat zij hebben vergeving der zonden en het eeuwige leven. En dienvolgens spruit deze verzekerdheid niet uit eenige bijzondere openbaring, zonder of buiten het woord geschied, maar uit het geloof aan de beloften Gods, die Hij in zijn woord zeer overvloedig tot onzen troost geopenbaard heeft; uit het getuigenis des H. Geestes, die met onzen geest getuigt, dat wij kinderen en erfgenamen Gods zijn; eindelijk uit de ernstige en heilige oefening van eene goede consciëntie en van goede werken.

De zekerheid des heils komt dus niet op eenige wijze van buiten af aan het geloofsleven toe, maar zij bloeit uit dit geloofsleven zelf op, hangt daarmede samen, gaat daarmede op en neer. De zekerheid verschilt dus „naar de mate des geloofs"; de geloovigen hebben in dit leven tegen onderscheidene twijfelingen des vleesches te strijden, zij worden soms in zware aanvechting gesteld, en vandaar dat zij het volle betrouwen des geloofs en deze zekerheid der volharding niet altijd gevoelen, t. a. p. V 11.

Maar dat alles neemt niet weg, dat het zaligmakend geloof, gelijk de Schrift het beschrijft en de Reformatie het weer herstelde, naar zijne innerlijke natuur zekerheid is, en in zekerheid toeneemt, naarmate het zelf sterker wordt. Het staat niet tegen weten en kennen, maar wel tegen allen twijfel over; twijfel komt niet op uit den nieuwen, maar uit den ouden mensch, niet uit den Geest, maar uit het vleesch. Het geloof zegt ja en amen op alle beloften Gods, omhelst ze en rust erop. En als het dit doet, en naarmate het dit doet, gaat het „toevluchtnemend" vertrouwen in het geloof aanstonds in het „verzekerd" vertrouwen over, en geeft het den geloovige vrijmoedigheid, om al die beloften Gods op zichzelven toe te passen en zichzelven toe te eigenen; het wordt een vast vertrouwen, dat niet alleen anderen, maar ook *mij* vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken is, uit louter genade, alleen om der verdienste van Christus wil.

En dit vertrouwen strekt zich dan vanzelf, niet door eene kunstmatige redeneering, maar naar zijn aard en wezen ook tot de toekomst uit. Dat ware toch een vreemd geloof, dat zeggen zou: nú ben ik Gods kind, maar ik weet niet, of ik het morgen nog zijn zal! Als het geloof echt en krachtig is, dan jubelt het vanzelf: De Heere is mijn Herder, mij zal niets ontbreken; al ging ik ook in een dal der schaduwen des doods, ik zoude geen kwaad vreezen, want Gij zijt met mij; uw stok en uw staf, die vertroosten mij. En zoo getuigt en juicht het geloof, niet omdat het op zichzelf, maar omdat het op Gods geloften vertrouwt. Die geloften houden ook in: Ik zal uw God zijn, nu en eeuwiglijk; Ik heb u liefgehad met eene eeuwige liefde, en zal u nimmer begeven of verlaten. Het geloof, dat geene zekerheid is, voor het heden en de toekomst, doet aan de waarheid van Gods beloften en de trouw zijner liefde te kort.

Daar komt nu in de tweede plaats het getuigenis des Heiligen Geestes bij. De Heilige Geest is de groote, almachtige Getuige van Christus, die het in onze harten voor Christus opneemt, ons brengt tot het geloof in zijn naam, en ons kennen doet de dingen, die in dien Christus ons van God geschonken zijn, Joh. 15 : 26, 16 : 13—15, 1 Cor. 12 : 3, 2 Cor. 4 : 3—6 enz. Maar die Geest van Christus doet ons dan tegelijkertijd onszelven kennen, niet alleen in onze schuld en onreinheid, maar ook in onze gemeenschap met, en ons aandeel aan Christus. Hij openbaart

ons ook in ons geloof aan onszelven. Nadat Hij eerst ons overtuigd heeft van zonde, gerechtigheid en oordeel, en als Geest des geloofs, 2 Cor. 4 : 13, het geloof in ons gewerkt heeft, komt Hij daarna ons van ons geloof verzekeren. Hij wordt een Geest der aanneming tot kinderen, Gal. 4 : 6, een Geest, zooals die bij kinderen past en in kinderen woont, Rom. 8 : 15, en Hij maakt ons van ons kindschap bewust.

Hij doet dat op verschillende wijzen en langs verschillende wegen. Hij doet het, door met onzen geest te getuigen, dat wij kinderen Gods zijn, Rom. 8 : 16; door met kracht ons te drijven tot de vrijmoedige belijdenis: Abba, Vader, Rom. 8 : 15, Gal. 4 : 6; door vrede bij God te schenken en de liefde van God in onze harten uit te storten, Rom. 5 : 1, 5; door een nieuw leven in ons te wekken, ons bij den voortduur te leiden en onze zielen te vervullen met eene vroegere ongekende blijdschap, Rom. 8 : 10, 11, 14 : 17, 15 : 13; Hij doet het, om niet meer te noemen, door ons te verzegelen tot den dag der verlossing.

Verzegelen geschiedt soms, om personen of zaken (brieven bijv.) buiten anderer bereik te stellen, voor schennis te bewaren enz., Deut. 32 : 34, Hoogl. 4 : 12, Jes. 8 : 16, 29 : 11, Dan. 6 : 18, 12 : 4, Ezech. 9 : 1—6, Matth. 27 : 66, Openb. 5 : 5, 6, 7 : 1—4, 20 : 3, 22 : 10; soms, om personen of getuigenissen als echt te waarmerken, te bevestigen, Esth. 3 : 12, 13, 8 : 8, 10, 1 Kon. 21 : 8, Neh. 9 : 38, Jer. 32 : 10, Joh. 3 : 13, 6 : 27, Rom. 4 : 11, 1 Cor. 9 : 2. In dezen laatsten zin worden de geloovigen verzegeld met den Heiligen Geest als onderpand tot den dag der verlossing, Rom. 8 : 33, 2 Cor. 1 : 22, 5 : 5, Ef. 1 : 13, 14, 4 : 30. De Heilige Geest, die aan de geloovigen geschonken is, die het geloof in hen geplant heeft en voortdurend onderhoudt, die in hen getuigt, die hen leidt enz. Hij strekt in en door dit alles ook aan de geloovigen tot onderpand en waarborg, dat zij bewaard zullen worden tot den dag der verlossing en de hemelsche zaligheid beërven zullen. Want die Geest zal nimmermeer van hen wijken, maar blijft eeuwiglijk bij hen, Joh. 14 : 16, en wie dien Geest heeft, die komt aan Christus toe, die is zijn eigendom, Rom. 8 : 19 en wordt door Hem tot in de eeuwigheid bewaard, Joh. 17 : 24. Christus in den hemel en de Heilige Geest op aarde staan voor de zaligheid der uitverkorenen borg, en verzekeren hen daarvan in hun hart.

Deze beide wegen, waarlangs de zekerheid des heils bij de geloovigen ontstaat, zijn eigenlijk niet twee en loopen niet evenwijdig naast elkaar, maar ze zijn één weg van verschillende gezichtspunten uit bezien. De Heilige Geest toch werkt en getuigt en verzegelt niet naast of buiten het geloof om, maar altijd in en door middel van het geloof. Dat geloof is echter geen dood, maar een levend geloof, het openbaart zijn wezen en betoont zijne kracht in de goede werken.

Daarom mogen deze, bij het geloof aan Gods beloften en bij het

getuigenis des Heiligen Geestes, in de derde plaats nog in aanmerking komen als een middel, waardoor God de geloovigen van hun kindschap verzekert, Heid. Catech. vr. 86; Can. Dordr. V 10. Maar men lette er dan wel op, dat men bij het zoeken naar zekerheid met deze goede werken niet beginnen kan, dat het geloof er nooit vast op steunen en rusten kan, en dat zij nog veel minder met deze bedoeling door ons gedaan kunnen worden, opdat wij er door tot zekerheid zouden komen. Want alle goede werken zijn onvolmaakt, en worden minder of meer volmaakt, naarmate zij uit een zwakker of sterker geloof voortvloeien. Maar inzooverre zij uit het geloof voortkomen, kunnen zij als hulpmiddelen tot onze verzekering dienst doen. Gelijk het geloof zich in hen betoont en bewijst, zoo wordt het er ook weder door bevestigd en versterkt. En als de menschen dan onze goede werken zien, verheerlijken zij den Vader, die in de hemelen is.

XXIII.

DE GEMEENTE VAN CHRISTUS.

AL die rijke weldaden, welke Christus aan zijne geloovigen op aarde schenkt, ontvangen hare voleindiging en kroon in de heerlijkmaking, welke ten deele reeds na het sterven, maar ten volle eerst na den oordeelsdag hen wacht. Maar deze weldaad kunnen wij thans nog niet bespreken, omdat we vooraf nog te letten hebben op de wijze, waarop, of den weg, waarlangs Christus zijne weldaden van roeping en wedergeboorte, geloof en bekeering, rechtvaardigmaking en kindschap, vernieuwing en heiligmaking in de geloovigen op aarde tot stand brengt, onderhoudt en versterkt. Wij hebben reeds gezien, dat Hij al die weldaden schenkt door middel van zijn woord en zijn Geest, maar hebben er thans nog onze aandacht op te vestigen, dat Hij ze ook alle slechts verleent in de gemeenschap, welke alle geloovigen saam verbindt. Hij deelt ze niet uit aan een enkel mensch, noch ook aan een klein getal personen, maar Hij deelt ze uit aan eene groote schare, aan de gansche nieuwe menschheid, welke door den Vader in Hem is uitverkoren vóór de grondlegging der wereld, Ef. 1 : 4.

De geloovige staat dus nooit los op zichzelf en is nimmer alleen. In het natuurlijke wordt elk mensch uit de gemeenschap zijner ouders geboren, en is dus vanzelf zonder zijn toedoen lid van een gezin, van eene familie, van een volk en zoo verder van de gansche menschheid.

Zoo is het ook in het geestelijke. De geloovige wordt van boven, uit God geboren, maar hij ontvangt het nieuwe leven alleen in de gemeenschap van het genadeverbond, waarvan Christus het hoofd en tegelijk de inhoud is. Als God krachtens die wedergeboorte zijn Vader is, mag de kerk in goeden zin zijne moeder heeten. Ook in de Heidenwereld ontstaat er geen geloovige en geene vergadering van geloovigen, dan door middel van de zending, welke de gemeente van Christus daarheen doet uitgaan. Van het eerste oogenblik zijner wedergeboorte af is de geloovige dus, buiten zijn wil en zonder zijn toedoen, ingelijfd in een groot geheel, opgenomen in eene rijke gemeenschap; hij is lid van een nieuw volk en burger van een geestelijk rijk, welks koning heerlijk is door de veelheid zijner onderdanen, Spr. 14 : 28.

Deze gemeenschap strekt elk geloovige in het bijzonder tot een krachtigen steun. Wij moesten wel zoo sterk zijn, dat wij niet twijfelden en niet vreesden, ook al stonden wij gansch alleen en al waren er rondom ons heen, naar Luthers woord, zooveel duivels als pannen op de daken. Want indien God vóór ons is, wie zal dan tegen ons zijn; als de Heere bij ons is, wat zal dan een mensch ons doen? Ps. 56 : 12, 118 : 6, Rom. 8 : 31. Maar in den regel zijn wij voor zulk eene zelfstandigheid, voor eene dergelijke afzondering en eenzaamheid niet geschikt. Daar zijn bijzondere gevallen, waarin iemand geroepen wordt, om de stem des Heeren te volgen, met zijne gansche omgeving te breken, en tegen heel zijn geslacht den strijd aan te binden; en dan verleent God ook bijzondere genade en buitengewone kracht, zooals Hij bijvoorbeeld aan een Abraham, een Mozes, een Elia schonk. Maar ook dan valt de eenzaamheid hard; Elia klaagde, dat hij alleen was overgebleven, 1 Kon. 18 : 22, 19 : 10, 14, en Paulus was droef te moede, als hij aan het einde van zijn leven zich van allen verlaten zag, 2 Tim. 4 : 1. Een mensch is een gezellig wezen, en mint het alleenzijn niet.

De verkiezing omvat dan ook eene gansch groote schare uit alle geslachten, talen, volken en natiën. Zij is wel persoonlijk en heeft bepaalde, Gode bij name bekende menschen tot voorwerp, maar zij kiest dezen zoo uit en voegt hen op die wijze samen, dat zij met elkander vormen kunnen den tempel Gods, het lichaam en de bruid van Christus. De verkiezing stelt zich de schepping van een organisme ten doel, dat is, de verlossing, vernieuwing en verheerlijking eener herborene menschheid, die de deugden Gods verkondigt en zijn naam op haar voorhoofd draagt. Als God deze verkiezing uitvoert in den tijd, dan doet Hij dit dan ook in den weg van het verbond der genade; en in dat verbond neemt Hij nooit een enkel persoon los van alle anderen op, maar Hij roept in dien eenen persoon tegelijk zijn gezin en zijn geslacht; zoo deed Hij bij Adam, bij Noach, bij Abraham; zoo doet Hij nog bij ieder, dien Hij uit den dienst der wereld in zijne gemeenschap overbrengt;

Hij richt zijn verbond op met hem en zijn zaad, en bevestigt het dan van kind tot kind.

Aan deze organische werkzaamheid Gods beantwoordt in het hart van alle geloovigen een sociale trek, eene zucht naar gemeenschap, niet alleen met God zelven, maar ook met al zijn volk. In het algemeen is er geene macht ter wereld, die de menschen zoo hopeloos verdeelt, en ter andere zijde ook weer zoo innig samenbindt als de godsdienst. Maar buiten het Christendom valt de godsdienstige gemeenschap schier altijd met die van een stam of een volk samen; de godsdienst is er als het ware niet sterk genoeg toe, om zonder die steunsels op eigen beenen te staan; er is daar nergens eene kerk in eigenlijken zin. Maar in het Christendom is dat anders.

Onder Israel strekten volk en kerk, generaal genomen, zich nog even ver uit, maar van den aanvang af rustte de volksgemeenschap veel meer in de godsdienstige eenheid dan omgekeerd. De wondervolle geboorte van Izak dient daarvoor tot bewijs; het verbond der genade schept zich een eigen volk uit Abraham tot drager; God maakt bij dezen aartsvader als de Almachtige de natuur dienstbaar aan de genade. Vandaar, dat in het Oude Testament de God des verbonds, het volk van Israel en het land Kanaän zoo innig bijeen behooren; Israel dankt zijne nationaliteit en zijne eenheid daaraan, dat het door God tot zijn eigendom is uitverkoren, Ex. 19 : 5, 6, Deut. 4 : 20, 7 : 6, en Kanaän is des Heeren land, Lev. 25 : 23, 1 Sam. 26 : 19, door Hem uit vrije gunst aan Abraham en zijn zaad ten erve gegeven, Gen. 12 : 7, Lev. 20 : 24 enz. Ruth gaf daar uiting aan, als zij met hare schoonmoeder naar het land van Juda terugkeerde, zeggende: waar gij zult henengaan, zal ik ook henengaan, en waar gij zult vernachten, zal ik vernachten; uw volk is mijn volk en uw God is mijn God. Maar vandaar ook, dat, als het volk Israel meer en meer afviel en ten slotte zelfs in ballingschap gevoerd en verstrooid werd, er toch altijd nog een overblijfsel bewaard bleef, dat aan God en zijn dienst getrouw was en te midden van de massa des volks het eigenlijke Israel, het ware zaad van Abraham vormde, Am. 5 : 15, Jes. 1 : 9, 4 : 3, 8 : 18, enz. Terwijl deze vromen van de goddeloozen zich afzonderden, sluiten zij zich onderling aaneen en sterken zich in elkanders gemeenschap, Ps. 1 : 1, 16 : 3, 22 : 23, 26, 26 : 4—12, 35 : 18, 40 : 10, 66 : 16, 122 : 1 v., 133 : 1 v. enz.

Deze scheiding werd voortgezet en voltrokken in de dagen des Nieuwen Testaments. Nadat Johannes de Dooper met zijne prediking van bekeering en vergeving der zonden den weg had bereid, trad Jezus zelf op en richtte zich aanvankelijk tot al het volk van Israel. Hij leerde in Galilea en Judea, in de steden en in de dorpen, en ging het land door goeddoende en genezende allen, die van den duivel overweldigd waren, Hand. 10 : 38. Maar Hij deed spoedig de ervaring op, dat het volk

onder de leiding van Schriftgeleerden en Farizeën van zijn Messiasschap en van zijn geestelijk koninkrijk niet weten wilde; het werd hoe langer hoe vijandiger tegen Hem gestemd en gaf Hem ten slotte ter kruisiging over. Naarmate dit einde naderde, sprak Jezus daarom over de steden van Chorazin, Bethsaïda, Kapernaüm, Matth. 11 : 20 v., over de Farizeën en Schriftgeleerden, Matth. 23 : 13 v., over Jeruzalem en hare kinderen, Matth. 23 : 37, over het volk van Israel, Matth. 21 : 19 v., 23 : 38, Luk. 23 : 28 v., over de stad en over den tempel, Matth. 24, zijn schrikkelijk oordeel uit. Israel verwierp zijn Messias; zoo zouden dan anderen komen in zijne plaats.

Eerst was het slechts de kleine kring der discipelen, die Jezus als den Christus beleed; maar deze belijdenis bond hen toch zoo innig saam, dat zij, ook nadat de Meester hen verlaten had, eendrachtig bijeen bleven en met elkander volhardden in het bidden en smeeken, Hand. 1 : 14. Op den Pinksterdag werden zij aangegord met kracht uit de hoogte en ontvingen zij in den Heiligen Geest een zelfstandig levensbeginsel, dat hen losmaakte van elken nationalen band en hen organiseerde tot eene eigene, van volk en land onafhankelijke gemeenschap in het midden der wereld. De uitstorting des Heiligen Geestes schonk aan de gemeente van Christus haar zelfstandig bestaan.

De vergadering der geloovigen, die Jezus Christus beleden als hun Heer, werd van den beginne af met den naam van gemeente of kerk aangeduid. Het Hebreeuwsche Oude Testament bezat reeds twee woorden voor de vergaderingen van het volk van Israel, maar laat tusschen beide nog geen verschil van beteekenis zien. Het latere Jodendom schijnt echter beide woorden zoo onderscheiden te hebben, dat het eerste meer de gemeente aanwees in haar feitelijken toestand, het tweede meer denken deed aan haar ideaal karakter, als eene vergadering van door God tot zijn heil geroepenen. Het eerste woord werd in het Grieksch door synagoge, het tweede door ekklesia vertaald. Dit onderscheid, dat reeds bij de Joden opkwam, werkte er natuurlijk toe mede, dat men van Christelijke zijde aan het tweede woord de voorkeur schonk. De Christelijke gemeente was immers die vergadering van geloovigen, welke in de plaats van het oude Israel trad en de gedachte van Gods verkiezende liefde tot verwezenlijking bracht.

Toen Joden en Christenen voor goed uiteen gingen, kwam langzamerhand het gebruik op, om de vergadering der Joden met den naam van synagoge en die der Christenen met den naam van ekklesia (gemeente of kerk) aan te duiden, en dit gebruik is tot den huidigen dag blijven bestaan. Oorspronkelijk lag dit onderscheid in de beide woorden volstrekt niet opgesloten; in Jak. 2 : 2 (Hebr. 10 : 25) wordt het woord synagoge van de vergadering der Christelijke gemeente gebruikt, en in Hand. 7 : 38

(Hebr. 2 : 12) komt het woord ekklesia van de vergadering van het volk Israels, en in Hand. 19 : 32, 39, 40 zelfs van eene volksvergadering in het algemeen voor. Maar de scheiding van Joden en Christenen werkte het onderscheid in het gebruik der woorden in de hand.

De discipelen van Jezus te Jeruzalem kwamen ook na den Pinksterdag nog dikwerf in den tempel of in een der bijgebouwen saam, Hand. 2 : 2, 46, 3 : 1, 11, 5 : 12, om de door de Joodsche zede geheiligde gebedsuren waar te nemen en tegelijk aan het volk het Evangelie van Christus te verkondigen. Deze prediking van de apostelen, op en ook nog lang na den Pinksterdag, werd rijk gezegend; duizenden werden er tot de gemeente toegebracht, die zalig werden, Hand. 2 : 41, 47, 4 : 4, 5 : 14. 6 : 17. Maar toen brak er eene vervolging uit, die Stephanus tot den eersten martelaar maakte, Hand. 6 : 8—7 : 60, en de discipelen uit Jeruzalem verstrooide door de landen van Judea en Samaria tot zelfs naar Phenicië, Cyprus en Antiochië toe, Hand. 8 : 1, 11 : 9. Door de prediking der discipelen werden er toen op tal van plaatsen onder de Joden geloovigen gewonnen en gemeenten gesticht, en deze gemeenten genoten een tijd lang vrede en werden zeer vermenigvuldigd, Hand. 8 : 4, 14, 25, 9 : 31, 35, 38. Het spreekt vanzelf, dat deze Christenen uit de Joden nog langen tijd de hope koesterden, dat het gansche volk van Israel zich tot den Heere bekeeren zou, Hand. 3 : 17—26. Maar die hope verdween hoe langer hoe meer; langzamerhand werd het zwaartepunt uit de Joodsch-Christelijke gemeente in de bekeerden uit de Heidenen verlegd.

Reeds tijdens Jezus' leven waren er eenige proselieten uit de Grieken, die opgekomen waren, om op het feest te aanbidden en die het verlangen uitten, om Jezus te zien, Joh. 12 : 20 v. Onder de leden der gemeente te Jeruzalem bevonden zich ook Hellenisten, Hand. 6 : 1, die waarschijnlijk evenals Stephanus eene vrijere gedachte koesterden over de verhouding der Christenen tot tempel en wet, Hand. 6 : 13, 14. In de verstrooiing verkondigden de discipelen uit Jeruzalem het Evangelie ook aan Samaritanen, Hand. 8 : 5 v., aan den kamerling uit Ethiopië, 8 : 26 v., aan den Romeinschen hoofdman Cornelius, Hand. 10, aan de Grieken in Antiochië, Hand. 11 : 20.

Al deze gebeurtenissen waren voorbereiding voor den grooten zendingsarbeid, dien Paulus met Barnabas op last des Heiligen Geestes en na handoplegging door de gemeente te Antiochië onder de Heidenen ondernam, Hand. 13 : 2 v. Bij dezen zendingsarbeid volgde Paulus den regel, dat hij zich eerst tot de Joden wendde, Hand. 13 : 5, 14 enz., verg. Rom. 1 : 16, 2 : 9, 3 : 1, 9 : 3, 11 : 13 v., 1 Cor. 1 : 22 v., 9 : 20; maar als dezen, gelijk gewoonlijk het geval was, zijne prediking versmaadden, wendde hij zich tot de Heidenen, Hand. 13 : 46, 17 : 17, 18 : 4, 6, 28 : 25—28. Het was hem eene groote droefheid en eene voortdurende smart, dat zijne broeders naar het vleesch zich aan het kruis van Christus

ergerden en hunne eigene gerechtigheid zochten op te richten, Rom. 9 : 2; nooit liet hij af van de poging, om hen tot jaloerschheid te verwekken en eenigen uit hen te behouden, Rom. 11 : 14. Er was dan ook nog een overblijfsel naar de verkiezing der genade; Paulus zelf was er een levend bewijs van, Rom. 11 : 1—5.

Maar het feit was toch niet te loochenen, dat de verharding voor een deel over Israel gekomen was, totdat de volheid der Heidenen zou ingegaan zijn, Rom. 11 : 25. Van den tammen olijfboom zijn de takken door ongeloof afgebroken, en in hunne plaats zijn takken van den wilden olijfboom ingeënt, Rom. 11 : 17—24. Er is onderscheid tusschen het Israel naar het vleesch en naar den geest, Rom. 2 : 28, 29, 9 : 8, 1 Cor. 10 : 18. De gemeente van Christus is thans het ware zaad van Abraham, het volk en het Israel Gods, Hand. 15 : 14, Rom. 9 : 25, 26, 2 Cor. 6 : 16—18, Gal. 3 : 29, 6 : 16, Hebr. 8 : 8—10, Jak. 1 : 1, 18, 1 Petr. 2 : 9, Openb. 21 : 3, 12. Wie van de Joden Christus verwierpen, zijn de echte Joden niet; zij zijn niet de besnijding, maar de versnijding, Phil. 3 : 2; zij zijn ongeregelden, ijdelheidsprekers, verleiders en vervolgers der geloovigen, 1 Thess. 2 : 14—16, Tit. 1 : 10, 11; de Joden, die de gemeente van Smyrna lasteren, zeggen wel, dat zij Joden zijn, maar zij zijn het niet, zij zijn veelmeer eene synagoge des satans, Openb. 2 : 9, 3 : 9. Zoo gingen Joden en Christenen uiteen; terwijl de belijders van Christus eerst nog beschouwd werden als eene secte onder de Joden, Hand. 24 : 5, 14, 28 : 22, kregen zij in Antiochië een eigen naam, den naam van Christenen, Hand. 11 : 26; er kwam scheiding tusschen de vergadering der Joden en de vergadering der Christenen; en deze scheiding kwam taalkundig daarin voor den dag, dat de eerste geregeld den naam van synagoge, de tweede die van ekklesia (gemeente of kerk) ontving.

Het woord ekklesia werd in onzen Bijbel door gemeente overgezet; het woord kerk, waarschijnlijk van een Grieksch woord afgeleid, dat (huis) „des Heeren" beteekent, komt alleen in de verbinding kerkbewaarster en kerkroover, Hand. 19 : 35, 37, voor. De Statenoverzetters gaven ongetwijfeld aan het woord gemeente de voorkeur, omdat deze de vergadering der geloovigen aanduidt in hunne onderlinge gemeenschap, terwijl het woord kerk haar meer doet kennen als georganiseerd in een instituut. Maar beide woorden worden toch door elkander gebruikt; in de belijdenisschriften is er voortdurend van kerk sprake, Ned. Gel. art. 27—32, Heid. Cat. Zond. 7, 21. De gemeente van Christus is hier op aarde niet bestaanbaar zonder eene bepaalde organisatie, welke zij dan ook van haar Heere ontving; en de kerk van Christus, schoon op bepaalde wijze georganiseerd, is en blijft naar haar wezen altijd eene vergadering van geloovigen. Beide woorden vormen dus geene tegenstelling, maar bezien dezelfde vergadering van geloovigen van een ander standpunt, en vullen op schoone wijze elkander aan.

Het woord gemeente wordt het eerst door Christus zelven van de schare zijner belijders gebruikt, Matth. 16 : 18, 18 : 17. Er ligt hier niets vreemds in, wanneer wij bedenken, dat het Hebreeuwsche woord, door Jezus gebruikt, in het Oude Testament telkens voorkomt en algemeen bekend was. Het nieuwe ligt alleen daarin, dat Christus dit woord op den kring van zijne discipelen toepast en daarmede dus reeds te kennen geeft, dat zijne gemeente die van het volk Israels vervangen zal. Voorts duidt Jezus met dit woord niet eene plaatselijke vergadering van geloovigen aan, maar vat er allen onder saam, die eenmaal door het woord der apostelen in Hem gelooven zouden; Hij gebruikt het zoo algemeen mogelijk. Later nam het woord, in overeenstemming met den ontwikkelingsgang der kerk, meer bijzondere beteekenissen aan.

In Hand. 2 : 47, 5 : 11, 8 : 1, 11 : 22, wordt de naam gemeente toegepast op de plaatselijke vergadering der geloovigen, die te Jeruzalem was, en die toen nog zoo goed als alleen bestond. Er woonden zeker hier en daar, in Judea, Samaria en Galilea nog wel discipelen van Jezus, die persoonlijk door zijne prediking gewonnen waren, en die later, nadat de vervolging in Jeruzalem uitgebroken was en de discipelen verstrooid werden, een aanknoopingspunt vormden voor den zendingsarbeid onder de Joden. Maar eene vergadering van geloovigen, eene gemeente, bestond er eerst alleen in de stad Jeruzalem. Toen echter door de prediking der discipelen ook elders vergaderingen van geloovigen onstonden, werd de naam van gemeente ook op elk van die plaatselijke vergaderingen toegepast. De gemeente van Jeruzalem was geen genootschap, dat elders afdeelingen stichtte, maar zij kreeg elders vergaderingen van geloovigen naast zich, die evengoed als zij eene gemeente vormden.

Zoo is er sprake van de gemeente te Antiochië, Hand. 11 : 26, 13 : 1, van gemeenten in Lystre, Derbe en het omliggende land, 14 : 23, in Syrië en Cilicië, 15 : 41 enz.; Paulus geeft voortdurend aan elke plaatselijke vergadering van geloovigen, in Rome, Corinthe, Efeze, Philippi, Colosse enz. den naam van gemeente, en spreekt dienovereenkomstig ook in het meervoud van de gemeenten, die in het landschap van Galatië, Gal. 1 : 2, of Judea zijn, Gal. 1 : 22. Hierbij bleef het zelfs niet. De geloovigen, die op eene bepaalde plaats woonden, kwamen van tijd tot tijd, soms zelfs dagelijks, Hand. 2 : 46, en al spoedig geregeld op elken Zondag, 1 Cor. 16 : 2, Hand. 20 : 7, Openb. 1 : 10, samen. Maar zij hadden geen eigen kerkgebouw — waarschijnlijk is bij het woord vergadering (synagoge) in Jak. 2 : 2 het eerst in het Nieuwe Testament aan eene bepaalde vergaderplaats te denken —; zij moesten dus wel samenkomen in het huis van een of anderen broeder of zuster, dat daarvoor geschikt was.

In Jeruzalem vergaderden zij eerst nog wel in den tempel, Hand. 2 : 1, 46, 3 : 11, 5 : 12, 20, 42, maar daarnaast hadden zij ook bijzondere

samenkomsten, Hand. 1 : 14, 2 : 42, in de huizen van sommige broeders, 2 : 46, 5 : 42. Eerst was het huis van Maria, de moeder van Johannes Markus, Hand. 12 : 12, en later dat van Jakobus, Hand. 21 : 18, het middelpunt van het kerkelijk leven in Jeruzalem. Omdat de gemeente veel te groot was, verdeelde zij zich, en kwam in hetzelfde huis op verschillende tijden, of op dezelfde tijden, in verschillende huizen saam. Deze regeling werd dan in andere plaatsen nagevolgd, in Thessalonika, Hand. 17 : 7, Troas, 20 : 8, Efeze 20 : 20, Corinthe, 1 Cor. 16 : 19, Colosse, Philem. 2, Laodicea, Col. 4 : 15, Rome, Rom. 16 : 5, 14, 15. En nu is het opmerkelijk, dat ook al deze verschillende huiskerken, elk voor zich, den naam van gemeente ontvingen, Rom. 16 : 5, 1 Cor. 16 : 19, Col. 4 : 15, Philem. 2. Zij waren niet, de eene aan de andere, ondergeschikt, maar zij stonden zelfstandig, met gelijke rechten naast elkander.

Desniettemin waren zij allen ook weer één. Jezus had van al zijne discipelen saam als zijne gemeente gesproken, Matth. 16 : 18, 18 : 17, en zoo geschiedt ook door de apostelen, inzonderheid door Paulus. De gemeente, in haar geheel genomen, is het lichaam van Christus, en Hij is haar hoofd, Ef. 1 : 22, 23, 4 : 15, 16, Col. 1 : 18, 24; de bruid des Lams, die voor haar man wordt versierd, Ef. 5 : 32, 2 Cor. 11 : 2, Openb. 21 : 2; het huis en de tempel Gods, door de apostelen gebouwd op den grondslag Christus, 1 Cor. 3 : 10—16, of volgens eene andere toepassing van hetzelfde beeld, opgebouwd op het fundament der apostelen en profeten, met Christus als hoeksteen, en de geloovigen als levende steenen, Ef. 2 : 20—22, 1 Tim. 3 : 15, 1 Petr. 2 : 5, Openb. 21 : 3, een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk, om te verkondigen de deugden Desgenen, die hen uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht, 1 Petr. 2 : 9.

Met het oog op de heerlijke deugden, welke de apostelen aan de gemeente toekennen, heeft men soms bij hen tusschen de ideale en de empirische gemeente onderscheid gemaakt. Maar zulk eene Westersche onderscheiding is aan het Nieuwe Testament vreemd. Als de apostelen, op het voorbeeld van Christus, vooral in Joh. 14—17, zoo heerlijk van de gemeente spreken, dan denken zij niet aan iets, dat slechts in de idee (in de gedachte) bestaat, noch ook aan een ideaal, dat wij hebben na te jagen en dat misschien nooit verwezenlijkt wordt. Maar zij hebben altijd de geheele, werkelijke gemeente op het oog, waarvan de vergaderingen der geloovigen in de verschillende steden en dorpen, in de verschillende landen en tijden de plaatselijke openbaringen zijn. Die openbaringen zijn alle nog zeer gebrekkig — gelijk de apostelen telkens in al hunne brieven getuigen; maar zij zijn desniettemin openbaringen van eene werkelijkheid, die er achter ligt, verwezenlijkingen van een besluit Gods, dat zichzelf uitvoert van geslacht tot geslacht.

In dat besluit ziet God de gansche gemeente van Christus reeds vol-

maakt voor zijn aangezicht staan; in Christus, die haar kocht met zijn bloed, ligt zij, als de vrucht in het tarwegraan, besloten; in den Heiligen Geest, die alles uit Christus neemt, ligt de wortel van haar bestaan en de waarborg harer voltooiing. Zij is dus geene idee en geen ideaal, maar eene werkelijkheid, die wordt en worden kan en worden zal, omdat zij er reeds *is*. Zoo verkeert de gemeente in voortdurende verandering; zij werd reeds vergaderd van het begin der wereld af en wordt vergaderd tot aan haar einde toe. Dagelijks gaan er van haar af, die den strijd volstreden, het geloof behouden, de kroon der rechtvaardigheid verworven hebben, en nu samen uitmaken de triomfeerende kerk, de gemeente der eerstgeborenen en van de geesten der volmaakte rechtvaardigen, Hebr. 12 : 23. En dagelijks worden aan de gemeente op aarde, aan de strijdende kerk hier beneden, nieuwe leden toegevoegd, die in de gemeente zelve geboren of door den arbeid der zending uit de volken haar toegebracht zijn.

Deze beide deelen der gemeente behooren bijeen; zij zijn de voor- en de achterhoede van het eene groote leger van Christus. Die ons voorgegaan zijn, vormen thans rondom ons heen eene wolke van getuigen, die tijdens hun leven getuigenis van hun geloof hebben afgelegd en ons daardoor vermanen tot lijdzaamheid en trouw. Zonder ons konden zij niet, en zonder hen kunnen wij niet volmaakt worden, Hebr. 11 : 40. Eerst alle heiligen samen kunnen ten volle begrijpen de grootte der liefde van Christus en vervuld worden tot al de volheid Gods, Ef. 3 : 18, 19. De geschiedenis loopt dus door, totdat wij allen zullen komen tot de eenigheid des geloofs en der kennis van den Zone Gods, tot een volkomenen man, tot de mate der grootte der volheid van Christus, Ef. 4 : 13.

Dat de apostelen, aan de gemeente in haar geheel zulke heerlijke eigenschappen toekennende, niet eene idee of een ideaal, maar eene werkelijkheid op het oog hebben, blijkt ten duidelijkste daaruit, dat zij van elke plaatselijke gemeente en zelfs van ieder geloovige op dezelfde wijze spreken. De plaatselijke gemeente te Corinthe bijvoorbeeld wordt door Paulus, in weerwil van hare vele dwalingen en gebreken, de tempel Gods, de woonstede zijns Geestes, het lichaam van Christus genoemd, 1 Cor. 3 : 16, 12 : 27, en evenzoo heet het van ieder geloovige, dat zijn lichaam een tempel is van den Heiligen Geest en dat hij met lichaam en geest Gode toebehoort, 1 Cor. 6 : 19, 20. De gemeente in haar geheel, elke plaatselijke gemeente en ook ieder geloovige op zichzelf, zij zijn alle dezelfde weldaden deelachtig, hebben gemeenschap aan denzelfden Christus, zijn in het bezit van denzelfden Geest, en worden door dien Geest tot een en denzelfden Vader geleid, 1 Cor. 8 : 6, Ef. 2 : 18, 4 : 3—6. Daar is verschil in de mate der genade, welke Christus aan ieder van zijne geloovigen schenkt, Rom. 12 : 6, Ef. 4 : 7; er is verscheidenheid van gaven, bedieningen en werkingen, 1 Cor. 12 : 4—6.

Maar deze verscheidenheid staat aan de eenheid der geloovigen niet in den weg, doch bevordert en versterkt ze.

Indien de gemeente inderdaad een organisme, een levend lichaam is, dan sluit dat in, dat ze vele, onderscheidene leden telt, die elk in het geheel een eigen naam en plaats, taak en roeping ontvangen. Waren zij allen maar één lid, waar zou het lichaam zijn? 1 Cor. 12 : 19. Gelijk het lichaam één is en toch vele leden heeft, en al de leden van het ééne lichaam, vele zijnde, toch maar één lichaam zijn, zoo is het ook met de gemeente van Christus gesteld, 1 Cor. 12 : 12. Elk lid der gemeente ontvangt dus van Christus eene eigene gave, hoe bescheiden en klein die ook wezen moge, en met die gave heeft hij niet zichzelf, maar de gemeente te dienen. Een iegelijk moet naar den aard der gave, die hij ontvangen heeft, deze bedienen aan de broederen, gelijk het aan goede verzorgers van de velerlei genade Gods betaamt, 1 Petr. 4 : 10. Hij ontving die gave niet voor zichzelven, maar tot hetgene oorbaar is, 1 Cor. 12 : 7, tot stichting der gemeente, 1 Cor. 14 : 12; om er mede zorg te dragen voor anderen, gelijk dezen voor hem, 1 Cor. 14 : 25.

In deze rijke verscheidenheid is en blijft de gemeente van Christus dus eene *eenheid*. Dat wil niet alleen zeggen, dat er altijd slechts ééne kerk geweest is en is en zijn zal, doch er ligt ook in opgesloten, dat die eene kerk altijd en overal dezelfde is, met dezelfde weldaden, voorrechten, goederen. Het is niet eene eenheid, die er van buitenaf aan toekomt, die door dwang wordt opgelegd, door een contract tot stand wordt gebracht, tijdelijk tegen een gemeenschappelijken vijand aangegaan wordt. Zelfs komt zij niet uit de sociale instincten van het religieuze leven op; maar zij is geestelijk van aard; zij rust, zij heeft haar grondslag en haar voorbeeld in de eenheid tusschen den Vader en Christus als den Middelaar, Joh. 17 : 21—23; zij komt op uit Christus als den wijnstok, die al de ranken uit zichzelf voortbrengt en voedt, Joh. 15 : 5, als het hoofd, uit wien het geheele lichaam zijn wasdom verkrijgt, Ef. 4 : 16; en zij wordt tot stand gebracht door den éénen Geest, met wien wij allen tot één Vader geleid worden, 1 Cor. 12 : 13, Ef. 2 : 18, 4 : 4. De liefde des Vaders, de genade des Zoons en de gemeenschap des Heiligen Geestes zijn het deel van ieder geloovige, van elke plaatselijke gemeente en van de gansche gemeente in haar geheel; en daarin ligt hare diepe, onverbreekbare, onvergankelijke eenheid.

Deze eenheid is in de gemeente op aarde nog altijd zeer gebrekkig en onvolmaakt. Evenals de gemeente zelve, is ook hare eenheid eene wordende; deze is er, maar zij wordt langzamerhand uitgewerkt en toegepast. Jezus bad erom, Joh. 17 : 21, en de apostel Paulus stelde haar voor als eerst in de toekomst ten volle tot stand komende, Ef. 4 : 13. Maar zij is toch volstrekt geen spel der verbeelding, zonder grondslag in de werkelijkheid. Integendeel zij bestaat en komt min en meer zuiver

in het leven der gemeente uit; ze is niet alleen in het onzichtbare aanwezig, doch dringt ook in het zichtbare door. In de gemeente te Jeruzalem werd zij daarin openbaar, dat alle broeders en zusters, na door den doop in de gemeente opgenomen te zijn, volhardden in de leer der apostelen, in de gemeenschap, in de breking des broods, in de gebeden, Hand. 2 : 42, één hart en ééne ziel waren, en aan een iegelijk uitdeelden, naar dat hij van noode had, 2 : 44, 45, 4 : 32—35. Toen later ook in andere plaatsen gemeenten werden gesticht, bleef die eenheid der geloovigen bewaard.

Toch ontmoette zij in de verschillende herkomst en gewoonte van de Christenen uit de Joden en de Christenen uit de Heidenen een ontzaglijk bezwaar; dikwijls stonden beiden in de meestal gemengde gemeenten scherp tegenover elkaar, en niet zelden kwam het tot ernstige botsing. Zelfs een Petrus betoonde zich in dien strijd te Antiochië een oogenblik zwak, en maakte zich eene berisping van Paulus waardig, Gal. 2 : 11—14. Maar de apostel der Heidenen, die ook den Joden een Jood en allen alles werd, hield het groote doel der eenheid voor oogen en drong in alle gemeenten op liefde en op vrede aan. Zij waren toch allen één lichaam, hadden één Geest, één Heer, één geloof, één doop, één God en Vader, die boven en in allen was, Ef. 4 : 4—6. Door den dood van Christus was de middelmuur des afscheidsels verbroken, en waren beiden, Joden en Heidenen, met elkander verzoend en tot éénen nieuwen mensch gemaakt, Ef. 2 : 14 v. Zij behoefden ook niet allen precies gelijk te zijn, want een lichaam onderstelt juist verscheidenheid van leden, die met hunne onderscheidene gaven het geheel hebben te dienen, 1 Cor. 12 : 4 v., en hadden elkanders vrijheid te eerbiedigen, Rom. 14. In de belijdenis van Christus als Heer waren zij één, 1 Cor. 12 : 3, en zij stonden allen onder éénen plicht, alles te doen ter verheerlijking Gods, Rom. 14 : 6—8, 1 Cor. 10 : 31, Col. 3 : 17. Paulus heeft zegen op dezen zijn arbeid gehad; de tegenstelling is langzamerhand verdwenen, en de eenheid der gemeente bleef bewaard.

Maar later is van eeuw tot eeuw door allerlei ketterij en scheuring de gemeente van Christus verdeeld. Tegenwoordig biedt zij met hare tallooze kerkgenootschappen en secten een allerbedroevendsten aanblik aan. Toch is er nog iets van die eenheid te zien, inzoover alle Christelijke kerken nog door een en denzelfden doop van de wereld afgezonderd zijn, met de belijdenis der twaalf artikelen in de leer der apostelen volharden en in zeer verschillende vormen de breking des broods en de gebeden onderhouden. De gemeente is met hare eenheid een voorwerp des geloofs; ofschoon wij ze niet zien, niet zoo duidelijk zien als wij wenschen zouden, zij bestaat toch en komt eens volkomen tot stand.

Zoo is het ook met een andere eigenschap, welke der gemeente toekomt, n.l. hare *heiligheid*. Toegang tot de gemeente was er van den

aanvang af alleen in den weg van geloof en bekeering; en wie zich bekeerde, werd gedoopt en ontving vergeving der zonden en de gave des Heiligen Geestes, Hand. 2 : 38. Ofschoon Jezus zelf niet doopte, Joh. 4 : 2, en ook de apostelen dit in den regel niet deden, Hand. 10 : 48, 1 Cor. 1 : 14—17, toch werd de doop toebediend aan allen, die zich bij de gemeente wilden voegen. Maar die doop werd steeds opgevat in zijne eenheid van zichtbaar teeken en onzichtbare beteekende zaak, als tegelijk eene aflegging van de vuiligheid des lichaams en vraag eener goede conscientie tot God, 1 Petr. 3 : 21, en zoo juist aan de besnijdenis als ijdel geworden ceremonie tegenover gesteld. Zoo beschouwd, was de doop inderdaad eene behoudenis, gelijk aan de ark, die Noach spaarde, 1 Petr. 3 : 20, 21, een sterven en opstaan met Christus, Rom. 6 : 3, 4, eene afwassching der zonden, Hand. 22 : 16, eene breuk met de wereld en een ingaan in eene nieuwe gemeenschap.

De doop sloot dus eene gansch andere verhouding tot de wereld in; en er behoorde groote moed toe, om zich daaraan te onderwerpen en bij de gemeente van Christus zich aan te sluiten. Want niet alleen bestond die gemeente voor een groot deel uit eenvoudigen en geringen, 1 Cor. 1 : 25—29; maar men had ook dikwerf veel smaad en verdrukking te verduren. Eerst ging de vijandschap en vervolging van de Joden uit, hetzij van de overheid, Hand. 4 : 1 v., 5 : 17 v., 6 : 12 v., 9 : 1 v., enz., hetzij van het volk, dat dan meermalen de Heidenen tot een oproer aanspoorde, Hand. 9 : 23 v., 13 : 50, 14 : 2, 19, 17 : 5 enz. Soms namen de Heidenen ook uit zichzelven eene vijandige houding tegen de Christenen aan, Hand. 16 : 16 v., 19 : 23 v., 1 Thess. 2 : 14, maar dit was uitzondering, en de overheid was over het algemeen niet ongenegen, Hand. 17 : 9, 18 : 17, 19 : 35 v., 21 : 32, 23 : 17 v.

De vervolging der gemeente van den kant van Rome begon eerst onder Nero in het jaar 64. Vandaar dat de Christenen van de Romeinsche overheid eer bescherming dan vervolging verwachtten, Hand. 16 : 37, 22 : 25, 25 : 10, 2 Thess. 2 : 7, er eene door God verordende macht in zagen, en tot onderwerping aan hare wet en tot gebed voor haar welvaren aanspoorden, Rom. 13 : 1—7, 1 Tim. 2 : 2, Tit. 3 : 1, 1 Petr. 2 : 13—17.

En wat het sociale leven aangaat, gaven de apostelen den raad, dat de geloovige zijn of haar ongeloovig gebleven echtgenoot niet zou verlaten, 1 Cor. 7 : 12, 1 Petr. 3 : 1, maar bij het aangaan van een huwelijk moest trouwen in den Heere, 1 Cor. 7 : 39, 2 Cor. 6 : 14; dat ieder, ook de slaaf en de slavin, zou blijven in de roeping, waarin hij geroepen werd, 1 Cor. 7 : 20; dat men niet aan allen omgang met ongeloovigen zich onttrekken zou, 1 Cor. 5 : 10, de uitnoodiging tot een maaltijd aannemen mocht, maar om der conscientie en om des voorbeelds wil van het eten van een afgodenoffer zich onthouden moest, 1 Cor. 10 : 27, 28,

8 : 12, 10 : 20; dat men jegens allen, ook jegens de vijanden, de liefde betrachten, Rom. 12 : 14, 17, 13 : 10, Gal. 6 : 10, Col. 4 : 5, 1 Thess. 3 : 12, 2 Petr. 1 : 7, en geen ding op zichzelf voor onrein achten moest, omdat alle schepsel Gods goed is, Rom. 14 : 14, 1 Tim. 4 : 4, Hebr. 13 : 4.

Deze verhouding van de gemeente tot de wereld is dus eene verhouding der vrijheid, aan alle valsche, onnatuurlijke onthouding gespeend; maar zij kan dat alleen zijn, wanneer de gemeente zich harer roeping bewust is en in heiligheid voor Gods aangezicht wandelt. De gemeente is heilig, een heilig volk, en de geloovigen zijn heiligen, Rom. 1 : 7, 1 Cor. 1 : 2 enz., want zij zijn samen en elk voor zich de tempel des Heiligen Geestes, 1 Cor. 3 : 16, 17, 6 : 19; zij zijn door dien Geest gewasschen en geheiligd in Christus Jezus, Joh. 17 : 17, 19, 1 Cor. 1 : 2, 6 : 11, Ef. 5 : 26, 27, en hebben dus alle zonden, alle werken des vleesches, alle wereldsche begeerlijkheden, te vermijden en ten bloede toe te bestrijden, Gal. 5 : 19, Col. 3 : 5, Hebr. 12 : 1, 4, en daartegenover alle deugden te beoefenen en alle goede werken voor te staan, Gal. 5 : 22, Phil. 4 : 8, Col. 3 : 12, Tit. 2 : 14 enz. Het is een leven der liefde, dat de Christenen leiden moeten, Ef. 5 : 2 want deze is de meeste van alle deugden, 1 Cor. 13 : 13, de band der volmaaktheid, Col. 3 : 14, en de vervulling der wet, Rom. 13 : 10.

En de tucht is een middel, door Christus aan de gemeente in de hand gegeven, om dit haar heilig karakter te bewaren; zij moet niet alleen in het verborgene, door den eenen broeder ten opzichte van den ander, Matth. 18 : 15, 16, 1 Thess. 5 : 14, Hebr. 10 : 24, maar bij openbare zonden ook door de gemeente op hare leden worden toegepast, Matth. 18 : 17, 1 Cor. 5 : 5, 2 Cor. 2 : 5—10, Tit. 8 : 10. Hoe veel deze heiligheid in den apostolischen tijd reeds te wenschen liet, leeren ons de brieven, en latere eeuwen hebben menigmaal een diep godsdienstig en zedelijk verval van de gemeente te aanschouwen gegeven. Maar na inzinking kwam telkens door den Geest van Christus wederom opleving en vernieuwing tot stand; ook de heiligheid der gemeente is eene eigenschap, die Christus voor haar verwierf en in haar uitwerkt.

Ten slotte komt aan de gemeente nog de eigenschap der catholiciteit of *algemeenheid* toe. De naam komt eerst voor in een na-apostolisch geschrift, en gaf daar, tegenover allerlei ketterijen en scheuringen, te kennen, dat de ware kerk die is, welke zich aan den bisschop houdt en bij het geheel blijft, want de geheele, algemeene, katholieke kerk is die, waar Christus is. Later werden er allerlei andere verklaringen van den naam gegeven; men verstond er onder, dat de kerk over heel de wereld verbreid is, dat zij van den beginne aan tot den huidigen dag toe alle geloovigen omvat, dat zij alle waarheid en genade deelachtig en dus voor allen een genoegzaam middel tot de zaligheid is. Deze verklaringen

zijn niet onjuist, mits men bij de kerk niet uitsluitend aan één kerkgenootschap, bijvoorbeeld het Roomsche, denke, maar daaronder de Christelijke gemeente verstaat, die in alle kerken saam, in zeer onderscheidene graden van zuiverheid, tot openbaring komt. Want die gemeente is inderdaad katholiek. Reeds in het Oude Testament werd de moederbelofte aan Adam en Eva en in hen aan heel het menschelijk geslacht bekend gemaakt. Al werd later om den nood der tijden in Abraham een bijzonder volk verkoren, om drager der openbaring te zijn, die openbaring was en bleef toch voor de menschheid bestemd. In Abrahams zaad zouden alle geslachten der aarde gezegend worden, Gen. 12 : 2. En de profetie hield deze algemeene bestemming des heils steeds in het oog, Joël 2 : 32, Micha 4 : 1, 2, Zef. 2 : 11, Jes. 25 : 6—10.

Toen Christus optrad, wendde Hij zich wel alleen tot de verlorene schapen van het huis Israels, Matth. 15 : 24, maar het koninkrijk, dat Hij predikte, was toch volstrekt algemeen, het werd van alle nationale beperkingen vrijgemaakt, en stond open voor allen, die geloofden en zich bekeerden, Mark. 1 : 15. Als de Joden zijn Evangelie verwerpen, zegt Hij, dat de kinderen des koninkrijks zullen buitengeworpen worden, en dat velen zullen komen van oosten en westen en zullen aanzitten met Abraham, Izak en Jakob, Matth. 8 : 11, 12. Hij zelf moet als het tarwegraan in de aarde vallen en sterven, maar zal daarna veel vrucht dragen, Joh. 12 : 24. Hij heeft nog andere schapen, dan in Israel, en moet deze ook toebrengen, opdat het ééne kudde onder één herder worde, Joh. 10 : 16, 11 : 52. Na zijne opstanding draagt Hij dan ook aan zijne jongeren op, om het Evangelie te prediken aan alle creaturen en alle volken tot zijne discipelen te maken, Matth. 28 : 19, Mark. 16 : 15; en de apostelen hebben aan dien last voldaan, en zijn als zijne getuigen opgetreden, zoo te Jeruzalem, als in geheel Judea en Samaria en tot aan het uiterste der aarde, Hand. 1 : 8.

Opmerkelijk is daarbij, dat, terwijl Jezus voortdurend van het koninkrijk der hemelen en slechts een paar malen van de gemeente spreekt, de apostelen omgekeerd het koninkrijk Gods slechts zelden noemen en daarentegen herhaaldelijk en in den breede handelen over de gemeente van Christus. Er is hier echter wel eenige verklaring voor te geven.

Het koninkrijk der hemelen, waarvan Jezus spreekt, is namelijk in de eerste plaats niet eene verzameling van menschen, een rijk van burgers, maar een inbegrip van geestelijke goederen en zegeningen, een schat, Matth. 13 : 44, een parel, 13 : 45, gerechtigheid, vrede en vreugde in den Heiligen Geest, Matth. 6 : 33, Rom. 14 : 17. Dat koninkrijk is uit de hemelen, en daalt nu met en in Christus op aarde neer, want in Hem deelt de Vader al die zegeningen en goederen uit, 1 Cor. 1 : 30, Ef. 1 : 3. De Vader heeft Hem het koninkrijk verordineerd en Hij verordineert het op zijne beurt weer aan zijne discipelen, Luk. 22 : 29. Dat doet Hij

nu reeds op aarde; als Hij door den Geest Gods de duivelen uitwerpt, dan is dat een bewijs, dat het koninkrijk Gods gekomen is, Matth. 12 : 28, en het komt aldoor, als het zichzelf met al zijne schatten mededeelt in het geloof, Luk. 17 : 21; het maakt voortgang als een boom, die opwast, en als een zuurdeesem, die heel het deeg doorzuurt, Matth. 13 : 31—33, en zal in zijne gansche volheid worden medegedeeld in de toekomst, bij de wederverschijning van Christus, Matth. 5 : 3 v., 6 : 10, Luk. 12 : 32, Hand. 14 : 22, 1 Cor. 15 : 24—28, 2 Thess. 1 : 5 enz.

Dat koninkrijk, zoo beschouwd, wordt echter van de eerste komst van Christus af tot op zijne tweede komst toe geschonken aan menschen, aan dezulken, die wedergeboren worden uit water en Geest, en die in den naam van Christus gelooven, Joh. 1 : 12, 13, 3 : 3, 5. Daarom wordt het ook voorgesteld onder het beeld van een zaad, dat in den akker gezaaid wordt, om vruchten voort te brengen, of onder het beeld van een net, dat in de zee geworpen wordt en allerlei soorten van visschen samenbrengt, Matth. 13 : 24, 46 v.; en de apostelen zijn de visschers, die met dat net uitgaan en menschen vergaderen, om hen in de tegenwoordige en toekomstige zegeningen van het koninkrijk te doen deelen, Matth. 4 : 19.

Terwijl Jezus dus het Evangelie van het koninkrijk verkondigt en de natuur, den aard, de ontwikkeling en de toekomst ervan uiteenzet, zijn de apostelen door Hem geroepen en bekwaamd, om door dat Evangelie des koninkrijks de gemeente te vergaderen, die in de schatten van dat koninkrijk deelt en ze eens ten volle ontvangen en genieten zal. Het woord des koninkrijks richt onze aandacht vooral op de schatten, goederen, zegeningen, die door den Vader in Christus worden uitgedeeld; in onderscheiding daarvan doet de gemeente ons denken aan de vergadering van menschen, die deze goederen ontvangen hebben en de volle genieting ervan tegemoet gaan; de gemeente is in Christus eigenares, bezitster, bewaarster, uitdeelster, erfgename van het koninkrijk Gods. Dat is haar schat en haar eere; andere goederen heeft zij niet. Wat Petrus éénmaal zeide, kan de gemeente op hare wijze hem nazeggen: zilver en goud heb ik niet, maar hetgene ik heb, dat geef ik u: in den naam van Jezus Christus den Nazarener, sta op en wandel, Hand. 3 : 6.

Wijl nu de schatten van het koninkrijk, die de gemeente bezit, alle van eene geestelijke natuur zijn, niet in goud of zilver, in kracht of geweld, maar in gerechtigheid, vrede, blijdschap door den Heiligen Geest bestaan, daarom komt aan de gemeente de eigenschap der algemeenheid toe. Zij is niet gebonden aan land en volk, aan tijd en plaats, aan geslacht en leeftijd, aan geld en goed; zij is onafhankelijk van alle aardsche onderscheidingen en tegenstellingen; zij brengt het Evangelie aan alle creaturen, en dat Evangelie is altijd en alleen Evangelie, eene blijde boodschap, die geschikt en noodig is voor alle menschen, in alle tijden,

onder alle omstandigheden, voor alle toestanden. Het koninkrijk Gods staat nergens vijandig tegenover, dan tegen de zonde alleen.

Deze gemeente als vergadering der geloovigen had van den beginne af eene bepaalde organisatie. Elke vereeniging van menschen heeft, om verwarring en ontbinding te vermijden en aan het doel, waartoe zij opgericht werd, te beantwoorden, eene regeling voor hare vergaderingen en werkzaamheden van noode; en ook de gemeente van Christus is aan deze algemeene wet der menschelijke samenleving onderworpen. God is geen God van verwarring, maar van vrede; Hij stelde ordeningen voor al zijne schepselen vast, en wil, dat ook in de gemeenten alles welvoegelijk en met orde geschiede, 1 Cor. 14 : 33, 40. Te meer is zulk eene regeling voor het leven der gemeente van noode, wijl God haar tot een bepaald doel gebruiken wil. De gemeente namelijk, zoolang zij op aarde verkeert, is nog onvolmaakt; elk harer leden en allen samen hebben voortdurend tegen de zonde te strijden en de heiligmaking na te jagen; zij hebben ten allen tijde onderwijs, leiding, besturing, versterking, vertroosting, vermaning, kastijding van noode. En dat niet alleen, maar de gemeente moet zich voortplanten van geslacht tot geslacht, zij heeft niet altijd dezelfde leden, maar verliest er dagelijks, die in de triumfeerende kerk overgaan, en wordt geregeld aangevuld met nieuwe leden, die opgevoed en in het leven der gemeente moeten ingeleid worden; zij heeft bovendien van Christus den last ontvangen, om het Evangelie te prediken in de geheele wereld aan alle creaturen. Zoowel naar binnen als naar buiten heeft zij eene heilige en gewichtige roeping te vervullen.

Als God haar deze roeping oplegt, dan heeft Hij tegelijk haar de geschiktheid en de bekwaamheid geschonken, om deze roeping te volbrengen. Hij richt haar zoo in en rust haar zoo met gaven, krachten, bedieningen toe, dat zij de taak uitvoeren kan, die haar op de schouders is gelegd. Hij gaf haar, gelijk Paulus het uitdrukt, apostelen, evangelisten, herders en leeraars, opdat dezen het werk der bediening (hun verschillend dienstwerk) in de gemeente uitrichten, daardoor het lichaam van Christus bouwen en alzoo de volmaking der heiligen tot stand zouden brengen; en deze gansche inrichting moet dan ook zoolang blijven bestaan, totdat het doel is bereikt en allen samen gekomen zijn tot de eenigheid des geloofs en der kennis Gods, tot een volkomen man, tot de mate der grootte der volheid van Christus, Ef. 4 : 11—13. Met andere woorden, de gemeente als vergadering der geloovigen heeft van Christus, met het oog op de roeping, die zij op aarde te vervullen heeft, een bepaald instituut ontvangen, eene eigenaardige inrichting van gaven en krachten, ambten en bedieningen, waardoor zij aan die roeping beantwoorden kan. En die inrichting is niet later aan de gemeente toe-

gevoegd, maar is van den beginne af in en met haar aanwezig. Omdat wij alles niet tegelijk behandelen kunnen, moeten wij eerst wel over de gemeente als vergadering der geloovigen en daarna over de regeling van haar leven en werken spreken; maar men mag hier niet uit afleiden, dat de eerste een tijd lang vóór de laatste is ontstaan en zonder de laatste heeft bestaan. Terstond heeft God de gemeente op aarde zoo ingericht, als door haar plaats en taak in de wereld geëischt werd.

Maar al is er tusschen beide geene tijdelijke scheiding, er is toch wel onderscheid. Dat blijkt daaruit, dat de inrichting, die aan de gemeente geschonken is, in den loop der tijden aanmerkelijk gewijzigd is. Van het paradijs af, zijn er geloovigen op aarde geweest, en zij kwamen ook ongetwijfeld saam en vergaderden met elkander. Wij lezen in Gen. 4 : 26, dat men in de dagen van Enos den naam des Heeren begon aan te roepen, en waarschijnlijk wordt daardoor te kennen gegeven, dat de Sethieten in die dagen van de Kaïnieten zich afzonderden en gemeenschappelijk zich schaarden rondom de belijdenis van des Heeren naam; er was dus van dien tijd af een openbare eeredienst, die voornamelijk in prediking, offerande en gebed bestond. Maar overigens was er van organisatie nog weinig sprake; de gemeente had toen haar middelpunt in het huisgezin; in het patriarchale tijdperk was de vader de koning, maar ook de priester in zijn gezin; hij richtte de besnijdenis uit, Gen. 17 : 23, en volbracht de offeranden, Gen. 22 : 2, 26 : 1 enz.

Bij de wetgeving op Sinaï, toen God zijn verbond met een volk oprichtte, kwam daarin eene groote verandering; er werd toen een bijzondere priesterschap en levietenstand ingesteld; voor de offeranden werd eene bepaalde plaats en tijd aangewezen; de offeranden werden zelve onderscheiden en gerangschikt; en alles wat op de heilige personen, tijden, plaatsen en handelingen betrekking had, werd nauwkeurig geregeld en in bijzonderheden voorgeschreven. De wet was een juk, dat zwaar viel te dragen, Hand. 15 : 10, maar ze was toen noodig, om het bewustzijn van zonde te verscherpen, de behoefte aan vergeving te wekken, de beteekenis en de noodzakelijkheid der offeranden in het licht te stellen, en alzoo naar Christus heen te leiden.

Toch bestond er onder en naast deze officiëele, wettelijke regeling nog een andere organisatie van het godsdienstig leven in Israel. Het volk woonde door heel Kanaän heen en ook voor een deel aan de overzijde van den Jordaan. Het spreekt vanzelf, dat slechts een betrekkelijk klein gedeelte op de groote feesten kon opgaan naar Jeruzalem; bovendien waren allen verplicht, om naarstiglijk den sabbat te houden, en dien vierden zij allen in hunne eigene woonplaats. Het ligt voor de hand, en is hoogstwaarschijnlijk, dat de geloovigen op zulke dagen godsdienstige samenkomsten hielden en zich in de overdenking der wet, in gezang en gebed vereenigden. In Hand. 15 : 21 staat dan ook, dat Mozes van oude

tijden in elke stad er had, die hem predikten en dat hij op elken sabbat in de synagogen gelezen werd.

De oorsprong van deze synagogen is ons onbekend, maar zeker gaat hij tot oude tijden terug; en in en na de Ballingschap, toen de Joden verstrooid werden door alle landen en dikwerf ver van hun vaderland en tempel verwijderd leefden, kregen die synagogen eene nieuwe, rijke beteekenis. In elke plaats, waar Joden woonden, werd eene synagoge gebouwd, waar zij op gezette tijden, op den sabbat, op feestdagen en ook wel in de week saam kwamen, eene gemeenschappelijke belijdenis uitspraken, in het gebed zich vereenigden, de lezing van een gedeelte uit de wet en de profeten, en eene vrije voordracht, Luk. 4 : 21, aanhoorden, en den priesterlijken zegen ontvingen. De regeering der gemeente was aan een college van oudsten opgedragen, dat het recht had van tuchtoefening en uitsluiting door den ban, en dat verschillende beambten in dienst had, (een overste der synagogen, Mark. 5 : 22, 35 v., Luk. 8 : 49, 13 : 14, die de godsdienstige vergaderingen te regelen had; een aalmoezenier, die de gaven der barmhartigheid in ontvangst moest nemen; en een dienaar, Luk. 4 : 20, die de Heilige Schriften aangeven en weer opbergen moest). Deze gansche inrichting der synagogen was voor het godsdienstige leven der Joden van het grootste belang, en vormde in verschillende opzichten ook een voorbeeld voor de organisatie der Christelijke gemeente.

Jezus had de gewoonte, om ook deze samenkomsten in de synagogen bij te wonen, Luk. 4 : 16, en onderwierp zich voorts ook aan de onderhouding der gansche Mozaïsche wet en vervulde alle gerechtigheid, Matth. 3 : 15. Toch kwam Hij, om door die onderhouding de wet tot hare vervulling te brengen en alzoo in de plaats van het harde juk der wet een ander juk en een anderen last op de schouderen zijner discipelen te leggen, die zacht en licht waren en rust gaven aan hunne zielen, Matth. 11 : 29, 30. Hij predikte het Evangelie van het koninkrijk Gods en verzamelde discipelen om zich, die Hem als hun Meester erkenden en langzamerhand dieper in de kennis van zijn persoon en werk werden ingeleid.

Uit dezen kring van discipelen koos Hij met het oog op de twaalf stammen Israels, Matth. 19 : 28, er twaalf uit, aan wie Hij ook den naam van apostelen gaf, Luk. 6 : 13. De ernst en het gewicht dezer keuze blijken daaruit, dat Hij ze deed na een nacht, dien Hij alleen op den berg in het gebed tot God had doorgebracht, Luk. 6 : 12; menschelijkerwijze gesproken, hing er van deze keuze voor de toekomst van het Godsrijk zoo ontzaglijk veel af. De naam van apostel, dien Hij aan deze twaalf discipelen schonk, beteekent in het algemeen gezant, bode, zendeling, en was in die dagen niet ongewoon; onder de Joden werden waarschijnlijk mannen, die van Jeruzalem werden uitgezonden,

om het geld voor den tempel te innen, met dien naam aangeduid. In het Nieuwe Testament wordt Jezus zelf, Hebr. 3 : 1, en ook Barnabas, Hand. 14 : 4, 14, en misschien hier of daar nog een ander dienaar des Evangelies zoo genoemd; maar spoedig is de naam apostel toch beperkt tot het twaalftal, dat door Jezus was uitverkoren, en tot Paulus, die later op eene bijzondere wijze geroepen en tot apostel der Heidenen aangesteld werd, Hand. 1 : 2, 2 : 37, Gal. 1 : 17, 1 Cor. 9 : 5, 15 : 7, Openb. 2 : 2, 18 : 20, 21 : 14 enz.

De naaste bedoeling met de keuze van deze apostelen was, dat zij met Jezus zouden zijn en door Hem zouden uitgezonden worden, om te prediken en om ziekten te genezen, Mark. 3 : 14, 15. Volgens Matth. 10 : 1 v. (Mark. 6 : 9 v., Luk. 9 : 1 v.) zond Jezus ze dan ook uit naar de verschillende dorpen en steden van Galilea. Met deze zending bedoelde Jezus ongetwijfeld, het Evangelie te brengen aan die Joden, welke Hij zelf niet bereiken kon, maar bereidde Hij tegelijk zijne apostelen voor hunne toekomstige roeping voor. En die roeping was geene andere, dan om straks na Jezus' hemelvaart als zijne getuigen op te treden in het midden der wereld en op dat getuigenis zijne gemeente te bouwen. Hij bekwaamde ze daartoe op eene bijzondere wijze, door zijn omgang en onderwijs, door hen getuigen te laten zijn van zijne woorden en werken, van zijn leven en lijden, van zijn dood en vooral ook van zijne opstanding, Hand. 1 : 8, 22, 2 : 32, 3 : 15 enz., en door hun te beloven en te zenden dien Geest der waarheid, die hen in alle waarheid leiden, hen troosten en eeuwig bij hen blijven zou, Joh. 14 : 17, 15 : 26, 16 : 7 v. 20 : 22. En bij deze bekwaming schonk Hij hun eene bijzondere macht, de macht namelijk, om te prediken en te leeren, om op wondere wijze allerlei kranken te genezen, om doop en avondmaal te bedienen, om tucht te oefenen en het koninkrijk der hemelen, door al of niet de zonden te vergeven, te openen en te sluiten, Matth. 16 : 19, 18 : 18, 28 : 19, Joh. 20 : 23; de apostelen waren dienaars van Christus en uitdeelers der verborgenheden Gods, 1 Cor. 4 : 1.

Onder de apostelen nam Petrus de eerste plaats in. Hij was de zoon van Jonas, een visscherman in Bethsaïda, Joh. 1 : 43, 44, en reeds te Kapernaüm gehuwd, toen Hij Jezus leerde kennen, Mark. 1 : 21, 29; zijn naam was oorspronkelijk Simon, maar werd door Jezus terstond bij de eerste ontmoeting met dien van Cephas of Petrus, rotsman, aangevuld, Joh. 1 : 43. De naam was uitdrukking van zijn wezen, van zijne voortvarendheid, vrijmoedigheid, openhartigheid en standvastigheid. Zoo leeren wij hem kennen tijdens Jezus' leven; hij was de eerstgekozene onder de apostelen, Mark. 3 : 13, en trad als hun voorganger, vertegenwoordiger en woordvoerder op. Zijne standvastigheid kwam bij het lijden van Christus op eene zware proef te staan en bezweek in zijn schrikkelijke verloochening. Maar uit dien diepen val door Jezus opgericht en her-

steld, Luk. 22 : 32, Joh. 21 : 15 v., kon hij te beter zijne broederen versterken, Luc. 22 : 32. Zoo trad hij dan na Jezus' hemelvaart aanstonds weer op den voorgrond, bij de verkiezing van Matthias, Hand. 1 : 15 v., bij de prediking op den Pinksterdag, 2 : 14 v., bij het doen van wonderen, 3 : 6, bij de verdediging der gemeente voor den raad, 4 : 8 v., bij het oordeel over Ananias en Sapphira, 5 : 4 v., bij de visitatiereis naar Samaria, 8 : 14, bij de verkondiging van het Evangelie aan de Heidenen, 10 : 1 v., bij de samenkomst te Jeruzalem, 15 : 7 v.

De Roomschen leiden uit dit alles af, dat Petrus in rang boven al de andere apostelen stond en dat hij later in Rome de eerste paus is geweest. Maar hiervoor bestaat geen grond. Hij was wel de eerste onder zijns gelijken, maar had geen rang en geene macht boven hen; de andere elf waren evengoed apostelen als hij; de macht van prediken en leeren, van het bedienen van doop en avondmaal, van het openen en sluiten van het koninkrijk der hemelen werd hem niet alleen, Matth. 16 : 19, maar ook aan al de andere apostelen geschonken, Matth. 18 : 18, 28 : 19, Joh. 20 : 23; na Hand. 15 treedt Petrus zelfs terug, zoodat wij alleen nog weten, dat hij in Antiochië, Gal. 2 : 11, en Babylon, 1 Petr. 5 : 13, is geweest, en later in Rome als martelaar gestorven is, Joh. 21 : 18, 19. Dan maakt hij voor Paulus plaats, die eenerzijds zich den minste der apostelen noemt, 1 Cor. 15 : 9, maar overigens in rang, ambt, macht en arbeid voor geen hunner wil onderdoen, 1 Cor. 15 : 10, 2 Cor. 11 : 23 v., 12 : 11, en in Antiochië zelfs Petrus bestraft, Gal. 2 : 11.

Als Jezus dan ook in Matth. 16 : 18 na Petrus' moedige en duidelijke belijdenis van zijne Messianiteit hem toespreekt; gij zijt Petrus, en op deze petra zal Ik mijne gemeente bouwen, dan bedoelt Hij daarmede niet den persoon van Petrus, noch ook de belijdenis, die hij afgelegd had, afgezien van zijn persoon, maar dan heeft Hij den belijdenden Petrus (Petrus als belijder, en nog nader Petrus als belijder van Christus in naam van al zijne apostelen) op het oog; en dat was Petrus niet alleen, maar dat waren alle apostelen, zoodat op Petrus niet alleen, maar op hen allen saam de gemeente is gebouwd, Ef. 2 : 20, Openb. 21 : 14. Het apostolaat is en blijft de grondslag der kerk; geene gemeenschap aan Christus dan door de gemeenschap met hen en met hun woord, Joh. 17 : 20, 1 Joh. 1 : 3.

Deze apostelen stonden terstond na Jezus' hemelvaart aan het hoofd van de gemeente te Jeruzalem en vormden als het ware haar kerkeraad. Bij hen berustte alle macht; zij hadden die niet van de gemeente, maar van Christus ontvangen; doch het was eene macht, gelijk Petrus ze later zelf omschrijft, om de kudde Gods te weiden en opzicht over haar te oefenen, niet uit dwang, maar gewilliglijk; niet om schandelijk gewin, maar uit volvaardigheid des gemoeds; niet als heerschappij voerende

over het erfdeel des Heeren, maar zoo, dat zij der gemeente in alle Christelijke deugden ten voorbeeld zijn, 1 Petr. 5 : 2, 3. Het apostolaat staat boven, maar is tegelijk ten dienste en ten nutte van de gemeente; het is door Christus ingesteld om harentwil, Ef. 4 : 11, 12. Wij zien dat duidelijk in de gemeente te Jeruzalem; de apostelen leiden de vergaderingen der geloovigen, Hand. 1 : 15, prediken en doopen, 2 : 38, onderhouden het onderwijs in de waarheid, de breking des broods, de gemeenschap en de gebeden, 2 : 42, doen wonderen en teekenen, 2 : 43, verdeelen de gaven onder de arme broeders en zusters, 4 : 37, 5 : 2. Er was eerst geen ander ambt dan dat van de apostelen; zij deden alles, wat thans door leeraars en herders, ouderlingen en diakenen geschiedt.

Maar deze toestand kon niet lang blijven bestaan. Toen de gemeente zich uitbreidde en vooral toen er gemeenten buiten Jeruzalem bijkwamen, in Judea, Samaria, Galilea en later ook in de Heidenwereld, toen moest er raad en hulp worden verschaft. Dat geschiedde op tweeërlei wijze; voor al de gemeenten saam, en voor iedere gemeente in het bijzonder.

De gemeenten, die er langzamerhand buiten Jeruzalem in andere steden en dorpen ontstonden, waren en werden niet ondergeschikt aan de gemeente te Jeruzalem, maar kwamen zelfstandig naast haar te staan. Men mag de gemeente te Jeruzalem wel de moedergemeente noemen, inzoover men daarmede bedoelt, dat zij de eerste is geweest en de andere gemeenten door middel van haren zendingsarbeid zijn ontstaan; maar de benaming is onjuist, wanneer men er mede te kennen zoude willen geven, dat de andere gemeenten in eene afhankelijkheidsbetrekking tot die te Jeruzalem stonden. In dien zin is er en kan er geene moedergemeente zijn, want iedere gemeente, ook de kleinste en geringste, dankt haar ontstaan en bestaan alleen en rechtstreeks aan Christus en zijn Geest, al is het ook, dat deze zich daarbij van de zending als een middel bedient. Elke gemeente is dus eene gemeente van Christus, en niet eene afdeeling of colonie van eene gemeente elders, te Jeruzalem, te Rome of waar dan ook. Maar al waren de gemeenten, die er zoo langzamerhand in Palestina en daarbuiten werden gesticht, zusters, en geene dochters van de gemeente te Jeruzalem, des te opmerkelijker is, dat zij wel allen zonder onderscheid en in denzelfden zin afhankelijk bleven van en onderworpen bleven aan het college van apostelen.

De apostelen waren veel meer dan een plaatselijke kerkeraad; zij waren en bleven de kerkeraad van de gansche Christelijke gemeente, waar zij ook gevestigd werd. Zoodra daarom Samaria het woord Gods aangenomen had, zonden de apostelen er Petrus en Johannes heen, om voor de geloovigen te bidden, hun de handen op te leggen tot ontvangst van de gave des Heiligen Geestes en voorts het woord onder hen te betuigen, Hand. 8 : 13—25; en later reisde Petrus al de nieuwe gemeenten

in Judea, Samaria en Galilea langs, om ze te versterken en de onderlinge gemeenschap te bevorderen, 9 : 31, 32. De gemeenten kwamen dus niet los naast elkander te staan, en werden niet aan eigen lot en willekeur overgelaten, maar zij behielden in het apostolaat haar grondslag en middelpunt.

Maar daardoor nam de werkzaamheid der apostelen aanmerkelijk toe, en werd verdeeling van arbeid zoowel als vermeerdering van arbeidskracht noodzakelijk. Het eerste geschiedde, doordat op het convent te Jeruzalem in broederlijke samenstemming goedgevonden werd, dat de apostelen te Jeruzalem tot de Joden, en Paulus tot de Heidenen zoude gaan, Gal. 2 : 6—9. Natuurlijk is deze verdeeling niet in zoo strengen zin bedoeld, dat Paulus nooit meer met de Joden, en de apostelen in Jeruzalem zich nimmermeer met de Heidenen mochten inlaten; want Paulus bleef voortdurend zich eerst tot zijne volksgenooten wenden, die hij zoo innig liefhad, en Petrus, Johannes en Jakobus werkten blijkens hunne brieven ook wel onder de Christenen uit de Heidenen. Maar het was toch eene verdeeling, die in het algemeen grenzen trok, en aan beide partijen verlichting en vrijheid van arbeid schonk.

Daarbij kwam in de tweede plaats nog, dat de apostelen zich medearbeiders toevoegden, die hen in hunne veelvuldige werkzaamheden bijstonden (zooals Barnabas, Hand. 13 : 2, Markus en Lukas, Hand. 12 : 25, 13 : 5, Philem. 1, 24, Timotheus, Rom. 16 : 21, 1 Thess. 3 : 2, Titus, 2 Cor. 8 : 23, Silas, Hand. 15 : 40 enz., verg. Rom. 16 : 9, Phil. 2 : 25, 4 : 3, Col. 4 : 10, 11), en ook, evenals Philippus, Hand. 8 : 5, 40, 21 : 8, den naam van evangelisten droegen, Ef. 4 : 11, 2 Tim. 4 : 5; en dat zij voorts hulp ontvingen van de profeten, die geen bepaald ambt bekleedden, maar eene bijzondere gave van God ontvingen (zooals Agabus, Hand. 11 : 28, 21 : 10, de dochters van Philippus, 21 : 9), om de gemeente voor te lichten, en op te bouwen in de waarheid, 1 Cor. 12 : 28, 14 : 4, 22 v., Ef. 4 : 11.

Al deze ambten, van apostelen, profeten en evangelisten, zijn in zoover voorbijgegaan, als hunne dragers gestorven en uit den aard der zaak door geene andere vervangen zijn. Zij waren noodig in dien buitengewonen tijd, toen de gemeente op aarde gesticht moest worden. Maar hun arbeid is niet ijdel geweest in den Heere. Want ten eerste hebben zij inderdaad de gemeente gegrondvest op het fundament, Jezus Christus 1 Cor. 3 : 11, en ten andere leeft hun getuigenis in de boeken des Nieuwen Testaments, in de Evangeliën en de Brieven, in de Handelingen en in de Openbaring, tot op den huidigen dag in de gemeente voort. Door dat getuigenis wordt deze in staat gesteld, om alle tijden door te volharden in de leer der apostelen, in de gemeenschap, in de breking des broods en in de gebeden, Hand. 2 : 42. Het woord der apostelen, gesproken en daarna geschreven, onderhoudt en waarborgt de eenheid

der gemeente, niet alleen over de breedte der wereld, maar ook in de lengte der eeuwen.

Gelijk de apostelen bij hunne regeering der gemeente in haar geheel hulp ontvingen in de buitengewone ambten der profeten en evangelisten, zoo werden zij in de verzorging van iedere plaatselijke gemeente door den dienst van ouderlingen en diakenen gesteund. De apostelen waren eerst zelf ook uitdeelers van de gaven der barmhartigheid, Hand. 4 : 37, 5 : 2, maar toen de gemeente aanzienlijk grooter werd, konden zij dien arbeid zelf niet meer waarnemen. Naar aanleiding van eene twist, die in de gemeente over de dagelijksche bediening ontstond, stelden zij voor, dat er zeven mannen, vol des geloofs en des Heiligen Geestes, verkozen zouden worden voor den dienst der tafelen, Hand. 6 : 1—6. Er is altijd veel verschil over geweest, of wij hier de instelling van het diakenambt beschreven vinden; en het is niet onmogelijk, dat het ambt der zeven mannen, dat in Hand. 6 door de apostelen ingesteld werd, oorspronkelijk meer dienst en arbeid omvatte dan het latere diakenambt. Maar er staat toch duidelijk, dat de apostelen voor zich bleven behouden de bediening des woords en den dienst der gebeden, 6 : 4, en dat de zeven nieuwe mannen belast werden met den dienst der tafelen, dat is, met de regeling van alles, wat op de gemeenschappelijke maaltijden (in den regel besloten met de viering van het heilig avondmaal), en op de uitdeeling aan de armen van de voor die maaltijden door de geloovigen medegebrachte en daarna overgeblevene gaven aan spijze, drank en geld, betrekking had.

Dit diakenambt vond later ook in andere gemeenten ingang; er is sprake van diakenen te Philippi, Phil. 1 : 1, en te Efeze, 1 Tim. 3 : 8, verg. Rom. 12 : 8, 1 Cor. 12 : 28 (behulpsels). In 1 Tim. 3 : 8 v. somt Paulus de vereischten op, aan welke de diakenen beantwoorden moeten. Trouwens zoo hadden ook de apostelen te Jeruzalem reeds gedaan; zij kwamen met het voorstel tot de gemeente, om zeven mannen uit te kiezen, en wezen hunne vereischte hoedanigheden, hun ambt en dienst aan; daarna verkoos hen de gemeente; maar dan zijn het ten slotte weer de apostelen, welke hen met oplegging der handen aanstellen en hun het ambt opdragen.

Naast de diakenen komen voorts de ouderlingen te staan. Van hun oorsprong wordt ons niets verhaald; maar als wij bedenken, dat de regeering door oudsten, burgerlijk en ook in de synagogen, bij de Joden gewoon was, dan ligt er niets vreemds in, dat uit de andere leden der gemeente sommigen werden belast met de zorg van toezicht en tucht. Zij worden het eerst even vermeld in Hand. 11 : 30, waar zij de gaven in ontvangst nemen, welke Barnabas en Saulus meebrachten ten dienste der broederen, die in Judea woonden, en nemen in Hand. 15 : 2 v. met de apostelen deel aan de vergadering, die voor de regeling van den

zendingsarbeid onder Joden en Heidenen in Jeruzalem belegd was.

Ook dit ouderlingenambt werd spoedig in andere gemeenten ingevoerd. Paulus en Barnabas lieten ouderlingen verkiezen in iedere gemeente, welke zij op hunne zendingsreizen stichtten, Hand. 14 : 23, vergel. 21 : 18; wij treffen ze dan ook in Efeze, Hand. 20 : 28, en in Philippi, Phil. 1 : 1, onder den naam van opzieners, in 1 Cor. 12 : 28 misschien onder dien van regeeringen, in Ef. 4 : 11 onder dien van herders en leeraars aan; verg. ook 1 Thess. 5 : 12, 1 Cor. 16 : 15, 16, Rom. 12 : 8, Hebr. 13 : 7, 17, 24, 1 Petr. 5 : 1, 2, Jak. 5 : 14—16, 1 Tim. 4 : 14, 5 : 17—22, Tit. 1 : 5—9. In 1 Tim. 3 : 1 v. en Tit. 1 : 6—9 wijst Paulus hunne vereischten aan, en in Tit. 1 : 5 draagt hij aan Titus op, om in iedere gemeente ouderlingen aan te stellen. Deze ouderlingen waren met het opzicht over de gemeente belast, Hand. 20 : 28, Ef. 4 : 11 (herders), 1 Petr. 5 : 2, en werden nog binnen het apostolisch tijdvak onderscheiden in zulken, die regeerden, en anderen, die bovendien nog arbeidden in de bediening des woords en het onderwijs der waarheid, 1 Tim. 5 : 17, Hebr. 13 : 7, 1 Petr. 4 : 11, 1 Tim. 3 : 2 (bekwaam om te leeren). Misschien is ook bij Diotrephes, die volgens 3 Joh. 9 in de gemeente de eerste plaats innam, maar zijne macht misbruikte, en bij de engelen of gezanten der zeven gemeenten, Openb. 2 : 1, 8 enz. aan zulk een leeraar te denken, die in onderscheiding van zijne mede-ouderlingen arbeidde in het woord en daardoor eene eigene, beteekenisvolle plaats innam.

Dit was de eenvoudige regeling, welke de apostelen troffen voor de regeering der gemeente. De ambten, door hen ingesteld, zijn niet vele in aantal; er zijn er eigenlijk maar twee, dat van ouderling en diaken, al is het eerste dan nog weer in dat van den leer- en den regeer-ouderling gesplitst. Deze ambten zijn voorts door de apostelen verordend; zij stelden er den dienst en de vereischten voor vast, maar hielden bij de keuze der personen met de gemeente rekening, en leidden hen daarna met handoplegging in tot hun ambt. Van eene heerschappij voerende macht was geene sprake. Wijl Christus alleen het hoofd der gemeente is, Ef. 1 : 22, de eenige Meester, Matth. 23 : 8, 10, en Heere, Joh. 13 : 13, 1 Cor. 8 : 6, Phil. 2 : 11, kan er in de gemeente nooit eene macht bestaan, die naast of tegenover de zijne staat, maar alleen zulk eene, die door Hem geschonken is en aan Hem gebonden blijft.

Dat gold van de buitengewone ambten van apostel, profeet en evangelist, die in den eersten tijd voor de stichting der gemeente in de wereld door Christus werden ingesteld; zij ontvingen hun ambt en hunne macht van Christus en niet van de gemeente, doch moesten die macht aanwenden ten dienste der gemeente, Matth. 20 : 25—27, 1 Petr. 5 : 3. in sterker zin geldt dit van de gewone ambten, die thans nog in de

gemeente bestaan. Ook de herders en leeraars, de ouderlingen en diakenen danken hun ambt en hunne macht aan Christus, die deze ambten instelde en voortdurend onderhoudt, die de personen met hunne gaven schenkt en ze door de gemeente laat aanwijzen, 1 Cor. 12 : 28, Ef. 4 : 11. Maar al die gave en macht wordt hun gegeven, opdat zij ze ten nutte der gemeente aanwenden en er mede arbeiden zouden aan de volmaking der heiligen, Ef. 4 : 12. Het ambt is ingesteld, opdat de gemeente daardoor volharden zou in de leer der apostelen en in de gemeenschap, in de breking des broods en in de gebeden, Hand. 2 : 42.

Maar deze gansche, eenvoudige en toch zoo schoone regeling is reeds zeer spoedig na den tijd der apostelen verbasterd en ontaard. Eerst kwam het zoogenaamde episcopaat (het bisschopsambt) op. In het Nieuwe Testament en ook in enkele geschriften uit den na-apostolischen tijd duiden de namen van ouderling (presbyter) en opziener (episcopus = bisschop) nog dezelfde personen aan; het opzienerschap (het toezicht houden en het tucht oefenen) was de omschrijving van de taak, die aan de gekozen oudsten (of ouderlingen) was opgedragen, Hand. 20 : 17 verg. met 28, Tit. 1 : 5, verg. met 7, 1 Petr. 5 : 1, 2.

Maar in het begin der tweede eeuw werd in sommige gemeenten reeds tusschen beide onderscheid gemaakt; de opziener (episcopus = bisschop) werd hoog verheven boven de ouderlingen (presbyters) en diakenen, en als drager van een bijzonder ambt, als opvolger van de apostelen, als bewaarder der zuivere leer en als hoeksteen der gemeente beschouwd. Hiermede werd de hierarchische weg betreden, en deze leidde er toe, om eenerzijds de ouderlingen en de diakenen van al hunne zelfstandigheid te berooven en de geloovigen tot onmondige leeken te verlagen, en anderzijds, om de bisschoppen als priesters hoog boven de gemeente te plaatsen en uit hun midden den bisschop van Rome wederom tot een vorst der gansche kerk te verheffen, die als opvolger van Petrus de sleutels van het hemelrijk draagt, de plaatsvervanger van Christus op aarde is, en als Paus in zaken des geloofs en des levens met goddelijke, onfeilbare macht is bekleed.

Deze ontwikkeling der priesterregeering in de gemeente van Christus vond bij elke schrede, die ze voorwaarts zette, tegenstand en bestrijding. Maar eerst bij de Reformatie kwam het tot eene zoo ernstige botsing, dat de Christenheid van toen af in twee groote deelen werd gescheurd. Sommigen, zooals de Wederdoopers, vervielen toen tot een ander uiterste en achtten alle ambt, gezag en macht met de gemeente van Christus in strijd; anderen zooals de Anglikaansche kerk in Engeland, verbraken den band met den Paus te Rome, maar hielden de bisschoppelijke regeering in stand; de Lutherschen herstelden wel het predikambt, maar lieten de regeering der kerk en de verzorging der armen allengs geheel aan de burgerlijke overheid over; allerlei stelsels van kerkregeering

kwamen naast elkaar te staan, en tot op den huidigen dag is er tusschen de vele Christelijke gezindten over de inrichting en regeering der kerk niet minder, dan over hare belijdenis verschil.

Aan Calvijn komt de eere toe, dat hij, de Roomsche priesterregeering bestrijdende, met het predikambt ook het ambt van ouderling en diaken heeft hersteld. De kerk ontving door hem weder een eigen terrein en eene zelfstandige taak. Voor hare onafhankelijkheid, voor de vrije uitoefening harer tucht, voor de zuiverhouding van de bediening van Woord en Sacramenten heeft hij jaren lang een zwaren strijd gevoerd. Doch bij die kerk dacht hij niet in de eerste plaats aan de ambten en hare dragers, aan de kerk als instituut, maar hij zag in haar vóór alle dingen eene vergadering van Christgeloovigen, die door hun belijdenis en wandel moesten bewijzen Gods volk te zijn, en die allen persoonlijk met Christus gezalfd waren tot profeten en priesters en koningen. De kerk is tegelijk en in éénen moeder en gemeenschap der geloovigen. Zij is nog iets anders en iets meer, dan eene schare, die des Zondags onder de prediking bijeenkomt; zij is eene gemeenschap, welke ook in de week haar invloed naar binnen en naar buiten gelden doet. Het predikambt is maar een van de ambten; daarnaast bestaat het ouderlingschap, dat, ook door persoonlijk huisbezoek, opzicht en tucht heeft te oefenen; het diakenambt, dat barmhartigheid moet bewijzen aan alle armen en kranken; het doctorenambt, dat de waarheid te ontwikkelen, te onderwijzen en te verdedigen heeft.

En terwijl elke gemeente zelfstandig is, en haar ontstaan en bestaan, haar gaven en macht, haar ambten en bedieningen alleen aan Christus te danken heeft, is zij toch innig verbonden aan alle gemeenten, die met haar op denzelfden grondslag staan. Zoo was het in de apostolische eeuw. Elke gemeente, hoe klein en zwak ook, was eene gemeente van Christus, zijn lichaam en tempel; maar iedere gemeente was ook van huis uit, zonder dat zij daarover eerst te oordeelen en te besluiten had, in het geestelijk verband van alle gemeenten opgenomen. Al de gemeenten saam vormen toch weer ééne gemeente, Matth. 16 : 18; zij zijn alle onderworpen aan het gezag der apostelen, die door hun woord het fundament van de gansche kerk leggen, Ef. 2 : 20; zij zijn met elkander één in leven en belijdenis, hebben één doop, één geloof, één Geest, één Heere, één God en Vader, die boven hen allen en in hen allen is, Ef. 4 : 3—6; zij onderhouden de gemeenschap met elkander door reizende broeders, bijvoorbeeld Aquila en Priscilla, Hand. 18 : 2, 18, Rom. 16 : 3, 2 Tim. 4 : 19, door wederkeerige groetenis, Rom. 16 : 16, 1 Cor. 16 : 20, 2 Cor. 13 : 12, door elkander te dienen met gaven der liefde, Hand. 11 : 29, 1 Cor. 16 : 1, 2 Cor. 8 : 1, 4, 9 : 1, Gal. 2 : 10, door elkander de brieven toe te zenden, die de apostelen hun geschreven hadden, Col. 4 : 16; en zij beginnen ook reeds, in voorkomende moeilijke gevallen,

met elkander om raad te vragen, saam te overleggen en besluiten te nemen, Hand. 15 : 2 v.,

Van alle stelsels van kerkregeering komt de presbyteriale, welke door Calvijn werd hersteld, het meest met die van den apostolischen tijd overeen.

XXIV.

DIENSTEN EN AMBTEN.

HET eerste artikel der Dordsche Kerkorde zegt, dat er tot het onderhouden van goede orde in de gemeente van Christus o. a. ook diensten noodig zijn; en het tweede artikel noemt daarvan een viertal op: den dienst van de dienaren des woords, van de doctoren, van de ouderlingen en van de diakenen. Maar het woord dienst heeft hier en elders een veel ruimer zin, dan die door ons gewoonlijk aan het begrip van ambt verbonden wordt. Een ambt is daarin van alle andere betrekkingen, van dienst, beroep, ambacht enz. onderscheiden, dat het altijd op aanstelling door een daartoe bevoegd persoon berust, aan een bepaalden last gebonden, en voor de uitvoering daarvan bijzondere verantwoording verschuldigd is. Ambten zijn er in de Nieuwtestamentische gemeente eigenlijk slechts een tweetal: dat van ouderling, hetwelk dan weer in een leer- en regeerouderlingschap uiteenvalt, en dat van diaken. Maar diensten zijn er in de gemeente van Christus veel meer dan deze twee, en ook nog veel meer dan de vier, die in de Dordsche Kerkorde, art. 2, worden genoemd. Diensten werden en worden nog ten deele in de gemeente verricht door krankenbezoekers, wijkverplegers, diakonessen, catechiseermeesters, voorlezers, organisten, kosters, kerkvoogden enz.; ja ieder lid der gemeente staat in dienst en heeft een dienst te vervullen, zoowel jegens zijne medegeloovigen als jegens degenen, die buiten zijn.

Christus is n.l. zelf gezalfd tot profeet, priester en koning en heeft in al deze middelaarsambten als Knecht des Heeren zijn Vader gediend. Naar den wil des Vaders is Hij op aarde gekomen, niet om gediend te worden, maar om te dienen en zijne ziel te geven tot een losprijs voor velen, Matth. 20 : 28, Hand. 10 : 38; Hij heeft te midden van zijne discipelen geleefd als een, die dient, Luk. 22 : 27, Phil. 2 : 7, en heeft hun in de voetwassching een voorbeeld van zijne dienende liefde gegeven, Joh. 13 : 15. Ofschoon na zijne vernedering aan 's Vaders rechterhand verhoogd, is Hij thans in den hemel nog als profeet, priester en

koning ten nutte van zijne gemeente werkzaam. Als bedienaar van het hemelsche heiligdom en den waren tabernakel, Hebr. 8 : 2, biedt Hij zijne volmaakte offerande voortdurend als priester aan den Vader aan, en deelt Hij op grond daarvan zichzelven met al zijne weldaden door Woord en Geest aan zijne gemeente mede; Hij is de apostel en hoogepriester onzer belijdenis, die volkomen zalig maakt degenen, die door Hem tot God gaan, alzoo Hij altijd leeft, om voor hen te bidden, Hebr. 3 : 1, 7 : 25. Zijne verhooging tot Hoofd en Heer der gemeente heeft ten doel, om haar te vervullen tot al de volheid Gods, Ef. 1 : 23, 3 : 19.

Deze dienende liefde van Christus is voorbeeld voor den arbeid, tot welken de gemeente met al hare leden geroepen is. Christus diende den Vader daarin, dat Hij anderen diende, en evenzoo is de gemeente geroepen, om God te verheerlijken daardoor, dat zij veel vrucht draagt. Matth. 5 : 16, Joh. 15 : 8. De liefde tot God en tot den naaste zijn niet met elkander in strijd en staan niet vijandig tegenover elkaar, maar de liefde tot God is beginsel en drijfkracht van die tot den naaste, en deze laatste is openbaring en bewijs van de eerste. De godsdienst is het hart en de kern van dien dienst Gods, welke over heel het leven zich uitbreidt; daarom kon Jakobus zeggen, dat de zuivere en onbevlekte godsdienst voor God en den Vader daarin bestaat, daarin zichzelven als den zuiveren godsdienst bewijst, dat men weezen en weduwen bezoekt in hunne verdrukking, en zichzelven onbesmet bewaart van de wereld, Jak. 1 : 27. De echtheid en de kracht van het geestelijk leven wordt in het zedelijk leven openbaar; het geloof werkt door de liefde; wie God dient, krijgt daardoor vanzelf ook eene roeping, om anderen te dienen.

Dat geldt nu wel in bijzonderen zin van hen, die een bepaald ambt van Christus in zijne gemeente ontvingen. Zoo heeten de engelen in Hebr. 1 : 14 gedienstige (liturgische, dat is, tot den heiligen dienst behoorende) geesten, die uitgezonden worden tot een dienst jegens degenen, die de zaligheid beërven zullen. De profeten heeten in het Oude Testament telkens dienstknechten Gods, die als zoodanig aan hun volk en aan ons te bedienen hadden de dingen, die hun van God geschonken werden, 1 Petr. 1 : 12. En de apostelen noemen zich herhaaldelijk dienstknechten van Christus, Hand. 4 : 29, Rom. 1 : 1, Jak. 1 : 1, 2 Petr. 1 : 1, Openb. 1 : 1 enz., die ten opzichte van de gemeente het werk der bediening hebben uit te oefenen, Hand. 1 : 17, 25, 20 : 24, Rom. 11 : 13, 2 Cor. 5 : 18, Ef. 4 : 12, 1 Tim. 1 : 12.

Maar in ruimer zin geldt ditzelfde van alle leden der gemeente; alle geloovigen zijn dienstknechten van Christus en hebben aan elkander te bedienen de dingen, die hun door Hem geschonken zijn. Eenerzijds staan zij tot Christus in eene dienstverhouding, die hen volkomen van Hem afhankelijk maakt; Hij is hun Meester en zij zijn zijne discipelen, Hij is hun Koning en zij zijn zijne onderdanen, Hij is hun Heer en zij zijn zijne

knechten en slaven. De discipel is niet boven den meester, noch de dienstknecht boven zijnen heer; het moet den discipel genoeg zijn, dat hij worde gelijk zijn meester, en de dienstknecht gelijk zijn heer. Indien de wereld Christus vervolgd heeft, dan moeten zijn discipelen erop rekenen en het voor lief nemen, dat ook zij vervolgd worden, Matth. 10 : 24, 25, Joh. 15 : 20. Zooals slaven hun heer, zoo moeten zij Christus dienen, want voorheen waren zij dienstknechten der zonde, Joh. 8 : 34, Rom. 6 : 20, 2 Petr. 1 : 19, maar Christus heeft hen gekocht en vrijgemaakt, en nu behooren zij Hem toe met lichaam en ziel, Joh. 8 : 36, Rom. 7 : 4, 1 Cor. 6 : 20, 1 Petr. 1 : 18, 19. Al zijn zij in het natuurlijke ook heeren en meesters over anderen, geestelijk zijn zij toch dienstknechten van Christus, evengoed als zij, die op natuurlijk gebied tot de slaven en onvrijen behooren, 1 Cor. 7 : 22, Ef. 6 : 5, 6, 7. Alle geloovigen hebben gewillig en volkomen hunnen Heer te dienen, Rom. 12 : 11, 14 : 8, Ef. 6 : 6, 7, Col. 3 : 24; zijne geboden te onderhouden, Matth. 28 : 19, te doen wat Hij zegt, Joh. 15 : 14, en te blijven in zijne gemeenschap, Joh. 15 : 4, 7. Zoo alleen zijn zij Gode welbehagelijk en aangenaam den menschen, Rom. 14 : 18.

Ook dit laatste. Want evenals de apostelen en allen, die in een ambt zijn gesteld, worden ook alle geloovigen door de dienstverhouding, waarin zij tot Christus staan, geroepen en verplicht, om anderen te dienen met de gaven, die zij van hun Heiland ontvangen hebben. Deze dienst, welken zij aan de medegeloovigen en in het algemeen aan den naaste te bewijzen hebben, is geene slavernij; integendeel, Christus heeft hen van allen en alles vrijgemaakt, hen uit de macht van wereld, zonde, dood en satan losgekocht en hen in volstrekten zin tot zijn eigendom gemaakt. Zelfs de slaven zijn door het geloof geworden tot vrijgelatenen des Heeren, 1 Cor. 7 : 22, die in hun aardsche beroep niet de menschen, maar den Heere dienen, Ef. 6 : 6, 7, Col. 3 : 22. Geloovigen mogen zelfs geene dienstknechten van menschen worden, juist omdat zij voor een duren prijs door Christus zijn gekocht en Hem alleen toebehooren, 1 Cor. 7 : 23. Maar deze volstrekte dienstbaarheid aan Christus brengt mede, dat zij, naar het voorbeeld van hun Meester, de menschen dienen moeten met alwat hun uit genade geschonken werd. Wie een dienstknecht is van Christus, wordt vanzelf een bedienaar van geestelijke goederen aan de menschen; hij ontving zoo veel om niet, dat hij nu ook aan anderen heeft uit te deelen om niet, Matth. 10 : 8.

Voor de tweeërlei verhouding, waarin de geloovigen tot Christus en dientengevolge tot elkander en tot den naaste staan, gebruikt het Nieuwe Testament in den regel ook twee onderscheidene woorden. Als de profeten, de apostelen, de geloovigen in het algemeen, dienstknechten van God of van Christus heeten, dan wordt deze dienstverhouding gewoonlijk aangeduid met een woord, dat de gebondenheid, de afhankelijkheid, de

ondergeschiktheid van deze verhouding in het licht stelt; de geloovigen heeten dan als het ware slaven van Christus. Maar als de Schrift aanwijzen wil, dat de geloovigen, en inzonderheid de ambtsdragers de hun toebetrouwde gaven en goederen aan anderen te bedienen hebben, dan bezigt zij een woord, hetwelk aanwijst, hoe deze hunne bediening aan die anderen ten goede komt. De geloovigen zijn dienstknechten (slaven) van Christus, maar bedienaren van zijne menigvuldige genade aan elkander en aan hun evenmensch. Hunne bediening heet eene „diaconie", hetzelfde woord, waarvan onze naam diaken is afgeleid. Diakenen zijn thans bij ons zulke leden der gemeente, die van Christus het ambt en den last ontvingen, om met de gaven der liefde, die Hij hun schonk, in de behoeften der heiligen te voorzien, 1 Tim. 3 : 10. Maar in het Nieuwe Testament heeft dit woord een veel ruimer zin.

Als de apostel van de engelen zegt, dat zij uitgezonden worden tot den dienst van de erfgenamen der zaligheid, Hebr. 1 : 14, dan maakt hij daarvoor gebruik van het woord diaconie, hetwelk in het algemeen bediening beteekent. In Hand. 6 : 4 behouden de apostelen de bediening des woords voor zich, terwijl zij het bedienen der tafelen aan anderen overdragen. Elders spreken zij telkens van hun ambt als van eene bediening, welke zij op last van Christus jegens anderen uit te oefenen hebben, Hand. 1 : 17, 25, 20 : 24 enz.; en overal wordt deze bediening in het Grieksche Nieuwe Testament met het woord „diaconie" aangeduid. Er is dus in de gemeente niet alleen en niet in de eerste plaats eene bediening van behoeftige heiligen met stoffelijke gaven, maar deze bediening is een onderdeel van die rijke en heerlijke bediening, welke Christus ook ten aanzien van allerlei geestelijke gaven in zijne gemeente ingesteld heeft. Volstrekt niet alleen zij, die in een ambt zijn gesteld, hetzij dan als apostel of profeet, als ouderling of diaken, maar alle geloovigen hebben iets van Christus ontvangen, dat zij aan anderen bedienen en waarmede zij hun dienen moeten. Er is in de gemeente eene groote verscheidenheid van gaven, welke door den Heiligen Geest zijn verleend; die verscheidenheid van gaven wijst terug op eene verscheidenheid van bedieningen, welke de Heere Christus in zijne gemeente wil uitgeoefend hebben; en deze verscheidenheid van bedieningen wortelt wederom in eene verscheidenheid van werkingen, welke alle aan God te danken zijn, 1 Cor. 12 : 4—6. Ieder moet dus de gave, die hij ontving, bedienen aan anderen, gelijk dat aan goede huisverzorgers (rentmeesters, beheerders) van de menigerlei genade Gods betaamt, 1 Petr. 4 : 10, Rom. 12 : 6—8; elk moet zijne gave aanwenden ten nutte van anderen, tot stichting der gemeente, 1 Cor. 12 : 7, 14 : 26, opdat God in alles geprezen worde door Jezus Christus, die al die gaven schenkt en werken doet, 1 Petr. 4 : 11.

Onder de discipelen van Jezus bestaat er dus geene heerschappij van

den een over den ander. De volken hebben oversten en grooten, die macht over hen gebruiken; maar alzoo is het niet in de gemeente van Christus; wie hier groot wil worden, die zij een dienaar (een diaken) van allen, en wie hier de eerste wil wezen, die zij aller dienstknecht (of slaaf), Matth. 20 : 25—27, Luk. 22 : 25—27. Evenmin is er in haar midden plaats voor een bijzonderen geestelijken stand, die met priesterlijke macht over het volk als eene schare van onmondige leeken heerschappij voert, want alle geloovigen zijn geestelijken (geestelijke menschen), 1 Cor. 2 : 10—16, door Christus gezalfd met den Heiligen Geest, 1 Joh. 2 : 20, en alzoo samen een koninklijk priesterdom, 1 Petr. 2 : 9. Terwijl zij allen aan Christus onderworpen zijn, zijn zij broeders en zusters onderling, die echter hunne vrijheid niet misbruiken mogen tot eene aanleiding voor het vleesch, maar elkander door middel van de liefde te dienen hebben, Gal. 5 : 13, aan elkander onderdanig moeten zijn in de vreeze Gods, Ef. 5 : 21, 1 Petr. 5 : 5, en niemand iets schuldig mogen zijn, dan elkander lief te hebben, Rom. 13 : 8, want de plicht der liefde is onuitputtelijk en nooit voor afbetaling vatbaar. Geestelijke vrijheid en dienende liefde gaan in de gemeente van Christus saam; elk geloovige heeft, wat hij is, alleen aan Christus te danken, is van alle menschen vrij, bezit een eigen plaats en gave en taak; en toch zijn allen op de innigste wijze, als leden van één lichaam, saam verbonden en op elkanders steun en hulpe aangewezen. En hieraan bekent de wereld, dat zij Jezus' discipelen zijn, zoo zij liefde hebben onder elkander, Joh. 13 : 35, 15 : 12, Ef. 5 : 2, 1 Thess. 4 : 9, 1 Petr. 4 : 8, 1 Joh. 3 : 23, 4 : 21.

Van deze gemeente, zoo rijk door gaven en ambten georganiseerd, bedient Christus zich als van een middel, om zijn koninkrijk der genade op aarde uit te oefenen en het uit te breiden tot aan de einden der wereld. De gemeente heet niet alleen het lichaam van Christus, omdat alle geloovigen elkanders leden zijn, maar ook, omdat zij het orgaan is, waardoor de verhoogde Heer in den hemel zijne werkzaamheid op aarde voortzet en voltooit. In het natuurlijke is het het hoofd, dat overweegt en denkt, besluit en richt en leidt, maar het voert alle gedachten en voornemens uit door de onderscheidene leden van het lichaam. Zoo ook is in het geestelijke Christus het Hoofd, van hetwelk alle bekwaming en regeering in de gemeente uitgaat; ja, op Hem als grondsteen wordt de gansche gemeente gebouwd, 1 Cor. 3 : 11, uit Hem wast zij op met goddelijken wasdom, Col. 2 : 19, door Hem wordt zij vervuld met al de volheid Gods, Ef. 1 : 23, 3 : 19; Hij is de behouder (de redder en zaligmaker) des lichaams, Ef. 5 : 23, en is alles in allen, Col. 3 : 11.

Christus is dus niet naar den hemel gegaan, om zich van zijne gemeente te verwijderen en zich aan haar te onttrekken. Integendeel, zijn heengaan is haar nut; Hij voer ten hemel op, om in den Geest, dien Hij

zenden zou, weder tot haar terug te keeren, te dichter bij haar te zijn, en zich inniger met haar te vereenigen, dan ooit te voren het geval kon wezen. Hij nam plaats aan 's Vaders rechterhand, om als Hoofd de gemeente te vervullen met al de zegeningen, weldaden en gaven, die Hij door zijn lijden en sterven verworven had, om als Heer in haar te regeeren en door haar zijne koninklijke macht uit te breiden. De Heilige Geest is daarom ook niet in dien zin zijn plaatsvervanger, dat Hij zelf niet meer in ons en bij ons zoude zijn; want naar zijne menschelijke natuur moge Hij niet meer op aarde wezen, naar zijne Godheid, majesteit, genade en Geest wijkt Hij nimmermeer van ons. Hij is met ons al de dagen tot aan de voleinding der wereld, Matth. 28 : 20; waar twee of drie vergaderd zijn in zijnen naam, daar is Hij in het midden van hen, Matth. 18 : 20. Ook de gemeente met hare ambtsdragers is zijne plaatsvervangster niet, want Hij is zelf overal in haar tegenwoordig; Hij is en Hij blijft de profeet, de priester en de koning zijner kerk; Hij staat de regeering en leiding niet aan haar af, maar oefent ze zelf voortdurend uit door zijn woord en Geest. Toch is daarbij ook de gemeente niet tot werkeloosheid, tot een lijdelijk toezien en wachten gedoemd, want bij alles wat Hij als koning der genade op aarde doet, bedient Hij zich van de gemeente als zijn orgaan. Hij is het Hoofd en zij is zijn lichaam; Hij is de wijnstok en zij zijn de ranken; Hij is de Heer, en zij is zijne dienstmaagd.

Deze verhouding tusschen de werkzaamheid, welke Christus zelf uitoefent en die, welke Hij aan zijne gemeente heeft opgedragen, werd eens door Hem zelven op eene merkwaardige wijze omschreven in een woord, dat Hij kort vóór zijn heengaan tot zijne jongeren sprak. De discipelen maakten zich bezorgd over zijn heengaan, omdat zij meenden, dat met zijn vertrek ook alle omgang met Hem ophouden en alle openbaring des Vaders eindigen zou. Maar Jezus licht hen beter in; voorwaar, voorwaar, zoo zeide Hij, die in mij gelooft, de werken, die Ik doe, zal hij ook doen, en zal meerdere doen dan deze, want Ik ga heen tot mijnen Vader, Joh. 14 : 12. Zoo weinig zal er met Jezus' heengaan aan zijn werk en aan het werk des Vaders een einde komen, dat de geloovigen zijne werken zullen voortzetten en overtreffen. Nu waren de werken, die Jezus op aarde deed, geen werken van wetenschap of kunst, van handel of nijverheid, maar zij droegen een zeer onderscheiden karakter. Het waren alle werken, die in oorsprong goddelijk, in karakter wonderlijk, in bedoelen heilrijk waren. Jezus deed nooit iets, dan waartoe Hij van den Vader een gebod had ontvangen; zijne spijze was, den wil zijns Vaders te doen. Dit was vreemd in eene wereld, waar ieder zijn eigen lust volgde en waar niemand goed deed, ook niet tot één toe. Al waren de werken van Jezus ook dikwerf geene wonderen in engeren zin, ze waren toch altijd ongewoon en wonderlijk; nooit sprak en deed en was een mensch

gezind als deze mensch. Hij zocht en behaagde zichzelven niet, Rom. 15 : 3, maar Hij zocht en diende anderen ten koste van zichzelven; het waren alle werken van liefde en barmhartigheid, die Hij verrichtte; goed doende ging Hij het land door; Hij kwam niet, om de wereld te veroordeelen, maar om haar te behouden, Joh. 3 : 17.

Zulke werken zullen ook zijne discipelen doen. Ook hun wordt niet beloofd, dat zij in de wereld groot zullen zijn en mannen van naam zullen worden. Maar zij zullen werken doen, die aan den wil Gods beantwoorden, ongewoon en vreemd in deze zondige wereld zijn, en door de liefde tot den naaste zijn bezield. Ja, zij zullen nog meerdere werken doen, dan Jezus op aarde gedaan heeft. Want terwijl Jezus zijn persoonlijken arbeid beperkte tot de verlorene schapen van het huis Israels, gaf Hij aan zijne discipelen het bevel, om het Evangelie te prediken aan alle creaturen. Jezus was slechts een drietal jaren in het openbaar werkzaam, maar zijne discipelen hadden, toen Hij dit woord sprak, tal van eeuwen vóór zich. En terwijl Jezus, in weerwil dat Hij volle twaalf uren werkte in zijn dag, toch maar eene betrekkelijk kleine schare van kranken genas en een gering aantal van discipelen won, zou zijne gemeente, door den Geest geleid, in de wereld ingaan, en daar het Heidendom doen vallen, de zeden verzachten, de wetenschap en de kunst vernieuwen, gezin en staat en maatschappij hervormen, en geheel het gelaat des aardrijks doen veranderen.

En dat alles zou zij kunnen doen, omdat Jezus heenging tot den Vader. Terwijl Hij op aarde door plaats en tijd beperkt werd, en alleen, in de plaats van anderen, werken en lijden moest, werd Hij bij zijne hemelvaart aan de rechterhand van Gods kracht verhoogd om zijne gansche gemeente te overzien en door haar als zijn lichaam zijn arbeid voort te zetten. Hij werkte op aarde voor haar en in haar plaats, om thans te leven in en te werken door haar. Alwat Hij thans op aarde als middelaar doet, doet Hij door de gemeente, die Hij kocht met zijn bloed en vernieuwt door zijn Geest. De macht, die Hij verwierf, stelt Hij zelfs in het gebed ter beschikking van zijne gemeente. Wat zij begeert in zijn naam, dat zal Hij doen, niet om harentwil, zelfs niet om hare zaligheid als ware deze het laatste en hoogste doel, maar opdat de Vader in den Zoon verheerlijkt worde, Joh. 14 : 13, Phil. 2 : 11, Ef. 3 : 21. En daarbij is Christus zoo goed, dat Hij, de werken der gemeente met de zijne vergelijkende, ze als de meerdere aanduidt, ze op rekening zijner discipelen zet en hen er eens ruim voor loonen zal. Toch is Hij het zelf, die door zijn Geest in hen het willen en het werken volbrengt; Hij kroont in hen zijn eigen gaven.

Des te meer is de gemeente geroepen, om te doen wat hare hand vindt om te doen, en dat te doen met alle macht. Zoolang zij op aarde is, is zij eene strijdende kerk, een leger, dat Christus tot aanvoerder heeft.

Aan de organisatie van een bijzonder leger des heils bestaat geene behoefte, indien en zoolang de gemeente aan hare roeping beantwoordt. Want al hare leden zijn krijgsknechten van Christus, van het hoofd tot de voeten gewapend en ten volle tot den strijd toegerust, Ef. 6 : 10—18. Zij staan allen in actieven dienst en nemen deel aan den geestelijken krijg. Ieder hunner heeft eene gave, die Hij te besteden; een talent, dat hij op winst te zetten; eene bediening, die hij te vervullen heeft. De ambten, welke Christus bovendien aan zijne gemeente schonk, doen die gaven niet te niet, maar onderstellen ze en vullen ze aan. Er zijn vele gaven zonder ambt, maar er is geen ambt zonder gave. Christus gaf geene dienaren des woords, geene ouderlingen, geene diakenen, opdat de gemeente allen arbeid aan hen overlaten, en zelve stilzitten en toezien zou. Maar alle geloovigen zijn geroepen, elkander met eere voor te gaan, Rom. 12 : 10, te leeren en te vermanen, Col. 3 : 16, Hebr. 10 : 24, 25, elkanders lasten te dragen, Gal. 6 : 2, te trachten naar herbergzaamheid, Rom. 12 : 13, 1 Petr. 4 : 9, medelijdend en barmhartig te zijn, 1 Petr. 3 : 8. In Rom. 12 : 7, 8 en 1 Cor. 12 : 28 worden gaven en ambten zoo nauw verbonden, dat het moeilijk valt, tusschen beide de grens te trekken. Als Christus dan toch aan de gaven de ambten heeft toegevoegd, dan geschiedt dit, opdat de ambten de gaven opwekken, in het werk stellen en leiden zouden. Het instituut der kerk is een middel, dat in deze bedeeling voor de gemeente noodig is, om door het werk der bediening aan de volmaking der heiligen te arbeiden, Ef. 4 : 11—13.

Al deze diensten, welke de gemeente door middel van gaven en ambten uit te oefenen heeft, ontleenen hun inhoud aan en bezitten hun middelpunt in het Woord, dat Christus door zijn Geest in de Schrift teboek heeft gesteld. Alle bediening is in het wezen der zaak bediening van het woord. Bij Rome is dat allengs anders geworden. Christus wordt daar hoe langer hoe meer vervangen door den paus, zijne verdienste door de verdiensten der heiligen, het woord door het sacrament, het geloof door de goede werken, de genade door het loon. De Roomsche kerk gaat geleidelijk, steeds meer, in eene sacraments- en priesterkerk over, die, met bovennatuurlijke gaven toegerust, zich hoog boven het gansche natuurlijke leven in gezin, maatschappij en staat verheft en dit met onfeilbaar en desnoods dwingend gezag beheerschen wil. Zij schreed op dezen weg reeds verre voort; en niemand kan berekenen, waartoe deze valsche ontwikkeling in de toekomst nog leiden zal.

Maar de Reformatie brak er mede, keerde tot de Schrift terug, en plaatste het woord weer op den voorgrond. Christus schonk aan zijne gemeente geene andere macht dan die van het woord; Hij gaf haar geene wereldlijke heerschappij, geen geweld van wapenen, geene belofte zelfs van uitwendigen voorspoed of aardsche heerlijkheid. Zooals Hij zelf

alleen streed, door te lijden, met het woord de verzoeking van den booze weerstond en door het kruis over alle overheden en machten triumfeerde, zoo hebben ook zijne discipelen tegen de wereld, die hen verdrukt, alleen te strijden met geestelijke wapenen. De wapenen van hun krijg zijn niet vleeschelijk, 2 Cor. 10 : 4; zij bestaan in den gordel der waarheid, het borstwapen der gerechtigheid, het schild des geloofs, den helm der zaligheid, het zwaard des Geestes, Ef. 6 : 14—17. Maar met die wapenen zijn zij sterk, want zij zijn zoo krachtig, dat zij alle vestingen en hoogten, die zich in de overleggingen der menschen verheffen tegen de kennis Gods, kunnen nederwerpen en alle gedachten gevangen kunnen leiden tot de gehoorzaamheid van Christus, 2 Cor. 10 : 4, 5. Niet door kracht of geweld, maar door den Geest des Heeren wordt de zege behaald, Zach. 4 : 6. Het is het geloof alleen, waardoor de gemeente de wereld verwint, 1 Joh. 5 : 4.

Daarom is ook het woord het eenige kenteeken, waaraan de kerk van Christus onderkend en hare waarheid en zuiverheid getoetst kan worden. Daar zijn vele godsdiensten in de wereld, en sommige daarvan, zooals die van Buddha en Mohammed, dringen ook in de Christelijke maatschappij door en maken op den voorrang aanspraak. En de Christelijke kerk zelve is in tal van bijzondere kerken en secten verdeeld. Wat zal ons daarbij tot leiddraad kunnen dienen, om in den doolhof van die vele godsdiensten en kerken den weg te vinden? Welken maatstaf kunnen wij ter hand nemen, om daarnaar de tallooze belijdenissen en richtingen te beoordeelen? Oudheid, aardsche voorspoed, wondergave, historische eenheid kunnen geen bewijs der waarheid zijn, want zij worden ook dikwerf daar aangetroffen, waar de waarheid voor de dwaling en de leugen heeft plaats gemaakt. De Schriftgeleerden en Farizeën zaten op den stoel van Mozes, Matth. 23 : 2, maar zij verwierpen Christus en sloegen Hem aan het kruis. Het spreekt dan ook voor zichzelf, dat de kerk van Christus alleen gekend kan worden aan de gehoorzaamheid, welke zij in leer en leven aan het woord van Christus bewijst. Door dat woord is zij herboren, 1 Petr. 1 : 23, Jak. 1 : 18, kwam zij tot het geloof, Rom. 10 : 14, wordt zij gereinigd en geheiligd, Ef. 5 : 26, vergaderd en bevestigd, Matth. 16 : 18, 28 : 19, Ef. 2 : 20, en harerzijds heeft zij de roeping, om Christus te belijden, Matth. 10 : 32, Rom. 10 : 19, zijn voorbeeld na te volgen, Joh. 13 : 15, Phil. 2 : 5, 1 Petr. 2 : 21, naar zijne stem te hooren, Joh. 10 : 27, zijn woord te bewaren, Joh. 8 : 31, 14 : 23, naar dat woord de geesten te beproeven, 1 Joh. 4 : 1, en allen te vermijden, die deze leer niet brengen, Gal. 1 : 8, Tit. 3 : 10, 2 Joh. 9. Het woord is inderdaad, naar de uitdrukking van Calvijn, de ziel der kerk.

Ofschoon het woord nu het eenige kenteeken der kerk is, heeft het toch zulk een rijken inhoud, dat het op allerlei wijze en in allerlei richting kan toegepast worden. Het wordt immers niet alleen in het openbaar,

in de vergadering der geloovigen, maar ook persoonlijk, in het huisbezoek, aan ieder lid der gemeente bediend. Het wordt hoorbaar verkondigd in de prediking, maar ook zichtbaar bediend in de sacramenten van doop en avondmaal. Het wordt gehandhaafd in de regeering en tucht der ouderlingen, en met de uiterlijke gaven door de diakenen tot vertroosting der armen en ellendigen aangewend. Het wordt op de lippen genomen in belijdenis, gebed en gezang, en in den heiligen wandel der geloovigen beleefd en toegepast. Het ééne kenteeken des woords bevat dus vele andere in zich, die er slechts de nadere uitwerking van zijn, en waarvan er in de Nederlandsche Geloofsbelijdenis, art. 29, een drietal worden genoemd: de zuivere predicatie des Evangelies, de zuivere bediening der sacramenten, en de handhaving der kerkelijke tucht. Dit zijn de kenteekenen der ware kerk, maar de belijdenis voegt daaraan nog toe, dat de leden der kerk te kennen zijn aan de merkteekenen der Christenen, te weten, uit het geloof, en wanneer zij, aangenomen hebbende den eenigen Zaligmaker Jezus Christus, de zonde vlieden en de gerechtigheid najagen, den waren God en hunnen naaste liefhebben, niet afwijken noch ter rechter- noch ter linkerhand, en hun vleesch kruisigen met zijne werken. Wijl de gemeente van Christus niet alleen en zelfs niet in de eerste plaats een instituut, maar een vergadering van geloovigen is, wordt hare waarheid en zuiverheid zoowel in de belijdenis en den wandel van al hare leden als in de zuivere bediening van woord en sacrament openbaar.

Natuurlijk is er op aarde geene enkele kerk, welke al deze kenteekenen in volmaaktheid vertoont. Eene gemeente van louter heiligen is hier een onbereikbaar ideaal; zelfs mag men niet aanstonds eene kerk verlaten, wanneer er iets ontbreekt aan de zuiverheid in de bediening van woord en sacrament, aan de trouw der dienaren en de heiligheid des levens. Eerst dan is naar onze belijdenis eene kerk eene valsche te noemen en scheiding van haar plicht, als zij zichzelve en hare ordinantiën meer macht en autoriteit toeschrijft dan den woorde Gods en zich aan het juk van Christus niet wil onderwerpen; als zij de sacramenten niet bedient, gelijk Christus in zijn woord verordend heeft, maar daar af en toe doet, gelijk het haar goeddunkt; als zij zich meer op de menschen, dan op Christus grondt, en degenen vervolgt, die heiliglijk leven naar het woord Gods en haar bestraffen over hare gebreken, gierigheid en afgoderijen. Voordat eene kerk zoover afdwaalt, is zij, in weerwil van veel onzuiverheid, toch nog als eene ware kerk te erkennen. Onder de vele ware kerken zijn dus weer de meer en minder zuivere te onderscheiden; en de zuiverste is die, welke in al hare diensten het meest met den eisch van 's Heeren woord overeenstemt.

Wanneer nu de kerk aan het woord onderworpen wordt, wordt daarmede tegelijk eene gewichtige roeping en eene zware verantwoordelijk-

heid op de schouders der geloovigen gelegd. Want ofschoon zij allen, zonder hun toedoen, in eene bepaalde kerk geboren en opgevoed zijn, zij worden toch verplicht, om op later leeftijd naar het licht, dat hun geschonken is, zich van hun geloof rekenschap te geven en ook in hunne conscientie zich te verantwoorden ten aanzien van de kerk, bij welke zij door persoonlijke belijdenis zich aansluiten. De Hervormers gaven de Schrift in aller hand, opdat de geloovigen daarnaar de valsche kerk van de ware onderscheiden en zich bij de laatste voegen zouden. Maar deze vrijheid bracht hare eigenaardige gevaren mede, want zij kon zeer licht misbruikt worden, om in hoogheid des harten over alle kerken den staf te breken, en eigen meening uit te geven voor het Evangelie van Christus. En dit misbruik woekerde voort tot op dezen dag en gaf aan tal van kerkjes en godsdienstige vereenigingen het aanzijn. Toch is de geestelijke vrijheid der geloovigen van zoo groote waarde, dat zij met dit misbruik niet te duur is betaald. In het Nieuwe Testament treedt zij telkens met kracht op den voorgrond. De geloovigen zijn geene onmondige leeken, die blindelings te volgen hebben, maar zij worden door Jezus zijne vrienden genoemd, omdat Hij hun heeft bekend gemaakt alwat Hij van zijnen Vader gehoord had, Joh. 15 : 15. Zij hebben van Hem de zalving ontvangen, en weten alle dingen, 1 Joh. 2 : 20. Omdat zij dienstknechten van Christus zijn, zijn zij van alle dienstbaarheid aan menschen ontslagen, 1 Cor. 7 : 23. Zij staan in de vrijheid, waarmede Christus hen vrij gemaakt heeft, Gal. 5 : 1, worden door den Geest Gods geleid, Rom. 8 : 14 en zijn als geestelijke menschen tot het onderscheiden van alle dingen in staat, 1 Cor. 2 : 15. Bovendien heeft deze mondigverklaring van de geloovigen in de dagen der Hervorming dit groote voordeel aangebracht, dat de Schrift er door gekomen is in aller handen. De Reformatie heeft den Bijbel gemaakt tot een volksboek, dat dag aan dag in de huisgezinnen en scholen onschatbare geestelijke zegeningen heeft verspreid. Men heeft Nederland en België, Engeland en Frankrijk slechts met elkander te vergelijken, om hiervan een diepen indruk te ontvangen. Terwijl het volk in de Roomsche landen doorgaans zeer weinig van den Bijbel afweet, worden de leden der gemeente in de Gereformeerde Kerken van der jeugd af met den Bijbel vertrouwd gemaakt. En onberekenbaar is de leering en onderwijzing, de vertroosting en versterking, de vermoedigingen en de bemoediging, die deze kennis der Schrift van dag tot dag aan de geloovigen in de verschillende omstandigheden van hun leven verschaft. De nuttigheid der heilige Schriften, waarvan 2 Tim. 3 : 16 spreekt, is dus volstrekt niet tot de openbare prediking in de vergadering der geloovigen beperkt; maar zij wordt overal aanschouwd, waar deze Schriften gelezen en onderzocht, onderwezen en verklaard worden. God gaf zijn woord volstrekt niet alleen aan de ambtsdragers, aan de Kerk als instituut, maar Hij gaf het aan de gansche gemeente, aan al de ge-

loovigen, opdat zij het onderzoeken, Joh. 5 : 39, Hand. 17 : 11, door lijdzaamheid en vertroosting der Schriften hope hebben zouden, Rom. 15 : 4, en ook onderling elkander zouden kunnen leeren en vermanen, Rom. 12 : 7, 8, Col. 3 : 16, Hebr. 10 : 24, 25.

Toch heeft God in zijne gunst aan deze roeping der geloovigen, om zelven de Schriften te onderzoeken en elkander te vermanen en te leeren, nog eene ambtelijke bediening van zijn woord toegevoegd. Hij deed dit niet, om de gemeente van hare roeping te ontslaan, maar integendeel, om ze in stand te houden, te versterken, en er goede leiding aan te geven. De prediking van het Evangelie in de vergadering der geloovigen doet het onderzoek der Schrift door de geloovigen zoo weinig te niet, dat zij dit veeleer onderstelt en zelve rijker aan inhoud en vruchtbaarder in werking wordt, naarmate de gemeente zelve zich voortdurend met het woord Gods vertrouwd maakt, zich er mede voedt en versterkt. Maar opdat het woord Gods altijd meer het gansche leven der geloovigen beheerschen en leiden zou, heeft de Heere ook nog eene ambtelijke bediening ervan ingesteld; Hij gaf zijn woord aan de Kerk als organisme, maar ook aan de Kerk als instituut, en stelde voor den dienst van dat woord een bijzonder ambt in. Gelijk er in het Oude Testament na Mozes priesters, profeten en wijzen en later nog Schriftgeleerden optraden, die het volk onderwezen aangaande de rechten des Heeren, zoo gaf God aan de gemeente, nadat Hij tot ons gesproken had door zijnen Zoon, eerst de buitengewone ambten van apostelen, profeten en evangelisten, en daarna het gewone ambt van den herder en leeraar, 1 Cor. 12 : 28, Ef. 4 : 11, van den ouderling, die behalve in de regeering, ook nog arbeidt in het woord en de leer, 1 Tim. 5 : 17.

Van den aanvang af heeft daarom de bediening des woords eene voorname plaats in de vergadering der geloovigen ingenomen. In de Joodsche synagogen bestond de godsdienstoefening reeds van oude tijden af in belijdenis, gebed, lezing van een gedeelte uit wet en profeten, toespraak en priesterzegen, en eene soortgelijke godsdienstoefening vond spoedig in de Christelijke gemeente ingang. Jezus predikte niet alleen het Evangelie aan de schare, maar Hij leerde ook zijne discipelen en onderwees hen in de dingen van het Koninkrijk Gods; in overeenstemming hiermede ontvingen de apostelen niet alleen den last, om het Evangelie te prediken aan alle creaturen, Matth. 28 : 19, Mark. 16 : 15, Hand. 1 : 8, maar ook om hen, die toegebracht waren, verder door het woord te onderwijzen en te regeeren, Joh. 21 : 15—17, Hand. 20 : 20, Ef. 4 : 12. Van de gemeente te Jeruzalem lezen wij dan ook, dat zij volhardde in de leer der apostelen, en in de gemeenschap, en in de breking des broods, en in de gebeden, Hand. 2 : 42, en dat de apostelen, na de bediening der tafelen aan anderen te hebben overgedragen, zelven bleven voorgaan in het gebed en in de bediening des woords, Hand. 6 : 2, 4. Van den aanvang

af hadden de geloovigen de gewoonte, om herhaaldelijk samen te komen, in den tempel, Hand. 2 : 46, in het huis van een broeder of zuster der gemeente, Hand. 12 : 12, of ook in een gehuurd lokaal, Hand. 19 : 9. Deze samenkomsten hadden eerst op den Joodschen sabbat en in de dagen der week plaats, Hand. 2 : 46, 5 : 42, maar werden al zeer spoedig geregeld op den Zondag, als dag der opstanding van Christus, gehouden, Hand. 20 : 7, 1 Cor. 16 : 2, Openb. 1 : 10. Uit 1 Cor. 11 : 33 en 14 : 26 mag men misschien afleiden, dat er op dien dag twee samenkomsten der gemeente plaats hadden; de eerste werd in den morgenstond gehouden, stond ook voor ongeloovigen open, 1 Cor. 14 : 16, 23, en was vooral aan de bediening des woords gewijd; de andere had later op den dag plaats, was alleen toegankelijk voor de geloovigen en diende vooral tot het houden der liefdemaaltijden en het vieren van des Heeren avondmaal. Spoedig is hierin echter, misschien wel om het misbruik, dat er van de liefdemaaltijden gemaakt werd, deze verandering gekomen, dat de viering van het heilig avondmaal ook naar de morgengodsdienstoefening werd verlegd, en daar dan na de bediening des woords plaats had.

Zoo zien wij, dat het onderwijs in de waarheid van het begin af in de godsdienstoefening der gemeente een wezenlijk bestanddeel, ja de voornaamste werkzaamheid heeft uitgemaakt. De Christelijke gemeente was in de eerste plaats eene gemeenschap des woords en der leer. Deze gemeenschap werd op tweeërlei wijze uitgeoefend; eerst werd er een gedeelte voorgelezen, 1 Tim. 4 : 13, uit het Oude Testament en weldra ook uit de Evangeliën of de Brieven der apostelen, 1 Thess. 5 : 27, Col. 4 : 16, 2 Petr. 3 : 15, 16 en daarna werd naar aanleiding van het voorgelezene eene toespraak of voordracht gehouden, die gewoonlijk een vermanend en een leerend deel bevatte, Rom. 12 : 7, 8, 1 Tim. 4 : 13. In den eersten tijd werd zulk eene toespraak, evenals in de synagogen, ook wel gehouden door gewone gemeenteleden, Rom. 12 : 7, 8, 1 Cor. 14 : 26 v., 1 Petr. 4 : 11, maar lang heeft deze toestand niet geduurd; reeds Paulus beperkte deze vrijheid, door er op aan te dringen, dat alles tot stichting der gemeente, met orde en vrede geschieden moet, 1 Cor. 14 : 26, 33, 40, en dat niemand zich op zijne gaven verheffen mag, 1 Cor. 12. En later werd de bediening van het woord uitsluitend aan den in het ambt gestelden leeraar toebetrouwd, 1 Tim. 5 : 17. Behalve voorlezing der Schrift en onderwijzing in het woord had in de samenkomsten der geloovigen ook de viering van het avondmaal, het doen van gebeden, 1 Tim. 2 : 1, het zingen van psalmen en lofzangen en geestelijke liederen, Ef. 5 : 19, Col. 3 : 16, het houden van eene verzameling voor de behoeftige heiligen, 1 Cor. 16 : 1 plaats. Maar de bediening des woords vormde het middelpunt van heel den eeredienst.

En zoo behoort het te blijven in de gemeente van Christus. Het woord

des Evangelies is de grootste macht, welke haar door haar Koning en Heer werd geschonken, en de bediening van dat woord is de voornaamste roeping, welke zij op aarde te vervullen heeft. Zij wordt er door verplicht, om te zorgen voor de opleiding van hare toekomstige dienaren of op die opleiding nauwkeurig toe te zien, opdat het woord Gods worde toebetrouwd aan getrouwe menschen, welke bekwaam zijn, om ook anderen te leeren, 2 Tim. 2 : 3; om voorts hare dienaren te roepen, te onderzoeken, te zenden, te bevestigen, te onderhouden; en door hun dienst het woord Gods te doen prediken aan geloovigen en ongeloovigen, opdat de gemeente bevestigd, uitgebreid en voortgeplant worde onder het menschelijk geslacht. Verder moet het woord Gods door middel van het ambt bediend worden in verschillenden vorm en naar elks behoefte, in het openbaar en aan de huizen, Hand. 20 : 20, bepaaldelijk als melk aan de jeugdige en als vaste spijze aan de volwassen leden der gemeente, 1 Cor. 3 : 2, Hebr. 5 : 12, 1 Petr. 2 : 2, en dan altijd zoo, dat de volle raad Gods, de gansche rijkdom van zijn woord ontvouwd en overeenkomstig de behoeften van elk volk en land, van elke eeuw en tijd, van iedere gemeente en van elk geloovige in het bijzonder ontwikkeld en toegepast wordt, Hand. 20 : 20, 27, 2 Tim. 2 : 15, 4 : 2. En eindelijk sluit de bediening des woords ook in, dat dat woord bewaard, uitgegeven, vertaald, naar den regel des geloofs verklaard, tegen alle bestrijding verdedigd, in hare beteekenis voor heel het menschelijk leven uiteengezet worde, 2 Tim. 1 : 13, 2 : 15, Tit. 1 : 9 v. Zoo blijft de gemeente gebouwd op het fundament van apostelen en profeten, Ef. 2 : 20, en is zij, wat zij behoort te wezen, een pilaar en vastigheid der waarheid, 1 Tim. 3 : 15.

Bij den dienst des woords komt die der sacramenten. Dit Latijnsche woord duidt in het algemeen datgene aan, waardoor iemand zich ergens toe op plechtige wijze verbindt, en krijgt dan in het bijzonder de beteekenis van eene geldsom, die bij een proces plechtig op eene heilige plaats moest worden neergelegd en bij verlies van het proces verbeurd was, of van een eed, dien de soldaat bij zijne intrede in den dienst aan het vaandel had af te leggen. In de laatste beteekenis werd het door sommige Christelijke schrijvers ook wel op den doop toegepast, want de geloovigen waren als het ware soldaten, die in den doop aan Christus den eed van trouw hadden afgelegd. Maar het Christelijk spraakgebruik nam het woord sacrament toch meestal over in eene andere beteekenis, die het allengs als vertaling van het Grieksche woord mysterium (verborgenheid) verkregen had en paste het in dezen zin toe op allerlei zaken, die tot de leer en den eeredienst van de Christelijke religie behoorden. Zoo werd de gansche openbaring, en daarin dan weer in het bijzonder de leer der drieeenheid en der vleeschwording, en voorts allerlei hande-

lingen en teekenen, zooals het huwelijk, de priesterwijding, de sabbatsviering, het kruisteeken enz. met den naam van sacrament (mysterie, verborgenheid) aangeduid. Dit ruime en vage gebruik was oorzaak, dat het getal sacramenten in de kerk langen tijd onbepaald bleef en ten slotte door Rome ver boven de gegevens der Schrift tot een zevental werd uitgebreid (behalve doop en avondmaal ook nog: het vormsel, de biecht, het oliesel, de priesterwijding en het huwelijk). En behalve deze zeven sacramenten heeft de Roomsche kerk ook nog tal van zoogenaamde sacramentaliën, heilige voorwerpen en handelingen (zooals kerken, altaren, priesterlijke kleeding, kelken, klokken, palmen; bezweringen, zegeningen), die niet onmiddellijk door God, maar door de kerk zijn ingesteld, aan haar gebed kracht ontleenen, en tot het verleenen van ondergeschikte genadegaven en tijdelijke gunsten geschikt zijn.

In de Protestantsche kerken is het getal sacramenten gewoonlijk weder tot twee: den doop en het avondmaal, teruggebracht. Meer sacramenten zijn er volgens de Schrift niet. In het Oude Verbond kunnen daarvoor alleen de besnijdenis en het pascha in aanmerking komen. De besnijdenis was en is thans nog bij tal van heidensche volken gebruikelijk, maar werd door God in zijne openbaring opgenomen en verheven tot een teeken van het genadeverbond, dat Hij met Abraham en zijn zaad had opgericht; als zoodanig bevestigt zij de ééne, groote, allesomvattende belofte van dat verbond, Gen. 17 : 7, dat God zijn God en de God van zijn zaad zal zijn, en beteekent en verzegelt zij in het bijzonder twee weldaden van dat verbond, de gerechtigheid des geloofs (of met andere woorden de rechtvaardigmaking, of vergeving der zonden), Rom. 4 : 11, en de besnijdenis des harten (dat is de wedergeboorte en vernieuwing des levens), Deut. 30 : 6, Rom. 2 : 28, 29, Col. 2 : 11. Het pascha werd bij den uittocht uit Egypte ingesteld, en had tweeërlei beteekenis: het was in de eerste plaats eene zoenofferande, want het bloed van het geslachte lam moest gestreken worden aan de posten der deur en aan den bovendorpel, opdat de Heere, dat bloed ziende, met zijn oordeel voorbij mocht gaan, Exod. 12 : 7, 13, 23, en in de tweede plaats was het een offermaaltijd, een maaltijd der gemeenschap met God en met elkander, want het lam moest, ongebroken, aan het vuur gebraden en daarna door de huisgenooten met ongezuurde brooden en bittere kruiden gegeten worden, Ex. 12 : 8. In beide deelen wees het pascha naar het Nieuwtestamentisch paaschlam heen, dat in Christus voor ons is geslacht, Joh. 1 : 29, 36, 19 : 33, 36, 1 Cor. 5 : 7, 1 Petr. 1 : 19, Openb. 5 : 6.

Deze beide sacramenten van het Oude Verbond zijn in het Nieuwe Testament door den doop en het avondmaal vervangen. De doop berustte reeds bij Johannes den Dooper op Goddelijke instelling, Matth. 21 : 25, Luk. 3 : 2, 3, Joh. 1 : 33, en was bij hem ook reeds een doop, die in den weg der bekeering vergeving der zonden schonk, Mark. 1 : 4. Daarom

nam Jezus hem ook over, Joh. 3 : 22, 4 : 1, 2, en stelde hem in Matth. 28 : 19 voor alle geloovigen uit alle volken ten plicht. Immers, Christus heeft alle gerechtigheid, ook die der besnijdenis, vervuld. Niet alleen werd Hij besneden ten achtsten dage, Luk. 2 : 21, maar deze besnijdenis werd voltooid in zijn dood. De dood van Christus was de waarachtige en volkomene besnijdenis, n.l. de verzoening, de overwinning, de wegwerping van alle zonde, en de verwerving en aanbrenging van eene volkomene gerechtigheid. Door den dood van Christus heen ging dus de besnijdenis des Ouden Testaments over in den doop des Nieuwen Verbonds, Col. 2 : 11, 12. De geloovigen worden door hun doop, die in den eersten tijd bij wijze van onderdompeling plaats had, Matth. 3 : 6, Joh. 3 : 23, Hand. 8 : 38, ingeleid in de gemeenschap aan den dood en de opstanding van Christus, en worden dus in die gemeenschap de vergeving der zonden en een nieuw leven deelachtig, Hand. 2 : 38, 22 : 16, Rom. 6 : 3—11, Gal. 3 : 27. Rechtvaardigmaking en wedergeboorte zijn de beide weldaden, die in den doop in het bijzonder beteekend en verzegeld worden.

Deze weldaden worden echter aan den gedoopte niet op eene mechanische wijze, in het water des doops zelve geschonken. De Roomsche en de Luthersche kerk nemen wel tusschen het teeken en de beteekende zaak in den doop zulk een uitwendig, plaatselijk en tijdelijk verband aan. Zij stellen het zich zoo voor, dat de genade op eene geheimzinnige wijze in het water inzit en dus met en door dat water aan den doopeling wordt medegedeeld. Deze opvatting maakt echter het sacrament onafhankelijk van, en zelfstandig naast en straks boven het woord, terwijl het sacrament volgens de Schrift altijd een teeken en zegel is, dat gehecht is aan het woord en, daarvan losgemaakt, alle waarde verliest, Gen. 17 : 7, 10, Matth. 28 : 19, Hand. 8 : 35—37. In verband daarmede leert de Schrift uitdrukkelijk, dat het geloof aan de ontvangst van den doop voorafgaat, Mark. 16 : 16, Hand. 2 : 38, 8 : 35 v., zoodat wie den doop ontvangt zonder geloof, hem alleen uitwendig ontvangt, in zoover hij is eene aflegging van de vuiligheid des lichaams, 1 Petr. 3 : 21. Maar dat is de echte, ware doop niet. Deze is tegelijk en in éénen eene reiniging der harten van de kwade conscientie en eene wassching van het lichaam met rein water, Hebr. 10 : 22. Daarom kan hij alleen in zijne volle, ware beteekenis ontvangen worden door hem, die gelooft. Terwijl het woord gepredikt moet worden aan alle creaturen, zijn de sacramenten alleen voor de geloovigen ingesteld. Als dezen het sacrament des doops ontvangen, ontvangen dus, gelijk Christus het bedoeld en ingezet heeft, dan worden zij daardoor verzekerd, dat zij zoo zekerlijk met zijn bloed en Geest van de onreinheid hunner ziel, dat is van al hunne zonden gewasschen zijn, als zij uitwendig met het water, hetwelk de onzuiverheid des lichaams pleegt weg te nemen, gewasschen zijn (Heid. Catech. antw. 69).

In den eersten tijd werd daarom de doop schier uitsluitend aan volwassenen, na belijdenis des geloofs, bediend. Evenals de besnijdenis bij hare instelling aan Abraham en zijne mannelijke huisgenooten op gevorderden leeftijd voltrokken werd, Gen. 17 : 23, zoo kon de doop, zoolang de Christelijke gemeente uit Joden en Heidenen gewonnen moest worden, alleen bediend worden aan zulke personen, die tot geloof in Christus waren gekomen en daarvan openlijk belijdenis deden. Maar toen deze eerste groote zendingsperiode voorbijging en de gemeente van Christus voornamelijk uit hare eigene kinderen gebouwd werd, toen kwam van zelf en geleidelijk, zonder noemenswaard verzet of strijd, de kinderdoop in gebruik. En dat volkomen terecht. Want overeenkomstig Gods belofte en blijkens de besnijdenis ten achtsten dage, waren de kinderen van het volk Israel van hunne ontvangenis en geboorte af met hunne ouders in het genadeverbond begrepen, Gen. 17 : 7, 10; hun kwam de belofte, en dus ook het teeken en zegel der belofte toe, Hand. 2 : 39; Jezus zelf getuigde van de kinderen van zijn volk, dat hunner was het koninkrijk der hemelen, Matth. 18 : 2, 3, 19 : 14, 21 : 16. Nu is de bedeeling van datzelfde genadeverbond in de dagen des Nieuwen Testaments niet armer, maar rijker in genade en heerlijkheid, Rom. 5 : 15 v., 2 Cor. 3 : 6 v.; als dus toen de genade der vergeving en wedergeboorte reeds aan kinderen geschonken wordt, kan deze hun thans niet onthouden worden, nu de gemeente van Christus als het ware zaad van Abraham in de plaats van het vleeschelijk Israel is getreden, Rom. 9 : 25, 26, 11 : 16—21, 2 Cor. 6 : 16, 18, Gal. 3 : 8 v., 1 Petr. 2 : 9. Zoo gaan dan ook de kinderen met hunne ouders, of ook zelfs met hun vader of moeder alleen, 1 Cor. 7 : 14, tot de gemeente over, Luk. 19 : 9, Hand. 11 : 14, 16 : 15, 31—34, 18 : 8, 1 Cor. 1 : 16, en worden door de apostelen als leden der gemeente beschouwd en behandeld; zij worden immers vermaand, om hun ouders gehoorzaam te zijn *in den Heere,* Ef. 6 : 1, Col. 3 : 20. Onder degenen, die den Heere kennen en in zijn hemelsch koninkrijk worden opgenomen, zijn er kleinen en grooten, Hebr. 8 : 11, Openb. 11 : 18, 19 : 5, 20 : 5. Het Christendom is een katholieke godsdienst, het omvat allerlei geslachten en talen en volken en natiën; het sluit ook kinderen niet om hun leeftijd van de genade uit; als dezen zonder hun weten der verdoemenis in Adam deelachtig zijn, dan kunnen zij evenzoo ook zonder hun weten in Christus tot genade aangenomen en door zijn Geest herboren worden.

Deze leer, dat de kinderen met hunne geloovige ouders in het genadeverbond begrepen zijn, is rijk aan troost en tevens een hechte grondslag en steun voor de opvoeding. Want als de kinderen der geloovigen erfgenamen van het rijk Gods en van zijn verbond zijn, dan moeten zij als zoodanig gedoopt, maar dienovereenkomstig ook later onderwezen en opgevoed worden. Dat geschiedt in het Christelijk gezin en in de Christe-

lijke school, maar daarnaast ook in de gemeente van Christus. Ook de kerk heeft eene dure roeping tegenover haar zaad; zij heeft aan de kinderen der geloovigen het woord te bedienen, dat haar toebetrouwd is; zij moet het hun bedienen in een gepasten vorm, in verband met hun leeftijd, en met eene bepaalde bedoeling. Die bedoeling is niet, om de kinderen klaar te maken en af te richten voor een kerkelijk examen en hen daardoor tot leden der kerk te laten aannemen, want de kinderen der geloovigen zijn leden der kerk, zij het nog jeugdig, onvolwassen en onmondig. Maar het doel van het catechetisch onderwijs, dat de kerk aan haar jeugdige leden verstrekt, is daarin gelegen, dat de kinderen der gemeente worden voorbereid en geestelijk worden bekwaam gemaakt, om later bewust, vrij en zelfstandig al de weldaden te kennen en te genieten, welke Christus door zijn woord en Geest aan de gemeente uitdeelt. En die weldaden worden niet alleen in het woord omschreven, maar ook in het heilig avondmaal als het ware zichtbaar voor oogen gesteld. Het catechetisch onderwijs is gericht op de voorbereiding en toelating tot het avondmaal; en dat avondmaal is het hoogetepunt in den Christelijken eeredienst.

Het werd door Christus zelven ingesteld, in den nacht waarin hij verraden werd, in aansluiting aan en ter vervanging van het pascha, Matth. 26 : 17 v. Want het pascha was beide: eene offerande en een maaltijd, maar het avondmaal heeft uitsluitend het karakter van een maaltijd. Immers heeft het pascha, evenals de besnijdenis, in den dood van Christus, zijn einde bereikt; het waarachtige paaschlam is thans geslacht, 1 Cor. 5 : 7, zoodat voor eene zoenofferande geene plaats meer overblijft. Maar betrekkelijk reeds vroeg kwam in de Christelijke kerk weder de meening op, dat het avondmaal toch ook nog weer eene offerande was; en deze meening leidde allengs tot de Roomsche leer, dat het heilig sacrament des altaars eene tweeledige beteekenis had. Als de priester over het brood (den ouwel) en den wijn de woorden der instelling: dit is mijn lichaam, dit is mijn bloed uitspreekt, verandert de zelfstandigheid van brood en wijn op datzelfde oogenblik in het eigen lichaam en bloed van Christus (transsubstantiatie), al is het ook, dat de gedaanten van brood en wijn, dus de vorm, de kleur, de smaak enz. bewaard blijven. Christus is het dan zelf, die door middel van den priester zijn eigen lichaam en bloed, dat is zichzelven, op eene onbloedige wijze aan den Vader opdraagt, en daarmede zijne offerande op den Calvarieberg hernieuwt en blijvend in herinnering brengt. Dit deel van het sacrament des altaars heet de mis, en deze vormt bij Rome het middelpunt van den ganschen cultus. Ze wordt dagelijks voor de geloovigen, voor aan- of afwezige leden der gemeente, voor levenden en voor afgestorvenen in het vagevuur bediend. En wijl de gansche Christus lichamelijk in de elementen van brood en wijn aanwezig is, moeten deze

zorgvuldig bewaard, in een monstrans aan het volk ter aanbidding voorgehouden en op het feest van het lichaam van Christus in plechtige processie rondgedragen worden. Met die mis behoeft niet altijd, maar kan toch het tweede deel van het sacrament des altaars verbonden worden, daarin bestaande, dat de in het eigen lichaam van Christus veranderde ouwel aan de geloovigen ter spijziging uitgereikt wordt. Dit deel heet de communie, en de kerk verplicht hare leden op doodzonde, om minstens eenmaal 's jaars, omstreeks Paschen, de heilige communie te ontvangen. Maar zij deelt het sacrament daarbij slechts onder ééne gedaante, die van den ouwel, uit en onthoudt de kelk aan de leeken, omdat Christus geheel en volkomen in elk van beide gedaanten aanwezig is en dus ook geheel en volkomen door de geloovigen genoten wordt, ook al ontvangen zij Hem alleen onder de gedaante des broods.

Heel deze leer van de mis werd door de Hervormers eenparig verworpen, omdat zij niet den minsten steun vond in de Schrift, en de Roomsche kerk hare armoede aan Schriftbewijs alleen met een beroep op de niets bewijzende teksten van Gen. 14 : 18 en Mal. 1 : 11 te dekken wist. Maar terwijl de Lutherschen toch nog aan de zoogenaamde consubstantiatie (de lichamelijke, plaatselijke tegenwoordigheid van Christus in, met en onder de teekenen van brood en wijn) bleven vasthouden, hebben de Gereformeerden die tegenwoordigheid als eene geestelijke opgevat en dientengevolge het avondmaal ten volle weer als een maaltijd hersteld. Hier is alle denkbeeld van eene offerande, van een priester, van een altaar overwonnen; de geloovigen zitten samen aan ééne tafel aan en houden een gemeenschappelijken maaltijd.

Maar het is toch een gansch bijzondere maaltijd. Ten eerste is Christus er de insteller van, en dus de eigenlijke gastheer en bedienaar. Ten andere heeft Hij door de zegening en dankzegging over brood en wijn en door het uitspreken der woorden: dit is mijn lichaam, dit is mijn bloed, beide elementen verheven tot teekenen en zegelen van zijn gekruiste lichaam en vergoten bloed. En ten derde heeft Hij, door deze teekenen aan zijne discipelen te eten en te drinken te geven, hen verzekerd van de innigste gemeenschap aan Hem als den gekruisten Heer en aan alle door Hem verworven weldaden. Het avondmaal is dus een maaltijd, een echte, wezenlijke maaltijd, maar waarin gedachtenis gevierd wordt van en tevens gemeenschap geoefend wordt met den gekruisten Christus, die thans aan 's Vaders rechterhand verhoogd is tot een Vorst en Zaligmaker, Luk. 22 : 19, 1 Cor. 10 : 16, 11 : 24, 25. Als wij brood en wijn in het avondmaal dan ook met een waarachtig hart, in een oprecht geloof, als teekenen en panden van de geestelijke goederen des genadeverbonds ontvangen en genieten, worden wij daardoor verzekerd, dat wij zoo waarachtig het lichaam en bloed van Christus door de werking des Heiligen Geestes deelachtig worden, als wij deze heilige waarteekenen

met den lichamelijken mond tot zijne gedachtenis ontvangen, en dat al zijn lijden en gehoorzaamheid zoo zekerlijk onze eigene is, als hadden wijzelven in onzen eigenen persoon alles geleden, en Gode voor onze zonden genoeg gedaan (Heid. Catech. antw. 79).

Indien het avondmaal zulk een rijke maaltijd is, hebben wij daarboven geen ander sacrament van vormsel, biecht of oliesel, van huwelijk of priesterwijding meer noodig; de Schrift spreekt er ook niet van en kent slechts twee sacramenten. De doop verzekert ons van de inlijving in de gemeenschap met Christus en zijne gemeente en wordt daarom vanzelf slechts eenmaal toegediend. Maar het avondmaal verzekert ons van de voortdurende, blijvende gemeenschap met Christus en zijne gemeente, en wordt daarom aan de volwassen geloovigen, die zichzelven beproeven en het lichaam des Heeren onderscheiden kunnen, 1 Cor. 11 : 28, 29, herhaaldelijk bediend. In den strijd tegen de zonde, in de verzoekingen van satan, in de velerlei beproevingen des levens hebben zij telkens weder de verzekering noodig, dat God hun Vader is en dat zij zijne kinderen zijn; zij moeten niet slechts eenmaal in de gemeenschap met Christus opgenomen zijn, maar daarin ook voortdurend wassen en toenemen. Voor die verzekering en versterking heeft de Heere in zijne goede gunst het avondmaal ingesteld; Hij vermaant en verzekert ons daarin van zijne hartelijke liefde en trouw jegens ons, dat Hij voor ons (daar wij anders den eeuwigen dood hadden moeten sterven) zijn lichaam aan het hout des kruises in den dood gegeven en zijn bloed vergoten heeft, en onze hongerige en dorstige zielen met dit zijn gekruisigd lichaam en vergoten bloed tot het eeuwige leven spijst en laaft.

Woord en sacrament zijn de beide groote „verborgenheden Gods", welke aan de dienaren der gemeente ter uitdeeling toebetrouwd zijn, 1 Cor. 4 : 1. Beide hebben denzelfden inhoud, n.l. Christus met al zijne weldaden, en beide schenken ons dien Christus alleen in den weg des geloofs; ze verschillen alleen in de wijze, waarop zij dienzelfden Christus ons aanbieden; het woord doet dit hoorbaar, het sacrament zichtbaar; het woord gaat vooraf, en doet ons Christus kennen in al zijne volheid, en het sacrament wordt als een zegel aan dat woord gehecht, tot bevestiging en versterking van ons geloof. En beide zijn daarhenen gericht en daartoe verordend, dat zij ons geloof op de offerande van Jezus Christus aan het kruis, als op den eenigen grond onzer zaligheid, wijzen (Heid. Catech. vr. 67).

Maar omdat beide verborgenheden Gods zijn en Christus tot inhoud hebben, zijn zij ook heiligheden, die voor ontheiliging en vermenging bewaard moeten worden. In de Oudtestamentische wet werd den priesters scherpelijk bevolen, om onderscheid te maken tusschen het heilige en het onheilige, tusschen het reine en het onreine, Lev. 10 : 10, Ezech. 22 : 26.

En dit gebod behoudt ook in het Nieuwe Testament gewijzigd zijne kracht. Want de gemeente is een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, 1 Petr. 2 : 9, dat wel in de wereld leeft, Joh. 17 : 15, 1 Cor. 5 : 10, maar toch in die wereld zich onbesmet bewaren moet, Jak. 1 : 27. Er is geen mededeel van de gerechtigheid met de ongerechtigheid, geene gemeenschap van het licht met de duisternis, geene samenstemming van Christus met Belial (den duivel), geen deel van den geloovige met den ongeloovige, geene samenvoeging van den tempel Gods met de afgoden, 2 Cor. 6 : 14—16. En gelijk zij zelve naar den Geest te wandelen en zich geheel in den dienst der gerechtigheid te stellen heeft, Rom. 6 : 12 v. enz., zoo moet zij ook al de heiligheden des Heeren heilig houden en voor alle besmetting bewaren, zijn naam, zijn dienst, zijn woord, zijn verbond, zijne weldaden en gaven. Zij mag het heilige (den schat van het Evangelie) den honden (de hardnekkige en moedwillige spotters) niet geven en de parelen niet voor de zwijnen werpen, Matth. 7 : 6. En als zij in het avondmaal gemeenschap oefent met het lichaam en bloed van Christus, mag zij niet, door aan de offermaaltijden der Heidenen in hun tempels deel te nemen, zich schuldig maken aan afgoderij, 1 Cor. 10 : 15—23. Doop en avondmaal zijn beide voor de geloovigen bestemd en mogen daarom alleen aan dezen worden bediend.

Opdat dit heilig karakter der gemeente in het midden der wereld bewaard zou blijven, heeft God na de buitengewone ambten van de apostelen, profeten en evangelisten ook nog het gewone en blijvende ambt der ouderlingen ingesteld, hun de regeering zijner gemeente opgedragen en in die regeering ook opgenomen den dienst der tucht. Er is in het algemeen geene vereeniging en samenleving van menschen denkbaar, zonder dat aan een of meerderen onder hen een zekere macht van regeering en bestuur wordt toegekend, en ook de geloovigen blijven aan deze algemeene wet onderworpen. Zij worden ieder in het bijzonder en allen te zamen geregeerd door Christus, die alle macht heeft in hemel en op aarde en bij zijne opstanding tot Hoofd en Koning der gemeente verhoogd is. Als zoodanig is en blijft Hij voortdurend in zijne gemeente werkzaam; Hij droeg de regeering niet aan een ander over, maar oefent ze zelf van oogenblik tot oogenblik uit den hemel hier op aarde uit. Doch terwijl Hij zelf rechtstreeks door zijn Geest in de harten der geloovigen blijft wonen en werken, oefent Hij een deel van zijne regeering middellijk door den dienst der ambten, in zijne gemeente uit. Hij stelde regeeringen in, 1 Cor. 12 : 28, en droeg hun die macht op, welke overeenkomstig eene door Jezus zelf gebezigde beeldspraak, Matth. 16 : 19, gewoonlijk met den naam van Sleutelmacht wordt aangeduid.

Deze sleutelmacht bestaat daarin, dat Petrus eerst, Matth. 16 : 19, daarna al de apostelen, Matth. 18 : 18, Joh. 20 : 20, en voorts ook de

gemeente in haar geheel, Matth. 18 : 17, 1 Cor. 5 : 4, 2 Thess. 3 : 14, van Christus de macht heeft ontvangen, om in zijn naam door middel van zijn woord de poort van het koninkrijk der hemelen voor de geloovigen te openen en voor de ongeloovigen te sluiten. Deze gansche macht is echter geene heerschappij voerende, maar eene bedienende macht; zij is wezenlijk van die in den staat onderscheiden, heeft geen enkel dwangmiddel te harer beschikking, en is zuiver geestelijk van aard. Ook is zij niet volstrekt en in laatste instantie beslissend, want het is aan geen enkel mensch gegeven, om de harten te kennen en eene onfeilbare uitspraak te doen; ook kan geen schepsel, maar alleen God de zonden vergeven, omdat zij alle in beginsel en wezen tegen Hem zijn begaan. De kerk kan iemands zonden alleen vergeven of houden, naarmate hij in zijne belijdenis en wandel als een geloovige of ongeloovige zich openbaart. Rome heeft langzamerhand wel aan den priester de macht toegekend, om alle na den doop begane zonden in de biecht te vergeven aan hen, die ze rouwmoedig belijden en den wil hebben, de hun opgelegde penitentie te volbrengen. Maar zij matigt zich daarmede eene macht aan, welke Gode alleen toekomt; zij berooft de sleutelmacht van haar geestelijk karakter en verandert haar in eene wereldlijke rechtspraak; zij verplicht er den priester door tot het instellen van een inquisitoriaal onderzoek, dat toch altoos gebrekkig en onvolledig blijft; en zij komt er op dezen verkeerden weg toe, om in vele gevallen met een zoogenaamd onvolmaakt berouw zich tevreden te stellen, de vergeving van allerlei willekeurige boetedoeningen afhankelijk te maken, en in de aflaten een middel aan de hand te doen, waardoor men van de na de ontvangen vergiffenis nog overblijvende tijdelijke straffen op eene zeer uitwendige wijze kwijtschelding verkrijgen kan.

Al is de sleutelmacht in de Roomsche kerk echter in al deze opzichten misbruikt en ontaard, toch komt aan de gemeente van Christus de geestelijke macht toe en rust dus op haar de roeping, om in des Heeren naam en met zijn woord in de hand, aan den rechtvaardige te zeggen, dat het hem wèl, en aan den goddelooze, dat het hem kwalijk zal gaan, Jes. 3 : 10, 11. Dat doet zij openbaar en algemeen in de bediening des woords, die er plaats heeft in elke vergadering der geloovigen. Zij doet het in het bijzonder en persoonlijk bij het huisbezoek, dat bij de Gereformeerden in de plaats van de biecht is getreden en op het apostolisch voorbeeld is gegrond, Matth. 10 : 12, Joh. 21 : 15—17, Hand. 20 : 20, Hebr. 13 : 17. En zij doet het ten derde in de uitoefening der kerkelijke tucht.

Deze tucht loopt echter niet over alle, maar slechts over eene bepaalde groep van zonden. Daar zijn zonden, onvolmaaktheden, tekortkomingen, struikelingen, waaraan alle geloovigen zich heel hun leven door dagelijks blijven schuldig maken; en deze moeten wel voortdurend onder het oog

gebracht en bestreden worden, maar zij zijn toch geen voorwerp van kerkelijke tucht noch oorzaak van afsnijding, omdat de gemeente hier op aarde eene strijdende en onvolmaakte kerk heet en de volmaaktheid niet bereikt. Daar zijn andere zonden, die het karakter van misdaden dragen (diefstal, moord enz.) en daarom onder het oordeel der overheid vallen; wijl de rechter hier dikwerf een uitgebreid en nauwkeurig onderzoek moet instellen, en de kerk hiertoe de bevoegdheid en de gelegenheid mist, laat zij hierbij de uitspraak der rechtbank voorafgaan. Maar daar zijn nog andere zonden, die noch tot de eerste noch tot de tweede groep behooren, die door de overheid in het geheel niet worden gestraft, door de wereld in eigen kring zeer licht worden geacht, en die toch openbare ergernis geven, zooals afgoderij, beeldendienst, tooverij, waarzeggerij, verachting van God en zijn woord, godslastering, muiterij, ongehoorzaamheid, haat, nijd, hoererij, echtbreuk enz. (verg. het Avondmaalsformulier). Deze zonden heeft de kerk tegen te gaan en te bestrijden; zij mag niet ten avondmaal toelaten diegenen, die zich met hunne belijdenis en leven als ongeloovige en goddelooze menschen aanstellen, opdat het verbond Gods niet ontheiligd en zijn toorn over de gansche gemeente verwekt worde (Heid. Catech. vr. 82).

Wanneer een lid der gemeente zich aan zulk eene openbare zonde schuldig maakt, of ook eene verborgene, tegenover een enkel persoon begane, zonde door zijne onboetvaardigheid en hardnekkigheid tot eene openbare maakt, Matth. 18 : 15—17, dan is de gemeente geroepen, om tegen zulk eene zonde te getuigen, hem van het avondmaal te weren, en ten allerlaatste, als geene vermaning meer baat, zich aan zulk een broeder of zuster te onttrekken en de gemeenschap aan hem op te zeggen, Rom. 16 : 17, 1 Cor. 5 : 2, 9—13, 2 Cor. 2 : 5—10, 2 Thess. 3 : 6, 14, Tit. 3 : 10, 2 Joh. 10, Openb. 2 : 2. Maar op dezen langen weg der tuchtoefening is ieder oogenblik terugkeer mogelijk; als iemand met oprechte belijdenis van de dwaling zijns wegs zich bekeert, staat de genade Gods en dus de gemeenschap der kerk weer voor hem open. En ook na afsnijding blijft terugkeer tot en wederopneming in de gemeente tot den dood toe mogelijk. Want de kerkelijke tucht is geen wereldlijke straf, maar eene kastijding, die naast de heilighouding van het verbond Gods ook steeds het heil van den zondaar bedoelt, 2 Cor. 2 : 5—10, 2 Thess. 3 : 14.

Ten slotte heeft Christus in zijne gemeente nog een specialen dienst der barmhartigheid ingesteld. Reeds de wetgeving in het Oude Testament kenmerkte zich door eene bijzondere zorg voor armen en verdrukten, weduwen en weezen, vreemdelingen en bijwoners, dienstbaren en daglooners. Zij ademt een geest van barmhartigheid, die elders in het geheel niet of niet in die mate en uitgebreidheid wordt aangetroffen. Israel

moest bedenken, dat het zelf een vreemdeling was geweest in Egypte, en dat het door den Heere uit vrije barmhartigheid was aangenomen en uit het diensthuis uitgeleid, Ex. 6 : 5, 6, 20 : 2, 23 : 9, Lev. 19 : 34, 36, Deut. 7 : 6 v., 10 : 18, 19. In het algemeen werd aan de Israelieten geboden, om hunne hand mildelijk open te doen voor de arme en verdrukte broeders, Deut. 15 : 7—11. Niet alleen echter hield de wetgeving allerlei bepalingen in, waardoor armoede voorkomen en in de nooddruft des lichaams voorzien werd, maar zij bevatte ook tal van maatregelen, die de gezondheid en den welstand aangaan. Daartoe behooren voorschriften over voedsel en kleeding, wassching en zalving, het slachten van dieren, het behandelen van melaatschen enz. Geheel in den geest der wet dringen de profeten dan ook op het oefenen van barmhartigheid en op het recht doen aan verdrukten aan; en meermalen wendde men zich ook tot hen om raad en bijstand in gevallen van krankheid en dood, 2 Sam. 12 : 14, 1 Kon. 14 : 2, 17 : 18, 2 Kon. 4 : 22, 20 : 7. Het Oude Testament is vol van beloften en bedreigingen, die zoowel op het lichaam als op de ziel betrekking hebben. Beide zijn door de zonde aangetast en worden door de genade hersteld. Gelijk Israel, door God tot zijn volk aangenomen, een land ter woning ontving, dat overvloeide van melk en honig, en, in de wegen des Heeren wandelende, ook aardschen voorspoed en welvaart ontvangen zou, Deut. 28, zoo sloot het koninkrijk, dat God in de toekomst onder zijn volk oprichten zal, allerlei geestelijke en stoffelijke, hemelsche en aardsche zegeningen in.

Dat koninkrijk kwam voor het eerst in den persoon van Christus op aarde en bracht met de gerechtigheid ook allerlei andere goederen aan, Matth. 6 : 33. Christus zelf predikte en leerde niet alleen, maar Hij ging ook het land door, goeddoende, vol ontferming jegens de armen en de kranken. Hij werkte wel niet, om aan de armen eene betere maatschappelijke positie te verschaffen, want dat zou hun aandacht van de hoofdzaak, waarvoor Hij kwam, hebben afgeleid en hen tot volgelingen om der brooden wil, Joh. 6 : 26, gemaakt hebben. Maar Hij predikte hun het Evangelie, Matth. 11 : 5, deelt hun van het zijne mede, Joh. 12 : 6, 13 : 29, en ontfermt zich over de hongerende schare, Matth. 14 : 16, 15 : 32. Terwijl Hij zijne discipelen waarschuwt tegen het vergaderen van aardsche schatten, Matth. 6 : 19, en herhaaldelijk wijst op de gevaren van den rijkdom, Matth. 19 : 23, Luk. 16 : 19, legt Hij hun de bede op de lippen om hun dagelijksch brood, Matth. 6 : 11, bevrijdt hen van de bezorgdheid voor voedsel en kleeding, Matth. 6 : 25 v., en zegt, dat zij om zijnentwil alles verlatende, alles zullen weder ontvangen en in de toekomende eeuw het eeuwige leven, Mark. 10 : 29, 30. Evenzoo wordt Hij ieder oogenblik met ontferming bewogen over de kranken, die Hij op zijn weg ontmoet; blinden geeft Hij het gezicht, kreupelen doet Hij wandelen, melaatschen reinigt Hij, dooven doet Hij hooren, dooden wekt

Hij op en bezetenen verlost Hij van de demonische machten, Matth. 11 : 5. En dit bewijzen van barmhartigheid aan armen en kranken was niet eene toevallige en bijkomstige werkzaamheid, maar het was een wezenlijk bestanddeel van het werk, dat de Vader Hem opgedragen had te doen, Matth. 8 : 17, 11 : 5, Joh. 5 : 36. Want dat werk bestond daarin, dat Hij niet alleen de schuld en de smet, maar ook al de gevolgen der zonde zou wegnemen; Hij moest een Zaligmaker zijn van den ganschen mensch, en alle werken des duivels verbreken. Daarom voltooit zich zijn arbeid in den dood en in de opstanding, in de volkomene verzoening der zonde en in de algeheele vernieuwing des levens.

In al deze werken behooren zijne discipelen Hem na te volgen. Hij stelt naast het gebed en het vasten het geven van aalmoezen hun tot plicht, maar verbindt er de vermaning mede, om het niet ter wille van de eer bij menschen, maar in het verborgene te doen, Matth. 6 : 1—4, Luk. 11 : 41, 12 : 33. Hij beveelt, weldadigheid te bewijzen, niet alleen aan de vrienden, maar ook aan de vijanden, Matth. 5 : 42—45, en vat alle desbetreffende vermaningen saam in den eisch, om barmhartig te zijn, gelijk hun Vader in de hemelen barmhartig is, Luk. 6 : 30—36. Hij zegt, dat men bij het houden van een maaltijd niet vrienden en magen en rijke geburen moet noodigen, maar armen, verminkten, kreupelen en blinden, die niet weder nooden en vergelden kunnen, Luk. 14 : 12—14. Hij laat de armen ter verzorging aan zijne jongeren na, Mark. 14 : 7, stelt het voeden van den hongerige, het lesschen van den dorstige, het herbergen van den vreemdeling, het kleeden van den naakte, het bezoeken van den kranke en den gevangene als een dienst voor, die in zijne discipelen aan Hem zelven bewezen wordt, Matth. 25 : 34 v., en zeide eenmaal volgens den apostel Paulus, dat het zaliger was te geven dan te ontvangen, Hand. 20 : 35. Bovendien gaf Hij aan zijne discipelen bij hunne uitzending niet alleen den last, om het Evangelie te prediken, maar even stellig en nadrukkelijk, om de onreine geesten uit te werpen, en om alle ziekte en kwale te genezen, Matth. 10 : 1 v., Luk. 10 : 9, 17.

De discipelen volbrachten dien last reeds tijdens Jezus' verblijf op aarde, maar volhardden daarin ook na zijne hemelvaart. De verzorging der armen nam in de eerste gemeente te Jeruzalem van den aanvang af eene zeer breede plaats in; velen verkochten zelfs vrijwillig hunne goederen en have, legden den prijs daarvan aan de voeten der apostelen, en deelden door hunne bemiddeling aan de behoeftige broeders en zusters daarvan uit, naardat elk van noode had, Hand. 2 : 44, 45, 4 : 34, 35. Toen later de gemeente te Jeruzalem door vervolging, hongersnood, verstrooiing verarmde, werd hare ondersteuning door den apostel Paulus aan de gemeenten uit de Heidenen ten dringendste aanbevolen, Hand. 11 : 28, 30, Rom. 15 : 26, 1 Cor. 16 : 1 v., 2 Cor. 8—9. Deze inzameling voor de behoeftige heiligen in eene andere gemeente was een bewijs en

tegelijk eene versterking van de eenheid, die alle gemeenten onderling verbond. Maar elke gemeente had ook aan hare eigene armen te denken. Terwijl de apostelen tegen de hebzucht en gierigheid herhaaldelijk en ten sterkste waarschuwen, 1 Cor. 5 : 10, 6 : 10, Ef. 5 : 3, 5, Col. 3 : 5 enz., binden zij even veelvuldig en ernstig aan al de geloovigen den plicht der mededeelzaamheid en herbergzaamheid op het hart. Ieder heeft wel de roeping, om te arbeiden en daardoor in zijn eigen nooddruft te voorzien, 2 Thess. 3 : 10—12, maar armoede is op zichzelve geene schande en eischt voorziening. En daartoe zijn alle geloovigen, naar de mate van hun welstand, verplicht. Zij moeten mededeelen tot de behoeften der heiligen, Rom. 12 : 13, uitdeelen in eenvoudigheid zonder zelfzuchtige bijbedoelingen van eer en roem bij de menschen, verg. Matth. 6 : 1—4; barmhartigheid bewijzen in blijmoedigheid, Rom. 12 : 8, en in het algemeen elkanders lasten dragen, en alzoo de wet van Christus vervullen, Gal. 6 : 2, Rom. 12 : 15; zij moeten niet geven in droefheid, omdat zij iets missen moeten, noch ook door dwang, omdat zij er niet buiten kunnen, maar zij moeten geven mildelijk, vrijwillig, naar de inspraak van hun hart, 2 Cor. 9 : 6, 7, 1 Tim. 6 : 18 en inzonderheid op den dag des Heeren iets afzonderen voor de arme broeders en zusters, 1 Cor. 16 : 2. Niet minder dan de armen, vonden de kranken belangstelling bij de gemeente van Christus. De apostelen genazen er velen door de wondermacht, die hun was geschonken, Hand. 3 : 6, 4 : 30, 5 : 12, 15, 16 enz., en ook in de geloovigen werden menigmaal allerlei buitengewone gaven van gezondmaking openbaar, Mark. 16 : 17, 18, 1 Cor. 12 : 9, 10, 28.

Maar deze vrije barmhartigheid, die door de geloovigen zelven werd uitgeoefend, ontving spoedig eene nadere regeling in het diaconaat. Deze regeling dient volstrekt niet, om de private barmhartigheid in te krimpen of te niet te doen, want ieder is verplicht, om de zijnen en voornamelijk zijne huisgenooten te verzorgen, en is, dezen plicht verzuimende, een verloochenaar van het geloof en erger dan een ongeloovige, 1 Tim. 5 : 8. Maar indien deze vrije barmhartigheid geheel aan zich zelve overgelaten wordt, werkt zij menigmaal zonder plan, en loopt zij gevaar, om den een te veel en den ander te weinig of niets te geven. Toen er daarom in de gemeente te Jeruzalem klachte rees, dat de weduwen van Christenen uit de Heidenen bij de dagelijksche bediening werden overgeslagen, en de apostelen al den arbeid niet meer volbrengen konden, werden er zeven mannen, vol des Heiligen Geestes en der wijsheid, aangesteld, om deze zaak te regelen en de tafelen te bedienen, Hand. 6 : 1—6. En evenzoo werd door Jakobus het bezoek der kranken en het gebed voor hun herstel aan de ouderlingen, als vertegenwoordigers der gemeente, opgedragen, Jak. 5 : 14, zonder dat het gebed van den kranke zelf of de voorbede der geloovigen voor elkander daarmede in het minst wordt te niet gedaan, Jak. 5 : 13, 16.

De regeling, welke de apostelen in hun tijd voor den dienst der barmhartigheid getroffen hebben, is later menigmaal verwaarloosd; de ambten van ouderling en diaken zijn van hun plaats en werkzaamheid in het midden der gemeente beroofd en dikwijls geheel afgeschaft of in namen en titels ontaard; eerst in de Gereformeerde kerk kwamen zij weder eenigermate tot eere. Desniettemin is in de Christelijke gemeente het besef blijven voortleven, dat haar niet alleen de dienst des woords en der sacramenten, der regeering en tucht, maar ook de dienst der barmhartigheid toevertrouwd werd. In werken der barmhartigheid jegens armen en kranken, ellendigen en verdrukten heeft zij alle eeuwen door een krachtig getuigenis van haar geloof en liefde afgelegd. En nadat zij in de achttiende eeuw was ingesluimerd en de wereld aan eigen lot had overgegeven, is zij in den nieuweren tijd weder tot ontwaking gekomen en op het uitgestrekte terrein der barmhartigheid aan den arbeid gegaan. Zij nam de zending ter hand, want er waren daar ginds nog millioenen van Heidenen, die den naam van Christus nimmer hadden gehoord. Maar daartoe bepaalde zij zich niet; de oogen opslaande, zag zij rondom zich in hare onmiddellijke nabijheid duizenden en nogmaals duizenden, die op hare hulp lagen te wachten. Er waren kranken, die verzorgd, krankzinnigen, die verpleegd, hongerigen, die gevoed, naakten, die gekleed, gevangenen, die bezocht, afgedwaalden, die terecht gebracht, gevallenen, die opgericht ,armen, aan wie het Evangelie verkondigd moest worden.

Het was een gewichtige en uitgebreide arbeid, waartoe de gemeente zich geroepen zag. Maar zij is er niet voor teruggeschrikt. Zij heeft al hare leden in dienst gesteld, mannen en vrouwen, jongelingen en jongedochters aan den arbeid gezet, en de Christelijke wereld opnieuw met stichtingen der barmhartigheid overdekt. Sommigen zijn in hun ijver voor dezen dienst zelfs zoover gegaan, dat zij alle leeraars en ouderlingen in diakenen, en alle bediening van woord en tucht in het helpen van ellendigen zouden willen veranderen. Dit is ongeoorloofd en onmogelijk, want de dienst der barmhartigheid is gebonden aan dien des woords en verliest zonder dezen zijne eigenlijke beteekenis en kracht. Maar toch is het een schoone, rijke arbeid, welken de gemeente in het oefenen van barmhartigheid verricht. Het is een arbeid, welken Christus zelf heeft uitgeoefend en haar heeft voorgeschreven; een arbeid, waardoor de wereld voor Christus gewonnen en de naam des Vaders verheerlijkt wordt; een arbeid, dien de Heere zegenen en hier en hiernamaals rijkelijk loonen wil. Want zalig zijn de barmhartigen; hun zal barmhartigheid geschieden, Matth. 5 : 7.

Als wij nu aan het einde nog even terugzien en bedenken, wat de gemeente van Christus is en wezen moet, tot welke werkzaamheid zij geroepen is en hoe zij haar taak heeft volbracht, dan past een woord van

lof en dank op onze lippen voor de rijke genade, welke God in de stichting en onderhouding zijner kerk aan de menschheid geschonken heeft.

Er valt zeker te klagen over velerlei ontrouw en afval van 's menschen zijde. Gelijk ieder geloovige, zoo is ook de gemeente in haar geheel niet geweest, die zij had behooren te zijn, en die zij ook had kunnen wezen. Vooral is het te betreuren, dat zij van de dagen van Constantijn den Groote af zich telkens heeft laten verleiden, om de geestelijke wapenen, welke Christus haar schonk, te verbinden met of in te ruilen voor de vleeschelijke wapenen van wereldlijke heerschappij en macht. En als zij deze eenmaal ter hand had genomen, kwam zij van kwaad tot erger, en verviel niet zelden tot onderdrukking van den staat, tot tegenwerking van wetenschap en kunst, tot vervolging van andersdenkenden, tot het overgeven aan de straffe des doods niet alleen van ergerlijk dwalenden, maar niet zelden ook van ware geloovigen en trouwe belijders van Christus. Die tijden zijn thans, over het algemeen genomen, voorbij, en het is te hopen, dat de gemeente in het heden en in de toekomst lessen van wijsheid zal trekken uit de veelszins droeve historie van het verleden.

Maar al gaat het ons aan het hart, dat wij de Christelijke kerk in dezen niet kunnen verdedigen, wij sluiten het oog toch niet voor het vele goed, dat zij in het midden der wereld heeft tot stand gebracht, en voor den rijken zegen, dien zij rondom zich heeft verspreid. Daar zijn er tegenwoordig niet weinigen, die bij haar van geen goed willen weten en haar liefst van den aardbodem zagen verdwijnen. En in de toekomst zal die vijandschap tegen Christus en zijne gemeente nog toenemen en uitloopen op eene laatste, beslissende worsteling. Maar naar het woord des Heeren blijft de gemeente, in weerwil van al hare gebreken en afdwalingen, het lichaam van Christus en de gemeenschap der heiligen. Hoe zouden wij haar dan kunnen en mogen verachten? Jezus zegt zelf, dat, zoo wie één van de kleinen, die in Hem gelooven, ergert, het hem nutter ware, dat een molensteen aan zijn hals gehangen en hij in de diepte der zee verzonken ware; en ter andere zijde, dat zoo wie één van deze kleinen een beker koud waters te drinken geeft, zijn loon geenszins verliezen zal, Matth. 10 : 42, 18 : 6, 10, 14, verg. Rom. 14 : 15, 1 Cor. 8 : 11. Veelmeer geldt dit dan nog van hem, die de gemeente van Christus veracht en alle onderscheid tusschen haar en de wereld uitwischt. Ofschoon zij hier op aarde in velerlei opzichten een voorwerp blijft des geloofs, haar bestaan is toch eene werkelijkheid, en ook op zichzelf reeds een zegen. Want door haar bestaan legt de gemeente voortdurend getuigenis af, dat God de wereld zóó heeft liefgehad, dat Hij zijn eeniggeboren Zoon heeft gegeven, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.

Maar voorts gaat er ook kracht van haar uit, door de woorden, die zij spreekt, en de werken, die zij verricht. De geloovigen wenschen wel

dikwerf met den apostel Paulus, ontbonden te worden en met Christus te wezen, maar de Heere houdt dikwerf een anderen weg met hen, laat hen, nadat zij tot bekeering zijn gekomen, nog een langen tijd op aarde en stelt hen in zijn dienst. Het is in het belang en ten nutte van anderen, dat zij blijven, Phil. 1 : 24. Zij worden daardoor in staat gesteld, om zich voort te planten van geslacht tot geslacht, en om door hun getuigenis en arbeid in te werken in de wereld, die hen omringt. Door hunne belijdenis houden zij staande en steunen zij de godsdienstige en zedelijke beseffen, het geloof aan de onzienlijke dingen, den band aan de eeuwigheid, het bewustzijn van de realiteit der zedelijke wereldorde, de overtuiging aangaande eene wereld van ideeën en normen, zonder welke dit leven al zijne waarde verliest. Door dit geloof is de gemeente van Christus, of men het al dan niet wil erkennen, een ruggesteun voor huisgezin, maatschappij en staat; voor onderwijs, wetenschap en kunst. De wereld weet niet, wat zij in al deze dingen aan de gemeente te danken heeft. En door haar Zondag en feestdagen, door haar evangelisatie en zending, door haar bedehuizen en stichtingen van barmhartigheid werkt zij op die wereld in, en predikt er het Evangelie des geloofs en der liefde. En dat Evangelie is ten slotte ook een Evangelie der hope. Midden in eene wereld, die niet weet waar zij heengaat, door de raadselen van het leven verbijsterd wordt en soms tot moedeloosheid en vertwijfeling vervalt, spreekt de gemeente hare blijde verwachting uit: ik geloof de vergeving der zonden, de wederopstanding des vleesches, en een eeuwig leven. De gemeente van Christus is inderdaad het zout der aarde en het licht der wereld, Matth. 5 : 13, 14.

XXV.

HET EEUWIGE LEVEN.

ALLE eeuwen door houden hoofd en hart der menschen zich bezig met de vragen naar den oorsprong en het wezen, en evenzoo naar het einde en de bestemming der dingen. Wij willen weten, waar wij met heel de wereld vandaan komen, wie wij zijn, en waar wij henengaan. Zoolang wij op deze levensvragen geen antwoord hebben ontvangen, zijn wij niet gerust en hebben geen vrede. Al wonnen wij de gansche wereld, het zou ons geene nuttigheid geven, indien wij daarbij onzer ziele schade leden en haar verloren voor de eeuwigheid, Matth. 16 : 26.

Nu zijn al deze vragen echter van dien aard, dat de wetenschap in den gewonen zin des woords daarop geen antwoord vinden kan. Zij staat op den grondslag van het geschapene, en dringt tot den aanvang en het einde der dingen niet door. Wie in deze verborgenheden bij de wetenschap licht gaat zoeken en eerlijk is, moet met een geleerde van den nieuweren tijd belijden: wat het laatste einde, wat het doel der geschiedenis is, ik weet het niet en niemand onzer weet het. Desniettemin wordt altijd opnieuw een poging gewaagd, om op deze kwellende vragen een antwoord te geven, of ook wel, om ze af te snijden en uit te roeien uit het hart van den mensch. Nog niet zoo lang geleden namen vele geleerden dit standpunt in; het materialisme was toen in de mode en verkondigde luidkeels, dat met den dood alles uit was, en dat het geloof aan onsterfelijkheid eene dwaasheid was. Een hunner woordvoerders sprak het openlijk uit, dat het geloof aan een voortbestaan aan de overzijde des grafs de laatste vijand was, die door de wetenschap bestreden en zoo mogelijk overwonnen moest worden. Deze zichtbare en tastbare wereld was de eenige, die bestond; en bij haar kon van geen aanvang en einde gesproken worden, omdat zij rondwentelde in een eeuwigen kringloop. Het practisch gevolg van deze oppervlakkige en troostlooze leer was, dat men iederen wissel, op de eeuwigheid getrokken, van onwaarde verklaarde en van dit zinnelijke leven zooveel genieten wilde, als maar mogelijk was. Laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij!

Daar zijn er nog velen, die zoo denken en handelen; maar er is toch een keer in de richting der geesten gekomen. Bij nader onderzoek bleken de vragen der eeuwigheid toch niet zoo dwaas en waardeloos, en ook niet zoo licht te beantwoorden, als men aanvankelijk had gedacht. De studie van de godsdiensten der volken bracht aan het licht, dat het geloof aan onsterfelijkheid aan alle menschen eigen is en zelfs bij de verwilderdste en onbeschaafdste stammen nog voorkomt. Een vaderlandsch geleerde, die op dit gebied van wetenschap grooten naam heeft gemaakt, getuigde voor enkele jaren, dat wij het onsterfelijkheidsgeloof overal, bij alle volken, op iederen trap van ontwikkeling aantreffen, waar geen wijsgeerige bespiegelingen het ondermijnd noch andere oorzaken het op den achtergrond gedrongen hebben, en dat het overal met den godsdienst verbonden is. Ja, alle volken gaan van de overtuiging uit, dat de mensch van nature onsterfelijk is, en dat niet de onsterfelijkheid bewezen, maar de dood verklaard moet worden. De dood wordt overal als iets onnatuurlijks gevoeld; hij is volgens het geloof van vele volken het werk van vijandige geesten; er was een tijd, dat hij niet bestond en ongestoord leven het deel der menschen was.

Van den toestand der zielen na den dood vormt men zich echter in de Heidenwereld zeer verschillende voorstellingen. Sommige volken denken, dat de zielen bij de lichamen in de graven blijven, met de

levenden gemeenschap onderhouden, op hun lot invloed oefenen en ook nog aan hen verschijnen kunnen. Anderen oordeelen, dat de zielen alle na den dood samenkomen in een groot doodenrijk, waar zij een schimachtig leven en een verbleekt bestaan leiden, of ook geheel in bewusteloosheid en slaap wegzinken. Zeer verbreid is ook de meening, dat de zielen, na het menschelijk lichaam te hebben afgelegd, terstond weer in een ander lichaam overgaan, en, al naar gelang zij op aarde geleefd en zich gedragen hebben, het lichaam van een boom, van een of ander dier, van een mensch of van een hooger wezen ontvangen. En eindelijk is de gedachte van de onsterfelijkheid veelszins ook in dezen zin uitgewerkt, dat de goeden en de boozen na den dood een verschillend lot ontvangen en in verschillende oorden hun bestaan voortzetten. Naarmate men den toestand der zielen na den dood zich anders voorstelt, verschillen de ceremoniën bij de begrafenis of verbranding der lichamen, en bij den dienst, die aan de afgestorvenen bewezen wordt; soms gaat heel de godsdienst bij de heidensche volken practisch in vereering der voorvaderen op. Dikwerf beperkt zich de blik tot den toestand der zielen na den dood; maar het komt ook voor, dat men verder ziet en het wereldeinde in den gezichtskring opneemt. En dan kenmerkt zich de verwachting altijd daardoor, dat het goede het eens zal winnen van het kwade, het licht van de duisternis, de hemelsche macht van die, welke op de aarde en onder de aarde heerschappij voert.

Al deze heidensche voorstellingen, die door het Christendom overwonnen of gereinigd werden, zijn in den nieuweren tijd teruggekeerd en vinden aanhangers bij duizenden. Het materialisme kon na korten tijd zoo weinig bevredigen, dat velen tot het andere uiterste oversloegen; de mensch blijft altijd dezelfde; zijn hart verandert niet en kan zonder hoop niet leven. Dat de zielen na den dood blijven voortbestaan, dat zij aan de achterblijvenden verschijnen en openbaringen kunnen doen, dat zij terstond bij den dood, naargelang van haar gedrag op aarde, een ander lichaam aannemen en daarin zich verder ontwikkelen, dat wordt thans weer in vele kringen als nieuwe en hoogste wijsheid begroet. Zelfs ontbreken de verschijnselen niet, dat de afgestorvenen aangeroepen, vereerd en gevreesd worden; de geestendienst treedt thans bij velen in de plaats voor den dienst van den eenigen en waarachtigen God.

Vooral is het een merkwaardig teeken des tijds, dat deze geestendienst zich nauw met de leer der evolutie verbindt. Eerst lijkt deze verbinding vreemd; hoe kan iemand, die de ontwikkeling van den mensch uit het dier aanneemt, gelooven aan een voortbestaan der zielen na den dood? Maar bij nadere overweging blijkt deze verbinding toch zeer eenvoudig en natuurlijk te zijn. Want als in het verleden het levende uit het doode, de ziel uit de stofwisseling, de mensch uit het dier zich heeft kunnen ontwikkelen, waarom zou het dan in de toekomst onmogelijk zijn, dat

de mensch zich nog veel verder en hooger ontwikkelt, niet alleen hier op aarde, maar ook hiernamaals aan de overzijde des grafs? Als het leven uit den dood kon voortkomen, kan de dood ook wel tot een hooger leven leiden. Als het dier een mensch kon worden, kan de mensch ook nog wel tot een engel opstijgen. Met den eenen term van evolutie wordt alles mogelijk gemaakt en alles verklaard.

Maar op hetzelfde oogenblik, dat men dit kaartenhuis der hoop heeft opgebouwd, begint de grondslag zelf te wankelen.

De voorstanders van de genoemde onsterfelijkheids- en ontwikkelingstheorieën willen namelijk van de Schriftuurlijke leer aangaande dood en graf, oordeel en straf weinig of niets meer weten. De dood is naar hunne meening geene bezoldiging van de zonde, maar alleen een doorgangsmoment tot een ander en hooger leven; een oordeel is er niet anders dan in dien zin, dat elk de gevolgen moet dragen van zijn eigen willen en handelen; voor eene hel blijft er geene plaats over, omdat allen in het proces der ontwikkeling zijn opgenomen, en vroeger of later, na korter of langer omzwerving, terecht komen. Maar op de vraag, of er dan nog wel een eeuwig leven mogelijk is, een leven van onverstoorbare zaligheid en heerlijkheid, ziet men zich plotseling tot stilzwijgen gedoemd. Men heeft zoolang tegen de Christelijke leerstukken van dood en graf, oordeel en straf strijd gevoerd en zich zoo in hunne verdwijning verblijd, dat men de vraag vergat te doen, of daarmede dan ook niet de hope op een eeuwig leven, op eene eindelooze zaligheid wegvalt. Zoodra die vraag wordt gesteld, komt het aan het licht, dat men in de hitte van den strijd ook de verwachting van een eeuwig leven heeft te niet gedaan. Met hetzelfde mes, waarmede men alle vrees uit het hart des menschen heeft trachten weg te snijden, heeft men ook alle hoop in zijne ziel gedood.

Dit is toch duidelijk, dat, als ontwikkeling de ééne, allesbeheerschende wet van wereld en menschheid, hier en hiernamaals is, de verwachting van een eeuwig leven van allen hechten grond wordt beroofd. De gedachte, dat ten slotte alles terecht komt, is op zichzelve al eene gissing, die in Schrift en geweten, in natuur en geschiedenis geen steun vindt. Maar onderstel al voor een oogenblik, dat dit zoo ware, dan zou die toestand toch nooit blijvend kunnen zijn. Want dezelfde ontwikkelingswet, die alle vroegere toestanden heeft beheerscht en ook dezen toestand veroorzaakt heeft, zou op datzelfde oogenblik hem in een anderen doen overgaan. In de ontwikkelingstheorie is er nergens een rustpunt, nergens een einde en een doel; de zaligheid, welke zij naar veler verwachting teweeg zal brengen, heft zij in hetzelfde oogenblik weer op; er is bij haar een eeuwig, zalig leven niet mogelijk. Vandaar dat sommigen, van de onmogelijkheid van een rustpunt overtuigd, weder de oude, heidensche leer van den eeuwigen terugkeer aller dingen hebben aangegrepen, en

deze voordragen als de oplossing van het wereldprobleem. Als de thans bestaande wereld het hoogtepunt van hare ontwikkeling heeft bereikt, stort zij ineen en begint alles opnieuw en van voren af aan. Na den vloed valt de ebbe in, om op haar beurt weer een vloed te veroorzaken; na de *ont*wikkeling volgt de *in*wikkeling, die opnieuw eene ontwikkeling teweegbrengt; en zoo gaat het eindeloos door; er is alleen tijd, geene eeuwigheid; alleen beweging, geene rust; alleen worden, geen zijn; alleen schepsel, geen Schepper, die is en die was en die wezen zal.

Het woord der Schrift wordt erdoor bevestigd, dat wie zonder Christus zijn, vervreemd van het burgerschap Israels en vreemdelingen van de verbonden der belofte, dat dezulken ook geene hope hebben en zonder God in de wereld zijn, Ef. 2 : 12. Zij kunnen nog wel gissen en wenschen, en laten daar zelfs nimmer van af; maar zij hebben voor hunne verwachtingen geen vasten grond onder de voeten en missen de zekerheid der Christelijke hope.

Zoodra wij echter naar Israel ons wenden, worden wij een anderen kring van gedachten binnengeleid. Het Oude Testament handelt nooit over de zoogenaamde onsterfelijkheid der ziel, en voert er geen enkel bewijs voor aan; maar het koestert over leven en dood voorstellingen, die elders niet worden aangetroffen en die heel de toekomst in een ander licht doen staan.

Dood is in de Schrift nooit aan vernietiging en niet-zijn gelijk, maar sterven en dood-zijn vormt daar de tegenstelling van het gansche rijke en volle leven, dat den mensch oorspronkelijk in de gemeenschap met God hier op aarde beschoren was. Als de mensch sterft, wordt daardoor niet alleen zijn lichaam, maar ook zijne ziel getroffen. De gansche mensch sterft en verkeert dan naar beide zijne deelen in den staat des doods; hij behoort dan niet meer tot de aarde, maar is een bewoner van het doodenrijk (scheol), dat in de diepte der aarde wordt gedacht, tot de onderste plaatsen behoort en nog beneden de wateren en de grondvesten der bergen ligt, Num. 16 : 30, Deut. 32 : 22, Job 26 : 5, Ps. 63 : 10 enz. De gestorvenen bestaan daar nog wel, maar hun bestaan is den naam van leven niet meer waard, en is als aan een niet-zijn gelijk, Job 7 : 21, 14 : 10, Ps. 39 : 14. Ze zijn verzwakt en krachteloos, Ps. 88 : 5, Jes. 14 : 10, wonen in de stilte, Job 3 : 13, 18, Ps. 94 : 17, 115 : 17, in een land van duisternis, Job 10 : 21, 22, en verderf, Job 26 : 6, 28 : 22. Alwat den naam van leven draagt, houdt daar op; God en menschen worden er niet meer gezien, Jes. 38 : 11; de Heere wordt er niet meer geloofd en gedankt, Ps. 6 : 6, 115 : 17, zijne deugden worden er niet meer verkondigd en zijne wonderen niet meer aanschouwd, Ps. 88 : 11—13. De dooden weten niet meer, zij hebben geene wijsheid en geene wetenschap, zij doen geen werk en hebben geen deel aan alwat onder de zon

geschiedt, Job 14 : 21, Pred. 9 : 5, 6, 10. Het is een land der vergetelheid, Ps. 88 : 13.

Zoo werd de dood door de vromen in Israel gevoeld, als eene algeheele verbanning uit het rijk des levens en des lichts. En daartegenover werd het leven als een volheid van heil en zegen opgevat. Leven werd niet in het afgetrokkene, op wijsgeerige manier als een naakt voortbestaan gedacht. Maar leven sloot naar zijn wezen eene volheid van zegeningen in; de gemeenschap met God in de eerste plaats, maar vervolgens ook de gemeenschap met zijn volk, en de gemeenschap aan het land, dat de Heere aan zijn volk geschonken had. Leven is het volle rijke bestaan van den mensch in de vereeniging van zijn ziel en lichaam, in de eenheid met God en in de harmonie van zijne omgeving; het sluit zaligheid en heerlijkheid, deugd en geluk, vrede en vreugde in. Als de mensch gehoorzaam ware gebleven aan Gods gebod, zou hij dit rijke leven gesmaakt, en geen dood gezien hebben, Gen. 2 : 17. Geene scheiding zou er dan plaats gehad hebben tusschen zijne ziel en zijn lichaam, en geen band zou er verbroken zijn, die hem aan God, aan het menschelijk geslacht, aan de aarde verbond. De mensch hadde eeuwig voortgeleefd in de rijke gemeenschap, waarin hij van den beginne was geplaatst; hij zou als mensch, in de eenheid en volheid van zijn wezen, onsterfelijk zijn geweest.

Doch, al is nu om der zonde wil de dood ingetreden, God knoopt toch weer uit genade gemeenschap aan met den mensch, en richt met Israel zijn verbond op. In dit verbond wordt nu in beginsel die volle gemeenschap hersteld, welke de mensch oorspronkelijk deelachtig was. Het verbond, zooals het in het Oude Testament bestond, sloot wederom de gemeenschap met God in, maar dientengevolge ook de gemeenschap met zijn volk en met zijn land. De gemeenschap met God is het eerste en voornaamste goed des verbonds; zonder haar kan er van een leven eigenlijk niet gesproken worden. God verbond zich aan Abraham en zijn zaad, zeggende: Ik zal uw God zijn en de God van uw zaad, Gen. 17 : 7; Hij leidde Israel uit Egypte en trad er bij Sinaï mede in echtverbond, Ex. 19 : 5, 20 : 2, Ezech. 16 : 8.

Daarom is er voor het volk van Israel en voor ieder lid van dat volk geen leven en geene vreugde, dan in de gemeenschap met den Heere. De goddeloozen verstonden dit niet, verbraken het verbond, en zochten het leven en den vrede op hunne eigene wegen; zij verlieten de sprinkader des levenden waters en hieuwen zichzelven bakken uit, gebrokene bakken, die geen water houden, Jer. 2 : 13. Maar de vromen wisten het en gaven er uiting aan in hun gebed en hun lied. De Heere was het deel hunner erve, hun steenrots en burcht, hun schild en hoog vertrek, Ps. 16 : 5, 18 : 3; Zijne goedertierenheid was hun beter dan het leven, Ps. 63 : 4; Hij was hun hoogste goed, nevens wien niets hun lustte in

den hemel en op aarde, Ps. 73 : 25; al werden zij door allen verlaten en door hunne vijanden vervolgd en verdrukt, in Hem sprongen zij toch van vreugde op en zij verheugden zich in den God huns heils, Hab. 3 : 18.

In deze gemeenschap met God kwamen zij alle ellende van dit aardsche leven, maar verder ook de vreeze des grafs, de verschrikking des doods en de duisternis van het doodenrijk te boven. De goddeloozen mogen tijdelijk voorspoed genieten, zij komen ten slotte om en nemen een einde, Ps. 73 : 18—20; hun weg leidt naar den dood, Spr. 8 : 36, 11 : 19. Maar voor de vromen is de vreeze des Heeren de sprinkader des levens, Spr. 8 : 35, 14 : 27. Hij redt hen menigmaal in dit leven, maar Hij heeft ook macht over het doodenrijk; met zijn Geest is Hij ook daar tegenwoordig, Ps. 139 : 7, 8, en niets is daar voor Hem verborgen, evenmin als in de harten der menschenkinderen, Job 26 : 6, 38 : 17, Spr. 15 : 11. De Heere doodt en maakt levend; Hij kan in den afgrond doen nederdalen, maar daaruit ook weder doen opkomen, Deut. 32 : 39, 1 Sam. 2 : 6, 2 Kon. 5 : 7; Hij kan Henoch en Elia zonder den dood tot zich opnemen, Gen. 5 : 24, 2 Kon. 2 : 11, en gestorvenen weder in het leven terug doen keeren, 1 Kon. 17 : 22, 2 Kon. 4 : 34, 13 : 21. Hij kan zelfs den dood te niet doen, en door opwekking uit de dooden volkomen over hem triumfeeren, Job 14 : 13—15, 19 : 25—27, Hos. 6 : 2, 13 : 14, Jes. 25 : 8, 26 : 19, Ezech. 37 : 11, 12, Dan. 12 : 2.

Maar al is het, dat de geloovigen des Ouden Testaments wel in meerdere of mindere mate beseften, dat de gemeenschap met den Heere ook door het sterven, het nederdalen in de groeve en het verkeeren in den staat des doods niet vernietigd en zelfs niet afgebroken kon worden — zij leefden toch doorgaans in een anderen kring van gedachten. Zij voelden zoo gansch anders dan wij. Als wij aan de toekomst denken, stellen wij schier alleen onzen eigen dood en de opneming onzer ziel in den hemel ons voor oogen. Maar de Israelieten hadden eene voorstelling van het leven, veel rijker dan de onze. Voor hun bewustzijn was de gemeenschap met God onafscheidelijk verbonden aan de gemeenschap met zijn volk en zijn land. Het ware, volle leven was de overwinning van *alle* scheiding, het herstel en de bevestiging van die rijke gemeenschap, waarin de mensch oorspronkelijk geschapen was. Het verbond was door God niet met een enkele, maar met zijn volk opgericht, en verder ook met het land, dat Hij aan dat volk ten erve had gegeven. Dan eerst was dus de dood ten volle overwonnen en het leven geheel aan het licht gebracht, wanneer de Heere zelf in de toekomst onder zijn volk kwam wonen, dat volk reinigde van alle ongerechtigheden, er de overwinning aan schonk over al zijne vijanden, en het veilig deed wonen in een land van welvaart en vrede.

Daarom richtte het geloofsoog van den vromen Israeliet zich slechts zelden op het einde van zijn eigen persoonlijk leven, maar strekte zijn

blik zich in den regel veel verder uit, naar de toekomst van zijn land en zijn volk. Hij voelde zichzelven altijd als deel van het geheel, als lid van zijn gezin, zijn geslacht, zijn stam, zijn volk, van dat volk, waarmede God zijn verbond had opgericht, en dat Hij krachtens dat verbond nimmer verlaten of verderven kon. En in de toekomst van dat volk vond de geloovige onder Israel zijn eigen toekomst verzekerd; zijne onsterfelijkheid en eeuwig leven vonden hun waarborg in zijn deelgenootschap aan de theocratie. Daar mocht een dag wezen in des Heeren toorn, er zou een leven volgen in zijne goedertierenheid; het heden mocht den schijn hebben, alsof God zijn volk vergeten had en hun recht voor zijn aangezicht was voorbijgegaan, na de kastijding zou God wederkeeren en een nieuw verbond oprichten, dat nimmermeer verbroken kan worden. Naar die toekomst strekte zich het zielsverlangen van Israels vromen uit; zij waren een volk der hope; en de belofte van den Messias was de kern van hunne verwachtingen.

Al die verwachtingen hadden haar grondslag in het verbond, dat God met zijn volk opgericht had. Reeds de wet van dat verbond hield in, dat Israel, wanneer het aan de stem des Heeren ongehoorzaam was en in zijne eigene wegen ging wandelen, gestrengelijk door den Heere gestraft en met allerlei plagen bezocht zou worden; juist omdat zij door Hem uit alle geslachten des aardbodems gekend zijn, zal Hij alle ongerechtigheden over hen bezoeken, Am. 3 : 2. Maar die kastijding zal toch tijdelijk zijn; nadat zij voleind is, zal de Heere zich weder over zijn volk ontfermen en het doen deelen in zijn heil, Lev. 26 : 42 v., Deut. 4 : 29 v., 30 : 1—10, 32 : 15—43.

Want God kan zijn verbond niet vergeten, Lev. 26 : 42; Hij kastijdt zijn volk met mate en verlaat het slechts voor een kleinen tijd, Jes. 27 : 7 v., 54 : 7, 8, Jer. 30 : 11; Hij heeft zijn volk lief met eene eeuwige liefde, Micha 7 : 19, Jer. 31 : 3, 20, en het verbond zijns vredes wankelt niet, Jes. 54 : 10. Hij is het aan zijn eigen naam, aan zijn roem onder de Heidenen verplicht, om aan het einde van den straftijd zijn volk te verlossen en te doen triumfeeren over al zijne vijanden, Deut. 32 : 27, Jes. 43 : 25, 48 : 9, Ezech. 36 : 22.

Er komt daarom een „dag des Heeren", een groote en vreeselijke dag, Joël 2 : 11, 31, Mal. 4 : 5, waarop de Heere zich over zijn volk ontfermen en aan zijne vijanden zich wreken zal. Het koninkrijk, dat Hij dan oprichten zal, komt niet tot stand in den weg van geleidelijke ontwikkeling, door de zedelijke kracht van het volk; maar het komt van boven, uit de hemelen, en wordt door den Gezalfde des Heeren op aarde gebracht. De belofte van zulk een Gezalfde gaat in de geschiedenis van Israel en van de menschheid tot de oudste tijden terug. In het paradijs wordt reeds de strijd van vrouwenzaad en slangenzaad aangekondigd, en aan het eerste de overwinning beloofd, Gen. 3 : 15. Aan Abraham wordt gezegd,

dat alle geslachten der aarde in hem en in zijn zaad gezegend zullen worden, Gen. 12 : 3, 26 : 4. Juda wordt boven zijne broederen geprezen, omdat uit hem de Schilo zal voortkomen, wien al de volken gehoorzaam zullen zijn, Gen. 49 : 10.

Maar deze belofte neemt vooral een vasten vorm aan, als David tot koning over gansch Israel is aangesteld en de toezegging ontvangt, dat zijn huis bestendig zal zijn in eeuwigheid, 2 Sam. 7 : 6, 23 : 5. De profetie werkt deze belofte nader uit; de Heerscher, door wien God zijn koninkrijk zal oprichten, zal geboortig zijn uit het Davidisch koningshuis te Bethlehem, Micha 5 : 1, 2; Hij zal er uit voortkomen als een rijsje uit zijn afgehouwen tronk, Jes. 11 : 1, 2, als eene spruit uit zijn stam, Jes. 4 : 2, Jer. 23 : 5, 6, 33 : 14—17, Zach. 3 : 8, 6 : 12; Hij zal opgroeien in armoedige omstandigheden, Jes. 7 : 14—17, zachtmoedig en nederig zijn, rijdende op het veulen eener ezelin, Zach. 9 : 9, en als de lijdende knecht des Heeren de ongerechtigheden van zijn volk dragen, Jes. 53. En toch is deze nederige Davidszoon tegelijk Davids Heer, Ps. 110 : 1, Matth. 22 : 43, de Gezalfde (Messias) bij uitnemendheid, de ware koning van Israel, die met de koninklijke waardigheid de profetische en de priesterlijke verbindt, Deut. 18 : 15, Ps. 110, Jes. 11 : 2, 53 : 1 v., Zach. 5 : 1 v., 6 : 13, Mal. 4 : 5 enz., de Heerscher, wien alle volken onderworpen zullen worden, Gen. 49 : 10, Ps. 2, 72, en die den naam zal dragen van Immanuel, de Heere onze gerechtigheid, Wonder, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vredevorst, Jes. 7 : 14, 9 : 5, Jer. 23 : 6.

Het rijk, dat deze Messias komt stichten, zal een rijk van gerechtigheid en vrede zijn en een schat van geestelijke en stoffelijke zegeningen medebrengen. Psalmen en profeten zijn vol van de heerlijkheid van dat Messiasrijk. Door zijn Gezalfde zal de Heere zijn volk uit de ballingschap wederbrengen en met den terugkeer ook tegelijkertijd er de oprechte bekeering des harten aan schenken. Wel zullen lang niet allen wederkeeren en zich bekeeren tot den Heere; velen zullen in het gericht, dat Hij ook over zijn volk houden zal, omkomen, Am. 9 : 8—10, Hos. 2 : 13, Ezech. 20 : 33 v. Maar er zal toch zijn een overblijfsel naar de verkiezing der genade, Jes. 4 : 3, 6 : 13, Jer. 3 : 14, Zeph. 3 : 21, Zach. 13 : 8, 9. En deze overgeblevenen zullen den Heere tot een heilig volk zijn, dat Hij zich ondertrouwt in eeuwigheid, Hos. 1 : 10, 12, 2 : 15, 18, 22, Jes. 4 : 3, 11 : 9. Hij zal een nieuw verbond met hen oprichten, hunne zonden hun vergeven, hen reinigen van alle onreinheid, een nieuw hart hun schenken, in dat hart zijne wet schrijven, zijn Geest over hen uitstorten, en zelf in hun midden komen wonen, Micha 5 : 11 v., Joël 2 : 28, Jes. 44 : 21 v., 43 : 25, Jer. 31 : 31, Ezech. 11 : 19, 36 : 25 v., enz.

En met die geestelijke weldaden zullen allerlei stoffelijke zegeningen gepaard gaan. Oorlog zal er niet meer zijn, zwaarden zullen tot spaden

en spiesen tot sikkelen geslagen worden, en allen zullen in vrede neerzitten onder hun wijnstok en vijgeboom. Het land zal buitengewoon vruchtbaar worden, de dieren ontvangen een anderen aard, hemel en aarde worden vernieuwd; ziekte zal er niet meer wezen, noch rouw en gekrijt, en de dood zal verslonden zijn tot overwinning. In deze zegeningen zullen ook de gestorven Israelieten deelen, doordat zij uit de dooden worden wedergebracht, Jes. 26 : 19, Dan. 12 : 2, en de Heidenen zullen aan het einde erkennen, dat de Heere God is en in Hem zich zegenen en beroemen, Jer. 3 : 17, 4 : 2, 16 : 19, Ezech. 17 : 24 enz. Het volk der heiligen ontvangt de heerschappij over alle volken der aarde, Dan. 7 : 14, 27, en de gezalfde Koning uit Davids huis zal heerschen van zee tot zee en van de rivieren tot de einden der aarde, Ps. 2 : 8, 22 : 28, 72 : 8 v.

Van al deze Oudtestamentische beloften nam de vervulling een aanvang, toen Christus in het vleesch verscheen; want in zijn persoon en door zijn arbeid werd dat koninkrijk der hemelen op aarde gesticht, hetwelk eeuwen lang door Israels vromen was verwacht; Hij bevestigde in zijn bloed dat nieuwe en betere verbond, hetwelk de Heere in de laatste dagen met zijn volk oprichten zou; en op den Pinksterdag zond Hij dien Geest der genade en der gebeden in de gemeente uit, die haar in al de waarheid leiden en haar ten einde toe volmaken zou. Maar wat de profetie des Ouden Verbonds in één grootsch beeld samenvatte, dat viel bij de vervulling uiteen, kwam het een na het ander te staan, en werd niet in één oogenblik of dag, maar door een lang tijdsverloop heen en van stuk tot stuk verwezenlijkt. Met name worden wij door het Nieuwe Testament onderricht, dat de ééne komst van den Messias, welke door de profeten verwacht werd, in eene eerste en in eene tweede komst onderscheiden en gedeeld wordt. Overeenkomstig de profetie moest de Messias komen tot verlossing en tot gericht, tot verlossing van zijn volk en tot gericht over zijne vijanden. Maar als deze profetie in vervulling treedt, komt aan het licht, dat ieder van deze twee doeleinden door eene bijzondere komst van den Christus bereikt wordt.

Immers, Jezus sprak het herhaaldelijk tijdens zijn verblijf op aarde uit, dat Hij nu gekomen was, om te zoeken en zalig te maken dat verloren was, Luk. 19 : 10, om te dienen en zijne ziel te geven tot een rantsoen voor velen, Matth. 20 : 28, om de wereld niet te veroordeelen maar te behouden, Joh. 3 : 17, 12 : 47, 1 Joh. 4 : 14. Maar daarnaast zegt Hij even klaar en krachtig, dat Hij, door het licht, dat Hij laat schijnen, een oordeel, eene scheiding in de wereld teweegbrengt, Joh. 3 : 19, 9 : 39, en eens zal wederkomen, om gericht te houden over alle levenden en dooden, Joh. 5 : 22, 27—29. Hij moet nu wel gekruisigd en gedood worden, maar daarna zal Hij opstaan en opvaren daar Hij te

voren was, Matth. 16 : 21, Joh. 6 : 62, om dan aan het einde weder te komen, alle volken voor zich te vergaderen, en een iegelijk te vergelden naar zijn doen, Matth. 16 : 27, 24 : 30, 25 : 32 enz.

Tusschen die twee komsten is dus een groot verschil. Bij de eerste verscheen de Christus in zwakheid des vleesches, in dienstknechtsgestalte, om te lijden en te sterven voor de zonden van zijn volk, Phil. 2 : 6—8, en bij de tweede zal Hij openbaar worden in groote kracht en heerlijkheid, als een Koning, die uitgaat overwinnende en opdat Hij overwinne, Matth. 24 : 30, Openb. 6 : 2, 19 : 11. Doch beide komsten behooren ten nauwste bijeen; de eerste baant den weg tot de tweede, omdat naar de gedachte der H. Schrift en de grondwet van het koninkrijk der hemelen alleen het lijden tot de heerlijkheid, het kruis naar de kroon, de vernedering tot de verhooging leidt, Luk. 24 : 26.

Bij zijne eerste komst legde Christus den grondslag, bij zijne tweede brengt Hij de voltooiïng van het Godsgebouw; gene is de aanvang, deze het einde van zijn Middelaarswerk. Omdat Christus een volkomen Zaligmaker is, die niet alleen de mogelijkheid, maar de werkelijkheid der zaligheid brengt, kan en mag en zal Hij niet rusten, voordat Hij de zijnen, die Hij kocht met zijn bloed en vernieuwde door zijn Geest, daar brengt waar Hij is, en hen tot aanschouwers en deelgenooten van zijne heerlijkheid maakt, Joh. 14 : 3, 17 : 24. Geen half, maar een volkomen werk heeft de Vader Hem opgedragen om te doen; Hij moet aan degenen, die de Vader Hem gaf, het eeuwige leven schenken, Joh. 6 : 39, 10 : 28; zijne gemeente zonder vlek of rimpel of iets dergelijks aan den Vader voorstellen, Ef. 5 : 27, en Hem het koninkrijk overgeven, nadat het geheel is afgewerkt en voltooid, 1 Cor. 15 : 23—28.

Omdat de eerste en tweede komst van Christus zoo innig bij elkander behooren, en de eene zonder de andere geen oogenblik denkbaar of bestaanbaar is, daarom legt de H. Schrift op de lengte of korte van den tijd, die tusschen beide verloopen moet, zoo weinig nadruk; het tijdelijk verband treedt ver achter het zakelijk verband terug. De tijd, die tusschen beide inligt, wordt dikwerf zeer kort voorgesteld; de geloovigen des Nieuwen Testaments leven tegen het einde der eeuwen, 1 Cor. 10 : 11, in de laatste tijden, 1 Petr. 1 : 20, in de laatste ure, 1 Joh. 2 : 18; zij hebben nog maar een weinig tijds te lijden, 1 Petr. 1 : 6, 5 : 10, want de dag nadert, Hebr. 10 : 25, 37, de toekomst genaakt, Jak. 5 : 8, de tijd is nabij, Openb. 1 : 3, 22 : 10, de Rechter staat voor de deur, Jak. 5 : 9, Christus komt haastelijk, Openb. 3 : 11, 22 : 7, 20. Paulus achtte het niet onmogelijk, dat hij en zijne medegeloovigen die wederkomst van Christus nog beleven zouden, 1 Thess. 4 : 15, 1 Cor. 15 : 51.

Daarmede draagt de Schrift echter geene bepaalde leer over dien tusschentijd voor, want elders getuigt zij uitdrukkelijk, dat de dag en de ure van die toekomst voor menschen en engelen verborgen is en door

den Vader krachtens zijne eigene macht is vastgesteld, Matth. 24 : 36, Hand. 1 : 7. Alle poging, om den tijd dier toekomst te berekenen, is ongeoorloofd en onvruchtbaar, Hand. 1 : 7, want de dag des Heeren komt als een dief in den nacht, in eene ure, welke de menschen niet weten, Matth. 24 : 42—44, 1 Thess. 5 : 2, 4, 2 Petr. 3 : 10, Openb. 3 : 3, 16 : 15. Zelfs kan die dag niet komen, voordat het Evangelie aan alle volken is gepredikt, Matth. 24 : 14, het koninkrijk der hemelen als een zuurdeesem alles doorzuurd heeft, Matth. 13 : 33, en eerst de mensch der zonde verschenen is, 2 Thess. 2 : 2 v. De Heere heeft een anderen maatstaf voor den tijd dan wij; één dag is bij Hem als duizend jaren en duizend jaren als één dag; zijne schijnbare traagheid is lankmoedigheid, die niet wil, dat eenigen verloren gaan, maar dat zij allen tot bekeering komen, 2 Petr. 3 : 8, 9.

Maar wat de H. Schrift met deze hare verschillende uitspraken over den tusschentijd ons wèl wil leeren, is dit, dat de eerste en de tweede komst van Christus zakelijk ten nauwste met elkander in verband staan. Het is één werk, dat de Vader aan Christus opgedragen heeft; en dat werk strekt zich tot alle eeuwen uit en omvat de gansche geschiedenis der menschheid. Het is begonnen in de eeuwigheid; het werd voortgezet in den tijd; en het eindigt wederom in de eeuwigheid. De korte tijd, dien Christus op aarde in het vleesch leefde, is maar een klein gedeelte van de eeuwen, over welke Hij als Heer en Koning aangesteld is. Wat Hij toen door zijn lijden en sterven verwierf, past Hij van de hemelvaart af door zijn Woord en Geest in de gemeente toe, en voleindigt Hij bij zijn wederkomst. Ja, Hij is naar den hemel gevaren, om te dichter bij de zijnen te zijn, steeds inniger met hen verbonden te worden en altijd nader tot hen te komen. De tijd, die tusschen zijne eerste en tweede komst verloopt, is één voortdurend komen van Christus tot de wereld.

Gelijk Hij in de dagen des Ouden Testaments zijne komst in het vleesch door allerlei verschijningen en werkzaamheden liet voorafgaan, zoo is Hij thans bezig, zijne wederkomst voor te bereiden door het oordeel en de scheiding, welke Hij door zijn Woord en Geest in de wereld der menschen tot stand brengt. Het is één voortdurend komen van Christus, waarvan de geloovigen des Nieuwen Testaments getuigen zijn; zij zien den Zoon des menschen, zittende ter rechterhand der kracht Gods en komende op de wolken des hemels, Matth. 26 : 64, zij zien zijn komen in de prediking van zijn woord en in de werking van zijn Geest, Joh. 14 : 18—20, 16 : 16, 19 v. Christus kwam niet slechts eenmaal op aarde, maar Hij komt altijd door, Hij is de komende en degene die komen zal, Hebr. 10 : 37, Openb. 1 : 4, 8.

Om deze redenen zagen de geloovigen des Nieuwen Testaments naar die wederkomst met groot verlangen uit. Evenals de vromen des Ouden Verbonds, dachten en spraken zij betrekkelijk zelden over hun persoonlijk

uiteinde bij den dood; al hunne verwachtingen richtten zich op de wederverschijning van Christus en de voltooiing van het Godsrijk. Zij waren zich bewust, te leven in den dag der vervulling, in dien dag, die door de profetie des Ouden Testaments als de groote en doorluchtige dag des Heeren werd voorgesteld, en die zich uitstrekt van de hemelvaart tot de wederkomst van Christus. De nabijheid, waarin zij deze wederkomst zich voorstelden, is maar eene andere uitdrukking voor de volstrekte zekerheid, met welke zij haar verbeidden. Hun sterk geloof is de wortel van hunne onwankelbare hoop.

Jezus sprak in het verkeer met zijne discipelen zeer veel over het geloof en de liefde en weinig over de hoop, omdat het er toen op aankwam, om al hun aandacht op zijn persoon en werk te vestigen. Maar Hij gaf tal van beloften, aangaande zijne opstanding en hemelvaart, zijne zending van den Geest en zijne wederkomst in heerlijkheid. Door het lijden en sterven van Christus werden de discipelen een tijd lang terneergeslagen en in hunne verwachting teleurgesteld, Luk. 24 : 41, maar door zijne opstanding werden zij herboren tot eene levende hope, 1 Petr. 1 : 3, 21. Christus zelf was nu hunne hope, het voorwerp en inbegrip van al hunne verwachtingen, 1 Tim. 1 : 1; want als Hij wederkomt, doet Hij al zijne beloften in vervulling gaan en schenkt aan zijne belijders de volkomene zaligheid en het eeuwige leven. Daarom leven zij in de hoop, en verwachten voortdurend de zalige hoop en verschijning der heerlijkheid van hunnen grooten God en Zaligmaker Jezus Christus, Tit. 2 : 13; en in die verwachting deelt met hen het gansche zuchtend schepsel, dat der ijdelheid onderworpen is, op hope, dat het zelf ook zal vrijgemaakt worden van de dienstbaarheid der verderfenis tot de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods, Rom. 8 : 21.

Toch, al hebben de geloovigen des Nieuwen Testaments schier al hunne aandacht op de wederkomst van Christus gericht, enkele gegevens komen er toch wel in het Nieuwe Testament voor, die licht verspreiden over den toestand, welke bij hun sterven intreedt. Volgens de Roomsche kerk kunnen slechts enkele heiligen en martelaren het op aarde door hunne goede werken zoover brengen, dat zij bij den dood terstond in den hemel worden opgenomen. De groote meerderheid der geloovigen gaat bij het sterven nog voor een korter of langer tijd naar het vagevuur (vage van vegen, reinigen; dus reinigings- of louteringsvuur), om daar de tijdelijke straffen af te betalen, welke zij door hunne zonden verdiend hebben en in hun aardsche leven niet meer konden voldoen.

Dit vagevuur is dus geene plaats van bekeering, waar de ongeloovigen en goddeloozen nog de gelegenheid ontvangen, om zalig te worden, want dezen gaan ineens naar de hel; ook is het eigenlijk geene plaats van reiniging en heiligmaking, want de geloovigen, die daar komen, kunnen zich geen nieuwe deugden en verdiensten verwerven; maar het is enkel

en alleen eene strafplaats, waar de geloovigen, de eenerzijds „gebenedijde" en andererzijds toch weer „arme" zielen, door stoffelijk vuur zoolang gepijnigd worden, totdat de mate hunner tijdelijke straffen is vervuld. Behalve eene strijdende kerk op aarde en eene triumfeerende in den hemel, is er dus volgens Rome ook nog eene lijdende kerk in het vagevuur, wier leden men in hun lijden door voorbeden, goede werken, aflaten en vooral door misoffers te hulp kan komen, en tevens, omdat zij de geloovigen vooruit en dichter bij de zaligheid zijn, evenals de engelen en de heiligen in den hemel, om bijstand aanroepen kan.

Omdat velen deze Roomsche belijdenis niet goed verstonden, hebben zij haar dikwerf boven mate verheerlijkt en van de leer van het vagevuur gebruik gemaakt, om eene voortgaande loutering der geloovigen na den dood voor te staan; zij konden het zich niet begrijpen, dat geloovigen, die toch tot in hunne stervensure toe onvolmaakt en tot alle boosheid geneigd bleven, bij den dood in eens van alle zonde bevrijd en voor den hemel rijp gemaakt werden. En anderen zijn nog veel verder gegaan, hebben het denkbeeld der ontwikkeling ook op het leven hiernamaals toegepast, en stellen het zich dus voor, dat alle menschen zonder onderscheid aan de overzijde des grafs in rechte lijn dat leven voortzetten, hetwelk zij hier op aarde en misschien ook reeds vroeger in hun vóórbestaan geleid hebben. De dood is geene afbreking van dit leven en geene straf voor de zonde, maar slechts de overgang in een anderen bestaansvorm, zooals de rups in de vlinder verandert. En deze ontwikkeling (evolutie) gaat zoo lang voort, totdat alles weer terecht komt of tot het niet terugkeert.

Maar de Heilige Schrift weet van al deze troostelooze leeringen niets af. Overal stelt zij het zoo voor, dat deze aarde de eenige plaats van bekeering en loutering is; van eene prediking des Evangelies aan de overzijde des grafs maakt zij nimmer, ook niet in Matth. 12 : 32, 1 Petr. 3 : 18—22, 4 : 6, gewag; de dood is als straf op de zonde eene totale breuk met het leven hier op aarde, en bij het laatste oordeel komt de tusschentoestand nooit in eenige aanmerking; het gericht loopt uitsluitend over hetgeen door het lichaam geschied is, hetzij goed hetzij kwaad, 2 Cor. 5 : 10. Maar voor hen, die in Christus gelooven, heeft die dood en ook dat oordeel alle verschrikking verloren. Want in de gemeenschap met God, door Jezus Christus onzen Heere, is sterven geen sterven meer. Het verbond, dat God uit genade met de zijnen opricht, waarborgt de volkomene zaligheid en het eeuwige leven; God is niet een God der dooden, maar der levenden, Matth. 22 : 32. Wie in Christus gelooft, zal leven, al ware hij ook gestorven, en een iegelijk, die leeft en in Hem gelooft, zal niet sterven in der eeuwigheid, Joh. 11 : 25, 26, en komt ook niet in het oordeel, want hij is uit den dood overgegaan in het leven, Joh. 5 : 24.

Vandaar dat de geloovigen bij den dood naar hunne zielen terstond bij Christus in den hemel worden opgenomen. Indien de rechtvaardigmaking en de heiligmaking 's menschen eigen werk ware, dat hij door eigen kracht of door de kracht der hem ingestorte bovennatuurlijke genade tot stand had te brengen, dan ware het niet te begrijpen, dat hij dit werk in de korte spanne tijds van dit leven reeds ten einde toe voltooien zou, en dan moet er wel een vagevuur en eene voortgaande louteringna dit leven worden aangenomen. Maar Christus heeft alles voor de zijnen volbracht; Hij heeft niet alleen de straf voor hen gedragen en de volle vergeving van al hunne zonden verworven, maar ook in hunne plaats de wet vervuld en het eeuwige leven in onverderfelijkheid aan het licht gebracht. Wie gelooft, is van stonde aan van den toorn Gods bevrijd en het eeuwige leven deelachtig; hij is in datzelfde oogenblik „rijp" voor den hemel. Als hij op aarde blijven moet, dan is dat niet, om zichzelf te volmaken en door goede werken het eeuwige leven te verdienen; maar dan is dat noodig om der broederen wil, opdat hij wandele in de goede werken, welke God voorbereid heeft en waartoe hij in Christus geschapen werd, Phil. 1 : 24, Ef. 2 : 10. Zelfs het lijden, dat hij op aarde nog menigmaal te dragen heeft, is geene straf en geene boete meer, maar eene vaderlijke kastijding, die tot zijne opvoeding dient, Hebr. 12 : 5—11, een vol-maken van de overblijfselen der verdrukkingen, welke Christus voortdurend in het lichaam zijner gemeente lijdt, om haar te bouwen en te bevestigen in de waarheid, Col. 1 : 24.

Op grond van het volkomene werk van Christus staat dies voor de geloovigen terstond bij hun dood de hemel open. Zij behoeven in geen vagevuur meer straffen voor hunne zonden te dragen, want Christus heeft alles volbracht en alles verworven. Volgens de gelijkenis in Luk. 16 wordt de arme Lazarus terstond na zijn sterven door de engelen gedragen in Abrahams schoot, om daar, in de gemeenschap met Abraham, de eeuwige zaligheid te genieten. Toen Jezus stierf aan het kruis, beval Hij zijn eigen geest in de handen zijns Vaders, en beloofde vooraf aan den moordenaar, dat hij nog heden met Hem in het paradijs zou zijn, Luk. 23 : 43, 46. De eerste Christen-martelaar, Stephanus, riep onder de steeniging den Heere Jezus aan en bad Hem, zijn geest te ontvangen, Hand. 7 : 59. Paulus is verzekerd, dat hij, ontbonden wordende, met Christus zal wezen en in den Heere inwonen zal, 2 Cor. 5 : 8, Phil. 1 : 23. Volgens Openb. 6 : 8, 7 : 9 enz., bevinden zich de zielen der martelaren en van al de gezaligden in den hemel, voor den troon Gods en voor het Lam, bekleed met witte lange kleederen en palmtakken in hunne handen. Want zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven, van nu aan; zij rusten van hunnen arbeid, die zij op aarde verricht hebben en die met hen volgt, Openb. 14 : 13, Hebr. 4 : 9; en zij leven en heerschen met Christus al den tijd tot zijne wederkomst toe, Openb. 20 : 4, 6.

Hoezeer de geloovigen bij hun sterven terstond naar de ziel de hemelsche zaligheid deelachtig worden, toch is deze toestand in zekeren zin nog een voorloopige en onvolkomene te noemen. Immers, hunne lichamen rusten nog in het graf en zijn der verderfenis onderworpen; ziel en lichaam zijn nog gescheiden en deelen nog niet samen, in vereeniging met elkander, in de eeuwige heerlijkheid; in hun geheel genomen, als personen, bevinden zich de geloovigen in den tusschentoestand nog in den staat des doods, evenals Jezus na zijn sterven en vóór zijne opstanding nog in dien staat verkeerde, al was zijne ziel opgenomen in het paradijs. Zij heeten daarom ook ontslapenen of gestorvenen in Christus 1 Thess. 4 : 14, 16, 1 Cor. 15 : 18; hun gestorven zijn wordt een slapen genoemd, Joh. 11 : 11, 1 Cor. 11 : 30; een zien van de verderving, Hand. 13 : 36. Dit alles bewijst, dat de tusschentoestand nog niet de eindtoestand is. Wijl Christus een volkomen Zaligmaker is, is Hij met de redding der ziel niet tevreden, maar brengt Hij ook de verlossing van het lichaam tot stand. Dan eerst is het koninkrijk Gods voltooid, als Christus alle heerschappij en alle macht en kracht te niet gedaan, alle vijanden onder zijne voeten gelegd, en den laatsten vijand, den dood, volkomen overwonnen zal hebben, 1 Cor. 15 : 24—26.

In den hemel en op de aarde is er daarom een verlangend uitzien naar de toekomst, waarin de laatste slag geslagen en de volkomene zegepraal behaald zal worden. De zielen der martelaren in den hemel roepen met groote stem: hoe lang, o heilige en waarachtige Heerscher, oordeelt en wreekt gij ons bloed niet van degenen, die op aarde wonen? Openb. 6 : 10, en de Geest en de bruid op aarde zegt: Kom, Heere Jezus, ja kom haastelijk! Openb. 22 : 17. En dat niet alleen, maar Christus zelf bereidt zoowel in den hemel als op aarde zijne eigene komst voor. In het huis zijns Vaders bereidt Hij plaats voor de zijnen, en als Hij hun plaats bereid zal hebben, komt Hij weder en zal hen tot zich nemen, opdat zij ook zijn mogen, waar Hij is, Joh. 14 : 2, 3. En op aarde regeert Hij als koning, in de gemeente door zijne genade, in de wereld door zijne macht, totdat Hij al zijne uitverkorenen vergaderd en al zijne vijanden onderworpen hebbe, 1 Cor. 15 : 25. Hij rust niet, maar Hij werkt altijd door, en in zijn werk spreekt Hij het uit: zie, Ik kom haastelijk, en mijn loon is met mij, om een iegelijk te vergelden naar zijn doen, Openb. 22 : 12, 20.

De wereldgeschiedenis, die inligt tusschen Jezus' hemelvaart en wederkomst, is één voortdurend komen van Christus, ééne steeds voortgaande vergadering van zijne gemeente, ééne altijd zich voortzettende onderwerping van zijne vijanden. Wij zien het menigmaal niet en wij verstaan het niet, maar Christus is inderdaad de Heer der tijden, de Koning der eeuwen; Hij is de Alpha en de Omega, het begin en het einde, de eerste en de laatste, Openb. 22 : 13. Omdat de Vader den Zoon heeft liefgehad,

heeft Hij in Hem de wereld geschapen, de gemeente uitverkoren en allen, die Hem gegeven zijn, tot de aanschouwing van zijne heerlijkheid bestemd, Joh. 17 : 24.

De voltooiing van het Godsrijk is daarom ook geene vrucht van geleidelijke ontwikkeling der natuur, noch ook een voortbrengsel van menschelijken arbeid. Want al is het koninkrijk der hemelen gelijk aan een mosterdzaad, een zuurdeesem en een zaad, het groeit toch buiten weten en toedoen der menschen, Mark. 4 : 27. Paulus moge planten en Apollos natmaken, God is het alleen, die den wasdom geeft, 1 Cor. 3 : 6. De Schrift kent geene zelfstandige natuur en geen onafhankelijken mensch; altijd is het God, die de wereld in stand houdt en die de geschiedenis maakt. En vooral als het einde nadert, zal Hij op eene buitengewone wijze ingrijpen en door de verschijning van Christus de historie doen stilstaan en den tijd doen overgaan in de eeuwigheid.

Dat zal eene ontzaglijke gebeurtenis zijn, als Christus, gezonden door den Vader, Hand. 3 : 20, 1 Tim. 6 : 15, verschijnen zal op de wolken des hemels. Gelijk Hij bij zijn heengaan van de aarde opgenomen werd in den hemel, zoo keert Hij bij zijne wederkomst van den hemel naar de aarde weer, Phil. 3 : 20. Eene wolk nam Hem bij zijne hemelvaart op en onttrok Hem aan het oog der discipelen; op wolken des hemels, die als een zegewagen zich onder Hem uitbreiden, komt Hij naar de aarde terug, Matth. 24 : 30, Openb. 1 : 7. In dienstknechtsgestalte verscheen Hij de eerste maal op aarde, maar Hij komt voor de tweede maal terug met groote kracht en heerlijkheid, Matth. 24 : 30, als een Koning der koningen en als een Heere der Heeren, gezeten op een wit paard, met een scherp zwaard uitgaande uit zijnen mond, omstuwd door zijne engelen en heiligen, Matth. 25 : 31, 1 Thess. 3 : 13, Openb. 19 : 14, en aangekondigd door de stem van een archangel en de bazuin der engelen, Matth. 24 : 31, 1 Cor. 15 : 52, 1 Thess. 4 : 16.

Om ons een indruk te geven van de majesteit en heerlijkheid, waarin Christus verschijnen zal, bedient de Schrift zich en moet zij zich wel bedienen van woorden en beelden, die onder onze bevatting vallen. En dikwerf is het moeilijk voor ons, om tusschen de zaak zelve en de voorstelling, die ervan gegeven wordt, onderscheid te maken. Maar dit staat toch vast; Christus komt weder, dezelfde Christus, die uit Maria geboren werd, onder Pontius Pilatus geleden heeft, gestorven, begraven, opgewekt en ten hemel gevaren is; maar Hij keert weder in heerlijkheid, om te oordeelen de levenden en de dooden. Die nedergedaald is, is dezelfde ook, die opgevaren is verre boven alle de hemelen, opdat Hij alle dingen vervullen zoude, Ef. 4 : 10. Die zichzelven vernietigd en vernederd heeft, is dezelfde, die uitermate door God is verhoogd, en een naam heeft ontvangen boven allen naam, opdat in den naam van Jezus zich alle knie zou buigen en alle tong zou belijden, dat Hij de Heer is, tot heerlijkheid

Gods des Vaders, Phil. 2 : 6—11. Hij, die eenmaal geofferd werd om veler zonden weg te nemen, zal ten anderen male zonder zonde gezien worden van degenen, die Hem verwachten tot zaligheid, Hebr. 9 : 28. Dit Maran-atha is de troost der gemeente; Hij, die haar van eeuwigheid heeft lief gehad en zichzelven voor haar heeft overgegeven in den dood, komt weder, om haar tot zich te nemen en eeuwig in zijne heerlijkheid te doen deelen. Haar Zaligmaker en haar Rechter is één en dezelfde persoon.

Deze troost der geloovigen wordt echter door de zoogenaamde Chiliasten, de voorstanders der leer van een duizendjarig rijk, aanmerkelijk verzwakt. Zij maken n.l. bij de wederverschijning van Christus tusschen eene eerste en eene tweede komst onderscheid. Bij zijne eerste verschijning zal Christus de anti-christelijke macht overwinnen, satan binden, de gestorvene geloovigen opwekken, de gemeente, inzonderheid de gemeente van het als volk bekeerde Israel, rondom zich vergaderen, en met en door haar over de volken heerschen. Nadat dit rijk een korter of langer tijd bestaan heeft en satan weder losgelaten is, komt Hij voor de tweede maal weder, om alle menschen uit de dooden op te wekken, over hen allen het oordeel uit te spreken, en op de vernieuwde aarde het voltooide Godsrijk op te richten.

Door deze onderscheiding van tweeërlei komst van Christus wordt het einde der wereldgeschiedenis een langen tijd verschoven; als Christus verschijnt op de wolken des hemels, is de voleinding der eeuwen nog niet daar, maar treedt er een voorloopige toestand van heerschappij en macht, van geestelijke en stoffelijke zegeningen in, waarvan de Chiliasten zich zelf moeilijk eene goede voorstelling kunnen vormen, en over welks karakter en duur zij onderling ten sterkste verdeeld zijn.

De grondfout van deze chiliastische dwaling ligt in eene verkeerde opvatting van het verband tusschen Oud en Nieuw Testament. De verkiezing van Abraham en zijn zaad had niet ten doel, om het volk van Israel in de toekomst of zelfs in het voltooide Godsrijk aan het hoofd van alle volken te stellen, maar om in Hem, die het eigenlijk zaad van Abraham was, Gal. 3 : 16, alle geslachten der aarde te zegenen, Gen. 12 : 3, Gal. 3 : 8, 14; Israel werd verkoren, niet ten koste, maar ten bate der menschheid. Toen de Christus op aarde verscheen, begonnen daarom al de beloften des Ouden Testaments in Hem en in zijne gemeente vervuld te worden. Zij liggen niet gedurende heel de Nieuwtestamentische bedeeling op vervulling te wachten, maar ze worden aldoor vervuld van de eerste komst van Christus af tot zijne wederkomst toe. Niet alleen is Christus in zijn persoon de ware profeet, priester en koning, de echte knecht des Heeren, en zijne offerande het ware zoenoffer, de ware besnijdenis, het ware pascha, Rom. 3 : 25, 1 Cor. 2 : 11 enz.; maar zijne gemeente is ook het ware zaad van Abraham, het ware Israel, het

ware volk Gods, de ware tempel en het ware Zion; al de zegeningen van Abraham en al de beloften des Ouden Verbonds komen door Christus aan de gemeente ten goede en worden in den loop der eeuwen aan haar vervuld, Rom. 9 : 25, 26, 11 : 17, 2 Cor. 6 : 16—18, Gal. 3 : 14, 29 enz.

Maar gelijk het leven van Christus in een staat van vernedering en van verhooging uiteenvalt, zoo kan ook zijne gemeente en ieder geloovige in het bijzonder het rijk der heerlijkheid niet ingaan, dan door de school des lijdens heen. Er is geene aparte lijdende kerk in het vagevuur, gelijk Rome zegt, maar de lijdende kerk is dezelfde als de strijdende kerk hier op aarde. Nergens opent het Nieuwe Testament aan de gemeente van Christus het verschiet, dat zij nog eens in deze bedeeling tot macht en heerschappij zal komen. Integendeel, een discipel is niet boven zijn meester en een dienstknecht niet boven zijn heer; indien zij Jezus vervolgd hebben, zullen zij het ook zijne jongeren doen, Joh. 15 : 19, 20. In de wereld wacht hen verdrukking, Joh. 16 : 33, en eerst in de toekomende eeuw ontvangen zij het eeuwige leven, Mark. 10 : 30, want indien zij met Christus lijden, dan zullen zij ook met Hem verheerlijkt worden, Rom. 8 : 17. Zelfs spreekt het Nieuwe Testament herhaaldelijk de verwachting uit, dat tegen het einde der eeuwen de goddeloosheid toenemen, de verleiding en de afval zich uitbreiden zal, Matth. 24 : 37 v., Luk. 17 : 26 v., 18 : 8 enz. Aan den dag van Christus gaat de groote afval, de openbaring van den mensch der zonde, den antichrist vooraf, 2 Thess. 2 : 3 v., wiens komst wel door vele valsche profeten en valsche Christussen is voorbereid, Matth. 7 : 5, 24 : 5, 24, 1 Joh. 2 : 22, 4 : 3, maar die ten slotte zelf verschijnt, en al zijne macht concentreert in een wereldrijk (het beest uit de zee of den afgrond, Openb. 11 : 7, 31 : 1—10), dat door de valsche religie (het beest uit de aarde, Openb. 13 : 11—18) gesteund, zijn zetel in Babylon heeft, Openb. 17 en 18, en dan van daar uit den laatsten, verwoeden aanval tegen Christus en zijn rijk onderneemt.

Maar door zijne verschijning in heerlijkheid, Openb. 19 : 11—16, maakt Christus aan de macht van het beest uit de zee en uit de aarde voorgoed een einde, Openb. 19 : 20, en brengt ook satan tot onderwerping. Dit laatste geschiedt echter in twee tempo's; eerst wordt satan gegrepen en gebonden als verleider der Christenvolken, Openb. 20 : 1—3, verg. 12 : 7—11, daarna als verleider der volken, die in de vier hoeken der aarde zijn, Openb. 20 : 7—10. Middelerwijl leven en heerschen de geloovigen, die aan het getuigenis van Jezus en het woord Gods trouw bleven tot den dood toe, als koningen met Christus in den hemel al den tijd (symbolisch onder het getal van duizend jaren voorgesteld, Openb. 20 : 3, 4, 6, 7), waarin satan uit de volken, onder welke de gemeente zich uitbreidt, verdreven is, en te midden van de heidensche volken zich eene nieuwe macht tegen het rijk van Christus organiseert, Openb. 20 : 4, verg. 2 : 26, 3 : 21. In dit leven en heerschen met Christus bestaat de

eerste opstanding; de andere dooden, die het beest en zijn beeld gevolgd zijn, leven niet en heerschen niet, maar *zij* leven en heerschen, en hebben den tweeden dood, de straf der hel, niet te vreezen; zij zijn nu reeds priesters van God en van Christus, Openb. 20 : 6, en worden na opstanding en wereldgericht als burgers opgenomen in het nieuwe Jeruzalem.

Op de verschijning van Christus volgt de opstanding der dooden. Ofschoon deze ook wel in het algemeen aan God wordt toegeschreven, 1 Cor. 6 : 14, 2 Cor. 1 : 9, zoo is zij toch meer bepaaldelijk het werk van den Zoon, wien de Vader het leven gaf in zichzelven, Joh. 5 : 26, die zelf de opstanding en het leven is, Joh. 11 : 25, en die de macht ontving, om alle gestorvenen door de stemme zijns monds uit hunne graven te doen uitgaan, Joh. 5 : 28, 29. Duidelijk wordt hier, evenals elders, Dan. 12 : 2, Matth. 10 : 28, Hand. 24 : 15, Openb. 20 : 12, 13, geleerd, dat er eene opstanding van alle menschen zal plaats hebben, van de onrechtvaardigen zoowel als van de rechtvaardigen.

Maar tusschen beide is toch een groot onderscheid; gene is een bewijs van de macht en de gerechtigheid van Christus, deze is tevens eene betooning van zijne barmhartigheid en genade; de eerste bestaat alleen in eene hereeniging van ziel en lichaam en geschiedt ten oordeel, Joh. 5 : 29, maar de tweede is eene opstanding des levens, eene levendmaking van den ganschen mensch, eene vernieuwing van ziel en lichaam beide in de gemeenschap en door den Geest van Christus, Joh. 5 : 29, Rom. 8 : 11, Phil. 3 : 21. Er volgt daaruit nog niet met zekerheid, dat beide opwekkingen ook in tijd verschillen, dat de opstanding der rechtvaardigen een korter of langer tijd aan die van de onrechtvaardigen voorafgaat; maar wel wijkt de eene in hoedanigheid en aard zeer verre van de andere af; alleen de eerste is eene zalige opstanding en heeft in de opstanding van Christus haar oorzaak en waarborg; Christus is de eersteling, de eerstgeborene uit de dooden, daarna volgen die van Christus zijn, in zijne toekomst, 1 Cor. 15 : 20—23.

Bij die opstanding wordt de eenheid des persoons, zoowel naar het lichaam als naar de ziel, bewaard. Hoe dit mogelijk is, door de ontzaglijke catastrophe van den dood heen, begrijpen wij niet. Vandaar dat velen de opstanding des lichaams verwerpen en het er voor houden, dat de ziel na den dood een ander lichaam, hetzij dan een menschelijk of een dierlijk, een fijner of grover stoffelijk lichaam aanneemt. Maar men vergeet daarbij, dat de bewaring van de eenheid der ziel door den dood op andersoortige, maar in het wezen der zaak even gewichtige bezwaren stuit, zoodat velen de onsterfelijkheid der ziel alleen in dien zin leeren, dat de geest des menschen blijft voortleven, zonder dat daarbij de eenheid van het zelfbewustzijn bewaard blijft. Dan valt echter geheel de onsterfelijkheid, want indien het zelfbewustzijn en de herinnering bij den

dood volkomen worden afgebroken, is de persoon, die voortleeft, niet dezelfde meer, als die op aarde heeft gewoond.

Dit zelfbewustzijn des menschen sluit echter zoowel het bezit des lichaams als dat der ziel in. Het lichaam is geen kerker van den geest, maar behoort tot het wezen van den mensch. Daarom wordt het door Christus, die een volkomen Zaligmaker is, evengoed verlost als de ziel. De gansche mensch werd naar Gods beeld geschapen en door de zonde bedorven; de gansche mensch wordt daarom ook door Christus van zonde en dood verlost, naar Gods beeld herschapen, en zijn koninkrijk binnengeleid. Maar het lichaam, dat de geloovigen bij de opstanding terug ontvangen, komt niet in uitwendige gedaante, in toevallige eigenschappen, in stoffelijke hoeveelheid, doch alleen in wezen met hun aardsche lichaam overeen. Het is geen natuurlijk, maar een geestelijk lichaam; een lichaam, dat, boven het geslachtsleven, Matth. 22 : 30, boven de behoefte aan spijze en drank, 1 Cor. 6 : 13, verheven; onsterfelijk, onverderfelijk, vergeestelijkt en verheerlijkt is, 1 Cor. 15 : 42—44, en aan dat van Christus na zijne opstanding gelijkvormig is gemaakt, Phil. 3 : 21.

De opstanding wordt gevolgd door het gericht. Van den beginne aan, sedert God vijandschap heeft gezet, is er eene scheiding onder de menschen tusschen vrouwenzaad en slangenzaad, Gen. 3 : 15. Die scheiding liep in het Oude Testament door tusschen Seth en Kaïn, Sem en Japhet, Israel en de volken, en onder Israel zelf tusschen de kinderen der belofte en de kinderen des vleesches. Toen Christus op aarde kwam, heeft Hij die scheiding, ofschoon zijne eerste komst niet de veroordeeling, maar de behoudenis der wereld ten doel had, Joh. 3 : 17, bevestigd en verscherpt, Matth. 10 : 34—36. Hij bracht door zijn persoon en door zijn getuigenis een oordeel, eene scheiding onder de menschen teweeg, Joh. 3 : 19—21, welke doorloopt tot op den huidigen dag en in het laatste oordeel hare afsluiting verkrijgt. Daar gaat een gericht door de geschiedenis van alle volken, geslachten, familiën en personen; indien de verborgenheden van het hart der menschen ons bekend waren, zouden wij daarvan nog veel dieper dan thans overtuigd zijn. Maar toch, de wereldgeschiedenis is niet *het* wereldgericht. Daar blijft te veel onrecht ongestraft, te veel goedheid onbeloond, dan dat onze consciëntie door de tegenwoordige bedeeling der tijden bevredigd zou kunnen worden. Hoofd en hart der menschheid, rede en geweten, wijsbegeerte en godsdienst, de gansche geschiedenis der wereld roept om een laatste, rechtvaardig en beslissend oordeel.

En zulk een oordeel gaan wij naar het getuigenis der Schrift tegemoet. Het is den mensch gezet eenmaal te sterven, en daarna het oordeel, Hebr. 9 : 27. Ofschoon God alleen de Wetgever en Rechter aller menschen is, Gen. 18 : 25, Ps. 50 : 6, Jes. 33 : 22, Jak. 4 : 12, zoo wordt het laatste oordeel toch meer bepaald gehouden door Christus, wien de

Vader het opgedragen heeft, omdat Hij des menschen Zoon is, Joh. 5 : 22, 27, Hand. 10 : 42, 17 : 31, Rom. 14 : 9. Het oordeelen over levenden en dooden is de voltooiing van zijn middelaarswerk, de laatste trap in zijne verhooging; daarin zal blijken, dat Hij alles volkomen heeft volbracht, wat de Vader Hem gaf te doen, dat Hij al zijne vijanden onder zijne voeten gelegd, en zijne gansche gemeente volkomen en eeuwig heeft zalig gemaakt.

Maar als Christus het oordeel spant, dan weten wij ook, hoe het zijn zal; barmhartig en genadig en tegelijk strikt rechtvaardig. Want Hij kent den mensch en weet al wat in hem is; Hij kent de verborgen schuilhoeken van het hart en ontdekt er alle boosheid en afwijking, maar Hij ziet ook het kleinste en zwakste beginsel van geloof en van liefde, dat daar aanwezig is. Hij oordeelt niet naar den schijn en ziet den persoon des menschen niet aan, maar Hij oordeelt naar waarheid en gerechtigheid. Met wet en Evangelie tot maatstaf, zal Hij oordeelen over de werken, Matth. 25 : 35 v., over de woorden, Matth. 12 : 36, over de gedachten der menschen, Rom. 2 : 16, 1 Cor. 4 : 5, want er blijft niets verborgen en alles wordt openbaar, Matth. 6 : 4, 10 : 26. Voor allen, die met een Petrus zeggen kunnen: Gij weet alle dingen, Gij weet, dat ik u liefheb, is dit oordeel eene bron van troost; maar voor allen, die niet gewild hebben, dat deze Christus Koning over hen werd, is het eene oorzaak van vrees en van bange verschrikking.

Want dit oordeel brengt eene volkomene en eeuwige scheiding tusschen menschen en menschen tot stand. Evenals er onder Israel waren, die zeiden: De Heere ziet het niet en de God Jakobs merkt het niet, Ps. 94 : 7; alwie kwaad doet, is goed in de oogen des Heeren, en Hij heeft lust aan zoodanigen, of, waar is de God des oordeels? Mal. 2 : 17; zoo zijn er ook thans velen, die zich paaien met de gedachte, dat er geen laatste oordeel is, dat de mogelijkheid van bekeering ook na dit leven en na het einde der wereldgeschiedenis open blijft, dat daarom op den duur alle menschen, en ook zelfs de duivelen, de zaligheid deelachtig zullen worden, of dat de goddeloozen, die zich blijven verharden, ten slotte vóór eeuwig vernietigd zullen worden.

Maar geweten en Schrift komen tegen deze ijdele inbeeldingen gelijkelijk in verzet. De geschiedenis der wereld loopt op eene eeuwige scheiding uit. In den nacht des oordeels zullen twee op één bed zijn; de een zal aangenomen en de ander zal verlaten worden; twee vrouwen zullen te zamen malen, de eene zal aangenomen en de andere zal verlaten worden; twee zullen op den akker zijn, de een zal aangenomen en de ander zal verlaten worden, Luk. 17 : 34—36. De rechtvaardigen zullen ingaan in het eeuwige leven, maar de onrechtvaardigen zullen overgegeven worden aan de eeuwige pijn, Matth. 25 : 46. Daar is een hemel der heerlijkheid, maar er is ook eene gehenna, eene hel, waar de worm niet sterft en het

vuur niet uitgebluscht wordt, Mark. 9 : 44, waar weening is en knersing der tanden, Matth. 8 : 12, waar duisternis heerscht en verderf en dood in eeuwigheid, Matth. 7 : 13, 8 : 12, 2 Thess. 1 : 8, Openb. 21 : 8. Het is de plaats, waar Gods toorn in al zijne verschrikkelijkheid openbaar worden zal, Rom. 2 : 8, 9 : 22, Hebr. 10 : 31, Openb. 6 : 16, 17.

Toch zal er in deze eeuwige straf, die alle goddeloozen treft, een groot verschil zijn van mate en graad. De Heidenen, die de Mozaïsche wet niet kenden, maar zondigden tegen de wet, welke hun van natuur door hun geweten bekend was, zullen ook zonder die wet verloren gaan, Rom. 2 : 12. Het zal Sodom en Gomorra, Tyrus en Sidon verdragelijker zijn in den dag des oordeels, dan Kapernaum en Jeruzalem, Matth. 10 : 15, 11 : 22, 24. Die den wil des Heeren kenden en niet deden, zullen met dubbele slagen geslagen worden, Luk. 12 : 47. Zelfs bij de booze geesten wordt er nog onderscheid in de mate hunner boosheid gemaakt, Matth. 12 : 45. Daarom zal een iegelijk vergelding ontvangen naar zijn doen, Matth. 16 : 27, Rom. 2 : 6, Openb. 22 : 12. Het oordeel zal zoo volkomen rechtvaardig zijn, dat niemand er eenige aanmerking op zal kunnen maken; zijn eigen geweten zal er ja en amen op moeten zeggen. Gelijk Christus hier op aarde niet anders strijdt dan met geestelijke wapenen, zoo zal Hij ook in den dag des oordeels, door zijn woord en Geest, zichzelven rechtvaardigen in de conscientiën van alle menschen.

Hij is immers de Getrouwe en Waarachtige, die niet anders krijg voert dan in gerechtigheid; het scherpe zwaard, dat uit zijn mond uitgaat, is het zwaard des woords, Openb. 19 : 11, 15, 21. Daarom zal aan het einde der dagen, gewillig of onwillig, alle knie in den naam van Jezus zich buigen en alle tong belijden, dat Christus de Heer is, tot heerlijkheid Gods des Vaders, Phil. 2 : 11. Niet de straf der goddeloozen is in zichzelve einddoel, maar de heerlijkheid Gods, welke in de overwinning van Christus over al zijne vijanden openbaar wordt. De zondaars zullen van de aarde verdaan worden, en de goddeloozen zullen niet meer zijn. Loof den Heere, mijne ziel, Hallelujah. Ps. 104 : 35.

Na het eindgericht en de verbanning der goddeloozen volgt de vernieuwing der wereld. De H. Schrift spreekt hiervan menigmaal in zeer sterke bewoordingen en zegt dan, dat hemel en aarde vergaan, als rook verdwijnen, als een kleed verouden zullen, en dat God daarna nieuwe hemelen en eene nieuwe aarde scheppen zal, Ps. 102 : 27, Jes. 34 : 4, 51 : 6, 65 : 17, 66 : 22, Matth. 24 : 35, Hebr. 1 : 11, 12, 2 Petr. 3 : 10, 12, 13, 1 Joh. 2 : 17, Openb. 21 : 1. Maar toch is daarbij niet aan eene volstrekt nieuwe schepping te denken. Want de thans bestaande hemel en aarde gaan wel in hunne tegenwoordige gedaante voorbij, 1 Cor. 7 : 31, en worden wel, evenals de oude aarde door het water van den zondvloed verging, door vuur verbrand en gereinigd, 2 Petr. 3 : 6, 7, 10.

Doch gelijk de mensch wel door Christus herschapen, maar niet vernietigd en daarna nieuw geschapen werdt, 2 Cor. 5 : 17, zoo blijft ook de wereld in haar wezen bewaard, al ondergaat zij in hare gedaante eene zoo groote verandering, dat zij een nieuwe hemel en eene nieuwe aarde genoemd worden kan. Ook de wereld in haar geheel gaat den grooten dag harer wedergeboorte tegemoet, Matth. 19 : 28.

In deze nieuwe schepping richt God dan zijn koninkrijk op. Want Christus heeft het werk voltooid, dat Hem als Middelaar was opgedragen om te doen; Hij heeft zoolang als koning geheerscht, totdat Hij al zijne vijanden onder zijne voeten gelegd en al de Hem door den Vader gegevenen ten eeuwigen leven opgewekt heeft. Wel blijft Hij daarna en tot in eeuwigheid toe het hoofd der gemeente, die haar zijne heerlijkheid te aanschouwen geeft en met zijne volheid vervult, Joh. 17 : 24, Ef. 1 : 23. Maar zijn verlossingswerk is toch afgeloopen; Hij heeft het koninkrijk voltooid en geeft het nu Gode en den Vader over, om zelf dan als Middelaar onderworpen te worden dien, die Hem alle dingen onderworpen heeft, opdat God zij alles in allen, 1 Cor. 15 : 24, 28.

Dat koninkrijk omvat dan den hemel en de aarde, en brengt een schat van geestelijke en lichamelijke zegeningen mede. Niet alleen het Oude, maar ook het Nieuwe Testament leert duidelijk, dat de vromen het aardrijk zullen beërven, Matth. 5 : 5. De gansche schepping zal eens van de dienstbaarheid der verderfenis worden vrijgemaakt tot de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods, Rom. 8 : 21. Het hemelsch Jeruzalem, dat thans boven is en de stad aanduidt, waar God met zijn volk samenwoont, daalt dan op aarde neer, Openb. 21 : 2. En in dit nieuwe Jeruzalem, in de onmiddellijke tegenwoordigheid Gods, is er geene zonde, geene ziekte en geen dood meer, maar heerscht ook in de wereld der stof de heerlijkheid en de onverderfelijkheid, 1 Cor. 15 : 42—44, Openb. 7 : 16, 17, 21 : 4, als openbaring van het eeuwige, heilige en zalige leven, dat alle burgers in de gemeenschap Gods deelachtig zijn, 1 Cor. 13 : 12, 1 Joh. 3 : 2, Openb. 21 : 3, 22 : 1—5.

Ook in dat koninkrijk zal er in de eenheid der gemeenschap verscheidenheid en afwisseling zijn. Er zijn daar kleinen en grooten, Openb. 22 : 12, eersten en laatsten, Matth. 20 : 16; ieder ontvangt daar een eigen naam en plaats, Openb. 2 : 17, overeenkomstig de werken des geloofs en der liefde, die hij op aarde verricht heeft. Want die spaarzamelijk zaait, zal ook spaarzamelijk maaien, en die in zegeningen zaait, zal ook in zegeningen maaien, 2 Cor. 9 : 6. Er is loon in de hemelen voor allen smaad, dien de discipel van Jezus om zijnentwil verdraagt, en voor elken arbeid, dien hij in zijnen naam verricht, Matth. 5 : 12, 6 : 1, 6, 18 enz. Naarmate iemand in het besteden der hem geschonken talenten getrouw is geweest, zal hij in het koninkrijk Gods te grooter eere en heerschappij ontvangen, Matth. 25 : 14 v. Zelfs den beker koud waters, die in den naam eens

discipels aan één zijner kleinen uitgereikt wordt, zal Jezus in den dag des oordeels niet vergeten; Hij kroont en loont de goede werken, die Hij zelf in en door de zijnen tot stand bracht. Zoo zijn allen dus wel dezelfde zaligheid, hetzelfde eeuwige leven, en dezelfde gemeenschap met God deelachtig; maar er is onder hen toch verschil in glans en heerlijkheid. Naar de mate van hare getrouwheid en ijver, ontvangen de gemeenten van haar Heer en Koning een onderscheiden sieraad en kroon, Openb. 2—3. Er zijn vele, vele woningen in het ééne Vaderhuis, Joh. 14 : 2.

Door deze verscheidenheid van rang en plaats en taak wordt de gemeenschap der heiligen verrijkt. Gelijk de harmonie van het lied door de veelheid der stemmen verhoogd wordt, en de schoonheid van het licht zich vermenigvuldigt in den rijkdom der kleuren en tinten; zoo zal Christus eenmaal verheerlijkt worden in de groote schare zijner heiligen en wonderbaar worden in de duizend maal duizenden, die in Zijnen naam gelooven. Want alle inwoners van het nieuwe Jeruzalem zullen Gods aangezicht zien en zijn naam op hunne voorhoofden dragen. En allen zullen zij voor den troon het lied van Mozes aanheffen en het lied des Lams en, elk op zijne wijze, de groote werken Gods verkondigen: Groot en wonderlijk zijn Uwe werken, Heere, Gij almachtige God, rechtvaardig en waarachtig zijn Uwe wegen, Gij Koning der heiligen; wie zoude U niet vreezen, en Uwen naam niet verheerlijken? Openb. 15 : 3, 4.

Want uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen, Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid! Amen.

REGISTER.

A

Aanbidding van Christus; 310.
Aanneming tot kinderen; 445 v.
Aarde; hare schepping en toebereiding, 154 v.; als middelpunt van het heelal, 156; hare onderwerping, taak van den mensch, 167, 169, 189, 198.
Abraham; 62 v., 64 v.
Adam; 169; zijn dubbele taak, 169 v., 198 v.; zijn staat in het Paradijs, 201 v.; en Chr. bij Paulus enz., 224 v., 228, 259, 315 v., 318 v.
Afgoderij; 46 v.; in Israel, 79 v.
Agnosticisme; 117.
Algemeene genade Gods; 28, 233, 412.
Algemeene openbaring Gods; 22 v., 389, 393; onderscheid en verband met de bijz. openb., 28, 54 v.; uitw. in natuur en geschiedenis, 28 v.; inw. in den mensch, 32 v.; geschiedenis der, 36 v.; hare waarde, 49 v., 390; hare ongenoegzaamheid, 45 v., 247, 393; hoe zij wordt gekend, 28, 51 v., 390 v.
Algemeenheid der Kerk; 504 v.
Alomtegenwoordigheid Gods; 121.
Ambten van Christus; 314 v.
Ambten in de Kerk; 509 v.; en diensten, 518 v.; buitengewone en gewone, 529; in betrekking tot de gaven, 525.
Ambtlieden onder Israel; 76.
Anabaptisme; 112, vgl. voorts Wederdoopers.
Anglicaansche Kerk; 516.
Antichrist; 564.
Antinomianisme; 67, 392, 475.
Apostelen; 100, 509 v.; als getuigen van Christus, 86, 281, 290 v., 321, 357 v., 409; over het Oude Testament, 465 v.
Apostolische Geloofsbelijdenis, 106 v.; over God, 128.
Apostolische Schriften in de Chr. Kerk; 103 v.
Arbeid des menschen; 198 v.; 244.
Arianisme; 140 v., 302.
Assyriologie; 43.
Atheïsme; 31, 119, 120.
Avondmaal; 445, 530, 535 v.

B

Babyloniërs; hun godsdienst, 45, 46.
Bediening des Woords; 104, 529, 530 v.
Beeld Gods; als naam van Christus, 299; bij den mensch, 167, 181 v.; Lutherschen over het, 191; Roomschen over het, 191 v.; overblijfselen daarvan in den gevallen mensch, 9 v., 32 v., 192 v.
Begeerlijkheid; 219.
Bekeering des menschen; 414 v.; en geloof, 418; en wedergeboorte, 419.
Belijdenis; mondelinge en schriftelijke, 105 v.
Belijdenis van het Concilie van Chalcedon; 106, 303.
Belijdenis van het Concilie van Nicéa; 106, 303.
Belofte Gods; inhoud der bijz. openb. Gods, 15, 64 v., 257 v.; en wet, 65 v., 258, 332, 463.

Beschaving; in de eerste tijden, 43 v.; vgl. verder cultuur.
Besnijdenis; 532, 533.
Bestemming des menschen; 198 v., 315 v.
Bewaring Gods; ten opzichte van de geloovigen, 484.
Bewijzen voor Gods bestaan; 30 v.
Biecht; Sacr. v. d., in de Roomsche Kerk, 539.
Bijgeloof; 185.
Bijzondere openbaring Gods; onderscheid en verband met de alg. openb. 28, 54 v.; hare loochening in den nieuweren tijd, 34, 53; hare noodzakelijkheid, 50 v., 393; hare wijze, 52 v.; hare middelen, 56 v.; haar inhoud en doel, 62 v.; hare geschiedenis, 62 v., 307 v., 393.
Bloed als zoenmiddel, 333, 339; van Christus, 335, 339.
Boete, Sacrament der; in de Roomsche Kerk, 417.
Boom der kennis des goeds en des kwaads; 168, 200 v.
Broederliefde; 466.
Buddhisme; 48, 49, 404 v., 526; invloed in den nieuweren tijd, 221 v., 404 v.

C

Calvijn; 111 v.; over de bekeering des menschen, 418; over de presbyteriale kerkregeering, 517 v.
Catechisatie; haar doel, 535.
Chiliasme; 563 v.
Chineesche godsdienst; 46, 47.
Chokma onder Israel; 96 v.
Christendom; 263 v., 295, 344, 386, 392 v., 414, 534; opvatting in den nieuweren tijd, 312; geen vijand van de cultuur, 476 v.
Christus; als de openbaring Gods, 15 v., 17 v., 27, 81 v., 323; Zijne wonderen, 59 v.; en Adam, 224 v., 228, 259, 315 v., 318 v.; voorwerp van verkiezing en aanstelling, 250, 315; plaats in het Christendom, 263 v.; voorbestaan en Zoonschap, 264 v., 287 v., 298; menschheid, 278 v., 298, 305 v., 311 v., 318; Godheid, 298 v., 305 v.; strijd over Zijn persoon in den nieuweren tijd, 278 v., 280 v., 304 v.; Zijn prediking van het koninkrijk Gods, en van zich zelven, 281 v., 287, 323 v., 406, 416, 428 v., 505 v.; Zijn zondeloosh. en heiligheid, 197, 282 v., 318, 452.; Zijn Messiasschap, 283 v., 293 v., 315 v., 369; als Davids Zoon, 327; Zijn verkondiging van Zijn lijden en dood, 329 v.; Zijne heiliging en volmaking, 361 v., 452 v.; Hoofd Zijner gemeente, 364 v., 379, 519, 522 v., 538; van de engelen en de wereld, 366; als de vervulling v. d. openb. des O. T., 81 v., 465, 468 v.; Zijn dienende liefde, 518 v., verg. verder de afz. onderwerpen als ambten, naturen enz. van Christus.
Communie, Heilige; 536.
Confucius; 48, 49.
Consubstantiatie; 536.
Critiek als deel der Godgel. wetensch.; 91, 100.
Cultuur en religie; 167 v., 169, 189, 244.

D

Dadelijke zonden; 229 v.; indeeling, 230; samenhang, 231; graden daarin, 232 v.; onderscheiding in dood- en vergeeflijke zonden, 483.
Dag des Heeren in de profetie des O. T.; 270, 553.
Dagen in het scheppingswerk; 154 v.
Darwin; 174, 176, 180.
Deïsme; 57, 119, 120, 142, 160.
Denken des menschen; 9 v., 194.
Diakenambt in de Kerk; 514, 517, 518, 521, 543, 544.
Dienst der barmhartigheid; 540 v.

Diensten en ambten in de Kerk; 518 v.
Dieren; overeenkomst met en onderscheid van de menschen, 7, 171, 175, 181 v., 194.
Docetisme; 301.
Doctorenambt in de Kerk; 517, 518.
Dood des menschen; 239, 547 v., 550 v., 559 v.; Zijne overwinning door Christus, 348 v.
Dood van Christus; 329 v.; als offerande, 331 v.; als zoendood, 339 v.; in verb. tot de opst., 351 v.
Doodenrijk; 550.
Doop van Jezus; 282, 284, 320 v.
Doop, als Sacr.; 416, 502, 533 v.
Drieëenheid Gods; 127 v.
Duivelen; 204 v.
Duizendjarig rijk; 563 v.

E

Eenheid Gods; 122, 142 v.; in het Oude Testament, 130 v.; N. Test., 135.
Eenheid der menschen; 223; verbroken, 41 v.; hoe te herstellen, 41.
Eenheid der gemeente van Christus; 379, 501 v., 517.
Eenigheid Gods; 122.
Eenvoudigheid Gods; 121.
Eeuwigheid Gods; 121.
Eeuwig leven; 17 v., 201 v., 445, 546 v.
Eeuwige straf; 567 v.
Egyptische godsdienst; 46, 47.
Eigenschappen Gods; 120 v., 253.
Elohim; 121, 122 v., 131.
El Schaddai; 122.
Engel des Heeren in het Oude Testament; 133 v., 267.
Engelen; 184 v.; tijd hunner schepping, 153 v.; hun val, 204 v.
Episcopaat; ontstaan daarvan in de Chr. Kerk, 109, 516.
Erfzonde; 217 v., en dadelijke zonden, 229 v.
Ethisch Monotheïsme van Israel volgens de modernen; 63, 67.
Eutychianisme; 303.
Eva; hare schepping, 170 v.
Evangelie; 98; door Christus verkondigd en vervuld, 324; en Wet, 391, 437 v.; werking van het, 399 v.; gerechtigheid van het, 431 v.
Evangeliën, De vier; 98 v.; in verband met de Brieven, 291 v.; hun doel, 319.
Evangelieverkondiging; algemeene, 341 v.
Evangelisten in het N. Test.; 513.
Evolutieleer; Zie Ontwikkelingsleer.

F

Filioque; 107.

G

Gaven des Geestes; 374 v.
Gaven in de kerk, in betrekking tot de ambten, 525.
Gebed in den godsdienst; 36, 37.
Geest, als naam van het Goddelijk Wezen; 125.
Geest Gods; de derde persoon in het Goddelijk Wezen, 137 v.; Zijn Naam, Heilige Geest, 138, 384; Zijn werk in de schepping, 132 v.; als Gever van onderscheidene gaven in het O. T., 133; Zijn alg. werking, 390; belofte van Zijne komst in het O. T., 134 v., 368 v.; in de redenen van Jezus, 371, 377 v.; inwonende in Christus, 368 v., 380; Zijne zending op aarde door Chr., 368 v.; Zijne uitstorting op den Pinksterdag, 370 v., 394; Zijne buitengewone werkingen in den eersten tijd, 372 v.; Zijn werk in de gemeente en in de wereld, 371, 377 v., 384, 397, 400 v.; als getuige en mededeeler van Christus, 290 v., 359 v., 380, 490; en Woord, 385 v., 394, 414; lastering tegen den, 235 v.
Geest der menschen; 193 v.; en ziel, 185 v., 194; en stof, 209 v.

Geestelijkheid in de Roomsche kerk; 109.
Geestelijk lichaam; 348.
Gehoorzaamheid van Christus; Lijdelijke en dadelijke, 336 v., 362, 442 v., 453.
Gelijkenis van den Zaaier; 410 v.
Gelijkenissen van Jezus; 324.
Geloof; 409 v., 490 v.; geen oorzaak der verkiezing, 250; in de rechtvaardigmaking, 440 v.; en bekeering, 418 v.; en heiligmaking, 460 v.; en goede werken, 447.
Geloofsbelijdenis van Athanasius; 106.
Geloofssom van Nicea; 106.
Geloovigen; hun roeping op aarde, 519 v., 560 v.; wapenen der, 526.
Gemeenschap der heiligen; 492 v.; in de toekomst, 569 v.
Gemeente van Christus; 433 v.; in betrekking tot Christus, haar Hoofd, 364 v., 379 v.; invloed van de uitstorting des Heiligen Geestes op haar, 372 v., 379, 394, 466, 495; haar roeping in betr. tot de H. Schrift, 104 v.; in betr. tot haar zaad, 535; en in betr. tot haar arbeid 519 v., 544 v.; als strijdende kerk, 524 v.; eene gemeenschap des woords en der leer, 530; een koninklijk priesterdom, 538; vgl. voorts versch. afz. onderwerpen als eenheid, heiligheid der gemeente enz.
Genade als eigenschap Gods; 126; als naam voor de weldaden v. Christus, 383; in hare verhouding tot de natuur, 193, 260, 266, 316.
Geologie; 177.
Gerechtigheid Gods; 126 v., 243, 420 v.; in den dood van Christus, 336, 339 v.
Gerechtigheid; oorspronkelijke, van den eersten mensch; 190 v., 196 v.; van de vromen des O. T., 422 v.; van het Koninkrijk Gods, 428 v.; der Wet, 430 v.; des Evangelies, 64, 431 v.
Geschiedbeschrijving onder Israel; 78 v.
Getuigenis des Heiligen Geestes, over het kindschap; 490 v.
Glossolalie; 373, 376.
God, het Hoogste Goed; 9 v., 124, 551; Zijne betrekking tot de schepselen; 57 v., 117 v., 142 v., 149, 159 v.; volgens de nieuwere wijsbeg., 210; geen begrip, maar realiteit, 16 v., 118, 119, 128, 145; vgl. verder versch. afzonderlijk opgegeven onderwerpen.
Godsdienst; zijn oorsprong, 33 v.; wezen, 47, 244; en openbaring, volgens het Pantheïsme, 53 v.; volgens de ontwikkelingsleer, 180.
Godsdienst van Israel; wezen, 63 v., 65 v.
Godsdiensten der volken; 42 v., 45 v., 245 v., 263 v.
Goedertierenheid Gods; 126.
Goede werken der geloovigen; 459 v.; geen grond der rechtvaardigmaking, 427, 434 v., 446; door het geloof alleen mogelijk, 447 v.; hun onvolkomenheid, 475; maatstaf, 466 v.; als middel ter verzekering, 492; hun loon, 569 v.
Goedheid Gods; 125.
Grootheid Gods; 118, 121.

H

Hammurabi; 44, 73.
Hart des menschen; 10 v.; zijn onreinheid, 217 v., 229.
Hebreërbrief over het priesterschap van Christus; 326, 361 v.
Heere, als naam van Christus; 296 v.
Heidelbergsche Catechismus; zijn methode van behandeling der waarheid, 114.
Heidendom; 45 v., 51, 245 v., 268; over den toestand na den dood, 547 v.
Heidenen; Gods bemoeienis met hen, 42 v., 389.
Heidensche dwaling over den Christus; 106, 140, 301.

Heilig; beteekenis van dit woord in de Heilige Schrift, 450.
Heiligheid Gods als eigenschap; 126, 450 v.
Heiligheid; der wet, 74 v.; roeping van Israel, 77; van den eersten mensch, 196; van Christus, 197, 282 v., 317 v., 452; Christus onze, 452; der gemeente van Christus, 457 v., 502 v.
Heilige Schrift; 83 v.
Heiligmaking; 450 v.; en rechtvaardigmaking, 440 v., 450, 454, 470; middelen der, 481; voortgang en ontwikkeling, 481 v.
Heilsfeiten in de bijz. openb.; in hun verhouding tot het heilswoord, 55, 292 v., 357, 393.
Hel; gebruikt voor graf, 454; de plaats der verdoemden, 567 v.
Hemel in de H. Schrift; 153 v.
Hemelvaart van Christus; 354 v., 522, 524.
Hervorming der zestiende eeuw; 110.
Hervormingsgodsdiensten in het Heidendom; 48 v.
Hierarchie in de Roomsche Kerk; 109, 516.
Hoogste Goed; begrip daarvan, 9 v.
Huisbezoek in de Geref. Kerken; 539.
Huisgemeenten; 499, 530.
Humaniteit; een, niet het hoogste goed des menschen, 13, 161.
Huwelijk; instelling van het, 170 v.

I

In Christus; beteekenis dezer formule, 379.
Ingeving der Heilige Schrift; 87 v.
Inspiratie als openbaringsmiddel; 61.
Intocht in Jeruzalem; Jezus', 329 v.
Israel; zijn godsdienst, 63 v., 65 v.; zijn karakter en roeping, 65; verbond van God met, 64 v.; nog een kind, 71 v.; zijn inrichting, 75; zijn roeping, 77 v.; zijn geschiedenis, 78 v.; werkzaamheid van het Woord Gods in, 266 v., 268 v.; schaduw van Christus, 82, 277, 287; een volk der hope, 552 v.

J

Jehova; 122 v.
Jezus; als naam van den Middelaar, 279; is de Christus, 277 v., 293; zijn jeugd, 319 v.; vgl. verder Christus.
Jodendom als voorbereiding van het Christendom; 80 v.
Johannes; zijn Evangelie, 99 v.
Johannes de Dooper; 320 v., 406, 416.
Joodsche dwaling over den Christus; 106, 140, 300 v.

K

Kaïnieten; 37 v.
Kanon der H. Schrift; ontstaan, 101, 103 v.
Kenbaarheid Gods; 116 v.
Kennis Gods; aangaande zichzelven, 25, 125; bij den mensch, 16 v., 115, 119, 412; als vrucht van openbaring, 22 v., 116 v.; meer dan een weten, 20.
Kennis; als deel van het beeld Gods, 196 v.
Kerk; kenmerken der ware, 526 v.; der valsche, 527.
Kerk en Schrift bij Rome; 108; onder Israel, 494 v.; in het Nieuwe Test., 495 v.; vgl. verder Gemeente.
Knecht des Heeren; in de profetie, 275 v., 334; door Christus op zich zelven toegepast, 334.
Komst van Christus; zijn eerste en tweede komst in de profetie en in de vervulling, 555 v.
Koningschap Gods over Israel; 76 v.
Koninklijk ambt van Christus; 327 v.; in de verhooging, 364 v., 370.

Koninkrijk Gods; in de profetie des O. T., 269 v., 552 v.; in de prediking van Jezus en de apostelen, 282 v., 287, 323 v., 428 v., 505, 555; en gemeente, 505 v.; zijn voltooiing 561 v., 569 v.
Kosmologisch bewijs voor het bestaan Gods; 30 v.
Kruisdood van Christus; 350 v.
Kunst; een, niet het hoogste goed des menschen, 13, 244.

L

Lankmoedigheid Gods; 126.
Lastering tegen den Heiligen Geest; 235 v.
Leeraren in de gemeente; 515.
Leven Gods; 124 v.
Leven; beteekenis daarvan naar de H. Schrift, 551 v; des menschen, na den val, 239.
Lichaam des menschen; in verb. tot het beeld Gods, 195 v.
Liefde Gods; 123 v., 126; in Christus geopenbaard, 335 v.
Liefde bij den mensch; als hoofdsom v. d. wet des Heeren, 74, 466; als Geestesgave, 376; als vrucht des geloofs, 464 v.; der geloovigen onder elkander, 466.
Lijden des menschen; 239 v.; der geloovigen, 560.
Lukas; zijn Evangelie, 99.
Luther; 111; over de bekeering, 418.
Lutherschen; over het beeld Gods, 191 v.; over Woord en Geest, 387; over de geestelijke ongelijkheid onder de menschen, 396; over de nederdaling ter helle, 346; over de regeering der Kerk, 516; over het avondmaal, 536; over den doop, 533.

M

Macht Gods; 125, 132.
Magie; 48.
Mantiek; 48.
Maria; haar geloof, 81; Christus' geboorte uit haar, 317 v.
Markus; zijn Evangelie, 99.
Materialisme; 148; over het einde aller dingen, 547.
Mattheus; zijn Evangelie, 98 v.
Mededeelbare eigenschappen Gods; 122 v.
Mededeeling van eigenschappen bij Christus; 309 v.
Medewerking in de Voorzienigheid Gods; 164.
Melchizedek; 62, 326, 360 v.
Mensch; zijn oorsprong, 166 v.; zijn wezen, 179 v.; zijn bestemming, 198 v., 315 v.; zijn drie ambten, 315 v.; zijn onderscheid van het dier, 9 v., 171, 175 v., 181 v., 194 v.; zijn grootheid en ellende tegelijk na den val, 14 v.; ongelijkheid onder hen, 394 v.; vgl. voorts afz. opgegeven onderwerpen.
Menschelijke spreekwijzen van God; 118, 124, 195.
Messiaansche beloften en verwachtingen in het Oude Test.; 80 v., 134, 269 v., 552 v.
Messias; zie Christus en Jezus.
Middelaar; in de godsdiensten, 262 v.; Christus als de, 262 v.
Mis in de Roomsche Kerk; 535.
Misdaad volgens de ontwikkelingsleer; 180, 209, 237 v.
Moederbelofte; 253, 270 v.
Mohammed; 48, 49, 526.
Monisme; 112, 148.
Monnikendom; 467.
Montanisme; 417.
Moreel bewijs voor het bestaan van God; 31.
Mozes; zijn plaats in het Oude Test., 60 v., 63 v., 70; zijn arbeid in betrekking tot de Schrift, 91 v.
Mutatietheorie; 176.
Mysticisme; over Woord en Geest; 386.
Mystieke vereeniging van Christus en Zijne gemeente; 259, 364 v., 379 v., 460.

N

Naam des Heeren in de Schrift; 295 v.
Naastenliefde; 14, 477 v.
Naturen; de twee, van Christus, 290 v.; in de Schrift, 273 v., 279 v., 281 v., 290 v., 305 v.; bestrijding, 301, 304 v.; in de Christelijke kerk, 301 v.; vereeniging in Christus, 308 v.
Natuur en genade; 193, 260, 266, 316.
Natuurverbond; 38 v.
Natuurvolken; 44.
Natuurwetten; 58.
Nazarener als naam van Christus; 319.
Nederdaling ter helle; 346 v.
Nederlandsche Geloofsbelijdenis; haar orde van behandeling der waarheid, 114.
Nestorianisme; 303.
Nieuwe mensch; zijn ontstaan door de wedergeboorte, 408 v.; zijn opwassen en strijd, 472, 473 v.
Nieuwe Testament; verhouding tot het Oude Test., 81 v., 97, 102 v., 267 v., 277 v., 391, 466, 563; over het Oude Testament, 85 v., 465; samenstelling, 97 v.
Nimrod; 43.
Nomisme; 67, 392.
Novatianen; 417.

O

Offerande; ontstaan en beteekenis, 36, 37, 331 v.; in Israel, 331 v.; als schaduw van toekomende goederen, 333 v.
Offerande van Christus; 331 v., 334 v., 361, 519; hare vrucht, 338 v.; genoegzaam voor de geheele wereld, 341 v.
Onafhankelijkheid Gods; 121.
Onbekwaamheid des menschen ten goede; 233 v.
Onderhouding in de Voorzienigheid Gods; 161.
Onmededeelbare eigenschappen Gods; 121 v.
Onsterfelijkheid der ziel; 194; geloof daaraan in de godsdiensten, 547 v.; verkeerde opvatting van haar, 565.
Ontologisch bewijs voor het bestaan van God; 31.
Ontvangenis van den Heiligen Geest; 307, 317 v.; hare nuttigheid, 452.
Ontwikkelingsleer; 147 v., 172 v., 237; over de zedewet, 180; over den godsdienst, 180; over zonde en misdaad, 180 v., 209, 237; over den toestand na den dood, 549 v., 559; beoordeeling van de, 177 v.
Onveranderlijkheid Gods; 121.
Oordeel; Laatste, 556 v.
Oostersche kerk; 107.
Openbare godsdienst; ontstaan, 37 v., 507.
Openbaring Gods; haar inhoud, 15; in woord en daad, 15, 55 v.; voorwaarde voor de kennis Gods, 22 v.; kenmerken, 24 v., 53; en godsdienst, 53 v.; en Heil. Schrift, 83 v.; in de inwendige roeping, 402; vgl. verder verschillende afzonderlijk opgegeven onderwerpen als: Christus, de openbaring Gods; alg. en bijz. openb. enz.
Opstanding van Christus; 347 v., 454; beteekenis voor Christus zelf, 294, 350 v.; voor de Apostelen, 294 v.; 331, 357 v.; voor de gemeente en de wereld, 351 v., 565.
Opstanding der dooden; 565.
Oude mensch in de geloovigen; 473 v.
Ouderlingenambt; 514 v., 516, 517, 518, 538 v., 544.
Oude Testament; volg. de moderne opvatting, 63; in zijn verhouding tot het Nieuwe Test., 81 v., 97, 102 v., 267 v., 277 v., 391, 466, 563; in de Christelijke kerk, 102 v.; samenstelling, 91; over leven en dood enz., 550 v.; vgl. voorts versch. afz. onderwerpen.
Oudsten onder Israel; 75.

Overblijfsel; bestaan en kenmerken, 80.
Overerving; 177, 226 v.
Overlevering van het woord Gods in de eerste tijden; 92; volgens de Roomsche Kerk, 108.

P

Pantheïsme; 119, 120, 121, 142 v., 148, 162; over openbaring en godsdienst, 53 v.; over de wonderen, 57.
Paradijs; 168 v.
Pascha; 532, 535.
Paulus; zijn uitspraak, dat hij Christus niet meer kent naar het vleesch, 294; zijn zendingsarbeid, 496 v.; als Apostel der Heidenen, 513.
Paus in de Roomsche Kerk; 109, 516, 525.
Pelagianisme; 160, 216 v., 385, 395.
Personen; gebruik van dit woord in de leer der Drieëenheid, 141.
Petrus als Apostel; 510 v.
Pharao als typisch voorbeeld der verharding; 235.
Plaatsvervangend lijden van Christus; 337.
Planeten; hun bewoonbaarheid, 157.
Plicht; onderscheid van wet, 468.
Presbyteriale kerkregeering; 517 v.
Priesterlijk ambt en werk van Christus; 325 v., 331 v.; in de verhooging, 360 v.
Proefgebod; 169, 200 v., 206.
Profetie onder Israel; 93 v., 269; in verhouding tot de wet, 72 v.; als gave des Geestes in het N. Test., 376, 513.
Profetenscholen; 93.
Profetisch ambt van Christus; 322 v.; in zijn verhooging, 357 v.
Psalmodie onder Israel; 95 v.

R

Raad Gods; 146, 249; der verlossing, 249 v., 255 v., 395; in den dood van Christus, 330 v.
Raadgevingen in de Roomsche Kerk; 109, 466 v.
Rationalisme; 160, 386.
Recht van God; 443.
Rechters onder Israel; 76.
Rechtvaardigmaking; 420 v.; in betrekking tot de opstanding van Christus, 352; en heiligmaking, 352 v., 440 v., 450, 454, 470.
Rechtvaardigen onder het O. T.; 423 v.
Regeering Gods in het stuk der Voorzienigheid; 165; over de zonde, 162 v., 210 v.
Religie en cultuur; 167, 169; zie overigens Godsdienst.
Remonstranten; hun bestrijding van de Confessies, 105.
Richteren, tijdperk der; in Israel, 79,
Roeping; 385 v.; algemeene, 389 v.; bijzondere, 390 v.; uitwendige, 396 v.; inwendige, 401 v.
Roomsche Kerk; 107 v.; over het beeld Gods, 191; over de nederdaling ter helle, 346; over de genademiddelen, 386; over het geloof, 386 v., 488; over geboden en raden, 109, 466 v.; over zekerheid des heils, 488 v.; over de orde des heils, 488; over Petrus' primaat, 511; over de sacramenten, 387, 532, 533, 535; over den tusschentoestand 558 v.; vgl. verder de afz. opgegeven onderwerpen.
Ruimte als bestaansvorm van het geschapene, 152 v., 158.
Ruste Gods, na de schepping, 162.

S

Sabbat, 199.
Sabellianisme; 140 v., 302.
Sacramentaliën in de Roomsche Kerk; 532.
Sacramenten; 531 v.; en woord, 387, 537.
Satan; 205 v.; zijn rijk, 231 v.; zijn

verleiding van den mensch, 205 v.; zijn volkomen overwinning door Christus, 564.
Schepping der wereld; 147 v.; als werk der drie personen, 132 v.; als openbaring Gods, 28 v., 52; door het Woord, 145 v., 265 v.
Scheppingsverhaal in Genesis 1 en 2; 167 v.
Schrift en kerk bij Rome; 108; zie verder Heilige Schrift.
Schriftgeleerdheid in de dagen van Jezus; 80.
Schrijvers onder Israel; 76.
Semipelagianisme; 218 v.
Sethieten; 37 v.
Slang in het paradijs; 204 v.
Socinianisme; 112, 387.
Solidariteit onder de menschen; 227 v.
Spraakverwarring; 40 v.
Spreken Gods; 52 v., 393.
Spreken in andere talen op den Pinksterdag; 372 v.
Staat der rechtheid; vergeleken met den staat der heerlijkheid, 201 v.
Stof en geest; naar de opvatting der oudh., 209 v.
Straf der zonde; 237 v.
Strijd om het bestaan; 174, 176.
Strijd in den natuurlijken mensch; 221, 472 v.
Strijd in den wedergeborene; 221, 473 v.
Strijdende en triomfeerende Kerk; 500.
Synagogen der Joden; 509, 529.

T

Talenwonder op den Pinksterdag; 372 v.
Teleologisch bewijs voor het bestaan van God; 31.
Theïsme; 58, 118, 143.
Theologie, wetenschap der; 21.
Tien Geboden als regel des Chr. levens; 466 v., 477.
Tijd als bestaansvorm van het geschapene; 152, 158.
Toestand der zielen na den dood; 547 v.
Tongenspreken; 373, 376.
Torenbouw van Babel; 41.
Traditie in de Roomsche Kerk; 108.
Transsubstantiatie; 535.
Trouw Gods; 127.
Tucht, kerkelijke; 504, 539 v.
Twaalf Artikelen; zie Apost. Geloofsbelijdenis.
Tweede oorzaken, in verband met de Voorzienigheid Gods; 164.

V

Vadernaam Gods; 135 v.
Vagevuur; 535, 558 v.
Val der engelen; 204; der menschen, 197 v., 206 v.; niet saamvallend met de schepping, 197, 203, 211; gevolgen, 212 v.
Veertig dagen na de opstanding van Jezus; hun beteekenis, 357 v.
Verbond der werken; 254 v., 257, 259 v., 388 v., 391.
Verbond met Noach; 38 v.
Verbond der Genade; aankondiging en instelling, 254; historische ontwikkeling, 256 v.; in verband tot de verkiezing en raad der verlossing, 255 v., 258 v., 493; in verband tot het werkverbond, 254 v., 257 v., 259 v., 391; bedeelingen van het, 257 v., 267 v., 343; belofte van het, 15 v., 257, 551; organisch karakter, 258; twee zijden, 262; eeuwigheid, 269.
Vergeving der zonden; 442 v.; onder Israel, 75; en voldoening, 332, 339 v., 444.
Verharding; 235 v.
Verhevenheid Gods; 117 v., 121.
Verhooging van Christus; 344 v., 518 v.
Verkiezing Gods; 249 v.; in Christus, 250 v., 258 v.
Verlichting; 403.

Verlossingsbehoefte in de menschheid; 243 v.
Vermaningen tot heiligmaking; 461 v., 481; en tot volharding, 485.
Vernedering van Christus; 319 v., 518.
Vernieuwing der wereld; 568 v.
Verschijningen van Jezus na Zijne opstanding; 348 v., 358 v.
Verstand des menschen; 10, 194 v.
Vertalingen der Heilige Schrift; 102.
Verzameling der Bijbelboeken; 81, 100 v.
Verzegeling des Heiligen Geestes; 491.
Verzoeking; van den eersten mensch, 201, 206; van Jezus, 321 v., 453.
Verzoening; onder Israel, 332 v.; door Christus' offerande, 338 v.; particulier, 343.
Visioenen als openbaringsmiddel; 61.
Vleesch bij Paulus; 473.
Vleeschwording van het Woord; 305 v.; daad van vernedering, 319; niet op zich zelve de verzoening, 311 v.
Volharding der heiligen; 482 v.
Volmaakbaarheid der geloovigen op aarde; 475 v., 482.
Voorbereidende genade; 398.
Voorbestaan der zielen; 221 v., 396; van Christus, zie Christus.
Voorbidding van Christus; 362 v.
Voorzienigheid; 57 v., 159 v.; over de zonde, 163 v., 210 v.
Vrijheid des Christens; 448, 465, 528.
Vrijmaking van de wet; 448 v., 465 v.; van de wereld, 449.
Vrouw; haar schepping, 170 v.; haar positie in Israel, 76; is zij beeld Gods, 189.

W

Waarachtigheid Gods; 127.
Wederdoopers; over de menschwording van Christus, 307; over de genademiddelen, 387; over de regeering der kerk, 516.
Wedergeboorte; 404 v.; en roeping, 401 v., 412; en geloof, 411 v., 455; en bekeering, 418 v.; en rechtvaardigmaking, 455 v.
Wederkomst van Christus; 356, 555 v., 562 v.; tijd ervan, 556 v., 558; voorbereiding ervan, 557 v., 561 v.
Welbehagen Gods; 126.
Weldaden van Christus; 338 v., 381 v.; niet te scheiden van zijn persoon, 381, 435, 442, 456, 460.
Wereld; naar de Heilige Schrift, 57, 156; in ongunstigen zin, 215 v.; haar toestand na den val, 35 v., 240 v.; als voorwerp van Gods liefde en Christus' verzoening, 340 v.; verlossing van haar, 449; hare vernieuwing, 568 v.
Werken Gods; 128 v., 145 v.
Wet Gods aan Israel; haar beteekenis en bedoeling in de geschiedenis der openbaring, 65 v., 432; in verband tot de belofte, 65 v., 258, 531 v., 437; haar karakter, 74 v.; haar doel, 77 v.; verhouding tot de profetieën, 73; vgl. verder Zedewet.
Wetenschap; een, niet het hoogste goed des menschen, 11 v., 244.
Wijsheid Gods; 125, 132.
Wil Gods; 125.
Wil des menschen; 10, 194 v.
Wonderen; in de openbaring Gods, 56 v.; in het Oude Testament, 58 v.; van Christus, 59 v., 283, 325 v.; in en met Christus, 59 v.; na Christus, 60.
Woord Gods; beteekenis dezer uitdrukking in de H. Schrift, 388, 395; en Geest, 385 v., 414, 523; en Sacrament, 387, 537; als kenteeken der kerk, 526 v.; bij Rome, 525; bij de Reformatie, 525 v.; voor de gansche gemeente, 528 v.; bediening er van, 104, 529, 530 v.
Woord Gods als naam van Christus; 299; Zijn werk bij de schepping en onderhouding, 42 v., 145, 265 v.; Zijn werk in Israel, 266 v.

Z

Zaad van Abraham in de Schrift; 66.
Zaligheid; naam voor de weldaden van Christus, 388; verwerving en toepassing, 250 v., 345 v.
Zalving; onder Israel, 272 v.; van Christus, 273, 369.
Zarathustra; 48, 49.
Zedeleer, Christelijke; hare bestrijding in den nieuweren tijd, 476 v.; haar karakter, 477; nieuwere, 476, 478 v.
Zedewet; bij Adam, 200 v.; Christus tegenover haar, 324 v., 391, 465, 468; in hoeverre bekend bij de Heidenen, 43, 389 v., 468; als kenbron der zonde, 220, 392; haar eenheid, 231; als regel des levens, 392, 465, 468 v.; en Evangelie, 391, 437; in dienst van het Genadeverbond, 391 v.; volgens de ontwikkelingsleer, 180.
Zekerheid des heils; 486 v.
Zelfbewustzijn des menschen; 33, 195.
Ziel des menschen; oorsprong en natuur; 193 v.; en geest; 185 v., 194.
Zitting ter rechterhand Gods; 355 v.
Zonde; der duivelen, 204 v.; oorsprong bij den mensch, 206 v.; natuur, 211, 219; algemeenheid, 213 v., 402, 422; met en zonder de wet, 68 v.; volgens de Mozaïsche wet, 74 v., 332; werking en gevolg, 213, 217, 238 v., 332 v., 339; behoort niet tot het wezen van den mensch, 197, 211; zetel in het hart, 217 v., 229; graden in de, 232 v.; straf, 237 v.; in de geloovigen, 479 v.
Zondeloosheid van Jezus; 197, 282 v., 318, 452.
Zondvloed; 38.
Zoon des menschen, als naam door Jezus aan zichzelf gegeven; 285 v.
Zoon Gods; als naam van den tweeden persoon in het Goddelijk Wezen, 136 v.; als naam van Christus, den Middelaar, 287 v., 300.
Zwingli, 111 v.

INHOUD.

Hoofdst.		Bladz.
I.	HET HOOGSTE GOED	9
II.	DE KENNIS GODS	15
III.	ALGEMEENE OPENBARING	22
IV.	DE WAARDE DER ALGEMEENE OPENBARING	34
V.	BIJZONDERE OPENBARING (De wijze der Openbaring)	50
VI.	BIJZONDERE OPENBARING (De inhoud der Openbaring)	62
VII.	DE HEILIGE SCHRIFT	83
VIII.	SCHRIFT EN BELIJDENIS	102
IX.	HET WEZEN GODS	113
X.	DE DRIEËENHEID GODS	127
XI.	SCHEPPING EN VOORZIENIGHEID	145
XII.	OORSPRONG, WEZEN EN BESTEMMING VAN DEN MENSCH	166
XIII.	ZONDE EN DOOD	203
XIV.	HET VERBOND DER GENADE	242
XV.	DE MIDDELAAR DES VERBONDS	262
XVI.	DE GODDELIJKE EN MENSCHELIJKE NATUUR VAN CHRISTUS	290
XVII.	HET WERK VAN CHRISTUS IN ZIJNE VERNEDERING	311
XVIII.	HET WERK VAN CHRISTUS IN ZIJNE VERHOOGING	338
XIX.	DE GAVE DES HEILIGEN GEESTES	368
XX.	DE ROEPING	385
XXI.	DE RECHTVAARDIGMAKING	420
XXII.	DE HEILIGMAKING	450
XXIII.	DE GEMEENTE VAN CHRISTUS	492
XXIV.	DIENSTEN EN AMBTEN	518
XXV.	HET EEUWIGE LEVEN	546
	REGISTER	571

BIBLIOTHEEK VRIJE UNIVERSITEIT
3 0000 00768 9270